

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

“ÜMMÜ’L-ĞAZĀ” VE
“FENN-İ HUMBARA VE ŞANĀYİ’ -İ ĀTEŞ-BĀZĪ”
(İNCELEME-METİN-DİZİN)

(DOKTORA TEZİ)

Şamil ÇAN

BURSA - 2016

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

“ÜMMÜ’L-ĞAZĀ” VE
“FENN-İ HUMBARA VE ŞANĀYİ’-İ ĀTEŞ-BĀZĪ”
(İNCELEME-METİN-DİZİN)

(DOKTORA TEZİ)

Şamil ÇAN

Danışman:
Prof.Dr. Hatice ŞAHİN

BURSA - 2016

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 710941002 numaralı Şamil ÇAN'ın hazırladığı "Ümmü'l-Gazâ" ve "Fenn-i Humbera ve Şanâyi'-i Âteş-bâzi" (İnceleme-Metin-Dizin)" konulu doktora çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 20/05/2016 Cuma günü 10.00 - 12.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof.Dr. Hatice ŞAHİN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç.Dr. Gülay DURMAZ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof.Dr. Ceval KAYA
Ardahan Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof.Dr. Mehmet Mehdi ERGÜZEL
Sakarya Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr. Sezai SEVİM
Uludağ Üniversitesi

... / ... / 2016

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı: “Ümmü'l-Ğazā” ve “Fenn-i Humbera ve Şanāyi'-i Āteş-bāzī”
(İnceleme-Metin-Dizin).

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 30 sayfalık kısmına ilişkin, 16/05/2016 tarihinde şahsım tarafından ithenticta adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Şamil ÇAN
Öğrenci No : 710941002
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Türk Dili
Statüsü : Doktora

**ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
TO THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**
Date: .../.../.....

Thesis Title: “Ummu’l-Gaza” and “Fenn-i Humbara and Sanayi-i Ates-bazi”
(Analysis-Text-Index).

According to the originality report obtained by myself by using the ithenticite plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 16/05/2016 for the total of 30 pages including the a) Title Page, b) Introduction, and c) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 2 %.

Filtering options applied:

- 1- Bibliography excluded
- 2- Quotes excluded
- 3- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Uludag University Social Science Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname : Samil CAN
Student No : 710941002
Department : Turkish Language and Literature
Program : Turkish Language
Status : Ph.D.

Yemin Metni

Yüksek Lisans/ Doktora tezi olarak sunduğum “Ümmü'l-Ğazā” ve “Fenn-i Hımbara ve Şanāyi'-i Āteş-bāzi” (İnceleme-Metin-Dizin)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntuların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Şamil ÇAN
Öğrenci No : 710941002
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Türk Dili
Statüsü : Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Şamil ÇAN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Türk Dili
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : xx + 690
Mezuniyet Tarihi : ... / ... / 2016
Tez Danışmanı : Prof.Dr. Hatice ŞAHİN

“ÜMMÜ’L-ĞAZĀ” VE “FENN-İ HUMBARA VE ŞANĀYİ’-İ ĀTEŞ-BĀZĪ” (İNCELEME-METİN-DİZİN)

Bayramoğlu Ali Ağa'nın yazdığı “Ümmü'l-Ğazā” Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdad Köşkü, nr. 368'de kayıtlıdır. Mustafa ibn-i İbrahim'in yazdığı “Fenn-i Humbera ve Şanāyi'-i Āteş-bāzī” İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet bölümü nr. K. 439'da kayıtlıdır. Her iki eserin de tespit edilebilen tek nüshaları vardır. “Ümmü'l-Ğazā” 66, “Fenn-i Humbera ve Şanāyi'-i Āteş-bāzī” 80 varaktır.

Çalışmanın giriş bölümünde; araştırmanın konusu ve amacı, eserlerin künyeleri, müellifler ile ilgili bilgiler, muhtevaları, Türk tarihi ve edebiyatı açısından yeri ve önemi, araştırmada kullanılan yöntem hakkında bilgiler verilmiştir.

XVIII. yüzyıl Türkçesinin özelliklerinin daha iyi bir şekilde ortaya konulabilmesine katkı sağlamak amacıyla eserlerin imlası, ses ve yapı bilgisi incelenmiştir.

İmla bölümünde öncelikle, eserdeki ünlülerin ve bazı ünsüzlerin başta, ortada ve sonda nasıl yazıldıkları belirtilmiştir. Ayrıca ünsüzlerin kalın ve ince sıraya göre yazılışları gösterilmiştir.

Ses bilgisi bölümünde; ünlü-ünsüz uyumlarına ve fonetik hadiseler yer verilmiştir.

Biçim bilgisi başlığı altında ise; türetme ekleri, tür değiştirici ekler, işletme ekleri, kategori ekleri, sıfatlar, zamirler, zarflar ve edatlar örneklendirilmeye çalışılmıştır.

Metin bölümünde önce Ümmü'l-Ğazā sonra Fenn-i Humbera ve Şanāyi'-i Āteş-bāzī'nin çeviri yazılı metni verilmiştir.

Dizin bölümünde, “Cibakaya 2.2” dizin programından yararlanılarak metinlerdeki kelimelerin alfabetik sıraya göre dizini oluşturulmuştur. Eserlerin söz varlığını ortaya koymak ve XVIII. yüzyıl Türkçesinin söz varlığına katkı sağlamak için ayrı ayrı dizinleri hazırlanmıştır. Dizindeki kelimelerin hepsi, metindeki sayfa ve satır numarası ile numaralandırılmıştır. Şekillerin olduğu sayfalar numaralandırılarak dizine alınmıştır.

Eserin sonunda; sonuç bölümüyle birlikte, çalışmada başvuru kaynaklara, eklere ve öz geçmişe yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı Türkçesi, Metin, İmla, Ses Bilgisi, Biçim Bilgisi, Dizin

ABSTRACT

Name and Surname : Samil CAN
University : Uludag University
Institution : Social Sciences Institution
Field : Turkish Language and Literature
Branch : Turkish Language
Degree Awarded : PhD
Page Number : xx + 690
Degree Date : ... / ... / 2016
Supervisor : Prof.Dr. Hatice SAHIN

**“UMMU’L-GAZA” AND
“FENN-I HUMBARA AND SANAYI-I ATEB-BAZI”
(ANALYSIS-TEXT-INDEX)**

“Ummu’l-Gaza” was written by Bayramoglu Ali Aga. This handwritten manuscript is registered under the registration number of 368 in Bagdad Kiosk of Topkapı Palaca Museum Library. “Fenn-i Humbara ve Sanayi-i Ates-bazi” was written by Mustafa ibn-i İbrahim. This handwritten manuscript is registered under the registration number of 439 in Muallim Cevdet Section of İstanbul Municipality Ataturk Library. These manuscript have no other copies. “Ummu’l-Gaza” consists of 66 sheets and “Fenn-i Humbara ve Sanayi-i Ates-bazi” consists of 80 sheets.

The introduction part of this study provides information about the goal and subject of the studies, the writers, identification tag of the manuscripts, their contents, their position and importance for Turkish History and Literature and the method which was used in the preparation of these works.

In order to contribute to a better presentation of the 18th century Turkish, ortographic, phonetic and morphological examples of the manuscript are examined.

Initially, in the ortography part, how the vowels and consonants are written in the beginning, in the middle and at the end of the words are expressed. The back and front series of consonants are also explained.

In the phonetics part, vowel-consonant harmonies and phonetic appearances are exemplified.

Under the tittle of morphology; derivational suffixes, conversion of part of speech suffixes, inflectional suffixes, category suffixes, adjectives, adverbs and prepositions are tried to be exemplified.

In the text part, the transcription of “Ummu’l-Gaza” and “Fenn-i Humbara ve Sanayi-i Ates-bazi” is put forth.

In the index part, an index of the words in the text are put together according to their alphabetic order using the “Cibakaya 2.2.” index program. In order to reveal the 18th century Turkish vocabulary and make a contribution to it, indexes are prepared seperately for both manuscripts. All the words in the index are numbered with page and line numbers of the text. The sheets with the figures are numbered and taken into index.

At the end of the study together with the conclusion part, a list of reference, appendix and researcher’s CV take place.

Keywords:

Ottoman Turkish, Text, Orthography, Phonetic, Morphology, Index

ÖNSÖZ

Milletlerin varlık sahnesinde kendinlerini göstermelerini sağlayan en önemli değerler, kendilerine özgü kültürel öğeleri üretmiş olmaktır. Tarihî devirler içerisinde gerçekleştirilen çabaların gün yüzüne vurmuş hâli olan bu değerlerin günümüze kadar taşınması da ayrıca önem arz etmektedir. Bu anlamda milletlerin sahip oldukları diller bu görevi yerine getirmede en önemli araçtır.

Toplumlar zaman içinde çeşitli sebeplerle dillerini, alfabelerini değiştirmekte ya da dillerinde meydana gelen değişimler toplumlari geçmişlerinden uzaklaştırmaktadır. Bu önemli değişimlerin birçoğunu yaşamış olan Türkçenin zaman içinde üretmiş olduğu eski alfabemizden kalma eserlerin günümüze ulaştırılması önemli bir görevdir. Geçmişle günümüz arasında bir köprü olan tarihî eserlerin gün yüzüne çıkarılması için birçok akademisyen önemli çalışmalar yapmaktadır. Bu maksada hizmet etmek için biz de XVIII. yüzyılda yazılmış olan iki kıymetli eseri ilim dünyamıza kazandırmaya çalıştık.

Türk milletinin kültür tarihi açısından Osmanlı dönemi sanat, bilim, tıp ve tarih gibi birçok sahada ürünlerin verildiği altın bir çağ olmuştur. Birçok alanda olduğu gibi askerlikle (silahlar, harp aletleri vb.) ilgili konularda da önemli çalışmalar yapılmıştır.

Türkler için askerliğin ayrı bir önemi vardır. Tarih sahnesinde yerini aldığından beri Türkler savaşçı bir millet olarak bilinir. Bu özellikleri de bu alanda birçok üretim yapmalarına sebep olmuştur. Barutun icadı ile birlikte ateşli silahlar ve toplar savaşların vaz geçilmez aletleri olmuştur. Bunların en iyisine sahip olanlar başarının adresi olmaktadır. Osmanlı yükselme ile birlikte döneminin en iyi silah gücüne de sahiptir. Ancak yönetimdeki zayıflama ve geriye düşüş birçok alanda olduğu gibi silahlar konusunda da Osmanlı'nın geride kalmasına sebep oldu. Özellikle Lale Devri döneminde bu gerileyi durdurabilmek için çeşitli alanlarda yapılan çalışmaların biri de ateşli silahlar konusunda olmuştur. Özellikle Avrupa bu konuda çok ileri gitmişti, bu da savaşlarda kendini gösteriyordu. Bu geriliği durdurmak için yapılan çabaların belki bir göstergesi olan bu incelemesini yaptığımız eserlerde Osmanlı dönemi ateşli silahları ile ilgili önemli mühendislik bilgileri vardır. Hatta Ümmü'l-Gazâ adlı eserin müellifi olan Bayramoğlu Ali Ağa birçok silah ve savaş aleti icat etmiştir. Ayrıca her iki eserin müellifinin kitaplarını hazırlanırken Avrupalı yazarların eserlerinden tercümeleleri kullandıkları görülmektedir.

Bu çalışma ile Türk Dili tarihinde Osmanlı Türkçesi olarak geçen dönemde kaleme alınmış olan bu eserler gün yüzüne çıkarılarak tarihin karanlık sayfalarından ilim alemimize sunulmaktadır. İncelemesi yapılan eserler askerî terimlere sahip olması ve dönemin söz varlığına katkı sağlamaları bakımından önemlidir. Kullanılan kalıp ifadeler, söyleniş değişimleri ve bazı muhtemel dil değişikliklerin hâle devam etmesi gibi önemli ayrıntıları üzerinde barındıran bu eserlerin daha sonraki çalışmalara da önemli kaynaklık edebilecekleri değerlendirilmektedir.

Bu çalışma öncesinde www.yazmalar.gov.tr adresinden, YÖK Tez Tarama Merkezinden, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesinden, Milli Kütüphane ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinden dönem ile ilgili yazılmış birçok eser araştırılmıştır.

Tez çalışması süresince; Osmanlı ve Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili kitaplar ve bu dönemin dil özellikleri ile ilgili çalışmalardan; metnin çeviri yazısının yapılabilmesi için ve söz varlığının ortaya konulması aşamasında Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi sözlüklerden, Tarama ve Derleme sözlüklerinden faydalanılmıştır. Ayrıca çalışma TDK'nın Yazım Kılavuzu (Türk Dil Kurumu, Ankara, 2012)'na bağlı kalınarak yapılmıştır.

Bu çalışma, Bayramoğlu Ali Ağa'nın yazdığı Ümmü'l-Gazâ ve Mustafa ibn-i İbrahim'in yazdığı "Fenn-i Hûmbara ve Şanâyi'-i Āteş-bâzî" adlı eserler üzerinde yapılmıştır. Her iki eser de XVIII. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Bu eserler hem dil özellikleri hem de konusu yönüyle incelenmeye değer görülmüştür.

Çalışmanın giriş kısmında; eserlerin özellikleri, konuları ve amaçları, içerikleri, Türk tarihi ve edebiyatı açısından yerleri ve önemleri, eserlerin hazırlanmasında kullanılan yöntem belirtilmiştir. Çalışma; imla, ses bilgisi, biçim bilgisi, metin ve dizin bölümlerinden oluşmaktadır. İmla bölümünde ünlü ve bazı ünsüzlerin başta, ortada ve sonda nasıl yazıldıkları gösterilmiştir. Ses bilgisi bölümünde ise ünlü ve bazı ünsüzlere ait ses özellikleri incelenmiştir. Biçim bilgisi bölümü; türetme ekleri, tür değiştirici ekler, işletme ekleri, kategori ekleri, sıfatlar, zamirler, zarflar ve edatlar şekliyle incelenmiştir.

Bayramoğlu Ali Ağa'nın yazdığı Ümmü'l-Gazâ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdad Köşkü, nr. 368'de kayıtlıdır. Mustafa ibn-i İbrahim'in yazdığı "Fenn-i Hûmbara ve Şanâyi'-i Āteş-bâzî" İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet bölümü nr. K. 439'da kayıtlıdır. Her iki eserin de tespit edilebilen tek nüshalarının çeviri yazılı tam metinleri metin bölümünde verilmiştir.

Dizin bölümünde ise, metinlerde geçen bütün kelimeleri kapsayacak şekilde dizin hazırlanmıştır. Dizine girmeyen Arapça ve Farsça kelime ve ifadelerin anlamları metin bölümünde dipnotlarda verilmiştir.

Eserlerde bazı kelimeler ve başlıklar kırmızı renkli mürekkeple yazılmıştır. Bunlar kalın fontla yazılmış ve ayrıca ayetler, sure adı ve ayet numarasıyla dipnotta gösterilmiştir. Özgün nüshada yanlış yazılan kelimeler olması gerektiği şekilde metne alınmış ve yanlış yazılan kelimeler dipnotta belirtilmiştir.

Bu tez çalışmanın hazırlanmasında büyük desteğini ve yardımını gördüğüm danışmanım, değerli hocam Prof.Dr. Hatice ŞAHİN'e, kıymetli destekleri sebebiyle değerli hocam Prof.Dr. Kerime ÜSTÜOVA'ya, ele aldığımız eserin teminindeki yardımlarından ve çalışma esnasındaki desteklerinden dolayı Prof.Dr. Salim AYDÜZ'e, eserdeki Arapça ibareler ve metin üzerindeki çalışmalarına yardımlarından dolayı Doç.Dr. Hasan Basri ÖCALAN, uzun süren çalışmam süresince bütün özveri ve desteğiyle yanımda olan eşim Özge KORKMAZ ÇAN'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Hazırlamış olduğum bu doktora tez çalışmasının başta Türkoloji olmak üzere ilim alemine katkı sağlayacağı düşüncesiyle saygılar sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR.....	xviii
TABLolar.....	xx
GİRİŞ.....	1
Çalışmanın Konusu ve Amacı.....	1
Ümmü'l-Ğazâ'nın Künyesi ve Şekil Özellikleri.....	2
Ümmü'l-Ğazâ'yı Tanıtan Çalışmalar.....	2
Eserin Adı Meselesi	3
Ümmü'l-Ğazâ'nın Müellifi Bayramoğlu Ali Ağa	4
Müellif Bayramoğlu Ali Ağa'nın Babası	6
Ümmü'l-Ğazâ Hakkında	7
Ümmü'l-Ğazâ'nın Muhtevası	8
Ümmü'l-Ğazâ'da Geçen Askerî Bilgiler	10
Bayramoğlu Ali Ağa'nın İcatları	10
Fenn-i Humbera ve Şanâyi'-i Āteş-bāzî'nin Künyesi ve Şekil Özellikleri.....	12
Fenn-i Humbera ve Şanâyi'-i Āteş-bāzî'nin Müellifi Mustafa ibn-i İbrahim	13
Fenn-i Humbera ve Şanâyi'-i Āteş-bāzî'nin Muhtevası	14
Çalışmada Kullanılan Yöntem	22

BİRİNCİ BÖLÜM (İMLA)

1. İMLA.....	26
1.1. Ünlülerin Yazılışı.....	26
1.1.1. a ünlüsünün yazılışı.....	26
1.1.2. e ünlüsünün yazılışı.....	30
1.1.3. ı ünlüsünün yazılışı.....	31
1.1.4. i ünlüsünün yazılışı.....	33
1.1.5. o ünlüsünün yazılışı.....	35
1.1.6. ö ünlüsünün yazılışı.....	36
1.1.7. u ünlüsünün yazılışı.....	37
1.1.8. ü ünlüsünün yazılışı.....	38
1.2. Ünsüzlerin Yazılışı.....	40
1.2.1. p ünsüzünün yazılışı.....	40
1.2.2. ç ünsüzünün yazılışı.....	41
1.2.3. t ünsüzünün yazılışı.....	42
1.2.4. s ünsüzünün yazılışı.....	44
1.2.5. k ünsüzünün yazılışı.....	45
1.2.6. g ünsüzünün yazılışı.....	47
1.2.7. ñ ünsüzünün yazılışı.....	49

İKİNCİ BÖLÜM (SES BİLGİSİ)

1. SES BİLGİSİ	51
1.1. Ünlüler.....	51

1.1.1. Uzun ünlüler.....	51
1.1.2. Ünlü uyumları.....	52
1.1.2.1. Damak uyumu.....	52
1.1.2.2. Dudak uyumu.....	53
1.2. Ünsüzler ve Ünsüz uyumu.....	60
1.3. Fonetik Hadiseler.....	61
1.3.1. Ötümlüleşme.....	61
1.3.2. Ötümsüzleşme.....	63
1.3.3. Süreklileşme.....	63
1.3.4. Düşme.....	64
1.3.5. Türeme.....	66
1.3.6. Birleşme.....	67
1.3.7. Göçüşme.....	67
1.3.8. Geçişme.....	68
1.3.9. Ünsüz kaynaşması.....	68
1.3.10. İkizleşme.....	68
1.3.11. Ayrışma.....	69
1.3.12. Darlaşma.....	69
1.3.13. Hece Düşmesi.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(BİÇİM BİLGİSİ)

1. BİÇİM BİLGİSİ	71
1.1. Türetme Ekleri.....	71
1.1.1. İsimden isim türeten ekler.....	71

1.1.2. İsimden fiil türeten ekler.....	72
1.1.3. Fiilden isim türeten ekler.....	74
1.1.4. Fiilden fiil türeten ekler.....	76
1.2. Tür Değiştirici Ekler.....	77
1.2.1. Fiillere eklenenler.....	77
1.2.1.1. Fiilimsiler.....	77
1.2.1.1.1. Mastar ekleri.....	77
1.2.1.1.2. Sıfat-fiil ekleri.....	79
1.2.1.1.3. Zarf-fiil ekleri.....	81
1.2.2. İsimlere eklenenler.....	85
1.2.2.1. +ki aitlik eki.....	85
1.2.2.2. +sIz yokluk bildiren sıfat eki.....	85
1.2.2.3. +II / +IU varlık bildiren sıfat eki.....	86
1.3. İşletme Ekleri.....	87
1.3.1. Öge belirleyici ekler.....	87
1.3.1.1. İsimlerde.....	87
1.3.1.1.1. Ad durumu ekleri.....	87
1.3.1.1.1.1. Yalın durum.....	87
1.3.1.1.1.2. Belirtme durumu.....	88
1.3.1.1.1.3. Yönelme durumu.....	89
1.3.1.1.1.4. Bulunma durumu.....	90
1.3.1.1.1.5. Ayrılma durumu.....	90
1.3.1.1.1.6. Araç durumu.....	90
1.3.1.1.1.7. Eşitlik durumu.....	91
1.3.1.1.1.8. Yön gösterme durumu.....	92

1.3.1.2. Fiillerde.....	93
1.3.1.2.1. Çatı ekleri.....	93
1.3.1.2.1.1. Geçişli/ettirgenlik ekleri.....	93
1.3.1.2.1.2. İşteş/karşılıklılık ekleri.....	94
1.3.1.2.1.3. Meçhul/edilgenlik ekleri.....	94
1.3.1.2.1.4. Dönüşlülük ekleri.....	96
1.3.1.3. Kişi ekleri.....	97
1.3.1.3.1. Birinci tipteki kişi ekleri.....	98
1.3.1.3.2. İkinci tipteki kişi ekleri.....	99
1.3.1.3.3. Üçüncü tipteki kişi ekleri.....	101
1.3.1.4. Zaman ekleri.....	102
1.3.1.4.1. Görülen geçmiş zaman.....	102
1.3.1.4.2. Öğrenilen geçmiş zaman.....	104
1.3.1.4.3. Gelecek zaman.....	105
1.3.1.4.4. Şimdiki zaman.....	105
1.3.1.4.5. Geniş zaman.....	105
1.3.1.5. Kip ekleri.....	107
1.3.1.5.1. İstek kipi.....	107
1.3.1.5.2. Emir kipi.....	109
1.3.1.5.3. Gereklilik kipi.....	110
1.3.1.5.4. Dilek-şart kipi.....	111
1.3.1.6. Birleşik çekim.....	112
1.3.1.6.1. Hikaye.....	112
1.3.1.6.2. Rivayet.....	113
1.3.1.6.3. Şart.....	113

1.3.1.7. Ek-fiil.....	113
1.3.1.8. Birleşik fiiller.....	116
1.3.1.8.1. İsim+fiil dizilişinde olanlar.....	116
1.3.1.8.2. Fül+fiil dizilişinde olanlar.....	120
1.3.2. Bağlantı kurucu ekler.....	121
1.3.2.1. İyelik ekleri.....	121
1.3.2.2. Tamlayan eki.....	124
1.4. Kategori Ekleri.....	124
1.4.1. Çokluk kategorisi.....	124
1.4.2. Küçültme/sevimlilik kategorisi.....	125
1.4.3. Sıralama sayı kategorisi.....	125
1.4.4. Üleştirme sayı kategorisi.....	125
1.4.5. Olumsuzluk kategorisi.....	126
1.4.6. Nitelik dereceleyici kategorisi.....	126
1.4.7. Soru kategorisi.....	127
1.5. Sıfat.....	127
1.5.1. Niteleme sıfatları.....	127
1.5.2. Belirtme sıfatları.....	128
1.5.2.1. İşaret sıfatları.....	128
1.5.2.2. Sayı sıfatları.....	128
1.5.2.2.1. Asıl sayı sıfatları.....	128
1.5.2.2.2. Sıra sayı sıfatları.....	129
1.5.2.2.3. Üleştirme sayı sıfatları.....	129
1.5.2.3. Belirsizlik sıfatları.....	130
1.5.2.4. Soru sıfatları.....	131

1.6. Zamir.....	131
1.6.1. Kişi zamirleri.....	131
1.6.2. İşaret zamirleri.....	132
1.6.3. Belirsizlik zamirleri.....	133
1.6.4. Soru zamirleri.....	135
1.6.5. Dönüşlülük zamirleri.....	135
1.7. Zarf.....	136
1.7.1. Yer zarfları.....	136
1.7.2. Zaman zarfları.....	136
1.7.3. Miktar zarfları.....	138
1.7.4. Durum zarfları.....	138
1.7.5. Soru zarfları.....	139
1.8. Edat.....	140
1.8.1. Bağlama edatları.....	140
1.8.2. Son çekim edatları.....	143
1.8.3. Berkitme edatları.....	144
1.8.4. Ünleme edatları	145

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(METİN)

ÜĞ METİN.....	146
FH METİN	232

BEŞİNCİ BÖLÜM

(DİZİN)

ÜG DİZİN.....	340
FH DİZİN.....	487
SONUÇ.....	674
KAYNAKLAR.....	677
SÖZLÜKLER.....	682
EKLER.....	684
ÖZ GEÇMİŞ.....	690

KISALTMALAR

Kısaltmalar:

a.g.e.	: Adı geçen eser
Ar.	: Arapça
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Far.	: Farsça
FH	: Fenn-i H̱umbara ve Şanāyi ² -i Āteş-bāzī
Fr.	: Fransızca
H	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
İt.	: İtalyanca
krş.	: Karşılaştırmız
Lat.	: Latince
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nu.	: Numara
OALT	: Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
ö.	: Ölüm
Rum.	: Rumca
S	: Sayı
s.	: Sayfa
Srp.	: Sırpça
ss.	: Sayfadan sayfaya
T.	: Türkçe
TD	: Türk Dili
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TM	: Türkiyat Mecmuası
ÜG	: Ümmü'l-Ġazā
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
Yun.	: Yunanca

İşaretler:

A	: a, e
C	: c, ç
G	: g, ğ
I	: ı, i
K	: k, k̄
U	: u, ü
V	: ünlü (vokal)
-	: Fiile bağlanmayı gösterir.
+	: İsme bağlanmayı gösterir.
(?)	: Okunuşunda veya anlamında şüphe edilen kelimeleri gösterir.
>	: Okun içi ilk biçimi gösterir.
>>	: Birden çok ses olayını gösterir.
1b/01	: / işaretinden önceki bölüm sayfa numarasını, sonraki kısım ise satır numarasını gösterir.
[]	: Tahminî olarak okunan kelimeler ile derkenarları gösterir.
...	: Silik çıkmış ve okunamayacak durumda olan harf ve kelimeleri gösterir.

TABLÖLAR

Kullanılan Transkripsiyon Harfleri

ا	a, e, ı, i, ā, o, ö, u, ü	ژ	j	ل	l
ب	b, p	س	s	م	m
پ	b, p	ش	ş	ن	n
ت	t	ص	ş	و	v, o, ö, u, ü, ū
ث	ṯ	ض	ż	ه	h, e
ج	c, ç	ط	ṭ	ی	y, ı, i, ī, ā
چ	c, ç	ظ	ẓ	ء	ˆ
ح	ḥ	ع	ˆ		
خ	ḫ	غ	ğ		
د	d	ف	f		
ذ	ẓ	ق	q		
ر	r	ك	k, g, ñ		
ز	z	ڭ	ñ		

GİRİŞ:

Çalışmanın Konusu ve Amacı

Türk Dili'nin tarihî seyrini izlemek ve farklı dönemlerdeki dil hazinelerini gün yüzüne çıkarmak Türkoloji alanında çalışma yapanlar için en değerli hizmetlerden bir tanesidir. Bu amaçla Türk Dili'nin Osmanlı Türkçesi dönemine ait olan eserlerin yazı özelliklerinin ve dil bilgisel varlığının araştırılmasına katkı sağlamak için XVIII. yüzyılda yazıldıkları düşünülen Bayramoğlu Ali Ağa'nın Ümmü'l-Ğazā adlı eseri ile Mustafa ibn-i İbrahim'in Fenn-i Humbera ve Şanāyi'-i Āteş-bāzī adlı eserinin transkripsiyonu, dizini ve dil incelemesi yapılmıştır. Bu eserler bu doktora tezinin konusunu oluşturmaktadır.

Bu eserlerin sahip olduğu dilbilgisel özelliklerin Osmanlı Türkçesi döneminde yazılan eserlerle ilgili çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İncelenen eserler Osmanlılarda humbaracılıkla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Eserlerde bulunan teknik terimler ve silahlar, XVIII. yüzyıl askerlik tarihi için büyük önem taşımaktadır. Her iki eserde de birçok şekil ve resim bulunmaktadır. Bunlar, ateşli silahların yapımı, kullanımı ve tekniği konularında görsel malzeme sunmaktadır. Bu eserlerin Osmanlı dönemi askerî tarih çalışmalarına da önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ile Türk Dili tarihinde Osmanlı Türkçesi olarak geçen dönemde kaleme alınmış olan bu eserler gün yüzüne çıkarılarak tarihin karanlık sayfalarından ilim alemimize sunulmaktadır. İncelemesi yapılan eserler askerî terimlere sahip olması ve dönemin söz varlığına katkı sağlamaları bakımından önemlidir. Kullanılan kalıp ifadeler, söyleniş değişimleri ve bazı muhtemel dil değişikliklerin hâle devam etmesi gibi önemli ayrıntıları üzerinde barındıran bu eserlerin daha sonraki çalışmalara da önemli kaynaklık edebilecekleri değerlendirilmektedir.

Özellikle ileride hazırlanabilecek olan Osmanlı dönemi askerî terimler sözlüğü gibi çalışmalara bu eserlerin kaynaklık edeceği ifade edilebilir. Bu kıymetli dil hazinesinin korunması ve üzerinde çalışmalar yapılmasıyla Türkoloji alana önemli katkılar sağlanabilir.

Bu tez çalışmasında eserlerin çeviri yazısından hareketle dizini hazırlanmış, ses bilgisiyyle şekil bilgisine ait özellikleri ve imlasını tespit edilmiştir. Hazırlanan bu doktora tezi ile Türk Dili araştırmalarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Ümmü'l-Ġazā'nın Künyesi ve Şekil Özellikleri

Eser, şemseli kahve renkli hafif hasar görmüş hâlde deri ciltlidir, iç kapakta "Te'lifât-ı tedbirât / 268" yazmaktadır. Bilinen tek nüshası vardır. Bu da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdad Köşkü, nr. 368'de kayıtlıdır. Topkapı Sarayı'ndaki künyesinde 151 varak olduğu yazmaktadır, ancak eser 66 varaktır. Her varakta nesih hattıyla yirmi üç satır bulunmakta ve yirmi beş adet farklı ebatlarda çizim ihtiva etmektedir. Eserin ölçüleri; 29,2x18,8 (12,1x20,1) cm.dir. Kitabın kâğıdı aharlıdır, yazıların etrafına kırmızı çerçeve çizilmiş, mısda çekilmemiştir. Yazıda siyah ve kırmızı renk kalem kullanılmıştır. Sayılar, araya çekilen çizgilerin içinde kalan yerlerdeki cümleler, "amma, imdi ve dahi" gibi bağlaçlar, "elli, iki, beş" gibi rakamlar ile "hâzret-i allāhu te'ālā'nın, in-şā'allāhu te'ālā" gibi dinî ifadeler ve bölüm başlıkları kırmızı kalemle yazılmıştır. [1b] ve [2a] sayfalarında cümle aralarına sarı yıldızlı süslemeler yapılmıştır, bu süslemelerden diğer sayfalarda yoktur. Metnin içinde araya kırmızı çizgiler içinde tek veya iki-üç satır yazı yazılmış, bunların büyük çoğunluğu bir başlık şeklinde değil cümlelerin devamı şeklindedir. Ayrıca fasıl başı olan bölümler de bu şekilde gösterilmiştir.

Ümmü'l-Ġazā'yı Tanıtan Çalışmalar

Osmanlı askerî literatürü üzerine yapılan çalışmalar, fazla değildir. Bu sebeple, eserden ve benzeri eserlerden pek fazla bahis bulunmamaktadır. Ümmü'l-Ġazā ile ilgili olarak Arslan Terzioğlu şunları söylemektedir: "...Sultan Ahmed III (1703-1730) devrinde Humbaracılar sınıfının 2. Halifesi Ali Ağa'nın yazdığı Topkapı Sarayı'ndaki Ümmü'l-Ġazā isimli eserde XVII. yüzyılın kale kuşatmalarında kullanılan kendi icadı tulumba isimli roketler tarif ve tasvir edilmektedir. Bunların 11-12 arşın (7-8 m) boyunda olduğu ve çapını bir insanın güçlkle kucaklayabileceği bu eserde resimleri ile belirtilmektedir. Ali Ağa bu eserinde, savaşlarda başarısızlıkları silah icadında ve geliştirilmesindeki duraklamaya atfederek padişaha yeni silahlar geliştirilmesini tavsiye

etmektedir. Böylece bu alanda Türk-İslam dünyasındaki gelişmelerin ve yeni buluşların artık sona erdiği görülmektedir...”¹

Eserle ilgili olarak Fuat Sezgin tarafından hazırlanan İslam’da Bilim ve Teknik isimli eserde şu bilgiler vardır: “...Osmanlı roketleri hakkında ilginç resimlerle birlikte ayrıntılı bilgileri, Sultan III. Ahmed (1703-1730) döneminde faaliyette bulunmuş olan mühendis Ali Ağa Umm el-Ğazā isimli kitabında vermektedir. Onun tarafından imal edilen roketlerin uzunluğu 7-8 metre imiş. Çevrelerinin ölçüsü hakkında ise, bir insanın kesinlikle kucaklayamayacağını söylemektedir. Bu kitap şimdiye kadar hemen hiç bilinmediği için, ondan askerlik ve teknik tarihî bakımından ilginç olan birkaç resim daha burada sunmak yerinde olsa gerektir...”²

Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi adlı eserde ise şu bilgilere yer verilmiştir: “...Bayramoğlu Ali Ağa (XII/XVIII. yüzyıl) Humbaracı ocağı ikinci halifesidir. Ali'nin Umm al-Ğaza fî Tadbir al-Harb va Lavâzimihâ adlı bir eseri tespit edilmiştir. III. Ahmet devrinde yazılan bu eser harp sanatı ve levazımatından bahseder. Müellif eseri üç fasıl üzere tertip etmiştir. Uzun bir girişten sonra, bu devirde yapılan harplerde ne vazifelerde bulunduğunu bildirmiştir. Sonra top çeşitlerini ve havanlarını tanıtır. Harpte alınması gereken tedbirlerden bahseder. Temeşvar kalesi gibi bazı kalelerin alınmasında yapılan istihkâmları anlatır...”³ Ancak eserin isminin bu şekilde yazımına sadece burada rastlanılmaktadır. Söz konusu bilgilerin kaynağı olarak gösterilen F. Edhem Karatay’ın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu’nda eserin ismi sadece Ümmü’l-Ğazā olarak geçmektedir.⁴

Eserin Adı Meselesi

Eser ile ilgili en mühim sual, herhalde eserin isminin tam olarak hangisi olduğudur. Varak 1a’da sadece “*telifât-ı tedbîrât*” ibaresi yer almakta ve hemen arkasındaki ilk varakta ise “*kitâb-ı merķūmda olan telifât-ı tedbîrât*” ibaresi bulunmaktadır ki burada bahsedilen kitabın ne olduğu meçhuldür. Eserin başından [11a]’nın ortalarına kadar muhtelif başlıklar altında ve herhangi bir tasnife tabi

¹ Arslan Terzioğlu, “Türk-İslâm Kültür Çevresinde Uçma Denemeleri, Otomatik Makinalar, Denizaltı ve Roket Teknolojisi”, *Türkler*, editörler Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, XI, ss. 260-266.

² Fuat Sezgin, *İslam’da Bilim ve Teknik*, İBB Kültür AŞ. Yay., İstanbul, 2008, V, s.128.

³ *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, (haz. E. İhsanoğlu ve diğerleri), IRCICA, İstanbul 2004, I, s. 1066.

⁴ İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1961, nr. 1930.

tutmadan savaş ve muhasaralarda alınacak tedbirler ve humbaracı ocağı hakkında bilgiler verilir. Daha sonra [8a] “*bir miqdār ser-güzeštüm ahvālını beyān olunur*” başlığı altında kendi hayatından bahseder. Öyle anlaşılıyor ki Ali Ağa, [11a] “*kitāb-ı ümmü’l-ğazā fenn-i cihād feth-i tebdirdür*” başlığını atıp ikinci kez Besmele ile esere başlar. Uzunca bir giriş bölümünden sonra 13b/01’de eserin üç fasıl üzere telif edildiğini ifade sadedinde “*ümmü’l-ğazā adlu bir kitāb te’lif idem üç faşl üzere*” der. Buradan eserin isminin **Ümmü’l-Ğazā** olduğunu tespit etmek ancak mümkün olabilmektedir.

Ümmü’l-Ğazā’nın Müellifi Bayramoğlu Ali Ağa

Ali Ağa eserinde kendisi ile ilgili de çok kısıtlı da olsa bilgiler verir. Tam ismini ve baba ismini bilemediğimiz Ali Ağa, kitabı telif ettiği esnada humbaracılar ocağında ikinci halife olduğunu [12b] “...*bu haķır-i pür-takşir humbaracılar ocağında olan halife-i şānī ‘alī bendeleri...*” gibi cümlelerle ifade eder. Devamında ise kendisinin Kandiye Kalesi fethinden (1669) bu yana 49 seneden beri humbaracılık hizmetinde olduğunu vurgular. [10a] “...*bu haķır dahı hizmet-i pādīşāhīde dīn-i mübīn uğrına kandiyeden berü sefer virüp kırk toķuz senedür sekiz biñ toķuz yüz toķsan üç akçe humbaracı tīmārına mutaşarrıfım...*”. Buna göre Ali Ağa yirmi yaşlarında hizmeti girmiş olsa bu esnada yaklaşık olarak yetmiş yaşındadır ve muhtemelen 1650 yılı civarında doğmuştur. Ali Ağa’nın Sadrazam Şehid Ali Paşa’dan (ö. 1718) merhum diye bahsetmesi, bu devirde yazılan eserlerden farklı olarak sonraki Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa’dan⁵ (ö. 1730) hiç bahsetmemesi, onun muhtemelen Lale Devri’nin ilk yıllarında vefat ettiğine işaret etmektedir.

Hayatı boyunca pek çok muhasaralarda humbaracılık göreviyle bulunan Ali Ağa, ilk görev olarak, Avusturyalıların 1693 tarihindeki Belgrad’ı muhasara ettiğinde kale içinde bulunduğunu ve bu esnada “*humbaracılar halifesi*” olduğunu ifade eder.

[3b] “...*belgrad kal’asıñı küffār-ı hāksār muhāşara eyledükde ķoca ca’fer paşa⁶ ser-asker idi ve ķelebi muħammed paşa yeñiķeri aķası idi ve ‘abdurrahman paşa cebecibāşı idi ve bu haķır dahı humbaracılar üzerlerine baş halife idüm...*”

⁵ M. M. Aktepe, “Nevşehirli İbrahim Paşa”, İA, IX, 234-239; M. M. Aktepe, “Damad İbrahim Paşa”, DİA, VIII, 441-443.

⁶ Belgrad Kalesi’nin 7 Ağustos 1693/5 Zilhicce 1105 Avusturya ordusu tarafından muhasara edilmesi üzerine Belgrad Muhafızı vezir Ca’fer Paşa çok şiddetli bir mukavemet göstermiştir. Avusturyalıların Temeşvar Kalesi’nin muhasara ettiklerinde kale komutanı olan ve kaleyi beş sene kadar hayli zor şartlar altında koruyup teslim etmeyen Koca Ca’fer Paşa, Zenta Savaşı esnasında

Metnin devamında ise [8a] “*bir miqdār ser-gūzeštīm aḥvālīni beyān olınur*” başlığı altında kendi yaptığı hizmet ve görevlerinden bahseden müellif bunu şu şekilde dile getirir:

[8a] - [8b] “...*imdi bu ḥaḳīr ḳandiye ḳal‘ası seferinden berü dīn-i mübāne ḥizmet ve bu āna degin ḳal‘ada gerek fetḥinde ve muḥāşaralarında ve belğrad muḥāşarasında ve ṭemeşvār muḥāşarasında ve mosḳov seferinde prūd şuyı üzerinde ‘asker-i islāmuñ mürūr-ı ‘ubūrı için usta ‘alī ile ma‘an elḥamdülillāhi te‘ālā ḥizmetimüz sebḳat eyledi...*” Ali Ağa, yakın arkadaşı olduğu anlaşılan Ali Usta ile birlikte pek çok muhasara ve fetihlerde bulunduğunu hassaten Belgrat, Temeşvar muhasaralarında ve Moskof seferinde birlikte olduğunu ifade eder. Devamındaki ifadelerden Usta Ali’nin vefat ettiği anlaşılmaktadır. Usta Ali ile birlikte Hotin taraflarına yapılan bir sefere de katılan Ali Ağa, burada köprü yapımı ile ilgili bir takım işler yapmıştır. Bu konu ile ilgili olarak yapmış olduğu çizimleri “*sahib-i devlet*” dediği kişiye ulaştırmak üzere Defterdar Osman Efendi’ye verdiğini belirtir. Bundan başka Mora Adası’nda bulunan Gördes Kalesi, Anabolu Kalesi, Modon Kalesi ve Menküşe Kalesi fetihlerinde bulunmuş ve çeşitli ihsanlara nail olmuştur.

Hanya Adası’nda muhafız olan Muhammed Paşa’nın üç ay boyunca Suda Kalesi’ni muhasara edip elindeki humbaracıların yetersiz kalıp kaleyi alamaması üzerine merkezden bir humbaracı halifesi istemiş ve bunun üzerine Ali Ağa gönderilmiştir. Ali Ağa’nın gelmesinden beş gün sonra donanma gemilerinin de yardımı ile kale teslim alınmıştır. Söz konusu fethin nasıl gerçekleştiği ile ilgili olarak hazırlanmış olduğu raporunu tersanede Ali Paşa’ya takdim etmiştir. Bunun üzerine pek çok ihsana nail olmuş ve ayrıca Donanma-yı Hümayun humbaracıbaşılığına tayin edilmiştir. Daha sonra Gorfa Kalesi’nin muhasarası için görevlendirilmiş ancak bu seferde zafer sağlanamamış.

Daha sonra ise eseri telif ettiği esnada kırk dokuz yıldır hizmette olduğunu ve bunun neticesi olarak 8993 akça humbaracı tımarına mutasarrıf olduğunu ifade eder.

şehit olmuştur (Muharrem 1109/Temmuz 1697). Rumeli Beylerbeyi Küçük Ca‘fer Paşa’ya nisbetle Büyük Ca‘fer Paşa diye de bilinir. Son derece kıymetli bir vezir olana Koca Cafer Paşa, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa dönemlerinde valilik yapmış ve Belgrad Kalesi muhafızlığında bulunmuştur. Danişmend, Krolonoji, III, 474-475; Abdurrahman Şeref, “Koca Ca‘fer Paşa”, Yeni Mecmua Nüsha-i Fevkalade 1331-1915 5/18 Mart Çanakale, Beyazıt Kütüphanesi, İstanbul, s. 38-39; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III/I, 566-7, 582n1.

[10a] “...**kırk toktuz** senedür **sekiz biñ toktuz yüz toktan üç akçe** humbaracı *tīmārına mutaşarrıfım ahtvālīm dahtı mükedderdür efendilerimizün ihsānlarına kalmışumdur ...*” Ali Ağa’nın buradaki ifadeler, onun bu eseri yazarken maddi bir sıkıntı içinde olduğunu ve padişaktan veya devlet büyüklerinden bir ihsan beklentisi içinde olduğunu da göstermektedir.

Müellif Bayramoğlu Ali Ağa’nın Babası

Ali Ağa, eserde ismini vermeden babası ile ilgili de bilgi verir. Buna göre babası, kırk sene kadar donanmada başarda kapudanlığı⁷ yapmıştır. Müellif eserinde tasvir ettiği ve anlattığı pek çok şeyi babasından öğrendiğini ifade babında [20b] “*babadan mirāřdur*” demiştir.

Babası Akdeniz’de bilinen bir kaptan olup Hanya’nın 1645 yılındaki muhasarasına katılmış ve etkili olmuştur. Hanya’nın muhasarası esnasında Fransızlar tarafından muhasaralarda kullanılan bir tür merdiveni kullanarak Hanya’nın fethinde etkili olmuştur. Ali Ağa’nın verdiği bilgiye göre bu merdiven evlerde kullanılan merdivenlerden çok farklı olup, Fransızlar tarafından icad edilmiştir. Metinde resmini verdiği bu merdivenler için [6b] “...**ve dahtı** *nerd-bān dirler kal’a fethi için fransız řā’ifesi kullanurlar ğarīb heykeldür...*” ifadesini kullanır. Ayrıca bu merdivenin nasıl ve ne zaman kullanıldığını da şu şekilde tarif eder: [18a] “...*fransız kāfirī bir kal’aya şarılduğda birden kal’aya yürüyüş eyledükde murād eyledüği zamānda bir ğarīb nerd-bān kullanur...*”, merdivenlerin çizimlerini verdiği yerde de [55b] “...*bu dahtı bir nerd-bāndur ki ekřerī fransızlar kullanurlar ...*” şeklinde izahta bulunmuştur.

Babasının Hanya’nın fethine Sultan İbrahim tarafından memur edilmesini de řu şekilde ifade eder: [55b] “...*kaçan ki merhūm ve mađfūr sultān ibrahīm hān řābe řerāh zamānında bir kızlarađası gemiye girüp miřıra giderken řorsan kāfirleri alup hanyaya getirüp pādīřāh-ı ‘ālem-penāh hāzretleri iřidüp ziyādesiyle ğazaba gelüp elbetde bu hanyā kal’ası feth olunmasını isterüm didi merhūm pederüm birkaç kal’anuñ fethinde bulunup hattā kara cehennem nāmında üç kalyon ki büyüklükde miřli bulunmaz ol maħalde kapudan halil pařa imiř hattā kalyonlaruñ tařvirleri tersanede yazılıdur merhūm pederimiz ta’rīf olup miřvāri bellü olmađıla pādīřāh-ı ‘ālem-penāh hāzret çağırıp hanyānuñ fethini senden isterüm didükde merhūm pederüm cevāb eyledi ki*

⁷ Osmanlı donanmasında kullanılan 26-36 oturaklı birtür savaş gemisi.

eger murāduñ mezbūr kal'ayı almağ isterseñ bir dahı hanyanuñ adın añmazsın bir gayrı nāmla sefer adın çıkarasın mālta nāmın çıkarup gereği gibi levāzımın tedārikin görüp mezbūr nerd-bānları ol maħalde vāfir yapıdırup...”, [55b] - [56a] “...imdi bir ‘azım donanma ile yūsuf paşa nāmında bir paşa ħapudan ve hem ser-‘asker idüp **ammā** bu aħvāl hanyā kal'asınuñ fethi için olduğımı kimseye bildürmeyüp ħaṭṭ-ı şerīfi merħūm pederime virüp her ne yüzden ħareket ve tedārik ider ise fermānum anuñ üzerinedür diyü kaçan ki donanma-i hümāyūn hanyaya varup ve bir tarafından dolanup küffār ‘acabā bizüm üzerimize olmasun diyü ħavf iderken tamām şuların alduğda donanma-i hümāyūnı ħaldurup birkaç mil uzaduğdan soñra meks-i ikāmet idüp ol vaqt merħūm pederim yūsuf paşaya cevāb idüp eydür ki ey efendim pādişāhimuzuñ yek ħulında ħaṭṭ-ı şerīfi vardur emr ile cümle donanma-i hümāyūnda olan paşaları ve begleri ve sâ’ir ‘askerler üzerine baş olanları cem’ ile ħaṭṭ-ı şerīf kırā’at olınsun didükde ħapudan paşa ve sâ’ir ħalk müteħayyir ħalup kaçan ki cümlesi bir yire cem’ olup kırā’at olıduğdan soñra ser-‘asker olan yūsuf paşa sensin ki hanyā kal'asınuñ fethi için emr-i hümāyūnum olmuşdur murādum mālta degüldür murādum hanyā kal'asınuñ fethini señden ister veyā başuñ diyü ol vaqt giçe ile girü dönüp bir baş kal'a-i mezbūra yakın bir maħalline yanaşup ve gemilerde olan ‘asker-i islām her ne ħadar var ise taşraya degüp ve tedārik olan mühimmātları cümle taşra çıkarup kal'a-i mezbūra varup nerd-bānlar ile önünçe tulumbarlar yürüderek kal'anuñ fethi müyesser oldu...”.

Ümmü'l-Ġazā Hakkında

Lale Devri'nin başlarında yazıldığını tahmin ettiğimiz bu eser, XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın başlarındaki askerlik sanatı ve gelişmeleri hakkında önemli bilgiler içermektedirler. Eser, Bayramoğlu Ali Ağa tarafından yazılmıştır. Yazılış tarihi ile ilgili net bir bilgi yoktur. Ancak eserde geçen bilgilere dayanılarak Lale Devri'nin başlarında yazıldığı tahmin edilir. Eserde sık sık [11a] “...ħulefā’u’z-zamān olan şevketlü pādişāhimuz ġāzī sulṭān aħmed ħān ħazretlerinüñ ‘ömr-i devletlerine ...” gibi ifadelerle Sultan III. Ahmet’e (1718-1730) atıflar bulunmakta ancak Nevşehirli Damad İbrahim Paşa’dan bahsedilmemektedir. Ayrıca eserin hiç kimseye ithaf edilmemesi dikkat çekmektedir. Seyfiye sınıfına mensup bir asker olan müellifin ifadeleri, genel olarak bozuk ve ahenksizdir. Pek çok yerde cümlenin tamamlanmadığı görülür ve hatta bazı ifadeler muğlak hâdedir.

Müellif eserin üç fasıldan oluştuğunu ifade eder. Buna göre birinci fasıl konusu şu şekildedir: [13b] “...evvel faşl ‘asker-i islām sefer-i hümāyūnda küffāruñ kal‘ası altına konup şarılmağ murād olındığı zamānda ordu-yı hümāyūn ne minvāl üzere konmağ lāzımdur ...”. İkinci fasılın başlığı ise: [37b] “...**ikinci faşl fetḥ-i tedbīr ya‘nī toprak sürmenüñ beyānındadır...**”. Üçüncü fasılın başlığı ise: [50b] “...**üçüncü faşl humbaracılar şan‘atı beyānındadır...**”.

[34a] sayfası boş bırakılarak [34b] - [35a]’daki ilk şekil ile yazmanın çizimleri başlar. Buradan itibaren yazmanın sonuna kadar yirmi beş adet şekil bulunmaktadır. Şekillerin yer yer uzun veya kısa olarak açıklamaları ve bazı alet ve silahların isimleri de zikredilmektedir. Yazmanın son sayfası [66b]’de de bir şekil bulunmakta ve ferag kaydı bulunmadan eser sona ermektedir. Yazma bu hâliyle tamamlanmış görünmektedir. [43b]’de ters olarak yazılmış ve birkaç satırının üzeri çizilmiş olan sayfaya bakıldığında, bu eserin müsvedde olabileceği akla gelmektedir. Son derece iyi ciltlenmiş olduğu anlaşılan eserin bu sayfasının aynı zamanda [42a]’daki sayfanın tekrarı olması izaha muhtaç bir durumdur. Eserin müellif elinden çıkmış olması ihtimali çok yüksektir. Ancak bunu gösteren bir ifadeye rastlanmaması da dikkat çekicidir. Eserdeki ifadelerin bozukluğu ve düzensizliği, müellifin de epey yaşlı olması göz önüne alınırsa, bu eserin müellif tarafından bir kâtime yazdırıldığı düşünülebilir. Eserin saray kütüphanesinde olması eserin bu hâliyle devlet ricaline sunulduğunu düşündürmektedir. Muhtemelen eser tebyiz edilip son hâline getirilemeden müellif vefat etmiş olmalıdır. Ancak elimizde bulunan metinden ve bilgilerden bu durumun tespit edilmesi hayli güçtür.

Ümmü’l-Ġazā’nın Muhtevası

Eserin muhtevasına gelince; eser bir tanıtım bölümü ile başlamıştır. Bu bölümde eserin yazılış sebebi uzun ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır: [2a] “...*kitāb-ı merķūmī te’lif eylemeden murād ġazānuñ üç nev‘ üzere ḥareketin ve tedbīr tedārikīn fehm ve vuķūf taḥşīl idüp kırk elli senelerde ġazālarda gezmiş kadar umūr-ı seferi taḥşīl ider...*”. Ali Ağa, İslam ordularının savaşlarda Allah’ın izni ile muzaffer olması için gerekli tedbir ve tedariklerin neler olacağını eserde anlatıldığını belirterek kitabına başlar. [1b] “...‘asker-i islām sefer-i hümāyūn **ḥazret-i allāhu te‘ālānuñ** ‘avn-ı ‘ināyeti talebiyle in-

şā' allāhu te'ālā manşūr ve muzaffer olunmaq için derün-ı kitābumda niçe niçe tedbîr u tedârikler taħrîr ve hem taşvîr olunmuşdur...”.

Müellif bu tanıtım bölümünün devamında da eserinde yer alan tedbirlerden genişçe bahseder. Bu bilgilere göre Bayramoğlu Ali Ağa eserini İslam ordularının harp sahalarda başarılı olmaları için ne gibi tedbirler almaları gerektiği ve bunların uygulanma şekillerini izah etmek için yazmıştır.

Ali Ağa, yazdığı bu kitabın kırk yıldan fazla olan askerî mühendislik ile ilgili tecrübelerini ihtiva ettiğini ve başta padişah olmak üzere tüm devlet erkânının bunu okuması gerektiğini ifade eder. Bu kitabı okuyan herkesin kırk - elli sene savaş tecrübesine sahip olacağını ileri sürer. Nitekim daha eserin giriş kısmında bu manada şöyle söyler: [2a] “...**mülâhazam** ancak devletlü efendilerimiz kitāb-ı mezbûrı birkaç kerre mü'tâla'a ve müzâkere eylese kırk elli senelerde gereği gibi sefer eylemiş kadar her aħvâllerine vuķûf taħşîl ider...”.

Eserinin ilerleyen sayfalarında ise padişahın “usanmadan, üşenmeden” sürekli bu kitabı okumasını tavsiye etmektedir: [20b] “...imdi bu kitāb-ı mezkûr devletlü efendimiz uşanmayup üşenmeyüp dâ'imâ mü'tâla'a ve müzâkere iderse fâ'idesin bulur niçe niçe gâzâlarda hükmini icrâ itdürürler...”.

Yine birkaç yerde kitabının okunması ve burada ifade edilen tedbirlerin yerine getirilmesiyle ordunun muzaffer olacağını ifade eder.

Ali Ağa savaşlarda yapılacak uygulamalardan bahsederek yer yer aldığı bu tedbirlerin Sahabe-i Kiram tarafından da uygulandığını ifade babında dört yerde şöyle söyler:

- [3a] ...zîrâ bu tedbîr **şahâbe-i güzîn rıdvānullāhi 'aleyhim ecma'in** tedbîrindendir...
- [21a] - [21b] ...zîrâ evvel ordusun muhâfaza ide sonra cenge mübâşeret eyleye bu tedârik ve bu tedbîr muķaddemâ **şahâbe-i güzîn rıdvānullāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in** tedâriktür...
- [23a] ...zîrâ tedbîrde çok hâl vardur **şahâbe-i güzîn rıdvānullāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in** tedbîridür...

• [40b] ...*bu tedbîr şahābe-i gūzîn rıdvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘în tedbîrlerindendir...*

Ümmü’l-Ġazā’da Geçen Askerî Bilgiler

Eserde Osmanlılar tarafından kullanılan humbaralar ile ilgili detaylı bilgiler verip çizimlerini gösteren Ali Ağa, taktikler konusunda da çok mühim bilgiler verir. Nitekim bunu ifade babında şunları söyler: [6a] - [6b] “...*imdi kitāb-ı mezbūrda sepet ve fuçî humbaraları taşvîrleri yazılmışdur düşmen üzerlerine biñ humbara atmağdan yüz veyā elli fuçî humbarası atduğda t̄abūr üzerine içindeki küffāruñ aşla cenge mecālî kalmaz tedbîrdür...*”.

Bunların yanı sıra Fransızlar tarafından kullanılan ve “*grande tulumba*” adı verilen humbaralardan da bahseden Ali Ağa bunların da çok etkili olduğunu ifade babında “...*üç dört dānesin birden t̄abūr üzerine yürüdseler t̄abūruñ çarḥ-ı feleklerin çevirmege mecālî kalmaz...*” demektedir. Ancak bu humbaraların on bir-on iki arşın boyunda olduğunu ve ancak bir kişi tarafından kucaklanabilip iki tekerli araba ile taşındığını ve içinde yüzden fazla kısa tüfenklerin olduğunu belirtir ve resmini verir.

Muhasara esnasında alınacak tedbirler ve kullanılacak taktiklerle ilgili de bilgiler veren Ali Ağa, muhasarada su çıkması durumunda yapılacak işler ile ne kadar humbara atılması gerektiği ile ilgili bilgileri de detaylı bir şekilde [7a-b vd.] sayfalarında ifade eder.

Bayramoğlu Ali Ağa’nın İcatları

Eserde kendisinin icat ettiği silah ve aletlerden de bahseden Ali Ağa, bizzat “*icād eyledüm*” kelimesini kullanarak bunların mahiyetini ve harplerdeki önemini izah eder. Ayrıca çeşitli savaş taktiklerini ve uygulamalarını da ilk defa kendisinin yaptığını metin içinde belirtir. Ali Ağa’nın icat ettiği silah ve aletler ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir:

[17a] “...*bu faşl dahı haķîr bir tulumba icād eylemişümdür zîrā bizüm humbaracılarımızuñ kullandığı tulumba ancak âteş saçar ammā mezbūr tulumba hem âteş saçar ve hem beşer onar tūfengler var içinde kuruşun atar...*”

[17b] - [18a] “...*bu faşl dahı grande tulumba ta‘bîr olunur fransız kâfirleri kaçan ki çarḥ-ı felekli t̄abūr üzerine yürüyüp bozmağ için mezbūr grande tulumba peydā*

eylemişümdür **üç yâ dört veyâ beş dâne** birden *yağup giçe ile t̄abūr üzerine yürüyüp onar on beşer* yeñiçeriler her *tulumbaya kollarına ikişer üçer âdem* yürüdüler *kâfirleriñ çarh-ı feleklerin yağa vâradinde olan kâfirleri dağı yağup ašlâ öñüne sedd olup h̄â'il olmaz âteşi bir dönüm yire degin sürer ve içindeki kırşunlu t̄ufengler ne kadar uzak olursa urur anuñ dağı taşviri taħrîr idüp bir garîb şüret heykeldür manzūr-ı 'âlîleri olduċda ma'lûm olunur **faşl** kâfirler *kaşyonı şudan ne minvâl üzere geçirmişdür ki şüretde taşvîr idüp göstermişümdür maħallinde o dağı lâzım olur ve buñı nerede taħşîl eyledüċüm su'âl buyurlur ise moskov ģumbaracıbaşısı fransız imiş andan firâr eylemiş gelüp müselmân oldu idi elmâs paşa⁸ zamânında bir ze'âmet dağı virdiler ve belġrad kal'asına mi'mâr idüp gönderdiler...*"*

[47b] "...mezbūr *tulumbaları ģaķîr icâd eyledüm hem âteş saçar ve hem beş on t̄ufeng atar yürüyüşlerde ziyâde gerekli ceng âlâtıdır...*"

[51b] "...*dağı t̄ufengli tulumba ne vechile olur ve ne vechile tolar bu ģaķîr icâd eylemişümdür...*"

[60a] "...*bu dağı **toķsan ģesâbından** olmaķ üzere meydânlı bir terâzüdür ki ašlâ teħallüf eylemez ve aldatmaz ve kaçınıcı ģesâbdan ise bildürür kullanacaķ şeydür ammâ şimdiki ustalar cebinden bir terâzü çıkarur baķar ģüyâ ki gizlü baķar ašlâ kendü dağı bilmez ne meziyetdedür mâdemki terâzüde meydân yoķdur añnanmaz ve hem **kırķ beş ģesâbından** **zîrâ toķsan ģesâbından** terâzü kimsede yoķdur bu ģaķîr icâd eyledüm ve kimse de bu şan'atı bilmezler...*"

[60b] "...*ve bu dağı **toķsan ģesâbından** ziyâdesiyle kullanacaķ terâzüdür bizüm ģumbaracılarımızda bu yoķdur ve bulamadılar ve böyle menzilin ģüzel añnadur bu ģaķîr icâd eylemişdür...*"

[61a] "...*ve bu dağı **toķsan ģesâbından** olmaķ üzere bir terâzüdür bizüm ģumbaracılarımızda yoķdur ve hem bu terâzünüñ yolın bulamamışlardır bu ģaķîr icâd eyledüm ...*"

Eserde dikkat çeken hususlardan bir tanesi de Ali Aġa'nın bazı icatlarının ve uygulamalarının rüya vasıtasıyla veyahut da "*vehb-i ilâhîdür*" olarak kendisine geldiğini ifade etmesidir. Nitekim birkaç yerde bu hususa dikkat çekerek şöyle söyler:

⁸ Elmas Mehmed Paşa (Cide, Kastamonu 1661?-Zenta, Macaristan, 11 Eylül 1697) 1695 yılında sadrazam olmuş ve Sultan II. Mustafa'nın bütün seferlerine katılmıştır. Zenta bozgununda şehid olmuştur. Ö. M. Alper, "Mehmed Paşa (Elmas)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 158.

[21b] “...Bu bir vehb-i ilahidür, kalbime huzür idüp yüregime bir ateş düşdi ki bu ahvâli niçün bir adam añlamaz mı ve bunuñ tedârik-i tedbîrine ta‘accüb ve bir kimesne zühür idüp tedâriki ve tedbîri kaydında degül yoğsa niçe ‘âkıl kimesneler vardur söylemezler ki kim diñler diyü belli señ Allah içün añladuğın üzere gerekli ve lüzümü olan ahvâlleri geregi gibi tañrîr ve taqrîr eyle de ‘indallahi te‘âlâ ecr ü şevâbdan herbirin hükmi icrâ olunmuş kadar ecr ü şevâba nâ‘il olur ve bundan gaflet olmaya..”

[59b] “...bu dağı havân üzerinde olan ağaç varacak menzilin doğru gösterür vehb-i ilâhidür vâkı‘ada gördüm...”

Lale Devri’ni idrak etmiş birisi olan Ali Ağa, bu dönemde şairlere ve benzeri faaliyetlerde bulunan kimselere gösterilen ilginin kendisi gibi askerî sanat ehli insanlara ve icatlara gösterilmediğinden şikayet ederek şöyle söyler: [39b] “...*imdi bu tedbîr tedârikin bilür âdemler çokdur ancak halk ihsân kavlidür bir ğarîb hâldür zamânda bir âdem ğazel söylese pesendide idüp büyük menşüb ve ihsân iderler ammâ dîn-i mübîn için gerekli bir san‘at gösterse su ‘âl ider kimse yokdur...*”

Fenn-i Humbera ve Şanâyi‘-i Āteş-bâzî’nin Künyesi ve Şekil Özellikleri

Fenn-i Humbera ve Şanâyi‘-i Āteş-bâzî isimli bu eserin mevcut tek nüshası İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet bölümü nr. K. 439’da kayıtlıdır (Muallim Cevdet Yazmaları Alfabetik Kataloğu, s. 83).

Nesih yazı ile tertip edilen eser, 19 satırlı 80 varaktan oluşmaktadır. Eserin ebatları 15x21 (8,5x14) cm’dir. [1a] sayfasında Hamza Reyhân Efendi’nin 1284/1867-68 tarihli temellük kaydı bulunur. Eserin müellif nüshası mı, yoksa istinsah mı olduğu maalesef kesin olarak belli değildir. Özentisiz bir şekilde yazılması ve içerisinde yer alan çizimlerin çok dikkatlice çizilmemiş olması her ne kadar bu nüshanın müstenseh olabileceğini akla getirmekteyse de, müellifin bir kâtip oluşu sebebiyle nüshanın müellif nüshası olması ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Eserin başka bir nüshasının bulunmaması da bunun müellif nüshası olması ihtimalini güçlendirmektedir. Metnin içerisinde geçen tarihlerden, eserin telif tarihinin 1747 yılından sonra olması gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 1747 yılında vefat eden Humberacı Ahmed Paşa’dan “müteveffâ” diye bahsetmesi de eserin telif tarihinin bu tarihlerden sonra olduğuna işaret etmektedir. Burada çok dikkat çeken bir diğer husus ise Ahmed Paşa’dan bahsedilirken Müslüman kişilerden bahsedildiği gibi “merhûm” değil de, gayrimüslim

ölülerinden bahsedildiği zaman kullanılan “*müteveffâ*” kelimesinin tercih edilmesidir. Hatırlanacağı gibi, daha önce vermiş olduğumuz tarihî bilgilere göre Ahmed Paşa İstanbul’a gelmeden önce İslam’ı kabul etmiş ve Ahmed ismini almıştı. Öyle anlaşıyor ki, onun ihtidası konusunda ciddi bir şüphe bulunmaktadır.

Telif Tarihi: Eserin tam olarak ne zaman telif edildiği belli olmamakla birlikte, metnin içinde geçen şu ifadeden eserin 1747 yılından sonra telif edildiği anlaşılmaktadır: [7a] “...*zîrâ bundan aḳdem biñ yüz altmış senesinde*⁹ *sa‘dābādda ḥumbara ta‘limi olduḳda otuz derece menzil ile nişān-gāha ḥumbara atılmasını tertīb ve tedbîr ve cümleye ta‘lim olunup...*”. Bununla birlikte eserin son sahifesinde [80b] kurşun kalemle yazılmış bir derkenardaki bilgiler eserin Sultan III. Mustafa’nın saltanatı (1757-1774) döneminde yazılmış olabileceğine ve ayrıca başka nüshalarının da bulunduğu işaret etmektedir. Kimin tarafından yazıldığı belli olmayan bu ifadeler şu şekildedir: “...*işbu mühîm eşerüñ yazma küçük bir nüshası şonunda 1192 (1778) tariḫi vardur eşer herḫâlde maḫmūd-ı evvel veyā fi’n-nihāye abdülḫamîd-i evvelüñ ilk devirlerinde yāni 1182 (1768) târiḫlerinde yazılmış olsa gerekdür...*”

IRCICA tarafından neşredilen Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi isimli eserde Fenn-i Humbara’nın 1736 tarihinde telif edildiği bilgisi, herhangi bir kaynağa isnad edilmeksizin yer almaktadır.¹⁰ Aynı eserde müellifin hayatı ile ilgili bilgi verilen kısımda ise eserin hicri on üçüncü yüzyılın ikinci yarısında istinsah edildiği bilgisine yer verilir.¹¹ Ayrıca eserin elde bulunan bu tek nüshasının müellif hattı olup olmadığı ile ilgili de herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Fenn-i Ḥumbara ve Şanāyi‘-i Āteş-bāzî’nin Müellifi Mustafa ibn-i İbrahim

Bu eserin müellifi, Humbaracı Ocağı kâtiplerinden Mustafa ibn-i İbrahim olup, mukaddimesindeki ifadeye göre uzun müddet babası ve kendisi bu kurumda kâtiplik görevinde bulunmuşlardır. Ancak Osmanlılarda askerî teknik konularda eser veren müelliflerin pek çoğu kâtipler veyahut teknik elemanlar olduğu için bunlar hakkında tabakat kitaplarında ve diğer eserlerde bilgi bulmak pek mümkün olmamaktadır. Bu yüzden müellifimizin hayatı hakkındaki bilgilerimiz eserde kendisinin verdiği bilgilerle sınırlıdır. Ümmü’l-Ġazā’nın müellifi Bayramoğlu Ali Ağa ile aynı veyahut çok yakın

⁹ Miladi 1747-48.

¹⁰ OALT, I, s. LXII.

¹¹ OALT, I, s. 34.

dönemlerde yaşamış olmaları pek muhtemeldir. Her iki eserdeki bazı isimler ve bilgiler birbirini tamamlamaktadır. Mesela Kandiye fethinde bulunan ve humbara konusunda faydaları olan üç isim her iki eserde de benzer ifadelerle geçmektedir: FH’de [4a] “...girid ceziresinde vâki’ kandiye kal’asınıñ fethine qarib eşnâlarda erbâb-ı ma’ârifden aḥmed aḡa ve islâm aḡa ve diġer aḡmed aḡa nâmân kimesnelerüñ fenn-i ḡumbara ve şanâyi’-i keşirede mahâret-i tāmmları olmaġıla...”

ÜG’de [26a] “...kandiye kal’asında olan ḡumbaracıbaşılar aḡmed aḡa ve diġer aḡmed aḡa ve islâm aḡa...”

Mustafa ibn-i İbrahim, eserde Humbaracıbaşı Ahmed Paşa’dan “müteveffâ” diye bahsederek onun ilm-i hendese ve fûnûn-ı kesirede maharetinin tam olduğundan bahsedip Avrupa’dan çok sayıda kitap getirdiğini, kendisinin de eserini yazarken bu kitaplardan istifade ettiğini ifade sadedinde şöyle söyler: [2b] “...ser-ḡumbaracıyân-ı esbaḡ müteveffâ aḡmed paşanuñ ‘ilm-i hendese ve fûnûn-ı keşirede mahâret-i tāmmlı olmaġıla frengistândan getürdiġi niçe frengî kitâblardan ...”

Humbaracılığın modern manada Osmanlı Devleti’ne girişi ve geliştirilmesinde hiç şüphesiz Humbaracı Ahmed Paşa’nın çok ciddi tesiri vardır. Bilindiği gibi aslen Fransız olan Humbaracı Ahmed Paşa, İslam’ı kabul ederek Osmanlı Devleti’nin hizmetine girmiş ve Humbaracı Ocağı’nı yeniden düzenlemiştir. Esas ismi Claude-Alexandre Comte de Bonneval’dır. Fransa’nın Coussae şehrinde 14 Temmuz 1675 tarihinde doğmuş ve 14 Mart 1747 tarihinde İstanbul’da vefat etmiştir.¹²

Fenn-i ḡumbara ve Şanâyi’-i Āteş-bâzî’nin Muhtevası

Fenn-i ḡumbara ve Şanâyi’-i Āteş-bâzî, Humbaracıbaşı Ahmed Paşa’nın tecrübelerine ve Avrupa’da bu konuda yazılmış olup Ahmed Paşa’nın temin ettiği eserlere dayanılarak kaleme alınmıştır. Avrupa’da yazılan kitapların tercümesinde Humbaracılar Ocağı’nda çalışan Avrupalı uzmanlardan da istifade edilmiştir.

Kitap, bir mukaddime (humbaranın tarihçesi) ve altı bab üzere tertip edilmiştir. Birinci bab humbara atımı, ikinci bab humbara terazisi ve havan doldurmada kullanılan edevat, üçüncü bab humbara havanları, dördüncü bab tulumba, beşinci bab geometri terimleri, altıncı bab laġım fenni ve barutun hususiyetleri konusundadır. Eser çok sayıda

¹² Salim Aydüz, “Ahmed Paşa (Humbaracı)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1999, ss. 147-148.

çizim, hesap, cetvel ihtiva eden fevkalade mühim bir çalışmadır. Eserin başlarında müellifin ateşli silahların ortaya çıkışı ile ilgili olarak verdiği şu bilgiler hayli dikkat çekicidir: [2a] “...hicret-i nebeviyyenüñ kırkıncı sâlinde¹³ felâsifeden bir kimesne iskenderiyye semtinde bārūt tertîbini icâd idüp cevânib-i etrâfa ta‘lîm itmesiyle rāygân olduğda giderek top ve tüfeng ve humbara ve lağım ve sâ‘ir taşnî‘ât-ı âteş-bâzî ihtirâ‘âtle cenk ve kâr-zâra meşgûl olunup harb ve kıtâlde kemâl-i şiddet ile kuvvet-i ‘azîme hâşıl olmışdur...”. Müellifin dediğine göre barut, hicri kırkıncı yılda yani miladi 660 yılı civarında İskenderiye’de yaşayan bir felsefeci tarafından icat edilmiş ve kısa sürede etrafa yayılarak top, tüfek, humbara ve lağım gibi yerlerde kullanılarak savaş sanatı içerisine dâhil olmuştur. Ancak müellifin böyle bir bilgiyi nereden aldığına dair herhangi bir kayıt yoktur.

Müellif [2b] sayfasında kendisinden, babasından, ayrıca kendi tahsili ve ateşli silah fennine meyli ile eseri nasıl teşkil ettiğinden söz etmektedir: “...bu ‘abd-i za‘îf ve kem-bidâ‘a muştafâ ibn-i ibrahîm müddet-i medîde cemmâze-i şebâb ve tüvânâ sefer ve hâzarlarda ve muhârebe ve metrislerde mevcûden humbaracı ocağınun kitâbeti hizmetine mülâzemet ve muvâzabet birle fenn-i mezkûre kemâl-i meyl ve râğbetim olmağdan nâşî kavâ‘id-i hendese ile tahşîl ve tedkîkine sa‘y-i belîğim olup ...”

Müellif, aynı yerde kendisi gibi pederinin de Humbaracı Ocağı’nda hizmet verdiğini belirtmiştir: [2b] “...ve muğaddem dahı pederüm merhûm otuz kırk sene ocağ-ı mezbûrun kitâbeti hizmetinde olmağdan nâşî...”

Eserin meydana gelmesinde kullandığı kaynaklar konusunda ise müellif şu ifadeleri kullanmaktadır: [2b] “...müteveffâ ahmed paşanın ‘ilm-i hendese ve fûnûn-ı keşîrede mahâret-i tâmmı olmağıla frengistândan getürdigi niçe frengî kitâblardan ve gerek dest-i fakîrânemden resîde olup el-yevm mâlik olduğum frengî kitâblardan...” Bu ifadelere göre müellif, Humbaracı Ahmed Paşa’nın beraberinde Avrupa’dan getirmiş olduğu eserlerin yanı sıra, kendi kütüphanesinde bulunan Avrupa kitaplarından da istifade etmiştir. Söz konusu kitapların Fransızca olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak müellifin Fransızca bilip bilmediği konusunda herhangi bir malumat edinmek mümkün olmamaktadır.

¹³ Miladi 660-61.

Bu ifadelerin hemen akabinde eserin bir mukaddime ve altı babdan meydana geldiği ifade olunur. Ancak beşinci babda [54b] sayfasında ikinci bir mukaddime bölümünün daha başladığı görülür.

Eserin bölümleri:

Mukaddime: Humbaranın ortaya çıkışı, humbaracılık tarihi ile ilgili bilgiler.

Birinci Bölüm: Humbara atmanın kuralları.

İkinci Bölüm: Humbara terazilerinin dereceleri, şekilleri, ayrıca bunların kullanımı ve menzilleri ile ilgili cetveller.

Üçüncü Bölüm: Humbara havanlarının şekilleri ve çeşitleri.

Dördüncü Bölüm: Tıpa ve tulumba edevatı ile sepet, paçavra, el humbarası gibi humbara çeşitlerinin tertibi.

Beşinci Bölüm: Geometri ilmi, terimleri, yüzölçümü bilgisi ve pergel kullanımı.

Altıncı Bölüm: Lağımıcılık ve barutun özellikleri.

Eserin mukaddime bölümü [3a] sayfasında başlamaktadır. Humbaracılığın ilk olarak Hristiyanlar arasında İtalya Kralı Alexander zamanında Galile tarafından 1588 tarihinde ortaya çıkarıldığı, “...italya krallarından ‘aleksandırı kadınzi nām kral mīlād-ı ‘īsānuñ biñ beş yüz seksen sekiz senesinde ‘ilm-i hendese ve fūnūn-ı keşīrede mahāret-i tāmmı olan galile nāmında bir şāhib-i hūnerūñ re ‘y ve iħtirā‘ıyla edevāt-ı humbarayı tertīb ve nemçe memālikinden ve vacden dōneşü nām kal‘ayı kral-ı mesfūr tarafından muhāşara eyledüklerinde ibtidā humbara kal‘a-i mezkūre üzerine endāhte ve icrā olunmuş ālāt-ı humbaranuñ...” ifadeleriyle belirtilmiştir. Ancak metinde isimleri geçen kişilerin tam olarak kimler olduğunu belirleyemedik.

Müellif, humbaranın daha sonraki dönemlerde Fransa Kralı XIII. Louis zamanında (27 Eylül 1601 – 14 Mayıs 1643) 1604 yılında Fransa’da ve nihayet Sultan IV. Mehmed döneminde 1687 yılında Osmanlılarda kullanılmaya başlandığını, [3b] ve [4a] sayfalarında “...sulṭān muḥammed ḥān¹⁴ eskenallāhu te‘ālā fī ğurefi’l-cinān ḥāzretlerinūñ salṭanatlarında devlet-i ‘aliyye-i ebediyyü’l-istimrār tarafından daḥı i‘tibār buyurılıp...” şeklinde ifade etmiştir.

¹⁴ Sultan IV. Mehmed (1648-1687).

Eserin birinci bölümü [4b] sayfasından itibaren “...*el-bābü’l-evvel endāhte-i ħumbara kavā’idātını ve edevātını beyān ider...*” başlığıyla başlamaktadır. Burada humbara havanlarının ne şekilde hazırlanacağı, havanların içine konulacak barutun, toprağın miktarları ve karıştırılma biçimleri anlatılmıştır. Bunun yanı sıra havana hangi uzaklık için ne kadar malzeme konulması gerektiği ve terazinin derecesi belirtilmiştir. Burada havanı en uzağa göndermek için 45 derecelik açı verilmesi gerektiği belirtilip, daha fazla veya az açıda daha yakına düşeceği, [6b] - [7a] “...*menzil-i nihāyet kırk beş derecedür hāvanuñ ağız kırk beş derece kalkmış olduğu ħâlde ħumbara sâ’ir derecâtdan ziyāde menzile gider zîrā hāvanuñ ağız yukarı olmağıla zemine müsāvî düz olmasınuñ kırk beş derece tamām ortasıdur aña binā’en dāne ziyāde menzile gider kırk beşden ziyāde menzil virilse hāvanuñ ağız yukarı kalkmış olur dāne yüksege çıkar lākin girüye kalur kırk beşden noķşān olsa alçağdan gider yine girü kalur...*” cümleleriyle ifade edilmiştir.

İkinci bölümün başlangıcı ile ilgili bir ifade bulunmamakla birlikte, burada verilecek bilgiler [8b] sayfasında bulunan “...*hāvan doldırur iken isti’māl olanan āletlerüñ eşkālīdür...*” başlığı altında verilmiştir. Burası ikinci bölümün başladığı kısım olmalıdır. Bu bölümde farklı terazi şekilleri gösterilmiştir. Bunlar biraz özensiz ve dağınık bir şekilde sıralanmıştır. Havan üzerinde kantar terazi, köşeli tahta terazi, ayaklı terazi ve zemin terazisinin kullanım şekillerinden bahsedilmiştir.

[12b] sayfasında “*bāb-ı şālīş atılan ħumbara dānelerinüñ derecāt ile pertāb ve ħareketleri eşkālīdür*” başlığı altında üçüncü bölüm başlamıştır. Bu bölümde humbara tanelerinin hangi derecelerde ne şekilde gideceği, [13a] ve [13b] sayfalarında bulunan “...*bu vechile hāvandan çıkup yire inince dānenüñ seyr ve ħareketi üç dürlü olur ve eşkālde gösterüldiği vech üzere terāzü ile kırk beş dereceden terāzü ile hāvana menzil virilse cümle derecâtdan ziyāde menzile dānesi gider...*” ifadeleriyle belirtilmiş ve tanelerin hareketleri de şekillerle gösterilmiştir.

Humbara tanesinin nasıl hazırlanacağı, [13b] ve [14a] sayfalarında şu şekilde ifade edilmiştir: “...*bir yerde gösterilen ile pāçavra ve püskürme gülle konur ve doldırmanuñ tarīķi budur ki hāvanı kendüye münāsib bir dört tekerlekli kundağ üzerine vaż’ olına ba’dehu hāvan münāsib vezn ile bārūt çapına göre ħesābıyla olunup vaż’ olına ve üzerine ħazāne cürminde degirmice kiçe kesüp vaż’ olına ba’dehu diler ise*”

pāçavra kıoya ve diler ise pūskūrme ta‘bīr olan dāneyi kıoya ve falyasına anca bārūt kıoyalar ki cümle hāvanlara ağızlık işābet ile bir atışda cümlesi atıla...”

[14a], [14b], [15a] ve [15b] sayfalarında çeşitli havan şekilleri gösterilmiş ve şekillerin yanında havanların özellikleri belirtilmiştir. [16a] sayfası ise boş bırakılmıştır. [16b]’den itibaren tanelerin havadaki hareketleri şekil ile ve “...dāne hāvandan çıkup pertāb eylesi ne vechile oldıġınuñ ve gerek hāvanuñ ve terāzünüñ şeklidür...” ifadesiyle gösterilmiştir. [18a] sayfasında moloz atan havanların ne şekilde hazırlanması gerektiġi ve bunların savaştaki kullanımının usulü belirtilmiştir. [18b]’de taneden tıpa sökecek mengene, [19a]’da gemiye yerleştirilmiş humbara, [19b] ve [20a]’da pergel ile tanenin ölçümü resmedilmiştir. [20b] sayfasından sonra ise havan tanelerinin bilinmeyen çaplarının nasıl hesaplanacağı, örnekler ve cetveller verilerek ifade edilmiştir.

Dördüncü bölüm, [22a] sayfasında “...**bāb-ı rābi**‘ ġumbaralara vaż‘ olan tapalaruñ eczāsı ve dolmasınuñ tarīķi ve tulumba eczāsı ve dolmasınuñ tarīķi beyānındadır...” başlığı ile başlar. Bölümün hemen başında tıpa eczalarını oluşturan maddeler ve bunların miktarları verilmiştir. Farklı oran ve maddeler verilmekle birlikte bu terkipler genellikle kömür-i söġüd, tıraş-ı servi, kükürd, güherçile, barut, timür eğintisi (tozu), ‘ırk-ı halis, kâfur maddelerinden oluşmaktadır. Bu maddelerin oranlarını gösteren çizelgelerden sonra bunların nasıl karıştırıldığı ve karıştırılırken nelere dikkat edilmesi gerektiġi ifade edilmiştir.

[23b] sayfasında ve devamında tulumba eczasının terkipleri ile bunların doldurulmasının ve kullanımının nasıl olacağı, “...**tulumba eczāsı terkīpleri ve doldırmassınuñ ve isti‘mālinüñ kâ‘idesi beyānındadır ki zıkr olunur...**” başlığı altında belirtilmiştir. Burada da öncelikle tulumbayı oluşturan maddelerin ve miktarlarının liste ile gösterildiġi görülür. Bunların herbirinin bir ustanın tarifi olduğu ifade edilir. “...zıkr olan terkīblerüñ her biri bir üstāduñ eşeri olup lākin bu eşnālarda ve seferler mühimmātınuñ isti‘māl eylediġi kāse vezinleridür...”. Ardından bu eczaların nasıl karıştırılıp hazırlanacağı, ayrıntıları ile ifade edilir: [23b] - [24a] “...zıkr olan eczālar ve bārūt ibtidā ağaç dibekler içinde başka başka muġkem saġķ olup ġāyet ince ġarīrelekden geçirüp cümlesi meshūķ ve ġāzır āmāde olduġda bālāda taġrīr olan vezinler ile bir müdevver kebīr ağaç tekne içine eczāları ölçüp kıoyalar ve gereġi gibi

karışdıralar andan sonra tekrâr cümlesini dağı bir kebîrce kâvsele yapup üzerine kıl elekden geçüreler ki toplanup kalan eczâlar dağı geregi gibi maħlûf ola ba‘dehu bir tulumba doldurup tecrübe için âteş ide...”

[25a]’da tulumbanın ve delikli köselenin şekilleri; [25b]’de ise mihlanmış tulumba, kazma sapı, saçma fişegi ve demir tulumba harbesinin resimleri gösterilmiştir.

[26a] sayfasından itibaren köselenin üzerine konulan fişeklerin nasıl yapıldığı anlatılmıştır. Ayrıntıları ile verilen bilgilerden sonra savaş sahasında bu fişeklerin ne derece etkili olduğu, [26b] - [27a] “...işbu tulumbararuñ isti‘mâl ve eczâsı piyâde ‘asker-i düşmen üzerine yürüdükde her bir âdeme birer dâne virilür ve aşağı tarafında olan deliginden birer şırığa geçirilüp yürüyüş olduğu gibi ziftli bezi yırtup âteş iderler eczâ tutuşdığı gibi on zirâ‘ maħalle degin kıgılcımları âteş saçar düşmenüñ ‘askerini yakup muķâvemete kudreti kalmaz ve saçmaları olan maħalle geldükce patlayup saçmaları atar ve iķtizâ ider ise mızrâk gibi ħarbelerini dağı düşmene ħarb iderler düşmene perîşânlık virecek ‘acâyib âletdür ve ser-ħadd-i islâmiyelerde dağı mevcûd olması lazımdur...” ifadeleriyle belirtilmiştir.

[27a] sayfasında sepet humbaralarının yapılışı ve atılışı anlatılır. Bu humbara; zift, terementi, çam sakızı, balmumu ve donyağının hep birlikte bir kazanda eritilip ateşten indirildikten sonra içine barut ve kükürd karıştırılması suretiyle hazırlanmaktadır. [27b] sayfasında bu humbaraların gerekliliği, “...ser-ħadd-i islâmiyye kılâ‘ında bunlar ve gerek pâçavralar mevcûd bulunması ġâyet münâsibdür...” şeklinde belirtilmiştir. [29a]’da sepet humbaraları ile bunların yapılış aşamalarını gösteren şekiller ve bunların imalatında kullanılan malzemeler resmedilmiştir.

[30b] sayfasında küçük sepet humbaralarının yapımı anlatılmıştır. [32a]’da ise bu humbaranın imalat sırasında aldığı şekiller ile kullanılan malzemeler resmedilmiştir. Ayrıca bu sepet humbaralarının yuvarlak kalın tahtaya yerleştirilip havana doldurulmak suretiyle atıldığı, barutunun etkisinde bir azalma olmadığı, yapımının ilk tarif edilen sepet humbarasına göre daha kolay olduğu ve istenilen yere isabet ettiği belirtilmiştir.

[32a] sayfasında diğeri bir sepet ve el humbarasının yapımı anlatılır. [33b]’de bu humbara ile ilgili şekiller gösterilmiştir. Bu humbaranın düşman askerinin gerek atlı ve gerek yaya alaylarına atılıp tam üzerlerine indiğinde tıpasının yere dokunduğı gibi

içindeki barutun tutuşup parçalandığı, humbaranın etrafa dağıldığı ve tıpaları kısa olduğu için sonunda ateş alarak parçalanıp düşmana büyük zarar verdiği belirtilmiştir.

[33b]'de tüfek namlularıyla yapılan humbaralardan bahsedilmiştir. Bunlar da çok etkili humbaralardır. Bu humbaralar atıldığı yerlerde hem 150-200 namluyu etrafa dağıtmakta, hem de bunların içindeki eczalar yanıp içlerindeki mermileri etrafa saçarak düşmana büyük zarar vermektedir.

[34b] sayfasında humbara havanları ile 5-10 tane el humbarasının salkım yapılarak nasıl atılacağı anlatılmış, ilaveten bunların şekilleri de gösterilmiştir. [35a]'da salkım humbaralarının bir başka şekilde atılışı anlatılmıştır. [35b]'de humbara havanı ile atılan fuç humbaralarının nasıl yapıldığı ifade edilmiş, ardından da hazırlanacak fuçların şekilleri resmedilmiştir.

[36b] sayfasında humbara havanı ile moloz taşı atma işlemi anlatılmış ve uzak menzile top ile humbaranın ne şekilde atılacağı, bunun nasıl olacağı da [37a]'da “...*işbu ‘amel ufağ humbara dāneleriyle mümkün olur uygunca top olmalıdır ki harbice topuñ içine girmek mümkün ola ibtidā topuñ çapına rāst dört beş parmak kalınca bir degirmi ağaç tekerlek gibi āyine yapılır a (İ) şekli gibi ki ortasından bir deligi ola ve bir tarafınuñ deligi humbara dānesinüñ boğazı rāst şığacak miqdār vāsi’ oyulup kuşūr deligi şıkıca girmek vechiyle hāzır olduğda humbaranuñ boğazı vāsi’ce oyulmuş semtine rāst ve tıpası delige şıkıca girüp bu vechile zıkr olınan tekerlek humbara geçdükde tekerlegüñ degirmi kenārlarıyla humbaranuñ üzerine pāçavralar veyāhūd üstübi kettān şaralar ki palasturpa maķāmında ola ve dağılmamak için üzerini ince sīcim ile öreler...” ifadeleriyle belirtilmiştir. Ayrıca [37b]'de uzak menzile atılacak humbaraların ve [38a]'da da bu humbaraların atıldığı topun şekilleri gösterilmiştir.*

[38b]'de humbara havanlarından atılan paçavraların yapılışı anlatılmıştır. Bununla birlikte [40a], [41a], [42a] ve [42b]'de farklı şekillerde yapılabilen paçavralar ile [43a]'da yine farklı özellikte top ve küçük paçavra yapıp atmanın kaideleri belirtilmiştir.

[43b] sayfasında fitil yapılırken karıştırılan eczalar ve miktarları ile bu işin kavaidi anlatılmaktadır. Metinde belirtilen eczaların her birini ayrı ayrı sabit bir şekilde dövüp, ince bir elekte eleyip, karıştırıp, bir yere koyup, tekrar ezip, birbirinden farksız hale getirip, sonunda pamuk ipliğini çiriş suyuyla ıslatıp oarak çok iyi bir fitil elde

edilebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca siyah ve beyaz fitil vezinlerinin karışım maddeleri ve oranları ile [44a] sayfasında İslam ülkelerinde yapılıp kullanılan siyah barutun ecza oranları verilmiştir. Yine aynı sayfada balmumu yapımındaki ecza oranları üç farklı biçimde gösterilmiştir.

[44b sayfasında Saksonya Kralı'nın topçubaşısı Yuhan'ın fenn-i ateş-baziye dair yazdığı Frenkçe eserde bulunan barut terkiplerinin tercümesi, müellif tarafından verilmiştir. [47b]'de havai fişeklerin ecza terkiplerinin vezinleri gösterilmiştir. Yine [48b]'de Saksonya Kralı'nın topçubaşısının Frenkçe yazdığı kitaptan müellif tarafından tercüme edilen havai fişek terkiplerinin vezinleri verilmiştir. Bu vezinler verildikten sonra bunların denenmesi gerektiği, “...*ba‘dehu bir fişeng doldurup tecrübe eyleyeler ki eger eczā uygun degül ise gāh pek ve gāh yavaş çıkar gāh âteşlü ve gāh âteşsüz gider...*” ifadeleriyle belirtilmiştir.

[49b] sayfasında havai fişeklerin tıpasına yerleştirilen kandillerin karışımı verilmiştir. Ardından bu karışımla ilgili yapılması gerekenler, [50a]'da “...*ba‘dehu top olacak kadar yumurta ağı ile tahmîr olup habbeler yapalar ve meshûk bārūtda yuvarlayalar ve kandil-i mār diyü tahrîr olanın yukarı çıkup sâ’ir kandiller gibi tutuşup söğüd şalkımı gibi iz ve yapılan habbelerün büyüklüğü murād olındığı miqdār olur ki kız miqdārı ve kimi dahı ufağ olup vaz‘ olunacak fişenglerün büyüklüğüne göre tertîb olma...*” cümleleriyle belirtilmiştir. Devamında bir diğer karışım ile ilgili şu bilgiler verilmiştir: “...*eger frengî bārūtdan fişeng yapmak murād olunur ise kâ‘idesi budur ki bir vaqıyye bārūti tekne içinde ağaç müştâ birle muhkem saħk idüp ve üzerine on beş dirhem meshûk kömür konup ve tekrâr saħk idüp fişeng idesin ammā bārūtuñ pek a‘lâsi olmak şartıyla...*”

[50b] sayfasında maytap fişeklerin, [51b]'de güllü fişeklerin, [52b]'de ise püskürme fişeklerin ve deniz fişeklerinin eczaları ile yapılışı hakkında bilgi verilmiştir.

Metnin beşinci bölümü, [53b] sayfasında “...*el-bābü’l-hāmis ‘ilm-i hendese ıştılāhātı ve ‘ilm-i mesāħa ve pergāru’n-nisbe isti‘mālātı beyānındadır...*” başlığı ile başlamaktadır. Bu bölümde genel olarak geometri kuralları, yüzölçümü bilgisi ve pergel kullanımı ile ilgili bilgi ve örnekler verilmiştir. Müellif, bölümün başında meçhul olan mesafeleri bulmak için kullanılan üçgen ve pergelin özelliklerinden bahsetmiş ve ardından bunların üzerindeki harflerin ebced hesabı ile karşılıklarını vermiştir.

[54b] sayfasında ikinci bir mukaddime bölümü vardır. Burada noktanın tanımı yapılmış ve kullanılacak terimlerin (nokta, muhīt, müstakīm, münhanī, müstevī, kā'ime, 'amūd, münferice, hādde, müselles, kā'imü'z-zāviye, münfericü'z-zāviye, hāddü'z-zevāyā gibi) anlamları verilerek geometri bölümü için bir giriş yapılmıştır. [55a]'da üçgenlerle ilgili örnekler üzerinden bilgi verilmiştir.

[58a] sayfasında karşıda görülen iki yerin açısını ölçmenin nasıl olacağı, örneklerle belirtilmiştir. [59b]'de üçgen aletinin kullanımından bahsedilmiş ve [60a]'da bunun şekli gösterilmiştir. [60b]'de bir diğer üçgen aletinin özelliklerinden bahsedilmiştir. Müellif bu aleti Efrenc/Avrupa kitaplarından görmüş ve kullanımının benzer aletlere göre daha kolay olması sebebiyle kitabına aldığını belirtmiştir.

Metnin son bölümü olan altıncı bölüm, [61b] sayfasında “...*el-bābu's-sādis fenn-i lağım ve vezn-i bārūt ve muḳteżā-yı hendese beyānındadır...*” başlığıyla başlamaktadır. [65a]'da “...*hazā cedvel-i miftāḫü'l-menāzil...*” başlığı altında uzun bir cetvel verilmiştir. Ardından örneklerle açıklamalara devam edilmiş; [70b]'de dairenin çevre, alan, çap ve yarıçap hesaplamaları ile ilgili bilgiler verilmiş ve bu hesaplamalar örneklendirilmiştir.

[71a]'da barutla ilgili bir cetvel şekli verilerek barutun zirâ, kantar, kıyye ve dirhem ölçümleri gösterilmiştir. [71b] sayfasında “...*der-beyān-ı lāzime-i bārūt der-hazāne-i lağım ...*” başlığı altında lağım haznesinin derinliğine göre ne miktar baruta ihtiyaç olacağından ve tecrübeli kişilerin bilgilerinden yararlanılarak lağımın haznesinin derinliği hesap edilmek suretiyle konulacak barut değerinin tespit edilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Aynı sayfada lağım kazma işi sırasında kullanılan burgı, külünk, küskü gibi aletlerin şekilleri gösterilmiştir.

[72b] sayfasında “...*der-beyān-ı eṣḳāl-i lağım...*” başlığı altında lağımın aşamaları şekillerle gösterilmiş ve bunların tekniği izah edilmiştir. [75b]'den itibaren kale duvarı temellerine doğru kazılacak iki, üç, dört ve beş hazneli lağım şekilleri verilmiş, bu lağımların atılması gösterilmiş ve bunlarla ilgili muhtelif açıklamalar yapılmıştır.

Metin, daireler şeklinde açılıp atılan yedi hazneli lağımın şekli ve bu lağımın atılma usulüyle ilgili malumat ile son bulmaktadır.

Çalışmada Kullanılan Yöntem

İncelemeleri yapılan Ümmü'l-Ġazā ve Fenn-i Ġumbara ve Őanāyi'-i ĀteŐ-bāzi adlı eserlerle ilgili daha önceden yapılmış bir çalışma olup olmadığı tespit etmek maksadı ile YÖK Tez Tarama Merkezi başta olmak üzere ilgili kütüphaneler taranmıŐtır. Ayrıca eserlerin her ikisi de incelenmek üzere ilk kez tarafımızdan buldukları kütüphanelerde mikrofilme aldırılmıŐtır. Özellikle Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan Ümmü'l-Ġazā adlı eserin temini için büyük çabalar verilmiştir. Bütün bu araŐtırmaların sonucunda başka bir nüshası tespit edilemeyen bu eserlerin daha önce çalıŐılmadıđı görölmüŐtür.

Ümmü'l-Ġazā adlı eserin hacim olarak azlığı sebebi ile yine aynı dönemde ve benzer konuda yazılmış olan bir başka orjinal eser daha araştırmak gereği duyulmuş. Böylece dil özellikleri için daha fazla kelimelere ulaşma imkânı olunacak, benzer ve farklı kullanımlar ile ilgili daha geniş çalışma imkânına sahip olunacağı değerlendirilmiştir. Bu araştırmalar neticesinde de yine XVIII. yüzyılda yazıldığı değerlendirilen ve aynı konuyu (ateşli silahlar ve humbaracılık) işleyen orjinal bir ikinci esere de ulaŐılmıŐtır.

Yapılan çalışmada ilk olarak yazılma tarihinin biraz daha önce olduğu düşünölen Ümmü'l-Ġazā adlı eserin eviri yazılı metni ortaya konulmuŐtur. Sayfa ve satırlar numaralandırılmıştır. Satır numarası verilirken kelime hangi satırda baŐlamıŐ ise o satıra ait kabul edilmiştir.

Metin bölümüne 1b/01'den baŐlanarak sayfa ve satır numarası verilmiştir. Genel olarak 23 satırdan oluşan metinde baŐlıkların olduğu sayfalarda satır sayıları azalmaktadır. Ayrıca metinde [34b] ve [35a] sayfalarında içindeki Şekillerin tanıtıldığı bir karargah resmi vardır. Metinde [44a] sayfasından sonra gelen Őekilli bölüm [44 EK] olarak gösterilmiş dizinde ise metin son sayfasından sonraki numara olan [67a] sayfa numarası verilerek dizine alınmıştır. Buradan sonra da bolca Şeklin bulunduğu bölümler başlamaktadır. Şekillerin olduğu sayfalarda genellikle bir metin bütönlüğu olmadığı ve aynı cümle, kelime veya alet isimleri tekrar da edilebildiği için bunlar tek tek numaralandırılmıŐ ve fotoğrafın üzerine iŐaretilenerek metin bölümünde sayfa numarasında sonra yerleŐtirilmiŐtir. Tekrar eden ifade ve kelimeler metin bölümünde numaraları belirtilerek tek seferde yazılmış ancak dizin bölümüne kelimeler geçtikleri sayı adedince iŐlenmiŐtir. Bazı Şekiller iki sayfaya sığacak Şekilde ve yatay olarak da

resmedilmiştir. Bu durumlarda kelime hangi sayfada ise ona göre işaretlenmiştir. Bazı şekillerin etrafında bulunan ve satırdan küçük yazıların olduğu bölümler bir bütün olarak ele alınıp numaralandırılmıştır.

İncelenen ikinci metin olan “Fenn-i H̄umbara ve Şanāyi’-i Āteş-bāzi” adlı eser de benzer özellikler göstermektedir. Genel olarak 19 satırdan oluşan metnin birçok yerinde; şekil, cetvel, resim ve savaş aletleri yer almaktadır. Bu durumdaki sayfalar yine ilk metnimizdeki gibi numaralandırılarak ve bu sayfalar metin bölümünde sayfa numarasından sonra yerleştirilerek oluşturulmuştur.

Metinler incelenirken dizine girmeyen Arapça ve Farsça kısımlar, ayetler, hadisler italik olarak yazılmış ve bunların anlamları dipnotlarda belirtilmiştir. Orijinal metinde kırmızı renkli olan kelime ve kelime grupları çeviri yazılı metinde koyu renkli olarak işaretlenmiştir. Satır sonundaki bazı kelimelerin bölünerek diğer satıra geçtiği görülmüştür. Bu şekilde bölünen kelimeler, satır sonuna ve başına kısa çizgi (-) konularak gösterilmiştir.

Arapça ve Farsça eklerin yazımı ile ilgili olarak İsmail Ünver’in¹⁵ önerileri dikkate alınarak metinler okunmuştur.

Metinlerin çeviri yazısı ortaya konulduğunda müstensihin bazı kelimeleri eksik veya yanlış yazdığı görülmüştür. Hatta bazı cümlelerde de eksikler vardır. Eksik veya yanlış yazılan kelimeler, metnin bağlamı ve sözlüklerden yararlanılarak tamamlanmış ve düzeltilmiştir. Bu eksik ve yanlış yazılan kelimeler dipnotlarda verilmiştir. Silik çıkmış ve okunamayacak durumda olan harf ve kelimeler ise 3 nokta “...” ile belirtilmiştir. Tahminî olarak okunan kelimeler ile derkenar köşeli parantez [] içinde yazılmıştır.

Daha sonra her iki metin ayrı ayrı “Cibakaya 2.2” dizin programından yararlanılarak metindeki kelimelerin alfabetik sıraya göre dizini oluşturulmuştur. Dizinde; kök ve gövde hâlindeki kelimelerin anlamları, hangi dile ait oldukları yazılmış ve kelimeler madde başı olarak verilmiştir. Adlara getirilen ekler, nokta (.) ve artı (+) işaretleriyle; fiillere getirilen ekler ise, nokta (.) ve kısa çizgi (-) işaretleriyle gösterilmiştir. Okunuşunda veya anlamında şüphe edilen kelimeler, dizin bölümünde

¹⁵ İsmail Ünver, “Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, 2008.

yanına soru işareti (?) konularak belirtilmiştir. Dizindeki kelimelerin hepsi, metindeki sayfa ve satır numarası ile numaralandırılmıştır.

Çalışmadaki sınırlılıklar; ÜG’de geçen meçler 36a/17, qarğışu 62b/01 kelimeleri ile FH’de geçen zerçek 50a/02, mecermeş 50a/03, zel’ 51a/07, nām-gū 51b/03, semendon 51b/05, muğarrağ 52a/06 kelimelerinin anlamları tespit edilememiştir.

TDK’nın Yazım Kılavuzu (Türk Dil Kurumu, Ankara, 2012)’na bağılı kalınarak hazırlanan çalışma esnasında, dönemin dil özellikleri ile ilgili kitaplardan; Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi sözlüklerden, Tarama ve Derleme sözlüklerinden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İMLA

Üzerinde çalışılan ÜG ve FH adlı eserlerin her ikisi de harekesiz olarak yazılmıştır. Bununla birlikte her iki metinde de çok az da olsa bazı Türkçe kelimeler ve özel isimler (özellikle okunma sorunu olabileceği düşünülen) harekelidir. Eserler genel olarak Osmanlı Türkçesinin imla özelliklerini yansıtmaktadır.

Osmanlı Türkçesi tabiri, bilim çevrelerinde esas olarak Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sınırları içinde kullanılan ve 1928 yılına kadar Arap harfleri temelli bir alfabe ile yazıya geçirilen Türkçeyi ifade etmekte kullanılmaktadır.¹⁶ Çok uzun bir dönem kullanılan bu alfabe ile birçok kıymetli eser kaleme alınmıştır.

1.1. Ünlülerin Yazılışı

Standart yazı dilinin gelişmesinde özellikle başlarda imla, iki ayrı yazı geleneğinin izlerini taşımaktadır: Uygur yazı geleneği ve Arap-Fars yazı geleneği. Bu geleneklerin imlaya yansıyan önemli özelliğini, Uygur yazı geleneğinde ünlülerin yazıda gösterilmesi, Arap-Fars yazı geleneğinde ise ünlülerin yazıda gösterilmemesi oluşturmaktadır.¹⁷

Bütün ünlüler, ön, iç ve son seste bulunabilirler. “o ve ö” ünlüleri ise sadece ilk hecede yer alabilir.¹⁸ Ünlülerin yazılışı ile ilgili eserlerden bazı örnekler:

1.1.1. a ünlüsünün yazılışı

Başta

ÜG'de;

› elif (l) ile yazılış:

andan	اندن	8a/8	aşasında	اطة سندنه	8b/18
añladuğum	اكدوغم	9b/18	aramaz	ارامز	10b/02

¹⁶ Hayati Develi, “Osmanlı Türkçesi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

¹⁷ Nurettin Demir, “Osmanlı Türkçesi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C II, Ankara, 2002.

¹⁸ Annemarie Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın, TDK Yayınları, Ankara, 2007, s. 36.

FH'de;

anlarna	ان لرك	2b/08	aña	اكا	3a/01
altı	ال تى	3a/05	ağzımı	اغزى نى	4a/12

› medli elif (İ) ile yazılış:

ÜG'de;

alduğda	آدق ده	56a/04	alduğı	آد دوعى	51a/12
alduğdan	آدق دن	22a/04	ağdeñizde	آق دكزده	18b/04

FH'de;

atmadan	آد مدن	2a/18	atduğları	آدق لرى	4a/11
atılacak	آد يله جق	4b/10	alçağdan	آد ج قدن	7a/06

› üstünlü elif (İ) ile yazılış:

ÜG'de;

adına	آدینه	25a/19	al	آل	27a/07
ay	آى	25a/08	ağası	آطه سى	30a/01

FH'de;

ancağ	آنجق	7b/17	alınup	آلنوب	39b/14
atmağıla	آتمغله	39b/11	açılup	آچلوب	41b/08
alt	آلت	26a/11			

Ortada

› elif (İ) ile yazılış:

ÜG'de;

yazmağdan	يازم قدن	3a/11	yanar	ي نار	3a/17
ğazup	قازوب	23a/17	batdı	بات دى	42a/08

FH'de;

başladığı	باشلدي غى	6a/14	ğprağa	ط پراغه	6a/10
-----------	-----------	-------	--------	---------	-------

yanlarından يان لردن 6b/12 qarşuki قار شوکى 21a/05

› medli elif (ل) ile yazılış:

ÜG'de;

tağuñ طاغك 52b/01 taşını طاشنى 52b/01

baş باش 53a/18 dolar دولار 61a/02

FH'de;

olan اولان 3b/02 şapını صاپنى 25a/04

şarılan ارید لآنص 26b/09 yapması یاپمسی 27a/01

› üstünlü elif (ل) ile yazılış:

ÜG'de;

dayayup دایایوب 44a/19 çarpar چارپار 44b/04

çıkarpup چقاروب 56a/19 barışıkdur باریشق 58a/01

FH'de;

ışladup اصلادوب 8a/14 doldırılan دولدیریلان 8a/19

olınan اولنان 8b/04 yaraya یاریه 68a/11

› üstün () ile yazılış:

ÜG'de;

tulumbaları تولمب الرى 47b/01 olmaz اولمز 53b/13

qarşuladıqda قارشولدقده 58a/01 humbaralar خم بره لر 58a/01

FH'de;

ancaq انجق 69a/10 olınacaq اولنه جق 47b/10

olacaq اوله جق 50a/09

› he (ه) veya üstünlü he (ه) ile yazılış:

ÜG'de;

bulamamışlardur بوله ممشلردر 61a/01 yaralanup یاره ل نوب 58a/01

varacak واره جق 59b/04 taşrada ط شره ده 31a/09
FH'de;

olunarak اول نه رق 3a/03 atılacak آت يله جق 4b/10
bağlayalar بغليه لار 26a/11 şaralar صاره لار 26b/07

› işaretsiz yazılış:

ÜG'de;

olunmak اول نمق 9a/10 yaralı ي رالي 41a/06
yapar ي پار 51b/01 kapanup ق پانوپ 25b/12

FH'de;

olunmağıla اول نمغله 3a/04 atar آت ر 26a/17
qalmaz قالمز 26b/16 patlayup پات ل يوب 26b/17

Sonda

› elif (l) ile yazılış:

ÜG'de;

saña سكا 19a/01 aña اكا 21a/11

FH'de;

aña اكا 3a/02 aqa اقا 4a/03

buña بوكا 12a/14

› üstünlü elif (l) ile yazılış:

ÜG'de;

paşa پاشا 18a/21 donanma دونما 19a/01

buña بوكا 24a/20

› he (e) ile kullanılanlar:

ÜG'de;

başına پاشنه 24a/14 ardınca اردنجه 25a/13

anda	انده	25b/22	alınduğda	الندقدده	26a/07
FH'de;					
ğara	قره	52b/15	ola	اوله	20b/07
sağına	ساقنه	21a/04	ağa	آطه	22b/05

1.1.2. e ünlüsünün yazılışı

Başta

› elif (ﻻ) ile yazılış:

ÜG'de;

eyledüm	اي لدم	25b/02	erlikden	ارل كدن	26a/14
el	ال	27a/03	eger	اكر	27a/08
FH'de;					
el	ال	27a/19	elli	اللى	13b/09
eyleyeler	لرايه ليه	21a/03	egintisi	اكدتسى	22a/18

› üstünlü elif (ﻻ) ile yazılış:

FH'de;

el	أل	27a/18	el	أل	34b/07
----	----	--------	----	----	--------

Ortada

› üstün (ﻮ) ile yazılış:

ÜG'de;

iderler	ايدرلر	29a/03	dörder	دُردر	17a/06
FH'de;					
dörder	دُردر	34a/01			

› he (ه) ile yazılış:

ÜG'de;

senesinde	سنه سنده	28b/09	idesin	ايدده سين	29b/07
-----------	----------	--------	--------	-----------	--------

gidecek ك يده چك 29b/11

FH'de;

dizeler ديزه لار 28b/04

vireler وي ره لار 49a/01

tepecek تپه چك 35a/01

idesin ايده سن 50a/18

› üstünlü he (ه) ile yazılış;

FH'de;

geçüreler كجوره لار 28a/09

› işaretsiz yazılış:

ÜG'de;

sebeپ سبب 28b/01

seksen سكسان 28b/08

FH'de;

geçdükde كجندكه 28a/11

gelmeye كلميه 33b/01

her هر 28b/01

senesinde سنده سنه 28b/09

dizeler لرديه 28b/04

beş بئش 33b/02

Sonda

› he (ه) ile yazılış:

ÜG'de;

vire وي ره 24a/18

gözine كوزيه نه 24a/21

FH'de;

dibde ديه بده 28a/12

gelmeye كلميه 33b/01

sözine سوزيه نه 24a/22

köse كوسه 28a/20

ile ايله 33b/01

deligine دليگنه 34a/04

1.1.3. 1 ünlüsünün yazılışı

Başta

› elif (ل) ile yazılış:

ÜG'de;

ıssıdan اسیدن 52b/12

FH'de;

ışladup ا صلاذوب 8a/14

Ortada

› ye (ی) ile yazılış:

Ü.G.

üstâdların اوس تادذرین 29a/02 yapılup یاپ یلوب 29a/08

yazılır یازیه نور 29a/09 kenârına ک نارینه 53b/10

F.H.

olmalıdır اولمایدیر 74a/15 uydırılup اویدیر یلوب 33b/02

atılup ات یلوب 33b/03 tutdığı طوتد یغی 49b/12

› esreli ye (ی) ile yazılış:

ÜG'de;

yoğ mıdur یوقمیدر 27b/20 atılup اتیلوب 29a/08

olmayasın اولمیه سین 53a/01 çıkup چیقوب 28b/09

FH'de;

› işaretsiz kullanılanlar:

ÜG'de;

altmış ادمش 28b/06 olmağıla اولمغه 28b/14

atdurırdı اترردی 53a/01 kılıç قلیچ 53a/21

FH'de;

ortasına اورطه سانه 28a/12 olınup اولنوب 28b/04

şıkışdırıla صدقشدیریه 33b/01 kırk قرق 33b/02

Sonda

› ye (ى) ile kullanılanlar:

FH'de;

aşağı	اشاغى	28a/11	altı	الدى	49a/04
başı	باشى	28b/09	şıkı	صدقى	34a/03

› esreli ye (ى) ile yazılış:

ÜG'de;

anı	انى	27b/07	alamadı	المدى	27b/08
oldı	اولدى	28b/05	bayrağı	بيراغى	28b/14

› esre () ile yazılış:

1.1.4. i ünlüsünün yazılışı

Başta

› elif ve ye (ى) ile yazılış:

ÜG'de;

idüp	اي دوب	28a/18	ile	ايله	28b/04
ismi	اسمى	28b/21	içinde	اي چنده	29a/01

FH'de;

içine	چنه اى	28a/09	ile	ايله	33b/01
indigi	اي ندي كى	34a/17	ince	اي نجه	50a/07

› esreli elif ve ye (ى) ile yazılış:

ÜG'de;

idi	ايدى	28b/06	ile	ايله	30a/09
içün	ايچن	31b/06			

FH'de;

› işaretli yazılış:

ÜG'de;

imdi امدی 29a/09 içleri اچلری 31b/12

FH'de;

işbu ایشبو 51a/01

Ortada

› ye (ی) ile yazılış:

ÜG'de;

bilür بیلور 28a/01 virdiler ویردیلر 28a/19

biñ بیک 29b/08 şeylerin شیلرین 29a/01

FH'de;

dizeler لردیزه 28b/04 gösterildiği کوسه توردی کی 28b/08

birisi بریسی 12a/07 üzerinden اوزری ندن 12a/16

› esreli ye (ی) ile yazılış:

ÜG'de;

bilür بیلور 27b/20 virdiler ویردیلر 28a/19

niçe نیچه 29a/03 degin دگین 29a/09

› işaretsiz yazılış:

ÜG'de;

bir بر 28a/21 seferinde سه فرنده 28b/12

içinde های چند 29a/01 eyledüğim ای لدوگم 30a/04

FH'de;

içine ای چنه 28a/11 cümlesinüñ سنجمله 28b/05

gibi کبی 28b/09 bir بر 28b/09

Sonda

› ye (ی) ile yazılış;

FH'de;

gibi	ك بى	34a/02	elli	اللى	34a/18
kūşeli	كوشه لى	12b/01	gösterildigi	كوشه تىردى كى	13a/02

› esreli ye (ى) ile yazılış:

ÜG'de;

tedbiri	يرى تدب	27b/20	imdi	امدى	28a/07
eylemeleri	ايلملرى	28b/04	şimdi	شمدي	28b/07

FH'de;

› he (ه) ile yazılış:

ÜG'de;

ki	ك	28b/12	gerçi	ك رچه	33a/17
----	---	--------	-------	-------	--------

FH'de;

ki	ك	33b/01
----	---	--------

1.1.5. o ünlüsünün yazılışı

Başta

› elif ve vav (و) ile yazılış;

ÜG'de;

olına	اول نه	10b/23	on	اون	11b/01
ola	اوله	12a/06	ol	اول	15a/09

FH'de;

olınacak	اول نه جق	28a/09	ol	اول	28b/06
olmağıla	اولمغله	28b/14	olsun	اول سون	28b/03

Ortada

› vav (و) ile yazılış:

ÜG'de;

yok	يوق	28b/22	koparup	قوپاروب	38b/08
doğınur	دوق نور	38b/16	qollara	قول لره	38b/22
FH'de;					
toğrı	طوغرى	13a/04	qoya	قويه	13b/18
dolup	ولوبد	15a/04			

› işaretsiz yazılış:

ÜG'de;

şoñra	صكره	39b/02	toprak	ط پراق	39b/06
toğsan	ط ق سان	10a/12	toğuz	ط قوز	10a/12
FH'de;					
toprak	ط پراق	33b/01	şoñra	صكره	34a/07
qoyup	ق يوب	35b/04	qonur	ق نور	13b/14

1.1.6. ö ünlüsünün yazılışı

Başta

› elif ve vav (و) ile yazılış:

ÜG'de;

öyle	اويد ە	29b/22	öğrenmiş	اوگرنمش	13b/06
öñine	اوگينه	24b/07	örülüp	اورولوب	66b/02
FH'de;					
öylece	اوي لجه	21a/05	ölçek	اولچك	6a/09
öñine	اوگينه	6b/12	örgi	اورگى	26b/09

Ortada

› vav (و) ile yazılış:

ÜG'de;

köse	كوسه	28a/20	söküp	سوكوب	24b/07
------	------	--------	-------	-------	--------

sözine	سوزينه	24b/12	gözlü	كوزلو	65b/01
FH'de;					
görüp	كوروب	33b/01	göz	كوز	43b/12
sökülmeye	سوك لم يه	23a/09	döndireler	دونديره لار	25a/07

› ötreli vav (و) ile yazılış:

FH'de;

dörder	دوردَر	34a/01
--------	--------	--------

› ötre (ُ) ile yazılış:

ÜG'de;

dörder	دُردَر	17a/06
--------	--------	--------

› işaretsiz yazılış:

FH'de;

dört	درت	35b/03
------	-----	--------

1.1.7. u ünlüsünün yazılışı

Başta

› elif ve vav (او) ile yazılış:

ÜG'de;

uşanmayup	او صانم يوب	20b/18	uzun	اوزون	24a/04
-----------	-------------	--------	------	-------	--------

urdılar	اوديلر	23b/22	urulup	اورولوب	16b/03
---------	--------	--------	--------	---------	--------

FH'de;

uydırılıp	اويدير ري لوب	33b/02	urup	اوروب	25a/05
-----------	---------------	--------	------	-------	--------

urduşca	اوردق دجه	25a/05	uzun	اوزون	26a/11
---------	-----------	--------	------	-------	--------

Ortada

› vav (و) ile yazılış:

ÜG'de;

budur	ب ودر	28b/01	çıkup	چیقوب	28b/09
buldurup	ب ولدوروب	29a/02	olup	اولوب	29a/06
FH'de;					
olunup	اول نوب	28b/04	yuşaru	ی و فارو	28b/05
çamurları	چامورلری	34a/01	çubuk	چ بوق	49b/04

› işaretsiz yazılış:

ÜG'de;

budur	ب ودر	28b/01	kal' anuñ	ق لعه نك	28b/01
vardur	واردر	28b/22	olduçca	اولدقجه	29a/08
FH'de;					
çukurlarına	چ قورلرنده	34b/01	çubuk	چ بوق	49b/04
tutuşdurduçda	طوت و شدردقه ده	26a/16	şuruduşda	ق و رودقه ده	26a/04

Sonda

› vav (و) ile yazılış:

ÜG'de;

bu	ب و	28b/10	ulu	اولو	28a/14
şu	řو	38b/04	şarşu	ق ار řو	32b/09
FH'de;					
yuşaru	ی و فارو	28b/05	işbu	ا شد بو	26a/19
dolayu	ولد یود	27a/10	bu	ب و	27b/05

1.1.8. ü ünlüsünün yazılışı

Başta

› elif ve vav (او) ile yazılış:

ÜG'de;

üzere	اوزره	28b/10	üç	اوچ	28b/14
-------	-------	--------	----	-----	--------

üstādların	اوس تاددري ن	29a/02	üçinci	اوچ ينجي	11a/20
FH'de;					
üzerlerine	اوزلر ي نه	33b/04	üçer	اوچر	26b/05
üç	اوج	30b/13	üzere	اوزره	41a/19

Ortada

› vav (و) ile yazılmıştır:

Ü.G.

idüp	اي دوب	28a/20	yürüdi	يورودي	28b/10
eyledügim	اي لدوكم	30a/04	gün	گون	8b/21
F.H.					
çekilür	چك ي لور	52a/13	görüp	كوروب	33b/01
diküp	دي كوب	41b/05	geçüreler	كچوره لر	41b/05

› işaretsiz yazılış:

ÜG'de;

dürlü	درلو	28b/04	bölük	ب و لك	8a/10
büyük	ب يوك	11a/21	getürüp	ك تورب	11b/02
FH'de;					
cümlesinüñ	س نكجمله	28b/05	geldükde	ك لدكده	28b/08
virdükden	وي ردكدن	41b/04	resmidür	ر سم يدر	41b/10

Sonda

› vav (و) ile yazılış:

ÜG'de;

dürlü	درلو	28b/04	diyü	دي و	28b/03
köprü	كوپ رو	8b/05	girü	ك يرو	32b/14

FH'de;

dānelü	داد لو	43b/02	berü	پ رو	4a/07
dürlü	درلو	4a/09	girü	گ پرو	7a/06

1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

Türkçede kelimelerdeki ç ve p ünsüzlerinin yazımında farklı kullanımlar görülmektedir. Metinlerde bu ünsüzlerin (چ), (پ) şekilleriyle gösterildiği görülmektedir. Arap yazısının Türkçenin ses yapısını karşılamadaki yetersizliği dolayısıyla özellikle ilk dönem metinlerinde ön ve son seslerde ç, p fonemleri bulunan kelimelerin bu fonemleri b, c harfleri ile karşıladıkları bilinmektedir.¹⁹

1.2.1. p ünsüzünün yazılışı

ÜG’de Türkçe ve Farsça kelimelerin başında genellikle p (پ) ve bazen b (ب) işaretleriyle gösterilmiştir.

pādişahuñ	پاد شاهك	6a/18	pādişāhī	پاد شاهي	9a/19
parmaqlık	پرم قلق	4b/07	perīşān	پرید شان	7b/15

FH’de Türkçe ve Farsça kelimelerin başında genellikle p (پ) ve bazen b (ب) işaretleriyle gösterilmiştir.

pūşide	دهپ و شي	1b/04	perde	پ رده	1b/07
pirinçden	پ رن چدن	12a/09	parmağ	پ رمق	8a/14

ÜG’de iç seste genellikle p (پ) ve bazen b (ب) işaretleriyle gösterilmiştir.

çapuda	ق پوده	7b/18	toprak	ط پراق	8a/03
sepet	س بت	13a/15	anapoli	اناب ولي	8b/09

FH’de iç seste genellikle p (پ) ve bazen b (ب) işaretleriyle gösterilmiştir.

tıpa	ط په	3a/11	çapına	چاپ پنه	4b/08
çaplarına	چاپ لری نه	5a/04	toprak	ط پراق	6a/06

ÜG’de kelime sonunda bazen p (پ) ve genellikle b (ب) işaretiyle gösterilmiştir.

¹⁹ Zeynep KORKMAZ, “Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C I, TDK yayınları Ankara, 2005a, s.491-505.

konup	قونوب	7b/16	top	طوب	7b/18
top	طوب	25a/23	harp	حرب	13a/01

FH'de kelime sonunda p (پ) ve b (ب) işaretiyle gösterilmiştir.

kılup	قيلوب	1b/06	top	طوب	2a/10
çap	چاپ	5a/05	kesüp	كسوب	39b/01

1.2.2. ç ünsüzünün yazılışı

ç (چ) ve c (ج) işareti ile gösterilmiştir.

Başta

› ÜG'de ç (چ) ile yazılış;

çihār	چهار	2a/05	çiyt	چیت	4b/19
çokluğdan	چوق لوقدن	6a/06	çarḡ	چرخ	6b/06

› FH'de ç (چ) ile yazılış;

çapına	چاپينه	4b/08	çevire	چويه ره	6/15
çıkıldığı	چقديغي	6b/11	çalar	چالار	6b/13

› ÜG'de c (ج) ile yazılış;

çeviresin	چويه ره سين	22b/11
-----------	-------------	--------

› FH'de ç (چ) ile yazılış;

çapında	چاپنده	4b/17	çalar	چالار	6b/09
---------	--------	-------	-------	-------	-------

Ortada

› ÜG'de ç (چ) ile yazılış;

içerüden	اي چرودن	15a/11	niçe	نيچه	15b/01
nemçe	نمچه	16a/02	içün	اي چون	16a/05

› FH'de ç (چ) ile yazılış;

pıçak	پچاق	8a/13	küçük	كوجك	8b/03
-------	------	-------	-------	------	-------

› ÜG'de c (ج) ile yazılış;

fuçı فوجي 5b/20

› FH'de c (ج) ile yazılış;

muhtâçdur مد تاجدر 7b/14 için اجون 8a/18

pirinçden برن جدن 12a/09 alçaq آلق 12b/06

Sonda

› ÜG'de ç (چ) ile yazılış;

birkaç برقاچ 7b/05 üç اوچ 18a/06

› FH'de ç (چ) ile yazılış;

üç اوچ 54b/14

› ÜG'de c (ج) ile yazılış;

muhtâç مد تاج 14a/23 kireç کیرج 19b/01

› FH'de c (ج) ile yazılış;

üç اوچ 7b/16 ağaç اغاچ 8b/01

pirinç برن ج 12a/12 hiç هیچ 13b/03

1.2.3. t ünsüzünün yazılışı

t ünsüzü ince sıradan ünlülerin yanında t (ت), kalın sıradan ünlülerin yanında t̄ (ط) ile yazılmıştır.

Başa

› ÜG'de t (ت) ile yazılış;

tekerlek تکرک 6b/10 temel تمل 17a/17

tüfeng توفنکه 12a/10 türkçe تورکجه 59a/01

› FH'de t (ت) ile yazılış;

tekerlek تکرک 37a/19 tekne تکنه 24b/02

teneke تنکه 23a/06 timur تیمور 23a/07

› ÜG'de t̄ (ط) ile yazılış;

tağı	طاغي	19b/10	toğuz	ط قوز	10a/11
taşafında	طرف نده	19a/23	taşra	ط شره	17a/09
› FH'de t (ط) ile yazılış;					
taşan	ط بان	73b/07	tağılur	طاغ ي لور	33b/06
tağabilir	ط قه ب لر	47a/16	toğmağ	طوق ماق	23a/08

Ortada

› ÜG'de t (ت) ile yazılış;

gösterir	كوس ترر	59a/03	atmayup	اتم يوب	3b/06
atacağ	ات جق	3b/15	ittirdesün	ات یرده سن	4a/01

› FH'de t (ت) ile yazılış;

altı	ال تی	26a/08	atar	آ ت ر	26a/17
yırtup	یرت و بی	26b/14	tuğuğığı	طوت و شد ی غی	26b/14

› ÜG'de t (ط) ile yazılış;

sultān	سلطان	43b/05	başmışdur	رب اطم شد	4b/15
baştı	ب طی	5a/07	orđa	اورطه	5a/18

› FH'de t (ط) ile yazılış;

orđa	اورطه	27a/08	başırılıp	ب اط یر ی لوب	28a/02
yumurđa	ی مورطه	50a/09			

Sonda

› ÜG'de t (ت) ile yazılış;

dört	دورت	3b/05			
------	------	-------	--	--	--

› FH'de t (ت) ile yazılış;

kaç	قات	26a/02	üst	اوست	26a/11
alt	آلت	26a/08	sepet	س بت	27a/01

› ÜG'de t (ط) ile yazılış;

Türkçe kelime örneği yoktur.

› FH'de t (ط) ile yazılış;

Türkçe kelime örneği yoktur.

Ancak FH'de bazı örneklerde kalın sıradan ünlülerin yanında da t (ت) işaretinin kullanıldığı görülür. Bu duruma ÜG'de rastlanmamıştır.

takınca ت ق ي ن ج ه 47a/03 tozı ت و ز ی 28a/05

1.2.4. s ünsüzünün yazılışı

s ünsüzü ince sıradan ünlülerin yanında s (س), kalın sıradan ünlülerin yanında ş (ص) ile yazılmıştır.

Başta

› ÜG'de s (س) ile yazılış;

sürmek سورمك 1b/11 sevgili ل ي س و ك 2a/03

sekiz س ك ز 3b/06 söz س و ز 6a/04

› FH'de s (س) ile yazılış;

sene س ن ه 2b/08 seksen س د ك س ا ن 3b/01

sökecek ك د ك س و 18b/01 süpürüp س پ و ر و ب 8b/09

› ÜG'de ş (ص) ile yazılış;

şatarlar ص ت ا ر ل ر 6a/04 şağladıuğı ص ق ل د و ع ي 57b/03

şuların ص و ل ر ن 56a/04 şoñra ص ك ر ه 8b/10

› FH'de ş (ص) ile yazılış;

şoğıla ص و ق ي ل ه 8b/03 şağa ص ا ع ه 8b/04

şıkılamağ ص ق ي ل م ق 8b/15 şapı ص ا پ ی 12a/10

Ortada

› ÜG'de s (س) ile yazılış;

eylese ا ي ل س ه 2a/14 ise ا ي س ه 2b/05

kimse ك م س ه 3a/15 ittirdesün س ن ا ي ت د ر د ه 4a/01

› FH'de s (س) ile yazılış;

birisi ب ر ی س ی 12a/07 yüksek ی و ک س ک 12b/06

gösterildiği ک و س ت ر ل د ی ک ی 13a/02 virilse و ی ر ل س ه 13b/01

› ÜG'de ş (ص) ile yazılış;

başmak ب ص م ق 7b/12 uşanmayup ا و ص ا ن م ی و ب 20b/18

başar ب ص ر 23a/21 aşmadı ا ص م د ی 24b/12

› FH'de ş (ص) ile yazılış;

aşla آ ص ی ل ه 8a/04 ısladup ا ص ل ا د و ب 8a/14

aşılır آ ص ی ل و ر 12a/09 yaşşı ی ص ی 18a/05

Sonda

› ÜG'de s (س) ile yazılış;

herkes ه ر ک س 23a/08

Ancak bazı durumlarda ÜG'de kalın sıradan ünlülerin yanında da s (س) işaretinin kullanıldığı görülür.

› ÜG'de

olinması ا و ل ن م س ی 2b/21 şağlasalar ص ق ل س ه ل ر 3a/06

ağası ا غ ا س ی 3b/03 ordusını ا و ر د و س ک ی 3b/07

› FH'de

toğsan ط ق س ا ن 12a/06 olinması ا و ل ن م س ی 12b/05

olsa ا و س ه 13b/03 aşağısı ا ش ا غ ی س ی 27a/18

1.2.5. k ünsüzünün yazılışı

İnce sıradan ünlülerin yanında k (ك), kalın sıradan ünlülerin yanında k̄ (ق) ile yazılmıştır.

Başta

› ÜG'de k (ك) ile yazılış;

kendülerine ک ن د و ل ر ی ن ه 3a/06 kezdır ک ز د ر 3a/12

köse كوسه 5a/18 köprü كوپرو 8b/05

› FH'de k (ك) ile yazılış;

kimesne كيمسنة 2a/08 kendülerden كندولردن 2b/14

kiçe كيچه 6a/06 küçük كوچك 8b/03

› ÜG'de k (ق) ile yazılış;

kırk قرق 2a/14 kınmak قونماق 2b/18

kınlar قونلر 3a/01 kalmadı قلمدي 3b/14

› FH'de k (ق) ile yazılış;

kariş قارش 8b/06 kuşığı قوشاغی 8b/08

koyalar قویلر 56a/12 kaç قاچ 55b/10

Ortada

› ÜG'de k (ك) ile yazılış;

eyledükde ايدلکده 8b/14 çekdürmeye چکدورمه 8b/17

dögdükde دوگدکده 8b/21 iki ايكی 9b/05

› FH'de k (ك) ile yazılış;

deliklerinden دلکلرندن 55b/09 eyledükden ايدلکدن 55b/13

ikinci ايدکينجی 55a/17 etekleri اتيکلری 53b/07

› ÜG'de k (ق) ile yazılış;

olduğda اولدقده 3b/12 olunduğda اولدقدهالو 4a/04

uzakdan اوزاقدن 4a/09 yakın ياقين 4a/16

› FH'de k (ق) ile yazılış;

başka باشقه 54b/05 tokmak طوقماق 53a/14

çıkar چقار 53a/13 yukarı يوقاری 52a/18

Sonda

› ÜG'de k (ك) ile yazılış;

gördük ردىك 8b/12 eylemeklik ايد لمدلك 9b/12

eylemek ايد لمك 9b/21 büyük ب يوك 11a/21

› FH’de k (ك) ile yazılış;

büyük ب يوك 54b/10 küçük كوچك 54b/11

itmek ايد تمك 53a/15 tekerlek ت كرك 53a/08

› ÜG’de k (ق) ile yazılış;

ķırķ قرق 2b/12 ancak انجق 3b/15

ayak ايد ق 4a/02 başmak ب صمق 4a/21

› FH’de k (ق) ile yazılış;

ancak انجق 54b/02 çok چوق 53b/15

parmak پ رمق 53b/06 tutaşmak طوت و شمق 50b/18

Aşağıdaki örnek, kalın sıradan ünlülere sahip olduğu halde ince sıradan ekle yazılmıştır.

FH’de

bulunmak ب ولد نمك 54b/01

Yabancı köklerden Türkçe eklerle yapılmış türetmeler, çekim ekleri de alarak Türkçenin kullanımına uydurulmuştur.²⁰

ÜG’de

rüsvâliklar ر سوال قذر 31a/04 horlıklarun خورل قذرک 51a/21

perişanlığı پریشانلغی 21a/15

FH’de

hazırlıgum د ضرل غم 3a/02

1.2.6. g ünsüzünün yazılışı

²⁰ Sevgi Özel, *Türkiye Türkçesinde Sözcük Türetme ve Birleştirme*, TDK Yayınları, Ankara, 1977, s. 45.

İnce sıradan ünlülerin yanında g (ك), kalın sıradan ünlülerin yanında ğ (غ) ile yazılmıştır.

Başta

› ÜG'de g (ك) ile yazılış;

gölini	كولني	4b/19	gitdi	ك تدي	5a/08
gerekdür	كركدر	5a/11	gibidür	ك بيدر	6a/03

› FH'de g (ك) ile yazılış;

göre	كوره	34b/08	gidince	ك يذجه	34b/01
geregi	كركى	34b/13	gösterür	كوستر	35a/10

Ortada

› ÜG'de g (ك) ile yazılış;

degöldür	دكدر	6a/07	çevirmege	چويرمه	6b/07
degin	دكين	8a/18	eger	اكر	10a/18

› FH'de g (ك) ile yazılış;

degirmi	دكرمى	35a/14	sigilleri	سكلىرى	35b/10
deligi	دل يكى	36a/11	tekerlegüñ	تكرلك	37a/12

› ÜG'de ğ (غ) ile yazılış;

olduğım	اولدوغم	11a/03	urmağıla	اورمغله	12a/17
ocağında	اوجاغنده	12b/19	añladuğım	اكدلادوغم	12b/20

› FH'de ğ (غ) ile yazılış;

ağızından	اغزندن	38b/05	bağlayup	بغل يوب	38b/04
ağaç	اغاج	38b/09	urğan	اورغان	40a/06

Sonda

› ÜG'de g (ك) ile yazılış;

beg	بك	34b/11
-----	----	--------

› ÜG’de ğ (غ) ile yazılış;

oṭağ اوطاغ 39a/11 şağ صاغ 5a/14

tağ طاغ 19b/10

› FH’de ğ (غ) ile yazılış;

şag صاغ 8a/03 bağ باغ 32b/12

yağ ياغ 44a/09

1.2.7. ñ ünsüzünün yazılışı

ñ ünsüzü kelime başında bulunmaz. Kelime içinde ve sonunda kullanılması durumunda (ك) işareti ile gösterilmiştir.

Ortada

› ÜG’de

aña انا 2b/15 añlamaz ان لمز 3a/15

yeñiçeri ي ك يچري 3b/03 şoñra صكره 3b/12

deñize دك يزه 18b/18 saña سكا 19a/01

› FH’de

şoñra صكره 39a/16 karanlıgında راک لوغ ندهق 39b/05

buña ب وکآ 42a/18 aña انا 54b/01

yalñız ي ال کز 62a/08 yañlış ي کلىش 68a/12

Sonda

› ÜG’de

biñ ب يك 3a/13 ordınuñ اوردي نك 3a/13

anuñ انك 3a/15 başuñ باشك 19a/01

giçenüñ ن ك ك يچه 19a/02 señ سك 21b/14

› FH’de

örildiginüñ اورلدي ك ينك 40a/07 uçlarınıñ اوچلري نك 40a/15

bulamacuñ ب ولماچك 41a/11 yuvarlaqlaruñ ي ووارل قلك 41b/01
ağacınuñ اغاچك 45a/05 biñ ب يك 46a/11

Türkiye Türkçesinin yazı dilinde gerek ilgi eklerinde gerekse iç ve son seslerde ñ'ler n olmuştur.²¹

FH'de; vacden döneşü 3b/04 harekeli olarak yazılmıştır.

²¹ Saadet Çağatay, "Türkçede ñ~ğ sesine dair", *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1954, s. 27.

İKİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ

Dilin temelini oluşturan unsurlardan olan seslerin özelliklerini ve değişimlerini araştırmak bununla ilgili örnekleri incelemek dil araştırmalarında büyük önem taşımaktadır. Ancak Arap harfli metinlerde Türkçe kelimelerin ses bilgisini tam olarak tespit etmek oldukça zordur. İmla üzerindeki değişimler, ikili durumların yaygın kullanıma göre belirlenmesi ile okuma tercihleri yapılabilmektedir.

1.1. Ünlüler

Ünlüler, bir dilin melodili sesleri, dolayısıyla da estetiği olarak kabul edilmektedir. Bir dilin estetiği, o dilin ünlülerinin çokluğu ve çeşitliliği ile doğru orantılıdır.²²

Türkçe ünlüleri bol bir dildir.²³ İncelenen metinlerde tespit edilebilen ünlüler: a, e, ı, i, o, ö, u, ü.

1.1.1. Uzun ünlüler

Türk Dili'nde asli (birincil) uzun ünlülerin varlığı, 19. yüzyılın ortalarından itibaren tartışılmaya başlanmıştır. Ancak, en eski yazılı belgelerden başlayarak bütün lehçe ve ağızlardaki uzun ünlülerin tespiti kolay olmamıştır.²⁴ Orhun ve Yenisey Kitabeleri ile diğer runik harfli yazılı belgelerde, ilk hece ünlülerinin tamamı yazıda ayrı bir işaretle gösterilmemiştir. Ayrı bir işaretle temsil edilen birinci hece ünlüleri, uzun ünlü olarak değerlendirilmiştir.²⁵

Bununla birlikte asli uzun ünlülerin kısaldığı dil, lehçe ve ağızlarda, düzensiz ve dağınık bir şekilde de olsa, asli uzunlukların kalıntılarına rastlamaktayız.²⁶ Çağatay Türkçesinde, Türkçe kelimelerdeki uzun ünlüleri tespit etmek güç olmakla beraber

²² M. Volkan Coşkun, *Türkçenin Ses Bilgisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 41.

²³ Doğan Aksan, *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Bilge Yayınevi, Ankara, 2001, s. 68.

²⁴ Cahit Başdaş, "Türkiye Türkçesinde Asli Uzunluk Belirtileri", *Turkish Studies Dergisi*, C 1, S 4, 2007, s. 89-101.

²⁵ Osman Nedim Tuna, "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller", *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1960, ss. 213-282.

²⁶ Talat Tekin, *Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1975, s. 220.

Arapça ve Farsça kelimelerdeki ā, ī, ū, ō ünlüleri rahatlıkla tespit edilmektedir.²⁷ Anadolu ağızlarında düzensiz olarak korunan asli uzun ünlüler, geniş biçimde ilk defa Zeynep Korkmaz tarafından incelenmiştir.²⁸ Türkiye Türkçesi yazı dilinde ise yabancı kökenli kelimeler dışında uzun ünlü bulunmadığı görüşü, büyük ölçüde yerleşmiştir.²⁹

İncelemesi yapılan metinlerin Arap harfli ve harekesiz oluşu metinlerde Türkçe kelimelerdeki uzun ünlülerin durumunu ortaya çıkarmamıza engel teşkil etmektedir.

1.1.2. Ünlü uyumları

Türkçenin temel ses bilgisi özelliklerinden biri olan Dil uyumu (vocal harmony) Türk Dili'nin her döneminde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi ve Klasik Osmanlı Türkçesi dönemlerinde de esas olarak vardır.³⁰

Türkçe sözlerde kök hece ünlülerinin taşıdıkları kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık niteliklerine göre öteki heceler ünlülerine yaptığı etki sonucunda ortaya çıkan benzeşme sistemi³¹ olarak tanımlanır.

Türkçe kelimelerdeki ünlüler, kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından belirli bir uyum içinde bulunurlar. Kalınlık-incelik uyumu, Türkçenin her devrinde kendini gösterir. Ancak düzlük-yuvarlaklık uyumunun kural haline gelebilmesi, Osmanlıcanın sonlarında mümkün olabilmektedir. Bu uyum, kalınlık-incelik uyumuna göre zayıf bir uyumdur.³²

1.1.2.1. Damak uyumu

Türkçenin temel ses uyumu³³ olarak görülen Türkçe kelimelerde var olan kalınlık-incelik uyumu, incelemesi yapılan metinlerde tam olarak görülmektedir.

ÜG'de;

²⁷ Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, çev. Günay Karaağaç, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 26.

²⁸ Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vokal) Uzunlukları", *A.Ü. DTCF Dergisi*, XXVI/3-4: ss. 67-84, 1971.

²⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1993.

³⁰ M. Mehdi Ergüzel - Ayşe Aydın, "Eski Anadolu Türkçesinde Yapım Ekleriyle Türkçeleşen Arapça, Farsça Kelimelerin İmlası ve İbn Âdil Melhamesinden Yansımalar", *Uluslararası Eski Anadolu Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri 1-2 Aralık 2010*, İstanbul, 2013, s. 157.

³¹ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK yayınları Ankara, 2010, s. 229.

³² Leyla Karahan, *Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ) İnceleme-Metin-Dizin*, TDK, Ankara, 1994, s. 45.

³³ Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s.93

açılmak 29b/15, boğazını 29b/20, görünür 32a/09, konuşmuşdur 33a/17, kullandığı 47a/01, duramayup 51b/23, yürütmege 53b/08, isterüm 55b/13, iderlerdi 61a/01

FH'de;

olunarak 3a/03, toprağın 6a/08, virilen 10b/01, tekerlekli 13b/15, bükümlü 20b/09, kalduğda 23b/10, geldükde 28b/08, başladığı 30b/01, çubuğı 49a/10, eyleyeler 56a/04

Bu uyumun bozulduğu örnekler sadece ÜG'de aşağıdaki örneklerde görülmektedir.

otururken 58a/01

çubürü-çün 12b/13

1.1.2.2. Dudak uyumu

Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumu bugünkü duruma göre epeyce bozuktur.³⁴ Eski Anadolu Türkçesi için Türkiye Türkçesindeki gibi kurallaşmış bir uyumdan bahsetmek mümkün değildir. Bu uyum Türkçenin ilk devirlerinden beri kurallaşmış sağlam kaideler ortaya koymamıştır.³⁵ Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin fonetik bakımdan gösterdiği en önemli özellik, düzlük-yuvarlaklık bakımından vokal uyumunun zayıf olması ve vokallerde genellikle bir yuvarlaklaşma eğiliminin bulunmasıdır.³⁶

İncelenen eserlerdeki dudak uyumu, Eski Anadolu Türkçesindeki gibi bozuktur. Yuvarlak ünlülü şekil alan ya da yuvarlaklıklarını koruyan ünlüler ve genel yuvarlaklaşma eğilimi ile bazı eklerin devamlı düz veya yuvarlak ünlü ile kalıplaşması uyumu bozan asıl etkenlerdir. Dudak uyumunu bozan bu sebepler tabanlarda ve eklerde olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

Tabanlarda

Yuvarlaklık ve Yuvarlaklaşma

Bir sebebe bağlı kalmadan Eski Türkçe devresinden beri devam eden yuvarlaklık:

³⁴ Hatice Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003. s. 38.

³⁵ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, Akçağ yayınları, Ankara, 2005, s. 43.

³⁶ Faruk Kadri Timurtaş, *Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)*, haz. Mustafa Özkan, TDK Yayınları, Ankara, 1997, s. 255.

ÜG'de;

kendülerine 3a/06, getürdüp 29a/06, girü 32b/14, karşı 44a/20, altun 24b/05, berü 42a/08, eyüdür 6b/14

FH'de;

kendüsine 64a/07, girü 7a/06, karşusunda 21a/13, altun 49b/19, berü 4a/07, eyü 35a/09

Bir kısım kelimelerdeki yuvarlaklaşmaya Eski Türkçe birden fazla heceli kelimelerin sonundaki ğ/g ünsüzlerinin Batı Türkçesine geçerken düşmesi sebep olmuştur.³⁷ Eserlerde fazla örneği yoktur:

ÜG'de; kapıĝ > kapu 7b/18, gizlig > gizlü 60a/01

FH'de; kapıĝ > kapu 73a/04, şarıĝ > şaru 29b/18

Bunun yanında ÜG'de çerig > çeri kelimesinin yeñiçeri 8a/12 kelimsinde ünlü düzlüğünü koruyarak uyuma girdiği de görülür.

+GARU ekindeki G'nin düşmesi sonucu oluşan yuvarlaklaşmalar:

ÜG'de; içeri 23b/20, ileri 5a/08, yukaru 63a/01, aşarudan 53b/10

FH'de; içeri 28b/03, ilerüye 8b/07, yukaru 4a/12

Dudak ünsüzlerinin yanındaki ünlüyü yuvarlaklaştırması:

ÜG'de; çavuşbaşı 34b/09

FH'de; timür 6a/05, tāvus 49b/17, çamur 46b/09, yumurta 50a/09, çubuqlarıyla 34b/11, kabuqları 45a/02, burağalar 28a/06

Düzlük ve Düzleşme

Eski Türkçeden beri devam eden ikinci hece düzlüğü:

ÜG'de; yürimek 15b/20

ÜG'de geçen yürimek kelimesi yürüyüş 18a/20, yürür 13a/11 örnekleri gibi yuvarlak ünlülü olarak da görülebilmektedir.

³⁷ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 102.

Eklerde

Yuvarlak ünlü bulunduran ekler

Fiilden isim türetme eki +mUr:

ÜG'de; yağmur 14a/11

F.H.de; yağmur 36b/17

Fiilden isim türetme eki -UK:

ÜG'de; karışık 40a/21, bölüm 8a/10

Çatı eki -Ur:

FH'de; geçüreler 40b/02

Çatı eki -dUr:

ÜG'de;

itdürüp 38b/09, çekdürmeye 8b/17, itdürürler 20b/20, bildürür 53b/05,
bildürmeyüp 55b/23, kaldurup 56a/05

Geniş zaman eki -Ur:

FH'de; pārenür 42a/18, dōgilür 45a/18, taķabilür 47a/16

I. kişi iyelik eki +(I)mUz:

ÜG'de; içimizde 53a/13, toplarımız 23a/03, askerimiz 36a/13, eyledüğimizi
56b/14

FH'de; elimüzden 11a/02

Kişi eki -sUn:

ÜG'de; bilinmesün 16a/16, eylesün 17a/06, gelmesün 18b/17, virsün 25b/04,
yapsun 12b/06, aņlansun 20b/10

FH'de; kızsun 47a/04, almasun 47a/16, gelsün 38a/16, girsün 47a/03

Kişi eki -Uz:

ÜG'de; oluruz 15a/08, atmışuz 23a/16

FH'de; iderüz 62a/09, virmezüz 62a/11

Kişi eki -(y)AlUm:

ÜG'de; gidelüm 24b/19, idelüm 15a/09

Ulaş eki -(y)Up:

ÜG'de; diküp 24a/18, görünüp 24a/21, gelüp 25a/03, geçirüp 25b/05, yapılp 29a/08, añlayup 30a/16

FH'de; açup 76b/05, kaynatup 52a/14, delüp 7a/13, diküp 28a/08, bağlayup 31b/08, doldırılıp 32a/03

Ulaş eki -(y)U:

ÜG'de; diyü 18b/12

FH'de; diyü 50a/10

Sıfat-fiil eki -dUK:

ÜG'de; aldığı 51a/12, vardığımız 23b/05, gitdikde 23a/16, varıldıkda 25a/21, alındıkda 26a/07, geldükde 27a/15

FH'de; virdükden 41b/04, gitdikde 13a/04, şıkıldıkdan 18a/04, olındıkda 21a/04, kaçıldıkda 23b/05, eyledükde 25a/10

Tür değiştirici ek +IU:

ÜG'de; ümmü'l-gazā adlı bir kitāb te'lif idem 13a/01

her birinüñ uzun şaplı teberleri var idi 24a/04

bir sāde atlı gidecek yol yoğdur 29b/11

her askerler yerli yerinde gerekdür 44a/02

güyā ki gizli baçar ařlā kendü dağı bilmez 60a/01

FH'de; böylece řiřenüñ ağzını muhkem kapalı hıfz eyleyeler 47a/17

ayağlı terāzünüñ bir nev' şeklidür 9a/03

aęaę şapa bağlı gürz şeklinde yapıldıkda bezüñ üzerine 32b/02

İsimden isim türetme eki +IUK:

ÜG'de; kullanmağlıkda 58b/04, eksiklik 31a/13

Gereklilik kipi -mAIU:

ÜG'de; olmaludur 26a/12

Bağlantı kurucu ek +Uñ:

ÜG'de; anlaruñ 41a/07

FH'de; fennimizüñ 68b/08

Düz ünlü bulunduran ekler

Tür değiştirici ek +II:

ÜG'de; otlı 38b/12, çöpli 38b/22

FH'de; bükümli 15a/03, güllü 51b/16

İsimden isim türetme eki +IIK:

FG'de; büyükliği 50a/12, oldığına 2a/02, ıtuşdığı 26b/14, ıondığını 35a/10, gösterüldüği 27a/03, gitdüği 4a/13

Zaman eki -dI:

ÜG'de; oldı 26b/11, olurdı 31/05, ıondılar 32b/14, buyurdı 44a/21, ıoyuldılar 53a/21, yürüdiler 36a/17

FH'de; oldı 57b/04

Sıralama sayısı kategori eki +(I)/(U)nCI:

ÜG'de; dördüncü 11a/20, üçüncü 8a/12

FH'de; üçüncü 3b/10, dördüncü 13b/11

Zaman eki -mIş:

ÜG'de; olmışdur 15a/03, ıonmış idi 23b/18, buyurmışdur 31a/18, iş görmış 31b/20, dolmışdur 66b/02

FH'de; olmışdur 7b/02, uyurmışdur 24b/07, bulmışdur 46a/04

İşletme eki +I:

ÜG'de; yolu 31b/20, oğlı 32b/16, sözine 24a/22

FH'de; topı 69a/02, tozu 44b/18, ucu 8a/05, şuyı 38b/19, üçü 63b/18, ordusu 22b/08

Belirtme hal eki +(n)I:

ÜG'de; bunı 16b/08, uzunı 38b/09

FH'de; bunı 12a/13, tütünü 44b/10

Hem düz hem de yuvarlak ünlü ile gelebilen ekler

Gereklilik kipi -mAIU / -mAll:

ÜG'de; (sadece bir örnekte tespit edilmiştir) olmaludur 26a/12, olmalı 42a/11

Geniş zaman eki -(I)r / -(U)r:

ÜG'de; yürüdürler 6b/11, işidürler 53a/14, (genellikle yuvarlak ünlü ile yazılmıştır) işidür 7a/04

FH'de; çıkarır 46/02, olur 46a/06, varır 38b/06, görür 30a/12, kapadır 6b/11, çekilür 52a/13

Görülen geçmiş zaman eki -dI / -dU:

ÜG'de; gördiler 15a/12, gördüm 27a/19

FH'de; düşdi 59b/20, nazar eyledük 61b/03, âteş-efgen idüğü 3b/09 - olunmuş idi 67a/20

Tür değiştirici ek +II / +IU:

ÜG'de; atlı 36a/08 - atlı 29b/11, gerekli 19b/20 - gerekli 19b/17 yerlü yerinde 44a/02 - yerli yerinde 36b/02

FH'de; dâneli 24b/12 - dânelü 8a/09, çengellü 29a/04, âteşlü 24b/07, küşelü 12a/12 - küşeli 12b/01, ayaklı 20b/07, şulıca 41b/11 - şuluca 33a/03

İsimden isim yapma eki +IIK / +IUK:

FH'de; karanluğında 27b/10, aralık 42a/10

Fiilden isim yapma eki -IK / -UK:

ÜG'de; karışuğ 40a/21

FH'de; delikli kazma şapı 25b/05

Çatı eki -(I)l / -(U)l:

ÜG'de; görüldükde 13a/14 - görüle 42a/11, konılan 38a/22 - konulan 39a/09 ,
koyulur 33b/07 - koyulurlar 51b/14,

FH'de; görüldüğünden 2b/15 - görülmeyüp 2a/01, gösterildiği 13a/02 -
gösterüldüğü 13a/06, örüldükde 36a/14 - örüldüğü 29b/03, şokuldukdaki 28b/10 - şokıla
6a/05

Çatı eki -dİr / -dUr:

ÜG'de; göz açdırmayup 24b/21 - göz açdurmayup 25b/21, doldurup 17a/08 -
doldurup 4b/19

FH'de; indirüp 58b/05, doldırılıp 43a/06

Çatı eki -(I)ş / -(U)ş:

ÜG'de; varuş 23b/07 - varış 4a/20, yürüyüş 24a/16 - yürüyüş 27a/01

FH'de; tutuşup 33b/05 - tutuşa 24b/18

Çatı eki -(I)n / -(U)n:

ÜG'de; görünür 32a/06 - görüldüğü 3a/14, korunmak 36a/05 - korunup 21b/02

FH'de; görünen 62a/08 - görünen 43a/07

Çatı eki -İr / -Ur:

ÜG'de; geçirmişdür 17b/18

FH'de; geçirüp 24b/01 - geçireler 22b/13, geçirile 46a/15 - geçirile 41a/15

III. Tekil iyelik eki +(y)I / +(y)U:

ÜG'de; öñine 24b/07 - öñüne 44a/09, uğrına 10a/10, sözine 24a/22

FH'de; öñine 6b/12 - öñündeki 73a/04, ucını 8a/07

Sıfat-fiil eki -dİK / -dUK:

ÜG'de; şakladuğı 36a/11, alınduğda 36b/11, eyledüğü 5a/06

FH'de; örüldükde 36a/14, örüldüğünü 40a/07

Her iki eserde de dudak uyumu, damak uyumu kadar varlık gösterememiş ve yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bazı ses olaylarına karşı koyamayarak bozulmuştur.

1.2. Ünsüzler ve Ünsüz uyumu

ÜG'nin imlasından tespit edilebilen ünsüzler şunlardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, ĩ, ĵ, k, k̇, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, ş̇, ş̈, t, ṫ, v, y, z, ż, z̈, z̉.

FH'nin imlasından tespit edilebilen ünsüzler şunlardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, ĩ, ĵ, j, k, k̇, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, ş̇, ş̈, t, ṫ, v, y, z, ż, z̈, z̉.

Eski Türkçede ötümlülük-ötümsüzlük bakımından ünsüzler arasında bir uyum yoktur. Aynı uyumsuzluk Osmanlı Türkçesinde de devam etmektedir. Ötümlü şekilleriyle kalıplaşmış olan ekler kelimenin kök veya tabanı ötümsüz bir ünsüzle de bitse her zaman ötümlü olarak kullanılır.³⁸

Bulunma durum eki +dA;

ÜG'de; aralığda 16a/16, geldükde 53b/05, almağda 5a/02, kuvvetde 59a/01

FH'de; dolduğda 28b/03, virildükde 7a/15, yüksekde 69a/02, atışda 14a/01

Ayrılma durum eki +dAn:

ÜG'de; taşdan 56b/11, şan'atdan 7a/18, uzakdan 4a/09, indükden 20a/12, kılıçdan 23b/23

FH'de; beşden 7a/04, kamışdan 42b/02, hağdan 62a/14, alçağdan 13b/06

Görülen geçmiş zaman III. tekil kişi eki -dI:

ÜG'de; şaşdı 25b/08, bağdı 26b/11, gitdi 42a/08, itdi 18a/06, düşdi 21b/10, geçdi 23b/23

FH'de; düşdi 59b/20, olınmışdı 76b/03

Görülen geçmiş zaman III. çoğul kişi eki -dIIAr:

ÜG'de; yapuşdılar 25b/10, dökdiler 32b/13

Bildirme eki +dUr:

³⁸ Şahin, a.g.e., 2003, s. 41.

ÜG'de; barışıkdur 58a/01, olmuşdur 56b/22, olunmuşdur 54b/01, yazılmışdur 52a/08, çokdur 51a/14, gerekdür 50b/14, hanekdür 48a/03, irecekdür 44b/01

FH'de; gerekdür 47b/07, çürikdür 48b/19, muhtâçdur 7b/14, yoçdur 23a/03, münâsibdür 35b/14, uymışdur 24b/07, olacaçdur 35a/11, bārütdur 44b/11, geçmişdür 54a/03

Çatı eki -dİr / -dUr:

ÜG'de; açdırmayup 24b/21, yerleşdirüldi 17a/12, itdireler 38b/21, ilişdirüp 53b/11, yapıdırup 55b/18, atdurırdı 53a/01

FH'de; karışdıralar 23b/16, itdireler 23a/04, başdıralar 23a/06, şıkışdıralar 25a/02, yapışdıralar 26a/03, emdirüp 28a/05, yirleşdireler 31a/19, tutuşdurduçda 26a/16

İsimden isim yapma eki +cI:

ÜG'de; topcıbaşı 29a/11

FH'de; topcı 48b/01

Çatı eki -cA:

ÜG'de; kaçırmağuca 53b/07, olduçca 10b/05

FH'de; dolđuca 28a/10, olınuğuca 60b/13, geldükce 26b/17

ÜG'de bu ekle ilgili çoğunlukla ünsüz uyumu görölmektedir: doçınuğuça 44b/06, kaçırmağuça 27a/17, şıkça 22b/10, yürümedükçe 27a/17, olduçca 61a/02, geldükçe 44b/04

1.3. Fonetik Hadiseler

1.3.1. Ötümlüleşme

Eski Anadolu Türkçesinde sıkça görölen ötümlüleşme hadisesi Osmanlı Türkçesi döneminde de devam etmiştir. İncelenen eserlerde ünsüzlerin ötümlüleşmesi olayı; t/d, k/g, k/ğ, ç/c, p/b ünsüzleri arasında tespit edilmiştir. p, ç, t, k, k ötümsüz ünsüzleri ile biten Türkçe kelimeler, ünlü ile başlayan ek aldıklarında ötümlüleşmektedir.

ÜG'de;

kalınlık+ı > kalınlığı 48b/01, şaşkınlık+ından > şaşkınlığından 30a/13, atıldı+ı > atıldığı 61b/03, olmak+ıla > olmağıla 58b/04, oldu+ımda > olduğumda 3a/17, ocağ+ında > ocağında 5a/06, kabuğ+ından > kabuğundan 24a/08, sancak+ında > sancagında 28a/16, yürek+im > yüregim 3a/17, çiçek+i > çiçeği 31b/07, yapmak+a > yapmağa 50b/17, toprak+a > toprağa 36a/13, toprak+ı > toprağı 38b/22, git+e > gide 41a/08, işit-irler işidirler 53a/14, cep+inden > cebinden 60a/01, kireç+ine > kirecine 56b/07, güç+ile > gücile 13a/12

FH'de;

karanlı+ı > kalınlığı+ı 68a/05, başlık+ı > başlığı+ı 27a/03, aralık+ı > aralığı+ı 29b/11, yuvarlak+ı > yuvarlağı+ı 32b/10, ağaç+ı > ağacı+ı 30b/16, taçak+ı > taçacı+ı 47a/15, kap+ımı > kab+ımı 44b/04, toprak+a > toprağı+a 29b/16, bıçak+a > bıçağı+a 46b/19, gidecek+i > gideceği+i 66a/02, direk+i > direği+i 79b/01, kemük+i > kemüğü+i 45a/01, delik+e > deliği+e 37a/08, olacak+ı > olacağı+ı 39b/18, bulamaç+ı > bulamac+ı 32b/09, eyledik+im > eylediğim 48b/02, ağırlık+ı > ağırlığı+ı 49b/03, çubuk+ı > çubuğu+ı 49a/10, kabuk+ı > kabuğu+ı 45b/04, kalıp+ı > kalıb+ı 49a/05, dip+e > dib+e 31a/16

Kelime başında görülen ötümlüleşme örnekleri şunlardır:

ÜG'de;

toldır-up > doldır-up 17a/08, toğrı > doğrı 59a/03, tegin > degin 36b/06, köz > göz 24b/21, keç-di > geç-di 25b/10, ti-miş > di-miş 15b/06, tök-üp > dök-üp 19a/02

FH'de;

toğrı > doğrı 17a/01, tegül > degül 48b/18, tegin > degin 21a/20, köz > göz 43b/12, keç-digi > geç-digi 29a/13, tikme > dikme 34a/13, tökil-en > dökil-en 8a/17

Metinlerde, k ve g ünsüzlerini ayırmak için bazı Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen üç noktalı, iki çizgili “kef”ler kullanılmamıştır.

Metinlerde ötümlüleşme sırasında ötümlü ve ötümsüz ünsüzlü sözcükler nöbetleşe kullanılabilir. Metinlerde ötümlüleşme sırasında ötümlü ve ötümsüz ünsüzlü sözcükler nöbetleşe kullanılabilir.

ÜG'de;

toğrı 52a/05 - doğrı 59a/03, ıurmak 44a/19 - dursun 14a/14, ıoldurup 51a/09 -
doldurup 16b/06

FH'de;

toğrı 8b/11 - doğrı 17a/01, ıağılıur 33b/06 - dağıdur 34a/19

1.3.2. Ötümsüzleşme

Ötümsüzleşme olayı Türk Dili'nin genel eğilimine ters düşen bir olaydır.³⁹
İncelenen metinlerde çok az ötümsüzleşme örneği görölmektedir.

ÜG'de; akçe > akçe 10a/12, başı ağa > paşıa 3b/02

FH'de; başı ağa+nuñ > paşıa+nuñ 2b/10

1.3.3. Süreklileşme

Bu ses hadisesi, süreksiz ünsüzlerin akıcı ya da sızıcı ünsüzlere dönüşmesidir.⁴⁰
Bu ses olayının sebebi ünlü-ünsüz benzeşmesidir. Sızıcı ünlüler yanlarındaki patlayıcı
ünsüzleri sızıcılaştırma eğilimindedir.⁴¹

b > v

ÜG'de; bar > var 4a/15, bar-up > var-up 18b/16, ber-miş > vir-miş 20a/18, seb-
digi > sev-digi 30a/21, eb+lerde > ev+lerde 18a/22

FH'de; bar > var 21a/10, bar-up > var-up 26a/14, ber-üp > vir-ir 18a/10

ķ > ħ

ÜG'de; taķı > daķı 19a/10, yoķsa > yoħsa 21b/13, akşām > aħşām 31a/04

FH'de; taķı > daķı 73b/11, yoķsa > yoħsa 68a/17, maķara > maħara 50b/09

ÜG'de gečen yoķsa 27b/19 - yoħsa 21b/13 örneđinde sürekli ve süreksiz ünsüz
nöbetleşe kullanılmıştır.

d > y

³⁹ Hatice Şahin, *Hatiboğlu Ferahname Dil Özellikleri-Metin-Sözlük*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 1993, s. 8.

⁴⁰ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003, s. 247.

⁴¹ Şahin, a.g.e., 1993, s.80.

ÜG'de; adak >> ayak 4a/02, bod+1 >> boy+1 6b/10, edgü >> eyü 19a/14, kod-up > koy-up 8b/18, kuduruğ+ında >> kuyruğında 48b/02, yadağ >> yaya 36a/20

FH'de; adak >> ayak 74a/06, bod+1 >> boy+1 28a/16, edgü >> eyü 35a/09, kod-up > koy-up 35b/04

1.3.4. Düşme

Ünlü Düşmesi

Başta: Türkçede ilk sesin ve ilk hecenin düşmesi seyrekdir. Ön sesteki dar seslilerin düşmesi olayı, ön sesli düşmesi olur.⁴²

ÜG'de; uş imdi > şimdi 42a/09

FH'de; uş ol > şol 44a/04, uş eyle > şöyle 44b/07

Ortada:

ÜG'de;

ağız+ına > ağzına 58b/05, oğul+1 > oğlı 32b/16, ayur-ıladı > ayrıldı 31a/08, eyler ise > eylerse 11b/14, iderler idi > iderlerdi 11b/07, kuduruğ+ında >> kuyruğında 48b/02, ne için > niçün 15a/07, keser iken > keserken 16b/03, boyun+ında > boynında 16b/04, humbaraları ile > humbaralarıyla 11b/11

FH'de;

ağız+ını > ağzını 44b/06, ayur-ılmaz > ayrılmaz 19a/02, eser iken > eserken 7b/08, iner iken > inerken 27b/04, yalñ+ız > yalnız 32a/07, beyān+1 ile > beyānıyla 3a/02,

Ünsüz Düşmesi

Kelimeleri meydana getiren ünsüzlerden herhangi birinin düşmesi olayıdır.

Eski Türkçe dönemi ve bazı çağdaş lehçelerden farklı olarak, çok heceli kelimelerde ikinci ve sonraki hecelerin başında ve sonunda bulunan “-ğ/-g” ünsüzleri ile eklerin başında ve sonunda yer alan “-ğ/-g; -k/-k” ünsüzlerinin de kalıcı olarak düştüğü görülmektedir.⁴³

⁴² Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1995, s. 65.

⁴³ Nadir İlhan, Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi, Nedenleri ve Türleri, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, C 1, S 2, 2009, s.51.

Türkçede kelime başındaki “y” sesinin düşmesi ve türemesi sıklıkla görülmektedir. Aynı örneklerin hem düşme hem de türemede verilmesi ise ses olaylarını tespit etmede bir karışıklık meydana getirmektedir. Bu durumda, ses olaylarıyla ilgili örnekler seçilirken kelimenin tespit edilebilen ilk şeklinden hareket etmek karışıklığı önleyecek yöntemlerden biridir.⁴⁴

Başta:

ÜG’de; bol-an > ol-an 11b/22, yığaç > ağaç 59b/04,

FH’de; bol-an > ol-an 3b/02, yığaç > ağaç 22b/12, yip > ip 30b/17

Ortada;

ÜG’de;

keltür-üp >> getir-üp 11b/02, er-dük > i-dük 18a/16, otur-a > otur-a 24b/23, kergek > gerek 41b/01, kulğak > kulak 24b/12, ol-ğan > ol-an 25b/04, kel-gen > gel-en 7b/10, yer+ge > yer+e 40a/16, bar-ğınca > var-ınca 4a/11, kel-gince > gel-ince 28b/12, ilgerü > ilerü 5a/08, içgerü+den > içerü+den 23b/20, kırtğar-mağa > kırtarmğa 15a/15, birle > bile 41a/06, böğür+ünden > böğründen 32b/16

FH’de;

keltür-üp >> getir-üp 61a/18, er-miş > imiş 22b/04, kergek > gerek 27b/06, ol-ğan > ol-an 28a/12, kel-gen > gel-en 74a/13, yer+ge > yer+e 8a/04, bar-ğınca > var-ınca 13b/11, kel-gince > gel-ince 27a/15, ilgerü+ye > ilerü+ye 8b/07, içgerü+den > içerü+den 28b/03, birle > bile 64a/06,

Sonda:

ÜG’de;

şub >> şu 52a/11, uluğ > ulu 19b/10, kapığ+da > kapu+da 7b/18, törlüg > dürlü 12a/21, yadağ >> yaya 36a/20, elig > elli 2b/13 (Bu örnekte ünsüz düşmesi ile birlikte hece dengelemesi için ikizleşme de gerçekleşmiştir.)

FH’de;

⁴⁴ Hatice Şahin, “Türkiye Türkçesindeki Bazı Kelimelerin Başındaki “y” Sesinin Düşme mi Türeme mi Yaşadığına Dair”, *5. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, 19-22 Aralık 2012.

ķuruę > ķuru 22b/03, Şub >> Şu 28a/19, ķatıę > ķatı 77b/05, ķapıę > ķapu 73a/04, trlğ > dürlü 7b/06, Őarıę > Şarı 42b/04, elig > elli 53b/16

1.3.5. Türeme

EkleŐmede Türeme

Sonunda nl olan bir kelimeye ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde ikisinin arasına “y” yardımcı sesi gelmektedir.

G’de; di-y p 18b/19, eyle-y-p 2a/01, eyle-y-e 2b/02

FH’de; di-y- 29a/12, eyle-y-p 56a/15, eyle-y-eler 58a/06

Kelimelerin “ile” edatıyla ekleŐmesi sırasında düşen “i” sesinin sonucu “y” sesi ünlü ve nsz arasında korunmuŐtur.

G’de; ziydesi ile > ziydesi+y+le 4a/08, sebebi+y+le 14a/22, ĥambaraları+y+la 11b/11

FH’de; birisi ile > birisi+y+le 58a/08, itmesi+y+le 2a/10, Şuyı+y+la 44a/05

Bazı zamirlere, nc Şahıs iyelik ekine ve aitlik ekine hl ekleri ilave edildiğinde, aralarında bir “n” sesi ortaya çıkar.⁴⁵ Bu “n” sesi; başta Muharrem Ergin⁴⁶, Zeynep Korkmaz⁴⁷ olmak üzere genel kabulle zamir n’si (pronominal n) olarak tanımlanmaktadır.

G’de;

bu+n+lar 7a/04, bu+n+dan 7b/04, ni+n+e 24b/07, Őzi+n+e 24b/12, bedeni+n+e 25b/09, yolları+n+nı 26a/10, gli+n+i 4b/19, elleri+n+den 24a/11, yirleri+n+den 31b/15, ocağı+n+nı 5a/13, birbirleri+n+e 5b/04

FH’de;

bu+n+lar 27b/14, bu+n+dan 7a/16, Şu+n+dan 44a/08, kendü+n+dendür 19a/02, ni+n+e 6b/12, dibi+n+e 8a/02, ii+n+e 36a/04, ķapı+n+da 36a/06, ortası+n+dan 37a/04, ağzı+n+dan 38b/05, erfi+n+a 18a/07

⁴⁵ Vğar Sultanzade, *Dil Araştırmaları*, S. 15, 2014, ss. 95-104.

⁴⁶ Ergin, a.g.e., 1993.

⁴⁷ Korkmaz, a.g.e., 2003.

Her iki metinde de kendü kellesinden sonra “n” ünsüzü yerine “y” ünsüzünün tercih edildiği de görülmektedir:

ÜG’de; kendü+y+e 24a/22

FH’de; kendü+y+e 13b/15

Türeme, yabancı kelimeleri Türkçenin ses ve hece yapısına uydurmak amacıyla da ortaya çıkar. Türkçe kelimelerde iki ünlü yan yana bulunmadığı için, bu tür ödünç kelimelerde de iki ünlü arasına bir yardımcı ünsüz getirilir.⁴⁸

İki ünlü yanyana geldiğinde dardüz ünlü “y” sesine döner.

FH’de; ‘acā’ib > ‘acāyib 26b/19

1.3.6. Birleşme

Birlikte kullanılan kelimelerin zamanla değişim geçirerek birleşmesi şekliyle karşımıza çıkar. Ünsüzle biten bir kelime ünlü ile başlayan kelime ile birleşir.

ÜG’de;

uş imdi > şimdi 5a/07, sekiz on > seksen 16a/14, ol arada > orada 31b/19, toğuz on > toğsan 50b/11

FH’de;

uş ol > şol 44a/04, sekiz on > seksen 3b/01, ol ile+ce > öyle+ce 30a/01, uş öyle > şöyle 44b/07, toğuz on > toğsan 54b/11

1.3.7. Göçüşme

Eski Anadolu Türkçesinde yaygın bir yer değişme olayı⁴⁹ olan göçüşme, seslerin kelime içinde yer değiştirmesidir.

FH’de iki örnekte görülen bu hadise ile ÜG’de karşılaşmamıştır.

FH’de; toba > tobra 74b/08, toba > topra 28b/17

Yukarıdaki kelimenin eserde göçüşme ses hadisesine uğramamış şekli de mevcuttur; toba 6b/03.

⁴⁸ Tuncer Gülensoy, *Türkçenin El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 327.

⁴⁹ Fuzuli Bayat, *Türk Dili Tarihi (Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Dili)*, KaraM Yayınları, Çorum, 2006, s. 193.

1.3.8. Geçişme

Birlikte kullanılan iki kelimenin zamanla birleşmesi olayıdır. Bu olayda ünlüyle biten kelime, ünlüyle başlayan kelimeyle birleşir.

Türkçede kelime köklerinde yan yana iki ünlünün bulunması mümkün olmadığından, ünlü ile sona eren bir kelimeye ünlü ile başlayan bir ek veya kelime eklendiği zaman ünlülerden biri düşmekte ve bir birleşme meydana gelmektedir. Bu birleşme geçici olabildiği gibi, kalıcı nitelikte kelimeler de ortaya çıkarmaktadır.⁵⁰

ÜG'de;

ne için > niçün 21b/11, bu ile > böyle 24b/09

FH'de;

bu ile > böyle 47b/09, şu ile > şöyle 44b/07

1.3.9. Ünsüz kaynaşması

Kaynaşma, söz içinde yan yana bulunan iki ünsüzün birleşip tek foneme gelişmesi olayıdır.⁵¹ “n” ve “g” seslerinin kaynaşması biçinde metinlerde örnekleri bulunmaktadır.

ÜG'de; sen+ge > saña 19a/01, anga > aña 21a/11, mun+ga >> buña 24a/20

FH'de; anga > aña 4b/16, mun+ga >> buña 12a/14

1.3.10. İkizleşme

Bazı seslerin düşmesi ya da değişmesi sonucu aynı seslerin yanyana gelmesiyle oluşan ses olayına denir.

ÜG'de; elig > elli 58a/01

FH'de; elig > elli 7a/06

Ekleşme sırasında kökün sonundaki ses ile ekin başındaki sesin aynı olması durumunda da ikizleşme oluşur.

ÜG'de; el+lerinde 27a/03

FH'de; temel+leri 72a/03

⁵⁰ Faruk Kadri Timurtaş, “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”, *TM*, C XVIII, 1976, s. 340.

⁵¹ Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul, 2003. s. 77.

1.3.11. Ayrışma

XVIII. yüzyıl için önemli fonolojik özelliklerden biri de bazı eklerde geniz ünsüzü “ñ”nin dış ünsüzü “n”ye dönüşmeye başlamasıdır. Bu, bilindiği gibi İstanbul ağzını diğer Anadolu ağızlarından ayıran temel hususiyetlerdendir.⁵²

“ñ”nin “n”ye dönüşme hadisesi bu dönemde başlamakla birlikte metinlerde buna dair örnek sayısı çok fazla değildir. Hatta bir örnekte (a+ñ+lar 20a/18) zamir “n”sinin de “ñ” ile yazıldığı tespit edilmiştir.

ÜG’de;

buna 10a/22, anlar 10a/23

buña 24a/20, buñı 17b/20, aña 25b/15, añlamaz 3a/15

FH’de;

āletüñ 61b/06, bağında 74b/05

aña 54b/01, bezüñ 30b/16, buña 12a/14, çukuruñ 73a/03

1.3.12. Darlaşma

Ön damak sesleri olan “g, ğ, y”nin etkisiyle bazı kelimelerin ilk hecelerindeki geniş yuvarlak seslilerde darlaşma görülür.⁵³

ÜG’de;

közel >> güzel 41a/18, bedük >> büyük 51a/10, oğurdan > uğurdan 26a/04

FH’de;

bedük >> büyük 54b/10

Darlaştırıcı ünsüz “ğ”nin etkisi ile darlaşan bazı örnekler:

ÜG’de;

aşağı 61b/03, ağızlı 51b/03

FH’de;

aşağı 8b/12, yapağı 75a/04

⁵² Hayati Develi, “18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine”, *Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi*, s. I, Gazimağusa 1998, s. 27-36.

⁵³ Banguoğlu, a.g.e.,1995, s.100.

Şimdiki zaman eki olan “-yor” kendinden önce gelen ünlüleri darlaştırmaktadır.

ÜG’de; varmıyor 5a/08

1.3.13. Hece Düşmesi

Dilin tekrardan hoşlanmayışı, en az çaba ilkesi gibi nedenler, anlatım kısılalığına yol açmaktadır.⁵⁴ Hece düşmesi ya da haploloji olarak ifade edilen bu ses olayının temel sebebi kelimelerin söylenişinde kolaylık aranmasıdır. Bu olay esnasında heceler çoğu zaman yutulur. İki benzer ya da eş hece bir heceye dönüşür.

ÜG’de;

şimdiden sonra > şimden sonra 24b/19, var durur > vardur 4a/10, gerek dürür > gerekdür 5a/11

FH’de;

var durur > vardur 58a/02, gerek dürür > gerekdür 73a/10

⁵⁴ Kerime Üstünova, “Cümle Çözümlemelerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı İlişkileri”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s.169.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. BİÇİM BİLGİSİ

İncelememizdeki Biçim Bilgisi bölümü, Prof.Dr. Gürer Gülsevin'in 5. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nda sunduğu "Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine" adlı bildirisindeki düzene göre oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada "sözlüksel malzeme oluşturup oluşturmadığı, kalıcı kelime yapıp yapmadığı"⁵⁵ ölçütü dikkate alınmıştır.

1.1. Türetme Ekleri

1.1.1. İsimden isim türeten ekler

+IUK;

ÜG'de;

ot+luğ 38a/08 çok+luğ+dan 6a/06, güç+lük 4a/10

+IIK:

ÜG'de;

eylemek+lik 9b/12 münhezim+lik 24b/08 yarar+lığ+ı+n+dan 36a/18

bilmez+lik 24b/14 parmak+lık 37b/12 şaşkıñ+lık 7b/04

orta+lık+da 16a/11 mezâr+lık 56b/02 lağımcıbaşı+lığ+ı 5b/14

kalıñ+lığ+ı 48b/01 doğrı+lığ+ın 60a/02 perişân+lığ+ı 21a/15

başmak+lık 1b/10 reh-nümâ+lık 9a/16 rüsvâ+lık+lar 31a/04

FH'de;

ağız+lık 49a/11 sıcak+lık 28a/06 ara+lık 31a/19

perişân+lık 34b/06 hazır+lığ+um 3a/02 kalın+lığ+ı 8a/13

baş+lığ+ı 27a/03 uzun+lığ+ı 49a/07 büyük+lig+i 50a/12

⁵⁵ Gürer Gülsevin, "Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine", 5. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-26 Eylül 2004, TDK, Ankara, s. 1276.

yüksek+lig+i 68a/05 derin+lig+i 68a/05 tepe+lik 49a/12

kezā+lik 7b/09 ip+lik 32b/03

+cI:

ÜG'de;

ceng+ci 25a/01 nesne+ci+ye 20a/16 tüfeng+ci+ler+den 42a/04

cebe+ci 43b/01 top+ci 43b/01 humbara+ci+lar 3b/04

lağım+ci+başılığı 5b/14 yağma+ci+lar 37a/02 pāzār+ci+lardan 37a/12

yayğara+ci+lar 41a/21

FH'de;

humbara+ci 2b/04 top+ci+başısı 44b/12 timur+ci+ların 46b/08

+ka:

FH'de;

baş+ka 60b/14

+(u)z:

FH'de;

boy(u)n+uz 8b/18

+CA:

ÜG'de;

türk+ce 51a/06

FH'de;

frenk+ce 48b/01

+(I)n:

ÜG'de;

gündüz+in 4a/16

1.1.2. İsimden fiil türeten ekler

+IA-:

ÜG'de;

bağ+la-yup 16a/19 baş+la-r 25a/11 karşı+la-dılar 32b/12
kucak+lar 6b/10 şak+la-salar 3a/06 top+la-yup 8a/07
yok+la-yasın 51a/05 bek+le-diler 25a/08 din+le-r 21b/14
iş+le-di 23a/15 päre+le-yüp 19b/06 söy+le-di 24b/06

FH'de;

bağ+la-yalar 26a/12 baş+la-yup 29a/03 top+la-nup 22b/17
yok+la-na 6b/01 ağız+la-yalar 34a/05 fir+la-yup 28b/11
mıh+la-yalar 26b/02 pat+la-yup 26b/17 şābūn+la-yalar 41b/08
şik+la-ya 30a/09 tam+la-r ise 23a/03 yuvar+la-ya 34a/15
bes+le-yüp 8b/01 dirsek+le-me 74b/02 gür+le-r 44b/18
nem+le-dürler 22b/04 zift+le-yüp 39b/01

+(ü)r-/+(i)r-:

ÜG'de;

çağ+ır-up 25b/14

+A-:

ÜG'de;

uz+a-k 39a/17

FH'de;

dil+e-r 13b/18 uz+a-k 36b/18

+de-:

ÜG'de;

iz+de-r > ister 15b/08

FH'de;

iz+de-r > ister 6b/15

+(A)r-:

ÜG'de;

çık+ar-up 55b/17

FH'de;

çık+ar-up 26a/04

1.1.3. Fiilden isim türeten ekler

-(D)K:

FH'de;

aç-ık 47b/02

kaz-ık 55a/16

del-ig+i 8a/11

ķay-ık 26b/01

-(U)K:

ÜG'de;

böl-ük 38b/18

büyü-k 39b/12

art-uk 23b/12

ķon-uk 25a/16

FH'de;

büyü-k 54b/10

ķaç-uk 75a/08

-(A)K:

ÜG'de;

sanc-ag+ında 28a/16

ķok-ak 32b/05

uza-k+dan 37a/04

dire-k+lerdür 31b/11

kür(ü)-ek 38a/17

bat-ak 32a/06

FH'de;

ķuşa-k+ları 27a/03

uza-k 36b/18

dire-k+ler 73a/18

ķaya-k 74b/11

ele-k+den 22b/13

gevşe-k 6b/06

-I/-U:

ÜG'de;

korğ-u 22b/21

dol-u 65a/02

yap-uya 19b/02

FH'de;

yar-ı 31b/01

koy-u 43a/16

-Im/-Um:

ÜG'de;

yay(i)l-ım 32b/05

FH'de;

kıv(i)r-ım+ından 26a/15

yar-ım 23a/10

bük-ım+i 41b/07

-(U)n/-(I)n:

ÜG'de;

ek-in 31b/07

yığ-ın+lardur 66a/02

büt-ün 52a/06

FH'de;

tüt-ün 44b/07

büt-ün 69a/13

-I:

ÜG'de;

eg(i)r-i 31b/11

ev(i)r-i 7b/16

yazılııdur 55b/11

FH'de;

dikil-i 9a/06

eg(i)r-i+sine 54b/03

şığ-ı 31b/05

şoğıl-ı 6a/15

-mA:

ÜG'de;

ol vağt donan-ma gerü dönüp giçenüñ 19a/01

ba' dehu cebehāneden ğaz-ma ve kürek ve ğanca ve ğarbeler 38a/16

FH'de;

şağır hāvanlar ile donan-ma-i hūmāyūn alyonlarında 43a/11

eczā nizāminı bulduda ulumbalar az-ma apı ile ve emir tkmaq 24b/11

āte alup palar ve a-ma+ları atar 26a/17

-(A)r:

ÜG'de;

her birleri perākende on-ar+lar cümlesi bir yire onanda 10a/19

-I:

ÜG'de;

bir kerre al' anuñ var-i+1 üzerine yürüdiler 32b/10

FH'de;

ağızlı iābet ile bir at-i+da cümlesi atıla 14a/01

-Gun:

ÜG'de;

boz-gun 13a/05

dur-gun+dur 21b/21

yor-gun 21b/21

FH'de;

uy-gun 61a/08

1.1.4. Fiilden fiil türeten ekler

-i-;

FH'de;

az-i-yup 23b/13

-y-;

ÜG'de;

o-y+dukdan 56b/19

FH'de;

o-y+alar 6a/06

1.2. Tür Değiştirici Ekler

İsim veya fiillere eklenerek bunların türlerinde değişikliğe sebep olan eklerdir. Sözlüksel anlam katmazlar.

1.2.1. Fiillere eklenenler

1.2.1.1. Fiilimsiler

Fiillerin görevlerini isim, sıfat ve zarf olarak üç biçimde değiştiren eklerdir.

1.2.1.1.1. Mastar ekleri

Fiillere isim biçimi kazandıran mastar ekleri:

-mA:

ÜG'de;

münhezim olın-ma+sı ordu-yı hümāyūn 2b/21

ne tedbīr tedārik olın-ma+sı lāzımdur 3a/02

metrīslerin aldır-ma+sına cidd ü sa'y itdirdesün 4a/01

düşmen üzerine var-ma+da çok hāl vardır 19a/13

hem tařvīr olın-ma+suñ sebebi 20b/13

ħandek içine taldur-ma+dan 'āciz kaldılar 23a/19

böyle uzağdan al-ma+dan bir ğayrı murādı var idi 25a/06

ħandiye ħal'ası alın-ma+sı bu minvāl üzeredür 36b/15

bu ħanya ħal'ası fetħ olın-ma+sını isterüm didi 55b/07

ufağ taşlar doldurup üzerine altı dök-me ile atılır 56b/20

on arşun yaşşılığı vardır ve içleri kes-me çimdür 31b/12

FH'de;

on ħadar ħurşun saç-ma ħonup ağzı ħarafı daħı бүkilүp ħapayalar 26a/06

fenn-i mezkūruñ ħumbara at-ma+dan mā'adā 2a/18

ağzı hevāya toğrı ħalkmıř ol-ma+nuñ rāst ve tamām vasatı 4a/14

dānenüñ eṭrāfi şıklan-ma+sında ziyāde diğkat ve ihtimām olına 6b/05

nişān-gāha ħumbara atıl-ma+sını tertīb ve tedbīr 7a/18

nemi müsāviyet üzere olmaduğda şıklan-ma+sı daħı müsāviyet üzere olmaz
7b/10

püskürme gülle ħonur ve doldır-ma+nuñ ṭarīki budur 13b/13

ṭulumba eczāsı ve dol-ma+sınuñ ṭarīki beyānındadır 22a/05

vaz' olınan fişengüñ yapı-ma+sı beyān olınur 26a/01

sepet ħumbarasınuñ yap-ma+sı ve at-ma+sınuñ ṭarīki beyānındadır 27a/01

düzce döşeyüp ħundağıla hāvanı döşe-me üzerine vaz' eyleyeler 4b/07

-mAK:

ÜG'de;

al-mak 22a/08

ħon-mak 22a/08

yokla-mak 59a/01

olın-mak 1b/04

ol-mak 2a/11

baş-mak 3b/10

yapdur-mak 12a/19

şarıl-mak 13b/03

ṭopla-mak 16a/03

ħullan-mak 16a/04

boz-mak 17b/07

bulunma-mak 21b/20

eyle-mek 1b/07

it-mek 7b/11

vir-mek 8b/08

gözet-mek 10b/21

yüri-mek 15b/20

dög-mek 17a/01

sindür-mek 32a/18

söyün-mek 48b/01

yürüd-mek 49a/04

FH'de;

olın-mak 2a/02

ol-mak 4a/17

at-mak 4b/05

şıklan-mak 6b/04

şıkıla-mak 8b/15

atıl-mak 27a/04

doldır-mak 29b/17

yap-mak 30b/12

ħal-mak 31b/07

dağılma-mak 37a/11

ṭutuş-mak 50b/18

it-mek 1b/11

viril-mek 7a/14

bil-mek 20b/05

eyle-mek 21a/08

gelme-mek 26b/10

gel-mek 28b/16

gir-mek 36a/12

bilin-mek 71b/09

çekil-mek 74a/07

-mAKIIK:

ÜG'de;

baş-maklık 1b/10

eyle-meklik 9b/12

-İş / -Uş:

ÜG'de;

yürü-y-iş 6b/11

var-uş 23b/07

FH'de;

at-ış+da 14a/01

yürü-y-iş 26b/13

1.2.1.1.2. Sıfat-fiil ekleri

Fiile gelen sıfat-fiil eki, ondan yeni bir kelime veya isim yapmak amacı ile kullanılmaz. Burada partisip ekinin özel ve o kelimeye has bir işlevi söz konusudur.⁵⁶

-ACAĞ;

ÜG'de;

hişşedār ol-acak tedbīrler aḥvālidūr 3a/22

bir ġarīb hişşe al-acak menākıbdur 6b/18

toplarmuzı at-acak beden dīvānı kalmadı 3b/15

niçe naşihatlar ve meşveret olın-acak şeyler 6a/16

kireç yak-acak taş yok 19b/01

kaçıncı ḥesābdan ise bildürür kullan-acak şeydür 60a/01

tedārik eyle-y-ecek şeyleri tedārik ider 20a/19

bir sāde atlu gid-ecek yol yoğdur 29b/11

FH'de;

ba' dehu atıl-acak hāvanuñ çapına göre ne miğdār bārūt vaz' olunmalıdır 4b/08

⁵⁶ Ramazan Salman, "Türkçede Sıfat-fiil (Particip) Eklerinin Kalıcı İsim Oluşturma İşlevleri", *TDAY*, Ankara, 2003, s. 191.

eger humbara atıl-acak menzil ba' id ise 6a/10

bu vechile atıl-acak humbaralara ziyāde derece ile menzil virilmek münāsibdür
7a/13

içine važ' olın-acak ālātları tertīb ile қonıla 28a/09

ташradan ағzına yaқın маһallere қақıl-acak түfeng nāmlūlarınuñ şeklidür 29b/06

dāneden тpa sök-ecek mengene resmidür 18b/01

aşağı sırıқ geç-ecek deligi bu vechiledür 25a/16

fişeng doldırır iken darb id-ecek тоқмақ şeklidür 53a/14

-(y)An:

ÜG'de;

sürül-en тоpraқ 45b/04

gel-en küffārı 7b/10

gel-en ma' rifetümi 11b/20

viril-en üç humbaracıbaşı 6a/10

geç-en sene-i mübārekde 12b/06

içerüden çık-an müselmānlar 15a/12

тālib ol-an kimesneler 15b/04

lüzümü ol-an ceng 18a/16

FH'de;

dökil-en humbaralarınuñ 5a/03

iқtizā id-en bārūtlarınuñ 5a/04

dökil-en eczānuñ 8a/17

menzil viril-en terāzü 10b/01

pertāb id-en dāne 13b/05

atıl-an dāne 13b/09

қonıl-an қundaқ 14a/02

zıkr olın-an eczālar 24a/18

-dIGI/-dUGI:

ÜG'de;

sev-dügi muḥammedü'l-muṣṭafā 31a/21

binā eyle-dügi қal'ası 14a/19

yürü-dügi zamānda 16b/12

metrīse gir-dügi gündен 25a/10

қalyonı geçir-dügi şüret 18a/07

murād eyle-dügi zamānda 18a/21

pārelen-dügi şüreti 19b/23

murād olın-duğı zamānda 5a/13

humbaracılarıñ kullan-duğı tulumba 6b/08 şakla-duğı şeylerdür 14b/23

kullan-duğı tulumba 17a/21

küffāruñ kaz-duğı handek 23a/18

FH'de;

nüzül eyle-digi maħalle 7a/12

vuķū' a gelme-digi mertebelerde 7a/19

isti' māl eyle-digi kāse 24a/17

gömlegi geç-digi şeklidür 29a/13

taħrīr olın-dığı minvāl 6a/18

ķalkmıř ol-dığı hālde 7a/01

mümkın ol-dığı mertebe 7a/10

böyle ol-dığı şüretde 7b/13

noķřān ol-dığı hālde 13b/06

al-dığı mıkđār 27a/15

in-digi maħalde 34a/17

öril-digi resmidür 41b/10

-mış/-mUş:

ÜG'de;

el humbaraları ķon-mış meşin ķiseler 38a/20

FH'de;

derecesi istiħrāc olın-mış şeklidür 9a/04

derūnına vaz' olın-mıř şeklidür 9a/07

kettān şarıl-mış kāğıd resmidür 25b/03

ķadarı kesilüp iči saħķ olın-mıř bārūt 26a/09

bıķıdan hāřıl ol-mış aġaç ġubārına 27b/03

revġān-ı toñ ile eri-mış zift örgi iplerine 29a/06

perġār ile fetħ olın-muş dāne arşundur 19b/01

ve icrā olın-muş ālāt-ı humbarānuñ 3b/06

1.2.1.1.3. Zarf-fiil ekleri

Fiilerin şahıs ve zamana bağlanmayan hareket hâlindeki zarf şekilleri,⁵⁷ demektir. Bu ekler tasviri fiillerle birlikte kullanılmaktadır. Metinlerde az miktarda örneği bulunur.

-(y)A: Tasviri fiil yapılarında asıl fiil, yardımcı fiile ünlü zarf-fiil ekleri ile bağlanır.

ÜG'de;

dayan-a+bilür 25a/02

FH'de;

tağ-a+bilür 47a/16

ol-a gelmiş 2a/08

-(y)ArAK:

ÜG'de;

devr id-erek 44a/11

yürüd-erek 56a/20

FH'de;

toğmağ ur-arak 25a/10

yan-arak 26a,712

şar-arak 40b/11

koy-arak 44a/29

gid-erek 2a/10

çevir-erek 23a/08

tedkik id-erek 71b/03

deg-erek 33b/05

-dUKCA:

ÜG'de;

doğın-dukça 44b/06

kaçırma-dukça 27a/17

ol-dukça 29a/08

kaçırma-dukça 53b/07

yürüme-dükçe 27a/17

gel-dükçe 44b/04

FH'de;

dol-dukça 28a/10

olın-dukça 30a/02

şıkış-dukça 33a/06

ur-dukça 47a/09

tecävüz it-dükce 4a/16

gel-dükce 26b/17

-dUKdA:

⁵⁷ Zeynep Korkmaz, "Türkçede -°N Zarf-fiil eki ile -PAN/-PEN Eki ve Türemeleri", *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1984, s. 155.

ÜG'de;

var-dukda 51b/22

ol-dukda 53a/07

varıl-dukda 54b/01

al-dukda 56a/04

kırtıl-dukda 56a/23

eyle-dükde 56b/01

gel-dükde 57b/02

düş-dükde 57b/03

yetiş-dükde 58b/04

FH'de;

olın-dukda 4b/18

dol-dukda 6a/19

atıl-dukda 7a/14

bul-dukda 13a/04

ur-dukda 23a/14

eyle-dükde 25a/10

yürü-dükde 26b/12

gel-dükde 27a/11

-İCAK: Bu ek Türkiye Türkçesinde -İncA ekiyle aynı işlevdedir.

ÜG'de;

id-icek 15a/06

-(y)İncA:

ÜG'de;

ol-ınca 44b/05

var-ınca 4a/11

de-y-ince 24b/02

yürüme-y-ince 27a/22

gel-ince 28b/12

FH'de;

var-ınca 36b/09

ol-ınca 46a/16

tağ-ınca 47a/03

dol-ınca 66a/14

gel-ince 66a/15

id-ince 73b/01

in-ince 17a/03

-ken:

ÜG'de;

keser-ken 16b/03

yürir-ken 16b/05

gider-ken 18b/03

iner-ken 20a/11

gelür-ken 24b/10

döger-ken 30b/09

FH'de;

eser-ken 7b/08

iner-ken 27b/04

-iken:

FH'de;

dögilür iken 45a/18

kıaynar iken 45b/15

yanar iken 53a/11

doldırır iken 53a/14

gelmiş iken 2a/08

-mAKdA:

ÜG'de;

al-makda 5a/02

var-makda 31b/18

dök-mekde 7b/03

it-mekde 12b/05

eyle-mekde 28a/14

getür-mekde 41b/18

FH'de;

al-makda 47b/06

-mAdAn:

ÜG'de;

at-madan 19b/21

töldur-madan 23a/19

al-madan 25a/06

eyle-meden 53b/01

göster-meden 62a/03

çevir-meden 13b/10

FH'de;

doğrut-madan 8b/12

at-madan 2a/18

-(y)Up:

ÜG'de;

atma-y-up 3b/06

al-up 3b/08

atıl-up 3b/16

kıondur-up 3b/21

bırağ-up 4a/13

doldur-up 4b/19

kıullan-up 6b/17

şarııl-up 7b/01

eyle-y-üp 8a/09

vir-üp 8b/07

düş-üp 9b/15

getür-üp 11b/02

gör-üp 15a/23

bindir-üp 16a/07

yürü-y-üp 17b/09

FH'de;

yan-up 30b/07

doldırıl-up 30a/19

şoқ-up 30b/17

koy-up 30b/15

yapış-up 31a/05

kuru-y-up 31a/05

yuvarla-y-up 31a/15

bağla-y-up 31b/08

ağızlan-up 31b/13

eri-y-üp 32b/06

emdir-üp 32b/09

çöz-üp 32b/15

silkele-y-üp 33a/06

düşir-üp 33a/09

düşiril-üp 34a/11

-(y)U:

ÜG'de;

di-y-ü 18b/12

FH'de;

di-y-ü 50a/10

-AndA:

ÜG'de;

ol-anda 16b/08

kun-anda 10a/20

1.2.2. İsimlere eklenenler

1.2.2.1. +ki aitlik eki

ÜG'de;

şimdi+ki ' aşırda bizüm ' askerimüz metrisde çok durmağa gücenürler 42a/15

zīrā evvel+ki menzilde bulamazsın 51a/07

ṭābūr üzerine içinde+ki küffāruñ ašla cenge mecāli qalmaz 6b/02

FH'de;

pergāruñ dili karşı+ki sākuñ her neresine rāst ve mülāki olur 21a/05

īşenüñ ağzında+ki taqacı çıqup açık qalur 47b/02

evvel+ki merkezi bulmaz 47b/08

1.2.2.2. +sIz yokluk bildiren sıfat eki

Yapım ekleri içinde isimlerden isim yapan +sIz ekinin özel bir yeri vardır. Çünkü bir isimde, herhangi bir şeyin bulunmadığını, olmadığını bildirir. İsme yokluk ifadesi vermek veya kazandırmak gerektiğinde başvurduğumuz bu eki genelde +II ekli

kelimelerin tersi veya zıt anlamlıları için kullanılır. +II eki ile yapılan her kelimenin +sIz ekli bir karşıtı olacak diye bir kural da yoktur.⁵⁸

ÜG'de;

hem küffârî amân+sIz helâk eyler 19b/21

FH'de;

delik+sIz tepeyi doldıralar 49a/09

ķuşâķ+sIz muhtaşar sepet ĥumbarası yapmaķ 30b/12

ba' dehu ķalafât+sIz ķalan tıpa 31b/09

kâfûr+sIz terkîb yarım sâ' at ķadar 39a/04

1.2.2.3. +II / +IU varlık bildiren sıfat eki

Günümüzde yaygın bir kullanımı olan varlık ekinin Eski Türkçedeki +IIG ekinden kaynaklandığı ve tümünün aynı kökenden geldiği konusunda görüş birliği vardır.⁵⁹

+II:

ÜG'de;

yer+lİ yerinde 2a/11

aķız+lİ 51b/03

âteş+lİ şeyler 5b/04

tüfeng+lİ tulumba 5b/20

yer+lİ ķaya 7a/08

gerek+lİ yerlerde 8a/03

isti' dâd+lİ âdem 12b/08

ser-ĥad+++lİ 16a/21

ķanca+lİ 27a/04

bârûþ+lİ 27a/07

bataķ+lİ yirler 31b/19

at+lİ ' askerleri 36a/20

FH'de;

ķavs+lİ şeklidür 9a/01

dört küşeli tahta 9b/01

tekerlek+lİ ķundaķ 13b/15

ĥazîne+lİ 14a/02

ĥarb+lİ 14a/06

şiddet+lİ 15a/05

şırık+lİ hâvan 18a/03

çakmaķ+lİ 18a/03

dâne+lİ 24b/12

delik+lİ 25a/15

zift+lİ 26b/14

yağ+lİ 28a/04

⁵⁸ Münir Erten, “+sIz Eki Olumsuzluk Eki Midir?”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4 Fall 2007, ss. 1168-1173.

⁵⁹ Zafer Önler, “Türkçede +IX (+Iı/+li, +lu/+lü) Eki”, *V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı*, 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 2205.

+IU:

ÜG'de;

ad+lü 13b/01

devlet+lü 3a/19

dür+lü dür+lü 4b/08

zaḥmet+lü 6b/14

şevket+lü 9b/03

bel+lü 8b/05

yük+lü 25b/06

yer+lü yerinde 44a/02

gedük+lü 44a/06

giz+lü 60a/01

altı göz+lü bir havān 65b/01

ķup+lü 17a/06

ķurşun+lü 17b/14

şap+lü 24a/04

at+lü 29b/11

FH'de;

bulut+lü 7b/07

ayaķ+lü terāzünüñ 9a/03

tıpa+lü 27a/12

bağ+lü 32b/02

eczā+lü 36a/03

lāzım+lü 39b/13

top+lü 42b/07

dür+lü dür+lü 4a/09

nem+lü 7b/07

dāne+lü 8a/09

ķavs+lü 9a/04

kūşe+lü 12a/12

āteş+lü 24b/07

cem'ıyyet+lü 27b/04

çengel+lü 29a/04

1.3. İşletme Ekleri

Ad ve fiil kök veya gövdeleri üzerine gelerek durum, sayı, zaman, kişi gibi gramer ilişkileri kuran eklerdir.⁶⁰

1.3.1. Öge belirleyici ekler

1.3.1.1. İsimlerde

1.3.1.1.1. Ad durumu ekleri

Adlar, dilde tek başına kullanıma çıkma hakkına sahip olmasına rağmen sürekli olarak tek başına hareket edemezler. Dil örgüsünü oluşturmak için diğer dil birimleriyle ilişki kurma zorunluluğu ortaya çıkar. İşte bu noktada geleneksel dil bigisinde hâl kategorisi adı verilen durum söz konusu olur.⁶¹

Ad işletim ekleri arasında en yoğun karşımıza çıkan ekler durum ekleridir.

1.3.1.1.1.1. Yalın durum

⁶⁰ Korkmaz, a.g.e., 2010, s.135.

⁶¹ Kerime Üstünova, *Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2008, s.54.

Yalın durum, bir çekim biçimi, ad durumlarının bir çeşididir. Türkçede yalın durum için herhangi bir ek yoktur. Ya da yalın durum, sıfır biçim birimle (soyut biçim birim) çekimlenmiştir.⁶²

ÜG'de;

üç bölük toprak sürmege mübāşeret eyleyeler 8a/10

ayaıklarında ıhlāmūr kabuğundan çarık var idi 24a/09

yeñiçeri ocaklarına her kim bir parmaklık koyar ise bir altun vireyim 24b/04

gerçi yağmurlar dağı ziyādesiyle yağdı 24b/15

merhūm pederim yūsuf paşaya cevāb idüp eydür 56a/06

FH'de;

timur kuşaklı kafes şeklidür 29a/10

hāvan nişāna teveccüh itmiş olur 8a/07

iki vezne şeklinde boynuzlar ki kırına ta'bir olunur 8a/08

1.3.1.1.1.2. Belirtme durumu

ÜG'de;

üç bayrağ+ı bir idüp 28b/14

ol gāzī+y+i müselmān hūmbaracı+y+i küffāra virüp 15a/09

FH'de;

müntehī olmağla dā'ire+y+i 63a/13

güherçile+y+i kazğanda kaynar 45b/18

boğazı ince şīşe+y+i 46b/08

ağzındaki tağac+ı çıkup 47b/02

tomārın+ı dağı ziyāde urmağa 6a/03

⁶² Kerime Üstünova, "Yalın Durum Karmaşası", *Dil Bilgisi Sorunları*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010, s. 101.

Metinlerde iyelik eki almış birçok kelimenin belirtme durum ekini almadan belirtme durumuna girdiği görülmektedir. Bunlarda sıfır “accusative” söz konusudur.

ÜG’de;

ne minvāl üzere olduğın beyān ider 5a/09

hīlesin bilmez idi 4b/01

hükümlerin icrā iderler 6a/13

üç dört dānesin birden 6b/05

başın keserken 16b/03

kendülerin bilmezler 22a/01

FH’de;

aralıkların toprağ ile doldurup 30a/08 etrāfin rüşen ider 27b/12

ÜG’de;

gölin+ı 4b/19

toprağın+ı 23a/17

ağvālin+ı 26a/10

ismin+ı 27a/13

bināsın+ı 28a/01

ocağın+ı 28a/09

boğazın+ı 29b/20

etrāfin+ı 38a/15

taşın+ı 52b/01

FH’de;

kulların+ı 1b/09

ipligin+ı 44a/05

yağın+ı 44a/28

kabın+ı 44b/04

ağzın+ı 44b/06

kağın+ı 45b/12

tarafın+ı 46b/18

çapın+ı 58a/10

ayağın+ı 62b/17

1.3.1.1.1.3. Yönelme durumu

Metinlerde, Eski Türkçe dönemindeki +GA ekinden gelen +(y)A yönelme durum eki kullanılmaktadır.

ÜG’de;

ayağ+a 64a/03

çadır+a 7b/16

kāğıd+a 14a/08

kol+a 28a/15

kul+a 38a/09

biz+e 18b/19

deñiz+e 18b/18

gün+e 3b/06

gemiy+e 55b/04

ikindiy+e 24b/05

kendüy+e 24a/22

birbirin+e 41b/20

FH’de;

bağ+a 74b/10	baş+a 53b/11	bıçak+a 46b/19
çukur+a 73a/06	gög+e 44b/11	gömleg+e 28b/03
kömür+e 45a/03	elliy+e 57b/10	güvertay+e 38b/05
ikiy+e 59b/20	kendüy+e 13b/15	birbirin+e 26b/08

1.3.1.1.1.4. Bulunma durumu

Metinlerde de bulunma eki +dA şeklinde görülmektedir.

ÜG'de;

ara+da 25a/19	aralık+da 16a/16	kapu+da 7b/18
kıbrıs+da 4b/21	ordı+da 3a/06	yol+da 52b/15
ağdeñiz+de 18b/05	biz+de 25a/23	gün+de 3b/14

FH'de;

atış+da 14a/01	bağ+da 74b/04	çap+da 20b/02
karşı+da 55a/13	kazgan+da 30b/18	orta+da 42b/04
dibek+de 49a/03	göl+de 46b/11	gün+de 7b/06

1.3.1.1.1.5. Ayrılma durumu

Metinlerde ayrılma durumu eki +dAn biçimindedir.

ÜG'de;

anlar+dan 37a/03	ay+dan 14b/06	baba+dan 20b/11
çokluk+dan 6a/06	ıssı+dan 52b/15	biñ+den 3b/16
içerü+den 15a/11	kimse+den 15a/04	sen+den 18b/10

FH'de;

alçak+dan 7a/06	baş+dan 53b/11	kamış+dan 42b/02
kova+dan 52b/04	kuşak+dan 27a/17	beş+den 7a/04
delik+den 36a/12	derin+den 23a/14	dibek+den 46a/12

1.3.1.1.1.6. Araç durumu

Araç durum eki +(I)n, kalıplaşmış örnekler dışında, kaybolmuş; yerini ile'den eklenen +(y)IA biçimine bırakmıştır.⁶³Metinlerde de bu kullanım görülmektedir.

ÜG'de;

ziyādesi+y+le ceħd idesin 36b/08

ħumbaraları+y+la ta'yīn olunmuşdum 11b/11

olunmağ+ıla ifsād eylemek 1b/08

sürmeg+ile mi olur 26a/04

yağmur yağmağ+ıla 'özr eyledi 14a/11

FH'de;

şu+y+ıla saħk olunmuş bārūtı 41b/12

itmesi+y+le rāygān olduħda 2a/10

beyānı+y+la kavā' id-i hendeseye taḫbīk olınarak 3a/02

vezinler+ile güherçile ve kükürde zamm eyleyeler 45a/07

intişābı olmağ+ıla **üç** bayrağı bir idüp 28b/14

Ayrıca “ile” ve “birle” edatları da araç işlevinde görülmektedir.

ÜG'de;

toprak ile 12a/09

ħumbara ile 12a/16

yapağı ile 14b/08

baş ile 15a/14

anuñ ile 17b/03

giçe ile 17a/03

FH'de;

müşta birle 50a/16

muvāzabet birle 2b/05

toprak ile 6a/19

terāzü ile 7b/03

sağ el ile 8a/03

bunlar ile 8b/07

1.3.1.1.1.7. Eşitlik durumu

⁶³ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 459.

Eşitlik durum eki de Eski Türkçeden itibaren değişik fonksiyonlarda kullanılan ve zamanla türetme eki özelliği de kazanmış olan bir durum ekidir. Eski Anadolu Türkçesinde de işlek bir biçimde kullanılmıştır. Eşitlik durum eki +CA ekidir.⁶⁴

ÜG'de;

muḳtezāsın+ca olmak gerekdür 20b/11

ṭābūr ardın+ca gidüp 25a/14

ne baḳduḡın 'aynın+ca yolını ḡumbara doḡrı olduḡın gösterür 59a/03

yuḡaru ḳalın+ca başını ḳoyup 23a/17

mücibin+ce on beş nefer ḡumbaracılarā üstād-āne ta'lim idüp 30b/16

ziyāde+ce bārūt ile doldırılup 36b/02

FH'de;

bir iki parmaḳ ḳalın+ca taḫtadan olmalıdır 53b/06

şulu+ca şulu+ca ol bārūt çamurından yapışdırup 33a/03

yaşşı+ca ṭomār ile gereḡi gibi ṭopraḡı şıḳılayalar 36a/04

ḡāyet düz+ce döşeyüp 4b/07

degirmi+ce bir pārça kiçe ḳoyalar 6a/06

ḳuvvetlü+ce otuz beş kırḳ ṭomār uralar 6a/11

1.3.1.1.1.8. Yön gösterme durumu

Eski Türkçede +GARU şeklinde olan bu ek, başındaki ünsüzler düşerek (G sesinin düşmesi sonunda) +ARU şekline girmiştir.⁶⁵ Bunun yanında +rU ve +rA ekleri de yön gösterme işlevinde kullanılmışlardır. Türkçenin tarihî devirlerinde büyük bir yer işgal eden bu ekler, bugünkü Türk şivelerinde ancak kalıplaşmış şekilleri ile kullanılmaktadır.⁶⁶ Metinlerdeki örnekler şunlardır:

ÜG'de;

⁶⁴ Şahin, a.g.e., 2003, s. 49.

⁶⁵ Mehmet Akalın, *Dil Yazıları*, haz. Recep Toparlı, TDK Yayınları, Ankara, 2001, s. 207.

⁶⁶ Suzan Duran, "Türkçede Cihet ve Mekan Gösteren Ek ve Sözcükler", *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1956, s. 3.

taşra 29a/02 üzere 15a/21 içerü 23b/20
ilerü 50b/20 yukarı 64a/03
FH'de;
taşra 14b/19 üzere 30a/10 içerü 34b/04
yukarı 74a/16

1.3.1.2. Fiillerde

1.3.1.2.1. Çatı ekleri

Fiil kök veya gövdelerinden dönüşlülük, edilgenlik, ettirgenlik ve işteşlik gibi farklı görünümlere sahip fiil çatıları yapmaya yarayan ekler⁶⁷ veya fiilin çatısı, özne ile nesne ilişkisine bağlı bir ulam⁶⁸ şekillerinde tanımlanmıştır.

1.3.1.2.1.1. Geçişli/ettirgenlik ekleri

-dır/-dUr-:

ÜG'de; (geçişlilik örnekleri)

aç-dur-mayup 24b/21 aç-dur-mayup 25b/21 it-dir-desün 4a/01
al-dur-alar 4b/02 al-dur-amazsuñ 12a/10 bul-dur-up 9a/13
yap-dur-mağ 12a/19

ÜG'de; (ettirgenlik örnekleri)

yerleş-dir-üldükden 3b/21 dol-dur-up 17a/08 kon-dur-up 3b/21
dol-dur-up 4b/19

FH'de; (geçişlilik örnekleri)

it-dir-ilüp 60b/17

FH'de; (ettirgenlik örnekleri)

şıkış-dur-ılup 74a/17 dol-dur-ıldıktan 75a/05 dol-dur-up 74a/03
yanaş-dur-ılup 73b/16 tutuş-dur-duğda 26a/16 dolaş-dur-alar 35a/06

⁶⁷ Korkmaz, a.g.e., 2010, s. 58.

⁶⁸ Agop Dilaçar, "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi", *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1989, s. 105.

-d/-t:

ÜG'de; (geçişlilik örnekleri)

añna-d-ur 60b/01

çağır-d-up 18b/09

getür-d-üp 29a/06

işle-d-eler 39b/03

itdir-d-esün 4a/01

ÜG'de; (ettirgenlik örnekleri)

ķuru-d-alar 21a/21

yürü-t-medi 4a/18

yüri-d-eler 48b/02

FH'de; (geçişlilik örnekleri)

ķapa-d-ır 6b/11

FH'de; (ettirgenlik örnekleri)

boşal-d-alar 31a/07

damla-d-alar 46a/04

eri-d-eler 38b/15

gevşe-d-eler 23b/13

ısla-d-up 43a/16

ķunı-d-alar 28b/01

-(V)r:

ÜG'de; (geçişlilik örnekleri)

aş-ır-updan 54b/01

ÜG'de; (ettirgenlik örnekleri)

çık-ar-up 55a/02

geç-ir-mişdür 17b/18

ķaç-ır-maduķça 27a/17

ķop-ar-up 38b/08

şaş-ır-maķ 62a/03

FH'de; (geçişlilik örnekleri)

geç-ir-ilüp 36a/12

geç-ür-eler 40b/02

FH'de; (ettirgenlik örnekleri)

bať-ır-ılup 28a/02

çık-ar-alar 31a/06

düş-ir-üp 33a/09

piş-ir-eler 46b/03

1.3.1.2.1.2. İsteş/ķarşılıklılık ekleri

Metinlerde örneği yoktur.

1.3.1.2.1.3. Meçhul/edilgenlik ekleri

-(D)l/--(U)l-:

ÜG'de;

dürlü dürlü berzah yerler vardur bir vechile aç-ıl-mak kâbil degüldür 29b/15

varuş tarafuñdan bir lağım idüp at-ıl-dı 23b/08

sal üzerine humbaralar bindir-il-üp 51b/15

bu minvâl üzere idi şimdi ol kânün boz-ıl-dı 26a/19

topcıbaşı ve cebecibaşı ocağınuñ ihtiyârlarına su'âl buyur-il-ur ise 29a/12

vâfir kâfirlerin beli bük-ül-di bundan gaflet olunmaya 7b/07

banya lukada dök-ül-miş humbaralar var idi 17a/07

getürmek lâzım geldükde ne minvâl üzere getür-il-ür 52b/12

taşvîr olunmuşdur gör-il-dükde ma'lûm-ı sa'âdet olunur 13a/14

ve bu tedbîr bu güne degin gör-il-memişdür 21b/03

FH'de;

kalın tahta vaz'ıyla hâvana doldırılıp at-ıl-a 32a/03

gerek kettân pârçaları kazğana batır-il-up geregi 28a/04

on kadar kurşun saçma konup ağzı tarafı dahı bük-il-üp kapayalar 26a/06

yigirmi otuz kat kâğıd ile kirişden çek-il-ür 52a/13

şîşenüñ tıpası çıkâr-ul-dığı gibi bir miqdâr eczâ taşra döküp 47a/18

kalın bezi tulumbanuñ üzerine devşir-il-üp frengî sicim ile bağlayalar 26b/05

ol dik-il-en haтта 'amüd dirler 54b/09

iki üç âdem boyı yüksege diz-il-üp aşılır 51b/12

ba' dehu bir tıpa doldır-il-up eczâyı tecrübe eyleyeler 22b/18

ba' dehu falyadan yukarı dök-il-en eczânüñ yukarusından âteş virile 8a/17

-(D)n/--(U)n-:

ÜG'de;

taşvîr olunmuşdur görildükde ma' lûm-ı sa' âdet ol-in-ur 13a/14

elli kıntâr bârûṭ ile bağla-n-mış lağım 16b/20

her ocağdan münâsib olanlardan bul-un-malıdır 42a/05

ḥoros kapusu tarafından olması ma' kûl gör-in-ür 32a/09

FH'de;

şap ağacına bağla-n-a maḥallere bulaşdırmayalar 31a/03

bezden kum ile ağaç şapa bağla-n-up ve kettânla-n-up 38b/10

taşrada kalan maḥallinden başla-n-up urğan ile dökme gibi uralar 33a/14

eczâlarına râst delikler deli-n-üp penbe ipliği ile yapılmış bârûtlı 40b/01

kalafâtsiz kalan maḥalleri daḥı kalafâtla-n-up tamâm toñduğda 34a/12

desti içine konulup ağzı balçık ile kapa-n-a 45b/08

şırığı geçmiş ve ḥarbesi mıhla-n-mış resmidür 25b/01

geregi gibi darb olına ki mühürle-n-e 23a/18

5 dirhem törpüle-n-mış ıhlâmür 45a/16

5,5 dirhem tuzla-n-mış yâḥūd yanmış ḥamr toṛtusı 44b/19

1.3.1.2.1.4. Dönüşlülük ekleri

-(D)I/--(U)I-;

ÜG'de;

ḥavf iderken ol maḥalden kalḫup deñize aç-ıl-dukda hele bize degülmiş diyüp
18b/19

‘asker-i islâm metrîsde şaḫlasalar gelürler anda ḫorunup gine gözleri aç-ıl-ur
21b/02

biraz âteş çıkar şaç-ıl-ur 47a/03

bir vechile cür'et idemeyüp bir ayak kal'ası altından ayr-ıl-madı 31a/08

ol tıplar yolda yağmurdan ıssıdan boz-ıl-ur aşlâ ḥükmi ḫalmaz 52b/15

FH'de;

berāber dökilüp ayr-ıl-maz birdür 19a/02

şişenüñ içinde eczā āteş olmaz lākin kuvveti zā'il olup bir dağı işe yaramaz boz-ıl-ur 47b/04

her biri mevcūd oldığı hālde zaḥmet çek-il-mez eshel vechile ḥuşūle gelür 72a/05

hāvanuñ kenārına çarpup kır-ıl-ur 23b/11

hem ḳabuğı āsān soy-ıl-ur kömürini ḳış vaḳtinde yaḳalar 45b/04

-(I)n-/(U)n-:

ÜG'de;

murād olınan düşmen ḡāfil bul-un-ur 53b/04

nerd-bān ḥandek aşrı daya-n-mışdur 7a/03

donanma-i hümāyūn ḥanyaya varup ve bir tarafından dola-n-up küffār 56a/03

‘arab eşḳiyāsı ḳal‘alara kaḡa-n-up ḥuccāc-ı müslimīn helāk idüp 11b/06

hemān teberleriyle kendülerin korı-n-urlardı 24a/06

her ne ḳadar top atarsañ şapla-n-ur ḳalür 31b/14

ḳral olan rāḳoviçse oḡlu yarala-n-up esir oldı 58a/01

FH'de;

kāfürsız terkīb yarım sā‘at ḳadar daya-n-up yanması mümtedd olsa 39a/05

perākende oldukları maḥallerde çok egle-n-meyüp pāreleneler 27b/09

ortasını açalar taḫta gör-in-e 29b/14

ol mistarayı pergideler ki kımlıda-n-maya 55b/08

zemīne inerken veyāḥūd indigi gibi pārele-n-ür 27b/05

düşmenüñ şıḡ-in-acak metrīsi olmadığından 39b/12

dānenüñ eṫrāfi şıkıla-n-masında ziyāde diḳḳat ve ihtimām olma 6b/05

içinde olan eczā silkele-n-üp ḳıḡılcım ḳıḡılcım tehī şişenüñ içine dökilür 47a/10

1.3.1.3. Kişiler

Çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan kişiyi ifade eden ekler şahıs ekleridir. Türkçede üç tip şahıs eki vardır.⁶⁹

1.3.1.3.1. Birinci tipteki kişi ekleri

Zamir kökenli kişi ekleridir. Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılır. İstek kipinin I. teklik kişi çekiminde ikinci tipteki kişi eki, diğer kişilerinde ise birinci tipteki kişi ekleri şeklinde kullanılır.

Eserdeki örnekler şöyledir:

I. teklik kişi: -(y)Am

ÜG'de;

beyān id-em 13b/17

II. teklik kişi: -sIn/-sİñ/-sUn/-sUñ

ÜG'de;

aldıramaz-suñ 4b/09

başar-suñ 22a/02

itdirde-sün 4a/01

eyleye-sin 8b/19

olmaya-sın 13b/11

ata-sın 15a/01

olur-sın 16b/15

çevire-sin 22b/11

açar-sın 36a/20

FH'de;

ura-suñ 49a/04

eleye-sin 44a/03

ova-sın 44a/05

süre-sin 44a/09

ide-sin 50a/18

III. teklik kişi: eksiz

ÜG'de;

bilür 3b/11

gelür 7a/11

yürür 13a/11

urur 17b/15

eylemiş 2a/14

konmuş 23b/18

olnmamalıdır 10b/15

olmalı 42a/11

haşlamalı 53b/09

FH'de;

⁶⁹ Ergin, a.g.e., 1993, s. 268.

gelür 74b/18

virilür 26b/12

virür 30b/10

atılır 34b/05

olınmış 29b/17

olınmalıdır 4b/09

I. çokluk kişi: -Uz

ÜG'de;

esir olur-uz 15a/08

humbara atmış-uz 23a/16

bilür-üz 63b/01

FH'de;

ıtlāk ider-üz 62a/09

hişşe virmez-üz 62a/11

tesmiye ider-üz 62a/15

II. çokluk kişi: -sIz

ÜG'de;

teslim ide-siz 30b/07

hareketbuyura-sız 33b/04

göndere-siz 8b/16

komaya-sız 40b/14

III. çokluk kişi: -lAr

ÜG'de;

ola-lar 33a/13

dura-lar 33a/08

ala-lar 36b/09

başlar-lar 37a/05

olmaya-lar 37a/03

kullanur-lar 42a/06

dir-ler 48b/01

yüride-ler 48b/02

yürüye-ler 49a/04

kullanmış-lar 22a/14

helāk eylemiş-ler 22a/12

FH'de;

bulaşdırmaya-lar 32b/13

kurıda-lar 33a/04

âteş almaz-lar 34b/02

koaya-lar 6a/10

bārūt qor-lar 8b/12

eyleye-ler 4b/08

ider-ler 8b/10

gevşede-ler 23b/13

idemez-ler 30b/06

bağlamış-lar 79a/19

tanzīm itmiş-ler 63a/22

1.3.1.3.2. İkinci tipteki kişi ekleri

İyelik kökenli olup, görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılan şahıs ekleridir. İkinci tip şahıs ekleri içerisinde yer alan çokluk birinci şahıs eki zamir kökenli

değildir. Bu ek geçmiş zaman sıfat-fiilin ek aktarması yoluyla oluşmuş şeklidir ve ekin yapısındaki ünsüzü zamanla çokluk ekinin yerine geçmiştir.⁷⁰

Bu ekler, iyelik kaynaklı kişi ekleridir. Görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılan eklerdir.

I. teklik kişi: -m

ÜG'de;

ta'yîn olunmuşdu- <u>m</u> 11b/12	ihtiyâr oldu- <u>m</u> 11a/01	ağñatdu- <u>m</u> 11a/04
virdü- <u>m</u> 8b/06	eyledü- <u>m</u> 9a/16	taşvîr itdü- <u>m</u> 20b/10
halîfe idü- <u>m</u> 23a/07	beyân eylese- <u>m</u> 21a/02	gördü- <u>m</u> 27a/19

II. teklik kişi: -n/-ñ

ÜG'de;

murâd iderse- <u>ñ</u> 18b/11	menzil isterse- <u>ñ</u> 52b/21
-------------------------------	---------------------------------

FH'de;

döker ise-n 49a/03

III. teklik kişi: eksiz

ÜG'de;

yağmasa 4a/14	yer olsa 7a/08	me'yūs olınsa 12a/07
eylese 2a/14	eylerse 11b/14	iderse 20b/18
sebkat eyledi 12b/17	murâd idinmedi 14a/14	yüridi 16a/20

FH'de;

kalxmamış olsa 13b/03	endâhte olınsa 39b/17	atılsa 42a/17
dikilse 54b/06	gelse 65b/07	gitse 66a/19
icrâ eyledi 1b/12	tercüme olındı 43b/06	kaldı 1b/12

I. çokluk kişi: -K

ÜG'de;

⁷⁰ Korkmaz, 2005b, s. 117.

gördü-k 30a/22

eyledü-k 40a/05

yürütmedü-k 53a/12

yapdurdu-k 58b/03

döгерse-k 32a/15

toprak sürse-k 32a/14

FH'de;

eylese-k 59b/07

eyledü-k 57a/11

II. çokluk kişi: -ñIz

Metinlerde örneği yoktur.

III. çokluk kişi: -lAr

ÜG'de;

yürüdse-ler 6b/06

karşuladı-lar 32b/12

kondu-lar 32b/14

şaklasa-lar 33a/20

eyledi-ler 5a/04

virdi-ler 5a/16

FH'de;

aldı-lar 79b/02

olsa-lar 54b/08

olinsa-lar 62b/08

eyledi-ler 62a/04

1.3.1.3.3. Üçüncü tipteki kişi ekleri

Bu ekler emir ekleridir ve aslında şekil ekleridir. Ancak emirde her şahsın ayrı bir eki olduğu için o şekil ekleri aynı zamanda şahıs da ifade eder.⁷¹

I. teklik kişi: -AyIm

ÜG'de;

vir-eyim 24b/05

II. teklik kişi: eksiz

ÜG'de;

қановā dirler var sen de anı fetḥ eyleye diyüp 25a/20

nazar olınuḡda gör ki pārelendügi 20a/01

III. teklik kişi: -sUn

⁷¹ Ergin, a.g.e., 1993, s.272.

ÜG'de;

yap-sun 12b/06

ol-sun 5b/02

dur-sun 14a/14

añlan-sun 20b/10

durma-sun 49a/01

eyle-sün 17a/06

in-sün 25b/03

vir-sün 25b/04

şalıvir-sün 25b/05

FH'de;

kız-sun 47a/04

alma-sun 47a/16

ol-sun 65b/05

gelme-sün 25a/03

gir-sün 47a/03

itme-sün 74a/12

I. çokluk kişi: -(y)AlUm

ÜG'de;

id-elüm 15a/09

gid-elüm 24b/19

II. çokluk kişi: -Uñ

ÜG'de;

ur-uñ 25b/03

dur-uñ 44a/20

FH'de;

qoy-uñ 8b/13

III. çokluk kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

1.3.1.4. Zaman ekleri

Her eylemin bir yapılma zamanı, bir de yapanının olması; bir iş, oluş, kılıştan söz edebilmek için olmazsa olmaz türünden bir koşuldur. Bu nedenle tüm eylemler içinde bir zaman kavramı taşır.⁷²

1.3.1.4.1. Görülen geçmiş zaman

Görülen geçmiş zaman eki -dI/-dU biçimindedir.

I. teklik kişi: -dIm/-dUm

⁷² Kerime Üstünova, "Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi", *Dil Bilgisi Sorunları*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010, s. 42.

ÜG'de;

ol-dum 11a/01

ağnat-dum 11a/04

eyle-düm 25b/02

gör-düm 59b/04

it-düm 20b/10

vir-düm 8b/06

II. teklik kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

III. teklik kişi: -dI/-dU

ÜG'de;

al-dı 25a/05

aldır-dı 39b/11

atıl-dı 4a/17

bat-dı 42a/08

bükül-dı 7b/07

di-dı 55b/08

FH'de;

eyle-dı 1b/12

çal-dı 1b/12

ider-dı 8b/15

başla-dı 30a/05

ol-dı 30a/06

atıl-dı 77b/15

I. çokluk kişi: -dUK

ÜG'de;

eyle-dük 40a/05

FH'de;

eyle-dük 57a/11

II. çokluk kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

III. çokluk kişi: -dIIAr

ÜG'de;

bekle-diler 25a/08

çevir-diler 58a/01

çıkar-dılar 25b/14

dök-diler 32b/13

eyle-diler 27b/10

çal-dılar 23a/19

FH'de;

al-dılar 79b/02

eyle-diler 62a/04

Olumsuz biçimler:

ÜG'de;

çal-madı 3b/14

gör-mediler 63a/01

atıl-madı 23a/13

yüride-mediler 23b/09

bula-madılar 60b/01

işle-medi 17a/05

1.3.1.4.2. Öğrenilen geçmiş zaman

Öğrenilen geçmiş zaman eki -mİş biçimindedir.

I. teklik kişi: -mİşUm

ÜG'de;

eyle-mişüm-dür 52a/19

göster-mişüm-dür 51b/14

ol-mışum-dur 22a/16

çal-mışum-dur 10a/14

II. teklik kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

III. teklik kişi: -mİş

ÜG'de;

gösteril-miş-dür 57b/02

ol-muş-dur 62b/01

eyle-miş-dür 60b/01

gör-muş 31b/20

kon-muş-dur 39a/05

şakla-muş 37b/14

FH'de;

gösterül-miş-dür 49a/05

git-miş-dür 79a/19

gel-miş 2a/08

geç-miş 25b/01

yap-muş 45b/16

bul-muş-dur 46a/04

I. çokluk kişi: -mİşUz

ÜG'de;

at-muşuz 23a/16

III. çokluk kişi: -mİşlAr

ÜG'de;

eyle-mişler-dür 50b/16

kıl-muşlar-dur 30b/21

kullan-muşlar 22a/14

FH'de;

it-mişler-dür 74a/10

bağla-mişlar 79a/19

Olumsuz biçimler:

ÜG'de;

pārelen-memiş-dür 64a/01

bula-mamışlar-dur 61a/01

añna-mamış-dur 60b/01

FH'de;

kałk-mamış 13b/03

1.3.1.4.3. Gelecek zaman

Eski Anadolu Türkçesinde dört ayrı gelecek zaman şekli mevcuttur.⁷³ Metinlerde ise gelecek zaman eki olarak sadece -(y)AcAK görülmektedir.

ÜG'de;

ir-ecek-dür 44b/01

id-ecek-dür 44b/02

FH'de;

ol-acak-dur 35a/11

id-eceg-ün 68a/08

ol-acak 68a/07

1.3.1.4.4. Şimdiki zaman

Şimdiki zaman eki -yor biçimindedir. Bu ekin kaynağı bilindiği üzere yorı-fiilidir. Bu fiil, şimdiki zaman için başlangıçta *kel-e yorı-r* şekliyle kullanılmıştır.⁷⁴ Metinlerimizde sadece ÜG'de bir örnek mevcuttur.

ÜG'de;

varmı-yor 5a/08

1.3.1.4.5. Geniş zaman

Fiilin gösterdiği hareketin her zaman yapıldığını ifade eden bu ekin ünlüsü Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde çoğunlukla dar-yuvarlak, bazen geniş-düz, nadiren de dar-düz ünlüdür.⁷⁵

⁷³ Gülsevin - Boz, a.g.e, 2004, s.127

⁷⁴ Vahit Türk, "Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri", *TDAY*, Ankara, 1999, s. 296.

⁷⁵ Şahin, a.g.e., 2003, s. 60.

I. teklik kişi: -(V)rAm

ÜG'de;

iste-rüm 18b/10

II. teklik kişi: -(V)rsIn/-(V)rsUñ

ÜG'de;

ol-ursın 16b/15

ağ-arsın 36a/20

var-ırsın 58b/10

bil-ürsin 59a/02

baş-arsuñ 22a/02

III. teklik kişi: -(V)r

ÜG'de;

ağ-ar 24a/01

at-ar 51a/13

bağ-ar 60a/01

şaplan-ur 31b/14

şacıł-ur 47a/03

bil-ür 42a/21

bit-er 31b/07

işid-ir 7a/04

çıkar-ır 46a/02

FH'de;

uç-ar 39a/01

şaç-ar 26b/15

dol-ar 30a/02

şıkış-ur 30a/03

bulın-ur 66b/10

bozıl-ur 47b/04

gid-er 48b/19

var-ır 6a/12

vir-ir 43a/14

I. çokluk kişi: -(V)rVz

ÜG'de;

ol-uruz 15a/08

bil-ürüz 63b/01

FH'de;

id-erüz 62a/09

II. çokluk kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

III. çokluk kişi: -(V)rlAr

ÜG'de;

vur-urlar 36a/21

şan-urlar 15a/05

ol-urlar 18b/19

kullan-urlar 6b/05

işid-irler 53a/14

yürüd-irler 6b/11

FH'de;

ol-urlar 39b/13

bağla-rlar 52a/17

id-erler 8b/10

di-rler 62b/11

Olumsuz biçimler:

ÜG'de;

bil-mezler 51a/13

eyle-mez 10b/04

yetiş-mez 19b/03

añla-maz 21b/11

olın-maz 3b/09

yanaş-mazlar 27a/05

FH'de;

git-mez 6b/12

eyle-mez 68b/02

çekil-mez 72a/05

al-mazlar 34b/02

ol-mazlar 40a/01

ayrıl-maz 19a/02

1.3.1.5. Kip ekleri

Metinlerde geçen istek, emir, gereklilik ve dilek-şart kiplerinin örnekleri gösterilmiştir.

1.3.1.5.1. İstek kipi

Metinlerde istek kipi Türkiye Türkçesinde olduğu gibi -(y)A biçimindedir.

I. teklik kişi: -(y)Am

ÜG'de;

id-em 13b/13

II. teklik kişi: -(y)AsIn/-(y)AsUn

ÜG'de;

yap-asın 36a/07

at-asın 15a/01

aldır-asın 25a/13

eyle-yesin 8b/19

id-esin 14a/03

itdird-esün 4a/01

gözed-esin 51a/16

çıkar-asın 55b/16

daya-yasın 53b/09

FH'de;

ur-asın 49a/03

ov-asın 44a/05

kat-asın 44a/27

şık-asın 44a/29

yağ-asın 44b/08

ele-yesin 44a/03

sür-esin 44a/09

erid-esin 44a/27

id-esin 44a/04

III. teklik kişi: -(y)A

ÜG'de;

atıl-a 23a/14

bağ-a 44a/07

çalış-a 15a/14

kaç-a 53b/13

görül-e 42a/11

gid-e 41a/08

FH'de;

gel-e 56a/06

urıl-a 6a/16

tutuş-a 24b/18

şokıl-a 6a/05

kaçıl-a 31b/17

öril-e 36a/14

I. çokluk kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

II. çokluk kişi: -(y)Asız

ÜG'de;

buyur-asız 33b/04

eyle-yesiz 41a/07

id-esiz 30b/07

gönder-esiz 8b/16

III. çokluk kişi: -(y)AlAr

ÜG'de;

al-alar 36b/09

aldır-alar 4b/02

dur-alar 36a/08

kaçır-alar 49a/04

bil-eler 63a/01

işled-eler 39b/03

FH'de;

ur-alar 6a/04

tut-alar 25a/05

şok-alar 47a/07

kes-eler 45b/03

ör-eler 29a/04

pişir-eler 46b/03

Olumsuz biçimler:

ÜG'de;

ol-mayasın 25a/02

ço-mayasız 40b/14

olın-maya 3a/10

ol-mayalar 37a/06

çekdür-meye 8b/17

çek-meyeler 41b/19

FH'de;

olın-maya 4b/13

bulaştır-mayalar 31a/03

karış-maya 6a/07

it-meyeler 6a/03

eyle-meye 8b/04

gel-meye 33b/01

1.3.1.5.2. Emir kipi

Her şahıs için ayrı eklerle yapılan emir kipinin metinlerimizdeki örnekleri:

I. teklik kişi: -AyIm

ÜG'de;

vir-eyim 24b/05

II. teklik kişi: eksiz

ÜG'de;

gör 20a/01

III. teklik kişi: -sUn

ÜG'de;

ol-sun 4a/19

yap-sun 12b/06

añlan-sun 20b/10

eyle-sün 17a/06

in-sün 25b/03

vir-sün 25b/04

FH'de;

kıız-sun 47a/04

gel-sün 39a/16

ol-sun 65b/05

gir-sün 47a/03

I. çokluk kişi: -(y)AlUm

ÜG'de;

id-elüm 15a/09

gid-elüm 24b/19

II. çokluk kişi: -(y)in

ÜG'de;

id-in 14b/01

pārele-yin 52a/20

III. çokluk kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

Olumsuz biçim:

ÜG'de;

gel-mesün 18b/17

bilin-mesün 16a/16

dur-masun 49a/01

ol-masun 56a/04

al-ma 18b/12

FH'de;

al-masun 47a/16

gel-mesün 25a/03

it-mesün 74a/12

1.3.1.5.3. Gereklilik kipi:

Gereklilik kipi -mAll/-mAlU biçimindedir.

ÜG'de;

andan daḥı ġāfil olunma-malı-dur 10b/15

her ocaḡdan münāsib olanlardan bulun-malı-dur 42a/05

birḡaç ādem bilür ol-malı 42a/11

bedeni üzerinde kāfirleri ḡaṣla-malı ki 53b/09

bundan daḥı ziyādesiyle iḡtirāz eyle-meli 41a/01

tedbīrleri bilece ol-malu-dur 26a/12

FH'de;

ne miḡdār bārūt vaz^c olın-malı-dur 4b/09

bir parmaḡ miḡdārı ḡal-malı-dur 23b/10

altı yedi biñ ṡoḡmaḡ urıl-malı-dur 46a/11

ḡumbaracı olanlaruñ ma^c lūmı ol-malı-dur 7b/04

-mAk isim-fiilinden sonra “gerek” kelimesi getirilerek de yapılır. Ekin gelecek zaman bildiren kullanışlarına da rastlanır.⁷⁶

ÜG’de;

muḳteżāsınca ol-mak gerekdür 20b/11

ne minvāl üzere ḳon-mak gerekdür 22a/10

aña göre bārūt yoḳla-mak gerekdür 59a/01

ta‘līm eyle-mek gerekdür 1b/12

bārūt aḳvālını bil-mek gerekdür 50b/13

bunları ziyādesiyle gözet-mek gerekdür 51a/04

Dilek-şart kipine “gerek” kelimesi eklenerek de yapılabilir:

ÜG’de;

beyān eyle-sem gerekdür 21a/02

1.3.1.5.4. Dilek-şart kipi

Bu kip fiilin ifade ettiği hareketi dilek yoluyla tasarlayan kiptir.⁷⁷ Metinlerde de günümüzdeki gib -sA biçimindedir.

I. teklik kişi: -sAm

ÜG’de;

eyle-sem 21a/02

II. teklik kişi: -sAñ

ÜG’de;

atar-sañ 31b/13

urar-sañ 51a/12

ider-señ 18b/11

FH’de;

ur-sañ 49a/04

III. teklik kişi: -sA

⁷⁶ Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara, 1997, s. 103.

⁷⁷ Şahin, a.g.e., 2003, s. 63.

ÜG'de;

ol-sa 7a/08

aldı-ysa 27b/11

çık-sa 52a/11

eyle-se 2a/14

söyle-se 39b/17

göster-se 39b/19

FH'de;

ol-sa 7a/06

atıl-sa 7b/01

olın-sa 39b/17

dikil-se 54b/06

gel-se 65b/07

git-se 66a/19

I. çokluk kişi: -sAK

ÜG'de;

sür-sek 32a/14

FH'de;

eyle-sek 59b/07

II. çokluk kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

III. çokluk kişi: -sAlAr

ÜG'de;

yürüd-seler 6b/06

şakla-salar 3a/06

FH'de;

ol-salar 54b/08

olın-salar 62b/08

Olumsuz biçim:

ÜG'de;

yağ-masa 4a/14

ol-masa 24b/16

1.3.1.6. Birleşik çekim

Metinlerde birleşik çekim için “i-” fiilinin üzerine görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve dilek-şart biçim birimleri getirilmiştir.

1.3.1.6.1. Hikaye

ÜG'de;

eylemiş i-dj 5a/07

toplar i-di 58b/07

olunur-dı 63a/01

ararlar-dı 12b/12

atılır-dı 23a/12

yürirler-di 17b/02

FH'de;

olunmuş i-di 67a/20

konmuş i-di 23b/18

ider-di 8b/15

kalınmaz i-di 61b/08

ider i-di 69b/06

olunmuş-dı 76b/03

1.3.1.6.2. Rivayet

ÜG'de;

gelmiş i-miş 8b/20

atar i-miş 14b/22

ister-miş 23b/10

FH'de;

nemledürler i-miş 22b/04

1.3.1.6.3. Şart

ÜG'de;

olunur i-se 2b/05

alınur i-se 4a/03

eyler-se 11b/14

buyurılır i-se 14b/04

ider-se 20b/18

koymaz i-se 24b/05

girer-se 35b/13

olunur-sa 9a/13

aldı-y-sa 27b/11

FH'de;

olur i-se 6a/08

bulunur i-se 6b/12

gider i-se 7a/07

atılacak i-se 8a/18

diler i-se 13b/18

çıkılmaz i-se 24b/09

olunacak i-se 39a/02

gelmiş i-se 39b/09

şıvaşır i-se 44a/09

1.3.1.7. Ek-fiil

Eski Türkçede er- yardımcı fiilinin er->ir->i- biçiminde ekleşmesinden oluşan, ad soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve birleşik fiil çekimlerinde de görev alan fiil⁷⁸ olarak tanımlanmıştır. i- fiili ana yardımcı fiildir. Fiillerin birleşik çekimi, “birleşik çekim” maddesinde örneklendirilmiştir.

⁷⁸ Korkmaz, a.g.e., 2010, s.81.

Ek-fiilin olumsuzu: degül

ÜG'de;

kayında degüldür 3a/16

tulumba degüldür 6b/09

iş degüldür 6a/07

bize degülmüş 18b/19

âdem işi degüldür 10a/15

kıabil degüldür 10a/18

kullandığı degül 13a/07

taş kireç degüldür 31b/10

mümkün degül 7a/09

FH'de;

püşide degüldür 1b/05

mümkün degüldür 38b/18

beraber degüldür 7b/09

uygun degül ise 48b/18

lağım gibi degüldür 68a/14

hâcet degüldür 67b/08

Ek-fiilin zarf-fiil biçimi olarak -ken ekinin metinlerden örnekleri:

ÜG'de;

metrisde i-ken 3a/13

kal'asında i-ken 15b/21

var i-ken 16a/12

kapudan i-ken 18b/06

yok i-ken 24a/14

FH'de;

sıcak i-ken 31a/12

doğru i-ken 8b/11

dikili i-ken 9a/06

Metinlerdeki isimlerle birlikte kullanılan ek-fiil örnekleri:

Ek-fiilin geniş zamanı:

Metinlerde ek-fiilin geniş zaman kişi ekleri:

I. teklik kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

II. teklik kişi: +sIn

ÜG'de;

sen-sin 56a/13

III. teklik kişi: eksiz/+dIr/+dUr

ÜG'de;

yok 27b/19

var 4b/12

yok-dur 13b/11

bu- <u>dur</u> 28a/01	çok- <u>dur</u> 31b/19	kez- <u>dir</u> 3a/12
lâzım- <u>dur</u> 4a/07	kolı- <u>dur</u> 5a/10	eyü- <u>dür</u> 7a/12
FH'de;		
yok 47a/01	var 21a/10	yok- <u>dur</u> 23a/03
bu- <u>dur</u> 43a/19	çok- <u>dur</u> 39a/03	tahta- <u>dur</u> 54a/03
köşe- <u>dür</u> 54b/05	derece- <u>dür</u> 54b/12	şekli- <u>dür</u> 62a/06

I. çokluk kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

II. çokluk kişi:

Metinlerde örneği yoktur.

III. çokluk kişi: +IArdUr/

ÜG'de;

devr idilüp sürülen toprak bun-lardur 45b/04

bunlar taş yığın-lardur 66a/02

küffaruñ ziyāde şakladuğı şey-lerdür 14b/23

küffarı kahr helāk eylecek tedbirlerdür tedbir-lerdür 27a/10

FH'de;

envā^c-ı çapları bālāda taħrīr olınan-lardur 5b/13

kırmızı halkalar üstübiden yapılan top-lardur 42b/06

zırde kāse ölçek ile vezn olınan terkīb-lerdür 22b/07

france kitābından tercüme olınan vezin-lerdür 44b/14

Ek-filin görülen geçmiş zamanı:

ÜG'de;

hīle-i fāsidesi i-di 1b/10

ser-^c asker i-di 3b/02

yeñiçeri ağası i-di 3b/03

bayram giçesi i-di 3b/13

var i-di 18b/02

kapudanı i-di 18b/01

FH'de;

on beş i-di 66b/02 var i-di 79a/18

Ek-fiilin öğrenilen geçmiş zamanı:

ÜG'de;

humbaracı i-miş 14b/21 fransız i-miş 17b/21 böyle i-miş 24b/09

degül i-miş 31a/13 hâlîl paşa i-miş 55b/10

FH'de;

on altı zîrâ^c i-miş 57b/02 otuz beş i-miş 59b/21

Ek-fiilin şartı:

ÜG'de;

yoh-sa 21b/13 yok-sa 27b/19 gerek i-se 19a/01

var i-se 36a/21 hâkîr i-se 22a/15 münâsib i-se 25b/03

FH'de;

yoh-sa 68a/17 vasat i-se 4b/14 kârîb i-se 4b/15

yağın i-se 6a/16 alçak i-se 12b/06 âteşlü i-se 24b/07

1.3.1.8. Birleşik fiiller

Ad soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya birer sıfat-fiil ya da zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanmış iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü⁷⁹ olarak tanımlanır. Birleşik fiiller isim+fiil dizilişinde olanlar ve fiil+fiil dizilişinde olanlar olarak ikiye ayrılabilir.

1.3.1.8.1. İsim+fiil dizilişinde olanlar

Daha çok yabancı kaynaklı isim soylu kelimelerle kullanılıp ismin anlamıyla yüklü fiiller oluştururlar.⁸⁰ Metinlerde asıl yardımcı fiiller “eyle-, it-, ol- ve kıl-” fiileridir.

eyle-:

⁷⁹ Korkmaz, a.g.e., 2010, s. 46.

⁸⁰ Şahin, a.g.e., s. 66.

ÜG'de;

işābet eyle-mişdür 31a/14

muzaffer eyle-ye 31b/02

işābet eyle-mez 32a/01

feth eyle-di 38a/13

FH'de;

imtizāc eyle-dükde 27b/18

iktizā eyle-dükde 29b/08

tertib eyle-digimüzden 30a/06

bulamaç eyle-yeler 32b/07

it-:

ÜG'de;

devir it-direler 38b/21

taḥşil id-er 2a/15

peydā id-erler 6a/14

tedārikler id-üp 18b/13

murād id-inmedi 14a/16

taşvır it-düm 20b/10

icrā it-dürürler 20b/20

FH'de;

beyān id-er 3a/07

ḍarb-ı şedid id-er 7a/12

temyiz id-erler 8b/08

āteş id-e 24b/06

ta'lim it-mesiyle 2a/10

mu'āmele eyle-ye 31a/20

lağım eyle-mek 31b/08

muvāfiq eyle-ye 37a/22

hareket eyle-ye 38b/03

kalafāt eyle-yeler 29a/07

vaz' eyle-yeler 29b/10

rūşen eyle-dükde 30b/03

hāşıl eyle-dükde 36b/16

sa'y it-dirdesün 4a/01

mübāşeret id-erler 3a/07

murād id-erseñ 18b/11

muḥāfaza id-üp 21a/21

tedārik it-mekde 12b/05

muḥāfaza id-e 21a/22

hareket it-mek 65a/02

iktizā id-en 7b/15

taḥbiq id-erek 7b/18

isti' māl id-erdi 8b/15

halk it-mek 1b/11

tertib it-mişlerdür 3b/16

tecāvüz it-dükce 4a/16

çuçur it-meyeler 30a/01

ol-:

ÜG'de;

ğāfil ol-ınmaya 65a/02

muẓaffer ol-ınmağ 1b/04

hīle-i fāsıdeleri ol-ınmağıla 1b/08

sebeb-i mevcūdat ol-an 2a/02

taşvīr ol-ınan 2a/10

ma' lūm-ı sa' ādetleri ol-ındukda 2a/19

vāki' ol-mışdur 3a/14

aḥşām ol-masa 31a/04

FH'de;

mülāhaza ol-ındığı 30a/18

müşāhede ol-ınup 30b/04

perişān ol-malarına 30b/09

saḥk ol-mamış 31a/10

yuvarlağ ol-acağ 31a/13

ince ol-a 31a/11

saḥk ol-ımmamış 33a/05

devr ol-ınarağ 46a/18

kıı:

ÜG'de;

du' ālar idüp kıı-mışlardur 30b/21

FH'de;

hāşıl it-direler 23a/04

ihimām it-mek 30a/16

nemnāk ol-ur 65a/02

taşvīr ol-ınmışdur 1b/06

taḥrīr ol-ınup 1b/09

muẓaffer ol-ınmağ 2a/08

düşmen ol-an 2b/01

ihmāl olınmaya 3a/10

ķādir olduğım 3a/18

lāzım ol-acağ 31b/16

taḥrīr ol-ınan 30a/19

ba' id ol-ınur 30b/05

şeklinde ol-an 31a/01

murād ol-ındukda 30b/13

tamām ol-dukda 31a/15

ta' bīr ol-ımandur 32b/10

nümāyān olmışdur 7b/02

āteş ol-up 46b/06

sebt-i silk-i suṭūr kıl-ınmışdur 3a/06 inhifāz kıl-ınur 18a/02

iḥtiyār-ı cüz'î şāhibi kıl-up 1b/10 ʿālem-i esbāb kıl-up 1b/06

Asıl yardımcı fiil olmadığı hâlde yardımcı fiil görevindeki fiil örnekleri:

ÜG'de;

içine al-up 40b/15

nādir ḳal-dı 12a/15

deñize açıl-duḳda 18b/20

göz açdır-mayup 24b/21

ʿāciz ḳal-dılar 23a/19

su 'āl buyur-ılır 14b/03

üstādlerden gör-üp 15a/23

ze'āmetin vir-diler 5a/16

şüret göster-mişümdür 20a/13

metrīs alın-up 23b/06

āteş düş-üp 9b/15

ardına düş-üp 10b/20

muḥāşarada bulun-up 15a/14

su 'āl buyurıl-ur 17b/20

vücūda getir-mege 12b/08

metrīs aldır-mağa 24b/22

zaḥmet çek-meye 13b/16

nām çık-ar 18b/12

iḥsānı kes-e 38b/05

ādem şalıvir-medi 41a/16

ayaḳ daya-yup 44a/19

ṭağdan aş-up 56b/10

yüz çevir-mezler 23a/03

zevāli gel-miş 8b/20

ğazaba gel-mekle 18b/04

ḳılıçdan geç-di 11b/09

FH'de;

āteş al-up 26a/17

lamba açıl-up 79a/21

yuḳarı ḳaldırıl-up 37b/02

i' tibār buyurıl-up 4a/01

revā göröl-meyüp 2a/01

menzil viril-e 7a/11

āteş viril-e 8a/19

perişānlıḳ virecek 26b/19

metrīsler alın-up 39b/14

zemāne düş-digi 27b/12

gevşek bul-ur 6b/08

nizāmını bul-up 7b/18

i' tibār buyurıl-up 4a/01

āteş al-dıḡı 26a/14

zahmet çekil-mez 72a/05

‘alev çık-maya 44b/07

diğkāt iste-r 79a/08

rāst gel-ür 20b/10

rāst gel-ince 8a/06

1.3.1.8.2. Fiil+fiil dizilişinde olanlar

Tasvir fiilleri de denen bu birleşik fiiller, fiillerin gerundium şekillerine hususi fiiller eklemek sûretiyle yapılır.⁸¹ Tasvirî fiiller, fiillerin -A, -I ve -U almış zarf-fiil biçimlerine belli başlı fiiller (gör-, gel-, қо-, қой-, қал-, vir-, bil-, yaz-) eklenerek oluşturulur.

Burada asıl manasını kaybetmiş olan yardımcı fiil, birinci unsurun gösterdiği hareketin tarzını ifade etmektedir.⁸²

Metinlerdeki fiil+fiil dizilişini, “süreklilik, tezlik, yeterlilik, yaklaşma” bildiren fiiler başlıkları altında incelenmiştir.

Süreklilik bildirenler:

Metinlerde fiillerin zarf-fiil biçimine “gel-, қой-” yardımcı fiilleri getirilerek yapılmıştır.

ÜG’de;

alıқой-up 30b/15

FH’de;

ola gel-miş 2a/08

Tezlik bildirenler:

Metinlerde fiillerin zarf-fiil biçimine “vir-“ yardımcı fiili getirilerek yapılmıştır.

ÜG’de;

şalıvir-sün 25b/05

Yeterlilik bildirenler:

Metinlerde fiillerin zarf-fiil biçimine “bil-“ yardımcı fiili getirilerek yapılmıştır.

⁸¹ Timurtaş, 2005, s. 160.

⁸² İsmet Cemiloğlu, *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1994, s.29.

ÜG'de;

dayanabil-ür 25a/02

FH'de;

taķabil-ür 47a/16

Metinlerde süreklilik bildiren tasvirî fiilin olumsuz biçimi görülmez. Tezlik bildiren tasvirî fiilin olumsuz biçimi ise sadece bir örnekte görölmektedir.

ÜG'de;

şalıvir-medi 41a/16

Yeterlilik bildiren fiilin olumsuzunda -A zarf-fiili görölmektedir.

ÜG'de;

gid-emez 19b/12

aldır-amazsuñ 4b/09

dayay-amazsın 27a/18

id-emezsın 50b/20

FH'de;

al-amazlar 27b/14

id-emez 54b/13

gör-emezler 40a/02

1.3.2. Bağlantı kurucu ekler

1.3.2.1. İyelik ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin bir kişiye veya bir nesneye ait olduğunu bildiren eklerdir. Bir nesnenin başka bir nesnenin malı olduğunu ifade eder.⁸³ Dolayısıyla iyelik ekleri bir nesnenin hangi kişiye ait olduğunu ve o kişilerin sahipliğini gösteren eklerdir.⁸⁴ Eski Anadolu Türkçesindeki iyelik ekleri Türkiye Türkçesindeki şekillerden sadece bazı küçük fonetik değişiklikler dolayısıyla farklıdır.⁸⁵

Metinlerde geçen iyelik eki almış kelime örnekleri:

I. teklik kişi: +(U)m / +(I)m:

ÜG'de;

⁸³ Ergin, a.g.e., 1993, s. 210.

⁸⁴ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara, 2003, s. 259.

⁸⁵ Güner Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara, 2007, s. 12.

ķānūn-um 5b/02 pādīšāh-um 18b/10 ķapudan-um 18b/22

ser-[ ]asker- m 18b/22 murād-um 56a/14 peder- m 6b/16

peder-im 56a/06 y reg-im 3a/17

FH'de;

ķazırlıĝ-um 3a/02 peder- m 2b/07

II. teklik kişi: +(U)ņ:

 G'de;

baş-uņ 56a/15 murād-uņ 55b/14

III. teklik kişi: +(s)I / +U;

 G'de;

rāķoviŗse oĝl+ı dimekle ma[ ]r f b gr+ +nden urulup bařuņ keserken 32b/16

s dv r ķal[ ]a+sı+nuņ g l n  iyt ve yapaĝı ile doldurup 38a/11

[ ]asker-i isl m ordu+sı ķonduķda cem [ ] eŗr fin ķandek idüp 37b/20

bir k c k oŗaķ ķurup ve geçüp orta+sı+nda otura 38b/01

bir  dem n üzerine gelse bir damla+sı s y nmek iķtim li yoķdur 48b/01

bu ķaķire ş m v l si kürd bayr moĝlı [ ]arabist n  l+ +nde uzaķ menzilde
52b/23

edrene ķurb+u+nda babaeskisi ze[ ] metin virdiler 28a/19

FH'de;

m b şeret olman maķalden ķal[ ]a d v r+ı+na varınca ķaķ zir [ ]dur 68a/04

şu toņar ise kem l ni bulmışdur ķazĝanuņ alt+ı+ndan  teşini alup bařķa ķab
içine boşaldalar 46a/04

b r t şişen n i +ı+nde devr olınaraķ  alkana  alkana hem müdevver olup řıķıřur
46a/18

ot yanar iken fişeng řuyuņ dib+ı+ne gider aķ ot yanar 53a/12

ba[ ] dehu ķafes n yuķarı ş s+ı+na 27a/16

el ĥumbara+sı kadar top ola 28a/01

küçük ĥumbara dāne+sı vaz' olunur 28a/13

I. çokluk kişi: +(U)mUz / +(I)mIz;

ÜG'de;

bī-ħadd olan cürmü+müz+i 'afv idüp lutf ve keremiyle mu'āmele eyleye 31a/20

efendileri+müz+in ma'lüm-ı sa'ādetleri olduğda tedbiri+müz+i taqdire muvāfiq eyleyüp 3a/19

ceng eşyāların yapar idük ancak kimse ara+mız+a girmez idi 18a/16

FH'de;

yaşdığı düz tertib eyledigi+müz+den berü 30a/06

'an-aşl fenni+mız+ün rabṭiyyet üzere 68b/08

II. çokluk kişi: +(U)ñUz / +(I)ñIz;

ÜG'de;

cevāb eydür ki cümle+ñiz+e verem vardur 14b/20

III. çokluk kişi: +IArI;

ÜG'de;

küffāra virüp sā'ir cezā+ları+ndan sonra 15a/10

her tulumaya kol+ları+na ikişer üçer ādem yürüdüler 17b/10

erbābını buldurup ĥüküm+leri+ni icrā eylemege 20b/05

anda korunup gine göz+leri açılır 21b/02

FH'de;

kereminden kul+ları+nı daħı iħtiyār-ı cüz'î şāħibi kılup 1b/09

dirseklemenün aralık+ları evvelki gibi dolup 74b/18

alt ve yan+ları+na yapağı vaz' olma 73b/16

tamām hedefe delik+leri+nden müşāhede eyledükde 55b/09

III. kişi iyelik eki almış bazı kelimelerde ek aşınır ve işlerliğini kaybeder. Bylice kelime kalıplaşarak taban hline gelir.⁸⁶ Bunlara bir daha III. kişi iyelik eki getirilmesi sretiyle oluşan duruma ‘‘iyelik eki yığılması’’ denir. Metinlerden bazı örnekler:

G’de;

humbaracıbaşı+sı 17b/21 beglerbegi+sı 25b/23

FH’de;

biri+sı 30a/19 obcıbaşı+sı 44b/12 ba’zı+sı 62a/17

1.3.2.2. Tamlayan eki

Tamlayan eki +(n)Uğ biçimindedir. Metinlerden rnekler:

G’de;

ocağı+nuğ 29a/11 bu+nuğ 30a/15 donanma+nuğ 31a/07

sürme+nğ 37b/01 dşmenğ 51b/12 kendi+nğ 3b/10

şeyler+đ 22a/19 kğıd+đ 44a/01 ağ+đ 52b/01

FH’de;

hvan+đ 4a/13 toprağ+đ 6a/08 urına+nuğ 18b/18

doldırma+nuğ 13b/14 bu+nuğ 14a/06 derece+nğ 17a/08

için+đ 25a/16 gmleg+đ 29b/02 sepet+đ 30a/07

1.4. Kategori Ekleri

Eklendiklerinde sözlüksel anlam değişikliklerine sebep olmayan sadece sınırlı değişik özellikler katan eklerdir.

1.4.1. okluk kategorisi

Metinlerde okluk eki +lAr biçimindedir.

G’de;

ıpa+lar 52b/14 taş+lar 56b/19 ‘araba+lar 52b/12

⁸⁶ Gülsevin, a.g.e., 2007, s.16.

kāise+ler 61a/02

beg+ler 10a/21

siper+ler 16a/06

FH'de;

tıpa+lar 35a/07

noқта+lar 35a/11

top+lar 42a/04

zāviye+ler 58a/17

direk+ler 73a/18

köşe+ler 79b/01

Metinlerde Eski Türkçede kullanılan +z çokluk ekinin sadece bir örneği vardır.

ÜG'de;

göz 24b/21

FH'de;

göz 43b/12

1.4.2. Küçültme/sevimlilik kategorisi

+CIK/CUK;

FH'de;

noқта+cık 56a/08

ufa(k)+cık 31b/15

yükse(k)+cık 74a/02

+cek;

FH'de;

büyü(k)+cek 18a/05

1.4.3. Sıralama sayı kategorisi

+(I)ncI/+(U)ncI;

ÜG'de;

iki+nci 23b/18

üç+nci 15a/20

dörd+ünci 23b/06

beş+inci 11a/21

kırk+inci 9b/04

FH'de;

iki+nci 55a/17

üç+nci 77a/04

beş+inci 66b/03

kırk+inci 2a/08

dörd+inci 13b/11

1.4.4. Üleştirme sayı kategorisi

+Ar;

ÜG'de;

bir+er 22a/14

üç+er 22b/18

FH'de;

bir+er 77b/18

üç+er 26b/05

1.4.5. Olumsuzluk kategorisi

Olumsuzluk eki –mA ekidir.

ÜG'de;

kal-ma-dı 23a/13

atıl-ma-dı 23a/13

ur-ma-yup 24a/22

çek-me-ye 26b/20

yürü-me-dükçe 27a/17

bil-me-yüp 25b/10

FH'de;

kon-ma-dığı 30a/14

bulaşdır-ma-yalar 31a/03

çık-ma-ya 28b/12

gel-me-ye 33b/01

et-me-yüp 42a/18

ir-me-ye 47b/07

Geniş zamanın olumsuzu yapılacağı zaman ise -mAz eki kullanılır.

ÜG'de;

olın-maz 22b/21

bil-mezler 27a/13

eyle-mez 32a/01

FH'de;

ala-mazlar 30b/05

git-mez 32a/06

göre-mezler 40a/02

1.4.6. Nitelik dereceleyici kategorisi

Nitelik dereceleyici ek +cA ekidir:

ÜG'de;

yadurduğın zamānda ziyāde+ce büyük sikkeler 51a/09

bu el-veledu sırru ebīhī muḳtezāsın+ca olmaḳ gerekdür 20b/11

feth idüp ṭābūr ardın+ca gidüp 25a/14

FH'de;

vech üzere gāyet düz+ce ve bir iki parmak kalın+ca tahtadan olmalıdır 53b/06

bārūtuñ üzerine degirmi+ce bir pârça kiçe koyalar 6a/06

ķutu topraĝa kuvvetlü+ce otuz beş kırķ tomār uralar 6a/11

ķalan maħallerine daĝı koyu+ca bulamaç ile ķalafāt olunup 33a/11

1.4.7. Soru kategorisi

Soru kategorisi eki mI ekidir ve daima düzdür, bu sebeple uyuma baĝlı deĝildir.

ÜG'de;

yürüyişle mi 26a/05

sürmegile mi 26a/04

keferesinden mi 27b/06

var mi 16a/15

yok mi 16a/16

1.5. Sıfat

1.5.1. Niteleme sıfatları

ÜG'de;

dürlü dürlü hîlelerden 4b/08

güzel tedbirdür 41a/18

kara cehennem 55b/09

büyük humbara 64a/03

küçük humbara 61a/02

eyü ceng 61a/02

ufak taşlar 56b/19

ulu taĝ 19b/10

başıboş ādem 37a/09

çengelli pāçavra 66b/03

‘azim tedbir 42a/15

yassı metrīsde 25a/02

FH'de;

dürlü dürlü şanāyi‘-i müfide 4a/09

büyücek taş 36b/08

metin ve müstahkem olmaĝıla 69a/18

kara aĝaç 73b/02

büyük zāviyeye 54b/10

küçük humbara 28a/12

ufak moloz 18a/06

boş maħallere 75a/04

dilli pergār 21a/03

‘azim temāşā 51a/09

tehī şişenüñ 47a/10

degirmi aĝaç 30a/12

1.5.2. Belirtme sıfatları

1.5.2.1. İşaret sıfatları

ÜG'de;

bu tedbiri 27b/20

su mertebe 38b/04

o ecelden 42a/22

ol tarafa 51a/02

işbu sene-i mübârekde 24a/06

beri tarafından 31b/14

su arada 25a/19

böyle hıleye 3a/12

FH'de;

bu eczâ 42b/15

sol mertebe 44a/04

ol tarafa 6b/09

işbu mecellede 3a/05

karşuki sâkuñ 21a/05

1.5.2.2. Sayı sıfatları

İsimleri sayı yoluyla belirten kelimelerdir. Türkiye Türkçesinde sayıların bugün kullandığımız şekilleri, Eski Anadolu Türkçesine dayanmaktadır.⁸⁷

1.5.2.2.1. Asıl sayı sıfatları

ÜG'de;

bir ayak 4a/02

iki tekerlek 6b/10

üç humbaracıbaşı 5a/14

dört pâre 15a/10

beş gün 8b/21

altı gözlü 65b/01

yedi aḥvâl 27b/21

sekiz arşun 48b/01

tokuz senedür 10a/11

on serdengeçdi 6b/11

yigirmi vaḳıyye 16b/19

otuz fuç 51a/22

kırk sene 55b/02

elli fuç humbarası 6b/01

altmış fuç 13a/16

seksen 'araba 28b/04

⁸⁷ Zeki Kaymaz, "Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları", *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1991, s. 10.

yetmiş seksen biñ miqdārı küffār 16a/14 toksan hesabında 50b/17
beş yüz humbara 51a/22 yigirmi bir biñ aqçe 5a/15
FH'de;
bir miştara tahtası 60b/07 iki miştaranuñ 61a/12
üç dāne 31a/17 dört tekerlekli 13b/15
beş hāvan 14b/01 altı parmak 26a/08
yedi hazīneye 68b/06 sekiz kantār 71b/10
tokuz dirheme 4b/18 on derece 21b/07
yigirmi def'a 23a/11 otuz kat 52a/13
elli dereceden 7a/06 altmış senesinde 7a/16
yetmiş senesinden 3b/17 toksan dereceyi 13b/12
biñ beş yüz seksen sekiz senesinde 3b/01 beş yüz ādem 18a/03
biñ altı yüz dört senesinde 3b/11 üç biñ toqmaq 49a/03

1.5.2.2.2. Sıra sayı sıfatları

ÜG'de;
ikinci yol 8a/11 üçüncü yol 8a/12
dördüncü metrisde 23b/06 beşinci şehribān kal'ası 11a/21
yedinci günde 4a/17 kırkıncı günde 9b/04
FH'de;
birinci lağımuñ 77a/05 ikinci dā'irenüñ 78a/02
üçüncü hazīnenüñ 77a/04 kırk dördüncü dereceye 13b/11
on beşinci dereceyi 66b/03 kırkıncı sālinde 2a/08

1.5.2.2.3. Üleştirme sayı sıfatları

ÜG'de;
birer maħalde 22a/14 ikişer kat 36a/06

ikişer üçer bayrak 22b/18

üçer beşer yeñiçeriler 41a/05

üçer dörder el humbaraları 27a/07

yigirmişer nefer 5b/07

beşer onar tüfengler 17a/23

onar on beşer yeñiçeriler 17b/10

FH'de;

birer kat 26a/07

ikişer parmak 18a/06

üçer dirhemden 4b/15

üçer dörder parmak 26b/05

dörder beşer parmak 26b/04

altışar dirhemden 4b/14

on sekizer yigirmişer tomâr 6a/16

1.5.2.3. Belirsizlik sıfatları

ÜG'de;

bir zarar işâbet eylemeye 21a/05

birkaç hîle öğrenmiş 13b/06

ba'zı şeyler tedbîr idüp 22a/13

çok hâl vardır 23a/03

her işleri âsân eyleye 28a/02

niçe ze'âmetin 28a/17

niçe niçe 'âkıll dānā olan umūr-dīdeler 2a/17

niçe niçe fetihler 3a/21

her bir qal'aların fethinde 30a/21

hiçbir qal'ada 14b/01

bütün âteşleri gösterür 52a/06

her bārūt 59a/01

biraz âdem harc oldu 7b/06

az zamānda 30a/08

FH'de;

bārūt ve toprak bir günde birkaç dürlü tabī' at hāşıl eyledükde 7b/12

birkaç kat bezden kum 38b/09

ba'zı köşelerinden hāşıl olan 75a/03

çok düşmen ' askerini helāk idecegi 77b/11

her çapuñ berāberinde taħrīr olunmuş 21a/01

başka erbābı olan ba'zı tercümānlar 2b/15

başka kab içine 46a/05

bir başka hıtt-ı müstaķimūñ 63b/01

niçe memālikūñ fethi 2a/03

her bir ādeme birer dāne virilür 26b/12

hiçbir taraftan 24b/01

bütün dā'irede olan 69a/13

her tarafını 69a/17

az derece 7a/14

1.5.2.4. Soru sıfatları

ÜG'de;

kañı kal'a olursa 44a/16

ne mertebe kuvvetdedür 51a/05

her ne kadar menzil isterseñ gider 52b/21

FH'de;

kañı çapa rāst gelür 20b/13

her ne dereceden ne miqdār menzile gider 65b/03

ne kadar menzile gider 7a/07

1.6. Zamir

1.6.1. Kişi zamirleri

Metinlerden FH'de kişi zamiri yoktur. ÜG'de geçen kişi zamirlerinden örnekler:

I. teklik kişi:

ÜG'de; ben 9b/19, benüm 42a/23

II. teklik kişi:

ÜG'de; sen 25a/20, saña 49a/04, senden 18b/10

III. teklik kişi:

ÜG'de; ol 30a/18, aña 5b/15, anuñ 15a/19, anı 27b/07

I. çokluk kişi:

ÜG'de; biz 58a/01, bize 18b/19, bizde 25a/23, bizden 331b/14, bizler 42a/06,
bizüm 42a/15

II. çokluk kişi:

ÜG'de; siz 44a/20, size 44a/20

III. çokluk kişi:

ÜG'de; anlar 10a/23, anları 41a/08, anlardan 37a/03, anlarıñ 41a/07

1.6.2. İşaret zamirleri

ÜG'de;

vāki' olmadı bu dañı güzel tedbîrdür 41a/17

bu tulumbayı bizüm humbaracılarımız kullandığı budur 47a/02

kal' a-i mezbūruñ fetñi ve hem bunda olan humbaracılara ta' lim eylesün 30b/03

imdi bundan naşihat humbaracı olanlara 15a/12

imdi bunı irād eylemeden murād 16b/08

kamāniçe kal' asıñda ve buña mu' ādil kal' alarda 5b/11

bunuñ dañı ismi var cismi yok kabilesidür 12a/12

bunlar cümlesi harbelerdür 49a/01

bunları ziyādesiyle gözetmek gerekdür 51a/04

şimdi bunların ismi var cismi yok kabilesidir 51a/20

orada şıçan yolu ağaları lāzımındandır 31b/19

feth olunmasına murād idinmedi ol bir ġarīb şüretdür 14a/16

tedārik lāzımdır ki aña göre tedārik üzere olalar 2b/15

irād olunmuşdur andan dağı ġāfil olunmamalıdır 10b/14

metrīside şaklasalar gelürler anda korunup gine gözleri açılır 21b/02

sen de anı feth eyleye diyüp 25a/20

o da bir büyük gerekli şan' atdur 25a/09

FH'de;

bu dağı zemīn terāzüsünüñ cedveli şeklidir 9a/02

top ile atılan āteş güllesi budur 43a/19

vaz' olunup atıldığda bundan ağdem sepet ġumbaraları atılması faşında tađrīr olındığı minvāl üzere 33a/17

bunu dağı hāvanuñ ağzı kenārına vaz' olunup 12a/13

buña dağı ibtidā üstübi kettānı muşamma' idüp 42a/18

bunuñ kalıbı şarılır ve bir cānibi şağ bağlanur ve muġkem dögilür 51a/05

bunlar ve gerek pāçavralar mevcūd bulunması ġāyet münāsibdür 27b/14

bunları kazğanda eridüp pāçavraları ve gerek üstübi içine bağırup 40b/03

ol dağı tamām eriyüp imtizāc eyledükde 32b/06

muġaddime-i şānī noğta aña dirler 54b/01

ġıfz eyleyeler andan se-pāyı ġaldırup nişān-ı medāra dağı tađrīr olunan ġā'ide 55b/11

boş ġala ve anı toprak ile dā'iren-mādār hem-vār şıġılana 18a/06

1.6.3. Belirsizlik zamirleri

ÜG'de;

biri beyt-i cibrīl ġal' ası biri yābad ġal' ası idi 9b/07

kimin selef üstâdlaruñ icâd eyledükleri âlât-ı harb kıtâl olup 50b/05
niçe taşnîfâtların kimini üstâdlardan görüp 50b/04
allâhu te'âlâ cümlemüze hayr vire 53a/15
düşmen arasında her biri yirde pârelenür 63a/01
her birinüñ uzun şaplu teberleri var idi 24a/04
her birine birer serdengeçdi ve yeniçeri girüp 48b/02
ba'zılarını lüzümü olduğda isti'mâl olınup 15b/13
fethi için olduğını kimseye bildürmeyüp 55b/23
kimsenüñ tedbirine muhtâç olunmadı 14a/23
vücûda getürmege âdem nâdirdür kimseden su'âl eylemezler 15a/04
toğsan hesâbından terâzü kimsede yokdur bu haķir icâd eyledüm ve kimse de bu
şan'atı bilmezler 60a/01
FH'de;
ve kimi dağı ufaķ olup vaz' olınacaķ 50a/13
biri on beş ve biri yigirmi bir derecedür 21b/05
birisi dağı ayaķlu terâzüdür 12a/14
kırķar toṃârdan cümlesi yüz altmış toṃâra varır 6a/12
falyaları cümlesinüñ yuķaru ola 28b/05
zıkr olınan terkîblerüñ her biri bir üstâduñ eşeri olup 24a/16
işbu eczâlaruñ her birini başķa başķa muḥkem saḥķ idüp 44a/02
ol zâviyenüñ her birine kâ'ime dirler 54b/08
sâ'ir derecelerin her birinden atılmaķ lazım gelse 65b/06
aķ ot başķa kara ot başķa iki dürlü eczâ yapıla 52b/15
endâhte olındığı ḥâlde ba'zılarını göremezler 40a/02
ba'zısı yüksek ve ba'zısı alçaķ olmayup 62a/17

kimesnelerüñ fenn-i ħumbara ve şanāyi^ç-i keşir[e]de mahāret-i tāmmları olmağıla 4a/03

bir kimesne falyada şoqlılı olan timur igneyi durmayup 6a/14

kimi dağı ufağ olup važ^ç olunacağ 6a/13

1.6.4. Soru zamirleri

ÜG'de;

mümkinini her ne ise maħallinde mağdūruñ şarf idüp metrīsde 26a/05

ğal^ç a dīvārı her ne olursa olsun ħumbara ile atılır 52a/14

ğayrı tedārik ne lāzımdur bilür 52b/16

ma^ç lūm olunur şan^ç at nedür taħrīr ve hem taşvīr eylemişümdür 18a/18

kimesneler vardır söylemezler ki kim diñler 21b/14

FH'de;

ħāşıl olan her ne ise on ^ç adede ğarb olunup 57b/11

1.6.5. Dönüşlülük zamirleri

Eski Anadolu Türkçesinde dönüşlülük zamiri olarak kendü, kendüzi(n) ve öz kelimeleri kullanılır. Dönüşlülük zamirleri iyelik ve durum eklerini kullanabilirler.⁸⁸ Bugüne kadar “kendi” dönüşlülük zamirinin kökeni üzerinde doyurucu bir açıklama yapılmamıştır.⁸⁹ Hasan Eren⁹⁰ “kendi” maddesine yer vermezken, Sir Gerard CLAUSON⁹¹ yer vermiş ancak o da kökeni konusunda bilgi vermemiştir.

ÜG'de;

kendü 60a/01

kendülerine 3a/06

kendümüzi 15a/08

kendülerin 22a/01

kendüye 24a/22

kendünüñ 27b/13

FH'de;

⁸⁸ Şahin, a.g.e., 2003, s.53.

⁸⁹ Özgür Ay, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılan Dönüşlülük Zamir(ler)i Üzerine”, *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, 21-23 Mayıs 2009.

⁹⁰ Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999.

⁹¹ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, London 1972, s. 728-729.

kendülerden 2b/14

kendülere 4a/05

kendüye 13b/15

kendündendür 19a/02

kendüsine 64a/07

1.7. Zarf

1.7.1. Yer zarfları

ÜG'de;

yukarudan aşağı atar 61b/03

yukarudan inerken tüfenglerin atılır 20a/11

ilerü varmıyor 5a/08

beş on kulaç ilerü veyā girü kalur 50b/20

niçe idecegin bilmeyüp icerü girüp kılıç urdılar 25b/10

serdengeçdiler ile taşra çıkarup 17a/03

tağına karşu 'azīm taşlı bir tağ var idi 52a/21

kal' a-i mezbūra (17) yakın bir maħalline yanaşup 56a/17

FH'de;

aşağıdan yukaru kalkduķca 4a/15

aşağı toğrı iner 13a/04

ilerüye şalpa olunur 8b/07

yüksek çıkup girü kalur 17a/07

falyadan icerü âteş te'sİR ider 34b/04

bir miķdār eczā taşra döküp 47a/19

işbu moloz yakın maħalle isti' māl olunur 18a/08

1.7.2. Zaman zarfları

ÜG'de;

ol giçe kendülerin bilmezler 22a/01

serdengeçdiler ile giçe kal' adan taşra çıkup 17a/09

aşla durmayup giçe ve gündüz ikdām-ı tām̄m ve ihtimām üzere atlar ki düşmene şaşkınlık hāşıl olur 38a/06

şimdi ol kânūn baṭṭı 5a/07

şimdi ismi var cismi yoḡ gibidür 6a/19

imdi öyle mülāhaza eyledüm 9b/08

imdi bunu irād eylemeden murād 16b/08

kaçan ki bir ḡal'aya şarılup muhāşara eylemek murād olınuğı zamānda 7b/01

aḡşāma deġin cümle şarānpolleri söküp ṭaġlar gibi 'alī ketḡüdānuñ öñine yıġdılar 24b/06

bir sabāh vaḡtıñde ālāyların baġlayup ḡal'anuñ üzerine yüridiler 6a/19

her gün kāfirler yürirlerdi 17b/01

birkaç gün ziyādesiyle yaġmur yaġmaġıla 'özr eyledi 14a/11

birkaç gün içinde fetḡi müyesser olup 30a/05

bu tedbīr bu güne deġin görilmemişdür 21b/03

hemān söz şatarlar 6a/04

ol vaḡt donanma gerü dönüp 19a/01

evvelā bir iki biñ ḡadar tūfengli ṭulumba gerekdür 26b/21

FH'de;

gāh pek ve gāh yavaş çıkar 48b/18

gāh āteşlü ve gāh āteşsüz 48b/18

bir giçe devr ḡral şuyı maḡv olup 39a/01

giçe ḡālinde düşmen metrīs aldıġı 30a/17

andan soñra dānenüñ eṭṭāfına bir iki ṭorba ṭopraḡ ḡonup tepecek 6b/03

andan soñra ḡurınasından falya ḡanaġında olan bārūtuñ üzerine pıḡaḡ ḡalınlıġı eczā dökeler 8a/12

hemān kömür taçacı çıkardığı gibi tıpa ile muhkemce şişeniñ ağızını taçabilür
44a/15

vakt-i hācetde isti' māl idesin 44a/30

bulutlu hevāda ruṭūbet ḥāşıl itmekle kuvveti gāhī tenezzül ve gāhī teraqqī olur
7b/07

andan evvel üstübi el ḥumbaraları kadar yuvarlak toplar yapalar 42a/04

bir sâ'at mikdārı daḥı âteşde dura 46b/16

1.7.3. Miktar zarfları

ÜG'de;

ancaḳ içinden biraz âteş çıkar 47a/02

ol ḳal'ada ceng çok sürmez 23b/03

ol aşl âdemler çok olinça fitneye bā' iş olur 41a/10

zīrā küffāruñ ziyāde şakladuğı şeylerdür 14b/23

FH'de;

perākende oldukları maḥallerde çok eglenmeyüp 27b/09

eger âteşi çok çıkup 22b/19

toḳmaḳ urasuñ pek a' lā olur 49a/04

âteş olınuḳda katı çok düşmen askerini helāk idecegi 77b/11

eger çubuk ağır gelür ise 49b/04

taḥrīr olınan ḳā'ideden ziyāde ḳomayup ṭomārını daḥı ziyāde urmağa heves
itmeyeler 6a/02

1.7.4. Durum zarfları

ÜG'de;

her ne kadar meydān var ise güzel bilürsin 59a/02

böyle menzilin güzel añnadur 60b/01

ol ḳal'anuñ fetḫi āsān olur 4a/03

ancak taqd̄ir-i ilāhī böyle imiş 24b/09

imdi öyle mülāhaza eyledüm 29b/22

yeñiçeri üç dört kat metr̄is alup toplar 39a/18

FH'de;

top gidüp eyü olur 35a/09

üç biñ tokmak urasın eyü olur 49a/03

hem kabuğı āsān soyılır 45b/04

bir cānibi sağ bağlanur 51a/05

vaż' olunacak ise böyle itmege muhtāçdur 39a/03

āteşi çok çıkup tiz yanar 22b/19

zifte yapışup takviyyet bulur ve hem tiz kurur 29a/08

tedk̄ik ve temyiz iderek doldırılıp 4a/11

falyada şokılı olan timur igneyi durmayup çevire 6a/15

gāh pek ve gāh yavaş çıkar 48b/18

ağır gelür 49b/04

hāvan kenāriyla boş olan aralıkların 30a/08

1.7.5. Soru zarfları

ÜG'de;

zīrā niçe kerre eylemişdür 22b/16

küffār niçe idecegin bilmeyüp 25b/10

her tarafında kapular niçe konmuşdur 39a/04

bizüm için niçün kırılıp ve hem esir oluruz 15a/07

her ne kadar büyük olsa eyüdür 7a/11

ne kadar uzak olursa urur 17b/14

FH'de;

ne kadar ba‘id olsa ‘amel āsān olur 57b/12

1.8. Edat

Tek başlarına anlamları olmayıp ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli ilgiyi kurmaya yarayan alet sözlerdir.⁹² Metinlerde geçen Türkçe ve yabancı asıllı edatlar:

1.8.1. Bağlama edatları

ÜG’de;

ğāfil olunmamalıdır eger ƙal‘a cenginde ve eger ƙābūr cenginde ve eger bir meydān cenginde ne maħalde olursa olsun 10b/15

mübāşeret eyleye zīrā bu düşmen-i bī-dīn kelb gibi 10b/19

muvāfiƙ eyleye çünki devletlü efendilerimüz ğazā ƙarafiña meyli 11b/17

baş göstermez meger ki cemī‘ eƙrāfin bir ƙavī ħandek eylemiş 23a/09

ne minvāl üzere ƙonmaƙ lāzımdur ki düşmenden emīn ola 2b/18

ħīle-i fāsidesin gör kim barışık esnāsında iken 32b/01

kaçan kim ordu-yı hümāyūn ƙonup ƙopraƙ sürmek murād olınuğı zamānda zıkr olınan 41b/02

üç yā dört veyā beş dāne 17b/08

bir yā iki ādem bile gide 41a/08

üç veyā dört ğrande ƙulumba 53b/06

bir arşun yāħūd maħalline göre iki arşun 30a/22

dīvārı atmaƙ veyāħūd bir ƙabyayı veyāħūd bir şarānpo atmaƙ 16b/18

iƙtizā eylese veyāħūd ƙal‘anuñ altında şu ƙıƙsa veyāħūd kimse ƙaya üzerinde olsa 52a/11

bir ħīle ile zārarı işābet eylememek içündür 42a/01

helāk ider ve nerd-bānı ƙop ile ve tūfeng ile pāreler 49a/04

⁹² Necmettin Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 2003, s. 75.

icrā olunmuş kadar ecr ü şevāba nā' il olur 21b/17

tedārīkdür belki ' asker-i islām metrisde şaşlasalar gelürler 21b/01

icrā iderse tā kıyāmete degin 22b/02

bunları kaçan kim toprak devr olıduğı 40a/20

ṭābūr cenginde veyā bir meydān cenginde 41a/03

bu dağı güzel tedbīrdür ve hem yolındadır 41a/18

bu kadar taḥrīr ve hem taşvīre ṭālib olan kimesneler şan' atı ister hem erbābını bulur 15b/07

peydā eylemişlerdür ammā şimdiki üstādlar toḳsan ḥesābında 50b/16

lağım mümkün degül aña ḥumbara ile lağım eylemek gerekdür 7a/09

baş göstermez meger ki cemī' eṭrāfin bir kavī ḥandek eylemiş 23a/09

küffār helāk oldu gerçi yapılır ammā biraz ādem ḥarc oldu 7b/06

saña başuñ gerek ise ol vaqt donanma 19a/01

su 'āl olunur ise merḥūm sultān süleymān ḥān ṭābe şerāḥ 4b/16

ser-ḥalīfe idüm ol sebebden cümle ma' lūmumdur 32b/20

ḳal' aya dağı cenge mübāşeret olıduḳda aña dağı ziyādesiyle 36a/09

devīr itdürüp tā ki toprak ādemi şaşlar 38b/10

sürmegile mi olur yāḥūd bir uğurdan yürüyişle mi olur 26a/04

ṭābūr cenginde veyāḥūd meydān cengi olduḳda 40b/12

feth-i tedbīr ya' nī toprak sürmenüñ beyānındadır 37b/01

ādem yok mıdır yoksa tedbīr-i mā-lā-yuṭāḳ mıdır yoksa bilür ādeme ri' āyet yok mıdır 27b/19

ḳaydında degül yohsa niçe ' āḳıl kimesneler vardır 21b/13

yağmurlar hod her vechile fā'idesi vardır 14a/12

kāfirden almağa da ḳādirdür dağı virmemege de ḳādirdür 15a/16

FH'de;

bir utu toprak oyalar eger humbara atılacak menzil ba' id ise 6a/10
menzile gider zirā hāvanuñ ağızı yukaru olmağıla 7a/01
beyān olunmuş idi çünkü tertib-i mezkūreden mümkün olmadığı zāhir oldu 67a/20
söküp atar meger bārūtı gāyet nokşān olup 68a/16
dört yüz beş dirhem olur ki menzil-i ba' ide atılan 4b/19
mikdār olur ki oz mikdārı ve kimi dağı ufa olup vaz' olunacak 50a/12
ol müselleş yā ā'imü'z-zāviye olur veyā münfericü'z-zāviye olur 55b/03
hāşıl olur ki yā ā'imü'z-zāviye veyāhūd haddü'z-zevāyādur veyāhūd
münfericü'z-zāviyedür 55b/17
on beşer veyā yigirmişer tomār 66a/14
beşer veyāhūd altışar dirhemden hesap olma 4b/14
ağaçdan veyāhūd topraktan veyāhūd timurdan 43b/09
içine doldıra ve üzerine reçine ile alafāt ideler 43b/10
'ālem-i esbāb ılıp kevn ü fesādda cümle 1b/06
humbaranuñ etrāfları tā dib tāsına gelince muşamma' 28b/02
taviyyet bulur ve hem tiz urur 29a/08
her urduda mīli hem aldırıp hem derinden bu vechile tamām 23a/14
hükümüni izhār ider ammā al' a divārı temeline 68a/18
frengi kitāblardan ve gerek ocağı mezkūr ricālinden 2b/13
ağaç müştā birle muhkem sahq idüp 50a/16
eczā uygun degül ise gāh pek ve gāh yavaş ıkar 48b/18
bārūt söküp atar meger bārūtı gāyet nokşān olup 68a/16
menzil vasat ise humbaranuñ be-her çapına 4b/14
atılan dāne dağı ol adar menzile gider 7a/08
gömlegi dağı dikeler pes zıkr olındığı 28a/10

pirinçden yāhūd timurdan mīl yapılup vaż' olunur 12b/02
zemīne inerken veyāhūd indigi gibi pārelenür 27b/05
istikāmet üzere olmayup ya'nī ba'zı cüz'î yüksek 62b/03
gevşek ola yohsa bārūtuñ kuvveti mektüm qalmaz 68a/17
ihrāc olınsalar da birbirlerine telākileri müyesser olmaz 62b/08

1.8.2. Son çekim edatları

ÜG'de;

metrīs bahsiñde geregi gibi beyān eylemişümdür 4a/04
toprak ile şaklamış topa 4b/08
qal'aya yakın getürmege bile qomaz top ve tūfeng 27a/23
muzaffer olunmaq içün derūn-ı kitābumda niçe niçe tedbīr 1b/05
ne minvāl üzere tedbīr tedārik lāzımdur 2b/15
yedi sekiz güne degin aślā top ve tūfeng atmayup 3b/06
bir haftaya degin top ve tūfeng eyleyüp 23a/07
qāndiye qal'ası seferinden berü dīn-i mübāne hīzmet 8a/17
merhūm sultān selīm hāndan berü batdı gitdi 42a/08
ceng idüp girü çehrīne gelüp 25a/15
varup orman içine qondılar 32b/14
toprak sürdükde içinde olan 'asker qal'adan me'yūs olduqda vire eylediler 5a/03
yuqarudan aşağı atar 61b/03
vire eylediler taşra elçi gönderdükde 14b/19
aña göre ne minvāl üzere qonılar 3a/01
her ne kadar taqayyüd idüp 4b/01
'asker-i islām metrīsten çıkarup karşu duraydı 24b/10
sekiz günden soñra ol giçe bayram giçesi idi 3b/12

FH'de;

hāvandan çıktığı gibi menzile gitmez 6b/11

humbara terāzüsi ile menziline göre derece-i irtifa^ç ihtimām olma 6b/17

tekne içinde ağaç mūšta birle muhkem saḥḥ idüp 50a/16

adlā^ç-ı erba^ç ası olanuñ dört bile dılı^ç berāber olup 64a/06

tecrübe içün endāhte olunan humbaranuñ menzili 66a/03

yine tenezzül üzere olduğunu fehm ve tedkik eyledüklerinde 4a/16

seksen beş çapa degin işāret olunmuşdur 21a/20

yedi hazīneye degin lağım tertibini mümkündür 68b/06

eşnā-yı mezküreden berü memālik-i islāmiyyede 4a/07

yüksek çıkup girü kalur 17a/07

kebīr ağaç tekne içine eczāları ölçüp koyalar 24b/02

ağaç dibekler içinde başka başka muhkem saḥḥ olunup 22b/12

hāvanı doğrutmadan aşağı ucını hāvanın hazīnesine koyup 8b/12

tıpanuñ taşra kalan ucından başlayup 29a/02

ibtidā hāvana göre gāyet kalınca tahtadan endāhte olunacak 34b/08

şığacak kadar bir kâ^ç ide vārul şeklinde bir fūcı yapıla 36a/01

pergāruñ dili karşuki sâkuñ her neresine rāst ve mülāki olur 21a/05

bārūt dolduğdan soñra tıpayı ağızına şokup 23b/07

1.8.3. Berkitme edatları

ÜG'de;

ordu-yı hümāyün dahı her vechile düşmenden emīn olur 3a/04

küffār ^çaskeri elbette bizüm ordu-yı hümāyün üzerine bir yol top ve tüfeng ile gelür 36a/14

bir kal^ç ayı kâfirden almağa da kâdirdür 15a/16

benüm de ordumı başarlar 3b/11

bir ayak ilerüde alınur ise ol ƙal' anuñ fetħi āsān olur 4a/03

FH'de;

noƙta-i dereceyi rāst bir ھاıı-ı müstaƙīm daħı çekeler 57a/03

bārūtuñ ƙuvveti mektüm ƙalmaz elbetde ħükmüni izħār ider 68a/17

iħrāc olınsalar da birbirlerine telāƙileri müyesser olmaz 62b/08

ħumbaraya menzili ba' id ise ƙırƙ kerre toƙuz dirheme arb olınuğda 4b/17

1.8.4. Ünleme edatları

Bunlar her türlü duygu ve heyecanı ifade etmek için kullanılan sözlere dir. Menş e ve yapı bakımından ya tabiat seslerini taklit suretiyle, yahut da hislerin yorumlanarak “ses” şeklinde terennümü neticesinde meydana gelmiştir.⁹³

ÜG'de;

eydür ki ey efendim pādiřāhımızuñ yek ƙulında ھاıı-ı şerifi vardur 56a/07

yā rabbe'l-ālemīn bi-ħürmeti'l-mürselīn 2b/02

⁹³ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974, s. 293.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÜG METİN

kitāb-ı merķūmda olan telifāt-ı tedbīrāt

[1b]

(1) bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm

(2) *naşr'un minallahi ve fetḥun ḳarīb ve beşşiri'l-mü'minīn*⁹⁴ 'asker-i (3) islām sefer-i hümāyūn **ḫazret-i allāhu te'ālānuñ** 'avn-ı (4) 'ināyeti talebiyle **in-şā'allāhu te'ālā** manşūr ve muzaffer olunmak (5) için derūn-ı kitābumda niçe niçe tedbīr u tedārikler taḥrīr (6) ve hem taşvīr olunmuşdur küffār-ı ḫāksārı ḳahr helāk (7) eylemek için ve küffāruñ her aḫvāl ḫile-i fāsıdeleri (8) olunmağıla ifsād eylemek için tedbīr u tedārikler taḥrīr (9) olup ekşer⁹⁵ bu mel'ūn nemçe kāfirleri ordu-yı (10) hümāyūnı başmaḳlık mu'tād ḫile-i fāsidesi idi bosnada (11) toprak sürmek tedbirin peydā eylemiş mel'ūn moskov⁹⁶ (12) keferesiñden ta'lim eylemek gerekdür zīrā azāk ḳal'asında (13) eylemiş idi⁹⁷ **ḫazret-i allāhu te'ālādan** niyāzımız budur ki

[2a]

(1) tedbirlerimizi taḳdīrine muvāfiḳ eyleyüp ol **faḫr-i (2) kā'ināt ve sebeb-i mevcūdat olan muḫammedü'l-muştafā şal-** (3) **-lallāhu te'ālā** 'aleyhi ve sellem ḫürmetine sevgili ümmetini melil ü maḫzūn (4) eylemeyüp manşūr ve muzaffer eyleye āmin *bi-ḫürmeti'l-seyyidü'l-* (5) *-mürselīn ve çihār yār-ı güzīn riḳvānullāhi te'ālā* 'aleyhim (6) *ecma'in*⁹⁸ ve cemī' enbiyā evliyāları ḫürmetine āmin *yā rabbe'l-* (7) *-'ālemīn bi-ḫürmetihi seyyidü'l-kevneyn ḫatmi'l-mürselīn*⁹⁹

(8) 'asker-i islām manşūr ve muzaffer olunmak

(9) için tedbīr-i tedārik ḫayır-ḫāḫdur

⁹⁴ "...Allah'tan bir yardım ve yakında gerçekleşecek bir zafer! Müminlere bunları müjdele!", Kur'an-ı Kerim, Saff Suresi, 13. ayet.

⁹⁵ Metinde "ekşer" şeklinde yazılmıştır.

⁹⁶ Metinde "moşkov" şeklinde yazılmıştır.

⁹⁷ Azak Kalesi Temmuz 1697/Muharrem 1109 tarihinde Rusların eline geçmiştir. Danişmend, *Kronoloji*, III, 479-480; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, 593-597.

⁹⁸ "Peygamberlerin efendisi ve dört halife hürmetine Yüce Allah'ın rızası onun ve herkesin üzerine olsun."

⁹⁹ "Ey Alemlerin Rabbi, peygamberlerin sonuncusu, kainatın efendisi hürmetine."

(10) **imdi** kitāb-ı mezbūrda taḥrīr ve hem taṣvīr olınan (11) tedbīr u tedārikler her birleri yerli yerinde ve yolında olmaḡ (12) üzeredür **in-ṣā'allāhu te'ālā** öyledür **mülāḥazam**¹⁰⁰ ancaḡ (13) devletlü efendilerimiz kitāb-ı mezbūrı birḡaç kerre müṭāla'a (14) ve müzākere¹⁰¹ eylese kırḡ elli senelerde gereḡi gibi sefer eylemiş (15) ḡadar her aḥvāllerine vuḡūf taḡṣīl ider **imdi** (16) kitāb-ı mezbūrda taḥrīr ve hem taṣvīr olınan tedārik (17) tedbīrleri niḡe niḡe 'āḡıl dānā olan **umūr-dīdeler** ile (18) meṣveret olunmaḡ lüzümü olup eḡer her vechile tedbīrāt (19) yolında olıduḡı ma'lūm-ı sa'ādetleri olıduḡda (20) **ḡazret-i allāhu te'ālānuñ 'avn-ı 'ināyeti ṭalebiyle** tedbīr tedārikine (21) mübāṣeret olunup **ḡazret-i allāhu te'ālā** 'asker-i islāmı

[2b]

(1) maṣṣūr ve muṣaffēr eyleyüp dūṣmen olan küffār-ı ḡāksārı (2) ḡahr helāk eyleye āmīn *yā rabbe'l-'ālemīn bi-ḡürmeti'l-mürselīn*¹⁰²

(3) **sefer-i hümayūn aḡvālını gereḡi gibi tedbīr**

(4) **tedārikleri yerli yerinde taḥrīr ve taṣvīr**

(5) **eylemişümdür ki** raḡbet olunup mübāṣeret olunur ise (6) **in-ṣā'allāhu te'ālā** 'asker-i islām maṣṣūr ve muṣaffēr olur (7) **ḡazret-i allāhu te'ālānuñ 'avn-ı 'ināyetiyle** tedbīrlerimizi (8) taḡdire muvāfiḡ eyleyüp **ol faḡr-i kā'ināt muḡammedü'l-muṣṭafā** (9) **ṣallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḡürmetine ve ḡihār yār-ı ḡüzīn** (10) **rıḡvānullāhi 'aleyhim ecma'in ḡürmetine** kitāb-ı merḡümü (11) te'līf eylemeden murād ḡazānuñ üç nev' üzere ḡareketin¹⁰³ (12) ve tedbīr tedārikīn fehmi ve vuḡūf taḡṣīl idüp **kırḡ** (13) **elli** senelerde ḡazālarda¹⁰⁴ ḡezmiş ḡadar umūr-ı seferi (14) taḡṣīl ider **ve daḡı** 'asker-i islām sefer-i hümayūna (15) ne minvāl üzere tedbīr tedārik lāzımdur ki aña ḡöre (16) tedārik üzere olalar **ve daḡı** bir dūṣmen ḡal'ası (17) altına ḡonıldıḡda ordu-yı hümayūn ne minvāl üzere (18) ḡonmaḡ lāzımdur ki dūṣmendenden emīn ola zīrā bu faṣla (19) ziyādesiyle birḡaç yerde te'kīd üzere taḥrīr ve hem (20) taṣvīr eylemişümdür ki maḡhallinde ḡaflet olunmaya¹⁰⁵ ekseri¹⁰⁶ (21) 'asker-i islāmuñ münhezim¹⁰⁷ olunması ordu-yı hümayūn

¹⁰⁰ Metinde "mülāḡazam" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰¹ Metinde "müzākere" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰² "Alemlerin Rabbi, peygamberlerin ḡürmetine."

¹⁰³ Metinde "ḡarekīn" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰⁴ Metinde "azālarda" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰⁵ Metinde "olınmana" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰⁶ Metinde "ekseri" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰⁷ Metinde "münhaz" şeklinde yazılmıştır.

[3a]

(1) ʔarafıñdandır aña göre ne minvāl üzere ʔonılar ve ne tedbīr (2) tedārik olunması lāzımdır ki geregi gibi taħrīr ve hem (3) taṣvīr eylemişümdür manzūr-ı ʔālileri olduḡda maʔlūm-ı (4) saʔādet olunur ve ordu-yı hūmāyūn daḡı her vechile (5) dūṣmenden emīn olur ve belki ʔasker-i islām metrīsde (6) Őaḡlasalar gelüp ordıda rāḡat olup kendülerine (7) gelüp gine cenge muḡāvet ve mūbāŐeret iderler zīrā (8) bu tedbīr **Őahābe-i gūzīn rıḡvānullāhi ʔaleyhim ecmaʔīn** (9) tedbīrindendir ve bu huŐuŐda ḡaflet idüp ihmāl (10) olmaya ve bu tedbīr tedārikde vāfir Őuḡrā¹⁰⁸ ve kübrā idüp (11) tafŐīl üzere yazmaḡdan murād küffār-ı hāksār¹⁰⁹ birḡaç (12) kezdir ki böyle hīleye sālīk olup ʔasker-i islām (13) metrīsde iken birḡaç biñ kāfir ordınuñ bir ʔarafıñdan (14) görindüḡi gibi ordıda periŐanlıḡ vāḡiʔ olmuŐdur (15) ʔaceb hāldür ki ol aḡvālī kimse añlamaz ve anuñ tedbīr (16) ve tedāriki ʔaydında degüldür ve bu huŐuŐda **allāhu teʔālā** (17) **ʔalīm dānādur ki** yüregim āteŐ gibi yanar efkārında olduḡımda (18) bu aḡvālī ḡādir olduḡım mertebede taħrīr ve taṣvīr (19) idüp devletlü efendilerimüzün maʔlūm-ı saʔādetleri (20) olduḡda tedbīrimüzi taḡdīre muvāfiḡ eyleyüp **in-Őāʔ-** (21) **-allāhu teʔālā** niḡe niḡe fetihler müyesser olur *allāhu aʔlem bi-Ő-Őavvāb*¹¹⁰

(22) **hiŐŐedār olacaḡ tedbīrlər aḡvālīdür**

[3b]

(1) ḡaçan ki belḡrad ḡalʔasıñı küffār-ı hāksār muḡāŐara eyledükde (2) ḡoca caʔfer paŐa ser-ʔasker idi ve ḡelebi muḡammed paŐa (3) yeñiḡeri aḡası idi ve ʔabdurraḡman paŐa cebecibāŐı (4) idi ve bu ḡaḡīr daḡı ḡumbaracılar üzerlerine baŐ ḡalīfe (5) idüm ḡalʔa-i mezbūrı dōrt ʔarafıñdan muḡāŐara eyledi (6) **ammā** yedi sekiz güne deḡin aŐlā ṡop ve tüfeng atmayup (7) Őīt ve Őadā eylemedi ol sekiz gün içinde cümle ordu- (8) -sıñı ṡābūr iḡine alup ordunuñ daḡı eṡrāfın ḡalʔa (9) ḡandeginden ziyāde ḡandek eylemiş ki taʔbīr olunmaz zīrā (10) ordı baŐmaḡ kendinüñ hīle-i fāsidesi olduḡımdan (11) bilür ki benüm de ordumu baŐarlar diyü iḡtirāz ider tamām (12) ordısından emīn olduḡda sekiz günden Őoñra ol ḡiḡe (13) bayram ḡiḡesi idi ḡalʔaya metrīs olup cenge mūbāŐeret (14) eyledi **elli iki** günde ḡalʔada aŐlā dīvār eŐeri ḡalmadı (15) ṡoplarımızı atacaḡ beden dīvārı ḡalmadı ancaḡ **elli iki** (16) günde **on biñden** mütecāviz ḡumbaralarımız atılıp bi-ʔavniʔl-lāhi (17) teʔālā küffār münhezim olup bir ḡiḡe ḡarārı firāra tebdīl

¹⁰⁸ Metinde “Őūrā” Őeklinde yazılmıŐtır.

¹⁰⁹ Metinde “kaŐār” Şeklinde yazılmıştır.

¹¹⁰ “Allah doḡrusunu daha iyi bilir.”

(18) eyledi bu **huşuş**¹¹¹-ı meşrûh üzere hareket gerekdür

(19) **imdi** bu minvâl-i meşrûh üzere derûn-ı kitâbumda tahrîr ve hem (20) taşvîr olunduğı üzere ordu-yı hümâyûnı yerli yerinde (21) kôndurup ve yerleşdirüldükden şoñra ‘asker-i islâm

[4a]

(1) metrîslerin aldırmasına cidd ü sa‘y itdirdesün ki hemân (2) metrîslerde ziyâdesiyle taqayyüd gerekdür ki bir ayak ilerüde (3) alınur ise ol **kal’** anuñ fethi âsân olur ve niçe aḥvâllerin (4) daḥı metrîs baḥsiñde geregi gibi beyân eylemişümdür nazâr olınuḡda (5) ma‘lûm-ı sa‘âdet olunur bu **huşuşda**¹¹² ġaflet olınmaya

(6) **muḥâşara** olınan **kal’** anuñ fethi âsân olmak için tedbîrdür

(7) **imdi** metrîs aḥvâl ne minvâl üzere almak lâzımdur ki ol **kal’** a- (8) -nuñ fethi âsân ola evvelâ metrîsler **kal’** aya ziyâdesiyle (9) ḥandegi başıña yakın olan **kal’** a fethi âsân olur **ammâ** uzaḡdan (10) alınan **kal’** anuñ fethinde ziyâdesiyle güçlük vardır ve hem (11) ‘asker-i islâm ḥandek başıña varınca telesirler merḥûm ‘alî (12) paşa vâradîn¹¹³ **kal’** asına uzaḡdan metrîs almış idi¹¹⁴ (13) **kal’** a-i mezbûri¹¹⁵ biraḡup gidüldi gerçi yağmurlar daḥı (14) ziyâdesiyle yağdı **ammâ** yağmurlar daḥı yağmasa fethinde ziyâde (15) güçlük var idi **ammâ** çehrîn **kal’** asıña varıldıḡda (16) gündüzin ḥandek başıña yakın yerde metrîs alındı (17) **yedinci** günde varış tarafuñdan laḡım eyleyüp atıldı **ammâ** (18) şâhib-i devlet ‘asker-i islâmı yürütmedi benüm kavlümden (19) olsun fethi diyü şoñra **otuz iki** günden şoñra gine (20) varış tarafuñdan laḡım ile fethi âsân oldu¹¹⁶ **ammâ** ol (21) zamânda bu mel‘ûn nemçe kâfirleri gibi orduyı başmak

[4b]

(1) ḥilesin bilmez idi **imdi** hemân her ne kadar taqayyüd (2) idüp sa‘y olunur ise metrîsi **kal’** aya yakın aldıralar

(3) **küffâr-ı ḥâksâr**uñ gör ne minvâl üzeredür

(4) **hareket-i tedbiri** bir **kal’** ayı **muḥâşara** eyledükde

¹¹¹ Metinde “huşuş” şeklinde yazılmıştır.

¹¹² Metinde “huşuşda” şeklinde yazılmıştır.

¹¹³ Metinde “varâdîn” şeklinde yazılmıştır.

¹¹⁴ Sadrazam Şehid Ali Paşa (dğ. 1667) Avusturyalılarla yapılan savaş esnasında Petervaradin’de 5 Ağustos 1716 günü alınandan vurularak şehid olmuştur. Recep Yılmaz, “Ali Paşa (Damad, Şehid, Silahdar)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 225-6.

¹¹⁵ Metinde “mezbûrdı” şeklinde yazılmıştır.

¹¹⁶ Çehrîn Kalesi, Sadrazam Kara Mustafa tarafından 3 Receb 1089/12 Ağustos 1678 tarihinde otuz üç günlük bir muhasaradan sonra, kale altına açılan gediklerden atılan iki humbara ile yapılan şiddetli hücum ile fethedilmiştir. *Silahdar Tarihi*, I, 709; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, 439-443.

(5) **imdi** toprak sürmenüñ aḥvāli ne minvāl üzeredür (6) tafşil üzere derün-ı kitābda taḥrīr ve hem taşvīr (7) olunmuşdur bir ḳal' anuñ eṭrāfi parmaqlık ve lağım ve şarānpo¹¹⁷ (8) ve dürlü dürlü ḥilelerden mā' adā ḳal' ayı daḥı toprak ile (9) şaḳlamış topa ve tūfenge ḳal' ayı aldıramazsuñ aña toprak (10) sürmek tedāriki ve tedbiri ne minvāl üzere lāzımdur ki (11) geregi gibi taḥrīr ve hem taşvīr olunmuşdur **ammā** bunuñ daḥı (12) ismi var cismi yok ḳabileleri gibidür cismi daḥı vardur (13) **ammā** isti' dādına ādem lāzımdur **bu daḥı** merḥūm sultān (14) süleymān ḥān ḡāzī raḥmetullāhi 'aleyh zamānından berü (15) baṭmışdur ve eger toprak sürmenüñ mişli sebḳat eylemişdür (16) diyü su'āl olunur ise merḥūm sultān süleymān ḥān (17) ṭābe şerāh rodos ḳal' asınuñ fetḥinde 'āciz ḳalduḳda toprak (18) sürüp fetḥ eyledi **ve daḥı** sultān selīm ḥān ṭābe şerāh (19) sīdvār ḳal' asınuñ gölini çiyt ve yapağı ile doldurup (20) üzerinden toprak sürüp fetḥ eyledi **ve daḥı** merḥūm (21) sultān selīm ḥānuñ ḳapudan paşası ḳıbrısdā maḡosa¹¹⁸

[5a]

(1) ḳal' asın toprak sürüp fetḥ eyledi **ve daḥı** bu mel' ün (2) mosḳov keferesi azāḳ ḳal' asıñı almaḳda 'āciz ḳalduḳda toprak (3) sürdükde içinde olan 'asker ḳal' adan me' yūs olduḳda (4) vire eylediler merḥūm ve maḡfūr sultān muḥammed ḥān

(5) **ḡāzī raḥmetullāhi 'aleyh ḥazretlerinüñ ḥumbara-**

(6) **-cılar ocaḡında ḳānūn-ı ḳadīm eyledügi**

(7) **bu minvāl** üzere eylemiş idi şimdi ol ḳānūn baṭtı (8) gitdi işler ilerü varmıyor ḥumbaracılar ocaḡınuñ (9) ḳānūn-ı ḳadīmī ne minvāl üzere olduḡın beyān ider zīrā (10) 'asker-i islāmuñ ḥumbaracılar bir ḳolıdur baş olan (11) ziyādesiyle her vechile kāmīl gerekdür ḳaçan ki ḳandiye ḳal' a- (12) -sınuñ muḡāşarasında¹¹⁹ merḥūm vezīr aḡmed paşa ve defterdār (13) aḡmed paşa ḥumbaracılar ocaḡını icād eylemek murād olunduḡı (14) zamānda **üç** ḥumbaracıbaşı naşb ve tedbīr idüp şaḡ (15) ḳola aḡmed aḡayı ḥumbaracıbaşı idüp oḡrīde **yigirmi** (16) **bir biñ aḳçe** niçe ze' āmetin virdiler şol ḳola islām (17) aḡayı ḥumbaracıbaşı idüp edrene ḳurbuñda babaeskisi (18) ze' āmetini virdiler orṭa ḳola köse aḡmed aḡayı ḥumbaracı- (19) -başı idüp eṣḳipol¹²⁰ ze' āmetiñi

¹¹⁷ Metinde “şaranpo” şeklinde yazılmıştır.

¹¹⁸ Metinde “mavsa” şeklinde yazılmıştır.

¹¹⁹ Kandiye Kalesi, Fazıl Ahmed Paşa tarafından muhasara edilmiş ve 27 Eylül 1669 tarihinde anahtarları teslim alınmıştır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, 423-431; Danişmend, *Kronoloji*, III, 438-440.

¹²⁰ Bu yer muhtemelen Kırkkilise Sancağı'na bağlı Eskipolas isimli şehirdir.

virtiler bu minvāl üzere (20) olduğın merhūm ve mağfūr sultān muḥammed ḥān ḡāzī (21) raḥmetullāhi ‘aleyh ḥāzretlerine ‘arz ve i‘lām eyledükde ol

[5b]

(1) minvāl üzere olduğu maḳbūl-ı hümāyūn olup bu daḫı (2) benüm ḳānūnum olsun diyü üç ḥumbaracıbaşı olmaḳdan (3) murād ḳal‘a-i mezbūruñ her birleri bir taraflından iḳdām (4) idüp birbirlerine raḡmen niçe niçe āteşli şeyler peydā (5) idüp fetḫi benüm tarafumdan olsun diyü elḥamdülillāhi te‘ālā (6) ḳal‘a-i mezbūruñ fetḫi müyesser oldu ol zāmanda **altmış** (7) ḥumbaracı var idi **yigirmişer** nefer her ḥumbaracıbaşıya (8) virildi şimdi elḥamdülillāhi te‘ālā **üç yüze** ḳarībdür (9) ol minvāl üzere **üç** ḥumbaracıbaşı yürüdi ḳandiye (10) ḳal‘asıñda ve çehrīn ḳal‘ası fetḫinde ve beç ḳal‘asıñda (11) ve ‘ummān ḳal‘asıñda ve ḳamāniçe¹²¹ ḳal‘asıñda ve buña (12) mu‘ādil ḳal‘alarda tā ki belḡrad fetḫinden soñra ḥumbaracı- (13) -başı muḥammed aḡa ve merhūm vezīr muştafa paşaya intişābı (14) olmaḡıla **üç** bayraḡı **bir** idüp ḫattā laḡımcıbaşılıḡı (15) daḫı aña viridi ol minvāl-i meşrūḫ üzere saḡ (16) ḳol ve orta ḳol bayraḡı maḫlūldür ḡayrıya tevcīḫ (17) **lüzümü olan ceng mühimmātlarıdır**

(18) **imdi** kitāb-ı mezbūrda taḫrīr ve hem taşvīr olınan (19) ḥumbaracılarıñ şan‘atların beyānuñdadur sepet ḥumbarası (20) ve fuḳı ḥumbarası ve paçavra¹²² ve tūfengli ḫulumba (21) ve ḡrande ḫulumba ve buña ḳıyās derūn-ı kitābda niçe

[6a]

(1) ceng eşyāları selef üstādlar küffār-ı ḫāksārı¹²³ her helāk (2) eylemek için icād eylemişlerdür şimdi¹²⁴ anlarıñ ismi var (3) cismi yok ḳabīlesi gibidür cismi daḫı vardur (4) **ammā** isti‘dādına ādem nādirdür hemān söz şatarlar (5) ve anları bir ādem icād eylemekde ihtirāz ider zīrā yalñuzdur (6) çokluḡdan ḫazer ider zīrā sāde ḥumbara atmaḡ bir iş (7) degüldür ve küffār ḫābūrı ḳahr helāk eyleyecek (8) mühimmātları derūn-ı kitābda taḫrīr olınmışdur manzūr-ı (9) ‘ālīleri olduḡda her birlerinüñ ḫükmi olunması mādem ki (10) ocaḡ-ı mezbūrın ḳānūn-ı ḳadimesi üzere niẓām virilen (11) **üç** ḥumbaracıbaşı olduḡda her birlerinüñ taḫrīr taşvīr (12) olanlar ceng mühimmātların birbirlerine raḡmen tedārik (13) idüp ḫükümlerin icrā iderler daḫı ziyādesiyle niçe (14) şeyler daḫı peydā iderler ve bu minvāl-i meşrūḫ üzere (15) üç ḥumbaracıbaşı ḳadīm

¹²¹ Metinde “ḳamāniçese” şeklinde yazılmıştır.

¹²² Metinde “paçavra” şeklinde yazılmıştır.

¹²³ Metinde “kasār” şeklinde yazılmıştır.

¹²⁴ Metinde “şemmi” şeklinde yazılmıştır.

olduğın topcıbaşı (16) ocağınuñ ihtiyaşlarından ve cebecibaşı ocağınuñ (17) ihtiyařlarından¹²⁵ su'āl olunduğda efendilerimizün dağı (18) ma'lūm olduğda ol gāzī pādīşāhuñ k̄ānūnı icrā olur

(19) **şimdi ismi var cismi yok gibidür**

(20) **imdi** kitāb-ı mezbūrda sepet ve fuçı ħumbaraları taşvīr- (21) -leri yazılmışdur düşmen üzerlerine **biñ** ħumbara atmağdan

[6b]

(1) **yüz veyā elli** fuçı ħumbarası atduğda¹²⁶ t̄ābūr üzerine (2) içindeki küffāruñ aşıla cenge mecāli kalmaz tedbīrdür

(3) **bu dağı ismi var cismi yok kabīlesidür**

(4) **ve dağı** ġrande tulumba dirler fransız t̄ā' ifesi (5) kullanurlar **üç dört** dānesin birden t̄ābūr (6) üzerine yürüdseler t̄ābūruñ çarğı-ı feleklerin (7) çevirmege mecāli kalmaz **in-şā'allāhu te'ālā** asker-i islām (8) dālķılıç yürürler **ammā** bizüm¹²⁷ ħumbaracılarıñ kullandığı (9) tulumba degüldür anuñ **on bir on iki** arşun (10) boyı vardur ve bir ādem gücile kucağlar **ve iki** tekerlek (11) üzerinde yürüyüş **on** serdengeçdi yürüdirler (12) ve içinde **yüzden** mütecāviz kısa tūfengler vardur (13) derūn-ı kitābumda taşvīr olunmuşdur nazar olunduğda ma'lūmdur

(14) **zağmetlü tedbīr ve tedārikdür ammā eyüdü**

(15) **ve dağı** nerd-bān dirler kal'a fethi için fransız t̄ā' ifesi (16) kullanurlar ġarīb heykeldür merħūm pederüm ħanya (17) fethinde kullanup merħūm ve mağfūr sultān ibrahīm (18) ħān t̄ābe şerāh zamānuñda bir ġarīb ħişşe alacak menākıbdur (19) mağalline nazar olunduğda ma'lūm-ı sa' ādet olunur ve ne minvāl

[7a]

(1) üzere taħrīr ve taşvīr olunmuşdur nazar olunduğda (2) ma'lūm-ı sa' ādetleri olur ve kal'aya ne minvāl üzere (3) **iki veyā üç** nerd-bān ħandek aşrı dayanmışdur

(4) **üstād-ı kāmīl**¹²⁸ işidür bunlar

(5) **ve dağı** lağıma mu'ādīl¹²⁹ ħumbara ile lağım atmak ne minvāl üzere (6) taħrīr ve hem taşvīr olunmuşdur kaçan ki bir düşmen kal'a- (7) -sı altına varıldığda tiziyye lağım iktizā eylese **ammā** şu (8) çıkar yer olsa veyāğhūd kal' anuñ dīvārı yerli (9) kıya üzerine

¹²⁵ Metinde "ihitiyārlarından" şeklinde yazılmıştır.

¹²⁶ Metinde "ağduğda" şeklinde yazılmıştır.

¹²⁷ Metinde "birüm" şeklinde yazılmıştır.

¹²⁸ Metinde "kāmīl" şeklinde yazılmıştır.

¹²⁹ Metinde "mu'ādīl" şeklinde yazılmıştır.

olsa bir vechile lağım mümkün degül (10) aña humbara ile lağım eylemek gerekdür **iki üç yüz** vaqıyye (11) gelür humbarayı bārūt ile doldurup her ne kadar büyük (12) olsa eyüdü derün-ı kitābumda taşviri yazılmışdur (13) belgrad muhāşarasında yeñi hān ne minvāl üzere atılmışdur (14) ve ‘askerde **iki yüz üç yüz** vaqıyye gelür humbaralar lāzımdur (15) maħallinde lağım yerine bedeldür zīrā üstādlarımızuñ kavli (16) humbara içinde olan bir kañtār bārūtuñ hükmi lağım (17) içinde **otuz kırk** kañtār bārūt konmuş kadar hükmi (18) vardur bu şan‘atdan ğaflet olunmaya gerekli şeydür

(19) **küffār-ı hāksāruñ şakladuğı tedbīr tedārikdür**

[7b]

(1) kaçan ki bir kal‘aya şarılıp muhāşara eylemek murād olıduğı (2) zamānda **üç dört** yerden toprak tabyalar yapup (3) balyemez toplar ile dökmekte kal‘ada küffāra ziyādesiyle (4) şaşkıñlık hāşıl olur kaçan ki kandiye kal‘asında (5) **birkaç** yerde toprak tabyalar yapılip ziyādesiyle küffār (6) helāk oldı gerçi yapılr ammā biraz ādem ğarc oldı (7) **ammā** vāfir kāfirlerin beli büküldi bundan ğaflet olunmaya

(8) **bu minvāl-i meşrūh üzere tedbīrler gerekdür**

(9) **ve dağı** bu minvāl üzere ordu-yı hümāyūn¹³⁰ dağı gerekli (10) yerlerine toprak tabyalar gerekdür ki uzaqdan gelen (11) küffāri qahr helāk itmek için elbetde bu mel‘ün (12) kāfirleruñ orduyu başmaq hīle-i fāsidesidür (13) ol hīleyi bırakmaz hemān anuñ tedārikinden ğaflet (14) olunmaya ve hem mādemi ordu-yı hümāyūn her birleri (15) bir tarafda perīşān konmaqdan zarar eyleye ne kadar şıq (16) konup çadır çadıra ve evri etrāfi kavī hādekler (17) ve hādekler kenārında metrīs ve gerekli yerlerde kapular (18) ve her kapularda **ikişer üç** şāhī top ve her kapuda (19) ādemleri cesūr olan çadırlar bayrakları ile tabyaları (20) ile maħalli yerde orduyu yerleşdirdükden soñra (21) **hāzret-i allāhu te‘ālānuñ** ‘avn-ı ‘ināyeti talebiyle metrīslerin

[8a]

(1) almağa mübāşeret olıduqda in-şā‘allāhu te‘ālā feth ve nuşret (2) ‘asker-i islām iledür *allāhu a‘lem bi-ş-şavvāb*

(3) **elbette gerekli yerlerde toprak tabya gerekdür**

(4) **imdi** kaçan ki bir kal‘aya toprak sürmek murād olıduğı (5) zamānda kal‘a-i mezbūruñ **dört beş** tarafına birer (6) yüksek toprak tabyalar yapup kal‘a-i mezbūruñ içüñi (7) ziyādesiyle toplayup ve humbaralar ile ikdām-ı tām ile (8) qahr idüp küffāra

¹³⁰ Metinde “hümāyūñ” şeklinde yazılmıştır.

şaşkınlık hâşıl olur andan şoñra (9) toprağ sürmenüñ tedârikine mübâşeret eyleyüp üç (10) bölük toprağ sürmege mübâşeret eyleyeler ilerüde (11) olan evvel yol ki serdengeçdiler **ikinci** yol ki (12) yeñiçeri ocağları **üçinci** yol ki ehl-i tîmâr ve ‘umüm (13) ‘asker-i islâm ne minvâl üzere olduğın hareket ve tedbîr (14) tedârikleri tañrîr ve hem taşvîr olunmuşdur derûn-ı kitâbumda (15) nazâr olıñduğda ma‘lûm-ı sa‘âdetleri olunur ğaflet olmıyaya

(16) **bir miğdâr ser-güzeştım aḥvâlini beyân olunur**

(17) **imdi** bu ḥaḳîr ḳandiye ḳal‘ası seferinden berü dîn-i (18) mübîne ḥızmet ve bu âna degin ḳal‘ada gerek fetḥinde (19) ve muḥâşaralarında ve belğrad muḥâşarasıñda ve ṭemeşvâr

[8b]

(1) muḥâşarasıñda ve moşkov¹³¹ seferinde prûd şuyı üzerinde (2) ‘asker-i islâmüñ mürûr-ı ‘ubûrı içün usta ‘alî (3) ile ma‘an **elḥamdülillâhi te‘âlâ** ḥızmetimüz sebḳat eyledi (4) **ḥazret-i allâhu te‘âlâ** âḥiretde ecirler iḥsân eyleye **daḥı** (5) ḥotin ṭarafıña gine usta ‘alî ile köprü mühimmâtların (6) tedârik idüp seferin virdüm ḥattâ taşvîrin (7) defterdâr ‘oşmân efendiye virüp şâḥib-i devlete (8) virmek üzere alıḳodı **daḥı** mora aḫalarında (9) gördes ḳal‘ası ve anapoli ḳal‘ası ve moton¹³² (10) ḳal‘ası fetḥinden şoñra menküşe ḳal‘ası daḥı teslim (11) olıñduğdan şoñra her birlerinde ḥızmetimüz sebḳat (12) idüp iḥsânların gördük¹³³ **daḥı** ḥanya aḫa- (13) -sıñda olan muḥâfiz muḥammed paşa şuda ḳal‘asıñı (14) **üç** ay ḳadar ceng ve muḥâşara eyledükde ḥumbaracılardan (15) ‘acz idüp bu ṭarafa bir ḥumbaracı ḥalîfesi (16) gönderesiz diyü ḳapudan paşa ḥazretleri ile ‘arz (17) ve i‘lâm eyledükde te‘cîl üzere bu ḥaḳîri çekdürmeye (18) ḳoyup ḥanya aḫasında şuda ḳal‘asını muḥâşara (19) idüp muḥammed paşaya teslim eyleyesin diyü irsâl (20) eylediler mezbûr ḳal‘anıñ daḥı zevâlî gelmiş imiş (21) **beş** gün ḳadar döğdükde donanma-i ḥümâyûn daḥı (22) gelüp ḳalyonlarıñ toplanıñıñ ḳarbına ṭâḳat getüre- (23) -meyüp ḳal‘ayı teslim eyledi ḳal‘a-i mezbûrın fetḥi

[9a]

¹³¹ Metinde moşkov” şeklinde yazılmıştır.

¹³² Metinde “motin” şeklinde yazılmıştır.

¹³³ Ali Ağa’nın bahsettiği bu kaleler 1699 Karlofça Antlaşması ile kaybedilen yerlerin geri alınması siyaseti gereği, 8 Aralık 1714’de Sadrazam Şehid Ali Paşa’nın giriştiği Mora seferi sonunda Venediklilerden alınmıştır. Bu sefer sonunda ele geçirilen kaleler sırasıyla şunlardır: Korent, Anapoli, Argos, Navarin, Koron, Modon; ele geçirilen adalar: İstendir, EGINE, Malvasia ve Çuka ile Girit adasındaki Suda ve Spine-Longa şehirleridir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, 97-121.

(1) ve kıalyonlaruñ mürür-ı ‘ubürleri ne minvâl üzere olduğın (2) taħrİR ve taşvİRin idüp merħüm ‘ali paşaya tersanede (3) çağırıp virdüm alıkodı vāfir iħsānlar eyledi (4) gördükde bu ĥaķİri dağı donanma-i hümāyūn üzerine (5) ĥumbaracıbaşı idüp ĥorfa kıal‘ası ĥarafına (6) fermān ile ta‘yİN eylediler ancak taķdİR-i ĥüdā murād-ı allāh (7) degülmiş **in-şā’allāhu te‘ālā** vaķtı geldükde fetħi dağı müyesser (8) olur *ba‘dehu ‘usrin yusren*¹³⁴dür zİRā **ħazret-i allāhu te‘ālā** (9) buyurmuşdur güçlüğü viren **ħazret-i allāhu te‘ālā** āsān ider

(10) **umūr-dİdeler ile meşveret olunmaķ sünnetdür**

(11) **İmdi** bu tedbİR tedārİkleriñ taħrİR ve taşvİR olanlariñ (12) cümlesi yolındadır ancak raĥbet olup bu tedbİRüñ (13) erbābların buldurup her birleriñ ĥükümlerİN icrā olunursa (14) **inşā’allāhu te‘ālā** niĥe niĥe tedbİRlerİMüz taķdİre muvāfiķ (15) gelür ancak bu ĥaķİR dağı bir pİR ve iħtiyārum¹³⁵ bu kıadar (16) reh-nümālİķ eyledüm ve niĥe naşİhatlar ve meşveret olunmaķ şeyler (17) taħrİR ve hem taşvİR eyleyüp İrād eylemişümdür (18) bāķİsini efendilerİMüz a‘lemdür *allāhu a‘lem bi’ş-şavvāb*

(19) **uĥur-ı pādİşāhİ beyānuñdadur**

[9b]

(1) **İmdi** kitāb-ı merķūmuñ evvelinde ĥürcistān ĥarafuñda (2) **beş** kıal‘anuñ fetħi İrād olunduğı sebeb budur ki (3) şevketlü pādİşāhİMüz sultān aħmed ĥān ĥāzİ (4) ĥazretleri¹³⁶ taħt-ı hümāyūna cülüs eyledükde **kırkıncı** (5) ĥünde fetħi müyesser olmuşdur bu ĥaķİR **on İki** fuĥı (6) ĥumbarası ile ta‘yİN ve fermān olunmuşdum ba‘dehu ‘arabistān (7) ĥarafında dağı **İki** kıal‘a fetħ olındı **biri** beyt-i cibrİL (8) kıal‘ası **biri** yābad kıal‘ası idi **İmdi** (9) öyle mülāħaza eyledüm ki **in-şā’allāhu te‘ālā** İbtidā (10) uĥur-ı pādİşāhİdür her ne ĥarafa teveccüh olunursa

(11) **ħazā min fażl-ı rabbİ**¹³⁷

(12) **İmdi** kitāb-ı mezbūrı te’lif eylemeklik *min-‘indillāh*¹³⁸ (13) *vehbİ’-i rabbāni*¹³⁹ gibidür ki dā’imā bu mel‘ūn küffāruñ (14) böyle ĥİle-i fāsİdeleri ve dürlü dürlü ĥareket (15) üzere oldukları derūnuma āteş düşüp kıār (16) eylemişdür efķārında olduğumdan kıalbİme niĥe niĥe (17) tedbİrler ĥaĥūr ider ki aħvāl-i fāsİdelerin (18) añladuđum kıadar

¹³⁴ “... bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.” Kur’an-ı Kerim, Talak Suresi, 7. ayet.

¹³⁵ Metinde “iħtiyārum” şeklinde yazılmıştır.

¹³⁶ Sultan III. Ahmed (1703-1730).

¹³⁷ “... Rabbimin gösterdiği lütfundandır...” Kur’an-ı Kerim, Naml Suresi, 40. ayet.

¹³⁸ Allah tarafından verilen.

¹³⁹ Allah vergisi olan ilim.

tahrîr ve hem taşvîr idüp devletlü (19) efendilerimize ben de kâdir¹⁴⁰ olduğum
mertebede küffârûñ (20) hîlelerin ifsâd eylemek tedbirlerin tahrîr ve hem taşvîr (21)
idüp in-şâ'allâhu te'âlâ 'asker-i islâm menşûr

[10a]

(1) ve muzaffer olunmak için niçe tedbirler yazup her birleri (2) yolında olmak üzeredir
ancağ devletlü efendilerimiz (3) kitâb-ı mezbûrî birkaç kerre okudup mü'tâlâ'a (4) ve
umûr-dîde sefer virmiş ihtiyârlar ile meşveret (5) idüp her ahvâlleri yolında olduğu
ma'lûm-ı (6) sa'âdetleri olıdukdâ tedbirlerine mübâşeret (7) olunursa **in-şâ'allâhu**
te'âlâ 'asker-i islâm (8) **bi-'avni'l-lâhi te'âlâ** mansûr ve muzafferdür **hâzret-i allâhu** (9)
te'âlâ âhiretde ecirler ihsân eyleye bu hâkîr dahı (10) hizmet-i pâdişâhîde dîn-i mübîn
uğrına kândiyeden (11) berü sefer virüp **kırk toktuz** senedür **sekiz** (12) **biñ toktuz yüz**
toktuzan üç akçe humbaracı tîmârına (13) mutaşarrıfım ahvâlim dahı mükedderdür
efendilerimizün (14) ihsânlarına kalmışumdur ve bu tedbir tedârikler ki (15) vardur
yalñuz bir âdem işi degüldür ve bu tedârikleri (16) bilür âdem çokdur efendilerimizin
murâd-ı şerîfleri (17) olıdukdâ erbâbların buldurmağa kâdirdür¹⁴¹ (18) ve eger bu tedbir
tedârik üzere her ahvâl kâbil degüldür (19) zîrâ 'asker-i islâm her birleri perâkende
konarlar cümlesi (20) bir yire konanda tîbûr idüp içine konmak kâbil (21) degüldür zîrâ
'asker-i islâmda paşalar var ve begler var (22) ve rûmili 'asker var ve buna kıyâs ecnâs-
ı 'asker (23) var belî anlar vardur ammâ anlar ordu-yı hümâyûndan

[10b]

(1) gayrın kıyâsdur ordu-yı hümâyûn 'asker-i islâmuñ (2) rûhıdur¹⁴² küffâr bed-fi'âl
anları aramaz hemân ğarazı (3) ordu-yı hümâyûndur ve bizüm 'asker-i islâm dahı (4)
gayrı şeyden ihtirâz¹⁴³ eylemez korkuları ordu-yı (5) hümâyûndur hemân ordu-yı
hümâyûnı kâdir olıdukdâ (6) hıfz-ı hırâset eyleye **in-şâ'allâhu te'âlâ** gayrısın (7) cümle'î
yoğdan var iden **allâhu 'azîmü's-şâna** emânet (8) eyleye ve bu kitâb-ı mezbûrede niçe
ahvâller irâd (9) olunmuşdur ki her birlerine hişşedâr olunur (10) ve niçe ihtirâz¹⁴⁴
olınacak şeylerden ihtirâz¹⁴⁵ olunup (11) ğâfil olunmaz **imdi** şimdiki 'aşrın düşmânlarına
(12) bu minvâl üzere tedbir tedârikler ziyâdesiyle (13) lüzümü vardur ve ordu-yı

¹⁴⁰ Metinde "kâdir" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴¹ Metinde "kâdirdür" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴² Metinde "rûhıdur" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴³ Metinde "ihtirâz" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁴ Metinde "ihtirâz" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁵ Metinde "ihtirâz" şeklinde yazılmıştır.

hümāyūnuñ içinde dağı (14) niçe ihtirāz¹⁴⁶ olınacak tedbīrler irād olınmışdur andan (15) dağı ġāfil olınmamalıdur eger ƙal‘a cenginde ve eger ƙābūr (16) cenginde ve eger bir meydān cenginde ne maħalde olursa (17) olsun evvel ordu-yı hümāyūnı geregi gibi hıfz-ı (18) hırāset ile ba‘dehu dūşmān ile muƙābil cengine (19) mūbāşeret eyleye zīrā bu dūşmen-i bī-dīn kelb gibi (20) bir miƙdārı ordu-yı hümāyūnuñ ardına dūşüp (21) gözetmek üzere bir miƙdārı ‘asker-i islām ile (22) cengdedür andan dağı ġaflet olınmaya bundan (23) ihtirāz¹⁴⁷ gerekdür böyle ma‘lūm-ı sa‘ādet olına

[11a]

(1) bu haƙīr dağı pīr ve ihtiyār oldum āhīr-i ‘ömrümüzde (2) elimüzden geldügi ƙadar reh-nümālīƙ idüp her aħvāllere (3) ƙādir¹⁴⁸ olduğım mertebede devletlü efendilerimize (4) vuƙū‘ı üzere beyān idüp aġñatdum zīrā bu haƙīrde (5) ne ƙuvvet-i māliyye var ve ne ƙuvvet-i bedeniyye var hemān (6) efendilerimize ve ‘asker-i islāma ħayr du‘ādan ġayrı (7) bir şey‘e ƙādir¹⁴⁹ degülüm bāƙī fermān efendilerimizindir

(8) **kitāb-ı ümmü’l-ġazā fenn-i cihād feth-i tedbīrdür**

(9) bismillāhi’r-raħmani’r-raħīm (10) *elħamdülillāhi rabbe’l‘ālemīn ve’l-ħamdülillāhi ve lā ilāhe illallāhu* (11) *ve allāhu ekber*¹⁵⁰ ve *lā ħavle ve lā ƙuvvete illā billāhi’l aliyyi’l‘azīm*¹⁵¹ (12) *naşrun minallāhi ve fethun ƙarīb ve beşşiri’l-mü‘minīn*¹⁵² **ħazret-i** (13) **allāhu te‘ālā** dā‘imā ümmet-i muħammedi manşūr ve muzaffer eyleye āmīn (14) ve ħulefā‘u’z-zamān olan şevketlü¹⁵³ pādīşāhimuz ġāzī (15) sultān aħmed ħān ħazretlerinin ‘ömr-i devletlerine (16) yevmen-fe-yevmen ziyāde eyleye pādīşāhimuzuñ zamān-ı sa‘ādet- (17) -lerinde bu mel‘ūn mosƙov keferesinden alınan ƙal‘alardan (18) mā‘adā gürcistān tarafında **beş** ƙal‘a feth oldu (19) ibtidā rehāvīl ƙal‘ası **ikinci** ‘aƙat ƙal‘ası (20) **üçüncü** cāvīz ƙal‘ası **dördüncü** esed ƙal‘ası (21) **beşinci** şehrübān ƙal‘ası **iki** büyük mu‘azzam ƙullesi

[11b]

(1) var idi laġım eyleyüp atıldı bu haƙīr **on iki** (2) ħavān ħumbarası getirüp fermān-ı pādīşāhī ile ta‘yīn (3) olınmışdum ħalīl paşa ser-‘asker idi ve tātār (4) şālīħ paşa ve

¹⁴⁶ Metinde “ihtirāz” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁷ Metinde “ihtirāz” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁸ Metinde “ƙādir” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁹ Metinde “ƙādir” şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁰ “Alemlerin Rabbi olan Allah’a hamd ederim ve O’ndan başka ilah yoktur ve Allah en yücedir.

¹⁵¹ “Kuvvet ve kudret Allah’tadır.”

¹⁵² “... Allah’tan bir yardım ve yakında gerçekleşecek bir zafer! Müminlere bunları müjdele!” Kur’an-ı Kerim, Saff Suresi, 13. ayet.

¹⁵³ Metinde “sevketlü” şeklinde yazılmıştır.

muştafâ paşa **ve iki** paşa dağı arz-ı (5) rûm tarafından idi dağı **mekke-i mükerreme** yolunda ‘arab (6) eşkıyâsı kal‘alara kapanup hüccâc-ı müslimîn helâk idüp (7) idüp mâlların gârât iderlerdi anda dağı **iki** (8) kal‘a feth oldu **biri** beyt-i cibrîl kal‘asıdur (9) kılıçdan geçdi biri yâbad kal‘asıdur vire eylediler (10) muhammed paşa şâm beglerbegisidür ser-‘asker idi kürd (11) bayramoğlı dimekle ma‘rûf bu haķır havân ħumbaralarıyla (12) ta‘yîn olınmışdum **ħazret-i allāhu te‘ālā** pâdişahımızı (13) tûl-i ‘ömr ile mu‘ammer eyleye **in-şā’ allāhu te‘ālā** her ne tarafa (14) teveccüh ve ‘azîmet eylerse fethi âsân olması emr-i haķla (15) ümmet-i muhammed manşûr ve muzafferdür vezîr-i a‘zâmınuñ¹⁵⁴ dağı (16) dîn-i mübîn ħizmetinde cidd sa‘yleri şer‘-i şerîfe muvâfık (17) eyleye çünkü devletlü efendilerimiz ħazâ tarafına (18) meyli ve muhabbetleri ziyâde olduğundan zamân-ı sa‘âdet- (19) -lerinde bu haķire lâyıķ budur ki ‘alâ-ķaderi’l-ımkân (20) ķâdir olduğım mertebede elden gelen ma‘rifetümi izhâr (21) idüp sefer-i hümâyûn aĥvâlınden görüp (22) añladuđum üzere niçe niçe gerekli ve lüzümü olan (23) şeyleri taĥrîr ve hem taşvîr idüp ve bir kitâb

[12a]

(1) te’lif eylemege bu ħuşûşda¹⁵⁵ aşla mişli sebķat eylemiş (2) olmaya ħazâ tarafında kaçan ki sefer-i hümâyûn vâķi‘ (3) olduğda ne minvâl üzere ħareket ve tedârik ve tedbîr (4) eylemek lâzımdur ki aña göre tedârik üzere olalar dağı (5) metrisler ne minvâl üzere gerekdür ki kal‘anuñ fethi (6) âsân ola **ve dağı** bir kal‘anuñ fethinde ‘asker-i islâm (7) me’yûs olmsa bir vechile fethi mümkün degül zîrâ kal‘a (8) etrâfi ħandek ve parmaķlık ve dürlü dürlü ħiyellerden (9) mâ‘adâ kal‘ayı dağı toprak ile şaķlamış kal‘ayı topa (10) ve tûfenge kal‘ayı aldırılmazsuñ aña toprak sürmenüñ (11) tedârikin idesin ne minvâl üzere ħareket ve tedârik (12) ve tedbîr lâzımdur bunuñ dağı ismi var cismi yok (13) ķabîlesidür cismi dağı vardır ammâ isti‘dâdına (14) âdem lâzımdur **ve dağı** ħumbaracılar şan‘atı ne minvâl üzere (15) olur zîrâ şan‘atlarda ehliyyet nâdir ķaldı (16) hemân söz şatarlar efendilerimiz dağı hemân ħumbara ile (17) nişân urur mısın dirler ‘acemî nişân urmağıla üstâd (18) olmaz üstâd nişân urmağıla ‘acemî olmaz üstâdlara (19) küffârî ħahr helâk eylecek ceng eşyâların yapdurmak (20) lâzımdur ki maĥallinde ħikmeti icrâ eyleye zîrâ ħumbara atmak (21) bir iş degüldür hezâr dürlü şan‘atlar vardır ki (22) derûn-ı kitâbumda taĥrîr ve hem taşvîr olınmışdur (23) manzûr-ı ‘âlileri olduğda ma‘lûm-ı sa‘âdet olunur

¹⁵⁴ Metinde “vezr-i a‘zâmınuñ” şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁵ Metinde “ħuşûşda” şeklinde yazılmıştır.

[12b]

(1) ħumbaracı olanlar ‘ömr ifnā eylemek lâzımdur niçe niçe ħal‘ a- (2) -laruñ fethinde¹⁵⁶ olup ve niçe ħal‘ alaruñ içinde muĥāşara (3) çeke zīrā ħumbaracılar ‘asker-i islāmuñ bir ħolıdur (4) baş olan ziyādesiyle ehl gerekdür nā-ehl olunca (5) ceng eşyāların tedārik itmekde tekāsül ider zīrā (6) bilmez ne yapsun geçen sene-i mübārekde pūrūt şuyında (7) niçe ceng eşyālarında tekāsül olunmuş idi vücūda (8) getürmege isti‘dādli ādem lâzım idi ancak şevketlü (9) pādīşāhımız ġāzī sultān aĥmed ħān ħazretlerinüñ (10) du‘āsı sebebiyle fetĥi müyesser oldu eger ceng **beş** (11) **on** gün süreydi ol zamānda lüzümü olan (12) ceng eşyāların atanı ararlardı bu ħaĥīr ‘asker-i (13) islāmuñ mürür u ‘ubūrı-çün cısr ũonbāzları olan (14) pūrūt şuyı üzerine köpri ħizmetine¹⁵⁷ usta ‘alī (15) ile ma‘an fermān olup ta‘yīn olunmuşdum **elĥamdülillāhi** (16) **te‘ālā** ol mübārek dīn-i mübīn ħizmetine¹⁵⁸ ħizmetimüz¹⁵⁹ (17) sebħat eyledi **ĥazret-i allāhu te‘ālā** āĥiretde ecirler (18) iĥşān eyleye **imdi** bu ħaĥīr-i pūr-taħşīr ħumbaracılar (19) ocağında olan ħalīfe-i şānī ‘alī bendeleri görüp (20) añladuğum üzere ġazānuñ niçe niçe gerekli ve lüzümü (21) olan aĥvāllerin ve ‘ilm-i ħumbaranuñ niçe şan‘atların (22) ve niçe fennlerin ve niçe taşnīfātların kimin üstāddan (23) ve kimin selef üstādlaruñ icād eyledükleri ālāt-

1

[13a]

(1) ĥarp kıtāl olup ümmet-i muĥammed ġazālarda ve niçe ħal‘alarda (2) ħuşūşā¹⁶⁰ ũābūr cenginde ve küffārı helāk eylecek (3) mühimmātların bu vechile¹⁶¹ yapıp tedārik itmek lâzımdur ki (4) maĥallinde ħükmüni icrā eyle zīrā bu ũābūruñ şıķılıp (5) bozğun virmesi ziyādesiyle **üç dört** dürlü (6) ceng mühimmātlarındandır evvelā yürüyüşünde ũulumba- (7) -dandır **ammā** bizüm¹⁶² ħumbaracılaruñ kullandığı degül (8) ve bir daĥı fransızuñ ġrande¹⁶³ ũulumba dirler **dört** (9) **beş** dānesin birden ũābūruñ çarĥı-feleklerin çevirmege (10) mecālī ħalmaz ‘asker-i islām ũābūr içine dālķılıçları (11) yürür **ammā** mezbūr ġrande ũulumba **on bir on iki** (12) arşun boyı vardur ve bir ādem gücile ħucaħlar (13) mezbūruñ taşvīrin derūn-ı kitābumda taĥrīr ve taşvīr (14) olunmuşdur görildükde

¹⁵⁶ Metinde “fethitde” şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁷ Metinde “ħizmetine” şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁸ Metinde “ħizmetine” şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁹ Metinde “ħizmetimüz” şeklinde yazılmıştır.

¹⁶⁰ Metinde “ħuşūşā” şeklinde yazılmıştır.

¹⁶¹ Metinde “ne vechile” şeklinde yazılmıştır.

¹⁶² Metinde “birüm” şeklinde yazılmıştır.

¹⁶³ Metinde “ġzānde” şeklinde yazılmıştır.

ma' lüm-ı sa' ādet olunur (15) ve **ikinci** sepet ve fuçı humbarası t̄abūr üzerine maḥalli (16) ile **biñ** humbara atmaḡdan **elli altmıř** fuçı humbarası (17) atduḡda ol t̄abūruñ içinde olan küffāruñ ařla (18) mecāli ḡalmaz ancak bu mühimmātluaruñ řimdi ismi var (19) cismi yoḡ ḡabīlesidūr cismi daḡı vardır **ammā** (20) isti' dādına ādem lāzımdur **imdi** bu řan' ata t̄ālib (21) olan kimesneler için **in-řā'allāhu te' ālā bi-' avnihi** (22) ' asker-i islām manřūr ve muřaffer olur bu ḡareketden (23) tekāsül ve ḡaflet olunmaya *allāhu a'lem bi-ř-řavvāb*

[13b]

(1) **ümmü'l-ḡazā adlu bir kitāb te'lif idem üç faşl üzere**

(2) **ḡaçan kim** evvel fařl ' asker-i islām sefer-i hümāyūnda küffāruñ ḡal' a- (3) -sı altına ḡonup řarılmāḡ murād olunduḡı zamānda (4) ordu-yı hümāyūn ne minvāl üzere ḡonmaḡ lāzımdur ki sā'ir (5) zamān gibi ḡonılmaz zīrā ziyādesiyle taḡayyüd gerekdūr (6) bu ḡuřuřda¹⁶⁴ küffār birḡaç ḡile öğrenmiř ' asker-i islām (7) metrīsde iken birḡaç **biñ** kāfir ordunuñ bir ḡarafıñdan (8) ḡorınduḡı gibi ordıda perīřānlıḡ vāḡi' olmuřdur (9) gerekdūr ki ordunuñ eḡrāfın ḡavī ḡandek (10) veyāḡūd gereḡı gibi t̄abūr çevirmeden ḡālī olmaya- (11) -sın hele ' araba t̄abūrına inān yoḡdur ve ne minvāl (12) üzere ḡareket ve tedārik lāzımdur her aḡvālin taḡrīr (13) ve hem tařvīr idüp beyān idem **ve daḡı** metrīs (14) ne minvāl üzere almaḡ lāzımdur hemān metrīs almaḡda (15) ziyādesiyle taḡayyüd gerekdūr řoñra ' asker-i islām (16) ḡal' anuñ fetḡinde zaḡmet çekmeye ve iř ḡorile (17) bu fařlda beyān idem **fařl-ı řānī** ḡaçan kim ' asker-i (18) islām bir ḡal' aya řarılup fetḡinde ziyādesiyle (19) ḡüçlük vāḡi' olup fetḡinde me'yūs olmsa (20) zīrā ḡal' a-i mezbūruñ eḡrāfi ḡandek ve parmaḡlıḡ (21) ve řārānpo ve laḡım ve dürlü dürlü ḡilelerden mā' adā

[14a]

(1) ḡal' a daḡı ḡopraḡ ile řaḡlamıř ḡopa ve tūfenge ḡal' ayı (2) aldırılmazsuñ añā ḡopraḡ sürmenüñ tedārikīn (3) ve tedbīrin idesin bu daḡı ismi var cismi yoḡ (4) ḡabīlesidūr cismi daḡı vardır **ammā** isti' dādına (5) ādem lāzımdur bu ḡuřuřda¹⁶⁵ ve vārādīn¹⁶⁶ ḡal' asiña (6) řarılduḡda fetḡinde ' āciz olındı bu ḡaḡīr merḡūm (7) ca' fer pařa ḡolında ḡumbaralar üzerine ḡalīfe olmaḡıla (8) ḡopraḡ sürmenüñ tedbīrin **beř on** ḡabāḡa kāḡıda (9) taḡrīr ve hem tařvīr idüp ne minvāl üzere olacaḡın (10) gereḡı gibi yazup merḡūm ca' fer pařaya ḡořterdükdde (11) birḡaç ḡün ziyādesiyle yaḡmur yaḡmaḡıla ' özr (12)

¹⁶⁴ Metinde "ḡuřuřda" şeklinde yazılmıştır.

¹⁶⁵ Metinde "ḡuřuřda" şeklinde yazılmıştır.

¹⁶⁶ Metinde "vazādīn" şeklinde yazılmıştır.

eyledi yağmurlar hōd her vechile fā`idesi (13) vardur toprak sürmege vezīr-i a`zama göstermege (14) murād idinmedi hele dursun maħalli şimdi (15) degüldür diyü cevāb eyledi hemān şadr-ı a`zam (16) tarafuñdan fetħ olunmasına murād idinmedi ol (17) bir ğarīb şūretdür daħı ħaķırde durur (18) ve bir şūret daħı geĉen sene-i mübārekde bu mel`ūn (19) moskov keferesinüñ binā eylediği ħal`ası için (20) taħrīr ve hem taşvīr idüp **elħamdülillāhi te`ālā** şevketlü (21) pādişāh-ı `ālem-penāh ħazretlerinüñ ħayr du`āsı (22) sebebiyle **ħazret-i allāhu te`ālā** ħahr helāk eyledi (23) kimsenüñ tedbīrine muħtāĉ olunmadı toprak sürmek

[14b]

(1) tedbīrin idin ve toprak sürmenüñ hiĉbir ħal`ada (2) mişli sebķat idüp selef-i pādişāhlar zamānında (3) vāķi` olup icrā olunmuş mıdur diyü su`āl buyurılır (4) ise merħūm ve maġfūr sultān süleymān ħān (5) ħazretleri bi`z-zāt rodos ħal`asını **üĉ** (6) aydan soñra toprak sürüp fetħ eyledi **daħı** merħūm (7) sultān selīm ħān tābe şerāh bi`z-zāt sīdvār ħal`a- (8) -sın göliñi ĉiyt ve yapadı ile doldurup toprak (9) sürüp fetħ eyledi daħı sultān selīm ħān (10) tābe şerāh ħapudan paşayı kıbrısdā maġosa¹⁶⁷ ħal`asını (11) bir vechile almaġa ħādir olmayup toprak sürüp fetħ (12) eyledi **daħı** merħūm ve maġfūr sultān muħammed ħān ġāzī (13) bir nev` üzere uyvār ħal`asında güçlük vāķi` olmaġıla (14) demet ve dürlü ĉuvāl toprak sürüp fetħ eyledi (15) **daħı** bu mel`ūn moskov keferesi azāk ħal`asını bir vechile (16) almaġıla ħādir olmayup `āciz ħaldūġda toprak sürüp (17) fetħ eyledi ħaçan ki toprak sürmenüñ tedārikin idüp (18) sordūġda içinde olan ħalk ħal`adan me`yūs (19) olup vire eylediler taşra elĉi gönderdükde¹⁶⁸ küffār-ı (20) bed-fi`āl cevāb eydür ki cümleñize verem vardur **ammā** (21) ħumbaracıya verem yoġdur bir üstād ħumbaracı imiş (22) dā`imā fuĉı ve sepet ħumbarası atar imiş zīrā küffāruñ (23) ziyāde şaķladūġı şeylerdür **biñ** ħumbara atmaġdan **elli**

[15a]

(1) fuĉı ħumbarası atasın bir vechile tābūr içinde olan (2) küffāruñ mecāli ħalmadı **bu daħı** şimdi ismi var (3) cismi yoġ ħabīlesi gibi olmışdur şan`atı vücūda (4) getürmege ādem nādirdür kimseden su`āl eylemezler (5) hemān ħumbaradur ceng ālāti şanurlar **imdi** bizüm şadedimüz (6) ħumbaracıya verem yoġdur diyü cevāb idicek biraz (7) müselmānlar bir ādem bizüm için niĉün kırılıp ve hem esīr (8) oluruz hemān ħumbaracıyı küffāra virilmede kendümüzi (9) ħalaş idelüm didükde ol ġāzīyi müselmān

¹⁶⁷ Metinde "mavsa" şeklinde yazılmıştır.

¹⁶⁸ Metinde "göndürdükde" şeklinde yazılmıştır.

humbaracıyı (10) küffāra virüp sâ'ir cezâlarından sonra **dört** pāre (11) idüp al'a apusu nünde birağup ierüden (12) ıan müselmānlar ol hāde grdiler **imdi** bundan (13) naıhat humbaracı olanlara aan ki bir al'a iinde (14) muhāarada bulunup cān ba ile alıa küffārdan (15) al'a urtarmađa sa'y ide zīrā bir üstād humbaracı (16) bir al'ayı kāfirde almağa da ādirdür dağı virmemeye de (17) ādirdür **ammā** müdebbir bir āhib-i üstād ola zīrā (18) i ve tedārik ođdur **hazret-i allāhu te'ālā** ol (19) melā'inlere derhāl ile anuñ intikāmın virüp (20) cezāların vire **üinci fal fenn-i cihād** ya'nī humbara- (21) -cılar an'atı ne minvāl üzere olur 'ilm-i humbaranuñ (22) nie ıfatların ve nie tanifātların kimin üstādlardan (23) görüp ve kimin selef üstādlaruñ icād eyledükleri

[15b]

(1) ālāt-ı harb ıtāl olup ümmet-i muhāmed gāzālarda ve nie (2) al'alarda huuā¹⁶⁹ tābūr cenginden küffārı ahr (3) helāk eyleyecek ceng mühimmātların ve ne vechile yapup (4) tedārik itmek lāzımdur bu an'ata tālib olan (5) kimesneler iün gereği gibi her ađvāllerin tađrīr ve hem (6) tavīr idüp beyān idem 'āıllar dimi ki (7) hikmet-i lođmāndan su'āl ile bu adar tađrīr ve hem tavīre (8) tālib olan kimesneler an'atı ister hem erbābını bulur

(9) ve bu fal dağı üstādlaruñ nie ceng

(10) **mühimmātları** nie tedārikler ve tedbirler eylemilerdür ki (11) her birlerinde 'ömr ifnā eylemilerdür ğarīb şeylerdür ki (12) tađrīr ve hem tavīr idüp nađar olunduđda ma'lūm-ı (13) sa'ādet¹⁷⁰ olunur ve ba'zılarını lüzümü olduđda (14) isti'māl olunup hūkmi icrā olunur 'asker-i islām (15) küffāruñ al'ası altına onduđda ne minvāl üzere (16) ordu-yı hümāyūn gerekdür ki hādek ve tābūr (17) evirmesi tafil üzere tavīr ve hem tađrīr idüp (18) beyān eylemiümdür **bu fal dađı** ālāt cenginde (19) toplar ve havān humbaraları ne minvāl üzere hareket idüp (20) yürimek olur tađrīr ve hem tavīr idüp beyān (21) eylemiümdür **bu fal dađı** belđrad al'asında iken

[16a]

(1) merhūm oca ibrahīm paa al'ada muhāfız idi (2) islānamen nüne neme kāfirlerinüñ **on altı** pāre (3) alyonı gelüp al'ayı toplamak murād eyledükde bu hākir (4) merhūm humbaracıbaı 'omān ađa ile bu humbaraları ullanmak (5) iün bir ğarīb

¹⁶⁹ Metinde "huuā" şeklinde yazılmıtır.

¹⁷⁰ Metinde "sa'ād" şeklinde yazılmıtır.

sal¹⁷¹ peydā idüp **dört** tarafıñı (6) siperler ile tedbīr idüp ve iki büyük havān humbara- (7) -sı bindirüp küffāruñ qalyonları üzerine varıldıqda (8) karşı duramayup firār eylediler bir garīb tedbīrdür (9) maḥallinde lāzım olur taḥrīr ve hem taṣvīr olunmuşdur (10) ve humbaraları ne minvāl üzeredür nazar olınduqda ma‘ lūm (11) olur **bu faşl daḥı** şulḥ senesinde ortalıqda (12) şulḥ var iken küffāruñ ḥilesini göre bu ḥaḳīr (13) ṭemeşvār ḳal‘asına humbaracılara ḥalife ta‘yīn ve fermān (14) olup **yetmiş seksen biñ** miḳdārı küffār (15) çadırların eteklerin yire ḳaçup çadırlarında ādem var mı (16) yok mı bilinmesün taşra olup bu aralıqda ortalıq (17) ḡāfildür diyü ṭemeşvār ḳal‘ası üzerine gelüp (18) **elli biñ** kadar nemçe ve **yigirmi biñ** kadar macār ‘askeri (19) gelüp bir şabāḥ vaḳtīnde ālāyların bağlayup ḳal‘anuñ (20) üzerine yüridiler hemān bir tarafıñdan macār yürüdi (21) ḳal‘adan daḥı **beş yüz** ser-ḥadli ve ol maḥalde **biñ** (22) ṭātār gelmiş idi anuñ daḥı **beş yüzün** ma‘ an (23) **biñ** ādem olup taşrada karşıladılar ve macār üzerine

[16b]

(1) yürüdiler¹⁷² ol maḥalde ḳral olan ceng arasında (2) macār ḳralı rāḳoviçse oḡlı¹⁷³ bögründen piştov¹⁷⁴ ile (3) urulup yire düşdükde başın keserken ser-ḥadlü- (4) -ler boynında ḳral nişānın görüp esir eylediler (5) bu aralıqda küffār yürürken üç büyük humbara havānını (6) aḡzına berāber taş doldurup saçma ṭop- (7) -vārī āteş eyledükde **elḥamdülillāhi te‘ālā** küffār ‘askeri (8) münhezim olmasına sebep olanda imdi bunu (9) irād eylemeden murād küffār ‘askerinüñ şulḥ arasında (10) ziyādesiyle ḥileleri vardur andan iḥtirāz lāzımdur (11) ve hem humbaracılar bundan naşīḥat budur ki ḳaçan ki (12) küffār ‘askeri islām ‘askeri üzerine yürüdüğü (13) zamānda havānları aḡzına berāber taş doldurup (14) ṭop-vārī āteş eylese küffār münhezim olmasına sebep (15) olursın ve ne minvāl üzere olduḡın taḥrīr (16) ve hem taṣvīr idüp beyān eylemişümdür **bu daḥı** büyük (17) **iki yüz** vaḳıyye humbara ile laḡıma mu‘ādil ḳal‘a dīvārı (18) atmaḳ veyāḥūd bir ṭabyayı veyāḥūd bir şarānpō (19) atmaḳ **on beş yigirmi** vaḳıyye bārūt alur humbara (20) ile **elli** ḳanṭār bārūt ile bağlanmış laḡım kadar ḥükmi (21) vardur ḥattā belḡrad ḳal‘ası

¹⁷¹ Metinde “şal” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷² Temeşvar Kalesi 15 Ekim 1716’da düşmana terk edilmiş. Rakoczi ise Avusturya kuvvetlerine karşı 1703’te başlattığı mücadelesini 1711’de yenilerek sona erdirmiş ve Fransa’ya iltica etmiştir. Burada Ali Aḡa’nın bahsettiği konunun ne olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır.

¹⁷³ Osmanlı tarihinde Rakoçioḡlu Françesko adıyla tanınan Erdel Beyi Ferenc Rakoczi II (Borsi, Macaristan 27 Mart 1676-Tekirdaḡ 8 Nisan 1735). Osmanlılar tarafından Macar krallığına getirildiyse de, Avusturyalılar ile yapılan sulh sebebiyle krallığını fiiliyata dökememiştir. M. Alaaddin Yalçınkaya, “Rakoczi, Ferenc II”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 447-8.

¹⁷⁴ Metinde “puştov” şeklinde yazılmıştır.

muḥāşara olındukda (22) taşrada yeñihān var idi küffār içine dolup (23) toprak doldurup **beş on** pāre balyemez top

[17a]

(1) çeküp ḳal‘ayı dögmek murād eyledükde merḥūm ca‘fer¹⁷⁵ (2) paşa ser-‘ asker idi ziyāde elem üzere olup lağımcı- (3) -başı giçe ile serdengeçdiler ile taşra çıkarup (4) **üç** yirden lağım eyleyüp ocağ gibi dīvārı (5) bir top işlemedi şoñra ḥumbaracılar buña bir tedārik (6) eylesün didükde dörder ḳuplu **ikişer üçer yüz** (7) vaḳıyye gelür banya lukada dökülmiş ḥumbaralar var idi **elli** (8) dānesin doldurup bu ḥaḳır ki serden- (9) -geçdiler ile giçe ḳal‘adan taşra çıkup **dört** (10) dānesin mezbūr ḥānuñ dīvārın sürüp içine (11) yerleşdirüldi **ve iki** dānesin yanında bir büyük (12) kāğır hammām var idi anuñ dīvārına yerleşdirüldi (13) tıpların ve şuçuḳların bir yire getürüp bir fitilden¹⁷⁶ (14) āteş virildi emr-i ḥaḳla cümle dīvārı birbirine olup (15) içindeki küffārdan niçesi helāk oldılar **bu daḥı** (16) maḥallinde tiziyye lağım iḳtizā eylese veyāḥūd bir şu çıkar (17) yer olduḳda veyāḥūd ḳal‘anuñ temel dīvārı yerli ḳaya (18) üzerinde olsa lağım mümkün degül bu minvāl üzere (19) ‘amel eylemek gerekli işdür anuñ daḥı taḥrīr ve taşvīrin (20) idüp beyān eylemişümdür **bu faşl daḥı** ḥaḳır bir tulumba (21) icād eylemişümdür zīrā bizüm ḥumbaracılarımızıñ ḳullandığı (22) tulumba ancak āteş şaçar **ammā** mezbūr tulumba hem āteş (23) şaçar ve hem **beşer onar tūfengler** var içinde ḳurşun atar

[17b]

(1) ḥattā belğrad muḥāşarasında ḳal‘anuñ ḥandegine her gün (2) kāfirler yürirlerdi yeñiçerilere mezbūr tulumbayı virüp (3) küffārı anuñ ile zabt¹⁷⁷ idüp yürütmezler idi şimdi (4) anuñ daḥı ismi var cismi yokdur anuñ daḥı taşvīri (5) beyān olunmuşdur **bu faşl daḥı** grānde¹⁷⁸ tulumba ta‘bīr (6) olunur fransız kāfirleri ḳaçan ki çarḥ-ı felekli ḫābūr (7) üzerine yürüyüp bozmaḳ için mezbūr grānde¹⁷⁹ (8) tulumba peydā eylemişümdür **üç yā dört veyā beş dāne** (9) birden yaḳup giçe ile ḫābūr üzerine yürüyüp (10) **onar on beşer** yeñiçeriler her tulumbaya ḳollarına **ikişer** (11) **üçer ādem** yürüdüler kāfirlerün çarḥ-ı feleklerin yaḳa (12) vāradinde¹⁸⁰ olan kāfirleri daḥı yaḳup aşlā (13) önüne sedd olup ḫā‘il olmaz āteşi bir dönüm yire (14) degin sürer ve içindeki ḳurşunlu tūfengler ne

¹⁷⁵ Metinde “cağfer” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁶ Metinde “ḳatıldan” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁷ Metinde “zabz” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁸ Metinde “ḳrande” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁹ Metinde “ḳrānde” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸⁰ Metinde “vāradinde” şeklinde yazılmıştır.

kağar (15) uzak olursa urur anuñ dağı taşviri tağrİR (16) idüp bir ğarİb şuret heykeldür manzür-ı ‘alİleri (17) olduğa ma‘lüm olunur **faşl** kâfirler şalyonu şudan (18) ne minvâl üzere geçirmişdür ki şuretdede taşvir idüp (19) göstermişümdür mağallinde o dağı lâzım olur (20) ve buñı nerede tağşil eyledüĝim su’âl buyurulur ise (21) moşkov ĥumbaracıbařısı fransız imiş andan firâr (22) eylemiş gelüp müselmân oldu idi elmâs paşa (23) zamânında bir ze‘âmet dağı virdiler ve belĝrad şal‘asına

[18a]

(1) mi‘mâr idüp gönderdiler istânbûla geldükde (2) merĥüm ĥumbaracıbařı ‘osmâ[n] hemşehrİsi olmaĝıla bir yirde (3) mekş olındı ve bu aĥvâlüñ niçe niçe tedbİR ve tedârikler (4) ve toprak sürmenüñ tedbİR ve tedâriki ve mühimmâtları gereĝi gibi (5) vuķûf tağşil olındı ve azâķ şal‘asına dağı (6) tedbiri ziyâdesiyle kâmil itdi **imdi üç dÖrt** (7) şariş şudan şalyonu geçirdüĝi şuret tağrİR ve hem (8) taşvir idüp beyân eylemişümdür **bu faşl dağı** ĥumbara- (9) -cılaruñ kâr-ĥâneysi ne minvâl üzere olur ve mühimmât (10) ne vechile yapılır ve fuçı ĥumbarası ve sepet ĥumbarası (11) ve sâ’ir ceng âlâtları niçe dürlü gereĝi gibi her birin (12) tağrİR ve hem taşvir idüp beyân eylemişümdür ki tâlib (13) olan kimesneler şan‘atıñı tağrİR ve hem taşvir eyledüĝim (14) şeylerden olur zİrâ belĝradda ĥumbaracıbařı ‘oşmân aĝa (15) merĥüm kâr-ĥâneysi bu ĥaķiri ĥalİfe eylemiş idi lüzümü (16) olan ceng eşyâların yapar idük ancaķ kimse aramıza (17) girmez idi ve kimseye göstermez idi şuret-i kâr-ĥâneysi (18) naşar olunduğa ma‘lüm olunur şan‘at nedür tağrİR ve hem (19) taşvir eylemişümdür **bu faşl dağı** kaĥan ki fransız kâfiri (20) bir şal‘aya şarılduğa birden şal‘aya yürüyüş eyledükde (21) murâd eyledüĝi zamânda bir ğarİb nerd-bân şullanur (22) ĥalkuñ evlerde kullandüĝi nerd-bân gibi degüldür mağallinde (23) bir gerekli işdür merĥüm pederüm **ķırķ** sene kağar

[18b]

(1) baştarda şapudanı idi merĥüm sultân ibrâĥim ĥân (2) řâbe řerâĥ zamânında bir ķızlaraĝası var idi mişıra (3) giderken kâfir alup¹⁸¹ ĥanya şal‘asına getirüp pâdiřâĥ-ı (4) ‘âlem-penâĥ ĥazretleri ziyâdesiyle ĝazaba gelmekle merĥüm (5) pederüm aķdeñizde bir mişvârı bellü âdem olmaĝıla ĥattâ ĥalİL (6) paşa şapudan iken şara cehennem nâmında

¹⁸¹ Sultan I. İbrahim, Malta şovalyelerinin zaman zaman ticaret gemilerine saldİrmaları yüzünden, bahusus Sümbül Aĝa’nın ve saray mensubu bazı kimselere Mısır’a giderken saldİrılması üzerine, onların en büyük sİĝınaĝı olan Girit Adası’nın fethini emretti. 20 Haziran 1645’te Sakız Adası’ndan denize açılan Osmanlı donanması, 17 Temmuz’da Girit’in Hanya limanını fethetti. Uzuncarşılı, Osmanlı Tarihi, III/I, 217-8, 223-5.

üç kalyon peydâ (7) olup anuñ fethine sebep olmağıla hattâ taşviri tersane-i (8) ‘āmīrede yazılmışdur nazar olduğda ma‘lūm-ı sa‘ādet (9) olunur **imdi** mezbūr¹⁸² pederimi çağırdup hanya (10) kal‘asınuñ fethiñi senden isterüm didükde pādīşāhum (11) eger murād iderseñ hanya kal‘asınuñ fethini bir dağı (12) lisāna alma mālṭaya seferüm vardur diyü nām çıkar (13) niçe niçe aña gerekli tedārikler idüp hattâ ol mezbūr (14) nerd-bānları tedārik idüp yūsuf paşa¹⁸³ kapudan ve hem (15) ser-‘asker olup ancak hikāye çokdur kaçan ki (16) hanyaya varup bir maḥalḍe gemiler şulanup hanya (17) kal‘asında olan kāfirler şakın bizüm üzerimüze gelmesün (18) diyü ḥavf iderken ol maḥalḍen kalḥup deñize (19) açılduğda hele bize degülmüş diyüp emīn olurlar kaçan ki (20) deñize açılduğda cümle paşaları ve begleri ve ‘askerlere (21) baş olanları cem‘ idüp ḥaṭṭ-ı¹⁸⁴ şerīfi ol maḥalḍe (22) çıkarup sen ki kapudanum ve ser-‘askerüm olan yūsuf (23) paşa hanya kal‘asınuñ fethini senden isterüm eger

[19a]

(1) saña başuñ gerek ise ol vaḥt donanma gerü dönüp (2) giçenüñ bir vaḥtiñde ‘asker-i islāmı qaraya döküp (3) ve mezbūr nerd-bānları gemilerden çıkarup kal‘anuñ (4) ḥandegi başına yürüdüp ‘asker-i islā[m] bedenlere (5) şarılıp küffāra ziyādesiyle şaşkıñlık ḥāşıl (6) olmağıla **elḥamdülillāhi te‘ālā ḥazret-i allāhu te‘ālānuñ** ‘avn-ı (7) ‘ināyetiyle fethi müyesser olup ve hem ser-‘asker olan (8) yūsuf paşa şehīd olup raḥmetullāhi ‘aleyh **imdi** (9) bundan çok ḥişşe vardur ve hem nerd-bānı görüp (10) maḥalḍinde tedārik idüp ḥükümüni icrā eylemekdür ve bir dağı (11) ḥişšemend olmaḥ budur ki bir ṭarafā sefer eylemek murād (12) olunduğı zamānda ḡayrı ṭarafı gösterüp ḡāfilin (13) düşmen üzerine varmada çok ḥāl vardur (14) ve hem bir eyü işdür mezbūr nerd-bānuñ taşviriñ (15) taḥrīr idüp göstermişümdür bir ḡarīb heykeldür (16) nazar olunduğda ma‘lūm-ı sa‘ādet olunur **bu faşl** (17) **dağı** mezbūr nerd-bānlarıñ bir iki dānesin resm idüp (18) bir kal‘anuñ ḥandegi aşırudan dīvāri kenārına (19) dayanup ‘asker ne minvāl üzere yürüdügin taḥrīr ve hem (20) taşvir idüp göstermişümdür nazar

¹⁸² Metinde “mezbūm” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸³ Silahdar Yusuf Paşa (Vereno, ?-İstanbul 22 Ocak 1646) Kaptanıderya, Girit serdari ve Hanya fatihi. Dalmaçya kökenlidir. Serdar olarak Girit seferine tayin ediliş ve Kasım 1645’te Girit’e çıkmış ve Ağustos 1645’te Hanya’ya ele geçirmiştir. Kışı geçirmek için geldiği İstanbul’a gelmiştir. Girit seferine pek taraftar olmayan Sadrazam Semin Mehmet Paşa, Yusuf Paşa’yı bu başarısından ve yerine geçeceğinden dolayı kıskanmıştı. Bu yüzden de padişahı, Yusuf Paşa’nın Girit’te pek çok gani met elde ettiğini ama İstanbul’a hiçbir şey getirmediği yolundaki telkinleriyle devamlı kıskırttı. Bir süre sonra Yusuf Paşa’nın idam fermanı çıkmıştır. Girit’te büyük başarı göstererek “Hanya Fatihi” olarak tarih sayfalarında kalacak olan Yusuf Paşa, arkasından oynanan entrikalar yüzünden idam ettirilmiştir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, III/I*, 217-8, 223-5.

¹⁸⁴ Metinde “ḥaṭṭ-ı” şeklinde yazılmıştır.

olduğda (21) ma‘lüm olunur bu faşl dağı merhūm ca‘fer¹⁸⁵ paşa (22) belgrad muhāşaradan kırtılduğda aşlā dīvār eşeri hiç- (23) -bir tarafında kıalmayup ta‘mīre mübāşeret eyledükde aşlā bir yirde

[19b]

(1) taş yok ve kireç yakacak taş yok mezāristān (2) taşlarını bozup kimin kireç ve kimin yapuya şarf (3) idüp **ammā** bir vechile kirece ve yapuya taş yetişmez (4) ‘āciz kıalduğda bu hāķīr bir tedbīr tedārik idüp (5) cümle belğradda şu kenārında olan kıayaları **iki üç** (6) gün içinde mezbūr kıayaları pāreleyüp murād üzere (7) kıal‘anuñ bināsına şürū‘ ve kirece şarf idüp (8) kıal‘ayı tamām eyledi hattā gürcistān seferinde (9) hālīl paşa ser-‘asker idi sefer ‘avdetinde fersād (10) tağı dirler bir ulu tağ var ‘asker-i islām üzerinden (11) aşup gitmege taş kıyalardan yol yok ve hem ‘arabalar (12) bir vechile gidemez bu hāķīri tātār şālīh paşa ile (13) ta‘yīn idüp ser-‘asker olan hālīl paşa **on** (14) gün içinde kıayaları pāreleyüp ‘asker-i islām (15) ve ‘arabalar refāhiyyet üzere geçdiler ne minvāl üzere tedārik (16) eyledüğim şūreti tahrīr ve hem taşvīr idüp göstermişümdür (17) maħallinde bir gerekli işdür ve bu sene-i mübārekde (18) hotin kıal‘asında iken ta‘rifimiz üzere hareket olındı (19) ve humbaracı olanlardan mezbūr işleri ararlar **bu faşl** (20) **dağı** fuçı humbarası dirler ziyādesiyle gereklüdür (21) ve hem küffārī amānsız helāk eyler **biñ** humbara atmadan (22) **elli** fuçı humbarası atmak yegdür mezbūr humbaranuñ (23) atıldığı şūreti ve hem pārelendügi şūreti tahrīr ve hem

[20a]

(1) taşvīr eylemişümdür maħallinde nazār olduğda gör ki pāre- (2) -lendügi içinden çıkan büyük humbaralar ve küçük humbaralar (3) ve toñuz ayağı ta‘bīr olunur **beş altı yüz** kadar mühlik (4) şeylerdür ki gördükde ma‘lüm olunur beyān eylemişümdür (5) ve göstermişümdür taşvīrinden añnanur **bu faşl dağı** (6) sepet humbarası dirler anuñ dağı ismi var cismi yok (7) kıabīlesinden oldu fuçı humbarası gibi olduğu (8) ziyāde düşmen helāk eyler ceng eşyālarındandır (9) içinde birkaç büyük saķar¹⁸⁶ humbarası vardır **ve on on** (10) **beş** küçük el humbarası vardır **on ve on beş** (11) dağı tüfeng vardır yukarudan inerken tüfenglerin (12) atılır yire indükden soñra humbaraları pārenür olduğu (13) bir ğarīb şūret göstermişümdür nazār olduğda ma‘lümdür (14) **mefātīh-i gencü’l-ğazā tedbīr-i fütühāt**

¹⁸⁵ Metinde “çağfer” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸⁶ Metinde “sāķar” şeklinde yazılmıştır.

(15) **kaçan ki** sefer-i hümāyūn teveccüh ve ‘azîmet-i ğazā tarafîña (16) tedârik olunduğda dā’imā bu nesneciye nazar ve mü’tala‘a (17) ve müzākere olup niçe niçe şeyler istihrâc olunur (18) **kırk elli** sene sefer virmiş kâmil kadar añlar ve hem (19) tedârik eyleyecek şeyleri tedârik ider ve ihtirâz¹⁸⁷ (20) olınacak şeylerden ihtirâz eyler ve çok gerekli şeylere (21) vuķūf taķşil ider zîrā cemī‘ fetihler ne vechile tedârik

[20b]

(1) eyleyüp fethi āsān olmuşdur ve ‘asker-i islām münhezim (2) olmuşdur ve ne vechile tedârik lâzımdur fethi āsān ola (3) **imdi** bu kitāb-ı mezkūrı devletlü efendilerimizün manzūr-ı (4) ‘ālîleri olduğda derūn-ı kitābumda taķrîr ve hem taşvîr olunan (5) ceng ālātları her birlerinün erbābını buldurup hükümlerini (6) icrā eylemege himmet ve murādları olduğda her kaçan ki (7) her birlerin hükmi icrā olup isti‘māl olunduğda her ne kadar (8) ğazā olursa ol ecri şevāba tā kıyāmete degin te‘emmül (9) olurlar **imdi** bu vehb-i ilāhîdür bu kadar taķrîr ve hem (10) taşvîr itdüm añlansun diyü ancak bu *el-veledü*¹⁸⁸ *sırru ebîhi*¹⁸⁹ (11) muķtezāsınca olmak gerekdür babadan mîrāşdur zîrā (12) niçe niçe şeyleri geregi gibi taķrîr ve hem taşvîr (13) olunmasuñ sebebi zîrā mişli sebķat eylemiş degüldür (14) hemān **hazret-i allahu te‘ālānuñ ‘avn-ı ‘ināyetiyle** tedbirlerimizi (15) taķdirine muvāfiķ eyleye **fahr-i**¹⁹⁰ **kā’ināt muħammedü’l-muştafā** (16) **şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hazretlerinin hürmetine**

(17) **imdi bu kitāb-ı mezkūr devletlü efendimiz**

(18) **uşanmayup** üşenmeyüp dā’imā mü’tala‘a ve müzākere iderse (19) fā’idesin bulur niçe niçe ğazālarda hükmini icrā (20) itdürürler **imdi** kitāb-ı mezbūrda ne kadar zıkr (21) olunan şeylerin her aķvālını taķrîr ve hem taşvîr

[21a]

(1) idüp beyān eylemişümdür her birlerin bu minvāl üzere (2) beyān eylesem gerekdür **faşl-ı evvel** kaçan ki ‘asker-i islām (3) küffāruñ kal‘ası altına ķonur muħāşara eylemek murād (4) olunduğı zamānda ne minvāl üzere ķonup hareket olunmak (5) lâzımdur ki ordu-yı hümāyūna bir zarar işābet eylemeye (6) işbu şüret-i mezkūrede küffāruñ hilesinden (7) ziyāde ihtirâz olunduğı için ordu-yı hümāyūn (8) ne minvāl üzerine ķonmak lâzımdur ki taşvîrin taķrîr (9) ve hem taşvîr idüp tafşil üzere şüretin beyān (10)

¹⁸⁷ Metinde “ihtirâz” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸⁸ Metinde “el-veledî” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸⁹ “Çocuk babasının sırrıdır.”

¹⁹⁰ Metinde “fahır-i” şeklinde yazılmıştır.

eyledüm manzûr-ı ‘âlileri olunduğda her aḥvâline (11) vuḳûf taḥşîl olunduğdan soñra aña göre tedârik (12) idüp ḥareket olma zîrâ ḥîlesinden ziyâde (13) ihtîrâz olunduğundan birkaç yirde mükerrer zîkr olındı ki (14) ‘asker-i islâm metrisde iken birkaç **biñ** kâfir ordınıñ (15) bir tarafından görindüğü gibi ordınıñ perîşânlığı (16) vâkı‘ olmışdur andan ihtîrâz olunduğundan (17) bu tedbîr olunmuşdur ordu-yı hümâyûnuñ cemî‘ (18) eṭrâfı ḳavî ḥandek ve birkaç gerekli yerlerden ḳapular (19) ḳullanmışdur ve her ḳapuda **ikişer üçer** şâhî toplar (20) veyâ saçma toplar **ve ikişer üçer** bayrak ta‘yîn idüp (21) ve muḥâfaza idüp ḳurudalar zîrâ evvel ordusun (22) muḥâfaza ide soñra cenge mübâşeret eyleye bu tedârik (23) ve bu tedbîr muḳaddemâ **şahâbe-i güzîn rıḍvânullâhi te‘âlâ**

[21b]

(1) ‘**aleyhim ecma‘în** tedâriktür belki ‘asker-i islâm metrisde (2) şaḳlasalar gelürler anda ḳorunup gine gözleri (3) açılır ve bu tedbîr bu güne degin görilmemişdür ve olunmamışdur (4) diyü su’âl olunur ise **ḥazret-i allâhu te‘âlâ cemî‘** (5) insâna ‘aḳl-ı kâmil iḥsân eylemişdür bir kerre mülâḥaza (6) ile ve bu irâd eyledüğim şadedler vâkı‘ olmuş midür (7) degül midür eger vâkı‘ ise aña göre tedbîr idüp (8) ḥareket eyleye ve eger su’âl olunur ise hiçbir kimse (9) bu tedbiriñ ḳaydında degüldür belî bu bir vehb-i ilâhîdür (10) ḳalbime ḥuzûr¹⁹¹ idüp yüregime bir âteş düşdi ki (11) bu aḥvâli niçün bir âdem anlamaz mı ve bunuñ tedârik-i tedbîrine (12) ta‘accüb ve bir kimesne zuḥûr idüp tedâriki ve tedbîri (13) ḳaydında degül yoḥsa niçe ‘âḳıl kimesneler vardur (14) söylemezler ki kim diñler diyü belî señ allâh için (15) añladüğün üzere gerekli ve lüzümü olan aḥvâlleri (16) gereği gibi taḥrîr ve taḳrîr eyle de ‘indallâhi te‘âlâ ecri (17) şevâbdan her birin ḥükmi icrâ olunmuş ḳadar ecr ü şevâba (18) nâ’il olur ve bundan gaḫlet olmaya *allâhu a‘lem bi-ş-şavvâb*

(19) **bu daḫı bir ğarîb tedâriktür maḥallinde ğâfil**

(20) **bulunmamak** gerek ḳaçan ki küffâr ‘askeri üzerine gelüp (21) ḳonduğı gibi yorğun ve durğundur ziyâde-

[22a]

(1) -siyle ol giçe kendülerin bilmezler her ne yüzden (2) olursa olsun evvel başarsuñ **in-şâ’allâhu** (3) **te‘âlâ** küffâr münhezim olmasına şübhe yoḫdur **ammâ** ertesî (4) gün toprak içine girüp metris aldūğdan soñra (5) ziyâde güçlük olur ve çok ‘asker şehîd olur (6) **bu daḫı** maḥallinde ḥükmi icrâ iderseñ eyü işdür (7) bu kitâb-ı mezbûri te’lif idüp evvel

¹⁹¹ Metinde “ḥuzûr” şeklinde yazılmıştır.

metrīsüñ (8) aḥvālin ne vechile almak yegdür ki ḳal‘anuñ fetḥi (9) āsān ola **ve daḥı** ordu-yı hümāyün ne minvāl üzere (10) ḳonmaḳ gerekdür düşmeden emīn ola **ve daḥı** ḥumbara- (11) -cılar şan‘atı ne vechile olur niçe niçe ceng ālātuñ (12) üstādlarıñ tedbīr idüp düşmen helāk eylemişler (13) **ve daḥı** niçe müdebbīrler¹⁹² ba‘zı şeyler tedbīr idüp (14) ḳullanmışlar her birin birer maḥalde taḥrīr ve hem taşvīr (15) idüp göstermişümdür bu ḥaḳīr ise zamāne- (16) -nüñ niçe sitemlerin çeküp ve hem pīr olmuşumdur (17) **imdi** devletlü efendilerimiz bu kitāb-ı mezkūrı naẓar (18) buyurup ve her tarafına müṭāla‘a ve müzākere idüp (19) sefer-i hümāyün aḥvālinden niçe şeylerüñ tedārikine (20) vuḳūf taḥşīl eyler ki **kırk elli** sene sefer virmiş ḳadar (21) vuḳūf taḥşīl olur **imdi** bu kitāb-ı mezkūruñ (22) taḥrīr ve hem taşvīr olıñduğı üzere tedbīr tedārikin (23) añladuḳdan soñra her birleriñ ḥükmüni icrā eylemek

[22b]

(1) için erbāblarını buldurup ḥükmün icrā iderse (2) tā kıyāmete degin ecr ü şevāba nā’il olur hele kitāb-ı (3) mezkūre ḥaḳāretle naẓar olınmaya zīrā tedbīrāt-ı ḡazā (4) için cemī‘ tedbīri taḥrīr ve hem taşvīr olup (5) geregi gibi añlanur zīrā vehb-i ilāhīdür ki mişli sebḳat (6) olınmamışdur ve *allāhu a‘lem bi-ş-şavvāb* ve ‘aleyhi mercī ü’l-me’āb (7) **bāb-ı evvel müdebbīr-i**¹⁹³ **ciḥād ya‘nī metrīs almağı beyān** (8) **ider** ḳaçan ki ‘asker-i islām ordusu bir ḳal‘a altına (9) varup muḥāşara eylemek üzere ḳonıñduḳda ziyādesiyle (10) şıḳça ḳonup cemī‘ eṭrāfi ḳavī ḥandek veyā ṭābūr (11) geregi gibi ancaḳ ṭābūr çeviresin **ammā** taḳayyüd lāzımdur (12) ‘araba ṭābūrına inān yoḳdur sâ’ir zamān gibi (13) ordu-yı hümāyün ḳonmaḳdan ḥazer gerekdür zīrā küffāruñ (14) ḥīlesi zıkr olıñmışdur ‘asker-i islām metrīsde (15) iken ordu-yı hümāyünü başmaḳ sevdāsındadır (16) zīrā niçe kerre eylemişdür **ammā** ordınuñ eṭrāfını ḳavī (17) ḥandek idüp ve birkaç yerlerden ḳapular ḳoyup ve her (18) ḳapuda **ikişer üçer** bayraḳ ve **ikişer üçer** şāhī ṭop (19) ta‘yīn eyledükdün soñra çünki bu tedbīr üzere ḥareket (20) olıñduḳdan soñra **in-şā’allāhu te‘ālā** düşmen tarafından (21) ḳorḳu olıñmaz muḳaddemā zıkr eyledüğim gibi belki ‘asker-i

[23a]

(1) islām metrīsde şaḳlasalar gelürler anlar daḥı içine (2) girüp ḳorunurlar ve yine küffāra muḳāvemēt idüp (3) yüz çevirmezler zīrā tedbīrde çok ḥāl vardır **şaḥābe-i** (4) **güzīn rıḳvānullāhi te‘ālā ‘aleyim ecma‘ in** tedbīridür ḳaçan ki (5) belḡrad ḳal‘asını küffār

¹⁹² Metinde “müdebbīrler” şeklinde yazılmıştır.

¹⁹³ Metinde “müdebbīr” şeklinde yazılmıştır.

gelüp muhāşara eyledükde merhūm (6) ca'fer¹⁹⁴ paşa ser-asker idi bu haķir dağı ħumbara- (7) -cılar üzerine ħalife idüm bir haftaya deġin top (8) ve tūfeng eyleyüp herkes 'acabā bunuñ aşlı nedür hiç (9) ħareket idüp baş göstermez meġer ki cemi' eṭrāfin (10) bir qavī ħandek eylemiş ki ta'bir olunmaz bir haftadan (11) soñra bayram giçesi idi çünkü mübāşeret eyledi (12) **elli iki** gün ve günde **otuz biñ** top ħumbara atıladı (13) qal'ada aşlā dīvār eşeri qalmadı toplarımız atıladı (14) ve qal'a dīvārı yoķdur ki üzerinde atıla ancaķ (15) ħumbaralarımız işledi **elli iki** günde **on iki biñ** (16) ħumbara atmışuz qaçan ki küffār münhezim olup gitdükde (17) küffāruñ qazup taşra çıkarduğı ħandek toprağını (18) yine 'asker-i islām küffāruñ qazduğı ħandek (19) içine toldurmadan 'aciz qaldılar zīrā mel'un kāfirler (20) kendi ħilelerin bilürler 'asker-i islām da benüm ordumu (21) başar diyü ħavf ider **ammā** bizüm 'asker dağı metrīs (22) alup giçenüñ nişfiñda **ammā** metrīs almaqda çoķ (23) iş vardır eġer metrīs ziyādesiyle taqayyüd idüp

[23b]

(1) ħandek başına yaķın eyledüp **üç dört**¹⁹⁵ metrīsde (2) ħandegi başına varılursa ol qal'ada ceng (3) çoķ sürmez fetġi āsān olur ziyāde sa'y idüp (4) qal'aya yaķın aldırmaġa sa'y idesin ve qaçan ki çehrīn (5) qal'asına varduğımız gibi gündüzün ħandegi yaķın (6) metrīs alınap **dördünci**¹⁹⁶ metrīsde ħandek (7) başına varıldı **yedinci** gün varuş tarafuñdan (8) bir lağım idüp atıldı 'asker-i islām bir miqđār (9) yüridiler ardın yüridemediler meġer kim şadr-ı a'zam (10) kendi qolından istermiş soñra kendi qolından (11) iç qal'aya muvāfiķ yerden bir lağım idüp işlemedi (12) artuķ ħalk qal'adan me'yūs olmaķ üzere oldılar (13) bu aralıqda bu mel'un moskov ramadanikov dirler (14) idi ol zamānda ser-asker idi imdād (15) gelüp **yüz biñden** ziyāde küffār ile şimdi şeremet (16) dirler **kırķ elli biñ** miqđārı qal'a içine imdād (17) qoyup sā'iri qal'a qarşusına qonup (18) qaplan paşa qonmuş idi anuñ birine **otuz ikinci** (19) gün yine evvel ki varuş tarafuñdan lağım idüp (20) **biñ beş yüz** qadar 'asker-i islām içeri (21) girüp ol **kırķ biñ** qadar imdād gelen küffāra (22) kendülerin urup bir mertebe kılıç urdılar ki (23) **yigirmi biñden** mā' adası kılıçdan geçdi qaşūr

[24a]

¹⁹⁴ Metinde "cağfer" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁵ Metinde "döt" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁶ Metinde "dörinci" şeklinde yazılmıştır.

(1) alanı al‘anuñ öñünden aar tama uyı dirler (2) ol uya degin cümlesi helāk oldılar ol adar (3) cengden islāmdan ılı ile kesilmiş bir müselmān (4) görilmedi ellerinde od¹⁹⁷ her birinüñ uzun aplu (5) teberleri var idi hemān teberleriyle kendülerin (6) orunurlardı ibu sene-i mübārekde sābılar peydā (7) eylemişler **ammā** ol zamān başlarında oyun derisinden (8) alpāları var idi ayaklarında ilāmūr abuğundan (9) arı var idi imdi neme izmeleri peydā (10) eylemişlerdür bir muannet kāfirdür hemān ‘unvān gösterür (11) ve alā ellerinden bir i gelmez ve bir deliñmez metrīs almadan (12) merhūm ve mağfūr sulān muammed ān ğāzī¹⁹⁸ ābe (13) erāhu amānie gibi bir müstakem al‘a cihānda mili yo (14) iken varduğı sā‘at andek başına yakın (15) yirden metrīs aldırmağıla bi-‘avni‘l-lāhi te‘ālā (16) kāfirüñ gözleri orup yürüyüş ile toprak (17) abyasın zabt idüp **idüp yedinci günü** (18) vire bayrağın diküp boynına maramesin bağlayup (19) amān eyledi hemān i dūmāna cesāret (20) göstermekledür buña muğāyir be al‘asına ara (21) mutafā paa¹⁹⁹ varduğda al‘a gözine or görünüp (22) ve kimesnenüñ sözine ula urmayup kendüye ğurūr (23) iābet eyleyüp to yetişmez yerden metrīs

[24b]

(1) almağıla²⁰⁰ kāfir ruat bulup ve hem isset üzere olmağın (2) **yigirmi iki gün** deyince amed kethüdā şehīd olup ‘alī kethüdā (3) nāmında bir kethüdā nab olup metrīslerle gelüp serden- (4) -gedi²⁰¹ ağalarına ve yeñieri ocalarına her kim bir parmalı (5) oyar ise bir altun vireyim dimekle ikindiye arīb (6) idi bir söz söyledi aāma degin cümle arānpolleri (7) söküp tağlar gibi ‘alī kethüdānuñ öñine yığdılar eger (8) yakından metrīs almı olaydı bu zamet ve münhezimlik (9) olunmazdı ancak tadīr-i ilāhī böyle imi ve eger kāfirler (10) gelürken ‘asker-i islām metrīsden ıarup aru (11) duraydı belki münhezim olmazdı ancak kimesnenüñ (12) sözine ula amadı ğurūrından ve buña müābih (13) ‘alī paa vārādīn al‘asına ziyādesiyle uzadan (14) metrīs almağıla bir i olmadı ancak bilmezlik ile (15) geri yağmurlar dağı ziyādesiyle yağdı **ammā** yağmurlar da (16) olmasa ziyāde ğüçlük var idi zīrā uzadan (17) alınan metrīsde andeye yakın varınca ‘asker-i islām (18) telesir yakın varınca

¹⁹⁷ Metinde “od” şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁸ Sultan IV. Mehmed Han (1648-1687).

¹⁹⁹ Sadrazam Merzifonlu ara Mutafa Pāā (1676-1683). Recep Yılmaz, “Mustafa Paa (Merzifonlu Kara)”, *Yaamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 313-315.

²⁰⁰ 1683 yılında yapılan 2. Viyana muhasarasında yapılan hataları anlatan Ali Ağa’nın bu tespitleri son derece dikkat çekicidir.

²⁰¹ Metinde “serdengedi” şeklinde yazılmıştır.

degin bir güçlük gelür ‘asker-i (19) islām hemān şimden şoñra gidelüm dimege başlar hemān (20) cüz’î şeyden bozğunluk virürler hemān gerekdür ki (21) ‘asker-i islāmı muqaddem göz açdırmayup iqdām-ı tām̄m (22) idüp yakın yirde metrīs aldırmağa sa’y olına (23) metrīs gerekdür ki **üç dört** ādem otura yan yana

[25a]

(1) her ne kadar ziyāde olursa içinde duran cengci (2) dayanabilür andan gāfil olmayasın zīrā yaşşı (3) metrīsde düşmen üzerine gelüp başmağa kādīr²⁰² (4) degüldür kandiye kal’asında vezīr-i a’zam fāzıl (5) aḥmed paşa²⁰³ metrīs uzaktan aldı ancak böyle (6) uzaktan almadan bir ğayrı murādı var idi (7) ve hem kal’aya biraz metānet eyleye ol minvāl üzere (8) olmağıla **yigirmi üç ay** metrīs beklediler fetḥ olunca (9) ol zamānuñ ādemleri oğuz idi ol mertebe (10) vaqt geçdi şimdiki ādemler metrīse girdügi (11) günden başlar gün şaymağa başlarlar hemān ciddī (12) sa’y ve hem taqayyüd idüp yakın yirden metrīs (13) aldırasın ve buña mu’ādīl²⁰⁴ çehrīn kal’asın (14) fetḥ idüp t̄abūr ardınca gidüp özi şuyı (15) kenarında t̄abūr ile ceng idüp girü çehrīne (16) gelüp andan kalkup bir konuk yirde ‘asker-i islām (17) konup mağdūben defterdār aḥmad paşa²⁰⁵ya vezīr-i a’zam (18) fermān idüp bir miqdār ‘asker ile süvār (19) ol şu arada bir kal’a vardur k̄ānovā (20) dirler var sen de anı fetḥ eyleye diyüp gönderdi (21) mezbūr kal’aya varıldığda bir büyük kal’a görüp (22) cümle ‘asker at üzerinde seyr idüp bu niçe (23) fetḥ olur bizde top ḥavān yok metrīs

[25b]

(1) alup döğmege ḥuşūşen kışdur metrīsde durmağ (2) mümkün degüldür bir şey’ mülāḥaza eyledüm münāsib (3) ise kulağ uruñ herkes atından insün (4) ḥizmet-kārı olan ḥizmet-kārına virsün (5) olmayınan yuları başına geçirüp şalivirsün (6) ve yüklü ḥayvānlar yükler ile dursun hemān ‘asker-i (7) islām bir uğurdan allāh allāh diyüp kal’anuñ (8) üzerine yürüyüp küffār şaşdı ḥandegi (9) ādem ādem üzerine başup kal’anuñ bedenine (10) yapuşdılar küffār niçe idecegin bilmeyüp içerü (11) girüp kılıç urdılar ve içinde bir büyük kulesi (12) var idi bir miqdār küffār içinde kapanup anı (13)

²⁰² Metinde “kādīr” şeklinde yazılmıştır.

²⁰³ Vezīriazam Köprülüzade Fāzıl Aḥmed Pāşā (Vezirköprü, Amasya 1635-Ergene 3 Kasım 1676). Tahsin Özcan, “Fazıl Ahmed Paşa (Köprülüzade)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 439-441.

²⁰⁴ Metinde “mu’ādīl” şeklinde yazılmıştır.

²⁰⁵ Daha sonra sadrazam olan Hezarpare Ahmed Paşa (İstanbul, ?-7-8 Ağustos 1648) olmalıdır. Abdülkadir Özcan, “Ahmed Paşa (Hezarpare)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 147.

dağı dört tarafından âteş virdiler amân (14) çağırıp çıkardılar ol maħalde duracan (15) kâfir bizümle bile idi aña virdiler **ammā** bu bir hikāye (16) şeklindedür hişşemend²⁰⁶ olan aňnar küffāruñ (17) aħvāli geregi gibi aňnanur maħallinde vākī^c olduğı (18) zamānda hep buña göredür hemān iş ve kılıç (19) cesāretdür bu dağı lipova palankası cenginde (20) merħüm sulţān muşţafā ġāzī²⁰⁷ *tābe serāh* geldükde (21) göz açdurmayup rümeli ‘askerü sâ’ir (22) ‘asker yürüdi anda dağı niçe fetihler oldu ol (23) maħalde merħüm maħmūd begzāde ve rümeli beglerbegisi

[26a]

(1) ve şāhīn muħammed paşa şehīd oldu **bu dağı** yakın (2) zamāndadır cümleñ ma‘lūmidur hemān iş cesāretde (3) ve kal‘anuñ tiziyye fetih olunmasına ihtimām olma toprak (4) sürmegile mi olur yāhūd bir uğurdan yürüyişle (5) mi olur mümkinini her ne ise maħallinde maħdūruñ (6) şarf idüp metrīsde çok durmağdan hāzer eyleye

(7) imdi kaçan ki metrīsler alınduğda şıçan yolları

(8) **aħvālinde** niçe iş vardur şıçan yolu ile tā hādek (9) başına varılır o da bir büyük gerekli şan‘atdur (10) ve lağımcıların öñinde şıçan yollarını aħvālini bilenleri (11) kullanurlar zīrā kabūr lāzım olduğı zamānda (12) anların dağı tedbirleri bilece olmaludur bālāda zıkr (13) olunan şıçan yolu aħvālini aňlar şıçan yolu ağaları (14) ziyādesiyle gerekdür ve beled-i erlikden aňlar metrīs (15) görmiş metrīs ağası her vechile lüzūmindandır (16) ħumbaracılar ocağı merħüm ve mağfūr sulţān muħammed (17) ħān ġāzīñ kānūn-ı kādīmisi üzere **üç** ħumbara- (18) -cıbaşı yürüdüğü bu minvāl üzere idi (19) şimdi ol kānūn bozıldı kandiye kal‘asında (20) olan ħumbaracıbaşılar aħmed ağa ve diğeri aħmed ağa (21) ve islām ağa kamāniçede olan ħumbaracıbaşılar

[26b]

(1) aħmed ağa ve islām ağa ve muşlı ağa ‘ummān (2) seferinde olan ħumbaracıbaşılar muşlı ağa (3) aħmed ağa islām ağa çehrīn seferinde olan (4) ħumbaracıbaşılar islām ağa muşlı ağa aħmed (5) ağa beç seferinde olan ħumbaracıbaşılar islām (6) ağa aħmed ağa muşlı ağa belğrad kal‘ası (7) fetihinde olan ħumbaracıbaşılar murād ağa (8) ħüseyin ağa kara muħammed ağa bu minvāl-i meşrūh (9) üzere **üç** ħumbaracıbaşı yürüdüğü zamānda (10) niçe niçe kal‘alar fetih olındı şimdi ol (11) kānūnı batdı aħvāle böyle oldu bu aħvāl (12) kitāb-ı mezbūrda birkaç yirde irād olındı ki (13) devletlü efendilerimiz ma‘lūm-ı sa‘ādetleri olaydı (14) diyü zıkr olındı zīrā efendilerimizin ma‘lūmları (15) olduğda

²⁰⁶ Metinde “hişsemend” şeklinde yazılmıştır.

²⁰⁷ Sultan II. Mustafa (6 Şubat 1664– 29 Aralık 1703). Saltanatı: 6 Şubat 1695- 22 Ağustos 1703.

ķānūn-ı ķadīm üzere ocaĝ-ı mezbūrı (16) nıżām virdirür **in-şā'allāhu te'ālā allāhu**
'a'lem bi's-şavvāb

(17) **feth-i tedbīr t̄abūr ne minvāl üzere hareketüñdür**

(18) **ve tedbīr tedārik** lāzımdur ki maħallinde ĥükmi icrā ola (19) t̄abūruñ ne minvāl
üzere tedbīr tedārik (20) lāzımdur ki fethinde ' asker-i islām zaħmet çekmeye (21)
evvelā **bir iki biñ** ķadar tūfengli t̄ulumba gerekdür

[27a]

(1) birden üzerine yürüyiş olunduĝı zamānda serden- (2) -geçdiler yaķup giçe ile
yürürler **daħı bir iki biñden** (3) mütecāviz el ĥumbaraları daħı ellerinde ĥāzır ola **ve daħı**
bir (4) **iki biñden** mütecāviz ĥarbler ola **ammā** ķancalı (5) ola zīrā kılıç ile t̄abūra
yanaşmazlar tūfengli ' asker (6) ne ķadar ziyāde olursa māni' degüldür **ve daħı** içinde (7)
bārūtlı meşin al kīse vardur içinde **üçer** (8) **dörder** el ĥumbaraları vardur eger metrisde
ve eger (9) t̄abūr üzerine yürüdükde ziyādesiyle küffārı (10) ķahr helāk eylecek
tedbīrlerdür **ve daħı** ancak ĝrande (11) t̄ulumba dirler fransız t̄ā'ifesi ziyādesiyle
ķullanur (12) **ammā** zaħmetlü²⁰⁸ ve tūfengli tedārikdür bizüm ĥumbaracılarā (13) su'āl
olinursa ismini daħı bilmezler derūn-ı kitābda (14) taħrīr ve hem taşvīr olınan nerd-
bānları daħı ķal' a (15) üzerine yürümek lāzım geldükde **bir iki üç** (16) dānesin yapup
getüreler zīrā nerd-bānlar öñünçe (17) yürümedükçe küffārı beden üzerinden
ķaçırmadukça (18) nerd-bānı dayayamazsın tersanede nerd-bānı yapmaĝa (19)
mübāşeret eylemişler gördüm **ammā** ol minvāl üzere (20) degüldür ve hem mādemki
ķal' a dīvārı beden (21) aşırū dayamaķ lāzım geldükde öñünçe **üç dört** (22) ĝrande
t̄ulumba yürümeyince āteşli şeyler ile küffār saña (23) ķal' aya yaķın getürmeĝe bile
ķomaz t̄op ve tūfeng

[27b]

(1) ve dürlü dürlü āteşli şeyler ile çok ādem helāk eyler

(2) **toprak sürmek ĥilesiñ peydā eylemiş**

(3) **imdi** bu mel' ün nemçe kāfirleri gerçi dürlü dürlü ĥile-i (4) fāsıdeleri var idi ordu-yı
ĥümāyūnı başmaķ **ammā** (5) şimdi ķal' aya toprak sürmek ĥilesini daħı peydā (6)
eylemiş ol mel' ün moşkov²⁰⁹ keferesinden mi ta' līm eyledi (7) bu sene-i mübārekde anı
peydā eylemiş zīrā azāk ķal' a- (8) -sını bir vechile alamadı soñra toprak sürdükdde içinde
(9) olan ' asker-i islām ķal' adan me'yūs olduĝda (10) vire eylediler **imdi** ķal' a-i mezbūrı

²⁰⁸ Metinde "zaħmetlü" şeklinde yazılmıştır.

²⁰⁹ Metinde "moşkov" şeklinde yazılmıştır.

her ne minvāl (11) üzere hareket ve tedbīr eylemek ile aldıysa **in-şā'allāhu** (12) **te'ālā** **ķādir-iķayyūm-i zū'l-celāl olan allāhu te'ālānuñ** (13) **'avn-ı 'ināyetiyle** kendünñ eyledügi tedārik tedbīr (14) ile **ķahr helāk olup dīn-i islāma fırsat nuşret** (15) virüp tīg-i şimşir ile helāk olalar **fahr-i kā'ināt** (16) **muħammedü'l-muştafā şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hürmetine** (17) ve **ķihār yār-ı güzīn rıdvanullāhi te'ālā 'aleyhim ecma' in** (18) **hürmetine imdi** 'asker-i islāmda ol tedbīr tedāriki (19) bilür ādem yok mıdur yoksa tedbīr-i mā-lā-yuṭāk mıdur (20) yoksa bilür ādeme ri'āyet yok mıdur ancak bu tedbiri (21) **beş altı yedi aħvāl añlar ādeme muhtāçdur ve üç dört**

[28a]

(1) **ķal'a bināsını bilür üstād mi'māra muhtāçdur** (2) **ħazret-i allāhu te'ālā luṭf ve keremiyle** her işleri āsān (3) eyleye āmīn *yā rabbe'l-ālemīn bi-ħürmeti'l-seyyidü'l-mürselīn*²¹⁰

(4) **nizām-ı ħumbaracıyān ocağ-ı mezbūri icād**

(5) **olunduğı zamān ķānūn-ı ķadimesi**

(6) **ne minvāl üzere olduğın beyān ider**

(7) **imdi** merħūm ve mağfūr sultān muħammed ħān ġāzī (8) rahmetullāhi 'aleyh zamān-ı sa'ādetlerinde ķandiyeye ķal'a- (9) -sınuñ muħāşarasında ħumbaracılar ocağını icād (10) ve tedbīr eyledükde merħūm vezīr aħmed paşa (11) ve defterdār aħmed paşa **üç** kol almak üzere **üç** (12) ħumbaracıbaşı olur pādīşāh-ı 'ālem-penāh ħazretlerine (13) 'arz ve i'lām eyledükde mağbūl-ı ħümāyūnları olup (14) bir ulu pādīşāhuñ ķānūnına rağbet eylemekde çok ħāl (15) vardur ve her vechile meymenet vardur sağ ķola (16) aħmed ağayı ħumbaracıbaşı idüp oħrī sancağında (17) **yigirmi bir biñ** aķçe niçe ze'āmetin virdiler şol (18) ķola islām ağayı ħumbaracıbaşı idüp (19) edrene ķurbunda babaeskisi ze'āmetin virdiler (20) orta ķola köse aħmed ağayı ħumbaracıbaşı idüp (21) esķipolda²¹¹ bir ze'āmet virdiler **üç** ħumbaracı-

[28b]

(1) -başı olmağa sebep budur ki her birleri ķal'anuñ (2) bir tarafından muħāşara eyledükde iķdām-ı tām̄ üzere (3) hareket idüp fetħi benüm tarafumdan olsun diyü (4) dürlü dürlü āteşli sepetler peydā eylemeleri ile **elħamdülillāhi** (5) **te'ālā** ķal'a-i mezbūruñ fetħi müyesser oldu (6) ol zamānda hemān **altmış** ħumbaracı var idi her (7) ħumbaracıbaşıya **yigirmişer** nefer virildi şimdi (8) **elħamdülillāhi te'ālā üç yüze** ķarıbdür

²¹⁰ "Alemlerin Rabbi, peygamberlerin efendisi hürmetine."

²¹¹ Edime'de eski adı Eskipolas olan Kırkkilise isimli yerdir.

biñ seksen (9) bir²¹² senesinde andıye al'asından ıup (10) bu minvāl zere **u** humbaracıbaşı yrdi (11) ehrn seferinde ve be seferinde ve 'ummn seferinde (12) ve amanıe seferinde t ki belrad fethine gelince (13) belrad fethinden sonra humbaracıbaşı muammed aa merm (14) vezr mutafa paaya intiabı olmaıla **u** bayraı (15) bir idp hatt laımcıbaşılaı daı aa virdi (16) bu minvāl zere olıa sa ol ve orta ol (17) bayrakları maldr **imdi** amanıe bu minvāl (18) zere isti' ddlı **u** humbaracıbaşı olıa (19) kitb-ı mezbrda tarr ve hem tavr olan eylerden (20) m'ad daı drl drl ateli eyler peyd ve icd iderler (21) zr bu tarr ve hem tavrlerin ismi var cismi (22) yo abilesidr cismi daı vardır **amm** (23) isti' ddlı adem ndirdr bu kitb-ı mezbru

[29a]

(1) iinde tarr ve hem tavr olan eylerin her birlerin (2) ve stdların buldurup cidd  sa'y iderler (3) birbirlerine ramen nie nie eyler daı ziyde iderler (4) devletl efendilerimiz **azret-i allh te' al** yevmen- (5) -fe-yevmen 'mrlerin ziyde eylesn himmet-i 'alyyeleri (6) olup sa'y idp her birlerin vcda getrdp kffr-ı (7) hksr ahr helk eylecek ceng altların (8) yapılıp ve atılıp kffr ahr u helk olduca (9) t kıymete degin ecr evb defterlerine yazılır **imdi** (10) oca-ı mezbru admi ne minvāl zere oldum (11) topcıbaşı ve cebecıbaşı ocaınu itiyrlarına (12) su'l buyurılır ise admesi ne minvāl zere (13) oldum ma' lm-ı sa'adetleri olunduda ol (14) ulu z pdiahu nn-ı admesi icr olunur

(15) **z sultn amed hn azretlerin**

(16) **iskender-vr hareketine mutli' oldum sebep**

(17) **imdi** mlhza-i arbiyye ser-gzetim yazduımdan (18) masd esrr-ı arbe mutli' olduımdan gy ki (19) pdiamız z sultn amed hn azretleri (20) iskender-i ndr zr **azret-i allhu te' alnu** 'avn-ı (21) 'inyetiyle mazar-ı ilh olmudur hemn devletl efendim

[29b]

(1) 'mrini yevmen-fe-yevmen ziyde eylesn geen sene-i mbrekde (2) bu hr sefer-i hmynda hzmeti bu minvāl zere (3) olmudur ki edreneden mora arafına revne olunduda (4) seksen 'araba virilp sefer-i hmynda humbaralara lzm (5)

²¹² Miladi 1669-70 senesi.

olan ceng ālātların tedārik idesin diyü (6) topa ve tulumba ve pāçavra²¹³ ve sâ'ir yöne göre lüzümü (7) olanları yollarda yapup tedārik idesin **beş** (8) **on** kadar ħumbaracılar dağı yanına ta'yin olunup ol (9) minvāl üzere gördes²¹⁴ ħal'ası altına dāđil olup (10) **ammā** kaçan ki yollarda giderken öyle mülāĥaza ider- (11) -düm ki bu yollarda bir sāde atlu gidecek yol yokdur (12) 'acabā bu 'asker-i islām ve 'arabalar ve toplar (13) ve sâ'ir mühimmātlar ne minvāl üzere gider zīrā yollarda (14) tağlar ve yüksek ħayalar ve dürlü dürlü berzağ yerler vardur (15) bir vechile açılmağ ħābil degüldür diyü mülāĥaza iderdüm (16) **ĥazret-i allāhu te'ālānuñ 'avn-ı 'ināyetiyle** bir mertebe yollar (17) açılmış ki ta'biri mümkün degüldür ve ol yollar ki vardur (18) tā kıyāmete degin 'asker-i islāmuñ mürür 'ubūrında (19) niçe niçe ecr şevāblar ĥāşıl olur iskender-i (20) zülĥarneyn ħaradeñizin boğazını açduğı gibidür (21) hemān güyā ki şevketlü pādişāhımız gāzī sultān (22) aĥmed ĥān ĥazretleri iskender-i şānidür imdi öyle (23) mülāĥaza eyledüm ki **in-şā'allāhu te'ālā** bu minvāl üzere

[30a]

(1) ĥareket mora ağası fetĥ olunduğdan soñra küffāruñ niçe (2) niçe āĥer yerlerde ħal'aları **ĥazret-i allāhu te'ālānuñ 'avn-ı** (3) **'ināyetiyle** dīn-i islām muzaffer olup düşmen bed-fi'ālden (4) intikām alınur **elĥamdülillāhi te'ālā** mülāĥaza eyledüğim üzere (5) gördes ħal'asına dāđil olduğda birĥaç gün içinde (6) fetĥi müyesser olup 'asker-i islām her vechile ħānīmet üzere (7) olup kılıç ile fetĥ olındı ba'dehu anapoli ħal'asına (8) dāđil olduğda anı dağı az zamānda kılıç ile fetĥ olunup (9) anda dağı ziyādesiyle 'asker-i islām ħānīmet mālī ile (10) mesrūr oldılar andan dağı moñon ħal'asına gelüp (11) 'azīm ĥaşmāne ceng idüp toplar ve ĥumbaralar ve tūfengler (12) ile bir vechile muĥāvemete ħādir olmayup ĥaşmını ziyāde- (13) -siyle egleyüp vire bayrağın şaşşınlığından **iki** (14) yirde vire bayrağın diküp ħal'ayı teslim eyledi (15) ve bunıñ fetĥinden muĥaddem küffār-ı ĥāksār 'asker-i islāmuñ (16) ĥarek[et]in işidüp ve añlayup muĥāvemete bir vechile (17) ħādir olmayacağın añladuđda ħoron ħal'asını birağup (18) firār eyledi ba'dehu menküşe ħal'asına geldükde ol dağı (19) cenge cesāret idemeyüp ħal'ayı teslim eyledi (20) **ĥazret-i allāhu te'ālā** devletlü efendimlerimzün 'ömr ü devletlerin (21) yevmen-fe-yevmen ziyāde eylesün her bir ħal'aların fetĥinde (22) iĥsānların gördük menküşe ħal'asına geldükde (23) ĥanya ħal'ası muĥāfızı olan muĥammed paşa şuda

²¹³ Metinde "paçāvra" şeklinde yazılmıştır.

²¹⁴ Metinde "gördez" şeklinde yazılmıştır.

[30b]

(1) al'asını **üç** ay kadar muh asara idüp fethinden 'aciz (2) alup alınmadı diyü humbaracılardan 'acz getirüp (3) al'a-i mezburuñ fethi ve hem bunda olan humbaracılara (4) ta'lim eylesün diyü apudan paşa 'arz ve i'lam (5) idüp bu hairi ferm n-ı 'al -Şan ile ta'y n (6) buyurilup donanma-i h m y n gemilerine oyup (7) h nya muh f zına teslim idesiz diyü ol daı Şuda (8) al'asına getirüp al'a-i mezburuñ daı zev li (9) gelmiş imiş **dört beş** gün humbara ile d gerken (10) apudan paşa geldükde donanma-i h m y nuñ bir yayl m (11) opuna ve arbiña t kat getiremey p vire bayram (12) diküp bir vechile muavemet eylemeyüp al'ayı (13) teslim eyledi ol daı geldükde **üç dört** günde (14) fethi müyesser oldu **elhamd lillahi te'ala** anda daı bu hairi (15) muh f z paşa haretleri alıoyup defterdar (16) efendi haretleri telhiŐi ve ferm nı m cibince (17) on beş nefer humbaracılara  st d- ne ta'lim idüp (18) ve niz m virüp fethi müyesser olup Şuda al'a- (19) -sında alup her birlerine devlet-i 'aliyyeden 'ul feler (20) ta'y n olup dev m-ı devlet-i p diŐahiye du'alar (21) idüp ılmıŐlardur bu hair geen senede (22) donanma-i h m y n alyonlarına humbaracıbaşı ferm n (23) ile ta'y n olup orfu²¹⁵ al'ası  ninde

[31a]

(1) k ff r-ı h ks ruñ donanması g filin üzerimüze (2) gelmekle bir midar g r Őil p cenge muavemet (3) idemeyüp tiziyye al'ası altına fir r idüp geri (4) aŐam idi **amm ** aŐam olmasa o r sv lılar²¹⁶ (5) olurdu zira kafirler ñ alyonları sal olmiŐ (6) idi gücile al'ası altına dar düşdi (7) bir daı donanmanuñ üzerine gelmekle bir vechile (8) cür'et idemeyüp bir ayak al'ası altından ayrılmadı (9) ba'dehu al'a-i mezburuñ taşrada olan ser-'asker (10) al'anuñ cengine m b Őeret olndı ancak fethi (11) **haret-i allahu te'alanuñ mur d-ı 'aliyyesi** degül sene-i (12) mezb rede daı s 'ir yerlerde fetihler olmak mur d-ı all h (13) degül imiş zira eksiklik bizded r belki (14) bir g r riyyet işabet eylemişdür ancak **haret-i allahu** (15) **te'ala erham 'r-r himind r** c rm ne mu'terif olan (16) uluñ c rm ne 'afv ider ve ecirlerin iŐs n ider (17) **inŐ 'allahu te'ala** nie nie fetihler iŐs n ider zira (18) **haret-i allahu te'ala** *ba'dehu 'usrin yesr n*²¹⁷ buyurmiŐdur (19) hem n **allahu te'alan** niy zimiz budur ki bi-hadd

²¹⁵ Metinde "g rfe" Şeklinde yazılmıştır.

²¹⁶ Metinde "r sv yılılar" Şeklinde yazılmıştır.

²¹⁷ InŐirah S resi'nin beş ve altıncı ayetlerinde geen "Demek ki g cl kle beraber kolaylık vardır" ve "Evet, g cl kle beraber kolaylık vardır!" mealindeki ayetlere atıf yapılmaktadır.

olan (20) cürmümüzi ‘afv idüp lutf ve keremiyle mu‘āmele (21) eyleye sevdiği **muḥammedü’l-muştafā şallallāhu te‘ālā** (22) ‘aleyhi ve sellem ḥürmetine ve çihār yār-ı **güzİN rıḍvān-** (23) **ullāhi ‘aleyhim ecma‘İN ḥürmetine** ‘afvı ile

[31b]

(1) mu‘āmele idüp ‘asker-i islāmı dā’imā manşūr ve muzaffer (2) eyleye āmin *yā rabbe’l-‘ālemİN bi-ḥürmeti’l-seyyidü’l-mürselİN*

(3) **mezbūr ṭemeşvār ḳal‘ asıdur**

(4) **imdi** ḳal‘ a-i mezbūruñ aḥvāli ne minvāl üzere olduğın (5) ve keyfiyyetin beyān olunur ḳal‘ a-i mezbūrın cemī‘ eṭrāfi (6) ḥandekdür ve içi ṭolu şudur ve şularınıñ içinde (7) ekin²¹⁸ biter ve ulu ḳar çiçegi biter ve ḳal‘ aya yanaşur (8) altından lağım eylemek ḳābil degüldür şudan varılmaz (9) ve ḳuyu ile daḫı yanaşup lağım mümkün degüldür ve ḳal‘ a-i (10) mezbūruñ dīvārları taş kireç degüldür şarānpō- (11) -vārī ziyādesiyle egri direklerdür **ṭoḳuz** (12) **on** arşun yaşşılığı vardır ve içleri kesme (13) çimdür ve ṭopraḳdur her ne ḳadar ṭop atarsañ (14) şaplanur ḳalur ancak bizden ṭarafı yakın beri ṭarafından (15) ziyādesiyle birkaç yirlerinden püskürmeler lağımı yapıp (16) atılursa ḥandegin bize lāzım olacak yirlerin (17) doldurup ve ḳubūr ile belki ḳal‘ anuñ altına varılır (18) **ammā** ḥandek başına varmaḳda çok iş vardır (19) ziyādesiyle bataḳlı yirler çokdur orada şıçan (20) yolu ağaları lāzımındandır iş görmiş zīrā şıçan (21) yolu ile varılır ve ḳal‘ a-i mezbūra her ne ḳadar ḥumbaralar

[32a]

(1) atılursa içinde olan zarar görmez ve işābet eylemez (2) zīrā ḳal‘ anuñ içerüsi cümle düşmen²¹⁹ tahta üzerinde (3) bataḳdur düşen ḥumbaralar **bir iki** ḳulaç yire baṭar (4) gider eger ṭopraḳ sürmek lāzım geldükde ḥişār (5) ḳapusu ṭarafından uzaḳdur ve hem güçlük vardır (6) ve bataḳ yirler çokdur zaḫmet görünür ve egrivān (7) ḳapusu ṭarafınıñdan daḫı derin şular çokdur o daḫı (8) uzaḳdur **ammā** ḥoros ḳapusu ṭarafından olması (9) ma‘ḳūl görünür ancak bu ḥuşuş için tedbīr u (10) tedārik olunursa niçe yerlerde şıçan yolları (11) ile varılır ve ḥandegi başına daḫı şıçan yolları (12) ile varılır ve püskürmelerle birkaç yerden lağım (13) eylemek ile ḥandegin doldurur belki ḳubūr ile (14) ḳal‘ anuñ altına varılır ancak eger ṭopraḳ sürsek (15) veyā muḥāşara idüp dögersek birkaç münāsib (16) olan yerlerinden yüksek ṭopraḳ ṭabyarlar yapıp (17) içerüsin ṭoplar

²¹⁸ Metinde “ekir” şeklinde yazılmıştır.

²¹⁹ Metinde “düşme” şeklinde yazılmıştır.

ile ve havān humbaraları ile (18) sindürmek lāzımdur zīrā ğayrı yirden al'aya (19) havān olur yüksek yer yodur ki ol arafdan atasın

(20) **küffār-ı hāksāruñ hīle-i fāsıdelerini beyān**

(21) **ider** bu mel'ün neme kāfirlerinüñ hīle-i fāsidesin

[32b]

(1) gör kim barışık esnāsında iken neme ve macār 'askeri (2) senta mu'ārekesinden soñra gelüp bir şabāh vatinde (3) al'a-i mezbūruñ arşusunda hıřār apusu arafından (4) **otuz kırık** at ālāyların bağlayup al'adan **on** (5) **beş** yaylım op ve humbaralar atilup küffārı şoa (6) şoa eyledi al'adan daı **beş yüz** adar serħadlı (7) ve ol maħalde al'aya **biñ** adar āfār 'askeri (8) gelmiş idi anuñ daı **beş yüzi** aşra olup (9) **biñ** adem oldılar arşu du[r]dılar macār arafı (10) bir kerre al'anuñ varışı üzerine yürüdiler bizüm (11) daı **biñ** adar aşrada olan 'askerlerimiz (12) kāfirleri arşuladılar ve ılı urup macār kāfiri (13) 'askerini neme 'askerinüñ üzerine döktiler (14) ıın ıın giriş varup orman iine ondılar (15) ve ol maħalde macār ralı olan rāovise (16) oğlı dimekle ma' ruf²²⁰ böğründen urulup bařuñ (17) keserken ral niřānını görilmekle alup ralı al'a[ya] (18) getürdiler ve ol maħalde elebi yūsuf pařa (19) ser-'asker idi ve bu haır daı humbaracılaruñ (20) üzerine ser-ħalıfe idüm ol sebebden cümle ma'lūmumdur (21) kitāb-ı mezbūruñ her aħvālleri yerli yerinde olunduğı (22) umūr-dīde ādemler ile meşveret olınup řıħati (23) ma'lūm-ı sa'ādetleri olunduğıda gerekdür ki kitāb-ı

[33a]

(1) mezbūruñ iinde olan řeyleri hıřmet-i pādiřāhīde (2) olanlaruñ her birlerinde gerekdür zīrā nie nie tedbīr (3) ve tedāriklere vuūf taħřil ider ve nie tedbīrlerin (4) hūkmünü icrā ider ve nie iħtirāz²²¹ olınaca řeylerden (5) iħtirāz²²² iderler ġāfil olmıyaya bu haır humbaracılar (6) ocaėında ħalıfe-i řānī olan 'alī bendeleri ıyāmete (7) degin ecr řevāba nā'il²²³ olur *allāhu a'lem bi'ş-řavvāb*

(8) **imdi kāėıd-ı mezbūruñ ardında 'asker-i**

(9) **islāmuñ orduyı ne minvāl üzere**

²²⁰ Metinde "ma'rub" şeklinde yazılmıştır.

²²¹ Metinde "iħtirāz" şeklinde yazılmıştır.

²²² Metinde "iħtirāz" şeklinde yazılmıştır.

²²³ Metinde "nā'il" şeklinde yazılmıştır.

(10) **ķonılmak** gerekdür ki dūřmen-i bed-fi‘ālūñ ħīlesinden (11) emīn olup geregi gibi cenginde bir iħtirāz idecek (12) řey’ olmayup ķal‘a-i mezbūruñ fetħi iķin iķdām-ı tām̄m (13) üzere olalar diyü taħrīr ve hem tařvīr idüp manzūr-ı (14) ‘ālīleri olınuķda ma‘lūm-ı sa‘ādet olmur (15) ne minvāl üzere ħandegi olmuřdur ve ķapular ķonmuřdur (16) ve her ķapuda ikiřer üçer řāhī toplar ve bayraķlar (17) ķonmuřdur gerçi zaħmetlü bir iř görünür **ammā** (18) bu tedbīr ařĥāb-ı gūzīn **riđvānullāhi ‘aleyhim** (19) **ecma‘ in** tedbīrindendür ve bir ķā‘idesi daħı bu ki (20) ‘asker-i islām metrīsde řaķlasalar gelüp iķinde (21) rāħat olup kendülerine gelürler ve yine cenge

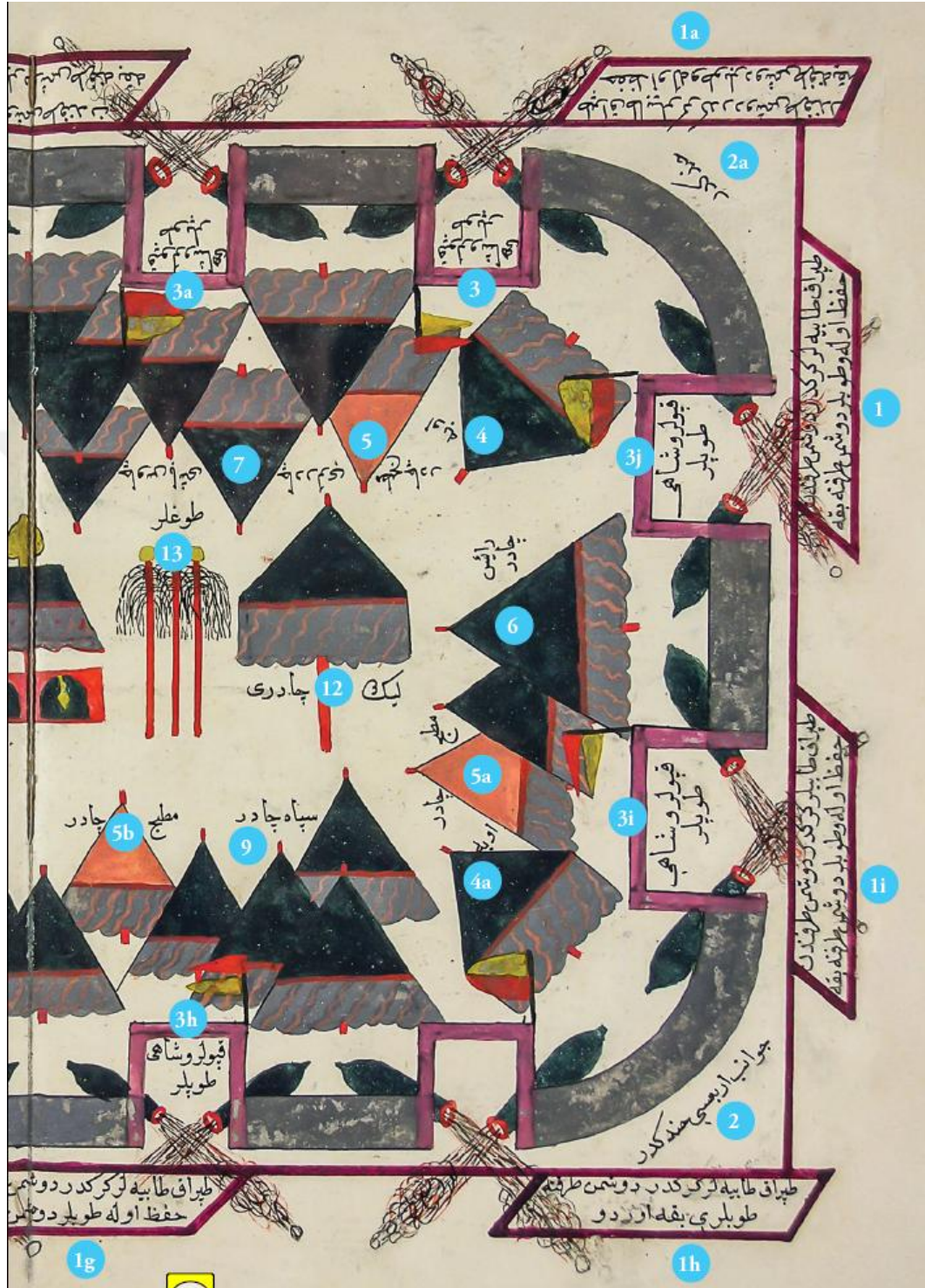
[33b]

(1) mūbāřeret iderler ařlā dūřmenden yüz çevirmezler (2) temmetü’l-ķitāb bi-‘avni’l-lāhi’l-meliki’l-müte‘āl ancak bu ħuřū[ř]da (3) ber-muķayyed muħtařar²²⁴ bir ordu-yı ħümāyūn tertīb (4) idüp göstermiřümdür aña göre ħareket buyurasız (5) ve ordu-yı ħümāyūnı ħıfz iķin birķaķ yerde (6) toprak řabyalar gerekliđür üzerlerinde toplar (7) ve ħavānlar ķoyılır ki küffārdan emīn olmak iķin.

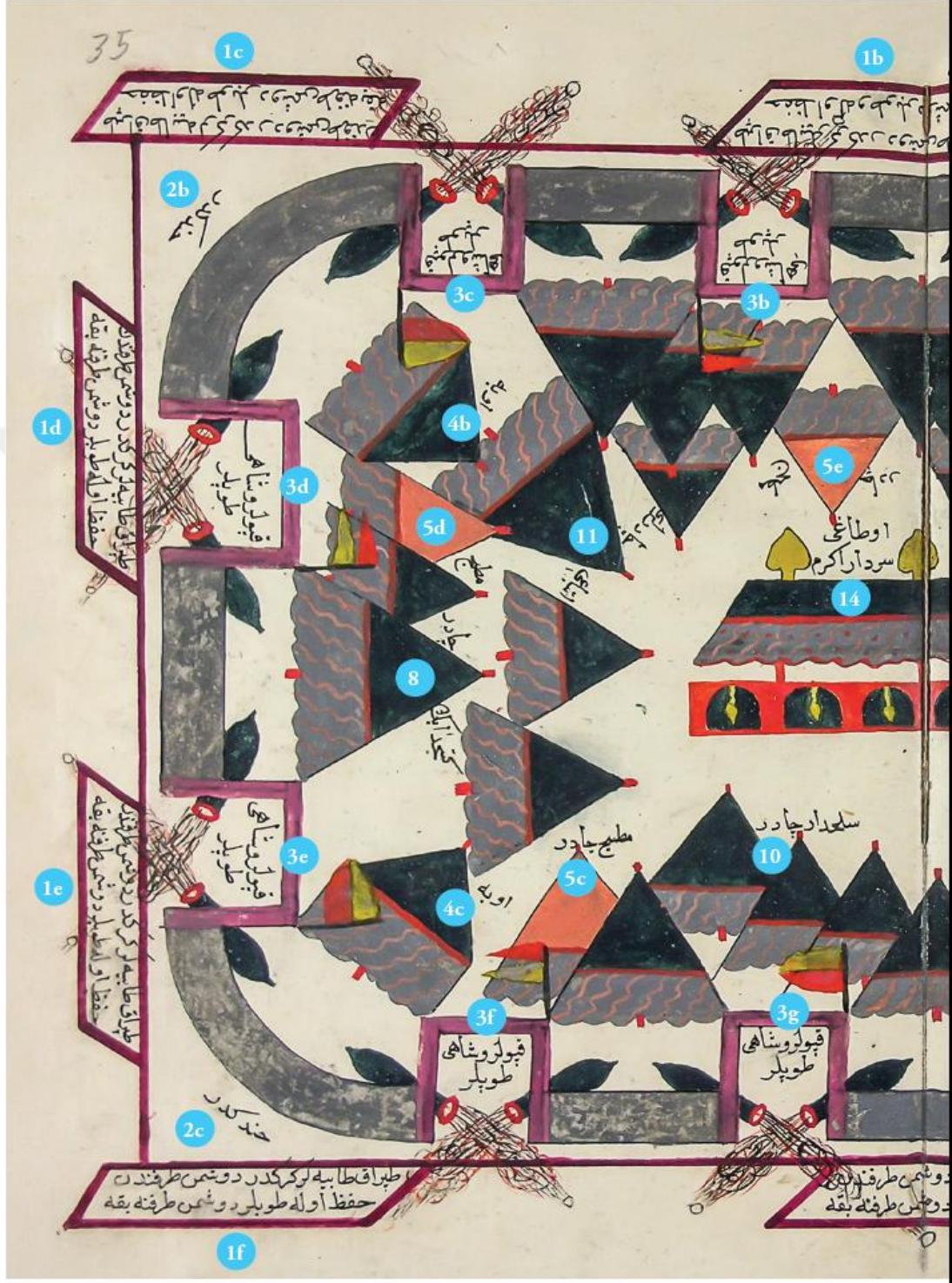
[34a]²²⁵

²²⁴ Metinde “muħtařar” şeklinde yazılmıştır.

²²⁵ Bu sayfa boş bırakılmıştır.

- (1) 1, 1a, 1g, 1h: toprak tabyalar gerekdür düşmen tarafından hıfz ola ve toprak düşmen tarafına baka (2) 1i: toprak tabyalar gerekdür düşmen tarafına toprakları baka ordu (3) 2: cevānib-i erba'ası hanekdür (4) 2a: hanekdür (5) 3, 3a, 3h, 3i, 3j: kapular ve şahī topraklar (6) 4, 4a: oba (7) 5, 5a, 5b: maṭbah çadır (8) 6: reis çadırı (9) 7: çavuşbaşı çadırları (10) 9: sipāh çadır (11) 12: beg çadırı (12) 13: tuğlar

(1) 1b, 1c, 1d, 1e, 1f: toprak tabyalar gerekdür düşmen tarafından hıfz ola ve toplar düşmen tarafına baka (2) 2b, 2c: hāndekdür (3) 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 3g: çapular ve şāhī toplar (4) 4b, 4c: oba (5) 5c, 5e: maṭbah çadır (6) 5d: maṭbah [çadır] (7) 8: ketḥūdā beg çadır (8) 10: silah-dār çadır (9) 11: etbā'ı çadırları (10) 14: serdār-ı ekrem oṭaḡı

[35b]²²⁶

[36a]

(1) imdi bu faşl dağı ‘ asker-i islāmuñ

(2) konulduğı üzere ordu-yı hümāyūnuñ

(3) şüreti taşvīr olup göstermişdür

(4) **ammā** ordu-yı hümāyūnuñ **dört beş** gerekli yerlerde (5) orduyu korınmak için kavī toprak tabyalar (6) yapup **ikişer** kat yüksek toprak ve havānlar koyılır (7) ordunuñ top alur köşelerine yapasın ve bizüm (8) atlı ‘ askerleri top alur yerlerde duralar ve ne minvāl (9) üzere kal‘aya dağı cenge mübāşeret olunduğda aña dağı (10) ziyādesiyle gögsek tabyalar gerekdür zīrā içinde (11) olan küffāruñ ziyāde şakladuğı şeylerdür (12) ve ordunuñ hāndegi etrāflarını kavī metrīsler ola (13) her ne kadar bizüm ‘ askerimiz toprağa girerse ol kadar (14) fā’idesi vardur zīrā küffār ‘ askeri elbette bizüm (15) ordu-yı hümāyūn üzerine bir yol top ve tūfeng ile (16) gelür zīrā kāfir ‘ askerlerinüñ üzerlerine baş (17) olan kāfirler ardlarından meçler (?) ile yürüdiler (18) yoksa kāfirlerüñ yürüdüğü yararlığından degüldür (19) ol maħalde yapılan tabyaların topraklarını birkaç kerre (20) atarsın ordıda olan bizüm yaya ve atlı ‘ askerleri (21) dağı her ne kadar var ise yürüyüp kılıç vururlar

[36b]

(1) **in-şā’ allāhu te’ālā** ‘ asker-i küffār münhezim olur bu minvāl (2) üzere ordu-yı hümāyūnı kondurup yerli yerlerine (3) hāndeklerin ve tabyaların maħalli ile yapup ve toprakların (4) koyup hāndekleri ve tabyaları kaç günde tamām (5) olursa olsun tamām olduğdan soñra ba‘dehu (6) ‘ asker-i islām kal‘anuñ üzerine varup metrīslerin (7) alup kal‘a-i mezbūruñ fetħi için cidd sa’y ideler (8) **ammā** metrīsleri ziyādesiyle ceħd idesin ki kal‘aya (9) qarīb alalar ki zīrā yakın metrīs alınan kal‘anuñ (10) **in-şā’ allāhu te’ālā** fetħi āsān olur **ammā** kaçan ki (11) metrīs alınduğda eglendirmeyüp kal‘aya yürüyeler (12) birkaç yerde yüksek toprak tabyalar yapup kal‘aya (13) havāle ola zīrā içinde olan küffāruñ ziyāde- (14) -siyle şakladuğı şeydür zīrā qāndiye kal‘ası (15) alınması bu minvāl üzeredür merħūm topcibaşı (16) hācī ‘ alī ağa tabyaları yapup üzerlerine toprakları (17) ve havānları bindirüp küffār-ı bed-fi’ālī bir vechile (18) taħammül idemeyüp kal‘ayı vire eyleye bi-‘avni’l-lāhi te’ālā

(19) **bu dağı ziyādesiyle ihtirāz ve ictināb idüp**

²²⁶ Bu sayfa boş bırakılmıştır.

(20) **ğaflet üzere olmamalıdır hâzar gerekdür**

(21) **imdi** ordu-yı hümâyün için gerçi vâfir şahrâ ve kübrâ

[37a]

(1) idüp küffârûñ ordu-yı hümâyünü başmak şadedi (2) vardur **ammâ** bizüm ordıda dağı vâfir yağmacılar vardur (3) anlardan dağı ziyâdesiyle ihtirâz²²⁷ idesiz gâfil olmayalar (4) uzağdan bir miğdâr kâfir görindüğü gibi yağmacılar (5) yayqaraya başlarlar ordıda dağı ürkündülük (6) hâşıl olur hele bu huşuşda²²⁸ gâfil olmayalar (7) **imdi** ordıda birkaç yerde bu huşuşlar²²⁹ için biraz (8) zâbiñler lâzımdur ki eger kâfirlerden ve eger yağmacılardan (9) qurudalar ve ordu-yı hümâyünda başıboş âdem (10) olmamalıdır her kim var ise bayraq altında gerekdür (11) zîrâ bu ahvâl ziyâdesiyle yolındadır ve ordıda (12) eşnâf çadırlarından ve pâzârcılardan ğayrı (13) âdem durmaya hattâ ordu-yı hümâyünda râhat ola (14) ve ordu-yı hümâyün etrâfında olan hâdekler tamâm (15) olduğdan sonra qapular qoyup ve her qapuda **ikişer** (16) **üçer** şâhî toplar ve saçma toplar ola **ve ikişer** (17) **üçer** zâbiñ çadırları ile cümle ordunuñ (18) etrâfi yeñiçeriler gerekdür zîrâ cesâretli olan (19) ‘askerler küffârûñ gelmesinden ve gitmesinden ihtirâz²³⁰ (20) eylemez bu minvâl üzere hareket ve tedbir olunursa her (21) vechile yolındadır **hâzret-i allâhu te‘âlânun ‘avn-ı** (22) ‘inâyetiyle tedbirlerimizi taqdirine muvâfiq eyleye (23) **hâzret-i muhammedü’l-muştafa şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hürmetine**

[37b]

(1) **ikinci faşl fetḥ-i tedbir ya‘nî toprak sürmenün beyânındadır**

(2) bismillâhi’r-raḥmani’r-raḥîm

(3) *naşrun minallâhi ve fetḥun qarîb ve beşşiri’l-mü’minîn*²³¹ *elḥamdülillâhi* (4) *rabbe’l-‘âlemîn ve ş-şalâtu ve s-selâmu ‘alâ seyyidinâ* (5) **muḥammedin** ve ‘alâ âlihî ve *aşḥâbihî ecma‘în* hâzret-i allâhu te‘âlâ (6) ümmet-i muḥammed **seyyid-i kâ’inât hürmetine ve çihâr yâr** (7) **hürmetine** tedbirimizi taqdirine muvâfiq eyle âmîn (8) *bi-hürmetihi seyyidü’l-mürselîn*²³² **imdi** bu ḥaḳîrûñ ‘aqlı (9) irdüğü mertebede görüp añladuğı üzere bir qal‘aya (10) varılduğda qal‘ayı sâ’ir zamân gibi metrîs ile (11) muḥâşara idüp fetḥinde ziyâde güçlük var ki qal‘a-i (12) mezbûrûñ etrâfi hâdek ve

²²⁷ Metinde “ihtirâz” şeklinde yazılmıştır.

²²⁸ Metinde “huşuşda” şeklinde yazılmıştır.

²²⁹ Metinde “huşuşlar” şeklinde yazılmıştır.

²³⁰ Metinde “ihtirâz” şeklinde yazılmıştır.

²³¹ “... Allah’tan bir yardım ve yakında gerçekleşecek bir zafer! Müminlere bunları müjdele!” Kur’an-ı Kerim, Saff Suresi, 13. ayet.

²³² “Peygamberlerin efendisi hürmetine.”

parmaklık ve şarānpo ve lağım (13) ve dürlü dürlü taşnīfātları olduğundan mā' adā (14) kal'ayı dağı toprak ile şaklamış topa ve tūfenge (15) kal'ayı aldurmazsın aña göre gerekdür ki toprak (16) sürmenüñ tedbīr ve tedārikin eyleyesin zīrā metrīsde (17) ziyādesiyle 'asker-i islām zahmet çeker **ammā** toprak (18) sürmek ziyādesiyle gerekli işdür **in-şā'allāhu** (19) **te'alā** 'asker-i islām fethinde güçlük çekmez tiziyye (20) fethi müyesser olur **ammā** 'asker-i islām ordusu (21) kōndukda cemī' eṭrāfin ḥandek idüp ve kapular koyup

[38a]

(1) ve her kapuda **ikişer üçer** şāhī top ve saçma top (2) ba' dehu yeñiçeriye **üç** kat metrīs aldurasın kūrşun (3) irer irmez yirden ba' dehu cümle topları ve ḥavān (4) ḥumbaraları metrīsde gerekli yirlere koyup topcıbaşıya (5) ve ḥumbaracıbaşıya tenbīh idüp aşıla durmayup (6) giçe ve gündüz ikdām-ı tām̄m ve ihtimām üzere atlar ki düşmene (7) şaşkınlık ḥāşıl olur bu minvāl üzere iken (8) 'askere torba ve demet ve çuvāl ve otluk (9) ve yaprak ve şaman sālyāne idüp her kula (10) taḥammülüne göre merḥūm sultān selīm ḥān gāzī (11) ṭābe şerāh sīdvār kal'asınuñ gölin çiyt (12) ve yapağı ile doldurup üzerinden toprak (13) sürüp feth eyledi ve sālyāne idüp cem' (14) eylediği eşyaları metrīse muttaşıl bir vāsī' yire cem' (15) idüp anuñ dağı eṭrāfını kavī ḥandek idüp (16) veyā ṭābūr idesin ve ba' dehu cebeḥāneden kazma (17) ve kürek ve kanca ve ḥarbeler ve el ḥumbaraları ve pāçavra (18) ve ḥumbaracıbaşıya tenbih idüp **iki üç biñ** (19) miqdārı tūlumba **ammā** ekşerī tūfengli ola ve kīse (20) içinde bārūt ile el ḥumbaraları kōnmiş meşīn (21) kīseler hele ziyādesiyle lāzımdur ve sepet ḥumbara- (22) -sı mezbūr mühimmāt kōnılan yire cem' idüp ve ser- (23) -'asker olan dağı mühimmāt cem' olınan yire bir küçük

[38b]

(1) oṭak kūrurp ve geçüp ortasında otura ve hem (2) orduya muttaşıl ola **iki** ṭarafdan dā'imā ḥabīr ola (3) ve hem 'askere iḥsānı olmak üzere ḥareket eyleye (4) ve kōtilere kılıç urmak üzere mu'āmele eyleye şu mertebe (5) ol ki ḥalkdan ne iḥsānı kese ve muḥannetlerden²³³ (6) kılıç urmağı kese ba' dehu bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm (7) diyüp mübāşeret eyleye **ammā** giçe ve giçe bir arşun (8) ve maḥallinde **iki** arşun toprağı yirden kōparup (9) bir dönüm miqdārı uzunı ola devīr itdürüp (10) tā ki toprak ādemi şaklar mertebesinde olçaq artuk (11) āşikāre olup ikdām-ı tām̄m ile toprak ve demet (12) ve

²³³ Metinde "muḥannetler" şeklinde yazılmalıdır.

çuvāl şamanlı ve otlı ve yapraklı ve demet ve yine (13) torbalar bu minvāl idüp **ammā** toprak içinde taşlar (14) var ise bir tarafa ayırasın zīrā küffāruñ topları (15) urduğda taşları pārelenür zārarı ‘askerlere (16) doqınur andan ġāfil olmayasın ve serden- (17) -geçdi bayrakların ilerüye qoyasın **üç dört** (18) bölük devīr idesin ol bir dönüm yeri serden- (19) -geçdilere ve yeñiçeri ve rümeli ‘askerlerine ve ana- (20) -tolı ‘askerlerine ve sâ’ir qola bu minvāl üzere (21) devīr itdireler birbirlerinden devīr olınan (22) toprağı çöpli olmaya ve hem qollara ġayret düşe ki (23) berāber yürüyeler toprak ile **imdi** toprak sürmenüñ

[39a]

(1) müfid muhtaşar²³⁴ bir miqdār aḥvāli beyān olındı ve hem (2) taqrīr ve taşvīrin göstermişümdür ammā ‘asker-i islām (3) ordusu qonmuşdur ve ḥandek çevresi ne minvāl (4) üzeredür ve her tarafında qapular niçe qonmuşdur (5) ve qapularda bayraklar ve şāhī toplar²³⁵ niçe qonmuşdur (6) ve yeñiçeri çadırları etrāfında ḥandegē qarīb taşvīr (7) olunmuşdur zīrā yeñiçeri qulları cesāretlidür ve otağ-ı (8) hümāyūn ne minvāl üzeredür şūret-i mezbūrda gösterilmişdür (9) **ve daḥı** ol mühimmāt qonulan vāsi‘ yer daḥı ne minvāl üzere (10) taşvīr olunmuşdur ve ne dürlü mühimmātlar gerekdür nazār (11) olunduğda vuqūf taḥşil olunur ve ser-‘asker otağ (12) ve sâ’ir lüzümü olan zābiṭ çadırları ne minvāl (13) üzere taḥrīr ve hem taşvīr olunmuşdur aña nazār buyurup (14) manzūr-ı ‘ālileri olduğda vuqūf taḥşil olunur (15) **ve daḥı** ‘asker-i islām metrīsde ne minvāl üzere girmişdür (16) ve toplar ve ḥavānlar ne minvāl üzere yerine qonmuşdur (17) taḥrīr ve hem taşvīr olunmuşdur evvelā uzaq (18) maḥalde yeñiçeri **üç dört** kat metrīs alup toplar (19) ve ḥavānlar etrāfına qoyup **ammā** şīt şadā olunmaya (20) bir dönüm miqdārı ortalıq yerden **ammā** qal‘aya münāsib (21) yer ola ki devīr olınan toprak yondamına gele ve bir (22) arşun yāḥūd maḥalline göre **iki** arşun toprak (23) yerden qoparup devīr itdire **ammā** **giçe** olması

[39b]

(1) gerekdür tā ki devīr olınan toprak ādemi şaqlar mertebesin (2) bulduğdan soñra āşikāre olup artuq toplar ve ḥavānları (3) geregi gibi iqdām-ı tām̄ üzere işledeler küffāra (4) şaşkınlıq ḥāşıl olur ve bir qal‘anuñ ki ḥavāle- (5) -si olmaya be-her ḥāl toprak sürmege muhtaçdur (6) toprak sürmeklikde güçlük görünürse maḥalline (7) göre ḥavāle yapmak mümkündür lakin her ocaqlarda bu resmi (8) bilür çoqdur zīrā yalnız bir

²³⁴ Metinde “muhtaşar” şeklinde yazılmıştır.

²³⁵ Metinde “qoplar” şeklinde yazılmıştır.

âdem cümle şey'î tedbîrde (9) güçlük çeker ve havâleyi dahı kıandiyede merhûm hâfız (10) aħmed paşa peydâ idüp kıandiyeye gibi mişli yok müstaħkem (11) kal'ayı iĉerüsine topa aldırđı merhûm topci- (12) -başı 'alî aĝa kıānī²³⁶ şabyayı dögerdi bir büyük (13) şabyayı havâle peydâ idüp balyemez toplar ĥumbara- (14) -ları bindirüp düşmeni kıahr iderdi **imdi** (15) bu tedbîr tedârikin bilür âdemler çokđur ancak ĥalk (16) iħsân kıavlidür bir ĝarîb ĥâldür zamânda bir âdem ĝazel (17) söylese pesendide idüp büyük menşub ve iħsân (18) iderler **ammâ** dîn-i mübîn iĉün gerekli bir şan'at (19) gösterse su'al ider kimse yokđur ve kıaçan ki (20) 'asker-i islâm küffaruñ kıal'ası altına kıonup muĥâřara (21) idüp toprak sürmek murâd olduĝı zamânda (22) ordu-yı ĥümâyün taħrîr ve hem taşvîr olduĝı minvâl-i (23) meřrûĥ üzere kıonmak lâzımdır ki ordunuñ cemī'

[40a]

(1) etrâfi ĥandek gösterilmiřđür ve ba'zı gerekli yerlerde kıapular (2) kıonulmuřđur ve kıapularda **ikişer üçer** řāhî toplar (3) ve şaçma toplar kıonulmuřđur ki küffâr ĥile ile gelüp (4) ekşerî ordu-yı ĥümâyünü başmak murâd eyledüĝi zamânda (5) def' ider zîrâ birkıaç yerde zıkr eyledük kim 'asker-i (6) islâm metrîsde iken ordunuñ bir şarafından birkıaç (7) **biñ** kıâfir görindüĝi gibi ordıda perîřānlık vāķi' (8) olmuřđur andan ziyâdesiyle iħtirâz olunur (9) ol sebebden bu tedbîr ve tedârik olunmuřđur **ve ikişer** (10) **üçer** bayrak dahı ta'yîn olunmuřđur kıapuları muĥâřafa (11) eyleye **ve daĥı** 'asker-i islâm ne minvâl üzere kıonulmuřđur (12) ve cesür olan 'askerleri kıapulara kıarîb kıondura- (13) -sın zîrâ cengci ĉadırları kıapulara kıarîb olmasında (14) çok ĥâl vardır **ve daĥı** ser-'askerüñ oĝaĝı (15) orta yerde kıona ammâ zıkr eyledüĝim mühimmât cem' olunan (16) vâsi' yere ta'yîn ola ve mühimmâ[t] olan kıazma ve kürekler (17) ve ĥarbeler ve kıancalar ve el ĥumbaraları ve şulumbalar (18) **ammâ** tüfengli ola ve pāĉavralar ve buña mu'âdil²³⁷ (19) ceng eşyâları her ne var ise cem' idesin zîrâ (20) bunları kıaçan kim toprak devr olduĝı zamânda toprak (21) ile kıarışuk devr olunur **imdi** bu şüretde taşvîr-i (22) mezkûrda 'asker-i islâmuñ ordusu ne minvâl üzere (23) kıonulmak gerekdür ki düşmen-i bed-fi'âlden emîn ola

[40b]

(1) gereĝi gibi cengde bir iħtirâz idecek şey' olmayup (2) kıal'anuñ fetĥi iĉün ikđām-ı tâmm üzere olalar diyüp (3) taşvîr-i mezbûra naşar olduĝı ma'lûm olunur bu tedbîr (4) **řaĥâbe-i ĝüzîn rıđvānullāhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in** (5) tedbîrlerindendir ve bir

²³⁶ Metinde "kıānnî" şeklinde yazılmıştır.

²³⁷ Metinde "mu'âdil" şeklinde yazılmıştır.

fā'idesi daḥı budur ki 'asker-i (6) islām metrīsde şaşlasalar gelüp içinde rāḥat (7) olup kendülerine gelürler ve yine **allāhu te'ālānuñ** (8) emriyle cenge mübāşeret iderler düşmenden dönmezler

(9) **bu daḥı ziyāde ihtirāz idecek tedbirdür**

(10) **kaçan ki** kal'a cenginde ordu-yı hümāyūnuñ ḳonmak aḥvāli (11) ne minvāl üzere beyān olunmuşdur **ammā** kal'a cengi (12) olmayup ḫābūr cenginde veyāḥūd meydān cengi (13) olduğda elbette ve elbette ordu-yı hümāyūnı kendi (14) ḫāli üzere ḳomayasız cümle ordu-yı hümāyūnı (15) ḫandek içine alup şoñra cenge mübāşeret olma (16) zīrā bu mel'ün kāfirler ordu-yı hümāyūnı başmak mu'tād-ı (17) ḳadimesidür her zamān ol ḫareket üzere iş (18) görürler dā'imā ol sevdāya tedbir iderler **ḫāzret-i**(19) **allāhu te'ālā** ḡafletden iḳāz idüp ümmet-i muḫammedi (20) manşūr ve muzaffer eyle **faḫr-i kā'ināt muḫammedü'l-muştafā** (21) **şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḫāzretlerinüñ** ḫürmetine [41a]

(1) **bundan daḥı ziyādesiyle ihtirāz eylemeli zīrā**

(2) **bā' iş-i fitneye sebep olacak şeydür ḡaflet**

(3) **olınmaya** kal'a cenginde veyāḥūd ḫābūr cenginde veyā bir (4) meydān cenginde mübāşeret olduğda yaralılar **birer** (5) **ikişer** başlar gelmege **ammā her bir** yaralınun yanında **üçer** (6) **beşer** yeñiçeriler bile gelürler ḡüyā ki yaralı getürürler hemān (7) anlarun murādları orduda bulunmayalar men' eylesiz (8) hemān yaralınun yanında **bir yā iki** ādem bile gide anları (9) daḥı ordıda zābiḫler durdurmayup metrīse (10) göndereler zīrā ol aşl ādemler çok olunça fitneye (11) bā' iş olur bir ḫarafda biraz küffār görindügi gibi (12) yayḡaraya başlarlar ve ordıda daḥı perişānlıḳ vāḳi' (13) olur merḫūm vezīr muḫammed paşaya ifāde eylediler (14) ihtirāz eyledüğinden ziyādesiyle bu ḫuşūş²³⁸ (15) için taḳayyüd eyledi **bir yā iki** ādemden ziyāde (16) yaralı yanında orduya ādem şalıvirmede **elḫamdülillāhi** (17) **te'ālā** ordıda perişānlıḳ vāḳi' olmadı bu daḥı (18) ḡüzel tedbirdür ve hem yolındadır bu nemçe kāfirleri (19) bir muḫannet kāfirlerdür aşlā cesāret yoḳdur ve lakin (20) her vechile ḫīle-kār kāfirdür dā'imā bu ḫīleyi ider (21) ve yayḡaracılar daḥı yayḡara iderler elbetde fesād ḫāşıl

[41b]

(1) olup perişānlıḳ vāḳi' olur elbetde ve elbetde ḫāzır gerek

(2) **kaçan kim ordu-yı hümāyūn ḳonup ḫopraḳ sürmek**

²³⁸ Metinde "ḫuşūş" şeklinde yazılmıştır.

(3) **murād** olunduğı zamānda zıkr olınan orduya muttaşıl (4) vāsī⁶ yer ki cemī⁶ mühimmāt ne minvāl üzere ıkonmıřdur taħrīr (5) ve hem tařvīr eyledüđim bu maħalde manzūr-ı ‘ālileri (6) olunduđda ma‘lūm-ı sa‘ādet olınur bunuñ cemī⁶ (7) eṭrāfi ħandek ve řābūr ola ıazmalar ve kürekler (8) ve ħarbeler ve ıancalar ve el ħumbaraları ve řulumbalar (9) **ammā** tüfengli ola ve pāçavralar²³⁹ ve lüzūmı olan (10) ceng ālātları daħı ‘asker-i islāma her ıola taħammülüne (11) göre sālyāne olınan řorbalar ve řuvāllar ve řubuk (12) demetleri ve sā’ir buña mu‘ādil her ne var ise (13) maħall-i mezbūre cem‘ idüp ve ser-‘asker ħāzretleri (14) daħı bu küçük ořak mezbūr maħalle ıurup andan řoñra (15) ħalka iħsān olmađ üzere mu‘āmele eyleye (16) ve kötülere ıılıç urmađ üzere ħareket eyleye **ammā** mezbūr (17) bulamadı bir daħı ‘asker-i islām metrisine ıarıb (18) bir yer ola ki mezbūr mühimmātleri getürmekde zaħmet (19) çekmeyeler ve hem ordu-yı ħümāyūn mezbūr bulamadı (20) bir metrislerūñ birbirine ıarıb olmasına sebep bu ki (21) birbirlerinin ħayr ve řer her ne vāķi⁶ olur ise vuķūf

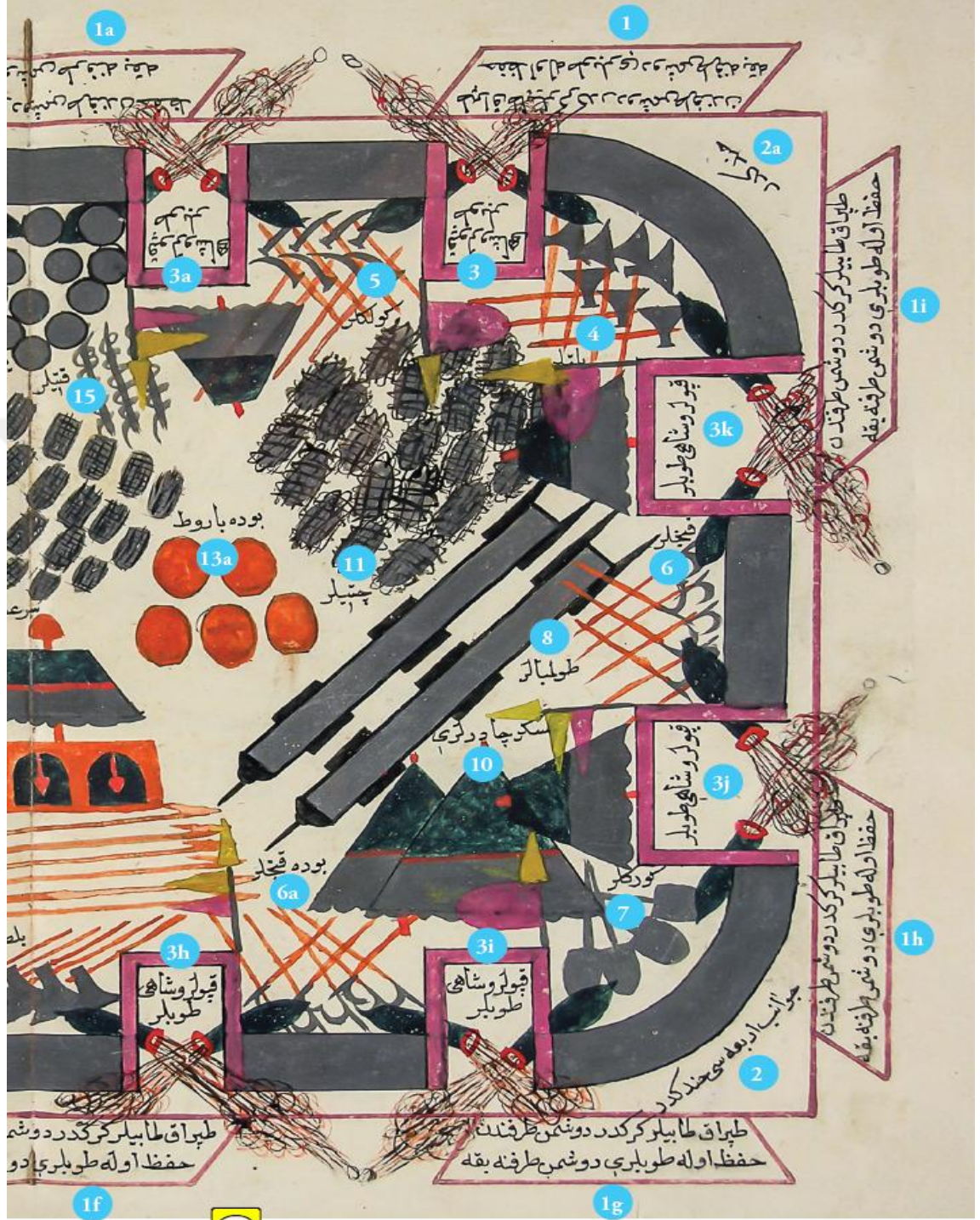
[42a]

(1) taħřil ider ġāfilin düşmen bir ħile ile zararı iřābet (2) eylememek içündür **daħı** zābiṭ ıadırları her ocağdan (3) birer ıadır gerekliğür yeñiçeri ve cebeci ve şopcı ocağından (4) ve serdengeçdi ve tüfengcilerden her ocağdan münāsib (5) olanlardan bulunmalıdır **ve daħı** bu toprak sürmenūñ (6) aħvālini dā’imā fransız řā’ifesi ıullanurlar ve bizler de (7) merħūm ve mađfūr sultān süleymān ve merħūm sultān (8) selīm ħāndan berü batdı gitdi artuğ erbābı daħı (9) ıalınmadı şimdi ħalka bir ġarıb iř gelür ammā yalñuz (10) bir ādem iři degüldür ve hem bir ādeme ziyāde güçlük vardır (11) birıaç ādem bilür olmalı ħattā iři görüle devletlü efendilerimizūñ (12) murādları olur ise bilür ādem ıoğ bulunur zīrā ismi (13) var cismi yok ıabilesidür cismi daħı vardır **ammā** (14) bilenlere her ne ıadar ri‘āyet olınur ise yeridür zīrā (15) bir ‘aźim tedbīr tedārikdir şimdiki ‘aşırda bizüm ‘askerimiz (16) metrisde ıoğ durmağa gücenürler bu sene-i mübārekde (17) řemeřvār ıal’asını bu minvāl üzere toprak sürüp (18) alınmışdur **ammā** vāfir zamān ıal’anuñ altında eglenüp (19) tamām ordusını ħandek içine alup tamām ordusu (20) her şarafından emīn olduğdan řoñra toprak sürmenūñ (21) tedārikin eylemiş bilür ki ħile-i fāsidesi ordu-yı (22) ħümāyūnı başmağ o ecelden kendi de iħtirāz²⁴⁰ ider iħtimāl ki (23) benüm de ordumu başarlar diyü bu tedbiri her zamān iderler

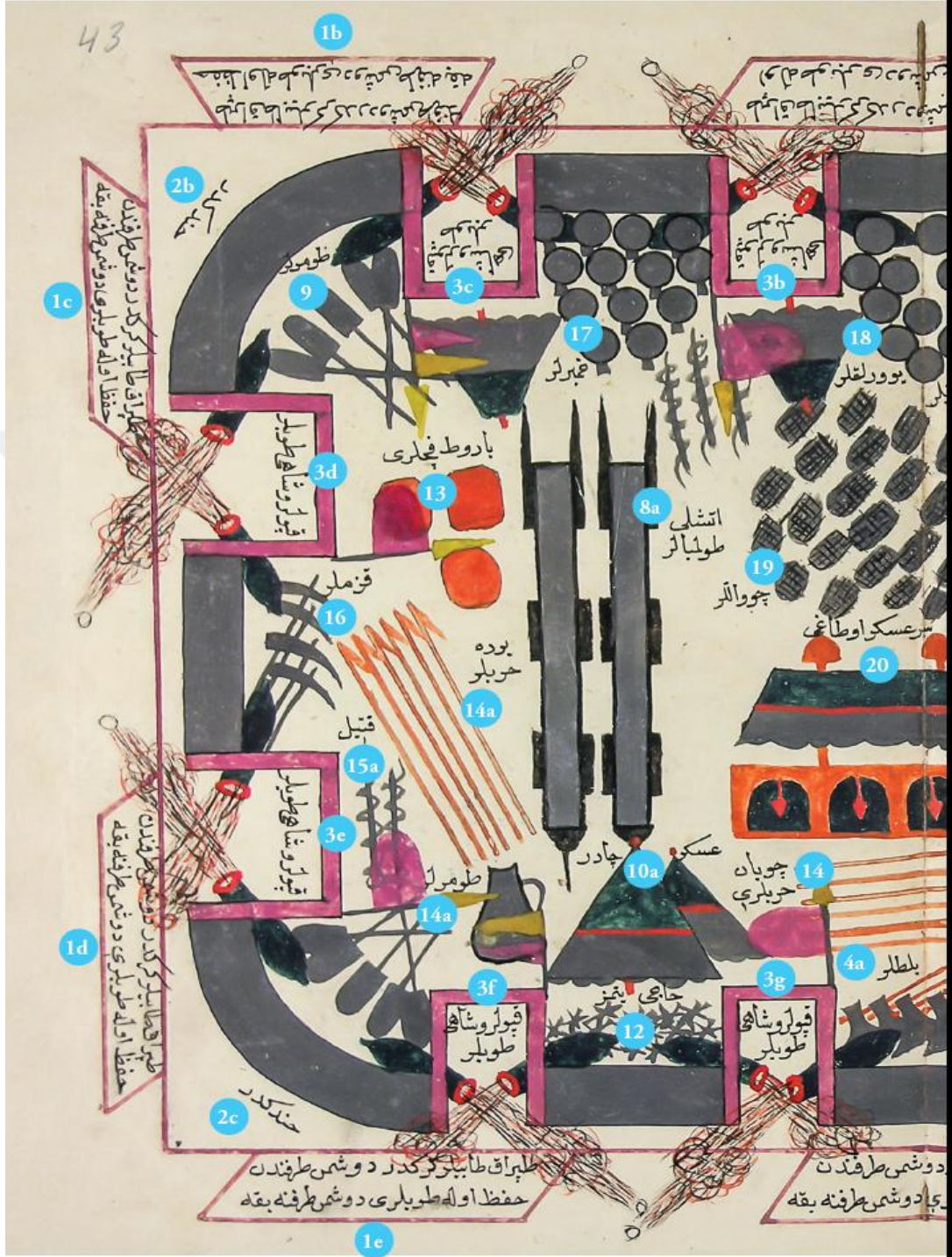
²³⁹ Metinde “pāçāvralar” şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁰ Metinde “iħtirāz” şeklinde yazılmıştır.

[42b]

(1) 1, 1a, 1f, 1h, 1i: toprak tabyalar gerekdür düşmen tarafından hıfz ola toplanı düşmen tarafına baka (2) 2: cevānib-i erba'ası hāndekdür (3) 2a: hāndekdür (4) 3, 3a, 3h, 3i, 3j, 3k: çapular ve şāhī (5) 4: balğalar (6) 5: küleklar (7) 6: çancalar (8) 6a: bu da çancalar (9) 7: küreklar (10) 8: tulumbarlar (11) 10: 'asker çadırları (12) 11: çiytlar (13) 13a: bu da bārūt

(1) 1b, 1c, 1d, 1e: toprak tabyalar gerekdür düşmen tarafından hıfz ola topları düşmen tarafına baka (2) 2b, 2c: hanedkdür (3) 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 3g: çapular ve şahî (4) 4a: balçalar (5) 8a: âteşli tulumbarlar (6) 9: tomarlar (7) 10a: asker çadır (8) 12: hacıyatmaz (9) 13: bārūt fuçılary (10) 14: çoban harbeleri (11) 14a: bu da harbeler (12) 15a: fetül (13) 16: qazmalar (14) 17: ħumbaralar (15) 18: yuvarlaqlar (16) 19: çuvallar (17) 20: ser-asker oṭāḡı

[43b]²⁴¹

(1) birer çadır gereklidür yeñiçeri ve cebeci ve topcı ocağından (2) ve serdengeçdi ve tüfengcilerden her ocağıdan münāsib (3) olanlardan bulunmalıdır **ve dağı** bu toprak sürmenüñ (4) aḥvālını dā'imā fransız ṭā'ifesi kullanırlar ve bizlerde (5) merḥūm ve mağfūr sultān süleymān ve merḥūm sultān (6) selīm ḥāndan berü batdı gitdi artuğ erbābı dağı (7) kalmadı şimdi ḥalka bir ġarīb iş gelür **ammā** yalnız (8) bir ādem işi degüldür ve hem bir ādeme ziyāde güçlük vardır (9) birkaç ādem bilür olmalı ḥattā iş görüle devletlü efendim (10) murād iderler ise bilür ādem çok bulunur zīrā ismi (11) var cismi yok ḳābilesidür cismi dağı vardır **ammā** (12) bilenlere her ne ḳadar ri'āyet olunur ise²⁴² yeridür zīrā (13) bir 'aṭım tedbīr u tedārikdür şimdiki 'aşırda bizüm 'askerimüz (14) metrisde çok durmağa güçenürler bu senede (15) ṭemeşvār ḳal'asını bu minvāl üzere toprak sürüp (16) alınmışdur **ammā** vāfir zamān ḳal'anuñ altında eglenüp (17) tamām ordusını ḥandek içine alup tamām ordusu (18) her ṭarafından emīn olduḳdan soñra toprak sürmek (19) tedārikin eylemiş bilür ki ḥīle-i fāsidesi ordu-yı (20) hümāyūni başmağ o ecelden kendide iḥtirāz²⁴³ ider ki iḥtimāl (21) benüm de ordumı başarlar diyü bu tedbīri her zamān iderler

[44a]

(1) **mezbūr kāğıduñ ard ṭarafını çevirüp nazār ide**

(2) yürüyüş ne minvāl olup her 'askerler yerlü yerinde gerekdür (3) evvel serdengeçdiler ve yeñiçeriler ve rümeli 'askeri (4) sağ ḳol ve şol ḳol ve rümeli paşaları ve bir ṭarafda (5) anaṭolı 'askeri ve erbāb-ı tīmār ve paşaları dağı (6) ardlarından gedüklü tīmār ve zu'amā ve ehl-i dīvān ve yürü- (7) -yüş taşvīr ile gösterilmişdür toprak ve demet (8) ve ṭorba²⁴⁴ ve çuvāl üç ḳol üzere yürüyüp (9) ḥandek muḳābelesinde üç ḳol bir olup önüne (10) parmaḳlık ve ḥandek ve şarānpo her ne gelür ise devr (11) iderek ḳal'a dīvārına berāber olduḳda maḥall-i yürüyüş (12) görindükde **ḥazret-i allāhu te'ālā 'avn-ı** 'ināyeti ṭaleb (13) idüp yürüdükde kimine cām-ı şehādet kimine ġazālar (14) müyesser olup **in-şā'allāhu te'ālā** fetḥ nuşret allāhu (15) **te'ālānuñ** iḥsānındadır ve şūret-i mezbūr (16) maḥşüş²⁴⁵ bir ḳal'a için degüldür her ḳanğı ḳal'a olursa (17) bu minvāl üzere tedārik idüp şarılıp yolu ile (18) ḥareket olınduḳda **in-şā'allāhu te'ālā** fetḥi

²⁴¹ Bu varak 42a'nın tekrarı olup, ters yazılmış ve ilk iki ile son iki satırın üzeri çizilmiştir.

²⁴² Metinde "işe" şeklinde yazılmıştır.

²⁴³ Metinde "iḥtirāz" şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁴ Metinde "torba" şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁵ Metinde "maḥşüş" şeklinde yazılmıştır.

müyesser olur (19) ancak cengde ayak dayayup tırnak gerektür zîrâ (20) **allāhu te‘ālā**
kullarum siz cenge karşı duruñ ben size (21) nuşret virdüm diyü buyurdu zîrâ niçe
kimesneler

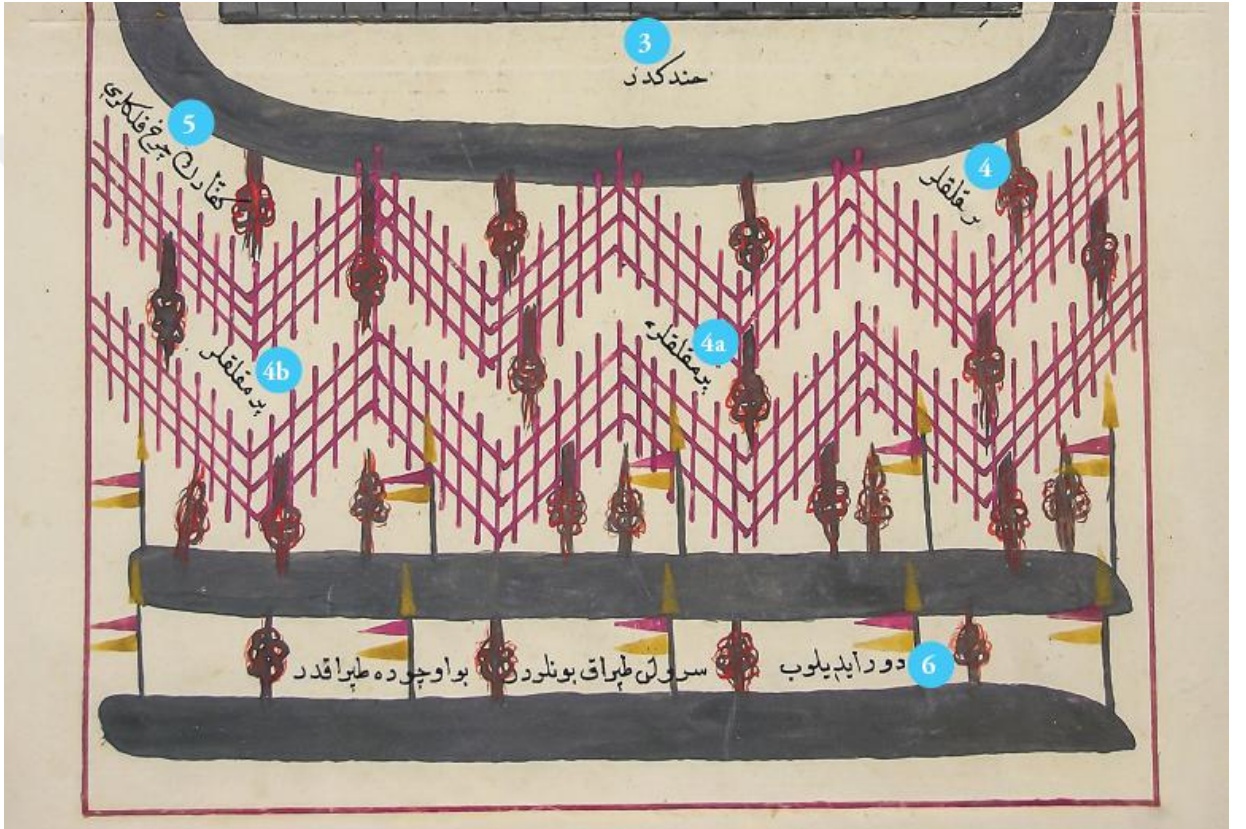
(1) 1, 1a, 1b, 1c, 1d, 1e, 1f, 1g, 1h, 1i, 1j, 1k: şahī top (2) 2, 2a, 2b, 2c, 2d, 2e, 2f, 2g, 2h, 2i, 2j, 2k, 2l, 2m, 2n, 2o, 2p, 2r: bayraq (3) 3, 3a, 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 3g, 3h: balyemez (4) 4, 4a: ağa bayrağı (5) 5, 5a, 5b, 5c, 5d: âteşdür (6) 6, 6a, 6b, 6c, 6d: havândur (7) 7, 7a: toprak tabyalar gerekdür düşmen tarafına baqa ve topları düşmen tarafına baqa (8) 8: hândeğdür

[44b]

(1) cām-ı şehādeti nūş idüp murādına irecekdür ve niçe- (2) -leri ğazālar idecekdür ba‘dehu fetihler müyesser olur (3) in-şā‘allāhu te‘ālā ve daħı devr olınan toprak (4) içinde taş geldükçe toprak içinden çıkarup yābāna²⁴⁶ (5) atılır zīrā toprak içinde olınca ‘askere zarar (6) doğınur küffāruñ topları doğınuğça taşa çarpar (7) pārelenür bundan ihtirāz lāzımdur ğāfil olınmaya

[45a]²⁴⁷

[45b]

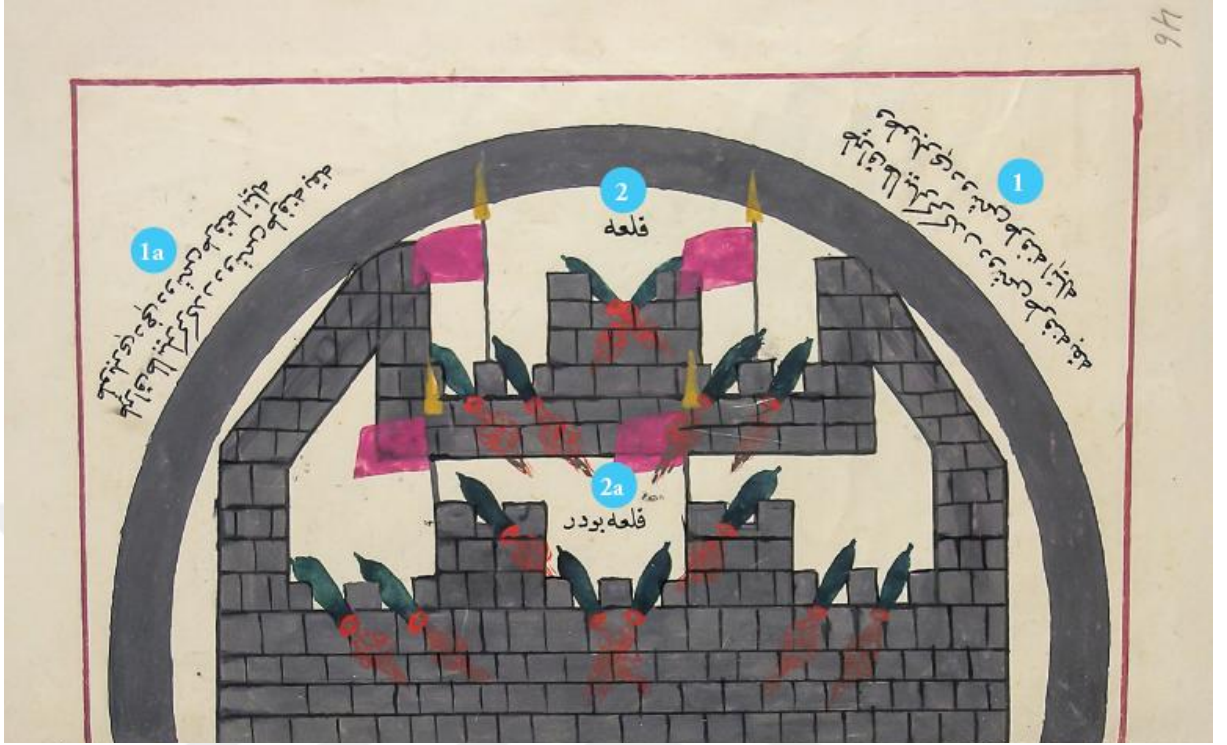

(1) 3: ħandekdür (2) 4, 4a, 4b: parmaklıklar (3) 5: küffāruñ çarĥ-ı felekleri (4) 6: devr idilüp sürülen toprak bunlardur bu uçu da toprakdur

²⁴⁶ Metinde “yabāna” şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁷ Bu sayfa boş bırakılmıştır.

[46a]

(1) 1: toprak tabyalar gerekdür düşmen tarafına baka ve topları düşmen tarafına atıla (2) 1a: toprak tabyalar gerekdür düşmen tarafına baka topları dağı düşmen tarafına atıla (3) 2: kal'a (4) 2a: kal'a budur

[46b] ²⁴⁸

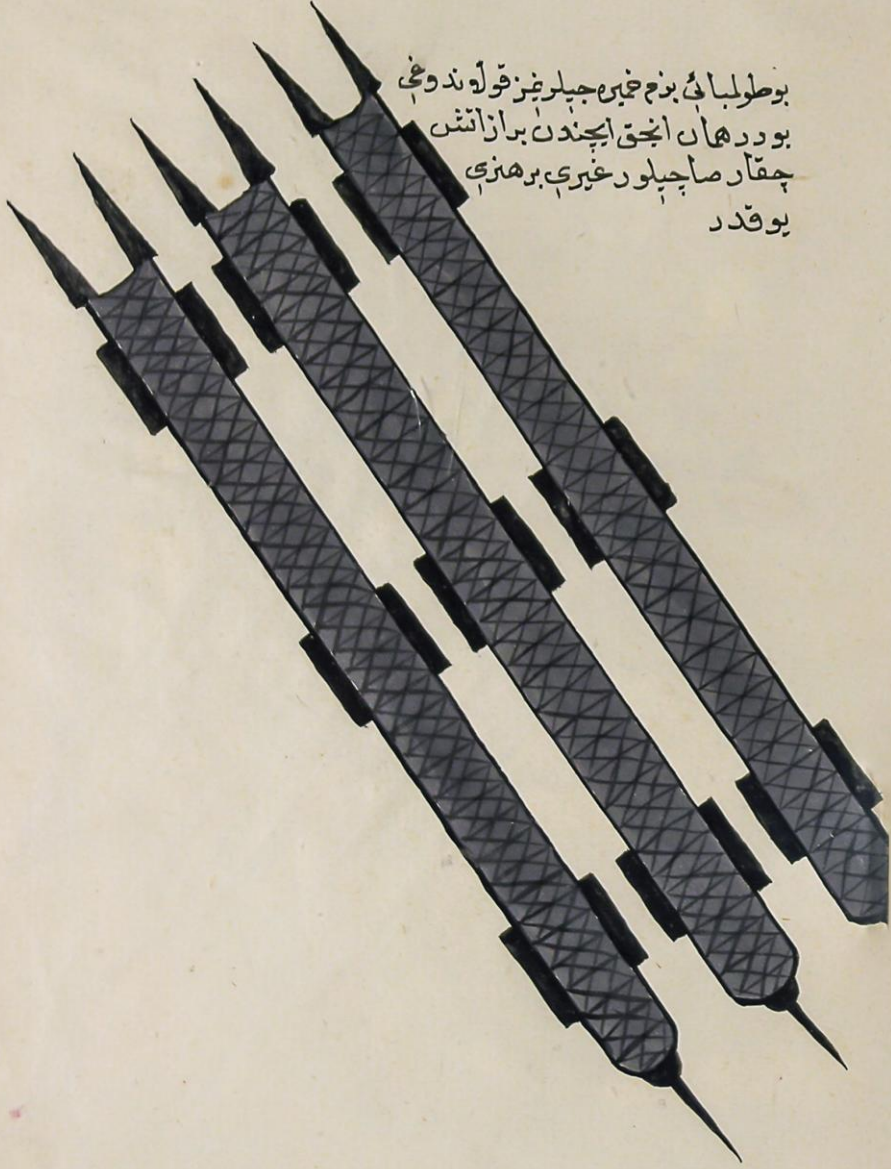
[47a]

(1) bu tulumbayı bizüm humbaracılarımız kullandığı (2) budur hemān ancağ içinden biraz āteş (3) çıkar saçılır gayrı bir hüneri (4) yokdur

²⁴⁸ Bu sayfa boş bırakılmıştır.

47.

بوسولباي بزم خيمه جيلرغيز قوله ندوغي
بودر همان انجق ايجندن برازانش
چقار صاحيلور غيري برهزي
يوقدر

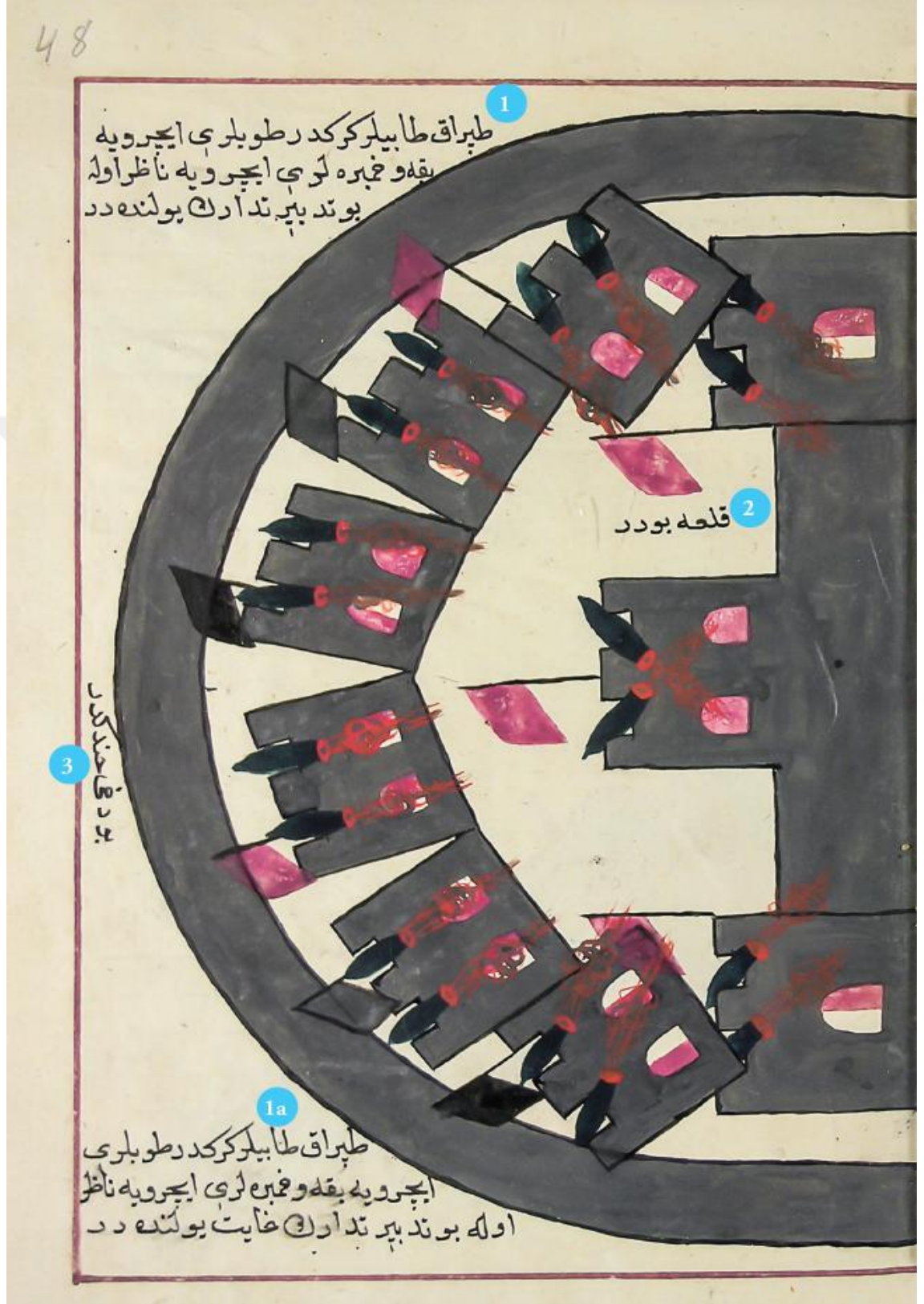

[47b]

(1) 1: mezbür tulumbaraları haqir icad eyledüm hem âtesh saçar ve hem beş on tufeng atar yürüyüşlerde ziyâde gerekli ceng âlâtıdır (2) 2: tufenglerdür (3) 2a: bu dağı tufengdür (4) 2b, 2c: bu dağı (5) 3: bunlar âteshler bu da

[48a]

(1) 1,1a: toprak tabyalar gerekdir topları içeriye baқа ve ħumbaraları içeriye nāzır ola bu tedbır tedārik yolındadır (2) 2: kal'a budur (3) 3: bu daĥı ħandekdür

(1) 1: mezbūra grande tulumba dirler fransız t̃ā'ifesi kullanur dört beş dānesüñ birden yaqub giçe ile t̃ābūruñ üzerine varur t̃ābūrī ve çarḥ²⁴⁹-ı feleklerin yaqar ve ardında olan kāfirleri qačan qaçar qaçmayanı yaqar yedi sekiz arşun t̃ūli vardır ve ādem gövdesi qadar qalıñlığı var ve iki yüzden mütecāviz kısa²⁵⁰ t̃ufengleri vardır ve āteşi bir dönüm yere degin yaqar ve içde çıkan āteş taşı bile yaqar ve bir ādemüñ üzerine gelse bir damlası söyünmek ihtimāli yoqdur ādemi daḡı yaqar (2) 2: mezbūr tulumbanuñ quyruğında olan qollara her birine birer serdengeçdi ve yeniçeri girüp dört beş dānesin birden t̃ābūruñ üzerine yürideler (3) 2a: qollar bunlardır (4) 2b, 2c: bu daḡı qoldur (5) 3: ve iki tekerlekli bir 'araba üzerindedür

²⁴⁹ Metinde "çarḥ" şeklinde yazılmıştır.

²⁵⁰ Metinde "kışa" şeklinde yazılmıştır.

(1) 4: bunlar cümlesi harbelerdür yürüdügi zamānda karşına kimse durmasun diyü konmuşdur (2) 4a: bunlar da harbelerdür (3) 4b: bunlar da (4) 5: mezbür grande tulumba kaçan ki çal'a üzerine handek aşırudan nerd-bān yürüdmek lâzım geldükde sâde nerd-bān yürümez öñünçe üç dört grande tulumba yürümek lâzım ki bedende olan küffārı kaçırılar beden hālî çalıña andan şoñra yürüyeler mādem ki mezbür tulumba yürümez bir vechile küffār saña nerd-bānı dayamağa qomaz zīrā beden üzerinde topları ve tüfengleri kâfirlerüñ çoqdur ziyādesiyle ādem helāk ider ve nerd-bānı top ile ve tüfeng ile pāreler sâde nerd-bān yürümek qābil degüldür maḥallinde gafllet olunmaya

[49b] - [50a]²⁵¹

[50b]

(1) **üçüncü faşl humbaracılar şan'atı beyânındadır**

(2) **imdi** bu haķır-i pür-taķşır humbaracılar ocağında halife-i şānī (3) 'alī bendeleri 'ilm-i humbaranuñ niçe şan'atların ve niçe fenlerin (4) ve niçe taşnifātların kimini üstâdlardan görüp (5) ve kimin selef üstâdlaruñ icād eyledükleri ālāt-ı (6) harb kıtāl olup ümmet-i muhammed gāzālarda ve niçe qal'a- (7) -larda huşuşa t̄abūr cenginde küffārı kahr ve helāk eyleye- (8) -cek ceng mühimmātları ve ne vechile yapup tedārik etmek (9) gerekdür bu şan'ata t̄alib olan kimesneler için (10) gereği gibi her aḥvālī bu maḥalde **üç** faşl üzere taḥrīr ve hem (11) taşvīrin beyān eyledüm evvelā humbaracı olanlara **toķsan** (12) ḥesābıñdan terāzü olan mīzān lāzımdur **ikinci** bārūt (13) aḥvālīni bilmek gerekdür yolu ile humbara ata evvelā terāzüde (14) meydān gerekdür cümle şimdi kullanılan terāzüler **kırk** (15) **beş** ḥesābıñdandır anı ḥod muḥaddemā selef üstâdları (16) **toķsan** ḥesābıñdan peydā eylemişlerdür **ammā** şimdiki (17) üstâdlar **toķsan** ḥesābıñda terāzüyi yapmağa çok (18) kimesneler yolın bulamamışdur cümlesi **kırk beş** (19) ḥesābıñdan kullanurlar gerçi dardur kıl kadar (20) gösterür **ammā fark idemezsin beş on** kulaç ilerü (21) veyā girü qalür kitāb-ı mezbūrda taḥrīr ve hem taşvīrin beyān

[51a]

(1) eylemişümdür añnanur **üçüncü** düşmen taḥtası bir ḫarafı alçaq (2) olsa ol ḫarafa şalar **beş on** kulaç daḫı ḫavānı (3) kundaq üzerine bir ḫarafı şalkı ola ol daḫı şalar (4) bunları ziyādesiyle gözetmek gerekdür **daḫı** bārūtı (5) yoķlayasın ne mertebe kuvvetdedür porvāt dirler ya'nī (6) türkçe kerte anı kullanasın **ammā** soñra bir dürlü bārūt (7) daḫı getürdürler gine yoķlayasın ki zīrā evvelki menzilde (8) bulamazsın andan **daḫı** gāfil olmayasın daḫı ḫavānı (9) ḫoldurup yerine yadurduğın zamānda ziyādece (10) büyük sikkeler koyasın **ammā** sikkeleri ḫavānuñ ardından (11) urmayasın oññünden urasın eger ardından (12) urarsañ ḫavān āteş aldugı gibi sikkeler²⁵² terāzüyi (13) bozar ve hem humbarayı girü atar niçe kerre metrīsde bilmezler (14) çokdur yeñiçeri metrīsler içinde düşer soñra başdan (15) çıkar zīrā girüden urulan sikkelerden ḫavān (16) kayar ziyāde gözedesin ḫazer gerekdür **daḫı** humbarayı (17) maḫalline göre atmaq geldükde ne minvāl üzere atılır (18) taşvīrin beyān eylemişümdür ve sepet humbarası ne vechile (19) ḫolar ve ḫapası ne vechile olur ve atılır beyān eylemişümdür (20) şimdi bunlaruñ

²⁵¹ Bu sayfalar boş bırakılmıştır.

²⁵² Bu iki cumlede gecen "sikke" kelimeleri سڤلدر şeklinde yazılmıştır.

ismi var cismi yok kabilesidür (21) bunlar horlıklarun kahr helak eyleyecek ceng (22) eşyalarıdır **beş yüz** humbara atmağdan **yigirmi otuz** fuçı humbarası ve sepet humbarası atmağ yegdür **ammā** kimsede

[51b]

(1) su'āl eylemez ve yapar üstādlar da kalmadı **dağ**ı ne vechile (2) pāçavranuñ²⁵³ tapası olur anı beyān eyledüm **dağ**ı (3) **altı** ağızlı havān vardur belğradda bir fetilden²⁵⁴ āteş (4) alur humbaralarinuñ tapasına āteş virilmez hemān falyadan (5) āteş alur humbaralarinuñ tapası ne vechile olur (6) ve ne vechile tolar beyān eylemişümdür dağı tūfengli tulumba ne (7) ne vechile olur ve ne vechile tolar bu hağır icād eylemişümdür (8) anı beyān idüp ve taşvirde göstermişümdür **dağ**ı **kebır** (9) tulumba giçe ile küffāruñ tábūrı ve çarğ-ı felekli üzerine (10) yürüyüp **dört beş** dāne birden **in-şā'allāhu** (11) **te'ālā** öñüne bir şeyi hā'il olmaz fransız tā'ifesi (12) kullanurlar grande tulumba dirler düşmenüñ çarğ-ı (13) feleklerin bozup ve yağup 'asker-i islām tábūr (14) içine koyulurlar anuñ taşvirin göstermişümdür (15) **dağ**ı sal üzerine humbaralar bindirilüp düşmene karşı (16) ne minvāl üzere dururlar bu dağı mağallinde gerekli işdür (17) hattā belğradda islānkamen altına nemçe küffāruñ **on** (18) **altı** kalyonı gelüp belğradı toplamak murād eyledi merhūm (19) humbaracıbaşı 'osmān ağa ile çam direklerinden bir sal²⁵⁵ (20) peydā idüp etrafını çiyt urup ve toprak (21) doldurup **iki** büyük havān humbarası bindirüp (22) küffāruñ kalyonları üzerine varduğda **on altı** (23) pāre kalyon karşı duramayup mel'unlar karararı firāra

[52a]

(1) tebdil eylemişdür mağallinde ziyādesiyle gerekli işdür (2) hattā merhūm ve mağfūr sultān muştafā hān gāzī (3) tābe şerāh belğrada geldükde ta'accüb eyledi merhūm koca (4) ibrahīm paşa belğrad ser-'askeri idi su'āl eyledükde (5) bir giçe bu hağiri getirüp zemīn tarafa toğrı atdurdı (6) dağı giçe ile bütün āteşleri gösterür ol dağı ne minvāl (7) üzere atılır küffāra bir mehābet gösterür şūreti (8) ne minvāl üzere olur yazılmışdur **dağ**ı humbara ile lağım (9) mertebesinde iş görüp ne minvāl üzere olur (10) zīrā bir kal'a altına varıldığda tiziyye lağım iktizā eylese (11) **veyāğūd** kal'anuñ altında şu çıkısa **veyāğūd** kimse kaya (12) üzerinde olsa aña gerekdür ki humbara ile atasın (13) ol mağalde gerek bir şarānpo **veyāğūd** bir tabya **veyāğūd** (14) kal'a dīvārı her ne olursa

²⁵³ Metinde "pāçavrānuñ" şeklinde yazılmıştır.

²⁵⁴ Metinde "fetilden" şeklinde yazılmıştır.

²⁵⁵ Metinde "şal" şeklinde yazılmıştır.

olsun humbara ile (15) atılır **ammā** büyük humbara lâzımdur **iki yüz vaqıyye gelür** (16) **üç yüz vaqıyye gelür** her ne kadar büyük olursa (17) olsun humbara içinde olan **beş** vaqıyye bārūt hükmi (18) lağım içinde **on** qanṭār bārūt kadar hükmi ider (19) anuñ dağı taşvîrin beyân eylemişümdür **dağı** maḥalli düşer ki (20) humbaracılar dirler ki şu taşı pāreleyin dirler gürcistān (21) seferinde fersād tağı dirler güvealdız tağına qarşu (22) ‘azīm taşlı bir tağ var idi ser-‘askerimiz olan (23) paşa bu ḥaḳîri şālîḥ paşa ile ta‘yîn olup **beş**

[52b]

(1) **on** günde tağıñ taşını lağım eyleyüp pāreleyüp (2) ‘askere yol peydā olındı ne minvāl üzere tedārik (3) lâzımdur anuñ dağı taşvîrin beyân idüp göster²⁵⁶- (4) -mişümdür ki bir maḥalde humbaracılar lâzımdur dağı lağım (5) şuçuğı ne minvāl üzere ve tıpası ne vechile bağlanur (6) şüreti beyân olındı dağı kaçan kim ‘asker-i islām (7) üzerine düşmen yürüyüş eyledükde ol maḥalde (8) ḥavānları ağızlarına berāber taş doldurup top- (9) -vārī āteş eyleye küffāruñ yüzi çevirmesine sebep (10) olursın andan dağı ğāfil olmayasın **dağı** (11) humbaralar tıpası sefer-i hümāyūna getürmek lâzım geldükde (12) ne minvāl üzere getirilür şimdi anuñ dağı ismi (13) cismi yok ḳabilesidür hemān şimdi tıparları (14) doldururlar ol minvāl yola getürürler ol tıparlar (15) yolda yağmurdan ıssıdan bozılır aşlā hükmi ḳalmaz (16) ğayrı tedārik ne lâzımdur bilür ādem ḳalmadı (17) tedārikin beyân idem **dağı** humbara ḳundaḳların ardında (18) ve önünde ḳulaḳlı eylesin zīrā manivela²⁵⁷ ile ḳullanmağa (19) āsān olur dağı uzaḳ menzile humbara atmaḳ lâzım (20) geldükde büyük ḥavān ile küçük ḥavānuñ humbara- (21) -sın atasın her ne kadar menzil isterseñ gider (22) bu ḥaḳîre şām vālisi kürd bayrāmoğlı ‘arabistān (23) çölünde uzaḳ menzilde ‘arab eşḳiyāsı üzerine

[53a]

(1) atdururdu maḥallinde andan ğāfil olmayasın **dağı** (2) sefer-i hümāyūn vāḳi‘ olduğı zamānda yola getürecek (3) mühimmāt ne minvāl üzere lâzım olur ve tedārik etmek (4) gereği gibi beyân idem **dağı** kaçan ki ‘asker-i islām sefer-i (5) hümāyūna mā‘mürdur humbaracıbaşılar aña göre ceng (6) ālātların ziyādesiyle tedārik etmek lâzımdur (7) her dürlülerden kaçan ki ḳal‘a içinde muḥāşara olduḳda (8) ziyādesiyle tüfengli tulumbaralar **dağı** humbaralı pāçavralar²⁵⁸ (9) ziyādesiyle gereklidür kaçan ki belğrad ḳal‘asını küffār

²⁵⁶ Metinde “görseter” şeklinde yazılmıştır.

²⁵⁷ Metinde “manibela” şeklinde yazılmıştır.

²⁵⁸ Metinde “paçavralar” şeklinde yazılmıştır.

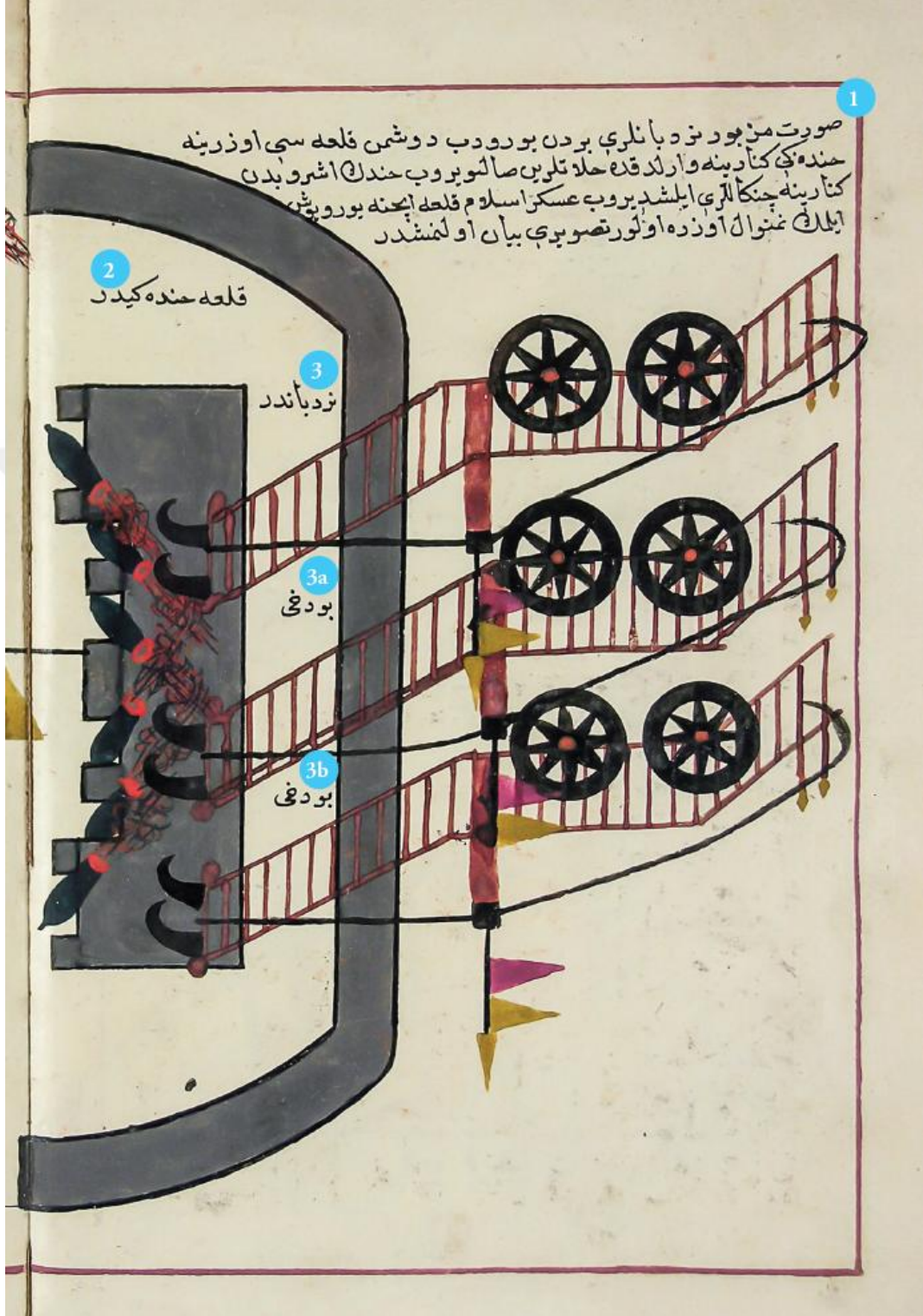
(10) gelüp muhāşara eyledükde ašlā dīvār ešeri almadı her açan ki (11) gediklerden küffār yürüyüş itmek murād eylediđi zamānda (12) ulumba ve pāçavra ile zābt idüp yürütmedük ziyādesiyle (13) gereklidür ancak içimizde bu aḥvāli bilür ādem almadı (14) muhāşaranuñ ve al‘a fetḥinüñ adın işidirler hemān **allāhu** (15) **te‘ālā** cümlemüze ḥayr vire ve tedbīrlirimüzi taḫdīrine (16) muvāfiḳ eyleye **seyyid-i kā‘ināt muḥammedü’l-muştafā şallallāhu te‘ālā** (17) ‘**aleyhi ve sellem ḥürmetine ve ihār yār-ı güz’in rıḍvānullāhi** (18) **te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in ḥürmetine** hemān bir baş al‘a-i mezbūra (19) şarılıp ol maḥalde mezbūr nerd-bānları her maḥallinde ḥandek (20) aşırı yürüdüp beden dīvārına dayayalar küffār niçe ire- (21) -cegin bilmeyüp ‘asker-i islām içerüye oyuldılar ılıç (22) urup **elḥamdülillāhi te‘ālā** al‘a-i mezbūri fetḥ idüp (23) ve ser-‘asker olan yūsuf paşa dađı şehīd olup

[53b]

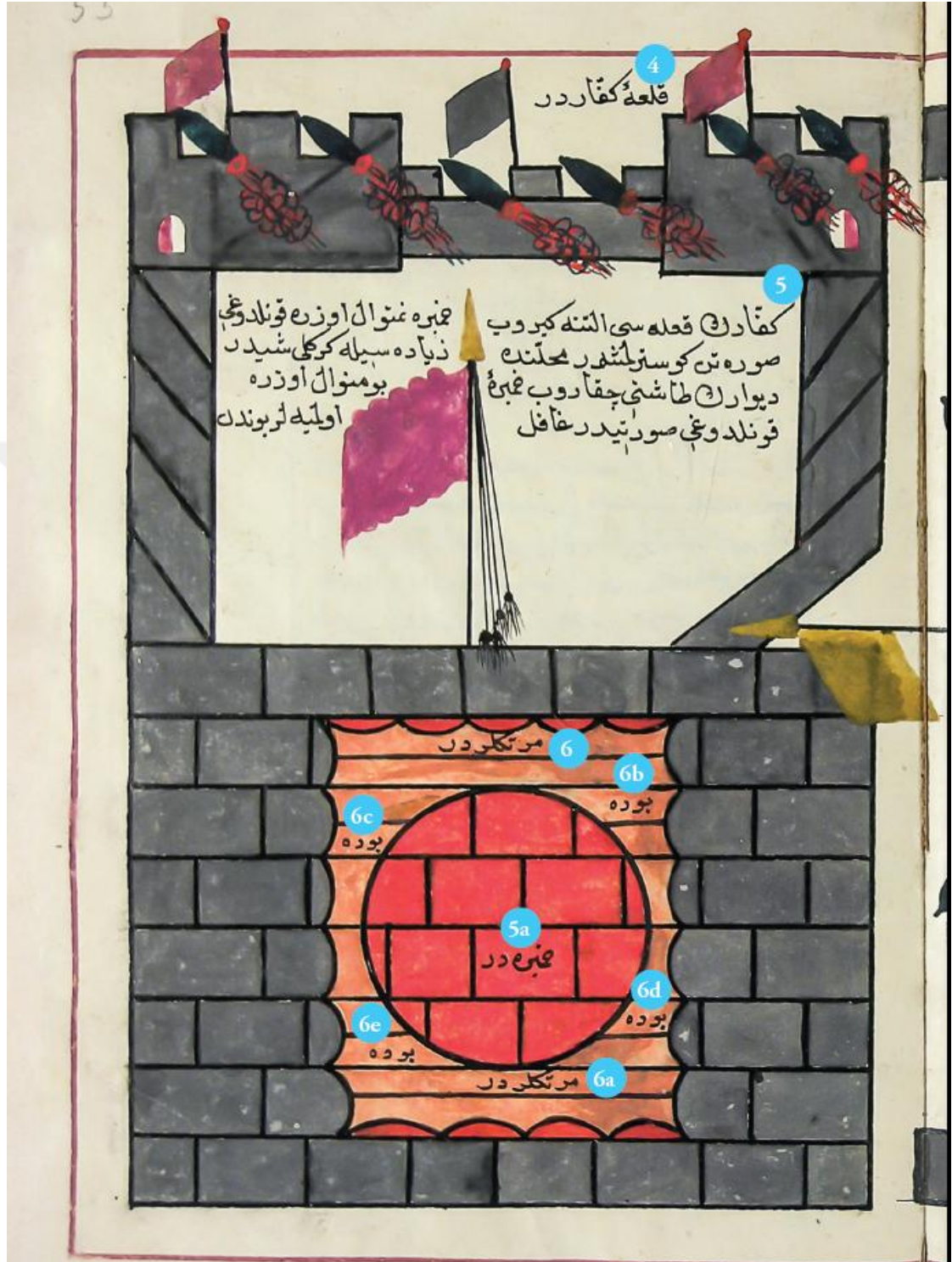
(1) rahmetullāhi ‘aleyh **imdi** bu mertebe taṭvīl-i kelām eylemeden murād bundan birkaç (2) ḥişşe vardır bir bu ki açan ki bir düşmen üzerine sefer eylemek murād olunduğı (3) zamānda bir ğayrı tarafda göstermekde çok iş var zīrā murād olunan düşmen (4) ğāfil bulunur bu bir eyü tedbīrdür bu dağı bir maḥallinde nerd-bānları ne işe (5) yaraduğın bildürür **ammā** mezbūr nerd-bānı yürütmek lāzım geldükde önünçe (6) **üç veyā dört** ğrande ulumba yürüme lāzım ki ḥattā bedenlerde olan küffār-ı (7) ḥāksa[r] açma mādemi bedenden küffārı açırmaduğca (8) nerd-bānı yürütmege omaz zīrā al‘a bedeni üzerinde (9) kāfirleri ḥaşlamalı ki nerd-bānı yürüdüp dayayasın (10) mezbūr nerd-bānı ḥandek aşarudan beden kenārına anca (11) ilişdirüp üzerinden ‘asker-i islām yürüyüş (12) eylediği zamānda ellerinde ulumbalar ile yürüdiler ki (13) küffār beden üzerinden açma vallā böyle olmaz ise (14) çok ‘asker-i islām helāk olur bundan (15) ğāfil olmayalar gerekli şeydür

[54a]²⁵⁹

²⁵⁹ Bu sayfa boş bırakılmıştır.

(1) 1: şüret-i mezbûr nerd-bānları yerden yürüdüp düşmen ƣal'ası üzerine ƣandegi kenārına varıldıƣda ƣalatların şalıvirup ƣandek aşırupdan kenārına çengelleri ilişdirüp 'asker-i islām ƣal'a içine yürüyüş eylemek ne minvāl üzere olur taşviri beyān olınmışdur (2) 2: ƣal'a ƣandegidür (3) 3: nerd-bāndur (4) 3a, 3b: bu daƣı

(1) 4: ƙalʿa-i küffārdur (2) 5: küffāruñ ƙalʿası²⁶⁰ altına girüp ħumbara ne minvāl üzere ƙonıldıġı ūretde gōsterilmiŝdūr maħallinde ziyādesiyle gerekli ūretdür dīvāruñ taŝını çıkarıp ħumbarayı bu minvāl üzere ƙonıldıġı ūretidür ġāfil olmayalar bundan (3) 5a: ħumbara (4) 6, 6a: merteklerdür (5) 6b, 6c, 6d, 6e: bu da

²⁶⁰ Metinde “ƙaʿalası” ūeklinde yazılmıŝtır.

[55b]

(1) bu dağı bir nerd-bāndur ki ekşerī fransızlar ullanurlar ancak (2) merum pederum ır sene adar bařdārda apudanı (3) olup açan ki merum ve mađfūr sultān ibrahīm hān (4) tābe Őerāh zamānında bir ızlarağası gemiye girüp mışıra (5) giderken orsan kāfirleri alup hanyaya getürüp (6) pādiřāh-ı ‘ālem-penāh hazretleri işidüp ziyādesiyle ğazaba (7) gelüp elbetde bu hanyaya al‘ası feth olunmasını isterüm (8) didi merum pederum birkaç al‘anın fethinde bulunup (9) hattā ara cehennem nāmında üç alyon ki büyüklükde mişli bulunmaz ol (10) mağalde apudan halil pařa imiř hattā alyonların (11) taşvirleri tersanede²⁶¹ yazılıdur merum pederimüz²⁶² ta‘rif (12) olunup miřvārı bellü olmağıla pādiřāh-ı ‘ālem-penāh hazret (13) ağırıp hanyanın fethini senden isterüm didükde (14) merum pederum cevāb eyledi ki eger murāduñ mezbūr (15) al‘ayı almak isterseñ bir dağı hanyanın adın añmazsın (16) bir ğayrı nāmla sefer adın ıkarasın mālta nāmın (17) ıkarup gereği gibi levāzımın tedārikin görüp mezbūr (18) nerd-bānları ol mağalde vāfir yapıdurup halk mābeyñinde (19) nerd-bān dirler evlerde olan nerd-bānı şanurlar ammā (20) degüldür imdi bir ‘azım donanma ile yūsuf pařa (21) nāmında bir pařa apudan ve hem ser-‘ asker idüp ammā (22) bu ađvāl hanyaya al‘asınun fethi için olduğını (23) kimseye bildürmeyüp hatt-ı şerifi merum pederime

[56a]

(1) virüp her ne yüzden hareket ve tedārik ider ise fermānum (2) anun üzerinedür diyü açan ki donanma-i hümāyün hanyaya (3) varup ve bir tarafından dolanup küffār ‘acabā bizüm üzerimize (4) olmasun diyü havf iderken tamām řuların alduđda (5) donanma-i hümāyünü aldurup birkaç mil uzadıđdan řoñra (6) meks-i ikāmet idüp ol vaqt merum pederim yūsuf (7) pařaya cevāb idüp eydür ki ey efendim pādiřāhimuzuñ (8) yek ulında hatt-ı²⁶³ řerifi vardur emr ile cümle donanma-i (9) hümāyünde olan pařaları ve begleri ve sār ‘askerler üzerine (10) bař olanları cem‘ ile hatt-ı řerif kırār’at olmsun didükde (11) apudan pařa ve sār halk mütehayyir alup açan ki cümlesi bir yire cem‘ (12) olup kırār’at olunduđdan řoñra ser-‘ asker olan (13) yūsuf pařa sensin ki hanyaya al‘asınun fethi için (14) emr-i hümāyünüm olmuřdur murādum mālta degüldür murādum (15) hanyaya al‘asınun fethini señden ister veyā bařun diyü (16) ol vaqt ğiçe ile girü dönüp bir bař al‘a-i mezbūra (17) yađın bir mađalline yanařup ve gemilerde

²⁶¹ Metinde “tershanede” şeklinde yazılmıştır.

²⁶² Metinde “pedimüz” şeklinde yazılmıştır.

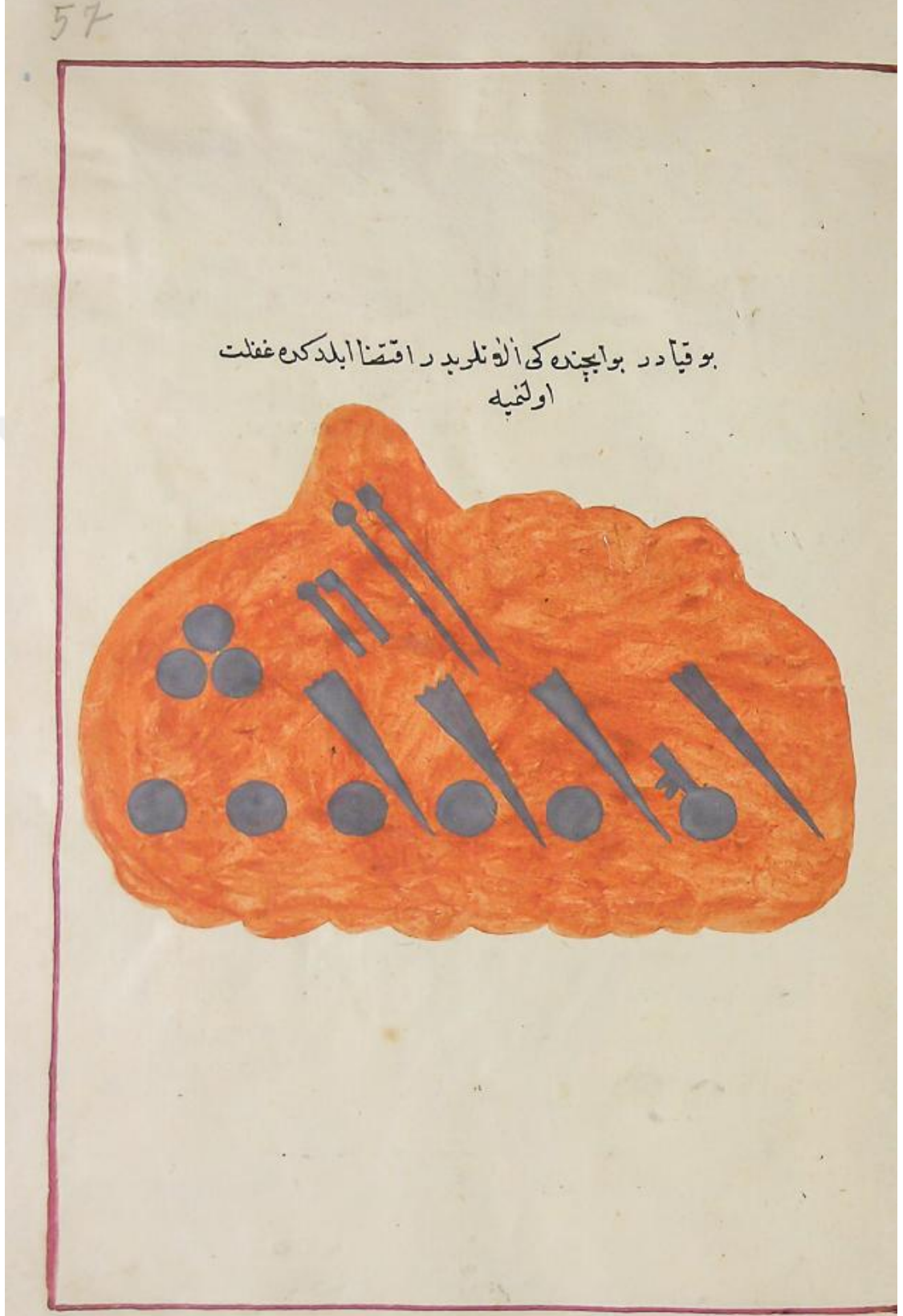
²⁶³ Metinde “hatt-ı” şeklinde yazılmıştır.

olan ‘asker-i islām (18) her ne kadar var ise taşraya degüp ve tedārik olan (19) mühimmātı cümle taşra çıkarup ıal‘a-i mezbūra varup (20) nerd-bānlar ile öñünçe tulumbar yürüderék ıal‘anuñ (21) fetııı müyesser oldu **elııamdülillāııı te‘ālā bir daııı** bir ğarīb (22) şüretdür ki merııım ve mağfūr ca‘fer paııa belĝrad ıal‘a- (23) -sı muııāııaradan kırtıldıııda aıııā dıvār eııeri hıııbir tarafında

[56b]

(1) ıalmadı ta‘mırine mübāııeret eyledükde aıııā bir yerde taş yok (2) ıal‘aya řarf idecek ve **daııı** kireıı yakacak her ne kadar mezarlııı (3) var ise taşların devııırüp kimini kireıı ve kimini dıvāra (4) ğarc idüp ammā bir vechile ne kirece ve ne dıvāra taş (5) yetiıımez ‘āciz ıalduııda bu ğaııı bir tedbır u tedārik peydā (6) idüp cümle ıayaları **üı dört** ğün içinde päreleyüp (7) murād üzere ıal‘ayı yapup bināıına ve hem kirecine řarf (8) idüp ıal‘a-i mezbūrı tamām eyledi ğattā ğürcistān (9) seferinde ser-‘asker ğalıl paııa idi sefer ‘avdetinde (10) fersād taııı dirler bir taıııdan aıııup arz-ı rüm tarafına (11) ğitmek murād eyledükde **ammā** ol taııı bütün taıııdan (12) idi ‘arabalar bir vechile ğitmeĝe yol yok mezbūr ğalıl (13) paııa ise bizüm belĝradda olan ğıkāyemüzi bilür (14) ıal‘aya taş peydā eyledüĝimüzi bilür idi bu ğaıııı (15) ve tātār řālilıı paııa ile ta‘yın idüp **on** ğün içinde (16) ıayaları päreleyüp ‘asker-i islām ve ‘arabalar refāıııyyet (17) üzere ĝeııdiler ne minvāl üzere tedārik eyledüĝim (18) şüretdür **ammā** bu daııı **iki** minvāl üzere atılır biri (19) tamām bārütın kıoyduııdan řoñra ufaıı taşlar doldurup (20) üzerine altı dökme ile atılır daııı birııaç nev‘ üzerine (21) daııı atılır ğālā ğotin ıal‘ası binā olındıııda ğandeginde (22) icrā olmııııdır

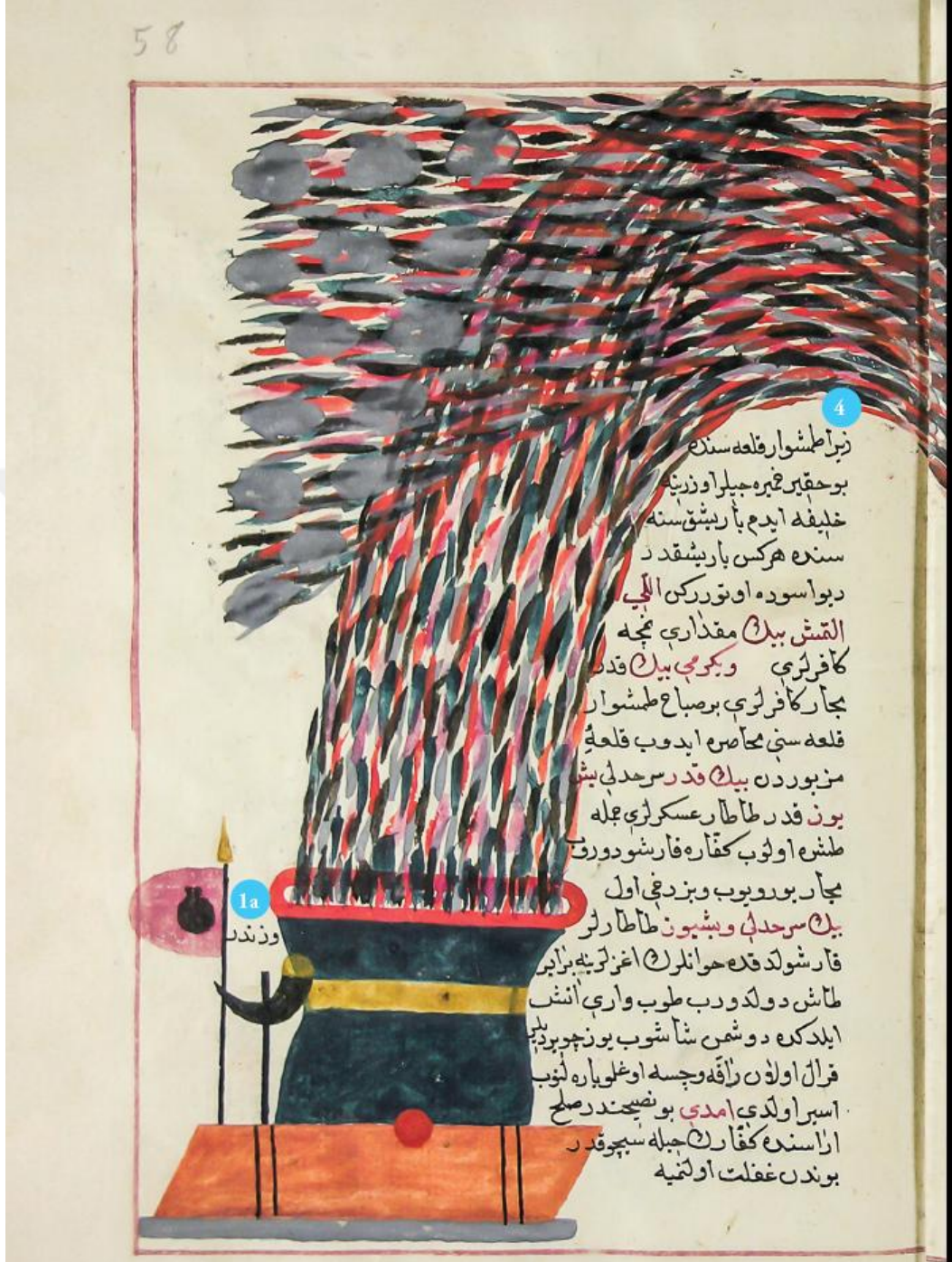
[57a]

(1) bu çayadur bu içindeki âlâtlarıdur iktizâ eyledükde gaflet (2) olınmaya

(1) 1: veznedür (2) 2: mezbür havānı top-vārī taş doldurup atıldığı şüretdür ki maḥallinde düşmen-i dīn ‘asker-i islāmuñ üzerine ālāyların bağlayup geldükde bu minvāl āteş idesin in-şā’ allāhu te‘ālā düşmen münhezim olmasına sebep olursın şüret-i mezbür düşmen üzerine humbaralar ile taş atmak havān ile ne minvāl üzere olduğın gösterilmişdür (3) 3: bu daḥı giçe ile ṭābūr üzerine beş on havāna taş doldurup düşmenüñ ziyādesiyle şakladuğı şeydür maḥalli düşdükde gaflet olınmaya

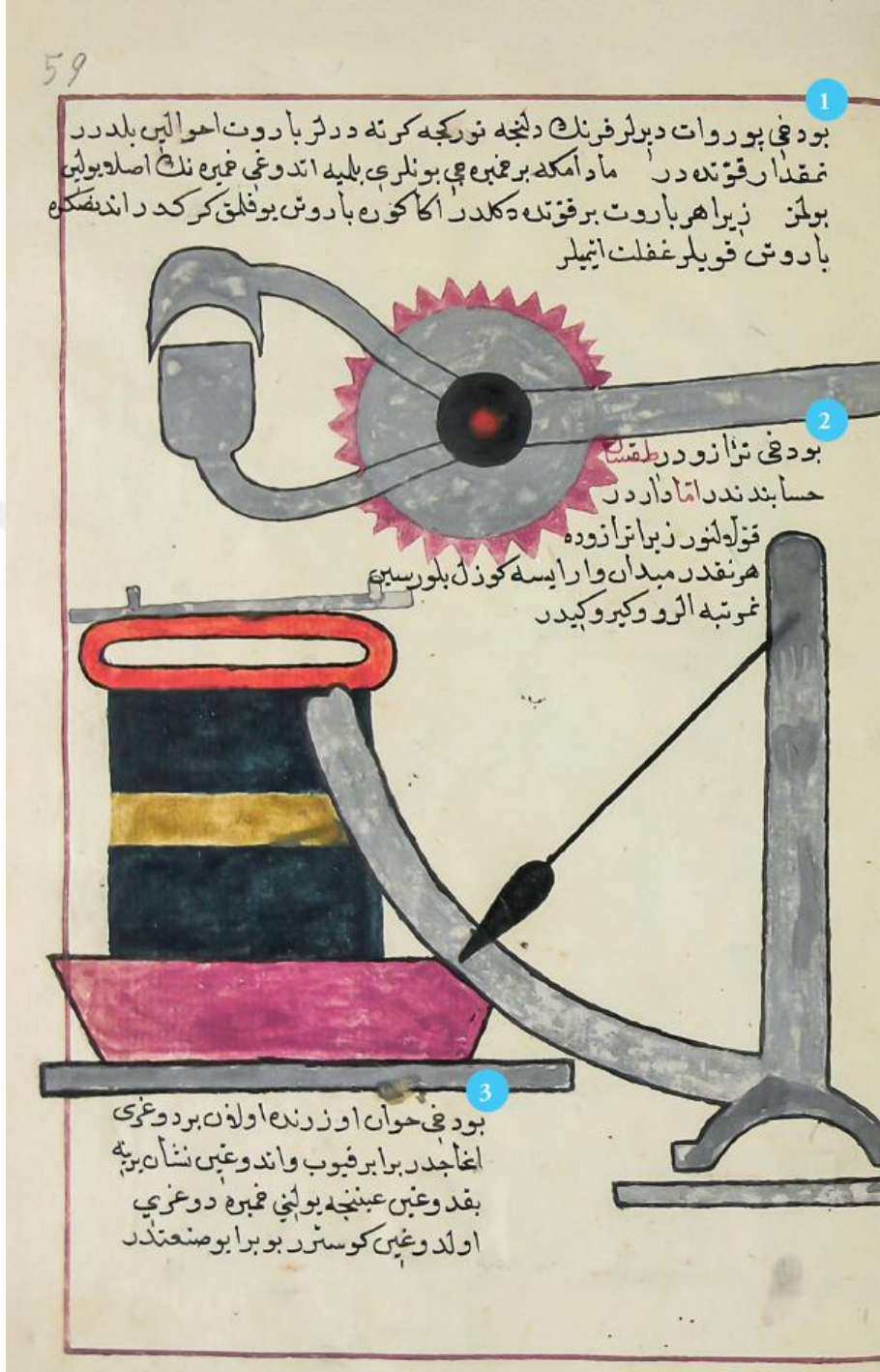

(1) 4: zīrā ṭeṃešvār ḡal'asında bu ḡaḡīr ḡumbaralar üzere ḡalife idüm barışık senesinde herkes barışıkdu diyü āsüde otururken **elli altmış biñ** miḡdārı nemçe kâfirleri **ve yigirmi biñ** kadar macār kâfirleri bir şabâḡ ṭeṃešvār ḡal'asını muḡāsara idüp ḡal'a-i mezbürdan **biñ kadar** ser-ḡadli **beş yüz** kadar tāṭār 'askerleri cümle taşra olup ḡüffāra ḡarşu durup macār yürüyüp ve biz daḡı ol **biñ ser-ḡadli ve beş yüz** tāṭārlar ḡarşuladukda ḡavānlaruñ aḡızlarına berāber taş doldurup ṭop-vārī āteş eyledükde düşmen şaşup yüz çevirdiler ḡral olan rāḡoviçse oḡlu yaralanup esir oldı **imdi** bu naşihatdür şulḡ arasında küffāruñ ḡilesi çokdur bundan ḡaflet olunmaya (2) 1a: veznedür

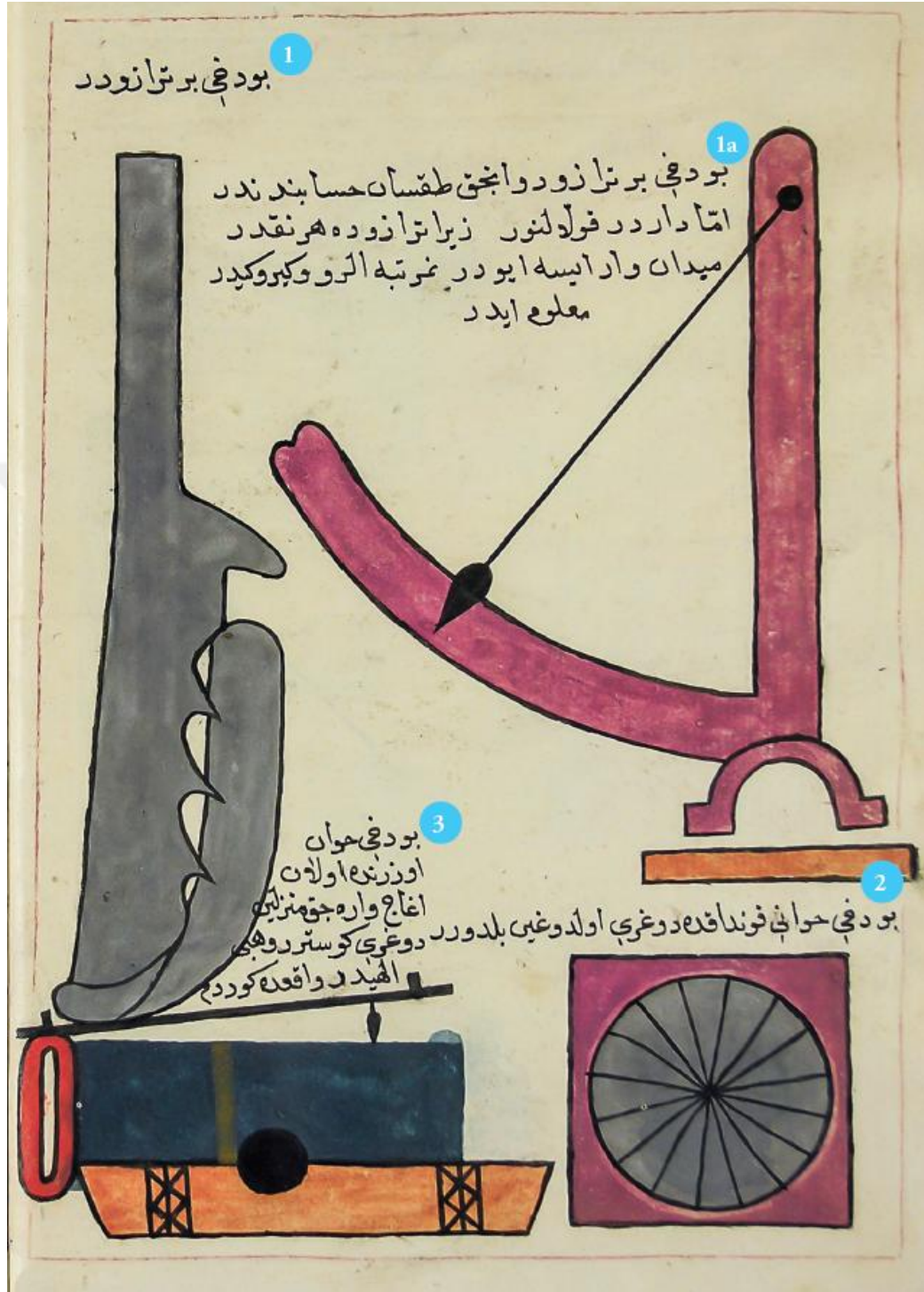

(1) bunlar dağı ‘araba üzerinde olan humbaralar bu minvâl üzeredür ‘oşmān ağa ile icād
 (2) olındı ammā kullanmada güçlük vardır ibtidā na‘lqıran senesinde çıkırıklı (3)
 yapdurduq kaçan ki ordu-yı hümāyūn üzerine t̄abūr geldükde bu haq̄ir humbaracı vekīl
 (4) idüm humbaralar ile t̄abūruñ bir tarafına yetişdükde kullanmaqluqda güçlük
 olmağıla ‘arabalar (5) üzerinde humbaraları indirüp ağzına berāber taş doldurup hemān
 top-vārī atılır (6) ol tarafuñ küffārı münhezim olup topları (7) birağup firār eylediler
 şāhī toplar idi (8) vāfir kāfir helāk oldu ancak ‘araba- (9) -laruñ fā’idesi budur ki tiziyye
 yetişür (10) varursın ammā her zamān (11) ‘arabalar üzerinde atmak (12) olmaz zīrā
 paçarızlık²⁶⁴ zuhūr (13) ider ğaflet olınmaya

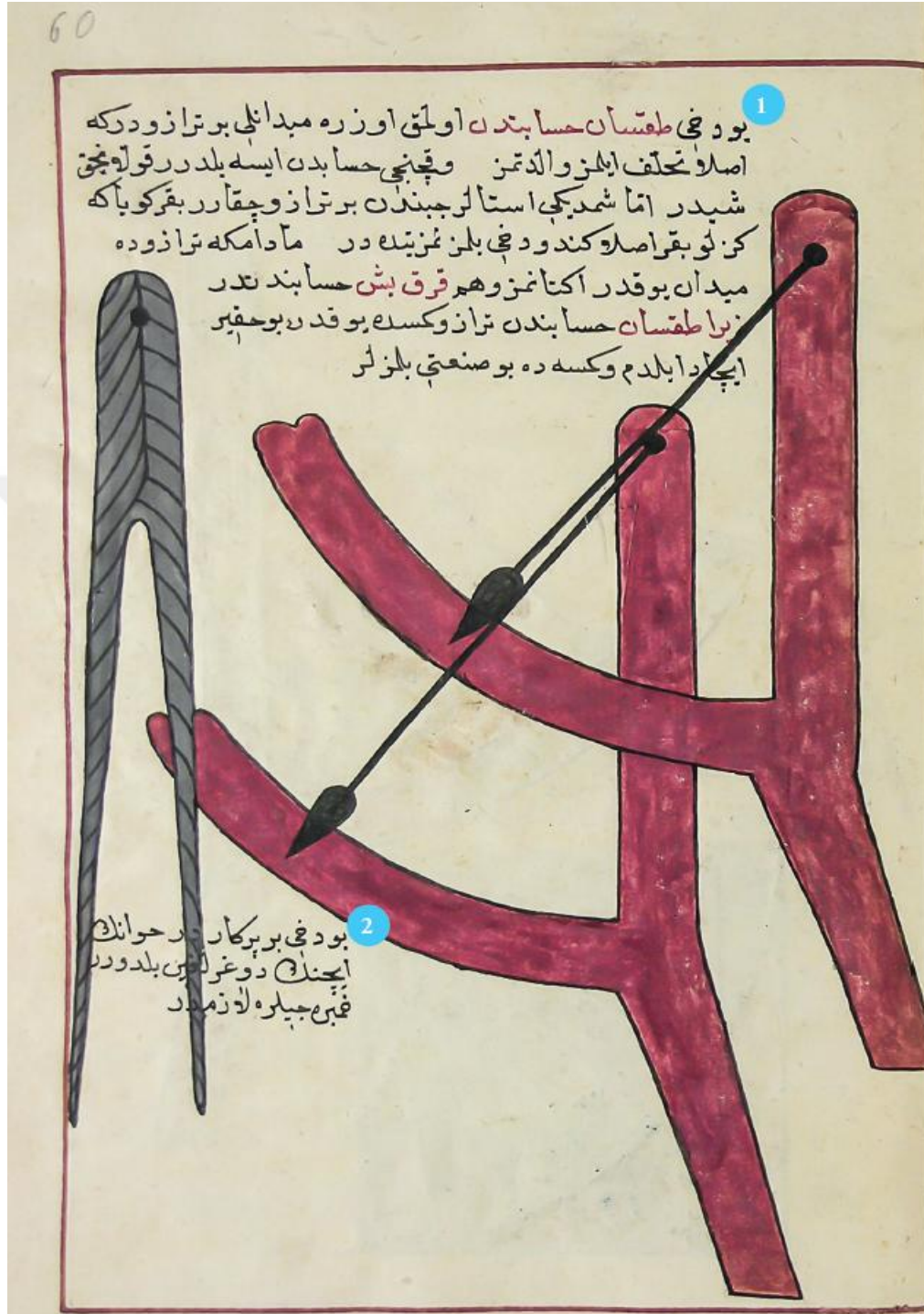
²⁶⁴ Metinde “paçazırlık” şeklinde yazılmıştır.

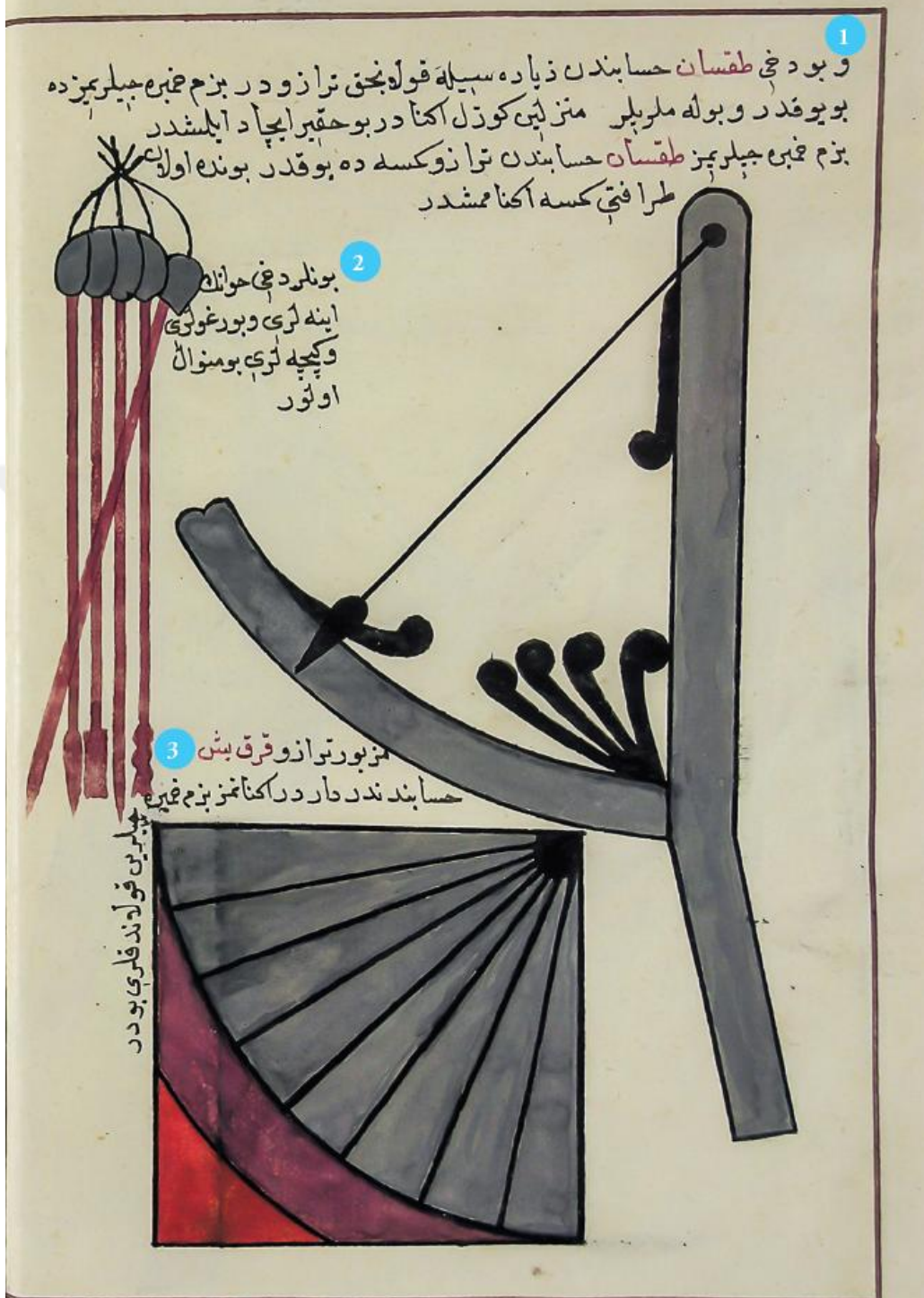
(1) 1: bu dağı porvāt dirler frenk dilince türkçe kerte dirler bārūt aḥvālīn bildürür ne miḡdār kuvvetdedür mādemki bir ḡumbaracı bunları bilmeye atduğı ḡumbaranuñ aṣlā yolın bulmaz zīrā her bārūt bir kuvvetde degüldür aña göre bārūt yoḡlamak gerekdür andan ṣoñra bārūtı ḡoyalar ḡaflet itmeyeler (2) 2: bu dağı terāzüdür ṡoḡsan ḡesābindandur **ammā** dardur ḡullalanur zīrā terāzüde her ne ḡadar meydān var ise ḡüzel bilürsin ne mertebe ilerü ve girü gider (3) 3: bu dağı ḡavān üzerinde olan bir doḡrı ağaçdur berāber ḡoyup ve atduğın niṣān yerine ne baḡduğın ‘aynınca yolını ḡumbara doḡrı olduḡın ḡoṣterür bu bir eyü ṣan‘atdur

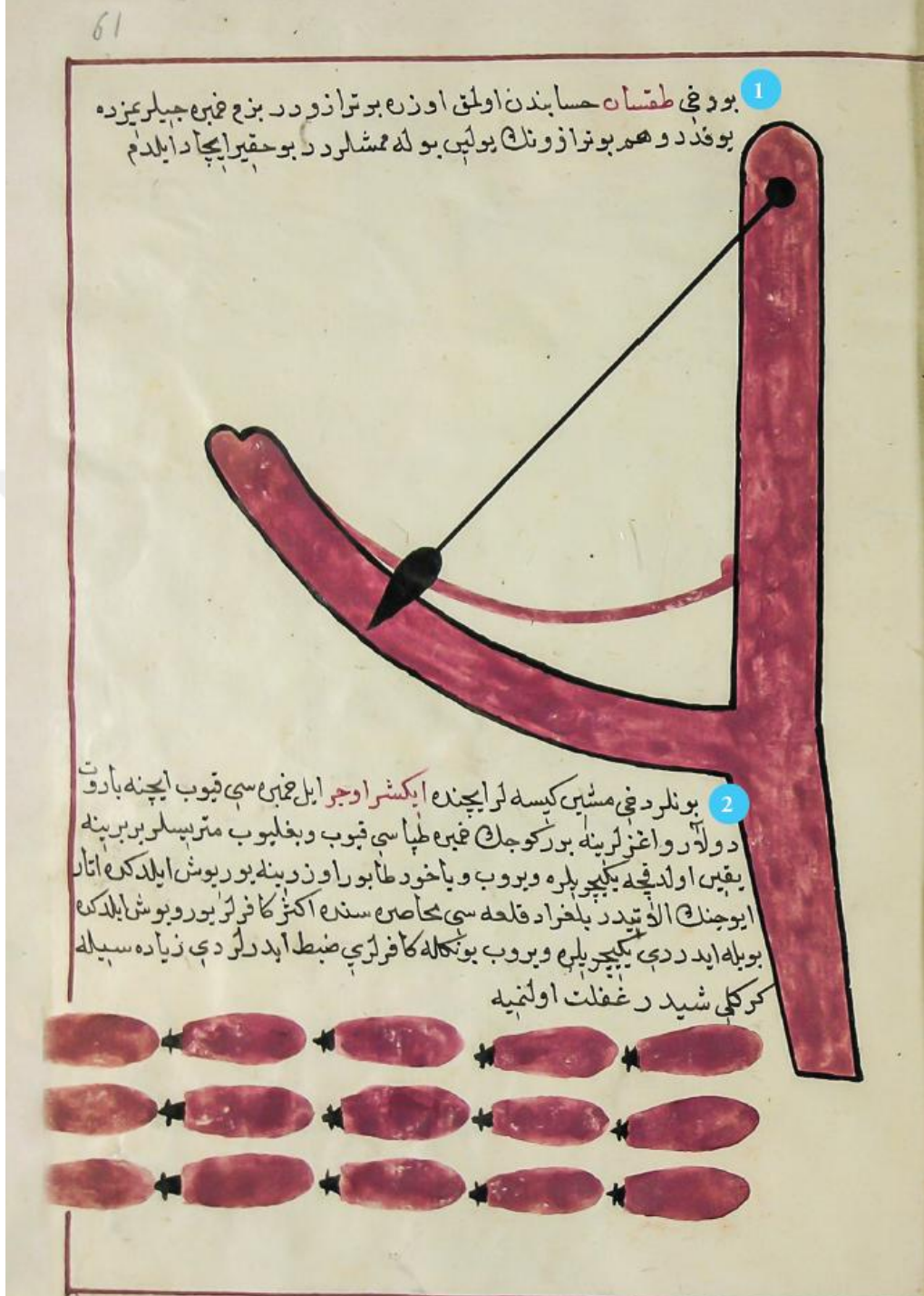
- (1) 1: bu dağı bir terāzūdūr (2) 1a: bu dağı bir terāzūdūr ancak 90 hesabındandır ammā dardur 9 kullanılır zīrā terāzūde her ne kadar meydān var ise eyūdūr ne mertebe ilerū ve girū gider maʿlūm ider (3) 2: bu dağı ḥavānı kundağda dođru olduđun bildürür (4) 3: bu dağı ḥavān üzerinde olan ağaç varacak menzilin dođru gösterür vehb-i ilāhīdūr vāqīʿada gördüm

(1) 1: bu dağı **toğsan hesābından** olmağ üzere meydānlı bir terāzüdür ki ašlā teħallūf eylemez ve aldatmaz ve kaçınıcı hesābdan ise bildürür kullanaçak şeydür ammā şimdiki ustalar cebinden bir terāzü çıkarur baçar gūyā ki gizlū baçar ašlā kendū dağı bilmez ne meziyetdedür mādemki terāzüde meydān yoğdur añnanmaz ve hem **kırk beş** hesābındandır **zīrā toğsan** hesābından terāzü kimsede yoğdur bu haķir icād eyledüm ve kimse de bu şan'atı bilmezler (2) 2: bu dağı bir pergārdur ħavānuñ içinüñ doğrılığın bildürür ħumaracılarā lāzımdur

(1) 1: ve bu dağı **toğsan** hesabından ziyadesiyle kullanacak terāzūdür bizüm humbaracılarımızda bu yokdur ve bulamadılar ve böyle menzilin güzel añnadur bu haķir icād eylemişdür bizüm humbaracılarımız **toğsan** hesabından terāzū kimsede yokdur bunda olan zarāfeti kimse añnamamışdur (2) 2: bunlar dağı havānuñ āyineleri ve burğuları ve keçeleri bu minvāl olur (3) 3: mezbūr terāzū **kırk beş** hesabındandır dardur añnamaz bizüm humbaracıların kullandukları budur

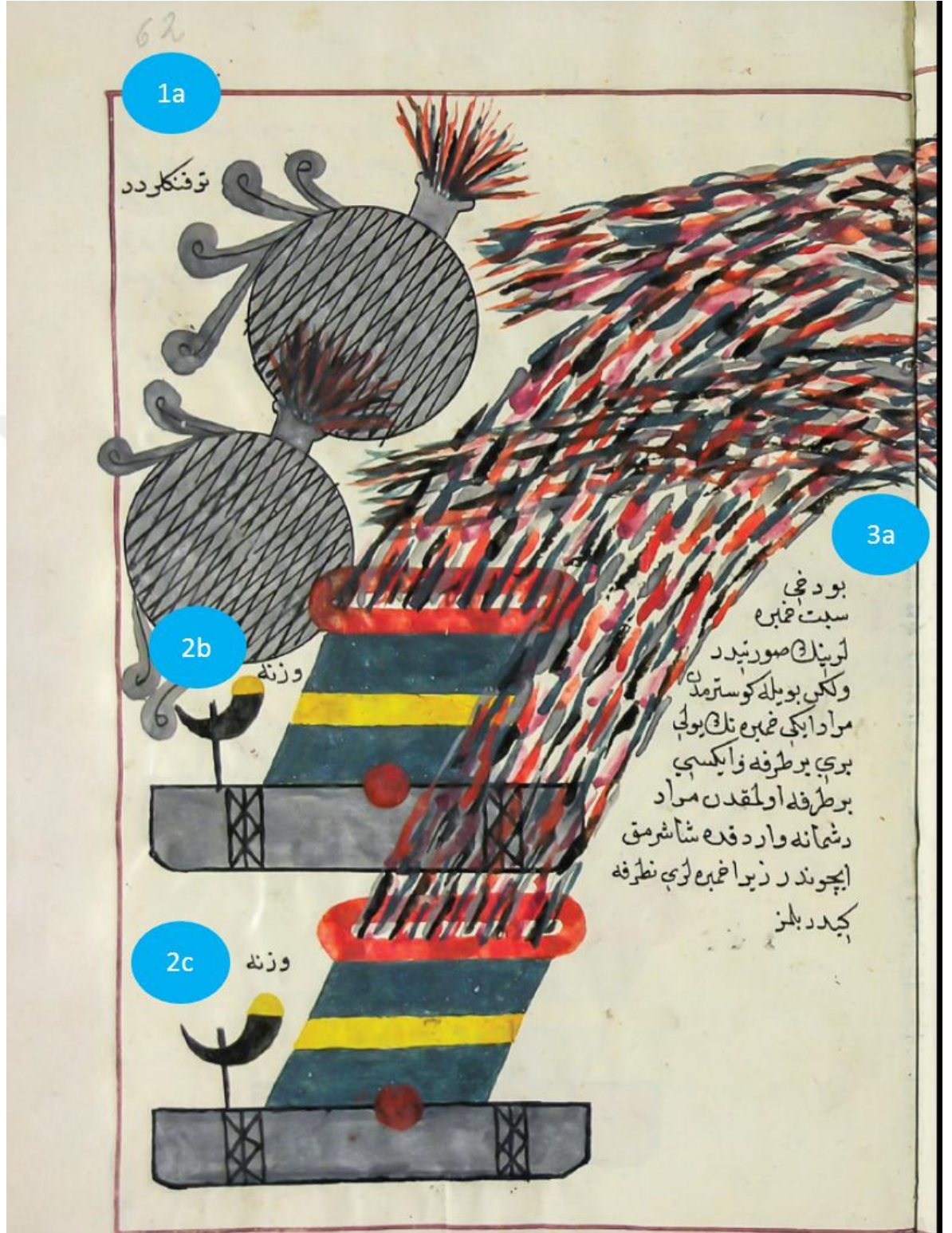

(1) 1: ve bu dağı **toḡsan** hesabından olmağ üzere bir terāzūdūr bizüm ḡumbaracılarımızda yoḡdur ve hem bu terāzūnūn yolın bulamamışlardur bu ḡaḡīr icād eyledüm (2) 2: bunlar dağı meşin kiseler içinde **ikişer üçer** el ḡumbarası ḡoyup içine bārūt dolar ve ağızlarına birer küçük ḡumbara tıpası ḡoyup ve baḡlayup metrīsler birbirine yaḡın oldukça yeñiçerilere virüp veyāḡūd tābūr üzerine yürüyüş eyledükde atar eyü ceng ālātıdur belḡrad ḡal'ası muḡāşarasında ekşer kāfırlar yürüyüş eyledükde böyle iderdi yeñiçerilere virüp bunuñla kāfırları zābḡ iderlerdi ziyādesiyle gerekli şeydür ḡafler olınmaya

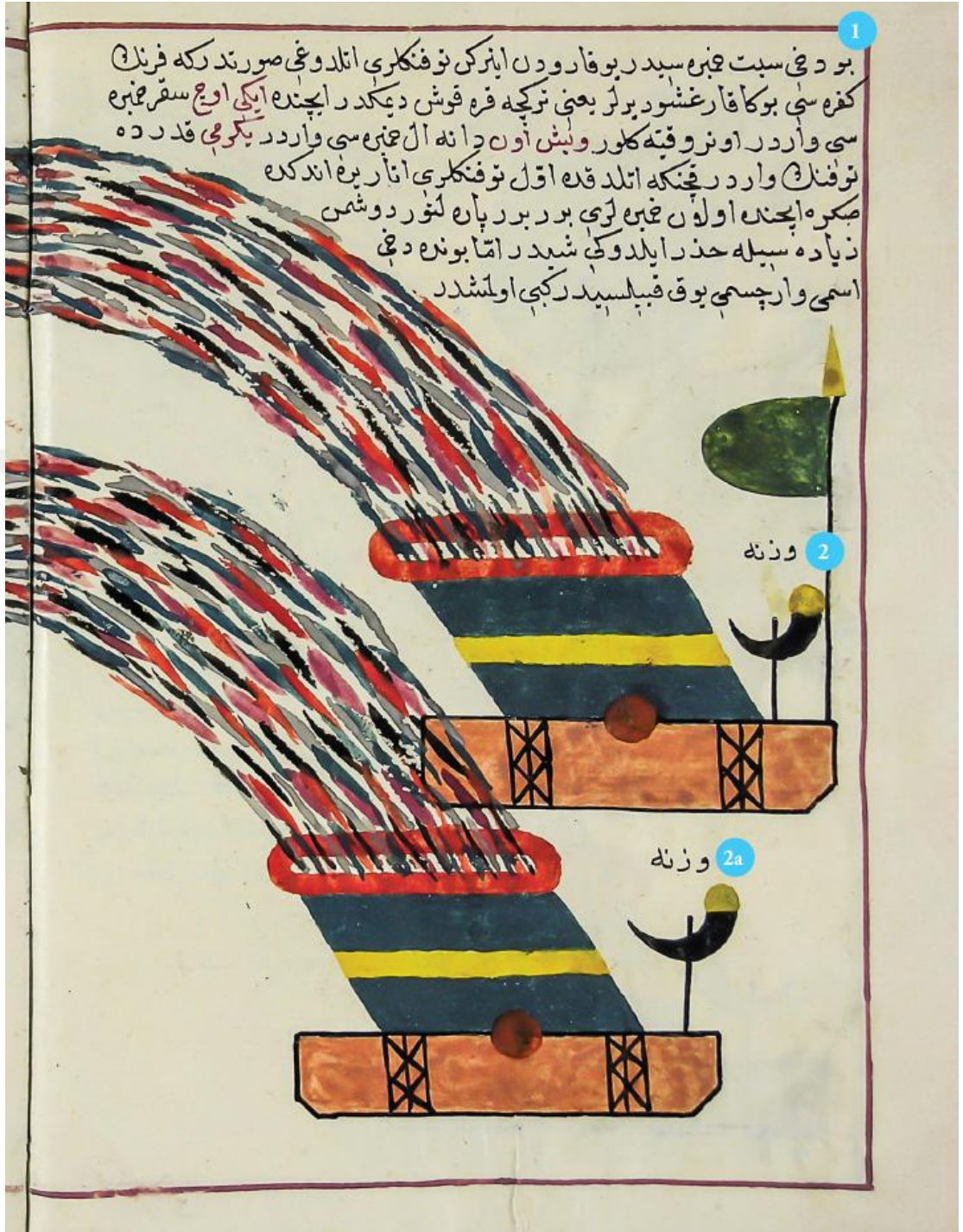
(1) 1: tüfenglerdür (2) 2, 2a: vezne (3) 3: bu dağı sepet humbaralarıdır ki atıldığı şüretdür ve etrafında olan tüfengleri atduğu şüretdür tamām düşmen üzerine geldükde yuqarudan aşığı atar ba' dehu yere indükde içinde olan humbaraları pärelenür

[62a]

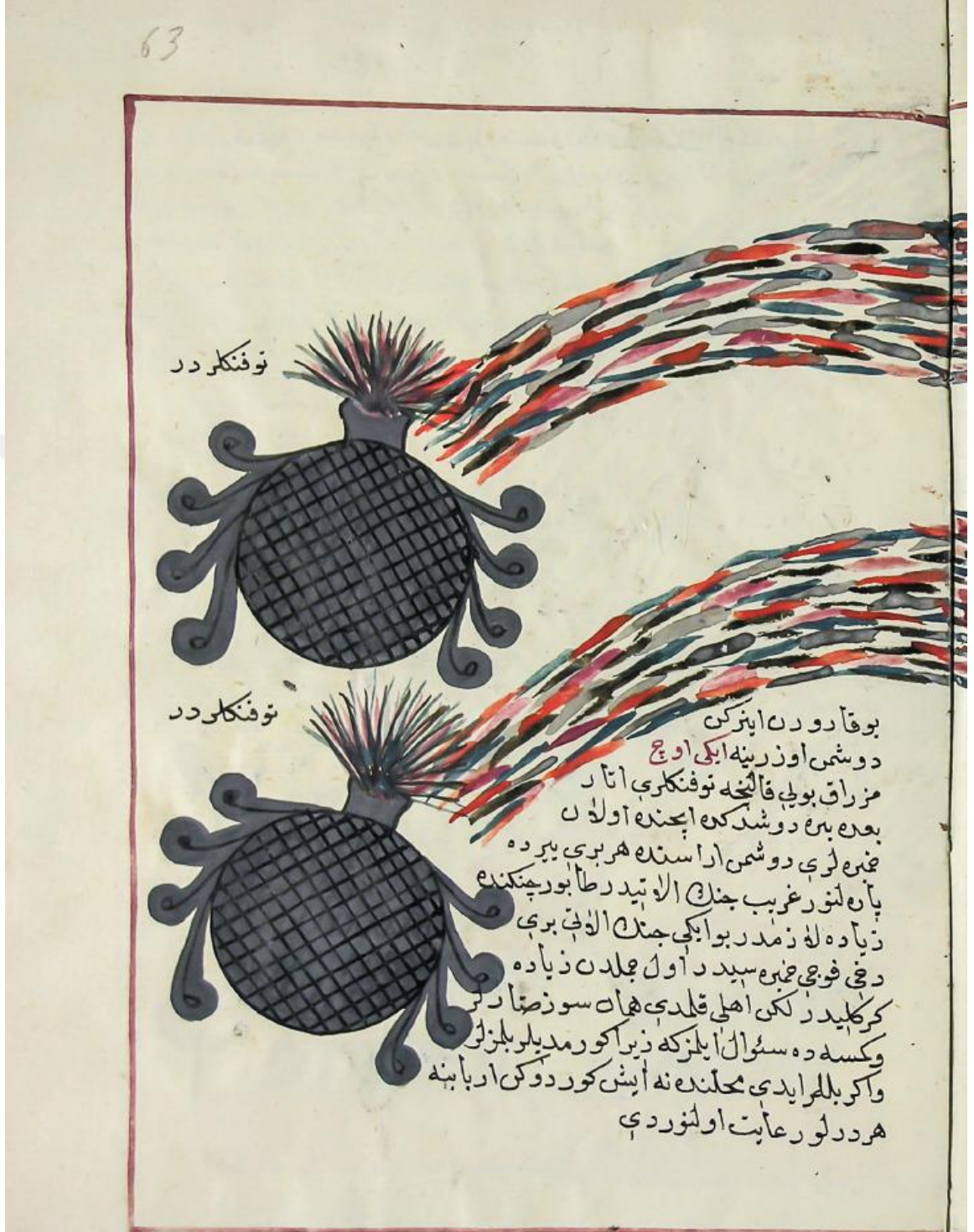

(1) 1a: tüfenglerdür (2) 2b, 2c: vezne (3) 3a: bu dağı sepet humbaralarının şüretidür ve lakin böyle göstermeden murād iki humbaranın yolu biri bir tarafa ve ikisi bir tarafa olmağdan murād düşmene varduğda şaşırmaq içündür zira humbaraları ne tarafa gider bilmez

[62b]

(1) 1: bu dağı sepet humbarasıdır yukarudan inerken tufengleri atıldığı şüretdür ki frenk keferesi buña qarğışu (?) dirler ya'nî türkçe qarakuş dimekdür içinde iki üç sağar humbarası vardır onar vaqıyye gelür ve beş on dâne el humbarası vardır yigirmi kadar da tufeng vardır kaçan ki atılduğda evvel tufengleri atar yere indükde şoñra içinde olan humbaraları birer birer pârelenür düşmen ziyâdesiyle hâzer eyledüğü şeydür ammâ bunda dağı ismi var cismi yok kabilesidür gibi olmışdur (2) 2, 2a: vezne

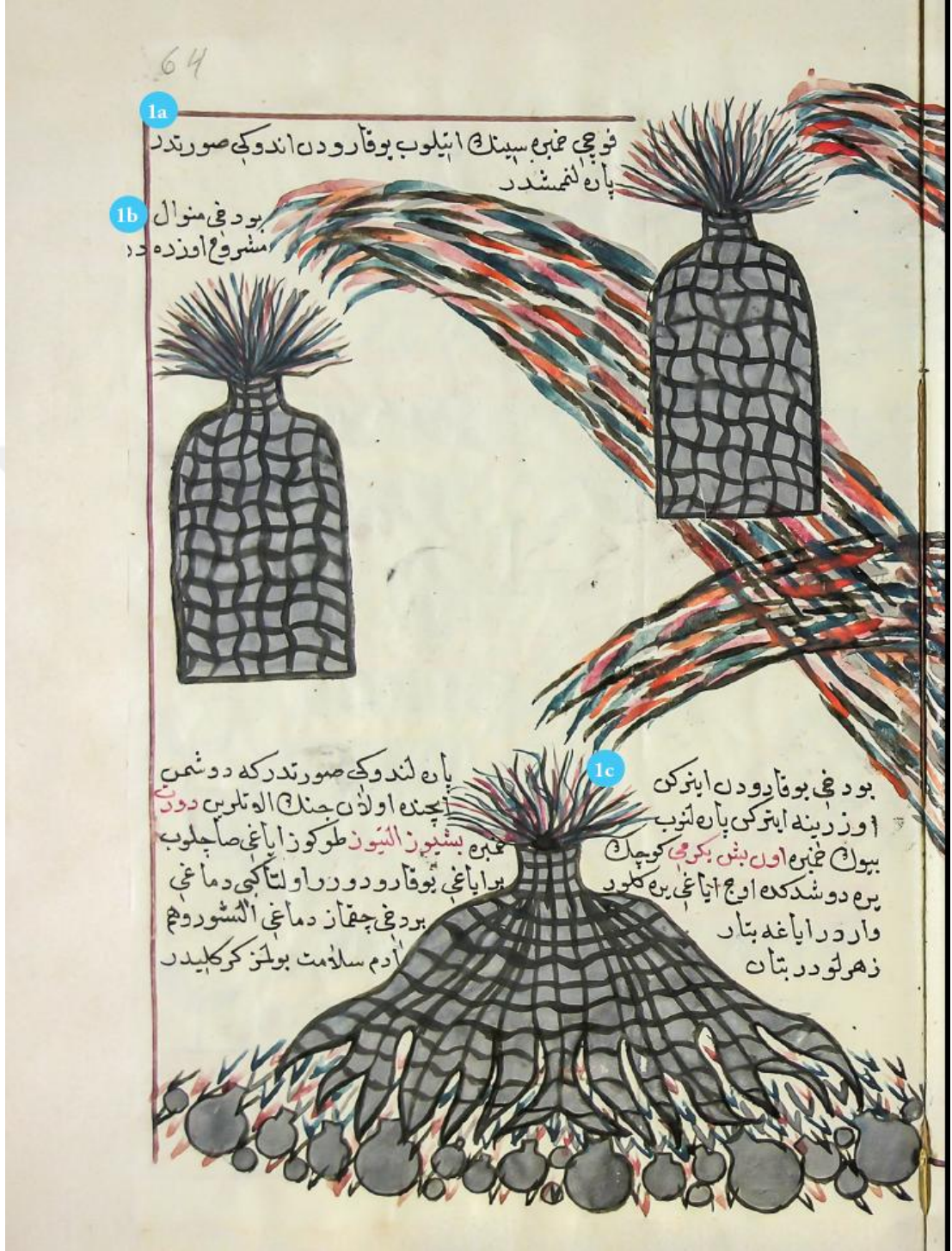

(1) 1a: yukarıdan inerken düşmen üzerine **iki üç** mızrāk boyı qalınca tüfengleri atar ba'dehu yere düşdükte içinde olan humbaraları düşmen arasında her biri yirde pärenür ğarīb ceng ālātıdır t̄abūr cenginde ziyāde lāzımdur bu iki ceng ālātı biri dağı fuçı humbarasıdır ol humbara ziyāde gerekliür lakin ehli qalmanı hemān söz şatarlar ve kimse de su'āl eylemez ki zirā görmediler bilmezler ve eger bileler idi maħallinde ne iş gördüğün erbābına her dürlü ri'āyet olınurdı (2) 3, 3a: tüfenglerdür

(1) 1: bu dağı fuçı humbarasıdır düşmen ziyāde hāzer eyledüğü ceng ālātıdır qāndiye qal'asında dā'imā düşmen 'asker-i islām üzerine atardı **beş yüz** humbara atmaqdan **on** fuçı humbarası atmaq yegdür huşuṣā giçe ile fābūr üzerine **elli** fuçı humbarası atılursa içinde olan düşmende aṣlā harekete mecālī qalmaz ziyāde gereklidir ancak ehli nādirdür bilürüz dirler ammā hālbuki bilmezler ve ehline dağı mürāca'at etmezler (2) 2, 2a: vezne

[64a]

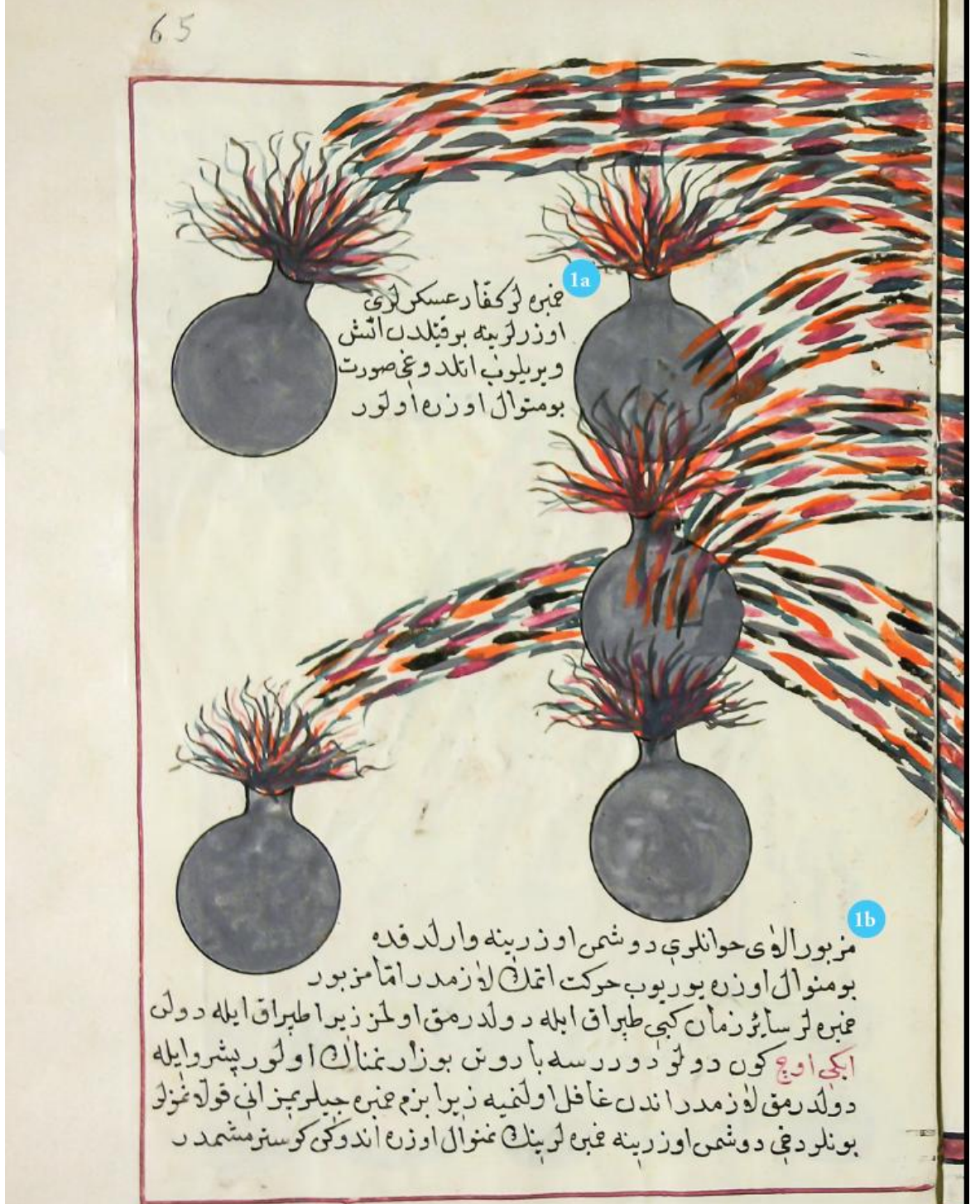

(1) 1a: fuçı humbarasının atılıp yukarıdan indügi şüredür pārenmemişdür (2) 1b: bu dağı minvāl-i meşrūh üzeredür (3) 1c: bu dağı yukarıdan inerken pārendügi şüredür ki düşmen üzerine inerken pārenüp içinde olan ceng ālātların dört büyük humbara on beş yigirmi küçük humbara beş yüz altı yüz toñuz ayağı saçılıp yere düşdükdü üç ayağı yere gelür bir ayağı yukaru durur olta gibi damağı vardur ayağa batar bir dağı çıkmaz damağı alışur hem zehirlüdü batan ādem selāmet bulmaz gereklidür

[64b]

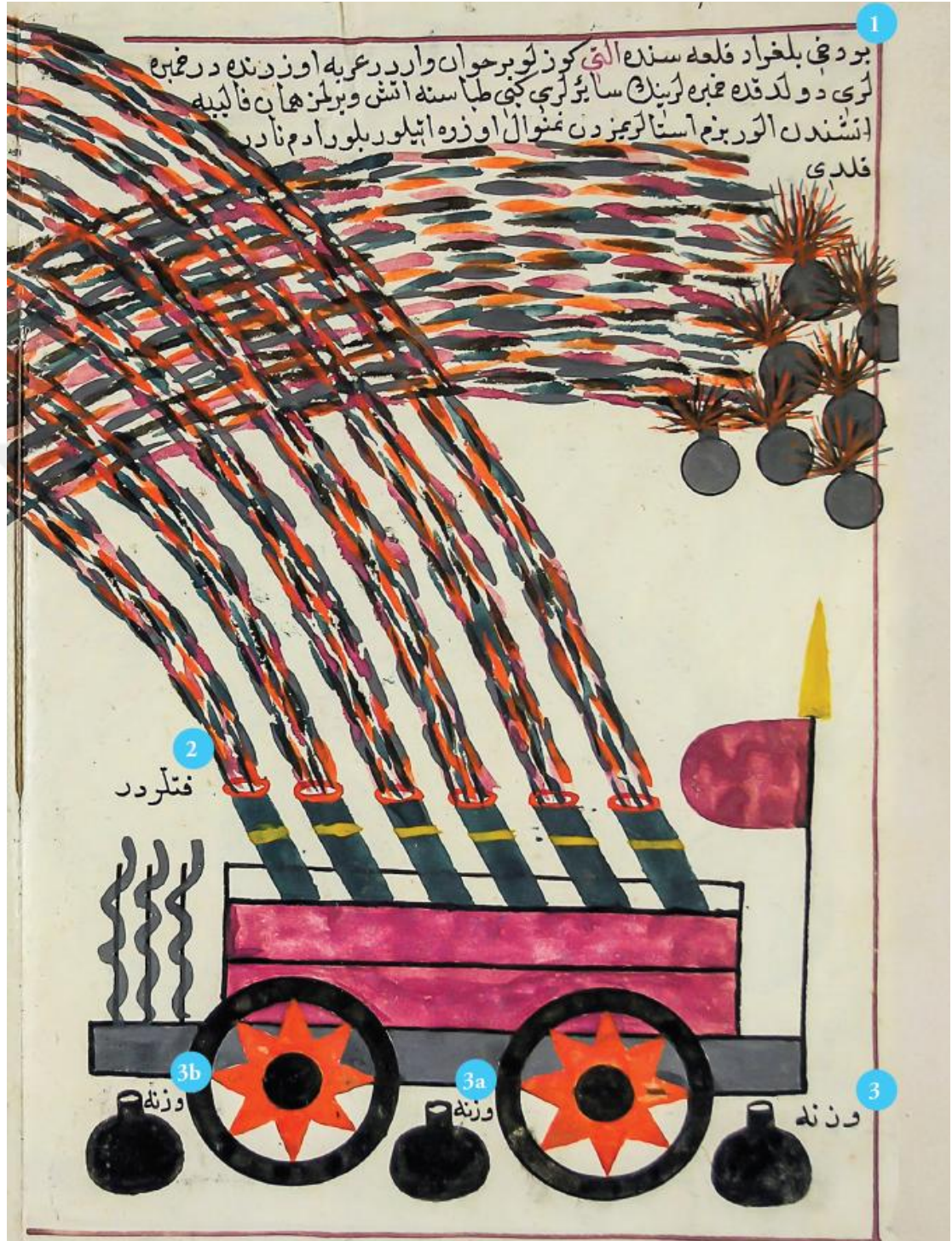

(1) 1: humbaralar 'arabalar ile düşmen kâfirleri üzerine bu minvâl üzere yürirler bundan ğāfil olmayalar gereklidür şeydür (2) 2, 2a, 2b, 2c: vezne

(1) 1a: humbaralar küffār ‘askerleri üzerlerine bir fetilden âteş virilüp atıldığı şüret bu minvāl üzere olur (2) 1b: mezbūr ālāy havānları düşmen üzerine varılduğda bu minvāl üzere yürüyüp hareket itmek lâzımdur ammā mezbūr humbaralar sā’ir zamān gibi toprak ile doldurmak olmaz zīrā toprak ile dolan **iki üç** gün dolu durursa bārūtın bozar nemnāk olur peşrev ile doldurmak lâzımdur andan gāfil olinmaya zīrā bizüm humbaracılarımız anı kullanmazlar bunlar dağı düşmen üzerine humbaralarınuñ ne minvāl üzere indügin göstermişümdür

[65b]

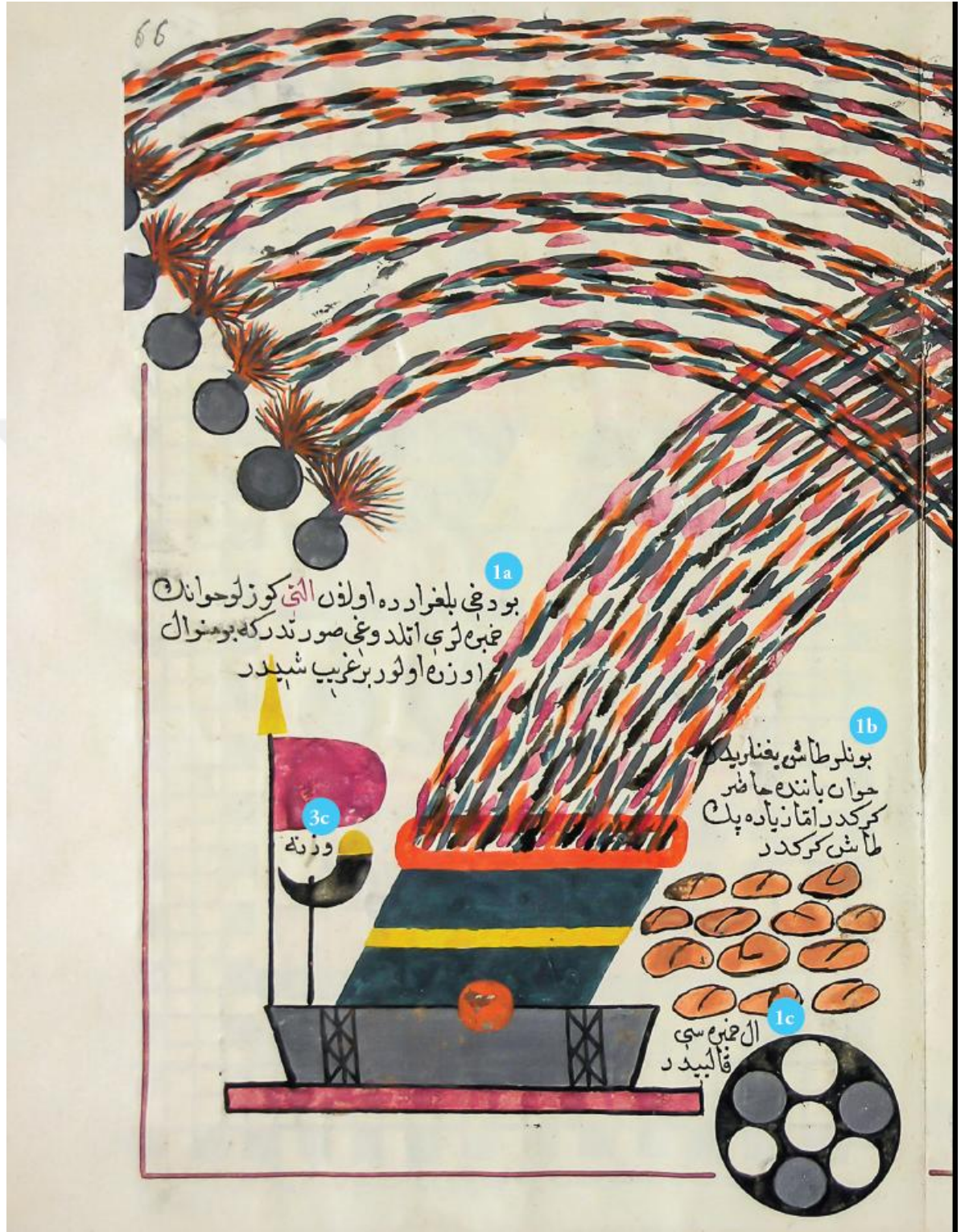

(1) 1: bu dağı belğrad Ʒal'asında **altı** gözli bir ھاۋان vardır 'araba üzerindedür ھاۋbaraları dolduğda ھاۋbaralarınınuñ sā'irleri gibi ıpasına âteş virilmez hemân falya²⁶⁵ âteşinden alur bizüm ustalarımızdan ne minvâl üzere atılır bilür âdem nâdir Ʒaldı (2) 2: fetillerdür²⁶⁶ (3) 3, 3a, 3b: vezne

²⁶⁵ Metinde "faliya" şeklinde yazılmıştır.

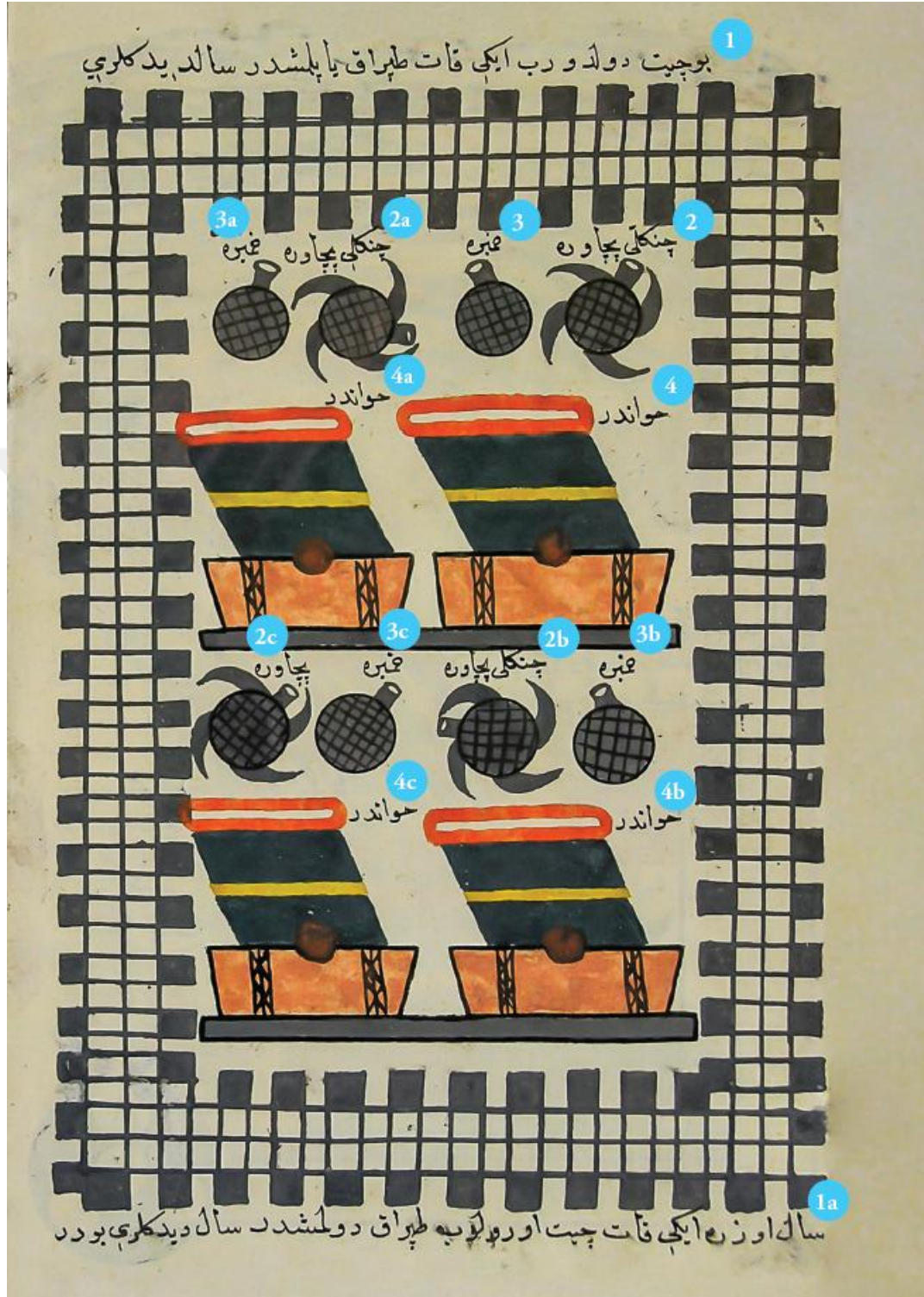
²⁶⁶ Metinde "fetillerdür" şeklinde yazılmıştır.

[66a]

(1) 1a: bu dağı belğradda olan **altı** gözlü havānuñ hūmbaraları atıldığı şüretdür ki bu minvāl üzere olur bir ġarīb şeydür (2) 1b: bunlar taş yığınlarıdır havān yanında hazır²⁶⁷ gerekdür ammā ziyāde pek taş gerekdür (3) 1c: el hūmbarası qālībıdır (4) 3c: vezne

²⁶⁷ Metinde “hāzer” şeklinde geçmiştir.

(1) 1: bu çiyt doldurup iki kat toprak yapılmışdır sal didükleri (2) 1a: sal üzere iki kat çiyt örölüp toprak dolmuşdur sal didükleri budur (3) 2, 2a, 2b: çengelli pāçavra²⁶⁸ (4) 2c: pāçavra²⁶⁹ (5) 3, 3a, 3b, 3c: ħumbara (6) 4, 4a, 4b, 4c: ħavāndur

²⁶⁸ Metinde "paçāvra" şeklinde yazılmıştır.

²⁶⁹ Metinde "paçāvra" şeklinde yazılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FH METİN

[1a]

(1) inne hāzā'l-kitābe te'allāka reyḥān efendi ḥamza sene 1284 (1867) ḥamza reyḥān

[1b]

(1) **hazā risāle-i fenn-i ḥumbara ve şanāyi' -i āteş-bāzī**

(2) bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm

(3) *elḥamdülillāhi rabbe'l-ālemīn ve-ş-şalatü ve-s-selāmü 'alā seyyidinā muḥammedin*

(4) *ve ālihi ve şahbihi ecma'in emmā ba'd* erbāb-ı irfāna ḥafī ve pūşide (5) degüldür ki cenāb-ı şirāze-bend-i eczā-yı kā'ināt celle şānehu ve 'amme (6) nevālehu bu 'ālem-i dünyāyı 'ālem-i esbāb kırup kevn ü fesādda cümle (7) muḥadderāt ve taşarrufātı sebeb yüzünden ve perde-i ğaybiden bi'z-zāt (8) taşarruf ile vuḫū'a gelen aḫvāl-i āşār-ı kudret-i fā'il-i muḫtār (9) olmağıla kemāl-i luḫf ve kereminden kıllarını dağı ihtiyār-ı cüz'i (10) şāhibi kırup herkese ihtiyār-ı cüz'isini bir tarafa şarf (11) itmege temkīn ve ikdār itmekle 'aḫībinde ḫalk itmek üzere 'ādetini (12) icrā eyledi ḫaldı ki her umūruñ ḫuşūli ve 'adem-i ḫuşūli irāde-i (13) ḫādir-i muḫlaḫa menūḫ bir ḫālet-i mektūmdur lākin cemī' -i umūrda esbāba

[2a]

(1) mübāşeret ve vesā'ile teşebbüş olunmağıla taḫşir ve ihmāl revā görülmeyüp (2) 'alā-*ḫaderi'l-vüs*²⁷⁰ esbāba mübāşeret olunmaḫ lāzıme-i ḫālden oldığına (3) binā'en müdebbirān-ı kār-gāh-ı devlet olanlarıñ sa'y ve himmetleriyle niçe memāliküñ (4) fetḫi ve teşhiri müyesser olup ez-ḫadīm sālīkān-ı rāh-ı cihāduñ (5) ve ğāzīyān-ı mücāhidān-ı şamīmü'l-ictihāduñ ḫarb ve kıtālde sa'y (6) ve ğuşişleri ancak tıḫ ü teber ve sā'ir edevāt-ı ḫārice i'māli (7) ile ḫahr ve tedmīr-i düşmen-i dīne merdāne ve ğayūrāne bezli iktidārları (8) ola gelmiş iken hicret-i nebeviyyenüñ kırkıncı sālinde²⁷¹ felāsifeden bir kimesne (9) iskenderiyye semtinde bārūt tertībini icād idüp cevānib-i (10) etrāfa ta'lim itmesiyle rāygān olduḫda giderek ḫop ve tüfeng (11) ve ḫumbara ve lağım ve sā'ir taşnī'āt-ı āteş-bāzī ihtirā'ātle²⁷² cenk (12) ve kār-zāra meşğül olup ḫarb ve kıtālde kemāl-i şiddet ile kıvvet-i (13) 'azīme ḫāşıl olmuşdur 'ale'l-ḫuşuş cilve-ger zuḫūr olan

²⁷⁰ "Güç, kuvvet yettiği kadar."

²⁷¹ Miladi 660-61.

²⁷² Metinde "ihtirā'ıyla" şeklinde yazılmıştır.

niçe ğazavāt-ı (14) nuşret-şî'ârda âlet-i ħumbara isti' mālînüñ fevâ'id ve menâfi' i bî-nihâye (15) olup ħîn-i muĥâşaralarda taẓyîk-i düşmen ve dest-res olunmayan (16) kılâ'-yı mürtefi'alara şâ'ıkadâr âteş-efgen olduğından nâşî (17) sâ'ir edevât-ı ħarb ve kıtâlden nef'î keşîr olup lâkin fenn-i mezkûruñ (18) ħumbara atmadan mâ'adâ şanâyi'-i âteş-bâzide niçe taşnî'ât-ı (19) müfidesi daĥı olup her-bâr meşķ ve ta'lim olunmadığında nâşî

[2b]

(1) metrûkiyyet ile giderek maĥv ve nâ-ma'lûm ve erbâb-ı münķariiz ve ma'dûm (2) meşâbesine resîde olmaĥıla bu 'abd-i za'îf ve kem-biđâ'a muştafâ (3) ibn-i ibrahîm müddet-i medîde cemmâze-i şebâb ve tüvânâ sefer ve ĥazarlarda (4) ve muĥârebe ve metrîslerde mevcûden ħumbaracı ocaĥınıñ kitâbeti ĥizmetine (5) mülâzemet ve muvâzabet²⁷³ birle fenn-i mezkûre kemâl-i meyl ve raĥbetim olmaĥdan (6) nâşî ĥavâ'id-i hendese ile taĥşîl ve tedķîkine sa'y-i belîĥim²⁷⁴ olup (7) olup bu 'abd-i 'âciz ve muĥaddem daĥı pederüm merĥûm otuz kırķ (8) sene ocaĥ-ı mezbûruñ kitâbeti ĥizmetinde olmaĥdan nâşî anlaruñ (9) terbiyesiyle iktisâb-ı fenn eyledigimden mâ'adâ ser-ħumbaracıyân-ı esbaķ (10) müteveffâ aĥmed paşanuñ 'ilm-i hendese ve fûn-ı keşîrede mahâret-i (11) tâmmı olmaĥıla frengistândan getürdiĥi niçe frengî kitâblardan (12) ve gerek dest-i fakîrânemden resîde olup el-yevm mâlik olduğum (13) frengî kitâblardan ve gerek ocaĥ-ı mezkûr ricâlinden taĥşîl-i fenn (14) idenlerüñ sa'y ve himmetleri mebzûl olmaĥdan nâşî kendülerden (15) ĥavâ'idât görüldiĥünden başka erbâbı olan ba'zı tercümânlar (16) ile fehm ve idrâk olmanı tercümeden ĥâlî olmayup 'alâ-ķaderi't-tâķa (17) istifâde ve taĥşîl eyledigim tertîbât ve edevât-ı âteş-bâzî (18) mühimmât-ı lâzımeleriyle ve edviyye²⁷⁵-yi maĥşûşalarıyla²⁷⁶ taĥrîr ve taşvîr (19) ve 'ilm-i hendeseden adlâ'-ı müşelleş mesâĥaları ĥavâ'id-i ve âlât-ı

[3a]

(1) hendeseden pergâru'n-nisbe ve aña müte'allıķ âlât ve lâzımeleri isti' mālâtı (2) ve gerek ĥazırlıĥım ve rabt-ı ĥazîne içün ĥavâşş-ı bârût beyânıyla (3) ĥavâ'id-i hendeseye taṭbîķ olınaraķ edevât-ı lâzımeleri tebyîn (4) ve teşķil ve 'âcizâne tavzîĥ ve tafşîl olunmaĥıla bir muĥaddime (5) ve altı bâb üzerine işbu mecellede derc olup şebt-i silk-i (6) suṭûr kılinmışdur ki muĥaddime²⁷⁷ âlât-ı ħumbaranuñ ibtidâ zuhûrı (7) beyânındadır

²⁷³ Metinde "muvaṭabet" şeklinde yazılmıştır.

²⁷⁴ Metinde "sa'y ve belîĥim" şeklinde yazılmıştır.

²⁷⁵ Metinde "edviyye" şeklinde yazılmıştır.

²⁷⁶ Metinde "maĥşûşalarıyla" şeklinde yazılıyor.

²⁷⁷ Metinde "muĥaddime-i" şeklinde yazılmıştır.

bāb-1 evvel endāhte-i ħumbara kavā'idātını beyān ider (8) **bāb-1 sānī** ħumbara terāzüsünüñ kavā'id-i hendese üzere derecātını (9) ve eşkāl ve isti'mālātını ve cedvel-i miftāhü'l-menāzili beyān (10) ider **bāb-1 şālīş** ħumbara hāvanlarınıñ resm ve kavā'idi ve envā'-ı (11) müte'addidesini beyān ider **bābü'r-rābi'** ħapa ve ħulumbanuñ ālāt (12) ve edviyelerini²⁷⁸ ve sepet ħumbarası ve pāçavra²⁷⁹ ve sā'ir şanāyi'-i (13) āteş-bāzī tertībāt beyānındadır **bāb-1 ħāmis** 'ilm-i hendese (14) işlāhātı ve 'ilm-i mesāħa ve pergāru'n-nisbe isti'mālātı (15) beyānındadır **bāb-1 sādīs** fenn-i lağım ve ħavāşş-ı bārut beyānındadır (16) *vāllahu'l-müste'ān ve 'aleyhi's-selām*²⁸⁰ **el-muḫaddime** ālāt-ı ħumbaranuñ (17) ibtidā zuhūr ve icādı beyānındadır fenn-i āteş-bāzīye milel-i naşārā (18) düvellerinüñ mezīd rağbet ve ihtimāmları olmağıla düvel-i naşārādan (19) ālet-i ħumbaraya ibtidā i'tibār iden itālyā ħrallarından 'aleksandırı

[3b]

(1) ħadinzi nām ħral mīlād-ı 'īsānuñ biñ beş yüz seksen sekiz (2) senesinde 'ilm-i hendese ve fūnūn-ı keşīrede mahāret-i tāmı olan (3) ħalile nāmında bir şāhib-i hünerüñ re'yi ve iħtirā'ıyla²⁸¹ edevāt-ı (4) ħumbarayı tertīb ve nemçe memālikinden ve vacden döneşü nām ħal'ayı (5) ħral-ı mesfūr tarafından muħāşara eyledüklerinde ibtidā ħumbara ħal'a-i (6) mezkūre üzerine endāhte ve icrā olunmuş ālāt-ı ħumbaranuñ ħal'a (7) muħāşarasına sā'ir ālāt-ı kıtālden ziyāde nef'i müşāhede ve dest- (8) -res olunmayan kılā'-yı mürtefi'alara şā'ikādār āteş-efgen (9) idügi zāhir ve nümāyān olduħda düvel-i naşārā beyninde şāyi' (10) olup france ħrallarından on üçüncü lūvīs²⁸² nām ħral (11) daħı rağbet ve i'tibār idüp mīlād-ı 'īsānuñ biñ altı yüz (12) dört senesinde ālāt-ı ħumbarayı tedārik ve tertīb idüp (13) france tarafından daħı ibtidā nederlānde memleketinden lāmot nām (14) ħal'ayı muħāşara eyledüklerinde isti'māl ve icrā olup fevā'id-i (15) 'azīmesini müşāhede eyledüklerine binā'en cümle düvel-i naşārā daħı (16) heves-kār olup tedārik ve tertīb itmişlerdür hicret-i nebeviyye (17) 'aleyhi efđalü't-taħiyyenüñ biñ yetmiş senesinden²⁸³ şoñra cennet (18) mekān firdevs āşiyān sultān²⁸⁴ muħammed

²⁷⁸ Metinde "edviyelerini" şeklinde yazılmıştır.

²⁷⁹ Metinde "paçavra" şeklinde yazılmıştır.

²⁸⁰ "Kendisinden yardım beklenen Allah'tır ve selam (O'nun resulünün) üzerine olsun."

²⁸¹ Metinde "iħtirā'ıyla" şeklinde yazılmıştır.

²⁸² XIII. Louis (27 Eylül 1601–14 Mayıs 1643).

²⁸³ Miladi 1659-60.

²⁸⁴ Metinde "sutan" şeklinde yazılmıştır.

hān²⁸⁵ *eskenallāhu te'ālā* (19) *fī ġurefī'l-cinān* hāzretlerinin saltanatlarında devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-

[4a]

(1) -istimrār tarafından dağı i'tibār buyurilup girīd cezāresinde (2) vākī' kandiye kal'asnuñ fethine qarīb eşnālarda erbāb-ı ma'ārifden (3) aḥmed ağa ve islām ağa ve diğere aḥmed ağa nāmān kimesnelerün fenn-i (4) ḥumbara ve şanāyi'-i keşir[e]de mahāret-i tāmmları olmağıla ze'āmet ve tīmār (5) erbābından kendülere birer miqdār neferāt ta'yini ile ḥumbaracı ocağı (6) tertīb ve merķūmānuñ re'y ve tedbirleriyle ālet-i ḥumbara tedārik (7) olunup eşnā-yı mezkūreden berü memālik-i islāmiyyede dağı (8) isti'māl ve i'tibār olunup giderek erbāb-ı hūnerün icād (9) ve iḥtirā'ātleriyle edevāt-ı āteş-bāzī müte'allıḳ dürlü dürlü şanāyi'-i (10) müfide tertīb ve kavā'id-i hendeseye muvāfiḳ tecrübe-i²⁸⁶ keşire ile (11) geregi gibi tedķik ve temyiz iderek doldırilup atdukları (12) hāvanların ağızını yukarı kalķduḳca dāneleri ziyāde menzile (13) gitdiğı ve gerek hāvanun ağızı zemine müsāvi olmağıla ağızı (14) hevāya toğrı kalķmış olmanun rāst ve tamām vasaḫı (15) mertebesine gelince aşığıdan yukarı kalķduḳca ziyāde menzile (16) gidüp vasaḫını tecāvüz itdükce yine tenezzül üzere oldığını (17) fehmi ve tedķik eyledüklerinde re'y-i mühendisın ile rub'-ı dā'ire olmaḳ (18) üzere terāzüler icād ve rub'-ı dā'ire-i mezkūre ber-mu'tād (19) mühendisın ile toḳsan derece-i mütesāviyeye taḳsım olunmağıla

[4b]

(1) birkaç nev' terāzü icād olunup hāvanun derece-be-derece menzil (2) mesāfesini niżām için terāzü derecelerine rabḫ itmişlerdür (3) in-şā'allahu te'ālā terāzü ve cedāvili²⁸⁷ bābında kavā'id ve isti'mālātı (4) şerḫ ve beyān olunur **el-bābü'l-evvel** endāḫte-i ḥumbara kavā'idātını (5) ve edevātını beyān ider ḥumbara atmaḳ iḳtizā eyledükde ibtidā (6) kemāl-i diḳḳat ile döşeme taḫtalarını zemini terāzüsiyle ġāyet (7) düzce döşeyüp kundağıla hāvanı döşeme üzerine vaż' (8) eyleyeler ba'dehu atılacaḳ hāvanun çapına göre ne miqdār bārūt (9) vaż' olunmalıdır taḫrīr olunan kavā'id ḫesābiyla vezn olına (10) ḥumbara atılacaḳ menzil ba'id ise hāvanun ve dānenun be-her (11) çapına sekizer veyāḫūd toḳuzar dirhem bārūtdan ḫesāb (12) olunup ol miqdār bārūt vaż' olına ziyādeye cesāret (13) olınmaya zīrā hāvan taḫammül eylemeyüp ḫaḫā vākī'

²⁸⁵ Sultan IV. Mehmed (1648-1687).

²⁸⁶ Metinde "tercübe" şeklinde yazılmıştır.

²⁸⁷ Metinde "cedevāli" şeklinde yazılmıştır.

olur eger menzil (14) vasaṭ ise ḥumbaranuñ be-her çapına beşer veyāḥūd altışar dirhemden (15) ḥesāb olma eger menzil qarīb ise üçer dirhemden veyāḥūd (16) dörder dirhemden ḥesāb olup aña göre bārūtı vaẓ' olma (17) **meşelā** kırk beş çapında olan ḥumbaraya menzili ba'īd ise (18) kırk kerre toköz dirheme darb olunduğda dört yüz beş dirhem (19) olur ki menzil-i ba'īde atılan ḥumbaralara kırk beş çapında

[5a]

(1) oldığı ḥâlde dört yüz beş dirhemden ziyāde bārūt vaẓ' olunmaya (2) kuşūrlarını daḥı menzile göre bu vechile ḥesāb olup şerḥ (3) olunan ḥesāb ile **resm-i kadīm üzere** dökilen ḥumbaralaruñ (4) çaplarına ve menzillerine göre iktizā iden bārūtlarınuñ miqdārları (5) beyān olunur **der-beyān-ı bārūt-ı hāvan çap 14**

(6) **menzil-i qarīb menzil-i** vasaṭ 3 kıyye dirhemden bārūt 42 dirhem 4 kıyye dirhemden bārūt 56 dirhem 5 kıyye dirhemden bārūt 70 dirhem 6 kıyye dirhemden bārūt 84 dirhem (7) **menzil-i** ba'īd 8 kıyye bārūt 112 dirhem 9 kıyye bārūt 126 dirhem 10 kıyye bārūt 140 dirhem

(8) **der-beyān-ı bārūt-ı hāvan çap 18**

(9) **menzil-i** qarīb **menzil-i** vasaṭ 3 kıyye bārūt 54 dirhem 4 kıyye bārūt 72 dirhem 5 kıyye bārūt 90 dirhem 6 kıyye bārūt 108 dirhem

(10) **menzil-i** ba'īd 8 kıyye bārūt 144 dirhem 9 kıyye bārūt 162 dirhem 10 kıyye [bārūt] 180 dirhem

(11) **der-beyān-ı bārūt-ı hāvan çap 32**

(12) **menzil-i** qarīb **menzil-i** vasaṭ 3 kıyye bārūt 96 dirhem 4 kıyye dirhemden bārūt 128 dirhem 5 kıyye bārūt 160 dirhem 6 kıyye bārūt 192 dirhem

[5b]

(1) **menzil-i** ba'īd 8 kıyye bārūt 256 dirhem 9 kıyye bārūt 288 dirhem 10 kıyye bārūt 320 dirhem

(2) **der-beyān-ı bārūt-ı hāvan çap 45**

(3) **menzil-i** qarīb **menzil-i** vasaṭ **menzil-i** ba'īd 3 kıyye bārūt 135 dirhem 4 kıyye dirhemden bārūt 180 dirhem 5 kıyye bārūt 225 dirhem 6 kıyye bārūt 270 dirhem 8 kıyye bārūt 360 dirhem 9 kıyye bārūt 405 dirhem 10 kıyye bārūt 450 dirhem

(4) **der-beyān-ı bārūt-ı hāvan çap 85**

(5) **menzil-i qarīb menzil-i vasaṭ menzil-i ba' id** 3 kıyye bārūt 255 dirhem 4 kıyye bārūt 340 dirhem 5 kıyye bārūt 425 dirhem 6 kıyye bārūt 510 dirhem 8 kıyye bārūt 680 dirhem 9 kıyye bārūt 765 dirhem 10 kıyye bārūt 850 dirhem

(6) **der-beyān-ı bārūt-ı hāvan çap 120**

(7) **menzil-i qarīb menzil-i vasaṭ menzil-i ba' id** 3 kıyye bārūt 360 dirhem 4 kıyye bārūt 480 dirhem 5 kıyye bārūt 600 dirhem 6 kıyye bārūt 720 dirhem 8 kıyye bārūt 960 dirhem 9 kıyye bārūt 1080 dirhem 10 kıyye bārūt 1200 dirhem

(8) **der-beyān-ı bārūt-ı hāvan çap 200**

(9) **menzil-i qarīb menzil-i vasaṭ menzil-i ba' id** 3 kıyye bārūt 600 dirhem 4 kıyye bārūt 800 dirhem 5 kıyye bārūt 1000 dirhem 6 kıyye bārūt 1200 dirhem 8 kıyye bārūt 1600 dirhem 9 kıyye bārūt 1800 dirhem 10 kıyye [bārūt] [2000 dirhem]

(10) **der-beyān-ı bārūt-ı hāvan çap 300**

(11) **menzil-i qarīb menzil-i vasaṭ menzil-i ba' id** 3 kıyye bārūt 900 dirhem 4 kıyye bārūt 1200 dirhem 5 kıyye bārūt 1500 dirhem 6 kıyye bārūt 1800 dirhem 8 kıyye bārūt 2400 dirhem 9 kıyye bārūt 2700 dirhem 10 kıyye bārūt 3000 dirhem

(12) resm-i kadīm üzere dökilüp isti' māl olınan ve mevcūd olan (13) hūmbaralaruñ envā' -ı çapları bālāda taḥrīr olınanlardır hūmbaranuñ

[6a]

(1) gāyet-i menzili taḥmīnen²⁸⁸ biñ dört yüz ve biñ beş yüz zirā' dur bu miqdārdan (2) ziyāde menzile gitmesi için bārūtı taḥrīr olınan kâ' ideden ziyāde (3) kıymayup tōmārını daḥı ziyāde urmaḡa heves itmeyeler taḥrīr (4) olınacak minvāl üzere uralar işbu kâ' ide ile hāvanuñ ḥazīnesine (5) bārūt vaz' olup hāvanuñ falyasına timur igne şokıla (6) ve bārūtunñ üzerine degirmice bir pārça kiçe kıoyalar ki tōpraḡ (7) ile bārūt kıarışmaya ba' dehu hāvanuñ ḥazīnesi tamām dolacak (8) kadar tōpraḡuñ rub' ı miqdārı taḥmīn²⁸⁹ ve kıyās ve mümkün olur ise (9) bir ağaç kıutu ölçek idüp kıçenüñ üzerine bir kıutu tōpraḡ (10) kıoyalar eger hūmbara atılacak menzil ba' id ise be-her kıutu tōpraḡa (11) kıuvvetlüce otuz beş kırık tōmār uralar ki dört def'ada kırkar (12) tōmārdan cümlesi yüz altmış tōmāra varur ancak menzil-i nihāyet (13) mertebesi ba' id ise bu miqdār tōmāra uralar ziyādesine cesāret (14) olınmaya ibtidā tōmārı urmaḡa başladığı gibi bir kimesne falyada (15) şokılı olan timur igneyi durmayup çevire eger menzil vasaṭ (16) ise on sekizer yigirmişer tōmār urıla menzil yakın ise (17) sekizer onar ve daḥı ziyādece

²⁸⁸ Metinde "taḥmīnen" şeklinde yazılmıştır.

²⁸⁹ Metinde "taḥmīn" şeklinde yazılmıştır.

iktizāsına göre ʔomār urıla andan (18) ʔoñra taħrīr olındığı minvāl üzere dört defʔ ada hāvanuñ (19) ħazīnesi ʔopraq ile dolduħda ħumbara dānesi tamām ħazīnenüñ

[6b]

(1) vasaʔa rāst vazʕ olup pergār ile yoħlana ki dānenüñ (2) ağızı dāʔiren-mādār-ı hāvanuñ kenārlarına müsāviyet üzere tamām (3) ortasına getürile andan ʔoñra dānenüñ eṡrāfına bir iki ʔorba (4) ʔopraq ħonup tepecek ile her ʔarafı hem-vār ʔıķılanmaħ üzere (5) diħķat olına ve dānenüñ eṡrāfı ʔıķılanmasında ziyāde diħķat (6) ve ihtimām olına ki hem-vāre ʔıķılana bir ʔarafı gevşek ve sāʔir (7) dāʔiresi muħtelifen²⁹⁰ ʔıķılanması olmaya zīrā ħazīnedan bārūtuñ (8) ʔarbı ve ħaŋğı ʔarafından gevşek bulur ise ol ʔarafından fūrce (9) bulup dāneyi ol ʔarafa ʔalar eger üst ʔarafından gevşek (10) bulup fūrce bulur ise ħumbara dānesi ʔarbı diren rāst (11) görmeyüp üzerinden ʔapadır ve hāvandan ʔıķdığı gibi menzile (12) gitmez hāvanuñ öñine yuvarlanur eger yanlarından gevşek bulunur ise (13) dāne[y]i ʔağa ve ʔola ʔalar ʔoğrı gitmez bu ħuşuşda ħāyet (14) diħķat olına dānenüñ eṡrāfı gevşek olmayup ziyādece (15) ʔıķılanmaħ ister ki dāne bārūtdan ʔarbı tamām dibden görüp (16) ʔoğrı gide ve her ʔarafı daħı müsāviyet üzere ʔıķılanmağa (17) kemāl-i diħķat ve ihtimām olına andan ʔoñra ħumbara terāzüsi ile (18) menziline göre derece-i irtifāʕ ihtimām olına menzil-i nihāyet kırķ (19) beş derecedür hāvanuñ ağızı kırķ beş derece ķalkmış

[7a]

(1) oldığı ħālede ħumbara sāʔir derecātdan ziyāde menzile gider zīrā hāvanuñ (2) ağızı yuħaru olmağıla zemine müsāvī düz olmasınıñ kırķ beş (3) derece tamām ortasıdur aña bināʔen dāne ziyāde menzile gider kırķ (4) beşden ziyāde menzil virilse hāvanuñ ağızı yuħaru ķalkmış (5) olur dāne yüksege ʔıķar lākin girüye ķalur kırķ beşden (6) noķşān olsa alçaķdan gider yine girü ķalur **meşelā** elli dereceden (7) atılan dāne ne ķadar menzile gider ise kırķ dereceden atılan dāne (8) daħı ol ķadar menzile gider terāzü eṡķālī faşlında daħı beyān (9) ve taħrīr olınmışdur muħāşara olunan ķılāʕ ve sāʔir düşmen üzerine (10) atılan ħumbaranuñ menzillerini mümkün olduğu mertebe ziyāde derece (11) ile menzil virile zīrā dāne ħāyet yüksege ʔıķup inmekle (12) nüzül eylediği maħalle ʔarb-ı şedīd ider kār-gīr bināları daħı (13) delüp giçer bu vechile atılacaķ ħumbaralara ziyāde derece ile menzil (14) virilmek münāsibdür lākin baʕzen nişāna ħumbara atılduħda az derece (15) ile menzil virildükde ʔoğrı gidüp nişāna işābet

²⁹⁰ Metinde “muħtelifen” şeklinde yazılmıştır.

itmesine (16) bā' iş olur zīrā bundan aqdem biñ yüz altmış senesinde²⁹¹ sa' dā- (17) - bādda hūmbara ta'limi olduqda otuz derece menzil ile nişān-gāha (18) hūmbara atılmasını tertīb ve tedbīr ve cümleye ta'lim olup vāqı'a²⁹² (19) eyyām-ı qadīmden berü mişli vuqū'a gelmediği mertebelerde nişān-gāha

[7b]

(1) olan hūymeye ol ešnāda sekiz on def'a hūmbara dānesini atılsa (2) işābet eylemişdür bu vechile nūmāyān olmuşdur ki nişān için atılan (3) hūmbara hāvanlarına terāzü ile otuz derece menzil virilmesi enfa' ve ensebdür (4) işbu kavā'idāt hūmbaracı olanların ma'lūmı olmalıdır ve atacakları (5) hūmbaraları qā'ideye mūrā'āt ile ihtimām lāzımdur qaldı ki (6) bārūt bir günde beş on dürlü tabī'at hāşıl idüp (7) nemlü ve bulutlu hevāda ruṭubet hāşıl itmekle kuvveti gāhī (8) tenezzül ve gāhī terākkī olur rüzgār eserken olduğu kuvveti (9) rüzgār munqatı' olduğu hālde berāber degüldür kezālik toprak (10) dağı bu vechiledür ki nemi müsāviyet üzere olmaduqda şıķılanması (11) dağı müsāviyet üzere olmaz vech-i meşrūh üzere bārūt ve toprak (12) bir günde birkaç dürlü tabī'at hāşıl eyledükde kuşūr-ı erba'ada (13) tağyīrāt-ı muḥtelifesi²⁹³ emr-i āşikāredür böyle olduğu şüretde (14) kavā'ide taṭbīk itmek müşkildür zihn ve ferāsete muḥtāçdur (15) erbāb-ı isti'dāddan olan kimesneler iktizā iden menzile iki (16) üç def'a hūmbara atmağıla bārūt ve tomarını ve derece ve menzilin (17) kemāl-i diqqat ve ferāset ile tedkīk ve taḥkīk ider ancak yine (18) cemī'-i 'ilmini qā'ideye taṭbīk iderek nizāmını bulup qā'ideye (19) muḥālif hareketde iḥtirāz itmek lāzımdur hūmbara hāvanlarını

[8a]

(1) maṭlūb olan maḥalle nişān almaqda fā'ide budur ki hāvanuñ üzerinden (2) ağına ve dibine yakın maḥalline terāzü ile tamām vasaṭ-ı 'ulyālarına birer 'alāmet (3) eyleyeler ba'dehu bir sicime şaķıl şaķūl vaż' olup şağ el ile sicimi (4) alup şaķūl yere yakın aşıla hāvanuñ dibine yakın maḥallinde ve ağında (5) olan 'alāmetler ile maṭlūb olan nişānuña ucı dağı şu'ā'-ı (6) başire rāst gelince hāvan şağ ve şola idāre olına tamām sicim (7) ucını dağı şu'ā'-ı başir ile qat' eyledükde hāvan nişāna teveccüh itmiş (8) olur lākin kemāl-i diqqat maḥallidür andan şoñra iki vezne şeklinde boynuzlar ki (9) qurına ta'bīr olunur yerine tapanı eczāsı qonur ve yerine dağı dānelü bārūt (10) qonur ibtidā falyaya bārūt qurmasından tedric ile bārūt silkeleyüp (11) timur igneyi te'enniyle şoqa

²⁹¹ Miladi 1747-48.

²⁹² Metinde "vāqı'a" şeklinde yazılmıştır.

²⁹³ Metinde "muḥtelifası" şeklinde yazılmıştır.

çıkara falya deligi bārūt ile dolduğda (12) falya çanağına dağı bir miqdār bārūt koyalar andan şoñra qurmasından (13) falya çanağında olan bārūtuñ üzerine pıçak qalınlığı eczā dökeler (14) ve falyadan dört beş parmak miqdārı yuqarusına toğrı işladup (15) üzerine eczā dökeler āteş olınuğda ħumbara nişāna atılmayup qal' a (16) ve düşmene dāne memlū ise ibtidā dānenüñ tıpası āteş olınuğ (17) ba' dehu falyadan yuqarı dökilen eczānuñ yuqarusından āteş (18) virile memlū olmayup nişān için tehī atılacaq ise hāvan falyanuñ (19) üzerinden taħrīr olınuğı vech üzere āteş virile ve doldırılan

[8b]

- (1) ĥumbara hāvanlarınıñ altlarını geregi gibi ağaç sigiller ile besleyüp (2) ve falyanuñ üst taraflarında daĥı hāvan ile ĥundaĥ arasına iki (3) tarafından birer küçük sigiller şoĥıla ki āteş olunduĥda ĥarb ile (4) hāvan şaĥa şola meyl eylemeye **hāvan doldırur iken isti' māl olınan (5) āletlerüñ eşkālīdür**
- (6) hāvanuñ falyasına şoĥılan timur igne şeklidür tūlı iki ĥarış miĥdārı ve ĥalınlĥı falyanuñ deligine girecek ĥadar olmalıdır
- (7) ağaç manivela şeklidür bunlar ile hāvanı ilerüye şalpa olınur be-her hāvana dörder dāne lāzımdur
- (8) timur ĥuşaĥı şeklidür ki ĥumbara atıldıĥdan şoñra hāvanuñ içine yapışup ĥalan topraĥı ĥarıyup temyīz iderler
- (9) hāvan içini geregi gibi süpürüp temyīz itmek için seksen beş senesi²⁹⁴ oĥ meydānına to²⁹⁵ begzād[e]den²⁹⁶ temāşā ve isti' māl olınan fırĥa şeklidür
- (10) ekşer tertībātları bu şekilde olan mīzān ile vezn iderler tavā'if-i efrenc
- (11) hāvan toĥrı iken bu şekl olan ĥuni²⁹⁷ ile bārūt vaz' olınur
- (12) hāvanı doĥrutmadan aşıĥı ucını hāvanın ĥazīnesine ĥoyup bu şekl-i ĥuninüñ²⁹⁸ ağzından bārūt ĥorlar efrenc-i tā'ife isti' māl ider ve hālā oĥ meydānında to²⁹⁵da[n] müşāhede olınmışdur
- (13) hāvana işbu ālet ile ĥumbara dānesinüñ falyaya taĥup ĥoyuñ
- (14) hāvan dolduĥdan şoñra altına vaz' ve yanlarına şoĥılan ağaç sigiller şeklidür be-her hāvana dört beş dāne lāzımdur
- 75 dirhem 50 dirhem 100 dirhem 0,5 ĥıyye 1 ĥıyye
- (15) hāvanuñ sekdirme atılan hengāmında to²⁹⁵ begzād[e]den hāvan ile gülle arasına ve vaz' olınan topraĥı şıĥılamaĥ temāşā eyledigim to²⁹⁵mār şeklidür isti' māl iderdi için ağaç tepecek şeklidür
- (16) hāvanuñ ĥazīnesi üzerine vaz' olınan topraĥı şıĥılamaĥ için ağaçdan to²⁹⁵mār şeklidür iki başları müdevver olup hāvanuñ ĥazīnesine ĥarbī bekre

²⁹⁴ Bu tarih 1185 (1771-72) senesi olmalıdır.

²⁹⁵ Metinde "to²⁹⁵" şeklinde yazılmıştır.

²⁹⁶ Burada bahsedilen kişi muhtemelen Baron de Tott'dur (1733-1793).

²⁹⁷ Metinde "ĥuni" şeklinde yazılmıştır.

²⁹⁸ Metinde "ĥuninüñ" şeklinde yazılmıştır.

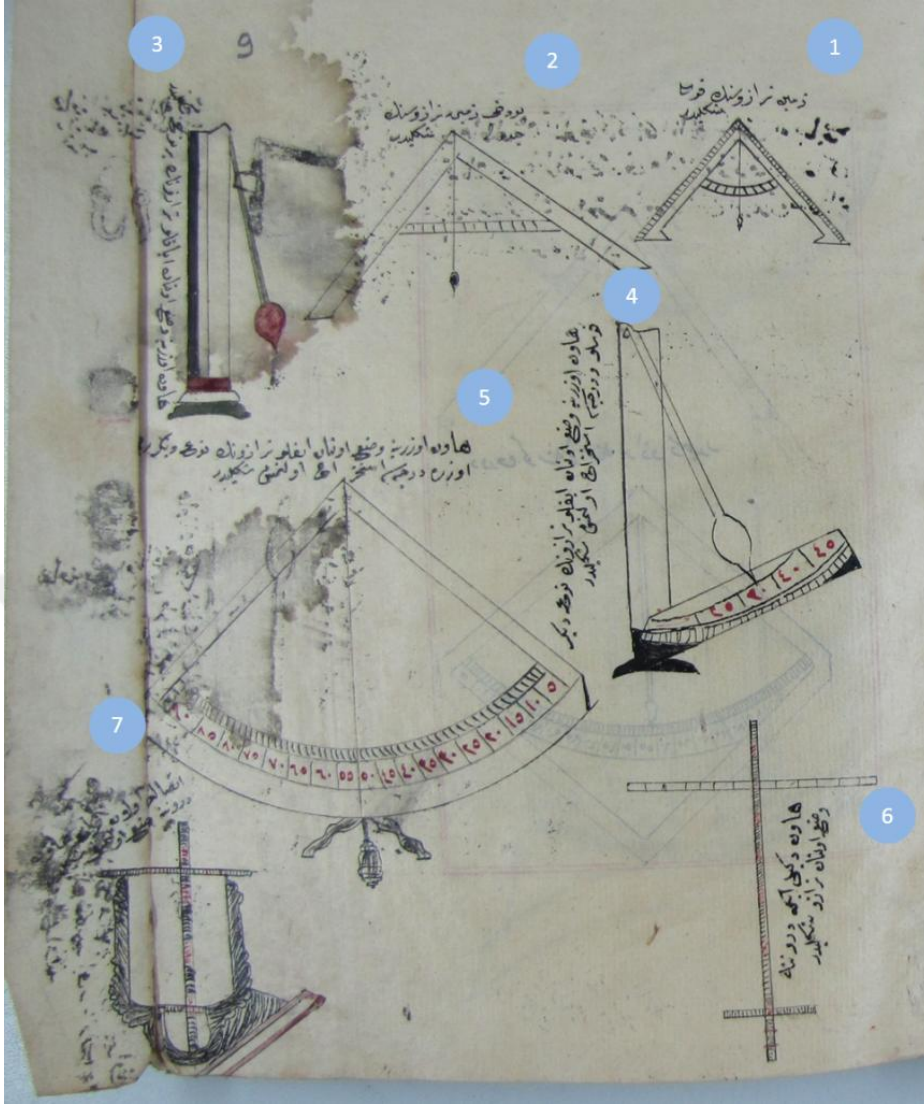

(17) hāvana vaż' olan bārūt vārulı şeklidür isti' māl olunur

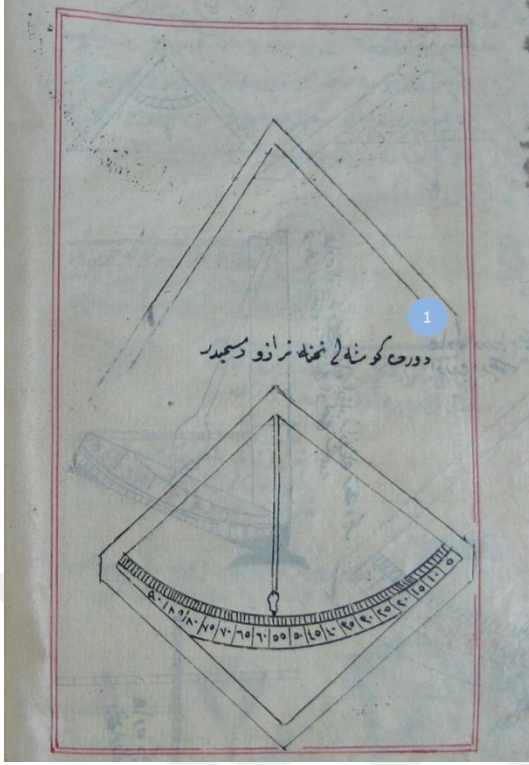

(18) hāvānuñ falyasına bārūt vaż' ider urına ta'bir olına[n] kebır boynuz urımanuñ şekilleridür iki dāne olup birine eczā ve birine bārūt vaż' olunur

[9a]

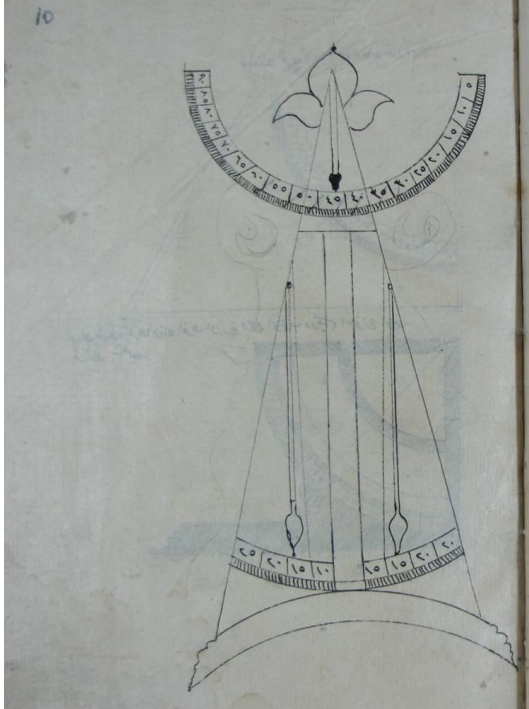

- (1) zemīn terāzūsinūñ kavslī şeklidür
 - (2) bu dağı zemīn terāzūsinūñ cedveli şeklidür
 - (3) hāvan üzerine vaż' olınan ayaqlı terāzūnūñ bir nev' şeklidür
 - (4) hāvan üzerine vaż' olınan ayaqlı terāzūnūñ nev'-i diğēr kavslü derecesi istiḥrāc olınmış şeklidür
 - (5) hāvan üzerine vaż' olınan ayaqlı terāzūnūñ nev'-i diğēr üzere derecesi istiḥrāc olınmış şeklidür
 - (6) hāvan dikili iken derūnına vaż' olınan terāzū şeklidür
 - (7) ittişālinde olan terāzū hāvan derūnına vaż' olınmış şeklidür
- [9b]

(1) dört küşeli tahta terāzü resmidür²⁹⁹

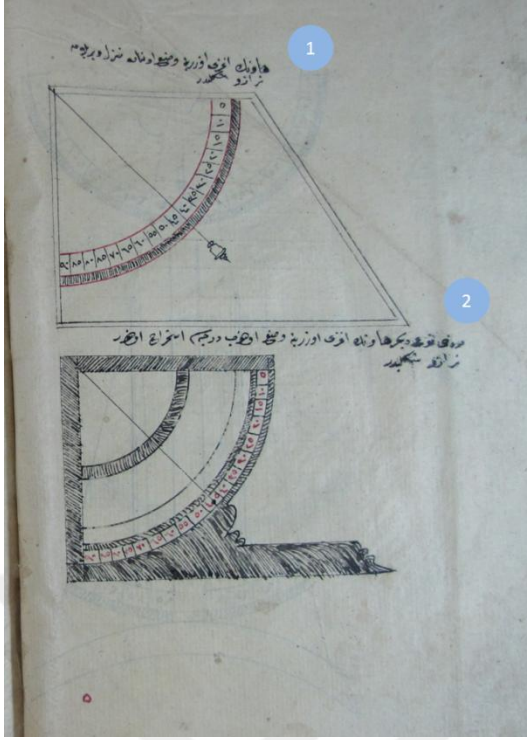
[10a]³⁰⁰

[10b]

²⁹⁹ Bu şeklin çizimine aynı sahifenin üst kısmında başlanmış, fakat o şekil yarım bırakılarak sahifenin alt kısmında bu şekil çizilmiştir.

³⁰⁰ Bu sayfada sadece şekil vardır.

(1) hāvanūñ aġzı üzerine važ^c olınan menzil virilen terāzū şeklidür

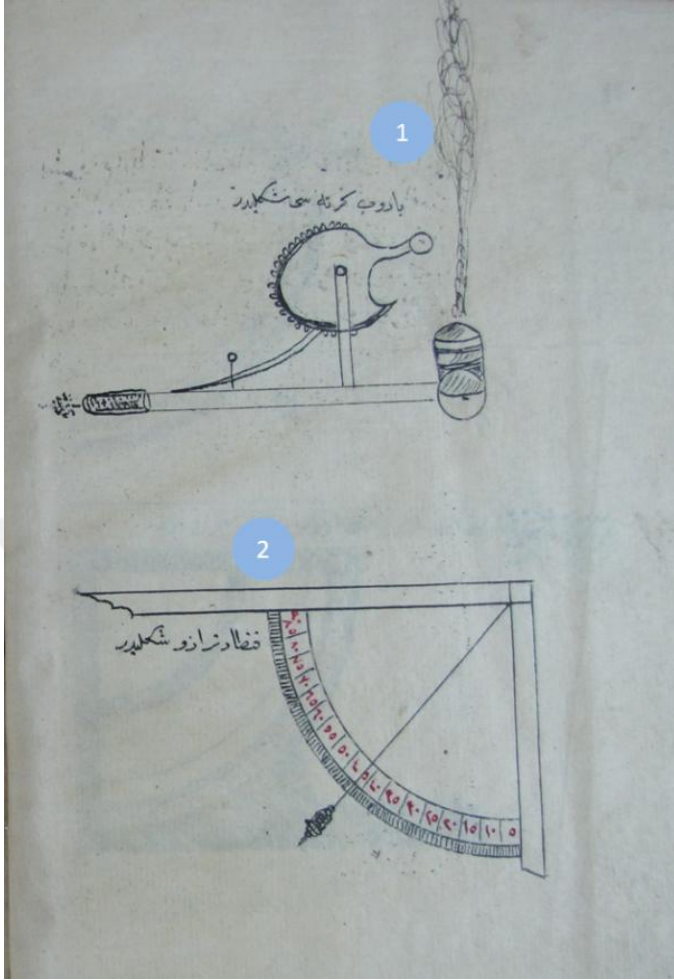
(2) bu daġı nev^c -i diġer hāvanuñ aġzı üzerine važ^c olmup derecesi istihrāc³⁰¹ olunur terāzū şeklidür

[11a]³⁰²

³⁰¹ Metinde “istihrāc” şeklinde yazılmıştır.

³⁰² Bu sayfa boş bırakılmıştır.

[11b]

(1) bārūt kertesı şeklidür

(2) қаңғар терәзү şeklidür

[12a]

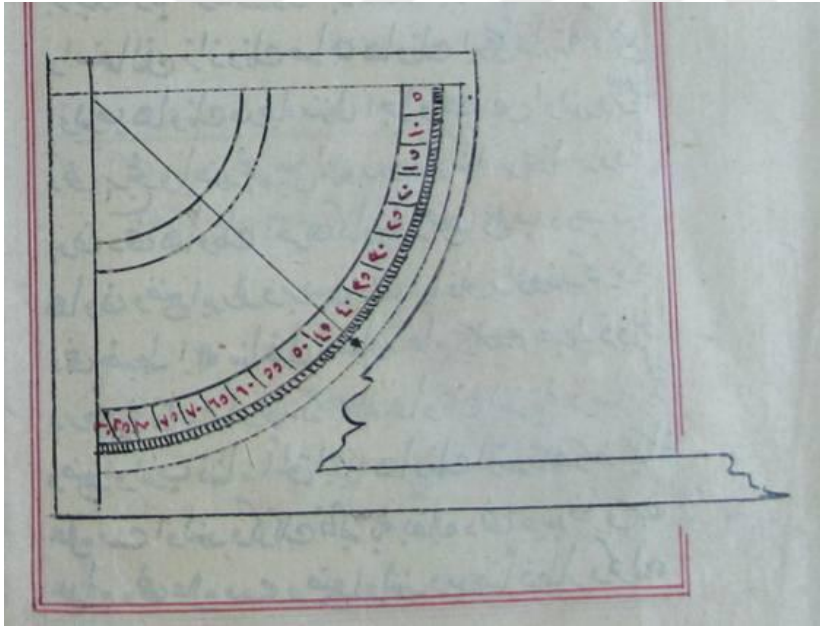
(1) işbu resm olınan terāzüler tamām rub^ı-ı dā'ire olup kemāl-i ihtimām (2) ile rub^ı-ı dā'ire toqsan dereceye taqsım ve tedkik olınmalıdır (3) aşığı eteklerinde ta^ıdād yazılan dā'ire qavsü'l-irtifā^ı dur humbara (4) hāvanlarınuñ menzile göre derece-i irtifā^ıları icrā olınup (5) bu bābda irtifā^ı diyü hāvanuñ ağızı yuqaru qalqmazdur işbu (6) humbara terāzülerinden maqşūd olan rub^ı-ı dā'ire ile toqsan (7) derecedür bu kitābda envā^ı-ı taħrīr olınmışdur birisi қаңғар (8) terāzү ta^ıbır olınur ki derece-i қағ^ı için merkezinden hayt-ı³⁰³ (9) pirinçden veyāhüd qurşundan yuvarlaq bir şāqül aşılır (10) ve isti^ımālinde terāzünüñ şapı hāvanuñ iç kenārına vaż^ı (11) olınup hāvanuñ derece-i menzili icrā ve

³⁰³ Metinde "hayz-ı" şeklinde yazılmıştır.

taḥṣīṣ³⁰⁴ olunur ve birisi (12) daḥı pirinç veyāḥūd timur mīl ile dört küşelü taḥta terāzūdür (13) bunu daḥı hāvanuñ aḡzı kenārına vaż^ç olup derece-i menzile (14) hāvanı vaż^ç iderler ve birisi daḥı ayaḡlu terāzūdür ki buña (15) daḥı ḥayṭ ile şāḡül aşılır tamām ḥayṭ kırk beş (16) dereceye rāst olmak vechile hāvanuñ aḡzına ḡarīb üzerinden (17) vaż^ç olup nişāne almak için hāvanuñ üzerinden vasaṭ-ı ‘ulyāsına (18) ‘alāmet olunur ve kezālik falyaya yaḡın daḥı dibden vasaṭ-ı (19) ‘ulyāya daḥı ‘alāmet vaż^ç olunur ve ba‘zen ḡanṭār ve gerek

[12b]

(1) ayaḡlu terāzülere ḥayṭ ile şāḡüle bedel için dört küşeli (2) taḥta terāzüde resm olunduḡı gibi pirinçden yāḡūd timurdan mīl yapılıp (3) vaż^ç olunur ve resm olınan zemīn terāzüsü daḥı bālāda zıkr ve taḥrīr (4) olunduḡı vech üzere döşeme taḥtalarının müsāviyet üzere düzce (5) vaż^ç olunması için ve hāvanların daḥı müylularından vaż^ç olup (6) bir tarafı yüksek ve bir tarafı alçaḡ ise mu‘ayyen olan için isti‘māl (7) olunur **bāb-1 şāliṣ** atılan ḡumbara dānelerininüñ derecāt ile pertāb (8) ve ḡareketleri eşkālīdür

³⁰⁴ Metinde “taḥṣīṣ” şeklinde yazılmıştır.

[13a]

(1) müyları dibinde hāvan olup³⁰⁵ güllesi vaz^c olunmuş ve nişāna teveccüh olunmuş hāvan şeklidür

(2) eşkâlde gösterildiği gibi humbara humbara dānesi hāvandan çıktığı (3) gibi gitmesi darb-ı şedīd ile ibtidā toğrı gider bir miqdār darbī tenezzül (4) bulduqda dā'irelenüp gider tamām kuvveti gitdükde aşağı toğrı iner (5) bu vechile hāvandan çıkup yire inince dānenüñ seyr ve hareketi (6) üç dürlü olur ve eşkâlde gösterüldüğü vech üzere terāzü ile

[13b]

(1) kırk beş dereceden terāzü ile hāvana menzil virilse cümle derecātdan (2) ziyāde menzile dānesi gider zirā hāvānuñ ağızı toğrı yuqaru (3) vaz^c ile zemīne berāber hāvānuñ ağızı hiç qalkmamış olsa (4) kırk beş derece mābeyn olur bu vechile kırk beş derece ile o[r]ıtdan (5) pertāb iden dāne ziyāde menzile gider kırk beşden ziyādesi ve

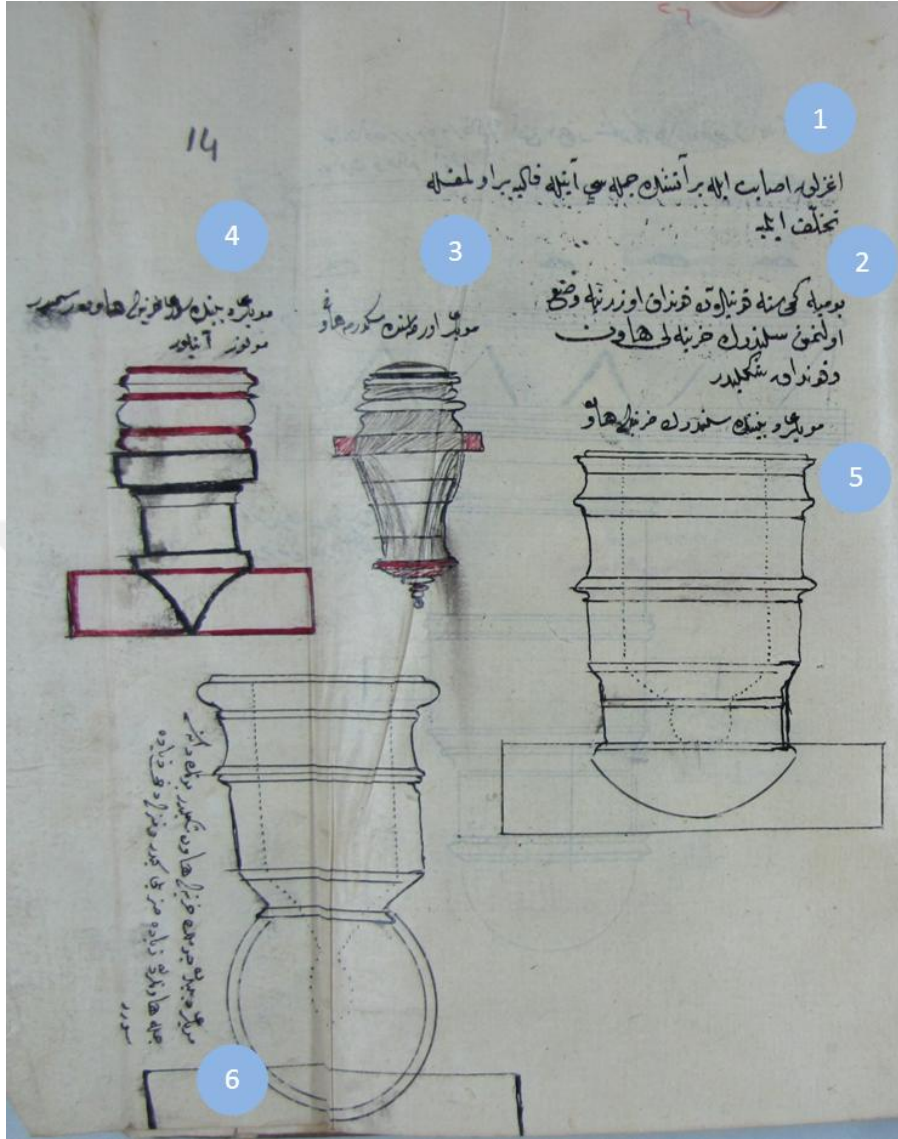
³⁰⁵ Metinde “dolup” şeklinde yazılmıştır.

noğşānı (6) dağı girüye qalır zīrā noğşān oldığı hālde dāne alçaqdan gider girüye (7) qalır kırk beş dereceden ziyāde olsa dağı yüksege çıkar lākin yine (8) girüye qalır kırk beş derece ile atılan dāne qadar gitmez meşelā kırk derece (9) ile atılan dāne ne qadar menzile gider ise elli derece ile atılan (10) dāne dağı ol qadar menzile gider ziyāde gitmez elli derece kırk derecenün (11) derece-i mütereddidesidür bir dereceden kırk dördüncü dereceye varınca (12) her derecenün derece-i mütereddidesi toqsan dereceyi tekml işbu (13) cedvelde olan gibi **dağı beş hāvan** bir yerde şekilde gösterilen (14) ile pāçavra³⁰⁶ ve püskürme gülle qonur ve doldırmanuñ tarīki budur ki (15) hāvanı kendüye münāsib bir dört tekerlekli qundağ üzerine važ^c olma (16) ba^c dehu hāvan münāsib vezn ile bārūt çapına göre hesābıyla olunup (17) važ^c olma ve üzerine hazīne cürminde degirmice kiçe kesüp važ^c olma (18) ba^c dehu diler ise pāçavra³⁰⁷ qoya ve diler ise püskürme ta^c bīr olunan (19) dāneyi qoya ve falyasına anca bārūt qoyalar ki cümle hāvanlara

³⁰⁶ Metinde “paçāvra” şeklinde yazılmıştır.

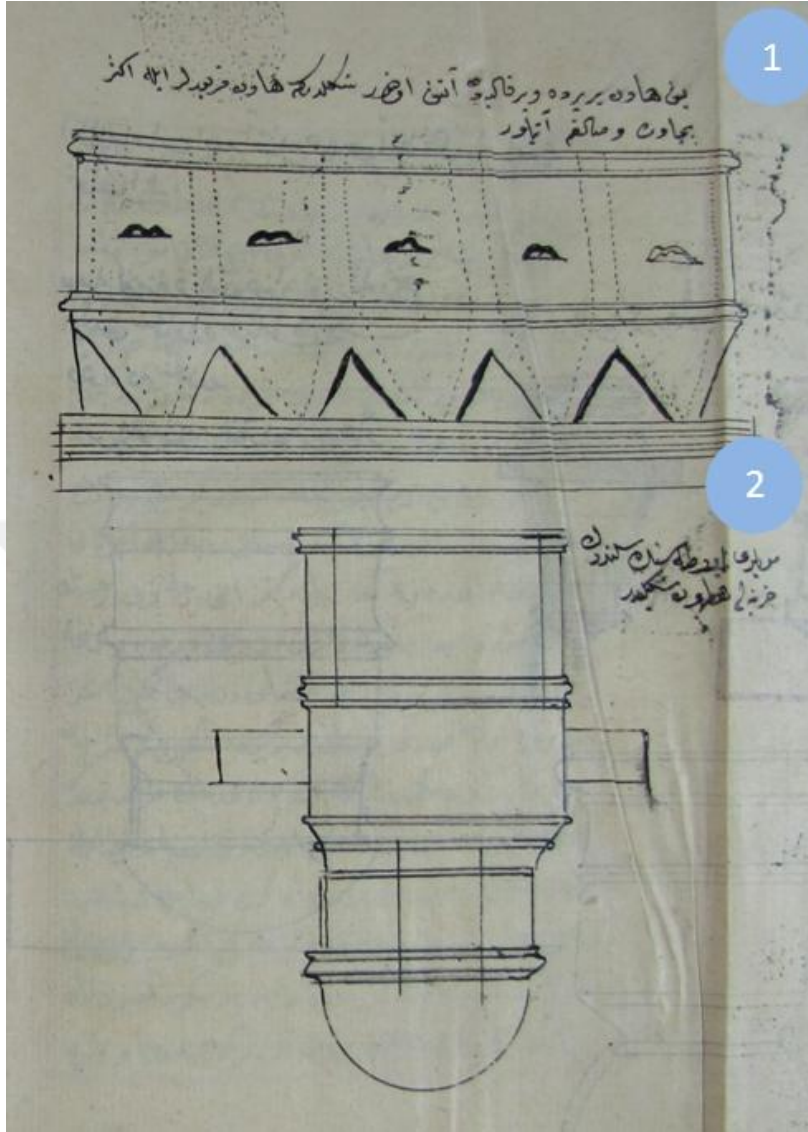
³⁰⁷ Metinde “paçāvra” şeklinde yazılmıştır.

[14a]

- (1) ağızlık işabet ile bir atışda cümlesi atıla falya bir olmağıla taħallüf eylemeye
- (2) bomba gemisine қonılan қundaқ üzerine vaз' olunmış silindirik ҳazīneli hāvan ve қundaқ şeklidür
- (3) müyları ortasında sekdirme hāvanı
- (4) müyları dibinde sivri ҳazīneli hāvan resmidür moloz atılır
- (5) müyları dibinde silindirik ҳazīneli hāvan
- (6) müyları dibinden çömlek ҳazīneli hāvan şeklidür bunuñ dānesi cümle hāvanlardan ziyāde çarblı gider ve menzili dağı ziyāde sürer

[14b]

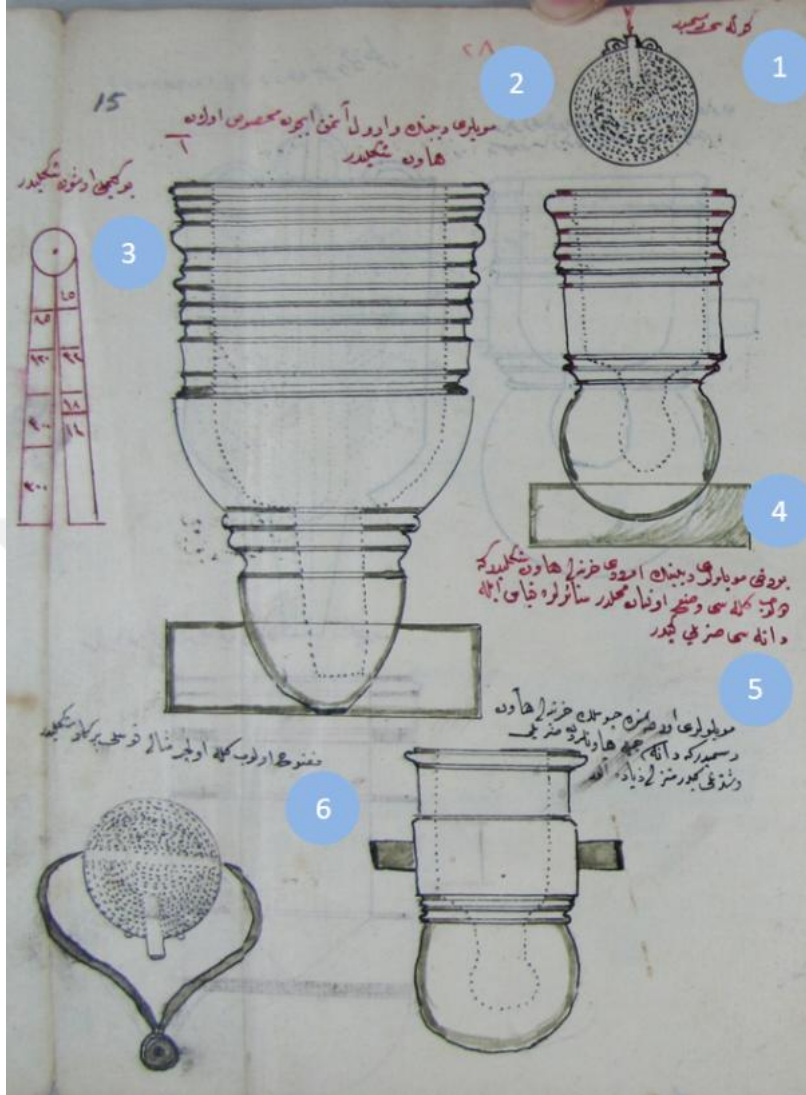

(1) beş hāvan bir yerde ve bir falyadan āteş olunur şeklidür ki hāvan-ı mezbūrlar ile ekşer pāçavra³⁰⁸ ve şalkım atılır

(2) müyları ortasında silindirik hazineyi hāvan şeklidür

³⁰⁸ Metinde “paçāvra” şeklinde yazılmıştır.

[15a]

(1) güllesi resmidür

(2) müyları dibinde vārul atmağ için maḥşūş³⁰⁹ olan hāvan şeklidür

(3) bükümlü arşun şeklidür

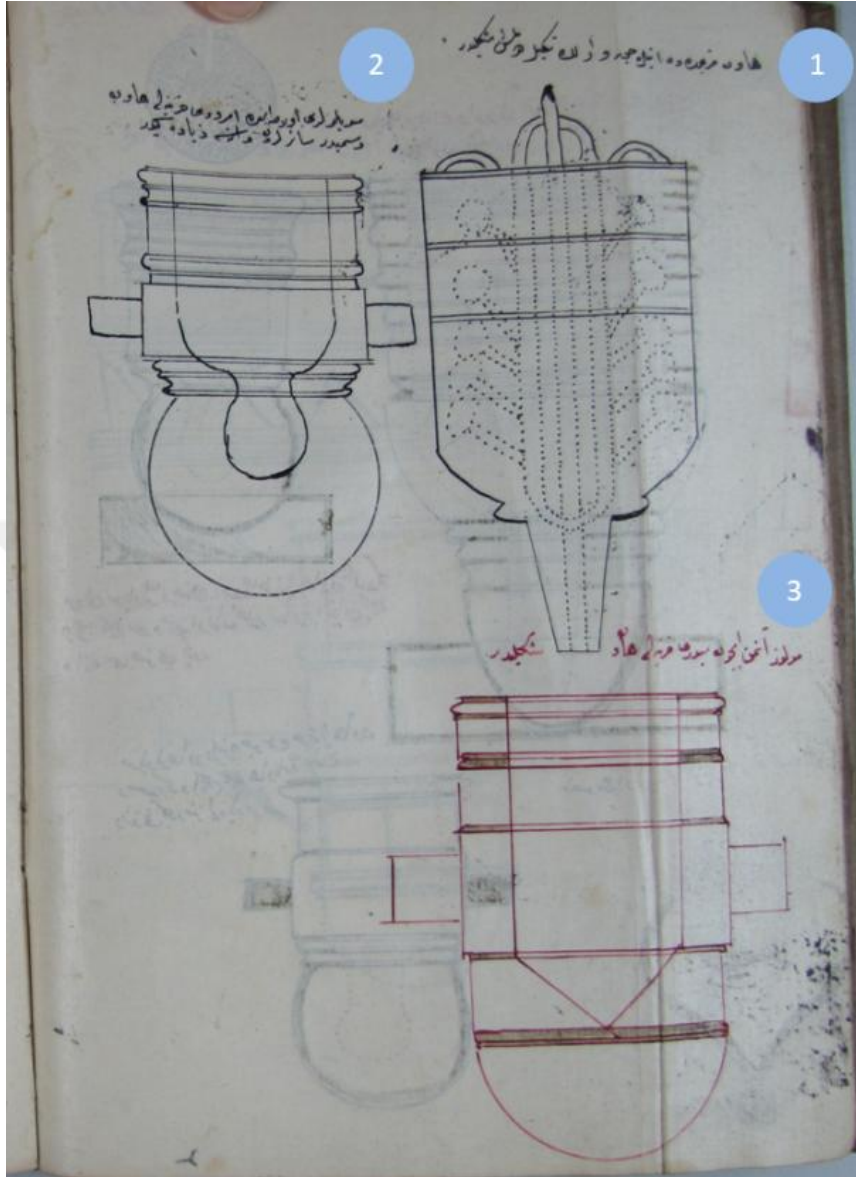
(4) bu dağı müyluları dibinde emrūdi ḥazīneli hāvan şeklidür ki dolup güllesi vaż' olınan maḥaldür sā'irlere kıyās ile dānesi ḍarblı gider

(5) müyluları ortasında çömlek ḥazīneli hāvan resmidür ki dānesi cümle hāvanlardan ḍarblı ve şiddetli gider menzili ziyāde alır

(6) meftūḥ olup gülle ölçer mişāli ḳavslı pergār şeklidür

³⁰⁹ Metinde "maḥşūş" şeklinde yazılıyor.

[15b]

(1) hāvan-ı mezbūrede atılacaq vāruluñ tekmil dolmuş şeklidür

(2) mūyluları ortasında emrūdī hāzīneli hāvan resmidür sā'irlerden dānesi ziyāde gider

(3) moloz atmaq için borı hāzīneli hāvan şeklidür

[16a]³¹⁰

³¹⁰ Bu sayfa boş bırakılmıştır.

[16b]

(1) dāne hāvandan çıkup pertāb eylemesi ne vechile oldığınıñ ve gerek hāvānuñ³¹¹ ve terāzünüñ şeklidür

(2) işbu sekdirme hāvānı ‘araba üzerine vaż’ olup ve dānesi atılmış gider eşkālیدür

[17a]

(1) eşkālde gösterildiği gibi humbara dānesi hāvandan çıktığı gibi gitmesi çarb-ı şedid ile ibtidā doğru gider (2) bir miqdār çarbi tenezzül buldukda dā’irelenüp gider tamām kuvveti gitdikde aşağı doğru iner hāvandan çıkup (3) yere inince dānenüñ hareketi üç dürlü olur dağı kırk beş dereceden hāvāna menzil virilse cümle (4) derecātdan dānesi menzile ziyāde gider zīrā hāvānuñ ağızı hiç kalkmamış olsa zemīn ile kırk beş (5) derece mābeyn olur bu vechden kırk beş derece ile giden dāne ziyāde gider sā’ir derecātlar cümle (6) girüye qalır kırk beş dereceden noqşān olan alçaqdan dāne gidüp girüye qalır ve ziyāde derece dağı (7) dağı yüksek çıkup girü qalır meşelā kırk derecenüñ dānesi elli derece gider bu vechile bir derece (8) kırk dördinci dereceye varınca her derecenüñ derece-i mütereddidesi toqsan dereceyi tekmil ider işbu (9) cedvelde olan gibi

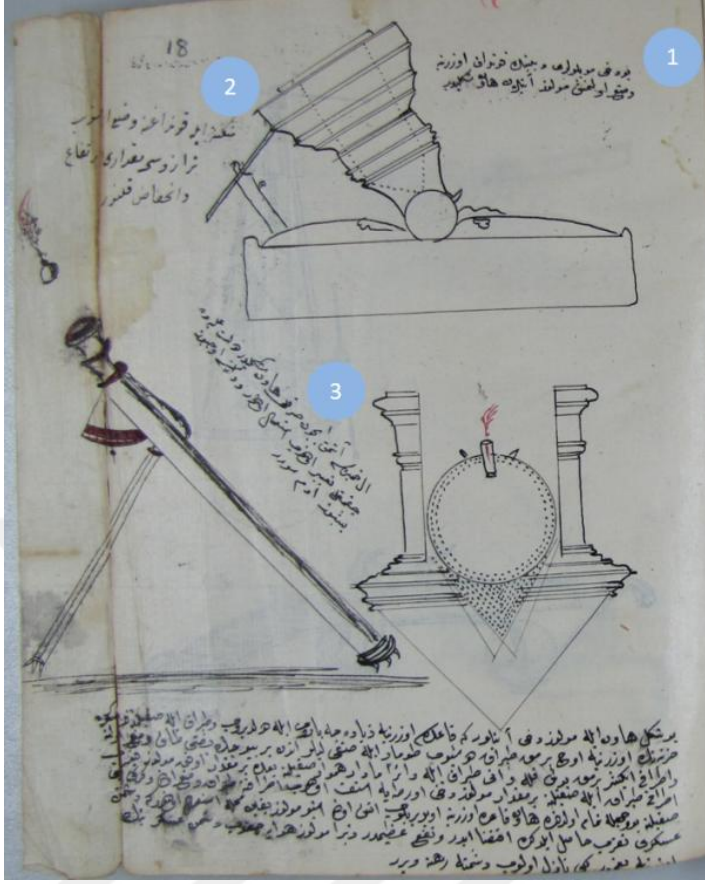
³¹¹ Metinde “hāvandan” şeklinde yazılmıştır.

[17b]

(1) bu dağı moloz atmaq için kundağ üzerine hāvan şeklidür sivri hāzīneli

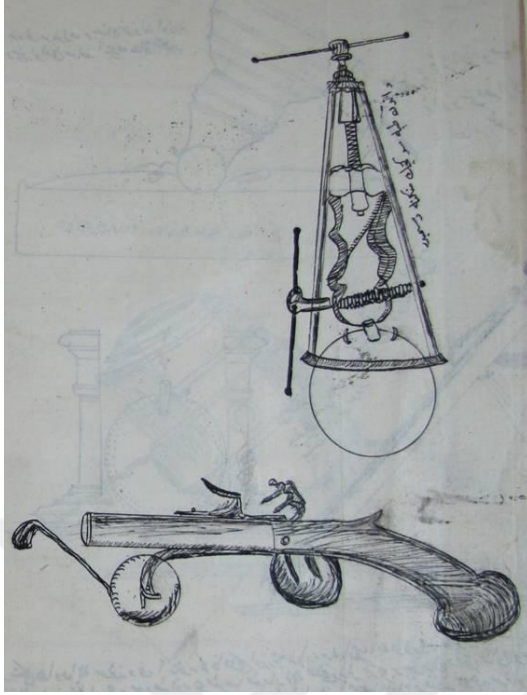
[18a]

- (1) bu dağı müyluları dibinde kundağ üzerine vaz^c olunmuş moloz atılan hāvan şeklidir
- (2) mengene ile kundağına vaz^c olunup terāzüsü miqdārı irtifā^c ve inhiḫāz kılinur
- (3) el hūmbarası atmak için şırıklı hāvan şeklidir devlet-i ‘aliyyede çaqmaqlı ta‘bīr olunup isti‘ māl olunur ve dānesini üç yüz beş yüz ādem sürer
- (4) bu şekl-i hāvan ile moloz dağı atılır ki qā‘idesi üzerine ziyādece bārūt ile doldurup ve toprak ile şıkılduğdan sonra (5) hāzinenūñ üzerine üç parmak toprak döşeyüp tomār ile şıkılayalar andan bir büyücek yaşşı taş vaz^c olına (6) ve eṭrāfı ikişer parmak boş kıla ve anı toprak ile dā‘iren-mādār hem-vār şıkılana ba‘dehu bir miqdār ufaq moloz kıyup (7) eṭrāfı toprak ile şıkılana bir miqdār moloz dağı ortaya istif olup eṭrāfına toprak vaz^c olına ve gereği gibi (8) şıkılana bu vechile tamām olduqda hāvan qā‘ide üzerine uydırılıp āteş olına işbu moloz yakın maḫalle isti‘ māl olunur ki düşmen (9) ‘askeri taqarrüb ḫāşıl eyledükde iktizā ider ve nef‘i ‘azāmdür zīrā moloz hevāya çıkup düşmen ‘askerinūñ (10) üzerine yağmur gibi nāzil olup düşmene rahne³¹² virür

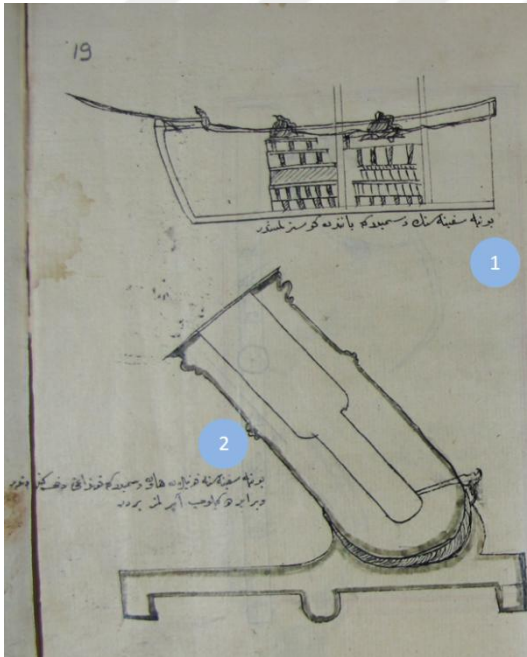
³¹² Burada ve eserin kalan kısmında “rehne” şeklinde yazılmıştır.

[18b]

(1) dāneden tıpa sökecek mengene resmidür

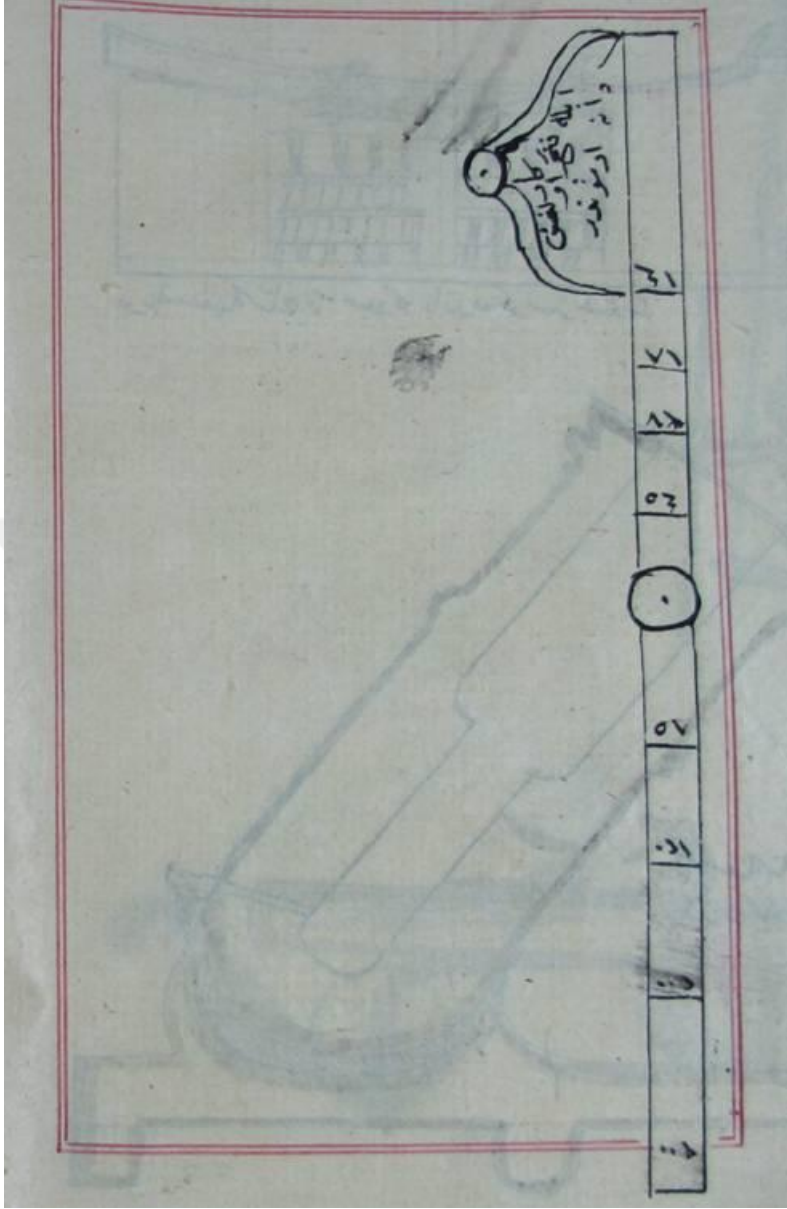
[19a]

(1) bonba sefinesinüñ resmidür ki yanından gösterilmiştir

(2) bonba sefinesine qonılan hāvan resmidür ki qundağı dağı kendündendür ve berāber dökilüp ayrılmaz birdür

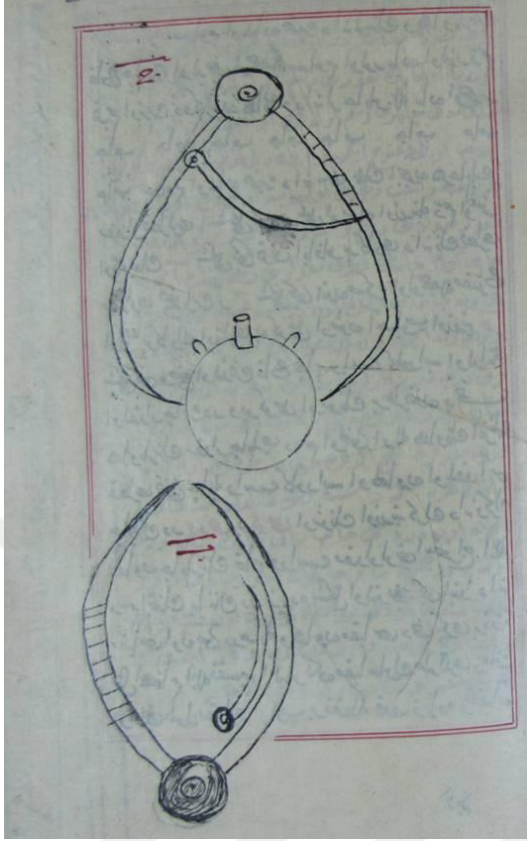
[19b]

(1) pergār ile fetḥ olınmuş dāne arşundur

14	18	37	45	85	120	200	300
----	----	----	----	----	-----	-----	-----

[20a]³¹³

[20b]

(1) **pes çapları** ma'lûm olmayan humbara dânelerinüñ ve hâvanlarınıñ (2) kaç çapda olduğı ne vechile ma'lûm olur beyân olunur resm-i (3) kadîm üzere dökilen hâvan ve dâneler çaplarıyla beyân olunur (4)

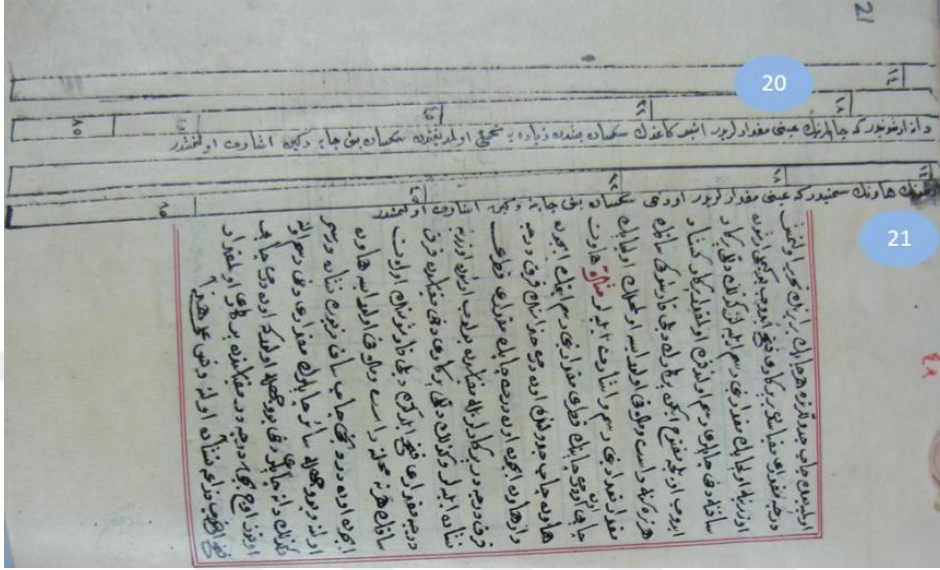
çap 14	çap 18	çap 32	çap 45	çap 85	çap 120	çap 200	çap 300
--------	--------	--------	--------	--------	---------	---------	---------

(5) ma'lûm olmayan humbara dânesini bilmek için her çapuñ (6) miqdâr-ı kuşları **a** (ا) şekli gibi bükümlü arşun üzerine resm olunmuş (7) ola ba'dehu **b** (ب) şekli gibi kavis ayaklu pergârî dânenüñ kuşu (8) miqdârı fetḥ ideler **c** (ج) şekli gibi andan sonra ol vechile meftūḥ (9) olan pergârüñ ayakları bükümlü arşun açılıp üzerine **d** (د) (10) şekli gibi vaz' olındukda kaç çapa râst gelür ise ol dâne (11) ol kadar çapdadur ve bükümlü arşunuñ bir tarafında daḥı (12) hâvanlarınıñ miqdâr-ı çapları resm olunmuş ola hâvanüñ ağızınıñ (13) kuşu kanğı çapa râst gelür ise ol hâvan ol miqdâr (14) çapındadur **ve daḥı bükümlü** arşunuñ üzerine gerek dâne ve gerek (15) hâvan çaplarınıñ tamâm ve râst miqdârlarını istihrâc ile (16) resm itmek beyânındadur zîrde şekl olındığı gibi ibtidâ

³¹³ Bu sayfada sadece şekil vardır.

dāne (17) miqyāsı on beş dereceye ve hāvan miqyāsı daḥı yigirmi bir dereceye (18) kemāl-i ihtimām ile taḫsīm eyleyeler lākin miqyāsıların tūlları resimlerde (19) olduğu tūl miqḍarı olup bir nokṭa kadar ziyāde ve nokṣān

[21a]

(1) olmaya ba‘dehu çap cedvellerinde her çapuñ berāberinde taḥrīr olınmış (2) derece miqḍarı miqyāsdan bir pergārı feth idüp bükümlü arşun (3) üzerine ol çapuñ miqḍarını resm eyleyeler kezālik dilli pergār (4) sāḳına daḥı çapları resm olınuḡda ol miqḍār pergār küşād (5) idüp öylece meftūh iken pergārıñ dili qarşuki sāḳıñ (6) her neresine rāst ve mülākı olur ise ol maḥalde ol çapuñ (7) miqḍār-ı ta‘dādını resm ve işāret eyleyeler **meşelā** hāvan (8) çapı on dört çapınıñ ḳuṭrı miqḍarını resm eylemek için (9) hāvan çap cedvelinde on dört ḥizāsında kırḳ derece (10) var hāvan için on dört çapuñ miqḍarı ḳuṭrı (11) kırḳ derecedür pergārlarıyla miqyāsdan bulup arşun üzerine (12) nişān eyleyeler ve kezālik dilli pergārı daḥı miqyāsdan kırḳ (13) derece miqḍarı feth eyledüḡde dili qarşusunda olan (14) sāḳıñ her ne maḥalline rāst ve mülākı olur ise hāvan (15) için on dördüncü çap sāḳ-ı mezbūre nişān ve resm (16) olına ve bu vechile sā‘ir çaplarıñ miqḍarı daḥı resm olına (17) ve kezālik dāne çapları daḥı bu vechile olur ki on dört çapı (18) otuz üç buḡuk derecedür miqyāsından pergārı ol miqḍār (19) feth olunup ve zirā‘a nişān olına *ve-ḳıs ‘alā hazā*³¹⁴ (20)

					14	
85	65	45	32	18		

³¹⁴ “Bunun üzerine kıyas et.”

dāne arşundur ki çaplarınıñ ‘aynı miqđarlarıdur işbu kāğıduñ seksen beşden ziyādeye taħammüli olmadıǵından seksen beş çapa deǵın işāret olınmışıdur

(21)

85	45	32	18	14
----	----	----	----	----

ermenek hāvanuñ semtidür ki ‘aynı miqđarlarıdur o daħı seksen beş çapına deǵın işāret olınmışıdur

[21b]

1 مقیاس دانہ نیک مقدار پر

15	32	45	85
----	----	----	----

2 مقیاس چاپ ہاؤن مقدار پر

14	18	32	45	50	56	66	76	86	98	112
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

3 جدول چاپ دانہ در

چاپ	درجہ
12	40
18	46
24	54
32	66
39	76
45	86
54	98
66	112

4 جدول چاپ

چاپ	درجہ
12	40
18	46
24	54
32	66
39	76
45	86
54	98
66	112

اشترقیہ اسلواک بری اور بنی ویکری بر درجہ در چاپ جدولان
ایسہ درجہ لری زیادہ در شمارہ اور دس چاپ قطر نیک طول
فوق درجہ در بر یکای بر مقیاس اسلواک اور دس درجہ مقیاس فنی آید

(1) miqyās-ı dānenüñ miqđarıdur 5 10 15

(2) miqyās-ı çap-ı hāvan miqđarıdur 7 14 21

(3) cedvel-i çap-ı dānedür çap 14 18 32 45 85 120 200 300 derece 32,5 39,5 sūdüs eksik 50 56,5 69,5 86 99,5 sūdüs eksik 107

(4) cedvel-i çap çap 14 18 32 45 85 120 200 300 derece 40 46 sūdüs eksik 56,5 66 76 92,5 98 sūdüs eksik 112,5

(5) işbu miqyāslaruñ biri on beş ve biri yigirmi bir derecedür çap cedvelinde (6) ise dereceleri ziyādedür meşelā on dört çap kūtünüñ tūlı (7) kırk derecedür bir pergārı bu miqyāslardan on derece miqđarı fetħ idüp

[22a]

(1) bükümlü arşun üzerine dört kerre meftūh pergār miqdārı ki tamām kırık (2) derece olur on dört çapınıñ nişanı resm ve işāret olına ve sā'ir (3) çaplar dağı bu vechile nisbetleriyle uydırılıp resm olına **bāb-ı** (4) **rābi'** ħumbaralara vaz' olınan tıpalaruñ eczāsı ve dolmasınıñ (5) tārīki ve tulumba eczāsı ve dolmasınıñ tārīki beyānındadır

(6) **terkīb-i eczā-yı tıpa**

(7) bārūt 10 kıyye güherçile 5 kıyye kükürt 2,5 kıyye tırāş-ı servī 2,5 kıyye kömür-i sögüt 300 dirhem

(8) kāfūr 50 dirhem 'ırk-ı ħāliş 80 dirhem timur egintisi 25 dirhem

(9) **terkīb-i dīger-i eczā-yı tıpa**

(10) bārūt 4 kıyye güherçile 5 kıyye kükürt 2 kıyye kömür-i sögüt 70 dirhem tırāş-ı servī 70 dirhem 'ırk-ı ħāliş 70 dirhem

(11) **terkīb-i dīger-i eczā-yı tıpa**

(12) bārūt 15 kıyye güherçile 5 kıyye kükürt 4 kıyye kömür-i sögüt 1 kıyye tırāş-ı servī 1 kıyye 'ırk-ı ħāliş 1 kıyye

(13) **terkīb-i dīger-i eczā-yı tıpa**

(14) bārūt 10 kıyye güherçile 5 kıyye kükürt 2,5 kıyye tırāş-ı servī 1,5 kıyye kömür-i sögüt 300 dirhem kāfūr 50 dirhem 'ırk-ı ħāliş 70 dirhem timur tırāş-ı 25 dirhem

(15) **terkīb-i dīger-i eczā-yı tıpa**

(16) bārūt 4 kıyye güherçile 1 kıyye kükürt 2 kıyye kömür-i sögüt 70 dirhem tırāş-ı servī 70 dirhem 'ırk 70 dirhem

(17) **terkīb-i dīger-i eczā-yı tıpa**

(18) bārūt 10 dirhem güherçile 5 dirhem kükürt 2,5 dirhem tırāş-ı servī 2,5 dirhem kömür-i sögüt 3 dirhem kāfūr 5 dirhem 'ırak 80 dirhem timur egintisi 25 dirhem

[22b]

(1) **terkīb-i dīger-i eczā-yı tıpa**

(2) bārūt 6 kıyye güherçile 3 kıyye kükürt 2 kıyye tırāş-ı servī 2 kıyye kömür-i findık 2 kıyye kāfūr 100 dirhem

(3) işbu eczālar kıru olup doldırmada 'usret oldığı ħālde taħrīr (4) olınan 'ırk-ı ħāliş ile nemledürler imiş bālāda taħrīr olınan eczā (5) terkībleri qadīmden isti' māl olındur aṭa ve belgrad senelerinde dağı (6) muḫaddem doldırılıp irān semtine gönderilen tıpalaruñ terkibi (7) zırde kāse ölçek ile vezn olınan terkīblerdür

(8) terkīb-i eczā-yı tıpa

(9) bārūt 10 kāse güherçile 6 kāse kükürd 2 kāse kömür-i söğüd 2 kāse tırāş-ı servī 1 kāse

(10) terkīb-i diğer-i eczā-yı tıpa

(11) bārūt 25 kāse güherçile 15 kāse kükürd 5 kāse kömür kāse 5 tırāş-ı servī 1 kāse

(12) z̄ikr olunan eczālar ve bārūt ibtidā ağaç dibekler içinde başka (13) başka muhkem saħk olup ḡāyet şık elekden geçüreler cümlesi (14) meshūķ ve h̄āzır olduķda bālāda taħrīr olunan vezn ile bir müdevver (15) kebīr ağaç tekne içine eczāları ölçüp koyalar ve geregi gibi (16) qarışdıralar andan tekrār cümlesini daħı kebīr kāvsele üzerine kııl (17) elekden geçüreler ki toplanup kıollara eczālar daħı geregi gibi maħlūt (18) ola ba' dehu bir tıpa doldırılıp eczāyı tecrūbe eyleyeler eger (19) āteşi çok çıkup tiz yanar ise eczā keskin olmuşdur

[23a]

(1) bir miķdār meshūķ kükürd ile bir miķdār güherçile zamm idüp eczāyı (2) yavaşıladalar eger yavaş yatup tıpadan yanar iken güherçile çirgi (3) kesret üzere tamlar ise eczānuñ kuvveti yokdur bir miķdār meshūķ (4) bārūt vaz' olup eczāya kuvvet h̄āşıl itdireler tamām nizāmını (5) bulduķda tıpaları doldırmağa başlayalar ibtidā tıpanuñ dibini (6) tükruk ile ışladup eczāya başıdıralar ve teneke kaşıķ ile (7) tıpayı bir miķdār eczā koyup timur mīli vaz' idüp el ile tedricen (8) mīli çevirerek çemşir tokmak ile yigirmi otuz def'a darb eyleyeler (9) geregi gibi dibi taķviyyet buluña sökülmeye ba' dehu teneke kaşıķ ile tıpayı (10) bir kaşıķ eczā dizüp koyup kıyalar ki taħmīnen³¹⁵ yarım dirhem miķdārı eczā ola (11) andan timur mīli vaz' idüp on beş yigirmi def'a çemşir tokmak (12) ile darb eyleyeler ki tıpanuñ içinde eczā t̄āķ gibi pek ola (13) saĝ el ile tokmak urup şol el ile mīli tutup her (14) urduķda mīli hem kıaldırıp hem derinden bu vechile tamām tıpa (15) dolınca birer kaşıķ eczā ve on beş yigirmişer tokmak uralar tamām (16) dolduķda tıpanuñ aĝzına bir miķdār eczā koyup mīlũn yukaru kıalınca (17) başını koyup tokmak ile bir kerre geregi gibi darb olına ki (18) mühürlene tıpalı tekmlen dolduķda bir kıazĝan içinde on vaķıyye zift (19) eridüp içine bir vaķıyye revĝan-ı toñ ve bir vaķıyye çam saķızı

[23b]

³¹⁵ Metinde "taħmīnen" şeklinde yazılmıştır.

(1) ve bir vaqıyye şem‘-i ‘asel vaz‘ olunup tamām cümlesi daħı geregi gibi eriyüp (2) maħlūṭ olduħda tıparuñ iki başlarını yatırıp sereler tamām (3) ĩuruyup taķviyyet bulduħda ĩıfz olunacaķ maħallere vaz‘ eyleyeler (4) ĩın-i iķtizāda ziftlenen maħaller destere ile kesilür ve ĩumbara dānesine (5) ĩaķıldıħda dānenüñ deligine girecek ĩadar keser ile tıpanuñ etrāfi (6) yünilüp ve ĩenteler andan řoñra üzerine üstübi kettān şarup (7) dāneye bārüt dolduħdan řoñra tıpayı aĒzına řoķup üç dört (8) ĩat kiĩe pāřaları tıpanuñ başına ĩonıla andan řoñra kebırce toķmaķ (9) ile ĩarb-ı ředīd idüp ĩaķalar tıpa taşrada hemān bir parmaķ (10) miķdānı ĩalmalıdur zīrā daħı ziyāde ĩalduħda atılır iken (11) hāvanuñ kenārına ĩarpup ĩırılır ve ĩumbara hāvanı doldırılıp (12) āteř olunacaĒı zamān tıpanuñ başından eczāsını pıĩaķ ile (13) ĩazıyup cüz‘ice gevşedeler ki fitil degdiĒi gibi der‘aķab (14) āteř alır ve tıpa yanmaĒa bařladıĒı gibi kemāl-i sūr‘at ile falyaya (15) daħı āteř vireler **bu daħı tulumba eczāsı terkībleri** (16) **ve doldırmasınuñ ve isti‘mālinüñ ĩāf‘idesi beyānındadır ki zıkr olunur**

(17) **terkīb-i eczā-yı tulumba**

(18) bārüt 9 ĩıyye güherĩile 6 ĩıyye kükürd 3 ĩıyye kömür-i sögüd 7 ĩıyye tırāř-ı servī 2 ĩıyye timur egintisi 100 dirhem

(19) **terkīb-i dīĒer-i eczā-yı tulumba**

[24a]

(1) bārüt 15 ĩıyye güherĩile 5 ĩıyye kükürd 4 ĩıyye kömür-i sögüd 8,5 ĩıyye tırāř-ı servī 2 ĩıyye

(2) **terkīb-i dīĒer-i eczā-yı tulumba**

(3) bārüt 21 kāse güherĩile 15 kāse kükürd 5 kāse kömür-i sögüd 19 kāse tırāř-ı servī 2 kāse

(4) **terkīb-i dīĒer-i eczā-yı tulumba**

(5) bārüt 18 kāse güherĩile 15 kāse kükürd 4 kāse kömür-i sögüd 19 kāse tırāř-ı servī 5 kāse

(6) **terkīb-i dīĒer-i eczā-yı tulumba**

(7) bārüt 12 kāse güherĩile 6 kāse kükürd 2 kāse kömür-i sögüd 8 kāse tırāř-ı servī 2 kāse

(8) **terkīb-i dīĒer-i eczā-yı tulumba**

(9) bārüt 21 kāse güherĩile 10 kāse kükürd 5 kāse kömür-i sögüd 5 kāse tırāř-ı servī 1 kāse

(10) **terkīb-i dīger-i eczā-yı tulumba**

(11) bārūt 15 kıyye güherçile 5 kıyye kükürd 7 kıyye kömür 1 kıyye tırāş-ı servī 12 kıyye ʿıraq 1 kıyye

(12) **terkīb-i dīger-i eczā-yı tulumba**

(13) bārūt 9 kıyye güherçile 6 kıyye kükürd 3 kıyye tırāş-ı servī 2 kıyye kömür 1 kıyye timur tırāşı 0,5 kıyye ʿıraq 1 kıyye

(14) **terkīb-i dīger-i eczā-yı tulumba**

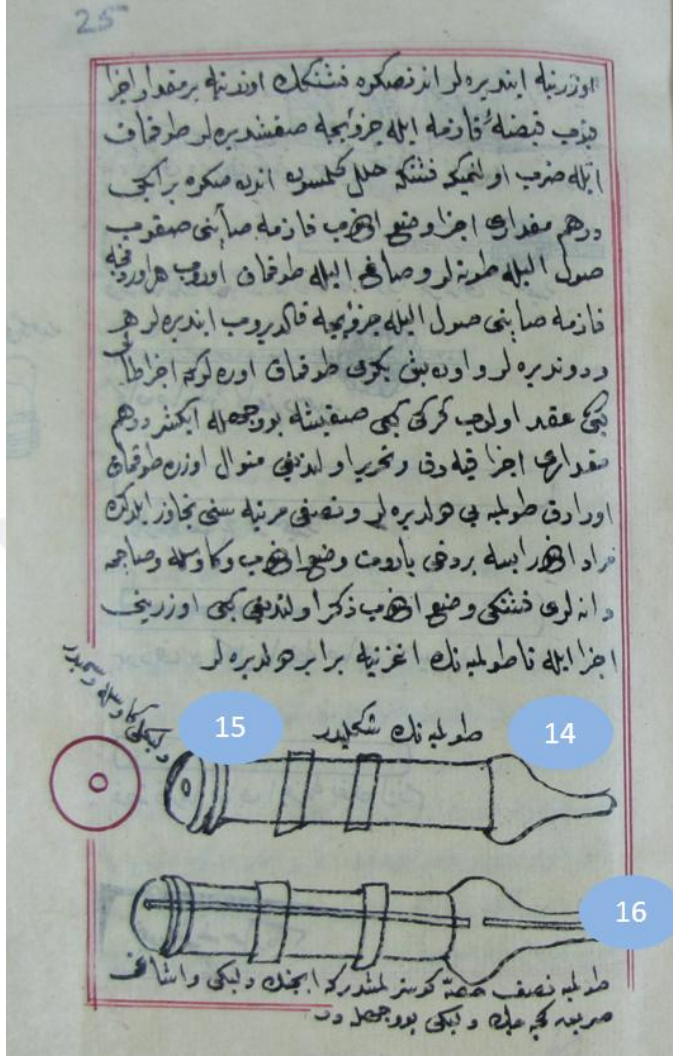
(15) bārūt 6 kıyye güherçile 3 kıyye kükürd 2 kıyye tırāş-ı servī 1 kıyye kömür 3 kıyye ʿıraq 2 kıyye timur tırāşı 100 dirhem

(16) bālāda zıkr olınan terkībleriñ her biri bir üstāduñ eşeri olup (17) lākin bu eşnālarda ve seferler mühimmātınıñ istiʿmāl eylediği kāse (18) vezinleridür zıkr olınan eczālar ve bārūt ibtidā ağaç dibekler (19) içinde başka başka muhkem saħk olup ğāyet ince ħarīr

[24b]

(1) elekden geçirüp cümlesi meshūķ ve ħāzır āmāde olduķda bālāda (2) taħrīr olınan vezinler ile bir müdevver kebīr ağaç tekne içine eczāları (3) ölçüp koyalar ve gereği gibi karışdıralar andan soñra tekrār cümle- (4) -sini daħı bir kebīrce kāvsele yapup üzerine kıl elekden geçüreler ki (5) toplanup qalan eczālar daħı gereği gibi maħlūt ola baʿdehu bir (6) tulumba doldırup tecrübe için āteş ide kığılıcımları beş on (7) ħatve miķdārı serper ve şedīd āteşlü ise eczāsı uymışdur (8) zīrā tulumba eczāsı keskin ve şedīd olmalıdır eger eczāsı (9) yavaş olup kığılıcımlar ziyāde çıkmaz ise bir iki kāse bārūt (10) bir buçuk kāse kömür zamm olına tamām eczā nizāmını bulduķda tulumbar (11) kızma şapı ile ve çemşīr toķmak ile doldırılıp ibtidā tulumbanuñ (12) dibine iki üç dirhem miķdārı saħk olunmamış dāneli bārūt (13) koyalar ve bārutuñ üzerine tulumbanuñ deligine rāst bir degirmi (14) zınba ile kesilmiş ve ortası ufaķ zınba ile delinmiş kāvsele (15) koyalar ve kāvselenuñ üzerine bir miķdār meshūķ bārūt koyalar ki (16) kāvselenuñ deliginden aşağı bārūta ağızlık ola ve cüzʿicesi (17) daħı kāvselenuñ üzerinde yapılıp qal[a] ki āteş itdiği gibi (18) der-ʿaķab tutuşa andan soñra kırsun şaçma dāneleri (19) fişengi bir miķdār kettān ile şarup kızma şapı ile kāvselenuñ

[25a]

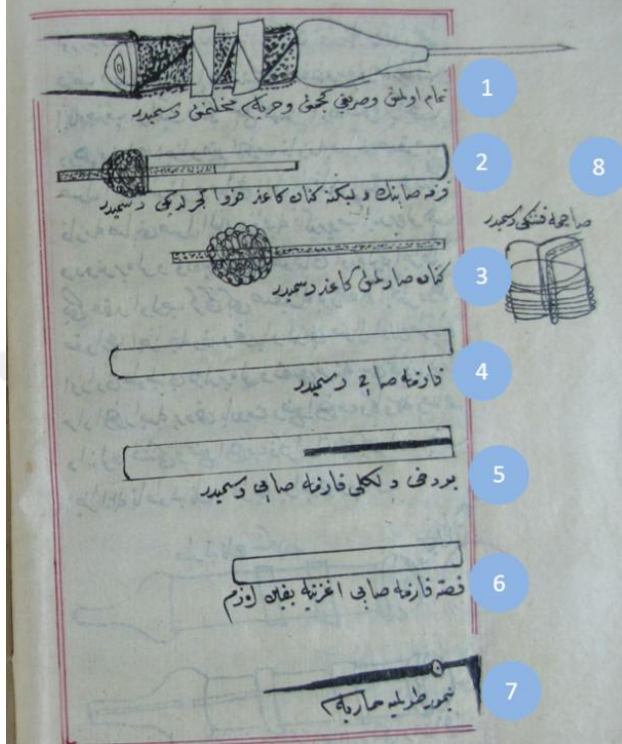
- (1) üzerine indireler andan sonra fişengün üzerine bir miqdār eczā (2) koyup qabza-i qazma ile cüz'ice şıkışdıralar toqmaq (3) ile darb olınmaya ki fişenge halel³¹⁶ gelmesün andan sonra bir iki (4) dirhem miqdārı eczā vaz' olup qazma şapını şokup (5) şol el ile tutalar ve şağ el ile toqmaq urup her urduqca (6) qazma şapını şol el ile cüz'ice qaldırup indireler hep (7) ve döndireler ve on beş yigirmi toqmaq uralar ki eczā t̄ālī (8) gibi ' aqđ olup geregi gibi şıkışa bu vechile ikişer dirhem (9) miqdārı eczā q[o]yaraq ve taqrır olındığı minvāl üzere toqmaq (10) uraraq tulumbayı doldıralar ve nişfi mertebesini tecävüz eyledükde (11) murād olınur ise bir dağı bārüt vaz' olup ve kāvsele ve şaçma (12) dāneleri fişengi vaz' olup zıkr olındığı gibi üzerini (13) eczā ile tā tulumbanuñ ağızına berāber doldıralar (14) tulumbanuñ şeklidür

³¹⁶ Metinde "halel" şeklinde yazılmıştır.

(15) delikli kāvsele resmidür

(16) tulumba nısf hişşe gösterilmiştir ki içinün deligi ve aşağı şırıq geçecek deligi bu vechiledür

[25b]

(1) tamām olmuş ve şırığı geçmiş ve hārbesi mıhlanmış resmidür

(2) kāvsele içinün deligine kettān kāğıd kova geçirildiği resmidür

(3) kettān şarılmış kāğıd resmidür

(4) kāvsele şırığı resmidür

(5) bu dağı delikli kāvsele şırığı resmidür

(6) kışsa kāvsele şırığı ağzına yakın lāzım

(7) timur tulumba hārbesi

(8) saçma fişengi resmidür

[26a]

(1) kāvsele içinün üzerine vaz' olunan fişengün yapılması (2) beyān olunur ibtidā kāvsele şırığı üzerinde bir kat kāğıd ile (3) fişenglerün kovası şarılıp çiriş ile kenārından yapışdıralar (4) ve kāvsele şırığından çıkarıp tamām çirişi kurduğda dörder parmak (5) miktārı eksile ibtidā bir tarafı bükilüp içine beş on kadar kurşun (6) saçma kōnup ağzı tarafı dağı bükilüp kōnupalar ki iki parmak (7) boyı kalur andan soñra bir ince kalem üzerine

dağı yine birer kat kâğıddan (8) kovalar şarup çiriş ile yapıdıralar ve çirişi kurduğda altı (9) parmak kadarı kesilüp içi sahq olınmış bārūt ile doldırılıp (10) iki tarafından ağızları bağlana andan sonra şekilde gösterildiği gibi (11) saçma fişenginüñ yanına bağlayalar ve uzun kalanını alt üst (12) iki tarafına büküp fişenge bağlayalar ki eczā yanaraq üzerine indigi (13) gibi saçma fişenginüñ üzerine kıvrılan içine kâğıduñ (14) içinde meshūk bārūt āteş aldığı gibi yanından aşağı varup (15) alt tarafı kıvrımından kāvsele üzerinde ve deliginde olan meshūk (16) bārūti tutuşdurduğda hemān vaz‘ olınan dānelü bārūt (17) āteş alup patlar ve saçmaları atar ve işbu fişengi tulumcaya (18) vaz‘ ider iken yanlarına bir miqdār üstübi kenāra şarıla ki (19) tulumbanuñ içine şıkiça gire işbu tertib ile tulumba dolduğda

[26b]

(1) ağızlarına taşrasından timur hārbeleri iki tarafından kayık çivisi (2) ile mihlayalar ba‘dehu iki kat tül ve ‘arzı birer qarış miqdārı (3) sincan bezi hārbelerden şokılıp tulumbanuñ ağızına indireler (4) dörder beşer parmak etrafından ziyāde kalan bezi tulumbanuñ üzerine (5) devşirilüp frengi sicim ile bağlayalar ve tulumbanuñ üçer dörder (6) parmak miqdārı ince gedik olan maħalleri ilmek iderek sicim ile (7) tamām şaralar ba‘dehu zirde olan zift terkibleri bir kazğan (8) içinde eridilüp tamām birbirine qarışduğda tulumbanuñ ağızını (9) setr iden bezi ve örgi olup şarılan sicimleri ziftleyeler ki (10) hālel³¹⁷ gelmemek için hıfz ider zift 10 kıyye revğan-ı toñ 1 kıyye çam sağızı 1 kıyye (11) şem‘-i ‘asel 1 kıyye işbu tulumbararuñ isti‘māl ve eczāsı piyāde ‘asker-i düşmen (12) üzerine yürüdükde her bir ādeme birer dāne virilür ve aşağı (13) tarafında olan deliginden birer şırığa geçirilüp yürüyüş olduğu (14) gibi ziftli bezi yırtup āteş iderler eczā tutuşduğı gibi (15) on zirā‘ maħalle degin kığılcımları āteş şaçar düşmenüñ (16) ‘askerini yakup muqāvemete kudreti kalmaz ve saçmaları olan (17) maħalle geldükce patlayup saçmaları atar ve iktizā ider ise (18) mızrāk gibi hārbelerini dağı düşmene darb iderler düşmene (19) perişānlık virecek ‘acāyib āletdür ve ser-hadd-i islāmiyelerde

[27a]

(1) dağı mevcūd olması lazımdur **sepet hūmbarasınıñ yapması (2) ve atmasınıñ tariki beyānındadır** ibtidāsınıñ dib fāsı (3) ve başlığı ve kuşakları şekilde gösterildiği vech üzere timurdan (4) yapılıp meşelā atılmak için vaz‘ olınacak hāvanuñ çap-ı kuşrı (5) on

³¹⁷ Metinde “hālel” şeklinde yazılmıştır.

ıŝbı^ç olduğı şüretde işbu ıafesüñ dağı ‘arzı toğuz ıŝbı^ç (6) ola ve tũlı on iki ıŝbı^ç ola ve ıuŝađları birbiri üzerinden (7) aŝurı ıafes şeklinde aşağı ve yuğarı uçları perçin (8) olnur ve orta ıuŝađ dağı tũlānī olan ıuŝađlara perçin (9) olup mihlanur tamām olduğda ıalāñ bezden gömlegi geçirilüp (10) aşağı tāsüñ dā’iren-mādār urđan ile dolayu örilüp (11) orta ıuŝađlara geldükde ibtidā tāsüñ dibine on dört çapında (12) memlũ ve tıpalu bir ħumbara dānesi vaz^ç idüp etrāfına dā’iren-[mā]dār (13) bārũt ile memlũ ve tıpalu el ħumbaraları ve timurdan maŝnũ^ç ıurŝun (14) ve bārũt ile memlũ tũfeng nāmlũları mađlũt³¹⁸ vaz^ç olma tā örilen (15) mağalle gelince aldığı miđdār el ħumbaraları ve nāmlũlar doldıralar (16) ba^ç dehu ıafesüñ yuğarı tāsına bir zıvānalı³¹⁹ tıpa vaz^ç idüp (17) orta ıuŝađdan yuğarı tāsā varınca dağı gömlegi çekilüp (18) el ħumbarası şığacağ đadar ıalınca öriile andan ŝoñra yine aşağısı (19) gibi şıkı şıkı aldığı miđdār el ħumbaraları ve nāmlũlar ile ağzına

[27b]

(1) berāber bārũt ile mađlũt doldırılup ağığ ıalan mağalli dağı örilüp (2) tamām olduğda üzerini zift ve sağız ve revđan-ı toñ ile ıalafāt (3) idüp bıçkıdan ħāŝıl olmiŝ ağaç ğubārına yuvarlayup ıurınalar (4) ħin-i mağallinde cem^ç iyyetlũ dũŝmen üzerine endāhte olnur ki zemīne inerken (5) veyāĥũd indigi gibi pārelenür bu đadar el ħumbaraları ve nāmlũlar (6) āteŝ alup dũŝmene rahne-i ‘azim virür el ħumbaralarına ve gerek (7) aşağı vaz^ç olunan on dört çapında ħumbara dānesinũñ tıparaları (8) birer parmağ olmalıdır ki ıafes pārelendükden ŝoñra anlar dağı (9) tağılup perākende olduğları mağallerde çok eğlenmeyüp pāreleneler (10) ve bir nev^ç dağı doldırılır ki pāçavra³²⁰ miŝillũ ğiçe ıaranluğında dũŝmen (11) ‘askeri metrīs alduğları mađanne³²¹ olduğı ħāle endāhte olnur ki (12) zemīne dũŝdigi gibi meş^ç ale gibi yanup etrāfin rũŝen ider ve dũŝmen (13) ‘askeri var ise müŝāhede olnur tođ ve tũfeng ile tād u ba^ç id (14) olnur metrīs alamazlar ser-ĥadd-i islāmiyye ıılā^çında bunlar ve gerek (15) pāçavralar³²² mevcũd bulunması ğāyet münāsibdür ve işbu miŝillünũñ doldırması (16) bu vechiledür ki bir ıazđan içinde erideler zift 10 kıyye terementi 1 kıyye (17) çam sağızı 1 kıyye şem^ç-i ‘asel 3 kıyye revđan-ı toñ 1 kıyye işbu eczālarũñ cümlesini (18) āteŝde eridüp birbirine

³¹⁸ Metinde “mađlũt” şeklinde yazılmıştır.

³¹⁹ Metinde “zıvānalı” şeklinde yazılmıştır.

³²⁰ Metinde “paçāvra” şeklinde yazılmıştır.

³²¹ Metinde “mağanne” şeklinde yazılmıştır.

³²² Metinde “paçāvralar” şeklinde yazılmıştır.

geregi gibi imtizâc eyledükde âteşden indirüp (19) saḥḳ olmuş bārūt 5 kıyye bārūt ve saḥḳ olmuş 2 kıyye kükürd işbu eczâları daḥı içine

[28a]

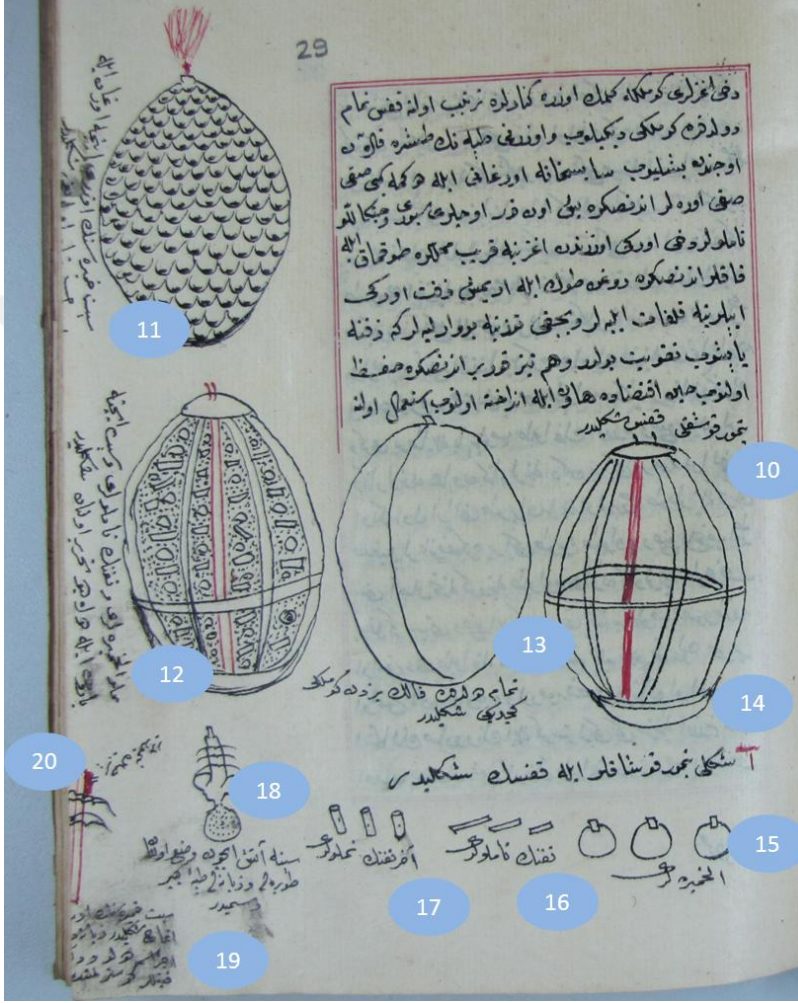
(1) qarışdıralar ba' dehu bez pârçaları ve üstübi kettân pârçalarını el ḥumbarası (2) kadar top ola ve kazğan içine pârça pârça ve batırılıp bıçkıdan (3) ḥâşıl olan ağaç tırâşî ğubârî içine atalar vech-i meşrûḥ üzere (4) bez ve gerek kettân pârçaları kazğana batırılıp geregi gibi yağlı (5) ve sâ'ir terkîble erimiş zifti emdirüp muşamma' olduğda ağaç tozu (6) içine burağalar ki sıcaklık ile bıçkı tozu daḥı yapışup taḳviyyet (7) bulur ba' dehu timur ḳafesüñ üzerine bir ḳalıñ yelken bezinden gömlek (8) diküp geçüreler ki ve gömlegi nişfina degin diküp ḳafese (9) geçüreler ki içine vaz' olınacaḳ âlâtları tertîb ile ḳonıla (10) ve dolduca ağzına toḡrı gömlegi daḥı dikeler pes zıkr olındığı (11) gibi gömlek geçdükde ibtidâ ḳafesüñ içine tıpası baş aşağı (12) tâ dibde olan timur tāsüñ ortasına bir dâne memlû küçük ḥumbara (13) dânesi vaz' olunur eṭrâflarına yağlı zift ile muşamma' yapılan (14) bezlerden ve gerek kettânlardan şıḳışdıralar ve ba'zen aralıklarına ceviz (15) miḳdârî pârça kükürdler vaz' olına andan soñra timurdan yapılmış (16) dörder parmak boyı vâfir tüfeng nâmlûları geregi gibi ziyâdece (17) bārūt ve ḳurşun ile memlû olup ḥâzır ola ve işbu (18) nâmlûlarıñ falyaları ağızlanup bir miḳdâr saḥḳ olunmuş bārütdan (19) şu ile ḥamîr yapılup falya ağızlıklarınıñ üzerlerine noḥûd miḳdârî

[28b]

(1) yapışdırup ḳurıdalar ba' dehu tāsınuñ³²³ dibine vaz' olunan ḥumbaranıñ (2) eṭrâfları tâ dib tāsına gelince muşamma' pârçaları ile şıḳı şıḳı (3) dolduca ağızları gömlege ve dibleri içerü dâ'iren-mâdâr ḥâzır (4) memlû olan tüfeng nâmlûları tertîb olup dizeler ve falyaları (5) cümlesinüñ yukarı ola andan soñra yine üzerlerine muşamma' lar ve kükürd (6) pârçaları ḳonup ortalarına aldığı kadar memlû el ḥumbaraları (7) vaz' ideler bu vechile bir ḳat nâmlû ve bir ḳat muşamma' ve ortalarına (8) el ḥumbaraları vaz' olınaraḳ nişfina kadar geldükde şekilde göste- (9) -rildigi gibi bir kebîr tıpanuñ başı ince zebâne yapıla ki ḳafesüñ (10) başlıġınıñ ortasın[d]a olan delige tıpa içerüden şoḳulduḳda (11) zebânesi geçüp ḳalıñ maḥalli geçmeye ki anladığı zamân fırlayup (12) çıḳmaya bu vechile tıpa içerüden şoḳulduḳda aşağı ucına (13) bir tobra içinde yüz dirhem miḳdârî tıpa eczâsı bağlayalar ki (14) tıpanuñ aşağı ucına bağlanan işbu eczâ

³²³ Metinde “tasınuñ” şeklinde yazılmıştır.

tıbrası kafesüñ (15) tamām ortasına gele ve tıpaya muqaddem birkaç maħallinden eczāsına (16) rāst gelmek üzere burğı ile delüp bārütlü fitiller (17) vaz' olına işbu tıpa ve topra zıkr olındığı gibi vaz' (18) olunduğdan şoñra yine tertib-i mezbūr mücibince tamām-ı kafes (19) dolınca muşamma' ve nāmlülür şıkışdırıla ve nāmlülürüñ cümlesini [29a]

- (1) dağı ağızları gömleğe gelmek üzere kenārlara tertib olına kafes tamām (2) dolduğda gömleği dikilüp ve üzerini tıpanuñ taşra қalan (3) ucından başlayup sāyishāne urğanı ile dökme gibi şıķı (4) şıķı öreler andan şoñra beş on қadar uçları sivri ve çengellü (5) nāmlülür dağı örgi üzerinden ağızına қarīb maħallere тоқмақ ile (6) қақалар andan şoñra revğan-ı toñ ile erimiş zift örgi (7) iplerine қalafāt eyleyeler ve bıçķı tozına yuvarlayalar ki zifte (8) yapışup taқviyyet bulur ve hem tiz қurur andan şoñra hıfz (9) olup hın-i iktizāda hāvan ile endāhte olup isti' māl olına
- (10) timur қушақlı kafes şeklidür
- (11) sepet hūmbarasınuñ üzeri ince urğan ile [örilüp tamām oldığı] şeklidür

(12) memlū el ħumbaraları ve tūfeng nāmlūları ve sepet içine bārūt ile dola diyū taħrīr olunan şeklidür

(13) tamām dolduğda alıñ bezden gömlegi geçdigi şeklidür

(14) **a** (ا) şekli timur uaklar ile afesūñ şeklidür

(15) el ħumbaraları

(16) tūfeng nāmlūları

(17) āĥer tūfeng nāmlūları

(18) sepete āte için vaż' olunan obralı ve zebāneli ıpa-i kebīr resmidür

(19) sepet ħumbarasınūñ [...] ³²⁴ ağa şeklidür zebāne [...] eczāsı doldıran [...] fetiller gösterilmidür ³²⁵

(20) perin-i timurdur

[29b]

(1) **b** (ب) şekli tamām sepetūñ içi dolduğdan sonra alın bezden gömlegi (2) geçdigi şeklidür **c** (ج) şekli tamām olduğda gömlegūñ üzeri (3) urğan ile örüldigi şeklidür **d** (د) şekli sepete āte için vaż' (4) olunan obralı ve zebāneli ıpa-i kebīrūñ şeklidür **h** (ه) şekilleri (5) timurdan tūfeng nāmlūlarınınūñ şeklidür **v** (و) şekli sepet olduğdan sonra (6) aşradan ağzına yakın maħallere akılaca tūfeng nāmlūlarınınūñ (7) şeklidür **z** (ز) şekli el ħumbaralarınınūñ şeklidür **ibu** sepet ħumbaraları (8) hāvan ile atılma itizā eyledükde hāvanūñ ĥazīnesi tamām opraq (9) ile dolduğda dört be parma opraq dōseyeler ve alıñ taħtadan (10) degirmi bir tābla yapılıp opraqūñ üzerine vaż' eyleyeler (11) ve kenārlarından hāvan kenārlarına degin bir iki parma aralığı (12) ola ki ol aralığı opraq ile doldurup omār ile geregi gibi (13) ıkılayalar andan sonra bir iki obra opraq vaż' olup orta- (14) -sını aalar taħta görine opraq hāvan kenārlarına oğrı (15) yığıla ki sepeti vaż' eyledükde dibi taħtaya gelüp uūr müdevver (16) olanı daħı opraqa gelüp yumıa gelmeye diyū avā' idūñ taħrīr (17) olunmı lākin hāvan doldırma faında beyān olup (18) ekālinde aru renk ile gösterildiği gibi ĥazīne üzerine vaż' (19) olunan yadı ta' bīr olunan opraqı düz idüp ortasını

[30a]

(1) uur itmeyeler ve sepeti öylece vaż' eyledükden sonra erāflarına opraq (2) onduğda dibden bo alan maħallerine dolar ve arb olunduğca geregi gibi (3) ıkıur bu vechile daħı mūnāsib sa' dābādda tecrūbe ve tedi olunmıdur ki (4) ħumbara

³²⁴ “[...]” şekliyle gösterilen yerler sahifenin en kenarında kaldığı için okunamamıştır.

³²⁵ Bu ibarenin üzerinde bir şekil bulunması gerektiği hāde bu şekil eserde yer almamaktadır.

dānelerinüñ ma‘denleri alçağ olmak takrîbiyle endāhte olunmağa başladığı (5) gibi pārenüp dağılmağa³²⁶ başladı zikir olındığı gibi yaşadığı düz tertîb (6) eyledigimizden berü kaṭ‘ā dāne pārenmez oldu bu cihetden bu sepet hūmbaraları (7) dağı endāhte olunduğda bu vechile doldırılması münāsibdür andan şöña sepetüñ (8) hāvan kenārıyla boş olan aralıkların toprak ile doldurup (9) tepeçek ile dā’iren-mādār gereği gibi her semtini hem-vār şıkılaya andan (10) şöña hāvānı nizāmı üzere sigilleri vaż‘ ve nişāne uydırılıp (11) āteş olına ba‘dehu falyaya dağı āteş olunduğda bārūtuñ ḍarbını evvel (12) vaż‘ olunan degirmi ağaç ṭābla³²⁷ görür sepete ḥalel³²⁸ gelmeyüp ḥıfz (13) ider zīrā işbu sepet şekli-i beyzāvī olduğında mā‘adā şaldırmışdur (14) işbu taḥrīr olunan degirmi ṭābla³²⁹ ḳonmadığı şūretde ihtimāldür ki bārūtuñ (15) ḍarbından pārenüp ḥaṭā vāḳi‘ olur bu mişillü ḥuşūşlarda kemāl-i (16) diḳḳat ve ihtimām itmek lāzımdur ve işbu sepet hūmbaraları ser-ḥadlerde (17) bulunması ehemmi-i mühimmedendür zīrā *el-‘iyāzen bi’llāhi te‘ālā* giçe ḥālinde düşmen (18) metrīs aldığı mülāḥaza olındığı gibi sepet hūmbarasınıñ bu nev‘inden (19) birisi taḥrīr olunan ḳā‘ide ile doldırılıp mazanne olan semte

[30b]

(1) atılduğda düşdüğü maḥalde dağı inmeğe başladığı gibi tıpayā geçirilen (2) bārūtlı fetillerden muşamma‘lara āteş te’sīr idüp tutuşur zemīne (3) indigi gibi meş‘ale gibi yanup etrāfını rūşen eyledükde düşmen (4) ‘askeri varise müşāhede olınup top ve tüfeng ile ṭard (5) ve ba‘id olunur bu vechile metrīs alamazlar ve işbu sepeti dağı düşmen (6) tarafından toprak atmağla ve sā’ir vechile setr idüp maḥv idemezler (7) zīrā hem yanup ve hem pey-der-pey nāmlūlaruñ ḳurşunu ve oṭalarda (8) olan el hūmbaraları pārenüp düşmen ‘askeri yanına dağı gelmeyüp (9) perīşān olmalarına bā‘iş ve bādī olur ve hem biri pārelendükde (10) düşmene rahne-i ‘azīm virür ve hem sepet hūmbarasından aşıl murād (11) olan dağı bunlardur **tarz-ı āḥer sepet hūmbarası yapmasınıñ** (12) **beyānındadır** ḳuşāḳsız muḥtaşar³³⁰ sepet hūmbarası yapmak murād (13) olunduğda peştemāl ḳadar iki üç ḳat yelken bezi içine ḳum (14) veyāḥūd bıçḳı ḡubārı ḳoyalar ki devşirildükde topalağı hāvāna (15) şıgacağ ḳadar ola ol miḳdār ḳum ḳoyup ve bezi devşirüp (16) el hūmbaraları ḳalınlığı bir şopa mişillü müdevver ağacı bezüñ devşirilen

³²⁶ Metinde “davalmağa” şeklinde yazılmıştır.

³²⁷ Metinde “ṭābla” şeklinde yazılmıştır.

³²⁸ Metinde “ḥalel” şeklinde yazılmıştır.

³²⁹ Metinde “ṭapla” şeklinde yazılmıştır.

³³⁰ Metinde “muḥtaşar” şeklinde yazılmıştır.

(17) yerinden içine şokup ip ile muhkem bağlayalar ki gürz şeklinde (18) bir şey olur **a** (ا) şekli gibi ba' dehu işbu eczaları kazğanda erideler (19) çam sakızı 3 kıyye revğan-ı toñ 1,5 kıyye zift 7 kıyye nef t yağ 0,5 kıyye şem' -i ' asel 2 kıyye

[31a]

(1) işbu eczalar kazğanda eridükde içine ol gürz şeklinde olan top (2) bez batırılıp geregi gibi kalafât eyleyeler lakin şap ağacına (3) bağlana mahallere bulaşdırmayalar hemân müdevver gülle gibi olan mahallerine (4) kalafât eyleyeler ve bıçkıdan hâşıl olan ağaç tozu içine (5) yuvarlayalar ki yapışıp geregi gibi takviyyet bula tamâm kuruyup (6) donduğda şapdan bağını çözüp ağacını çıkaralar ve içinden (7) kumını boşaldalar kalafātuñ kuvvetiyle müdevver gülle şeklinde kalup (8) kalur ba' dehu işbu eczaları dağı bir kazğanda erideler çam sakızı 2 kıyye (9) toñ yağ 0,5 kıyye zift 2 kıyye nef t yağ 1 kıyye kükürd 1 kıyye güherçile 2 kıyye saşık (10) olmamış bārüt 2 kıyye şem' -i ' asel 2 kıyye kükürd güherçile ve bārütdan mā' adāsını (11) kazğanda eridükde âteşden indirüp anları dağı karışdıra ba' dehu (12) dağı sıcak iken pāçavra³³¹ ve gerek üstübi kettānı el humbaraları (13) gibi dağı ufarak yuvarlak olacağı kadarını bulamaca şokup (14) geregi gibi emdirüp bir miqdār donduğda tıpa eczāsı içinde (15) yuvarlayup ufağ ufağ yuvarlağlar yapalar tamâm olduğda (16) kalafât olunan kalıbuñ dibine tamâm tıparları dibe gelmek şartıyla (17) üç dāne memlū el humbarası vaz' olunup ba' dehu zıkr olunan (18) pāçavra³³² yuvarlağlarını tertīb ile el humbaralarınıñ üzerine (19) birer birer yirleşdireler ve aralık kalan mahallerine bez kettān

[31b]

(1) pāçalarıyla şıkışdıra yar ı mahalle geldükde **b** (ب) şeklinde gösterilen (2) zebāneli tıpanuñ aşağı ucına yüz dirhem miqdār ı tıpa eczāsı (3) bir bez tobra ile bağlana ve eczā tobrası kalıbuñ tamâm ortasına (4) rāst tıpa ile vaz' olına ve etrafına vech-i meşrūh üzere pāçavra³³³ (5) yuvarlağı ile ve bez pāçalarıyla kalıbı geregi gibi şıķı doldıralar (6) tamâm olduğda kalıbuñ kalafāt olmayan yukarisından bezi (7) devşirüp tıpanuñ kalını içerüde kalmağ üzere tıpanuñ (8) ince³³⁴ yerinden bezi bağlayup ziyādesini kesüp atalar **c** (ج) (9) şekli gibi olur ba' dehu kalafātsız kalan tıpa diblerini dağı (10) kalafāt eyleyeler tamâm olduğda **d** (د) şekli gibi timurdan yapılmış (11) tūfeng nāmlūları dibleri gāyet

³³¹ Metinde "paçāvra" şeklinde yazılmıştır.

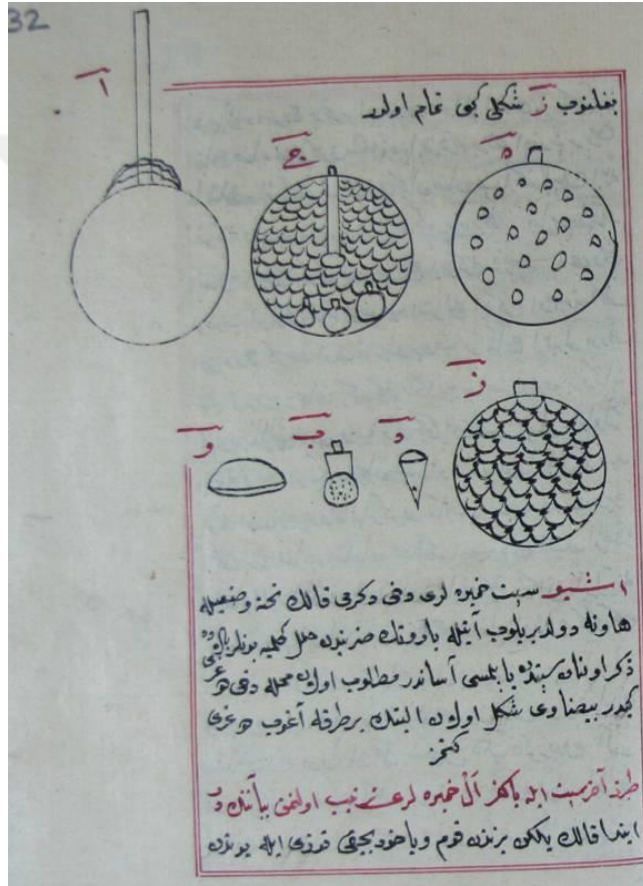
³³² Metinde "paçāvra" şeklinde yazılmıştır.

³³³ Metinde "paçāvra" şeklinde yazılmıştır.

³³⁴ Sehven "içine" şeklinde yazılmıştır.

sivri ve ince ola nāmlūlar (12) ziyāde bārūt ve şıķı ķurşun ile memlū ola ve falyaları (13) bir miķdār çukur ola ağızlanup mercimek ķadar falya ukurına (14) bārūt çamuru yapışdıralar ķuruduķda üzerlerine iriş (15) ile ufacıķ kāğıdlar yapışdıralar ki falya ağızlığı bozılmaya (16) bu vechile nāmlū tamām olduķda ķalıbuñ taşrasından dā'iren-mādār (17) oķmaķ ile ķaķıla ki h (•) şekli gibi olur v (•) şekli gibi ķalıbuñ (18) dibine rāst bir timur as ķalıbuñ dibine ķalafāt ile yapışdı- (19) -rılıp andan şoñra sāyishāne urġanı ile ıpadan ħalkā

[32a]

(1) baġlanup z (ز) şekli gibi tamām olur

(2) işbu sepet ħumbaraları daġı degirmi ķalın taħta vaż'ıyla (3) hāvana doldırılıp atıla bārūtuñ arbından ħalel³³⁵ gelmeye bunlar bālāda (4) zıkr olunan sepetden yapılması āsāndur maṭlūb olan maħalle daġı doġrı (5) gider beyzāvī şekl olan elbetde bir arafa aġup doġrı (6) gitmez

(7) tarz-ı āħer sepet ile yalnız el ħumbaraları tertīb olınmaķ beyānındadır (8) ibtidā ķalıñ yelken bezinden ķum veyāħūd bıçķı tozu ile bundan

³³⁵ Metinde "ħalel" şeklinde yazılmıştır.

[32b]

(1) aḳdem bālāda şerḥ ve tahrīr olındığı minvāl üzere **a** (ا) şekli gibi (2) ağaç şapa bağlu gürz şeklinde yapılduğda bezüñ üzerine bir parmak (3) ıalınlığı dā'iren-mādār üstübi kettān şarup igne iplik ile (4) taḳviyyet virüp ḥāzır ola andan şoñra 1 kıyye bezir yağı 1 kıyye ıam saıızı (5) āteşde eridüp gereği gibi imtizāc eyledükde 532 dirhem zift dağı vaż' (6) olınup ol dağı tamām eriyüp imtizāc eyledükde üç yüz elli (7) altı dirhem kiremit otı ıarışdırup bulamaı eyleyeler bu dağı (8) tamām olduğda sıcaı iken gülle şeklinde ḥāzır olan bez ve kettāna (9) işbu bulamacı emdirüp gereği gibi ıalafāt eyleyeler tamām olduğda (10) ince keremid otı ki ḥorāsān³³⁶ ta'bir olındur yuvarlağı keremid (11) otı üzerinde yuvarlayalar ki bulamaca yapışup taḳviyyet vire (12) ancak bezüñ ağaca bağlanan mağalli ki ip bađ altıdur ol mağallere (13) bulamaıdan bulaşdırmayalar ipden aşığı gülle şeklinde olana (14) bulaşdırup ıalafāt ideler bu vechile tamām olduğda gereği gibi (15) ıurıyup toñduđda ağacuñ bağlarını ıözüp ııkaralar (16) ve içinde olan ıum veyāḥūd tozu boşaldalar bulamacuñ (17) taḳviyyeti ile yuvarlaı gülle şeklinde ıalib ıalur ba'dehu el (18) ḥumbaralarınıñ ııpararı ikişer parmak ıadar ıışsa ola ve eczāsı (19) gevsək dolmuş ola bu vechile el ḥumbaraları doldurup

[33a]

(1) ve ııpararınıñ ağızları diııkatlice ıazınup muḥkem saıı olınmış (2) bārütü şı ile taḥmīr idüp ııpararuñ ağızlarına eczāsı (3) üzerine şuluca şuluca ol bārüt ıamurından yapışdırup (4) ıurıdalar andan şoñra şeklüñ içine aldığı ıadar memlü el ḥumbara- (5) - larını perdāḥlı³³⁷ saıı olınmamış bārüt ile mađlūt doldıralar (6) ve gereği gibi silkeleyüp bārüt şııışduğca boş olan yerleri (7) bārüt ile şıılana gevsək ıalmaya ba'dehu **b** (ب) şekli gibi zebāneli (8) memlü ııpanuñ ıalıñ yeri içerüde ıalmaı üzere ıalībuñ bulamaı (9) bulaşmayan bezini dūşirüp ııpanuñ ince mağallinden bağlayalar (10) **c** (ج) şekli gibi olur andan şoñra ııpanuñ üzerinde bağlanan ve sā'ir (11) ıalafātsız ıalan mağallerine dağı ıoyuca bulamaı ile ıalafāt olınup (12) ḥorāsān ile taḳviyyet virile tamām doñ[duı]dan şoñra taşradan dibine (13) **d** (د) şekli gibi bir timur müfaııcarca degirmi tās bulamaı ile yapışdırla (14) ba'dehu ııpanuñ ince olup taşrada ıalan mağallinden başlanup urđan (15) ile dökme gibi uralar tamām olduğda yine

³³⁶ Metinde "ḥoresān" şeklinde yazılmıştır.

³³⁷ Metinde "perdaḥlı" şeklinde yazılmıştır.

bulamaçla alafat olup (16) orasan³³⁸ iinde yuvarlayalar h (o) ekli gibi tamam olur ekal bu daı (17) havana va⁶ olup atıldıda bundan adem sepet umbaraları atılması (18) falında tarir olındıı minval zere havanun azinesi dolduda (19) zerine alınca degirmi tata bla zerine va⁶ olup erafi

[33b]

(1) toprak ile ııdırılı ki arby tata bla grp zarar gelmeye (2) ve havanun menzili kırk be derece ile uydırılıp atıla ibu tertib (3) dmen ‘askerinun gerek svarisi ve gerek piyadesi alaylarına atılıp (4) tamam zerlerine indkde tıpası dgindıı gibi ierde olan (5) brt tıtuup prelenr ve tertib olunan meml el umbaralarının (6) daı tıparaları brtun aeinden tıtuup erafa taılur (7) ve tıparaları kıa olduından her biri der- aab ae alup prelenr (8) dmene ‘azim rahne virr

(9) ibu tarir olunan ar ve tertib yalnız tfeng nmllarıyla tertib (10) olunma beynındadır vech-i mer zere bulamaç ile alafat olunan

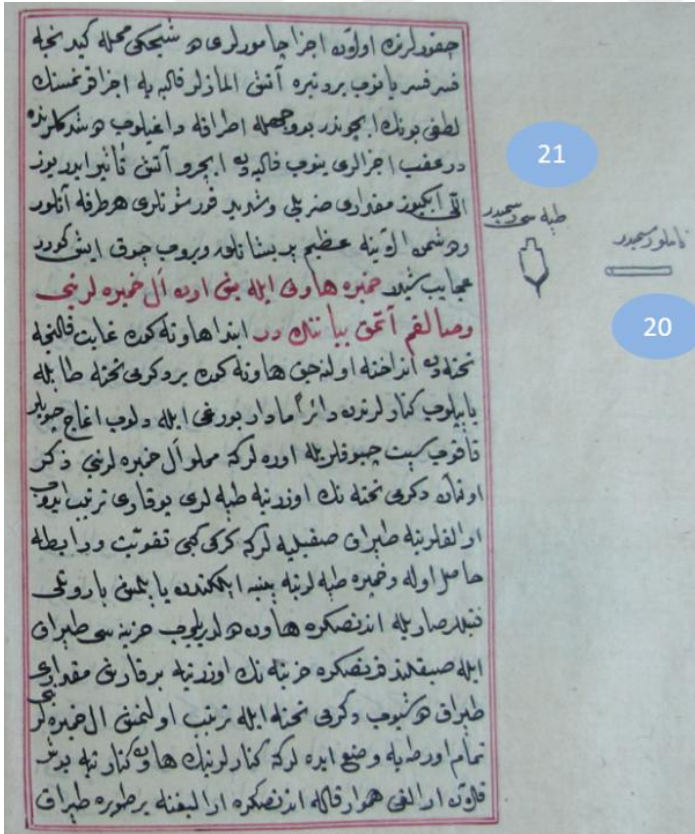
[34a]

(1) alup hazır olduda boyları drder parmak am timurdan (2) yapılı tfeng nmlları gereı gibi ziydece brt ve urun (3) ile gyet ıı dolduralar ve zikr olunan

³³⁸ Metinde ‘orasan’ eklinde yazılıtır.

nāmlūlaruñ falyaları (4) mercimek miqdārı çanak hazīneli çukurcağ ola falya deligine (5) şıķı şıķı tıpa eczāsı ile ağızlayalar ve tıpa eczāsını şu ile (6) taħmīr³³⁹ idüp zıkr olınan falya çukurına noħūd miqdārı eczā (7) çamurından yapışdıralar ve qurıdalar andan soñra qalıbuñ içine (8) ağızına degin aldığı miqdār bir qat nāmlū ve bir qat saħķ olınmamış (9) dānelū bārūt ile doldıralar ve ağızına berāber geldükde silkeleyüp (10) gereği gibi şıķışdıralar ve zebāneli tıpayı qoyup qalıbuñ qalafātsiz (11) qalan bezi dūřirilüp tıpa ince maħallinden bağlayalar ba‘dehu qalafātsiz (12) qalan maħalleri dağı qalafātlanup tamām toñduqda bulamaç ile dibine (13) timur tās yapışdıırıldıqdan soñra üzerine urđan ile dikme gibi (14) öreler ve örgileruñ dağı üzeri qalafāt olınup ħorāsān³⁴⁰ (15) ğubārı içinde yuvarlaya tamām qurıyup ħıfz olına ħumbara (16) hāvanı ile atılmaq iktizā eyledükde bu dağı qalıncı degirmi tahta tābla (17) ile atılır tamām indigi maħalde tıpası dođundıđı³⁴¹ gibi içinde (18) olan bārūt tūtıřup pārelenür ve içinde olan yüz elli (19) ve iki yüz miqdārı tūfeng nāmlūlarını eṭrāfa dağıdır ve falya

[34b]

³³⁹ Metinde “taħmīr” şeklinde yazılmıştır.

³⁴⁰ Metinde “ħorāsān” şeklinde yazılmıştır.

³⁴¹ Metinde “döğündiği” şeklinde yazılmıştır.

(1) çukurlarına olan eczâ çamurları düşeceği maḥale gidince (2) fısır fısır yanup birdenbire âteş almazlar falyaya eczâ kōnmasınuñ (3) luḥfi bunuñ içündür bu vechile eṭrāfa dağılup düşdüklerinde (4) der-‘aḳab eczāları yanup falyadan içerü âteş te’şir ider yüz (5) elli iki yüz miqdārı đarblı ve ūedid kūrşunları her ıarafa atılır (6) ve düşmen alayına ‘azīm perīŷānlık virüp çok iş görür (7) ‘acāyib ūeydür **ḥumbara hāvanı ile beş on el ḥumbaralarını** (8) **ve ūalkım atmak beyānındadır** ibtidā hāvana göre ğāyet ıalınca (9) taḥtadan endāḥte olınacağ hāvana göre bir degirmi taḥta ṭābla (10) yapılup kenārlarından dā’iren-mādār burđı ile delüp ađaç çiviler (11) kağup sepet çubuğlarıyla uralar ki memlū el ḥumbaralarını zıkr (12) olınan degirmi taḥtanuñ üzerine ṭıparaları yuğarı tertīb idüp (13) aralığlarına ṭoprađ ūıķılayalar ki gereği gibi tağviyyet ve rābıṭa (14) ḥāşıl ola ve ḥumbara ṭıparalarına penbe ipliğinden yapılmıŷ bārūtlı (15) fetilleri ūarıla andan ūoñra hāvan doldırılıp ḥazīnesi ṭoprađ (16) ile ūıķılanduđdan ūoñra ḥazīnenüñ üzerine bir karıŷ miqdārı (17) ṭoprađ dōŷeyüp degirmi taḥta ile tertīb olunmıŷ el ḥumbaralarını (18) tamām ortaya vađ‘ ideler ki kenārlarınıñ hāvan kenārına boŷ (19) ıalan aralığı hem-vār ıala andan ūoñra aralığına bir ṭobra ṭoprađ (20) nāmlū resmidür (21) ṭıpası resmidür

[35a]

(1) döküp tepecek ile geregi gibi hem-vār şıkılana ve el humbaralaruñ (2) dağı aralıkları toprak ile tıplarına berāber şıkılanup ba' dehu (3) hāvanı nişāna teveccüh itdirüp sigilleri važ' olma ve kırk beş (4) derece ile hāvana menzil virildükden soñra tıplarauñ ağızları (5) kazınup birer miqdār tıpa eczāsı koyalar andan soñra tıplarauñ (6) ağızlarına bir bārütlü fetil dolaşdıralar atılmağ murād olunduğda ibtidā (7) fetiller āteş olup tıplar tıtışduğda falyaya āteş virile (8) bu vechile ihtimām olunduğda dāneler saçma misāli top (9) gidüp eyü olur

(10) **şekl-i peşrev ve şalkım el humbaraları ne vechile kondığını gösterür**

(11) **bu dağı yalnız peşrev tahta üzerine** tıpları yukarıya el humbaraları ne vechile konur ve şıkılmamış toprak üzerine eczā ne vechile kondığı gösterür eczā noğtalar olacağdur

(12) **şekl-i degirmi tahtaya** dizilüp ve tıpları

(13) **tarz-ı āher şalkım atılmasnuñ beyānındadır** hāvana göre (14) gāyet kalıñ tahtadan bir degirmi peşrev yapıla hāvanuñ kenārlarına (15) ikişer parmağ boş qala şıkı olmaya hāvanuñ hazinesi (16) toprak ile geregi gibi şıkılayup tamām dolduğda hazinenüñ üzerine (17) üç dört parmağ döşeme toprak peşrevi važ' idüp etrafını

[35b]

(1) hāvan kenāryla boş qalan mağallinden ve birer miqdār tahta üzerinden (2) geregi gibi toprak ile şıkışdıralar ve etrafını dağı hem-vār (3) şıkışdıralar ve peşrevin üzerine üç dört parmağ miqdārı (4) toprak koyup kaç dāne şalkım murād olunur ise el humbaralarını (5) dibleri tahtaya degerek toprağa gömüp tıpa cümle bir yire getirerek³⁴² (6) nizām ile važ' olunduğdan soñra etrafına toprak koyup geregi gibi (7) şıkışdıra tamām tıplara berāber toprak şıkışduğda tıpa aralarını (8) dağı bir ince kazık ile geregi gibi şıkışdıralar ki aralık qalmaya (9) tıplar ve toprak düz ola ba' dehu hāvanı mağall-i nişāna teveccüh (10) itdirüp sigilleri važ' ve terāzü ile tamām kerterizi nizām (11) virildükden soñra āteş olacağı vağt tıpların ağızlarını (12) kazıyup eczāları nümāyān olduğda bir miqdār üzerlerine eczā (13) ile ağızlayalar ki āteş olunduğda cümle tıplar birden āteş ala (14) ba' dehu falyaya āteş olunur ve şalkım atılan hāvan kırk beş dereceden atılması münāsibdür

(15) **humbara hāvanı ile atılan fūcı tertibinüñ kâ'idesi beyān olunur**

³⁴² Metinde "getürirerek" şeklinde yazılmıştır.

[36a]

(1) ibtidā kebīr ḥumbara hāvanīnuñ ḥazīnesi üzerine şığacağ kadar bir qā'ide (2) vārul şeklinde bir fūcī yapıla ve muḥkem timur çenberler ile taqviyyet (3) vireler ba' dehu memlū el ḥumbaraları ve ağızlıqları eczālu memlū tūfeng (4) nāmlūları maḥlūt fūcī içine tertīb ve bir qat saḥq olmamiş (5) dānelū bārūt vaż' olup aralıkları bārūt ile şıqışa (6) ve tamām³⁴³ orṭa yerine on dōrt çapında bir memlū ḥumbara (7) dānesi vaż' olma ancak gerek işbu ḥumbaranuñ ve gerek el (8) ḥumbaralarınıñ tıpanları ikişer parmağ kışa ola ve hem eczāları (9) gevşek dolmuş ola bu vechile tamām fūcī dolduğda bir qalınca (10) taḥtadan fūcīya degirmi qapağ olma lākin taḥta orṭa yerinde tıpanuñ (11) zebānesi geçecek kadar deligi ola ki tıpanuñ içine zebānesi (12) delikden geçirilüp

³⁴³ Bu "tamām" kelimesinden sonra sehven "yerine" yazılmış, bilahare üstü çizilmek suretiyle iptal edilmiştir.

tıpanuñ qalıñ maħalli fuçınuñ içine girmek (13) üzere qapak vaż' olup üzerine urğan ile dökme gibi (14) şıkıça örile ve tamām örildükde revğan-ı toñlı zift ile qalafāt (15) eyleyeler hāvan ile atılmaq iqtizā eyledükde bu daħı degirmi qalınca (16) taħta tıbla ile hāvan vaż' olma ki qarbdan pārelenmeye

(17) zebāneli tıpa resmi

(18) dolmuş ve örilmiş fūçı resmidür

(19) fūçınuñ resmidür

[36b]

(1) **ħumbara hāvanı ile moloz taş atılmaq beyān olunur** (2) hāvanı qā' ide üzerine ziyādece bārūt ile doldırılıp (3) ħazinesi tamām toprak ile şıkılanduqdan soñra ħazinenüñ üzerine (4) iki üç parmaq toprak döşeyüp bir yaşsıca tomār ile geregi (5) gibi toprağı şıkılayalar eger bālāda şekl olındığı gibi maħşüş (6) hāvanı var ise yaşdıq için hāvanda maħşüş³⁴⁴ gedik (7) ol gedik toprak ile şıkılana andan soñra mümkün mertebe bir yaşsı (8) büyücek taş toprağıñ üzerine vaż' idüp etrafından (9) hāvan kenārlarına varınca iki üç parmaq miqdārı boş (10) qalan maħalleri dā'iren-mādār geregi gibi toprak ile hem-vār şıkılana (11) andan soñra bir miqdār ufağ moloz qonup etrafı toprak ile (12) şıkılana yine bir miqdār moloz daħı ortaya istif olup (13) etrafına toprak vaż' olma ve geregi gibi şıkılana bu vechile tamām (14) olduqda atılacaq semte hāvanı qā' ide üzere uydırıp (15) āteş olma işbu moloz yakın maħalle isti' māl olunur ki düşmen (16) 'askeri taqarrüb ħāşıl eyledükde iqtizā ider ve nef' i 'azımdür (17) zırā moloz hevāya çıqıp düşmen 'askerinüñ üzerine yağmur (18) gibi nāzil olup düşmene rahne-i 'azım virer **uzaq menzile** (19) **top ile ħumbara atmasınıñ qā' idesi beyānındadır**

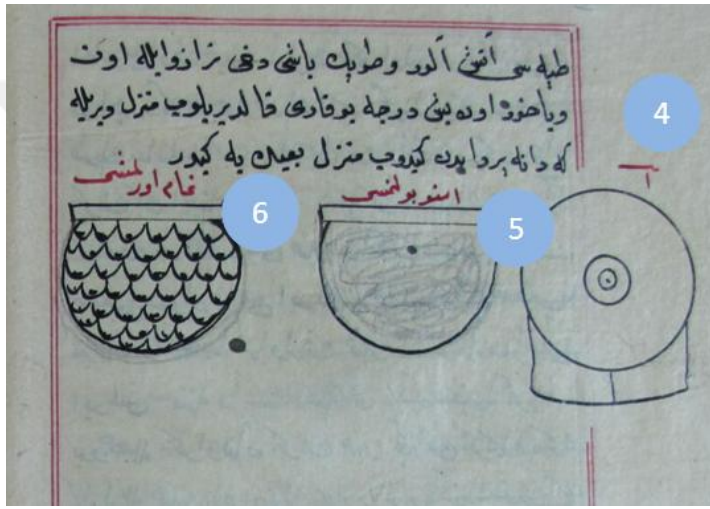
[37a]

(1) işbu 'amel ufağ ħumbara dāneleriyle mümkün olur uygunca top (2) olmalıdır ki ħarbice topuñ içine girmek mümkün ola ibtidā (3) topuñ çapına rāst dört beş parmaq qalınca bir degirmi ağaç (4) tekerlek gibi āyine yapılıp **a** (l) şekli gibi ki ortasından bir deligi (5) ola ve bir tarafıñ deligi ħumbara dānesinüñ boğazı rāst (6) şığacaq miqdār vāsi' oyulup kuşūr deligi şıkıca (7) girmek vechiyle ħāzır olduqda ħumbaranuñ boğazı vāsi' ce (8) oyulmuş semtine rāst ve tıpası delige şıkıca girüp (9) bu vechile zıkr olunan tekerlek ħumbara geçdükdde tekerlegüñ degirmi (10) kenārlarıyla ħumbaranuñ üzerine

³⁴⁴ Metinde "maħşüş" şeklinde yazılıyor.

pāçavralar³⁴⁵ veyāḥūd üstübi kettān (11) şaralar ki palasturpa maḳāmında ola ve dağılmamaḳ için (12) üzerini ince sīcim ile öreler atılmaḳ iḳtiżā eyledükde tekerlegüñ (13) yüzinden tıpanuñ başına varınca boş alan deligi saḫḳ olmuş (14) bārūt şıılayalar ki opa bārūt onduḳda ıkr olman (15) tekerlek daḫı opa şııca vaż' olunup omār ile bārūtuñ (16) üzerine indirildükde tekerlegüñ bārūtlı deligi opuñ (17) bārūtına vara andan şoñra bir miḳdār omār uralar ki ḫumbaranuñ (18) eḫrāfında olan kettān yapılıp şıışur tamām olup atıldıḳda (19) bārūtuñ āteşinden tekerlek deliginde olan bārūt tıtışup

[37b]

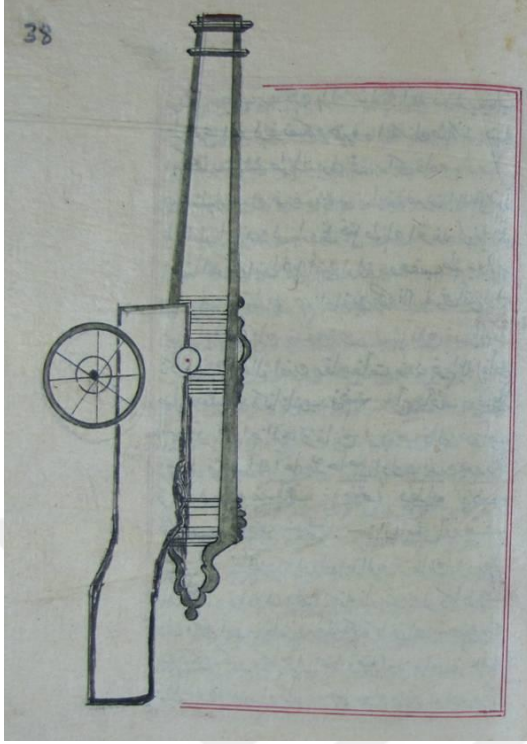

- (1) tıpası āteş alur ve opuñ başı daḫı terāzü ile on (2) veyāḥūd on beş derece yuḫarı aldırılıp menzil virile (3) ki dāne pertābdan³⁴⁶ gidüp menzil-i ba'ideye gider
- (4) elif (ل)
- (5) üstübülenmişi
- (6) tamām örilmüşi

³⁴⁵ Metinde “paçāvralar” şeklinde yazılmıştır.

³⁴⁶ Metinde “perdābdan” şeklinde yazılmıştır.

[38a]³⁴⁷

[38b]

(1) **nev'-i āḥer** top bir **qā'**ide palasturpa ile doldurilup (2) **ṭomāri** urıldıḡdan soñra **ḥumbara dānesinüñ** tıpasına penbe (3) ipliginden yapılmış **ṭopuñ** boyı qadar bir iki qat **bārütli** (4) fetil bağlayup **ba' dehu ḥumbara dānesi** bir ince şırıq ile palasturpa- (5) -nuñ üzerine indireler **bārütli** fetil **ṭopuñ** ağızından güverteye atılmaq (6) **ıqtizā** eyledükde **ibtidā** fetil **āteş** olına **der-'aḳab** tıpayı varır (7) tıpa daḡı tıtuşdıḡı **fehm** olındıḡı gibi **falyaya** daḡı **āteş** olına (8) **pāçavra**³⁴⁸ **yapmasın** **qā'idesi beyānında**dur **bālāda** (9) **zıkr** olındıḡı **minvāl** üzere birkaç qat bezden **ḡum** ile **aḡaç** (10) şapa bağlanup ve **kettānlanup** **zift 1 kıyye çam sağızı 0,5 kıyye revḡan-ı ṭoñ 0,5 kıyye** (11) **şem'-i 'asel 1 kıyye** işbu **eczāları** **qazḡanda** eridüp **qalıbı** **qalafāt** (12) **eyleyeler** ve **bıçqı** ile **aḡaçdan** **ḥāşıl** olan **toza** yuvarlanup (13) **ḡurıdalar** **ba' dehu bezir yağı 1,5 kıyye terementi 1,5 kıyye qatırān 3 kıyye zift 3 kıyye** (14) **kükürd 2 kıyye çam sağızı 2 kıyye şem'-i 'asel 2 kıyye saḡḡ** olmamış **bārüt 1 kıyye** (15) **neft yağı 1 kıyye kāfūr 100 dirhem** **zıkr** olınan **eczāları** **qazḡanda** erideler (16) **ba' dehu kükürd** ve **bārütü** daḡı içine **qarışdıralar** ve **kāfūri** (17) daḡı **vaz' idüp** **qarışdıralar** **lākin kāfūruñ saḡḡı** **dibek** (18) ile mümkün **degüldür** bir **kāse**

³⁴⁷ Bu sayfada sadece şekil vardır.

³⁴⁸ Metinde "paçāvra" şeklinde yazılmıştır.

içine vaz' olma ve üzerine gelince (19) kıral şuyı ta'bir olunan keskin rûh vaz' olma böylece

[39a]

(1) bir giçe devr kıral şuyı mahv olup uçar lâkin kâfûri un gibi (2) ince gubâr ider her kangı terkibe kâfûr vaz' olmaçak ise (3) böyle itmege muhtâçdur ve işbu kâfûruñ fâ'idesi çokdur âteş (4) ve 'alevine şiddet ve kuvvet hâşıl eylediğinden mâ'adâ kâfûrsız (5) terkib yarım sâ'at kadar dayanup yanması mümtedd olsa kâfûr (6) olan terkib bir sâ'at ve dahı ziyâde mümtedd olmasına sebep (7) olmuş olur ve bu vechile kâfûr gubârı dahı karışdırılıp (8) andan soñra pârça pârça üstübi kettânları ve bezleri batırıp (9) muşamma' eyleyeler ve bıçkı tozına atup pāçavraların³⁴⁹ nemini (10) alalar bunlar dahı hâzır olduğda bir zebāneli tıpanuñ aşağı (11) ucına balmumu ile yapılmış bir muşamma' tobra ile tahmīnen³⁵⁰ (12) elli dirhem miqdârı tıpa eczâsı bağlayalar harkuñ içine (13) zıkr olunan eczâlu pāçavraları³⁵¹ şıķı şıķı doldıralar ve ba'zen (14) aralıklarına findıķ miqdârı kükürd pârçaları vaz' eyleyeler (15) nişfına yakın geldükde tıpalı tobrayı dahı koyalar ki tıpanuñ (16) zebānesi kâlībuñ ağzına râst gelsün andan soñra tobra (17) ve tıpanuñ etrâflarını gereği gibi şıķı şıķı pāçavralar³⁵² ile (18) tâ kâlībuñ ağzına berâber doldıralar tamâm olduğda harkuñ kalafâtsiz (19) kalan bezini düşürüp tıpanuñ ince yerine bağlayalar ve ziyâde

[39b]

(1) kalın bezleri kesüp atalar ve kalafâtsiz olan mahallerini dahı ziftleyüp (2) tamâm olduğda tıpadan başlayup urğan ile öreler atılmaķ iktizâ (3) eyledükde bunu dahı kalınca degirmi tahta t̄abla ile atalar ki darbdan (4) pârelenmeye işbu pāçavra³⁵³ ser-hadd-i islâmiyyelerde bulunması lazımdur (5) zîrâ düşmen zuhûrında giçe karañluğında gelüp metris alacaķları (6) vaķt mülâhaza olındığı gibi hâvan ile şübhe olunan semte (7) bir dānesi atılır tamâm yire indigi gibi tıpası döginüp (8) tobra içinde olan eczâ tutışur ve pāçavralar³⁵⁴ dahı 'alevlenüp (9) şu'lesi etrâfi rüşen ider düşmen gelmiş ise müşâhede (10) olunur kal'anuñ t̄abyalarından tûfeng endâzlar kûrşun ile (11) ve top atmağıla

³⁴⁹ Metinde "paçāvraların" şeklinde yazılmıştır.

³⁵⁰ Metinde "tahmīnen" şeklinde yazılmıştır.

³⁵¹ Metinde "paçāvraları" şeklinde yazılmıştır.

³⁵² Metinde "paçāvralar" şeklinde yazılmıştır.

³⁵³ Metinde "paçāvra" şeklinde yazılmıştır.

³⁵⁴ Metinde "paçāvralar" şeklinde yazılmıştır.

düşmeni metrîs almakdan [men^ç ider işbu]³⁵⁵ tağdırce (12) düşmenüñ şığınacak metrîsi olmadığından müteferriğ perîşân (13) olurlar ser-ħadlere ğāyet lāzımlı olduğından mā^ç adā düşmen (14) kıla^çından dağı tażyıķ-i düşmen için metrîsler alınup muħāşara (15) olınan al^çalardan dağı eger derūnında aħşābdan yapılmış ebniyye (16) ve büyüti olup iħrāķı mülāhaza olınan maħallere dağı araf (17) araf metrîslerden biraç yüz pāavra³⁵⁶ al^çaya endāhte olınsa (18) elbetde bir arafdan utışup muħterik olacağı muħaadur (19) zırā biraç maħalden araf araf bilā-fāřıla endāhte olındığı gibi

[40a]

(1) düşmen şaşırup men^ç ve def e kādır olmazlar ve hem çok endāhte (2) olındığı ģalde ba^ç zılarını ğoremezler bu vechile al^ç a muħāřaralarında (3) dağı lāzımlı āletdür (4) a (ā) [...] ³⁵⁷ eczā obrası ğoşterildiği gibi orta yerine gelüp (5) erāflarına ve altlarına bağlı pāav[ralar bu řıķı řıķı važ^ç olınması (6) şeklidür] ³⁵⁸ b (b) [şekli] ³⁵⁹ tamām olmuş pāavra[nuñ] ³⁶⁰ üzeri urđan ile dökme (7) gibi örildiđinüñ şeklidür c (c) şekli zebāneli ıpaaya bağlanan eczā (8) obrasınıñ şeklidür nev^ç-i āher pāavra ³⁶¹ yapmasınıñ ā^ç idesi (9) **beyān olınur** ibtidā hāvanuñ apınıñ utrı miđdārı iki ^ç aded (10) ağadan ıpalar yapılup eczā ile doldıralar andan řoñra bir obranuñ (11) iine yüz dirhem miđdārı ıpa

³⁵⁵ Köşeli parantez iinde ğoşterilen ibare metinde silik vaziyettedir.

³⁵⁶ Metinde “pāavrā” şeklinde yazılmıştır.

³⁵⁷ Buradaki ibare silik vaziyette olduğundan okunamamıştır.

³⁵⁸ Köşeli parantez iinde ğoşterilen ibare metinde silik vaziyettedir.

³⁵⁹ Köşeli parantez iinde ğoşterilen ibare metinde silik vaziyettedir.

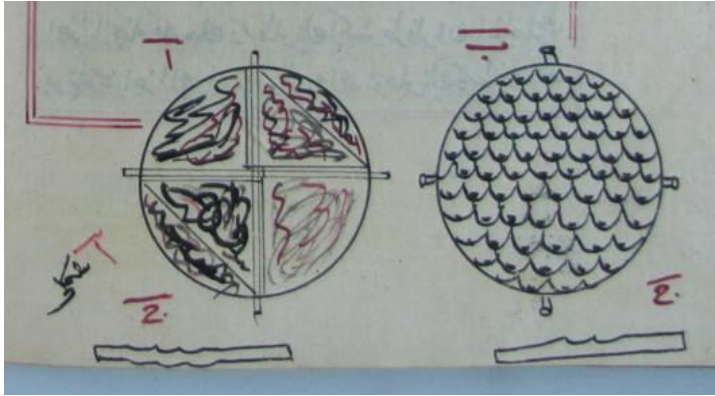
³⁶⁰ Köşeli parantez iinde ğoşterilen ibare metinde silik vaziyettedir.

³⁶¹ Metinde “pāavrā” şeklinde yazılmıştır.

eczāsı koyup şekilde gösterildiği (12) gibi tıparı eczā tıbrasınıñ içine geçirüp hac-vārī bağlayalar ki (13) eczā tıbrası tamām tıparıñ ortalarına gele ve tıparıñ tıbrada (14) eczā içine gelecek vasaılarınuñ ikişer taraflarından ağaçları (15) yon(t)ılu³⁶² eczāları bürine ve tıbra ile uçlarınıñ vasaılarına dağı

[40b]

(1) eczālarına rāst delikler delinüp penbe ipliği ile yapılmış bārūtı (2) fetiller geıürelere andan řoñra bezīr yağı 2 kıyye terementi 2 kıyye kıatrān 2 kıyye zift 2 kıyye (3) bunları kıazğanda eridüp pāıavraları³⁶³ ve gerek üstübi içine batırup (4) geregi gibi emdirüp muşamma^c gibi ideler andan bııķı tozına burağalar bunlar (5) dağı ĥāzır olduğda tıparıñ ortasında olan eczā tıbrasınıñ (6) etrāflarına işbu bağlu pāıavraları³⁶⁴ dā'iren-mādār yuvarlağ şekilde (7) olmağ vechiyle şarup ve aralıklarına ba'zen ağaç yonğacııları³⁶⁵ (8) ve findıķ kıadar kükürd pāıacııları³⁶⁶ dağı kıoyalar ve üzerini ince (9) sicim ile řıķı řıķı şaralar bu vechile bir kıat pāıavra³⁶⁷ ve bir kıat (10) sicim şarıla tā tıparıñ uçları ikişer parmağ kıalınca pāıavra³⁶⁸ (11) tertīb iderek ve sicim ile gülle şekilde kıavice şararak (12) tamām olduğda yuvarlağı tıpa eczāsı içine yuvarlayalar ki (13) pāıavraların³⁶⁹ dā'iren-mādār üzerlerinden eczā geregi gibi yapışup (14) taıviyyet bula andan řoñra bir kıalınca bezden gömlek yapılu^p (15) işbu yuvarlađuñ üzerine geıürelere andan řoñra üzerini (16) urğan ile örüp tamām olduğda örgülerin üzeri dağı (17) zift ile kıalafāt olına

³⁶² Metinde “yonılu^p” şeklinde yazılmıştır.

³⁶³ Metinde “pāıavrāları” şeklinde yazılmıştır.

³⁶⁴ Metinde “pāıavrāları” şeklinde yazılmıştır.

³⁶⁵ Metinde “yonğacııları” şeklinde yazılmıştır.

³⁶⁶ Metinde “pāıacııları” şeklinde yazılmıştır.

³⁶⁷ Metinde “pāıavrā” şeklinde yazılmıştır.

³⁶⁸ Metinde “pāıavrā” şeklinde yazılmıştır.

³⁶⁹ Metinde “pāıavrāların” şeklinde yazılmıştır.

[41a]

(1) **a** (ا) şekli tıpalara eczā tıbrasınıñ vaż^c ve bārūtli fetiller ve sā'ir (2) pāçavralaruñ³⁷⁰ tertibi şeklidir **b** (ب) şekli tamām olup örilmış (3) pāçavranuñ³⁷¹ resmidür **c** (ج) şekli tıpalaruñ resmidür bu dağı ħumbara (4) hāvanı ile atıldıqda degirmi tahta t̄abla ile atılır (5) **tarz-ı āher pāçavra³⁷² yapmasınıñ k̄ā'idesi beyānındadır** (6) çam saķızı 2 kıyye zift 1 kıyye revġan-ı toñ 0,5 kıyye işbu eczāları bir qazġanda (7) erideler ba' dehu āteşden indirüp kükürd 3 kıyye güherçile 1 kıyyeq bunları (8) dağı qarışdırup ve bir vaķıyye miqđarı dağı saħķ olmamış dānelü (9) bārūt dağı qarışdıralar andan soñra beş altı parmaq boyında (10) ince maşura qalemler hāzır ideler ba' dehu qazġanda olan (11) bulamacuñ hażm³⁷³ idecegi miqđar üstübi kettān qazġana batırılıp (12) tamām emdükde el ħumbaraları qadar yuvarlaķ olacaķ kettānı (13) bir maşura qalem tamām ortasından geçmiş ola kettānı yuvarlaķ (14) şeklinde şıķalar bu vechile yuvarlaķlar hāzır olduklarında bir kebırce (15) tıpa bir iki maħallinden burġı ile delinüp bārūtli fetiller geçirile (16) andan soñra tıpanuñ aşaqı ucına bir muşamma' tıbra ile yüz dirhem (17) miqđarı tıpa eczāsı baġlayup hāzır olan yuvarlaķların (18) maşuralarından frengi sicim geçirüp eczā tıbrasınıñ etrāflarına (19) müdevver gülle şeklinde olmaq üzere yuvarlaķları baġlayup

[41b]

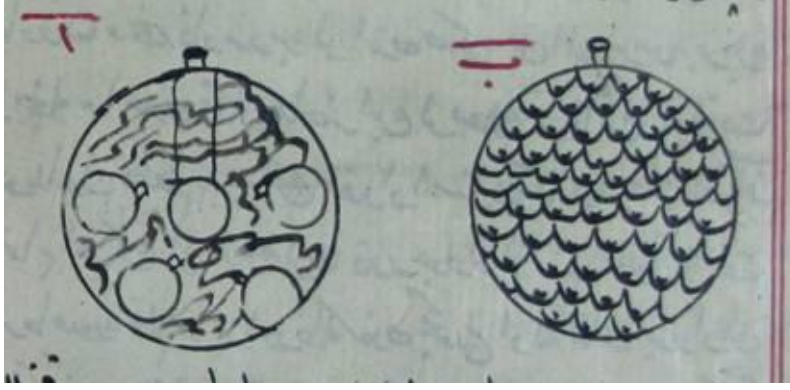
(1) ve üzerlerinden frengi sicim ile şıķı şıķı baġlaya ve yuvarlaķlaruñ aralıķ (2) qalan maħallerine sāde kettān şıķışdırup geregi gibi rābiṭa vireler tamām (3) olacağı vaķt kenārlarına dōrt beş dāne memlü el ħumbaralarını (4) tıpaları iç tarafına vaż^c olınup kettān ve sicim ile rābiṭa virdükden (5) soñra bir qalınca bezden gömlek diküp üzerine geçüreler andan soñra (6) urġan ile öreler ve tamām olduqda revġan-ı toñlı zift ile (7) qalafāt eyleyeler bu mişillü örgi urġanlarınıñ muqaddem bükimi (8) açılıp şābūn ile urġanları şābūnlayalar

³⁷⁰ Metinde “paçāvralaruñ” şeklinde yazılmıştır.

³⁷¹ Metinde “paçāvranuñ” şeklinde yazılmıştır.

³⁷² Metinde “paçāvra” şeklinde yazılmıştır.

³⁷³ Metinde “hażm” şeklinde yazılmıştır.

(9) a (İ) şekli yuvarlağlarınuñ ve tıpa ile eczā tıbrası ve fetiller (10) vaz'ınun resmidür b (↵) şekli tamām olup örildiği resmidür (11) tıpaye vaz' olunan bārütli fetilleri ibtidā şulıca çirîş (12) veyāhūd zamk şuyıla saħk olınmış bārütü taħmîr³⁷⁴ idüp (13) penbe ipliklerini nemlendirüp bārüt tozına yuvarlayalar (14) **tarz-ı āher pāçavra³⁷⁵ yapmasınuñ kâ'idesi beyānındadır**

[42a]

(1) reçine 1 kıyye kükürd 3 kıyye güherçile 1 kıyye işbu eczāları bir kazğanda eridüp (2) saħk olmamış bārüt 1 kıyye revğan-ı neft 1 kıyye ve bunları daħı qarışdıra (3) ba' dehu haźm³⁷⁶ ideceği miqdār üstübi kettān koyalar tamām ama muşamma' (4) gibi ola andan evvel üstübi el ħumbaraları kadar yuvarlağ toplar (5) yapalar ve ħuruyup taħviyyet bula tiz elden şu'le için ħumbara hāvanı (6) ile pāçavra³⁷⁷ atılmaħ iktizā eyledükde bir kebırce uzun tıpanuñ (7) ucına bir tıbra ile bir miqdār tıpa eczāsı koyup bağlayup (8) eczā tıbra ortaya gelüp etrafına işbu yuvarlağları degirmi (9) gülle şeklinde olmaħ üzere nizāmıyla vaz' ve yuvarlağların ba'zen (10) aralık kalan maħallerini zift parçalarıyla şıkışdıra ve bir yerde (11) durması için frengi sicim ile şararak taşrası kenārlarına (12) gelecek yerlerine beş altı kadar el ħumbaraları daħı vaz' olına ve frengi (13) sicim ile şara ki dağılmaya gülle şeklinde dura andan bir ħalın (14) bez daħı birkaç ħat şarup üzerini ħalınca frengi sicim (15) ile tıpadan başlayup öreler andan bir miqdār zift ve revğan-ı (16) tıñ eridüp ħalafāt eyleyeler bu daħı sepet ħumbarası gibi (17) degirmi taħta peşrev ile atıla zirā peşrevsiz atılsa hāvan (18) atılduħda ħarbe taħammül etmeyüp pārelenür **ve buña daħı** ibtidā üstübi (19) kettānı muşamma' idüp yuvarlağ yapılduħda ortalarına birer ince

³⁷⁴ Metinde "taħmîr" şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁵ Metinde "pāçāvra" şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁶ Metinde "haźm" şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁷ Metinde "pāçāvra" şeklinde yazılmıştır.

[42b]

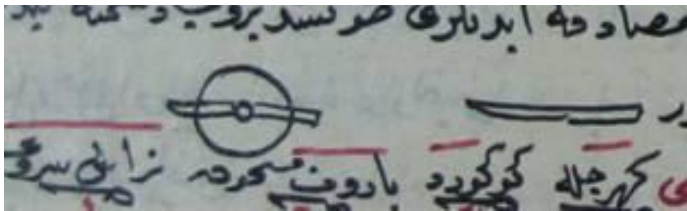
(1) kâmiş vaz' olunması münâsib olur zîrâ sonra eczâ tobrasınıñ (2) etrâfına nizâm ile rabt itmege ortaları kâmişdan delik (3) olmağa sicime dizilüp râbıta virmege âsân olur (4) işbu şekilde ortada şarı tıpa ile (5) eczâ tobrasıdur ve kırmızı halkalar üstübiden (6) yapılan toplardur ve siyâh ile yapılan el (7) humbaraları dâneleridür memlû ve toplu (8) olup ne vechile vaz' olındığınıñ resmidür

(9) işbu şekil pāçavranuñ³⁷⁸ tamâm olup (10) örüldiği resmidür

(11) **tarz-ı âher pāçavra³⁷⁹ yapmasınıñ kâ'idesi beyânındadır** (12) bārūt 5 kıyye güherçile 8 kıyye kükürd 10 kıyye kömür 12 kıyye tırâş-ı servî 12 kıyye 'ırâk-ı hâlişe 1 kıyye (13) işbu eczâlar başka başka geregi gibi saħk olınduğdan sonra (14) vezn olunup geregi gibi karışdıra ve terementi ve nef t yağına (15) geregi gibi alışdıra üstübi kettâna alışdıralar ve kettâni bu eczâ içine

[43a]

(1) yuvarlayalar ki eczâ geregi gibi kettâna yapışa pāçavra³⁸⁰ işbu kettândan (2) tertib olunur ve bālâda mezkûr olan vechile kalın bezden tobra içine (3) vaz' olunup ve üzeri urğân ile örile atılmak iktizâ eyledükde (4) peşrev kalınca tahta tâbla ile atılır **nev'-i âher top ile şağir** (5) pāçavra³⁸¹ yapma ve atmasınıñ tertibi beyânındadır şağir humbara hâvan- (6) -larınıñ kutrı miqdârı zîrde resm olındığı gibi bir tıpa doldırılıp (7) ortasından yünile eczâsı görine ve eczâ görinen maħalline eczâ (8) tobrası bağlanup ba' dehu eczâ tobrasınıñ üzerine bir kat pāçavra³⁸² (9) ve bir kat sicim şaralar tâ tıpa iki tarafından birer parmak kalınca (10) andan sonra ağaç gubârı içine yuvarlayalar tamâm kurduğda (11) üzerini daħı sicim ile öreler bunlar şağir hâvanlar ile donanma-i (12) hümâyün kalyonlarında küffâr kalyonlarına endâhte olduğda (13) yelkenlerine müşâdefe idenleri tutışdırup düşmene gider (14) 'azîme virür

³⁷⁸ Metinde "pāçavranuñ" şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁹ Metinde "pāçavrâ" şeklinde yazılmıştır.

³⁸⁰ Metinde "pāçavrâ" şeklinde yazılmıştır.

³⁸¹ Metinde "pāçavrâ" şeklinde yazılmıştır.

³⁸² Metinde "pāçavrâ" şeklinde yazılmıştır.

(15) **āteş gülləsi** güherçile **11** kıyye kükürd **3** kıyye bārūt-ı meshūk **2** kıyye tırāş-ı servī **4** kıyye (16) kürre[y]i ‘ırāk içinde ısladup koyu olduğda bu eczaları saḥk (17) idüp ḥalt ideler taḥmīr koyuca olduğda dā’ire şeklinde yuvarlağı (18) yapıla ve bārūt tozına yuvarlayalar ki geregi gibi kuruya top ile (19) atılan āteş gülləsi budur **şu’le için yuvarlaq** ba‘zen giçe

[43b]

(1) karanlığında yakın maḥallere şu’le için yuvarlaq yapmasınıñ **ķā’idesi** (2) reçine **133** kıyye kükürd **399** dirhem güherçile **133** dirhem dānelü bārūt **133** dirhem ibtidā reçine kükürd güherçile (3) eridüp bārūti qarışdıra ba‘dehu haẓm³⁸³ idüp top olacaq (4) miqđarı üstübi koyalar andan ol üstübi toplar eyleyeler tūtışdı- (5) -lup ḥandeqe ve sâ’ir maḥall-i iktizāya atılır ser-ḥadlerde bulunması (6) muḳtezidür frenk kitābından tercüme olındı **şu üzerinde şu’le** (7) **virecek yuvarlaq beyānındadır** kükürd **4** dirhem güherçile **8** dirhem meshūk bārūt **4** dirhem (8) kâfūr **1** dirhem cümlesini birden saḥk idüp nefit yağı veyāḥūd bezīr (9) yağı ile taḥmīr olına ba‘dehu ağaçdan veyāḥūd toprakdan veyāḥūd timurdan (10) yuvarlaq ḥark yapılup içine doldıra ve üzerine reçine ile (11) ḳalafāt ideler şu’lesi şaru olmaḳ murād olunur ise bir miqđār (12) zırmıḥ³⁸⁴ ve mısır tağı [ve] saḳız kuvvetiyle yeşil murād olunur ise göz (13) taşı vaz’ olına āteş itmek için bir delik yapılup (14) fetil vaz’ olına bir eyüce ‘alevlenmeyince şuya atmayalar frenk (15) kitābından tercüme olınmışdır **fetil yapmasınıñ vezn ve ķā’idesi beyānındadır** (16) **vezn-i kara fetil** güherçile **10** dirhem kükürd **1** dirhem kömür **1** dirhem (17) **dīger vezn-i kara fetil** güherçile **110** dirhem kükürd **16** dirhem kömür **20** dirhem (18) **dīger vezn-i kara fetil** güherçile **100** dirhem kükürd **20** dirhem kömür **20** dirhem (19) **dīger vezn-i kara fetil** güherçile **10** dirhem **1** denk kükürd **1** dirhem **1** denk kömür **1** dirhem **1** denk

[44a]

(1) **dīger vezn-i kara fetil** güherçile **10** dirhem kükürd **1** denk dirhem kömür **2** dirhem (2) işbu eczaların her birini başka başka muḥkem saḥk idüp ince (3) her bir elekden eylesin ba‘dehu vezn idüp bir yere ḳonup ve tekrār (4) şol mertebe saḥk idesin ki eczā birbirinden fark olunmaz ola (5) ba‘dehu penbe ipligini çirış suyuyla ısladup ovasın a‘lā (6) fetil olur **vezn-i aq fetil** güherçile **10** dirhem kükürd **1** dirhem kömür **1** dirhem eczā-yı (7) mezkūreyi tamām saḥk idüp isti‘māl ide ammā saḥk tamām (8) oldığı şundan

³⁸³ Metinde “haẓm” şeklinde yazılmıştır.

³⁸⁴ Burada ve eserin kalan kısmında “zīmīh” şeklinde yazılmıştır.

ma'lûm ola ki ol eczâyı pıçak yüzüyle (9) frengî kâğıda süresin eger eczâ yağ gibi kâğıda şıvaşır (10) ise tamâm olmışdur ve eger şıvaşmaz ise saḥḥ-ı zift olına (11) **memâlik-i islâmiyyede yapıilup isti' māl olınan bārūt-ı siyāhuñ** (12) **terkībleridür** (13) **vezn-i terkīb-i bārūt-ı siyāh** güherçile 400 dirhem kükürd 40 dirhem kömür-i söğüd 100 dirhem (14) **dīger vezn-i terkīb-i bārūt-ı siyāh** güherçile 70 dirhem kükürd 10 dirhem kömür-i findık 10 dirhem (15) **dīger terkīb-i vezn-i bārūt-ı siyāh** güherçile 400 dirhem kükürd 57 dirhem kömür-i söğüd 80 dirhem (16) **dīger terkīb-i vezn-i bārūt-ı siyāh** güherçile 10 dirhem kükürd 1,5 dirhem kömür-i söğüd 2,5 dirhem (17) **dīger terkīb-i vezn-i bārūt-ı siyāh** güherçile 18 dirhem kükürd 10 dirhem kömür-i findık 4 dirhem (18) **dīger terkīb-i vezn-i bārūt-ı siyāh** güherçile 400 dirhem kükürd 40 dirhem kömür-i söğüd 80 dirhem (19) **dīger terkīb-i vezn-i bārūt-ı siyāh** güherçile 70 dirhem kükürd 10 dirhem kömür 14 dirhem (20) **balmumu yapmasınuñ vezinleri ve kavā'idi beyānmdadur** (21) sülügen 4 dirhem şem' -i ' asel 4 dirhem nebāt şekerı 4 dirhem kükürd 4 dirhem şāb 4 dirhem penbe ipliği 4 dirhem (22) **dīger vezn-i balmumu** (23) şem' -i ' asel 200 dirhem kükürd 16 dirhem nebāt şekerı 8 dirhem sülügen 26 dirhem penbe ipliği 8 dirhem (24) **dīger vezn-i balmumu** (25) şem' -i ' asel 400 dirhem neft yağı 50 dirhem sülügen 50 dirhem çam saḥızı 50 dirhem ardıç saḥızı 50 dirhem kükürd 50 dirhem (26) penbe ipliği 100 dirhem eczā-yı mezküreyi muḥkem saḥḥ idüp ve balmumını başқа (27) eridesin ve birbirine kıtasın andan sâ'ir eczâyı daḥı kıtatıp muḥkem ḥāl (28) idesin ba' dehu neft yağını daḥı kıtatıp ve fetili batırıp muḥkem (29) şıkasın ba' dehu üzerine kışıq ile kıoyarak mum idüp ḥıfz (30) idesin vaḳt-i ḥācetde isti' māl idesin ve's-selām

[44b]

(1) **dīger terkīb-i vezn-i bārūt-ı siyāh** güherçile 11 dirhem kükürd 1,5 dirhem kömür-i findık 2 dirhem (2) **dīger terkīb-i vezn-i bārūt-ı siyāh** güherçile 40 dirhem kükürd 80 dirhem kömür-i söğüd 80 dirhem (3) **dīger terkīb-i vezn-i bārūt-ı siyāh** güherçile 70 dirhem kükürd 10 dirhem kömür-i findık 12 dirhem (4) evvelā findık çubuğın veyā pelid çubuğın kıbını ve özini giderüp (5) ba' dehu bir zerre miḳdārı kesüp bir destı veyāḥüd bir ağızı tar (6) küp içine kıoyup ba' dehu ağızını kızıl balçık ile ve kıpağıla şıvaya- (7) -sın şöyle kı bir yerinden tütün ve 'alev çıkmaya andan firuna veyā külhāna (8) veyāḥüd āteş içine kıoyup yaḳasın tamām yanıp kömür olduḳda (9) āteşden çıkırap bārūt içine dögesin a' lā bārūt olur (10) buña macār bārūtı dirler şöyle kı tūfengden çıkıduḳda tütünü (11) ḥālқа olup göge 'urüc ider ḡāyet a' lā bārūtdur (12) **sāḳsonya kıralınuñ tobcıbaşısı**

yuḥān nām zimmīnūñ (13) fenn-i āteş-bāzīde te 'lif eylediği bārūt terkīblerinden (14) france kitābından tercüme olunan vezinlerdür (15) terkīb-i vezn-i bārūt güherçile 1246 dirhem kükürd 166,5 dirhem yābān³⁸⁵ erigi kömürü 322,5 dirhem (16) diğ^{er} terkīb-i vezn-i bārūt güherçile 1424 dirhem kükürd 200 dirhem yābān³⁸⁶ emrūdī kömürü 255 dirhem (17) diğ^{er} terkīb-i vezn-i bārūt güherçile 1068 dirhem kükürd 150 dirhem kıızıl ağaç kömürü 200 dirhem (18) diğ^{er} terkīb-i vezn-i bārūt güherçile 16,5 dirhem kükürd çiçeği 11 dirhem t^or^tı t^ozı 11 dirhem pek gürler (19) diğ^{er} terkīb-i vezn-i bārūt güherçile 5,5 dirhem kükürd çiçeği 5,5 dirhem tuzlanmış yāḥūd yanmış ḥamr t^or^tusu 11 dirhem bu daḥı pek gürler

[45a]

(1) diğ^{er} terkīb-i vezn-i bārūt-ı beyāz güherçile 1061 dirhem kükürd 178 dirhem sansar kemügi 187 dirhem (2) diğ^{er} terkīb-i vezn-i bārūt-ı beyāz güherçile 1780 dirhem kükürd 178 dirhem kabaḫları kırılmış kendir meshūḫ ola 178 dirhem (3) işbu beyāz bārūt terkīblerine kömüre bedel olmaḫ için sansar (4) kemügi ve kendir ağacı taḥrīr olunmuş lākin iḥlāmūr veyāḥūd kavaḫ (5) ağacınıñ bıçkıdan ḥāşıl olan ḡubārını ḥālīş 'ırāḫ veyāḥūd (6) ḥamr rūḥı içinde ḫaynadup tamām ḫuruduḫdan şoñra geregi gibi saḫḫ (7) olup taḥrīr olunan vezinlerle güherçile ve kükürde zamm eyleyeler (8) terkīb-i vezn-i bārūt-ı yeşil güherçile 1780 dirhem kükürd 178 dirhem ağaç çürigi 356 dirhem (9) ağaç çürigini zırmıḫ ile ḥālīş 'ırḫ içinde ḫaynadup (10) ḫurıdalar ba' dehu geregi gibi saḫḫ idüp vezni üzere vaż' eyleyeler (11) terkīb-i vezn-i bārūt-ı mā'ı güherçile 1424 dirhem kükürd 178 dirhem iḥlāmūr yāḥūd kavaḫ ḡubārı 178 dirhem (12) t^or^pülenmiş veyāḥūd bıçkıdan ḥāşıl olmuş iḥlāmūr veyāḥūd (13) kavaḫ ağacı ḡubārı çivid ile 'ırāḫ içinde ḫaynadup ḫurudalar (14) ba' dehu saḫḫ olup vezni üzere vaż' olma (15) terkīb-i bārūt-ı kırmızı güherçile 712 dirhem kükürd 89 dirhem iḥlāmūr yāḥūd kavaḫ ḡubārı 89 dirhem sülügen 5 dirhem (16) t^or^pülenmiş iḥlāmūr yāḥūd kavaḫ ağacı ḥālīş 'ırḫ ile ḫaynadup (17) ḫurumuş ola ba' dehu saḫḫ idüp vezni ile dibege vaż' (18) ve d^ogilür iken renk virecek miḫdārı sülügen vaż' olma (19) bālāda taḥrīr olunan bārūt terkīblerinūñ güherçilesi pek³⁸⁷

[45b]

³⁸⁵ Metinde "yebān" şeklinde yazılmıştır.

³⁸⁶ Metinde "yebān" şeklinde yazılmıştır.

³⁸⁷ Metinde "pāk" şeklinde yazılmıştır.

(1) al olmuş ola ve kmrleri dağı ağalarınığ abuları ve zleri (2) ve budağı ıkmış ola brt iin kmr yapılacağ ağaları (3) mayıs veyhd haziran ayında keseler ki ol eşnda b-drdur (4) ve hem abuğı sn şoyılır kmrini ış vktinde yaalar bu vechile (5) yapılan kmr gyet al olur tfeng iin istimle az (6) terkblere kmr yapmağ murd olunduğda ağa ubuları tağrr (7) olunduğı minvl zere temyz olunduğda bir ağzı tar toprak (8) desti iine onulup ağzı balık ile apana andan firuna (9) veyhd klhn teşine desti tedricen gereği gibi keskin (10) teşe vağ ideler ki iinde olan ubular tamm şovuduğda (11) yanduğda desti[y]i yine tedric ile teşden ekp tamm şovuduğda (12) ağzınığ apağını aalar kmri ıkaralar bu vechile a a telef (13) olmayup ubular tammıyla kmr olur ve gherileyi dağı (14) al itmek murd olunduğda bir azđan iine vağ olunup (15) zerine ide zere şu oyalar ve tamm aynar iken gherile- (16) -nğ be-her i vıyyesine bir denk yapmış meshk şb (17) ve yarım denk toğt toğz ve on beş dirhem amrdan yapılmış (18) sirke bir at iinde birbirine arışdıralar andan şoğra gherileyi (19) azđanda aynar iken aşık ile bunları tedricen kenrlarına

[46a]

(1) ve ortasına dekeler gherilenğ dibinde olan poşasını (2) gereği gibi al idp irgini girife ıkarır bu vechile aynar (3) iken bir timur ubuğı azđana bağırılıp taşra bir mağalle (4) damladalar şu toğar ise kemlini bulmuşdur azđanuđ altından (5) teşini alup başka ab iine boşaldalar işbu ide ile (6) gherile gyet pek³⁸⁸ al olur badehu tağrr olunan evzn ile (7) gherile ve kkrd ve kmr vezn olunup ibtid başka başka gereği (8) gibi sađđ olunduğdan şoğra bir dibege cmlesi vağ olunup (9) tedricen snger ile şu ile nem virerek toğmağ uralar (10) şol mertebe sađđ olma ki eczlar birbirinden fark olunmayup yek (11) renk olmalıdır evvel mertebe altı yedi biğ toğmağ urılmalıdır (12) be-her yz toğmağda bir ağala dibekden eczyı arışdıralar (13) tamm olduğda alburdan geirp perdğ eyleyeler ve der-aab (14) ıl elekden incesi alinup tekrr incesi dibege vağ (15) ve toğmağ ile tağmr olunup yine alburdan geirile ve incesi (16) kl-i evvel tefriğ ve tamm olunca bu vechile ihtimm eyleyeler ve perdğt (17) olunan brtı bir miğdr şişelere vağ olunup alkayalar (18) bir sat miğdr brt şişenğ iinde devr olınarağ (19) alkana alkana hem mdevver olup şıışur ve cil aşıl

³⁸⁸ Metinde “pk” şeklinde yazılmıştır.

[46b]

(1) olup çehre-dār olur **terkīb-i bārūt-ı hevā** 'i ki (2) **rūzgārdan āteş alur şāb 34** dirhem daķık-i hāşş **17** dirhem (3) ibtidā şāpı bir timur ıaba içinde pişireler ba' dehu saħķ (4) olunup daķık ile ıarışdıralar ve tekrār ikisini daħı (5) timur ıaba içine ıoyup āteşde geregi gibi muħterik ideler ki (6) ıaba içinde eczā yek-pāre āteş olup ıamar ıamar çatlar andan şoñra (7) āteşden indirüp tamām şoğuduķda tekrār saħķ ideler ve bir (8) boğazı ince şişeyi ıyn-ı hikmet ile veyāhūd timur- (9) -cıların ocaķ yapduķları çamur ile ıynleyeler ve şekilde (10) gösterildiği gibi şişenüñ ağızından bir parmaķ ıadar maħalli ıyn- (11) -sız ıala ve ıyn geregi gibi gölgede ıurıya ba' dehu saħķ (12) olınan muħterik eczāyı şişenüñ içine vaz' olunup tedrıc (13) ve te'enni ile āteş-i nermde şişe ıızduķda etrāfına şedid (14) ve keskin āteş vireler ıynlı şişe etrāfında olan (15) āteş ile yek renk olduķda ağızından mum 'alevi gibi (16) mā'ice renkli bir 'alev zāhir olur bir sā'at miķdārı daħı (17) āteşde dura ki ıaı'ā ruıubeti ıalmayup duħān ııķmaz ola (18) ve ruıubeti ıalmadığını bilmek için bir pıcağı yaşşı ıarafını (19) şişenüñ ağızına ıtular daħı ruıubet var ise bıcağa

[47a]

(1) nem hāşıl ider eger ruıubeti yok ise bir āher şişe daħı (2) hāzır ola ki bu şişenüñ ağızına ıynlı şişenüñ ağızı (3) girsün ve āteşe taıınca vaz' olına ki şişe bir miķdār (4) ıızsun ve ağızına kömürden bir ıpa ıaıaç daħı hāzır ideler (5) ba' dehu ıynlı şışede eczānıñ ruıubeti ıalmadığı gibi iki māşe³⁸⁹ (6) ile ıynlı şişeyi ıavice ıtutup āteş kenārına olan (7) tehı şişenüñ ağızı içine şoķalar ve baş aşıağı ıynlı (8) şişenüñ ağızı tehı şışeye girdükde ıynlı şişenüñ (9) dibine yab yab bir şey ile uralar ki her urduķca içinde (10) olan eczā silkelenüp ııgılcım ııgılcım tehı şişenüñ içine (11) dökilür bu vechile eczā tamām tehı şışeye dökildükde ıynlı şişeyi (12) aldığı gibi hāzır eylediği kömür ııpayı şişenüñ ağızına şoķup (13) tedrıc ile āteşden girüye çekeler bir miķdār şoğuduğı gibi (14) āteş ıarşusundan alup geregi gibi bir ıpa ıaıaç hāzır eyleyeler (15) hemān kömür ıaıacı ıııardığı gibi ıpa ile muħkemce şişenüñ (16) ağızını ıaıabilür ki ıaı'ā hevā almasun şişe içinde eczā kül gibi (17) bir şey olur böylece şişenüñ ağızını muħkem ıapalu hıfz eyleyeler (18) hın-i iktizāda şişenüñ ııpası ıııaruldığı gibi bir miķdār (19) eczā ıaşra döküp der-ı aıab şişenüñ ağızını ıapayalar ol ıaşra

[47b]

³⁸⁹ Metinde "maşā" şeklinde yazılmıştır.

(1) dökülen eczâ hevâ aldığı gibi yek-pâre âteş olur eger şîşenüñ (2) ağzındaki taçacı çıkup açık kalur ise şîşenüñ içinde (3) eczâ âteş olmaz lâkin kuvveti zâ'il olup bir dağı işe yaramaz (4) bozılır meger tekrâr âteşe vaz' olunup ruṭûbeti gidince (5) taḥḥ olma şerḥ olındığı minvâl üzere şîşenüñ ağzı (6) dâ'im ḳapalu olup ḳaṭ'â hevâ aldirmayalar bu vechile hevâ almaḳda (7) ḳaṭ'â bozılmaz lâkin kemâl-i ihtimâm ve diḳḳat gerekdür ḥaṭâ ırmeye (8) bâlâda mümküni taḥrîr olındı ancak kuvveti evvelki merkezi bulmaz (9) böyle oldığı şûretde ḥazer olma

(10) âteşe vaz' olmacak tıynlı şîşenüñ şeklidür

(11) **terkîb-i hevâ'î fişenglerin eczâları evzânı ve yapmasınıñ ḳâ'idesi beyânındadır**

(12) **dîger terkîb-i vezn-i âsumânî** güherçile 12 dirhem kükürd 2,5 dirhem kömür-i sögüd 6 dirhem (13) **dîger terkîb-i vezn-i âsumânî** güherçile 144 dirhem kükürd 30 dirhem kömür-i sögüd 72 dirhem (14) **dîger terkîb-i vezn-i âsumânî** güherçile 24 dirhem kükürd 5,5 dirhem kömür-i sögüd 13 dirhem

[48a]

(1) **dîger terkîb-i vezn-i âsumânî** güherçile 174 dirhem kükürd 38 dirhem kömür-i sögüd 90 dirhem (2) **dîger terkîb-i vezn-i âsumânî** güherçile 36 dirhem kükürd 7,5 dirhem kömür-i sögüd 26 dirhem (3) **dîger terkîb-i vezn-i âsumânî** güherçile 10 dirhem kükürd 1 dirhem kömür 4 dirhem şaḥḥ (4) **dîger terkîb-i vezn-i âsumânî** güherçile 20 dirhem kükürd 1 dirhem kömür 1 dirhem şaḥḥ (5) **dîger terkîb-i vezn-i âsumânî** güherçile 10 dirhem kükürd 2 dirhem 3 denk kömür 2 dirhem şaḥḥ (6) **dîger terkîb-i vezn-i âsumânî-yi âlûd** güherçile 2 dirhem kükürd 0,5 dirhem kömür 3 dirhem (7) **dîger vezn-i âsumânî-yi aḳsaray** güherçile 10 dirhem kükürd denk 2 dirhem 3 kömür 2 dirhem şaḥḥ (8) **dîger vezn-i âsumânî-yi tarrâḳa** güherçile 9 dirhem kükürd 1,5 dirhem kömür 5 dirhem şaḥḥ (9) **dîger vezn-i âsumânî-yi tarrâḳa-i 'azîm** güherçile 10 dirhem kükürd 1 dirhem kömür 3 dirhem şaḥḥ (10) **dîger vezn-i âsumânî-yi yücerreb** güherçile 12 dirhem kükürd 1 dirhem 1 denk kömür 3 dirhem jive 3 dirhem (11) **dîger vezn-i âsumânî-yi yücerreb** güherçile 12 dirhem kükürd 1 dirhem 1 denk kömür 3 dirhem jive 2 dirhem (12) **dîger vezn-i âsumânî-yi yücerreb** güherçile 13 dirhem kükürd 1,5 dirhem kömür-i sögüd 5 dirhem jive 3 dirhem (13) **dîger vezn-i âsumânî-yi yücerreb** güherçile 12 dirhem kükürd 1,5 dirhem kömür-i sögüd 3 dirhem jive 2 dirhem (14) **dîger vezn-i âsumânî-yi maḥfi** güherçile 10 dirhem kükürd 2 dirhem kömür-i ḳoz 3 dirhem çivid 2 dirhem (15) **dîger vezn-i âsumânî-yi maḥfi** güherçile 12 dirhem kükürd 2,5 dirhem kömür-i ḳoz 4,5 dirhem

agaç çürigi 1 dirhem (16) **dīger vezn-i āsumānī-yi qara ot** bārūt 10 dirhem güherçile 10 dirhem kükürd 5 dirhem kömür 12,5 dirhem (17) **dīger vezn-i āsumānī-yi qara ot** bārūt 20 dirhem güherçile 10 dirhem kükürd 5 dirhem kömür 2,5 dirhem (18) **dīger vezn-i āsumānī-yi qara ot** bārūt 8 dirhem güherçile 15 dirhem kükürd 3 dirhem kömür 13 dirhem (19) **dīger vezn-i āsumānī-yi qara ot** bārūt 10 dirhem güherçile 20 dirhem kükürd 5 dirhem kömür 20 dirhem

[48b]

(1) **saḡsonya qralınuñ topcibaşısınıñ frenkce te'lif eylediği** (2) **kitābdan tercüme eyledigim hevā'i fişenglerüñ terkibleridür** (3) **terkib-i vezn-i āsumānī** bārūt 534 dirhem güherçile 534 dirhem kükürd 117 dirhem kömür-i kızıl ağaç 133,5 dirhem (4) **dīger vezn-i āsumānī** bārūt 712 dirhem güherçile 623 dirhem kükürd 166,5 dirhem kömür-i ıhlāmür 322,5 dirhem (5) **dīger vezn-i āsumānī** bārūt 713 dirhem güherçile 445 dirhem kükürd 133,5 dirhem kömür-i kızıl ağaç 211 dirhem (6) **dīger vezn-i āsumānī** bārūt 1068 dirhem güherçile 712 dirhem kükürd 267 dirhem kömür-i kızıl ağaç 422,5 dirhem (7) **dīger vezn-i āsumānī-yi aq ot** güherçile 1068 dirhem kükürd 178 dirhem kömür-i ıhlāmür 378 dirhem (8) **dīger vezn-i āsumānī-yi aq ot** güherçile 1112,5 dirhem kükürd 178 dirhem kömür-i ıhlāmür 445 dirhem (9) **dīger vezn-i āsumānī-yi aq ot** güherçile 1602 dirhem kükürd 278 dirhem kömür-i ıhlāmür 623 dirhem (10) **dīger vezn-i āsumānī-yi qara ot** bārūt 267 dirhem kömür 30 dirhem şahh (11) **dīger vezn-i āsumānī-yi qara ot** bārūt 1602 dirhem kömür 267 dirhem şahh (12) **dīger vezn-i āsumānī-yi qara ot** bārūt 1958 dirhem kömür 467 dirhem şahh (13) **dīger vezn-i āsumānī-yi qara ot** bārūt 4005 dirhem kömür 900 dirhem şahh (14) zıkr olunan eczālar terkib olunmaḡ murād olınuḡda ibtidā başka (15) başka muḡkem saḡk idüp ince ḡarir elekden geçürelere ba' dehu intihāb³⁹⁰ (16) olunan evzānla vezn olup tekrār eyleyere ki eczā birbirine gereği gibi (17) maḡlūt ola ba' dehu bir fişeng doldurup tecrübe eyleyere ki eger eczā (18) uygun degül ise gāh pek ve gāh yavaş çıkar gāh āteşlü ve gāh (19) āteşsüz gider bu vechile olan eczā çürikdür bir miḡdār güherçile ve kömür

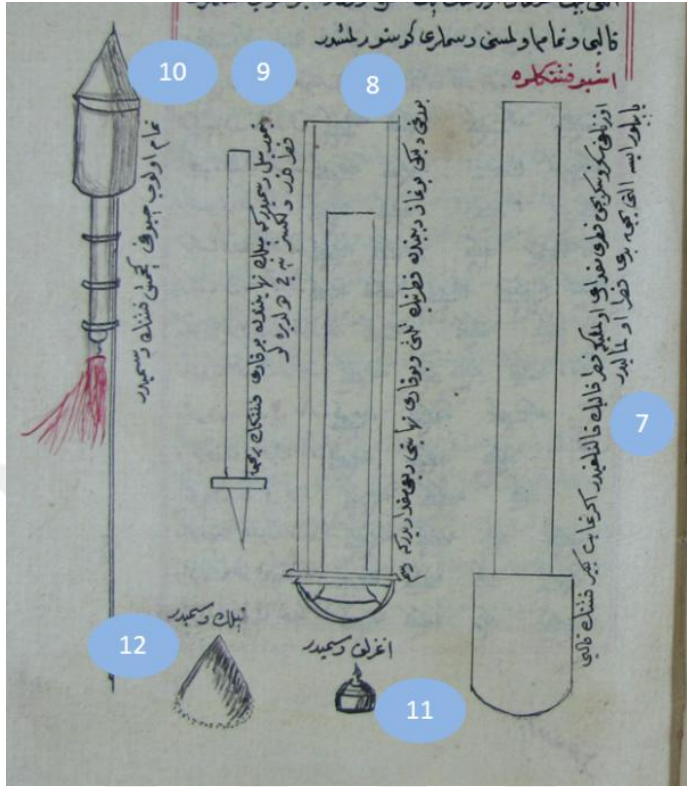
[49a]

(1) zamm olup eczāya kuvvet vireler ki eger eczā keskin ise fişeng (2) pārelenür bir miḡdār kükürd ve kömür zamm olup eczāya ḡiffet³⁹¹ vireler **ve eger** (3) dibekde döker

³⁹⁰ Metinde "intihāb" şeklinde yazılmıştır.

³⁹¹ Metinde "ḡiffet" şeklinde yazılmış.

isen eḳall üç biñ toḳmaḳ urasın eyü olur ve eger (4) altı biñ toḳmaḳ urasñ pek a'lä olur ve işbu hevā'î fişenglerüñ (5) ḳalıbı ve tamām olması resimleri gösterülmüşdür

(6) işbu fişenglere

(7) uzunlığı sekiz ve sekiz buçuk ḳutrı miḳdārı olmalı ki ḳutır ḳalıbuñ ḳalınlığıdır eger gāyet kebīr fişeng ḳalıbı yapılır ise altı buçuk biri ḳutır olmalıdır

(8) burḡı deliḡi boḡaz dibinden ḳutırınuñ şülüşi ve yuḳarı nihāyeti rub'ı miḳdārındur ki resm

(9) timur mīl resmidür ki mīlün nihāyetinden yuḳarı fişengüñ bir buçuk (9) ḳutır ḳadar deliksiz tepeyi doldıralar

(10) tamām olup çubuḡı geçmiş fişeng resmidür

(11) aḡızlıḳ resmidür

(12) tepelik resmidür

[49b]

(1) işbu fişenglere bağlanan çubuḳlar fişengin sekiz veyāḫūd toḳuz tūlı miḳdārı (2) olmalıdır ve fişenge bağlandıḳdan şoñra fişengüñ bir buçuk ḳutrı miḳdārı (3) çubuḡı üzerinden bir buçuk veyāḫūd parmaḳ üzerinde vezn eyleyeler aḡırlığı (4) fişeng ile müsāwī gülle eger çubuḳ aḡır gelür ise ince ideler eger (5) ḫafif gelür ise daḡı ḳalıncı çubuḳ tedārık ve vaż' ideler müsāwī gele (6) hevā'î fişenglerüñ tıpasına vaż' olınan

ḳandillerüñ terkībleridür (7) terkīb-i vezn-i ḳandil güherçile 140 dirhem kükürd 10 dirhem kömür-i söğüd 13 dirhem āhen 20 dirhem (8) **terkīb-i vezn-i ḳandil** güherçile 10 dirhem kükürd 3 dirhem isfidāc 2 dirhem kömür-i söğüd 1 (9) **terkīb-i vezn-i ḳandil** güherçile 40 dirhem kükürd 60 dirhem isfidāc 2 dirhem zırnıḫ 4 dirhem (10) **terkīb-i vezn-i ḳandil** güherçile 65 dirhem kükürd 1 dirhem 1 denk kömür 45 dirhem tırāş-ı timur 13,5 dirhem 0,5 denk (11) **terkīb-i vezn-i ḳandil** güherçile 20 dirhem kükürd 6 dirhem zırnıḫ 2 dirhem isfidāc 1 dirhem kömür 1,5 denk (12) **diger vezn-i ḳandil** ‘acemüñ **ṭutdıḡı** güherçile 2 dirhem kükürd 2 dirhem kömür 0,5 dirhem şahḫ (13) **diger vezn-i ḳandil-i zincir** güherçile 6,5 dirhem kömür 1 dirhem 1,5 denk kükürd 0,5 dirhem 1 denk (14) **diger vezn-i ḳandil-i mār** güherçile 20 dirhem kükürd 4 dirhem kömür-i söğüd 9 dirhem şahḫ (15) **diger vezn-i ḳandil-i mār** güherçile 11 dirhem kükürd 0,5 dirhem kömür 3,5 dirhem şahḫ (16) **diger vezn-i ḳandil-i yılduz** güherçile 15 dirhem kükürd 4 dirhem kömür 0,5 dirhem (17) **diger vezn-i ḳandil-i ṭāvus** güherçile 24 dirhem kükürd 25 dirhem kömür 26 dirhem āhen 27 dirhem (18) **diger vezn-i ḳandil-i ruḡān sebz** güherçile 10 dirhem kükürd 0,5 dirhem kömür-i söğüd 0,5 dirhem zırnıḫ 10 dirhem (19) **diger vezn-i ḳandil-i altun ṭabaḳ** güherçile 10 dirhem kükürd 3 dirhem kömür 3 dirhem āhen 2,5 dirhem

[50a]

(1) **diger vezn-i ḳandil-i baḫr-i**³⁹² **nāzik** güherçile 9 dirhem kükürd 3 dirhem kömür 3 dirhem āhen 3 dirhem (2) **diger vezn-i ḳandil-i zercek-i (?)** ‘arab güherçile 12 dirhem kükürd 1 dirhem kömür 1 dirhem āhen 3 dirhem (3) **diger vezn-i ḳandil-i zercek** güherçile 140 dirhem kükürd 10 dirhem kömür 13 dirhem āhen 20 dirhem mecermeş (?) 8 dirhem (4) **diger vezn-i ḳandil-i zercek** güherçile 420 dirhem kükürd 30 dirhem kömür 39 dirhem āhen 60 dirhem mecermeş 24 dirhem (5) **diger vezn-i ḳandil-i lisān** güherçile 4 dirhem kükürd 2 dirhem kāfūr 2 dirhem çivid 7 dirhem rāstıḫ 0,5 dirhem (6) **diger vezn-i ḳandil-i lisān** güherçile 4 dirhem kükürd 2 dirhem çivid 0,5 dirhem kāfūr 2 dirhem kömür 2 dirhem rāstıḫ 0,5 dirhem (7) zıkr olınan eczālar ibtidā başka başka saḫḫ olınup ince ḫarir elekden (8) geçüreler ba‘dehu murād olınan ile vezn olınup bir tekne içinde birbirine geregi gibi (9) maḫlūṭ ideler ba‘dehu ṭop olacaḫ ḳadar yumurṭa aḡı ile taḫmır olınup (10) ḫabbeler yapalar ve meshūḫ bārūtda yuvarlayalar ve ḳandil-i mār diyü taḫrır olınan (11) yuḫarı çıḫup sâ’ir ḳandiller gibi ṭuṭuşup söğüd şalkımı gibi (12) iz

³⁹² Metinde “baḫrī-yi nāzik” şeklindedir.

ve yapılan habbeleruñ büyüklüğü murād olındığı miqdār olur ki ızoz miqdārı (13) ve kimi dağı ufađ olup vaż' olınacağ fışengleruñ büyüklüğüne göre tertıb olına (14) **nev'-i dığer** (15) eger frengı bārütdan fışeng yapmağ murād olunur ise ızā'idesi budur ki (16) bir vağıyye bārüti tekne içinde ađađ mūřta birle muğkem sađđ idüp (17) ve üzerine on beř dirhem meřhūđ kömür ızonup ve tekrār sađđ idüp (18) fışeng idesin ammā bārütuñ pek³⁹³ a' lāsı olmağ şartıyla (19) **māh-tāb fışeng eczāları ve ızā'idesi beyān olunur** [50b]

(1) **terkīb-i māh-tāb-ı aşfer** güherçile 10 dirhem kükürd 2,5 dirhem nebāt şekeri 2,5 dirhem zırnığ 6 dirhem (2) **dığer terkīb-i māh-tāb** güherçile 20 dirhem kükürd 6 dirhem isfidāc 1 dirhem zırnığ 2 dirhem (3) **dığer terkīb-i māh-tāb** güherçile 10 dirhem kükürd 3 dirhem isfidāc 2 dirhem kömür-i söğüd 1 denk (4) **dığer terkīb-i māh-tāb** güherçile 400 dirhem kükürd 133 dirhem isfidāc 20 dirhem zırnığ 40 dirhem (5) **dığer terkīb-i māh-tāb** güherçile 15 dirhem kükürd 5 dirhem isfidāc 3 denk zırnığ 2 dirhem (6) **dığer terkīb-i māh-tāb** güherçile 400 dirhem kükürd 138 dirhem isfidāc 20 dirhem zırnığ 40 dirhem (7) **dığer terkīb-i māh-tāb** güherçile 15 dirhem kükürd 4 dirhem kömür 1 dirhem řađđ (8) **dığer terkīb-i māh-tāb** güherçile 10 dirhem kükürd 2 dirhem nebāt şekeri 1 dirhem zırnığ 1 dirhem kömür-i söğüd 3 denk (9) **dığer terkīb-i māh-tāb-ı maşhara** güherçile 10 dirhem kükürd 1 **denk** rāstıđ taşı 2 dirhem (10) kömür 1 denk zırnığ 1 denk çivid 0,5 dirhem ızara zırnığ 1 dirhem esrār 0,5 dirhem māzū 1 denk (11) **dığer terkīb-i māh-tāb** güherçile 10 dirhem kükürd 3 dirhem zırnığ 2 dirhem isfidāc 0,5 dirhem çivid 0,5 dirhem (12) **terkīb-i āfitāb** güherçile 10 dirhem kükürd 2 dirhem ızara zırnığ 2 dirhem tuz 3 dirhem çivid 3 dirhem esrār 3 dirhem (13) **dığer terkīb-i āfitāb** güherçile 10 dirhem kükürd 2 dirhem kömür 0,5 dirhem nemek 2 dirhem şandolos 1 dirhem (14) tağrır olınan eczālar bařa bařa muğkem sađđ olınup vezn olına (15) ve tekrār cümlesini bir yerde řol mertebe sađđ ideler ki eczā birbirinden (16) farđ olunmaz ola ba' dehu kāğıd[d]an yapılan ızovalara tedric ile (17) doldırılıp ađađ şıkılayacağ şalıb ile şıkılayup ağzına gelince (18) doldırılar āteř olınduğda āsān vechile tıtuşmağ için ibtidā

[51a]

(1) ızovanuñ dibine yarım dirhem miqdārı bārütlıca eczā vaż' olına iřbu (2) māh-tābuñ şalıbı beř parmağ şadar řalıñ olup uzunluğı on sekiz (3) ızutrı miqdārı olmalıdır (4) **alma-i frenk** güherçile 28 dirhem kükürd 6 dirhem kömür 1 dirhem 1 denk

³⁹³ Metinde "pāk" şeklinde yazılmıştır.

(5) bunun alıbı arılır ve bir cānibi aç bağlanır ve mukem dōgilür

(6) **terkīb-i tiz-lep**

(7) sülügen³⁹⁴ 10 dirhem āb 0,5 dirhem alem-i engār 0,5 dirhem tortu 0,5 dirhem niādır 4 dirhem zel' (?) 1 dirhem (8) eczāyı mukem sa idüp ba' dehu bir yere onup vaqt-i hācetde isti' māl (9) murād olunduđda üzerine arp sirke dōkesin 'azīm temāā ola (10) **vezn-i dolāb** gūherile 12 dirhem kükürd 4 dirhem kömür 3 dirhem āhen 3 dirhem (11) **zercek fieng eczāları ve ā'idesi beyān olunur**

(12) **terkīb-i zercek** gūherile 390 dirhem kükürd 104 dirhem kömür-i söğüd 182 dirhem berrāde-i āhen 104 dirhem (13) **dīger terkīb-i zercek** gūherile 384 dirhem kükürd 40 dirhem kömür-i söğüd 176 dirhem berrāde-i āhen 384 dirhem (14) **dīger terkīb-i zercek-i sultānī** gūherile 385 dirhem kükürd 25 dirhem kömür-i söğüd 37 dirhem āhen 97 dirhem (15) **dīger zercek-i sultānī** gūherile 14 dirhem kükürd 1 dirhem kömür 1 dirhem āhen 3 dirhem (16) **dīger sercek-i (?) sultānī** gūherile 384 dirhem kükürd 24 dirhem kömür 36 dirhem āhen 96 dirhem

[51b]

(1) **dīger terkīb-i sercek** gūherile 31 dirhem kükürd 1,5 dirhem kömür 2,5 dirhem āhen 4 dirhem (2) **dīger terkīb-i sercek** gūherile 10 dirhem kükürd 1 dirhem kömür 3 denk mücerreme 2 dirhem (3) **dīger zercek-i nām-gū** (?) gūherile 24 dirhem kükürd 12 dirhem kömür 12 dirhem āhen 19 dirhem (4) **dīger zercek-i gül-feān** gūherile 10 dirhem kükürd 1 dirhem kömür 1 dirhem āhen 7 dirhem (5) **dīger zercek-i semendon** (?) gūherile 15 dirhem kükürd denk 3 kömür 0,5 dirhem āhen 3 dirhem (6) **dīger zercek-i nergis** gūherile 30 dirhem kükürd 8 dirhem kömür 14 dirhem āhen 8 dirhem (7) **dīger zercek-i nergis** gūherile 10 dirhem kükürd 1 dirhem kömür 5 dirhem āhen 5,5 dirhem (8) **dīger zercek-i nergis** gūherile 24 dirhem kükürd 2,5 dirhem kömür 11 dirhem āhen 24 dirhem (9) **dīger zercek-i nergis** gūherile 384 dirhem kükürd 40 dirhem kömür 176 dirhem āhen 384 dirhem (10) **dīger zercek-i zencīre** gūherile 6,5 dirhem kükürd 0,5 denk kömür 1 dirhem a (11) ibu fieng 'aynıyla māh-tāb gibi ovalara doldırılıp iki üç (12) ādem boyı yüksege dizilüp aılır yandukuđda āhenleri zerrīn gibi (13) küle üküfe dōküp temāā olunur ve tarīr olunan āhen umbara (14) dānesinüñ ma' deninden sa idüp vezni üzere eczāya zamm (15) olunduđda sā'ir āhenden ziyāde üküfe izhār ider

³⁹⁴ Metinde "sülümen" şeklinde yazılmıştır.

(16) **bir gülli fişeng eczaları ve kıā'idesi beyān olunur**

(17) **terkīb bir gülli** güherçile 90 dirhem kükürd 25 dirhem kömür-i söğüd 18 dirhem āhen 18 dirhem (18) **dīger bir gülli** güherçile 10 dirhem kükürd 3 dirhem kömür-i söğüd 1 dirhem āhen 4 dirhem

[52a]

(1) **dīger bir gülli** güherçile 720 dirhem kükürd 200 dirhem kömür 144 dirhem āhen 144 dirhem (2) **dīger bir gülli** güherçile 400 dirhem kükürd 120 dirhem kömür 40 dirhem āhen 160 dirhem (3) **dīger gül** güherçile 12 dirhem kükürd 3 dirhem kömür 1 dirhem āhen 2 dirhem (4) **dīger gül-i şeyh muḥammed** güherçile 24 dirhem kükürd 9 dirhem kömür 3 dirhem āhen 11 dirhem (5) **dīger gül-i řāvus** güherçile 12 dirhem kükürd 2 dirhem kömür 6 dirhem āhen 6 dirhem (6) **dīger gül-i hezār renk** güherçile 10 dirhem muḍarraḥ (?) 8 dirhem kömür 2 dirhem āhen 12 dirhem (7) **dīger gül-i řaf-řāf** güherçile 20,5 dirhem kükürd 3 dirhem 1 denk kömür 7 dirhem āhen 16 dirhem (8) **dīger gül-i 'ankebūt³⁹⁵** güherçile 10 dirhem kükürd 1,5 dirhem çivid 1 denk āhen 4 dirhem (9) **dīger gül-i cılbıl** güherçile 12 dirhem kükürd 2,5 dirhem kömür 3 denk isfidāc 2 dirhem şeker 2 dirhem (10) zıkr olınan eczālar başka başka muḥkem saḥḥ ve ba' dehu vezn olunup (11) birbirine geregi gibi maḥlūṭ eyleyeler işbu bir gülli fişengin şalıbı üç (12) parmak řalıñ ola ve řülü yedi řuṭr ola kāğıdın şovası hevā'ı (13) fişeng şovası gibi yigirmi otuz řat kāğıd ile kirişden çekilür (14) birbirine kāğıd şaynatup girift olunmağıla taķviyyetli olmalıdır ve doldı- (15) -rılduğda bir miķdār eczā vaż' olunup toķmaķ ile geregi gibi řıķı (16) doldıralar bu fişengleri şıra ve ardı yire řazıķlar řaķup ve (17) ve fişenglerüñ başları yuķarı řazıķlara bağlarlar cümlesi birden āteş (18) olunduğda her biri iki ādem boyı yuķarı feverān idüp zerrīn

[52b]

(1) řükūfeler izḥār ider ve taḥrīr olınan kāğıd şovalardan mā' adā timurdan (2) veyāḥūd tucdan ağzı řar hāvānlar yapılıp işbu eczā ile doldırılıp (3) zıkr olunduğı vechile āteş olunur hāvānlar zāyi' olmayup her-bar (4) isti' māl olunur ve kāğıd ile yapılan şovadan büyücek olur ki (5) āteş ziyāde olup temāşası müferriḥ olur

(6) **püskürme fişeng eczālar ve kıā'idesi beyān olunur**

(7) **terkīb-i püskürme** bārūt 10 dirhem güherçile 20 dirhem kükürd 8 dirhem kömür-i söğüd 23 dirhem trāş-ı servī 3 dirhem (8) **dīger püskürme** bārūt 18 dirhem güherçile 28

³⁹⁵ Metinde “‘ankebüb” şeklinde yazılmıştır.

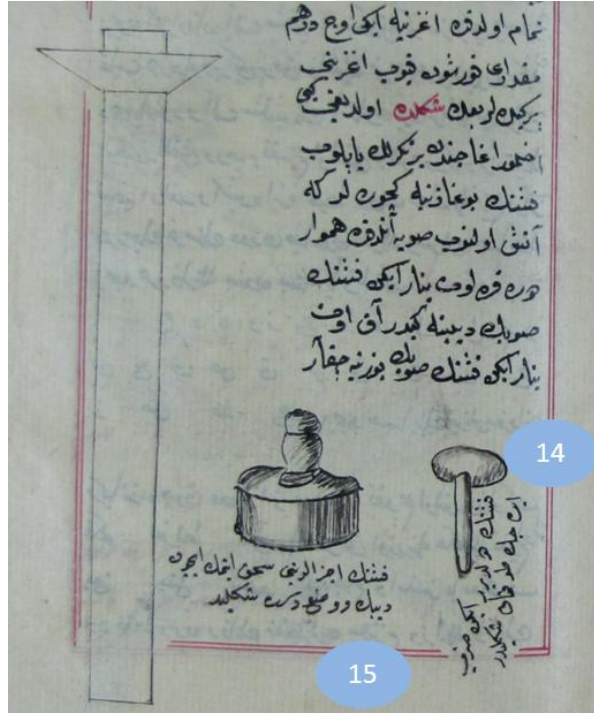
dirhem kükürd 6 dirhem kömür-i söğüd 20 dirhem tırâş-ı servî 2 dirhem (9) işbu eczâları başka başka muhkem saħk idüp vezni üzere bir yire (10) maħlûṭ ideler bunuñ ħalıbı ‘aynıyla bir ħüllı gibi olup anuñ gibi doldırılır

(11) **baħrî fişeng eczâları ve ħā‘ide beyān olunur**

(12) **terkīb-i ħara ot bārūt 5 dirhem güherçile 15 dirhem kükürd 5 dirhem kömür-i söğüd 14,5 dirhem** (13) **dīġer terkīb-i aħ ot güherçile 24 dirhem kükürd 5 dirhem kömür-i söğüd 17 dirhem** (14) işbu baħrî fişengin ħalıbı iki parmaħ ħalıñ olup uzunlıġı (15) on ħuṭr ola eczâları aħ ot başka ħara ot başka iki

[53a]

(1) dürlü eczā yapıla ve fişengin ħovası kāġıd[d]jan hevā’i fişeng ħovası (2) gibi yigirmi otuz ħat kāġıddan kiriş ile çekilüp muhkem şarıla (3) ba‘dehu doldırıldıġda ikişer parmaħ miġdārı bir ħat ħara ot (4) ve bir ħat aħ ot eczā gereġi gibi toħmaħ şıķı doldırılar (5) tamām olduġda aġzına iki üç dirhem (6) miġdārı ħurşun ħoyup aġzını (7) pergideler ba‘dehu **şekilde** olduġı gibi (8) iħlāmūr aġacından bir tekerlek yapılıp (9) fişeng boġazına geçüreler ki (10) āteş olup şuya atıldıġda hem-vār (11) dura ħara ot yanar iken fişeng (12) şuyuñ dibine gider aħ ot (13) yanar iken fişeng şuyuñ yüzine çıkar

(14) fişeng doldırur iken ħarb idecek toħmaħ şeklidür

(15) fişeng eczâlarını saħk itmek için dibek ve vaż‘-ı dest şeklidür

[53b]

(1) el-bābū'l-ḥāmis 'ilm-i hendese ı̄şılāḥātı ve 'ilm-i mesāḥa (2) ve pergāru'n-nisbe isti'mālātı beyānındadır (3) hendese ile bir maḥalden mer'ī olan mahall-i āḥerūñ mābeyninde (4) olan mesāfe-i meḥūleyi ālet-i müşelleşīye ve pergār ile mesāḥa (5) için zıkr olınan ālet-i müşelleşīye a (İ) şeklinde gösterildiği vech üzere (6) gāyet düzce ve bir iki parmak kalınca taḥtadan olmalıdır ve pirinçden (7) daḡı yapılır ve ālet-i müşelleşīyenüñ etekleri bir dā'ire-i kāmile olup (8) üç yüz altmış dereceye taḡsım olunmuş dā'iredür ki dā'ire-i muḥiṭ (9) tesmiye olunur ve işbu dā'ire-i muḥiṭ dört kıṭ'aya terbi' olup (10) her rub'uñ ḡavisinüñ 'adedi sağdan şola ve şoldan sağa (11) ebced ḡurūflarıyla başdan başa yazılmışdır **der-beyān-ı ta'dād-ı ḡurūf** (12)

ن	م	ل	ك	ى	ط	ح	ز	و	ه	د	ج	ب	ا
50	40	30	20	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

(13)

خ	ث	ت	ش	ر	ق	ص	ف	ع	س
600	500	400	300	200	100	90	80	70	60

(14)

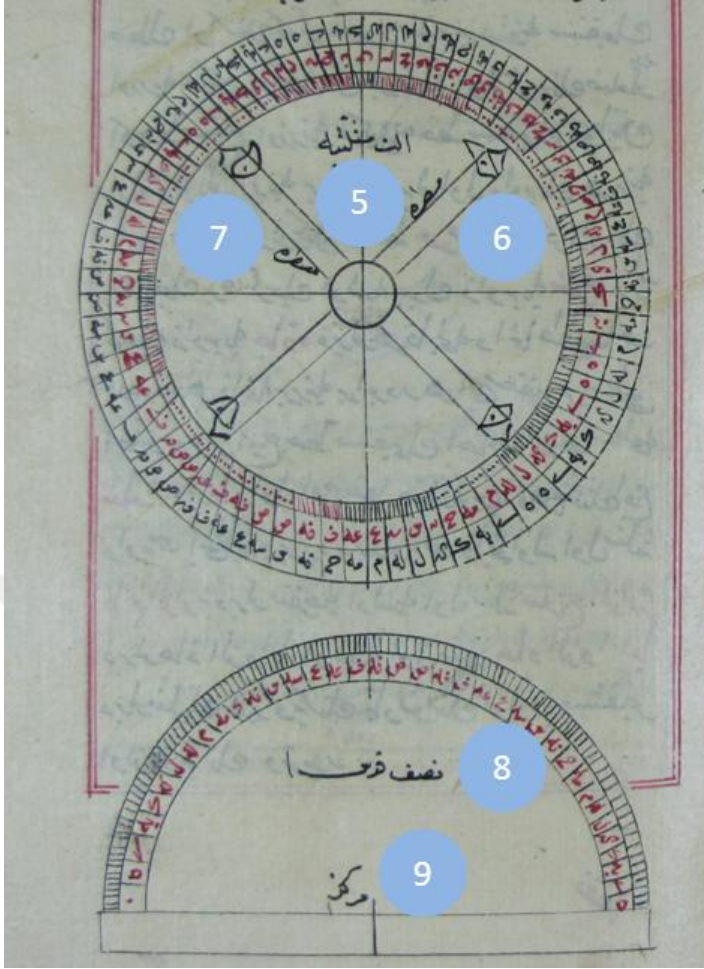
غ	ظ	ض	ذ
1000	900	800	700

ebced ḡesābınüñ bunlar müfredātıdır rābī' dūr

(15) mürekkebatından çok 'adedlü az 'adedlüye taḡdīm olunur bunlar gibi (16) 123 قكج 1239 elli biñ kerrātı üzerine 'aksiyle taḡdīm olunur (17) 2000 ب غ 2030 ش غم 300044 gibi çim (ج) dāmensiz yā (ى) ma'kūs (18) bī-noḡṭa ve nun (ن) ve fānuñ (ف) noḡṭaları mültezim ve ze (ز) ile rānuñ (ر)

[54a]

(1) şüretleri maḡfūz ve sā'ir ḡurūfuñ iltibāsı noḡṭalarıyla icrā (2) olunur **miḡver** ālet-i müşelleşīyenüñ merkezdeki çivisidür **mıştaralar** miştara (3) gibi iki taḥtadır ki birbiri üzerinden miḡvere geḡmişdür **hedeftān** (4) miştaralaruñ üzerinde olan nişān-gāḡlarıdır

(5) ālet-i müsellesīye

(6) mistara

(7) mistara

(8) nıṣf-ı kıavis

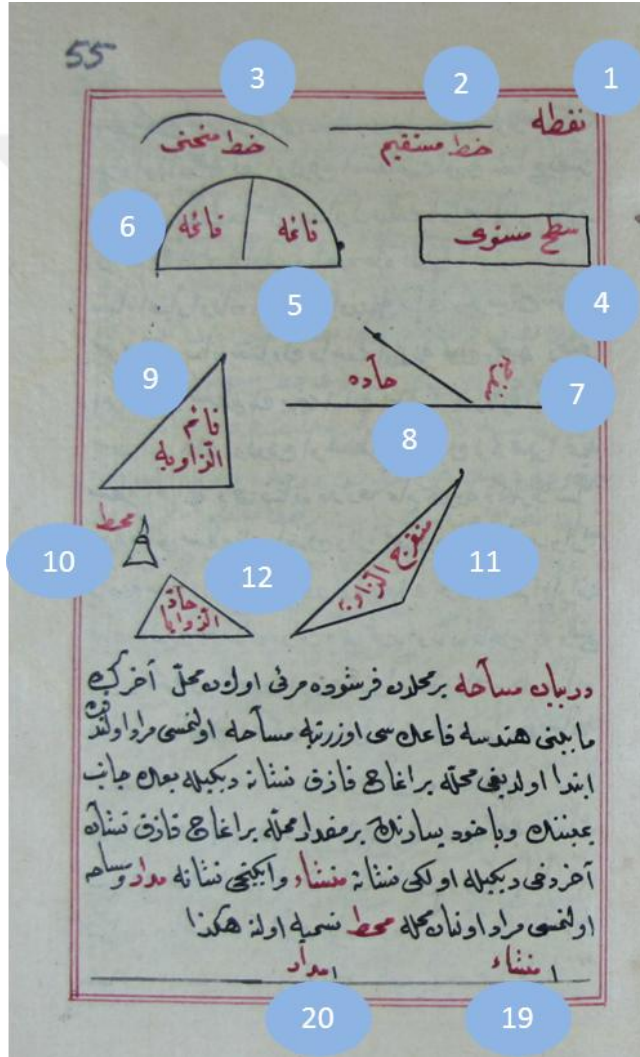
(9) merkez

[54b]

(1) **muḫaddime-i ṣānī** nokṭa aña dirler ki hıçbir taraftan bulunmak mümkün (2) olmaya **ḥaṭṭ** ancak bir taraftan bulına nihāyeti nokṭa olur ḥaṭṭuñ (3) doğrusına **müstaḳīm** egrisine **münḥanī** dirler saṭḥ iki bulına (4) saṭḥuñ düzine **müsteṣvī** dirler **zāviye** bir nokṭada bir iken iki (5) ḥaṭṭuñ arasındaki köşedür bir müstaḳīm bir başka müstaḳīmüñ (6) üzerine dikilse iki yanında bu ḥaṭṭlar ol zāviyenüñ dılı'larıdır (7) eger ḥaṭṭ-ı müstaḳīm üzerine dikilen ḥaṭṭ-ı müstaḳīmüñ iki yanında (8) olan zāviyeleri birbirine berāber olsalar ol zāviyenüñ her birine (9) **ḳā'ime** dirler ve ol dikilen ḥaṭṭa 'amūd dirler eger zāviyenüñ (10) biri büyük biri küçük olsa büyük zāviyeye **münferice** dirler (11) küçük zāviyeye

ḥādde dirler her **ḳā'ime** **dā'imā** **ṭoḳsan** (90) (12) derecedür her **ḳā'ime** birbirine berāberdür her iki **müstaḳīm** bir saṭḥı (13) **iḥāta** idemez üç **ḥaṭṭ-ı** **müstaḳīmüñ** **iḥāta** eylediği saṭḥa (14) **müşelleş** dirler ve ol üç **ḥaṭṭ** dılı'larıdır ve her **müşelleşüñ** üç (15) **zāviyesi** iki **ḳā'imeye** berāberdür bir **zāviyesi** **ḳā'ime** olsa ol **müşelleşe** (16) **ḳā'imü'z-zāviye** dirler münferice olsa ol **müşelleşe** **münfericü'z-zāviye** (17) dirler **ḥāddü'z-zevāyā** (18) dirler **müşelleşüñ** her **zāviyesinüñ** **ḳarşısında** olan **müstaḳīm** (19) ol **zāviyenüñ** veteridür

[55a]

- (1) nokta
- (2) ḥaṭṭ-ı müstaḳīm
- (3) ḥaṭṭ-ı münḥanī
- (4) saṭḥ-ı müstevī
- (5) ḳā'ime

(6) **ḳā'ime**

(7) **münferice**

(8) **ḥādde**

(9) **ḳā'imü'z-zāviye**

(10) **maḥaṭṭ**

(11) **münfericü'z-zāviye**

(12) **ḥāddü'z-zevāyā**

(13) **der-beyān-ı mesāḥa** bir maḥalden ḳarşuda mer'î olan maḥall-i āḥerüñ (14) mābeyni hendese ḳā'idesi üzerine mesāḥa olunması murād olıñduḳda (15) ibtidā oldıḡı maḥalle bir ağaç ḳazık nişāne dikile ba'dehu cānib-i (16) yemīninde veyāḥūd yesārında bir miḳdārlar maḥalle bir ağaç ḳazık nişān-ı (17) āḥer daḡı dikile evvelki nişāne **menşe'** ve ikinci nişāne **medār** ve mesāḥa (18) olunması murād olınan maḥalle **maḥaṭṭ** tesmiye olına hakezā

(19) **medār**

(20) **menşe'**

[55b]

(1) işbu şekilde gösterildiği gibi menşe' ve medār noktalarından mesāḥası (2) murād olınan maḥalle nazār olıñduḳda istikāmet üzere şu'ā'-ı başīre (3) elbetde bir müşelleş ḥāşıl ider ol müşelleş yā ḳā'imü'z-zāviye olur (4) veyā münfericü'z-zāviye olur veyāḥūd ḥāddü'z-zevāyā olur **ibtidā** (5) menşe' i'tibār olınan 'alāmetüñ üzerine se-pāyı diküp ālet-i müşelleşīyyenüñ (6) miḥveri tamām nişān-ı menşe'üñ rāst üzerine gelmek vechile važ' (7) eyledükden soñra miştaranuñ birini idāre eyleyeler ki hedefleri deliklerinden (8) maḥaṭṭ müşāhede olıñduḳda ol miştarayı pergideler ki ḳımıldanmaya (9) miştara-i āḥer ile daḡı nişān-ı medārı tamām hedefe deliklerinden müşāhede (10) eyledükde iki miştaranuñ mābeyninde dā'ire-i muḥīṭden ḳaç derece var ise (11) zāviye-i menşe'üñ derecesidür ol dereceyi taḥrīr ve ḥıfz eyleyeler andan (12) se-pāyı ḳaldırıp nişān-ı medāra daḡı taḥrīr olınan ḳā'ide ile važ' (13) eyledükden soñra vech-i meşrūḥ üzere ibtidā miştaranuñ biriyle nişān-ı (14) menşe'ı müşāhede eyledükde miştara-i āḥer ile maḥaṭṭ daḡı müşāhede (15) olıñduḳda iki miştaranuñ mābeyninde olan derecāt zāviye-i (16) medāruñ derecātıdır anı daḡı ma'lūm ideler ki bu vechile şu'ā'-ı (17) başīr ile zemīn üzerine bir müşelleş ḥāşıl olur ki yā ḳā'imü'z- (18) -zāviye veyāḥūd

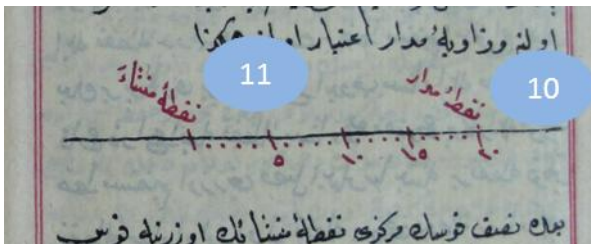
ḥaddü'z-zevāyādur veyāḥūd münfericü'z-zāviye- (19) -dür her ƙanğısı olur ise ibtidā taḥrīr olındığı minvāl üzere

[56a]

(1) menşe' ve medār-ı zāviyelerinüñ dereceleri ma'lüm olduğdan soñra (2) menşe' ile medār mābeynini daḥı zirā' ile ölçüp kaç zirā' (3) ise bileler ba'dehu bir düz taḥta üzerine bir ḥaṭṭ-ı müstakīm çekeler (4) bir ucına yakın maḥalle menşe' için bir noḳta 'alāmet eyleyeler (5) ba'dehu nişf-ı ƙavisüñ merkezini noḳta-i mezbūreye rāst važ' (6) olma ki ƙavis derecātı ibtidāları ḥaṭṭ-ı müstakīm üzerine gele ba'dehu (7) zāviye-i menşe' kaç derece ise nişf-ı ƙavis derecātından ol miḳdār (8) dereceye bir noḳtaçık 'alāmet-i derece eyleyeler ba'dehu ḥaṭṭ-ı menşe' (9) ile noḳta-i dereceyi rāst bir ḥaṭṭ-ı müstakīm istiḥrāc eyleyeler (10) ba'dehu bir pergārı bir miḳdār feth idüp menşe' ile medār mābeyni (11) kaç zirā' ise noḳta-i menşe'den meftūḥ pergār ile ol miḳdār (12) ḥaṭṭ-ı müstakīm üzerini faşl eyleyeler nihāyetine bir noḳta ƙoyalar ki (13) noḳta-i medār olur ol noḳtaya daḥı noḳta-i menşe' gibi (14) nişf-ı ƙavis važ' olup zāviye-i medār derecātı miḳdārına (15) noḳta-i derecāt 'alāmet eyleyüp noḳta-i medār ile noḳta-i (16) derecātı rāst bir ḥaṭṭ-ı müstakīm daḥı istiḥrāc eyleyeler ki evvelki (17) ḥaṭṭ-ı teḳāṭu' eylediği noḳta maṭlūb olan noḳta-i maḥaṭṭ (18) olur ba'dehu meftūḥ olan pergār ile menşe' noḳtasından maḥaṭṭ (19) noḳtasına varınca ḥaṭṭ-ı müstakīmi faşl ve taḳsim eyleyeler ne miḳdār

[56b]

(1) gelür ise mesāḥası murād olınan maḥall ol miḳdār-ı zirā' dur **meşelā** (2) zāviye-i menşe' ṭoḳsan dereceye zāviye-i medār otuz ṭoḳuz derece (3) medār ile menşe' mābeynin yigirmi zirā' olsa bir derece musattaḥ taḥta (4) üzerine mişṭara taḥtasıyla bir ḥaṭṭ-ı müstakīm çeküp bir semtine bir noḳta (5) 'alāmet olup zāviye-i menşe' i'tibār olma ve menşe' ile medār (6) mābeyni yigirmi zirā' dur bir pergārı bir miḳdār feth olup (7) yigirmi kerre noḳta-i menşe'den ḥaṭṭ-ı müstakīmüñ üzerinde meftūḥ (8) pergārıyla faşl ve taḳsim olup nihāyetine bir noḳta 'alāmet (9) olma ve zāviye-i medār i'tibār olma hakezā

(10) nokta-i medār

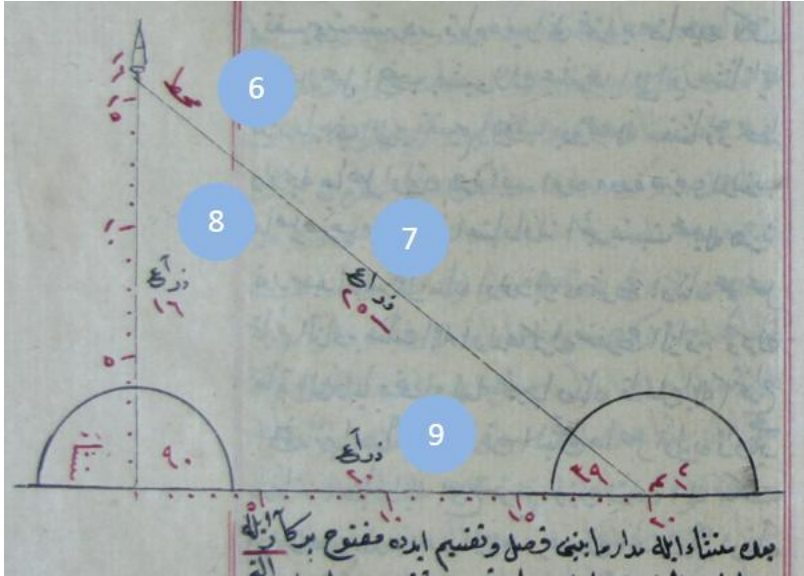
(11) nokta-i menşe'

5	10	15	20
---	----	----	----

(12) ba' dehu nişf-ı kıavisüñ merkezi nokta-i menşe'un üzerine kıavis (13) derecätünüñ ibtidāları iki tarafından hatt-ı müstaķime muvāzī (14) ve rāst nişf-ı kıavis vaz' olınduķda zāviye-i menşe' olan (15) toķsan 90 dereceye nokta-i derecesi 'alāmet olma ve nokta-i (16) menşe' ile nokta-i medār³⁹⁶ rāst bir hatt-ı müstaķim çekeler ba' dehu (17) nokta-i medāra daķı taķrīr olındıķı minvāl üzere nişf-ı kıavis (18) nokta-i medār vaz' eyledükden Őnra zāviye-i medār otuz toķuz 39

[57a]

(1) derecedür kıavis derecätından menşe' semtinden ibtidā ile otuz (2) toķuz dereceye nokta-i derece 'alāmeti vaz' olup nokta-i (3) medār ile nokta-i dereceyi rāst bir hatt-ı müstaķim daķı çekeler ki (4) evvelki hatt ile teķātu' eylediķi nokta-i mesāhası murād olan (5) nokta-i maķaķt olur hakezā

(6) maķaķt

(7) 25,5 zirā'

(8) 16 zirā'

(9) 20 zirā'

(10) ba' dehu menşe' ile medār mābeynini faşl ve taķsīm iden meftūh pergār ile (11) nokta-i menşe'den nokta-i maķaķtı faşl ve taķsīm eyledük on altı 16

³⁹⁶ Metinde "der-pey" şeklinde bir ibare yazılmıştır.

[57b]

(1) def'a faşl olındı ki mesāhası murād olınan maḥall on altı zirā' (2) imiş nokta-i medārdan daḥı nokta-i maḥaṭṭa varınca ḥaṭṭ-ı müstaḳımi (3) meftūḥ pergār ile faşl ve taḳsım eyledük ikinci 'alāmet olınan (4) maḥalden daḥı yigirmi beş buçuḳ (25,5) zirā' oldıḡı ma'lūm oldı *ve-kırs* (5) 'alā hazā eger menşe' ile medār mābeyni zirā'-ı keşir ise taḥta (6) üzerinde resm ve istiḥrācı müşekkil olur böyle oldıḡı şüretde (7) nisbetiyle 'amel eyleyeler **meşelā** beş yüz zirā' olsa taḥta üzerinde faşl (8) ve taḳsımi müte'essirdür ziyāde meydānlı taḥtaya muḥtāçdur lākin (9) nisbetiyle 'amel olup beş yüzün 'öşri elli ider menşe' ile (10) medār mābeyni elliye taḳsım olup bu vechile menşe'den maḥaṭṭa (11) varınca ḥāşıl olan her ne ise on 'adede ḍarb olup (12) ḥāşıl-ı ḍarb miḳdānyla i'tibār olına işbu nisbet 'ameliyle her ne (13) kadar ba'īd olsa 'amel āsān olur bālāda şerḥ olınan 'amel (14) ḳā'imü'z-zāviye müşelleş ile oldı gerek münfericü'z-zāviye ve gerek (15) ḥāddü'z-zevāyā daḥı olsa taḥrīr olınan ḳā'ide ile istiḥrāc (16) olunur zirā' mesāḥa olınduḡda elbetde ḥāşıl olan zāviyeleri (17) derecātına i'tibār ile üç nev' üzere müşelleş ile mümkün (18) olur mühendisinden sa'īd efendi merḥūmuñ iḥtirā' ları olınan rub'-ı dā'ire-i ceyb-i zū'l-ḳavseyn ile müşelleşüñ adlā' ını

[58a]

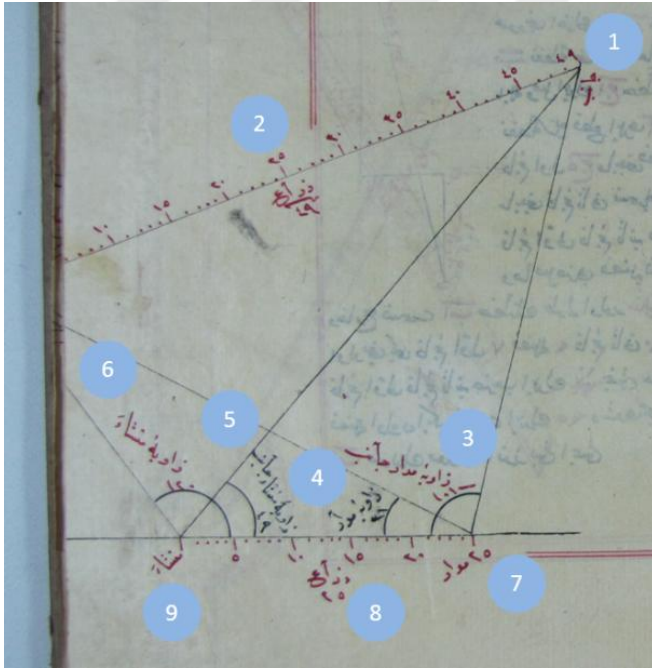
(1) ölçmek için 'ilm-i mesāḥa bābında maḥşuş risāleleri daḥı (2) vardur lākin mübtedī olanlara göre tefhīmi 'asir olmaḡdan nāşī (3) fehm ve icrāsı āsān olmaḡ için işbu pergār 'ameli derc ve taşīr olunmuşdur (4) **ḳarşuda mer'ī olan iki maḥalüñ mābeyni mesāḥa olmaḡ beyānındadır** (5) bālāda şerḥ olındıḡı minvāl üzere menşe' ve medār 'alāmetlerini (6) vaż' eyleyeler ve ḳarşuda mer'ī olan maḥalüñ biri **maḥaṭṭ** ve biri **cānib** (7) tesmiye ve i'tibār olına ibtidā menşe'den ālet-i müşelleşīye ḳā'ide üzerine (8) vaż' idüp miştaranuñ birisiyle maḥaṭṭ ve birisiyle medār müşāhede (9) olınduḡda iki miştar beyninde olan derecāt zāviye-i menşe' derecātıdır (10) tekrār maḥaṭṭ müşāhede olınan miştaraya idāre olup çapını (11) müşāhede eyledükde medārı müşāhede iden miştaraya ile beyninde (12) kaç derece var ise menşe' ve cānib zāviyesi derecātıdır (13) ba'dehu medārdan daḥı bu vechile miştaralardan maḥaṭṭ ve menşe' (14) müşāhede eyledükde mābeyninde olan derecāt zāviye-i medārdur (15) maḥaṭṭ müşāhede olınan miştaraya ile cānib müşāhede olup (16) menşe'i müşāhede iden miştaraya ile beyninde olan derecāt (17) medār-ı cānib zāviyesi olur bu vechile zāviyeler ma'lūm olduḡda (18) menşe' ve

medār noḡtalarından derece-i zāviye noḡtalarını rāst (19) ḡaṡlar çekilüp teḡāṡu‘lar cānib ve maḡaṡṡ olur ki menşe’

[58b]

(1) ile medār mābeynini kaç zīrā‘ ise ol miḡdāra faşl ve taḡsīm (2) iden meftuḡ pergār ile cānib ile maḡaṡṡ mābeyni faşl ve taḡsīm (3) olma ne miḡdār gelür ise mesāḡa murād olan mābeyne ol miḡdār-ı (4) zīrā‘ dur **meşelā** zāviye-i menşe’ **yüz yigirmi** ve zāviye-i menşe’-i cānib (5) **kırk tokuz** derece olsa ve zāviye-i medār **otuz bir** ve zāviye-i medār-ı (6) cānib **yüz bir buçuk** derece olup medār ile menşe’ mābeyni daḡı (7) **yigirmi beş** zīrā‘ olsa ḡaṡṡ-ı müstaḡīm üzerine menşe’ ve medār (8) noḡtaları ve mābeyni yigirmi beş faşl ve taḡsīm olunduḡdan şoṡra (9) bālāda taḡrīr olan ḡavā‘id ile zāviyelerinüñ derecāti ‘alāmetlerinden (10) ḡaṡlar istiḡrāc olunduḡda iki ṡaraflarından ḡaṡlaruñ teḡāṡu‘ları (11) cānib ile maḡaṡṡ olunur ki cānib ve maḡaṡṡ teḡāṡu‘larına rāst (12) bir ḡaṡṡ-ı müstaḡīm daḡı istiḡrāc eyleyeler ve menşe’ ve medār mābeynini (13) faşl ve taḡsīm iden meftuḡ pergār ile faşl ve taḡsīm olunduḡda (14) **kırk tokuz** ḡāşıl oldu ki ḡarşuda mer’i olanlaruñ (15) mābeynini **kırk tokuz** zīrā‘ imiş şekilde olduḡı gibi

[59a]

(1) cānib

(2) 49 zīrā‘

(3) zāviye-i medār-ı cānib 101,5°

(4) zāviye-i medār 31°

(5) zāviye-i menşe³-i cānib 49°

(6) zāviye-i menşe³ 120°

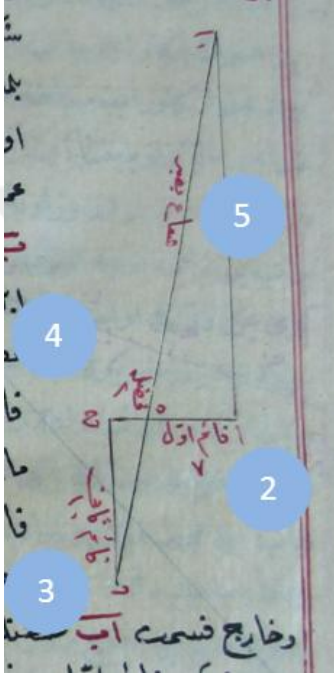
(7) medār

(8) 25 zīrā^c

(9) menşe³

[59b]

(1) bilā-ālet mesāḥa ḳā^c idesi beyān olunur

(2) ḳā³im-i evvel

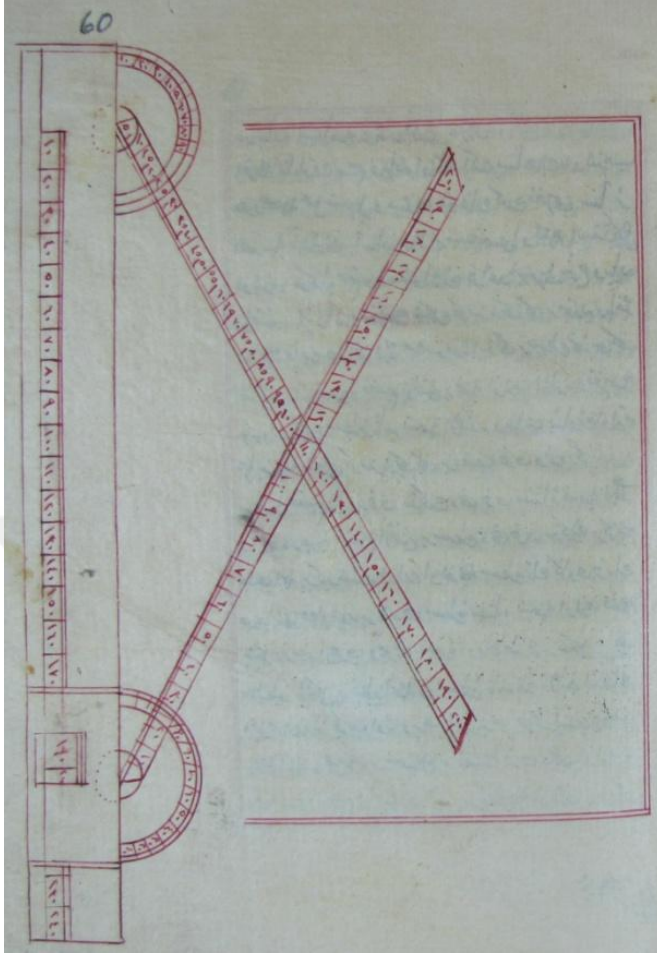
(3) ḳā³im-i ṣānī

(4) fazla

(5) ṣu^c ā^c-1 baṣīr

(6) şekilde gösterildiği gibi **ab** (آب) tūlnı (7) bilmek murād eylesek **ab** (آب) ḥaṭṭınıñ (8) üzerinde **a** (ا) noḳtası üzerine **ac** (آج) (9) ‘amūdını iḥrāc eyledük **d** (د) noḳtasıyla (10) **b** (ب) noḳtasını ḥaṭṭ-ı ṣu^c ā^c-1 baṣīr (11) ile vaṣl eyledük **ac** (آج) ḥaṭṭını **h** (ه) (12) noḳtasından ḳaṭ‘ eyledi **ah** (آه) mābeyni (13) ḳā³im-i evvel **hc** (آح) mābeyni fazla **cd** (آد) (14) mābeyni ḳā³im-i ṣānī tesmiye olunur (15) ḳā³im-i evveli ḳā³im-i ṣānīye ḍarb (16) ve ḥāşıl-ı ḍarbı fazlaya ḳısmet (17) ve ḥāric-i ḳısmet **ab** (آب) ḥaṭṭınıñ tūlnı olur **meşelā** şekilde (18) oldığı gibi ḳā³im-i evvel 7 fazla 6 ḳā³im-i ṣānī 10 olsa (19) ḳā³im-i evveli ḳā³im-i ṣānīye ḍarb eyledük ($10 \times 7 = 70$) yetmiş ḥāşıl oldı (20) fazla olan ikiye ḳısmet eyledük 35 düşdi meçhūl olan (21) **ab** (آب) tūlnıñ miḳdārı otuz beş imiş

[60a]

[60b]

(1) **der-beyān-ı mesāḥa-i der-ālet-i dīger**

(2) efrenc kitāblarında resm ve beyān olan ālet müşāhede olunup (3) her vechile ‘amel teshīl ve mübtedī olanlara göre tefhīmi sâ’ir (4) hendese āletlerinden āsān bir ālet-i müstahsen olmağıla istiškāl (5) olunup bu kitāba zamm ve isti‘mālünūñ kavā’id-i esheli şerḥ ve beyān (6) olunmuşdur **işbu ālet-i mezkūre** şekilde gösterildiği gibi pirinçden veyāḥūd (7) ağaçdan gāyet düz taḥtalardan maşnū‘dur ibtidā ki bir mişṭara taḥtası gibi (8) ṭūlma **240** derece taḫsīm olunmuş bir taḥta olup ifāde ve tefhīme (9) suhūlet için mişṭara-i şānīye tesmiye olunmuşdur ve cānib-i yesārında olan (10) nihāyetinden şekilde gösterildiği gibi bir nişf-ı ḫavis vardur ki **180** (11) dereceye taḫsīm olunmuşdur ḫavis-i mezkūre daḫı ḫavis-i menşe’ tesmiye olındı (12) ve **200** dereceye taḫsīm olunmuş bir mişṭara daḫı ḫavis-i mezkūruñ merkezine (13) çivi ile pergidilmişdür idāre olınduḫca mişṭaranuñ kenārı ḫavisüñ (14) derecātını ḫaṭ‘ ider buña daḫı mişṭara-i menşe’ tesmiye olındı başḫa (15) şekl ve resm olunup maḥrek tesmiye olan ṭūlma delikli her (16)

müstedirü'ş-şekl³⁹⁷ bir kaç'-ı tahta ki miştara-i şāniyenüñ derecātı inkiṭā'ı (17) için üzerine geçüp öte ve beri sürilüp hareket itdirilüp (18) ve zıkr olınan maḥreküñ bir semtinde bir nişf-ı kavis daḥı olup (19) **180** dereceye taḫsīm olınmışdur ki kavis-i medār tesmiye olındı ve zıkr

[61a]

(1) olınan maḥrek başka resm olınmışdur ki geregi gibi ma'lūm ola ve bu kavis-i (2) medāruñ daḥı **200** dereceye taḫsīm olınmış bir miştarası vardır miştara-i (3) medār tesmiye olınmışdur işbu ālet ile bir maḥāll mesāḥa olunması murād olındukda (4) ibtidā ālet-i müşelleşīye ile bālāda beyān olındığı vech üzere menşe' ve medār (5) 'alāmetlerinden mesāḥası murād olınan maḥālli müşāhede ve menşe' ve medār (6) zāviyelerinüñ dereceleri miḫdārı ḥıfz olunup ve menşe' ve medār mābeyni (7) zirā' ile ölçilüp her kaç zirā' gelür ise miştara-i şāniye dere- (8) -cātından ol zirā' miḫdārına kavis-i medār uygun važ' olındukdan soñra (9) zāviye-i menşe' her kaç derece ise kavis-i menşe'den ol miḫdār dereceyi (10) miştara-i menşe' medār kaç' eyledükde 'alā ḥālihi pergidilüp kavis-i medārdan (11) daḥı zāviye-i medāruñ derecesi miḫdār dereceyi miştara-i medār kaç' (12) eyledükde iki miştaranüñ teḫāṭu'ına nazar olındı ve biri kaçınıcı (13) derecede ise mesāḥası murād olınan maḥalle gerek menşe'den ve gerek (14) medārdan ol miḫdārdur **meşelā** ālet-i mezkūre şeklinde gösterildiği gibi (15) zāviye-i menşe' **12** derece ve zāviye-i medār daḥı **12** derece olup (16) menşe' ve medār mābeyni **194** zirā' olsa hakezā kavis-i medāruñ (17) maḥrekini miştara-i şāniye derecātından menşe' medār mābeynüñ miḫdār-ı (18) zirā'ı olan **194** inci³⁹⁸ derece üzerine getürüp ba'dehu kavis-i (19) menşe'den zāviye-i menşe' miḫdārı olan **12** inci derecesini

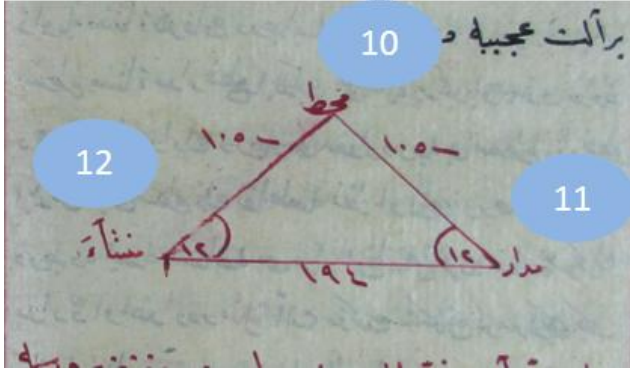
[61b]

(1) miştara-i menşe' başdukda 'ala ḥālihi buragup kavis-i medār derecātından (2) zāviye-i medār daḥı **12** derecedür kavisüñ **12** nci derecesini miştara-i (3) medār başdukda miştaralara nazar eyledük kavis-i medār miştarasında **105,5** (4) derecelerinde miştaralar birbirini kaç' eylemesi gerek menşe'den ve gerek medārdan (5) mesāḥası murād olınan maḥalle **105,5** zirā' dur **ve-ḫıs 'alā hazā** işbu (6) āletüñ nişf-ı kavisleri büyücek olup miştaralarına hedefler tertīb (7) olma zāviye derecātını kaç' itmek için

³⁹⁷ Metinde "mustaṭīru'ş-şekl" şeklinde yazılmıştır.

³⁹⁸ Metinde "dinci" şeklinde yazılmıştır.

ālet-i müselleṣiye daḥı (8) ḥācet ḳalınmaz idi isti‘māl ve gerek ṭālib olanlara tefhīmi āsān (9) bir ālet-i ‘acībēdür

(10) **maḥaṭṭ** 105,5 105,5 194

(11) **medār** 12°

(12) **menṣe** 12°

(13) **el-bābu’s-sādis fenn-i laḡım ve vezn-i bārūt ve muḳtezā**³⁹⁹-yı hendese

(14) **beyānındadır**

(15) işbu ālet-i müselleṣiye ile isti‘māl olunacak fenn-i laḡıma mesāḥa (16) ve sā’ir isti‘mālātı tevaḳḳuf iden hendese işṭilāḥātı mersūm (17) olan ḥuṭūṭdan ba‘zen esāmīdür ki bu ‘ālemde mevcūd ecsām

[62a]

(1) ve ecrām-ı muṣmete ve ḡayr-ı muṣmete lā-yu‘ad ve lā-muḥṣīdür ve ṣuver ve eşkālde (2) daḥı birbirine muvāfiḳ olmayup muḡāyeret üzere vücūd-pezīr olduklarına (3) binā’en ta‘rīf ve tefhīmi teshīl için her birini ta‘bīrāt-ı maḥṣūşalarına⁴⁰⁰ (4) rabṭ eylediler **meṣelā** ecsām-ı muṣmeteden bir cisme ki mütesāvīyyü’l-aḍlā (5) olmaḳ üzere şeṣ saṭḥ ihāṭasından ḥāṣıl olan hey’et ki **müke‘ab**⁴⁰¹ (6) şeklidür ki meṣḥūr tavlanañ zarı gibi ve bu şekliñ ṭül (7) ve ‘arz ve ‘umḳına nazaran cism i‘tibār olunur ve ‘umḳına tecāvüz itmeyüp (8) yalnız zāhirinde görünen şeṣ cihāta **saṭḥ** ta‘bīr iderler ve bu şekli (9) muḥīṭ olan suṭūḥuñ nihāyetlerine **ḥuṭūṭ** ıtlāḳ iderüz ve bu (10) ḥuṭūṭuñ mücerred ṭül i‘tibār idüp ḥuṭūṭa saṭḥdan ḳaṭ‘ā (11) ḥişse virmezüz zīrā ḥuṭūṭa ednā ‘arz zamm olınsa saṭḥ (12) olmuş olur ve ḥuṭūṭuñ her birine nazār olınuḳda iki cānibinden (13) münteḥī oldıḡı ḡāyet-i mu‘ayyeneye noḳta ıtlāḳ iderüz ve ol (14) noḳtaya ḥaṭdan bir dürlü ḥişse virmeyüp mücerred nihāyetlerine (15) noḳta tesmiye iderüz **a** (İ) şekli gibi **a** (İ) **ḥaṭṭ-ı**

³⁹⁹ Metinde “muḳteza” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁰⁰ Metinde “maḥṣūşalarına” şeklinde yazılıyor.

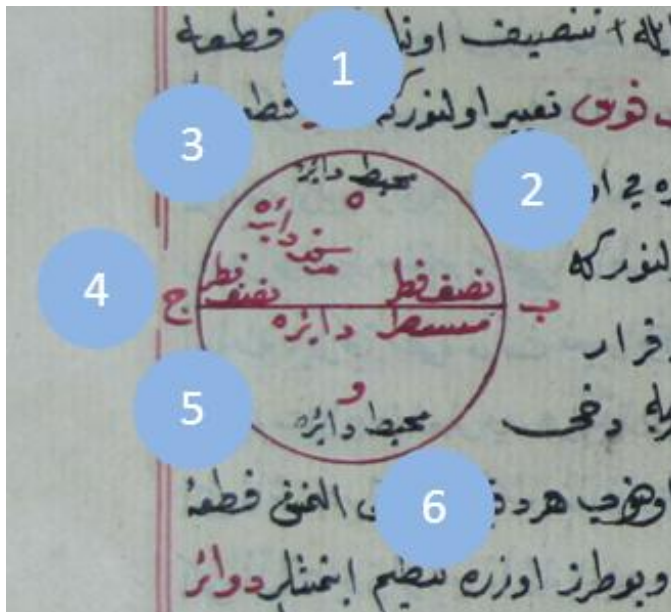
⁴⁰¹ Metinde “mu‘akkab” şeklinde yazılmıştır.

müstaķīm oldur ki ḥaṭṭuñ (16) iki cānibinde olan nümāyānile mābeynde olan eczā istiķāmet (17) üzere olup ba'zısı yüksek ve ba'zısı alçaķ olmayup (18) bir ṭarafı şu'ā'-ı baṣarīyye muķābil olduķda ṭaraf-ı āḥer ile vasaṭınuñ (19) rü'yetine māni' olmaya a (آ) me' a **ab** (آب) gibi ve ḥaṭṭuñ

[62b]

(1) nihāyeti noķta olur **ḥaṭṭ-ı münḥanī** oldur ki ḥaṭṭuñ iki cānibinde olan (2) nümāyānla mābeynde mümtedd olan eczā istiķāmet üzere olmayup (3) ya'nī ba'zı cüz'ī yüksek ve ba'zı cüz'ī alçaķ olup bir ṭarafı (4) şu'ā'-ı baṣarīyye muķābil olduķda ṭaraf-ı āḥer ile vasaṭınuñ rüyine i'vicāc (5) eczā māni' ola **c (ج) d (د) h (ه)** gibi **ḥuṭūṭ-ı mütevāziye** (6) ol ḥaṭṭlara ta'bir olunur ki birbirlerinden bu'dları icrālarında müsāvi (7) olup iki cāniblerinden istiķāmet üzere ilā-ğayri'n-nihāye iḥrāc (8) olınsalar da birbirlerine telāķileri müyesser olmaz bu ḥuṭūṭ gibi (9) **v (و) z (ز) ḥ (ح) ṭ (ط) saṭḥ bir vüs'ate** dirler ki ṭūl (10) ve 'arzı vardur lākin qalınlıķı yoķdur ve nihāyeti ḥuṭūṭdur (11) ol daḥı birkaç resm üzere mevzū'dur **saṭḥ-ı müstevī** aña dirler ki (12) her eṭrāfi nihāyetiyle hemvār ve ber-ķarār ola **y (ی) k (ك) l (ل) m (م)** gibi (13) **saṭḥ-ı münḥanī** aña dirler ki her eṭrāfi (14) ve vüs'ati nihāyetiyle berāber olmayup bir ṭarafı (15) aṣađı ve bir cānibi yuķarı qalkup birbirine tevaķķufi olmaya (16) **n (ن) s (س) 'a (ع) f (ف)** gibi **dā'ire-i müstedire** (17) dirler bir noķtaya bir meftūḥ pergāruñ bir ayađını vaz' idüp (18) diđer ayađıyla devr iderek çekilen ḥaṭṭ-ı münḥanī ki bidāyete nihāyeti mülāķī (19) olduķda saṭḥ-ı müstevī dört saṭḥda olan noķtadan muḥiṭ çekilen

[63a]

(1) **muḥīṭ-i dā'ire**

(2) **nıṣf-1 kuṭr**

(3) **merkez-i dā'ire**

(4) **nıṣf-1 kuṭr**

(5) **mıṣṭar-1 dā'ire**

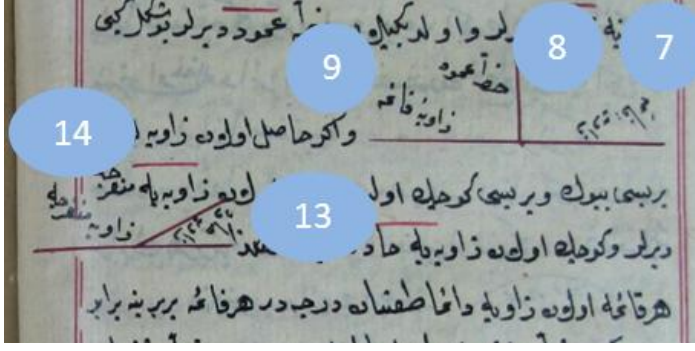
(6) **muḥīṭ-i dā'ire**

(7) ḥuṭūṭuñ cümlesi berāber ola **muḥāṭ** olan saṭḥa dā'ire ve muḥīṭ olan (8) ḥaṭṭ-1 münḥaniye **muḥīṭ-i dā'ire** dirler ve noḡṭa-i mezküre ki tamām vasaṭ-ı (9) dā'iredür ki şekilde **a** (ا) vaż' olunmuşdur aña merkez-i **dā'ire** tesmiye (10) olunur ve mezkezen muḥīṭe çekilen ḥaṭṭ-1 müstaḡimenüñ her birine (11) nıṣf-1 kuṭrı dirler ki şekilde **ab** (آب) ve **ac** (آج) ḥaṭṭlarıdır ve şol (12) ḥaṭṭ-1 müstaḡim ki merkeze uğrayup iki taraıdan uçları muḥīṭe (13) müntheī olmaḡla dā'ireyi tamām nıṣfindan ḡaṭ' idüp iki pāre (14) itmişdür ol ḥaṭṭ-1 müstaḡime **kuṭr-1 dā'ire** ta'bir olunur ki **bc** (بج) (15) ḥaṭṭıdır ve kuṭr-1 dā'ire ile taṣṣif olunan iki ḡıṭ'a (16) berāberüñ her birine **nıṣf-1 ḡavis** ta'bir olunur ki **hv** (وہ) ḡıṭ'alarıdır (17) **mühendisün** 'inde bir dā'ireyi üç yüz (18) altmış dereceye taḡsım olunur ki (19) her derece birbiri beyninde ber-ḡarār (20) olmaḡ üzeredür ve her derece daḡı

(21) altmış daḡıḡaya taḡsım olup her daḡıḡa daḡı altmış ḡıṭ'a-i (22) şāniye olmaḡ üzere taḡdır ve bu tarz üzere taṣṣim itmişler **devā'ir-i** (23) **mütevāziye** devā'ir-i **müstediredür** ki her cānibinden bu' dları berāber olup (24) cümlesinüñ merkezi bir ola ve muvāḡḡaten merkezi ihāṭa itmiş ola (25) bu şüret gibi **zāviye** iki ḥaṭṭuñ uçları bir yere mülāḡıḡ

[63b]

(1) oldıḡı noḡṭada ḡāşıl olan köşedür bir ḥaṭṭ-1 müstaḡim bir başḡa (2) ḥaṭṭ-1 müstaḡimüñ üzerine dikilse iki yanında bu ḥaṭṭlar ol zāviyenüñ (3) dılı'larıdır eger ikisi daḡı ḥaṭṭ-1 müstaḡim olsa ol zāviyeye (4) **müstaḡimetü'l-aḡlā'** dirler iki yanında peydā olan zāviyeler (5) birbirine berāber olup biri büyük ve biri küçük olması ol zāviyenüñ (6) her birine ḡā'ime dirler ve ol dikilen ḥaṭṭ-1 'amüd dirler bu şekl gibi

(7) zāviye-i k̄a'ime

(8) ḥaṭṭ-ı 'amūd

(9) zāviye-i k̄a'ime

(10) ve eger ḥāşıl olan zāviyelerüñ (11) birisi büyük ve birisi küçük olsa büyük olan zāviyeye münferice (12) dirler ve gerçek olan zāviye-i ḥādde dirler hakezā

(13) zāviye-i ḥādde

(14) zāviye-i münferice

(15) her k̄a'ime olan zāviye dā'imā ṭoḡsan derecedür her k̄a'ime birbirine berāber- (16) -dür her iki ḥaṭṭ-ı müstaḳim bir saṭḥı iḥāṭa idemez üç ḥaṭṭ-ı müstaḳimüñ (17) iḥāṭa eylediği saṭḥa müşelleş ta'bir olunur ki iḥāṭa iden üç ḥaṭṭ-ı (18) müstaḳim müşelleşüñ dılı'larıdır her müşelleşüñ üç zāviyesi olur ve üçü (19) iki k̄a'imeye berāberdür ve işbu müşelleş daḥı üç nev' üzere olur (20) eger müşelleşüñ bir zāviyesi k̄a'ime olup iki zāviyesi ḥādde olur (21) ise ol müşelleş k̄a'imü'z-zāviye dirler eger bir zāviyesi münferice (22) olur ise iki zāviyesi ḥādde olur buña **müşelleş-i münfericü'z-** (23) **-zāviye** dirler ve eger üç zāviyesi daḥı ḥādde olsa aña

[64a]

(1) **müşelleş-i ḥāddü'z-zevāyā** ta'bir olunur müşelleşüñ her zāviyesinüñ karşusunda (2) olan ḥaṭṭ-ı müstaḳim ol zāviyenüñ veteridür

(3) k̄a'imü'z-zāviye

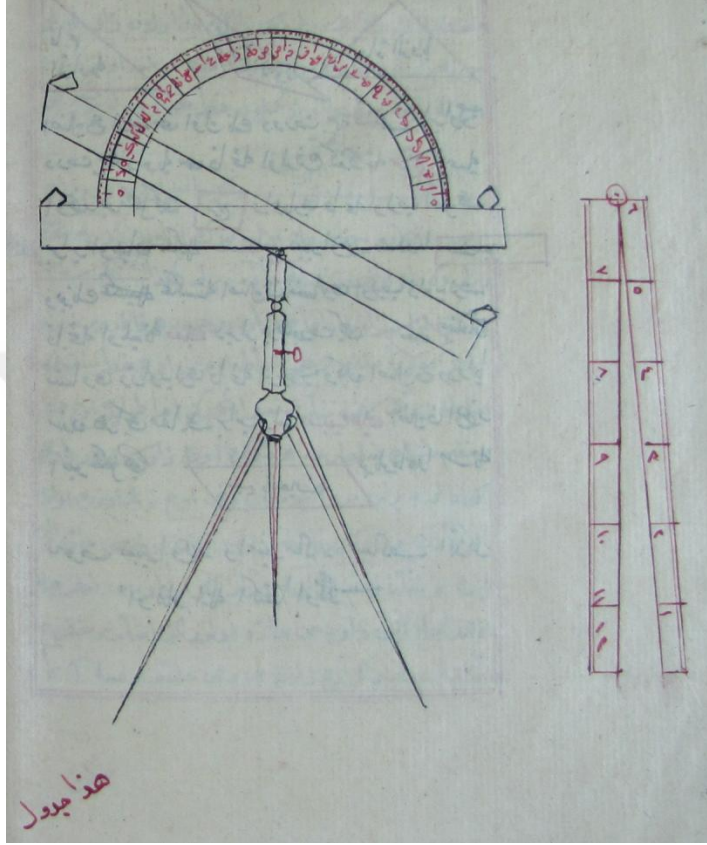
(4) münfericü'z-zāviye

(5) ḥāddü'z-zevāyā

(6) adlā'-ı erba'ası olanuñ dört bile dılı' berāber olup (7) dört bile zāviyesi k̄a'ime olduḡda kendüsine **murabba'** tesmiye (8) olunur bu şekl gibi murabba' zāviyeleri k̄a'ime olup adlā'-ı (9) berāber olmayan şekle **mustaṭil** ta'bir olunur hakezā mustaṭil (10) ve bunuñ 'aksine adlā'ı mütesāvī olup zāviyeleri (11) k̄a'ime olmayana **ma'in** dirler bu şüret gibi ma'in dılı'ları (12) mütesāvī ve zāviyeleri k̄a'ime olmayup ve lākin adlā' ve

zevāyā- (13) -sından her iki muqābili berāber olma **şebih-i ma[‘]in**⁴⁰² itlāk olunur (14) işbu şekil gibi şebih-i ma[‘]in⁴⁰³ bunlar mā[‘]adāsına (15) münharif ta[‘]bīr olunur ve işbu [ri]sālede sālifü’z-zīkr (16) olanlar ile iktifā olındı

[64b]

[65a]

		(1) hazā cedvel-i miftāhü'l-menāzil												
(2)	daqıka	derece	‘aded-i	daqıka	derece	‘aded-i	daqıka	derece	‘aded-i	daqıka	derece	‘aded-i	daqıka	derece
‘aded-i			menāzil			menāzil			menāzil			menāzil		
1790	45	31	1570	52	25	1350	14	21	1130	13	17	910	32	13
1795	55	31	1575	59	25	1355	19	21	1135	17	17	915	37	13
1800	5	32	1580	6	26	1360	25	21	1140	23	17	920	42	13
1805	15	32	1585	13	26	1365	31	21	1145	28	17	925	46	13
1810	25	32	1590	20	26	1370	37	21	1150	33	17	930	52	13
1815	35	32	1595	27	26	1375	43	21	1155	38	17	935	56	13
1820	45	32	1600	34	26	1380	44	21	1160	44	17	940	1	14

⁴⁰² Metinde “şebih-i ma[‘]in” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁰³ Metinde “şebih-i ma[‘]in” şeklinde yazılmıştır.

1825	55	32	1605	41	26	1385	55	21	1165	49	17	945	6	14
1830	6	33	1610	48	26	1390	1	22	1170	54	17	950	11	14
1835	17	33	1615	56	26	1395	7	22	1175	59	17	955	16	14
1840	28	33	1620	3	27	1400	13	22	1180	5	18	960	21	14
1845	39	33	1625	10	27	1405	19	22	1185	10	18	965	25	14
1850	50	33	1630	18	27	1410	25	22	1190	15	18	970	30	14
1855	2	34	1635	25	27	1415	31	22	1195	21	18	975	35	14
1860	23	34	1640	33	27	1420	37	22	1200	27	18	980	40	14
1865	25	34	1645	40	27	1425	43	22	1205	32	18	985	45	14
1870	37	34	1650	48	27	1430	49	22	1210	37	18	990	50	14
1875	49	34	1655	55	27	1435	55	22	1215	43	18	995	55	14
1880	2	35	1660	3	28	1440	6	23	1220	48	18	1000	0	15
1885	14	35	1665	11	28	1445	8	23	1225	53	18	1005	5	15
1890	27	35	1670	19	28	1450	14	23	1230	59	18	1010	10	15
1895	41	35	1675	27	28	1455	20	23	1235	4	19	1015	15	15
1900	54	35	1680	35	28	1460	27	23	1240	9	19	1020	20	15
1905	8	36	1685	42	28	1465	33	23	1245	15	19	1025	25	15
1910	22	36	1690	50	28	1470	39	23	1250	21	19	1030	30	15
1915	37	36	1695	58	28	1475	45	23	1255	26	19	1035	35	15
1920	25	36	1700	6	29	1480	56	23	1260	32	19	1040	40	15
1925	8	37	1705	15	29	1485	58	23	1265	37	19	1045	45	15
1930	24	37	1710	23	29	1490	5	24	1270	43	19	1050	50	15
1935	31	37	1715	31	29	1495	11	24	1275	48	19	1055	55	15
1940	85	37	1720	40	29	1500	18	24	1280	54	19	1060	0	16
1945	17	38	1725	47	29	1505	24	24	1285	59	19	1065	5	16
1950	35	38	1730	58	29	1510	31	24	1290	5	20	1070	10	16
1955	55	38	1735	5	30	1515	37	24	1295	11	20	1075	15	16
1960	16	39	1740	14	30	1520	44	24	1300	16	20	1080	21	16
1965	38	39	1745	22	30	1525	51	24	1305	22	20	1085	26	16
1970	2	40	1750	31	30	1530	57	24	1310	28	20	1090	31	16
1975	28	40	1755	40	30	1535	5	25	1315	33	20	1095	36	16
1980	57	40	1760	49	30	1540	11	25	1320	39	20	1100	41	16
1985	30	41	1765	57	30	1545	17	25	1325	45	20	1105	46	16
1990	8	42	1770	6	31	1550	24	25	1330	50	20	1110	51	16
1995	59	42	1775	16	31	1555	31	25	1335	56	20	1115	59	16
2000	0	45	1780	26	31	1560	38	25	1340	2	21	1120	6	17
			1785	36	31	1565	45	25	1345	8	21	1125	7	17

[65b]

(1) bir dereceden kırk beş varınca menzil teraqqî üzeredür kırk beş (2) dereceden toksan dereceye varınca tenezzül üzeredür ki toksan (3) derecede hāvanuñ ağızı toğrı hevāyadur ve her ne dereceden ne miqdār (4) menzile gider ise kezālik mütereddidesinden dağı ol kadar menzile gider (5) kaldı ki her kaç derece ile olur ise olsun endāhte olınan humbaranuñ (6) mesāfe-i zirā‘ı ma‘lūm olduğdan sonra sā‘ir derecelerin her birinden (7) atılmağ lazım gelse ne miqdār menzile gidecegi humbaracı olanlar (8) bilmek ve istihrācına kādır olan vücūb⁴⁰⁴ ile muqtezi olduğına (9) binā‘en milel-i efrencūñ kemāl-i diqqat ve ihtimām ile kavā‘id-i hendeseye (10) merbū‘ cedāvil⁴⁰⁵-i keşirelerinden muhtaşar⁴⁰⁶ ve müfid bir cedvel tertīb (11) ve kavā‘id-i lāzimesiyle tercüme olunup işbu kitāba zamm olunmağıla cedvel-i (12) mezkūre **miftāhü’l-menāzil** tesmiye olunmuşdur işbu cedvel-i miftāhü’l- (13) -menāzilde her derecenüñ menzil ve mesāfesi istihrāc olunur (14) lākin evvel-i emrde bārūt ve tomarını tertīb ve tedkik ile (15) hāvanı doldurup derece-i menzilinı dağı taşış idüp (16) bir sāha-i selāmetde endāhte olunmağla tecrübeye muhtāçdur ki dāne-i (17) humbaranuñ ne miqdār mesāfeye gitdiğı mesāha ile ma‘lūm olduğda (18) ba‘dehu derece ve mesāfesiyle cedvel-i mezkūre duğul idüp (19) ber-minvāl-i meşrūh hāvan-ı mezkūre tertīb-i vāhide üzere doldırılıp

[66a]

(1) bir dereceden kırk beş dereceye varınca her bir dereceden endāhte (2) olındığı hāde humbara dānesi ne miqdār mesāfeye gidecegi istihrāc (3) olunup ma‘lūm olur kā‘idesi bu vech üzeredür ki tecrübe için (4) endāhte olınan humbaranuñ menzili kaç derece ise cedvel-i miftāhü’l- (5) -menāzilde ol miqdār derecenüñ ‘adedini bulup hizāsında⁴⁰⁷ (6) olan ‘aded-i menāzile murād olınan mesāfenüñ miqdār-ı zirā‘ı (7) darb olunup hāşıl-ı darb tecrübe olınan mesāfe zirā‘ınuñ (8) miqdār-ı ‘adedine taşım olduğdan sonra hāşıl-ı kısmet ‘adedine (9) yakın veyāhūd ‘aynı cedvel-i mezkūrede olan ‘aded-i menāzil (10) hān[e]lerinde bulunup hizāsında⁴⁰⁸ olan derece hıfz olma ki derece-i (11) maḥfūza ile menzil virilüp endāhte olınan humbara murād (12) olınan mesāfe miqdārı gider **meşelā** bir hāvana iki yüz dirhem (13) bārūt vaz‘ idüp dört nebet toprak vaz‘ ile hazīne-i (14) hāvan dolınca on beşer veyā yigirmişer tomar darb idüp (15) ve dānenüñ

⁴⁰⁴ Metinde “vücūb” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁰⁵ Metinde “cedevāl” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁰⁶ Metinde “muhtaşar” şeklinde yazılmış.

⁴⁰⁷ Metinde “hizāsında” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁰⁸ Metinde “hizāsında” şeklinde yazılmıştır.

vaz'ından sonra eṭrāfına ve boğazına gelince başkî (16) için vaz' olunan toprağa dağı beş altı tepecek ile (17) sıkılayup tamām doldırılduğda hāvan-ı mezkūre on beş derece (18) menzil virilüp endāhte olunduğda dört yüz zīrā' mesāfeye (19) gitse işbu tertīb ile doldırılan hāvanuñ ħumbarası beş yüz

[66b]

(1) zīrā' mesāfeye gitmek murād olunduğda berāy-ı tecrübe endāhte olunan (2) ħumbaranuñ derece-i menzili on beş idi cedvel-i miftāhü'l-menāzilde (3) on beşinci dereceyi bölüp ħizāsında olan 'aded-i menāzili biñ 'adeddür (4) işbu biñ 'adede murād olunan mesāfe zīrā' iye ki beş yüzdür zırde (5) ħesāb ve teşkīl olındığı vech üzere darb olunduğda beş yüke (6) darb ħāşıl oldu işbu yekūn-ı darbı on beş derecenüñ mesāfe-i (7) zīrā' ı olan dört yüz 'adede taḫsīm olunduğda **1250** 'aded-i maḫsūm (8) olur ki işbu 'aded-i maḫsūm cedvel-i mezkūrde olan 'aded-i menāzil (9) ħān[e]lerinde tecessūs olunduğda **19** derece **21** daḫīka ħizāsında⁴⁰⁹ (10) 'aynı bulunur ber-minvāl-i meşrūh tertīb-i muḫaddem ile doldırılan hāvana (11) **19** derece **21** daḫīka menzil virildükde beş yüz zīrā' mesāfeye (12) gider *ve-ḫıs 'alā hazā*

(13) **şekl-i ħesāb (1000x500=500000) yalnız beş yüktür**

(14) berāy-ı tecrübe on beş derecenüñ 'aded-i menāzilidür murād (15) olunan mesāfe zīrā' olan beş yüze darb

(16) 'aded-i maḫsūm **1250 (500000 400000 4000 44)**

(17) yekūn-i darb berāy-ı tecrübe on beş derecenüñ

(18) mesāfe-i zīrā' ına taḫsīm

(19) ve eger tecrübe olunan **19** derece **21** daḫīka menzil⁴¹⁰ ile olup ħumbara (20) dānesi **500** zīrā' mesāfeye gitmiş olup murād olunan **400** zīrā'

[67a]

(1) olsa cedvel-i mezkūrde **19** derece **21** daḫīka ħizāsında bulunan 'aded-i (2) menāzil ki **1250** dür zırde ħesāb ve teşkīl olındığı minvāl üzere (3) dört yüz darb olup yekūn-i darb beş yüze taḫsīm olunduğda (4) **1000** 'aded-i maḫsūm ħāşıl olur biñ 'aded cedvel-i mezkūrede (5) tecessūs olunduğda **15** derece ħizāsında bulunur on beş derece (6) menzil ile atılan ħumbara **400** zīrā' mesāfeye gideceği ma'lūm (7) olur tecrübe olunan derecenüñ ziyāde ve noḫşānı her ne miḫdār (8) mesāfeye murād olunur ise işbu ḫavā'id üzere istiḫrāc olunur

⁴⁰⁹ Metinde "ħizāsında" şeklinde yazılmıştır.

⁴¹⁰ Metinde "menz ile" şeklinde yazılmıştır.

(9) **şekl-i hesāb (1250x400=500000)**

(10) on toꝑuz derece yigirmi bir daꝓıķanuñ ‘aded-i menāzilīdür (11) murād olınan dōrt yüze dārb

(12) ‘aded-i maḡsūm **1000 (500000 500000 5000 55)**

(13) yekūn-i dārb berāy-ı tecrūbe **19** derece **21** daꝓıķanuñ

(14) mesāfe-i zirā‘ı beş yüze taḡsīm

(15) işbu tertīb ile atılan ḡumbara **45** derece menzil ile eylese **800** (16) zirā‘ mesāfeye gidecegi zıkr olınan ḡavā‘id üzere hesāb (17) olınuḡda ma‘lūm olur murād olınan mesāfe sekiz yüz zirā‘dan (18) ziyāde oldıḡı ḡāilde tertīb-i mezkūre ile doldırılan ḡāvanuñ (19) ḡumbarası gitmez mümkün degūldür zirā **45** derece menzil cümle dere- (20) -cātdan ziyāde mesāfeye gidecegi bālāda beyān olınmış idi çünki

[67b]

(1) tertīb-i mezkūreden mümkün olmadıḡı zāhir oldı tertībini tebdil (2) idüp bārūtını ve gerek toḡarını tekşir ve tevfir idüp tafşil (3) olınuḡı minvāl üzere ibtidā tecrūbe ile derece ve mesāfesini (4) zabt idüp cedvel-i mezkūre duḡūl itmekle murād olınan (5) mesāfenüñ derece-i menzili istiḡrāc olına ve eger tecrūbe için (6) atılan ḡumbaranuñ mesāfesi ‘adedi derece-i menzili ḡizāsında⁴¹¹ (7) olan ‘aded-i menāzile rāst ve muvāfiḡ gelür ise böyle oldıḡı (8) ḡāilde ḡayrı hesāba ḡācet degūldür her derecenüñ ḡizāsında (9) olan miḡdār mesāfesi olur *ve-ḡııs ‘alā ḡazā ḡā‘ide-i* (10) diḡer on beş dereceden **400** zirā‘ gitdiḡi ḡāilde kırḡ beş (11) dereceden ne miḡdār gidecegi ma‘lūm olmaḡ için cedvel-i mezkūrede (12) kırḡ beş derecenüñ ‘aded-i menāzili **2000** dūr on beş derecenüñ (13) mesāfesi olan dōrt yüze dārb olup yekūn-ı dārb on (14) beş derecenüñ ‘aded-i menāzili olan biñ ‘adede taḡsīm olınuḡda (15) **800** ‘aded ḡāşıl-ı ḡısmet olur ki kırḡ beş dereceden atılan (16) ḡāvan sekiz yüz zirā‘ mesāfeye gider sā’ir derecelerden daḡı (17) gerek ziyādesi ve gerek noḡşānı bu minvāl üzere hesāb (18) olınmaḡla ma‘lūm olur (19) (2000x400=800000) kırḡ beş derecenüñ ‘aded-i (20) menāzili on beş derecenüñ mesāfe-i (21) zirā‘ dōrt yüze dārb

[68a]

(1) ḡāşıl-ı ḡısmet **800 (800000 10000 1000 1000)** yekūn-i dārb on beş derecenüñ ‘aded-i menāzili (2) biñ ‘adede taḡsīm

⁴¹¹ Metinde “ḡizāsında” şeklinde yazılmıştır.

(3) işbu fenn-i hafr-i lağım ve rabṭ-ı hazîne daḥı kavā'id-i hendeseye taṭbîk (4) iderek lağıma mübāşeret olınan maḥalden ḳal'a dīvārına varınca ḳaç zirā' dur (5) ve dīvārınun yüksekliği ve ḳalınlığı ve gerek ḥandeginün derinliği (6) ne miḳdardur bil-cümle ma'lūmı olup ba' dehu ma'lūmāta nisbet lağımun (7) hazînesi zeminden ḳaç zirā' derin olacak ve dīvā[r]ınun (8) ḳalınlığından yüksekliğine nisbet ne miḳdār iḳtizā idecegün (9) ve hazîne üzerinde olan buña ne miḳdār bārūt lāzım idigini (10) ve ol miḳdār bārūta hazîne ne miḳdār vüs'atli iḳtizā ider sâ'ir kavā'- (11) -'idāt-ı rabṭiyyesiyle bil-cümle bilmege muḥtāçdur ki ol lağım işe yaraya (12) işbu kavā'idātdan biri yañlış olsa ḥaṭā ihtimāli oldur zirā (13) ḳal'a dīvārını atmak için yapılan lağım kūh ve şahrāda atılan (14) lağım gibi degüldür şahrāda yapılan kavā'id üzere olsa bağları (15) muḥkem olduğdan soñra hazîne üzerinde olan toprağı bārūt (16) söküp atar meger bārūtı gāyet noḳşān olup toprağı daḥı (17) gevşek ola yoḥsa bārūtun ḳuvveti mektüm ḳalmaz elbetde ḥükmünü (18) izḥār ider ammā ḳal'a dīvārı temeline i'māl ve rabṭ olınan (19) lağımun hazînesi kavā'ide muḡāyir olup maḥallinde olmadığı şüretde

[68b]

(1) içerü tarafından yāḥūd taşra tarafından fūrce bulup dīvārı (2) ḳaṭ'ā rahnedār eylemez ammā ihtimām ile kavā'id-ı lāzimesine (3) muṭābîk olduğda bārūtun ḳarḫı tamām ḳal'a dīvārınun içerü (4) ve gerek taşra taraflarında lāzım olan maḥallerinden fūrce bulduğda (5) *bi-eyyi ḥālin*⁴¹² bālā-yı cidara varınca atup perişān ider ve iḳtizāsına (6) göre iki ve üç veyāḥūd daḥı yedi hazîneye degin lağım tertibini (7) mümkindür lākin ziyāde ma'lūmāta muḥtāçdur ve eşkāl-i mütenevvi'āti (8) tersim ve teşkıl olınmışdur ki 'an-aşl fennimizün rabṭiyyet üzere (9) ve kavā'idi muṭlaḳā ḥavāşş-ı bārūta mebnī olmağıla fenn-i lağıma müte'allıḳ (10) ba'zen ṭabāyi'-i ḥükm-i bārūt intiḥāb⁴¹³ olınmışdur evvelā bārūt üç (11) eczādan⁴¹⁴ mürekkeb bir cevherdür ki te'sir-i āteş ile ḥāşıl (12) eylediği ḳuvvet-i nāriyye bulındığı maḥalden eṭrāfına bir mertebe ḳarḫ (13) ve sür'ate irer ki tā hevāya münḳalib olmaduḳca şiddet ve ḳarḫınun (14) zabṭ ve rabṭı mümkün degüldür ḳuvvet-i ḳarḫını ancak hevā cezb (15) idüp hevāya münḳalib olmağı muḥtāçdur zirā hevāyı bulmayınca (16) bir vechile şiddet ve ḳuvveti zāyi' olmaz elbetde ḥikmeti icrā ider (17) bir miḳdār müctemi' bārūtdan bir müdevver ṭop yapı olup ol ṭopa (18) āteş te'sir

⁴¹² “Hangi halde olursa olsun.”

⁴¹³ Metinde “intiḥāb” şeklinde yazılmıştır.

⁴¹⁴ Metinde “evczādan” şeklinde yazılmıştır.

eyledükde her cānibine şiddetini tevsī' idüp bir dā'ire-i (19) kebireyi müştemil keşire⁴¹⁵ hāşıl ider lākin sedd ve mümāna'atı olup

[69a]

(1) her kaᅅı taraıdan hevāya ᅅurbiyyeti var ise *bi-eyyi hālin* ol taraıdan ᅅükmüni (2) icrā ider **meşelā** ber-minvāl-i muᅅarrer bir müdevver bārūt topı mu'allāᅅ yüksekde (3) dursa āteş te'sīr eyledükde dā'iren-mādār ᅅuvvet-i nāriyyesi her taraından (4) tevsī' olup bir kürre-i kebire hāşıl ider ba' dehu şiddet ve ᅅarbı münᅅalib (5) olup maᅅv olur şekilde gösterildiği gibi **ve eger** (6) bārütdan mecmū' ve maşnū' top-ı mezkürenüñ nişfi (7) zemīn içinde ve nişfi taşrada olduğı ᅅâlde āteş te'sīr eylese (8) bārütüñ şiddet-i nāriyyesi tevsī' olup bir kürre-i kebire hāşıl (9) itmek iᅅtizā ider lākin bārütüñ altında zemīn sedd-i ᅅavī (10) olmağıla ol taraıfa ᅅükmüni icrāya mümāna'at ider ancak farāᅅında (11) hevā olmağıla şiddet-i nāriyye yalnız ol taraıfa ruᅅşat buldığından (12) evvelki tafşile nisbet iki ᅅat tevsī' olup hāşıl olacaᅅ (13) dā'irenüñ nişfini icrā ider ve bütün dā'irede olan şiddet (14) ve ᅅuvveti işbu nişf dā'ire-i kürrede cem' ve icrā olup şekilde (15) gösterilen gibi **ve eger** zıkr olunan top-ı (16) bārūt birkaç zirā' zemin içinde olup (17) her taraını ᅅāk-i ᅅavī ihāta eylediği ᅅâlde āteş te'sīr eylese (18) altında zemin sedd-i ᅅavī olup kezālik eᅅrāfi metīn ve müstaᅅkem (19) olmağıla ol semtlere ᅅarb ve şiddetini icrā idemeyüp ancak üst

[69b]

(1) taraından hevāya ᅅurbiyyeti olmağıla muᅅteżā-yı ᅅab'ı üzere hevāya mülākātı (2) ᅅadar şiddet-i nāriyyesi tevsī' olmaᅅ lāzım gelüp tevsī' olacaᅅ (3) dā'ire-i şiddet-i nāriyyenüñ bārütdan rūy-i zemīne gelince bulnan (4) bu'dı nişf-ı ᅅuᅅr olur ᅅaldı ki her taraına şiddet-i ᅅükmiiyyesini (5) icrā mümkün olsa idi maᅅall-i bārūt merkez olup rūy-i zemīne (6) gelince nişf-ı ᅅuᅅr i'tibāriyle bir dā'ire-i müdevvere hāşıl ider (7) idi lākin aşığı taraı ve gerek yanları sedd-i ᅅavī⁴¹⁶ olmağıla (8) hāşıl olacaᅅ dā'ire-i müdevverenüñ rub'ını icrā ider (9) ve işbu rub'-ı dā'ire-i müdevverede yine bütün dā'irenüñ ᅅuvvet (10) ve şiddeti cem' olup ᅅarb ve ᅅuvvetini icrā ider şekildeki (11) gibi **ve eger** bārüt-ı mezküre ᅅandek dīvānı (12) mişillü bir yüksek yar dibinde zemīne (13) müsāvī bir miᅅdār yar içinde olup üzerinde ve altında (14) ve cihet-i şelaşesinde sedd-i ᅅavī olsa hevāya ᅅurbiyyeti (15) olan yanı semtinden ᅅükmüni icrāya fırsat-yāb (16) olduğına binā'en hāşıl olacaᅅ dā'ire-i müdevverenüñ ancak (17) sümün ᅅişşesini

⁴¹⁵ Metinde "kesire" şeklinde yazılmıştır.

⁴¹⁶ Metinler "sedd ü ᅅavī" şeklinde yazılmıştır.

icrā ider kezālik işbu sümün hişşe dā'ire-i (18) müdevverede daḥı dā'ire-i kāmileden olan kuvvetini müctemī' dūr (19) şekilde gösterildiği gibi **ve eger** bārūt

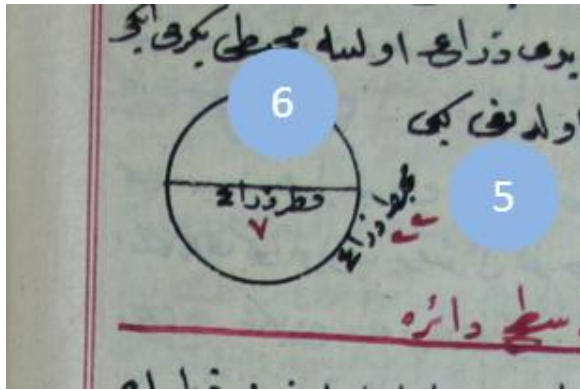
[70a]

(1) bārūt-ı mezkūre tūlānī bir müdevver ve gerek ğayr-ı müdevver delik nihāyetinde (2) olduğu hālde āteş te'sīr eylese hevā semtine küşāde semtine kemāl-i (3) sür'at ile şiddet ve ḍarbı şitāb ider şekilde gösterildiği gibi (4) **bārūtuñ** şiddet ve kuvvetinüñ hükmiyle bulunduğu (5) maḥale nisbet hevāya sür'at ve mülākīsī beyān ve resm olındığı (6) eşkālleri gibi olup ber-minvāl-i lağım ḥazīnesinde olan bārūt (7) daḥı **c** (ج) şeklinde beyān olındığı gibi bārūtdan ḥāşıl olacaḡ (8) dā'ire-i şiddet-i nāriyyenüñ rub'ını icrā idüp ḥazīneden ruy-i (9) zemīne gelince **v** (و) şekli gibi bir kerre-i müdevverenüñ rub'ı miḡdārı (10) toprağı atup bir külāh-ı müteferri' gibi çukur açılır ki ruy-i (11) zemīnde ḥāşıl olacaḡ dā'irenüñ nişf-ı kuṭrı ḥazīnenüñ (12) derinliği kaç zirā' ise ol miḡdārdur ve bārūtuñ ḥāşıl (13) ideceği dā'ire-i şiddet-i nāriyyenüñ daḥı kuṭrı ol dā'ire (14) miḡdārdur ki şekilde **ab** (آب) ḥaṭṭı miḡdārdur ve ḥazīne üzerinden (15) açıla çukur şekilde **chd** (حج) miḡdārdur ki **cd** (ج) mişara daḥı (16) kuṭrı dā'ire ḡadardur (17) şekli **v**

[70b]

(1) **der-beyān-ı mesāḥa-i muḥīṭ-i dā'ire**

(2) her dā'irenüñ muḥīṭi kuṭrınuñ 3 mişli ve 1 sub'ıdır (3) **meşelā** dā'irenüñ kuṭrı yedi zirā' olsa muḥīṭi yigirmi iki (4) zirā' olur şekilde olduğu gibi

(5) muḥīṭ-i zirā' 22

(6) kuṭrı zirā' 7

(7) **der-beyān-ı mesāḥa-i saṭḥ-ı dā'ire**

(8) her saṭḥ-ı dā'irenüñ mesāḥası murād olmsa nişf-ı kuṭrınuñ (9) nişf-ı muḥīṭe ḍarb eyledükde ḥāşıl-ı ḍarb saṭḥ-ı dā'ire olur (10) **meşelā** dā'irenüñ kuṭrı yedi zirā' olsa

muḥīṭi yigirmi iki (11) zirā^c olur nişf-ı kūtṛi üç buçuḡdur ve nişf-ı muḥīṭi daḡı (12) on bir zirā^cdur birbirine birbirine ḡarb eyledük otuz sekiz buçuḡ (13) zirā^cdur şekilde olduḡı gibi (14) nişf-ı kūtṛ olan üç buçuḡa ḡarb-ı (15) maṭrūḡ beş olduḡda buçuḡ i^c tibār olunur (16) nişf-ı muḥīṭ 38,5 (11 3,5 55 33 38,5)

[71a]

(1) bārūt

(2) zirā^c -yı islāmiyye ḡantār ḡıyye dirhem

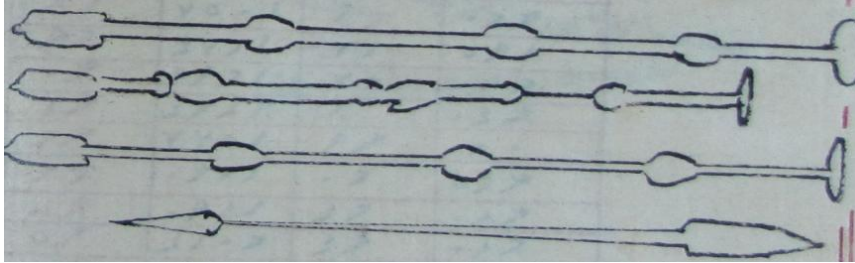
330	2	0	1
015	13	0	2
200	13	1	3
220	20	3	4
055	00	6	5
060	15	10	6
010	22	16	7
320	28	24	8
240	01	35	9
300	06	48	10
140	03	64	11
081	09	83	12
075	34	105	13
240	9	116	14
100	15	163	15
160	10	197	16
085	09	238	17
220	36	280	18
320	11	330	19
000	10	385	20
15	41	445	21
180	32	512	22
50	38	585	23
340	13	666	24
205	23	800	25
060	15	846	26
160	7	929	27
320	2	1057	28
195	17	1174	29
260	27	1299	30
340	8	1434	31
080	39	1577	32
325	20	1730	33
380	24	1890	34
280	24	2064	35
160	28	2249	36

135	4	2439	37
20	22	2642	38
170	17	2856	39
00	36	3081	40
0	0	0	0
0	0	0	0

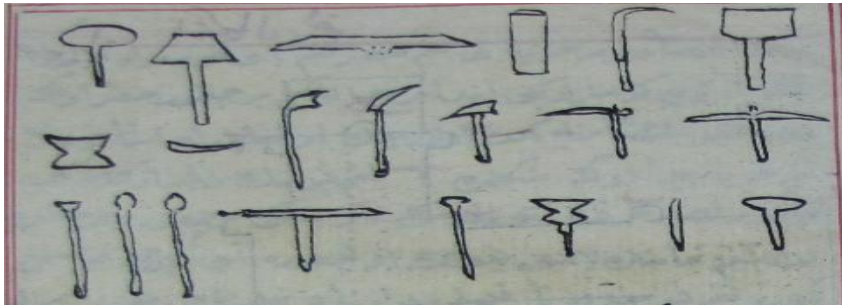
[71b]

(1) **der-beyān-ı lāzıme-i bārūt der-ḥazīne-i lağım**

(2) lağımuñ ḥazīnesinüñ ‘umkına nisbet ne miqdār bārūta muhtāç idigini (3) erbāb-ı tecrübe tedkik iderek lağım ḥazīnesinüñ ‘umkı kaç zīrā‘ (4) ise ol miqdār-ı zīrā‘a ne miqdār bārūt iktizā eyledigini (5) ḥazīnesi bir zīrā‘dan kırk zīrā‘ derinlige varınca işbu (6) cedvelde zīrā‘ ve kıntār ve vaqıyye ve dirhem ile derc olunmuşdur **meşelā** (7) lağımuñ ḥazīnesi zemīnden on zīrā‘ derin olsa ḥazīnenüñ (8) üzerinde on zīrā‘ bük vardur ne miqdār bārūt iktizā (9) ider bilinmek için işbu cedvelde on zīrā‘ ḥizāsında (10) kırk sekiz kıntār altı kıyye üç yüz dirhem var ol miqdār (11) bārūt vaz‘ olunmalıdır (12) **der-beyān-ı bağlama isti‘ māl ve gerek olan kebīr burğı ve külüng** (13) **ve küski ve sâ’ir ālāt eşkâlleridür**

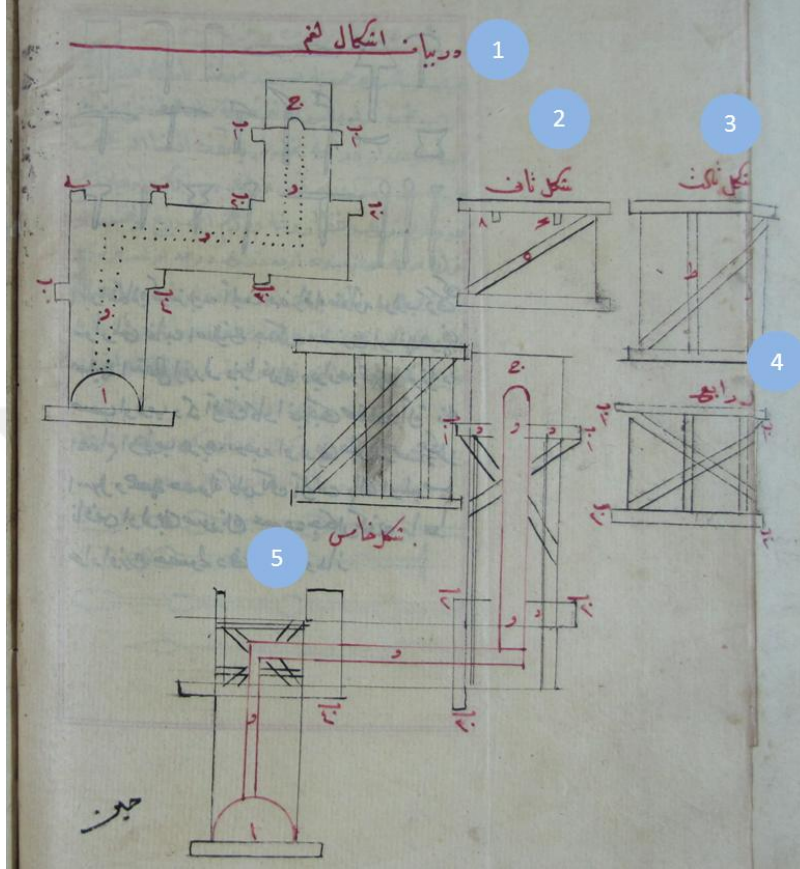
[72a]

(1) işbu eşkâlde gösterilen ālāt ḥafr-i lağıma müte‘allık olup gereği gibi (2) suvarılmış gāyet eşlāḥ-ı çelikden maşnū‘ olmağıla her birini (3) maḥalliyle isti‘ māl iderler zīrā‘ kal‘a dīvārı temelleri tim[u]rına da (4) şa‘b olup degme ālāt kār itmeyeceği muḥaqqıkdur ālāta (5) ihtimām olup her biri mevcūd olduğu ḥâlde zahmet çekilmez (6)

eshel vechile ḥuṣūle gelür lākin ālāt pek⁴¹⁷ olmayup (7) nākış oldığı şüretde ‘usret çekildigünden mā‘adā (8) murād üzere ḥuṣūlü daḡı mümkün olmaz

[72b]

(1) der-beyān-ı eşkāl-i lağım

(2) şekl-i şānī

(3) şekl-i şālīs

(4) şekl-i rābi‘

(5) şekl-i ḥāmīs

[73a]

(1) ḥīn-i iktizāda bir ḥazīneli lağım ḥafr-i lağım olınmaḡ murād olunduḡda (2) şekl-i evvelde gösterildiḡi ibtidā murabba‘u’ş-şekl bir çuḡur ḥafr olma ki (3) derinliḡi iktizāsına göre olur ba‘dehu ol çuḡuruñ aṣaḡısından (4) lağım-ı ḥazīne peydā ola ki şekilde a (1) lağım ḡapusuñ ve ḡapu önündeki (5) çuḡuruñ bir ṡarafına iki zirā‘ derinliḡi bir çuḡur daḡı ḥafr (6) olma lağım tamāmında yaḡmur yaḡduḡda ol çuḡura ābı

⁴¹⁷ Metinde “pāk” şeklinde yazılmıştır.

gidüp lağıma halel⁴¹⁸ (7) gelmeye ve lağım kapusından tā kal'a dīvārınun temelünüñ rub'ı mertebesine (8) varınca haṭṭ-ı müstakim ile mütevāziyen hafr olındukda ol maḥalden (9) iktizāsına göre yine ol miqdār-ı zirā' gerek cānib-i yemine ve gerek (10) yesāre dirsek virüp kā'imü'z-zāviye ve'l-aḍlā' hafr olına ki (11) bunuñ daḥı miqdārı temel kalınlığınıñ rub'ı miqdāridur andan daḥı (12) yine dirsek virüp bā-kā'imü'z-zāviyeti'l-aḍlā' temelün rub'ı (13) kadar daḥı hafr olındukda temelün nişfına varılıp bārūt hazīnesi (14) lağımun tabanından kapu ile bir miqdār aşağı derince hafr olunmalıdır (15) şekilde c (ج) bārūt hazīnesidür ki murabba'u'ş-şekl olmalıdır ve tamām (16) temel vasaṭına gerekdür şağir ve kebīr lākin vaż' olunacak bārūta göre (17) ne miqdār vüs'atli olacağı cedvelden ma'lūm olup ol miqdār hafr (18) olunur ve şekilde b (ب) işaret olan direkler ki lamba ta'bir olunur (19) lağımun iki taraflarından dīvārlarına aşağı tabandan tā tavanına

[73b]

(1) tecāvüz idince şekilde gösterildiği gibi gerek lamba olmalıdır ki dört (2) beş parmak kalıñ kara ağaç tahtalarıñ yağ tahtaları lağım (3) tabanından tavana varınca işbu lambalara geçüp sedd olmalıdır şekl-i (4) evvelde v (و) işareti lağım kapusından bārūt hazīnesine varınca (5) noktalar ile gösterilen lağım kubūrlarını vaż' itmek için (6) kubūr harķıdur⁴¹⁹ lağımun aşağı tabanında zirā' ile harķ olına ki (7) kubūrlar vaż' olındukda lağımun taban zeminine müsāvi kubūrlar (8) harķa⁴²⁰ girüp tabandan oluğ gibi olur bārūt şucuqları vaż' (9) olunur üzeri kapandukda kubūrlar setr olup lağımun tabanı yine düz (10) zemin olur şekilde işbu kubūr harķı⁴²¹ tamām lağım tabanınıñ vasaṭından (11) gösterilmişdür lākin lağımun dīvārları diblerinden daḥı olur ve zikr (12) olan kubūrlar tūlānī düz tahtalardan üçer tahtayı birbirine mismār (13) ile pergidildükde kā'imü'z-zāviye ve müşelleşü'l-aḍlā' bir oluğ gibi (14) olur lağım kapusından hazīneye varınca ne miqdār kubūra muhtāç ise (15) yapılıp tabanda hafr olan harķa⁴²² içlerine vaż' olup uçları (16) birbirine gereği gibi yanaşdırılıp alt ve yanlarına yapağı vaż' olına ki (17) maḥall-i ittişālinün içine nem te'sir itmeye bu vechile kubūrlar lağım kıyusundan (18) hazīneye varınca birbirine merbūten

⁴¹⁸ Metinde "halel" şeklinde yazılmıştır.

⁴¹⁹ Metinde "harķıdur" şeklinde yazılmıştır.

⁴²⁰ Metinde "harķa" şeklinde yazılmıştır.

⁴²¹ Metinde "harķı" şeklinde yazılmıştır.

⁴²² Metinde "harķa" şeklinde yazılmıştır.

düşündükde şık astârdan (19) tülânî şuçuqlar dikile içine yumurta şığacak kadar olmalıdır

[74a]

(1) lağım kapusından hazine vasaına varınca kiffâyet miqdârı hafir olduğda (2) bir yüksecik mağalden şuçuqları şarkıdup iri dânelü bârûtdan (3) doldurup kıyularuñ içine vaz' olma ve kubür içinde boş kalan (4) mağallere yapağı vaz' olup kapana ve kubûrlar ile şuçuq setr olup (5) lağımuñ tabanı yine düz zemin kalur ve şuçuq lağım hazînesinden içerü (6) şekilde gösterildiği vech üzere bir iki ayak bir ağaç degnek (7) bağlana ki taşradan şuçuq çekilmek lâzım gelse taşra çıkmaya diyü (8) bağlanur ve şekilde 'alâmetiyle gösterilmişdür zîrâ şuçuğa âteş te'sir (9) eyledükde darbından çekilüp hazineden çıkup bir haţaya irer diyü (10) ol cihetden hazîne içinden bir ağaç dikenüñ bağlanmasını te'kid itmişlerdür (11) ve hazîne olan mağall eger nem-nâk ise bârûtuñ kuvvet ve şiddetine halel⁴²³ (12) terettüb itmesün için hazînenüñ tabanına ve dîvârlarına ve tavana (13) râst şaman şilteleri yapılıp vaz' ve pergidile ve aşağı gelen (14) şilte sâ'irinden kalıñ ola ve bu mişillü hazînenüñ vüs' ati şiltelerüñ (15) kalınlığına nisbet ile ziyâdece olmalıdır ve zıkr olunan hazîne (16) hâzır olduğda bârûtu vaz' olup yukaru tavana boş kalan (17) mağalli şilte ve gerek yapağı ile gereği gibi şıkışdırılıp hazîne (18) kapusına şekilde c (ج) 'alâmetleri olan kiçe ve kâvsele kapanup (19) hazîne kapusına berâber olan b1 (١٠) lambalarına şekl-i şânide gösterildiği gibi

[74b]

(1) lağımuñ tabanından lambalarına dahı bir bağ tahtası vaz' olma ba' dehu (2) h (ه) işâret olunan dirsekleme ağaçlarınıñ tavana varınca bağ (3) tahtaları vaz' ile tamâm kapanup bağlandığdan soñra iki mağallinden tabandan (4) tavana lamba yapılıp ba' dehu muttaşıl birer sütün vaz' olma ki bağda (5) tayağ olur ba' dehu b2 (٢٠) yerini b1 (١٠) bağında cānib-i yemīnine b2 (٢٠) (6) bağımuñ cānib-i yesārına ve yine vaz' eyledükden soñra içlerine zemininden (7) toprak dolmuş tobralar vaz' olup tahtalar kalınlığı aralıkları (8) gereği gibi tobra ile dolup düz olduğda yine b2 (٢٠) lambalarına bağ (9) tahtası vaz' olınuğda şekl-i şālîşde t (ط) 'alâmetiyle gösterilen (10) iki kıt' asınun bağdan bağa pâyende destek vaz' olma ki (11) birer başları b1 (١٠) bağlarına tayağ olan sütünde gele ba' dehu evvelki gibi (12) aralıkları dolınca toprak ile memlü tobraları ve ba' zı aralık (13) kalan tobra köşelerine yapağı şıkışdırarak tamâm bağ

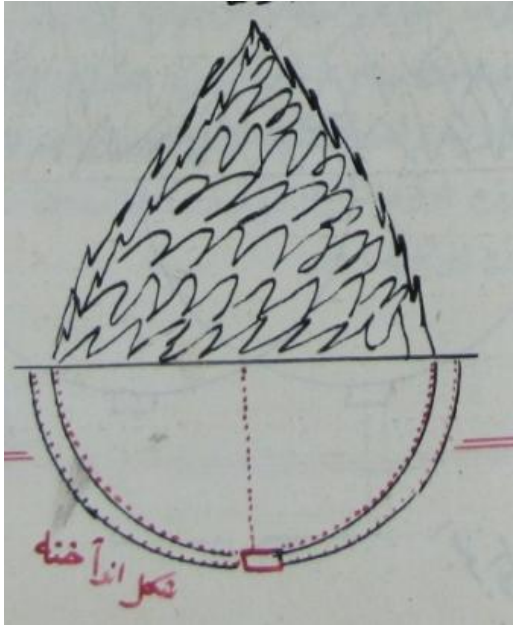
⁴²³ Metinde "halel" şeklinde yazılmıştır.

mābeyni (14) dolduğdan sonra lambalara yine birer bağ tahtası vaz' olup şekl-i (15) rābi' de h (ه) 'alāmetiyle gösterildiği gibi birer dirsekleme ağacını (16) **b1** (ب) bağınıñ cānib-i yesār köşesinden **b2** (ب) bağınıñ cānib-i yemīn (17) köşesine ve rüyine vaz' ideler ki aşağı dirsekleme ile hac-vārī (18) gelir yine bağlarıñ ve dirseklemenüñ aralıkları evvelki gibi dolup (19) minvāl-i meşrūh üzere lağımuñ tabanından tavanına varınca **b2** (ب) lambalarına

[75a]

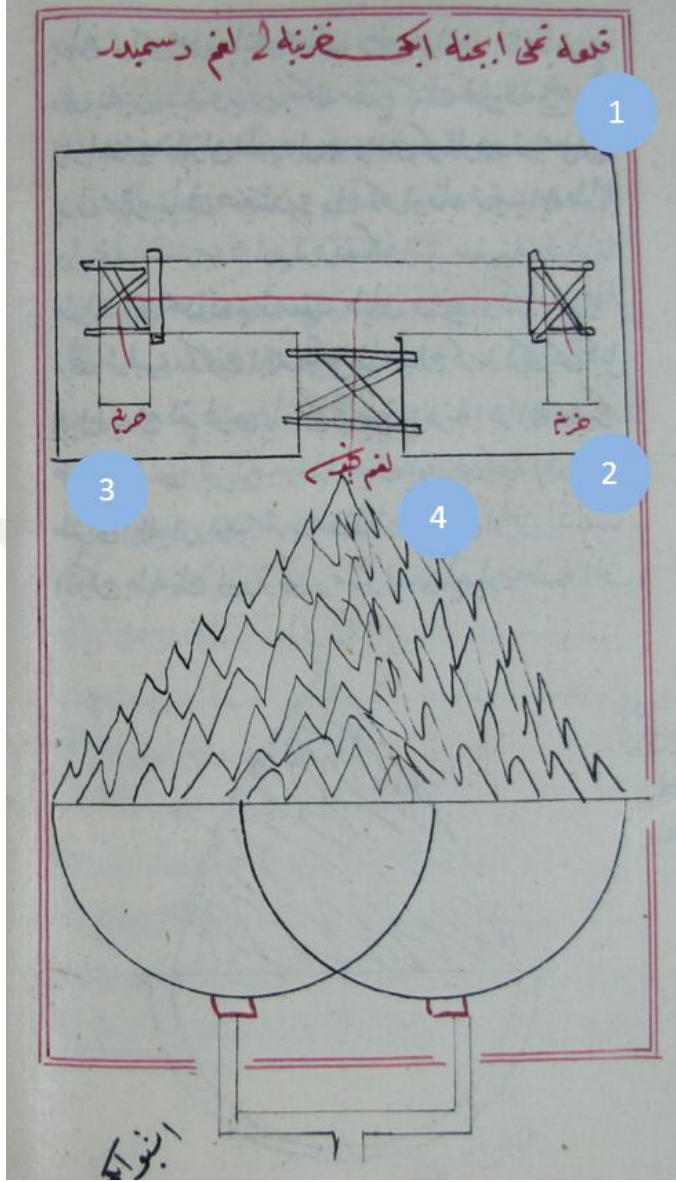
(1) bir bağ ve iki maḥalden payende ve sūtūn vaz' olup anuñ üzerine (2) dağı yine birer bağ ve bir dirsekleme muḳaddem kepenk ḥilāfına vaz' olunarak (3) ve aralıkları toprak tobralarıyla ve ba'zı köşelerinden ḥāşıl olan (4) boş maḥallere yapığı şıkışdırarak zıkr olunan tertīb ile tavana (5) varınca bağlanup doldırıldığdan sonra **b2** (ب) bağlarına dağı tabandan (6) tavana iki maḥallinden birer sūtūn ṭayak vaz' olma ki ḳaşūr bağlar (7) dağı tertīb-i mezkūre ile şekl-i ḥāmıside gösterildiği gibi tekmīl (8) olma ba' dehu lağım ḳapusu yanında şaḩuḩ ağızına eczā ile memlū bir kebīr (9) ḩumbara ṭıpası geçirilüp bağlayalar ba' dehu üzerini kiḩe ile şarup (10) toprak ile örtüp setr ve ḩıfz eyleyeler āteş olunmaḩ iḩtizā (11) itdükde ṭıpanuñ örtüsü ve şarğısı açılıp ṭıpaye āteş (12) olma

(13) bālāda şerḩ ve beyān ve resm ve teşkīl olunan bir ḩazīneli lağım (14) ḩafr endāḩte olındığı ḩinde rüy-i zemīnde ḩāşıl (15) olacaḩ dā'ire-i devri tamām rub' -ı kürrenüñ nışfi yemīn (16) ve nışfi yesār ile müdevver olup 'aynı ile şekilde (17) gösterildiği gibi

(18) şekl-i endāḩte

[75b]

(1) al' a temeli içine iki azıneli lağım resmidür

(2) azıne

(3) azıne

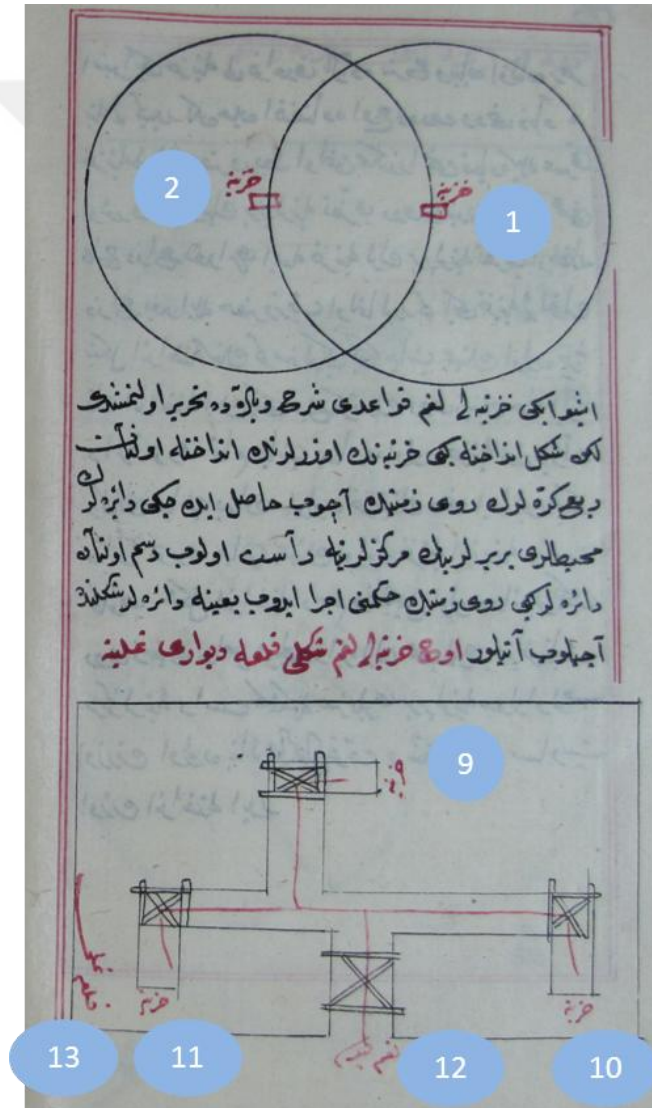
(4) lağım apusu

[76a]

(1) işbu iki azıneli avā'idi bālāda şerh ve beyān olunan bir azı- (2) -neli gibidür lākin hın-i iqtizāda üç ve dört ve dağı ziyāde (3) azıneli lağım afr ve rabt olunmağ mümkündür ancak ziyādesiyle 'usretli (4) olur ve azınelerüñ birbirlerine taarrübi rüy-i zemānden azınelerüñ 'umkı (5) aç zirā' midārı ise azınelerüñ birbirlerine taarrübi ol midār-ı (6) zirā' bu'd ile afr ve tertib olunmalıdır ki iki azıneli lağımuñ

(7) şekli-i endāhtesinüñ gösterildiği gibi cānib-i yemīnde olan ḥazīne- (8) -nūñ endāhte ideceği rub‘-ı kūrrenüñ rŭy-i zemīnde ḥāşıl olacağ (9) dā’ire-i devrī tamām cānib-i yesārda olan ḥazīne üzerine rāst (10) ve kezālik cānib-i yesārda olan ḥazīnenüñ dağı icrā ideceği (11) dā’ire-i devrī tamām cānib-i yesārda olan ḥazīne üzerine rāst (12) gelüp şekli-i endāhte-rest ve teşkīl olan dā’ireler gibi (13) rŭy-i zemīnde ḥāşıl olacağ dā’irelerüñ muḥīṭleri birbirlerinin (14) merkezlerine rāst gelmekle ḍarbıla birbirine medār olup (15) üzerinde olan bināları kemāl-i ḳuvvet ve şiddet ile müsāviyet (16) üzere endāhte ider

[76b]

(1) ḥazīne

(2) ḥazīne

(3) işbu iki hazîneli lağım kavâ'id i şerh ve bālâda taḥrîr olunmuşdı (4) lâkin şekli-i endâḥte gibi hazînenüñ üzerlerinde endâḥte olman (5) rub^ç-ı kürrelerüñ rûy-i zemînde açup ḥâşıl idecegi dâ'irelerüñ (6) muḥîṭleri birbirlerinüñ merkezlerine râst olup resm olunan (7) dâ'ireler gibi rûy-i zemînde ḥükmünü icrâ idüp bi^ç-aynihi dâ'ireler şeklinde (8) açılıp atılır **üç hazîneli lağım şekli ḳal^ç a dîvârı temeline**

(9) **ḥazîne**

(10) **ḥazîne**

(11) **ḥazîne**

(12) **lağım ḳapusu**

(13) **ḳal^ç a temeli**

[77a]

(1) işbu şekilde gösterilen üç hazîneli lağımın hazîneleri birbirine (2) nisbet ^çamiḳleri kavâ'id üzere ḥafir ve tertîb olunduḳda endâḥte (3) ve icrâ idecegi çuḳurları birbirine medâr ile rûy-i zemînde (4) ḥâşıl olacaḳ dâ'ireleri ^çumḳı ziyâde olan üçüncü hazînenüñ (5) icrâ idecegi dâ'ire içine girift olur **meşelâ** birinci lağımın (6) hazînesi rûy-i zemînden dört zirâ^ç derin olsa ikinci

[77b]

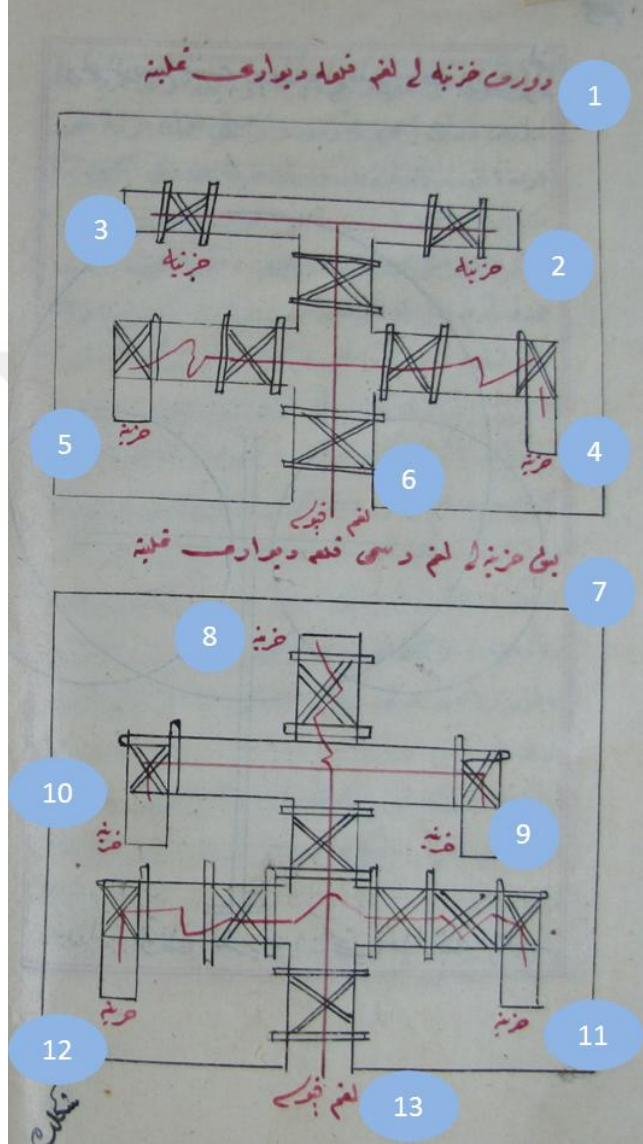
(1) lağımın hazînesi sekiz zirâ^ç derin olmalıdır evvelki hazînedan (2) dört zirâ^ç içerü lâzımdur ve üçüncü lağımın hazînesi (3) on altı zirâ^ç lâzımdur ve bunun hazînesi daḫı ikinci hazînedan (4) sekiz zirâ^ç içerü lâzımdur işbu terkîbde olan lağımlar düşmen (5) ^çaskeri gelecegi maḥale tertîb olunup düşmen ^çaskerinden ḳatı (6) çok âdem helâk olmasına sebep olur zirâ bu tertîb üzere (7) lağımlar âmâde olup düşmen ^çaskeri tamâm ibtidâki hazîne üzerine (8) cem^çiyet itdükleri gibi birinci lağımın âteş olunup endâḥte (9) olunduḳda sâ'ir eṭrâfda olan düşmen ^çaskeri lağım atılan (10) maḥalde ḡayrı lağım yokdur diyü elinde ol maḥalle cem^çiyet iderler (11) ol eṣnâda ikinci lağım daḫı âteş olunduḳda ḳatı çok düşmen (12) ^çaskerini helâk idecegi emr-i muḳarrerdür ve eger cem^çiyetleri (13) ziyâde ise üçüncü lağıma daḫı ikinci lağım ile berâber âteş (14) olunur veyâḥûd ^çavḳ olunup cem^çiyet ḥâşıl olur ise (15) ol zamân âteş olunur zirâ iki lağım atıldı ḡayrı yokdur (16) kıyasıyla elbetde üzerine cem^çiyet ḥâşıl olur ba^çdehu (17) ol ḥavâliye taḳarrüb itmekden ihtirâz iderler sâ'ir maḥallerden (18) daḫı birer hazîneli birkaç lağım endâḥte olınsa anlar daḫı böyle (19) kıyâs iderler ve düşmen ^çaskerine ḥavf-ı ^çazîm ḥâşıl olup

[78a]

(1) ol ḥavāliden ric'at ve perīṣān olmalarına bā' iş olur ihmāl olunmaya

(2) işbu dā'ire-i şelāṣūn taqriri ikinci dā'irenüñ 'aynıdur

[78b]

(1) dört ḥazīneli lağım ḳal' a dīvārı temeline

(2) ḥazīne

(3) ḥazīne

(4) ḥazīne

(5) ḥazīne

(6) lağım ḳapusı

(7) beş ḥazīneli lağım resmi ḳal' a dīvārı temeline

(8) ḥazīne

(9) ḥazīne

(10) ḥazīne

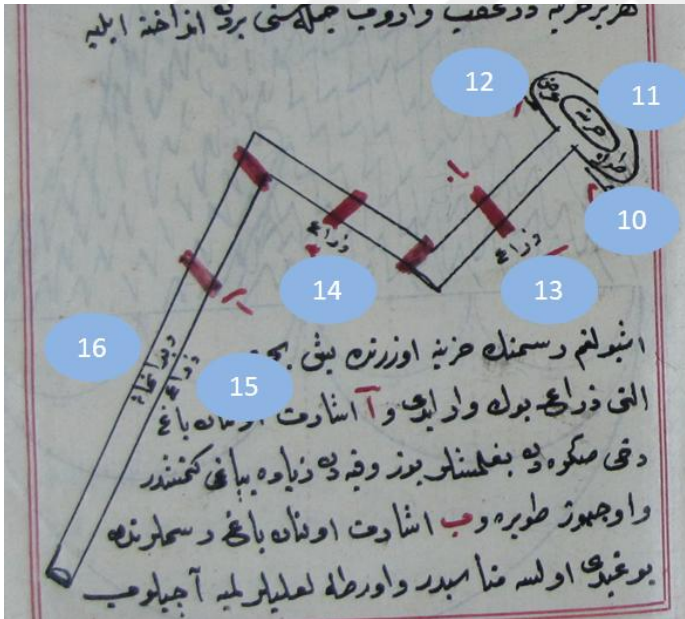
(11) ḥazīne

(12) ḥazīne

(13) lağım qapısı

[79a]

(1) şekilde gösterildiği gibi dört beş ḥazīne olduğunda vaż‘ (2) olduğunda şucuklara ihtimām olma ki şucukların birbirlerine maḥall-i rābiṭa- (3) -sından her bir ḥazīne vāşıl olacak şucukların tūlları sā’irleriyle (4) berāber olup birbirlerinden yarım parmak noqşān ve zā’id olmaya ancak (5) maḥall-i rābiṭadan ba‘zı ḥazīne yakın olduğu hālde eşkālde göste- (6) -rildiği gibi qubūrları istiḳāmet üzere olmayup yemīn ve yesāra (7) inḥirāf ile tertīb olma ki ḥazīne varınca şucuk rāst (8) gele bu bābda ziyāde diqqat ister ki lağıma āteş olduğunda (9) her bir ḥazīne der-‘aqāb varup cümlesine birden endāḥte eyleye

(10) tūl

(11) ḥazīne

(12) ‘arż

(13) zirā‘

(14) zirā‘

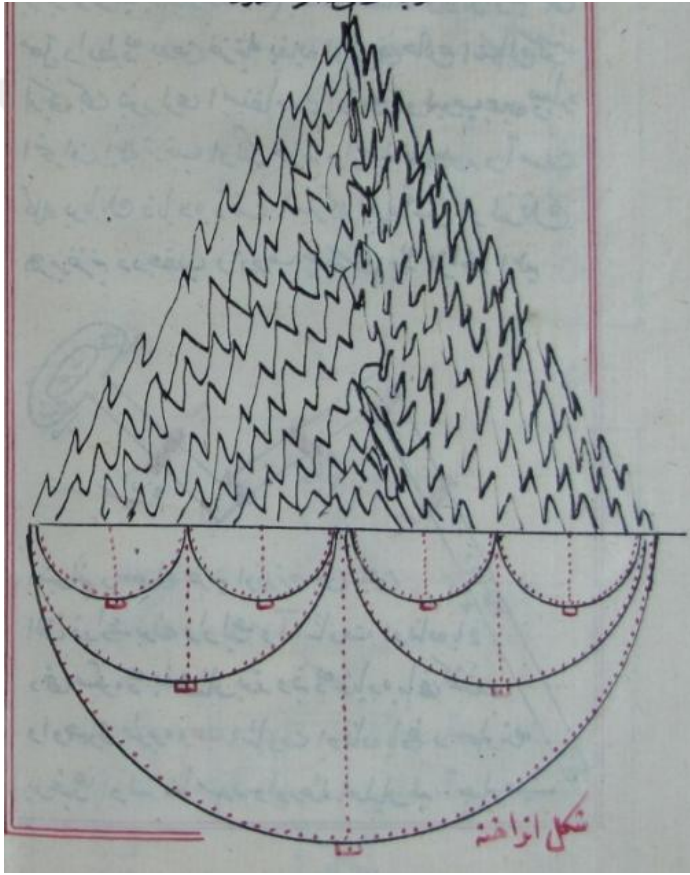
(15) zirā‘

(16) dīvānhāne

(17) işbu lağım resminüñ ħazīne üzerinde beş buçuğ (18) altı zirā' bük var idi ve **a** (ا) işaret olinan bağı (19) dağı soñradan bağlamışlar yüz vaqıyyeden ziyāde yapadı gitmişdür (20) ve üç yüz tobra ve **b** (ب) işaret olinan bağ resimlerinde (21) yoğıdı olsa münāsibdür ve orta la' liler lamba açılıp

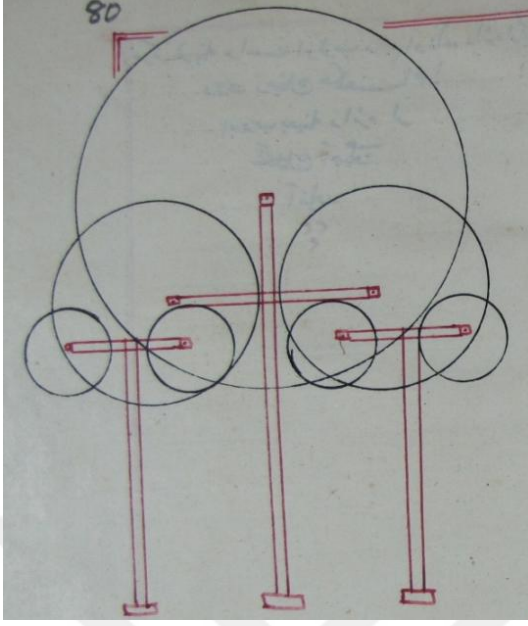
[79b]

(1) qalıñ tahtalar ile sedd ve bağlanur köşeler dīvānhāne diregi (2) ile sedd ve rabt olunur ve bu lağım altı qantār bārūt aldılar (3) yarım qantārı şuçuklara gidüp beş buçuğ qantār bārūt (4) ħazīne vaz' olmuşdur

(5) şekl-i endāhte

[80]

(1) işbu yedi hazîneli lağım resm-i endâhte gibi hazînenüñ (2) üzerlerinde endâhte olunan rub^c-ı kürelerüñ rûy-i zemînde (3) açup hâşıl idecegi dâ'irelerüñ muhîfleri birbirlerinüñ

[80b]

(1) merkezlerine râst olup resm olunan dâ'ireler gibi (2) rûy-i zemînde hükümni icrâ (3) idüp bi^c-aynihi dâ'ireler (4) şeklinde açılup (5) atılır (6) 22 (7) 2

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÜĞ DİZİN

A

‘**abdurrahman paşa**: Osmanlı’da Cebeci

Ocağı komutanlarından biri

‘a. 3b/03

‘**acabā**: *Ar.* şüphe ve tereddüt bildiren

edat

‘a. 23a/08, 29b/12, 56a/03

‘**aceb**: *Ar.* acaba, hayret

‘a. 3a/15

‘**acemī**: *Ar.* tecrübesiz

‘a. 12a/17, 12a/18

‘**āciz**: *Ar.* beceriksiz, kabiliyetsiz

‘ā. kaldılar 23a/19

‘ā. kaldılda 4b/17, 5a/02, 14b/16,

19b/04, 56b/05

‘ā. kalup 30b/01

‘ā. olındı 14a/06

‘**acz**: *Ar.* beceriksizlik

‘a. getirüp 30b/02

‘a. idüp 8b/15

aç-: engeli kaldırmak

a.-duğı 29b/20

açdır-: açma işini yapma *krş.* açdur-

göz a.-mayup 24b/21

açdur-: açma işini yapma *krş.* açdır-

göz a.-mayup 25b/21

açıl-: açık olma hali, denizde kıyından

uzaklaşmak, geçit vermek

a.-duğda 18b/19, 18b/20

a.-mağ 29b/15

a.-miş 29b/17

a.-ur 21b/03

ad: bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya,

tanımlamaya, açıklamaya,

bildirmeye yarayan söz, isim

a.+ın 53a/14, 55b/15, 55b/16

a.+ına 25a/19

ādem: *Ar.* insan, adam

ā. 4b/13, 6a/04, 6a/05, 6b/10, 7b/06,

10a/15, 10a/16, 12a/14, 12b/08,

13a/12, 13a/20, 14a/05, 15a/04,

15a/07, 16a/15, 16a/23, 17b/11,

18b/05, 21b/11, 24b/23, 25b/09,

25b/09, 27b/01, 27b/19, 28b/23,

32b/09, 37a/09, 37a/13, 39b/08,

39b/16, 41a/08, 41a/16, 42a/10,

42a/11, 42a/12, 43b/08, 43b/09,

43b/10, 48b/01, 49a/04, 52b/16,

53a/13, 64a/03, 65b/01

ā.+den 41a/15

ā.+e 27b/20, 27b/21, 42a/10, 43b/08

ā.+i 38b/10, 39b/01, 48b/01

ā.+ler 25a/10, 32b/22, 39b/15,

41a/10

- ā.+leri 7b/19, 25a/09
ā.+üñ 48b/01
- adlu:** isimli
a. 13b/01
- ‘**afv:** *Ar.* bağışlama, af
‘a.+ı 31a/23
‘a. ider 31a/16
‘a. idüp 31a/20
- ağa:** ağa, bey
a. 67a/04, 67a/04
a.+ları 26a/13, 31b/20
a.+larına 24b/04
metrīs a.+sı 26a/15
- ağaç:** meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki, bu gibi bitkilerin gövdesinden ve dallarından yapılan
a. 59b/04
a.+dur 59a/03
- ağ(ı)z:** ağız; bir boşluğun etrafı, bir aletin (havan, tıpa, tulumba gibi) üst tarafındaki açık kısmı; giriş bölümü
a.+ına 16b/06, 16b/13, 58b/05
a.+larına 52b/08, 58a/01, 61a/02
- ağızlı:** ağızlı
a. havān 51b/03
- ağñat-:** anlatmak
a.-dum 11a/04
- āher:** *Ar.* başka, diğer
- ā. 30a/02
- āhır:** *Ar.* nihayet, son
ā.-i ‘ömrümüzde 11a/01
- āhıret:** *Ar.* öbür dünya
ā.+de 8b/04, 10a/09, 12b/17
- aḥmad paşa:** Osmanlı’da sadrazam olan Hezarpare Ahmed Paşa (İstanbul, ?-7-8 Ağustos 1648) olmalı
defterdār a.+ya 25a/17
- aḥmed ağa:** Osmanlı’da Umman ve Budin seferlerine de katılmış olan Humbaracı Ocağı komutanı
a. 26a/20, 26b/01, 26b/03, 26b/04, 26b/06
a.+yı 5a/15, 28a/16
- aḥmed ağa:** Osmanlı’da Kamanıçe seferinde bulunan Humbaracı Ocağı komutanı
diğer a. 26a/20
- aḥmed kethüdā:** 2. Viyana muhasarasında bulunan komutanlardan biridir ve orada şehit olmuştur
a. 24b/02
- aḥmed paşa:** Kandıye Kalesi muhasarasında Humbaracı Ocağı komutanlarındandır
defterdār a. 5a/12, 28a/11
- aḥşām:** akşam
a.+a 24b/06
a. idi 31a/04
a. olmasa 31a/04

aḥvāl: *Ar.* durumlar, oluşlar, buluşlar

a. 1b/07, 4a/07, 10a/18, 26b/11,
27b/21, 37a/11, 55b/22

a.+de 26b/11

a.+i 3a/15, 3a/18, 4b/05, 21b/11,
25b/16, 31b/04, 39a/01, 40b/10,
50b/10, 53a/13

a.+idür 3a/22

a.-i fāsıdelerin 9b/17

a.+im 10a/13

a.+in 13b/12, 22a/08, 59a/01

a.+inde 26a/08

a.+inden 11b/21, 22a/19

a.+ine 21a/10

a.+ini 2b/03, 8a/16, 20b/21, 26a/10,
26a/13, 42a/06, 43b/04, 50b/13

a.+ler 10b/08

a.+lere 11a/02

a.+leri 10a/05, 21b/15, 32b/21

a.+lerin 4a/03, 12b/21, 15b/05

a.+lerine 2a/15

a.+üñ 18a/03

aḳ-: aḳmak

a.-ar 24a/01

‘**aḳat ḳal**‘ ası: Akat Kalesi

‘a. 11a/19

aḳçe: madenî para

a. 5a/16, 10a/12, 28a/17

aḳdeñiz: Akdeniz

a.+de 18b/05

‘**āḳıl:** *Ar.* akıllı, akıl sahibi

‘ā. 21b/13

‘ā.+lar 15b/06

‘**āḳıl dānā:** *Ar.* alim

‘ā. olan 2a/17

‘**aḳl:** *Ar.* akıl

‘a.+ı irdüğü 37b/08

‘a.-ı kāmıl 21b/05

al: kırmızı

a. kise 27a/07

al-: almak

a.-acaḳ 6b/18

a.-alar 36b/09

a.-amadı 27b/08

a.-dı 25a/05

a.-dıysa 27b/11

a.-duğı 51a/12

a.-duḳda 56a/04

a.-ıḳodı 8b/08, 9a/03

a.-ıḳoyup 30b/15

a.-ınan 4a/10

a.-madan 25a/06

a.-mağa 14b/11, 15a/16

a.-mağıla 14b/16

a.-maḳ 4a/07, 13b/14, 22a/08,
28a/11, 55b/15

a.-maḳda 5a/02

a.-up 3b/08, 18b/03, 23a/22, 32b/17,
40b/15, 42a/19, 43b/17, 55b/05

a.-ur 16b/19, 36a/07, 36a/08, 65b/01

ateş a.-ur 51b/03, 51b/05

lisāna a.-ma 18b/12

metrīs a.-duḳdan 22a/04

metrīs a.-mağı 22b/07

metrīs a.-mağıla 24a/23, 24b/14

metrīs a.-mağda 13b/14, 23a/22

metrīs a.-mağdan 24a/11

metrīs a.-miş 24b/08

metrīs a.-miş idi 4a/12

metrīs a.-up 25a/23, 39a/18

metrīsler a.-ınuğda 26a/07

metrīslerin a.-mağa 7b/21

metrīslerin a.-up 36b/06

ālāt: *Ar.* vasıtalar, aletler

ā. 15b/18

ā.+ı 63a/01, 15a/05

ā.-ı ħarb 12b/23, 15b/01, 50b/05

ā.+ıdur 47b/01, 61a/02, 63a/01,
63b/01

ā.+ları 18a/11, 20b/05, 41b/10

ā.+larıdur 57a/01

ā.+ların 29a/07, 29b/05, 53a/06,
64a/03

ā.+uñ 22a/11

ālāy: *Far.* alay

ā. 65a/02

ā.+ların 16a/19, 32b/04, 57b/02

alçak: alçak, düşük düzeyde

a. 51a/01

aldat-: aldatmak

a.-maz 60a/01

aldır-: aldirmek

a.-alar 4b/02

a.-amazsuñ 4b/09, 12a/10, 14a/02

a.-dı 39b/11

a.-mağa 23b/04

a.-masına 4a/01

a.-mazsın 37b/15

metrīs a.-asın 25a/12, 38a/02

metrīs a.-mağa 24b/22

metrīs a.-mağıla 24a/15

a‘lem: *Ar.* bilen, en bilgin

a.+dür 9a/18

‘**ālem-penāh:** *Ar.* alemin sığınacağı yer
pādişāh-ı ‘ā. 14a/21, 18b/03, 28a/12,
55b/06, 55b/12

‘**aleyhi:** *Ar.* onun üzerine

ve ‘a. 22b/06

‘**aleyhim ecma‘in:** *Ar.* hepsinin üzerine
olsun

‘a. 2a/05, 2b/10, 3a/08, 21b/01,
27b/17, 31a/23, 33a/18, 40b/04,
53a/18

alın-: alınmak

a.-an 11a/17, 24b/16

a.-madı 30b/02

a.-ması 36b/15

a.-mişdur 42a/18, 43b/16

a.-ur 30a/04

a.-ur ise 4a/03

metrīs a.-an 36b/09

metrīs a.-dı 4a/16

metrīs a.-dukda 36b/11

metrīs a.-up 23b/06

alış-: alışmak

a.-ur 64a/03

‘**alī**: Humbaracılar Ocağı ikinci halifesi
ve eserin yazarı *krş.* kürd
bayramoğlu

‘a. 12b/19, 33a/06, 50b/03

‘**alī kethüdā**: Yeniçeri Ocağı ikinci
komutanı

‘a. 24b/02

‘a.+nuñ 24b/07

‘**alīm dānā**: *Ar.* her şeyi bilen, ilmi
yüksek olan

‘a.+dur 3a/17

‘**alī paşa**: Osmanlı’da komutan

‘a. 4a/11, 24b/13

‘a.+ya 9a/02

‘**aliyy**: *Ar.* yüksek, büyük, yüce

himmet-i ‘a.+eleri 29a/05

murād-ı ‘a.+esi degül 31a/11

allāh: *Ar.* Hz. Allah, Tanrı

a. 1b/03, 1b/13, 2a/20, 2a/21, 2b/07,
3a/16, 7b/21, 8b/04, 9a/08, 9a/09,
10a/08, 10b/07, 11a/13, 11b/12,
12b/17, 14a/22, 15a/18, 19a/06,
20b/14, 21b/04, 21b/14, 27b/12,
28a/02, 29a/04, 29a/20, 29b/16,
30a/02, 30a/20, 31a/11, 31a/14,
31a/18, 31a/19, 37a/21, 37b/05,
40b/07, 40b/19, 44a/12, 44a/14,
44a/20, 53a/14

a. allāh 25b/07

murād-ı a. degül imiş 31a/12

allāhu ekber: Allah uluların ulusudur

a. 11a/11

alt: aşağı, aşağı taraf

a.+ına 2/17, 7a/07, 13b/03, 15b/15,
21a/03, 22b/08, 29b/09, 31a/03,
31a/06, 31b/17, 32a/14, 39b/20,
51b/17, 52a/10, 55a/02

a.+ında 37a/10, 42a/18, 43b/16,
52a/11

a.+ından 31a/08, 31b/08

altı: altı (sayı)

a. 16a/02, 20a/03, 27b/21, 51b/03,
51b/18, 51b/22, 56b/20, 64a/03,
65b/01, 66a/01

altmış: altmış (sayı)

a. 5b/06, 13a/16, 28b/06, 58a/01

altun: altın

a. 24b/05

amān: *Ar.* yardım isteme

a. çağırıp 25b/13

a. eyledi 24a/19

amānsız: *Ar.+T.* korkusuz

a. 19b/21

‘**amel**: *Ar.* iş; niyet

‘a. eylemek 17a/19

āmīn: *Ar.* amin, öyle olsun

ā. 2a/04, 2a/06, 2b/02, 11a/13,
28a/03, 31b/02, 37b/07

‘**āmīr**: *Ar.* devlete ait

tersane-i ‘āmīrede 18b/07

ammā: *Ar.* ama, ancak

a. 3b/06, 4a/09, 4a/14, 4a/15, 4a/17,
4a/20, 4b/11, 4b/13, 6a/04, 6b/08,
6b/14, 7a/07, 7b/06, 7b/07,

10a/23, 12a/13, 13a/07, 13a/11,
13a/19, 14a/04, 14b/20, 15a/17,
17a/22, 19b/03, 22a/03, 22b/11,
22b/16, 23a/21, 23a/22, 24a/07,
24b/15, 25b/15, 27a/04, 27a/12,
27a/19, 27b/04, 28b/22, 29b/10,
31a/04, 31b/18, 32a/08, 33a/17,
36a/04, 36b/08, 36b/10, 37a/02,
37b/17, 37b/20, 38a/19, 38b/07,
38b/13, 39a/02, 39a/19, 39a/20,
39a/23, 39b/18, 40a/15, 40a/18,
40b/11, 41a/05, 41b/09, 41b/16,
42a/09, 42a/13, 42a/18, 43b/07,
43b/11, 43b/16, 50b/16, 50b/20,
51a/06, 51a/10, 51a/22, 52a/15,
53b/05, 55b/21, 56b/04, 56b/11,
56b/18, 58b/02, 58b/10, 59a/02,
59b/02, 60a/01, 62b/01, 63b/01,
65a/02, 66a/02

a. degüldür 55b/19

ān: *Ar.* an, şimdi

ā.+a degin 8a/18

anapoli kal'ası: İnebolu Kalesi

a. 8b/09

a.+na 30a/07

anaṭoli: Anadolu

a. 38b/19, 44a/05

ancaḫ: ancak, yalnızca

a. 2a/12, 3b/15, 9a/06, 9a/12, 9a/15,
10a/02, 12b/08, 13a/18, 17a/22,
18a/16, 18b/15, 20b/10, 22b/11,
23a/14, 24b/09, 24b/11, 24b/14,

25a/05, 27a/10, 27b/20, 31a/10,
31a/14, 31b/14, 32a/09, 32a/14,
33b/02, 39b/15, 44a/19, 47a/02,
53a/13, 55b/01, 58b/08, 59b/02,
63b/01

anda: onda, orada

a. 11b/07, 21b/02, 25b/22, 30a/09,
30b/14

andan: ondan, oradan, ondan sonra

a. 8a/08, 10b/14, 10b/22, 16b/10,
17b/21, 21a/16, 25a/02, 25a/16,
30a/10, 38b/16, 40a/08, 41b/14,
49a/04, 51a/08, 52b/10, 53a/01,
59a/01, 65a/02

anı: onu

a. 25a/20, 25b/12, 27b/07, 30a/08,
50b/15, 51a/06, 51b/02, 51b/08,
65a/02

añlan-: anlaşılmak

a.-sun 20b/10

anlar: onlar

a. 10a/23, 10a/23, 23a/01

a.+dan 37a/03

a.+ı 6a/05, 10b/02, 41a/08

a.+uñ 6a/02, 26a/12, 41a/07

anuñ: anın, onun

a. 3a/15, 6b/09, 7b/13, 15a/19,
16a/22, 17a/12, 17a/19, 17b/03,
17b/04, 17b/04, 17b/15, 18b/07,
20a/06, 23b/18, 32b/08, 38a/15,
51b/14, 52a/19, 52b/03, 52b/12,
56a/02

añ-: anmak

a.-mazsın 55b/15

aña: ona

a. 2b/15, 3a/01, 4b/09, 5b/15, 7a/10,
12a/04, 12a/10, 14a/02, 18b/13,
21a/11, 21b/07, 25b/15, 28b/15,
33b/04, 36a/09, 37b/15, 39a/13,
52a/12, 53a/05, 59a/01

añla-: anlamak *kırs.* aña-

a.-duğı 37b/09

a.-duğın 21b/15

a.-duğum 9b/18, 11b/22, 12b/20

a.-duğda 30a/17

a.-duğdan 22a/23

a.-maz 3a/15, 21b/11

a.-nur 22b/05

a.-r 20a/18, 26a/13, 26a/14, 27b/21

a.-yup 30a/16

aña-: anlamak *kırs.* aña-

a.-mamışdur 60b/01

a.-nur 25b/17, 51a/01

a.-r 25b/16

añnad-: anlatmak

a.-ur 60b/01

añnan-: anlaşılmak

a.-maz 60a/01, 60b/03

a.-ur 20a/05

ara: ara, arasında

a.+da 25a/19

a.+mıza girmez idi 18a/16

a.+sında 16b/01, 16b/09, 58a/01,
63a/01

ara-: aramak

a.-maz 10b/02

a.-rlar 19b/19

a.-rlardı 12b/12

‘**arab:** *Ar.* Arap

a. 11b/05, 52b/23

‘**araba:** araba

‘a. 13b/11, 22b/12, 48b/05, 58b/01,
65b/01

‘a.+lar 19b/11, 19b/15, 29b/12,
56b/12, 56b/16, 58b/04, 58b/11,
64b/01

‘a.+laruñ 58b/08

‘a. virilüp 29b/04

‘**arabistān:** *Ar.* Arabistan, Arap ülkesi

‘a. 9b/06, 52b/22

aralık: aralık, ara yer

a.+da 16a/16, 16b/05, 23b/13

ard: art, arka, bir şeyin ardında kalan
kısm

a. 44a/01

a.+ın 23b/09

a.+ma 10b/20

a.+ınca 25a/14

a.+ında 33a/08, 48b/01, 52b/17

a.+ından 51a/10, 51a/11

a.+larından 36a/17, 44a/06

arşun: arşın

a. 6b/09, 13a/12, 31b/12, 38b/07,
38b/08, 39a/22, 39a/22, 48b/01

artuğ: artık, bundan sonra

- a. 23b/12, 38b/10, 39b/02, 42a/08,
43b/06
- ‘**arż**: *Ar*: bir büyüğe sunma, bildirme
‘a. 5a/21, 8b/16, 28a/13, 30b/04
- arż-ı rûm**: Erzurum
a. 11b/04, 56b/10
- aş-**: asmak
kulağ a.-madı 24b/12
- āsān**: *Ar*: kolay
ā. 4a/03, 4a/06, 4a/08, 4a/09, 4a/20,
11b/14, 12a/06, 20b/01
ā. eyleye 28a/02
ā. ider 9a/09
ā. ola 20b/02, 22a/09
ā. olur 23b/03, 36b/10, 52b/19
- aşhāb**: *Ar*: sahipler,
a.-ı güzîn 33a/18
- ‘**aş(ı)r**: *Ar*: asır, yüzyıl
‘a.+da 42a/15, 43b/13
- ‘**asker**: *Ar*: asker, er
‘a. 5a/03, 10a/22, 19a/19, 22a/05,
23a/21, 25a/18, 25a/22, 25b/22,
27a/05
‘a. çadır 43a/07
‘a. çadırları 42b/11
‘a.+de 7a/14
‘a.+e 38a/08, 38b/03, 44b/05, 52b/02
‘a.+i 16a/18, 16b/07, 16b/12, 16b/12,
21b/20, 32b/01, 32b/07, 36a/14,
44a/03, 44a/05
‘a.+imüz 36a/13, 42a/15, 43b/13
‘a.+ini 32b/13
- ‘a.+inüñ 16b/09, 32b/13
‘a.+ler 37a/19, 44a/02, 56a/09
‘a.+lere 18b/20, 38b/15
‘a.+leri 40a/12, 58a/01, 65a/01
‘a.+lerimüz 32b/11
‘a.+lerine 38b/19, 38b/20
‘a.+lerinüñ 36a/16
‘a.+ü 25b/21
‘a.-i islām 1b/02, 2a/08, 2b/06,
2b/14, 3a/05, 3a/12, 3b/21, 4a/11,
6b/07, 8a/02, 8a/13, 9b/21,
10a/07, 10a/19, 10b/03, 10b/21,
12a/06, 13a/10, 13a/22, 13b/02,
13b/06, 13b/15, 13b/17, 15b/14,
19a/04, 19b/10, 19b/14, 20b/01,
21a/02, 21a/14, 21b/01, 22b/08,
22b/14, 22b/21, 23a/18, 23a/20,
23b/08, 23b/20, 24b/10, 24b/17,
24b/18, 25a/16, 25b/06, 26b/20,
27b/09, 29b/12, 30a/06, 30a/09,
33a/20, 36b/06, 37b/17, 37b/19,
37b/20, 39a/02, 39a/15, 39b/20,
40a/05, 40a/11, 40b/05, 41b/17,
51b/13, 52b/06, 53a/04, 53a/21,
53b/11, 53b/14, 54b/01, 56a/17,
56b/16, 63b/01
‘a.-i islāma 11a/06, 41b/10
‘a.-i islāmda 10a/21, 27b/18
‘a.-i islāmı 2a/21, 4a/18, 19a/02,
24b/21, 31b/01
‘a.-i islāmuñ 2b/21, 5a/10, 8b/02,
10b/01, 12b/03, 12b/12, 29b/18,

30a/15, 33a/08, 36a/01, 40a/22, 57b/02	a. olup 38b/11, 39b/02
‘a.-i küffār 36b/01	aşrı: aşırı, alışılan veya dayanılabilen
atlı ‘a.+leri 36a/08, 36a/20	dereceden çok daha fazla, taşkın;
ecnās-ı ‘a. 10a/22	gereğinden fazla, çok <i>krş.</i> aşırı
aşl: <i>Ar.</i> asıl, gerçek	a. 7a/03
a. 41a/10	at: at, beygir
a.+ı 23a/08	a. 25a/22
aşlā: <i>Ar.</i> hiçbir zaman	a.+ından 25b/03
a. 3b/06, 3b/14, 6b/02, 12a/01, 13a/17, 17b/12, 19a/22, 19a/23, 23a/13, 24a/11, 33b/01, 38a/05, 41a/19, 52b/15, 53a/10, 56a/23, 56b/01, 59a/01, 60a/01, 60a/01, 63b/01	at-: atmak, fırlatmak
‘aşr: <i>Ar.</i> yüzyıl	a.-a 50b/13
‘a.+ın 10b/11	a.-acak 3b/15
āsūde: <i>Far.</i> rahat, huzurlu	a.-anı 12b/12
ā. 58a/01	a.-ar 17a/23, 51a/13, 61a/02, 61b/03, 62b/01, 63a/01
aş-: aşmak	a.-ar imiş 14b/22
a.-up 19b/11, 56b/10	a.-ardı 63b/01
aşağı: aşağı	a.-arsın 36a/20
a. 61b/03	a.-asın 15a/01, 32a/19, 52a/12, 52b/21
aşır-: aşırarak	a.-duğı 59a/01, 61b/03
a.-updan 54b/01	a.-duğın 59a/03
aşır: aşırı, alışılan veya dayanılabilen	a.-duğda 6b/01, 13a/17
dereceden çok daha fazla, taşkın;	a.-ilup 3b/16
gereğinden fazla, çok <i>krş.</i> aşırı	a.-ım 43b/13
a. 27a/21, 53a/20	a.-madan 19b/21
a.+dan 19a/18, 49a/04, 53b/10	a.-mağ 6a/06, 7a/05, 16b/18, 16b/19, 19b/22, 51a/17, 51a/22, 52b/19, 58b/11, 63b/01
āşikāre: <i>Far.</i> belli, meydanda, açık	a.-mağdan 6a/21, 13a/16, 14b/23, 51a/22
ortada	a.-mayup 3b/06
	a.-mışuz 23a/16

humbara a.-mağ 12a/20	a.-a 23a/14, 46a/01, 46a/02
humbara a.-mağdan 63b/01	a.-dı 4a/17, 11b/01, 23b/08
taş a.-mağ 57b/02	a.-duğı 19b/23, 57b/02, 61b/03,
tüfeng a.-ar 47b/01	62b/01, 65a/01, 66a/01
top a.-arsañ 31b/13	a.-duğda 62b/01
atdur- : attırmak, fırlattırmak	a.-madı 23a/13
a.-dı 52a/05	a.-mışdur 7a/13
a.-urdı 53a/01	a.-up 29a/08, 32b/05, 64a/01
āteş : <i>Far.</i> ateş, od, hararet, kırgınlık	a.-ur 20a/12, 51a/17, 51a/19, 52a/07,
ā. 3a/17, 9b/15, 16b/07, 16b/14,	52a/15, 56b/18, 56b/20, 56b/21,
17a/14, 17a/22, 17a/22, 21b/10,	58b/05, 65b/01
25b/13, 51a/12	a.-urdı 23a/12
ā. alur 51b/03, 51b/05	a.-ursa 31b/16, 32a/01, 63b/01
ā. çıkar 47a/02	yabana a.-ur 44b/04
ā. eyledükde 58a/01	atla- : atlamak
ā. eyleye 52b/09	a.-r 38a/06
ā. idesin 57b/02	atlı : atlı <i>krş.</i> atlı
ā. şaçar 47b/01	a. ‘askerleri 36a/08, 36a/20
ā. taşı 48b/01	atlu : atlı <i>krş.</i> atlı
ā. virilmez 51b/04, 65b/01	a. 29b/11
ā. virilüp 65a/01	‘ avdet : <i>Ar.</i> geri dönüş
ā.+dür 67a/05, 67a/05, 67a/05,	‘a.+inde 19b/09, 56b/09
67a/05, 67a/05	‘ avn : <i>Ar.</i> yardım
ā.+i 17b/13, 48b/01	‘a.-ı ‘ināyet 1b/03, 2a/20, 7b/21,
ā.+inden 65b/01	44a/12
ā.+ler 47b/05	‘a.-ı ‘ināyetiyle 2b/07, 19a/06,
ā.+leri 52a/06	20b/14, 27b/13, 29a/20, 29b/16,
āteşli : <i>Far+T.</i> ateşli, harareтли	30a/02, 37a/21
ā. 5b/04, 27a/22, 27b/01, 28b/04,	ay : otuz günden oluşan bir zaman dilimi
28b/20	a. 8b/14, 25a/08, 30b/01
ā. tulumbar 43a/05	a.+dan 14b/06
atıl- : atılmak	ayağ(ğ) : ayak

a. 4a/02, 31a/08
a. dayayup  urmak 44a/19
a.+a 64a/03
a.+1 64a/03, 64a/03
a.+larında 24a/08
toñuz a.+1 20a/03, 64a/03

ayır-: ayırmak

a.-asın 38b/14

 yine: *Far.* ayna

 .+leri 60b/02

‘ayn: *Ar.* aynı, tıpkı

‘a.+ınca59a/03

ayrıl-: ayrılmak

a.-madı 31a/08

az: az,  ok olmayan

a. 30a/08

az k  al‘ası: Azak Kalesi

a.+na 18a/05

a.+nda 1b/12

a.+nı 27b/07

a.+ñı 5a/02, 14b/15

‘az m: *Ar.* b y k, uyu, y ce;  ok

‘a. 30a/11, 42a/15, 52a/22, 55b/20

‘az met: *Ar.* gitme, yola  ıkma

‘a. eylerse 11b/14

‘a.-i  az  20a/15

‘az m ‘ş-‘ş n: *Ar.* ‘anı,  n  b y k olan

‘a.+a 10b/07

b.-1 evvel 22b/07

baba: baba

b.+dan 20b/11

babaeskisi: Babaeski

b. 5a/17, 28a/19

ba‘dehu: *Ar.* daha sonra, ondan sonra

b. 9b/06, 10b/18, 30a/07, 30a/18,
31a/09, 36b/05, 38a/02, 38a/03,
38a/16, 38b/06, 44b/02, 61b/03,
63a/01

ba la-: ba lamak

b.-yup 16a/19, 24a/18, 32b/04,
57b/02, 61a/02

ba lan-: ba lanmak

b.-mi‘ 16b/20

b.-ur 52b/05

ba s: *Ar.* konu‘ulan ‘ey, s z, s z 

b.+iñde 4a/04

b ‘i‘: *Ar.* sebep olan

b.-i fitneye 41a/02

b. olur 41a/11

ba -: bakmak

b.-a 34b/01, 34b/01, 34b/01, 34b/01,
34b/02, 35a/01, 35a/01, 35a/01,
35a/01, 35a/01, 42b/01, 42b/01,
42b/01, 42b/01, 42b/01, 43a/01,
43a/01, 43a/01, 43a/01, 46a/01,
46a/02, 48a/01, 48a/01, 67a/07,
67a/07, 67a/07, 67a/07

b.-ar 60a/01, 60a/01

b.-du ın 59a/03

b  i: *Ar.* daimi, kalıcı

B

b b: *Ar.* b l m, kısım

- b. 11a/07
b.+sini 9a/18
bālāda: *Far.* büyümüş, boy atmış
b. 26a/12
balta: balta, nacak
b.+lar 42b/05, 43a/04
balyemez: orta menzilli top
b. 67a/03, 67a/03, 67a/03, 67a/03,
67a/03, 67a/03, 67a/03, 67a/03,
67a/03
b. top 16b/23
b. toplar 7b/03, 39b/13
banya luka: Banya Luka (Sırbistan)
b.+da 17a/07
barışık: barış dönemi, barış hali
b. 32b/01, 58a/01
b.+dur 58a/01
bārūt: *Far.* barut *krş.* bārūt
b. 16b/19, 38a/20, 50b/12, 51a/06,
52a/17, 52a/18, 59a/01, 59a/01,
59a/01, 61a/02
b.+ı 51a/04, 59a/01
b.+ın 65a/02
b.+un 56b/19
bārūt: *Far.* barut *krş.* bārūt
b. 7a/11, 7a/17, 16b/20, 42b/12
b. fuçuları 43a/09
b.+uñ 7a/16
bārūtli: *Far.+T.* barutlu
b. 27a/07
baş-: basmak, ezmek; yenmek
b.-ar 23a/21
b.-arlar 3b/11, 42a/23, 43b/21
b.-arsuñ 22a/02
b.-mağa 25a/03
b.-mağ 4a/21, 22b/15, 27b/04,
37a/01, 40a/04, 40b/16, 42a/22
b.-up 25b/09
ordu b.-mağ 3b/10
orduyı b.-mağ 7b/12
ordu-yı hümâyünü b.-mağ 43b/19
başmaqlık: alt etmek, yenmek
ordu-yı hümâyünü b. 1b/10
baş: baş, kafa; uç, uç noktası; ana,
temel, başlangıç, ilk
b. 53a/18, 56a/16
b. göstermez 23a/09
b. ħalife 3b/04
b. olan 5a/10, 12b/04, 36a/16
b. olanları 18b/21, 56a/10
b.+dan çıkar 51a/14
b.+ın keserken 16b/03
b.+ına 23b/01, 25b/05
b.+ına 32a/11
b.+larında 24a/07
b.+uñ 19a/01, 32b/16, 56a/15
ħandegi b.+ına 19a/04, 23b/02,
ħandegi b.+ıña 4a/09, 4a/11
ħandek b.+ına 23b/07, 24a/14,
26a/08, 31b/18
ħandek b.+ıña 4a/16
başdārda: Osmanlı donanmasında
kullanılan 26-36 oturaklı bir tür
savaş gemisi *krş.* başarda

- b. kapudānı 55b/02
- başiboş:** bir kimseye veya bir şeye bağlı olmayan
- b. 37a/09
- başla-:** başlamak
- b.-r 24b/19, 25a/11, 41a/05
- b.-rlar 25a/11, 37a/05, 41a/12
- başlarda:** Osmanlı donanmasında kullanılan 26-36 oturaklı bir tür savaş gemisi *krş.* başdārda
- b. kapudānı 18b/01
- bat-:** batmak
- b.-dı gitdi 43b/06
- baṭ-:** batmak
- b.-an 64a/03
- b.-ar 32a/03, 64a/03
- b.-dı 26b/11, 42a/08
- b.-mıṣdur 4b/15
- b.-tı 5a/07
- bataḳ:** üzerine basıldığında çöken çamurlaşmış toprak, bataklık
- b. 32a/06
- b.+dur 32a/03
- bataḳlı:** bataklık olan yer
- b. 31b/19
- bayraḳ(ġ):** bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş, sancak
- b. 21a/20, 22b/18, 37a/10, 40a/10, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02, 67a/02
- b.+ı 5b/14, 5b/16, 28b/14, 67a/04, 67a/04
- b.+ın 24a/18, 30a/13, 30a/14, 30b/11
- b.+lar 33a/16, 39a/05
- b.+ları 7b/19, 28b/17
- b.+ların 38b/17
- bayram:** millî veya dinî bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler
- b. giçesi idi 3b/13, 23a/11
- ba' zı:** *Ar.* bazı, bir kısım
- b. 22a/13, 40a/01
- b.+larını 15b/13
- beç ḳal' ası:** Viyana kalesi
- b.+na 24a/20
- b.+nda 5b/10
- beç seferi:** Viyana seferi
- b.+nde 26b/05, 28b/11
- bedel:** *Ar.* karşılık
- b.+dür 7a/15
- beden:** *Ar.* beden, vücut
- b. 27a/17, 27a/20, 49a/04, 49a/04, 53a/20, 53b/10, 53b/13
- b. dīvārı 3b/15
- b.+de 49a/04
- b.+den 53b/07

- b.+i 53b/08
b.+ine 25b/09
b.+lerde 53b/06
b.+lere 19a/04
- bedeniyye:** *Ar.* vücutla ilgili
kuvvet-i b. 11a/05
- bed-fi‘âl:** *Far.* yaptığı işler kötü olan
b. 10b/02,
b.+den 30a/03
düşmen-i b.+den 40a/23
düşmen-i b.+ün 33a/10
küffâr-ı b. 14b/20
küffâr-ı b.+i 36b/17
- beg:** bey, komutan
b. çadırı 34b/11
b.+ler 10a/21
b.+leri 18b/20, 56a/09
ketḥüdā b. çadır 35a/07
- beglerbegi:** sancak beylerinin başı
b.+si 25b/23
b.+sidür 11b/10
- be-her:** *Far.* her, her bir, her biri
b. 39b/05
- bekle-:** beklemek
b.-diler 25a/08
- bel:** bel; beli bükülmek, iş yapamaz hale
gelmek
b.+i büküldi 7b/07
- beled:** *Ar.* şehir, memleket
b.-i erlikden 26a/14
- belgrad:** Belgrat
- b. 5b/12, 19a/22, 28b/12, 28b/13,
52a/04
b.+a 52a/03
b.+da 18a/14, 19b/05, 51b/03,
51b/17, 56b/13, 66a/01
b.+ı 51b/18
- belgrad kıl‘ası:** Belgrat Kalesi
b. 16b/21, 26b/06, 56a/22, 61a/02
b.+na 17b/23
b.+nda 65b/01
b.+nda iken 15b/21
b.+nı 23a/05, 53a/09
b.+nı 3b/01
- belgrad muḥāşarası:** Belgrat savaşı
b.+nda 17b/01
b.+nda 7a/13, 8a/19
- beli:** *Far.* evet
b. 10a/23, 21b/09, 21b/14
- belki:** *Far.* belki, ihtimal, umulur,
olabilir
b. 3a/05, 21b/01, 22b/21, 24b/11,
31a/13, 31b/17, 32a/13
- bellü:** belli
b. 18b/05, 55b/12
- ben:** ben (zamir)
b. 9b/19, 44a/20
b.+üm 3b/11, 4a/18, 5b/02, 5b/05,
23a/20, 28b/03, 42a/23, 43b/21
- bende:** *Far.* kul, köle
b.+leri 12b/19, 33a/06, 50b/03
- berāber:** *Far.* beraber, birlikte

- b. 16b/06, 16b/13, 38b/23, 44a/11, 52b/08, 58a/01, 58b/05, 59a/03
- beri:** konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olanı *krş.* berü
- b. 31b/14
- ber-muḳayyed:** *Far.* kayıtlı olduğu üzere
- b. 33b/03
- berü:** konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olanı *krş.* beri
- b. 4b/14, 8a/17, 10a/11, 42a/08, 43b/06
- berzah:** *Ar.* zor, güç yer
- b. 29b/14
- beş:** beş (sayı)
- b. 8a/05, 8b/21, 9b/02, 11a/18, 12b/10, 13a/09, 14a/08, 16a/21, 16a/22, 16b/19, 16b/23, 17b/08, 20a/03, 20a/09, 20a/10, 23b/20, 27b/21, 29b/07, 30b/09, 30b/17, 32b/05, 32b/06, 32b/08, 36a/04, 47b/01, 48b/01, 48b/02, 50b/15, 50b/18, 50b/20, 51a/02, 51a/22, 51b/10, 52a/17, 52a/23, 57b/03, 58a/01, 58a/01, 60a/01, 60b/03, 62b/01, 63b/01, 64a/03, 64a/03
- beşer:** beşer (üleştirme sayı sıfatı)
- b. 17a/23, 17b/10, 41a/06
- beşinci:** beşinci (sıra sayı sıfatı)
- b. 11a/21
- beyān:** *Ar.* izah, açıklama, anlatma, açık söyleme
- b. 8a/16, 15b/18, 15b/20, 16b/16, 17a/20, 17b/05, 18a/08, 18a/12, 52b/06
- b. eyledüm 21a/09, 50b/11, 51b/02
- b. eylemişümdür 4a/04, 20a/04, 21a/01, 50b/21, 51a/18, 51a/19, 51b/06, 52a/19
- b. eylesem 21a/02
- b. idem 13b/13, 13b/17, 15b/06, 52b/17, 53a/04
- b. ider 5a/09, 22b/07, 28a/06, 32a/20
- b. idüp 11a/04, 51b/08, 52b/03
- b. olındı 39a/01
- b. olunmışdur 40b/11, 54b/01
- b. olunur 31b/05
- b.+ındadur 37b/01, 50b/01
- b.+uñdadur 5b/19, 9a/19
- beyt:** *Ar.* mesken, hane, ev, oda
- b.-i cibril ḳal'ası 9b/07
- b.-i cibril ḳal'asıdur 11b/08
- bırak(g)-:** bırakmak
- b.-maz 7b/13
- b.-up 4a/13, 15a/11, 30a/17, 58b/07
- bi-‘avnihi:** *Ar.* yardımıyla
- b. 13a/21
- bi-‘avni’l-lāhi teālā:** *Ar.* Allah’ın yardımıyla
- b. 3b/16, 10a/08, 24a/15, 36b/18
- bī-dīn:** *Far.* dinsiz
- düşmen-i b. 10b/19

bî-ḥadd: *Far.* hadsiz

b. olan 31a/19

bi-ḥürmetihi: *Ar.* hürmetine

b. 2a/07, 37b/08

bil-: bilmek

b.-eler idi 63a/01

b.-enlere 42a/14, 43b/12

b.-enleri 26a/10

b.-mek 50b/13

b.-meye 59a/01

b.-meyüp 25b/10

b.-mez 12b/06, 60a/01, 62a/03

b.-mez idi 4b/01

b.-mezler 22a/01, 27a/13, 51a/13,
60a/01, 63a/01, 63b/01

b.-ür 3b/11, 10a/16, 27b/20, 28a/01,
39b/08, 39b/15, 42a/11, 42a/12,
42a/21, 43b/09, 43b/10, 43b/19,
52b/16, 53a/13, 56b/13, 65b/01

b.-ür idi 56b/14

b.-ürler 23a/20

b.-ürsin 59a/02

b.-ürüz 63b/01

irecegin b.-meyüp 53a/20

tedāriki b.-ür 27b/18

bildür-: bildirmek

b.-meyüp 55b/23

b.-ür 53b/05, 59a/01, 59b/03, 60a/01,
60a/02

bile: dahi, de (bağlaç)

b. 27a/23, 41a/06, 41a/08, 48b/01

b. idi 25b/15

bilece: birlikte, beraber

b. 26a/12

bilin-: bilinmek

b.-mesün 16a/16

bilmezlik: bilmezlik

b. 24b/14

biñ: bin (sayı)

b. 3a/13, 5a/15, 6a/21, 10a/11,
13a/16, 13b/07, 14b/23, 16a/14,
16a/18, 16a/18, 16a/21, 16a/23,
19b/21, 21a/14, 23a/12, 23a/15,
23b/16, 23b/20, 23b/21, 26b/21,
28a/17, 28b/08, 32b/07, 32b/09,
32b/11, 38a/18, 40a/07, 58a/01,
58a/01, 58a/01, 58a/01

b.+den 3b/16, 23b/15, 23b/23,
27a/02, 27a/04

binā: *Ar.* bina, yapı

b. eylediği 14a/19

b. olunduğda 56b/21

b.+sına 19b/07, 56b/07

ḳal'a b.+sını 28a/01

bindir-: bindirmek

b.-üp 16a/07, 36b/17, 39b/14, 51b/21

bindiril-: bindirilmek

b.-üp 51b/15

bir: bir (sayı ismi); tek; aynı

b. 2b/16, 3a/13, 3b/17, 4a/02, 4b/04,
4b/07, 5a/10, 5a/15, 5b/03, 5b/14,
6a/05, 6a/06, 6b/09, 6b/10, 6b/18,
7a/06, 7a/09, 7a/16, 7b/01, 7b/15,
8a/04, 8a/16, 8b/15, 9a/15,

10a/15, 10a/20, 10b/16, 10b/20,
10b/21, 11a/07, 11b/23, 12a/06,
12a/07, 12a/21, 12b/03, 13a/08,
13a/11, 13a/12, 13b/01, 13b/07,
13b/18, 14a/17, 14a/18, 14b/11,
14b/13, 14b/15, 14b/21, 15a/01,
15a/07, 15a/13, 15a/15, 15a/16,
15a/17, 16a/05, 16a/08, 16a/19,
16a/20, 16b/18, 16b/18, 17a/05,
17a/05, 17a/11, 17a/13, 17a/13,
17a/16, 17a/20, 17b/13, 17b/16,
17b/23, 18a/02, 18a/20, 18a/21,
18a/23, 18b/02, 18b/05, 18b/11,
18b/16, 19a/02, 19a/10, 19a/11,
19a/14, 19a/15, 19a/17, 19a/18,
19a/23, 19b/03, 19b/04, 19b/10,
19b/12, 19b/17, 20a/13, 21a/05,
21a/15, 21b/05, 21b/09, 21b/10,
21b/11, 21b/12, 21b/19, 22b/08,
23a/07, 23a/10, 23a/10, 23b/08,
23b/08, 23b/11, 23b/22, 24a/03,
24a/10, 24a/11, 24a/11, 24a/13,
24b/03, 24b/04, 24b/05, 24b/06,
24b/14, 24b/18, 25a/06, 25a/16,
25a/18, 25a/19, 25a/21, 25b/02,
25b/07, 25b/11, 25b/12, 25b/15,
26a/04, 26a/09, 26b/21, 27a/02,
27a/03, 27a/15, 27b/08, 28a/14,
28a/17, 28a/21, 28b/02, 28b/09,
28b/15, 29b/11, 29b/15, 29b/16,
30a/12, 30a/16, 30b/10, 30b/12,
31a/02, 31a/07, 31a/07, 31a/08,

31a/14, 32a/03, 32b/02, 32b/10,
33a/11, 33a/17, 33a/19, 33b/03,
36a/15, 36b/17, 37a/04, 37b/09,
38a/14, 38a/23, 38b/07, 38b/09,
38b/14, 38b/18, 39a/01, 39a/20,
39a/21, 39b/04, 39b/08, 39b/12,
39b/16, 39b/16, 39b/18, 40a/06,
40b/01, 40b/05, 41a/03, 41a/08,
41a/11, 41a/15, 41a/19, 41b/17,
41b/18, 41b/20, 42a/01, 42a/09,
42a/10, 42a/10, 42a/15, 43b/07,
43b/08, 43b/08, 43b/13, 44a/04,
44a/09, 44a/16, 47a/03, 48b/01,
48b/01, 48b/01, 48b/05, 49a/04,
51a/01, 51a/03, 51a/06, 51b/03,
51b/11, 51b/19, 52a/05, 52a/07,
52a/10, 52a/13, 52a/13, 52a/22,
52b/04, 53a/18, 53b/02, 53b/02,
53b/03, 53b/04, 55b/01, 55b/04,
55b/15, 55b/16, 55b/20, 55b/21,
56a/03, 56a/11, 56a/16, 56a/17,
56a/21, 56a/21, 56b/01, 56b/04,
56b/05, 56b/10, 56b/12, 58a/01,
58b/04, 59a/01, 59a/01, 59a/03,
59a/03, 59b/01, 59b/02, 60a/01,
60a/01, 60a/02, 61a/01, 62a/03,
62a/03, 64a/03, 64a/03, 65a/01,
65b/01, 66a/01

biraz: bir parça, azıcık

b. 7b/06, 15a/06, 25a/07, 37a/07,
41a/11, 47a/02

birbir(i): karşılıklı olarak bir diğeri

- b.+lerinden 38b/21
b.+lerine 5b/04, 6a/12, 29a/03
b.+lerinüñ 41b/21
b.+ne 17a/14, 41b/20, 61a/02
- birden:** bir defada, ansızın
b. 6b/05, 13a/09, 17b/09, 18a/20,
27a/01, 48b/01, 48b/02, 51b/10
- birer:** herkese bir
b. 8a/05, 22a/14, 41a/04, 42a/03,
43b/01, 48b/02, 61a/02
b. birer 62b/01
- biri:** bir tanesi
b. 9b/07, 9b/08, 11b/08, 11b/09,
56b/18, 62a/03, 63a/01
b.+ne 23b/18
- birkaç:** çok olmayan, az sayıda, az
b. 2a/13, 2b/19, 3a/11, 3a/13, 7b/05,
10a/03, 13b/06, 13b/07, 14a/11,
20a/09, 21a/13, 21a/14, 21a/18,
22b/17, 26b/12, 30a/05, 31b/15,
32a/12, 32a/15, 33b/05, 36a/19,
36b/12, 37a/07, 40a/05, 40a/06,
42a/11, 43b/09, 53b/01, 55b/08,
56a/05, 56b/20
- bit-:** oluşmak, gövermek, meydana
gelmek, çıkmak
b.-er 31b/07
ekin b.-er 31b/07
- biz:** çokluk birinci kişiyi gösteren söz
b. 58a/01
b.+de 25a/23
b.+dedür 31a/13
- b.+den 31b/14
b.+e 18b/19, 31b/16
b.+ler 42a/06
b.+lerde 43b/04
b.+üm 6b/08, 10b/03, 13a/07,
15a/05, 15a/07, 17a/21, 18b/17,
23a/21, 27a/12, 32b/10, 36a/07,
36a/13, 36a/14, 36a/20, 37a/02,
42a/15, 43b/13, 47a/01, 56a/03,
56b/13, 60b/01, 60b/01, 60b/03,
61a/01, 65a/02, 65b/01
b.+ümle 25b/15
- bi'z-zāt:** Ar. aracısız, kendisi olarak
b. 14b/05, 14b/07
- boğaz:** boğaz
b.+mı 29b/20
- bosna:** Bosna
b.+da 1b/10
- boy:** bir şeyin tabanı ile en yüksek
noktası arasındaki uzaklık *krş. tül*
b.+ı 6b/10, 13a/12
mızrak b.+ı 63a/01
- boy(u)n:** gövdenin başla omuz arasında
kalan bölgesi
b.+ına 24a/18
b.+ında 16b/04
- boz-:** bir şeyi kendisinden beklenen işi
yapamayacak duruma getirmek
b.-ar 51a/13, 65a/02
b.-mak 17b/07
b.-up 19b/02, 51b/13
- bozgun:** yenilgi, malubiyet

b. virmesi 13a/05	14a/05, 14a/06, 14a/18, 14b/15,
bozgunluk: yenilgi, malubiyet	15a/02, 15b/04, 15b/07, 15b/09,
b. 24b/20	15b/18, 15b/21, 16a/03, 16a/04,
bozıl-: bozulmak, özelliğini kaybetmek	16a/11, 16a/12, 16a/16, 16b/05,
b.-dı 26a/19	16b/16, 17a/08, 17a/15, 17a/18,
b.-ur 52b/15	17a/20, 17b/05, 18a/03, 18a/08,
bög(ü)r: böğür, kaburga altı boşlukları	18a/15, 18a/19, 19a/16, 19a/21,
b.+ünden 16b/02, 32b/16	19b/04, 19b/12, 19b/17, 19b/19,
bölük: takımlardan oluşan, üçü veya	20a/05, 20a/16, 20b/03, 20b/09,
dördü bir tabur oluşturan ve öbür	20b/09, 20b/10, 20b/17, 21a/01,
birliklerin temeli sayılan birlik	21a/17, 21a/22, 21a/23, 21b/03,
b. 8a/10, 38b/18	21b/03, 21b/06, 21b/09, 21b/09,
böyle: bunun gibi, buna benzer	21b/11, 21b/19, 22a/06, 22a/07,
b. 3a/12, 9b/14, 10b/23, 25a/05,	22a/15, 22a/17, 22a/21, 22b/19,
26b/11, 60b/01, 62a/03	23a/06, 23b/13, 23b/13, 24b/08,
b. iderdi 61a/02	25a/22, 25b/15, 25b/19, 26a/01,
b. imiş 24b/09	26a/18, 26b/08, 26b/11, 27b/03,
b. olmaz ise 53b/13	27b/07, 27b/20, 28b/10, 28b/16,
bu: bu (sıfat ve zamir)	28b/17, 28b/21, 28b/23, 29b/02,
b. 1b/09, 2b/18, 3a/08, 3a/09, 3a/10,	29b/02, 29b/11, 29b/12, 29b/23,
3a/16, 3a/18, 3b/04, 3b/18, 3b/19,	30b/05, 30b/14, 30b/21, 32a/09,
4a/05, 4a/21, 4b/13, 5a/01, 5a/07,	32a/21, 32b/19, 33a/05, 33a/18,
5a/19, 5b/01, 6a/14, 6b/03, 7a/18,	33a/19, 33b/02, 36a/01, 36b/01,
7b/08, 7b/09, 7b/11, 8a/17, 8a/18,	36b/15, 36b/19, 37a/06, 37a/07,
8b/15, 8b/17, 9a/04, 9a/11, 9a/12,	37a/11, 37a/20, 37b/08, 38a/07,
9a/15, 9a/15, 9b/05, 9b/13,	38b/13, 38b/20, 39b/07, 39b/15,
10a/09, 10a/14, 10a/15, 10a/18,	40a/09, 40a/21, 40b/03, 40b/09,
10b/08, 10b/12, 10b/19, 11a/01,	40b/16, 41a/14, 41a/17, 41a/18,
11a/04, 11a/17, 11b/01, 11b/11,	41a/20, 41b/05, 41b/14, 41b/20,
11b/19, 12a/01, 12b/12, 12b/18,	42a/05, 42a/16, 42a/17, 42a/23,
13a/03, 13a/04, 13a/18, 13a/20,	42b/08, 42b/13, 43a/11, 43b/03,
13a/22, 13b/06, 13b/17, 14a/03,	43b/14, 43b/15, 43b/21, 44a/17,

45b/04, 47a/01, 47b/03, 47b/04,
47b/04, 47b/05, 48a/01, 48a/01,
48a/03, 48b/04, 48b/04, 50b/02,
50b/09, 50b/10, 51b/07, 51b/16,
52a/05, 52a/23, 52b/22, 53a/13,
53b/01, 53b/02, 53b/04, 54b/04,
54b/04, 55a/02, 55a/05, 55a/05,
55a/05, 55a/05, 55b/01, 55b/07,
55b/22, 56b/05, 56b/14, 56b/18,
57a/01, 57a/01, 57b/02, 57b/03,
58a/01, 58a/01, 58b/01, 58b/03,
59a/01, 59a/02, 59a/03, 59a/03,
59b/01, 59b/02, 59b/03, 59b/04,
60a/01, 60a/01, 60a/01, 60a/02,
60b/01, 60b/01, 60b/01, 60b/02,
61a/01, 61a/01, 61a/01, 61b/03,
62a/03, 62b/01, 63a/01, 63b/01,
64a/02, 64a/03, 64b/01, 65a/01,
65a/02, 65b/01, 66a/01, 66a/01,
66b/01
b.+dur 1b/13, 9b/02, 11b/19, 16b/11,
19a/11, 28b/01, 31a/19, 40b/05,
46a/04, 47a/02, 48a/02, 58b/09,
60b/03, 66b/02
b.+na 10a/22
b.+nda 30b/03, 60b/01, 62b/01
b.+ndan 7b/07, 10b/22, 15a/12,
16b/11, 19a/09, 21b/18, 41a/01,
44b/07, 53b/01, 53b/14, 55a/02,
58a/01, 64b/01
b.+nı 16b/08

b.+nlar 7a/04, 47b/05, 49a/01,
49a/02, 49a/03, 51a/21, 58b/01,
60b/02, 61a/02, 65a/02, 66a/02
b.+nlardur 45b/04, 48b/03
b.+nları 40a/20, 51a/04, 59a/01
b.+nlarıñ 51a/20
b.+nuñ 4b/11, 12a/12, 21b/11,
23a/08, 30a/15, 41b/06
b.+nuñla 61a/02
b.+ña 5b/11, 5b/21, 17a/05, 24a/20,
24b/12, 25a/13, 25b/18, 40a/18,
41b/12, 62b/01
b.+ñı 17b/20
bul-: bulmak
b.-amadılar 60b/01
b.-amamışdur 50b/18
b.-amamışlardur 61a/01
b.-amazsın 51a/08
b.-duğdan şoñra 39b/02
b.-durup 20b/05, 22b/01
b.-ur 15b/08, 20b/19
mezbür b.-amadı 41b/16, 41b/19
ruğşat b.-up 24b/01
yolın b.-maz 59a/01, 64a/03

buldur-: buldurmak

b.-mağa 10a/17
b.-up 9a/13, 29a/02

bulun-: bulunmak

b.-malıdur 42a/05, 43b/03
b.-mayalar 41a/07
b.-maz 55b/09
b.-up 15a/14, 55b/08

b.-ur 42a/12, 43b/10
ğāfil b.-mamağ 21b/19
ğāfil b.-ur 53b/04
burğū: delik açmaya yarayan delgiye
takılı sarma, yivli, keskin, çelik
alet
b.+ları 60b/02
buyur-: buyurmak
b.-dı 44a/21
b.-mışdur 9a/09, 31a/18
hareket b.-asız 33b/04
nağar b.-up 22a/17, 39a/13
buyurıl-: buyurulmak, emredilmek
su'āl b.-ur ise 14b/03, 17b/20,
29a/12
ta'yīn b.-up 30b/05
bükül-: bükülmek
beli b.-di 7b/07
bütün: tamam, eksiksiz
b. 52a/06, 56b/11
büyük: büyük, küçük karşıtı
b. 7a/11, 11a/21, 16a/06, 16b/05,
16b/16, 17a/11, 20a/02, 20a/09,
25a/21, 25b/11, 26a/09, 39b/12,
39b/17, 51a/10, 51b/21, 52a/15,
52a/16, 52b/20, 64a/03
büyüklük: büyük olma durumu
b.+de 55b/09

C

ca' fer paşa: müellifin yaşadığı dönemde
Belgrat Kalesi'nde serasker olan
Osmanlı komutanı
merhūm c. 14a/07, 17a/01, 19a/21,
23a/06, 56a/22
merhūm c.+ya 14a/10
cām: *Far.* kadeh
c.-ı şehādet 44a/13
c.-ı şehādeti 44b/01
cān: *Far.* ruh, gönül
c. baş ile 15a/14
cāvīz kal'ası: Gürcistan'da Osmanlı
tarafından fethedilmiş bir kale
c. 11a/20
ceb: *Ar.* cep
c.+inden 60a/01
cebeci: yeniçeri ordusunda silah yapan,
onaran ve bakımı ile görevli
bulunan, savaşta ordunun silah ve
cephanesini ulaştıran yaya
kapıkulu ocaklarından bir sınıf
asker
c. 42a/03, 43b/01
cebecibaşı: Osmanlı'da Cebeci Ocağı
komutanı
c. idi 3b/03
cebecibaşı ocağı: Osmanlı'da Cebeci
Ocağı
c.+nuñ 6a/16, 29a/11
cebeğāne: *Far.* barut, kursun, gülle ve
benzerleri gibi harp malzemesi ve
bunların bulunduğu yer

- c.+den 38a/16
- cehd:** *Ar.* çalışma, çabalama
- c. idesin 36b/08
- cem'**: *Ar.* toplamak, yığmak
- c. 56a/10
- c. eylediği 38a/13
- c. idesin 40a/19
- c. idüp 18b/21, 38a/14, 38a/22, 41b/13
- c. olunan 38a/23, 40a/15
- c. olup 56a/11
- cemî'**: *Ar.* cümle, hep, bütün
- c. 2a/06, 20a/21, 21a/17, 21b/04, 22b/04, 22b/10, 23a/09, 31b/05, 37b/21, 39b/23, 41b/04, 41b/06
- ceng:** *Far.* savaş, vuruşma
- c. 5b/17, 6a/01, 6a/12, 8b/14, 12a/19, 12b/05, 12b/07, 12b/10, 12b/12, 13a/06, 15a/05, 15b/03, 15b/09, 16b/01, 18a/11, 18a/16, 20a/08, 20b/05, 22a/11, 23b/02, 29a/07, 29b/05, 40a/19, 41b/10, 47b/01, 50b/08, 51a/21, 53a/05, 61a/02, 63a/01, 63a/01, 63b/01, 64a/03
- c. idüp 25a/15, 30a/11
- c.+de 40b/01, 44a/19
- c.+dedür 10b/22
- c.+den 24a/03
- c.+e 3a/07, 3b/13, 6b/02, 21a/22, 30a/19, 31a/02, 33a/21, 36a/09, 40b/08, 40b/15, 44a/20
- c.+i 40b/11, 40b/12
- c.+inde 15b/18, 25b/19, 33a/11, 40b/10, 40b/12, 41a/03, 41a/03, 41a/04, 50b/07, 63a/01
- c.+ine 10b/18, 31a/10
- kal'a c.+inde 10b/15
- meydân c.+inde 10b/16
- tabûr c.+inde 10b/15, 13a/02, 15b/02
- cengci:** *Far.* savaşçı
- c. 25a/01, 40a/13
- cesâret:** *Ar.* cesurluk
- c. 24a/19, 41a/19
- c.+de 26a/02
- c.+dür 25b/19
- c. idemeyüp 30a/19
- cesâretli:** *Ar.* cesaretli
- c. 37a/18
- c.+dür 39a/07
- cesûr:** *Ar.* cesaretli
- c. 7b/19, 40a/12
- cevâ nib-i erba'a:** *Ar.* dört taraf
- c.+sı 34b/03, 42b/02
- cevâb:** *Ar.* cevap, sorulan şeye verilen karşılık
- c. 14b/20
- c. eyledi 14a/15, 55b/14
- c. idecek 15a/06
- c. idüp 56a/07
- cezâ:** *Ar.* ceza, karşılık
- c.+ların 15a/20
- c.+larından 15a/10

cibrîl al'ası: Arabistan'da Osmanlı tarafından feth edilmiş kalelerden biri

beyt-i c. 9b/07

beyt-i c.+dur 11b/08

cidd: *Ar.* bir işi gerçekten çalışıp işleme; ciddilik

c. 4a/01, 11b/16, 29a/02, 36b/07

ciddî: *Ar.* ciddiyet; gerçek

c. 25a/11

cihād: *Ar.* din uğrunda savaşma, savaş

fenn-i c. 15a/20

müdebbir-i c. 22b/07

cihān: *Far.* dünya, alem

c.+da 24a/13

cism: *Ar.* beden, gövde

c.+i 4b/11, 4b/11, 6a/03, 6a/03, 6a/19, 6b/03, 12a/12, 12a/13, 13a/19, 13a/19, 14a/03, 14a/04, 15a/03, 17b/04, 20a/06, 28b/21, 28b/22, 42a/13, 42a/13, 43b/11, 43b/11, 51a/20, 52b/13, 62b/01

cisr: *Ar.* köprü

c. 12b/13

cülūs: *Ar.* oturma, tahta çıkma

c. eyledükde 9b/04

cümle: *Ar.* bütün, hep

c. 3b/07, 17a/14, 18b/20, 19b/05, 24b/06, 25a/22, 32a/02, 32b/20, 37a/17, 38a/03, 39b/08, 40b/14, 50b/14, 56a/08, 56a/19, 56b/06, 58a/01

c.+müze 53a/15

c.+ñize 14b/20

c.+nüñ 26a/02

c.+’i 10b/07

c.+si 9a/12, 10a/19, 24a/02, 49a/01, 50b/18, 56a/11

cür’et: *Ar.* cesaret, yiğitlik

c. idemeyüp 31a/08

cürm: *Ar.* suç

c.+ümüzi 31a/20

c.+üne 31a/15, 31a/16

cüz’î: *Ar.* az, pek az

c. 24b/20

Ç

çadır: *Far.* çadır

‘asker ç. 43a/07

‘asker ç.+ları 42b/11

beg ç.+ı 34b/11

ç. 7b/16, 42a/03, 43b/01

ç.+a 7b/16

ç.+lar 7b/19

ç.+ları 40a/13, 42a/02

ç.+ların 16a/15

ç.+larında 16a/15

ç.+larından 37a/12

çavuşbaşı ç.+ları 34b/09

etbā‘ı ç.+ları 35a/09

kethüdā beg ç.+ 35a/07

maṭbaḥ ç. 34b/07, 34b/07, 34b/07,

35a/05, 35a/05

- reis ç.+1 34b/08
silahdâr ç. 35a/08
sipâh ç. 34b/10
yeñiçeri ç.+ları 39a/06
zâbiṭ ç.+ları 37a/17, 39a/12
- çağır-**: çağırmaq
ç.-up 9a/03, 25b/14, 55b/13
- çağırd-**: çağirtmaq
ç.-up 18b/09
- çalış-**: çalışmaq
ç.-a 15a/14
- çam**: çam ağacı
ç. direklerinden 51b/19
- çarḥ-ı felek**: *Far+Ar.* yanarken dönerek
ateş saçan donanma fişeği
ç.+leri 45b/03
ç.+lerin 6b/06, 13a/09, 17b/11,
48b/01, 51b/12
- çarḥ-ı felekli**: *Far+Ar.+T.* yanarken
dönerek ateş saçan donanma
fişekli
ç. 17b/06, 51b/09
- çarık**: işlenmemiş sığır derisinden
yapılan ve deliklerine geçirilen
şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı
ç. 24a/09
- çarp-**: çarpmak
ç.-ar 44b/06
- çavuşbaşı**: Osmanlı'da süvari
bölüklerinde zabıt sınıflarından
biri
ç. çadırları 34b/09
- çihâr yâr**: dört dost, dört büyük halife ile
ilgili kullanılan bir sıfat *krş.* çihâr
yâr-ı güzîn
ç. 37b/06
- çihâr yâr-ı güzîn**: dört halife *krş.* çihâr
yâr
ç. 2a/05, 2b/09, 27b/17, 31a/22,
53a/17
- çehrîn**: Kırım taraflarında bir şehir
ç.+e 25a/15
- çehrîn ḳal'ası**: Kırım taraflarında bir
kale
ç. 5b/10
ç.+n 25a/13
ç.+na 23b/04
ç.+ña 4a/15
- çehrîn seferi**: IV. Mehmet döneminde
Kırım taraflarına gerçekleştirilen
sefer
ç.+nde 26b/03, 28b/11
- çek-**: çekmek
ç.-e 12b/03
ç.-er 39b/09
ç.-üp 17a/01, 22a/16
güçlük ç.-mez 37b/19
zaḥmet ç.-er 37b/17
zaḥmet ç.-meye 13b/16, 26b/20
zaḥmet ç.-meyeler 41b/18
- çekdürme**: hem yelkenli, hem küreği
bulunan gemi, çekdiri
ç.+ye 8b/17

çelebi muhammed paşa: Osmanlı'da
Yeniçeri ağası

ç. 3b/02

çelebi yūsuf paşa: Osmanlı'da ser-asker

ç. 32b/18

çengel: *Far.* çengel

ç.+leri 54b/01

çengelli: *Far.+T.* çengelli

ç. pāçavra 66b/03, 66b/03, 66b/03

çevir-: çevirmek

ç.-diler 58a/01

ç.-esin 22b/11

ç.-meden 13b/10

ç.-mege 6b/07, 13a/09

ç.-mesi 15b/17

ç.-mesine 52b/09

ç.-üp 44a/01

çevre: çevre

handek ç.+si 39a/03

çık-: çıkmak

āteş ç.-ar 47a/02

başdan ç.-ar 51a/14

ç.-an 15a/12, 20a/02, 48b/01

ç.-ar 18b/12

ç.-maz 64a/03

ç.-up 17a/09, 28b/09

şu ç.-ar yer 7a/08, 17a/16

şu ç.-sa 52a/11

çıkār-: çıkarmak

ç.-asın 55b/16

ç.-dılar 25b/14

ç.-duğı 23a/17

ç.-up 17a/03, 18b/22, 19a/03, 24b/10,
44b/04, 55a/02, 56a/19

ç.-ur 60a/01

nāmın ç.-up 55b/16

çıkırıklı: çıkırığı olan

ç. 58b/02

çim: çimen, çim

kesme ç.+dür 31b/12

çiyt: bir nevi kumaş

ç. 4b/19, 14b/08, 38a/11, 66b/02

ç. doldurup 66b/01

ç. urup 51b/20

ç.+ler 42b/11

çizme: koncu diz kapaklarına kadar
çıkan bir çeşit ayakkabı

ç.+leri 24a/09

çoban: çoban

ç. harbeleri 43a/10

çok: çok, az karşıtı

ç. 19a/09, 19a/13, 20a/20, 22a/05,
23a/03, 23a/22, 23b/03, 26a/06,
27b/01, 28a/14, 31a/04, 31b/18,
40a/14, 41a/10, 42a/12, 42a/16,
43b/10, 43b/14, 50b/17, 53b/03,
53b/13

ç.+dur 10a/16, 15a/18, 18b/15,
31b/19, 32a/06, 32a/07, 39b/08,
39b/15, 49a/04, 51a/14, 58a/01

çokluk: çokluk

ç.+dan 6a/06

çöl: çöl

ç.+ünde 52b/23

çöpli: çöplü	11b/15, 12a/04, 12a/06, 12a/09,
ç. 38b/22	12a/12, 12a/13, 12a/14, 12a/16,
çubuq: çubuk	13a/08, 13a/19, 13b/13, 14a/01,
ç. 41b/11	14a/03, 14a/04, 14a/17, 14a/18,
çuvâl: <i>Far.</i> pamuk, kenevir veya sentetik	14b/06, 14b/09, 14b/12, 14b/15,
iplikten dokunmuş büyük torba	15a/02, 15a/16, 15b/09, 15b/18,
ç. 14b/14, 38a/08, 38b/12, 44a/08	15b/21, 16a/11, 16a/21, 16a/22,
ç.+lar 41b/11, 43a/16	16b/16, 17a/15, 17a/19, 17a/20,
çün: <i>Far.</i> için, çünkü <i>krş.</i> çünkü	17b/04, 17b/04, 17b/05, 17b/12,
mürür u 'ubürü-ç. 12b/13	17b/15, 17b/23, 17b/19, 18a/05,
çünki: <i>Far.</i> çünkü <i>krş.</i> çün	18a/08, 18a/19, 18b/11, 19a/10,
ç. 11b/17, 22b/19, 23a/11	19a/17, 19a/21, 19b/20, 20a/05,
	20a/06, 20a/11, 21b/19, 22a/06,
D	22a/09, 22a/10, 22a/13, 23a/01,
	23a/06, 23a/21, 24b/15, 25b/13,
da: dahi, da, de <i>krş.</i> dahi, de	25b/19, 25b/22, 26a/01, 26a/12,
d. 15a/16, 23a/20, 24b/15, 26a/09,	27a/02, 27a/03, 27a/03, 27a/06,
42b/08, 42b/13, 43a/11, 45b/04,	27a/10, 27a/13, 27a/14, 27b/05,
47b/05, 49a/02, 49a/03, 51b/01,	28b/15, 28b/20, 28b/22, 29a/03,
55a/05, 55a/05, 55a/05, 55a/05,	29b/08, 30a/08, 30a/09, 30a/10,
62b/01	30a/18, 30b/07, 30b/08, 30b/13,
dağı: dahi, da, de, <i>krş.</i> da, de	30b/14, 31a/07, 31a/12, 31b/09,
d. 2b/14, 2b/16, 3a/04, 3b/04, 3b/08,	32a/07, 32a/07, 32a/11, 32b/06,
4a/04, 4a/13, 4a/14, 4b/08, 4b/11,	32b/08, 32b/11, 32b/19, 33a/19,
4b/11, 4b/13, 4b/18, 4b/19, 5a/01,	36a/01, 36a/09, 36a/09, 36a/21,
5b/01, 5b/15, 6a/03, 6a/13, 6a/14,	36b/19, 37a/02, 37a/03, 37a/05,
6a/17, 6b/03, 6b/04, 6b/15, 7a/05,	37b/14, 38a/15, 38a/23, 39a/09,
7b/09, 7b/09, 8b/04, 8b/08, 8b/10,	39a/09, 39a/15, 39b/09, 40a/10,
8b/12, 8b/20, 8b/21, 9a/04, 9a/07,	40a/11, 40a/14, 40b/05, 40b/09,
9a/15, 9b/07, 10a/09, 10a/13,	41a/01, 41a/09, 41a/12, 41a/17,
10b/03, 10b/13, 10b/15, 10b/22,	41a/21, 41b/10, 41b/14, 41b/17,
11a/01, 11b/04, 11b/05, 11b/07,	42a/02, 42a/05, 42a/08, 42a/13,

43b/03, 43b/06, 43b/11, 44a/05,
44b/03, 46a/02, 47b/03, 47b/04,
47b/04, 48a/03, 48b/01, 48b/04,
48b/04, 51a/02, 51a/03, 51a/04,
51a/07, 51a/08, 51a/08, 51a/16,
51b/01, 51b/02, 51b/06, 51b/08,
51b/15, 51b/16, 52a/06, 52a/06,
52a/08, 52a/19, 52a/19, 52b/03,
52b/04, 52b/06, 52b/10, 52b/10,
52b/12, 52b/17, 52b/19, 53a/01,
53a/04, 53a/08, 53a/23, 54b/04,
54b/04, 55b/01, 55b/15, 56a/21,
56b/02, 56b/18, 56b/20, 56b/21,
57b/03, 58a/01, 58b/01, 59a/01,
59a/02, 59a/03, 59b/01, 59b/02,
59b/03, 59b/04, 60a/01, 60a/01,
60a/02, 60b/01, 60b/02, 61a/01,
61a/02, 61b/03, 62a/03, 62b/01,
62b/01, 63a/01, 63b/01, 63b/01,
64a/02, 64a/03, 64a/03, 65a/02,
65b/01, 66a/01

dāhīl: *Ar.* iç, içeri

d. olup 29b/09

d. olduğda 30a/08, 30a/05

dā'imā: *Ar.* devamlı, sürekli

d. 9b/13, 11a/13, 14b/22, 20a/16,
20b/18, 31b/01, 38b/02, 40b/18,
41a/20, 42a/06, 43b/04, 63b/01

dālķılıç: savaşta düşman arasına dalmak
için gönüllü yazılan asker *krş.*
serdengeçdi

d. 6b/08

d.+ları 13a/10

damak(ğ): damak

d.+ı 64a/03, 64a/03

damla: damla

d.+sı 48b/01

dāne: *Far.* kurşun, gülle; tane, tohum;
çekirdek

d. 17b/08, 51b/10, 62b/01

d.+sin 6b/05, 13a/09, 17a/08, 17a/10,
17a/11, 19a/17, 27a/16, 48b/02

d.+süñ 48b/01

dar: sıkıntı, güç durum

d. 31a/06

dar: geniş olmayan, bol karşıtı

d.+dur 50b/19, 59a/02, 59b/02,
60b/03

darb: *Ar.* darbe, dövme, vurma

d.+ına 8b/22

d.+ına 30b/11

daya-: dayamak

ayağ d.-yup tırmağ 44a/19

d.-mağa 49a/04

d.-mağ 27a/21

d.-yalar 53a/20

d.-yamazsın 27a/18

d.-yasın 53b/09

dayan-: dayanmak

d.-abilür 25a/02

d.-mişdur 7a/03

d.-up 19a/19

de: dahi, da, de *krş.* da, dağı

- d. 3b/11, 9b/19, 15a/16, 21b/16,
25a/20, 42a/06, 42a/22, 42a/23,
43b/20, 43b/21, 60a/01, 63a/01
- de-**: demek, söylemek *krş.* di-, eyd-
d.-yince 24b/02
- def** : *Ar.* savunmak, def etmek
d. ider 40a/05
- defter**: *Ar.* defter, iyilik ve kötülüğün
yazıldığı manevi defter
d.+lerine 29a/09
- defterdār**: Osmanlı'da maliye sorumlusu
d. aḥmed paşa 5a/12, 25a/17
d. efendi 30b/15
d. ʿoṣmān efendiye 8b/07
- deg-**: deymek, dokunmak, temas etmek
d.-üp 56a/18
- degin**: değin, kadar *krş.* kadar
d. 3b/06, 8a/18, 17b/14, 20b/08,
21b/03, 22b/02, 23a/07, 24a/02,
24b/06, 24b/18, 29a/09, 29b/18,
33a/07, 48b/01
- degül**: değil
ammā d.+dür 55b/19
bize d.+miş 18b/19
d. midür 21b/07
gibi d.+dür 18a/22
için d.+dür 44a/16
iş d.+dür 6a/06, 12a/21
işi d.+dür 10a/15, 42a/10, 43b/08
kâbil d.+dür 10a/18, 10a/20, 29b/15,
31b/08, 49a/04
kâdir d.+dür 25a/03
- kâdir d.+üm 11a/07
kaydında d. 21b/13
kaydında d.+dür 3a/16, 21b/09
kireç d.+dür 31b/10
kullandığı d. 13a/07
kuvvetde d.+dür 59a/01
mālta d.+dür 56a/14
māniʿ d.+dür 27a/06
murād-ı allāh d. imiş 9a/06, 31a/12
murād-ı ʿaliyyesi d. 31a/11
mümkün d. 7a/09, 12a/07, 17a/18
mümkün d.+dür 25b/02, 29b/17,
31b/09
sebkat eylemiş d.+dür 20b/13
şimdi d.+dür 14a/14
tulumba d.+dür 6b/09
üzere d.+dür 27a/19
yararlıgından d.+dür 36a/18
- deliñ-**: delinmek
d.-mez 24a/11
- demet**: *Rum.* bağlanarak oluşturulmuş
deste, bağlam
d. 14b/14, 38a/08, 38b/11, 38b/12,
44a/07
d.+leri 41b/12
- deñiz**: deniz
d.+e 18b/18, 18b/20
- derhāl**: *Far.* hemen, o anda, şimdi
d. 15a/19
- deri**: insan ve hayvan vücudunu
kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı
tabaka, cilt, ten

- d.+sinden 24a/07
- derin:** dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan
- d. 32a/07
- derün:** *Far.* iç, içeri, dahil
- d.+ı kitâbda 4b/06, 5b/21, 6a/08, 27a/13
- d.+ı kitâbumda 1b/05, 3b/19, 6b/13, 7a/12, 8a/14, 12a/22, 13a/13, 20b/04
- d.+uma 9b/15
- devâm:** *Ar.* devam, daim olma
- d.+ı devlet-i pâdişâhiye 30b/20
- devîr:** *Ar.* devr, devir, dönme
- d. idesin 38b/18
- d. itdire 39a/23
- d. itdireler 38b/21
- d. itdürüp 38b/09
- d. olunan 38b/21, 39a/21, 39b/01
- devlet:** *Ar.* devlet
- d.+lerin 30a/20
- devâm-ı d.+i pâdişâhiye 30b/20
- °ömr-i d.+lerine 11a/15
- devlet-i ‘aliyye:** Osmanlı Devleti
- d.+den 30b/19
- devletlü:** *Ar+T.* refah, saadet ve nimet sahibi
- d. 2a/13, 3a/19, 9b/18, 10a/02, 11a/03, 11b/17, 20b/03, 20b/17, 22a/17, 26b/13, 29a/04, 29a/21, 30a/20, 42a/11, 43b/09
- devr:** *Ar.* dönme, bir şeyin etrafında dolaşma
- d. 40a/21
- d. iderek 44a/10
- d. idilüp 45b/04
- d. olunan 44b/03
- d. olunduğı 40a/20
- devşir-:** devşirmek, bir araya getirmek, derlemek, toplamak
- d.-üp 56b/03
- di-:** demek, söylemek *krş.* de-, eyd-
- d.-di 55b/08
- d.-mege 24b/19
- d.-mekdür 62b/01
- d.-miş 15b/06
- d.-rler idi 23b/13
- d.-dükleri 66b/01, 66b/02
- d.-mekle 11b/11, 24b/05, 32b/16
- d.-rler 6b/04, 6b/15, 12a/17, 13a/08, 19b/10, 19b/20, 20a/06, 23b/16, 24a/01, 25a/20, 27a/11, 48b/01, 51a/05, 51b/12, 52a/20, 52a/20, 52a/21, 55b/19, 56b/10, 59a/01, 59a/01, 62b/01, 63b/01
- d.-yüp 18b/19, 25a/20, 25b/07, 38b/07, 40b/02
- d.-dükde 15a/09, 17a/06, 18b/10, 55b/13, 56a/10
- d.-yü 3b/11, 4a/19, 4b/16, 5b/02, 5b/05, 8b/16, 8b/19, 14a/15, 14b/03, 15a/06, 16a/17, 18b/12, 18b/18, 20b/10, 21b/04, 21b/14,

23a/21, 26b/14, 28b/03, 29b/05,
29b/15, 30b/02, 30b/04, 30b/07,
33a/13, 42a/23, 43b/21, 44a/21,
49a/01, 56a/02, 56a/04, 56a/15,
58a/01

diger: *Far.* diğer, başka, öteki

d. ağmed ağa 26a/20

dik-: biçilmiş veya yırtılmış kumaş,
deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş
iplikle tutturmak

d.-üp 24a/18, 30a/14, 30b/12

dil: lisan

frenk d.+ince 59a/01

dīn: *Ar.* din

d.-i islām 30a/03

d.-i islāma 27b/14

düşmen-i d. 57b/02

dīn-i mübīn: İslam dini

d. 10a/10, 11b/16, 12b/16, 39b/18

d.+e 8a/17

dinle-: dinlemek

d.-r 21b/14

direk: direk, ağaçtan veya demirden
yapılan uzun ve kalın destek

d.+lerdür 31b/11

çam d.+lerinden 51b/19

dīvān: *Ar.* meclis, divan

ehl-i d. 44a/06

dīvār: *Far.* duvar

beden d.+ı 3b/15

d. 3b/14, 19a/22, 23a/13, 53a/10

d. eşeri 56a/23

d.+a 56b/03, 56b/04

d.+ı 7a/08, 16b/17, 17a/04, 17a/14,
17a/17, 19a/18, 23a/14, 27a/20,
52a/14

d.+ın 17a/10

d.+ına 17a/12, 44a/11, 53a/20

d.+ları 31b/10

d.+uñ 55a/02

doğrı: doğru, yanlış olmayan *krş.* toğrı

d. 59a/03, 59a/03, 59b/03, 59b/04

doğrılığ: doğruluk

d.+ın 60a/02

doğın-: dokunmak

d.-duğça 44b/06

d.-ur 38b/16

zararı d.-ur 44b/05

dol-: dolmak *krş.* tol-

d.-an 65a/02

d.-ar 61a/02

d.-duğda 65b/01

d.-up 16b/22

toğrak d.-mişdur 66b/02

dolan-: dolanmak

d.-up 56a/03

doldır-: doldurmak *krş.* doldur-, toğdur-

d.-up 17a/08

doldur-: doldurmak *krş.* doldır-, toğdur-

çiyt d.-up 66b/01

d.-mak 65a/02, 65a/02

d.-up 4b/19, 7a/11, 14b/08, 16b/06,
16b/13, 16b/23, 38a/12, 52b/08,
56b/19, 57b/03, 58a/01, 58b/05

- handegin d.-ur 32a/13
taş d.-up 57b/02
tıparları d.-urlar 52b/14
toprak d.-up 51b/20
yirlerin d.-up 31b/16
- dolu:** dolu, içi boş olmayan, dolmuş
d. 65a/02
- donanma:** donanma, bir devletin deniz kuvvetleri
d. 19a/01, 55b/20
d.+nuñ 31a/07
d.+sı 31a/01
d.+yı hümāyūn 8b/21, 9a/04, 30b/06, 30b/22, 56a/02
d.+yı hümāyūnda 56a/08
d.+yı hümāyūnı 56a/05
d.+yı hümāyūnuñ 30b/10
- dög-:** dövmek, topa tutmak, çapmak, vurmak
d.-dükde 8b/21
d.-erdi 39b/12
d.-erken 30b/09
d.-ersek 32a/15
d.-mege 25b/01
d.-mek 17a/01
- dök-:** dökmek, üzerine boşaltmak
d.-diler 32b/13
d.-mekde 7b/03
d.-üp 19a/02
- dökme:** kalıba dökülmek suretiyle yapılmış olan
d. 56b/20
- dökül-:** dökülmek, kalıba dökülmek
d.-miş 17a/07
- dön-:** dönmek
d.-mezler 40b/08
d.-üp 19a/01, 56a/16
- dönüm:** 1000 metre karelik bir alan ölçüsü
d. 17b/13, 38b/09, 38b/18, 39a/20, 48b/01
- dörder:** dört sayısının üleştirme sayısı
sıfatı
d. 17a/06, 27a/08
- dördünci:** dört sayısının sıra sıfatı
d. 11a/20, 23b/06
- dört:** dört
d. 3b/05, 6b/05, 7b/02, 8a/05, 13a/05, 13a/08, 15a/10, 16a/05, 17a/09, 17b/08, 18a/06, 23b/01, 24b/23, 25b/13, 27a/21, 27b/21, 30b/09, 30b/13, 36a/04, 38b/17, 39a/18, 48b/01, 48b/02, 49a/04, 51b/10, 53b/06, 56b/06, 64a/03
- du‘ā:** *Ar.* dua, niyaz, yakarış
ğayr d.+dan 11a/06, 14a/21
d.+lar idüp 30b/20
d.+sı 12b/10
- dur-:** durmak, beklemek, sabit olmak
krş. тұr-
d.-acan 25b/14
d.-alar 36a/08
d.-amayup 16a/08
d.-an 25a/01

d.-mağa 42a/16, 43b/14	d.-en 32a/03
d.-mağdan 26a/06	d.-er 51a/14, 52a/19
d.-masun 49a/01	d.-üp 9b/15, 10b/20
d.-maya 37a/13	düşmān: <i>Far.</i> düşman <i>krş.</i> düşmen
d.-mayup 38a/05	d. 10b/18
d.-sun 14a/14, 25b/06	d.+a 24a/19
d.-urlar 51b/16	d.+larına 10b/11
d.-ursa 65a/02	düşmen: <i>Far.</i> düşman <i>krş.</i> düşmān
karşu d.-amayup 51b/23	d. 6a/21, 7a/06, 19a/13, 20a/08,
karşu d.-aydı 24b/10	22a/12, 22b/20, 25a/03, 30a/03,
karşu d.-dılar 32b/09	32a/02, 34b/01, 34b/01, 34b/01,
karşu d.-uñ 44a/20	34b/01, 34b/01, 34b/01, 34b/01,
karşu d.-up 58a/01	34b/01, 34b/02, 35a/01, 35a/01,
metrisde d.-mağ 25b/01	35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01,
durdur-: durmasını sağlamak	35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01,
d.-mayup 41a/09	42a/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01,
durgun: durgun, sakin, hareketsiz	42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01,
d.+dur 21b/21	42b/01, 42b/01, 42b/01, 43a/01,
dürlü: türlü, çok çeşitli özellikleri olan,	43a/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01,
çeşitli	43a/01, 43a/01, 43a/01, 46a/01,
d. 12a/21, 13a/05, 14b/14, 18a/11,	46a/01, 46a/02, 46a/02, 51a/01,
39a/10, 51a/06, 63a/01	52b/07, 53b/02, 53b/03, 54b/01,
d. dürlü 4b/08, 9b/14, 12a/08,	57b/02, 57b/02, 58a/01, 61b/03,
13b/21, 27b/01, 27b/03, 28b/04,	62b/01, 63a/01, 63a/01, 63b/01,
28b/20, 29b/14, 37b/13	63b/01, 64a/03, 64b/01, 65a/02,
d.+lerden 53a/07	65a/02, 67a/07, 67a/07, 67a/07,
düş-: düşmek, yere devrilmek, yere	67a/07
serilmek	d.+de 63b/01
d.-di 21b/10, 31a/06	d.+den 2b/18, 3a/05, 22a/10, 33b/01,
d.-dükde 16b/03, 57b/03, 63a/01,	40b/08
64a/03	d.+e 38a/06, 51b/15, 62a/03
d.-e 38b/22	d.+i 39b/14

d.-i bed-fi'âlden 40a/23
d.-i bed-fi'âlûñ 33a/10
d.-i bî-dîn 10b/19
d.-i dîn 57b/02
d. kal'ası 2b/16
d. olan 2b/01
d.+ûñ 51b/12, 57b/03

E

ecel: *Ar.* ömrün sonu, hayatın son demi

e.+den 42a/22, 43b/20

ecir: *Ar.* sevap

e.+ler 8b/04, 10a/09, 12b/17

e.+lerin 31a/16

ecma'în: *Ar.* hepsi, cümlesi

e. 3a/08

ecnâs: *Ar.* çeşitler, türler

e.-i 'asker 10a/22

ecr: *Ar.* ahirete ait mükafat, sevap

e. 21b/17, 22b/02, 29a/09, 29b/19,
33a/07

e.+i 20b/08, 21b/16

edrene: Edirne

e. 5a/17, 28a/19

e.+den 29b/03

efendi: buyruyu yürüyen sözü geçen

kimseler için kullanılan ünlem

defterdâr e. 30b/15

e.+lerimizüñ 6a/17, 10a/13, 29a/04,
42a/11

e.+lerimiz 2a/13, 9a/18, 10a/02,
11b/17, 12a/16, 22a/17

e.+lerimize 9b/19, 11a/03, 11a/06

e.+lerimizi 26b/13

e.+lerimizin 3a/19, 10a/16, 26b/14

e.+lerimizindir 11a/07

e.+lerimizüñ 20b/03

e.+m 43b/09, 56a/07

e.+mlerimizüñ 30a/20

e.+müñ 29a/21

e.+müz 20b/17

efkâr: *Ar.* düşünceler

e.+ında 3a/17, 9b/16

eger: eğer, şayet (bağlaç)

e. 2a/18, 4b/15, 10a/18, 10b/15,
10b/15, 10b/16, 12b/10, 18b/11,
18b/23, 21b/07, 21b/08, 23a/23,
24b/07, 24b/09, 27a/08, 27a/08,
32a/04, 32a/14, 37a/08, 37a/08,
51a/11, 55b/14, 63a/01

egle-: eylemek, etmek, yapmak

e.-yüp 30a/13

eglen-: eğlenmek, oyalanmak

e.-üp 42a/18, 43b/16

eglendir-: eğlendirmek, oyalatmak

e.-meyüp 36b/11

egri: eğri, doğru veya düz olmayan

e. 31b/11

egrivân: Erivan

e. 32a/06

ehl: *Ar.* maharetli, usta; ehil; bir şeyi
kullananlar

- e. 12b/04
e.+i 63a/01, 63b/01
e.-i dīvān 44a/06
e.+ine 63b/01
e.-i timār 8a/12
- ehliyyet:** *Ar.* liyakat, salahiyet, yetki
e. 12a/15
- ekin:** ekin
e. biter 31b/07
- ekşer:** *Ar.* en çok
e. 1b/09, 61a/02
- ekşerî:** *Ar.* çoğu, çoğu kez
e. 2b/20, 38a/19, 40a/04, 55b/01
- eksiklük:** eksiklik, eksik olma durumu
e. 31a/13
- el:** koldan parmaklara kadar olan bölüm,
bazı araç ve nesnelerin tutmaya
yarayan bölümü
e. humbaraları 27a/03, 27a/08,
38a/17, 38a/20, 40a/17, 41b/08
e.+den gelen 11b/20
e.+humbarası 20a/10, 61a/02,
62b/01, 66a/03
e.+imüzden 11a/02
e.+lerinde 24a/04, 27a/03, 53b/12
e.+lerinden 24a/11
- elbetde:** *Ar.* her halde *krş.* elbette
e. 7b/11, 41a/21, 41b/01, 41b/01,
55b/07
- elbette:** *Ar.* her halde *krş.* elbette
e. 8a/03, 36a/14, 40b/13, 40b/13
- elçi:** bir uzlaşma sağlamak veya iş
bitirmek için birinin yanına
gönderilen kişi
e. 14b/19
- elem:** *Ar.* dert, keder
e. 17a/02
- elḥamdülillāhi te‘ālā:** *Ar.* Allah’a
hamdolsun, Allah’a şükür
e. 5b/05, 5b/08, 8b/03, 12b/15,
14a/20, 16b/07, 19a/06, 28b/04,
28b/08, 30a/04, 30b/14, 41a/16,
53a/22, 56a/21
- el humbara:** el ile atılan humbara
e.+ları 27a/03, 27a/08, 38a/17,
38a/20, 40a/17, 41b/08
e.+sı 20a/10, 61a/02, 62b/01, 66a/03
- elli:** elli, elli sayısı
e. 2a/14, 2b/13, 3b/14, 3b/15, 6b/01,
13a/16, 14b/23, 16a/18, 16b/20,
17a/07, 19b/22, 20a/18, 22a/20,
23a/12, 23a/15, 23b/16, 58a/01,
63b/01
- elmās paşa:** Osmanlı’da 1695 yılında
sadrızamlık yapan kişi
e. 17b/22
- emānet:** *Ar.* emniyet edilen kişiye
bırakılan şey
e. eyleye 10b/07
- emīn:** *Ar.* emniyet sahibi, birine emniyet
eden, güvenen
e. ola 2b/18, 22a/10, 40a/23,
e. olduğdan 3b/12, 42a/20, 43b/18

- e. olmak 33b/07
e. olup 33a/11
e. olur 3a/05
e. olurlar 18b/19
- emr:** *Ar.* iş buyurma, buyruk
e. ile 56a/08
e.-i hümayūnum 56a/14
e.+iyle 40b/08
e.-i haqla 11b/14, 17a/14
- enbiyā:** *Ar.* peygamberler
e. 2a/06
- erba‘a:** *Ar.* dört
cevānib-i e.+sı 34b/03, 42b/02
- erbāb:** *Ar.* usta, sahip, ehil kimse
e.+ı 42a/08, 43b/06
e.+ı tīmār 44a/05
e.+ına 63a/01
e.+ını 15b/08
e.+ıñı 20b/05
e.+ların 9a/13, 10a/17
e.+larını 22b/01
- erḥāmū’r-rāhimīn:** *Ar.* merhametlilerin
en merhametlisi
e.+dür 31a/15
- erlik:** erkeklik, yiğitlik
beled-i e.+den 26a/14
- ertesı:** bir günün, bir haftanın, bir ayın,
bir yılın ardından gelen
e. gün 22a/03
- esed ḳal‘āsi:** Gürcistan taraflarında bir
kale
e. 11a/20
- eşer:** *Ar.* nişan, iz
dīvār e.+i 3b/14, 19a/22, 23a/13,
53a/10, 56a/23
- esīr:** *Ar.* esir, tutsak; kul, köle; düşkün
e. eylediler 16b/04
e. oldu 58a/01
e. oluruz 15a/07,
- eşķipol:** Bu yer muhtemelen Kırkkilise
Sancağı’na bağlı Eskipolas isimli
şehirdir.
e. 5a/19
e.+da 28a/21
- esnā:** *Ar.* sıra, an
e.+sında iken 32b/01
- eşnāf:** *Ar.* sınıflar, esnaf
e. 37a/12
- esrār:** *Ar.* sırlar, gizler
e.-ı ğarībe 29a/18
- eşķıyā:** *Ar.* haydutlar, yol kesenler
‘arab e.+sı 11b/06, 52b/23
- eşyā:** *Ar.* nesnelere, şeyler
e.+ları 6a/01, 38a/14, 40a/19
e.+larıdır 51a/22
e.+ların 12a/19, 12b/05, 12b/12,
18a/16
e.+larında 12b/07
e.+larındandır 20a/08
- et-:** yapmak, etmek, eylemek, etmek
yardımcı fiili *krş.* id-, it-
tedārik e.-mek 50b/08, 53a/03,
53a/06
mürāca‘at e.-mezler 63b/01

etbā' 1: *Ar.* hizmetçiler, uşaklar

e. çadırları 35a/09

etek: çadır, kanepenin örtüsü gibi kumaştan olan şeylerin yere sarkan bölümü

e.+lerin 16a/15

eṭrāf: *Ar.* yöre, çevre

cemī^c e.+1 21a/17

e.+1 4b/07, 7b/16, 12a/08, 13b/20,
22b/10, 31b/05, 37a/18, 37b/12,
40a/01, 41b/07

e.+m 3b/08, 13b/09, 23a/09, 37b/21

e.+ma 39a/19

e.+mda 37a/14, 39a/06, 61b/03

e.+mı 22b/16, 38a/15, 51b/20

e.+larını 36a/12

ev: konut, hane

e.+lerde 18a/22, 55b/19

evliyā: *Ar.* veliler

e.+ları 2a/06

evri: evre, etraf, çevre

e. 7b/16

evvel: *Ar.* önce, ilk, birinci

bāb-1 e. 22b/07

e. 8a/11, 10b/17, 13b/02, 21a/21,
22a/02, 22a/07, 23b/19, 44a/03,
62b/01

faşl-1 e. 21a/02

e.+inde 9b/01

e.+ki 51a/07

evvelā: *Ar.* birinci olarak, her şeyden önce, ilkönce

e. 4a/08, 13a/06, 26b/21, 39a/17,
50b/11, 50b/13

ey: *Ar.* nida için veya cevap için kullanılır

e. 56a/07

eyd-: söylemek, demek *krş.* de-, di-

e.-ür 14b/20, 56a/07

eyle-: eylemek

amel e.-mek 17a/19,

āsān e.-ye 28a/02

āteş e.-dükde 16b/07, 58a/01

āteş e.-se 16b/14

āteş e.-ye 52b/09

azīmet e.-rse 11b/14

beyān e.-düm 21a/09, 50b/11, 51b/02

beyān e.-mişümdür 15b/18, 15b/21,
16b/16, 17a/20, 17b/08, 18a/08,
18a/124a/04, 20a/04, 21a/01,
50b/21, 51a/18, 51a/19, 51b/06,
52a/19

beyān e.-sem 21a/02

binā e.-dügi 14a/19

cem^c e.-dügi 38a/13

cevāb e.-di 14a/15, 55b/14

cülūs e.-dükde 9b/04

e.-cek 29a/07

e.-di 9a/03, 14a/12, 14a/22, 14b/06,
14b/09, 14b/12, 14b/14, 14b/17,
19b/08, 24a/19, 32b/06

e.-diler 9a/06, 16a/08, 16b/04

e.-dügi 5a/06, 27b/13

e.-miş idi 1b/13, 5a/07,

e.-mişdür 22b/16
emānet e.-ye 10b/07
feth e.-di 4b/18, 4b/19, 5a/01, 38a/13
feth e.-ye 25a/20
firār e.-di 30a/18
firār e.-diler 58b/07
firār e.-miş 17b/21
ḥalīfe e.-miş idi 18a/15
ḥandek e.-miş 3b/09, 23a/10
ḥareket e.-ye 21b/08, 38b/03, 41b/16
ḥazer e.-dügi 62b/01, 63b/01
ḥazer e.-ye 26a/06
helāk e.-cek 12a/19, 13a/02, 27a/10
helāk e.-mek 1b/06, 6a/01
helāk e.-mişler 22a/12
helāk e.-r 19b/21, 20a/08, 27b/01
helāk e.-ye 2b/02
helāk e.-yecek 6a/07, 15b/03, 50b/07,
51a/21
ḥırāset e.-ye 10b/06,
īcād e.-dükleri 12b/23, 15a/23,
50b/05
īcād e.-düm 47b/01, 60a/01, 61a/01
īcād e.-mek 5a/13
īcād e.-mekde 6a/05
īcād e.-mişdür 60b/01
īcād e.-mişlerdür 6a/02
īcād e.-mişümdür 17a/21, 51b/07
icrā e. 13a/04
icrā e.-mege 20b/06
icrā e.-mek 22a/23
icrā e.-mekdür 19a/10
icrā e.-ye 12a/20
ifāde e.-diler 41a/13
ifnā e.-mek 12b/01
ifnā e.-mişlerdür 15b/11
ifsād e.-mek 1b/08, 9b/20
iḥsān e.-mişdür 21b/05
iḥsān e.-ye 8b/04, 10a/09, 12b/18
iḥtirāz e.-düginden 41a/14
iḥtirāz e.-meli 41a/01
iḥtirāz e.-mez 10b/04, 37a/19
iḥtirāz e.-r 20a/20
iḫtizā e.-dükde 57a/01
iḫtizā e.-se 7a/07, 17a/16, 52a/10
i' lām e.-dükde 5a/21, 8b/17, 28a/13
īrād e.-dügim 21b/06
īrād e.-meden 16b/09,
īrād e.-mişümdür 9a/17
irsāl e.-diler 8b/19
iṣābet e.-memek 42a/01
iṣābet e.-meye 21a/05
iṣābet e.-mez 32a/01
iṣābet e.-mişdür 31a/14
iṣābet e.-yüp 24a/23
kār e.-mişümdür 9b/15
kulaqlı e.-yesin 52b/18
lağım e.-mek 7a/10, 31b/08, 32a/12
lağım e.-yüp 17a/04, 4a/17, 11b/01,
52b/01
maḥzūn e.-meyüp 2a/03
men^ç e.-yesiz 41a/07
metānet e.-ye 25a/07
muḥāfaẓa e.-ye 40a/10

muḥāşara e.-di 3b/05
 muḥāşara e.-dükde 3b/01, 4b/04,
 8b/14, 23a/05, 28b/02, 53a/10
 muḥāşara e.-mek 7b/01, 21a/03,
 22b/09
 muḳāvemət e.-meyüp 30b/12
 mu‘āmele e.-ye 31a/20, 41b/15
 mu‘ammer e.-ye 11b/13,
 murād e.-di 51b/18
 murād e.-dügi 18a/21, 40a/04, 53a/11
 murād e.-dükde 16a/03, 17a/01,
 56b/11
 muvāfiḳ e. 37b/07
 muvāfiḳ e.-ye 11b/17, 20b/15,
 37a/22, 38b/04, 53a/16
 muvāfiḳ e.-yüp 2a/01, 2b/08, 3a/20
 muẓaffer e. 40b/20
 muẓaffer e.-ye 2a/04, 11a/13, 31b/01
 muẓaffer e.-yüp 2b/01
 mübāşeret e.-di 3b/13, 23a/11
 mübāşeret e.-dükde 19a/23, 56b/01
 mübāşeret e.-mişler 27a/19
 mübāşeret e.-ye 10b/19, 21a/22,
 38b/07
 mübāşeret e.-yeler 8a/10
 mübāşeret e.-yüp 8a/09
 mülāḫaẓa e.-dügim 30a/04
 mülāḫaẓa e.-düm 9b/09, 25b/02,
 29b/23
 müzākere e.-se 2a/14
 peydā e.-dügimüzi 56b/14
 peydā e.-meleri 28b/04
 peydā e.-miş 1b/11, 27b/02, 27b/05,
 27b/07
 peydā e.-mişler 24a/06
 peydā e.-mişlerdür 24a/09, 50b/16
 raġbet e.-mekde 28a/14
 reh-nümālīḳ e.-düm 9a/16
 şadā e.-medi 3b/07
 sebḳat e.-di 8b/03, 12b/17
 sebḳat e.-miş 12a/01
 sebḳat e.-miş degüldür 20b/13
 sebḳat e.-mişdür 4b/15
 sefer e.-mek 19a/11, 53b/02
 sefer e.-miş 2a/14
 su’āl e.-dükde 52a/04
 su’āl e.-mez 51b/01, 63a/01
 su’āl e.-mezler 15a/04
 taḫşil e.-dügim 17b/20,
 taḫşil e.-r 22a/20
 taḫayyüd e.-di 41a/15
 taḫrīr e. 21b/16
 tamām e.-di 56b/08
 ta‘accüb e.-di 52a/03
 ta‘līm e.-di 27b/06
 ta‘līm e.-mek 1b/12
 ta‘līm e.-sün 30b/04
 ta‘yīn e.-dükden 22b/19
 taşvīr e.-dügim 18a/13, 41b/05
 taşvīr e.-mişümdür 2b/04, 2b/19,
 3a/02, 18a/19, 20a/01
 taşvīr e.-yüp 9a/17
 taṭvīl-i kelām 53b/01
 tebdīl e.-di 3b/17

tebdil e.-mişdür 52a/01
tebîrler e.-mişlerdür 15b/10,
tedârik e.-dügim 19b/15, 56b/17
tedârik e.-sün 17a/06
tedârik e.-yecek 20a/19
tedârik e.-yüp 20b/01
tedârikin e.-miş 42a/21, 43b/19
tedârikin e.-yesin 37b/16,
tedbîr e.-dükde 28a/10
tedbîr e.-mek 12a/03, 27b/11
teḥallûf e.-mez 60a/01
teʔlif e.-meden 2b/11
teʔlif e.-mege 12a/01
teʔlif e.-meklik 9b/12
teslîm e.-di 8b/23, 30a/14, 30a/19,
30b/13
teslîm e.-yesin 8b/19
tüfeng e.-yüp 23a/08
vire e.-diler 5a/04, 11b/09, 14b/19,
27b/10
vire e.-ye 36b/18
yakın e.-düp 23b/01
yürüyüş e.-dügi 53b/11
yürüyüş e.-dükde 18a/20, 52b/07,
61a/02
yürüyüş e.-mek 54b/01
zarar e.-ye 7b/15,
zîkr e.-dügim 22b/21, 40a/15
zîkr e.-dük 40a/05
ziyâde e.-sün 29a/05, 29b/01, 30a/21
ziyâde e.-ye 11a/16,

eyü: iyi

e. 19a/14, 22a/06, 53b/04, 59a/03,
61a/02
e.+dür 6b/14, 7a/12, 59b/02

F

faẖr-i kâʔinât: Hz. Muhammet

f. 2a/01, 2b/08, 20b/15, 27b/15,
40b/20

fâʔide: *Ar.* yarar, kazanç, fayda

f.+si 14a/12, 36a/14, 40b/05, 58b/09

f.+sin 20b/19

falya: *İt.* topları ateşlemek için
ağızotunun konulduğu delik

f. 65b/01

f.+dan 51b/04

fark: *Ar.* ayrılık, başkalık

f. idemezsin 50b/20

fâside: *Ar.* kötü, fena

ḥîle-i f.+leri 1b/07, 9b/14, 27b/03

aḥvâl-i f.+lerin 9b/17

ḥîle-i f.+lerini 32a/20

ḥîle-i f.+sidür 7b/12

ḥîle-i f.+si 3b/10, 42a/21, 43b/19

ḥîle-i f.+siidi 1b/10

ḥîle-i f.+sin 32a/21

faşl: *Ar.* bölüm

f. 13b/01, 13b/02, 15a/20, 15b/09,
15b/18, 15b/21, 16a/11, 17a/20,
17b/05, 17b/17, 18a/08, 18a/19,
19a/16, 19a/21, 19b/19, 20a/05,
36a/01, 37b/01, 50b/01, 50b/10

f.+a 2b/18	f. olinca 25a/08
f.+da 13b/17	f. olındı 26b/10
f.-ı evvel 21a/02	f. olıduktan 30a/01
f.-ı şānī 13b/17	f. olunmasına 26a/03
fāzıl aḥmed paşa: Veziriazam	f. olunmasını 55b/07
Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa	f. olur 25a/23
f. 25a/04	f.+i 4a/03, 4a/06, 4a/08, 4a/09, 4a/19,
feh̄m: <i>Ar.</i> anlama, anlayış	4a/20, 5b/05, 5b/06, 6b/15, 8b/23,
f. 2b/12	9a/07, 9b/02, 9b/05, 11b/14,
fenn: <i>Ar.</i> nevi, çeşit; hüner, sanat, ilim	12a/05, 12a/07, 12b/10, 19a/07,
f.+lerin 12b/22, 50b/03	20b/01, 20b/02, 22a/08, 23b/03,
f.-i cihād 11a/08, 15a/20	28b/03, 28b/05, 30a/06, 30b/03,
fermān: <i>Far.</i> emir, buyruk	30b/14, 30b/18, 31a/10, 33a/12,
f. 9a/06, 9b/06, 11a/07, 12b/15,	36b/07, 36b/10, 40b/02, 44a/18,
16a/13, 30b/22	55b/22, 56a/13, 56a/21
f.+ı 30b/16	f.+inde 4a/10, 4a/14, 4b/17, 5b/10,
f.-ı ‘ālī şān 30b/05	6b/17, 8a/18, 12a/06, 12b/02,
f.-ı pādīşāhī 11b/02	13b/16, 13b/18, 13b/19, 14a/06,
f.+idüp 25a/18	26b/07, 26b/20, 30a/21, 37b/11,
f.+um 56a/01	37b/19, 55b/08
fersād taḡı: Erzurum tarafında bir dağ	f.+inden 5b/12, 8b/10, 28b/13,
f. 19b/09, 52a/21, 56b/10	30a/15, 30b/01
fesād: <i>Ar.</i> fesat, bozukluk	f.+ine 18b/07, 28b/12
f. 41a/21	f.+iñi 18b/10
fet(i)ḥ: <i>Ar.</i> fetih, ele geçirme	f.+ini 18b/11, 18b/23, 55b/13, 56a/15
f. 8a/01, 9b/07, 11a/18, 11b/08,	f.+inüñ 53a/14
14a/16, 14b/06, 14b/09, 14b/11,	f.+ler 3a/21, 20a/21, 25b/22, 31a/12,
14b/14, 14b/17, 30a/07, 30a/08,	31a/17, 44b/02
44a/14	f.-i tedbīr 26b/17, 37b/01
f. eyledi 4b/18, 4b/19, 5a/01, 38a/13	tiziyye f.+i 37b/19
f. eyleye 25a/20	fetīl: <i>Ar.</i> lamba fitili, ateşlemek için
f. idüp 25a/14, 53a/22	kullanılan fitil

- f. 43a/12
f.+den 17a/13, 51b/03, 65a/01
f.+lerdür 65b/02
- fırşat:** *Ar.* uygun an,
f. 27b/14
- firār:** *Ar.* kaçış, kaçma
f.+a 3b/17, 51b/23
f. eyledi 30a/18
f. eylediler 16a/08, 58b/07
f. eylemiş 17b/21
f. idüp 31a/03
- fitne:** *Ar.* bölücülük, kargaşa çıkartma
bā' iş-i f.+ye 41a/02
f.+ye 41a/10
- fransız:** Fransız
f. 6b/04, 6b/15, 17b/06, 18a/19,
27a/11, 42a/06, 43b/04, 48b/01,
51b/11
f.+imiş 17b/21
f.+lar 55b/01
f.+uñ 13a/08
- frenk:** Frenk
f. 62b/01
f. dilince 59a/01
- fuç1:** *Rum.* bir araya getirilerek
çemberlerle tutturulmuş ensiz
tahtalardan yapılan, yuvarlak,
karnı şişkin ve altı üstü düz kap
bārūt f.+ları 43a/09
- fuç1 humbara:** fiçi biçiminde demir veya
tunçtan dökülmüş, yuvarlak ve
boş olan içine patlayıcı maddeler
- doldurulup havan topu veya el ile
atılan, yuvarlak bir tür bomba,
kumbara
f.+ları 6a/20
f.+sı 5b/20, 6b/01, 9b/05, 13a/15,
13a/16, 14b/22, 15a/01, 18a/10,
19b/20, 19b/22, 20a/07, 51a/22,
63b/01, 63b/01
f.+sıdur 63a/01, 63b/01
f.+sınuñ 64a/01
- fütühāt:** *Ar.* fetihler
tedbīr-i f. 20a/14
- G**
- gāfil:** *Ar.* gaflette bulunan, ihtiyatsız,
dikkatsiz
ğ. 65a/02
ğ. bulunmamak 21b/19
ğ. bulunur 53b/04
ğ.+dür 16a/17
ğ.+in 19a/12, 31a/01, 42a/01
ğ. olunmamalıdır 10b/15
ğ. olunmaya 33a/05, 44b/07
ğ. olunmaz 10b/11
ğ. olmayalar 37a/03, 37a/06, 53b/15,
53b/14, 55a/02, 64b/01
ğ. olmayasın 25a/02, 38b/16, 51a/08,
52b/10, 53a/01
- gaflet:** *Ar.* gafillik, ihtiyatsızlık
ğ. 7a/18, 7b/07, 7b/13, 8a/15, 10b/22,
36b/20

- ğ.+den 40b/19
ğ. idüp 3a/09
ğ. itmeyeler 59a/01
ğ. olmaya 2b/20, 4a/05, 13a/23,
21b/18, 41a/02, 49a/04, 57a/01,
57b/03, 58a/01, 58b/13, 61a/02
- ğanîmet:** *Ar.* düşmandan alınan mal
ğ. 30a/06, 30a/09
- ğārāt:** *Ar.* yağmalar, çapullar
ğ. iderlerdi 11b/07
- ğaraz:** *Ar.* maksat
ğ.+ı 10b/02
- ğarîb:** *Ar.* gurbette yaşayan, kimsesiz,
zavallı
ğ. 6b/16, 6b/18, 14a/17, 15b/11,
16a/05, 16a/08, 17b/16, 18a/21,
19a/15, 20a/13, 21b/19, 39b/16,
42a/09, 43b/07, 56a/21, 63a/01,
66a/01
esrār-ı ğ.+e 29a/18
- ğarîbiyye:** *Ar.* Kadiriyye tarikatı
kollarından biri
mülâhaza-i ğ. 29a/17
- ğayret:** *Ar.* çalışma, çabalama
ğ. 38b/22
- ğayrı:** *Ar.* ayrı, başka
du‘ādan ğ. 11a/06
ğ. ādem 37a/12
ğ. bir hüneri 47a/03
ğ. murādı 25a/06
ğ. nāmı 55b/16
ğ. şeyden 10b/04,
- ğ. tedārik 52b/16
ğ. tarafda 53b/03
ğ. tarafı 19a/12
ğ. yirden 32a/18
ğ.+n kıyāsdur 10b/01
ğ.+sın cümle’i 10b/06
ğ.+ya tevcih 5b/16
- ğazā:** *Ar.* din uğruna savaş
‘azîmet-i ğ. 20a/15
ğ. 11b/17, 12a/02
ğ. olunursa 20b/08
ğ.+lar 44a/13, 44b/02
ğ.+larda 2b/13, 13a/01, 15b/01,
20b/19, 50b/06
ğ.+nuñ 2b/11, 12b/20
mefātiḥ-i gencü’l-ğ. 20a/14
tedbîrāt-ı ğ. 22b/03
- ğazab:** *Ar.* hiddet, öfke, kızgınlık
ğ.+a 18b/04, 55b/06
- ğazel:** *Ar.* lirik şiir
ğ. 39b/16
- ğāzî:** *Ar.* savaşmış, gaza yapmış
ğ. 6a/18, 29a/14
ğ.+yi 15a/09
- ğāzî sultān aḥmed ḥān:** Osmanlı
padişahı Sultan III. Ahmet *krş.*
sultān aḥmed ḥān ğāzî
ğ. 11a/14, 12b/09, 29a/15, 29a/19,
29b/21
- geç-:** geçmek *krş.* giç-
g.-di 11b/09, 23b/23, 25a/10
g.-diler 19b/15, 56b/17

- g.-en 12b/06, 14a/18, 29b/01, 30b/21
g.-üp 38b/01
- geçir-:** geçirmek
g.-dügi 18a/07
g.-mişdür 17b/18
g.-üp 25b/05
- gedik:** gedik, bir düzey üstündeki yıkık, çatlak veya aralık, rahne
g.+lerden 53a/11
- gedüklü:** gedikli
g. 44a/06
- gel-:** gelmek
g.-dügi 11a/02
g.-dükçe 44b/04
g.-dükde 9a/07, 18a/01, 25b/20, 27a/15, 30a/18, 30a/22, 30b/10, 30b/13, 32a/04, 49a/04, 51a/17, 52a/03, 57b/02, 58b/03, 61b/03
g.-e 39a/21
g.-en 7b/10, 11b/20, 23b/21
g.-ince 28b/12
g.-mege 41a/05
g.-mekle 18b/04, 31a/02, 31a/07
g.-mesinden 37a/19
g.-mesün 18b/17
g.-mez 24a/11
g.-miş idi 16a/22, 32b/08
g.-miş imiş 8b/20, 30b/09
g.-se 48b/01
g.-üp 3a/06, 3a/07, 8b/22, 16a/03, 16a/17, 16a/19, 17b/22, 21b/20, 23a/05, 23b/14, 24b/03, 25a/03, 25a/15, 30a/10, 32b/02, 33a/20, 40a/03, 40b/06, 51b/18, 53a/10, 55b/07
- g.-ür 7a/11, 7a/14, 9a/15, 17a/07, 24b/18, 36a/16, 42a/09, 43b/07, 52a/15, 52a/16, 62b/01, 64a/03
- g.-ür ise 44a/10
g.-ürken 24b/10
g.-ürler 21b/02, 23a/01, 33a/21, 40b/07, 41a/06
lâzım g.-dükde 27a/21, 52b/11, 52b/19, 53b/05
- gemi:** su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük taşıt, sefine
g.+ler 18b/16
g.+lerde 56a/17
g.+lerden 19a/03
g.+lerine 30b/06
g.+ye 55b/04
- genc:** *Far.* hazine
g.+ü'l-ğazā 20a/14
- gerçi:** *Far.* her ne kadar, ise de
g. 4a/13, 7b/06, 24b/15, 27b/03, 31a/03, 33a/17, 36b/21, 50b/19
- gerek(g):** gerek, ihtiyaç
g. 8a/18, 21b/20, 41b/01, 52a/13
g.+dür 1b/12, 3b/18, 4a/02, 5a/11, 7a/10, 7b/08, 7b/10, 8a/03, 10b/23, 12a/05, 12b/04, 13b/05, 13b/09, 13b/15, 15b/16, 20b/11, 21a/02, 22a/10, 22b/13, 24b/20,

24b/23, 26a/14, 26b/21, 32b/23,
33a/02, 33a/10, 34b/01, 34b/01,
34b/01, 34b/01, 34b/02, 35a/01,
35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01,
36a/10, 36b/20, 37a/10, 37a/18,
37b/15, 39a/10, 39b/01, 40a/23,
42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01,
42b/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01,
43a/01, 44a/02, 44a/19, 46a/01,
46a/02, 48a/01, 48a/01, 50b/09,
50b/13, 50b/14, 51a/04, 51a/16,
52a/12, 59a/01, 66a/02, 66a/02,
67a/07, 67a/07

g.+i 2a/14, 2b/03, 3a/02, 4a/04,
4b/11, 10b/17, 13b/10, 14a/10,
15b/05, 18a/04, 18a/11, 20b/12,
21b/16, 22b/05, 22b/11, 25b/17,
33a/11, 39b/03, 40b/01, 50b/10,
53a/04, 55b/17

g. ise 19a/01

gerekli: yapılması, olması veya
bulunması uygun olan *krş.* gerekli

g. 7a/18, 7b/09, 7b/17, 8a/03, 11b/22,
12b/20, 17a/19, 18a/23, 18b/13,
19b/17, 20a/20, 21a/18, 21b/15,
26a/09, 36a/04, 37b/18, 38a/04,
39b/18, 40a/01, 47b/01, 51b/16,
52a/01, 53b/14, 53b/14, 55a/02,
61a/02

g.+dür 33b/06, 42a/03, 43b/01,
53a/09, 53a/13, 63a/01, 63b/01,
64a/03, 64b/01

gerekli: yapılması, olması veya
bulunması uygun olan *krş.* gerekli

g.+dür 19b/20

gerü: arka

g. 19a/01

getür-: getirmek

g.-diler 32b/18

g.-düp 29a/06

g.-ecek 53a/02

g.-eler 27a/16

g.-emeyüp 8b/22, 30b/11

g.-mege 12b/08, 15a/04, 27a/23

g.-mek 52b/11

g.-mekde 41b/18

g.-üp 11b/02, 17a/13, 18b/03,
30b/02, 30b/08, 52a/05, 55b/05

g.-ürler 41a/06, 52b/14

getürd-: getirtmek

g.-ürler 51a/07

getüril-: getirilmek

g.-ür 52b/12

gez-: gezmek

g.-miş 2b/13

gibi: -e benzer, gibi

g. 2a/14, 2b/03, 3a/02, 3a/14, 3a/17,
4a/04, 4a/21, 4b/11, 10b/17,
10b/19, 13b/05, 13b/08, 13b/10,
14a/10, 15a/03, 15b/05, 17a/04,
18a/04, 18a/11, 20a/07, 20b/12,
21a/15, 21b/16, 21b/21, 22b/05,
22b/11, 22b/12, 22b/21, 23b/05,
24a/13, 24b/07, 25b/17, 33a/11,

- 37a/04, 37b/10, 39b/03, 39b/10,
40a/07, 40b/01, 41a/11, 50b/10,
51a/12, 53a/04, 55b/17, 62b/01,
64a/03, 65a/02, 65b/01
- g. degüldür 18a/22
- g.+dür 4b/12, 6a/03, 6a/19, 9b/13,
29b/20
- giç-:** geçmek *krş.* geç-
g.-e 38b/07, 38b/07
- giçe:** gece
bayram g.+si idi 3b/13, 23a/11
g. 3b/12, 3b/17, 17a/03, 17a/09,
17b/09, 22a/01, 27a/02, 38a/06,
39a/23, 48b/01, 51b/09, 52a/05,
52a/06, 56a/16, 57b/03, 63b/01
g.+nüñ 19a/02, 23a/22
- gidül-:** gidilmek
g.-di 4a/13
- gine:** gene, yine *krş.* yine
g. 3a/07, 4a/19, 8b/05, 21b/02,
51a/07
- gir-:** girmek
g.-dügi 25a/10
g.-erse 36a/13
g.-mez idi 18a/16
g.-mişdür 39a/15
g.-üp 22a/04, 23a/02, 23b/21,
25b/11, 48b/02, 55a/02, 55b/04
- girü:** gerü, geri
g. 25a/15, 50b/21, 51a/13, 56a/16,
59a/02, 59b/02
g.+den 51a/15
- g.+varup 32b/14
- git(d)-:** gitmek
g.-di 5a/08, 42a/08
g.-dükde 23a/16
g.-e 41a/08
g.-ecek 29b/11
g.-elüm 24b/19
g.-emez 19b/12
g.-er 29b/13, 32a/04, 52b/21, 59a/02,
59b/02, 62a/03
g.-erken 18b/03, 29b/10, 55b/05
g.-mege 19b/11, 56b/12
g.-mek 56b/11
g.-mesinden 37a/19
g.-üp 25a/14
- gizlü:** gizli
g. 60a/01
- gorfa kal'ası:** Gorfa Kalesi
ğ. 9a/05
- gögsek:** yüksek
g. 36a/10
- göl:** göl
g.+in 38a/11
g.+ini 4b/19
g.+iñi 14b/08
- gönder-:** göndermek
g.-di 25a/20
g.-diler 18a/01
g.-dükde 14b/19
g.-eler 41a/10
g.-esiz 8b/16
- gör-:** görmek

- g. 4b/03, 20a/01, 32b/01
g.-diler 15a/12
g.-dügin 63a/01
g.-dük 8b/12, 30a/22
g.-dükde 9a/04, 20a/04
g.-düm 27a/19, 59b/04
g.-mediler 63a/01
g.-mez 32a/01
g.-miş 26a/14, 31b/20
g.-üp 11b/21, 12b/19, 15a/23,
16b/04, 19a/09, 25a/21, 37b/09,
50b/04, 52a/09, 55b/17
g.-ürler 40b/17
gördes kal'ası: Mora Adası'ndaki
Gördes Kalesi
g. 8b/09, 29b/09
g.+na 30a/05
göre: göre, nazaran
g. 2b/15, 3a/01, 12a/04, 16a/12,
21a/11, 21b/07, 29b/06, 33b/04,
37b/15, 38a/10, 39a/22, 39b/07,
41b/11, 51a/17, 53a/05, 59a/01
g.+dür 25b/18
göril-: görülmek *krş.* görül-
g.-dükde 13a/14
g.-e 13b/16
g.-medi 24a/04
g.-mekle 32b/17
g.-memişdür 21b/03
görin-: görünmek *krş.* görün-
g.-dügi 3a/14, 13b/08, 21a/15,
37a/04, 40a/07, 41a/11
g.-dükde 44a/12
g.-üp 24a/21
g.-ür 32a/09
g.-ürse 39b/06
görül-: görülmek *krş.* göril-
g.-e 42a/11, 43b/09
görün-: görünmek *krş.* görün-
g.-ür 32a/06, 33a/17
görüşil-: görüşülmek
g.-üp 31a/02
göster-: göstermek
baş g.-mez 23a/09
g.-dükde 14a/10
g.-meden 62a/03
g.-mege 14a/13
g.-mekde 53b/03
g.-mekledür 24a/20
g.-mez idi 18a/17
g.-mişdür 36a/03
g.-mişümdür 17b/19, 19a/15, 19a/20,
19b/16, 20a/05, 20a/13, 22a/15,
33b/04, 39a/02, 51b/08, 51b/14,
52b/03, 65a/02
g.-se 39b/19
g.-üp 19a/12
g.-ür 24a/10, 50b/20, 52a/06, 52a/07,
59a/03, 59b/04
gösteril-: gösterilmek
g.-mişdür 39a/08, 40a/01, 44a/07,
55a/02, 57b/02
gövde: gövde, vücut, bedeb
g.+si 48b/01

- göz:** göz
 g. açdırmayup 24b/21
 g. açdırmayup 25b/21
 g.+ine 24a/21
 g.+leri 21b/02, 24a/16
- gözed-:** gözetmek *krş.* gözet-
 g.-esin 51a/16
- gözet-:** gözetmek *krş.* gözed-
 g.-mek 10b/21, 51a/04
- gözlü:** gözlü, gözü olan, bölmesi olan
 g. 65b/01, 66a/01
- grande tulumba:** *Fr.+T.* Fransızların
 kullandığı büyük tulumba
 ğ. 5b/21, 6b/04, 13a/08, 13a/11,
 17b/05, 17b/07, 27a/10, 27a/22,
 48b/01, 49a/04, 49a/04, 51b/12,
 53b/06
- gurūr:** *Ar.* boş şeylere güvenerek
 aldanma, kibir; kendini yüksek ve
 değerli tutma hissi
 ğ. 24a/22
 ğ.+ından 24b/12
- gurūriyyet:** *Ar.* kibirli davranma
 ğ. 31a/14
- güç(c):** çetin, zor, kolay karşıtı
 g.+ile 6b/10, 13a/12, 31a/06
- gücen-:** gücenmek, kırgınlık duymak,
 kırılmak
 g.-ürler 42a/16, 43b/14
- güçlük(g):** zorluk
 g. 4a/10, 4a/15, 13b/19, 14b/13,
 22a/05, 24b/16, 24b/18, 32a/05,
- 37b/11, 37b/19, 39b/06, 39b/09,
 42a/10, 43b/08, 58b/02, 58b/04
 g.+i 9a/09
- gün:** gün, güneş
 g. 3b/07, 8b/21, 12b/11, 14a/11,
 17b/01, 19b/06, 19b/14, 22a/04,
 23a/12, 23b/07, 23b/19, 24b/02,
 30a/05, 30b/09, 56b/06, 56b/15,
 65a/02
 g.+de 3b/14, 3b/15, 4a/17, 9b/05,
 23a/12, 23a/15, 30b/13, 36b/04,
 52b/01
 g.+den 3b/12, 4a/19, 25a/11
 g.+e 3b/06, 21b/03
 g.+i 24a/17
 g. saymağa 25a/11
- gündüz:** günün sabahtan akşama kadar
 süren aydınlık bölümü
 g. 38a/06
- gündüzin:** sabahleyin
 g. 4a/16, 23b/05
- gürcistān:** Gürcistan
 g. 9b/01, 11a/18, 56b/08
 g. seferinde 19b/08, 52a/20
- güvealdız tağı:** Gürcistan'da bir dağ,
 Güvealdız Dağı
 g.+na 52a/21
- güyā:** *Far.* sözümona, sanki, diyelim ki
 g. 29a/18, 29b/21, 41a/06, 60a/01
- güzel:** göze ve kulağa hoş gelen, çirkin
 karşıtı
 g. 41a/18, 59a/02, 60b/01

güzin: *Far.* seçen, seçilmiş
aşhâb-ı g. 33a/18
çihâr yâr-ı g. 2a/05, 2b/09, 27b/17,
31a/22, 53a/17
şahâbe-i g. 3a/08, 21a/23, 23a/03,
40b/04

H

habîr: *Ar.* haberli, bilgili
h. 38b/02
hâcî ‘alî ağa: Osmanlı ordusunda
topçubaşılık yapan komutan
h. 36b/16
hacıyatmaz: yere nasıl bırakılırsa
bırakılsın, dibinde bulunan ağırlık
sebebiyle dik bir durum alan
oyuncak
h. 43a/08
hâfız ahmed paşa: Kandiye savaşında
bulunmuş Osmanlı komutanı
h. 39b/09
hafta: *Far.* hafta
h.+dan 23a/10
h.+ya 23a/07
hâ’îl: *Ar.* mani olan, engel
h.+olmaz 17b/13, 51b/11
hâk: *Ar.* Allah
emr-i h.+la 11b/14, 17a/14
hakâretle: *Ar.* hakirlik, hor görme
h. 22b/03
hakîr: *Ar.* değersiz, küçük; bendeniz

h. 3b/04, 8a/17, 9a/15, 9b/05, 10a/09,
11a/01, 11b/01, 11b/11, 12b/12,
14a/06, 16a/03, 16a/12, 17a/08,
17a/20, 19b/04, 23a/06, 30b/21,
32b/19, 33a/05, 47b/01, 51b/07,
56b/05, 58a/01, 58b/03, 60a/01,
60b/01, 61a/01

h.+de 11a/04

h.+de durur 14a/17

h.+e 11b/19, 52b/22

h.+i 8b/17, 9a/04, 18a/15, 19b/12,
30b/05, 30b/14, 52a/05, 52a/23,
56b/14

h.-i pür-takşîr 12b/18, 50b/02

h. ise 22a/15

h.+üñ 29b/02, 37b/08

hâksâr: *Far.* toz toprak içinde kalmış,
hali perişan

küffâr-ı h. 3a/11, 3b/01, 30a/15,
53b/07

küffâr-ı h.+ı 1b/06, 2b/01, 6a/01,
29a/06

küffâr-ı h.+uñ 4b/03, 7a/19, 31a/01,
32a/20

hâl: *Ar.* durum, oluş, suret

h. 19a/13, 23a/03, 28a/14, 39b/05,
40a/14

h.+de 15a/12

h.+dür 3a/15, 39b/16

h.+i 40b/14, 49a/04

hâlâ: *Ar.* şimdi, henüz

h. 56b/21

ḥalāş: *Ar.* kurtuluş, kurtulma

ḥ. idelüm 15a/09

ḥalat: *Rum.* pamuk, kenevir, Hindistan cevizi gibi bitkisel liflerin veya çelik tellerin sarılmasıyla oluşan kolların bir arada bükülmesiyle elde edilen kalın ip

ḥ.+ların 54b/01

ḥālbuki: *Ar.* öyle iken, hakikat şudur ki

ḥ. 63b/01

ḥālī: *Ar.* تنها, boş

ḥ. 13b/10

ḥalīfe: *Ar.* birinin yerine geçen kimse;

kalfā, ikinci usta

ḥ. 14a/07, 16a/13, 18a/15

ḥ. idüm 23a/07, 58a/01

ḥ.+si 8b/15

ḥ.-yi şānī 12b/19, 33a/06, 50b/02

ḥalīl paşa: Osmanlı ordusunda serasker olan komutan

ḥ. 11b/03, 18b/05, 19b/09, 19b/13

ḥ. idi 56b/09

ḥ. ise 56b/12

ḥalk: *Ar.* aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu

ḥ. 14b/18, 23b/12, 39b/15, 55b/18, 56a/11

ḥ.+a 41b/15, 42a/09, 43b/07

ḥ.+dan 38b/05

ḥ.+uñ 18a/22

ḥammām: *Ar.* hamam, banyo

kāgīr h. 17a/12

ḥān: *Far.* han, kervansaray

mezbūr ḥ.+uñ 17a/10

yeñi ḥ. 7a/13, 16b/22

ḥandek(g): *Ar.* kale etrafına açılan uzun çukur, hendek

ḥ. 3b/09, 4a/11, 7a/03, 12a/08, 13b/09, 13b/20, 15b/16, 21a/18, 22b/10, 22b/17, 23a/17, 23a/18, 23b/01, 23b/06, 24a/14, 37b/12, 40a/01, 40b/15, 41b/07, 42a/19, 43b/17, 44a/09, 44a/10, 49a/04, 53a/19, 53b/10, 54b/01

ḥ. başına 26a/08, 31b/18

ḥ. başına 4a/16

ḥ. çevresi 39a/03

ḥ. eylemiş 23a/10

ḥ. idüp 37b/21, 38a/15

ḥ.+dür 31b/06, 34b/03, 34b/04, 35a/02, 35a/02, 42b/02, 42b/03, 43a/02, 43a/02, 45b/01, 48a/03, 67a/08

ḥ.+e 24b/17, 39a/06

ḥ.+i 4a/09, 19a/04, 19a/18, 23b/02, 23b/05, 25b/08, 32a/11, 33a/15, 36a/12, 54b/01

ḥ.+idür 54b/02

ḥ.+in 31b/16, 32a/13

ḥ.+inde 56b/21

ḥ.+ine 17b/01

ḥ.+ler 7b/16, 7b/17, 37a/14

ḥ.+leri 36b/04

- h.+lerin 36b/03
 ƙal' a h.+inden 3b/08
- hanya:** Yunanistan Girit'te bir şehir
 h. 6b/16, 30b/07
 h. atasında 8b/12
 h. atasında 8b/18
 h.+nuñ 55b/13, 55b/15
 h.+ya 18b/16, 55b/05, 56a/02
- hanya ƙal' ası:** Yunanistan Girit'teki
 Hanya şehrinin kalesi
 h. 30a/23, 55b/07
 h.+na 18b/03
 h.+nda 18b/16
 h.+nuñ 18b/09, 18b/11, 18b/23,
 55b/22, 56a/13, 56a/15
- harb:** *Ar.* cenk, savaş, kavga
 ālāt-ı h. 12b/23, 15b/01, 50b/05
 h.+ler 27a/04
- harbe:** *Ar.* kısa mızrak, süngü; tüfek
 doldurmaya, en çok temizlemeye
 yarayan demirden veya ağaçtan
 yapılmış çubuk
 h.+ler 38a/17, 40a/17, 41b/08,
 43a/11
 h.+lerdir 49a/01, 49a/02
 çoban h.+leri 43a/10
- harc:** *Ar.* sarf, gider, kullanılan
 malzeme
 h. idüp 56b/04
 h. oldı 7b/06
- hareket:** *Ar.* hareket, davranış; sarsıntı
- h. 3b/18, 8a/13, 9b/14, 12a/03,
 12a/11, 13b/12, 21a/12, 22b/19,
 27b/11, 30a/01, 37a/20, 40b/17,
 56a/01
 h. buyurasız 33b/04
 h. eyleye 21b/08, 38b/03, 41b/16
 h. idüp 15b/19, 23a/09, 28b/03
 h. itmek 65a/02
 h. olındı 19b/18
 h. olındukda 44a/18
 h. olunmak 21a/04
 h.+den 13a/22
 h.+e 63b/01
 h.+in 2b/11, 30a/16
 h.+ine 29a/16
 h.+üñdür 26b/17
 h.-i tedbiri 4b/04
- hāşıl:** *Ar.* husul olan, peyda olan, çıkan,
 biten, türeyen
 h. olmağıla 19a/05
 h. olup 41a/21
 h. olur 7b/04, 8a/08, 29b/19, 37a/06,
 38a/07, 39b/04
- hāşm:** *Ar.* düşman
 h.+mı 30a/12
- hāşmāne:** *Ar.* düşmancasına
 h. 30a/11
- hāşla-:** haşlamak, bir şeyi kaynar suya
 daldırmak, kaynar su dökmek
 h.-malı 53b/09
- hātmi'l-mürselin:** Hz. Muhammed
 h. 2a/07

ḥaṭṭ: *Ar.* çizgi, yol

ḥ.-ı şerīf 56a/10

ḥ.-ı şerīfi 18b/21, 55b/23, 56a/08

ḥattā: *Ar.* hatta, üstelik, bundan başka,
hem de

ḥ. 5b/14, 8b/06, 16b/21, 17b/01,
18b/05, 18b/07, 18b/13, 19b/08,
28b/15, 37a/13, 42a/11, 43b/09,
51b/17, 52a/02, 53b/06, 55b/09,
55b/10, 56b/08

ḥaṭūr: *Ar.* hilekâr

ḥ. ider 9b/17

ḥavāle: *Ar.* bir işi veya bir şeyi başka
birine bırakma; tahta perde, duvar
gibi bir şey

ḥ. 36b/13, 39b/07, 39b/13

ḥ.+si 39b/04

ḥ.+yi 39b/09

ḥavān: *Far.* havan topu

ḥ. 25a/23, 51a/12, 51a/15, 51b/03,
52b/20, 57b/02, 59a/03, 59b/04,
65b/01, 66a/02

ḥ. ḥumbaraları 15b/19, 32a/17,
38a/03

ḥ. ḥumbaralarıyla 11b/11,

ḥ. ḥumbarası 11b/02, 16a/06, 51b/21

ḥ. olur 32a/19

ḥ.+a 57b/03

ḥ.+dur 66b/06, 66b/06, 66b/06,
66b/06, 67a/06, 67a/06, 67a/06,
67a/06, 67a/06

ḥ.+ı 51a/02, 51a/08, 57b/02, 59b/03

ḥ.+lar 33b/07, 36a/06, 39a/16,
39a/19

ḥ.+ları 16b/13, 36b/17, 39b/02,
52b/08, 65a/02

ḥ.+larıñ 58a/01

ḥ.+uñ 51a/10, 52b/20, 60a/02,
60b/02, 66a/01

ḥumbara ḥ.+ını 16b/05

ḥavf: *Ar.* korku, korkma

ḥ. ider 23a/21

ḥ. iderken 18b/18, 56a/04

ḥayır-ḥāḥ: *Ar.* iyiliksever

ḥ.+dur 2a/09

ḥayr: *Ar.* iyi, faydalı, hayırlı

ḥ., 41b/21

ḥ. du'āsı 14a/21

ḥ. du'ādan 11a/06

ḥ. vire 53a/15

ḥayvān: *Ar.* hayvan

ḥ.+lar 25b/06

ḥazer: *Ar.* sakınma

ḥ. eyledügi 62b/01, 63b/01

ḥ. eyleye 26a/06

ḥ. ider 6a/06

ḥ. gerekdür 22b/13, 51a/16

ḥāzer: *Ar.* güvenlik

ḥ. gerek 41b/01,

ḥ. gerekdür 66a/02

ḥāzır: *Ar.* hazır, mevcut

ḥ. ola 27a/03

ḥazr: *Ar.* yasaklanmış, mahsurlu

ḥ. gerektür 36b/20

h azret: *Ar.* y uce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı,  vme, y celtme amacıyla getirilen unvan

h. 1b/03, 1b/13, 2a/20, 2a/21, 2b/07, 7b/21, 8b/04, 9a/08, 9a/09, 10a/08, 11a/12, 11b/12, 12b/17, 14a/22, 15a/18, 19a/06, 20b/14, 21b/04, 28a/02, 29a/04, 29a/20, 29b/16, 30a/02, 30a/20, 31a/11, 31a/14, 31a/18, 37a/21, 37a/23, 37b/05, 40b/18, 44a/12, 55b/12

h.+leri 8b/16, 9b/04, 14b/05, 18b/04, 29a/19, 29b/22, 30b/15, 30b/16, 41b/13, 55b/06

h.+lerine 5a/21, 28a/12

h.+lerinün 5a/05, 11a/15, 12b/09, 14a/21, 20b/16, 29a/15, 40b/21

hel k: *Ar.* yok olma, ölme

h. eylecek 12a/19, 13a/02, 27a/10, 29a/07

h. eyledi 14a/22, 19b/21

h. eylemek 1b/06, 6a/01

h. eyler 20a/08, 27b/01

h. eyleye 2b/02

h. eyleyecek 6a/07, 15b/03, 50b/07, 51a/21

h. eylemişler 22a/12

h. ider 49a/04

h. idüp 11b/06

h. itmek 7b/11

h. olalar 27b/15

h. oldu 7b/06, 58b/08

h. oldılar 17a/15, 24a/02

h. olduÇca 29a/08

h. olup 27b/14

h. olur 53b/14

hele:  zellikle

h. 13b/11, 14a/14, 18b/19, 22b/02, 37a/06, 38a/21

hem: *Far.* hem, aynı zamanda, ve daha

h. 1b/05, 2a/10, 2a/16, 2b/19, 3a/02, 3b/19, 4a/10, 4b/06, 4b/11, 5b/18, 7a/06, 7b/14, 8a/14, 9a/17, 9b/18, 9b/20, 11b/23, 12a/22, 13b/13, 14a/09, 14a/20, 15a/07, 15b/05, 15b/07, 15b/08, 15b/12, 15b/17, 15b/20, 16a/09, 16b/11, 16b/16, 17a/22, 17a/23, 18a/07, 18a/12, 18a/13, 18a/18, 18b/14, 19a/07, 19a/09, 19a/14, 19a/19, 19b/11, 19b/16, 19b/21, 19b/23, 19b/23, 20a/18, 20b/04, 20b/09, 20b/12, 20b/21, 21a/09, 22a/14, 22a/16, 22a/22, 22b/04, 24b/01, 25a/07, 25a/12, 27a/14, 27a/20, 28b/19, 28b/21, 29a/01, 30b/03, 32a/05, 33a/13, 38b/01, 38b/03, 38b/22, 39a/01, 39a/13, 39a/17, 39b/22, 41a/18, 41b/05, 41b/19, 42a/10, 43b/08, 47b/01, 47b/01, 50b/10, 50b/21, 51a/13, 55b/21, 56b/07, 60a/01, 61a/01, 64a/03

hem n: *Far.* hemen, derhal

h. 4a/01, 4b/01, 6a/04, 7b/13, 10b/02,
10b/05, 11a/05, 12a/16, 12a/16,
13b/14, 14a/15, 15a/05, 15a/08,
16a/20, 20b/14, 24a/05, 24a/10,
24a/19, 24b/19, 24b/19, 24b/20,
25a/11, 25b/06, 25b/18, 26a/02,
28b/06, 29a/21, 29b/21, 31a/19,
41a/06, 41a/08, 47a/02, 51b/04,
52b/13, 53a/14, 53a/18, 58b/05,
63a/01, 65b/01

hemşehrî: *Far.+Ar.* memleketli,
hemşehri

h.+si 18a/02

hep: *Far.* bütün, tüm olarak

h. 25b/18

her: *Far.* her

h. 1b/07, 2a/15, 2a/18, 3a/04, 4b/01,
5a/11, 5b/07, 6a/01, 7a/11, 7b/18,
7b/18, 9b/10, 10a/05, 10a/18,
11a/02, 11b/13, 13b/12, 14a/12,
15b/05, 17b/01, 17b/10, 20b/06,
20b/07, 20b/21, 21a/10, 21a/19,
22a/01, 22a/18, 22b/17, 24b/04,
25a/01, 26a/05, 26a/15, 27b/10,
28a/02, 28a/15, 28b/06, 30a/06,
31b/13, 31b/21, 32b/21, 33a/16,
36a/13, 36a/21, 37a/10, 37a/15,
37a/20, 38a/01, 38a/09, 39a/04,
39b/07, 40a/19, 40b/17, 41a/20,
41b/10, 41b/12, 41b/21, 42a/02,
42a/04, 42a/14, 42a/20, 42a/23,
43b/02, 43b/12, 43b/18, 43b/21,

44a/02, 44a/10, 44a/16, 50b/10,
52a/14, 52a/16, 52b/21, 53a/07,
53a/10, 53a/19, 56a/01, 56a/18,
56b/02, 58b/10, 59a/01, 59a/02,
59b/02, 63a/01

h. bir 30a/21, 41a/05

h. biri 63a/01

h. birin 18a/11, 21b/17, 22a/14

h. birine 48b/02

h. birinüñ 24a/04

h. birleri 2a/11, 5b/03, 7b/14, 10a/01,
10a/19, 28b/01

h. birlerin 20b/07, 21a/01, 29a/01,
29a/06

h. birlerinde 8b/11, 15b/11, 33a/02

h. birlerine 10b/09, 30b/19

h. birlerinüñ 6a/09, 6a/11, 9a/13,
20b/05

h. birleriñ 22a/23

herkes: *Far.* insanların bütününü, herkes

h. 23a/08, 25b/03, 58a/01

hesâb: *Ar.* hesap, sayma

h.+dan ise 60a/01

h.+ından 60a/01, 60a/01, 60b/01,
60b/01, 61a/01

h.+ındandur 59a/02, 59b/02, 60a/01,
60b/03

h.+ında 50b/17

h.+ından 50b/12, 50b/16, 50b/19

h.+ındandur 50b/15

heykel: *Ar.* tunç, tas ve benzeri gibi şeylerden yapılan büyük insan ve saire

h.+dür 6b/16, 17b/16, 19a/15

hezār: *Far.* pek çok

h. 12a/21

hıfz: *Ar.* koruma, saklama

h. 33b/05

h. ola 34b/01, 34b/01, 34b/01, 34b/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01

h.-ı hırāset 10b/06, 10b/17

hırāset: *Ar.* bekleme; koruma

hıfz-ı h. 10b/06, 10b/17

hiç: *Far.* yok denecek kadar az, hiç

h. 23a/08

hiçbir: *Far.+T.* bir addan önce getirilerek o adın bildirdiği varlıktan bir tanesinin bile olmadığını anlatan bir söz

h. 14b/01, 19a/22, 21b/08, 56a/23

hikāye: *Ar.* olmuş bir hadise

h. 18b/15, 25b/15

h.+müzi 56b/13

hikmet: *Ar.* hakimlik, sebep

h.+i 12a/20

h.-i lokmāndan 15b/07

hile: *Ar.* oyun, aldatma

h. 13b/06, 40a/03, 42a/01

h.+lerden 4b/08, 13b/21

h.+leri 16b/10

h.+lerin 9b/20, 23a/20

h.+si 22b/14, 58a/01

h.+siñ 27b/02

h.+sin 4b/01

h.+sinden 21a/06, 21a/12, 33a/10

h.+sini 16a/12, 27b/05

h.+ye 3a/12

h.+yi 7b/13

h.+yi ider 41a/20

h.-yi fāsıdeleri 1b/07, 9b/14, 27b/03

h.-yi fāsıdelerini 32a/20

h.-yi fāsidesi 3b/10, 42a/21, 43b/19

h.-yi fāsidesidür 7b/12

h.-yi fāsidesiidi 1b/10

h.-yi fāsidesin 32a/21

hile-kār: *Ar.+Far.* hileci, düzenbaz

h. 41a/20

himmet: *Ar.* gayret, emek, çaba

h. 20b/06

h.-i ‘aliyyeleri 29a/05

hişār: *Ar.* kale, etrafı istihkamlı kale

h. 32a/04

h. kapısı 32b/03

hişşe: *Ar.* pay, nasip

h. 19a/09, 53b/02

h. alacak 6b/18,

hişşedār: *Ar.+Far.* hissesi olan krş.

hişşemend

h. olacak 3a/22

h. olunur 10b/09

hişşemend: *Ar.+Far.* hissesi olan *krş.*

hişşedār

h. olan 25b/16

h. olmak 19a/11

hişset: *Ar.* cimrilik, tamahkarlık

h. 24b/01

hiyel: *Ar.* oyunlar, aldatmalar

h.+lerden 12a/08

hiżmet: *Ar.* iş, iş görme, vazife

h. 8a/18

h.+i 29b/02

h.+imüz 8b/03, 8b/11, 12b/16

h.+inde 11b/16

h.+ine 12b/14, 12b/16

h.-i pādişāhīde 10a/10, 33a/01

hiżmet-kar: *Ar.* hizmet eden kimse

h.+ı na 25b/04

h.+ı olan 25b/04

hod: *Far.* kendi

h. 14a/12, 24a/04, 50b/15

hor: *Far.* ehemmiyetsiz, değersiz

h. görinüp 24a/21

horlık: *Far.+T.* zillet

h.+larıñ 51a/21

horos kapısı: Gürcistan taraflarında

geçiş kapısı

h. 32a/08

hotin: Lehistan'da (Ukrayna) bir şehir

h. 8b/05

hotin kal'ası: Hotin Kalesi, Lehistan'da

(Ukrayna) Hotin şehrinin kalesi

h. 56b/21

h.+nda iken 19b/18

huccāc: *Ar.* hacılar

h.-ı müslimīn 11b/06

hulefā': *Ar.* halifeler

h.u'z-zamān 11a/14

humbara: *Far.* demir veya tunçtan

dökülmüş, yuvarlak ve boş olan

içine patlayıcı maddeler

doldurulup havan topu veya el ile

atılan, yuvarlak bir tür bomba,

kumbara

el h.+sı 61a/02, 62b/01, 66a/03

h. 7a/05, 7a/10, 7a/16, 12a/16,

16b/17, 16b/19, 30b/09, 52a/08,

52a/12, 52a/14, 52a/15, 52a/17,

52b/17, 55a/02, 55a/03, 59a/03,

63a/01, 64a/03, 64a/03, 66b/05,

66b/05, 66b/05, 66b/05

h. ata 50b/13

h. atılırdı 23a/12

h. atmadan 19b/21, 51a/2

h. atmak 6a/06, 12a/20, 52b/19

h. atmağdan 6a/21, 13a/16, 14b/23,

63b/01

h. atmışuz 23a/16

h. havānını 16b/05

h. tıpası 61a/02

h.+dur 15a/05

h.+lar 7a/14, 8a/07, 14a/07, 17a/07,

20a/02, 20a/02, 30a/11, 31b/21,

32a/03, 32b/05, 43a/14, 51b/15,

52b/11, 57b/02, , 58a/01, 58b/01,
58b/04, 64b/01, 65a/01, 65a/02

h.+lara 29b/04

h.+ları 15b/19, 16a/04, 16a/10,
20a/12, 27a/08, 39b/13, 48a/01,
48a/01, 58b/05, 61b/03, 62a/03,
62b/01, 63a/01, 65b/01, 66a/01

h.+larımız 3b/16, 23a/15

h.+larımızın 51b/04, 51b/05, 65a/02,
65b/01

h.+larıyla 11b/11

h.+nuñ 19b/22, 59a/01, 62a/03

h.+yı 7a/11, 51a/13, 51a/16, 55a/02

havān h.+ları 32a/17, 38a/03

havān h.+sı 11b/02, 16a/06, 51b/21

havānuñ h.+sın 52b/20

‘ilm-i h.+nuñ 12b/21, 15a/21, 50b/03

saķar h.+sı 62b/01

humberabaşı: *Far.+T.* humbara kullanan

askerlerin başı, yöneticisi

h.+lar 26b/04

humberacı: *Far.+T.* humbara kullanan

asker, kumberacı

h. 5b/07, 8b/15, 10a/12, 12b/01,
15a/13, 15a/15, 19b/19, 28b/06,
58b/03, 59a/01

h. imiş 14b/21

h. olanlara 50b/11

h.+lar 3b/04, 5a/10, 12a/14, 12b/03,
12b/18, 15a/20, 16b/11, 17a/05,
22a/10, 23a/06, 29b/08, 50b/01,
52a/20

h.+lara 16a/13, 27a/12, 30b/03,
30b/17, 52b/04, 60a/02

h.+lardan 8b/14, 30b/02

h.+larımızın 17a/21

h.+larımız 47a/01, 60b/01, 65a/02

h.+larımızda 60b/01, 61a/01

h.+ların 60b/03

h.+larıñ 5b/19

h.+larıñ 6b/08, 13a/07, 18a/08,
32b/19

h.+ya 14b/21, 15a/06

h.+yı 15a/08, 15a/09

humberacıbaşı: *Far.+T.* humbara

kullanan askerlerin başı,
yöneticisi

h. 5a/14, 5b/02, 5b/09, 5b/12, 6a/11,
6a/15, 9a/05, 16a/04, 18a/14,
26a/17, 26b/09, 28a/12, 28b/10,
28b/13, 28b/18, 30b/22

h. idüp 5a/15, 5a/17, 5a/18, 28a/16,
28a/18, 28a/20

h.+lar 26a/20, 26a/21, 26b/02,
26b/05, 26b/07, 53a/05

h. olmağa 28a/21

h.+sı 17b/21

h.+ya 5b/07, 28b/07, 38a/05, 38a/18

humberacıbaşı ‘osmān: Osmanlı’da

humbara kullanan askerlerin başı
olan ve yazarın döneminde
merhum olan kişi

h. 18a/02

ḥumbaracıbaşı ‘osmān ağa: Osmanlı’da humbara kullanan askerlerin başı olan ve yazarın döneminde merhum olan kişi

ḥ. 51b/19

ḥumbaracılar ocağı: Osmanlı’da humbara yapan ve bunu kullanan sınıfın bağlı olduğu ocak

ḥ. 26a/16

ḥ.+nda 5a/05, 12b/18, 33a/05, 50b/02

ḥ.+nı 5a/13, 28a/09

ḥ.+nuñ 5a/08

ḥumbaracıyān: *Far.* humbaracılar nizām-ı ḥ. 28a/04

ḥumbaralı: *Far.+T.* humbaralı olan

ḥ. 53a/08

ḥuṣūṣ: *Ar.* konu, yol

ḥ. 32a/09, 41a/14

ḥ.+da 3a/09, 3a/16, 4a/05, 12a/01, 13b/06, 14a/05, 33b/02, 37a/06

ḥ.-ı meṣrūḥ 3b/18

ḥ.+lar 37a/07

ḥuṣūṣā: *Ar.* hususi olarak, bilhassa, ayrıca, hassaten

ḥ. 13a/02, 15b/02, 50b/07, 63b/01

ḥuṣūṣen: *Ar.* hususi olarak, ayrıca

ḥ. 25b/01

ḥuzūr: *Ar.* hazır bulunma

ḥ. idüp 21b/10

ḥüdā: *Ar.* Allah, doğru yol gösteren taḳdīr-i ḥ.+ 9a/06

ḥük(ü)m: *Ar.* hüküm, emir

ḥ.+i 6a/09, 7a/16, 7a/17, 15b/14, 16b/20, 20b/07, 21b/17, 22a/06, 26b/18, 52a/17, 52b/15

ḥ. ider 52a/18

ḥ.+ini 20b/19

ḥ.+ün 22b/01

ḥ.+üni 13a/04, 19a/10, 22a/23, 33a/04

ḥ.+lerin 6a/13, 9a/13

ḥ.+lerini 20b/05

ḥümāyūn: *Far.* kutlu; padişaha ait

donanma-i h. 8b/21, 9a/04, 30b/06, 30b/22, 56a/02

donanma-i h.+da 56a/08

donanma-i h.+ı 56a/05

donanma-i h.+uñ 30b/10

emr-i h.+um 56a/14

maḳbūl-ı h. 5b/01

maḳbūl-ı h.+ları 28a/13

ordu-yı h. 2/17, 2b/21, 3a/04, 7b/09, 7b/14, 10b/01, 13b/04, 15b/16,

21a/07, 22a/09, 22b/13, 33b/03,

36b/21, 37a/14, 39b/22, 41b/02, 41b/19, 58b/03

ordu-yı h.+a 21a/05

ordu-yı h.+da 37a/09, 37a/13

ordu-yı h.+dan 10a/23

ordu-yı h.+dur 10b/03, 10b/04

ordu-yı h.+ı 1b/09, 3b/20, 10b/05, 10b/17, 22b/15, 27b/04, 33b/05,

36b/02, 37a/01, 40a/04, 40b/13,

40b/14, 40b/16, 42a/21

ordu-yı h.+ı başmaq 43b/19

ordu-yı h.+uñ 10b/13, 10b/20,

21a/17, 36a/02, 36a/04, 40b/10

ordu-yı h.+un 36a/15

oṭağ-ı h. 39a/07

sefer-i h. 1b/03, 2b/03, 11b/21,

12a/02, 20a/15, 22a/19, 53a/02

sefer-i h.+a 2b/14, 52b/11, 53a/04

sefer-i h.+da 13b/02, 29b/02, 29b/04

taht-ı h.+a 9b/04

hüner: *Far.* marifet, sanat; ustalık

h.+i 47a/03

hürmet: *Ar.* saygı

h.+ine 2a/03, 2a/06, 2b/09, 2b/10,

20b/16, 27b/16, 27b/18, 31a/22,

31a/23, 37a/23, 37b/06, 37b/07,

40b/21, 53a/17, 53a/18

hüseyin ağa: Hüseyin Ağa, Osmanlı'da

Humbaracı Ocağı komutanı

h. 26b/08

I

ıhlāmūr: *Ar.* kerestesi makbul olan ve

çay gibi kurutularak içilmeğe

elverişli güzel kokulu ve şifalı

çiçeği bulunan bir ağaç

1. kabuğundan 24a/08

ıssı: ısı, sıcaklık

1.+dan 52b/15

İ

i-: imek yardımcı fiili

oldı i.-di 17b/22

ibtidā: *Ar.* ilk ile ilgili, başlama,

başlangıç

i. 9b/09, 11a/19, 58b/02

icād: *Ar.* yeniden meydana çıkarma

ī. 15a/23, 17a/21, 28a/09

ī. eyledükleri 12b/23, 50b/05

ī. eyledüm 47b/01, 60a/01, 61a/01

ī. eylemek 5a/13

ī. eylemekde 6a/05

ī. eylemişdür 60b/01

ī. eylemişlerdür 6a/02

ī. eylemişümdür 51b/07

ī. iderler 28b/20

ī. olındı 58b/01

ī. olunduğı 28a/04

icrā: *Ar.* yapma, yerine getirme

i. 14b/03, 15b/14

i. eyle 13a/04

i. eylemege 20b/06

i. eylemek 22a/23

i. eylemekdür 19a/10

i. eyleye 12a/20

i. ider 33a/04

i. iderler 6a/13

i. iderse 22b/01

i. iderseñ 22a/06

i. itdürürler 20b/19

i. ola 26b/18

i. olunmış 21b/17

i. olunup 20b/07

i. olunur 29a/14

i. olunursa 9a/13

i. olmuşdur 56b/22

i. olur 6a/18

ictināb: Ar. sakınma, çekinme,
uzaklaşma

i. idüp 36b/19

iç: herhangi bir durumun, cismin veya
alanın sınırları arasında bulunan
bir yer, dâhil, dış karşıtı

i. 23b/11

i.+de 48b/01

i.+i 31b/06

i.+imüzde 53a/13

i.+inde 3b/07, 5a/03, 6b/12, 7a/16,
7a/17, 10b/13, 12b/02, 13a/17,
14b/18, 15a/01, 15a/13, 17a/23,
19b/06, 19b/14, 20a/09, 25a/01,
25b/11, 25b/12, 27a/06, 27a/07,
27b/08, 29a/01, 30a/05, 31b/06,
32a/01, 33a/01, 33a/20, 36a/10,
36b/13, 38a/20, 38b/13, 40b/06,
44b/04, 44b/05, 51a/14, 52a/17,
52a/18, 53a/07, 56b/06, 56b/15,
61a/02, 61b/03, 62b/01, 62b/01,
63a/01, 63b/01, 64a/03

i.+indeki 6b/02, 17a/15, 17b/14,
57a/01

i.+inden 20a/02, 44b/04, 47a/02

i.+ine 3b/08, 10a/20, 13a/10, 16b/22,
17a/10, 22a/04, 23a/01, 23a/19,

23b/16, 32b/14, 40b/15, 42a/19,
43b/17, 51b/14, 54b/01, 61a/02

i.+inüñ 60a/02

i.+leri 31b/12

i.+üñi 8a/06

içerü: iç yan, iç bölüm, dışarı karşıtı

i. 23b/20, 25b/10

i.+den 15a/11

i.+si 32a/02

i.+sin 32a/17

i.+sine 39b/11

i.+ye 48a/01, 48a/01, 48a/01, 48a/01,
53a/21

içün: amacıyla, maksadıyla

i. 1b/05, 1b/07, 1b/08, 2a/09, 4a/06,
6a/02, 6b/15, 7b/11, 8b/02,
10a/01, 13a/21, 14a/19, 15a/07,
15b/05, 16a/05, 17b/07, 21a/07,
21b/14, 22b/01, 22b/04, 32a/09,
33a/12, 33b/05, 33b/07, 36a/05,
36b/07, 36b/21, 37a/07, 39b/18,
40b/02, 41a/15, 50b/09, 55b/22,
56a/13

i. degüldür 44a/16

i.+dür 42a/02, 62a/03

id-: yapmak, etmek, eylemek, etmek
yardımcı fiili *krş.* et-, it-

‘acz i.-üp 8b/15

‘afv i.-er 31a/16

‘afv i.-üp 31a/20

āsān i.-er 9a/09

āteş i.-esin 57b/02

beyān i.-em 13b/13, 13b/17, 15b/06,
52b/17, 53a/04
beyān i.-er 5a/09, 22b/07, 28a/06,
32a/20
beyān i.-üp 51b/08, 52b/03
böyle i.-erdi 61a/02
cehd i.-esin 36b/08
cem^ç i.-esin 40a/19
cem^ç i.-üp 18b/21, 38a/14, 38a/22,
41b/13
ceng i.-üp 25a/15, 30a/11
cesāret i.-emeyüp 30a/19
cevāb i.-icek 15a/06
cevāb i.-üp 56a/07
cü'ret i.-emeyüp 31a/08
def^ç i.-er 40a/05
devīr i.-esin 38b/18
devr i.-erek 44a/10
du^çālar i.-üp 30b/20
farq i.-emezsin 50b/20
fermān i.-üp 25a/18
feth i.-üp 25a/14, 53a/22
firār i.-üp 31a/03
ġaflet i.-üp 3a/09
ġārāt i.-erlerdi 11b/07
ġazālar i.-eceedür 44b/02
ġalāş i.-elüm 15a/09
ġandek i.-üp 37b/21, 38a/15
ġarc i.-üp 56b/04
ġareket i.-üp 28b/03
ġaṭūr i.-er 9b/17
ġavf i.-er 23a/21
ġavf i.-erken 18b/18, 56a/04
ġazer i.-er 6a/06
helāk i.-er 49a/04
helāk i.-üp 11b/06
her zamān i.-erler 42a/23, 43b/21
ġileyi i.-er 41a/20
ġumbaracıbaşı i.-üp 5a/15, 5a/17,
5a/18, 28a/16, 28a/18
ġuzūr i.-üp 21b/10
ġükm i.-er 52a/18
i.-e 15a/15
i.-ecegin 25b/10
i.-üp 5b/14, 8b/19, 9a/02, 9a/05,
14b/17, 15a/11, 15b/19, 16a/05,
16a/06, 16b/16, 18a/01, 18b/13,
18b/14, 21a/01, 22b/17, 24a/17,
24b/22, 28b/15, 37a/01, 39b/17
īcād i.-erler 28b/20
icrā i.-er 33a/04
icrā i.-erler 6a/13
icrā i.-erse 22b/01
icrā i.-erseñ 22a/06
ictināb i.-üp 36b/19
iḡsān i.-er 31a/16, 31a/17
iḡşan i.-erler 39b/17
iḡtirāz i.-ecek 33a/11, 40b/01, 40b/09
iḡtirāz i.-er 3b/11, 6a/05, 42a/22,
43b/20
iḡtirāz i.-eriz 37a/03
iḡtirāz i.-erler 33a/05
īkāz i.-üp 40b/19
īkdām i.-üp 5b/03

i' lām i.-üp 30b/04
 izhār i.-üp 11b/20
 ahr i.-erdi 39b/14
 ahr i.-üp 8a/08
 kübrā i.-üp 3a/10
 laım i.-üp 23b/08, 23b/11, 23b/19
 ma' lūm i.-er 59b/02
 meks-i ikāmet i.-üp 56a/06
 meşveret i.-üp 10a/04
 minvāl i.-üp 38b/13
 muāfaza i.-e 21a/22
 muāfaza i.-üp 21a/21
 muāşara i.-üp 8b/18, 30b/01,
 32a/15, 37b/11, 39b/20, 58a/01
 muāvet i.-emeyüp 31a/02
 muāvet i.-üp 23a/02
 mu' āmele i.-üp 31b/01
 murād i.-erler ise 43b/10
 murād i.-erseñ 18b/11
 murād i.-inmedi 14a/14, 14a/16
 mübāşeret i.-erler 3a/07, 33b/01,
 40b/08
 mülāaza i.-erdüm 29b/10, 29b/15
 müzākere i.-erse 20b/18
 müzākere i.-üp 22a/18
 nazār i.-e 44a/01
 nūş i.-üp 44b/01
 peydā i.-erler 6a/14
 peydā i.-üp 5b/04, 39b/10, 39b/13,
 51b/20, 56b/05
 resm i.-üp 19a/17
 sālyāne i.-üp 38a/09, 38a/13
 sa' y i.-eler 36b/07
 sa' y i.-erler 29a/02
 sa' y i.-esin 23b/04
 sa' y i.-üp 23b/03, 29a/06
 şarf i.-ecek 56b/02
 şarf i.-üp 19b/02, 19b/07, 26a/06,
 56b/07
 sebat i.-üp 8b/11, 14b/02
 seyr i.-üp 25a/22
 su 'āl i.-er 39b/19
 taammül i.-emeyüp 36b/18
 tarİR i.-üp 15b/17, 17b/15, 19a/15
 taşİL i.-er 2a/15, 2b/14, 20a/21,
 33a/03, 42a/01
 taşİL i.-üp 2b/12
 taayyüd i.-üp 4b/01, 23a/23, 25a/12
 ta' līm i.-üp 30b/17
 ta' yİN i.-üp 19b/13, 21a/20, 56b/15
 taşvİR i.-üp 3a/18, 9b/18, 9b/20,
 11b/23, 13b/13, 14a/09, 14a/20,
 15b/06, 15b/12, 15b/20, 17b/18,
 18a/08, 18a/12, 19a/20, 19b/16,
 21a/09, 22a/14, 33a/13
 taşvİRİN i.-üp 17a/19
 tedārik i.-er 20a/19
 tedārik i.-er ise 56a/01
 tedārik i.-esin 29b/05, 29b/07
 tedārik i.-üp 6a/12, 8b/06, 19a/10,
 19b/04, 21a/11, 44a/17
 tedārikin i.-esin 12a/11
 tedbİR i.-erler 40b/18

tedbîr i.-üp 5a/14, 21b/07, 22a/12, 22a/13	ihsân: <i>Ar.</i> iyilik etme; lütuf i. 39b/16
tedbîrin i.-esin 14a/03	i. eylemişdür 21b/05
tedbîrin i.-in 14b/01	i. eyleye 8b/04, 10a/09, 12b/18
tekâsül i.-er 12b/05	i. ider 31a/16, 31a/17
tenbîh i.-üp 38a/05, 38a/18	i. iderler 39b/17
te ³ lif i.-em 13b/01	i. olmak 41b/15
te ³ lif i.-üp 22a/07	i.+1 38b/03, 38b/05
tertîb i.-üp 33b/03	i.+ındadur 44a/15
teslîm i.-esiz 30b/07	i.+lar 9a/03
ṭâbûr i.-esin 38a/16	i.+ların 8b/12, 30a/22
ṭaleb i.-üp 44a/12	i.+larına 10a/14
yayğara i.-erler 41a/21	iḥtimâl: <i>Ar.</i> mümkün olma, mümkünlük; belki
ẓabt i.-erlerdi 61a/02	i. 42a/22, 43b/20
ẓabt i.-üp 17b/03, 24a/17, 53a/12	i.+i 48b/01
ziyâde i.-erler 29a/03	iḥtimâm: <i>Ar.</i> dikkatle, gayretle çalışma
zuhûr i.-er 58b/12	i. 26a/03, 38a/06
zuhûr i.-üp 21b/12	iḥtirâz: <i>Ar.</i> sakınma, çekinme, korkma
idil-: etme işine konu olmak, yapılmak, edilmek	i. 10b/23, 16b/10, 36b/19, 44b/07
devr i.-üp 45b/04	i. eyledüğinden 41a/14
ifâde: <i>Ar.</i> anlatma, anlatış	i. eylemeli 41a/01
i. eylediler 41a/13	i. eylemez 10b/04, 37a/19
ifnâ: <i>Ar.</i> yok etme, tüketme	i. eyler 20a/20
i. eylemek 12b/01	i. idecek 33a/11, 40b/01, 40b/09
i. eylemişlerdür 15b/11	i. ider 3b/11, 6a/05, 42a/22, 43b/20
ifsâd: <i>Ar.</i> fesada uğrama, uğratılma, bozma	i. iderler 33a/05
i. eylemek 1b/08, 9b/20	i. idesiz 37a/03
iḥmâl: <i>Ar.</i> ehemmiyet vermeme, savsaklama	i. olınacak 10b/10, 10b/14, 20a/19, 33a/04
i. olunmaya 3a/09	i. olunduğı 21a/07
	i. olduğundan 21a/13, 21a/16

i. olnup 10b/10

i. olnur 40a/08

ih̄tiyār: *Ar.* seçme, seçilme; yaşlı

i. 11a/01

i.+lar 10a/04

i.+larına 29a/11

i.+larından 6a/16, 6a/17

i.+um 9a/15

ikāmet: *Ar.* oturma

meks-i i. idüp 56a/06

ik̄āz: *Ar.* dikkati çekme, uyarma

ī. idüp 40b/19

ik̄dām: *Ar.* gayretle, sebatla çalışma;

ilerleme

i.-ı tām 8a/07, 24b/21, 28b/02,

33a/12, 38a/06, 38b/11, 39b/03,

40b/02

i. idüp 5b/03

iki: iki (sayı)

i. 3b/14, 3b/15, 4a/19, 6b/09, 6b/10,

7a/03, 7a/10, 7a/14, 9b/05, 9b/07,

11a/21, 11b/01, 11b/04, 11b/07,

13a/11, 16a/06, 16b/17, 17a/11,

19a/17, 19b/05, 23a/12, 23a/15,

23a/15, 24b/02, 26b/21, 27a/02,

27a/04, 27a/15, 30a/13, 32a/03,

38a/18, 38b/02, 38b/08, 39a/22,

41a/08, 41a/15, 48b/01, 48b/05,

51b/21, 52a/15, 56b/18, 62a/03,

62b/01, 63a/01, 63a/01, 65a/02,

66b/01, 66b/02

i.+si 62a/03

ikinci: ikinci (sıra sayı sıfatı)

i. 8a/11, 11a/19, 13a/15, 23b/18,

37b/01, 50b/12

ikindi: öğle ile akşam arasındaki zaman

dilimi

i.+ye 24b/05

ikişer: ikişer (üleştirme sayı sıfatı)

i. 7b/18, 17a/06, 17b/10, 21a/19,

21a/20, 22b/18, 22b/18, 33a/16,

36a/06, 37a/15, 37a/16, 38a/01,

40a/02, 40a/09, 41a/05, 61a/02

iktizā: *Ar.* lazım gelem; işe yarama;

ihtiyaç

i. 17a/16, 52a/10

i. eyledükde 57a/01

i. eylese 7a/07

ilāhi: *Ar.* Allah'a mensup; ilahi

mazhar-ı i. 29a/21

taḳdīr-i i. 24b/09

vehb-i i.+dür 20b/09, 21b/09,

22b/05, 59b/04

i' lām: *Ar.* elem verme, keder verme

i. eyledükde 5a/21, 8b/17, 28a/13

i. idüp 30b/04

ile: ile (bağlaç)

i. 2a/17, 4a/20, 4b/08, 4b/19, 7a/05,

7a/10, 7a/11, 7b/03, 7b/19, 7b/20,

8a/07, 8a/07, 8b/03, 8b/05, 8b/16,

9a/06, 9a/10, 9b/06, 10a/04,

10b/18, 10b/18, 10b/21, 11b/02,

11b/13, 12a/09, 12a/16, 12b/15,

13a/16, 14a/01, 14b/08, 15a/14,

15a/19, 15b/07, 16a/04, 16a/06,
16b/02, 16b/17, 16b/20, 16b/20,
17a/03, 17a/03, 17a/09, 17b/03,
17b/09, 19b/12, 20b/02, 21b/06,
23b/15, 24a/03, 24a/16, 24b/14,
25a/15, 25a/18, 25b/06, 26a/08,
27a/02, 27a/05, 27a/22, 27b/01,
27b/11, 27b/14, 27b/15, 28b/04,
30a/07, 30a/08, 30a/09, 30a/12,
30b/05, 30b/09, 30b/23, 31a/23,
31b/09, 31b/17, 31b/21, 32a/11,
32a/12, 32a/13, 32a/13, 32a/17,
32a/17, 32b/22, 36a/15, 36a/17,
36b/03, 37a/17, 37b/10, 37b/14,
38a/12, 38a/20, 38b/11, 38b/23,
40a/03, 40a/21, 42a/01, 44a/07,
44a/17, 48b/01, 49a/04, 49a/04,
50b/13, 51b/09, 51b/19, 52a/06,
52a/08, 52a/12, 52a/14, 52a/23,
52b/18, 52b/20, 53a/12, 53b/12,
55b/20, 56a/08, 56a/10, 56a/16,
56a/20, 56b/15, 56b/20, 57b/02,
57b/02, 57b/03, 58b/01, 58b/04,
63b/01, 64b/01, 65a/02, 65a/02,
65a/02

i.+dür 8a/02

ilerü: herhangi bir şeye göre daha ötede
olan yer, geri karşıtı, ileri

i. 5a/08, 50b/20, 59a/02, 59b/02

i.+de 4a/02, 8a/10

i.+ye 38b/17

ilişdir-: iliştmek, ilişmesini sağlamak

i.-üp 54b/01, 53b/11

‘**ilm:** *Ar.* bilme, biliş, ilim

‘i.-i ħumbaranuñ 12b/21, 15a/21,
50b/03

imdād: *Ar.* yardım

i. gelen 23b/21

i. gelüp 23b/14

i. koyup 23b/16

imdi: buna göre, şu hâlde, artık; şimdi
krş. şimdi

i. 2a/10, 2a/15, 3b/19, 4a/07, 4b/01,
4b/05, 5b/18, 6a/20, 8a/04, 8a/17,
9a/11, 9b/01, 9b/08, 9b/12,
10b/11, 12b/18, 13a/20, 15a/05,
15a/12, 16b/08, 18a/06, 18b/09,
19a/08, 20b/03, 20b/09, 20b/17,
20b/20, 22a/17, 22a/21, 26a/07,
27b/03, 27b/10, 27b/18, 28a/07,
28b/17, 29a/09, 29a/17, 29b/22,
31b/04, 33a/08, 36a/01, 36b/21,
37a/07, 37b/08, 38b/23, 39b/14,
40a/21, 50b/02, 53b/01, 55b/20,
58a/01

in-: yüksekten veya yukarıdan aşağıya
doğru gelmek, inmek

i.-dügi 64a/01

i.-dügin 65a/02

i.-dükde 61b/03, 62b/01

i.-dükden 20a/12

i.-erken 20a/11, 62b/01, 63a/01,
64a/03, 64a/03

i.-sün 25b/03

inān: *Ar.* dizgin, inanmak işi

i. yokdur 13b/11, 22b/12

‘**ināyet:** *Ar.* dikkat, gayret; lütuf, iyilik

‘avn-ı ‘i. 1b/03

‘avn-ı ‘i.+i 2a/20, 7b/21, 44a/12

‘avn-ı ‘i.+iyle 2b/07, 19a/06, 20b/14,
27b/13, 29a/20, 29b/16, 30a/02,
37a/21

‘**indallāhi:** Allah’ın yanında

‘i. 21b/16

indir-: indirmek

i.-üp 58b/05

insān: *Ar.* adam

i.+a 21b/05

in-şā’ allāhu te’ālā: *Ar.* Allah isterse
“yüksek olsun”

i. 1b/04, 2a/12, 2b/06, 3a/20, 6b/07,
8a/01, 9a/07, 9a/14, 9b/09, 9b/21,
10a/07, 10b/06, 11b/13, 13a/21,
22a/02, 22b/20, 26b/16, 27b/11,
29b/23, 31a/17, 36b/01, 36b/10,
37b/18, 44a/14, 44a/18, 44b/03,
51b/10, 57b/02

intikām: *Ar.* oç alma

i. alınur 30a/04

i.+un virüp 15a/19

intişāb: *Ar.* bir kimseye mensup olma;

birinin adamı olma

i.+ı 5b/13, 28b/14

ir-: ermek, anlamak, erişmek

‘aklı i.-dügi 37b/08

i.-eegin bilmeyüp 53a/20

i.-er irmez 38a/03

irer i.mez 38a/03

murādına i.-eceedür 44b/01

irād: *Ar.* getirme, söyleme

i. eylemeden 16b/09

i. eyledüğim 21b/06

i. eylemişümdür 9a/17

i. olındı 26b/12

i. olunduğı 9b/02

i. olınmışdur 10b/08, 10b/14

irsāl: *Ar.* gönderme, yollama

i. eylediler 8b/19

işābet: *Ar.* rast gelme, yerini bulma

i. eylememek 42a/01

i. eylemeye 21a/05

i. eylemez 32a/01

i. eylemişdür 31a/14

i. eyleyüp 24a/23

ise: olunca, olursa, olsa da, -ince, -diğı

için, -diğı vakit

almur i. 4a/03

böyle o. ise 53b/13

buyurlur i. 14b/03, 17b/20, 29a/12,

gelür i. 44a/10

gerek i. 19a/01

hākīr i. 22a/15

hesābdan i. 60a/01

ider i. 56a/01

koyar i. 24b/05

münāsib i. 25b/02

ne i. 26a/05

olunur i. 2b/05, 4b/02, 4b/16, 21b/04,
21b/08, 42a/14

olmaz i. 53b/13

olur i. 41b/21, 42a/12

paşa i. 56b/13

vāki^ç i. 21b/07

var i. 36a/21, 37a/10, 38b/14, 40a/19,
41b/12, 56a/18, 56b/03, 59a/02,
59b/02

iskender: Makedonya kralı Phylippe'in
oğlu olup, Aristo'dan ders almış
ve yirmi yaşında hükümdar olmuş
kişi olan Büyük İskender

i.-i şānīdür 29a/20, 29b/22

i.-i zülkarneyn 29b/19

i.-vārī 29a/16

islām: Ar. Hz. Muhammed'in Allah
tarafından tebliğine memur
olduğu din

‘asker-i i. 1b/02, 2a/08, 2b/06, 2b/14,
3a/05, 3a/12, 3b/21, 4a/11, 6b/07,
8a/02, 8a/13, 9b/21, 10a/07,
10a/19, 10b/03, 10b/21, 12a/06,
13a/10, 13a/22, 13b/02, 13b/06,
13b/15, 13b/17, 15b/14, 19a/04,
19b/10, 19b/14, 20b/01, 21a/02,
21a/14, 21b/01, 22b/08, 22b/14,
22b/21, 23a/18, 23a/20, 23b/08,
23b/20, 24b/10, 24b/17, 24b/18,
25a/16, 25b/06, 26b/20, 27b/09,
29b/12, 30a/03, 30a/06, 30a/09,
31b/01, 33a/20, 36b/06, 37b/17,

37b/19, 37b/20, 39a/02, 39a/15,
39b/20, 40a/05, 40a/11, 40b/05,
41b/17, 51b/13, 52b/06, 53a/04,
53a/21, 53b/14, 54b/01, 56a/17,
56b/16, 63b/01

‘asker-i i.+a 11a/06, 41b/10

‘asker-i i.+da 10a/21, 27b/18

‘asker-i i.+ı 2a/21, 4a/18, 19a/02,
24b/21

‘asker-i i.+uñ 2b/21, 5a/10, 8b/02,
10b/01, 12b/03, 12b/12, 29b/18,
30a/15, 33a/08, 36a/01, 40a/22,
57b/02

dīn-i i.+a 27b/14

i. ‘akeri 16b/12,

i.+dan 24a/03

islām ağa: Osmanlı'da Humbaracı
Ocağı komutanı

i. 26a/21, 26b/01, 26b/03, 26b/04,
26b/05

i.+yı 5a/16, 28a/18

islānķamen: Slankamen, Sırbistan'da bir
şehir

i. 16a/02, 51b/17

ism: Ar. isim, ad

i.+i 4b/12, 6a/02, 6a/19, 6b/03,
12a/12, 13a/18, 14a/03, 15a/02,
17b/04, 20a/06, 28b/21, 42a/12,
43b/10, 51a/20, 52b/12, 62b/01

i.+ini 27a/13

istānbūl: İstanbul

i.+a 18a/01

iste- : istemek, aramak, araştırmak	i.+i degüldür 10a/15, 42a/10, 43b/08
i.-r 15b/08, 56a/15	i.+idür 7a/04
i.-rmiş 23b/10	i.+ler 5a/08
i.-rseñ 52b/21, 55b/15	i.+leri 19b/19, 28a/02
i.-rüm 18b/10, 18b/23, 55b/07, 55b/13	işbu- : bu, işte bu
isti' dād: <i>Ar.</i> kabiliyet, yetenek, anlayışlılık	i. 21a/06, 24a/06
i.+ına 4b/13, 6a/04, 12a/13, 13a/20, 14a/04	işid- : işitmek, duymak
isti' dādlı: <i>Ar.+T.</i> kabiliyetli, yetenekli	i.-irler 53a/14
i. 12b/08, 28b/18, 28b/23	i.-üp 30a/16, 55b/06
istihrāc: <i>Ar.</i> çıkarma, çıkarılma	i.-ür 7a/04
i. olunur 20a/17	işle- : işlemek, çalışmak
isti' māl: <i>Ar.</i> kullanma	i.-di 23a/15
i. olunduğda 20b/07	i.-medi 17a/05, 23b/11
i. olunup 15b/14	işled- : işletmek, kullanmak
iş: bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma	i.-eler 39b/03
i. 13b/16, 15a/18, 23a/23, 24a/11, 24a/19, 24b/14, 25b/18, 26a/02, 26a/08, 31b/18, 31b/20, 33a/17, 42a/09, 42a/11, 43b/07, 43b/09, 53b/03, 63a/01	it- : yapmak, etmek, eylemek, etmek yardımcı fiili <i>krş.</i> et-, id- devİR i.-dürüp 38b/09 ğaflet i.-meyeler 59a/01 hareket i.-mek 65a/02 helāk i.-mek 7b/11 humbaracıbaşı i.-üp 28a/20 icrā i.-dürürler 20b/19 kāmil i.-di 18a/06 taşvİR i.-düm 20b/10 tedārik i.-mek 13a/03, 15b/04 tedārik i.-mekde 12b/05 yürüyüş i.-mek 53a/11
i. degüldür 6a/06, 12a/21	itdir- : ettirmek, yaptırmak
i. görüp 52a/09	devİR i.-e 39a/23
i. görürler 40b/17	devİR i.-eler 38b/21
i.+dür 17a/19, 18a/23, 19a/14, 19b/17, 22a/06, 37b/18, 51b/16, 52a/01	itdird- : ettirtmek, yaptırtmak

sa'y i.-esün 4a/01

ızhār: *Ar.* gösterme, meydana çıkarma

i. idüp 11b/20

K

ķābil: *Ar.* kabul eden, kabul edici; olan, olabilir

ķ. degüldür 10a/18, 10a/20, 29b/15, 31b/08, 49a/04

ķabīle: *Ar.* iptidai ve göçebe insanlarda, aynı soydan sayılan ve bir başa itaat eden insan topluluğu, boy

ķ.+si 4b/12, 6a/03, 15a/03

ķ.+sidür 6b/03, 12a/13, 13a/19, 14a/04, 28b/22, 42a/13, 43b/11, 51a/20, 52b/13, 62b/01

ķ.+sinden 20a/07

ķabuğ: kabuk; bir şeyin üstünü kaplayan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden oluşmuş sertçe bölüm

ıhlāmūr k.+ından 24a/08

ķabūr: *Ar.* kabir, mezar

k. 26a/11

ķaç: herhangi bir şeyin niceliğini sormak için kullanılan soru sıfatı

k. günde 36b/04

ķaç-: kaçmak, hızla koşup bir yere saklanmak

ķ.-a 53b/07, 53b/13

ķ.-an 48b/01

ķ.-ar 48b/01

ķ.-mayanı 48b/01

ķaçan: herhangi, ne zaman, ne vakit

ķ. ki 3b/01, 5a/11, 7a/06, 7b/01, 7b/04, 8a/04, 12a/02, 14b/17, 15a/13, 16b/11, 17b/06, 18a/19, 18b/15, 18b/19, 20a/15, 20b/06, 21a/02, 21b/20, 22b/08, 23a/04, 23a/16, 23b/04, 26a/07, 29b/10, 36b/10, 39b/19, 40b/10, 49a/04, 53a/04, 53a/07, 53a/09, 53a/10, 53b/02, 55b/03, 56a/02, 56a/11, 58b/03, 62b/01

ķ. kim 13b/02, 13b/17 40a/20, 41b/02, 52b/06

ķaçıncı: kaç soru sıfatının sıra biçimi

ķ. 60a/01

ķaçır-: kaçırmak, kaçmasını sağlamak veya kaçmasına imkân yaratmak

ķ.-alar 49a/04

ķ.-maduķça 27a/17, 53b/07

ķadar: *Ar.* kadar, değin *ķrş.* değin

ķ. 2a/15, 2b/13, 4b/01, 7a/11, 7a/17, 7b/15, 8b/14, 8b/21, 9a/15, 9b/18, 11a/02, 15b/07, 16a/18, 16a/18, 16b/20, 17b/14, 18a/23, 20a/03, 20a/18, 20b/07, 20b/09, 20b/20, 21b/17, 22a/20, 23b/20, 23b/21, 24a/02, 25a/01, 26b/21, 27a/06, 29b/08, 30b/01, 31b/13, 31b/21, 32b/06, 32b/07, 32b/11, 36a/13, 36a/13, 36a/21, 42a/14, 43b/12,

48b/01, 50b/19, 52a/16, 52a/18,
52b/21, 55b/02, 56a/18, 56b/02,
58a/01, 58a/01, 58a/01, 59a/02,
59b/02, 62b/01

ḳadīm: *Ar.* eski

ḳ. 6a/15

ḳ.+i 29a/10

ḳānūn-ı ḳ. 5a/06, 26b/15

ḳadīmī: *Ar.* eskiden beri, öteden beri

ḳānūn-ı ḳ. 5a/09

ḳānūn-ı ḳ.+si 26a/17

ḳadīme: *Ar.* eski

ḳ.+si 29a/12

ḳānūn-ı ḳ.+si 6a/10, 28a/05, 29a/14

mu' tād-ı ḳ.+sidür 40b/16

ḳādīr: *Ar.* kudretli, kadir, her şeye gücü

yeter

ḳ. degüldür 25a/03

ḳ. degülüm 11a/07

ḳ. olduğım 3a/18, 9b/19, 11a/03,
11b/20

ḳ. oldukça 10b/05

ḳ. olmayacağım 30a/17

ḳ. olmayup 14b/11, 14b/16, 30a/12

ḳ.+dür 10a/17, 15a/16, 15a/17

ḳ.-i ḳayyüm-i zü'l-celāl 27b/12

ḳāfir: *Ar.* kafir, Allah'ı inkar eden

k. 3a/13, 13b/07, 18b/03, 21a/14,
24b/01, 25b/15, 36a/16, 37a/04,
40a/07, 58b/08

k.+den 15a/16

k.+dür 24a/10, 41a/20

k.+i 18a/19, 32b/12

k.+ler 17b/02, 17b/17, 18b/17,
23a/19, 24b/09, 36a/17, 40b/16,
61a/02

k.+lerden 37a/08

k.+lerdür 41a/19

k.+leri 1b/09, 17b/06, 17b/12,
27b/03, 32b/12, 41a/18, 48b/01,
53b/09, 55b/05, 61a/02, 64b/01

k.+lerin 7b/07

k.+lerinüñ 16a/02, 32a/21

k.+lerüñ 7b/12, 17b/11, 31a/05,
36a/18, 49a/04

k.+üñ 24a/16

macār k.+leri 58a/01

nemçe k.+leri 4a/21, 58a/01

ḳāğīd: *Far.* kâğıt

k.+a 14a/08

k.+ımezburuñ 33a/08

k.+uñ 44a/01

ḳāğīr: *Far.* taş veya tuğladan yapılan
(yapı), kârgir

k. hammām 17a/12

ḳahr: *Ar.* zorlama; kahır, gazap, helak
etme

ḳ. 1b/06, 2b/02, 6a/07, 7b/11, 12a/19,
14a/22, 15b/02, 27a/10, 27b/14,
29a/07, 29a/08, 50b/07, 51a/21

ḳ. iderdi 39b/14

ḳ. idüp 8a/08

ḳā'ide: *Ar.* esas, temel; kural

ḳ.+si 33a/19

kağ-: kakmak, çatmak, vurmak, itmek

kağ.-up 16a/15

kağal-: kalmak, olduğu yeri ve durumu

korumak, olmak, herhangi bir
durumda bulunmak

kağ.-anı 24a/01

kağ.-dı 12a/15, 65b/01

kağ.-dılar 23a/19

kağ.-duğda 4b/17, 5a/02, 14b/16,
19b/04, 56b/05

kağ.-madı 3b/14, 3b/15, 15a/02,
23a/13, 42a/09, 43b/07, 51b/01,
52b/16, 53a/10, 53a/13, 56b/01,
63a/01

kağ.-mayup 19a/23

kağ.-maz 6b/02, 6b/07, 13a/10, 13a/18,
52b/15, 63b/01

kağ.-mışumdur 10a/14

kağ.-up 30b/01, 30b/19, 56a/11

kağ.-ur 31b/14, 50b/21

kağal'a: *Ar.* kale, hisar

düşmen kağ.+sı 2b/16, 7a/06, 54b/01

kağ. 4a/09, 6b/15, 9b/07, 11a/18,
11b/08, 12a/07, 14a/01, 15a/11,
15a/13, 15a/15, 16b/17, 22b/08,
23a/14, 23b/16, 23b/17, 24a/13,
24a/21, 25a/19, 25a/21, 27a/14,
27a/20, 28a/01, 32b/17, 44a/11,
44a/16, 44a/16, 46a/03, 46a/04,
48a/02, 49a/04, 52a/10, 52a/14,
53a/07, 53a/14, 53b/08, 54b/01

kağ. cengi 40b/11

kağ. cenginde 10b/15, 40b/10, 41a/03

kağ. hağdegidür 54b/02

kağ. hağdeginden 3b/08

kağ.+da 3b/14, 7b/03, 8a/18, 14b/01,
16a/01, 23a/13, 23b/02

kağ.+dan 5a/03, 14b/18, 16a/21,
17a/09, 23b/12, 27b/09, 32b/04,
32b/06

kağ.+lar 26b/10

kağ.+lara 11b/06

kağ.+larda 5b/12, 13a/01, 15b/02,
50b/06

kağ.+lardan 11a/17

kağ.+ları 30a/02

kağ.+ların 30a/21

kağ.+larıñ 12b/01, 12b/02

kağ.+larıñ 25b/07

kağ.+larıñ 32b/10

kağ.+larıñ 4a/03, 4a/06, 4a/07, 4a/10,
4b/07, 7a/08, 8b/20, 9b/02,
12a/05, 12a/06, 13b/16, 16a/19,
17a/17, 17b/01, 19a/03, 19a/18,
19b/07, 22a/08, 24a/01, 25b/09,
26a/03, 28b/01, 31a/10, 31b/17,
32a/02, 32a/14, 36b/06, 36b/09,
39b/04, 40b/02, 42a/18, 43b/16,
52a/11, 55b/08, 56a/20

kağ.+sı 13b/02, 14a/19, 15b/15, 21a/03,
29b/09, 31a/03, 31a/06, 31a/08,
39b/20, 55a/02

kağ.+ya 3b/13, 4a/08, 4b/02, 7a/02,
7b/01, 8a/04, 13b/18, 18a/20,

- 18a/20, 23b/04, 23b/11, 25a/07,
25a/21, 27a/23, 27b/05, 31b/07,
32a/18, 32b/07, 36a/09, 36b/08,
36b/11, 36b/12, 37b/09, 39a/20,
56b/02, 56b/14
k.+y1 4b/04, 4b/08, 4b/09, 8b/23,
12a/09, 12a/09, 12a/10, 14a/01,
15a/16, 16a/03, 17a/01, 19b/08,
30a/14, 30a/19, 30b/12, 36b/18,
37b/10, 37b/14, 37b/15, 39b/11,
55b/15, 56b/07
k.-y1 küffârdur 55a/01
k.-y1 mezbûra 31b/21, 53a/18,
56a/16, 56a/19
k.-y1 mezbûrdan 58a/01
k.-y1 mezbûrı 3b/05, 4a/13, 27b/10,
53a/22, 56b/08
k.-y1 mezbûrın 8b/23, 31b/05
k.-y1 mezbûruñ 5b/03, 5b/06, 8a/05,
8a/06, 13b/20, 28b/05, 30b/03,
30b/08, 31a/09, 31b/04, 31b/09,
32b/03, 33a/12, 36b/07, 37b/11
- kalb:** *Ar.* kalp, yürek
k.+ime 9b/16, 21b/10
- kaldur-:** kaldırmak, bulunduğu yerden
almak
k.-up 56a/05
- kâlib:** *Ar.* bir şeye biçim vermeye veya
eski biçimini korumaya yarayan
araç
k.+ıdur 66a/03
- kalıñ-**: kalma işi yapılmak
- k.-a 49a/04
- kalınca:** kalına yakın
k. 63a/01
- kalıñlıg:** kalın olma durumu
k.+ı 48b/01
- kalk-:** kalkmak, gitmek üzere yerinden
ayrılmak
k.-up 18b/18, 25a/16
- kalpāk:** kesik koni biçiminde deri, kürk
veya kumaştan yapılmış başlık
k.+ları 24a/08
- kalyon:** *İt.* yelkenle ve kürekle yol alan
savaş gemilerinin en büyüğü
k. 18b/06, 51b/23, 55b/09
k.+ı 16a/03, 17b/17, 18a/07, 51b/18
k.+ları 16a/07, 31a/05, 51b/22
k.+larına 30b/22
k.+larıñ 8b/22, 9a/01, 55b/10
- kamāniçe:** Kamanıçe, Lehistan'da
(Ukrayna) bir şehir
k. 24a/13, 28b/17
k.+de 26a/21
- kamāniçe kal'ası:** Kamanıçe Kalesi,
Lehistan'da (Ukrayna) bir kale
k.+ñda 5b/11
- kamāniçe seferi:** Kamanıçe Seferi,
1672'deki Osmanlı'nın Lehistan'a
(Ukrayna) yaptığı sefer
k.+nde 28b/12
- kāmīl:** *Ar.* tam, bütün, olgun, alim,
bilgili
k. 5a/11, 20a/18

- ‘aql-ı k. 21b/05
k. itdi 18a/06
üstād-ı k. 7a/04
- қанса:** *İt.* bir şey çekmeye yarar, ucu
çengelli demir çubuk, çengel
қ. 38a/17
қ.+lar 40a/17, 41b/08, 42b/07,
42b/08, 53b/10
- қансalı:** *İt.+T.* kancası olan
қ. 27a/04
- қандије:** Kandiye,
қ. 39b/10
қ.+de 39b/09
қ.+den 10a/10
- қандије қал’ası:** Kandiye Kalesi, Girit’te
(Yunanistan) bir Kandiye şehrinin
kalesi
қ. 8a/17, 36b/14
қ.+nda 7b/04, 25a/04, 26a/19, 63b/01
қ.+ndan 28b/09
қ.+nuñ 5a/11, 28a/08
қ.+ñda 5b/09
- қанғи:** hangi
қ. 44a/16
- қані:** *Ar.* kanaat eden, yeterince
қ. 39b/12
- қановā:** Makadenya’daki Kumanova
şehri olmalıdır
қ. 25a/19
- қантār:** *Ar.* kantar
қ. 7a/16, 7a/17, 16b/20, 52a/18
- қанūn:** *Ar.* devletin tesrī’ (yasama)
kuvveti tarafından herkesçe
uyulmak üzere konulan her türlü
nizam, kaide, kural, yasa
қ. 5a/07, 26a/19
қ.+ı 6a/18, 26b/11
қ.+ına 28a/14
қ.+um 5b/02
қ.-ı қадīm 5a/06, 26b/15
қ.-ı қадіmesi 6a/10, 28a/05, 29a/14
қ.-ı қадīmī 5a/09
қ.-ı қадīmīsī 26a/17
- қан-:** kapanmak, kapalı duruma
gelmek
қ.-up 11b/06, 25b/12
- қанлан паша:** Osmanlı ordusunda
komutan
қ. 23b/18
- қану:** bir yere girip çıkarken geçilen ve
açılıp kapanma düzeni olan duvar
veya bölme açıklığı, bu açıklıktaki
açılıp kapanan kanat
қ.+da 7b/18, 21a/19, 22b/18, 33a/16,
37a/15, 38a/01
қ.+lar 7b/17, 21a/18, 22b/17, 33a/15,
34b/05, 34b/05, 34b/05, 34b/05,
34b/05, 35a/03, 35a/03, 35a/03,
35a/03, 35a/03, 35a/03, 37a/15,
37b/21, 39a/04, 40a/01, 42b/04,
42b/04, 42b/04, 42b/04, 42b/04,
42b/04, 43a/03, 43a/03, 43a/03,
43a/03, 43a/03, 43a/03

- ķ.+lara 40a/12, 40a/13
ķ.+larda 7b/18, 39a/05, 40a/02
ķ.+ları 40a/10
ķ.+sı 15a/11, 32a/05, 32a/07
- ķapudan:** *İt.* gemi yönetimiyle ilgili en yüksek görevli
ķ. 18b/14, 55b/21
ķ.+ı 55b/02
ķ.+ı idi 18b/01
ķ. iken 18b/06
ķ.+um 18b/22
- ķapudan halil paşa:** Damat Halil Paşa, Osmanlı'da kaptan-ı deryalık ve sadrazamlık yapan kişi
ķ.+imiş 55b/10
- ķapudan paşa:** Osmanlı ordusunda kaptan-ı derya olan kişiler için kullanılan rütbe
ķ. 8b/16, 30b/04, 30b/10, 56a/11
ķ.+sı 4b/21
ķ.+yı 14b/10
- ķār:** *Far.* kazanç, iş
ķ. eylemişümdür 9b/15
- ķara:** *Ar.* yeryüzünün denizle örtülü olmayan bölümü, toprak
ķ.+ya 19a/02
- ķara cehennem:** Osmanlı'daki çok büyük savaş gemisi adı
ķ. 18b/06, 55b/09
- ķaradeñiz:** Karadeniz
ķ.+in 29b/20
- ķaraķuş:** sepet humbarası
- ķ. 62b/01
- ķara muħammed ağa:** Kara Muhammed Ağa, Osmanlı'da Belgrat fethinde bulunmuş olan Humbaracı Ocağı komutanlarından biri
k. 26b/08
- ķara muştafā paşa:** Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa
ķ. 24a/20
- ķarār:** *Ar.* durma; neticeye bağlama
ķ.+ı 3b/17, 51b/23
- ķar çiçeği:** kar çiçeği
ķ. 31b/07
- ķarğışu:** (?) *Fr.* sepet humbarası
ķ. 62b/01
- ķār-ħāne:** *Far.* iş yeri, iş yapılan yer, fabrika
k.+si 18a/09
k.+ye 18a/15
şuret-i k.+ye 18a/17
- ķarış:** karış; parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık
ķ. 18a/07
- ķarışuķ:** ayrı nitelikteki şeylerden oluşmuş; karışmış
ķ. 40a/21
- ķarīb:** *Ar.* yakın, yakın olan
ķ. 36b/09, 39a/06, 40a/12, 41b/17
ķ.+dür 5b/08, 28b/08
ķ. idi 24b/05

- ķ. olmasına 41b/20
ķ. olmasında 40a/13
- ķarŗu:** bir Őeyin, bir yerin, bir kimsenin, esas tutulan yűzűnűn ilerisi; karŗıt, zıt; karŗılık olma
ķ. 51b/15, 52a/21, 58a/01
ķ. duramayup 16a/08, 51b/23
ķ. duraydı 24b/10
ķ. durdılar 32b/09
ķ. duruñ 44a/20
ķ.+sına 23b/17, 49a/01
ķ.+sında 32b/03
- ķarŗula-:** karŗılamak; dıŗarıdan gelen bir kimseye karŗılayıcı olarak çıkmak; karŗılık olmak; űnlemek, durdurmak
ķ.-dılar 16a/23, 32b/12
ķ.-duķda 58a/01
- ķaŗűr:** *Ar.* kasır, kűŗk
ķ. 23b/23
- ķat:** bir yűzey űzerine az veya çok kalın bir biçimde, dűzgűn olarak yayılmıŗ bulunan Őey; űst űste konulmuŗ Őeylerden her biri, tabaka
ķ. 32b/04, 36a/06, 38a/02, 39a/18, 66b/01, 66b/02
- ķavĭ:** *Ar.* kuvvetli, gűlű
ķ. 7b/16, 13b/09, 21a/18, 22b/10, 22b/16, 23a/10, 36a/05, 36a/12, 38a/15
- ķavl:** *Ar.* sűz
- ķ.+i 7a/15
ķ.+idűr 39b/16
ķ.+űmden 4a/18
- ķay-:** kaymak, dűz, ıslak, donmuŗ veya kaygan bir yűzey űzerinde sűrtűnerek kolayca yer deęiŗtirmek
ķ.-ar 51a/16
- ķaya:** bűyűk ve sert taŗ kűtlesi
ķ. 7a/09, 17a/17, 52a/11
ķ.+dur 57a/01
ķ.+lar 29b/14
ķ.+lardan 19b/11
ķ.+ları 19b/05, 19b/06, 19b/14, 56b/06, 56b/16
- ķayd:** *Ar.* kayıt, bağ, bir yere mal ederek deftere geçirme
ķ.+ında degűl 21b/13
ķ.+ında degűldűr 3a/15, 21b/09
- ķayyűm:** *Ar.* Allah
ķ. 27b/12
- ķaz-:** kazmak, herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak
ķ.-duğı 23a/18
ķ.-up 23a/17
- ķazma:** toprağı kazıp kaldırma, dűzeltme vb. iŗlerde kullanılan aęaç saplı demir araç
ķ. 38a/16, 40a/16
ķ.+lar 41b/07, 43a/13
- ķebĭr:** *Ar.* bűyűk, ulu
k. ulumba 51b/08

keçe: yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş

k.+leri 60b/02

kefere: *Ar.* kafirler

k.+si 5a/02, 14b/15, 62b/01

k.+sinden 11a/17, 27b/06

k.+sinüñ 14a/19

k.+siñden 1b/12

kelp: *Ar.* köpek

k. 10b/19

kenār: *Far.* bir şeyin, bir yerin bitiş kısmı veya yakını, kıyı, yaka

k.+ına 19a/18, 53b/10, 54b/01, 54b/01

k.+ında 7b/17, 19b/05, 25a/15

kendi: iyelik ekleri olarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri, zat *krş.* kendü

k. 23a/20, 23b/10, 23b/10, 40b/13, 42a/22, 43b/20

k.+nüñ 3b/10

kendü: iyelik ekleri olarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri, zat *krş.* kendi

k. 60a/01

k.+lerin 22a/01, 23b/22, 24a/05

k.+lerine 3a/06, 33a/21, 40b/07

k.+müzi 15a/08

k.+nüñ 27b/13

k.+ye 24a/22

kerem: *Ar.* cömertlik, lütuf

k.+iyle 28a/02, 31a/20

kerre: *Ar.* defa, kez

k. 2a/13, 10a/03, 21b/05, 22b/16, 32b/10, 36a/19, 51a/13

kerte: derece, işaret için yapılmış çentik veya iz

k. 51a/06, 59a/01

kes-: kesmek, son vermek; başını gövdesinden ayırmak

k.-e 38b/05, 38b/06

k.-erken 16b/03, 32b/17

kesil-: kesilmek, öldürülmek

k.-miş 24a/03

kesme: kesme işi, kesilmiş

k. çimdür 31b/12

kethüdā: Yeniçeri Ocağı'nda ikinci komutan

k. 24b/03, 35a/07

keyfiyyet: *Ar.* nitelik, cins

k.+in 31b/05

kez: bazı sayı sıfatlarıyla birlikte kullanılarak bir olayın ve olgunun her bir tekrarlanışını bildiren söz, defa, kere, sefer

k.+dir 3a/12

ķıbrıs: Kıbrıs

ķ.+da 4b/21, 14b/10

ķıçın ķıçın: geriye doğru, geri geri

ķ. girü 32b/14

kı1: bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı
k. 50b/19

kı1-: kılmak, yapmak, etmek
k.-mışlardur 30b/21

kı1ıç: uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah
k. 24a/03, 25b/18, 27a/05, 30a/07, 30a/08

k.+dan 11b/09, 23b/23

k. urdılar 23b/22, 25b/11

k. urmağı 38b/06

k. urmağ 38b/04, 41b/16

k. urup 32b/12, 53a/21

k. vururlar 36a/21

kı1rā 'at: *Ar.* okuma

k. olınuğdan 56a/12

k. olınsun 56a/10

kı1rıl-: kırılmak, helak olmak, telef olmak, ölmek

k.-up 15a/07

kı1rğ: kırk

k. 2a/14, 2b/12, 7a/17, 10a/11, 18a/23, 20a/18, 22a/20, 23b/16, 23b/21, 32b/04, 50b/14, 50b/18, 55b/02, 60a/01, 60b/03

kı1rğıncı: kırk sayısının sıra sıfatı

k. 9b/04

kı1sa: uzun olmayan

k. 6b/12, 48b/01

kı1ş: kış mevsimi

k.+dur 25b/01

kı1tāl: *Ar.* vuruşma, birbirini öldürme; savaş

k. olup 13a/01, 15b/01, 50b/06

kı1yāmet: *Ar.* mahşer günü, dünyanın sonu

k.+e degin 20b/08, 22b/02, 29a/09, 29b/18, 33a/06

kı1yās: *Ar.* karşılaştırma, mukayese

k. 5b/21, 10a/22

k.+dur 10b/01

kı1zlarāğası: Osmanlı'da haremde sorumlu olan yüksek düzeydeki görevliye verilen isim

k. 18b/02, 55b/04

ki: *Far.* ki (bağlaç) *krş.* kim, kimesne, kimse

k. 1b/13, 2b/05, 2b/15, 2b/18, 2b/20, 3a/02, 3a/12, 3a/15, 3a/17, 3b/09, 3b/11, 4a/01, 4a/02, 4a/07, 4b/10, 5a/11, 5b/12, 6a/09, 7a/06, 7b/01, 7b/04, 7b/10, 8a/04, 8a/11, 8a/11, 8a/12, 9b/02, 9b/09, 9b/13, 9b/17, 10a/14, 10b/09, 11b/19, 12a/02, 12a/04, 12a/05, 12a/20, 12a/21, 13a/03, 13b/04, 13b/09, 14b/17, 14b/20, 15a/13, 15b/06, 15b/10, 15b/11, 15b/16, 16b/11, 16b/11, 17a/08, 17b/06, 17b/18, 18a/12, 18a/19, 18b/15, 18b/19, 18b/22, 19a/11, 20a/01, 20a/04, 20a/15,

20b/06, 21a/02, 21a/05, 21a/08,
21a/13, 21b/10, 21b/14, 21b/20,
22a/08, 22a/20, 22b/05, 22b/08,
23a/04, 23a/09, 23a/10, 23a/14,
23a/16, 23b/04, 23b/19, 23b/22,
24b/20, 24b/23, 26a/07, 26b/12,
26b/18, 26b/20, 28b/01, 28b/12,
29a/18, 29b/03, 29b/10, 29b/11,
29b/17, 29b/17, 29b/21, 29b/23,
31a/19, 32a/19, 32b/23, 33a/10,
33a/19, 33b/07, 36b/08, 36b/09,
36b/10, 37a/08, 37b/11, 37b/15,
38a/06, 38b/05, 38b/10, 38b/22,
39a/21, 39b/01, 39b/04, 39b/19,
39b/23, 40a/03, 40a/23, 40b/05,
40b/10, 41a/06, 41b/04, 41b/18,
41b/20, 42a/21, 42a/22, 43b/19,
43b/20, 49a/04, 49a/04, 49a/04,
51a/07, 52a/12, 52a/19, 52a/20,
52b/04, 53a/07, 53a/09, 53a/10,
53b/02, 53b/02, 53b/06, 53b/09,
53b/12, 55b/01, 55b/03, 55b/09,
55b/14, 56a/02, 56a/07, 56a/11,
56a/13, 56a/22, 57b/02, 58b/03,
58b/09, 60a/01, 60a/01, 61b/03,
62b/01, 62b/01, 63a/01, 64a/03,
66a/01

kim: ki (bağlaç) *krş.* ki, kimesne, kimse

k. 13b/02, 21b/14, 23b/09, 24b/04,
32b/01, 37a/10, 40a/05, 40a/20,
41b/02, 52b/06

kimesne: kim, kimse, kişi *krş.* ki, kim,
kimse

k. 21b/12

k.+ler 13a/21, 15b/05, 15b/08,
18a/13, 21b/13, 44a/21, 50b/09,
50b/18

k.+nün 24a/22, 24b/11

kimi: birtakımı, bazıı, kimisi *krş.* kimin

k.+ne 44a/13, 44a/13

k.+ni 56b/03, 56b/03

kimin: gibi, kimi *krş.* kimi

k. 12b/22, 12b/23, 15a/22, 15a/23,
19b/02, 19b/02, 50b/05

k.+i 50b/04

kimse: kim, kimse, kişi *krş.* ki, kim,
kimesne

k. 3a/15, 18a/16, 21b/08, 39b/19,
49a/01, 52a/11, 60a/01, 60b/01,
63a/01

k.+de 51a/22, 60a/01, 60b/01

k.+den 15a/04

k.+nün 14a/23

k.+ye 18a/17, 55b/23

kireç(c): mermer, tebeşir, kireç taşı, alçı
taşı gibi birçok taşın özünü
oluşturan kalsiyum oksit

k. 19b/01, 19b/02, 56b/03

k. degüldür 31b/10

k.+e 19b/03, 19b/07, 56b/04

k.+ine 56b/07

k. 56b/02

kīse: *Far.* torba, kise

al k. 27a/07,
k. 38a/19
meşin k.+ler 38a/20, 61a/02
kitāb: *Ar.* kitap
derūn-ı k.+da 4b/06, 5b/21, 6a/08,
27a/13
derūn-ı k.+umda 1b/05, 3b/19, 6b/13,
7a/12, 8a/14, 12a/22, 13a/13,
20b/04
k. 11b/23, 13b/01
k.-ı merķūmı 2b/10
k.-ı merķūmuñ 9b/01
k.-ı mezbūrda 2a/10, 2a/16, 5b/18,
6a/20, 20b/20, 26b/12, 28b/19,
50b/21
k.-ı mezbūrede 10b/08
k.-ı mezbūri 2a/13, 9b/12, 10a/03,
22a/07
k.-ı mezbūruñ 28b/23, 32b/21,
32b/23
k.-ı mezkūr 20b/17
k.-ı mezküre 22b/02
k.-ı mezkūrı 20b/03, 22a/17
k.-ı mezkūruñ 22a/21
k.-ı ümmü'l-ğazā 11a/08,
temmetü'l-k. 33b/02
ķo-: koymak, bırakmak *krş.* koy-
ķ.-mayasız 40b/14
ķ.-maz 27a/23, 49a/04, 53b/08
ķ.-yar ise 24b/05
ķ.-yasın 38b/17

ķoca ca'fer paşa: IV. Mehmed, II.
Süleyman, II. Ahmed ve II.
Mustafa dönemlerinde valilik
yapmış ve Belgrad Kalesi
muhafızlığında bulunmuş
Osmanlı paşası
ķ. 3b/02
ķoca ibrahim paşa: II. Mustafa
döneminde Belgrad seraskeri olan
paşa
ķ. 16a/01, 52a/03
ķol: makinelerde tutup çevirmeye,
çekmeye yarayan ağaç veya metal
parça; bir şeyin ayrıldığı
bölümlerden her biri, dal; kanat;
kısım, bölüm
ķ. 28a/11, 44a/08, 44a/09
ķ.+a 38b/20, 41b/10
ķ.+dur 48b/04, 48b/04
ķ.+ıdur 5a/10, 12b/03
ķ.+ında 14a/07
ķ.+ından 23b/10, 23b/10
ķ.+lar 48b/03
ķ.+lara 38b/22, 48b/02
ķ.+larına 17b/10
ķon-: konmak, bir yere inmek
ķ.-a 40a/15
ķ.-anda 10a/20
ķ.-arlar 10a/19
ķ.-dılar 32b/14
ķ.-duğı 21b/21
ķ.-duğda 15b/15, 37b/21

- ķ.-durup 3b/21
- ķ.-maķ 2b/18, 10a/20, 13b/04,
21a/08, 22a/10, 39b/23, 40b/10
- ķ.-maķdan 7b/15, 22b/13
- ķ.-mış 7a/17, 38a/20
- ķ.-mışdur 33a/15, 33a/17, 39a/03,
39a/04, 39a/05, 39a/16, 40a/03,
40a/11, 41b/04, 49a/01
- ķ.-mış idi 23b/18
- ķ.-up 7b/16, 13b/03, 21a/04, 22b/10,
23b/17, 25a/17, 39b/20, 41b/02
- ķ.-ur 21a/03
- ķondur-:** kondurmak, konma işini
yapmak; gelişigüzel takmak,
iliştirmek, yerleştirmek
- ķ.-asın 40a/12
- ķ.-up 36b/02
- ķonı:** konu; konuşmada, yazıda, eserde
ele alınan düşünce, olay veya
durum, mevzu
- ķ.+lar 3a/01
- ķonıl-:** konulmak, koyma ve konulma işi
yapılmak *ķrř.* konul-
- ķ.-an 38a/22
- ķ.-duğı 55a/02, 55a/02
- ķ.-duķda 2/17, 22b/09
- ķ.-maķ 33a/10, 40a/23
- ķ.-maz 13b/05
- ķ.-mışdur 40a/02
- ķonuk:** konuk; yolculukta geceyi
geçirmek için inilen, konaklanılan
yer
- ķ. yirde 25a/16
- ķonul-:** konulmak, koyma ve konulma
işi yapılmak *ķrř.* ķonıl-
- ķ.-an 39a/09
- ķ.-duğı 36a/02
- ķopar-:** koparmak, kopmasını sağlamak,
kopmasına yol açmak; kaldırmak;
söküp çıkarmak
- ķ.-up 38b/08, 39a/23
- ķorfu ķal'ası:** Korfu Kalesi, Venedik'in
elinde olan adanın kalesi
- ķ. 30b/23
- ķorın-:** korunmak, *ķrř.* korun-
- ķ.-mak 36a/05
- ķ.-urlardı 24a/06
- ķorķ-:** korkmak, korku duymak,
ürkmek, dehşete kapılmak
- ķ.-up 24a/16
- ķorķu:** bir tehlike veya tehlike düşüncesi
karşısında duyulan kayęı, üzüntü
- ķ.+ları 10b/04
- ķ. olunmaz 22b/21
- ķoron ķal'ası:** Koron Kalesi,
Venediklilere ait bir kale
- ķ.+nı 30a/17
- ķorsan:** *İt.* düşman veya kendi ulusunun
gemilerine saldıran deniz
haydudu, deniz hırsızı
- ķ. 55b/05
- ķorun-:** korunmak *ķrř.* korun-
- ķ.-up 21b/02
- ķ.-urlar 23a/02

ko-y-: koymak, bırakmak *krş.* ko-

q.-alar 59a/01

q.-asın 51a/10

q.-dukdan 56b/19

q.-up 8b/18, 22b/17, 30b/06, 36b/04,
37a/15, 37b/21, 38a/04, 39a/19,
59a/03, 61a/02, 61a/02

q.-up imdād 23b/16

ko-yıl-: koyulmak, akmak, dökülmek
krş. koyul-

q.-ur 33b/07, 36a/06

ko-yul-: koyulmak, akmak, dökülmek
krş. koyıl-

q.-dılar 53a/21

q.-urlar 51b/14

ko-yun: koyun

q. 24a/07

kö-pri: köprü *krş.* köprü

k. 12b/14

kö-prü: köprü *krş.* köpri

k. 8b/05

köse aḥmed aḡa: Köse Ahmet Aḡa,
Osmanlı'da humbaracıbaşılık
yapan aḡalardan biri

k.+y1 5a/18, 28a/20

kö-şe: *Far.* köşe, kenar

k.+lerine 36a/07

kö-ti: kötü, fena, zararlı, tehlikeli *krş.*
kötü

k.+lere 38b/04

kötü: kötü, fena, zararlı, tehlikeli *krş.*
kötü

k.+lere 41b/16

q-ral: *Sıp.* kral, en yüksek devlet
otoritesini, bütün devlet
başkanlığı yetkilerini kalıtım veya
soylularca seçilme yoluyla elinde
bulunduran kimse

q. 16b/01, 16b/04, 32b/17, 58a/01

q.+1 16b/02, 32b/15, 32b/17

q-ubūr: boru biçiminde kap

q. 31b/17, 32a/13

q-ucaqla-: kucaklamak

q.-r 6b/10, 13a/12

q-ul: Tanrı'ya göre insan, abd

q.+a 38a/09

q.+ında 56a/08

q.+ları 39a/07

q.+larum 44a/20

q.+uñ 31a/16

q-ulaç: gerilerek açılmış iki kolun
parmak uçları arasındaki uzaklık

q. 32a/03, 50b/20, 51a/02

q-ulaq: kulak

q. aşmadı 24b/12

q. urmayup 24a/22

q. uruñ 25b/03

q-ulaqlı: kulaklı olma hali

q. eyleyesin 52b/18

q-ullalan-: kullanılmak *krş.* kullanıl-

q.-ur 59a/02, 59b/02

q-ullan-: kullanmak *krş.* kullanmaqluq

q.-acaq 60b/01

q.-acaq şeydür 60a/01

ķ.-asın 51a/06	ķ.-up 38b/01, 41b/14
ķ.-duğı 6b/08, 17a/21, 18a/22, 47a/01	ķurb: <i>Ar.</i> yakın, yakında bulunma
ķ.-duğı degül 13a/07	ķ.+unda 28a/19
ķ.-duķları 60b/03	ķ.+uñda 5a/17
ķ.-mada 58b/02	ķurşun: tüfek, tabanca vb. hafif ateşli
ķ.-mağa 52b/18	silahlarda kullanılan mermi
ķ.-maķ 16a/04	ķ. 17a/23, 38a/02
ķ.-mazlar 65a/02	ķurşunlu: içinde kurşun olan
ķ.-mışdur 21a/19	ķ. 17b/14
ķ.-mışlar 22a/14	ķurtar-: kurtarmak
ķ.-up 6b/17	ķ.-mağa 15a/15
ķ.-ur 18a/21, 27a/11, 48b/01	ķurtıl-: kurtulmak
ķ.-urlar 6b/05, 6b/16, 26a/11, 42a/06,	ķ.-duķda 19a/22, 56a/23
43b/04, 50b/19, 51b/12, 55b/01	ķurud-: kurutmak, yok etmek, ortadan
ķullanıl-: kullanılmak <i>ķrş.</i> ķullalan-	kaldırmak
ķ.-an 50b/14	ķ.-alar 21a/21, 37a/09
ķullanmaķluk: kullanmak <i>ķrş.</i> ķullan-	ķuvvet: <i>Ar.</i> güç, kuvvet, takat
ķ.+da 58b/04	ķ.+de degüldür 59a/01
ķulle: <i>Ar.</i> kule	ķ.+dedür 51a/05, 59a/01
ķ.+si 11a/21, 25b/11	ķ.-i bedeniyye 11a/05
ķundaķ: <i>Yun.</i> tüfek gibi bazı ateşli	ķ.-i mâliyye 11a/05
silahlarda bunları çeşitli yönlere	ķuyruķ(ğ): kuyruk, bazı şeylerde
çevirmeye yarayan, namlunun	kuyruğa benzeyen uzantı ve baş
altında bulunan ağaç veya metal	tarafın aksi yönünde bulunan
bölüm	bölüm
ķ. 51a/03	ķ.+ında 48b/02
ķ.+da 59b/03	ķuyu: kuyu
ķ.+ların 52b/17	ķ. 31b/09
ķuplu: kulpu olan, kulpu bulunan	ķübrā: <i>Ar.</i> daha büyük olan
ķ. 17a/06	k. 36b/21
ķur-: kurmak, hazırlamak, yapmak,	k. idüp 3a/10
oluşturmak	ķüçük: küçük

k. 20a/02, 20a/10, 38a/23, 41b/14,
52b/20, 61a/02, 64a/03

küffār: *Ar.* kafirler

‘asker-i k. 36b/01

k. 3b/17, 6a/07, 7b/05, 10b/02,
13b/06, 14b/19, 16a/14, 16b/05,
16b/07, 16b/09, 16b/12, 16b/14,
16b/22, 21b/20, 22a/03, 23a/05,
23a/16, 23b/15, 25b/08, 25b/10,
25b/12, 27a/22, 29a/08, 36a/14,
40a/03, 41a/11, 49a/04, 53a/09,
53a/11, 53a/20, 53b/13, 56a/03,
65a/01

k.+a 7b/03, 8a/08, 15a/08, 15a/10,
19a/05, 23a/02, 23b/21, 39b/03,
52a/07, 58a/01

k.+dan 15a/14, 17a/15, 33b/07

k.+ı 7b/11, 12a/19, 13a/02, 15b/02,
17b/03, 19b/21, 27a/09, 27a/17,
32b/05, 49a/04, 50b/07, 53b/07,
58b/06

k.+ınuñ 51b/17

k.+uñ 1b/07, 6b/02, 9b/13, 9b/19,
13a/17, 13b/02, 14b/22, 15a/02,
15b/15, 16a/07, 16a/12, 21a/03,
21a/06, 22b/13, 23a/17, 23a/18,
25b/16, 30a/01, 36a/11, 36b/13,
37a/01, 37a/19, 38b/14, 39b/20,
44b/06, 45b/03, 51b/09, 51b/22,
52b/09, 55a/02, 58a/01

k.-ı bed-fi‘āli 36b/17

k.-ı hāksār 3a/11, 3b/01, 30a/15,
53b/06

k.-ı hāksarı 1b/06, 2b/01, 6a/01,
29a/06

k.-ı hāksāruñ 4b/03, 7a/19, 31a/01,
32a/20

ḡal‘a-i k.+dur 55a/01

külek: tahta kova

k.+ler 42b/06

kürd bayramoğı: Humbaracılar Ocağı

ikinci halifesi, Şam valiliği yapan
eserin yazarı *krş.* ‘alī

k. 11b/10, 52b/22

kürek: kürek,

k. 38a/17

k.+ler 40a/16, 41b/07, 42b/09

L

lağım: *Ar.* düşman kale duvarlarını
yıkarak veya düşman ordugahına
zarar vermek amacıyla, düşman
siperlerine doğru yer altından
açılan dar yol

l. 4a/20, 4b/07, 7a/05, 7a/07, 7a/09,
7a/10, 7a/15, 7a/16, 13b/21,
16b/20, 17a/04, 17a/16, 17a/18,
31b/09, 37b/12, 52a/08, 52a/10,
52a/18

l.+a 7a/05, 16b/17

l. eylemek 31b/08, 32a/12

l. eyleyüp 4a/17, 11b/01, 52b/01

- l.+1 31b/15
- l. idüp 23b/08, 23b/11, 23b/19
- l. şuçuğı 52b/04
- lağımcı:** *Ar.+T.* düşman kalelerini yıkmak için lağım kazın asker
- l.+laruñ 26a/10
- lağımcıbaşı:** *Ar.+T.* Osmanlı'da Lağımcı Ocağı'nda komutan
- l. 17a/02
- lağımcıbaşıllıgı:** *Ar.+T.+T.* Osmanlı'da Lağımcı Ocağı'nda komutanlık yapma işi
- l.+1 5b/14, 28b/15
- lā ilāhe illallāhu:** *Ar.* Allah'tan başka ilah yoktu
- l. 11a/10
- lakin:** *Ar.* ama, fakat
- l. 39b/07, 41a/19, 62a/03, 63a/01
- lāyık:** *Ar.* yakışın, yakışır
- l. 11b/19
- lāzım:** *Ar.* gerek
- l. 16a/09, 17b/19, 26a/11, 27a/15, 31b/16, 32a/04, 49a/04, 49a/04
- l. geldükde 27a/21, 52b/11, 52b/19, 53b/05
- l. idi 12b/08
- l. olur 53a/03
- l.+dur 2b/15, 2b/18, 3a/02, 4a/07, 4b/10, 4b/13, 7a/14, 12a/04, 12a/12, 12a/14, 12a/20, 12b/01, 13a/03, 13a/20, 13b/04, 13b/12, 13b/14, 14a/05, 15b/04, 16b/10, 20b/02, 21a/05, 21a/08, 22b/11, 26b/18, 26b/20, 32a/18, 37a/08, 38a/21, 39b/23, 44b/07, 50b/12, 52a/15, 52b/03, 52b/04, 52b/16, 53a/06, 53b/06, 60a/02, 63a/01, 65a/02, 65a/02
- l.+ındandur 31b/20
- levāzım:** *Ar.* lazım olan şeyler, gerekli şeyler
- l.+ın 55b/17
- lipova:** Lipova Romanya'nın batısında bir kasaba
- l. palanğası cenginde 25b/19
- lisān:** *Ar.* dil, konuşma
- l.+a alma 18b/12
- lokmān:** Lokman Hekim
- hikmet-i l.+dan 15b/07
- luṭf:** *Ar.* hoşluk ve güzellik, iyilik
- l. 28a/02, 31a/20
- lüzüm:** *Ar.* gereklilik, lazım olma
- l.+1 5b/17, 10b/13, 11b/22, 12b/11, 12b/20, 15b/13, 18a/15, 21b/15, 29b/04, 29b/06, 39a/12, 41b/09
- l.+ındandur 26a/15
- l.+1 olup 2a/18
- M**
- mā^c adā:** *Ar.* -den başka
- m. 4b/08, 11a/18, 12a/09, 13b/21, 28b/20, 37b/13
- m.+sı 23b/23

- ma'an:** *Ar.* beraber, birlikte
m. 8b/03, 12b/15, 16a/22
- mābeyñ:** *Ar.* ara, aradaki şey
m.+inde 55b/18
- macār:** Macaristan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse
m. 16a/18, 16a/20, 16a/23, 16b/02, 32b/01, 32b/09, 32b/12, 32b/15, 58a/01
m. kāfirleri 58a/01
- mādem:** değil mi ki, -diği için, diğine göre (bağlaç)
m. 6a/09, 49a/04
- mādemki:** madem (bağlaç)
m. 7b/14, 27a/20, 53b/07, 59a/01, 60a/01
- mağdūben:** *Ar.* gazap ile, öfke ile
m. 25a/17
- mağfūr:** *Ar.* yarlıganmış
m. 5a/04, 5a/20, 6b/17, 14b/04, 14b/12, 24a/12, 26a/16, 28a/07, 42a/07, 43b/05, 52a/02, 55b/03, 56a/22
- mağosa qal'ası:** Kıbrıs'ta Magosa şehrinin kalesi
m.+n 4b/21
m.+ñı 14b/10
- maḥall:** *Ar.* yer
m.+de 10b/16, 16a/21, 16b/01, 18b/16, 18b/21, 22a/14, 25b/14, 25b/23, 32b/07, 32b/15, 32b/18, 36a/19, 39a/18, 41b/05, 50b/10, 52a/13, 52b/04, 52b/07, 53a/19, 55b/10, 55b/18
- m.+den 18b/18
m.+e 41b/14
m.+i 7b/20, 13a/15, 14a/14, 36b/03, 52a/19, 57b/03
m.-i mezbūre 41b/13
m.+inde 2b/20, 7a/15, 12a/20, 13a/04, 16a/09, 17a/16, 17b/19, 18a/22, 19a/10, 19b/17, 20a/01, 21b/19, 22a/06, 25b/17, 26a/05, 26b/18, 38b/08, 49a/04, 51b/16, 52a/01, 53a/01, 53a/19, 55a/02, 57b/02, 63a/01
m.+ine 6b/19, 39a/22, 39b/06, 51a/17, 56a/17
m.-i yürüyüş 44a/11
- maḥlūl:** *Ar.* delinmiş
m.+dür 5b/16, 28b/17
- maḥmūd begzāde:** Mahmut Beyzade, II. Mustafa döneminde Osmanlı Ordusu'nda komutan olan ve Lipova cenginde şehit düşen beyzade
m. 25b/23
- maḥşūş:** *Ar.* mahsus, hususi, özel
m. 44a/16
- maḥzūn:** *Ar.* hüzünlü, tasalı, kaygılı
m. eylemeyüp 2a/03
- maḥbūl:** *Ar.* kabul olunmuş; beğenilen
m.-ı hümāyūn 5b/01
m.-ı hümāyūnları 28a/13

- maḳdūr:** *Ar.* güç, kuvvet
m.+uñ 26a/05
- maḳrame:** *Ar.* peştanal, örtü
m.+sin 24a/18
- maḳşūd:** *Ar.* kasdolunmuş, istek
m. 29a/18
- maḳkūl:** *Ar.* akıllıca, akla uygun,
mantıklı
m. 32a/09
- māl:** *Ar.* varlık, servet
m.+ı 30a/09
m.+ların 11b/07
- mā-lā-yuḫāḳ:** *Ar.* takat getirilmez,
dayanılmaz
tedbīr-i m. 27b/19
- māliyye:** *Ar.* devlet gelir ve giderleri
isiyle uğrasan daire
ḳuvvet-i m. 11a/05
- mālṭa:** Malta adası
m. 55b/16
m. degüldür 56a/14
m.+ya 18b/12
- maḳlūm:** *Ar.* bilinen, belli
m.+dur 6b/13, 20a/13
m.+ıdur 26a/02
m.-ı saḳādet 6b/19, 10b/23, 12a/23,
13a/14, 18b/08, 19a/16, 33a/14,
41b/06
m.-ı saḳādetleri 2a/19, 3a/03, 3a/19,
4a/05, 7a/02, 8a/15, 10a/05,
26b/13, 29a/13, 32b/23
m.-ı suḳād 15b/12
- m. ider 59b/02
m.+ları 26b/14
m. olduḳda 6a/18
m. olunur 17b/17, 18a/18, 19a/21,
20a/04, 40b/03
m. olur 16a/10
m.+umdur 32b/20
- mā'mūr:** *Ar.* bayındır
m.+dur 53a/05
- māni':** *Ar.* men'eden, geri bırakan,
alıkoyan, engel olan
m. degüldür 27a/06
- manivela:** *İt.* kaldıraç
m. 52b/18
- manşūr:** *Ar.* nas rolünmüş, Allah'ın
yardımıyla galip, üstün gelmiş
m. 10a/08, 11a/13, 11b/15, 13a/22,
31b/01, 40b/20
m. ve muḳaffer eyleye 2a/04
m. ve muḳaffer eyleyüp 2b/01
m. ve muḳaffer olunmak 1b/04, 2a/08
m. ve muḳaffer olur 2b/06
- manzūr-ı 'ālī:** *Ar.* dikkat nazarı
m.+leri olduḳda 3a/03, 6a/08,
17b/16, 20b/03, 39a/14
m.+leri olunduḳda 12a/23, 21a/10,
33a/13, 41b/05
- maḳrifet:** *Ar.* ustalık, bilme, biliş
m.+ümi 11b/20
- maḳrūf:** *Ar.* bilinen, tanınan
m. 11b/11, 32b/16
- maḳbaḥ:** *Ar.* mutfak

- m. 35a/06
- m. çadır 34b/07, 34b/07, 34b/07,
35a/05, 35a/05
- mazhar:** *Ar.* nail olma, şereflenme
- m.-ı ilāhī 29a/21
- me'āb:** *Ar.* geri dönülecek yer
- merci'ü'l-m.
- mecāl:** *Ar.* güç, kuvvet, takat
- m.+i kılmaz 6b/02, 6b/07, 13a/10,
13a/18, 15a/02, 63b/01
- meç:** *Fr.* süngü gibi yalnız batırılarak
yaralamaya yarayan, kısa, düz ve
ensiz kılıç
- m.+ler 36a/17
- mefātiḥ:** *Ar.* anahtar
- m.-i gencü'l-ğazā 20a/14
- meger:** *Far.* meğer, oysa ki
- m. 23a/09, 23b/09
- mehābet:** *Ar.* azamet, ululuk
- m. 52a/07
- mekke-i mükerreme:** Mekke şehri
- m. 11b/05
- meks:** *Ar.* durma, bekleme, bir yerde
kalma
- m. olındı 18a/03
- m.-i ikāmet 56a/06
- melā'ın:** *Ar.* herkesin lanet ve nefretini
kazanmışlar
- m.+lere 15a/19
- melīl:** *Ar.* kederli
- m. 2a/03
- mel'ün:** *Ar.* lanetlenmiş
- m. 1b/09, 1b/11, 4a/21, 5a/01, 7b/11,
9b/13, 11a/17, 14a/18, 14b/15,
23a/19, 23b/13, 27b/03, 27b/06,
32a/21, 40b/16
- m.+lar 51b/23
- men':** *Ar.* yasak etme, önleme
- m. eyleyesiz 41a/07
- menākıb:** *Ar.* menkıbeler
- m.+dur 6b/18
- menküşe kal'ası:** Menküşe Kalesi, Mora
Adası'nda bir kale
- m. 8b/10
- m.+na 30a/18, 30a/22
- menşüb:** *Ar.* bir kimseye, bir şeye bağlı
olan
- m. 39b/17
- menşūr:** *Ar.* saçılmış, dağılmış
- m. 9b/21
- menzil:** *Ar.* mesafe
- m. 52b/21
- m.+de 51a/07, 52b/23
- m.+e 52b/19
- m.+in 59b/04, 60b/01
- merci':** *Ar.* dönülecek yer
- m.ü'l-me'āb 22b/06
- merḥūm:** *Ar.* Allah'ın rahmetine
kavuşmuş; ölmüş
- m. 4a/11, 4b/13, 4b/16, 4b/20, 5a/04,
5a/12, 5a/20, 5b/13, 6b/16, 6b/17,
9a/02, 14a/06, 14a/10, 14b/04,
14b/06, 14b/12, 16a/01, 16a/04,
17a/01, 18a/02, 18a/15, 18a/23,

18b/01, 18b/04, 19a/21, 23a/05,
24a/12, 25b/20, 25b/23, 26a/16,
28a/07, 28a/10, 28b/13, 36b/15,
38a/10, 39b/09, 39b/11, 41a/13,
42a/07, 42a/07, 43b/05, 43b/05,
51b/18, 52a/02, 52a/03, 55b/02,
55b/03, 55b/08, 55b/11, 55b/14,
55b/23, 56a/06, 56a/22

merküm: *Ar.* yazılmış, adı geçen

kitāb-ı m.+ı 2b/10

kitāb-ı m.+uñ 9b/01

mertebe: *Ar.* derece, basamak

m. 23b/22, 25a/09, 29b/16, 38b/04,
51a/05, 53b/01, 59a/02, 59b/02

m.+de 3a/18, 9b/19, 11a/03, 11b/20,
37b/09

m.+sin 39b/01

m.+sinde 38b/10, 52a/09

mertek: yapıda kullanılan dört köşe

veya yuvarlak, kalınca ağaç; kalas

m.+lerdür 55a/04

mesrūr: *Ar.* sürurlu, meramına ermiş

m. oldılar 30a/10

meşin: *Far.* işlenmiş koyun derisi

m. 27a/07, 61a/02

m. kīseler 38a/20

meşrūh: *Ar.* şerh olunmuş, açıklanmış

huşūş-ı m. 3b/18

minvāl-i m. 3b/19, 5b/15, 6a/14,
7b/08, 26b/08, 39b/22, 64a/02

meşveret: *Ar.* müşaverede bulunma,
danışma

m. 9a/16

m. idüp 10a/04

m. olınmak 2a/18, 9a/10

m. olınup 32b/22

metānet: *Ar.* dayanıklılık, sağlamlık

m. eyleye 25a/07

metrīs: *Ar.* askerin çarpışma sırasında

korunması için yapılan toprak
siper

m. 4a/04, 4a/07, 7b/17, 13b/13,
23a/21, 25a/08, 26a/14, 26a/15,
37b/10

m. aldırasin 25a/12, 38a/02

m. aldırmağa 24b/22

m. aldırmağıla 24a/15

m. aldukdan 22a/04

m. alınan 36b/09

m. alındı 4a/16

m. alınduğda 36b/11

m. alınıp 23b/06

m. almağı 22b/07

m. almağıla 24a/23, 24b/14

m. almağda 13b/14, 23a/22

m. almağdan 24a/11

m. almış 24b/08

m. almış idi 4a/12

m. alup 25a/23, 39a/18

m. gerekdür 24b/23

m. olup 3b/13

m.+de 3a/05, 21b/01, 23a/01, 23b/01,
23b/06, 24b/17, 25a/03, 25b/01,
26a/06, 27a/08, 33a/20, 37b/16,

- 38a/04, 39a/15, 40b/06, 42a/16,
43b/14, 51a/13
m.+de iken 3a/13, 13b/07, 21a/14,
22b/14, 40a/06
m.+den 24b/10
m.+e 25a/10, 38a/14, 41a/09
m.+i 4b/02, 23a/23, 25a/05
m.+ine 41b/17
m.+ler 4a/08, 12a/05, 36a/12, 51a/14,
61a/02
m.+ler alınduğda 26a/07
m.+lerde 4a/02
m.+lere 24b/03
m.+leri 36b/08
m.+lerin 4a/01
m.+lerin almağa 7b/21
m.+lerin alup 36b/06
m.+lerüñ 41b/20
m.+üñ 22a/07
- mevcūdat:** *Ar.* mahluklar, varlıklar
sebeb-i m. 2a/02
- meydān:** *Ar.* alan, düz yer
m. 50b/14, 59a/02, 59b/02, 60a/01
m. cengi 40b/12
m. cenginde 10b/16, 41a/04,
- meydānlı:** *Ar.+T.* meydana olan, alanı
olan
m. 60a/01
- meyl:** *Ar.* eğilim, istek
m.+i 11b/18
- meymenet:** *Ar.* bereket, saadet
m. 28a/15
- me'yūs:** *Ar.* yeise düşmüş, ümidi
kırılmış
m. 12a/07, 14b/18, 27b/09
m. olduğda 5a/03
m. olınsa 13b/19
m. olmak 23b/12
- mezāristān:** *Ar.* mezarlık
m. 19b/01
- mezārlık:** kabristan
m. 56b/02
- mezbūr:** *Ar.* adı geçen
kāğid-ı m.+uñ 33a/08
qal'a-i m.+a 31b/21, 53a/18, 56a/16,
56a/19
qal'a-i m.+dan 58a/01
qal'a-i m.+ı 3b/05, 4a/13, 27b/10,
53a/22, 56b/08
qal'a-i m.+ın 8b/23, 31b/05
qal'a-i m.+uñ 5b/03, 5b/06, 8a/05,
8a/06, 13b/20, 28b/05, 30b/03,
30b/08, 31a/09, 31b/04, 31b/09,
32b/03, 33a/12, 37b/11
kitāb-ı m. 10a/03
kitāb-ı m.+da 2a/10, 2a/16, 5b/18,
6a/20, 20b/20, 26b/12, 28b/19,
50b/21
kitāb-ı m.+ı 2a/13, 9b/12, 22a/07
kitāb-ı m.+uñ 28b/23, 32b/21, 32b/23
m. 8b/20, 13a/11, 17a/22, 17b/02,
17b/07, 18b/09, 18b/13, 19a/03,
19a/14, 19a/17, 19b/06, 19b/19,
19b/22, 25a/21, 31b/03, 38a/22,

- 41b/14, 41b/18, 44a/01, 47b/01,
48b/02, 49a/04, 49a/04, 53a/19,
53b/05, 53b/10, 55b/14, 55b/17,
56b/12, 57b/02, 60b/03, 65a/02,
65a/02
- m. bulamadı 41b/16, 41b/19
- m. hānuñ 17a/10
- m.+a 48b/01
- m.+uñ 13a/13
- ocağ-ı m.+ı 26b/15, 28a/04
- ocağ-ı m.+ın 6a/10
- ocağ-ı m.+uñ 29a/10
- şüret-i m. 44a/15, 54b/01, 57b/02
- şüret-i m.+da 39a/08
- taşvîr-i m.+a 40b/03
- mezbûre:** *Ar.* adı geçen
- kitâb-ı m.+de 10b/08
- maḥall-i m. 41b/13
- sene-i m.+de 31a/11
- meziyet:** *Ar.* bir kişiyi veya nesneyi
benzerinden üstün gösteren nitelik
- m.+dedür 60a/01
- mezkûr:** *Ar.* adı geçmiş, anılmış
- kitâb-ı m. 20b/17
- kitâb-ı m.+ı 20b/03, 22a/17
- kitâb-ı m.+uñ 22a/21
- taşvîr-i m.+da 40a/21
- mezkûre:** *Ar.* adı geçmiş, anılmış
- şüret-i m.+de 21a/06
- kitâb-ı m. 22b/02
- mı:** soru edatı
- m. 16a/15, 16a/16, 21b/11
- m.+dur 21b/06, 27b/19, 27b/19,
27b/20
- mışır:** Mısır
- m.+a 18b/02, 55b/04
- mızrāk:** *Ar.* uzun saplı, ucu sivri demirli
harp aleti, kargı
- m. boyı 63a/01
- mi:** soru edatı
- m. 26a/04, 26a/05, 27b/06
- miḳdār:** *Ar.* parça; kıymet; derece
- m. 8a/16, 23b/08, 25a/18, 25b/12,
31a/02, 37a/04, 39a/01, 59a/01
- m.+ı 10b/20, 10b/21, 16a/14, 23b/16,
38a/19, 38b/09, 39a/20, 58a/01
- mil:** *Fr.* karada 1609, denizde 1852
metre olarak kabul edilen bir
uzaklık ölçü birimi
- m. 56a/05
- mi‘mār:** *Ar.* inşaat planlarını yapan ve
bunların kurulmasına bakan
sanatkâr
- m. idüp 18a/01
- m.+a 28a/01
- minvāl:** *Ar.* tarz, şekil
- m. 2/17, 2b/15, 3a/01, 4a/07, 4b/03,
4b/05, 4b/10, 5a/07, 5a/09, 5a/19,
5b/01, 5b/09, 6b/19, 7a/02, 7a/05,
7a/13, 7b/09, 8a/13, 9a/01,
10b/12, 12a/03, 12a/05, 12a/11,
12a/14, 13b/04, 13b/11, 13b/14,
14a/09, 15a/21, 15b/15, 15b/19,
16a/10, 16b/15, 17a/18, 17b/18,

- 18a/09, 19a/19, 19b/15, 21a/01,
21a/04, 21a/08, 22a/09, 25a/07,
26a/18, 26b/17, 26b/19, 27a/19,
27b/10, 28a/06, 28b/10, 28b/16,
28b/17, 29a/10, 29a/12, 29b/02,
29b/09, 29b/13, 29b/23, 31b/04,
33a/09, 33a/15, 36a/08, 36b/01,
36b/15, 37a/20, 38a/07, 38b/20,
39a/03, 39a/08, 39a/09, 39a/12,
39a/15, 39a/16, 40a/11, 40a/22,
40b/11, 41b/04, 42a/17, 43b/15,
44a/17, 51a/17, 51b/16, 52a/06,
52a/08, 52a/09, 52b/02, 52b/05,
52b/12, 52b/14, 53a/03, 54b/01,
55a/02, 55a/02, 56b/17, 56b/18,
57b/02, 57b/02, 58b/01, 64b/01,
65a/01, 65a/02, 65a/02, 65b/01,
66a/01
m. idüp 38b/13
m.+i meşrûh 3b/19, 5b/15, 6a/14,
7b/08, 26b/08, 39b/22, 64a/02
m. olup 44a/02
m. olur 60b/02
mîrâş: *Ar.* birine, ölen bir yakınından
kalan mal mülk, para veya servet,
kalıt, bırakıt, tereke
m.+dur 20b/11
mişl: *Ar.* benzer
m.+i 4b/15, 12a/01, 14b/02, 20b/13,
22b/05, 24a/13, 39b/10, 55b/09
mişvâr: *Ar.* tarz, tavır
m.+ı 18b/05, 55b/12
mîzân: *Ar.* terazi, ölçü aleti, tartı; ölçek
m. 50b/12
mora: Mora Adası
m. 29b/03
mora aţaları: Mora adaları
m.+nda 8b/08
mora aţası: Mora Adası
m. 30a/01
moskov: Moskova
m. 1b/11, 5a/02, 11a/17, 14a/19,
14b/15, 17b/21, 23b/13, 27b/06
moskov seferi: Moskova Seferi
m.+nde 8b/01
moton kal'ası: Moton Kalesi,
Akdeniz'de bir adanın kalesi
m. 8b/09
m.+na 30a/10
mu'âdil: *Ar.* müsavi, denk
m. 5b/12, 7a/05, 16b/17, 25a/13,
40a/18, 41b/12
mu'âmele: *Ar.* muamele, davranış,
işlem
m. 38b/04
m. eyleye 31a/20, 41b/15
m. idüp 31b/01
mu'ammer: *Ar.* yaşayan, yaşamış
m. eyleye 11b/13
mu'âreke: *Ar.* savaş
zenta m.+sinden 32b/02
mu'azzam: *Ar.* kocaman, ulu, azametli
m. 11a/21
mücib: *Ar.* icap eden, gereken; sebep

- m.+ince 30b/16
- muğāyir:** *Ar.* aykırı, başka türlü
m. 24a/20
- muḥabbet:** *Ar.* sevgi
m.+leri 11b/18
- muḥāfaẓa:** *Ar.* koruma
m. eyleye 40a/10
m. ide 21a/22
m. idüp 21a/21
- muḥāfız:** *Ar.* koruyucu
m. 8b/13
m.+ı 30a/23
m.+ına 30b/07
m. idi 16a/01
- muḥāfız paşa:** Muhafız Paşa; Osmanlı paşası, (Hanya muhafızı Vezir Mehmet Paşa olabilir)
m. 30b/15
- muḥammed ağa:** Osmanlı ordusunda humbaracıbaşı
m. 5b/13, 28b/13
- muḥammed:** Hz. Muhammet
m.+in 37b/05
- muḥammed paşa:** Muhafız Paşa; Osmanlı paşası, (Hanya muhafızı Vezir Mehmet Paşa olabilir)
m.+ya 8b/19
muḥāfız m. 8b/13, 30a/23
- muḥammed paşa:** Şam beylerbeyliği yapmış olan Osmanlı paşası
m. 11b/10
- muḥammedü'l-muştafa:** Hz. Muhammet
m. 2a/02, 2b/08, 20b/15, 27b/16, 31a/21, 37a/23, 40b/20, 53a/16
- muḥannet:** *Ar.* ihanet eden, hain
m. 24a/10, 41a/19
m.+lerden 38b/05
- muḥāşara:** *Ar.* kuşatma, etrafını çevirme
m. çeke 12b/02
m. eyledi 3b/05
m. eyledükde 3b/01, 4b/04, 8b/14, 23a/05, 28b/02, 53a/10
m. eylemek 7b/01, 21a/03, 22b/09
m. idüp 8b/18, 30b/01, 32a/15, 37b/11, 39b/20, 58a/01
m. olduğda 16b/21, 53a/07
m. olınan 4a/06
m.+da bulunup 15a/14
m.+dan 19a/22, 56a/23
m.+larında 8a/19
m.+nuñ 53a/14
m.+sında 28a/09, 61a/02
m.+sında 5a/12
- muḥtāç:** *Ar.* ihtiyacı olan
m.+dur 27b/21, 28a/01, 39b/05
m. olunmadı 14a/23
- muḥtaşar:** *Ar.* kısaltılmış, kısa
m. 33b/03, 39a/01
- muḥābele:** *Ar.* karşılık verme, karşı gelme, karşılama
m.+sinde 44a/09
- muḥābil:** *Ar.* karşı karşıya gelen, karşılık
m. 10b/18

muḳaddem: *Ar.* önde olan; önceki;
değerli

m. 24b/21, 30a/15

muḳaddemā: *Ar.* eskiden, önceden

m. 21a/23, 22b/21, 50b/15

muḳāvemēt: *Ar.* karşı koyma, direnme

m. 3a/07

m. eylemeyüp 30b/12

m. idemeyüp 31a/02

m. idüp 23a/02

m.+e 30a/12, 30a/16

muḳtezā: *Ar.* lazım gelmiş; kanun
icabına göre yazılan yazı,
derkenar

m.+sınca 20b/11

murād: *Ar.* istek, dilek; maksat

m. 2b/11, 3a/11, 5b/03, 7b/01,
16a/03, 16b/09, 17a/01, 19b/06,
53b/01, 53b/03, 56b/07, 62a/03,
62a/03

m. eyledi 51b/18

m. eylediği 18a/21, 40a/04, 53a/11

m. eyledükde 56b/11

m. iderler ise 43b/10

m. iderseñ 18b/11

m. idinmedi 14a/14, 14a/16

m. olunduğı 5a/13, 8a/04, 13b/03,
19a/11, 21a/03, 39b/21, 41b/03,
53b/02

m.+ı 25a/06

m.+ına irecekdür 44b/01

m.+ları 20b/06, 41a/07, 42a/12

m.+um 56a/14, 56a/14

m.+uñ 55b/14

m.-ı allāh degül imiş 31a/12

m.-ı allāh degülmüş 9a/06

m.-ı ‘aliyyesi degül 31a/11

m.-ı şerifleri 10a/16

murād ağa: Murat Ağa; Osmanlı’da
humbaracıbaşı

m. 26b/07

muşlı ağa: Muslu Ağa; Osmanlı’da
humbaracıbaşı

m. 26b/01, 26b/02, 26b/04, 26b/06

muştafā paşa: Mustafa Paşa

m. 11b/04

muştafā paşa: Mustafa Paşa; Osmanlı’da
vezir

vezir m.+ya 28b/14

mu‘tād: *Ar.* alışılmış

m. 1b/10

m.-ı ḳadimesidür 40b/16

mutaşarrıf: *Ar.* kendinde kullanma hakkı
ve salahiyeti bulunan

m.+ım 10a/13

mu‘terif: *Ar.* itiraf eden, kendi kusur ve
kabahatini gizlemeyerek söyleyen,
anlatan

m. olan 31a/15

muḫḫali‘: *Ar.* öğrenmiş, haber almış,
haberli

m. 29a/16, 29a/18

muttaşıl: *Ar.* ulaşan, kavuşan

m. 38a/14, 38b/02, 41b/03

muvāfık: *Ar.* uygun, yerinde

m. 9a/14, 11b/16, 23b/11

m. eyle 37b/07

m. eyleye 20b/15, 37a/22, 53a/16

m. eyleyüp 2a/01, 2b/08, 3a/20

muẓaffer: *Ar.* zafer, üstünlük kazanmış

m. eyle 40b/20

m. eyleye 2a/04, 11a/13, 31b/01

m. eyleyüp 2b/01

m. olunmak 1b/04, 2a/08, 10a/01

m. olup 30a/03

m. olur 2b/06, 13a/22

m.+dür 10a/08, 11b/15

mübārek: *Ar.* bereketli, feyizli

m. 12b/16

sene-i m.+de 12b/06, 14a/18, 19b/17,

24a/06, 27b/07, 29b/01, 42a/16

mübāşeret: *Ar.* bir işe başlama, girişme

m. eyledi 3b/13, 23a/11

m. eyledükde 19a/23, 56b/01

m. eylemişler 27a/19

m. eyleye 10b/19, 21a/22, 38b/07

m. eyleyeler 8a/10

m. eyleyüp 8a/09

m. iderler 3a/07, 33b/01, 40b/08

m. olma 40b/15

m. olındı 31a/10

m. olunduğda 8a/01, 36a/09, 41a/04

m. olunup 2a/21

m. olnursa 10a/06

m. olunur ise 2b/05

müdebbir: *Ar.* tedbir alan, tedbirli,

m. 15a/17

m.-i cihād 22b/07

m.+ler 22a/13

müfid: *Ar.* ifade eden, anlatan; faydalı

m. 39a/01

mühimmāt: *Ar.* harb malzemesi

m. 18a/09, 38a/22, 38a/23, 39a/09,

40a/15, 40a/16, 41b/04, 53a/03

m.+lar 29b/13, 39a/10

m.+ları 6a/08, 15b/10, 18a/04,

41b/18, 50b/08, 56a/19

m.+larıdır 5b/17

m.+ların 6a/12, 8b/05, 13a/03,

15b/03

m.+larındandır 13a/06

m.+larıñ 13a/18

mühlik: *Ar.* helak eden, öldüren

m. 20a/03

mükedder: *Ar.* bulanık

m.+dür 10a/13

mükerrer: *Ar.* tekrarlanmış

m. 21a/13

mülāḥaza: *Ar.* iyice düşünme; düşünce

m. 21b/05

m. eyledüğim 30a/04

m. eyledüm 9b/09, 25b/02, 29b/23

m. iderdüm 29b/10, 29b/15

m.+m 2a/12

m.+yı ğarībiyye 29a/17

mümkin: *Ar.* mümkün

m. degül 7a/09, 12a/07, 17a/18

m. degüldür 25b/02, 29b/17, 31b/09

- m.+dür 39b/07
m.+i 26a/05
- münāsib:** *Ar.* yerinde; yakışır
m. 39a/20
m. ise 25b/02
m. olan 32a/15
m. olanlardan 42a/04, 43b/02
- münhezim:** *Ar.* hezimete uğrayan, bozguna uğrayan, uğramış, bozgun
m. 16b/08, 16b/14, 22a/03
m. olunması 2b/21
m. olmasına 57b/02
m. olmazdı 24b/11
m. olmuşdur 20b/01
m. olup 3b/17, 23a/16, 58b/06
m. olur 36b/01
- münhezimlik:** *Ar. +T.* bozgunluk
m. 24b/08
- mürāca‘at:** *Ar.* yardım istemeler; danışmalar
m. etmezler 63b/01
- mürūr:** *Ar.* geçme, sona erme; geçiş
m.-i ‘ubūri 8b/02
m.-i ‘ubūri-çün 12b/13
m.-i ‘ubūrında 29b/18
m.-i ‘ubūrları 9a/01
- müselmān:** *Ar.* müslüman
m. 15a/09, 17b/22, 24a/03
m.+lar 15a/07, 15a/12
- müslimīn:** *Ar.* müslümanlar
huccāc-ı m.+ 11b/06
- müstaḥkem:** *Ar.* istihkamlı, sağlamlaştırılmış, sağlam
m. 24a/13, 39b/10
- müşābih:** *Ar.* benzeyen, benzer
m. 24b/12
- müṭāla‘a:** *Ar.* tetkik, düşünce
m. 2a/13, 10a/03, 20a/16, 20b/18, 22a/18
- mütecāviz:** *Ar.* geçen; fazla, çok
m. 3b/16, 6b/12, 27a/03, 27a/04, 48b/01
- müteḥayyīr:** *Ar.* hayrette kalan, şaşmış
m. ıalup 56a/11
- müyesser:** *Ar.* kolay gelen, kolaylıkla olan
m. olmuşdur 9b/05, 12b/10, 30b/18
m. oldu 5b/06, 28b/05, 30b/14, 56a/21
m. olup 19a/07, 30a/06, 44a/14
m. olur 3a/21, 9a/07, 37b/20, 44a/18, 44b/02
- müzākere:** *Ar.* bir iş hakkında konuşma, danışma
m. eylese 2a/13
m. iderse 20b/18
m. idüp 22a/18
m. olunup 20a/17
- N
- nādir:** *Ar.* setrek, az
n. ıaldı 12a/15, 65b/01

n.+dür 6a/04, 15a/04, 28b/23, 63b/01	ne: ne
nā-ehl: <i>Far.+Ar.</i> ehil olmayan, ehliyetsiz	n. 2/17, 2b/15, 3a/01, 3a/01, 4a/07,
n. 12b/04	4b/01, 4b/03, 4b/05, 4b/10, 5a/09,
nā'il: <i>Ar.</i> erişen, kavuşan, muradına	6b/19, 7a/02, 7a/05, 7a/11, 7a/13,
eren	7b/15, 8a/13, 9a/01, 9b/10,
n. 33a/07	10b/16, 11a/05, 11a/05, 11b/13,
n. olur 21b/18, 22b/02	12a/03, 12a/05, 12a/11, 12a/14,
nām: <i>Ar.</i> isim, ad	12b/06, 13b/04, 13b/11, 13b/14,
n. çıkar 18b/12	14a/09, 15a/21, 15b/03, 15b/15,
n.+ın çıkarup 55b/16	15b/19, 16a/10, 16b/15, 17b/14,
n.+ında 18b/06, 24b/03, 55b/09,	17b/18, 18a/09, 18a/10, 19a/19,
55b/21	19b/15, 20a/21, 20b/02, 20b/07,
n.+la 55b/16	20b/20, 21a/04, 21a/08, 22a/01,
naşb: <i>Ar.</i> tayin olmak, atanmak	22a/08, 22a/09, 22a/11, 25a/01,
n. 5a/14	26b/17, 26b/19, 27a/06, 27b/10,
n. olunup 24b/03	28a/06, 29a/10, 29a/12, 29b/13,
naşihat: <i>Ar.</i> öğüt	31b/04, 31b/13, 31b/21, 33a/09,
n. 15a/13, 16b/11	33a/15, 36a/08, 36a/13, 36a/21,
n.+dür 58a/01	38b/05, 39a/03, 39a/08, 39a/09,
n.+lar 9a/16	39a/10, 39a/12, 39a/15, 39a/16,
nażar: <i>Ar.</i> bakma; göz değme	40a/11, 40a/19, 40a/22, 40b/11,
n. 20a/16	41b/04, 41b/12, 41b/21, 42a/14,
n. buyurup 22a/17, 39a/13	43b/12, 44a/02, 44a/10, 50b/08,
n. ide 44a/01	51a/05, 51a/17, 51a/18, 51a/19,
n. olduğda 18b/08, 20a/13	51b/01, 51b/05, 51b/06, 51b/06,
n. olduğda 4a/04, 6b/13, 6b/19,	51b/07, 51b/07, 51b/16, 52a/06,
7a/01, 8a/15, 15b/12, 16a/10,	52a/08, 52a/09, 52a/14, 52a/16,
18a/18, 19a/16, 19a/20, 20a/01,	52b/02, 52b/05, 52b/05, 52b/12,
39a/10, 40b/03	52b/16, 52b/21, 53a/03, 54b/01,
n. olmaya 22b/03	55a/02, 56a/01, 56a/18, 56b/02,
nāzır: <i>Ar.</i> bakan, gözeten	56b/04, 56b/04, 56b/17, 57b/02,
n. ola 48a/01, 48a/01	59a/01, 59a/02, 59a/02, 59a/03,

59b/02, 59b/02, 60a/01, 62a/03, 63a/01, 65a/02, 65b/01	nev^c : <i>Ar.</i> çeşit, cins n. 2b/11, 14b/13, 56b/20
n. ise 26a/05	nışf : <i>Ar.</i> yarım, yarı n.+ında 23a/22
nedür : nedir n. 18a/18, 23a/08	niçe : nice; nasıl; birçok; ne zaman; hangi n. 4a/03, 5a/16, 5b/21, 6a/13, 9a/16, 10a/01, 10b/08, 10b/10, 10b/14, 12b/02, 12b/07, 12b/21, 12b/22, 12b/22, 13a/01, 15a/22, 15a/22, 15b/01, 15b/09, 15b/10, 18a/11, 21b/13, 22a/13, 22a/16, 22a/19, 22b/16, 25a/22, 25b/10, 25b/22, 26a/08, 28a/17, 32a/10, 33a/03, 33a/04, 39a/04, 39a/05, 44a/21, 50b/03, 50b/03, 50b/04, 50b/06, 51a/13, 53a/20
nefer : <i>Ar.</i> asker n. 5b/07, 28b/07, 30b/17	n.+leri 44b/01
nemçe : Avusturya, Avusturyalı n. 16a/18, 24a/09, 32b/01	n. niçe 1b/05, 2a/17, 3a/21, 5b/04, 9a/14, 9b/16, 11b/22, 12b/01, 12b/20, 18a/03, 18b/13, 20a/17, 20b/12, 20b/19, 22a/11, 26b/10, 29a/03, 29b/19, 30a/01, 31a/17, 33a/02
n. askerinin 32b/13, 41a/18	n.+si 17a/15
n. kâfirleri 1b/09, 4a/21, 27b/03, 58a/01	niçün : niçin, neden, niye n. 15a/07, 21b/11
n. kâfirlerinin 16a/02, 32a/21	nişân : <i>Far.</i> nişan, iz; işaret n. urır mısın 12a/17 n. urmağıla 12a/17, 12a/18 n. yerine 59a/03 n.+ın görüp 16b/04
n. küffârının 51b/17	
nemnāk : <i>Far.</i> nemli, yaş n. 65a/02	
nerd-bān : <i>Far.</i> merdiven n. 6b/15, 7a/03, 18a/21, 18a/22, 49a/04, 49a/04, 49a/04, 55b/19	
n.+dur 54b/03, 55b/01	
n.+ı 19a/09, 27a/18, 27a/18, 49a/04, 49a/04, 53b/05, 53b/08, 53b/09, 53b/10, 55b/19	
n.+lar 27a/16, 56a/20	
n.+ları 18b/14, 19a/03, 27a/14, 53a/19, 53b/04, 54b/01, 55b/18	
n.+larıñ 19a/17	
n.+uñ 19a/14	
nerede : nerede n. 17b/20	
nesneci : şey, küçük şey n.+ye 20a/16	

n.+ını görülmekle 32b/17
niyāz: *Far.* yalvarma, yakarma; dua
n.+ımız 1b/13, 31a/19
niżām: *Ar.* süre; düzen, usul
n. virilen 6a/10
n.-ı ħumbaracıyān 28a/04
n. virdirür 26b/16
n. virüp 30b/18
nuşret: *Ar.* Tanrı'nın yardımı; üstünlük
n. 8a/01, 44a/14
n. virdüm 44a/21
n. virüp 27b/14
nūş: *Far.* içen
n. idüp 44b/01

O

o: o (zamir); o (işaret sıfatı)
o. 17b/19, 26a/09, 32a/07
o. ecelden 42a/22, 43b/20
oba: bölmeli büyük göçebe çadırı;
büyük çadır
o. 34b/06, 34b/06, 35a/04, 35a/04
ocağ(ğ): ocak, yeniçeri teşkilatını
oluşturan odalardan her biri
o. 17a/04
o.+dan 42a/02, 42a/04, 43b/02
o.+larda 39b/07
o.-ı mezbürü 26b/15, 28a/04
o.-ı mezbürün 6a/10
o.-ı mezbürüñ 29a/10
yeniçeri o.+larına 24b/04

oğ(ı)l: erkek evlat
o.+ı 16b/02, 32b/16
o.+u 58a/01
oğuz: saf ve babacan
o. idi 25a/09
ohri: Ohri, Makedonya şehri
o.+de 5a/15
ohri sancağı: Osmanlı'nın Rumeli
Eyaleti'ne bağlı sancak
o.+nda 28a/16
oğud-: okutmak, okuma işini yaptırmak
o.-up 10a/03
ol: o, öbür, diğer
o. 2a/01, 2b/08, 3a/15, 3b/07, 3b/12,
4a/03, 4a/07, 4a/20, 5a/07, 5a/21,
5b/06, 5b/09, 5b/15, 6a/18, 7b/13,
12b/11, 12b/16, 13a/17, 14a/16,
15a/09, 15a/12, 15a/18, 16a/21,
16b/01, 18b/13, 18b/18, 18b/21,
19a/01, 20b/08, 22a/01, 23b/02,
23b/14, 23b/21, 24a/02, 24a/02,
24a/07, 25a/07, 25a/09, 25a/09,
25a/19, 25b/14, 25b/22, 26a/19,
26b/10, 27a/19, 27b/06, 27b/18,
28b/06, 29a/13, 29b/08, 29b/17,
30a/18, 30b/07, 30b/13, 32a/19,
32b/07, 32b/15, 32b/18, 32b/20,
36a/13, 36a/19, 38b/05, 38b/18,
39a/09, 40a/09, 40b/17, 40b/18,
41a/10, 51a/02, 51a/03, 52a/06,
52a/13, 52b/07, 52b/14, 52b/14,
53a/19, 55b/09, 55b/18, 56a/06,

56a/16, 56b/11, 58a/01, 58b/06,
63a/01

ol-: bulunmak, kalmak, ikamet etmek,
eğlenmek; yaratılmak, vücut
bulmak, meydana gelmek

aḥṣām o.-masa 31a/04

āsān o.-a 4a/08, 12a/06, 20b/02,
22a/09

āsān o.-ur 4a/03, 4a/09, 23b/03,
36b/10, 52b/19

bā' iṣ o.-ur 41a/11

baş o.-anları 18b/21, 56a/10

böyle o.-maz ise 53b/13

cem' o.-up 56a/11

emīn o.-a 2b/18

emīn o.-duḡdan 42a/20

emīn o.-maḡ 33b/07

emīn o.-up 33a/11

emīn o.-ur 3a/05

emīn o.-urlar 18b/19

esīr o.-dı 58a/01

esīr o.-uruz 15a/07

feth o.-mca 25a/08

feth o.-ur 25a/23

ḡāfil o.-mayalar 37a/03, 37a/06,
53b/14, 55a/02, 64b/01

ḡāfil o.-mayasın 25a/02, 38b/16,
51a/08, 52b/10, 53a/01

ḡālī o.-mayasın 13b/10

ḡā'il o.-maz 51b/11

ḡarc o.-dı 7b/06

ḡāşıl o.-maḡıla 19a/05

ḡāşıl o.-up 41a/21

ḡāşıl o.-ur 7b/04, 8a/08, 29b/19,
37a/06, 38a/07, 39b/04

ḡavān o.-ur 32a/19

ḡāzır o.-a 27a/03

helāk o.-alar 27b/15

helāk o.-dı 7b/06, 58b/08

helāk o.-dılar 17a/15, 24a/02

helāk o.-ur 53b/14

ḡıfz o.-a 34b/01, 34b/01, 34b/01,
34b/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01,
35a/01, 35a/01, 42b/01, 42b/01,
42b/01, 42b/01, 42b/01, 43a/01,
43a/01, 43a/01, 43a/01

ḡışşedār o.-acaḡ 3a/22

ḡumbaracı o.-anlar 12b/01

ḡumbaracı o.-anlara 15a/13, 50b/11

ḡumbaracı o.-anlardan 19b/19

ḡumbaracıbaşı o.-maḡa 28a/21

icrā o.-a 26b/18

icrā o.-mışdur 56b/22

icrā o.-ur 6a/18

iḡsān o.-maḡ 41b/15

ḡādir o.-duḡım 3a/18, 11b/20

ḡādir o.-duḡca 10b/05

ḡādir o.-mayacaḡım 30a/17

ḡarīb o.-masına 41b/20

ḡarīb o.-masında 40a/13

ḡıtāl o.-up 13a/01, 50b/06

lāzım o.-ur 53a/03

lüzümü o.-anları 29b/07

lüzümü o.-up 2a/18

manzûr-ı 'âlîleri o.-duğda 3a/03,
 6a/08, 17b/16, 20b/03, 39a/14
 me' yûs o.-duğda 5a/03
 me' yûs o.-mağ 23b/12
 metrîs o.-up 3b/13
 minvâl o.-up 44a/02
 minvâl o.-ur 60b/02
 muhâşara o.-duğda 53a/07
 muzaffer o.-up 30a/03
 muzaffer o.-ur 13a/22
 muzaffer o.-ur 2b/06
 münâsib o.-anlardan 42a/04, 43b/02
 münhezim o.-masına 57b/02
 münhezim o.-mazdı 24b/11
 münhezim o.-mışdur 20b/01
 münhezim o.-up 3b/17, 23a/16,
 58b/06
 münhezim o.-ur 36b/01
 müyesser o.-dı 5b/06, 28b/05,
 30b/14, 56a/21
 müyesser o.-up 19a/07, 30a/06,
 44a/14
 müyesser o.-ur 3a/21, 9a/07, 37b/20,
 44a/18, 44b/02
 nâ'îl o.-ur 21b/18, 22b/02
 ne vechile o.-ur 51a/19
 o.-a 15a/17, 22a/10, 27a/04, 27a/05,
 36a/12, 36b/13, 37a/13, 37a/16,
 38a/19, 38b/02, 38b/02, 38b/09,
 39a/21, 40a/16, 40a/18, 40a/23,
 41b/07, 41b/09, 41b/18, 51a/03
 o.-acağın 14a/09
 o.-acağ 31b/16
 o.-alar 2b/16, 12a/04, 33a/13, 40b/02
 o.-an 2a/02, 2a/17, 2b/01, 4a/09,
 5a/03, 5a/10, 5b/17, 7a/16, 7b/19,
 8a/11, 8b/13, 11a/14, 11b/22,
 12b/11, 12b/13, 12b/19, 12b/21,
 13a/17, 14b/18, 15a/01, 16b/01,
 17b/12, 18a/16, 18b/17, 18b/22,
 19a/07, 19b/05, 19b/13, 21b/15,
 25b/04, 25b/16, 26a/20, 26a/21,
 26b/02, 26b/03, 26b/05, 26b/07,
 27b/09, 27b/12, 29b/05, 30a/23,
 30b/03, 31a/09, 31a/19, 31a/15,
 32a/01, 32a/15, 32b/11, 32b/15,
 33a/01, 33a/06, 36a/11, 36a/17,
 36a/20, 36b/13, 37a/14, 37a/18,
 38a/23, 39a/12, 40a/12, 40a/16,
 41b/09, 48a/01, 48a/01, 48b/01,
 48b/02, 49a/04, 50b/12, 52a/17,
 52a/22, 53a/23, 53b/06, 55b/19,
 56a/09, 56a/12, 56a/17, 56a/18,
 56b/13, 58a/01, 58b/01, 59a/03,
 59b/04, 60b/01, 61b/03, 61b/03,
 62b/01, 63a/01, 63b/01, 64a/03,
 66a/01
 o.-anların 33a/02
 o.-aydı 24b/08, 26b/13
 o.-dı 4a/20, 11a/18, 11b/08, 12b/10,
 17b/22, 20a/07, 25b/22, 26a/01,
 26b/11
 o.-dılar 23b/12, 30a/10, 32b/09

o.-duğı 5b/01, 10a/05, 20a/07,
20a/12, 26a/11
o.-duğımda 3a/17
o.-duğımdan 29a/18
o.-duğım 5a/09, 5a/20, 6a/15, 8a/13,
9a/01, 16b/15, 28a/06, 29a/10,
29a/13, 31b/04, 57b/02, 59a/03,
59b/03
o.-duğımdan 3b/10, 11b/18, 37b/13
o.-duğını 55b/22
o.-duğum 9b/19, 11a/03
o.-duğumdan 9b/16
o.-duğca 29a/08, 61a/02
o.-duğda 3a/20, 3b/12, 6a/11, 6a/18,
10a/17, 12a/03, 15b/13, 17a/17,
18b/08, 20a/13, 20b/06, 26b/15,
27b/09, 30a/05, 40b/13, 44a/11
o.-duğdan 36b/05, 37a/15, 43b/18
o.-duğları 9b/15
o.-dum 11a/01, 29a/16
o.-ıcağ 28b/16, 28b/18, 38b/10
o.-ına 21a/12, 26a/03
o.-ınca 12b/04, 44b/05
o.-ınca 41a/10
o.-madı 24b/14
o.-mağıla 14b/13
o.-mağıla 5b/14, 14a/07, 18a/02,
18b/05, 18b/07, 25a/08, 28b/14,
55b/12, 58b/04
o.-mağın 24b/01
o.-mağ 2a/11, 4a/06, 10a/02, 19a/11,
20b/11, 31a/12, 38b/03, 60a/01,
61a/01
o.-mağdan 5b/02, 62a/03
o.-malı 42a/11, 43b/09
o.-maludur 26a/12
o.-mamalıdur 36b/20, 37a/10
o.-masa 24b/16
o.-ması 11b/14, 32a/08, 39a/23
o.-masına 16b/08, 16b/14, 22a/03
o.-masun 56a/04
o.-maya 12a/02, 38b/22, 39b/05
o.-mayınan 25b/05
o.-mayup 14b/11, 14b/16, 30a/12,
33a/12, 40b/01, 40b/12
o.-maz 12a/18, 12a/18, 17b/13,
58b/12, 65a/02
o.-mışdur 9b/05, 15a/03, 20b/01,
29a/21, 29b/03, 33a/15, 56a/14,
62b/01
o.-sa 7a/08, 7a/09, 7a/12, 17a/18,
51a/02, 52a/12
o.-sun 4a/19, 5b/02, 5b/05, 10b/17,
22a/02, 28b/03, 36b/05, 52a/14,
52a/17
o.-up 5b/01, 12b/02, 14b/19, 15b/01,
16a/14, 16a/16, 16a/23, 17a/02,
17a/14, 18b/15, 19a/08, 27b/14,
28a/13, 29a/06, 29b/09, 30a/07,
30b/18, 32b/08, 38b/11, 39b/02,
44a/09, 55b/03, 58a/01

o.-ur 7a/02, 12a/15, 15a/21, 15b/20,
16a/09, 16a/11, 17b/19, 18a/09,
18a/14, 22a/05, 22a/05, 22a/11,
26a/04, 26a/05, 28a/12, 33a/07,
51b/02, 51b/05, 51b/07, 52a/08,
52a/09, 54b/01, 65a/01, 65a/02,
66a/01
o.-ur ise 42a/12
o.-urdı 31a/05
o.-ursa 10b/16, 17b/15, 22a/02,
36b/05, 44a/16, 52a/14, 52a/16
peydā o.-up 18b/06
pīr o.-mışumdur 22a/16
rāhat o.-up 3a/06, 40b/06
sal o.-mış idi 31a/05
sālik o.-up 3a/12
sebeb o.-acağ 41a/02
sebeb o.-anda 16b/08
sebeb o.-ursın 16b/15, 52b/09,
57b/02
sedd o.-up 17b/13
řehīd o.-up 24b/02, 53a/23
tařřīl o.-ur 22a/21
tařvīr o.-anlar 6a/12
tařvīr o.-anlaruñ 9a/11,
tařvīr o.-induğı 3b/20
tařvīr o.-up 36a/03
tāleb o.-an 13a/20, 15b/04, 15b/08,
18a/12, 50b/09
vāķi^ç o.-duğı 25b/17, 53a/02
vāķi^ç o.-madı 41a/17
vāķi^ç o.-mış 21b/06

vāķi^ç o.-mışdur 3a/14, 13b/08,
21a/16, 40a/07
vāķi^ç o.-up 13b/19, 14b/03
vāķi^ç o.-ur 41a/12, 41b/01
vāķi^ç o.-ur ise 41b/21
ziyāde o.-ursa 25a/01, 27a/06
olın-: olunmak
‘āciz o.-dı 14a/06
beyān o.-dı 39a/01, 52b/06
beyān o.-mışdur 17b/05, 40b/11,
54b/01
beyān o.-ur 8a/16, 31b/05
binā o.-duğda 56b/21
cem^ç o.-an 38a/23, 40a/15
dāhil o.-duğda 30a/08,
devīr o.-an 38b/21, 39a/21, 39b/01
devr o.-an 44b/03
devr o.-duğı 40a/20
devr o.-ur 40a/21
fermān o.-mışdum 9b/06
fermān o.-up 12b/15
fetħ o.-dı 9b/07, 26b/10, 30a/07
fetħ o.-duğdan 30a/01
fetħ o.-masına 14a/16, 26a/03
fetħ o.-masını 55b/07
fetħ o.-up 30a/08
ġāfil o.-mamalıdur 10b/15
ġāfil o.-maya 33a/05, 44b/07, 65a/02
ġāfil o.-maz 10b/11
ġaflet o.-maya 2b/20, 4a/05, 7a/18,
7b/07, 7b/14, 8a/15, 10b/22,
13a/23, 21b/18, 41a/02, 49a/04,

57a/01, 57b/03, 58a/01, 58b/13,
 61a/02
 ğazā o.-ursa 20b/08
 hareket o.-dı 19b/18
 hareket o.-duğda 44a/18
 hareket o.-duğdan 22b/20
 hareket o.-mağ 21a/04
 h̄ile-i fāsıdeleri o.-mağıla 1b/08
 hişşedār o.-ur 10b/09
 hükmi o.-ması 6a/09
 icād o.-dı 58b/01
 icād o.-duğı 28a/04
 icrā o.-miş 21b/17
 icrā o.-miş mıdur 14b/03
 icrā o.-up 20b/07
 icrā o.-ur 15b/14, 29a/14
 icrā o.-ursa 9a/13
 ihmāl o.-maya 3a/09
 ihtirāz o.-acağ 10b/10, 10b/14,
 20a/19, 33a/04
 ihtirāz o.-duğı 21a/07
 ihtirāz o.-duğından 21a/13, 21a/16
 ihtirāz o.-up 10b/10
 ihtirāz o.-ur 40a/08
 irād o.-dı 26b/12
 irād o.-duğı 9b/02
 irād o.-mışdur 10b/08, 10b/14
 istihrāc o.-ur 20a/17
 isti' māl o.-duğda 20b/07
 isti' māl o.-up 15b/14
 kırā'at o.-duğdan 56a/12
 kırā'at o.-sun 56a/10
 kırku o.-maz 22b/21
 manzūr-ı 'ālileri o.-duğda 12a/23,
 21a/10, 33a/13, 41b/05
 ma' lūm o.-ur 17b/17, 18a/18,
 19a/21, 20a/04, 40b/03
 ma' lūm-ı sa' ādet o.-a 10b/23
 ma' lūm-ı sa' ādet o.-ur 3a/03, 4a/05,
 6b/19, 12a/23, 13a/14, 15b/13,
 18b/09, 19a/16, 33a/14, 41b/06
 ma' lūm-ı sa' ādetleri o.-duğda 2a/19,
 10a/06, 29a/13, 32b/23
 ma' lūm-ı sa' ādetleri o.-ur 8a/15,
 mekş o.-dı 18a/03
 me'yūs o.-sa 12a/07, 13b/19
 meşveret o.-acağ 9a/16
 meşveret o.-mağ 2a/18, 9a/10
 meşveret o.-up 32b/22
 muhāşara o.-an 4a/06
 muhāşara o.-duğda 16b/21
 muhtāç o.-madı 14a/23
 murād o.-an 53b/03
 murād o.-duğı 5a/13, 7b/01, 8a/04,
 13b/03, 19a/11, 21a/03, 39b/21,
 41b/03, 53b/02
 muzaffer o.-mağ 1b/04, 2a/08,
 10a/01
 mübāşeret o.-a 40b/15
 mübāşeret o.-dı 31a/10
 mübāşeret o.-duğda 8a/01, 36a/09,
 41a/04
 mübāşeret o.-up 2a/21
 mübāşeret o.-ur ise 2b/05

mübāşeret o.-ursa 10a/06
münhezim o.-ması 2b/21
münhezimlik o.-mazdı 24b/09
müzākere o.-up 20a/17
naşb o.-up 24b/03
nażar o.-duğda 4a/04, 6b/13, 6b/19,
7a/01, 8a/15, 15b/12, 16a/10,
18a/18, 19a/16, 19a/20, 20a/01,
39a/10, 40b/03
nażar o.-maya 22b/03
o.-mamışdur 21b/03
peydā o.-dı 52b/02
rağbet o.-up 2b/05, 9a/12
rāhat o.-up 33a/21
revāne o.-duğda 29b/03
ri'āyet o.-ur ise 42a/14, 43b/12
ri'āyet o.-urdu 63a/01
şadā o.-maya 39a/19
sāliyāne o.-an 41b/11
sa'y o.-a 24b/22
sa'y o.-ur ise 4b/02
sebkat o.-mamışdur 22b/06
su'āl o.-duğda 6a/17
su'āl o.-ur ise 4b/16, 21b/04, 21b/08
su'āl o.-ursa 27a/13
taħrīr o.-mişdur 6a/08
taħrīr o.-up 1b/08
taħşīl o.-dı 18a/05
taħşīl o.-duğdan 21a/11
taħşīl o.-ur 39a/11, 39a/14
ta'bir o.-mak 17b/05
ta'bir o.-maz 3b/09, 23a/10
ta'bir o.-ur 20a/03,
ta'rif o.-up 55b/11
ta'yin o.-mişdum 11b/03, 11b/12,
12b/15
ta'yin o.-mişdur 40a/10
ta'yin o.-up 29b/08, 30b/20, 30b/23,
52a/23
taşvīr o.-an 2a/10, 2a/16, 5b/18,
20b/04, 27a/14, 28b/19, 29a/01
taşvīr o.-duğı 22a/22, 39b/22
taşvīr o.-masuñ 20b/12
taşvīr o.-mişdir 16a/09
taşvīr o.-mişdur 1b/06, 4b/05, 4b/11,
6b/13, 7a/01, 7a/06, 8a/14,
12a/22, 13a/13, 39a/06, 39a/10,
39a/13
taşvīr o.-mişdur 39a/17
taşvīr o.-up 22b/04
tedārik o.-duğda 20a/16
tedārik o.-ması 3a/02
tedārik o.-mişdur 40a/09
tedārik o.-ursa 32a/10
tedbīr o.-ması 3a/01
tedbīr o.-mişdur 21a/17
tedbīr o.-ursa 37a/20
tekāsül o.-miş idi 12b/07
te'emmül o.-urlar 20b/08
teslīm o.-duğdan 8b/11,
teveccüh o.-ursa 9b/10
yerinde o.-duğı 32b/21
yolında o.-duğı 2a/19
yürüyüş o.-duğı 27a/01

zıkr o.-an 20b/20, 26a/12, 41b/03

zıkr o.-dı 21a/13, 26b/14

zıkr o.-mişdur 22b/14

olta: *Rum.* balık avlamada kullanılan, ucuna çengelli iğne takılı, çoğunlukla naylon tellerden veya at kuyruğu kılından yapılmış iplik
o. 64a/03

on: on (sayı)

o. 3b/16, 6b/09, 6b/09, 6b/11, 9b/05, 11b/01, 12b/11, 13a/11, 13a/11, 14a/08, 16a/02, 16b/19, 16b/23, 17b/10, 19b/13, 20a/09, 20a/09, 20a/10, 20a/10, 23a/15, 29b/08, 30b/17, 31b/12, 32b/04, 47b/01, 50b/20, 51a/02, 51b/17, 51b/22, 52a/18, 52b/01, 56b/15, 57b/03, 62b/01, 63b/01, 64a/03

onar: on sayının üleştirme sayı sıfatı

o. 17a/23, 17b/10, 62b/01

orada: sözü edilen yerde

o. 31b/19

ordu: ordu, askerın toplandığı, toplu olarak bulunduğu yer, ordugâh, karargâh, makar. *krş.* ordu

o. başmak 3b/10

o.+da 3a/06, 3a/14, 13b/08, 36a/20, 37a/02, 37a/05, 37a/07, 37a/11, 40a/07, 41a/09, 41a/12, 41a/17

o.+nuñ 3a/13, 21a/14, 21a/15, 22b/16, 39b/23

o.+sından 3b/12

ordu: ordu, askerın toplandığı, toplu olarak bulunduğu yer, ordugâh, karargâh, makar. *krş.* ordu

o. 34b/02

o.+da 41a/07

o.+mı 3b/11, 23a/20, 42a/23, 43b/21

o.+nuñ 3b/08, 13b/07, 13b/09, 36a/07, 36a/12, 37a/17, 40a/06

o.+sı 22b/08, 37b/20, 39a/03, 40a/22, 42a/19, 43b/17

o.+sın 21a/21

o.+sını 42a/19, 43b/17

o.+sıñı 3b/07

o.+ya 38b/02, 41a/16, 41b/03

o.+yı 7b/20, 33a/09, 36a/05

o.+yı başmak 4a/21, 7b/12

o.-yı hümâyün 2b/17, 2b/21, 3a/04, 7b/09, 7b/14, 10b/01, 13b/04,

15b/16, 21a/07, 22a/09, 22b/13,

33b/03, 36a/15, 36b/21, 37a/14,

39b/22, 41b/02, 41b/19, 58b/03

o.-yı hümâyüna 21a/05

o.-yı hümâyünda 37a/09, 37a/13

o.-yı hümâyündan 10a/23

o.-yı hümâyündür 10b/03, 10b/04

o.-yı hümâyünü 1b/09, 3b/20, 10b/05,

10b/17, 22b/15, 27b/04, 33b/05,

36b/02, 37a/01, 40a/04, 40b/13,

40b/14, 40b/16, 42a/21

o.-yı hümâyünü başmak 43b/19

o.-yı hümâyünüñ 10b/13, 10b/20,

21a/17, 36a/02, 36a/04, 40b/10

orman: orman, ağaçlarla örtülü geniş alan

o. 32b/14

orta: ara, meydan

o. 40a/15

o.+sında 38b/01

orta kol: yeniçeri örgütünde bugünkü bölük dengi birliklerinin ortasında, merkezde olanı

o. 5b/16, 28b/16

o.+a 5a/18, 28a/20

ortalık: etraf,yer, çevre

o. 16a/16, 39a/20

o.+da 16a/11

‘oşmān ağa: Osman Ağa; Osmanlı’da humbaracıbaşı olan ve yezer ile beraber bazı icatlarda bulunan ağa

o. 16a/04, 18a/14, 58b/01

‘oşmān efendi: Osman Efendi; Osmanlı’da defterdarlık yapmış kişi

defterdār o.+ye 8b/07

otağ: büyük ve süslü çadır *krş.* otağ

o. 39a/11

o.+ı 40a/14

o.-ı hümāyūn 39a/07

ser-‘asker o.+ı 43a/17

serdār-ı ekrem o.+ı 35a/10

otağ: büyük ve süslü çadır *krş.* otağ

o. 38b/01, 41b/14

otlı: otu olan

o. 38b/12

otluk: kuru ot; otu bol yer

o. 38a/08

otur-: oturmak

o.-a 24b/23, 38b/01

o.-urken 58a/01

otuz: otuz (sayı)

o. 7a/17, 32b/04, 51a/22

otuz biñ: otuz bin (sayı)

o. 23a/12

otuz iki: otuz iki (sayı)

o. 4a/19

o.+nci 23b/18

Ö

öğren-: öğrenmek

ö.-miş 13b/06

‘öm(ü)r: *Ar.* ömür, hayat

āhīr-i ‘ö.+ümüzde 11a/01

‘ö. 12b/01, 15b/11, 30a/20

‘ö.+ini 29b/01

‘ö.+lerin 29a/05

‘ö.-i devletlerine 11a/15

ṭūl-i ‘ö. 11b/13

öñ: ön; önce, mukaddem, evvel; arka karşıtı

ö.+inde 26a/10, 30b/23

ö.+ine 24b/07

ö.+ünçe 27a/16, 27a/21, 49a/04, 53b/05, 56a/20

ö.+ünde 15a/11, 52b/18

ö.+ünden 24a/01, 51a/11

ö.+üne 16a/02, 17b/13, 44a/09,
51b/11

örül-: örülmek; örme işi yapılmak

ö.-üp 66b/02

öyle: öyle, o şekilde

ö. 9b/09, 29b/10, 29b/22

ö.+dür 2a/12

özi şuyı: Özi Nehri; Dinyeper de denilen

Ukrayna'da bir nehir

ö. 25a/14

özr: *Ar.* özür; bahane

ö. eyledi 14a/11

P

pāçavra: *Far.* paçavra, kirli bez

çengelli p. 66b/03, 66b/03, 66b/03

p. 5b/20, 29b/06, 38a/17, 53a/12,
66b/04

p.+lar 40a/18 , 41b/09, 53a/08

p.+nuñ 51b/02

paçarızlık: çaparızlık, güçlük,

çapraşıklık

p. 58b/12

pādişāh: *Far.* padişah, hükümdar

p.+ımuş 9b/03, 11a/14, 12b/09,
29a/19, 29b/21

p.+ımuşu 11b/12

p.+ımuşuñ 11a/16, 56a/07

p.+um 18b/10

p.+uñ 6a/18, 28a/14, 29a/14

p.-ı 'ālem-penāh 14a/21, 18b/03,
28a/12, 55b/06, 55b/12

selef-i p.+lar 14b/02

pādişāhī: *Far.* padişaha ait

devām-ı devlet-i p.ye 30b/20

hizmet-i p.+de 10a/10, 33a/01

p.+fermanı 11b/02

uğur-ı p. 9a/19

uğur-ı p.+dür 9b/10

palanqa: *Mac.* ağaç ve toprakla

yapılmış, hendekle çevrilmiş

küçük hisar

lipova p.+ sı cenginde 25b/19

pāre: *Far.* parça; sayı, bölüm

p. 16a/02, 16b/23, 51b/23

p. idüp 15a/10

p.+ler 49a/04

pārele-: *Far+T.* parçalamak

p.-yin 52a/20

p.-yüp 19b/06, 19b/14, 52b/01,

56b/06, 56b/16

pārelen-: *Far.+T.* parçalanmak

p.-dügi 19b/23, 20a/01, 64a/03

p.-memişdür 64a/01

p.-üp 64a/03

p.-ür 20a/12, 38b/15, 44b/07, 61b/03,

62b/01, 63a/01

parmaqlık: dik ve biraz aralıklı olarak

yan yana dizilmiş tahta, demir vb.

çubuklarla yapılmış bölme veya

korkuluk

- p. 4b/06, 12a/08, 13b/20, 24b/04,
37b/12, 44a/10
p.+lar 45b/02, 45b/02, 45b/02
- paşa:** Osmanlı Devleti zamanında
yüksek sivil memurlara ve
albaydan üstün rütbede bulunan
askerlere verilen unvan
p. 11b/04, 52a/23, 55b/21
p.+lar 10a/21
p.+ları 18b/20, 44a/04, 44a/05,
56a/09
- pāzārcı:** değişik günlerde kurulan
pazarlarda mal satan kimse
p.+lardan 37a/12
- peder:** *Far.* baba
p.+im 56a/06
p.+ime 55b/23
p.+imi 18b/09
p.+imüz 55b/11
p.+üm 6b/16, 18a/23, 18b/05,
55b/02, 55b/08, 55b/14
- pek:** sert, katı
p. 66a/02
- perākende:** *Far.* dağımık, dağıtma
p. 10a/19
- pergār:** *Far.* pergel
p.+dur 60a/02
- perīṣān:** *Far.* dağımık, karışık
p. 7b/15
- perīṣānlık(ğ):** *Far.+T.* dağımıklık,
karışıklık
- p. 3a/14, 13b/08, 40a/07, 41a/12,
41a/17, 41b/01
p.+ı 21a/15
- pesendīde:** *Far.* beğenilmiş, seçilmiş
p. idüp 39b/17
- peşrev:** *Far.* binyüzcüler, yani yalnız bin
yüz gezlik menzil atışlarına
katılan kemankeşlerin kullandığı
bir çeşit ok
p. 65a/02
- peydā:** *Far.* meydanda, açıkta
p. 28b/20
p. eyledüğümüzi 56b/14
p. eylemeleri 28b/04
p. eylemiş 1b/11, 27b/02, 27b/05,
27b/07
p. eylemişler 24a/06
p. eylemişlerdür 24a/09, 50b/16
p. eylemişümdür 17b/08
p. iderler 6a/14
p. idüp 5b/04, 16a/05, 39b/10,
39b/13, 51b/20, 56b/05
p. olındı 52b/02
p. olup 18b/06
- pīr:** *Far.* yaşlı, ihtiyar
p. 9a/15, 11a/01, 22a/16
- piştov:** *Bulg.* Osmanlı ordusunda bir
süre kullanılan, paçavrayla
sıkıştırılmış barutu horozunda
bulunan çakmak taşı ile ateşleyip
kurşun bilyeyi atan, kısa namlulu,
tek atış yapılabilen bir tür tabanca

p. 16b/02
porvāt: *Rus.* kesim, derece
p. 51a/05, 59a/01
prūd şuyı: Prut Nehri; Tuna Nehri'nin Ukrayna'nın batısından kaynağını alan, Moldova ve Romanya'dan geçen bir kolu
p. 8b/01
pūrūt şuyı: Prut Nehri; Tuna Nehri'nin Ukrayna'nın batısından kaynağını alan, Moldova ve Romanya'dan geçen bir kolu *krş.* prūd şuyı
p. 12b/14
p.+nda 12b/06
pür-taqsır: *Far.+Ar.* kusurlu, kabahatli
haķir-i p. 12b/18, 50b/02
püskürme: etrafa dağılarak giden top çeşidi
p.+ler 31b/15
p.+lerle 32a/12

R

rabbe'l-‘ālemīn: *Ar.* alemlerin rabbi
r. 2a/06, 2b/02, 11a/10, 28a/03, 31b/02, 37b/04
raġbet: *Ar.* istek, arzu
r. eylemekde 28a/14
r. olunup 2b/05, 9a/12

raġmen: *Ar.* -diġi halde, ise de, amma, yine de
r. 5b/04, 6a/12, 29a/03
rāhat: *Ar.* rahat, tasasız,
r. ola 37a/13
r. olunup 33a/21
r. olup 3a/06, 40b/06
rahāvīl kal‘ası: III. Ahmet döneminde fethedilmiş Gürcistan'da bir kale
r. 11a/19
rahmetullāhi ‘aleyh: Allah'ın rahmeti - onun- üzerine olsun!
r. 4b/14, 5a/05, 5a/21, 19a/08, 28a/08, 53b/01
rāķoviçse: Macar Kralı II. Ferenc Rákóczi (1676-1735)
r. oġlı 16b/02, 32b/15
r. oġlu 58a/01
ramadanikov: Rus komutan
r. 23b/13
refāhiyyet: *Ar.* bolluk, bereket
r. 19b/15, 56b/16
reh-nümālīķ: *Far.+T.* yol göstericilik
r. eyledüm 9a/16
r. idüp 11a/02
reis: *Ar.* baş, başkan
r. çadırı 34b/08
resm: *Ar.* resim
r. idüp 19a/17
r.+i 39b/07
revāne: *Far.* giden, yürüyen
r. olınuķda 29b/03

rıd̄vānullāhi ‘aleyhim ecma‘in: Allah’ın
rızası hepsinin üzerine olsun

r. 2b/10, 3a/08, 31a/22, 33a/18

rıd̄vānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in:

Allahü teala, hepsinden razı olsun

r. 2a/05, 21a/23, 23a/04, 27b/17,
40b/04, 53a/17

ri‘āyet: *Ar.* saygı, uyma

r. 27b/20

r. olunurdu 63a/01

r. olunur ise 42a/14, 43b/12

rodos kal‘ası: Rodos Kalesi

r.+nuñ 4b/17

r.+ñı 14b/05

rūḥ: *Ar.* can; öz

r.+ıdır 10b/02

ruḥṣat: *Ar.* izin, müsade

r. bulup 24b/01

rūmeli: Rumeli *krş.* rümili

r. ‘askerü 25b/21

r. ‘askerlerine 38b/19

r. ‘askeri 44a/03

r. paşaları 44a/04

r. beglerbegisi 25b/23

rūmili: Rumeli *krş.* rümeli

r. 10a/22

rüsvālık: *Far.+T.* rezillik

r.+lar 31a/04

ma‘lūm-ı s. 6b/19, 10b/23, 12a/23,
13a/14, 15b/12, 18b/08, 19a/16,
33a/14, 41b/06

ma‘lūm-ı s.+leri 2a/19, 3a/03, 3a/19,
4a/05, 7a/02, 8a/15, 10a/05,
26b/13, 29a/13, 32b/23

zamān-ı s.+lerinde 11a/16, 11b/18,
28a/08

sā‘at: *Ar.* vakit

s. 24a/14

şabāḥ: *Ar.* sabah

ş. 16a/19, 32b/02, 58a/01

sābık: *Ar.* eskiler, daha eski

s.+lar 24a/06

şaç-: saçmak, etrafa dağıtmak

āteş ş.-ar 17a/22, 17a/23, 47b/01

şaçıl-: saçılmak

ş.-up 64a/03

ş.-ur 47a/03

şaçma top: saçma, serpme şeklinde top;
mermi

ş.-vārī 16b/06

ş. 38a/01

ş.+lar 21a/20, 37a/16, 40a/03

şadā: seda, ses

ş. eylemedi 3b/07

ş. olunmadı 39a/19

sāde: *Far.* sadece

s. 6a/06, 29b/11, 49a/04, 49a/04

şaded: *Ar.* yakınlık, niyet

ş.+i 37a/01

ş.+imüz 15a/05

S

sa‘ādet: *Ar.* mutluluk

- ş.+ler 21b/06
- şadr-ı a'zam:** *Ar.* Osmanlı Devleti'nde başbakan, veziriazam
ş. 14a/15, 23b/09
- şag̃ kol:** yeniçeri örgütünde bugünkü bölük dengi birliklerinin sağda olanı
ş. 5b/15, 28b/16, 44a/04
ş.+a 5a/14, 28a/15
- şahābe:** Hz. Muhammed'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar
ş.-yi gūzān 3a/08, 21a/23, 23a/03, 40b/04
- şāhib:** *Ar.* sahip; bir işi yapmış olan, bir işe hünere olan
ş.-i ūstād 15a/17
- şāhib-i devlet:** *Ar.* sadrazam; talihli
ş. 4a/18
ş.+e 8b/07
- şahrā:** *Ar.* çöl
ş. 36b/21
- sā'ir:** *Ar.* seyreden; diğer; başka
s. 13b/04, 15a/10, 18a/11, 22b/12, 25b/21, 29b/06, 29b/13, 31a/12, 37b/10, 38b/20, 39a/12, 41b/12, 56a/09, 56a/11, 65a/02
s.+i 23b/17
s.+leri 65b/01
- saḡar:** ince söğüt dallarından örülmüş büyük saman sepeti
s. ḡumbarası 20a/09, 62b/01
- şakın:** sakın
ş. 18b/17
- şakla-:** saklamak
ş.-duğı 7a/19, 14b/23, 36a/11, 36b/14, 57b/03
ş.-miş 4b/09, 12a/09, 14a/01, 37b/14
ş.-r 38b/10, 39b/01
ş.-salar 3a/06, 21b/02, 23a/01, 33a/20, 40b/06
- sal:** sal; birçok kalın direk yan yana bağlanarak yapılan, düz ve korkuluksuz deniz veya ırmak taşıtı
s. 16a/05, 31a/05, 51b/15, 51b/19, 66b/01, 66b/02, 66b/02
- şal-:** salmak
ş.-ar 51a/02, 51a/03
ş.-ıvirmedi 41a/16
ş.-ıvirsün 25b/05
ş.-ıvirüp 54b/01
- şālih paşa:** Salih Paşa; XVIII. yüzyılda Osmanlı ordusunda komutan
ş. 52a/23
tāfār ş. 11b/03, 19b/12, 56b/15
- sālik:** *Ar.* bir yola giden, bir yolda giden s. olup 3a/12
- şalkı:** gevşek, düşük, eğri, dengesiz
ş. 51a/03
- şallallāhu 'aleyhi ve sellem:** Allah ona salat ve selam olsun
ş. 37a/23

şallallāhu te‘ ālā ve sellem: Allah’ın salat ve selamı üzerine olsun

ş. 40b/21

şallallāhu te‘ ālā ‘aleyhi ve sellem:

Allah’ın salat ve selamı üzerine olsun

ş. 2a/02, 2b/09, 20b/16, 27b/16, 31a/21, 53a/16

sālyāne: *Far.* bir yılda alınan vergi

s. idüp 38a/09, 38a/13

s. olunan 41b/11

şaman: saman

ş. 38a/09

şamanlı: samanlı

ş. 38b/12

şan-: sanmak

ş.-urlar 15a/05, 55b/19

şan‘at: *Ar.* sanat, ustalık, marifet

ş. 18a/18, 39b/18

ş.+a 13a/20, 15b/04, 50b/09

ş.+dan 7a/18

ş.+dur 26a/09, 59a/03

ş.+ı 12a/14, 15a/03, 15a/21, 15b/08, 22a/11, 50b/01, 60a/01

ş.+ıñı 18a/13

ş.+lar 12a/21

ş.+larda 12a/15

ş.+ların 5b/19, 12b/21, 50b/03

şānī: *Ar.* ikinci

iskender-i ş.+dür 29a/20, 29b/22

faşlı ş. 13b/17

halīfe-i ş. 12b/19, 33a/06, 50b/02

saña: sen zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi

s. 19a/01, 27a/22, 49a/04

şaplan-: saplanmak, hızla batmak

ş.-ur 31b/14

şaplu: sapı olan

ş. 24a/04

şarf: *Ar.* harcama, gider

ş. idecek 56b/02

ş. idüp 19b/02, 19b/07, 26a/06, 56b/07

şarıl-: sarılmak

ş.-duğda 14a/06, 18a/20

ş.-mağ 13b/03

ş.-up 7b/01, 13b/18, 19a/05, 44a/17, 53a/19

şat-: satmak

söz ş.-arlar 63a/01

sa‘y: *Ar.* gayret, çabalama

s. 25a/12

s. ide 15a/15

s. ideler 36b/07

s. iderler 29a/02

s. idesin 23b/04

s. idüp 23b/03, 29a/06

s. itdirdesün 4a/01

s. olma 24b/22

s. olunur ise 4b/02

s.+leri 11b/16

şay-: saymak

gün ş.-mağa 25a/11

sebeb: *Ar.* sebep, neden

- s. 9b/02, 16b/08, 16b/14, 18b/07,
28b/01, 29a/16, 41b/20
- s. olacak 41a/02
- s. olursın 52b/09, 57b/02
- s.+den 32b/20, 40a/09
- s.+i 20b/13
- s.+iyle 12b/10, 14a/22
- s.-i mevcūdat 2a/02
- sebkat:** *Ar.* geçme, ilerleme
- s. eyledi 8b/03, 12b/17
- s. eylemiş 12a/01
- s. eylemiş degüldür 20b/13
- s. eylemişdür 4b/15
- s. idüp 8b/11, 14b/02
- s. olunmamışdur 22b/05
- sedd:** *Ar.* set; kapanma
- s. olup 17b/13
- sefer:** *Ar.* sefer, savaş
- gürcistān s.+inde 19b/08, 52a/20
- s. 10a/04, 19b/09, 55b/16, 56b/09
- s. eylemek 19a/11, 53b/02
- s. eylemiş 2a/14
- s. virmiş 20a/18, 22a/20
- s. virüp 10a/11
- s.+in 8b/06
- s.+inde 56b/09
- s.+inden 8a/17
- s.+üm 18b/12
- s.-i hümāyūn 1b/03, 2b/03, 11b/21,
12a/02, 20a/15, 22a/19, 53a/02
- s.-i hümāyūna 2b/14, 52b/11, 53a/04
- s.-i hümāyūnda 13b/02, 29b/02,
29b/04
- umūr-ı s.+i 2b/13
- sekiz:** sekiz (sayı)
- s. 3b/06, 3b/07, 3b/12, 10a/11,
48b/01
- seksen:** seksen (sayı)
- s. 29b/04
- s. biñ 16a/14
- s. bir 28b/08
- selāmet:** *Ar.* korku ve endişeden uzak
olma
- s. 64a/03
- selef:** *Ar.* bir yerde, bir iste, bir vazifede
başka birinden önce bulunmuş
olan kimse
- s. 6a/01, 12b/23, 15a/23, 50b/05,
50b/15
- s.-i pādişāhlar 14b/02
- sen:** sen *krş.* señ
- s. 18b/22, 25a/20
- s.+den 18b/10, 18b/23, 55b/13
- s.+sin 56a/13
- sene:** sene, yıl
- s. 18a/23, 20a/18, 22a/20, 55b/02
- s.+de 30b/21, 43b/14
- s.+dür 10a/11
- s.+lerde 2a/14, 2b/13
- s.+sinde 16a/11, 28b/09, 58a/01,
58b/02
- s.-yi mezbūrede 31a/11

- s.-yi mübârekde 12b/06, 14a/18,
19b/17, 24a/06, 27b/07, 29b/01,
42a/16
- señ:** sen *krş.* sen
s. 21b/14
s.+den 56a/15
- sepet:** *Far.* sepet
s.+ler 28b/04
- sepet humbara:** sepet humbarası
s.+larıdur 61b/03
s.+larınuñ 62a/03
s.+sı 5b/19, 6a/20, 13a/15, 14b/22,
18a/10, 20a/06, 38a/21, 51a/18,
51a/22
s.+sıdur 62b/01
- ser-^ç asker:** *Far.+Ar.* asker ve ordu
kumandanı
s. 18b/15, 19a/07, 19b/13, 31a/09,
38a/22, 39a/11, 41b/13, 53a/23,
56b/09
s. idi 3b/02, 11b/03, 11b/10, 17a/02,
19b/09, 23a/06, 23b/14, 32b/19
s. idüp 55b/21
s. olan 56a/12
s. otağı 43a/17
s.+i idi 52a/04
s.+imüz 52a/22
s.+üm 18b/22
s.+üñ 40a/14
- serdâr-ı ekrem:** başkumandan
s. otağı 35a/10
- serdengeçdi:** savaşta düşman arasına
dalmak için gönüllü yazılan asker
krş. dalkılıç
s. 6b/11, 24b/03, 38b/16, 42a/04,
43b/02, 48b/02
s.+ler 8a/11, 17a/03, 17a/08, 27a/01,
44a/03
s.+lere 38b/18
- ser-güzeşt:** *Far.* serüven, birinin
başından gelip geçen şey
s.+im 8a/16, 29a/17
- ser-hadli:** *Far.+Ar.* serhatli, huhutlu,
sınırlı *krş.* ser-hadlü
s. 16a/21, 32b/06, 58a/01, 58a/01
- ser-hadlü:** *Far.+Ar.* serhatli, huhutlu,
sınırlı *krş.* ser-hadli
s.+ler 16b/03
- ser-ḫalife:** *Far.+Ar.* başhalife
s. idüm 32b/20
- sev-:** sevmek
s.-digi 31a/21
- şevâb:** *Ar.* sevap; Allah tarafından
mükâfatlandırılan hareket
ş. 29a/09
ş.+a 20b/08, 21b/17, 22b/02, 33a/07
ş.+dan 21b/17
ş.+lar 29b/19
- sevdâ:** *Far.* sevda; istek
s.+sındadur 22b/15
s.+ya 40b/18
- sevgili:** sevgili
s. 2a/03

- seyr:** *Ar.* yürüyüş, gezme
s. idüp 25a/22
- seyyid-i kâ'inât:** Hz. Muhammed
s. 37b/06, 53a/16
- seyyidü'l-mürselin:** Hz. Muhammed
s. 2a/04, 28a/03, 31b/02, 37b/08
- seyyidü'l-kevneyn:** Hz. Muhammed
s. 2a/07
- şıçan yol(ı):** lağım yolu veya buna benzer yer altı yolu
ş. 26a/08, 26a/13, 26a/13, 31b/19, 31b/20
ş.+ları 26a/07, 32a/10, 32a/11
ş.+larını 26a/10
- şifat:** *Ar.* sıfat, hal
ş.+ların 15a/22
- şihhat:** *Ar.* sağlamlık; doğruluk
ş.+i 32b/22
- şık:** benzerleri veya parçaları arasında çok az aralık bulunan, seyrek karşıtı
ş. 7b/15
- şıkça:** oldukça sık
s. 22b/10
- şıkıl-:** sıkılmak, sıkma işi yapılmak
s.-up 13a/04
- sīdvār kâl'ası:** Sidvar Kalesi, Macaristan'daki Zigetvar Kalesi olmalıdır
s.+n 14b/07
s.+nuñ 4b/19, 38a/11
- sikke:** *Ar.* madeni para
s.+ler 51a/10, 51a/12
s.+lerden 51a/15
s.+leri 51a/10
- silahdār:** *Ar.+Far.* silahları muafaza eden memur
s. çadır 35a/08
- sindür-:** sindirmek; sinmesini sağlamak veya sinmesine sebep olmak
s.-mek 32a/18
- sipāh:** *Far.* asker
s. çadır 34b/10
- siper:** *Far.* gizlenilip savaşılacak yer veya şey
s.+ler 16a/06
- şit:** *Ar.* çatırtı, patırtı
s. 39a/19
- sitem:** *Far.* zulüm, eziyet
s.+lerin 22a/16
- siz:** çokluk ikinci kişi zamiri
s. 44a/20
s.+e 44a/20
- şoqaq:** *Ar.* sokak, çarşı, Pazar,
ş. şoqaq 32b/05
- şol qol:** yeniçeri örgütünde bugünkü bölük dengi birliklerinin solda olanı
ş. 44a/04
ş.+a 5a/16, 28a/17
- şoñra:** sonra; daha ileri bir zamanda, müteakiben, önce karşıtı
ş. 3b/12, 3b/21, 4a/19, 4a/19, 5b/12, 7b/20, 8a/08, 8b/10, 8b/11,

13b/15, 14b/06, 15a/10, 17a/05,
20a/12, 21a/11, 21a/22, 22a/04,
22a/23, 22b/19, 22b/20, 23a/11,
23b/10, 24b/19, 27b/08, 28b/13,
30a/01, 32b/02, 36b/05, 37a/15,
39b/02, 40b/15, 41b/14, 42a/20,
43b/18, 49a/04, 51a/06, 51a/14,
56a/05, 56a/12, 56b/19, 59a/01,
62b/01

sor-: sormak

s.-duğda 14b/18

sök-: sökmek, çıkarmak

s.-üp 24b/07

söyle-: söylemek

s.-di 24b/06

s.-mezler 21b/14

s.-se 39b/17

söyün-: sönmek

s.-mek 48b/01

söz: söz

s. söyledi 24b/06

s.+ine 24a/22, 24b/12

s. şatarlar 6a/04, 12a/16, 63a/01

şu: su

ş. kenârında 19b/05

ş. çıkar yer 7a/08, 17a/16

ş. çıkısa 52a/11

ş.+dan 17b/17, 18a/07, 31b/08

ş.+dur 31b/06

ş.+lar 32a/07

ş.+ların 56a/04

ş.+larınuñ 31b/06

ş.+ya 24a/02

su 'âl: Ar. soru

s. 15b/07

s. buyurılır ise 14b/03, 17b/20,
29a/12

s. eyledükde 52a/04

s. eylemez 15a/04, 51b/01, 63a/01

s. ider 39b/19

s. olınuğda 6a/17

s. olunursa 27a/13

s. olunur ise 4b/16, 21b/04, 21b/08

şuçuk(ğ): ağacın yeşil dalından yapılan,

su fişkirtmeye yarayan bir araç

lağım ş.+ı 52b/04

ş.+ların 17a/13

şuda kal'ası: Suda Kalesi; Girit'te

Hanya şehrine yakın bir kale

ş.+na 30b/07

ş.+nda 30b/18

ş.+nı 8b/18, 30a/23

ş.+ñı 8b/13

şuğrā: Ar. daha küçük

ş. 3a/10

şulan-: sulanmak; su tedarik etmek

ş.-up 18b/16

şulh: Ar. barış; rahatlık

ş. 16a/11, 16a/12, 16b/09, 58a/01

sultān aḥmed ḥān gāzī: Osmanlı

padişahı Sultan III. Ahmet, *krş.*

gāzī sultān aḥmed ḥān

s. 9b/03

sultān ibrahīm hān: 1640-1648 yılları
arası Osmanlı Padişahı Sultan
İbrhim Han

s. 6b/17, 18b/01, 55b/03

sultān muḥammed hān gāzī: 1648-1687
yılları arası Osmanlı Padişahı
Sultan IV. Mehmet

s. 5a/04, 5a/20, 14b/12, 24a/12,
28a/07

s.+nüñ 26a/16

sultān muştafā gāzī: 1695-1703 yılları
arası Osmanlı Padişahı Sultan II.
Mustafa *krş.* sultān muştafā hān
gāzī

s. 25b/20

sultān muştafā hān gāzī: 1695-1703
yılları arası Osmanlı Padişahı
Sultan II. Mustafa *krş.* sultān
muştafā gāzī

s. 52a/02

sultān selīm hān: 1566-1574 yılları arası
Osmanlı Padişahı Sultan II. Selim

s. 4b/18, 14b/07, 14b/09

s. gāzī 38a/10

s.+dan 42a/07, 43b/05

s.+uñ 4b/21

sultān süleymān: 1520-1566 yılları arası
Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan
Süleyman

s. 42a/07, 43b/05

s. hān 4b/16, 14b/04

s. hān gāzī 4b/13

şüret: *Ar.* biçim, görünüş; yol

ş. 14a/18, 17b/16, 18a/07, 20a/13,
65a/01

ş.+de 17b/18, 40a/21, 55a/02

ş.+dür 14a/17, 56a/22, 56b/18,
57b/02, 61b/03, 61b/03, 62b/01,
64a/01, 64a/03, 66a/01

ş.+i 19b/16, 19b/23, 19b/23, 36a/03,
52a/07, 52b/06

ş.+idür 55a/02, 62a/03

ş.+in 21a/09

ş.-i kār-hāneye 18a/17

ş.-i mezbür 44a/15, 54b/01, 57b/02

ş.-i mezbürda 39a/08

ş.-i mezkürede 21a/06

sünnet: *Ar.* Hz. Muhammed'in sözleri,
isleri ve tasvibleri

s.+dür 9a/10

sür-: sürmek; devam etmek, ilerlemek;
uzaklaştırmak; yürütmek; ovmak;
karıştırmak

s.-er 17b/14

s.-eydi 12b/11

s.-mez 23b/03

s.-üp 17a/10

toprak s.-dükde 5a/02, 27b/08

toprak s.-mege 8a/10, 14a/13, 39b/05

toprak s.-megile 26a/03

toprak s.-mek 1b/11, 4b/09, 8a/04,
14a/23, 27b/02, 27b/05, 32a/04,
37b/17, 39b/21, 41b/02, 43b/18

toprak s.-menüñ 4b/05, 4b/15, 8a/09,
12a/10, 14a/02, 14a/08, 14b/01,
14b/17, 18a/04, 37b/01, 37b/15,
38b/23, 42a/05, 42a/20, 43b/03

toprak s.-sek 32a/14

toprak s.-üp 4b/17, 4b/20, 5a/01,
14b/06, 14b/08, 14b/11, 14b/14,
14b/16, 38a/12, 42a/17, 43b/15

sürmeklik: sürme işini yapma

toprak s.+de 39b/06

sürül-: sürülmek, sürme işine konu
olmak veya sürme işi yapılmak

s.-en toprak 45b/04

süvār: *Far:* ata binmiş, binici

s. 25a/18

Ş

şāhī: *Far:* Osmanlı'da bir çeşit top

ş. 42b/04, 42b/04, 42b/04, 42b/04,
42b/04, 42b/04, 43a/03, 43a/03,
43a/03, 43a/03, 43a/03, 43a/03

ş. top 7b/18, 22b/18, 38a/01, 67a/01,
67a/01, 67a/01, 67a/01, 67a/01,
67a/01, 67a/01, 67a/01, 67a/01,
67a/01, 67a/01, 67a/01

ş. toplar 21a/19, 33a/16, 34b/05,
34b/05, 34b/05, 34b/05, 34b/05,
35a/03, 35a/03, 35a/03, 35a/03,
35a/03, 35a/03, 37a/16, 39a/05,
40a/02

ş. toplar idi 58b/07

şāhīn muhammed paşa: Elmas Mehmet

Paşa; 2 Mayıs 1695 - 11 Eylül
1697 tarihleri arasında iki yıl dört
ay on gün sadrazamlık
yapmış Osmanlı devlet adamı

ş. 26a/01

şām: Şam, Suriye'nin başkenti

ş. 11b/10, 52b/22

şarānpo: *Mac.* kara yollarının kenarında

yol düzeyinden aşağıda kalan
bölüm

ş. 4b/06, 13b/21, 16b/18, 37b/12,
44a/10, 52a/13

ş.+lleri 24b/06

ş.+vārī 31b/10

şaş-: şaşmak

ş.-dı 25b/08

ş.-up 58a/01

şaşır-: şaşırarak

ş.-mak 62a/03

şaşkınlık(ğ): şaşkınlık

ş. 38a/07, 39b/04

ş.+ından 30a/13

şaşkınlık: şaşkınlık

ş. 7b/04, 8a/08, 19a/05

şehādet: *Ar.* şehitlik

cām-ı ş. 44a/13

cām-ı ş.+i 44b/01

şehīd: *Ar.* din veya yüksek bir ülkü

uğrunda ölen kimse

ş. oldu 26a/01

ş. olup 19a/08, 24b/02, 53a/23

- ş. olur 22a/05
- şehrübān kal'ası:** Şehrübān Kalesi
Gürcitan'da bir kale
- ş. 11a/21
- şekl:** *Ar.* şekil, biçim
ş.+indedür 25b/16
- şenta mu'ārekesi:** Zenta Savaşı olarak
da bilinen 1697 Osmanlı-
Avusturya savaşı
s.+nde 32b/02
- şer:** *Ar.* kötülük
ş. 41b/21
- şer'-i şerîf:** İslam şeriati
ş.+e 11b/16
- şerîf:** *Ar.* şerefli, mübarek
ḥaṭṭ-ı ş. 56a/10
ḥaṭṭ-ı ş.+i 18b/21, 55b/23, 56a/08
murād-ı ş.+leri 10a/16
- şeremet:** cesaretli; inatçı
ş. 23b/15
- şevketlü:** *Ar. +T.* şevketli
ş. 9b/03, 11a/14, 12b/08, 14a/20,
29b/21
- şey'(şey):** *Ar.* madde, eşya, nesne
ş. 25b/02, 33a/12, 40b/01
ş.+den 10b/04, 24b/20
ş.+dür 7a/18, 36b/14, 41a/02, 53b/14,
55a/02, 57b/03, 60a/01, 61a/02,
62b/01, 64b/01, 66a/01
ş.+e 11a/07
ş.+i 51b/11
- ş.+ler 5b/04, 6a/14, 9a/16, 20a/17,
22a/13, 27a/22, 27b/01, 28b/20,
29a/03
- ş.+lerden 10b/10, 18a/14, 20a/20,
28b/19, 33a/04
- ş.+lerdür 14b/23, 15b/11, 20a/04,
36a/11
- ş.+lere 20a/20
- ş.+leri 11b/23, 20a/19, 20b/12,
33a/01
- ş.+lerin 20b/21, 29a/01
- ş.+lerüñ 22a/19
- şey'î:** *Ar.* nesne
ş. 39b/08
- şimden:** şimdiden; içinde
bulduğumuz zamandan
başlayarak
ş. şoñra 24b/19
- şimdi:** buna göre, şu hâlde, artık; şimdi
krş. imdi
ş. 5a/07, 5b/08, 6a/02, 6a/19, 13a/18,
15a/02, 17b/03, 23b/15, 24a/09,
26a/19, 26b/10, 27b/05, 28b/07,
42a/09, 43b/07, 50b/14, 51a/20,
52b/12, 52b/13
ş. degüldür 14a/14
- şimdiki:** içinde bulunulan anda olan
veya yapılan
ş. 10b/11, 25a/10, 42a/15, 43b/13,
50b/16, 60a/01
- şimşîr:** *Far.* kılıç
tiğ-i ş.+ 27b/15

şu: Şu (işaret sıfat ve zamiri)

ş. 25a/19, 38b/04, 52a/20

şübhe: *Ar.* şüphe, kuşku

ş. 22a/03

şürü': *Ar.* başlama

ş. 19b/07

T

tā: *Far.* kadar, dek, değin

t. 5b/12, 20b/08, 22b/02, 26a/08,
28b/12, 29a/09, 29b/18, 38b/10,
39b/01

ta' accüb: *Ar.* şaşakalma

t. 21b/12

t. eyledi 52a/03

tabāqa: *Ar.* tabaka, kat, katman

ṭ. 14a/08

tābe serāh: "toprağı, kabri iyi ve temiz olsun!" manasına ölen için edilen dua

t. 4b/17, 4b/18, 6b/18, 14b/07,
14b/10, 18b/02, 24a/12, 38a/11,
52a/03, 55b/04

ta' bīr: *Ar.* ifade, anlatma

t.+i 29b/17

t. olunur 17b/05, 20a/03

t. olunmaz 3b/09, 23a/10

tābūr: berkitilmiş tabya ve sığınak, ordugâh

ṭ. 3b/08, 6b/01, 6b/05, 13a/10,
13a/15, 13b/10, 15a/01, 15b/16,

17b/06, 17b/09, 22b/10, 22b/11,

25a/15, 25a/14, 26b/17, 27a/09,

40b/12, 41a/03, 41b/07, 50b/07,

51b/13, 57b/03, 58b/03, 61a/02,

63a/01, 63b/01

ṭ.+a 27a/05

ṭ. cenginde 10b/15, 13a/02

ṭ. cenginden 15b/02

ṭ.+ı 6a/07, 48b/01, 51b/09

ṭ.+ına 13b/11, 22b/12

ṭ. idesin 38a/16

ṭ. idüp 10a/20

ṭ.+uñ 6b/06, 13a/04, 13a/09, 13a/17,

26b/19, 48b/01, 48b/02, 58b/04

ṭabya: *Ar.* bir bölgeyi savunmak için yapılan ve silahlarla güçlendirilen yapı

ṭ. 8a/03, 52a/13

t.+lar 7b/02, 7b/05, 7b/10, 8a/06,

32a/16, 33b/06, 34b/01, 34b/01,

34b/01, 34b/01, 34b/02, 35a/01,

35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01,

36a/05, 36a/10, 36b/12, 42b/01,

42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01,

43a/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01,

46a/01, 46a/02, 48a/01, 48a/01,

67a/07, 67a/07

t.+ları 7b/19, 36b/04, 36b/16

t.+ların 36b/03

t.+larıñ 36a/19

t.+sın 24a/16

t.+yı 16b/18, 39b/12, 39b/13

tafşil: *Ar.* etrafiyla; açıklama

t. 3a/11, 4b/06, 15b/17, 21a/09

tağ: dağ

ṭ. 19b/10, 52a/22, 56b/11

ṭ.+dan 56b/10

ṭ.+lar 24b/07, 29b/14

ṭ.+uñ 52b/01

taḥammül: *Ar.* dayanma, katlanma;
kaldırma

t. idemeyüp 36b/18

t.+üne 38a/10, 41b/10

taḥrîr: *Ar.* yazma, yazılma

t. 1b/05, 2a/10, 2a/16, 2b/04, 2b/19,
3a/02, 3a/18, 3b/19, 4b/06, 4b/11,
5b/18, 6a/11, 7a/01, 7a/06, 8a/14,
9a/02, 9a/11, 9a/17, 9b/18, 9b/20,
11b/23, 12a/22, 13a/13, 13b/12,
14a/09, 14a/20, 15b/05, 15b/07,
15b/12, 15b/20, 16a/09, 16b/15,
17a/19, 18a/07, 18a/12, 18a/13,
18a/18, 19a/19, 19b/16, 19b/23,
20b/04, 20b/09, 20b/12, 20b/21,
21a/08, 21b/16, 22a/14, 22a/22,
22b/04, 27a/14, 28b/19, 28b/21,
29a/01, 33a/13, 39a/13, 39a/17,
39b/22, 41b/04, 50b/10, 50b/21

t. idüp 15b/17, 17b/15, 19a/15

t. olunmuşdur 6a/08

t. olunup 1b/08

taḥşîl: *Ar.* ilim öğrenme; ele geçme

t. eyledüğim 17b/20

t. eyler 22a/20

t. ider 2a/15, 2b/14, 20a/21, 33a/03,
42a/01

t. idüp 2b/12

t. olındı 18a/05

t. olunduğdan 21a/11

t. olunur 39a/11, 39a/14

t. olur 22a/21

taḥt-ı hümāyün: padişah tahtı

t.+a 9b/04

taḥta: *Far.* düz, enlice, uzun ve az kalın
biçilmiş ağaç

t. 32a/02

t.+sı 51a/01

tā'ife: *Ar.* güruh, topluluk; kavim

ṭ.+si 6b/04, 6b/15, 27a/11, 42a/06,
43b/04, 48b/01, 51b/11

tākāt: *Ar.* güç, kuvvet

ṭ. getüremeyüp 8b/22, 30b/11

taḫayyüd: *Ar.* bağlanma; çalışma,
çabalama

t. eyledi 41a/15

t. gerekdür 4a/02, 13b/05, 13b/15,

t. idüp 4b/01, 23a/23, 25a/12

t. lâzımdur 22b/11

taḫdîr: *Ar.* beğenme, değer verme

t.+e 2b/08, 3a/20, 9a/14

t.-i ḥüdā 9a/06

t.-i ilāhî 24b/09

t.+ine 2a/01, 20b/15, 37a/22, 37b/07,
53a/15

taḫrîr: *Ar.* yerleştirme; önerme

t. 39a/02

t. eyle 21b/16	.+a 8b/15, 9b/10, 11b/13, 19a/11, 38b/14, 51a/02, 52a/05, 62a/03, 62a/03, 62a/03
aleb: <i>Ar.</i> isteme, istek	
. idp 44a/12	.+da 7b/15, 41a/11, 44a/04, 53b/03
. iyle 1b/04, 2a/20, 7b/21	.+dan 32a/19, 38b/02
lib: <i>Ar.</i> istekli	.+ı 19a/12, 31b/14, 32b/09, 51a/01, 51a/03
. olan 13a/20, 15b/04, 15b/08, 18a/12, 50b/09	.+ına 9a/05, 22a/18, 29b/03, 34b/01, 34b/01, 34b/01, 34b/01, 34b/02, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01, 46a/01, 46a/01, 46a/02, 46a/02, 56b/10, 58b/04, 67a/07, 67a/07, 67a/07, 67a/07
ta'im: <i>Ar.</i> öğrenme; okutma; egzersiz	.+ında 9b/07, 11a/18, 12a/02, 19a/23, 39a/04, 56a/23
t. eyledi 27b/06	.+ından 21a/15, 22b/20, 25b/13, 28b/02, 31b/14, 32a/05, 32a/08, 32b/03, 34b/01, 34b/01, 34b/01, 34b/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 40a/06, 42a/20, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01, 43b/18, 56a/03
t. eylemek 1b/12	.+ını 44a/01
t. eylesn 30b/04	.+ınından 32a/07
t. idp 30b/17	.+ına 8a/05, 8b/05, 11b/17, 20a/15
tamm: <i>Ar.</i> tamam, eksiksiz	.+ından 3a/13, 3b/05, 5b/03, 13b/07, 16a/20
t. 3b/11, 42a/19, 42a/19, 43b/17, 43b/17, 56a/04, 56b/19, 61b/03	.+ıdandur 3a/01
t. eyledi 19b/08, 56b/08	.+ından idi 11b/05
t. oldudan sonra 36b/05, 37a/14	
t. olursa 36b/04	
ta'mr: <i>Ar.</i> onarma, dzeltme	
t.+e 19a/23	
t.+ine 56b/01	
tmm: <i>Ar.</i> btn, tam	
idm-ı t. 8a/07, 24b/21, 28b/02, 33a/12, 38a/06, 38b/11, 39b/03, 40b/02	
apa: <i>t.</i> Şişe gibi dar delikleri tıkamaya yarayan mantar, cam, tahta veya plastikten tıka, tıpa <i>krş.</i> tıpa	
.+sı 51a/19, 51b/02, 51b/05	
.+sına 51b/04	
araf: <i>Ar.</i> taraf, etraf, blge, yan	

- ʧ.+ıñı 16a/05
 ʧ.+umdan 5b/05, 28b/03
 ʧ.+uñ 58b/06
 ʧ.+uñda 9b/01
 ʧ.+uñdan 14a/16, 23b/19
 ʧ.+uñdan varış 4a/17, 4a/20
 ʧ.+uñdan varuş 23b/07
taʕ rîf: *Ar.* etraflıca anlatma
 t.+imüz 19b/18
 t. olınup 55b/11
taşma: kemer, kuşak
 t. şuyı 24a/01
taşnîfât: *Ar.* tasnifler, çekimler
 t.+ları 37b/13
 t.+ların 12b/22, 15a/22, 50b/04
taşvîr: *Ar.* resmini yapma; yazıyla tarif
 etme
 t. 15b/17, 44a/07
 t. eyledüğim 41b/05, 18a/13
 t. eylemişümdür 2b/04, 2b/19, 3a/02,
 18a/19, 20a/01
 t. eyleyüp 9a/17
 t. idüp 3a/18, 9b/18, 9b/20, 11b/23,
 13b/13, 14a/09, 14a/20, 15b/06,
 15b/12, 15b/20, 16b/16, 17b/18,
 18a/08, 18a/12, 19a/20, 19b/16,
 20b/21, 21a/09, 22a/14, 33a/13
 t. itdüm 20b/10
 t. olanlar 6a/11
 t. olanlaruñ 9a/11
 t. olınan 2a/10, 2a/16, 5b/18, 20b/04,
 27a/14, 28b/19, 29a/01
 t. olınuğı 3b/19, 22a/22, 39b/22
 t. olınmasuñ 20b/12
 t. olınmışdur 1b/05, 4b/06, 4b/11,
 6b/13, 7a/01, 7a/06, 8a/14,
 12a/22, 13a/13, 16a/09, 39a/06,
 39a/10, 39a/13, 39a/17,
 t. olınup 22b/04
 t. olup 36a/03
 t.+de 51b/08
 t.+e 15b/07
 t.+i 7a/12, 17b/04, 17b/15, 18b/07,
 54b/01
 t.+iñ 19a/14
 t.+in 8b/06, 9a/02, 13a/13, 21a/08,
 39a/02, 50b/11, 50b/21, 51a/18,
 51b/14, 52a/19, 52b/03
 t.+in idüp 17a/19
 t.+inden 20a/05
 t.+leri 6a/20, 55b/11
 t.+lerin 28b/21
 t.-i mezbûra 40b/03
 t.-i mezkûrda 40a/21
taş: taş
 ʧ. 19b/01, 19b/01, 19b/03, 19b/11,
 31b/10, 44b/04, 56b/01, 56b/04,
 56b/14, 66a/02, 66a/02
 ʧ. atmağ 57b/02
 ʧ. doldurup 16b/06, 16b/13, 57b/02,
 52b/08, 57b/03, 58a/01, 58b/05,
 ʧ.+a 44b/06
 ʧ.+dan idi 56b/11
 ʧ.+ı 48b/01, 52a/20

.+ını 52b/01, 55a/02
.+lar 38b/13, 56b/19
.+ları 38b/15
.+ların 56b/03
.+larını 19b/02
aşlı: taşlı
. 52a/22
aşra: bir ülkenin başkenti veya en önemli şehirleri dışındaki yerlerin hepsi, dışarılık; dışarı
. 14b/19, 16a/16, 17a/03, 17a/09, 23a/17, 32b/08, 56a/19, 58a/01
.+da 16a/23, 16b/22, 31a/09, 32b/11
.+ya 56a/18
ātār: Tatar halkı
. 16a/22, 32b/07, 58a/01
.+lar 58a/01
atvīl-i kelām: *Ar.* sözü uzatma
t. 53b/01
a' yīn: *Ar.* bir memuriyete koyma
t. 9b/06, 16a/13
t. buyurılıp 30b/05
t. eylediler 9a/06,
t. eyledükden 22b/19
t. idüp 19b/13, 21a/20, 56b/15
t. ola 40a/16
t. olunmışdum 11b/02, 11b/12, 12b/15,
t. olunmuşdur 40a/10
t. olup 29b/08, 30b/20, 30b/23, 52a/23

te'ālā: *Ar.* "yüksek olsun!" manasına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır.
t. 2a/21, 3a/16, 5b/05, 5b/08, 6b/07, 8a/01, 8b/03, 8b/04, 9a/07, 9a/08, 9a/09, 9a/14, 9b/09, 9b/21, 10a/07, 10a/09, 10b/06, 11a/13, 11b/12, 11b/13, 12b/16, 12b/17, 13a/21, 14a/20, 14a/22, 15a/18, 16b/07, 19a/06, 21b/04, 21b/16, 22a/03, 22b/20, 26b/16, 27b/12, 28a/02, 29a/04, 30a/04, 30a/20, 30b/14, 31a/15, 31a/18, 37b/05, 40b/19, 41a/17, 44a/12, 44a/20, 53a/15, 53a/22
t.+dan 1b/13, 31a/19
t.+nuñ 1b/03, 2a/20, 2b/07, 7b/21, 19a/06, 20b/14, 27b/12, 29a/20, 29b/16, 30a/02, 31a/11, 37a/21, 40b/07, 44a/15
tebdīl: *Ar.* değiştirme, bir başka bir hāle getirme
t. eyledi 3b/17
t. eylemişdür 52a/01
teber: *Far.* balta
t.+leri 24a/05
t.+leriyle 24a/05
te' cīl: *Ar.* sonraya bırakma, gecktirme
t. 8b/17
tedārīk: *Ar.* hazırlama, edinme
t. 2a/16, 2b/15, 2b/16, 10a/18, 12a/03, 12a/04, 12a/11, 13b/12,

15a/18, 17a/05, 18b/14, 20a/21,
20b/02, 21a/22, 26b/18, 26b/19,
27b/13, 32a/10, 48a/01, 48a/01,
52b/02, 52b/16, 56b/05
t. etmek 50b/08, 53a/03, 53a/06
t. eylediğim 19b/15, 56b/17
t. eyleyecek 20a/19
t. ider 20a/19
t. ider ise 56a/01
t. idesin 29b/05, 29b/07
t. idüp 6a/12, 8b/06, 19a/10, 19b/04,
21a/11, 44a/17
t. itmek 13a/03, 15b/04
t. itmekte 12b/05
t. olan 56a/18
t. olunduğda 20a/16
t. olunması 3a/02
t. olunmuşdur 40a/09
t.+de 3a/10
t.+dür 6b/14, 7a/19, 21b/01, 21b/19,
27a/12, 42a/15, 43b/13
t.+i 3a/15, 4b/10, 18a/04, 21b/12
t.+i bilir 27b/18
t.+in 2b/12, 14a/02, 14b/17, 22a/22,
37b/16, 39b/15, 43b/19, 52b/17,
55b/17
t.+in eylemiş 42a/21
t.+in idesin 12a/11
t.+inden 7b/13
t.+ine 2a/20, 8a/09, 22a/19
t.+ler 1b/05, 1b/08, 2a/11, 10a/14,
10b/12, 15b/10, 18a/03, 18b/13

t.+lere 33a/03
t.+leri 2b/04, 8a/14, 10a/15
t.+lerüñ 9a/11
t.-i tedbîrine 21b/11
tedbîr-i t. 2a/09

tedbîr: *Ar.* bir şeyi te'min edecek veya
önleyecek yol, çare
feth-i t. 26b/17, 37b/01
hareket-i t.+i 4b/04
t. +idür 23a/04
t. 1b/05, 1b/08, 2a/11, 2a/20, 2b/03,
2b/12, 2b/15, 3a/08, 3a/10, 3a/15,
6b/14, 7a/19, 8a/13, 9a/11,
10a/14, 10a/18, 10b/12, 12a/12,
16a/06, 18a/03, 18a/04, 19b/04,
21a/17, 21a/23, 21b/03, 22a/22,
22b/19, 26b/18, 26b/19, 27b/13,
27b/18, 32a/09, 33a/02, 33a/18,
37a/20, 37b/16, 39b/15, 40a/09,
40b/03, 42a/15, 43b/13, 48a/01,
48a/01, 56b/05
t. eyledükde 28a/10
t. eylemek 12a/03, 27b/11
t. iderler 40b/18
t. idüp 5a/14, 21b/07, 22a/12, 22a/13
t. olunması 3a/01
t.+de 23a/03, 39b/08
t.+dür 4a/06, 6b/02, 16a/08, 40b/09,
41a/18, 53b/04
t.+i 4b/10, 18a/06, 21b/12, 22b/04,
27b/20, 42a/23, 43b/21
t.+i mā-lā-yuṭāḳ 27b/19

t.+imüzi 3a/20, 37b/07	tekerlek: merkezde bulunan, bir eksenin çevresinde dönebilen çember, teker
t.+in 1b/11, 14a/08	t. 6b/10
t.+iñ 21b/09	tekerlekli: tekerlekli
t.+in idesin 14a/03	t. 48b/05
t.+in idin 14b/01	te'kîd: <i>Ar.</i> kuvvetlendirme; üsteleme; pekiştirme
t.+indendür 3a/09, 33a/19	t. 2b/19
t.+ine 14a/23	telesir: tuzak
t.+ler 3a/22, 7b/08, 9b/17, 10a/01, 10b/14, 15b/10	t. 24b/18
t.+lerdür 27a/10	t.+ler 4a/11
t.+leri 2a/17, 26a/12	telhîş: <i>Ar.</i> sadrazam tarafından padişaha yazılacak şeylerin kısaltması veya bu yolda kısaltılmış yazı
t.+lerimüz 9a/14	t.+i 30b/16
t.+lerimüzi 2a/01, 2b/07, 20b/14, 37a/22, 53a/15	te'lif: <i>Ar.</i> kitap yamza; uzlaştırma
t.+lerin 9b/20, 33a/03	t. eylemeden 2b/11
t.+lerindendür 40b/05	t. eylemege 12a/01
t.+lerine 10a/06	t. eylemeklik 9b/12
t.+üñ 9a/12	t. idem 13b/01
t.-i fütühât 20a/14	t. idüp 22a/07
t.-i tedârik 2a/09	temel: bir yapının toprak altında kalan ve yapıya dayanak olan duvar, taban vb. bölümlerinin tümü
tedarik-i t.+ine 21b/11	t. 17a/17
tedbîrât: <i>Ar.</i> tedbirler, önlemler	te'meşvâr kal'ası: Temeşvar Kalesi; Romanya'nın en büyük ikinci şehrindeki kale
t. 2a/18	t. 16a/17
t.-ı ğazâ 22b/03	t.+dur 31b/03
te'emmül: <i>Ar.</i> iyice, etraflıca	t.+na 16a/13
t. olnurlar 20b/08	
teĥallüf: <i>Ar.</i> uygunsuzluk	
t. eylemez 60a/01	
tekāsül: <i>Ar.</i> üşenme, tenbellik; ilgisizlik	
t. olnmış idi 12b/07	
t. 13a/23	
t. ider 12b/05	

- ı.+nı 42a/17, 43b/15, 58a/01
 ı.+nda 58a/01
- ıemeşvār muḥāşarası:** Temeşvar
 Muhasarası; 1716-1718
 yıllarındaki Avusturya-Osmanlı
 savaşı sırasında yapılan muhasara
 ı.+nda 8a/19
- ıemmet:** *Ar.* bitti, tamam oldu
 ı.+ü'l-kitāb 33b/02
- ıenbīh:** *Ar.* uyarma
 ı. idüp 38a/05, 38a/18
- ıerāzü:** *Far.* bir kolun iki ucuna asılı iki
 kefedenden oluşan tartı, mizan
 ı. 50b/12, 60a/01, 60a/01, 60b/01,
 60b/03
 ı.+de 50b/13, 59a/02, 59b/02, 60a/01
 ı.+dür 59a/02, 59b/01, 59b/02,
 60a/01, 60b/01, 61a/01
 ı.+ler 50b/14
 ı.+nüñ 61a/01
 ı.+yi 50b/17, 51a/12
- ıersane:** *İt.* gemi yapılan yer, gemilik,
 tezgâh
 ı.+de 9a/02, 27a/18, 55b/11
 ı.-yi 'āmīrede 18b/07
- ıertīb:** *Ar.* düzene koyma, dizme
 ı. idüp 33b/03
- ıeslīm:** *Ar.* dayanamayıp pes deme,
 bırakma, devretme
 ı. olıduḡda 8b/10
 ı. eyledi 8b/23, 30a/14, 30a/19,
 30b/13
- ı. eyleyesin 8b/19
 ı. idesiz 30b/07
- ıevcīh:** *Ar.* yöneltme
 ı. 5b/16
- ıeveccūh:** *Ar.* yönelme; nasip ve
 müeyesser olma.
 ı. 9b/10, 11b/14, 20a/15
- ııpa:** *İt.* şişe gibi dar delikleri tıkamaya
 yarayan mantar, cam, tahta veya
 plastikten tıkaç, ııpa *kış.* ııpa
 ı.+lar 52b/14
 ı.+ları 52b/13
 ı.+ların 17a/13
 ı.+sı 52b/05, 52b/11, 61a/02
 ı.+sına 65b/01
- ııġ:** *Far.* kılıç
 ı.-i şimşir 27b/15
- ıımār:** *Far.* beslediġi sipahilerle harbe
 giden beylere - öşrünü almak
 üzere- ayrılan arazi
 ı. 44a/06
 ehl-i ı. 8a/12
 erbāb-ı ı. 44a/05
 ı.+ına 10a/12
- ıızıyye:** *Far.* tez, çabuk
 ı. 7a/07, 17a/16, 26a/03, 31a/03,
 37b/19, 52a/10, 58b/09
- ıoġrı:** doğru, yanlış karşıtı *kış.* doğru
 ı. 52a/05
- ıoḡsan:** doksan

- 10a/12, 50b/11, 50b/16, 50b/17,
 59a/02, 59b/02, 60a/01, 60a/01,
 60b/01, 60b/01, 61a/01
- toğuz:** dokuz
 10a/11, 10a/11, 31b/11
- tol-:** dolmak *krş.* dol-
 -ar 51a/19, 51b/06, 51b/07
 -u 31b/06
- toldur-:** doldurmak *krş.* doldır-, doldur-
 -madan 23a/19
 -up 51a/09
- tomar:** *Ar.* topun içini silmekte
 kullanılan, ucu fırçalı çubuk
 +lar 43a/06
- tonbāz:** tombaz; yük taşımak ya da
 köprü yapmak için kullanılan altı
 düz bir çeşit deniz aracı, duba
 +ları 12b/13
- toñuz:** domuz
 - ayagı 20a/03, 64a/03
- top:** top; gülle veya şarapnel atan büyük,
 ateşli silah
 şāhī 67a/01, 67a/01, 67a/01,
 67a/01, 67a/01, 67a/01, 67a/01,
 67a/01, 67a/01, 67a/01, 67a/01,
 67a/01
 şāhī +lar 34b/05, 34b/05, 34b/05,
 34b/05, 34b/05, 35a/03, 35a/03,
 35a/03, 35a/03, 35a/03, 35a/03
 şāhī +lar idi 58b/07
- 3b/06, 17a/05, 23a/07, 23a/12,
 25a/23, 27a/23, 36a/07, 36a/08,
 36a/15, 49a/04
- atarsañ 31b/13
 yetişmez 24a/23
- +a 4b/09, 12a/09, 14a/01, 29b/06,
 37b/14, 39b/11
- +lar 15b/19, 29b/12, 30a/11,
 32a/17, 33b/06, 34b/01, 34b/01,
 34b/01, 34b/01, 35a/01, 35a/01,
 35a/01, 35a/01, 35a/01, 36a/06,
 39a/16, 39a/18, 39b/02
- +ları 34b/02, 36b/16, 38a/03,
 38b/14, 42b/01, 42b/01, 42b/01,
 42b/01, 42b/01, 43a/01, 43a/01,
 43a/01, 43a/01, 44b/06, 46a/01,
 46a/02, 48a/01, 48a/01, 49a/04,
 58b/06, 67a/07, 67a/07
- +larımız 23a/13
 +larımızı 3b/15
 +larımızın 36b/03
 +larımızı 36a/19
 +larımızıñ 8b/22
 yaylım +una 30b/10
- topcıbaşı:** topçu ocağının komutanı
 29a/11, 36b/15
 +ya 38a/04
- topcıbaşı ‘alī ağa:** Osmanlı’da Topçu
 Ocağı komutanı
 39b/11
- topcıbaşı ocağı:** Osmanlı’da Kapıkulu
 Ocakları'nın yaya kısmına

mensup, top dökmek ve kullanmakla vazifeli askerlerin bağlı olduğu ocak *krş.* topcı ocağı
t.+nuñ 6a/15

topcı ocağı: Osmanlı'da Kapıkulu Ocakları'nın yaya kısmına mensup, top dökmek ve kullanmakla vazifeli askerlerin bağlı olduğu ocak *krş.* topcıbaşı ocağı

t.+ndan 42a/03, 43b/01

topla-: toplamak

t.-mağ 16a/03, 51b/18

t.-yup 8a/07

toprak(ğ): toprak

t. 4b/08, 7b/02, 7b/05, 7b/10, 8a/03, 8a/06, 12a/09, 14a/01, 16b/23, 32a/16, 34b/02, 36a/05, 36b/12, 37b/14, 38b/10, 38b/11, 38b/13, 38b/23, 39a/21, 39a/22, 39b/01, 40a/20, 40a/20, 44a/07, 44b/03, 44b/04, 44b/05, 45b/04, 65a/02, 65a/02, 66b/01

t. doldurup 51b/20

t. dolmuşdur 66b/02

t. içine 22a/04

t. sürdükde 5a/02, 27b/08

t. sürmege 8a/10, 14a/13, 39b/05

t. sürmegile 26a/03

t. sürmek 1b/11, 4b/09, 8a/04, 14a/23, 27b/02, 27b/05, 32a/04, 37b/17, 39b/21, 41b/02, 43b/18

t. sürmeklikde 39b/06

t. sürmenüñ 4b/05, 4b/15, 8a/09, 12a/10, 14a/02, 14a/08, 14b/01, 14b/17, 18a/04, 37b/01, 37b/15, 38b/23, 42a/05, 42a/20, 43b/03

t. sürsek 32a/14

t. sürüp 4b/17, 4b/20, 5a/01, 14b/06, 14b/08, 14b/11, 14b/14, 14b/16, 38a/12, 42a/17, 43b/15

t. tabyalar 33b/06, 34b/01, 34b/01, 34b/01, 34b/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 35a/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 42b/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01, 43a/01, 46a/01, 46a/02, 48a/01, 48a/01, 67a/07, 67a/07

t. tabyasın 24a/16

t.+a 36a/13

t.+dur 31b/13, 45b/04

t.+ı 38b/08, 38b/22

t.+ımı 23a/17

top-vārī: *T.+Far.* top gibi

t. 16b/06, 16b/14, 52b/08, 57b/02, 58a/01, 58b/05

torba: genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç

t. 38a/08, 44a/08

t.+lar 38b/13, 41b/11

tuğ: at kılından süpürge biçiminde yapılp bir sırğa takılan, Osmanlılarda padişah, vezir,

beylerbeyi, sancakbeyi vb.
kişilerce kullanılan belirti ve nişan
t.+lar 34b/12
tül: *Ar.* uzunluk *krş.* boy
t.+i 48b/01
t.+i 'ömr 11b/13
tulumba: *İt.* sınırları alçak yerlerden
çekmeye veya yüksek yerlere
çıkarmaya yarayan araç
äteşli t.+lar 43a/05
grande t. 5b/21, 6b/04, 13a/08,
13a/11, 17b/05, 17b/07, 27a/10,
27a/22, 48b/01, 49a/04, 49a/04,
51b/12, 53b/06
kebir t. 51b/08
t. 17a/20, 17a/22, 17a/22, 26b/21,
29b/06, 38a/19, 49a/04, 53a/12
t. degüldür 6b/09
t.+dandur 13a/06
t.+lar 40a/17, 41b/08, 42b/10,
53b/12, 56a/20
t.+ları 47b/01
t.+nuñ 48b/02
t.+ya 17b/10
t.+yı 17b/02, 47a/01
tur-: durmak, beklemek, sabit olmak
krş. dur-
ayak dayayup t.-mak 44a/19
tüfeng: tüfek
t. 3b/06, 20a/11, 27a/23, 36a/15,
49a/04, 62b/01
t. atar 47b/01

t. eyleyüp 23a/08
t.+dür 47b/03
t.+e 4b/09, 12a/10, 14a/01, 37b/14
t.+ler 6b/12, 17a/23, 17b/14, 30a/11
t.+lerdür 47b/02, 61b/01, 62a/01,
63a/02, 63a/02
t.+leri 48b/01, 49a/04, 61b/03,
62b/01, 62b/01, 63a/01
t.+lerin 20a/11
tüfengci: tüfekçi; savaş gereçleri, silah
yapımı ve onarımı ile uğraşan
asker sınıfından olan kimse
t.+lerden 42a/04, 43b/02
tüfengli: tüfekli
t. 26b/21, 27a/05, 27a/12, 38a/19,
40a/18, 41b/09
tüfengli tulumba: tüfekli tulumba
t. 5b/20, 51b/06
t.+lar 53a/08
türkçe: Türkçe
t. 51a/06, 59a/01, 62b/01

U

u: *Far.* ve (bağlaç) *krş.* ü, ve
u. 1b/05, 1b/08, 2a/11, 12b/13,
22b/02, 28a/02, 29a/08, 32a/09,
43b/13, 56b/05
'ubür: *Ar.* bir başka tarafa geçme,
atlama
mürür-ı 'u.+ı 8b/02, 12b/13
mürür-ı 'u.+ında 29b/18

mürür-ı ʿu.+ları 9a/01	ur-: vurmak
uç: uç; bir şeyin baş veya son noktası	çiyt u.-up 51b/20
u.+u 45b/04	kılıç u.-dılar 23b/22, 25b/11
ufağ: boyutları normalden küçük	kılıç u.-mağı 38b/06
u. 56b/19	kılıç u.-mağ 38b/04, 41b/16
uğ(u)r: bazı olaylarda görülen ve insana	kılıç u.-up 32b/12, 53a/21
iyilik getirdiğine inanılan belirti	kulağ u.-mayup 24a/22
veya bazı nesnelere var olduğuna	kulağ u.-uñ 25b/03
inanılan iyilik kaynağı	nişān u.-ur mısın 12a/17
u.+ma 10a/10	u.-arsañ 51a/12
u.+dan 25b/07, 26a/04	u.-asın 51a/11
u.+ı pādīshāhī 9a/19	u.-duğda 38b/15
u.+ı pādīshāhīdür 9b/10	u.-mağıla 12a/17, 12a/18
ulu: ulu, yüce	u.-mayasın 51a/11
u. 19b/10, 28a/14, 29a/14, 31b/07	u.-up 23b/22
ʿulūfe: <i>Ar.</i> sipahilere, yeniçerilere (üç	u.-ur 17b/15
ayda bir) verilen maaş	urul-: vurulmak
ʿu.+ler 30b/19	u.-an 51a/15
ʿummān ḳalʿası: Umman Kalesi	u.-up 16b/03, 32b/16
ʿu.+ñda 5b/11	uşan-: usanmak
ʿummān seferi: Umman Seferi	u.-mayup 20b/18
ʿu.+nde 26b/01, 28b/11	usta: <i>Far.</i> usta; bir zanaatı gereği gibi
ʿumūm: <i>Ar.</i> genel olma; bütün	öğrenmiş olan ve kendi başına
ʿu. 8a/12	yapabilen kimse
umūr: <i>Ar.</i> işler, şeyler, hususlar	u.+lar 60a/01
u.+ı seferi 2b/13	u.+larımızdan 65b/01
umūr-dīde: <i>Ar.+Far.</i> işten anlar,	usta ʿalī: müellif ile beraber icatlar
tecrübeli	yapmış olan Osmanlı mühendisi
u. 10a/04, 32b/22	u. 8b/02, 8b/05, 12b/14
u.+ler 2a/17, 9a/10	uyvār ḳalʿası: Uyvar Kalesi;
ʿunvān: <i>Ar.</i> san	Macaristan'da bir kale
ʿu. 24a/10	u.+ñda 14b/13

uza-: uzamak

u.-duktan 56a/05

uzak: uzak; yakın olmayan yer

u. 17b/15, 39a/17, 52b/19, 52b/23

u.+dan 4a/09, 4a/12, 7b/10, 24b/13,
24b/16, 25a/05, 25a/06, 37a/04

u.+dur 32a/05, 32a/08

uzun: uzun; iki ucu arasında fazla
uzaklık olan, kısa karşıtı

u. 24a/04

u.+ı 38b/09

Ü

ü: *Far.* ve *krş.* u, ve

ü. 4a/01, 21b/17, 29a/02, 30a/20

üç: üç (sayı)

ü. 2b/11, 5a/14, 5b/02, 5b/08, 5b/09,
5b/14, 6a/11, 6a/15, 6b/05, 7a/03,
7a/10, 7a/14, 7b/02, 7b/18, 8a/09,
8b/14, 10a/11, 13a/05, 13b/01,
14b/05, 16b/05, 17a/04, 17b/08,
18a/06, 18b/06, 19b/05, 23b/01,
24b/23, 25a/08, 26a/17, 26b/09,
27a/15, 27a/21, 27b/21, 28a/11,
28a/11, 28a/21, 28b/08, 28b/10,
28b/14, 28b/18, 30b/01, 30b/13,
38a/02, 38a/18, 38b/17, 39a/18,
44a/08, 44a/09, 49a/04, 50b/10,
52a/16, 53b/06, 55b/09, 56b/06,
62b/01, 63a/01, 64a/03, 65a/02

üçer: üç sayısının üleştirme sayı sıfatı

ü. 17a/06, 17b/11, 21a/19, 21a/20,
22b/18, 22b/18, 27a/07, 33a/16,
37a/16, 37a/17, 38a/01, 40a/02,
40a/10, 41a/05, 61a/02

üçünci: üçüncü; üç sayısının sıra sıfatı

ü. 8a/12, 11a/20, 15a/20, 50b/01,
51a/01

ümmet: Hz. Muhammed'e inanarak,
onun yaptıklarını ve söylediklerini
uygulayarak çevresinde toplanan
Müslümanların tümü

ü.+ini 2a/03

ümmet-i muhammed: İslam dininde
bulunanlar

ü. 11b/15, 13a/01, 15b/01, 37b/06,
50b/06

ü.+i 11a/13, 40b/19

ümmü'l-ğazā: savaşın annesi; kitabın
adı

ü. 13b/01

ümmü'l-ğazā fenn-i cihad fetḥ-i tedbīr:
kitabın uzun adı

ü.+dür 11a/08

ürkümdülük: panik

ü. 37a/05

üstād: *Far.* usta, sanatkar

şāhib-i ü. 15a/17

ü. 12a/17, 12a/18, 14b/21, 15a/15,
28a/01

ü.+dan 12b/22

ü.+lar 6a/01, 50b/17, 51b/01

ü.+lara 12a/18

ü.+lardan 15a/22, 50b/04	25b/09, 27a/01, 27a/09, 27a/15,
ü.+ları 50b/15	31a/07, 32b/10, 32b/13, 32b/20,
ü.+larımızıñ 7a/15	36a/15, 36b/06, 48b/01, 48b/01,
ü.+larıñ 22a/12	48b/02, 49a/04, 51a/03, 51b/09,
ü.+ların 29a/02	51b/15, 51b/22, 52b/07, 52b/23,
ü.+larıñ 12b/23, 15a/23, 15b/09,	53b/02, 53b/11, 54b/01, 56a/09,
50b/05	56b/20, 56b/20, 57b/02, 57b/02,
ü.-ı kāmīl 7a/04	57b/03, 58a/01, 58b/03, 61a/02,
üstād-āne: <i>Ar.+Far.</i> üstadca, üstada	61b/03, 63a/01, 63b/01, 63b/01,
yakışır biçimde	64a/03, 64b/01, 65a/02, 65a/02
ü. 30b/17	ü.+nedür 56a/02
üşen-: üşenmek	üzere: üzere, üzerine, üzerinde
ü.-meyüp 20b/18	ü. 2/17, 2b/11, 2b/15, 2b/16, 2b/19,
üzer(i): bir şeyin yukarı, göğe doğru	3a/01, 3a/11, 3b/18, 3b/19, 3b/20,
olan yanı; bir şeyin dış yüzü,	4a/07, 4b/06, 4b/10, 5a/07, 5a/09,
yüzey	5a/19, 5b/01, 5b/09, 5b/15, 6a/10,
ü.+lerinde 33b/06	6a/14, 7a/01, 7a/02, 7a/05, 7a/13,
ü.+lerine 3b/04, 6a/21, 36a/16,	7b/08, 7b/09, 8a/13, 8b/08, 8b/17,
36b/16, 65a/01	9a/01, 9b/15, 10a/18, 10b/12,
ü.+müze 18b/17, 31a/01, 56a/03	10b/21, 11a/04, 11b/22, 12a/03,
ü.+nde 6b/11, 8b/01, 17a/18, 23a/14,	12a/04, 12a/05, 12a/11, 12a/14,
25a/22, 32a/02, 49a/04, 52a/12,	12b/20, 13b/01, 13b/04, 13b/12,
53b/08, 53b/13, 58b/01, 58b/05,	13b/14, 14a/09, 14b/13, 15a/21,
58b/11, 59a/03, 59b/04	15b/15, 15b/17, 15b/19, 16b/15,
ü.+ndedür 48b/05, 65b/01	17a/02, 17a/18, 17b/18, 18a/09,
ü.+nden 4b/20, 19b/10, 27a/17,	19a/19, 19b/06, 19b/15, 19b/15,
38a/12	19b/18, 21a/01, 21a/04, 21a/09,
ü.+ne 6b/01, 6b/06, 7a/09, 9a/04,	21b/15, 22a/09, 22a/22, 22b/09,
12b/14, 13a/15, 14a/07, 16a/07,	22b/19, 23b/12, 24b/01, 25a/07,
16a/17, 16a/20, 16a/23, 16b/12,	26a/17, 26b/09, 26b/15, 26b/17,
17b/07, 17b/09, 19a/13, 21a/08,	26b/19, 27b/11, 28a/06, 28a/11,
21b/20, 23a/07, 25a/03, 25b/07,	28b/02, 28b/10, 28b/16, 28b/18,

29a/10, 29a/12, 29b/02, 29b/09,
29b/13, 29b/23, 30a/04, 30a/06,
31b/04, 33a/09, 33a/13, 33a/15,
36a/02, 36a/09, 36b/02, 36b/20,
37a/20, 37b/09, 38a/06, 38b/03,
38b/04, 38b/20, 39a/09, 39a/13,
39a/15, 39a/16, 39b/03, 39b/23,
40a/11, 40a/22, 40b/02, 40b/11,
40b/14, 40b/17, 41b/04, 41b/15,
41b/16, 42a/17, 43b/15, 44a/08,
44a/17, 50b/10, 51a/17, 51b/16,
52a/07, 52a/08, 52a/09, 52b/02,
52b/05, 52b/12, 53a/03, 54b/01,
55a/02, 55a/02, 56b/07, 56b/17,
56b/17, 56b/18, 57b/02, 60a/01,
61a/01, 64b/01, 65a/01, 65a/02,
65a/02, 65b/01, 66a/01, 66b/02

ü. degüldür 27a/19

ü.+dür 2a/12, 4b/03, 4b/05, 10a/02,
16a/10, 36b/15, 39a/04, 39a/08,
58b/01, 64a/02

ü. idi 26a/18

ü. iken 38a/07

V

vāfir: *Ar.* çok, bol

v. 3a/10, 7b/07, 9a/03, 36b/21,
37a/02, 42a/18, 43b/16, 55b/18,
58b/08

vāķı' a: *Ar.* vuku' bulmuş, olmuş bir iş

v.+da 59b/04

vaķıyye: *Ar.* okka, dört yüz dirhemlik tartı.

v. 7a/10, 7a/14, 16b/17, 16b/19,
17a/07, 52a/15, 52a/16, 52a/17,
62b/01

vāķı': vuku' bulan, olan, düşen;
olagelen, rastlayan

v. 12a/02, 14b/13

v. ise 21b/07

v. olduğu 25b/17, 53a/02

v. olmadı 41a/17

v. olmuş 21b/06

v. olmuşdur 3a/14, 13b/08, 21a/16,
40a/07

v. olup 13b/19, 14b/03

v. olur 41a/12, 41b/01

v. olur ise 41b/21

vakt: *Ar.* vakit, zaman

v. 19a/01, 56a/06, 56a/16

v. geçdi 25a/10

v.+i 9a/07

v.+iñde 16a/19, 19a/02

v.+inde 32b/02

vālī: *Ar.* bir vilayeti idare eden en
büyük memur

v.+si 52b/22

vallā: *Ar.* vallahi

v. 53b/13

var: var, mevcut, yok karşıtı

v. 4b/12, 6a/02, 6a/19, 6b/03, 10a/21,
10a/21, 10a/22, 10a/23, 11a/05,
11a/05, 12a/12, 13a/18, 14a/03,

- 15a/02, 16a/15, 17a/23, 17b/04,
19b/10, 20a/06, 28b/21, 37b/11,
42a/13, 43b/11, 48b/01, 51a/20,
53b/03, 62b/01
- v.+dur 4a/10, 4b/12, 6a/03, 6b/10,
6b/12, 10a/15, 10a/23, 10b/13,
12a/13, 12a/21, 13a/12, 13a/19,
14a/04, 14a/13, 14b/20, 16b/10,
16b/21, 18b/12, 19a/09, 19a/13,
20a/09, 20a/10, 20a/11, 21b/13,
23a/03, 23a/23, 25a/19, 26a/08,
27a/07, 27a/08, 28a/15, 28a/15,
28b/22, 29b/14, 29b/17, 31b/12,
31b/18, 32a/05, 36a/14, 37a/02,
37a/02, 40a/14, 42a/10, 42a/13,
43b/08, 43b/11, 48b/01, 48b/01,
51b/03, 53b/02, 56a/08, 58b/02,
62b/01, 62b/01, 62b/01, 64a/03,
65b/01
- v. iden 10b/07
- v. idi 4a/15, 5b/07, 11b/01, 16b/22,
17a/07, 17a/12, 18b/02, 24a/05,
24a/08, 24a/09, 24b/16, 25a/06,
25b/12, 27b/04, 28b/06, 52a/22
- v. iken 16a/12
- v. ise 36a/21, 37a/10, 38b/14, 40a/19,
41b/12, 56a/18, 56b/03, 59a/02,
59b/02
- var-:** varmak, ulaşmak
girü v.-up 32b/14
v. 25a/20
v.-acağ 59b/04
- v.-duğı 24a/14
v.-duğumuz 23b/05
v.-duğda 24a/21, 51b/22, 62a/03
v.-dur 7a/18
v.-ınca 4a/11, 24b/17, 24b/18
v.-ur 48b/01
v.-ursın 58b/10
v.-mada 19a/13
v.-mağda 31b/18
v.-mıyor 5a/08
v.-up 18b/16, 22b/09, 36b/06,
56a/03, 56a/19
v.-uş 23b/19
- vāradīn:** Varadin; Sırbistan şehri
v.+de 17b/12
- vāradīn kalf ası:** Varadin şehrinin kalesi
v.+na 4a/12, 24b/13
v.+ña 14a/05
- varıl-:** varılmak, ulaşılmak
v.-dı 23b/07
v.-duğda 4a/15, 7a/07, 16a/07,
25a/21, 37b/10, 52a/10, 54b/01,
65a/02
v.-maz 31b/08
v.-ur 26a/09, 31b/17, 31b/21, 32a/11,
32a/12, 32a/14
v.-ursa 23b/02
- varış:** varma işi *krş.* varuş
kalf anuñ v.+ı 32b/10
v. tarafuñdan 4a/17, 4a/20
- varuş:** varma işi *krş.* varış
v. tarafuñdan 23b/07

vāsi' : *Ar. geniş; açık*

v. 38a/14, 39a/09, 40a/16, 41b/04

ve: *Ar. ve krş. u, ü*

v. 1b/05, 1b/07, 2a/02, 2a/05, 2a/06,
2a/10, 2a/11, 2a/13, 2a/16, 2b/04,
2b/09, 2b/12, 2b/12, 2b/14, 2b/16,
2b/19, 3a/01, 3a/02, 3a/04, 3a/05,
3a/07, 3a/09, 3a/10, 3a/15, 3a/15,
3a/16, 3a/18, 3b/02, 3b/03, 3b/04,
3b/06, 3b/07, 3b/19, 3b/21, 4a/03,
4a/10, 4b/06, 4b/06, 4b/06, 4b/08,
4b/09, 4b/10, 4b/11, 4b/15, 4b/18,
4b/19, 4b/20, 5a/01, 5a/04, 5a/12,
5a/14, 5a/20, 5a/21, 5b/10, 5b/10,
5b/11, 5b/11, 5b/11, 5b/13, 5b/16,
5b/18, 5b/20, 5b/20, 5b/20, 5b/21,
5b/21, 6a/05, 6a/07, 6a/14, 6a/16,
6a/20, 6b/04, 6b/10, 6b/10, 6b/12,
6b/14, 6b/15, 6b/17, 6b/19, 7a/01,
7a/02, 7a/05, 7a/06, 7a/14, 7b/09,
7b/14, 7b/16, 7b/17, 7b/17, 7b/18,
7b/18, 8a/01, 8a/07, 8a/12, 8a/13,
8a/14, 8a/18, 8a/19, 8a/19, 8a/19,
8b/01, 8b/09, 8b/09, 8b/14, 8b/17,
9a/01, 9a/02, 9a/11, 9a/15, 9a/16,
9a/16, 9a/17, 9b/06, 9b/14, 9b/18,
9b/20, 10a/01, 10a/04, 10a/08,
10a/14, 10a/15, 10a/18, 10a/21,
10a/22, 10a/22, 10b/03, 10b/08,
10b/10, 10b/13, 10b/15, 10b/16,
11a/01, 11a/05, 11a/06, 11a/10,
11a/11, 11a/11, 11a/13, 11a/14,

11b/03, 11b/04, 11b/04, 11b/14,
11b/15, 11b/18, 11b/22, 11b/23,
11b/23, 12a/03, 12a/03, 12a/06,
12a/08, 12a/08, 12a/10, 12a/11,
12a/12, 12a/14, 12a/22, 12b/02,
12b/20, 12b/21, 12b/22, 12b/22,
12b/23, 13a/01, 13a/02, 13a/08,
13a/12, 13a/13, 13a/15, 13a/15,
13a/22, 13a/23, 13b/11, 13b/12,
13b/13, 13b/13, 13b/16, 13b/20,
13b/21, 13b/21, 13b/21, 14a/01,
14a/03, 14a/05, 14a/09, 14a/18,
14a/20, 14b/01, 14b/04, 14b/08,
14b/12, 14b/14, 14b/22, 15a/07,
15a/18, 15a/22, 15a/23, 15b/01,
15b/03, 15b/05, 15b/07, 15b/09,
15b/10, 15b/12, 15b/13, 15b/16,
15b/17, 15b/19, 15b/20, 16a/06,
16a/09, 16a/10, 16a/13, 16a/18,
16a/21, 16a/23, 16b/11, 16b/15,
16b/16, 17a/11, 17a/13, 17a/19,
17a/23, 17b/14, 17b/20, 17b/23,
18a/03, 18a/03, 18a/04, 18a/04,
18a/04, 18a/05, 18a/07, 18a/09,
18a/10, 18a/10, 18a/11, 18a/12,
18a/13, 18a/17, 18a/18, 18b/14,
18b/20, 18b/20, 18b/22, 19a/03,
19a/07, 19a/09, 19a/10, 19a/14,
19a/19, 19b/01, 19b/02, 19b/03,
19b/07, 19b/11, 19b/15, 19b/16,
19b/17, 19b/19, 19b/21, 19b/23,
19b/23, 20a/02, 20a/03, 20a/05,

20a/09, 20a/10, 20a/15, 20a/16,
20a/17, 20a/18, 20a/19, 20a/20,
20b/01, 20b/02, 20b/04, 20b/06,
20b/09, 20b/12, 20b/18, 20b/21,
21a/09, 21a/18, 21a/19, 21a/20,
21a/21, 21a/23, 21b/03, 21b/03,
21b/06, 21b/08, 21b/11, 21b/12,
21b/12, 21b/15, 21b/16, 21b/18,
21b/21, 22a/05, 22a/09, 22a/10,
22a/13, 22a/14, 22a/16, 22a/18,
22a/18, 22a/22, 22b/04, 22b/06,
22b/17, 22b/17, 22b/18, 23a/02,
23a/08, 23a/12, 23a/14, 23b/04,
24a/11, 24a/11, 24a/12, 24a/22,
24b/01, 24b/04, 24b/08, 24b/09,
24b/12, 25a/07, 25a/12, 25a/13,
25b/06, 25b/11, 25b/18, 25b/23,
26a/01, 26a/03, 26a/10, 26a/14,
26a/16, 26a/20, 26a/21, 26b/01,
26b/01, 26b/18, 27a/03, 27a/06,
27a/08, 27a/10, 27a/12, 27a/14,
27a/20, 27a/23, 27b/01, 27b/11,
27b/17, 27b/21, 28a/07, 28a/10,
28a/11, 28a/13, 28a/15, 28b/11,
28b/11, 28b/12, 28b/16, 28b/19,
28b/20, 28b/21, 29a/01, 29a/02,
29a/08, 29a/11, 29b/06, 29b/06,
29b/06, 29b/12, 29b/12, 29b/13,
29b/14, 29b/14, 29b/17, 30a/11,
30a/11, 30a/15, 30a/16, 30b/03,
30b/04, 30b/11, 30b/16, 30b/18,
31a/16, 31a/20, 31a/22, 31b/01,
31b/05, 31b/06, 31b/06, 31b/07,
31b/07, 31b/09, 31b/09, 31b/12,
31b/13, 31b/17, 31b/21, 32a/01,
32a/05, 32a/06, 32a/06, 32a/11,
32a/12, 32a/17, 32b/01, 32b/05,
32b/07, 32b/12, 32b/15, 32b/18,
32b/19, 33a/03, 33a/03, 33a/04,
33a/13, 33a/15, 33a/16, 33a/16,
33a/19, 33a/21, 33b/05, 33b/07,
34b/01, 34b/01, 34b/01, 34b/01,
34b/05, 34b/05, 34b/05, 34b/05,
34b/05, 35a/01, 35a/01, 35a/01,
35a/01, 35a/01, 35a/03, 35a/03,
35a/03, 35a/03, 35a/03, 35a/03,
36a/06, 36a/07, 36a/08, 36a/12,
36a/15, 36a/20, 36b/03, 36b/03,
36b/04, 36b/17, 36b/19, 36b/21,
37a/08, 37a/09, 37a/11, 37a/12,
37a/14, 37a/15, 37a/16, 37a/16,
37a/19, 37a/20, 37b/06, 37b/12,
37b/12, 37b/12, 37b/13, 37b/14,
37b/16, 37b/21, 38a/01, 38a/01,
38a/03, 38a/05, 38a/06, 38a/06,
38a/08, 38a/08, 38a/08, 38a/09,
38a/09, 38a/12, 38a/13, 38a/16,
38a/17, 38a/17, 38a/17, 38a/17,
38a/17, 38a/18, 38a/19, 38a/21,
38a/22, 38b/01, 38b/01, 38b/03,
38b/04, 38b/05, 38b/07, 38b/08,
38b/11, 38b/12, 38b/12, 38b/12,
38b/12, 38b/12, 38b/16, 38b/19,
38b/19, 38b/19, 38b/20, 38b/22,

39a/01, 39a/02, 39a/03, 39a/04,
39a/05, 39a/05, 39a/06, 39a/07,
39a/09, 39a/10, 39a/11, 39a/12,
39a/13, 39a/15, 39a/16, 39a/16,
39a/17, 39a/19, 39a/21, 39b/02,
39b/04, 39b/09, 39b/17, 39b/19,
39b/22, 40a/01, 40a/02, 40a/03,
40a/09, 40a/09, 40a/11, 40a/12,
40a/14, 40a/16, 40a/16, 40a/17,
40a/17, 40a/17, 40a/17, 40a/18,
40a/18, 40b/05, 40b/07, 40b/13,
40b/20, 41a/12, 41a/18, 41a/19,
41a/21, 41b/01, 41b/05, 41b/07,
41b/07, 41b/08, 41b/08, 41b/08,
41b/08, 41b/09, 41b/09, 41b/11,
41b/11, 41b/12, 41b/13, 41b/16,
41b/19, 41b/21, 42a/03, 42a/03,
42a/04, 42a/04, 42a/05, 42a/06,
42a/07, 42a/07, 42a/10, 42b/04,
42b/04, 42b/04, 42b/04, 42b/04,
42b/04, 43a/03, 43a/03, 43a/03,
43a/03, 43a/03, 43a/03, 43b/01,
43b/01, 43b/02, 43b/02, 43b/03,
43b/04, 43b/05, 43b/05, 43b/08,
44a/03, 44a/03, 44a/04, 44a/04,
44a/04, 44a/05, 44a/05, 44a/06,
44a/06, 44a/06, 44a/07, 44a/08,
44a/08, 44a/10, 44a/10, 44a/15,
44b/01, 44b/03, 46a/01, 47b/01,
48a/01, 48a/01, 48b/01, 48b/01,
48b/01, 48b/01, 48b/01, 48b/01,
48b/01, 48b/02, 48b/05, 49a/04,

49a/04, 49a/04, 50b/03, 50b/04,
50b/05, 50b/06, 50b/07, 50b/08,
50b/10, 50b/21, 51a/13, 51a/18,
51a/19, 51a/19, 51a/22, 51b/01,
51b/06, 51b/07, 51b/08, 51b/09,
51b/13, 51b/20, 52a/02, 52b/05,
52b/18, 53a/03, 53a/12, 53a/14,
53a/15, 53a/17, 53a/23, 55b/03,
55b/21, 56a/01, 56a/03, 56a/09,
56a/09, 56a/11, 56a/17, 56a/18,
56a/22, 56b/02, 56b/03, 56b/04,
56b/07, 56b/15, 56b/16, 58a/01,
58a/01, 58a/01, 59a/02, 59a/03,
59b/02, 60a/01, 60a/01, 60a/01,
60a/01, 60b/01, 60b/01, 60b/01,
60b/02, 60b/02, 61a/01, 61a/01,
61a/02, 61a/02, 61b/03, 62a/03,
62a/03, 62b/01, 63a/01, 63a/01,
63b/01, 67a/07, 67a/07

vech: Ar. yüz; üst, sath, düz, yüz

v.+ile 2a/18, 3a/04, 5a/11, 7a/09,
12a/07, 13a/03, 14a/12, 14b/11,
14b/15, 15a/01, 15b/03, 18a/10,
19b/03, 19b/12, 20a/21, 20b/02,
22a/08, 22a/11, 26a/15, 27b/08,
28a/15, 29b/15, 30a/06, 30a/12,
30a/16, 30b/12, 31a/07, 36b/17,
37a/21, 41a/20, 49a/04, 50b/08,
51a/18, 51a/19, 51b/01, 51b/05,
51b/06, 51b/07, 51b/07, 52b/05,
56b/04, 56b/12

vehb: Ar. hediye, bağış

- v.-i ilāhīdür 20b/09, 21b/09, 22b/05,
59b/04
- vehbī³-i rabbānī:** *Ar.* Allah vergisi olan
ilim
v. 9b/13
- vekīl:** birinin, isini görmesi için yerine
bıraktığı veya yetki verdiği kimse
v. idüm 58b/03
- ve'l-ḥamdülillāhi:** *Ar.* hamd, Allah'a
mahsustur, hamd'in asıl sahibi de
O'dur
v. 11a/10
- verem:** *Ar.* tüberküloz
v. 14b/20, 14b/21, 15a/06
- veyā:** *Ar.+Far.* veya, yahut (bağlaç) *krş.*
vayāḥūd, yā, yāḥūd
v. 6b/01, 7a/03, 17b/08, 21a/20,
22b/10, 32a/15, 38a/16, 41a/03,
50b/21, 53b/06, 56a/15
- veyāḥūd:** *Ar.+Far.* veya, yahut (bağlaç)
krş. vayā, yā, yāḥūd
v. 7a/08, 13b/10, 16b/18, 16b/18,
17a/16, 17a/17, 40b/12, 41a/03,
52a/11, 52a/11, 52a/13, 52a/13,
61a/02
- vezīr aḥmed paşa:** 1661-1676 yılları
arasında Osmanlı'da sadrazamlık
yapmış olan Köprülü Fazıl Ahmet
Paşa
v. 5a/12, 28a/10
- vezīr-i a'zam:** *Ar.* sadrazam
v. 25a/04, 25a/17
- v.+a 14a/13
v.+inuñ 11b/15
- vezīr muḥammed paşa:** 1656-1661
yılları arasında Osmanlı'da
sadrızamlık yapmış olan Köprülü
Mehmet Paşa
v.+ya 41a/13
- vezīr muṣtafā paşa:** 1676-1683 yılları
arasında Osmanlı'da sadrazamlık
yapmış olan Merzifonlu Kara
Mustafa Paşa
v. 28b/14
v.+ya 5b/13
- vezne:** *Ar.* tartı; terazi; ateşli silahlarda
barutluk, barut yuvası
v. 61b/02, 61b/02, 62a/02, 62a/02,
62b/02, 62b/02, 63b/02, 63b/02,
64b/02, 64b/02, 64b/02, 64b/02,
65b/03, 65b/03, 65b/03, 66a/04
v.+dür 57b/01, 58a/02
- vir-:** vermek
bozgun v.-mesi 13a/05
niżām v.-diler 26b/16
niżām v.-üp 30b/18
nuşret v.-düm 44a/21
sefer v.-miş 10a/04, 20a/18, 22a/20
sefer v.-üp 10a/11
v.-di 5b/15, 28b/15
v.-diler 5a/16, 5a/18, 5a/19, 17b/23,
25b/13, 25b/15, 28a/17, 28a/19,
28a/21
v.-düm 8b/06, 9a/03

v.-e 15a/20, 24a/18, 30a/13, 30a/14, 30b/11, 53a/15	Y
v.-en 9a/09	
v.-eyim 24b/05	yā: <i>Ar.</i> ey, hey
v.-mek 8b/08	y. 2a/06, 2b/02, 28a/03, 31b/02,
v.-memege 15a/16	yā: <i>Far.</i> o halde, öyle ise <i>krş.</i> veyā,
v.-sün 25b/04	veyāḥūd, yāḥūd
v.-üp 8b/07, 15a/10, 15a/19, 17b/02, 27b/15, 56a/01, 61a/02, 61a/02	y. 17b/08, 41a/08, 41a/15
v.-ürler 24b/20	yābad kal'ası: Arabistan taraflarında bir
vire: hiç durmadan, sürekli	kale
v. eylediler 5a/04, 11b/09, 14b/19, 27b/10	y.+dur 11b/09
v. eyleye 36b/18	y. idi 9b/08
viril-: verilmek	yābān: <i>Far.</i> İnsan yaşamayan ıssız yer,
v.-di 5b/08, 17a/14, 28b/07	uzak
v.-en 6a/10	y. a atılır 44b/04
v.-mede 15a/08	yadur-: yatırmak
v.-mez 51b/04, 65b/01	y.-duğın zamānda 51a/09
v.-üp 29b/04, 65a/01	yağ-: yağmak, yağmurun yağması
vukū' : <i>Ar.</i> meydana gelme, cereyan	y.-dı 4a/14, 24b/15
v.+ı 11a/04	y.-mağıla 14a/11
vukūf: <i>Ar.</i> bir halde olduğu gibi kalma; anlama, bilme, öğrenme	y.-masa 4a/14
v. 2a/15, 2b/12, 18a/05, 20a/21, 21a/11, 22a/20, 22a/21, 33a/03, 39a/11, 39a/14, 41b/21	yağmacı: Yağma eden kimse veya ordu
vur-: vurmak	y.+lar 37a/02, 37a/04
kılıç v.-urlar 36a/21	y.+lardan 37a/08
vücūd: <i>Ar.</i> var olma, varlık	yağmur: yağmur
v.+a getürdüp 29a/06	y. 14a/11
v.+a getürmege 12b/07, 15a/03	y.+dan 52b/15
	y.+lar 4a/13, 4a/14, 14a/12, 24b/15, 24b/15
	yāḥūd: <i>Far.</i> veya, ya da <i>krş.</i> veyā, veyāḥūd, yā
	y. 26a/04, 39a/22

yağ-: yakmak

kireç y.-acağ 19b/01, 56b/02

y.-a 17b/11

y.-ar 48b/01, 48b/01, 48b/01, 48b/01,
48b/01

y.-up 17b/09, 17b/12, 27a/02,
48b/01, 51b/13

yakın: yakın olanlar, uzak karşıtı

y. 4a/09, 4a/16, 4b/02, 23b/01,
23b/04, 23b/05, 24a/14, 24b/17,
24b/18, 24b/22, 25a/12, 26a/01,
27a/23, 31b/14, 36b/09, 56a/17,
61a/02

y.+dan 24b/08

yalnız: yalnız, sadece; yanında
başkaları bulunmayan

y. 10a/15, 39b/08, 42a/09, 43b/07

y.+dur 6a/05

ya'nî: Ar. demek, şu demek ki
anlamlarında bir söz

y. 15a/20, 22b/07, 37b/01, 51a/05,
62b/01

yan: bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında
kalan bölümü

y.+ıma 29b/08

y.+ında 17a/11, 41a/05, 41a/08,
41a/16, 66a/02

y. yana 24b/23

yan-: yanmak

y.-ar 3a/17

yanaş-: yanaşmak

y.-mazlar 27a/05

y.-up 31b/09, 56a/17

y.-ur 31b/07

yap-: yapmak, ortaya koymak

y.-ar 51b/01

y.-ar idük 18a/16

y.-asın 36a/07

y.-mağa 27a/18, 50b/17

y.-mağ 39b/07

y.-sun 12b/06

y.-up 7b/02, 8a/06, 13a/03, 15b/03,
27a/16, 29b/07, 32a/16, 36a/06,
36b/03, 36b/12, 36b/16, 50b/08,
56b/07

yapağı: yapağı; yün, kırkılmış koyun
yünü

y. 4b/19, 14b/08, 38a/12

yapdır-: yaptırmak *krş.* yapdur-

y.-up 55b/18

yapdur-: yaptırmak *krş.* yapdır-

y.-duk 58b/03

y.-mak 12a/19

yapıl-: yapılmak

y.-an 36a/19

y.-mişdur 66b/01

y.-up 7b/05, 29a/08, 31b/15

y.-ur 7b/06, 18a/10

yaprağ: yaprak

y. 38a/09

yaprağlı: yapağı olan

y. 38b/12

yapu: yapı, bina

y.+ya 19b/02, 19b/03

yapuş-: yapışmak	y.-duğımdan 29a/17
y.-dılar 25b/10	y.-mağdan 3a/11
yara-: yaramak, bir işe yarar sağlamak	y.-up 10a/01, 14a/10
ne işe y.-duğın 53b/05	yazıl-: yazılmak
yaralan-: yaralanmak	y.-mışdur 6a/21, 7a/12, 18b/08,
y.-up 58a/01	52a/08
yaralı: yaralanmış olan kişi	y.-ur 29a/09
y. 41a/06, 41a/16	yazılı: yazılı olma hali
y.+lar 41a/04	y.+dur 55b/11
y.+nuñ 41a/05, 41a/08	yedi: yedi (sayı)
yararlık(ğ): yararlılık	y. 3b/06, 27b/21, 48b/01
y.+ından degüldür 36a/18	yedinci: yedi sayısının sıra sıfatı
yaşşı: yayvan ve düz	y. 4a/17, 23b/07, 24a/17
y. 25a/02	yeg: yeğ, daha iyi
yaşşılık(ğ): yassı olma durumu	y.+dür 19b/22, 22a/08, 51a/22,
y.+ı 31b/12	63b/01
yaya: yürüyerek giden kimse, piyade	yek: <i>Far.</i> bir, tek
y. 36a/20	y. 56a/08
yayğara: gereksiz olarak yüksek sesle	yeñiçeri: Yeniçeri ocağında sürekli
bağırıp çağırma <i>krş.</i> yayğara	görev yapan ücretli yaya askeri
y. iderler 41a/21	y. 38b/19, 39a/07, 39a/18, 42a/03,
y.+ya 41a/12	43b/01, 48b/02, 51a/14
yayğaracı: Gerekli gereksiz çok bağırıp	y. çadırları 39a/06
çağırın	y.+ler 17b/10, 37a/18, 41a/06,
y.+lar 41a/21	44a/03
yayğara: gereksiz olarak yüksek sesle	y.+lere 17b/02, 61a/02, 61a/02
bağırıp çağırma <i>krş.</i> yayğara	y.+ye 38a/02
y.+ya 37a/05	yeñiçeri ağası: Yeniçeri Ocağı komutanı
yaylım: yayılma, dağılma	y. idi 3b/03
y. top 32b/05	yeñiçeri ocağ: Osmanlı'da sürekli görev
y. topuna 30b/10	yayan yaya askerlerden oluşan
yaz-: yazmak	ocak

y.+ları 8a/12

y.+larına 24b/04

yeñi: yeni, yakın zamanda yapılmış,
kullanılmamış olan

y. hān 7a/13, 16b/22

yer: bir şeyin, bir kimsenin kapladığı
veya kaplayabileceği boşluk,
mahal, mekân *krş.* yir
şu çıkar y. 7a/08, 17a/16

y. 32a/19, 39a/09, 39a/21, 41b/04,
41b/18

y.+de 2b/19, 4a/16, 7b/05, 7b/20,
33b/05, 36b/12, 40a/05, 40a/15,
56b/01

y.+den 7b/02, 23b/11, 24a/23,
32a/12, 39a/20, 39a/23

y.+e 40a/16, 48b/01, 61b/03, 62b/01,
63a/01, 64a/03, 64a/03

y.+i 38b/18

y.+idür 42a/14, 43b/12

y.+ine 7a/15, 39a/16, 51a/09, 59a/03

y.+ler 29b/14

y.+lerde 7b/17, 8a/03, 30a/02,
31a/12, 32a/10, 36a/04, 36a/08,
40a/01

y.+lerden 21a/18, 22b/17

y.+lerinden 32a/16

y.+lerine 7b/10

yerli y.+inde 2a/11, 2b/04, 3b/20,
32b/21

yerli y.+lerine 36b/02

yerlü y.+inde 44a/02

yerleşdir-: yerleştirmek

y.-dükden 7b/20

yerleşdirül-: yerleştirilmek

y.-di 17a/11, 17a/12

y.-dükden 3b/21

yerli: yerine uygun olarak *krş.* yerlü

y. 7a/08, 17a/17

y. yerinde 2a/11, 2b/04, 3b/20,
32b/21

y. yerlerine 36b/02

yerlü: yerine uygun olarak *krş.* yerli

y. yerinde 44a/02

yetiş-: yetişmek, ulaşmak, ermek, vasıl
olmak

top y.-mez 24a/23

y.-dükde 58b/04

y.-mez 19b/03, 56b/05

y.-ür 58b/09

yetmiş: yetmiş (sayı)

y. 16a/14

yevmen-fe-yevmen: *Ar.* günden güne,
gittikçe

y. 11a/16, 29a/04, 29b/01, 30a/21

yığ-: yığmak

y.-dılar 24b/07

yığın: yığın; bir şeyin yığılmasıyla
oluşturulan küme, tepe

y.+lardur 66a/02

yigirmi: yirmi (sayı)

y. 5a/15, 16a/18, 16b/19, 23b/23,
24b/02, 25a/08, 28a/17, 51a/22,
58a/01, 62b/01, 64a/03

yigirmişer: yirmi sayısının üleştirme
sayı sıfatı

y. 5b/07, 28b/07

yine: yine, gene *krş.* gine

y. 23a/02, 23a/18, 23b/19, 33a/21,
38b/12, 40b/07

yir: bir şeyin, bir kimsenin kapladığı
veya kaplayabileceği boşluk,
mahal, mekân *krş.* yer

konuk y.+de25a/16

y.+de 18a/02, 19a/23, 21a/13,
24b/22, 26b/12, 30a/14, 37a/07,
63a/01

y.+den 17a/04, 24a/15, 25a/12,
32a/18, 38a/03, 38b/08

y.+e 10a/20, 16a/15, 16b/03, 17a/13,
17b/13, 20a/12, 32a/03, 38a/14,
38a/22, 38a/23, 56a/11

y.+ler 31b/19, 32a/06

y.+lere 38a/04

y.+lerin doldurup 31b/16

y.+lerinden 31b/15

yoğsa: aksi takdirde anlamında
kullanılan bir söz *krş.* yoğsa

y. 21b/13

yok: olmayan, bulunmayan şey

y. 4b/12, 6a/03, 6a/19, 6b/03, 12a/12,
13a/19, 14a/03, 15a/03, 16a/16,
19b/01, 19b/01, 19b/11, 20a/06,
25a/23, 27b/19, 27b/20, 28b/22,
39b/10, 42a/13, 43b/11, 51a/20,
52b/13, 56b/01, 56b/12, 62b/01

y.+dan 10b/07

y.+dur 13b/11, 14b/21, 15a/06,
17b/04, 22a/03, 22b/12, 23a/14,
29b/11, 32a/19, 39b/19, 41a/19,
47a/04, 48b/01, 60a/01, 60a/01,
60b/01, 60b/01, 61a/01

y. iken 24a/13

yoğla-: yoklamak, dokunarak incelemek
y.-mak 59a/01

y.-yasın 51a/05, 51a/07

yoğsa: aksi takdirde anlamında
kullanılan bir söz *krş.* yoğsa
y. 27b/19, 27b/20, 36a/18

yol: yol; usul; davranış biçimi; gaye;
yöntem

y. 8a/11, 8a/11, 8a/12, 19b/11,
29b/11, 36a/15, 52b/02, 56b/12

y.+a 52b/14, 53a/02

y.+da 52b/15

y.+ı 44a/17, 50b/13, 62a/03

y.+ın 50b/18, 59a/01, 61a/01

y.+ında 11b/05

y.+ında olduğu 10a/05

y.+ında olduğu 2a/19

y.+ında olmak 2a/11, 10a/02

y.+ındadır 9a/12, 37a/11, 37a/21,
41a/18, 48a/01, 48a/01

y.+ını 59a/03

y.+lar 29b/16, 29b/17

y.+larda 29b/07, 29b/10, 29b/11,
29b/13

- yondam:** yordam; gözle ölçme, oranlama
y.+ına gele 39a/21
- yorgun:** yorulmuş olan
y. 21b/21
- yön:** yön, taraf
y.+e 29b/06
- yukarı:** yukarı; bir şeyin üst bölümü, fevk, aşağı karşıtı
y.+dan 20a/11, 61b/03, 62b/01, 63a/01, 64a/01, 64a/03
y. durur 64a/03
- yular:** bir yere bağlamak veya çekerek götürmek için hayvanın başlığına veya tasmaına bağlanan ip
y.+ı 25b/05
- yūsuf paşa:** Yusuf Paşa; Osmanlı'nın 1645 Hanya fethinde silahdar ve başkomutan olan kişi
y. 18b/14, 18b/22, 19a/08, 53a/23, 55b/20, 56a/13
y.+ya 56a/06
- yuvarlak:** taştan ya da demirden yapılmış top mermisi, gülle
y.+lar 43a/15
- yük:** araba, hayvan vb.nin taşıdığı şeylerin hepsi
y.+ler 25b/06
- yüklü:** yükü olan
y. 25b/06
- yüksek:** yukarıda, üst tarafta olan yer
y. 8a/06, 29b/14, 32a/16, 32a/19, 36a/06, 36b/12
- yürek(g):** bir kimsenin ruhsal yönü, gönül
y.+im 3a/17
y.+ime 21b/10
- yüri-:** yürümek; hücum etmek *krş.* yürü-
y.-di 16a/20
y.-diler 16a/20, 16b/01, 23b/09
y.-mek 15b/20
y.-rken 16b/05
y.-rler 64b/01
y.-rlerdi 17b/02
- yürid-:** yürütmek; sevk etmek *krş.*
yürüd-, yürüt-
y.-eler 48b/02
y.-emediler 23b/09
- yürü-:** yürümek; hücum etmek *krş.* yürü-
y.-di 5b/09, 25b/22, 28b/10
y.-diler 32b/10, 36a/17, 53b/12
y.-dügi 16b/12, 26a/18, 26b/09, 36a/18, 49a/01
y.-dügin 19a/19
y.-dükde 27a/09, 44a/13
y.-düler 17b/11
y.-medükçe 27a/17
y.-mek 27a/15, 49a/04, 49a/04, 53b/06
y.-meyince 27a/22
y.-mez 49a/04, 49a/04
y.-r 13a/11
y.-rler 6b/08, 27a/02

y.-yeler 36b/11, 38b/23, 49a/04

y.-yiş

y.-yüp 17b/07, 17b/09, 25b/08,
36a/21, 44a/08, 51b/10, 54b/01,
58a/01, 65a/02

yürüd-: yürütmek; sevk etmek *krş.*

yürid-, yürüt-

y.-erek 56a/20

y.-irler 6b/11

y.-mek 49a/04, 53b/05, 53b/09

y.-seler 6b/06

y.-üp 19a/04, 53a/20

yürüt-: yürütmek; sevk etmek *krş.* yürid-

, yürüd-

y.-medi 4a/18

y.-medük 53a/12

y.-mege 53b/08

y.-mezler idi 17b/03

yürüyiş: yürüyüş; birliklerin bir yerden

başka bir yere gitmesi *krş.*

yürüyüş

y. 6b/11, 27a/01

y.+le 26a/04

y.+lerde 47b/01

y.+ünde 13a/06

yürüyüş: yürüyüş; birliklerin bir yerden

başka bir yere gitmesi *krş.* yürüyiş

maḥall-i y. 44a/11

y. 24a/16, 18a/20, 44a/02, 44a/06,

54b/01, 61a/02

y. eyledügi 53b/11

y. eyledükde 52b/07, 61a/02

y. itmek 53a/11

yüz: yüz (sayı)

y. 6b/01, 7a/10, 7a/14, 7a/14, 10a/11,
16a/21, 16b/17, 17a/06, 20a/03,
23b/15, 23b/20, 32b/06, 51a/22,
52a/15, 52a/16, 58a/01, 58a/01,
58a/01, 63b/01, 64a/03, 64a/03

y.+den 6b/12, 48b/01, 56a/01

y.+e 5b/08, 28b/08

y.+i 32b/08, 52b/09

y.+in 16a/22

yüz çevir-: yüz çevirmek; gösterdiği

ilgiyi kesmek

y.-mezler 23a/03, 33b/01

yüzden: sebebiyle

y. 22a/01

Z

zābiṭ: *Ar.* subay

z. çadırları 37a/17, 39a/12, 42a/02

z.+ler 37a/08, 41a/09

zabṭ: *Ar.* sıkı tutma

z. iderlerdi 61a/02

z. idüp 17b/03, 24a/17, 53a/12

zahmet: *Ar.* eziyet, sıkıntı; zor

z. 24b/08

z. görünür 32a/06

z. çeker 37b/17

z. çekmeye 13b/16, 26b/20

z. çekmeyeler 41b/18

zahmetlü: *Ar.+T.* zahmetle yapılan

- z. 6b/14, 27a/12, 33a/17
- zamān:** *Ar.* zaman, an, vakit
- z. 13b/05, 22b/12, 24a/07, 28a/05,
37b/10, 40b/17, 42a/18, 42a/23,
43b/16, 43b/21, 58b/10, 65a/02
- z.+da 4a/21, 5a/14, 5b/06, 7b/02,
8a/05, 12b/11, 13b/03, 16b/13,
18a/21, 19a/12, 21a/04, 23b/14,
25b/18, 26a/11, 26b/09, 27a/01,
28b/06, 30a/08, 39b/16, 39b/21,
40a/04, 40a/20, 41b/03, 49a/01,
51a/09, 53a/02, 53a/11, 53b/03,
53b/12
- z.+dadur 26a/02
- z.+ında 14b/02, 17b/23, 18b/02,
55b/04
- z.+ından 4b/14
- z.-ı sa'âdetlerinde 11a/16, 11b/18,
28a/08
- z.+uñ 25a/09
- z.+uñda 6b/18
- zamāne:** *Ar.* şimdiki zaman
- z.+nüñ 22a/15
- zarāfet:** *Ar.* zarfilik, incelik
- z.+i 60b/01
- zarar:** *Ar.* zarar, ziyan
- z. 7b/15, 21a/05, 32a/01
- z.+ı 38b/15, 42a/01
- z.+ı doğınur 44b/05
- ze'âmet:** *Ar.* Osmanlılar devrinde
Sipahilere verilen en büyük timar
- z. 17b/23, 28a/21
- z.+in 5a/16, 28a/17, 28a/19
- z.+ini 5a/18
- z.+iñi 5a/19
- zehirlü:** zehri olan
- z.+dür 64a/03
- zemîn:** *Far.* yer, yeryüzü
- z. 52a/05
- zevâl:** *Ar.* zail olma, sona erme
- z.+i 8b/20, 30b/08
- zıkr:** *Ar.* anma, anılma
- z. eyledüğim 22b/21, 40a/15
- z. eyledük 40a/05
- z. olunan 20b/20, 26a/12, 41b/03
- z. olındı 21a/13, 26b/14
- z. olunmuşdur 22b/14
- zîrâ:** *Far.* çünkü, şundan dolayı ki
- z. 1b/12, 2b/18, 3a/07, 3b/09, 5a/09,
6a/05, 6a/06, 7a/15, 9a/08, 10a/19,
10a/21, 10b/19, 11a/04, 12a/07,
12a/15, 12a/20, 12b/03, 12b/05,
13a/04, 13b/05, 13b/20, 14b/22,
15a/15, 15a/17, 17a/21, 18a/14,
20a/21, 20b/11, 20b/13, 21a/12,
21a/21, 22b/03, 22b/05, 22b/13,
22b/16, 23a/03, 23a/19, 24b/16,
25a/02, 26a/11, 26b/14, 27a/05,
27a/16, 27b/07, 28b/21, 29a/20,
29b/13, 31a/05, 31a/13, 31a/17,
31b/20, 32a/02, 32a/18, 33a/02,
36a/10, 36a/14, 36a/16, 36b/09,
36b/13, 36b/14, 37a/11, 37a/18,
37b/16, 38b/14, 39a/07, 39b/08,

40a/05, 40a/13, 40a/19, 40b/16,
41a/01, 41a/10, 42a/12, 42a/14,
43b/10, 43b/12, 44a/19, 44a/21,
44b/05, 49a/04, 51a/07, 51a/15,
52a/10, 52b/18, 53b/03, 53b/08,
58a/01, 58b/12, 59a/01, 59a/02,
59b/02, 60a/01, 62a/03, 63a/01,
65a/02, 65a/02

ziyāde: *Ar.* artma, çoğalma; çok bol;
aşırı fazla

z. 3b/09, 4a/14, 11a/16, 11b/18,
14b/23, 17a/02, 20a/08, 21a/07,
21a/12, 22a/05, 23b/03, 23b/15,
24b/16, 36a/11, 37b/11, 40b/09,
41a/15, 42a/10, 43b/08, 47b/01,
51a/16, 63a/01, 63a/01, 63b/01,
63b/01, 66a/02

z.+ce 51a/09

z. eylesün 29a/05, 29b/01, 30a/21

z. iderler 29a/03

z. olursa 25a/01, 27a/06

z.+siyle 2b/19, 4a/02, 4a/08, 4a/10,
4a/14, 5a/11, 6a/13, 7b/03, 7b/05,

8a/07, 10b/12, 12b/04, 13a/05,
13b/05, 13b/15, 13b/18, 14a/11,
16b/10, 18a/06, 18b/04, 19a/05,
19b/20, 21b/21, 22b/09, 23a/23,
24b/13, 24b/15, 26a/14, 27a/09,
27a/11, 30a/09, 30a/12, 31b/11,
31b/15, 31b/19, 36a/10, 36b/08,
36b/13, 36b/19, 37a/03, 37a/11,
37b/17, 37b/18, 38a/21, 40a/08,
41a/01, 41a/14, 49a/04, 51a/04,
52a/01, 53a/06, 53a/08, 53a/09,
53a/12, 55a/02, 55b/06, 57b/03,
60b/01, 61a/02, 62b/01

zu' amā: *Ar.* büyük tamar sahipleri

z. 44a/06

zuhūr: *Ar.* ortaya çıkma

z. ider 58b/12

z. idüp 21b/12

zü'l-celāl: *Ar.* ululuk sahibi olan Allah

z. 27b/12

zülkarneyn: *Ar.* Büyük İskender

iskender-i z. 29b/19

BEŞİNCİ BÖLÜM

FH DİZİN

A	
	a.-ur 70a/10
	‘aded: <i>Ar.</i> sayı
āb: <i>Far.</i> su <i>krş.</i> su	‘a. 40a/09, 66b/07, 66b/14, 67a/04,
ā.+ı 73a/06	67a/04
‘ abd: <i>Ar.</i> kul	‘a.+dür 66b/03
‘a.-i ‘āciz 2b/07	‘a.+e 57b/11, 66b/04, 66b/07,
‘a.-i za‘if 2b/02	67b/14, 68a/02
ābdār: <i>Far.</i> sulu	‘a.+i 53b/10, 67b/06
ā.+dur 45b/03	‘a.-i hāşıl 67b/15
‘ acāyib: <i>Ar.</i> acaib, çok tuhaf şey	‘a.-i menāzil 65a/02, 65a/02, 65a/02,
‘a. 26b/19, 34b/07	65a/02, 65a/02, 66a/09, 66b/08,
‘ acem: <i>Ar.</i> İranlı	67a/01
‘a.+üñ 49b/12	‘a.-i menāzile 66a/06, 67b/07
‘ acibe: <i>Ar.</i> şaşılacak şey	‘a.-i menāzili 66b/03, 67b/12,
alet-i ‘a.+dür 61b/09	67b/14, 67b/19, 68a/01
‘ āciz: <i>Ar.</i> beceriksiz, kabiliyetsiz	‘a.-i menāzilidür 67a/10
‘ābd-i a. 2b/07	‘a.+ine 66a/08
‘ ācizāne: <i>Ar.</i> alçak gönüllülükle	‘a.+ini 66a/05
‘ā. 3a/04	mikdar-ı a.+ine 66a/08
aç-: engeli kaldırmak	‘aded-i maşsum: <i>Ar.</i> bölüm
a.-alar 29b/14, 45b/12	‘a. 66b/07, 66b/08, 66b/16, 67a/04,
a.-up 76b/05, 80a/03	67a/12
açık: kapalı karşıtı	‘adedlü: <i>Ar.+T.</i> sayılı
a. 27b/01, 47b/02	‘a. 53b/15
açıl-: açık olma hali	‘a.+ye 53b/15
a.-a 70a/15	ādem: <i>Ar.</i> insan, adam
a.-up 20b/09, 41b/08, 75a/11,	ā. 18a/03, 51b/12, 52a/18, 77b/06
76b/08, 79a/21, 80b/04	ā.+e 26b/12

‘adem: *Ar.* yokluk

‘a.-i huşūli 1b/12

‘ādet: *Ar.* alışkanlık

‘ā.+ini 1b/11

aḍlā’: *Ar.* kenarlar

a. 64a/06, 64a/12

a.+ı 64a/08, 64a/10

a.+ımı 57b/18

a.-yı müselleş 2b/19

ḳā’imū’z-zāviyeti’l-a. 73a/12

müselleşü’l-a. 73b/13

müstaḳīmetü’l-a. 63b/04

mütesāviyyü’l-a. 62a/04

ve’l-a. 73a/10

āfitāb: *Far.* güneş

terkīb-i ā. 50b/12, 50b/13

ağaç: meyve verebilen, gövdesi odun

veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki; bu gibi bitkilerin gövdesinden ve dallarından yapılan

a. 6a/09, 8b/01, 8b/07, 8b/14, 8b/15, 22b/12, 22b/15, 24a/18, 24b/02, 27b/03, 28a/03, 29a/19, 30a/12, 32b/02, 34b/10, 37a/03, 38b/09, 40b/07, 43a/10, 45b/06, 50a/16, 50b/17, 55a/15, 55a/16, 73b/02, 74a/06, 74a/10

a. çürigi 45a/08, 48a/15

a. çürigini 45a/09

a. tozu 28a/05, 31a/04

a.+a 32b/12

a.+dan 8b/16, 38b/12, 40a/10,

43b/09, 60b/07

a.+ı 30b/16

a.+ma 31a/02

a.+ından 53a/08

a.+ımı 31a/06, 74b/15

a.+la 46a/12

a.+ları 40a/14, 45b/02

a.+larınıñ 45b/01, 74b/02

a.+uñ 32b/15

ḳavaḳ a.+ı 45a/13, 45a/16

ḳavaḳ a.+ımuñ 45a/04

kendir a.+ı 45a/04

ḳızıl a. kömür-i 44b/17

kömür-i ḳızıl a. 48b/03, 48b/05,

48b/06

ağır: tartıda çok gelen, hafif karşıtı

a. 49b/04

ağırlıg: ağır olma durumu

a.+ı 49b/03

ağ(1)z: ağız; bir boşluğun etrafı, bir

aletin (hāvan, tıpa, tulumba gibi)

üst tarafındaki açık kısmı; giriş

bölümü

a.+ı 4a/13, 4a/13, 6b/02, 6b/19,

7a/02, 7a/04, 10b/01, 10b/02,

12a/05, 12a/13, 13b/02, 13b/03,

17a/04, 26a/06, 44b/05, 45b/07,

45b/08, 47a/02, 47a/07, 47a/08,

47b/05, 52b/02, 65b/03

- a.+ına 8a/02, 12a/16, 23a/16, 23b/07,
25a/13, 25b/06, 26b/03, 27a/19,
28a/10, 29a/05, 29b/06, 34a/08,
34a/09, 39a/16, 39a/18, 46b/19,
47a/02, 47a/04, 47a/12, 50b/17,
53a/05, 75a/08
- a.+ında 8a/04
- a.+ındaki 47b/02
- a.+ından 8b/12, 38b/05, 46b/10,
46b/15
- a.+ını 4a/12, 26b/08, 44b/06, 47a/16,
47a/17, 47a/19, 53a/06
- a.+ınıñ 20b/12, 45b/12
- a.+ları 26a/10, 28b/03, 29a/01,
33a/01, 35a/04
- a.+larına 26b/01, 33a/02, 35a/06
- a.+larını 35b/11
- ağızla-**: ağız bölümü oluşturmak
a.-yalar 34a/05, 35b/13
- ağızlan-**: ağız bölümünün oluşması
a.-up 28a/18, 31b/13
- ağızlık**: bir aletin giriş, ağız bölümü
a. 14a/01, 24b/16, 49a/11
a.+ı 31b/15
a.+ları 36a/03
a.+larınıñ 28a/19
- āhen**: *Far.* demir
ā. 49b/07, 49b/17, 49b/19, 50a/01,
50a/02, 50a/03, 50a/04, 51a/10,
51a/14, 51a/15, 51a/16, 51b/01,
51b/03, 51b/04, 51b/05, 51b/06,
51b/07, 51b/08, 51b/09, 51b/13,
51b/17, 51b/18, 52a/01, 52a/02,
52a/03, 52a/04, 52a/05, 52a/06,
52a/07, 52a/08
berrāde-i ā. 51a/12, 51a/13
ā.+den 51b/15
ā.+leri 51b/12
- āher**: *Ar.* başka, diğer
ā. 29a/17, 47a/01
mahal-i ā.+uñ 53b/03, 55a/13
miştara-i ā. 55b/09, 55b/14
nev^c-i ā. 38b/01, 40a/08, 43a/04
nişan-ı ā. 55a/16
taraf-ı ā. 62a/18, 62b/04
tarz-ı ā. 30b/11, 32a/07, 35a/13,
41a/05, 41b/14, 42b/11
- aḥmed ağa**: Umman ve Budin
seferlerinde Humbaracıbaşı olarak
görev yapmış Osmanlı'da
Humbaracı Ocağı komutanı
a. 4a/03
- aḥmed ağa**: Osmanlı'da Kamanıçe
seferinde bulunan Humbaracı
Ocağı komutanı
diğer a. 4a/03
- aḥmed paşa**: (1675 - 1747) ilk ismi
Comte de Bonneval olan Osmanlı
ordusunun ıslahı için çalışmalar
yapan ve Humbaracı Ocağı'nı
ıslah eden Fransız asker
müteveffā a.+nuñ 2b/10
- aḥşāb**: keresteler, tahtadan yapılmış
a.+dan 39b/15

aḥvāl: *Ar.* haller, durumlar

a. 1b/08

aḳ(ğ): beyaz

a. ot 48b/07, 48b/08, 48b/09, 52b/15,
53a/04, 53a/12

terkīb-i a. ot 52b/13

vezn-i a. fetil 44a/06

yumurṭa a.+ı 50a/09

ak-: akmak

a.-up 32a/05

‘**aḳd:** *Ar.* düğümleme, bağlama

‘a. olup 25a/08

aḳdem: *Ar.* önce, önceki

a. 7a/16, 32b/01, 33a/17

‘**aḳīb:** bir diğeri nin arkasından gelen

‘a.+inde 1b/11

‘**aks:** *Ar.* çarpma, yansıma

‘a.+ine 64a/10

‘a.+iyle 53b/16

aḳsaray: Aksaray şehri

vezn-i asumānī-yi a. 48a/07

al-: almak

a.-dığı 26a/14, 27a/15, 27a/19,
28b/06, 30a/18, 33a/04, 34a/08,
47a/12, 47b/01

a.-dılar 79b/02

a.-masun 47a/16

a.-up 8a/04, 46a/05, 47a/14

ateş a.-a 35b/13

ateş a.-mazlar 34b/02

ateş a.-up 26a/17, 27b/06, 33b/07

ateş a.-ur 23b/14, 37b/01, 46b/02

hevā a.-maḳda 47b/06

metris a.-acaḳları 39b/05

metris a.-amazlar 27b/14, 30b/05

metris a.-dıḳları 27b/11

metris a.-maḳdan 39b/11

nemini a.-alar 39a/10

nişān a.-maḳda 8a/01

nişāne a.-mak 12a/17

ziyāde a.-ur 15a/05

a‘lā: *Ar.* yüksek, üst düzeyde

a. 44a/05, 44b/09, 44b/11, 45b/05,
49a/04

a.+sı 50a/18

‘**alā-ḳaderi’l-vüs‘:** *Ar.* güç, kuvvet
yettiği kadar

‘a. 2a/02

‘**alā ḥālihi:** *Ar.* olduğu gibi

‘a. 61a/10, 61b/01

‘**alā hazā:** buna göre

‘a. 21a/19, 57b/05, 61b/05, 66b/12,
67b/09

‘**alā-ḳaderi’t-ṭāḳa:** güç yettiği kadar

‘a. 2b/16

‘**alāmet:** *Ar.* iz, işaret, belirti

‘a. 12a/19

‘a. eyleyeler 8a/02, 56a/04

‘a. olma 56b/15

‘a. olunan 57b/03

‘a. olunup 56b/05

‘a. olunur 12a/18

‘a.+i 57a/02

‘a.+iyle 74a/08, 74b/09, 74b/15

- ‘a.+ler 8a/05
‘a.+leri 74a/18
‘a.+lerinden 58b/09, 61a/05
‘a.+lerini 58a/05
‘a.+üñ 55b/05
‘a.-i derece 56a/08
nokta-i ‘a.+ 56b/08
nokta-i derecât-ı ‘a. 56a/15
- ālāt:** *Ar.* aletler, aygıtlar
ā. 3a/01, 3a/11, 71b/13, 72a/01,
72a/04, 72a/06
ā.+a 72a/04
ā.-ı hendesede 2b/19
ā.-ı humbaranuñ 3a/06, 3a/16, 3b/06
ā.-ı humbarayı 3b/12
ā.-ı kıtâlden 3b/07
ā.+ları 28a/09
- alay:** *Far.* alay
a.+ına 34b/06
a.+larına 33b/03
- alçak:** alçak, düşük düzeyde
a. 62a/17, 62b/03
a.+dan 7a/06, 13b/06, 17a/06
a. ise 12b/06
a. olmak 30a/04
- aldır-:** aldırnak
hevā a.-mayalar 47b/06
- ‘aleksandırı kadınzi: İtalya kralı,
humbaracılığa önem veren ve
savaşlarda bunun kullanılmasını
sağlayan kişidir
‘a. 3a/19
- ‘ale’l-ḥuşūş: *Ar.* hele, hususiyle, en çok
‘a. 2a/13
- ‘ālem: *Ar.* dünya, cihan
‘ā.+de 61b/17
‘ā.-i dünyâyı 1b/06
‘ā.-i esbāb 1b/06
- ālet:** *Ar.* vasıta; makine
ā. 8b/13, 60b/02, 61a/03, 73b/16
ā.+dür 26b/19, 40a/03
ā.+lerinden 60b/04
ā.+lerüñ 8b/05
ā.+üñ 61b/06
ā.-i humbara 2a/14, 4a/06
ā.-i humbaraya 3a/19
ā.-i mesāḥa 59b/01
ā.-i mezkûre 60b/06, 61a/14
ā.-i müşelleşîye 53b/04, 53b/05,
54a/05, 58a/07, 61a/04, 61b/07,
61b/15
ā.-i müşelleşîyenüñ 53b/07, 54a/02,
55b/05
ā.-i müstaḥsene 60b/04
ā.-i ‘acîbedür 61b/09
der-ā.-i diğer 60b/01
- ‘alev: yanan maddelerin veya gazların
türlü biçimlerdeki ışıklı uzantısı,
yalım, yalaz, alaz, şule
‘a. 46b/16
‘a. çıkmaya 44b/07
mum ‘a.+i 46b/15
‘a.+ine 39a/04
- ‘alevlen-: alev çıkarmaya başlamak

- ‘a.-meyince 43b/14
- ‘a.-üp 39b/08
- ‘**aleyhi**: *Ar.* onun üzerine
a. 3b/17
- ‘**aleyhi’s-selam**: *Ar.* “ona selam olsun!”
manasında peygamberin adı
anılırken kullanılan bir söz.
‘a. 3a/16
- alın-**: alınmak
a.-up 39b/14, 46a/14
- alışdır-**: alıştırmak
a.-a 42b/15
a.-alar 42b/15
- ālih**: *Ar.* mabud
ā.+i 1b/04
- alma**: elma, bir çeşit erik
a.-yı frenk 51a/04
- alt**: aşağı, aşağı taraf
a. 26a/11, 26a/15
a.+ıdır 32b/12
a.+ına 8b/14
a.+ında 69a/09, 69a/18, 69b/13
a.+ından 46a/04
a.+larına 40a/05
a.+larını 8b/01
- altı**: altı (sayı)
a. 3a/05, 3b/11, 26a/08, 32b/07,
41a/09, 42a/12, 46a/11, 49a/04,
49a/07, 57a/11, 57b/01, 66a/16,
71b/10, 77b/03, 79a/18, 79b/02
- altışar**: altı sayısının üleştirme sayı sıfatı
a. 4b/14
- altmış**: altmış (sayı)
a. 6a/12, 7a/16, 53b/08, 63a/18,
63a/21, 63a/21
- altun**: altın
vezn-i kändil-i a. tabak 49b/19
- ālūd**: *Far.* bulaşmış, bulaşık
ā. 48a/06
- ama**: *Ar.* amma, fakat *krş.* ammā
a. 42a/03
- āmāde**: *Far.* hazır, hazırlanmış
ā. olduğda 24b/01
ā. olup 77b/07
- ‘**amel**: *Ar.* iş; niyet
‘a. 37a/01, 57b/13, 57b/13
‘a. eyleyeler 57b/07
‘a.+i 58a/03
‘a.-i teshil 60b/03
‘a.+iyle 57b/12
‘a. olup 57b/09
- ‘**amiķ**: *Ar.* derin
nisbet-i ‘a.+leri 77a/02
- ammā**: *Ar.* ama, ancak *krş.* ama
a. 44a/07, 50a/18, 68a/18, 68b/02
- ‘**amme**: *Ar.* umuma mahsus olan
‘a. 1b/05
- ‘**amūd**: *Ar.* dikey; dikme; direk
‘a. 54b/09
‘a.+ını 59b/09
ḥaṭṭ-ı ‘a. 63b/06, 63b/08
- ‘**an-aşl**: aslında
‘a. 68b/08
- anca**: o kadar, ancak *krş.* ancak

a. 13b/19

ancağ: ancak, yalnızca *krş.* ancak

a. 2a/06, 6a/12, 7b/17, 32b/12,
36a/07, 47b/08, 54b/02, 68b/14,
69a/10, 69a/19, 69b/16, 76a/03,
79a/04

andan: ondan, oradan, ondan sonra

a. 6a/17, 6b/03, 6b/17, 8a/08, 8a/12,
18a/05, 20b/08, 22b/16, 23a/11,
23b/06, 23b/08, 24b/03, 24b/18,
25a/01, 25a/03, 26a/07, 26a/10,
27a/18, 28a/15, 28b/05, 29a/04,
29a/06, 29a/08, 29b/13, 30a/07,
30a/09, 31b/19, 32b/04, 33a/04,
33a/10, 34a/07, 34b/15, 34b/19,
35a/05, 36b/07, 36b/11, 37a/17,
39a/08, 39a/16, 40a/10, 40b/02,
40b/04, 40b/14, 40b/15, 41a/09,
41a/16, 41b/05, 42a/04, 42a/13,
42a/15, 43a/10, 43b/04, 44a/27,
44b/07, 45b/08, 45b/18, 46b/06,
55b/11, 73a/11

anı: onu

a. 18a/06, 55b/16

‘**ankebüt:** *Ar.* örümcek

göl-i ‘a. 52a/08

anla-: anlamak

a.-dığı 28b/11

anlar: onlar

a. 27b/08, 77b/18

a.+ı 31a/11

a.+uñ 2b/08

anuñ: anın, onun

a. 52b/10, 75a/01

aña: ona

a. 3a/01, 4b/16, 7a/03, 54b/01,
62b/11, 62b/13, 63a/09, 63b/23

ara: ara, arasında

a.+larını 35b/07

a.+sına 8b/02, 8b/15

a.+sındaki 54b/05

‘**arab:** *Ar.* Arap

‘a. 50a/02

‘**araba:** araba

a. 16b/02

aralık(ğ): aralık, ara yer

a. 31a/19, 35b/08, 41b/01, 42a/10,
74b/12

a.+ı 29b/11, 29b/12, 34b/19

a.+ına 34b/19

a.+ları 35a/02, 36a/05, 74b/07,
74b/12, 74b/18, 75a/03

a.+ların 30a/08

a.+larına 28a/14, 34b/13, 39a/14,
40b/07

ard: art, arka, bir şeyin ardında kalan
kısm

a.+ı 52a/16

ardıç: servigillerden, güzel kokulu
yapraklarını kışın da dökmeyen,
yuvarlak kara yemişleri ilaç
olarak kullanılan bir ağaççık

a. sağızı 44a/25

arşun: arşın; aklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü

a. 15a/03, 20b/06, 20b/09, 21a/02, 21a/11, 22a/01

a.+dur 19b/01, 21a/20

a.+uñ 20b/11, 20b/14

‘**arż:** *Ar.* bir büyüğe sunma, bildirme

‘a. 62a/07, 62a/11, 79a/12

‘a.+ı 26b/02, 27a/05, 62b/10

āsān: *Ar.* kolay

a. 45b/04, 50b/18, 60b/04

a. olmak 58a/03

a. olur 42b/03, 57b/13

a.+dur 32a/04

tefhīm-i a. 61b/08

āşār: *Ar.* izler, eserler

a.-ı kudret 1b/08

aşfer: *Ar.* sarı

terkīb-i mäh-tāb-ı a. 50b/01

aşıl-: asılmak

a.-a 8a/04

a.-ur 12a

‘**aşir:** *Ar.* zor

a. olmağdan 58a/02

‘**asker:** *Ar.* asker, er

a. 26b/11

a.+i 18a/09, 27b/11, 27b/13, 30b/04,

30b/08, 36b/16, 77b/05, 77b/07,

77b/09

a.+inden 77b/05

a.+ine 77b/19

a.+ini 26b/16, 77b/12

a.+inüñ 18a/09, 33b/03, 36b/17

aşıl: *Ar.* asıl, gerçek

a. 30b/10

āsumānī: *Far.* açık mavi; göğe ait

terkīb-i vezn-i ā. 47b/12, 47b/13,

47b/14, 48a/01, 48a/02, 48a/03,

48a/04, 48a/05, 48a/06, 48b/03

vezn-i ā. 48a/09, 48a/16, 48a/17,

48a/18, 48a/19, 48b/04, 48b/05,

48b/06, 48b/07, 48b/08, 48b/09,

48b/10, 48b/11, 48b/12, 48b/13

vezn-i ā.-yi aqşaray 48a/07

vezn-i ā.-yi maḥfī 48a/14, 48a/15

vezn-i ā.-yi tarrāka 48a/08

vezn-i ā.-yi yücerreb 48a/10, 48a/11,

48a/12, 48a/13

aşağı: aşağı

a. 8b/12, 12a/03, 13a/04, 17a/02,

24b/16, 25a/16, 26a/14, 26b/12,

27a/07, 27a/10, 27b/07, 28b/12,

28b/14, 31b/02, 32b/13, 39a/10,

41a/16, 62b/15, 69b/07, 73a/14,

73a/19, 73b/06, 74a/13, 74b/17

baş a. 28a/11, 47a/07

a.+dan 4a/15

a.+sı 27a/18

a.+sından 73a/03

āşikāre: *Far.* belli, açık, meydanda

emr-i a.+dür 7b/13

āşiyān: *Far.* ev, hane

a. 3b/18

aşırı: aşırı, alışılan veya dayanılabilen
dereceden çok daha fazla, taşkın;
gereğinden fazla, çok

a. 27a/07

at-: atmak, fırlatmak

a.-acaıkları 7b/04

a.-alar 28a/03, 31b/08, 39b/01,
39b/03

a.-ar 26a/17, 26b/17, 68a/16

a.-duıkları 4a/11

a.-madan 2a/18

a.-mağ 4b/05, 15a/02, 15b/03,
17b/01, 18a/03, 68a/13

a.-masınıñ 27a/02, 43a/05

a.-mayalar 43b/14

a.-up 39a/09, 68b/05, 70a/10

humbara a.-mağıla 7b/16

humbara a.-masınıñ 36b/19

şalkım a.-mağ 34b/08

top a.-mağıla 39b/11

toprak a.-mağla 30b/06

aşa: ada, Girit adası olabilir

a. 22b/05

āteş: *Far.* ateş, od, hararet, kızgınlık

ā. 8a/15, 8a/17, 8a/19, 8b/03, 14b/01,
26a/14, 29a/18, 29b/03, 30b/02,
34b/04, 35b/13, 39a/03, 44b/08,
46b/15, 47a/06, 47a/14, 52b/05,
68b/18, 69a/03, 69a/07, 69a/17,
70a/02, 74a/08, 77b/11

ā. ala 35b/13

ā. almazlar 34b/02

ā. alup 26a/17, 27b/06, 33b/07

ā. alur 23b/14, 37b/01, 46b/02

ā. güllesi 43a/15, 43a/19

ā. ide 24b/06

ā. iderler 26b/14

ā. itdiği 24b/17

ā. itmek 43b/13

ā. olına 18a/08, 30a/11, 36b/15,
38b/06, 38b/07, 75a/11

ā. olacağı 23b/12, 35b/11

ā. olduğda 30a/11, 50b/18, 52a/17,
79a/08

ā. olunmağ 75a/10

ā. olunup 8a/16, 35a/07, 53a/10,
77b/08

ā. olunur 35b/14, 52b/03, 77b/13,
77b/15

ā. olmaz 47b/03

ā. olup 46b/06

ā. olur 47b/01

ā. saçar 26b/15

ā. vireler 23b/15, 46b/14

ā. virile 35a/07

ā.+de 27b/18, 32b/05, 46b/05,
46b/17

ā.+den 27b/18, 31a/11, 41a/07,
44b/09, 45b/11, 46b/07, 47a/13

ā.+e 45b/10, 47a/03, 47b/04, 47b/10

ā.+i 22b/19

ā.+inden 33b/06, 37a/19

ā.+ini 46a/05

ā.-i nermde 46b/13

ā-efgen 2a/16, 3b/08	a.-mağ 27a/04, 29b/08, 34a/16,
külhān ā.+ine 45b/09	35a/06, 36a/15, 37a/12, 38b/05,
te'şir-i ā. 68b/11	39b/02, 43a/03, 65b/07
āteş-bāzī: <i>Far.</i> eski savaşlarda yapılan	a.-ması 33a/17, 35b/14
harp malzemesi	a.-masını 7a/18
fenn-i ā.+de 44b/13	a.-masınıñ 35a/13
şanāyi ^c -i ā.+de 2a/18	a.-mayup 8a/15
edevāt-ı ā. 2b/17, 4a/09	a.-miş 16b/02
şanāyi ^c -i ā. 3a/12	a.-sa 7b/01, 42a/17
taşnī ^c āt-ı ā. 2a/11	a.-up 33b/03
fenn-i ā.+ye 3a/17	a.-ur 14a/04, 14b/01, 18a/04, 34a/17,
āteşlü: <i>Far+T.</i> ateşli, harareтли	34b/05, 39b/07, 41a/04, 43a/04,
ā. 48b/18	43b/05, 76b/08, 80b/05
ā. ise 24b/07	a.-ur iken 23b/10
āteşsüz: <i>Far+T.</i> ateşi olmayan	paçāvırā a.-mağ 42a/06
a. 48b/19	taş a.-mağ 36b/01
atıl-: atılmak	atış: atma işi
a.-a 14a/01, 32a/03, 33b/02, 42a/17	a.+da 14a/01
a.-acağ 4b/08, 4b/10, 6a/10, 7a/13,	'av ^ç : <i>Ar.</i> alikoyma, durdurma, vaz
15b/01, 36b/14	geçirme
a.-acağ ise 8a/18	'a. olnup 77b/14
a.-an 4b/19, 7a/07, 7a/07, 7a/10,	ay: yılın on iki bölümünden her biri
7b/02, 8b/15, 12b/07, 13b/08,	a.+ında 45b/03
13b/09, 13b/09, 18a/01, 35b/14,	ayağ(ğ): ayak
35b/15, 43a/19, 67a/06, 67a/15,	a. 74a/06
67b/06, 67b/15, 68a/13, 77b/09	a.+ını 62b/17
a.-dı 77b/15	a.+ıyla 62b/18
a.-duğda 7a/14, 30b/01, 33a/17,	a.+ları 20b/09
37a/18, 41a/04, 42a/18, 53a/10	ayağlı: ayağı olan; bir destekle yere
a.-duğdan 8b/08	dayanan
	a. pergāri 20b/07
	a. terāzüdür 12a/14,

a. terāzülere 12b/01
a. terāzünüñ 9a/03, 9a/04, 9a/05,
āyīne: *Far.* ayna
a. 37a/04
‘aynı: *Ar.* aynı, tıpkı
‘a. 21a/20, 21a/21, 66a/09, 66b/10,
75a/16
‘a.+dur 78a/02
‘a.+yla 51b/11, 52b/10
ayrıl-: ayrılmak
a.-maz 19a/02
az: az, çok olmayan
a. 7a/14, 45b/05, 53b/15
‘azīm: *Ar.* büyük, uyu, yüce; çok
ḥavf-ı ‘a. 77b/19
‘a. 33b/08, 34b/06, 51a/09
‘a.+dür 18a/09, 36b/16
‘a.+e 43a/14
rahne-i ‘a. 27b/06, 30b/10, 36b/18
ṭarraḳā-yı ‘a. 48a/09
‘azīme: *Ar.* büyük, uyu, yüce; çok
fevā’id-i ‘a.+sini 3b/14
ḳuvvet-i ‘a. 2a/12

B

bāb: *Ar.* bölüm, kısım
b. 3a/05
b.+da 12a/05, 79a/08
b.+ında 4b/03, 58a/01
b.+ü’r-rabi 3a/11
b.-ı evvel 3a/07

b.-ı ḥāmīs 3a/13
b.-ı rābi‘ 22a/03
b.-ı sādīs 3a/15
b.-ı şālīs 3a/10, 12b/07
b.-ı şānī 3a/08
el-b.+u’s-sādīs 61b/13

ba‘dehu: *Ar.* ondan sonra

b. 4b/08, 6a/07, 8a/03, 8a/17, 13b/16,
13b/18, 18a/06, 20b/07, 21a/01,
22b/18, 23a/09, 24b/05, 26b/02,
26b/07, 27a/16, 28a/01, 28a/07,
28b/01, 30a/11, 30b/18, 31a/08,
31a/11, 31a/17, 31b/09, 32b/17,
33a/07, 33a/14, 34a/11, 35a/02,
35b/09, 35b/14, 36a/03, 38b/04,
38b/13, 38b/16, 41a/07, 41a/10,
42a/03, 43a/08, 43b/03, 43b/09,
44a/03, 44a/05, 44a/28, 44a/29,
44b/05, 44b/06, 45a/10, 45a/14,
45a/17, 46a/06, 46b/03, 46b/11,
47a/05, 48b/15, 48b/17, 50a/08,
50a/09, 50b/16, 51a/08, 52a/10,
53a/03, 53a/07, 55a/15, 56a/03,
56a/05, 56a/06, 56a/08, 56a/10,
56a/18, 56b/12, 56b/16, 57a/10,
58a/13, 61a/18, 65b/18, 68a/06,
69a/04, 73a/03, 74b/01, 74b/04,
74b/05, 74b/11, 75a/08, 75a/09,
77b/16

bādī: *Far.* geçici

b. olur 30b/09

bağ: bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel
b. 74b/01, 74b/02, 74b/08, 74b/13, 74b/14, 75a/01, 75a/02, 79a/20
b.+a 74b/10
b.+da 74b/04
b.+dan 74b/10
b.+ı 79a/18
b.+ında 74b/05
b.+ını 31a/06
b.+ınıñ 74b/06, 74b/16, 74b/16
b.+lar 75a/06
b.+ları 68a/14
b.+larına 74b/11, 75a/05
b.+larımı 32b/15
b.+larıñ 74b/18
ip b. 32b/12
bağla-: bağlamak
b.-mişlar 79a/19
b.-rlar 52a/17
b.-ya 41b/01
b.-yalar 26a/11, 26a/12, 26b/05, 28b/13, 30b/17, 33a/09, 34a/11, 39a/12, 39a/19, 40a/12, 75a/09
b.-yup 31b/08, 38b/04, 41a/17, 41a/19, 42a/07
der-beyān-ı b.-ma 71b/12
bağlan-: bağlanmak
b.-a 26a/10, 31a/03, 31b/03, 74a/07
b.-an 28b/14, 32b/12, 33a/10, 40a/07, 49b/01

b.-duğdan şoñra 49b/02, 74b/03

b.-masını 74a/10

b.-up 32a/01, 38b/10, 43a/08, 75a/05

b.-ur 51a/05, 74a/08, 79b/01

bağlu: bir bağ ile tutturulmuş olan

b. 32b/02, 40a/05, 40b/06

baħr: *Ar.* deniz

b.-i nāzik 50a/01

baħrī: *Ar.* denizle ilgili

b. fişeng 52b/14

b. fişengin 52b/11

ba' id: *Ar.* uzak, irak

b. ise 4b/10, 4b/17, 6a/10, 6a/13

b. olmur 27b/13, 30b/05

b. olsa 57b/13

menzil-i b. 5a/07, 5a/10, 5b/01, 5b/03, 5b/05, 5b/07, 5b/09, 5b/11

menzil-i b.+e 4b/19

menzil-i b.+eye 37b/03

bā' iş: *Ar.* yol açan, sebep olan

b. 30b/09

b. olur 7a/16, 78a/01

bālā: *Far.* yüksek, yukarı, üst, yüce; boy

b.-yı cidāra 68b/05

bālāda: *Far.* büyümüş, boy atmış

b. 5b/13, 12b/03, 22b/04, 22b/14, 24a/16, 24b/01, 32a/03, 32b/01, 36b/05, 38b/08, 43a/02, 45a/19, 47b/08, 57b/13, 58a/05, 58b/09, 61a/04, 67a/20, 75a/13, 76a/01, 76b/03

balçık: yapışkan çamur, mil

b. 45b/08

kızıl b. 44b/06

balmumu: bal peteğinde arıların yaptığı, çok miktarda mirisil palmitat, serotik asit ve esterleri ve bazı yüksek karbon parafinleri içeren, mobilya cilası, ayakkabı cilası, sentetik meyve, kozmetikte krem yapımında kullanılan bir mum

b. 39a/11, 44a/20

b.+nı 44a/26

vezn-i b. 44a/22, 44a/24

bārūt: *Far.* Ateşli silahla bir merminin atılmasına veya herhangi bir aracın fırlatılmasına yarayan, patlayıcı madde

b. 3a/02, 3a/15, 4b/08, 4b/12, 5a/01, 5a/06, 5a/06, 5a/06, 5a/06, 5a/07, 5a/07, 5a/07, 5a/09, 5a/09, 5a/09, 5a/09, 5a/10, 5a/10, 5a/10, 5a/10, 5a/12, 5a/12, 5a/12, 5a/12, 5b/01, 5b/01, 5b/01, 5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/05, 5b/05, 5b/05, 5b/05, 5b/05, 5b/05, 5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/09, 5b/09, 5b/09, 5b/09, 5b/09, 5b/11, 5b/11, 5b/11, 5b/11, 5b/11, 5b/11, 5b/11, 6a/05, 6a/07, 7b/06, 7b/11, 7b/16, 8a/09, 8a/10, 8a/10, 8a/11, 8a/12, 8b/11, 8b/12, 8b/17, 8b/18, 8b/18, 13b/16, 13b/19, 18a/04,

22a/07, 22a/10, 22a/12, 22a/14, 22a/16, 22a/18, 22b/02, 22b/09, 22b/11, 22b/12, 23a/04, 23b/07, 23b/18, 24a/01, 24a/03, 24a/05, 24a/07, 24a/09, 24a/11, 24a/13, 24a/15, 24a/18, 24b/09, 24b/12, 24b/15, 25a/11, 26a/09, 26a/14, 26a/16, 27a/13, 27a/14, 27b/01, 27b/19, 28a/17, 29a/12, 31a/10, 31b/12, 31b/14, 33a/03, 33a/05, 33a/06, 33a/07, 33b/05, 34a/02, 34a/09, 34a/18, 36a/05, 36a/05, 36b/02, 37a/14, 37a/14, 37a/19, 38b/14, 41a/09, 41b/13, 42a/02, 42b/12, 43b/07, 44b/09, 44b/09, 44b/13, 45a/03, 45a/19, 45b/02, 46a/18, 48a/16, 48a/17, 48a/18, 48a/19, 48b/03, 48b/05, 48b/06, 48b/10, 48b/11, 48b/12, 48b/13, 52b/07, 52b/08, 52b/12, 65b/14, 66a/13, 68a/09, 68a/15, 68b/10, 69a/02, 69a/16, 69b/19, 70a/06, 71a/01, 71b/01, 71b/04, 71b/08, 71b/11, 73a/13, 73a/15, 73b/04, 73b/08, 79b/02, 79b/03

b. kertesı 11b/01

b. tertibini 2a/09

b. tozına 43a/18

b.+a 24b/16, 68a/10, 68b/09, 71b/02, 73a/16

b.+da 50a/10

b.+dan 4b/11, 6b/15, 28a/18, 31a/10,
50a/15, 68b/17, 69a/06, 69b/03,
70a/07, 74a/02
b.+dur 44b/11
b.+ı 4b/16, 6a/02, 26a/16, 33a/02,
38b/16, 41b/12, 43b/03, 46a/17,
50a/16, 68a/16, 74a/16
b.+ına 37a/17
b.+ını 67b/02
b.+larınıñ 5a/04
b.+uñ 6a/06, 6b/07, 8a/13, 24b/13,
30a/11, 30a/14, 32a/03, 33b/06,
37a/15, 37a/19, 50a/18, 68a/17,
68b/03, 69a/08, 69a/09, 70a/04,
70a/12, 74a/11
b.-ı beyāz 45a/01, 45a/02
b.-ı meshūq 43a/15
b.-ı mezkūre 69b/11, 70a/01
b.-ı siyāh 44a/13, 44a/14, 44a/15,
44a/16, 44a/17, 44a/18, 44a/19,
44b/01, 44b/02, 44b/03
b.-ı siyāhuñ 44a/11
b.-ı yeşil 45a/08
beyan-ı b.-ı hāvan 5a/05, 5a/08,
5a/11, 5b/02, 5b/04, 5b/06, 5b/08,
5b/10
dānelü b. 43b/02
hük-m-i b. 68b/10
macar b.+ı 44b/10
mahal-i b. 69b/05
terkīb-i b.-ı hevāyi 46b/01
terkīb-i b.-ı kırmızı 45a/15

terkīb-i vezn-i b. 44b/15, 44b/16,
44b/17, 44b/18, 44b/19
terkīb-i vezn-i b.-ı mā'î 45a/11
vezn-i b. 61b/13

bārütli: *Far.+T.* bārūtu olan

b. 28b/16, 34b/14, 35a/06, 37a/16,
38b/03, 38b/05, 40b/01, 41a/01,
41a/15, 41b/11

b.+ca 51a/01

b. fetillerden 30b/02

baş-: basmak

b.-duqda 61b/01, 61b/03

başar: *Ar.* göz, görme

şu^c ā^c -ı b. 8a/07

başariyye: *Ar.* gözle ilgili

şu^c ā^c -ı b. 62a/18, 62b/04

başdır-: basdırmak

b.-alar 23a/06

başir: *Ar.* görüp, anlayan

şu^c ā^c -ı b. 59b/05

şu^c ā^c -ı b.+e 8a/05, 55b/02, 55b/16

ḥaṭṭ-ı şu^c ā^c -ı b. 59b/10

başkı: bir maddeyi sıkıp ezen alet, pres;
preslemek

b. 66a/15

baş: baş, kafa; uç, uç noktası; ana,
temel, başlangıç, ilk

b.+a 53b/11

b. aşağı 28a/11, 47a/07

b.+dan 53b/11

b.+ı 28b/09, 37b/01

b.+ına 23b/08, 37a/13

- b.+ından 23b/12
b.+ını 23a/17
b.+ları 8b/16, 52a/17, 74b/11
b.+larını 23b/02
- başka:** Bilinenden ayrı, değişik, farklı, özge
b. 2b/15, 22b/12, 22b/13, 44a/26, 46a/05, 52b/15, 52b/15, 54b/05, 60b/14, 61a/01, 63b/01
b. başka 24a/19, 42b/13, 44a/02, 46a/07, 48b/14, 50a/07, 50b/14, 52a/10, 52b/09
- başla-:** başlamak
b.-dı 30a/05
b.-dığı 6a/14, 23b/14, 30a/04, 30b/01
b.-yalar 23a/05
b.-yup 29a/03, 39b/02, 42a/15
- başlan-:** başlanmak
b.-up 33a/14
- başlık(ğ):** bir sütunun, bir direğin tepeliği; üste geçirilen bölüm
b.+ı 27a/03
b.+ınıñ 28b/10
- batır-:** batırmak
b.-up 39a/08, 40b/03, 44a/28
- batırıl-:** batırılmak
b.-up 28a/02, 28a/04, 31a/02, 41a/11, 46a/03
- ba'zen:** *Ar.* ara sıra
b. 7a/14, 12a/19, 28a/14, 39a/13, 40b/07, 42a/09, 43a/19, 61b/17, 68b/10
- ba'zı:** *Ar.* birazı, bir kısmı; kimi
b. 2b/15, 62b/03, 62b/03, 74b/12, 75a/03, 79a/05
b.+larını 40a/02
b.+sı 62a/17, 62a/17
- bedel:** *Ar.* karşılık
b. 12b/01
b. olmak 45a/03
- be-her:** *Far.* her, her bir, her biri
b. 4b/10, 4b/14, 6a/10, 8b/07, 8b/14, 45b/16, 46a/12
- bekre:** *Ar.* kuyu vesairede kullanılan çark, çıkırık, makara
b. 8b/16
- belgrad:** Belgrat
b. 22b/05
- beliğ:** *Ar.* anlaşılır
b.+im 2b/06
- berāber:** *Far.* beraber, birlikte
b. 13b/03, 19a/02, 25a/13, 27b/01, 34a/09, 35a/02, 35b/07, 39a/18, 54b/08, 63a/07, 64a/09, 64a/13, 74a/19, 77b/13
b. degüldür 7b/09
b. olmayup 62b/14
b. olup 63a/23, 63b/05, 64a/06, 79a/04
b.+dür 54b/12, 54b/15, 63b/15, 63b/19
b.+inde 21a/01

- beri:** konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olanı *krş.* berü
b. 60b/17
- ber-~~karar~~:** *Far.+Ar.* aynı durumda olan
b. ola 62b/12
b. olmak 63a/19
- ber-:** *Far.* üzere
b.-mu^c tād 4a/18
- berāy:** *Ar.* için, maksadıyla
b.-ı tecrübe 66b/01, 66b/14, 66b/17, 67a/13
- berrāde:** *Ar.* su soğutmaya mahsus kap, karlık, soğutmaç
b.-yi āhen 51a/12, 51a/13
- berü:** konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olanı *krş.* beri
b. 4a/07, 7a/19, 30a/06
- besle-:** beslemek
b.-yüp 8b/01
- beş:** beş (sayı)
b. 3b/01, 4b/17, 4b/18, 4b/19, 5a/01, 6a/01, 6a/11, 6b/19, 6b/19, 7a/02, 7b/06, 8a/14, 8b/09, 8b/14, 12a/15, 13b/01, 13b/04, 13b/04, 13b/07, 13b/08, 13b/13, 14b/01, 17a/03, 17a/04, 17a/05, 17a/06, 18a/03, 20b/17, 21a/20, 21a/21, 21b/05, 23a/11, 23a/15, 24b/06, 25a/07, 26a/05, 29a/04, 29b/09, 33b/02, 34b/07, 35a/03, 35b/14,
- 37a/03, 37b/02, 41a/09, 41b/03, 42a/12, 45b/17, 50a/17, 51a/02, 57b/04, 57b/07, 57b/09, 58b/07, 58b/08, 65b/01, 66a/01, 66a/16, 66a/17, 66a/19, 66b/04, 66b/05, 66b/06, 66b/11, 66b/13, 66b/14, 66b/15, 66b/17, 67a/03, 67a/05, 67a/14, 67b/10, 67b/10, 67b/12, 67b/12, 67b/14, 67b/15, 67b/19, 67b/20, 68a/01, 70b/15, 73b/02, 78b/07, 79a/01, 79a/17, 79b/03
b.+den 7a/04, 7a/05, 13b/05, 21a/20
b.+e 65b/01
b. idi 66b/02
b. imiş 59b/21
- beşer:** beşer (üleştirme sayı sıfatı)
b. 4b/14, 26b/04, 66a/14
- beşinci:** beşinci (sıra sayı sıfatı)
b. 66b/03
- beyān:** *Ar.* izah, açıklama, anlatma, açık söyleme
b. 7a/08, 70a/05, 75a/13
b. ider 3a/07, 3a/09, 3a/11, 4b/04, 4b/05
b. olunan 60b/02, 76a/01
b. olındığı 61a/04, 70a/07
b. olunmuş idi 67a/20
b. olunmuşdur 60b/05
b. olunup 29b/17
b. olunur 5a/05, 20b/02, 20b/03, 26a/02, 35b/15, 36b/01, 40a/09,

- 50a/19, 51a/11, 51b/16, 52b/06,
52b/11, 59b/01
- b.+ındadur 3a/07, 3a/13, 3a/15,
3a/15, 3a/17, 20b/16, 22a/05,
23b/16, 27a/02, 30b/12, 32a/07,
33b/10, 34b/08, 35a/13, 36b/19,
38b/08, 41a/05, 41b/14, 42b/11,
43a/05, 43b/07, 43b/15, 44a/20,
47b/11, 53b/02, 58a/04, 61b/14
- b.+ıyla 3a/02
- b.-ı bağlama 71b/12
- b.-ı bārūt-ı hāvan 5a/05, 5a/08,
5a/11, 5b/02, 5b/04, 5b/06, 5b/08,
5b/10
- b.-ı eşkāl-i lağım 72b/01
- b.-ı lazıme-i 71b/01
- b.-ı mesāha 55a/13
- b.-ı mesāha-i 60b/01, 70b/01, 70b/07
- b.-ı ta^c dād-ı hūrūf 53b/11
- beyāz:** *Ar.* beyaz, ak
b. 45a/03
vezn-i bārūt-ı b. 45a/01, 45a/02
- beyn:** *Ar.* ara, aralık; araya
b.+inde 3b/09, 58a/09, 58a/11,
58a/16, 63a/19
- beyzāvī:** *Ar.* yumurta şeklinde
b. 32a/05
şekl-i b. 30a/13
- bez:** *Ar.* pamuktan veya ketenden
yapılmış dokuma
b. 28a/01, 28a/04, 31a/02, 31a/19,
31b/03, 31b/05, 32b/08, 42a/14
- b.+den 27a/09, 29a/13, 29b/01,
38b/09, 40b/14, 41b/05, 43a/02
- b.+i 26b/04, 26b/09, 26b/14, 30b/15,
31b/06, 31b/08, 34a/11
- b.+ini 33a/09, 39a/19
- b.+lerden 28a/14
- b.+leri 39a/08, 39b/01
- b.+üñ 30b/16, 32b/02, 32b/12
yelken b.+i 30b/13
yelken b.+inden 28a/07, 32a/08
- bezīr:** *Ar.* tohum, ekilecek tane
b. yağı 32b/04, 38b/13, 40b/02,
43b/08
- bezl:** *Ar.* bol bol verme, saçma
b.-i iktidārı 2a/07
- bıçak(ğ):** bıçak *krş.* pıçak
b.+a 46b/19
- bıçkı:** tahta veya ağaç biçmekte
kullanılan, karşılıklı iki sapı olan
ve iki kişi tarafından kullanılan
büyük testere
b. 29a/07, 38b/12, 39a/09, 40b/04
b. ğubārı 30b/14
b. tozu 28a/06, 32a/08
b.+dan 27b/03, 28a/02, 31a/04,
45a/05, 45a/12
- bi-^cavnihī:** *Ar.* yardımıyla
b. 76b/07, 80b/03
- bidāyet:** *Ar.* başlama, başlangıç
b.-i nihāyeti 62b/18
- bi-eyyi hālīn:** hangi halde olursa olsun
b. 68b/05, 69a/01

- bil-:** bilmek
b.-eler 56a/03
b.-mege 68a/11
b.-mek 20b/05, 46b/18, 59b/07,
65b/08
- bilā-:** *Ar.* -siz
b. 59b/01
- bilā-fāşıla:** *Ar.* fasılasız, aralıksız
b. 39b/19
- bil-cümle:** *Ar.* hep, bütün, toptan
b. 68a/06, 68a/11
- bile:** dahi, de (bağlaç)
b. 64a/06, 64a/07
- bilin-:** bilinmek
b.-mek 71b/09
- binā:** *Ar.* bina, yapı
b.+ları 7a/12, 76a/15
- bina 'en:** *Ar.* -den dolayı, -den ötürü
b. 2a/03, 3b/15, 7a/03, 62a/03,
65b/09, 69b/16
- bī-nihāye:** *Far.+Ar.* nihayetsiz, sonsuz,
tükenmez
b. olup 2a/14
- bī-noқта:** *Ar.* noktasız
b. 53b/18
- biñ:** bin (sayı)
b. 3b/01, 3b/11, 3b/17, 6a/01, 6a/01,
7a/16, 46a/11, 49a/03, 49a/04,
53b/16, 66b/03, 66b/04, 67a/04,
67b/14, 68a/02
- bir:** bir (sayı)
- b. 1b/10, 1b/13, 2a/08, 3a/04, 3b/03,
6a/06, 6a/09, 6a/09, 6a/14, 6b/03,
6b/06, 7b/06, 7b/12, 8a/03, 8a/12,
9a/03, 12a/09, 12b/06, 12b/06,
13a/03, 13b/11, 13b/13, 13b/15,
14a/01, 14a/01, 14b/01, 14b/01,
17a/02, 17a/07, 18a/05, 18a/06,
18a/07, 20b/11, 20b/17, 20b/19,
21a/02, 21b/05, 21b/07, 22b/14,
22b/18, 23a/01, 23a/01, 23a/03,
23a/07, 23a/10, 23a/16, 23a/17,
23a/18, 23a/19, 23a/19, 23b/01,
23b/09, 24a/16, 24b/02, 24b/04,
24b/05, 24b/09, 24b/10, 24b/13,
24b/15, 24b/19, 25a/01, 25a/03,
25a/11, 26a/02, 26a/05, 26a/07,
26a/18, 26b/07, 26b/12, 27a/12,
27a/16, 27b/10, 27b/16, 28a/07,
28a/12, 28a/18, 28b/07, 28b/07,
28b/09, 28b/13, 29b/10, 29b/11,
29b/13, 30b/16, 30b/18, 31a/08,
31a/14, 31b/03, 31b/13, 31b/18,
32a/05, 32b/02, 33a/13, 34a/08,
34a/08, 34b/09, 34b/16, 34b/19,
35a/06, 35a/14, 35b/05, 35b/08,
35b/12, 36a/01, 36a/02, 36a/04,
36a/06, 36a/09, 36b/04, 36b/07,
36b/11, 36b/12, 37a/03, 37a/04,
37a/05, 37a/17, 38b/01, 38b/03,
38b/04, 38b/18, 39a/01, 39a/06,
39a/10, 39a/11, 39b/07, 39b/18,
40a/10, 40b/09, 40b/09, 40b/14,

41a/06, 41a/08, 41a/13, 41a/14,
41a/15, 41a/16, 41b/05, 42a/01,
42a/06, 42a/07, 42a/07, 42a/10,
42a/13, 42a/15, 43a/06, 43a/08,
43a/09, 43b/11, 43b/13, 43b/14,
44a/03, 44a/04, 44b/05, 44b/05,
44b/05, 44b/07, 45b/07, 45b/14,
45b/16, 45b/18, 46a/03, 46a/03,
46a/08, 46a/12, 46a/17, 46a/18,
46b/03, 46b/07, 46b/10, 46b/16,
46b/16, 46b/18, 47a/01, 47a/03,
47a/04, 47a/09, 47a/13, 47a/14,
47a/17, 47a/18, 47b/03, 48b/17,
48b/19, 49a/02, 49a/09, 49b/02,
49b/03, 50a/08, 50a/16, 50b/15,
51a/05, 51a/08, 51b/16, 51b/17,
51b/18, 52a/01, 52a/02, 52a/11,
52a/15, 52b/09, 52b/10, 53a/03,
53a/04, 53a/08, 53b/03, 53b/06,
53b/07, 54b/02, 54b/04, 54b/05,
54b/05, 54b/12, 54b/15, 55a/13,
55a/15, 55a/16, 55a/16, 55b/03,
55b/17, 56a/03, 56a/03, 56a/04,
56a/04, 56a/08, 56a/09, 56a/10,
56a/10, 56a/12, 56a/16, 56b/03,
56b/04, 56b/04, 56b/04, 56b/06,
56b/06, 56b/08, 56b/16, 57a/03,
58b/05, 58b/06, 58b/12, 60b/04,
60b/07, 60b/08, 60b/10, 60b/12,
60b/16, 60b/18, 60b/18, 61a/02,
61a/03, 61b/09, 62a/04, 62a/14,
62a/18, 62b/03, 62b/09, 62b/14,

62b/15, 62b/17, 62b/17, 63a/16,
63a/17, 63a/24, 63a/25, 63b/01,
63b/01, 63b/16, 63b/20, 63b/21,
65b/01, 65b/10, 65b/16, 65b/19,
66a/01, 66a/12, 66b/01, 66b/10,
66b/14, 66b/17, 67a/10, 67a/13,
68b/11, 68b/12, 68b/16, 68b/17,
68b/17, 68b/18, 69a/02, 69a/02,
69a/04, 69a/08, 69b/06, 69b/12,
69b/13, 70a/01, 70a/06, 70a/09,
70a/10, 70b/12, 71b/05, 73a/01,
73a/02, 73a/05, 73a/05, 73a/14,
73b/13, 74a/02, 74a/06, 74a/06,
74a/09, 74a/10, 74b/01, 75a/01,
75a/02, 75a/08, 75a/13, 76a/01

b.+dür 19a/02

b.+i 21b/05, 21b/05, 49a/07

b. iken 54b/04

birbir(i): karşılıklı olarak bir diğeri

b. 27a/06, 54a/03, 63a/19

b.+lerinden 62b/06, 79a/04

b.+lerine 62b/08, 76a/04, 76a/05,
79a/02

b.+lerinün 76a/13, 76b/06, 80a/03

b.+nden 44b/07, 46a/10, 50b/15

b.+ne 26b/08, 27b/18, 44a/27,
45b/18, 48b/16, 50a/08, 52a/11,
52a/14, 54b/08, 54b/12, 62a/02,
62b/15, 63b/05, 63b/15, 70b/12,
70b/12, 73b/12, 73b/16, 73b/18,
76a/14, 77a/01, 77a/03

b.+ni 61b/04

birden: birden, ansızın

b. 35b/13, 43b/08, 52a/17, 79a/09

birdenbire: ansızın

b. 34b/02

birer: herkese bir

b. 4a/05, 8a/02, 8b/03, 23a/15,
26a/07, 26b/02, 26b/12, 26b/13,
27b/08, 35a/05, 35b/01, 42a/19,
43a/09, 74b/04, 74b/11, 74b/14,
74b/15, 75a/02, 75a/06, 77b/18

b. birer 31a/19

biri: bir tanesi

b. 30b/09, 54b/10, 54b/10, 58a/06,
58a/06, 61a/12, 63b/05, 63b/05,
68a/12

b.+ne 8b/18, 8b/18

b.+ni 55b/07

b.+si 30a/19, 63b/11, 63b/11

b.+siyle 58a/08, 58a/08

b.+yle 55b/13

birinci: bir sayısının sıra sıfatı

b. 77a/05, 77b/08

birisi: herhangi bir kimse

b. 12a/07, 12a/11, 12a/14

birkaç: çok olmayan, az sayıda, az

b. 4b/01, 7b/12, 28b/15, 38b/09,
39b/17, 39b/19, 42a/14, 62b/11,
69a/16, 77b/18

birle: ile

b. 2b/05, 50a/16

bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm: *Ar.*

Rahman ve Rahim olan Allah'ın
adıyla

b. 1b/02

bi'z-zāt: *Ar.* aracısız, kendisi olarak

b. 1b/07

boğaz: boğaz

b. 49a/08

b.+ı 37a/05, 37a/07, 46b/08

b.+ına 53a/09, 66a/15

bomba: *İt.* canlı veya cansız hedeflere

atılan, içi yakıcı ve yıkıcı
maddelerle doldurulmuş, türlü
büyüklükte patlayıcı, ateşli silah

b. gemsine 14a/02

borı: bir yerden başka bir yere sıvı, gaz

vb. aktarmaya yarayan, içi boş,
uçları açık, uzun ve dar silindir

b. ḥazīneli 15b/03

boş: içinde, üstünde hiç kimse veya

hiçbir şey

bulunmayan, dolu karşıtı

b. kıla 18a/06, 35a/15

b. kılan 30a/02, 34b/18, 35b/01,
36b/09, 37a/13, 74a/03, 74a/16

b. maḥallere 75a/04

b. olan 30a/08, 33a/06

boşald-: boşaltmak; boş duruma

getirmek

b.-alar 31a/07, 32b/16, 46a/05

boy: bir şeyin tabanı ile en yüksek

noktası arasındaki uzaklık *krş.* tül

b.+ı 26a/07, 28a/16, 38b/03, 51b/12, 52a/18	30b/05, 31b/16, 32b/07, 32b/14, 32b/19, 33a/16, 34a/16, 34b/03,
b.+ında 41a/09	35a/08, 35a/11, 36a/09, 36a/15,
b.+ları 34a/01	36b/13, 37a/09, 39a/07, 39b/11,
boynuz: boynuz	40a/02, 40a/05, 40b/09, 41a/03,
b. 8b/18	41a/14, 41b/07, 42a/16, 42b/15,
b.+lar 8a/08	43a/07, 43a/16, 44b/19, 45b/04,
bozıl-: bozulmak, özelliğini kaybetmek	45b/12, 46a/02, 46a/16, 47a/02,
b.-maya 31b/15	47a/11, 47b/06, 48b/19, 52a/16,
b.-maz 47b/07	54b/06, 55b/16, 57b/10, 58a/13,
b.-ur 47b/04	58a/17, 60b/05, 61a/01, 61b/17,
böl-: bölmek	62a/06, 62a/08, 62a/09, 62b/08,
b.-üp 66b/03	63a/22, 63a/25, 63b/02, 63b/06,
böyle: bunun gibi, buna benzer	64a/08, 64a/11, 66a/03, 67b/17,
b. 77b/18	73b/17, 74a/14, 77b/06, 79a/08,
b. itmege 39a/03	79a/16, 79b/02
b. olduğu 7b/13, 47b/09, 57b/06, 67b/07	b.+dur 8a/01, 13b/14, 43a/19, 50a/15
böylece: tam böyle, bu biçimde	b.+ndan 7a/16, 32a/08, 33a/17
b. 38b/19, 47a/17	b.+nlar 8b/07, 27b/14, 32a/03, 39a/10, 40b/04, 43a/11, 53b/14, 53b/15, 64a/14
bu: bu (sıfat ve zamir)	b.+nlardur 30b/11
b. 1b/06, 2b/02, 2b/07, 5a/02, 6a/01, 6a/13, 6b/13, 7a/13, 7b/02, 7b/10, 8b/10, 8b/11, 8b/12, 9a/02, 10b/02, 12a/05, 12a/07, 13a/05, 13b/04, 15a/04, 17a/05, 17a/07, 17b/01, 18a/01, 18a/04, 18a/08, 21a/16, 21a/17, 21b/07, 22a/03, 23a/14, 23b/15, 24a/17, 25a/08, 25a/16, 25b/05, 27b/05, 27b/16, 28b/07, 28b/12, 30a/03, 30a/06, 30a/06, 30a/07, 30a/15, 30a/18,	b.+nları 40b/03, 41a/07, 42a/02, 45b/19
	b.+nuñ 14a/06, 34b/03, 51a/05, 52b/10, 64a/10, 73a/11, 77b/03
	b.+ña 12a/14, 42a/18, 44b/10, 60b/14, 63b/22, 68a/09
	b.+nı 12a/13, 39b/03
	buçuk(ğ): buçuk, yarım
	b. 21a/18, 24b/10, 49a/07, 49a/07, 49a/09, 49b/02, 49b/03, 57b/04,

58b/06, 70b/12, 70b/15, 79a/17,
79b/03

b.+a 70b/14

b.+dur 70b/11

bu^ç d: *Ar.* uzaklık; boyut

b. 76a/06

b.+1 69b/04

b.+ları 62b/06, 63a/23

budağ(ğ): budak, dal

b.+1 45b/02

bul-: bulmak

b.-diğından 69a/11

b.-mayınca 68b/15

b.-maz 47b/08

b.-mişdur 46a/04

b.-uña 23a/09

b.-up 6b/09, 6b/10, 7b/18, 21a/11,
66a/05, 68b/01

b.-ur ise 6b/08, 6b/10

fırça b.-duğda 68b/04

nizâmı b.-duğda 23a/05

nizâmını b.-duğda 24b/10

tağviyyet b.-a 31a/05, 40b/14, 42a/05

tağviyyet b.-duğda 23b/03

tağviyyet b.-ur 28a/06, 29a/08

tenezzül b.-duğda 13a/03, 17a/02

bulamaç(c): sulu, çamur kıvamında olan
karışım

b. 33a/08, 33a/11, 33a/13, 33b/10,
34a/12

b. eyleyeler 32b/07

b.+a 31a/13, 32b/11

b.+dan 32b/13

b.+1 32b/09

b.+la 33a/15

b.+uñ 32b/16, 41a/11

bulaş-: bulaşmak

b.-mayan 33a/09

bulaşdır-: bulaştırmak

b.-mayalar 31a/03, 32b/13

b.-up 32b/14

bulın-: bulunmak

b.-a 54b/02, 54b/03

b.-an 67a/01, 69b/03

b.-dığı 68b/12, 70a/04

b.-mağ 54b/01

b.-ması 30a/17, 39b/04, 43b/05

b.-up 66a/10

b.-ur 66b/10, 67a/05

b.-ur ise 6b/12

mevcüd b.-ması 27b/15

bulutlu: bulutlarla kaplanmış,
bulutlanmış

b. 7b/07

bonba: *İt.* bomba

b. sefinesinüñ 19a/01

b. sefinesine 19a/02

burak(ğ)-: bırakmak, içine koymak

b.-alar 28a/06, 40b/04

b.-up 61b/01

burğı: delik açmaya yarayan delgiye
takılı sarma, yivli, keskin, çelik
alet

- b. 28b/16, 34b/10, 41a/15, 49a/08,
71b/12
- buyurıl-:** buyurulmak, emredilmek
i' tibār b.-up 4a/01
- bük:** dönemeç, bükülerek katlanmış bir
şeyin her bir bükümü
b. 71b/08, 79a/18
- bük-:** bükmek
b.-üp 26a/12
- bükil-:** bükülmek
b.-üp 26a/05, 26a/06
- bükim:** büküm
b.+i 41b/07
- bükümlü:** bükülmüş olan, bükümü olan
b. 15a/03, 20b/06, 20b/09, 20b/11,
20b/14, 21a/02, 22a/01
- bürin-:** örtünmek, sarınmak, katlanmak
b.-e 40a/15
- bütün:** tamam, eksiksiz
b. 69a/13, 69b/09
- büyüt:** *Ar.* yok olma
b.+ı 39b/16
- büyücek:** biraz büyük, büyüğe yakın
b. 18a/05, 36b/08, 52b/04, 61b/06
- büyük:** büyük, küçük karşıtı
b. 54b/10, 54b/10, 63b/05, 63b/11,
63b/11
- büyüklik(g):** büyük olma durumu,
uzunluk b.+i 50a/12
b.+ine 50a/13
- cānib:** *Ar.* taraf, cihet
c. 58a/06, 58a/12, 58a/15, 58a/17,
58a/19, 58b/02, 58b/04, 58b/06,
58b/11, 58b/11, 59a/01
c.+i 51a/05, 62b/15
c.+inde 62a/16, 62b/01
c.+inden 62a/12, 63a/23
c.+ine 68b/18
c.+lerinden 62b/07
c.-i yemîn 74b/16
c.-i yemînde 76a/07
c.-i yemîne 73a/09
c.-i yemîninde 55a/15
c.-i yemînine 74b/05
c.-i yesâr 74b/16
c.-i yesârda 76a/09, 76a/10, 76a/11
c.-i yesârına 74b/06
c.-i yesârında 60b/09
zāviye-i medār-ı c. 59a/03
zāviye-i menşe'-i c. 59a/05
- cedāvil:** *Ar.* cetveller
c.+i 4b/03
c.-i keşirelerinden 65b/10
- cedvel:** *Ar.* cetvel
c. 9a/02, 65a/01, 65b/10
c.+de 13b/13, 17a/09, 71b/06, 71b/09
c.+den 73a/17
c.+i 9a/02
c.+inde 21a/09
c.+inde ise 21b/05
c.+lerinde 21a/01

- c.-i çap 21b/03, 21b/04
- c.-i mezkürde 66b/08, 67a/01
- c.-i mezküre 65b/11, 65b/18, 67b/04
- c.-i mezkürede 66a/09, 67a/04, 67b/11
- c.-i miftāḥ 65b/12
- c.-i miftāḥü'l-menāzilde 66a/04, 66b/02
- c.-i miftāḥü'l-menāzili 3a/09
- celle:** *Ar.* "yüce ve aziz olun!" manasına bir dua sözü
- c. 1b/05
- cem^ç:** *Ar.* toplamak, yığmak
- c. 69a/14
- c. olup 69b/10
- cemî^ç:** *Ar.* cümle, hep, bütün
- c.-i 'ilmini 7b/18
- c.-i umürda 1b/13
- cem^ç iyyet:** topluluk, kurum
- c. 77b/14, 77b/16
- c. iderler 77b/10
- c. itdükleri 77b/08
- c.+leri 77b/12
- cem^ç iyyetlü:** *Ar.+T.* topluluk halinde olan
- c. 27b/04
- cemmāze:** *Ar.* hızlı giden
- c.-yi şebāb 2b/03
- cenāb:** *Ar.* hazret
- c.-i şirāze-bend 1b/05
- cenk:** *Far.* savaş, vuruşma
- c. 2a/11
- cennet:** *Ar.* cennet
- c. 3b/17
- cesāret:** *Ar.* cesurluk
- c. olunmaya 4b/12, 6a/13
- cevānib:** *Ar.* taraflar, yanlar
- c.-i eṭrāfa 2a/09
- cevher:** *Ar.* maya, öz; değerli taş
- c.+dür 68b/11
- ceviz:** *Ar.* ceviz
- c. 28a/14
- ceyb:** *Ar.* sinüs
- rub^ç-ı dā'ire-i c. 57b/18
- cezb:** *Ar.* kendine çekme, çekilme
- c. idüp 68b/14
- cezire:** *Ar.* ada
- girid c.+si 4a/01
- cılbıl:** *Ar.* çıplak
- gül-i c. 52a/09
- cidār:** *Ar.* duvar
- bālā-yı c.+a 68b/05
- cihād:** *Ar.* din uğrunda savaşma, savaş
- sālikān-ı rāh-ı c.+uñ 2a/04
- cihāt:** *Ar.* taraflar, yönler
- c.+a 62a/08
- cihet:** *Ar.* yan, taraf
- c.+den 30a/06, 74a/10
- c.-i şelaşesinde 69b/14
- cilā^ç:** *Ar.* parlatma, parlaklık
- c. 46a/19
- cilve-ger:** *Ar.+Far.* cilve eden
- c. 2a/13
- cinān:** *Ar.* cennetler

ğurefi'l-c. 3b/19

cism: *Ar.* beden, gövde

c. 62a/04, 62a/07

cümle: *Ar.* bütün, hep

c. 1b/06, 3b/15, 13b/01, 13b/19,
14a/06, 15a/05, 17a/03, 17a/05,
35b/05, 35b/13, 67a/19

c.+si 6a/12, 14a/01, 22b/13, 23b/01,
24b/01, 46a/08, 52a/17, 63a/07

c.+sine 79a/09

c.+sini 22b/16, 24b/03, 27b/17,
28b/19, 43b/08, 50b/15

c.+sinüñ 28b/05, 63a/24

c.+ye 7a/18

cürm: *Ar.* suç

c.+inde 13b/17

cüz 'i: *Ar.* az, pek az

c. 62b/03, 62b/03

c.+ce 23b/13, 25a/02, 25a/06

c.+cesi 24b/16

ihtiyār-ı c. 1b/09

ihtiyār-ı c.+sini 1b/10

Ç

çakmaqlı: çakmak taşı ve zemberekle

ateş alan bir tür tüfek

ç. 18a/03

çal-: çalmak, atmak

ç.-ar 6b/09, 6b/13

çalğa-: çalkalamak, sarmak

ç.-yalar 46a/17

çalğana: çalkalanmak

ç. çalğana 46a/19

çam saķızı: çam ağacından elde edilen

bal renginde ve bal kıvamında
olan macun

ç. 23a/19, 26b/10, 27b/17, 30b/19,
31a/08, 32b/04, 38b/10, 38b/14,
41a/06, 44a/25

çamur: su ile karışıp bulaşır ve içine

batılır duruma gelmiş toprak,
balçık

ç. 46b/09

ç.+ı 31b/14

ç.+mdan 33a/03, 34a/07

ç.+ları 34b/01

çanak(ğ): çanak; toprak, metal vb. bir

maddeden yapılmış yayvan,
çukurca kap

ç. 34a/04

ç.+ına 8a/12

ç.+mda 8a/13

çap: cisimlerin genişliği, kutur; en, boy

cedvel-i ç. 21b/03, 21b/04

ç. 5a/05, 5a/08, 5a/11, 5b/02, 5b/04,
5b/06, 5b/08, 5b/10, 20b/04,
20b/04, 20b/04, 20b/04, 20b/04,
20b/04, 20b/04, 20b/04, 21a/01,
21a/09, 21a/15, 21b/03, 21b/04,
21b/05, 21b/06

ç.+a 20b/10, 20b/13, 21a/20

ç.+da 20b/02

ç.+dadur 20b/11

ç.+ı 21a/08, 21a/17
ç.+ına 4b/08, 4b/11, 4b/14, 13b/16,
21a/21, 37a/03
ç.+ında 4b/17, 4b/19, 27a/11, 27b/07,
36a/06
ç.+ındadır 20b/14
ç.+ını 58a/10
ç.+ınıñ 21a/08, 22a/02, 40a/09
ç.+lar 22a/03
ç.+ları 5b/13, 20b/01, 21a/04, 21a/17
ç.+larına 5a/04
ç.+larınıñ 20b/15, 21a/20
ç.+larıyla 20b/03
ç.+larıñ 21a/16
ç.+uñ 20b/05, 21a/01, 21a/03,
21a/06, 21a/10
ç.-ı kütürü 27a/04
mikdâr-ı ç.+ları 20b/12
mikyâs-ı ç. 21b/02
çarp-: çarpmak
ç.-up 23b/11
çatla-: çatlamak
ç.-r 46b/06
çehredâr: *Far.* yüz tutan, şekli tutan
ç. olur 46b/01
çek-: çekmek
ç.-eler 47a/13, 56a/03, 56b/16,
57a/03
ç.-üp 45b/11, 56b/04
çekil-: çekilmek
ç.-en 62b/18, 62b/19, 63a/10
ç.-mek 74a/07

ç.-üp 27a/17, 53a/02, 58a/19, 74a/09
ç.-ür 52a/13
usret ç.-digünden 72a/07
zaḥmet ç.-mez 72a/05

çelik: çelik

eşlâh-ı ç.+den 72a/02

çemşîr: *Far.* şemşîr; şimşirgillerden,
yaprakları her mevsimde yeşil
kalan, taşlık, çorak bölgelerde
kendiliğinden yetişen veya
bahçelerde süs bitkisi olarak
yetiştirilen, odunu sarımsı renkli
ve çok sert olan bir ağaççık; bu
ağaççığın sert, düzgün, sarı renkte
kerestesi

ç. 23a/08, 23a/11, 24b/11

çenber: çember; daire, yuvarlak

ç.+ler 36a/02

çengâr: *Far.* bakır pasından yapılan yeşil
boya

c. 51a/07

çengellü: çengeli olan veya ucu çengel
biçiminde olan

ç. 29a/04

çent-: bir şeyin kenarında kertik açmak

ç.-eler 23b/06

çevir-: çevirmek; bir şeyin yönünü
değiştirmek

ç.-e 6a/15

ç.-erek 23a/08

çık-: çıkmak

çalev ç.-maya 44b/07

- ç.-ar 7a/05, 13b/07, 48b/18, 53a/13
ç.-dığı 6b/11, 13a/02, 17a/01
ç.-duğda 44b/10
ç.-maya 28b/12, 74a/07
ç.-maz 46b/17
ç.-maz ise 24b/09
ç.-miş 45b/02
ç.-up 7a/11, 13a/05, 16b/01, 17a/02, 17a/07, 18a/09, 22b/19, 36b/17, 47b/02, 50a/11, 74a/09
- çıkār-**: çıkarmak
ç.-a 8a/11
ç.-alar 31a/06, 32b/15, 45b/12
ç.-dığı 47a/15
ç.-ır 46a/02
ç.-up 26a/04, 44b/09
- çıkārul-**: çıkarılmak
ç.-dığı 47a/18
- çiçek(g)**: çiçek
kükürd ç.+i 44b/18, 44b/19
- çim**: çimen, çim
ç. 53b/17
- çiriş**: *Far.* çiriş otunun kökünün öğütülmesiyle yapılan ve su ile karılarak tutkal gibi kullanılan esmer, sarı bir toz
ç. 26a/03, 26a/08, 31b/14, 41b/11
ç.+i 26a/04, 26a/08
ç. şuyıyla 44a/05
- çirk(g)**: *Far.* kir, pas
ç.+i 23a/02
ç.+ini 46a/02
- çivi**: çivi
ç. 60b/13
ç.+ler 34b/10
ç.+si 26b/01
ç.+sidür 54a/02
- çivid**: eskiden çivit otundan, bugün yapay yollarla elde edilen, mavi renkli, sarılığını gidermek için çamaşırın son suyuna karıştırılan toz boya
ç. 45a/13, 48a/14, 50a/05, 50a/06, 50b/10, 50b/11, 50b/12, 52a/08
- çok**: çok, az karşıtı
ç. 22b/19, 27b/09, 34b/06, 40a/01, 53b/15, 77b/06, 77b/11
ç.+dur 39a/03
- çömlek**: toprak tencere
ç. hazineli 14a/06, 15a/05
- çöz-**: düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak
ç.-üp 31a/06, 32b/15
- çubuk(ğ)**: çubuk; körpe dal
ç. 49b/04, 49b/05
ç.+ı 46a/03, 49a/10, 49b/03
ç.+ın 44b/04, 44b/04
ç.+lar 45b/10, 45b/13, 49b/01
ç.+ları 45b/06
ç.+larıyla 34b/11
- çuğur**: çevresine göre aşağı çökmüş olan yer
ç. 31b/13, 70a/10, 70a/15, 73a/02, 73a/05

ç. itmeyeler 30a/01	12a/18, 12a/19, 12b/03, 12b/05,
ç.+a 73a/06	13b/06, 13b/07, 13b/10, 13b/13,
ç.+ına 31b/13, 34a/06	14a/06, 15a/04, 17a/03, 17a/06,
ç.+ları 77a/03	17a/07, 17b/01, 18a/01, 18a/04,
ç.+larına 34b/01	18a/07, 19a/02, 20b/11, 20b/14,
ç.+uñ 73a/03, 73a/05	20b/17, 21a/04, 21a/12, 21a/16,
çukurcağ: çukur gibi, küçük çukur	21a/17, 21a/21, 22a/03, 22b/05,
ç. ola 34a/04	22b/16, 22b/17, 23b/01, 23b/10,
çünki: <i>Far.</i> çünkü	23b/15, 23b/15, 24b/04, 24b/05,
ç. 67a/20	24b/17, 25a/11, 25b/05, 26a/06,
çürük(g): çürümüş olan	26a/07, 26b/18, 27a/01, 27a/05,
ağaç ç.+i 45a/08, 48a/15	27a/08, 27a/17, 27b/01, 27b/08,
ağaç ç.+ini 45a/09	27b/10, 27b/19, 28a/06, 28a/10,
ç.+dür 48b/19	29a/01, 29a/05, 29b/16, 30a/03,
	30a/07, 30a/11, 30b/01, 30b/05,
	30b/08, 30b/11, 31a/08, 31a/11,
	31a/12, 31a/13, 31b/09, 32a/02,
da: dahi, da, de <i>krş.</i> dağı	32a/04, 32b/05, 32b/06, 32b/07,
d. 62b/08, 72a/03	33a/11, 33a/16, 33b/06, 34a/12,
dağıd-: dağıtmak	34a/14, 34a/16, 35a/02, 35a/11,
d.-ur 34a/19	35b/02, 35b/08, 36a/15, 36b/12,
dağıl-: dağılmak	37a/15, 37b/01, 38b/07, 38b/07,
d.-mamağ 37a/11	38b/16, 38b/17, 39a/06, 39a/07,
d.-maya 42a/13	39a/10, 39a/15, 39b/01, 39b/03,
d.-up 34b/03	39b/08, 39b/14, 39b/15, 39b/16,
dağı: dahi, da, de <i>krş.</i> da	40a/03, 40a/15, 40b/05, 40b/08,
d. 1b/09, 2a/19, 2b/07, 3b/11, 3b/13,	40b/16, 41a/03, 41a/08, 41a/08,
3b/15, 4a/01, 4a/07, 5a/02, 6a/03,	41a/09, 42a/02, 42a/12, 42a/14,
6a/17, 6b/16, 7a/08, 7a/08, 7a/12,	42a/16, 42a/18, 43a/11, 44a/27,
7b/10, 7b/11, 8a/05, 8a/07, 8a/09,	44a/28, 44b/19, 45b/01, 45b/13,
8a/12, 8b/02, 9a/02, 10b/02,	46b/04, 46b/16, 46b/19, 47a/01,
12a/12, 12a/13, 12a/14, 12a/15,	47a/04, 47b/03, 49b/05, 50a/13,

53b/07, 55a/17, 55b/09, 55b/12,
55b/14, 55b/16, 56a/02, 56a/13,
56a/16, 56b/17, 57a/03, 57b/02,
57b/04, 57b/15, 58a/01, 58a/13,
58b/06, 58b/12, 60b/11, 60b/12,
60b/14, 60b/18, 61a/02, 61a/11,
61a/15, 61b/02, 61b/07, 62a/02,
63a/20, 63a/21, 63b/03, 63b/19,
63b/23, 65b/04, 65b/15, 66a/16,
67b/16, 68a/03, 68a/16, 68b/06,
69b/18, 70a/07, 70a/13, 70a/15,
70b/11, 72a/08, 73a/05, 73a/11,
73a/11, 73a/13, 73b/11, 74b/01,
75a/02, 75a/05, 75a/07, 76a/02,
76a/10, 77b/03, 77b/11, 77b/13,
77b/18, 77b/18, 79a/19

da'im: *Ar.* sürekli, devamlı

d. 47b/06

dā'imā: *Ar.* devamlı, sürekli

d. 54b/11, 63b/15

dā'ire: *Ar.* daire, çember

d. 12a/03, 43a/17, 63a/03, 63a/05,
63a/06, 63a/07, 63a/09, 69b/03,
70a/13, 70b/09, 77a/05

d.+de 69a/13

d.+dür 53b/08

d.+ler 76a/12, 76b/07, 76b/07,
80b/01, 80b/03

d.+leri 77a/04

d.+lerüñ 76a/13, 76b/05, 80a/03

d.+nüñ 69a/13, 69b/09, 70a/11,
70b/02, 70b/03, 70b/10, 78a/02

d.+si 6b/07

d.+yi 63a/13, 63a/17

d.-i devri 75a/15, 76a/09, 76a/11

d.-i kāmīle 53b/07

d.-i kāmīlede 69b/18

d.-i kebīreyi 68b/18

d.-i kūrrede 69a/14

d.-i muḥīṭ 53b/08, 53b/09

d.-i muḥīṭden 55b/10

d.-i müdevvere 69b/06

d.-i müdevverede 69b/17

d.-i müdevverenüñ 69b/08, 69b/16

d.-i müstedīre 62b/16

d.-i şelāşüñ 78a/02

d.-i şiddet-i nāriyyenüñ 70a/08,
70a/13

қағра-ı d. 63a/14, 63a/15

muḥīṭ-i d. 63a/01, 63a/08, 70b/01

rub^c-ı d. 4a/17, 12a/01, 12a/02,
12a/06

rub^c-ı d.-yi ceyb 57b/18

rub^c-ı d.-yi mezkūre 4a/18

rub^c-ı d.-yi müdevverede 69b/09

saḥ-ı d. 70b/07

saḥ-ı d.+nüñ 70b/08

vasaṭ-ı d.+dür 63a/08

dā'irelen-: *Ar.+T.* dairelenmek, daire
şekline gelmek, çevrenlemek

d.-üp 13a/04, 17a/02

dā'iren-mādār: *Ar.* çepeçevre, firdolayı

- d. 18a/06, 27a/10, 27a/12, 28b/03,
30a/09, 31b/16, 32b/03, 34b/10,
36b/10, 40b/06, 40b/13, 69a/03
d.-ı hāvanuñ 6b/02
- daķık:** *Ar.* toz haline getirilmiş, ince
d. 46b/04
- daķıķa:** *Ar.* bir saatlik zamanın altmısta
biri
d. 63a/21, 65a/02, 65a/02, 65a/02,
65a/02, 65a/02, 66b/09, 66b/11,
66b/19, 67a/01
d.+nuñ 67a/10, 67a/13
d.+ya 63a/21
- daķıķ-i hāşş:** *Ar.* has un
d. 46b/02
- dāmensiz:** *Far.* etek
d. 53b/17
- damlad-:** damlatmak
d.-alar 46a/04
- dāne:** *Far.* kurşun, gülle; tane, tohum;
çekirdek
d. 6b/15, 7a/03, 7a/05, 7a/07, 7a/07,
7a/11, 8a/16, 8b/07, 8b/14, 8b/18,
13b/05, 13b/06, 13b/08, 13b/09,
13b/10, 16b/01, 17a/05, 17a/06,
19b/01, 20b/10, 20b/14, 20b/16,
21a/17, 21a/20, 26b/12, 28a/12,
30a/06, 31a/17, 35b/04, 37b/03,
41b/03
d.+den 18b/01
d.+dür 21b/03
d.+ler 20b/03, 35a/08
- d.+leri 4a/12, 24b/18, 25a/12
d.+leridür 42b/07
d.+lerinüñ 12b/07, 20b/01, 30a/04
d.+leriyle 37a/01
d.+nüñ 4b/10, 6b/01, 6b/03, 6b/05,
6b/14, 8a/16, 13a/05, 17a/03,
20b/07, 21b/01, 23b/05, 66a/15
d.+si 6a/19, 6b/10, 13a/02, 13b/02,
14a/06, 15a/04, 15a/05, 15b/02,
16b/02, 17a/01, 17a/04, 17a/07,
27a/12, 28a/13, 36a/07, 38b/04,
39b/07, 66a/02, 66b/20
d.+sine 23b/04
d.+sini 7b/01, 18a/03, 20b/05
d.+sinüñ 8b/13, 27b/07, 37a/05,
38b/02, 51b/14
d.+ye 23b/07
d.+yi 6b/09, 6b/13, 13b/19
d.-yi ħumbaranuñ 65b/16
- dāneli:** *Far.* içinde kurşun olan *krş.*
dānelü
d. 24b/12
- dānelü:** *Far.* içinde kurşun olan *krş.*
dāneli
d. 8a/09, 26a/16, 34a/09, 36a/05,
41a/08, 74a/02
d. bārüt 43b/02
- darb:** *Ar.* darbe, dövme, vurma
d. 8b/03, 59b/15, 66a/07, 66b/06,
66b/15, 67a/11, 67b/13, 67b/21,
68b/12, 69a/19, 69b/10
d. eyledük 59b/19, 70b/12

d. eyledükde 70b/09
d. eyleyeler 23a/08, 23a/12
d. idecek 53a/14
d. iderler 26b/18
d. idüp 66a/14
d. olına 23a/17
d. olındukça 30a/02
d. olındukda 4b/18, 66b/05
d. olınmaya 25a/03
d. olınup 57b/11, 66a/07, 67a/03,
67b/13
d.+dan 36a/16, 39b/03
d.+ı 6b/08, 6b/10, 6b/15, 17a/02,
33b/01, 59b/16, 66b/06, 68b/03,
69a/04
d.+ıla 76a/14
d.+ından 30a/15, 32a/03, 74a/09
d.+ımı 30a/11
d.+ımuñ 68b/13
d.-ı meṭrüh 70b/14
d.-ı şedid 13a/03, 17a/01, 23b/09
d.-ı şedid ider 7a/12
d.-ı şitāb 70a/03
ḥāşıl-ı d. 57b/12, 70b/09
kuvvet-i d.+ımı 68b/14
yekün-i d. 66b/17, 67a/03, 67a/13,
68a/01
darbe: *Ar.* vuruş, vurma
d. 42a/18
darbī: *Ar.* darba ait, darb ile ilgili
d. 13a/03

darblı: *Ar.+T.* darbe yaparak, şiddetli,
vurarak,
d. 14a/06, 15a/04, 15a/05, 34b/05
dayan-: dayanmak
d.-up 39a/05
def: *Ar.* öteye itme, savurma
d.+e 40a/01
def a: *Ar.* defa, kere, kez
d. 7b/01, 7b/16, 23a/08, 23a/11,
57b/01
d.+da 6a/11, 6a/18
deg-: deymek, dokunmak, temas etmek
d.-digi 23b/13
d.-erek 35b/05
d.-me 36a/13
degin: değin, kadar *krş.* kadar
d. 21a/20, 21a/21, 26b/15, 28a/08,
29b/11, 34a/08, 68b/06
degirmi: yuvarlak
d. 24b/13, 29b/10, 30a/12, 30a/14,
32a/02, 33a/13, 33a/19, 34a/16,
34b/09, 34b/12, 34b/17, 35a/14,
36a/10, 36a/15, 37a/03, 37a/09,
39b/03, 41a/04, 42a/08, 42a/17
d.+ce 6a/06, 13b/17
şekl-i d. 35a/12
degme: tekme, ayak vuruşu
d. 72a/04
degnek: değnek, sopa
d. 74a/06, 74a/10
degül: değil
berāber d.+dür 7b/09

d.+dür 68a/14	d. 43b/19, 43b/19, 43b/19, 44a/01,
hâcet d.+dür 67b/08	45b/16, 45b/17, 48a/05, 48a/07,
mümkün d.+dür 38b/18, 67a/19,	48a/10, 48a/11, 49b/10, 49b/10,
68b/14	49b/11, 49b/13, 49b/13, 50b/03,
püşide d.+dür 1b/04	50b/05, 50b/08, 50b/09, 50b/10,
uygun d.+ ise 48b/18	50b/10, 50b/10, 51a/04, 51b/02,
del- : delmek	51b/05, 51b/10, 52a/07, 52a/08,
d.-üp 7a/13, 28b/16, 34b/10	52a/09
delik(g) : delik, dar, küçük açıklık	der : <i>Far.</i> -de, içinde
d. 42b/02, 43b/13, 70a/01	d. 5a/05, 5a/08, 5a/11, 5b/02, 5b/04,
d.+den 36a/12	5b/06, 5b/08, 5b/10, 53b/11,
d.+e 28b/10, 37a/08	55a/13, 60b/01, 60b/01, 70b/01,
d.+i 8a/11, 25a/16, 25a/16, 36a/11,	70b/07, 71b/01, 71b/01, 71b/12,
37a/04, 37a/05, 37a/06, 37a/13,	72b/01
37a/16, 49a/08	nokta-i d.-pey 56b/16
d.+inde 26a/15, 37a/19	der-^çaķab : <i>Far.+Ar.</i> hemen arkasından
d.+inden 24b/16, 26b/13	d. 23b/13, 24b/18, 33b/07, 34b/04,
d.+ine 8b/06, 23b/05, 24b/13,	38b/06, 46a/13, 47a/19, 79a/09
25b/02, 34a/04	derc : <i>Ar.</i> içinde bulunmuş, yer almış
d.+ler 40b/01	d. 58a/03
d.+lerinden 55b/07, 55b/09	d. olunmuşdur 71b/06
delikli : deliği veya delikleri olan	d. olunup 3a/05
d. 25a/15, 25b/05, 60b/15	derecāt : <i>Ar.</i> dereceler, basamaklar,
deliksiz : deliği olmayan	miktarlar
d. 49a/09	d. 12b/07, 55b/15, 58a/09
delin- : delinmek	d.+dan 7a/01, 13b/01, 17a/04, 67a/19
d.-miş 24b/14	d.+ı 56a/06, 56a/14, 58b/09, 60b/16
d.-üp 40b/01, 41a/15	d.+ıdur 55b/16, 58a/09, 58a/12
denk : ağırlık bakımından aşıit	d.+ına 57b/17
olan; 0,80175 gram olan ağırlık	d.+ından 56a/07, 57a/01, 61a/07,
ölçü birimi	61a/17, 61b/01
	d.+ımı 3a/08, 60b/14

d.+muñ 56b/13

d.+lar 17a/05

d.-ı medār 58a/16

d.-ı zāviye 58a/14

noқта-i d.+ı 56a/15

noқта-i d.-ı ʿalāmet 56a/15

zāviye-i d.+ını 61b/07

derece: *Ar.* derece, basamak, miktar

ʿalāmet-i d. 56a/08

d. 6b/19, 7a/03, 7a/10, 7a/13, 7a/14,
7a/17, 7b/03, 7b/16, 13b/04,
13b/04, 13b/08, 13b/08, 13b/09,
13b/10, 17a/05, 17a/05, 17a/06,
17a/07, 17a/07, 21a/02, 21a/09,
21a/13, 21b/03, 21b/04, 21b/07,
22a/02, 33b/02, 35a/04, 37b/02,
55b/10, 56b/02, 56b/03, 58a/12,
58b/05, 58b/06, 60b/08, 61a/15,
61a/15, 61a/18, 63a/19, 63a/20,
65a/02, 65a/02, 65a/02, 65a/02,
65a/02, 65b/05, 65b/18, 66a/10,
66a/17, 66b/09, 66b/11, 66b/19,
67a/01, 67a/05, 67a/05, 67a/10,
67a/13, 67a/15, 67a/19, 67b/03

d. ise 56a/07, 61a/09, 66a/04

d.+de 65b/03

d.+de ise 61a/13

d.+den 7a/06, 7a/07, 13b/01, 13b/07,
13b/11, 17a/03, 17a/06, 35b/14,
65b/01, 65b/02, 65b/03, 66a/01,
66a/01, 67b/10, 67b/11, 67b/15

d.+dür 6b/19, 12a/07, 21a/11,
21a/18, 21b/05, 21b/07, 54b/12,
57a/01, 61b/02, 63b/15

d.+lerden 67b/16

d.+leri 21b/06, 56a/01, 61a/06

d.+lerin 65b/06

d.+lerinde 61b/04

d.+lerine 4b/02

d.+nüñ 13b/10, 13b/12, 17a/07,
17a/08, 65b/13, 66a/05, 66b/06,
66b/14, 66b/17, 67a/07, 67b/08,
67b/12, 67b/12, 67b/14, 67b/19,
67b/20, 68a/01

d.+si 9a/04, 9a/05, 10b/02, 61a/11

d.+sidür 55b/11

d.+sini 61a/19, 61b/02

d.+ye 12a/02, 12a/16, 13b/11,
17a/08, 20b/17, 20b/17, 53b/08,
56a/08, 56b/02, 56b/15, 57a/02,
60b/11, 60b/12, 60b/19, 61a/02,
63a/18, 65b/02, 66a/01

d.+yi 17a/08, 55b/11, 66b/03

d.-i irtifaʿ 6b/18

d.-i irtifaʿ ları 12a/04

d.-i kaçʿi 12a/08

d.-i maḥfūza 66a/10

d.-i menzile 12a/13

d.-i menzili 12a/11, 66b/02, 67b/05,
67b/06

d.-i menzilini 65b/15

d.-i miştara 61a/11

d.-i miştara-i menşeʿ 61a/09

- d.-i mütereddidesi 13b/12
- d.-i mütereddidesi 13b/12, 17a/08
- d.-i mütereddidesidür 13b/11
- d.-i mütesāviyeye 4a/19
- d.-i zāviye 58a/18
- noқта-i d. 57a/02
- noқта-i d.+si 56b/15
- noқта-i d.-i 56a/09, 57a/03
- derece-be-derece:** basamak basamak
- d. 4b/01
- derin:** dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan
- d. olacak 68a/07
- d. olmalıdır 77b/01
- d. olsa 71b/07, 77a/06
- d.+den 23a/14
- derince:** biraz derin
- d. 73a/14
- derinlik(g):** bir şeyin dip tarafının yüzeye, ağza olan uzaklığı
- d.+e 71b/05
- d.+i 68a/05, 70a/12, 73a/03, 73a/05
- derün:** *Far.* iç, içeri, dahil
- d.+ına 9a/06, 9a/07
- d.+ında 39b/15
- dest:** *Far.* el
- d.-i faķīrānemden 2b/12
- vāż^c-ı d. 53a/15
- destere:** *Far.* testere; ağaç, demir vb. şeyleri kesmeye yarayan, genellikle üçgen biçiminde dişleri olan, dar ve uzunca çelik araç
- d. 23b/04
- destek:** destek, dayanak
- d. 74b/10
- desti:** testi; geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen, toprak, cam, metal vb. maddelerden yapılan su kabı
- d. 44b/05, 45b/08, 45b/09, 45b/11
- dest-res olm-:** *Far.+T.* ele geçirmek, elde etmek, erişmek
- d.-mayan 2a/15, 3b/07
- devā'ir:** *Ar.* daireler
- d.-i müstediredür 63a/23
- d.-i mütevāzīye 63a/22
- devlet:** *Ar.* bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan siyasi topluluk
- kār-gāh-ı d. 2a/03
- devlet-i 'aliyye:** Osmanlı Devleti
- d. 3b/19
- d.+de 18a/03
- devr:** *Ar.* dönme, bir şeyin etrafını dolaşma
- d. 39a/01
- dā'ire-i d.+i 75a/15, 76a/09, 76a/11
- d. iderek 62b/18
- d. olınarak 46a/18
- devşir-:** bir araya getirmek, derlemek, toplamak
- d.-üp 30b/15, 31b/07
- devşiril-:** devşirme işi yapılmak
- d.-dükde 30b/14

d.-en 30b/16
d.-üp 26b/05
đılı': *Ar.* kenar
d. 64a/06
d.+ları 64a/11
d.+larıdır 54b/06, 54b/14, 63b/03,
63b/18
di-: demek, söylemek
d.-rler 44b/10, 54b/01, 54b/03,
54b/04, 54b/09, 54b/09, 54b/10,
54b/11, 54b/14, 54b/16, 54b/17,
54b/18, 62b/09, 62b/11, 62b/13,
62b/17, 63a/08, 63a/11, 63b/04,
63b/06, 63b/06, 63b/12, 63b/12,
63b/21, 63b/23, 64a/11
d.-yü 12a/05, 29a/12, 29b/16, 50a/10,
74a/07, 74a/09, 77b/10
dib: dip; oyuk veya çukur bir şeyin en
alt bölümü
d. 28b/02, 27a/02
d.+de 28a/12
d.+den 6b/15, 12a/18, 30a/02
d.+e 31a/16
d.+i 23a/09, 29b/15
d.+inde 13a/01, 14a/04, 14a/05,
15a/02, 15a/04, 18a/01, 46a/01,
69b/12
d.+inden 14a/06, 49a/08
d.+ine 8a/02, 8a/04, 24b/12, 27a/11,
28b/01, 31a/16, 31b/18, 31b/18,
33a/12, 34a/12, 47a/09, 51a/01,
53a/12

d.+ini 23a/05
d.+leri 28b/03, 31b/11, 35b/05
d.+lerini 31b/09
d.+lerinden 73b/11
dibek(g): taştan veya ağaçtan yapılmış
büyük havan
d. 38b/17, 53a/15
d.+den 46a/12
d.+de 49a/03
d.+e 45a/17, 46a/08, 46a/14
d.+ler 22b/12, 24a/18
diğer: *Far.* diğer, başka, öteki
ālet-i d. 60b/01
d. 43b/17, 43b/18, 43b/19, 44a/01,
44a/14, 44a/15, 44a/16, 44a/17,
44a/18, 44a/19, 44a/22, 44a/24,
44b/01, 44b/02, 44b/03, 44b/16,
44b/17, 44b/18, 44b/19, 45a/01,
45a/02, 47b/12, 47b/13, 47b/14,
48a/01, 48a/02, 48a/03, 48a/04,
48a/05, 48a/06, 48a/07, 48a/08,
48a/09, 48a/10, 48a/11, 48a/12,
48a/13, 48a/14, 48a/15, 48a/16,
48a/17, 48a/18, 48a/19, 48b/04,
48b/05, 48b/06, 48b/07, 48b/08,
48b/09, 48b/10, 48b/11, 48b/12,
48b/13, 49b/12, 49b/13, 49b/14,
49b/15, 49b/16, 49b/17, 49b/18,
49b/19, 50a/01, 50a/02, 50a/03,
50a/04, 50a/05, 50a/06, 50b/02,
50b/03, 50b/04, 50b/05, 50b/06,
50b/07, 50b/08, 50b/09, 50b/11,

- 50b/13, 51a/13, 51a/14, 51a/15,
51a/16, 51b/01, 51b/02, 51b/03,
51b/04, 51b/05, 51b/06, 51b/07,
51b/08, 51b/09, 51b/10, 51b/18,
52a/01, 52a/02, 52a/03, 52a/04,
52a/05, 52a/06, 52a/07, 52a/08,
52a/09, 52b/08, 52b/13, 62b/18
- d. aḥmed ağa 4a/03
- ḳā^c ide-i d. 67b/09
- nev^c-i d. 9a/04, 9a/05, 10b/02,
50a/14
- terkīb-i d. 22a/09, 22a/11, 22a/13,
22a/15, 22a/17, 22b/01, 22b/10,
23b/19, 24a/02, 24a/04, 24a/06,
24a/08, 24a/10, 24a/12, 24a/14
- dik-**: biçilmiş veya yırtılmış kumaş,
deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş
iplikle tutturmak
- d.+eler 28a/10
- d.-üp 28a/08
- gömlek d.-üp 28a/08, 41b/05
- sipayi d.-üp 55b/05
- dikil-**: dikme işi yapılmak; dik duruma
gelmek
- d.-e 55a/15, 55a/17, 73b/19
- d.-en 54b/07, 54b/09, 63b/06
- d.-se 54b/06, 63b/02
- d.-üp 29a/02
- dikili**: dikilmiş olan
- d. iken 9a/06
- dikḳat**: *Ar.* dikkat; dakiklik, incelik,
doğruluk
- d. 6b/05, 47b/07, 79a/08
- kemāl-i d. 4b/06, 6b/17, 7b/17,
8a/08, 30a/15, 65b/09
- d.+olma 6b/05, 6b/14
- dikḳatlice**: *Ar.+T.* dikkatli bir biçimde
d. 33a/01
- dikme**: destek, dayak
- d. 34a/13
- dil**: birçok aletin uzun, yassı ve çoğu
hareketli bölümleri
- d.+i 21a/05, 21a/13
- dile-**: dilemek, istemek, arzu etmek
- d.-r ise 13b/18, 13b/18
- dilli**: dili olan
- d. pergār 21a/03
- d. pergāri 21a/12
- dīn**: *Ar.* din
- d.+e 2a/07
- direk(g)**: ağaçtan veya demirden yapılan
uzun ve kalın destek
- d.+i 79b/01
- d.+ler 73a/18
- dirēn**: dirgen
- d. 6b/10
- dirhem**: eski okkanın dörtyüzde biri;
gümüş para
- d. 4b/11, 4b/18, 5a/06, 5a/06, 5a/06,
5a/06, 5a/07, 5a/07, 5a/07, 5a/09,
5a/09, 5a/09, 5a/09, 5a/10, 5a/10,
5a/10, 5a/12, 5a/12, 5a/12, 5a/12,
5b/01, 5b/01, 5b/01, 5b/03, 5b/03,
5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/03,

5b/05, 5b/05, 5b/05, 5b/05, 5b/05,
5b/05, 5b/05, 5b/07, 5b/07, 5b/07,
5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/09,
5b/09, 5b/09, 5b/09, 5b/09, 5b/09,
5b/09, 5b/09, 5b/11, 5b/11, 5b/11,
5b/11, 5b/11, 5b/11, 5b/11, 8b/14,
8b/14, 8b/14, 22a/07, 22a/08,
22a/08, 22a/08, 22a/10, 22a/10,
22a/10, 22a/14, 22a/14, 22a/14,
22a/14, 22a/16, 22a/16, 22a/16,
22a/18, 22a/18, 22a/18, 22a/18,
22a/18, 22a/18, 22a/18, 22a/18,
22b/02, 23a/10, 23b/18, 24b/12,
25a/04, 25a/08, 28b/13, 31b/02,
32b/05, 32b/07, 38b/15, 39a/12,
40a/11, 41a/16, 43b/02, 43b/02,
43b/07, 43b/07, 43b/07, 43b/08,
43b/16, 43b/16, 43b/16, 43b/17,
43b/17, 43b/17, 43b/18, 43b/18,
43b/18, 43b/19, 43b/19, 43b/19,
44a/01, 44a/01, 44a/01, 44a/06,
44a/06, 44a/06, 44a/13, 44a/13,
44a/13, 44a/14, 44a/14, 44a/14,
44a/15, 44a/15, 44a/15, 44a/16,
44a/16, 44a/16, 44a/17, 44a/17,
44a/17, 44a/18, 44a/18, 44a/18,
44a/19, 44a/19, 44a/19, 44a/21,
44a/21, 44a/21, 44a/21, 44a/21,
44a/21, 44a/23, 44a/23, 44a/23,
44a/23, 44a/23, 44a/25, 44a/25,
44a/25, 44a/25, 44a/25, 44a/25,
44a/26, 44b/01, 44b/01, 44b/01,

44b/02, 44b/02, 44b/02, 44b/03,
44b/03, 44b/03, 44b/15, 44b/15,
44b/15, 44b/16, 44b/16, 44b/16,
44b/17, 44b/17, 44b/17, 44b/18,
44b/18, 44b/18, 44b/19, 44b/19,
44b/19, 45a/01, 45a/01, 45a/01,
45a/02, 45a/02, 45a/02, 45a/08,
45a/08, 45a/08, 45a/11, 45a/11,
45a/11, 45a/15, 45a/15, 45a/15,
45a/15, 45b/17, 46b/02, 46b/02,
47b/12, 47b/12, 47b/12, 47b/13,
47b/13, 47b/14, 47b/14, 48a/01,
48a/01, 48a/01, 48a/02, 48a/02,
48a/02, 48a/03, 48a/03, 48a/03,
48a/04, 48a/04, 48a/04, 48a/05,
48a/05, 48a/05, 48a/06, 48a/06,
48a/06, 48a/07, 48a/07, 48a/07,
48a/08, 48a/08, 48a/08, 48a/10,
48a/10, 48a/10, 48a/10, 48a/11,
48a/11, 48a/11, 48a/11, 48a/12,
48a/12, 48a/12, 48a/13, 48a/13,
48a/13, 48a/13, 48a/14, 48a/14,
48a/14, 48a/14, 48a/15, 48a/15,
48a/15, 48a/15, 48a/16, 48a/16,
48a/16, 48a/16, 48a/17, 48a/17,
48a/17, 48a/17, 48a/18, 48a/18,
48a/18, 48a/18, 48a/19, 48a/19,
48b/03, 48b/03, 48b/03, 48b/03,
48b/04, 48b/05, 48b/05, 48b/05,
48b/05, 48b/06, 48b/06, 48b/06,
48b/06, 48b/07, 48b/07, 48b/07,
48b/08, 48b/08, 48b/08, 48b/09,

48b/09, 48b/09, 48b/10, 48b/10,
48b/11, 48b/11, 48b/12, 48b/12,
48b/13, 48b/13, 49b/07, 49b/07,
49b/07, 49b/07, 49b/08, 49b/08,
49b/08, 49b/09, 49b/09, 49b/09,
49b/09, 49b/10, 49b/10, 49b/10,
49b/10, 49b/11, 49b/11, 49b/11,
49b/11, 49b/12, 49b/12, 49b/12,
49b/13, 49b/13, 49b/13, 49b/14,
49b/14, 49b/14, 49b/15, 49b/15,
49b/15, 49b/16, 49b/16, 49b/16,
49b/17, 49b/17, 49b/17, 49b/17,
49b/18, 49b/18, 49b/18, 49b/18,
49b/19, 49b/19, 49b/19, 49b/19,
50a/01, 50a/01, 50a/01, 50a/01,
50a/02, 50a/02, 50a/02, 50a/02,
50a/03, 50a/03, 50a/03, 50a/03,
50a/03, 50a/04, 50a/04, 50a/04,
50a/04, 50a/04, 50a/05, 50a/05,
50a/05, 50a/05, 50a/05, 50a/06,
50a/06, 50a/06, 50a/06, 50a/06,
50a/06, 50a/17, 50b/01, 50b/01,
50b/01, 50b/01, 50b/02, 50b/02,
50b/02, 50b/02, 50b/03, 50b/03,
50b/03, 50b/04, 50b/04, 50b/04,
50b/04, 50b/05, 50b/05, 50b/05,
50b/06, 50b/06, 50b/06, 50b/06,
50b/07, 50b/07, 50b/07, 50b/08,
50b/08, 50b/08, 50b/08, 50b/09,
50b/09, 50b/10, 50b/10, 50b/10,
50b/11, 50b/11, 50b/11, 50b/11,
50b/11, 50b/12, 50b/12, 50b/12,
50b/12, 50b/12, 50b/12, 50b/13,
50b/13, 50b/13, 50b/13, 50b/13,
51a/01, 51a/04, 51a/04, 51a/04,
51a/07, 51a/07, 51a/07, 51a/07,
51a/07, 51a/07, 51a/10, 51a/10,
51a/10, 51a/10, 51a/12, 51a/12,
51a/12, 51a/12, 51a/13, 51a/13,
51a/13, 51a/13, 51a/14, 51a/14,
51a/14, 51a/14, 51a/15, 51a/15,
51a/15, 51a/15, 51a/16, 51a/16,
51a/16, 51a/16, 51b/01, 51b/01,
51b/01, 51b/01, 51b/02, 51b/02,
51b/02, 51b/03, 51b/03, 51b/03,
51b/03, 51b/04, 51b/04, 51b/04,
51b/04, 51b/05, 51b/05, 51b/05,
51b/06, 51b/06, 51b/06, 51b/06,
51b/07, 51b/07, 51b/07, 51b/07,
51b/08, 51b/08, 51b/08, 51b/08,
51b/09, 51b/09, 51b/09, 51b/09,
51b/10, 51b/10, 51b/17, 51b/17,
51b/17, 51b/17, 51b/18, 51b/18,
51b/18, 51b/18, 52a/01, 52a/01,
52a/01, 52a/01, 52a/02, 52a/02,
52a/02, 52a/02, 52a/03, 52a/03,
52a/03, 52a/03, 52a/04, 52a/04,
52a/04, 52a/04, 52a/05, 52a/05,
52a/05, 52a/05, 52a/06, 52a/06,
52a/06, 52a/06, 52a/07, 52a/07,
52a/07, 52a/07, 52a/08, 52a/08,
52a/08, 52a/09, 52a/09, 52a/09,
52a/09, 52b/07, 52b/07, 52b/07,
52b/07, 52b/07, 52b/08, 52b/08,

- 52b/08, 52b/08, 52b/08, 52b/12,
52b/12, 52b/12, 52b/12, 52b/13,
52b/13, 52b/13, 53a/05, 66a/12,
71a/02, 71b/06, 71b/10
- d.+den 4b/14, 4b/15, 4b/16, 5a/01,
5a/06, 5a/06, 5a/06, 5a/06, 5a/12,
5b/03
- d.+e 4b/18
- dirsek:** bir direği veya başka bir şeyi
sağlamlaştırmak için yanına eğik
olarak yerleştirilen ağaç, makas
- d. 73a/12
- d. virüp 73a/10
- dirsekle-:** dirsek kullanmak, dirsek
yapmak
- d.-me 74b/02, 74b/15, 74b/17,
75a/02
- d.-menüñ 74b/18
- dīvānhāne:** *Ar.+Far.* geniş sofa;
kubbealtı, Topkapı sarayında
Osmanlı vezirlerinin devlet
işlerini görüşmek üzere
toplandıkları, Ortakapıdan sonra
gelen alan
- d. 79a/16
- d. diregi 79b/01
- dīvār:** *Far.* duvar
- d.+ı 68a/18, 68b/01, 69b/11, 72a/03,
76b/08, 78b/01, 78b/07
- d.+ına 68a/04
- d.+ını 68a/13
- d.+muñ 68a/05, 68a/07, 68b/03,
73a/07
- d.+ları 73b/11
- d.+larına 73a/19, 74a/12
- diz-:** dizme; bazı nesnelere iplik, tel,
tahta, sicim vb.ne geçirmek
- d.-eler 28b/04
- dizil-:** dizilmek; dizi durumuna
getirilmek, dizme işi yapılmak
- d.-üp 35a/12, 42b/03, 51b/12
- doğrı:** doğru, yanlış olmayan *krş.* toğrı
- d. 17a/01, 17a/02, 32a/04, 32a/05
- d.+sına 54b/03
- doğrut-:** doğrultmak
- d.-madan 8b/12
- doğun-:** dokunmak
- d.-dığı 34a/17
- dol-:** dolmak
- d.-a 29a/12
- d.-acağ 6a/07
- d.-anı 73b/19
- d.-ar 30a/02
- d.-duğca 28a/10
- d.-duğda 6a/19, 8a/11, 23a/16,
23a/18, 23b/07, 26a/19, 28b/03,
29a/02, 29a/13, 29b/09, 33a/18,
35a/16, 36a/09
- d.-duğdan 8b/14, 29b/01, 74b/14
- d.-mca 23a/15, 28b/19, 66a/14,
74b/12
- d.-masınıñ 22a/04, 22a/05

- d.-miş 15b/01, 32b/19, 36a/09,
36a/18, 74b/07
- d.-up 15a/04, 74b/08, 74b/18
- dola-**: dolamak
- d.-yu 27a/10
- dolāb**: *Ar.* içine eşya ve saire konulan
raflı veya rafsız göz; devreden,
dönen
vezn-i d. 51a/10
- dolaştır-**: dolaştırmak
- d.-alar 35a/06
- doldır-**: doldurmak
- d.-a 43b/10
- d.-alar 25a/10, 25a/13, 27a/15,
31b/05, 33a/05, 34a/03, 34a/09,
39a/13, 39a/18, 40a/10, 49a/09,
50b/18, 52a/16, 53a/04
- d.-an 29a/19
- d.-ılup 4a/11, 24b/11
- d.-ur iken 8b/04, 53a/14
- d.-mada 22b/03
- d.-mağa 23a/05
- d.-mağ 29b/17
- d.-manuñ 13b/14
- d.-ması 27b/15
- d.-masinuñ 23b/16
- d.-up 18a/04, 24b/06, 29b/12,
30a/08, 32b/19, 48b/17, 65b/15,
74a/03
- doldırıl-**: doldurulmak
- d.-an 8a/19, 66a/19, 66b/10, 67a/18
- d.-duğda 52a/14, 53a/03, 66a/17
- d.-duğdan 75a/05
- d.-ması 30a/07
- d.-up 22b/06, 22b/18, 23b/11,
26a/09, 27b/01, 30a/19, 32a/03,
34b/15, 36b/02, 38b/01, 43a/06,
50b/17, 51b/11, 52b/02, 65b/19
- d.-ur 27b/10, 52b/10
- don-**: eriyik durumda bulunan bir metal
katı duruma geçmek
- d.-duğda 31a/06, 31a/14
- donanma**: donanma, bir devletin deniz
kuvvetleri
- d.-ı hümâyün 43a/11
- doñ-**: eriyik durumda bulunan bir metal
katı duruma geçmek
- d.-duğdan 33a/12
- dög-**: dövmek, çapmak, vurmak
- d.-esin 44b/09
- dögil-**: dövülen, vurulan
- d.-ür 45a/18, 51a/05
- dögin-**: döğünmek
- d.-digi 33b/04
- d.-üp 39b/07
- dök-**: dökmek, üzerine boşaltmak
- d.-eler 8a/13, 8a/15, 46a/01
- d.-er ise 49a/03
- d.-esin 51a/09
- d.-üp 35a/01, 47a/19, 51b/13
- dökil-**: dökülmek, kalıba dökülmek
- d.-dükde 47a/11
- d.-en 5a/03, 8a/17, 20b/03, 47b/01
- d.-üp 19a/02, 5b/12

- d.-ür 47a/11
- dökme:** dökmek işi; kalıba dökülmek yoluyla yapılmış; döverek yapılma
- d. 29a/03, 33a/15, 36a/13, 40a/06
- döndir-:** döndürmek
- d.-eler 25a/07
- dörder:** dört sayısının üleştirme sayı sıfatı
- d. 4b/16, 8b/07, 26a/04, 26b/04, 26b/05, 28a/16, 34a/01
- dördüncü:** dört sayısının sıra sıfatı
- d. 13b/11, 17a/08, 21a/15
- dört:** dört
- d. 3b/12, 4b/18, 5a/01, 6a/01, 6a/11, 6a/18, 8a/14, 8b/14, 9b/01, 12a/12, 12b/01, 13b/15, 21a/08, 21a/09, 21a/10, 21a/17, 21b/06, 22a/01, 22a/02, 23b/07, 27a/11, 27b/07, 29b/09, 35a/17, 35b/03, 36a/06, 37a/03, 41b/03, 53b/09, 62b/19, 64a/06, 64a/07, 66a/13, 66a/18, 66b/07, 67a/03, 67a/11, 67b/13, 67b/21, 73b/01, 76a/02, 77a/06, 77b/02, 78b/01, 79a/01
- döşe-:** döşemek
- d.-yeler 29b/09
- d.-yüp 4b/07, 18a/05, 34b/17, 36b/04
- döşeme:** döşemek işi; yapılarda taban üzerine döşenen tahta vb. kaplama
- d. 4b/06, 4b/07, 12b/04, 35a/17
- duḥān:** *Ar.* duman
- d. 46b/17
- duḥūl:** *Ar.* içeri girme, içine girme
- d. idüp 65b/18
- d. itmekle 67b/04
- dur-:** durmak, beklemek, sabit olmak
- d.-a 42a/13, 46b/17, 53a/11
- d.-ması 42a/11
- d.-mayup 6a/15
- d.-sa 69a/03
- dünyā:** *Ar.* dünya
- ‘ālem-i d.+yı 1b/06
- dürlü:** türlü; çok çeşitli özellikleri olan, çeşit çeşit, muhtelif
- d. 7b/06, 7b/12, 13a/06, 17a/03, 53a/01, 62a/14
- d. dürlü 4a/09
- düş-:** düşmek, yere devrilmek, yere serilmek
- d.-di 59b/20
- d.-digi 27b/12, 30b/01
- d.-düklerinde 34b/03
- d.-ecegi 34b/01
- düşir-:** düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak
- d.-üp 33a/09, 39a/19
- düşiril-:** düşürülmek
- d.-üp 34a/11
- düşmen:** *Far.* düşman
- d. 7a/09, 18a/08, 18a/09, 26b/11, 27b/04, 27b/10, 27b/12, 30a/17, 30b/03, 30b/05, 30b/08, 33b/03, 34b/06, 36b/15, 36b/17, 39b/05,

39b/09, 39b/13, 40a/01, 77b/04,
77b/05, 77b/07, 77b/09, 77b/11,
77b/19
d.+e 8a/16, 18a/10, 26b/18, 26b/18,
27b/06, 30b/10, 33b/08, 36b/18,
43a/13
d.+i 39b/11
d.+ün 26b/15, 39b/12
taẓyīk-i d. 2a/15, 39b/14
tedmīr-i d. 2a/07
düşün-: düşünmek
d.-dükde 73b/18
düvel: *Ar.* devletler
d.+lerinün 3a/18
d.-i naşārā 3b/09, 3b/15
d.-i naşārādan 3a/18
düz: yatay durumda olan, eğik ve dik
olmayan
d. 7a/02, 29b/19, 30a/05, 35b/09,
56a/03, 60b/07, 73b/09, 73b/12,
74a/05, 74b/08
d.+ine 54b/04
düzce: oldukça düz
d.+ce 4b/07, 12b/04, 53b/06

E

ebced: *Ar.* Arap elifba (abece) sının özel
bir düzeni
e. 53b/11, 53b/14
ebed: *Ar.* sonu olmayan gelecek zaman
e.+iyyü'l-istimrār 3b/19

ebniyye: *Ar.* binalar, yapılar
e. 39b/15
ecma'in: *Ar.* hepsi, cümlesi
e. 1b/04
ecrām-ı muşmet: *Ar.* sert ve kuru olan
cisimler
e.+e 62a/01
ecsām: *Ar.* cisimler, bedenler, gövdeler
e. 61b/17
e.-ı muşmeteden 62a/04
eczā: *Ar.* parçalar, ilaç hammaddeleri
e. 8a/13, 8a/15, 8b/18, 22b/04,
22b/19, 23a/07, 23a/10, 23a/12,
23a/15, 23a/16, 24b/10, 25a/01,
25a/04, 25a/07, 25a/09, 25a/13,
26a/12, 26b/14, 28b/14, 31b/03,
34a/06, 34b/01, 34b/02, 35a/11,
35a/11, 35b/12, 39b/08, 40a/04,
40a/07, 40a/10, 40a/12, 40a/13,
40a/14, 40b/05, 40b/13, 41a/01,
41a/18, 41b/09, 42a/08, 42b/01,
42b/05, 42b/15, 43a/01, 43a/07,
43a/07, 43a/08, 44a/04, 44a/09,
46b/06, 47a/10, 47a/11, 47a/16,
47a/19, 47b/01, 47b/03, 48b/16,
48b/17, 48b/19, 49a/01, 50b/15,
51a/01, 51a/08, 52a/15, 52b/02,
53a/01, 53a/04, 62b/02, 62b/05,
75a/08
e. ola 23a/10
e.+dan 68b/11

e.+lar 22b/03, 22b/12, 22b/17,
24a/18, 24b/05, 31a/01, 42b/13,
46a/10, 48b/14, 50a/07, 50b/14,
52a/10, 52b/06

e.+ları 22b/15, 24b/02, 27b/19,
30b/18, 31a/08, 34b/04, 35b/12,
36a/08, 38b/11, 38b/15, 40a/15,
41a/06, 42a/01, 43a/16, 47b/11,
50a/19, 51a/11, 51b/16, 52b/09,
52b/11, 52b/15

e.+larına 40b/01

e.+larını 53a/15

e.+larıñ 27b/17, 44a/02

e.+nuñ 8a/17, 23a/03, 47a/05

e.+sı 8a/09, 22a/04, 22a/05, 23b/15,
24b/07, 24b/08, 24b/08, 26b/11,
28b/13, 29a/19, 31a/14, 31b/02,
32b/18, 33a/02, 34a/05, 35a/05,
39a/12, 40a/11, 40b/12, 41a/17,
42a/07, 43a/07

e.+sına 28b/15

e.+sını 23b/12, 34a/05

e.+ya 23a/04, 23a/06, 49a/01,
49a/02, 51b/14

e.+yı 22b/18, 23a/01, 44a/08, 44a/27,
46a/12, 46b/12, 51a/08

e.-yı istiķāmet 62a/16

e.-yı kā'ināt 1b/05

e.-yı mezkūreyi 44a/06, 44a/26

e.-yı ıpa 22a/09, 22a/15

e.-yı ıpa 22a/11, 22a/13, 22a/17,
22b/01, 22b/10

e.-yı ıulumba 23b/19, 24a/02, 24a/04,
24a/06, 24a/08, 24a/10, 24a/12,
24a/14

terkīb-i e.-yı ıpa 22a/06, 22b/08

terkīb-i e.-yı ıulumba 23b/17

eczālu: *Ar.+T.* iēi kimyasal madde ile
doldurulmuş mermi atan ateşli
silah

e. 36a/03, 39a/13

edevāt: *Ar.* bir işi işlemeye vasıta olan
seyler, takımlar, parçalar, aletler,
avadanlıklar

e.-ı āteř-bāzi 2b/17, 4a/09

e.-ı ĥarb 2a/17

e.-ı ĥārice 2a/06

e.-ı ĥumbarayı 3b/03

e.-ı lāzımleri 3a/03

e.+ını 4b/05

ednā: *Ar.* pek aşağı; pek az

e. 62a/11

edviye: *Ar.* ilaçlar

e.+lerini 3a/12

e.-yi maĥşūşalarıyla 2b/18

efđal: *Ar.* fazlalar; ihsanlar, lütuflar

e.+ü't-taĥıyyenüñ 3b/17

efgen: *Far.* atan, atıcı

āteř-e. 2a/16

āteř-e. idügi 3b/08

efrenc: *Ar.* Frenk, Avrupalı

e. kitāblarında 60b/02

e.-i řā'ife 8b/12

milel-i e.+üñ 65b/09

- tavā'if-i e.+ 8b/10
- eginti:** eğinti; eğelenen bir şeyden dökülen ince toz
timur e.+si 22a/08, 22a/18, 23b/18
- eger:** eğer, şayet (bağlaç)
e. 4b/13, 4b/15, 6a/10, 6a/15, 6b/09, 6b/12, 22b/18, 23a/02, 24b/08, 36b/05, 39b/15, 44a/09, 44a/10, 47a/01, 47b/01, 48b/17, 49a/01, 49a/02, 49a/03, 49a/07, 49b/04, 49b/04, 50a/15, 54b/07, 54b/09, 57b/05, 63b/03, 63b/10, 63b/20, 63b/21, 63b/23, 66b/19, 67b/05, 69a/05, 69a/15, 69b/11, 69b/19, 74a/11, 77b/12
- eglen-:** eylenmek; oyalanmak, beklemek, durmak
e.-meyüp 27b/09
- egri:** doğru veya düz olmayan, doğru karşıtı
e.+sine 54b/03
- ehemm:** *Ar.* daha mühim, çok ehemmiyetli
e.-i mühimmedendür 30a/17
- eğall:** *Ar.* en az, en aşağı
e. 49a/03
- ekşer:** *Ar.* en çok
e. 8b/10, 14b/01
- eksik:** ihtiyaç duyulan şey
e. 21b/03, 21b/03, 21b/04, 21b/04
- eksil-:** eksilmek
e.-e 26a/05
- el:** koldan parmaklara kadar olan bölüm, bazı araç ve nesnelere tutmaya yarayan bölümü
e. humbaraları 34b/07
e. ile 8a/03, 23a/07, 23a/13, 23a/13, 25a/05, 25a/05, 25a/06
e.+inde 77b/10
- el:** *Ar.* Arapça "harf-i tarif" olup kelimelerin başında bulunur ve ismin manasını tarif ve tayin etmeye yarar
e.-bābu's-sādis 61b/13
el-bābü'l-evvel 4b/04
el-bābü'l-ḥāmis 53b/01
el-'iyāzen bi'llahi te'ālā 30a/17
el-muḫaddime 3a/16
- elden:** ele tez gelen alışkın
tiz e.+den 42a/05
- elbetde:** *Ar.* her halde
e. 32a/05, 39b/18, 55b/03, 57b/16, 68a/17, 68b/16, 77b/16
- ele-:** elemek
e.-yeler 48b/16
e.-yesin 44a/03
- elek:** elek
e.+den 22b/13, 24b/01, 44a/03, 46a/14, 48b/15, 50a/07
kıl e.+den 22b/16, 24b/04
- elḥamdülillāhi:** *Ar.* Allah'a hamdolsun, Allah'a şükür
e. 1b/03
- el humbara:** el ile atılan humbara

- e.+ları 27a/13, 27a/15, 27a/19, 27b/05, 28b/06, 28b/08, 29a/12, 29a/15, 30b/08, 30b/16, 31a/12, 32a/07, 32b/19, 35a/10, 35a/11, 36a/03, 41a/12, 42a/04, 42a/12, 42b/06
- e.+larına 27b/06
- e.+larını 33a/04, 34b/07, 34b/11, 34b/17, 35b/04, 41b/03
- e.+larınıñ 29b/07, 31a/18, 32b/17, 33b/05, 36a/07
- e.+larıñ 35a/01
- e.+sı 18a/03, 27a/18, 28a/01, 31a/17
- elli:** elli, elli sayısı
- e. 7a/06, 13b/09, 13b/10, 17a/07, 32b/06, 34a/18, 34b/05, 39a/12, 53b/16
- e. ider 57b/09
- e.+ye 57b/10
- el-yevm:** *Ar.* henüz, şimdi
- e. 2b/12
- em-:** emmek
- e.-dükde 41a/12
- emdir-:** emdirmek
- e.-üp 28a/05, 31a/14, 32b/09, 40b/04
- em(i)r:** *Ar.* iş buyurma, buyruk
- e.-i āşikāredür 7b/13
- e.+de 65b/14
- e.-i muḡarrerdür 77b/12
- emmā bā' d:** *Ar.* bundan sonra
- e. 1b/04
- emrūdī:** *Far.* armut biçiminde olan yaban e. kömürü 44b/16
- e. ḡazīneli 15a/04, 15b/02
- endāḡte:** *Far.* atılmış, bir tarafa bırakılmış
- e. 3b/06, 30a/04, 40a/01, 65b/16, 66a/01, 66a/04, 66a/11, 66a/18, 66b/01, 75a/14, 77a/02, 77b/08, 77b/18, 79a/09
- e. idecegi 76a/08
- e. ider 76a/16
- e. olınacak 34b/09
- e. olunan 65b/05, 76b/04, 80a/02
- e. olındığı 39b/19
- e. olunduḡda 30a/07, 43a/12
- e. olursa 39b/17
- e. olunup 29a/09
- e. olunur 27b/04, 27b/11
- resm-i e. 80a/01
- şekl-i e.-rest 76a/12
- şekl-i e.+sinūñ 76a/07
- şekl-i e. 75a/18, 76b/04, 79b/05
- e.-yi ḡumbara 3a/07, 4b/04
- endāz:** *Far.* atıcı
- e.+lar 39b/10
- enfa' :** *Ar.* daha faydalı
- e. 7b/03
- enseb:** *Ar.* uygun, çok yerinde
- e.+dür 7b/03
- envā' :** *Ar.* çeşitler, türler
- e. 3a/10, 5b/13, 12a/07
- erba' a:** *Ar.* dört
- ḡuşūr-ı e.+da 7b/12

- e.+sı 64a/06
- erbāb:** *Ar.* malikler, ehiller
- e.+ı 2b/15
- e.+ından 4a/05
- e.-ı hünerüñ 4a/08
- e.-ı irfāna 1b/04
- e.-ı isti‘ dāddan 7b/15
- e.-ı ma‘ ārifden 4a/02
- e.-ı münkariž 2b/01
- e.-ı tecrübe 71b/03
- eri-:** erimek
- e.-dükde 31a/01, 31a/11
- e.-miş 28a/05, 29a/06
- e.-yüp 23b/01, 32b/06
- erid-:** eritmek
- e.-eler 27b/16, 30b/18, 31a/08,
38b/15, 41a/07
- e.-esin 44a/27
- e.-üp 23a/19, 27b/18, 32b/05,
38b/11, 40b/03, 42a/01, 42a/16,
43b/03
- eridil-:** editilmek
- e.-üp 26b/08
- erig:** erik
- yaban e.+i kömürü 44b/15
- ermenek:** Ermenek şehri
- e. hāvanuñ 21a/21
- es-:** esmek
- rüzgār e.-erken 7b/08
- esāmī:** *Ar.* adlar, isimler
- e.+dür 61b/17
- esbāb:** *Ar.* vasıtalar, sebepler
- e.+a 1b/13, 2a/02
- ‘ālem-i e. 1b/06
- esbağ:** *Ar.* öncekinden daha önceki ,
daha eski
- ser-ħumbaracıyān-ı e. 2b/09
- eşer:** *Ar.* nişan, iz
- e.+i olup 24a/16
- eshel:** *Ar.* en kolay
- e. 72a/06
- ķavā‘id-i e.+i 60b/05
- eşlāh:** *Ar.* daha salih, iyi
- e.-ı çelikden 72a/02
- eşnā:** *Ar.* ara, sıra
- e.+da 7b/01, 45b/03, 77b/11
- e.+larda 4a/02, 24a/17
- e.-yı mezküreden 4a/07
- esrār:** *Ar.* sırlar, gizler
- e. 50b/10, 50b/12
- estār:** *Ar.* örtüler, perdeler
- e.+dan 73b/18
- eşkāl:** *Ar.* biçimler, suretler, tarzlar
- e. 3a/09, 33a/16
- e.+de 13a/02, 13a/06, 17a/01,
62a/01, 72a/01, 79a/05
- e.+i 7a/08
- e.-i lağım 72b/01
- e.+idür 8b/05, 12b/08, 16b/02
- e.-i mütenevvi‘ ātı 68b/07
- e.+inde 29b/18
- e.+leri 70a/06
- e.+leridür 71b/13

et-: yapmak, etmek, eylemek, etmek
yardımcı fiili *krş.* id-, it-
taḥammül e.-meyüp 42a/18
etek: çadır, kanepa örtüsü gibi kumaştan
olan şeylerin yere sarkan bölümü
e.+leri 53b/07
e.+lerinde 12a/03
eṭrāf: *Ar.* yöre, çevre
e.+a 33b/06, 34a/19, 34b/03
cevānib-i e.+a 2a/09
e.+da 77b/09
e.+ı 6b/05, 6b/14, 18a/06, 18a/07,
23b/05, 33a/19, 36b/11, 39b/09,
62b/12, 62b/13, 69a/18
e.+ın 27b/12
e.+ına 6b/03, 18a/07, 27a/12, 31b/04,
35b/06, 36b/13, 42a/08, 42b/02,
46b/13, 66a/15, 68b/12
e.+ında 37a/18, 46b/14
e.+ından 26b/04, 36b/08
e.+ını 30b/03, 35a/17, 35b/02
e.+ları 28b/02
e.+larına 28a/13, 30a/01, 40a/05,
40b/06, 41a/18
e.+larını 39a/17
evvel: *Ar.* önce, ilk, birinci
e. 30a/11, 42a/04, 46a/11, 65b/14
bāb-ı e. 3a/07
şekl-i e.+de 73a/02, 73b/03
el-bābü'l-e. 4b/04
kâ'im-i e.+i 59b/15, 59b/19
kâ'imi e. 59b/02, 59b/13, 59b/18

e.+ki 74b/11

kül-i e. 46a/16

evvelā: *Ar.* birinci olarak, her şeyden
önce, ilkönce
e. 44b/04, 68b/10

evvelki: *Ar.+T.* önce olan, önceki, ilk
e. 47b/08, 55a/17, 56a/16, 57a/04,
69a/12, 74b/18, 77b/01

evzān: *Ar.* tartılar, ölçüler

e. 46a/06

e.+ı 47b/11

e.+la 48b/16

eyle-: eylemek

bulamaç e.-yeler 32b/07

darb e.-dük 59b/19, 70b/12

darb e.-dükde 70b/09

darb e.-yeler 23a/08, 23a/12

düşmen e.-dükde 30b/03,

e.-mek iderek 26b/06

endāḥte e.-ye 79a/09

faşl e.-yeler 56a/12

feth e.-dükde 21a/13

ḥāşıl e.-digi 68b/11

ḥāşıl e.-diginden 39a/04

ḥāşıl e.-dükde 7b/12, 18a/09, 36b/16

ḥaṭṭ-ı tekātu' e.-digi 56a/17

ḥāzır e.-digi 47a/12

ḥāzır e.-yeler 47a/14

ḥıfz e.-yeler 47a/17, 55b/11, 75a/10

icrā e.-di 1b/12

idāre e.-yeler 55b/07

iḥāta e.-digi 63b/17, 69a/17

iħrāc e.-dük 59b/09
 ihtimām e.-yeler 46a/16
 iktisāb-ı fenn e.-digimden 2b/09
 iķtizā e.-digini 71b/04
 iķtizā e.-dükde 4b/05, 29b/08,
 34a/16, 36a/15, 37a/12, 38b/06,
 39b/02, 42a/06, 43a/03
 imtizāc e.-dükde 27b/18, 32b/05,
 32b/06
 işābet e.-mişdür 7b/02
 istiħrāc e.-yeler 56a/09, 56a/16,
 58b/12
 isti' māl e.-digi 24a/17
 işāret e.-yeler 21a/07
 ķalafāt e.-yeler 29a/07, 31a/02,
 31a/04, 31b/10, 32b/09, 38b/11,
 41b/07, 42a/16
 ķalafat e.-yeler 36a/15
 ķať e.-di 59b/12
 ķať e.-dükde 8a/07, 61a/10, 61a/11
 ķať e.-mesi 61b/04
 ķısmet e.-dük 59b/20
 maħlūt e.-yeler 52a/11
 menzil ile e.-se 67a/15
 meyl e.-meye 8b/04
 muħāşara e.-düklerinde 3b/05, 3b/14
 murād e.-sek 59b/07
 muşamma' e.-yeler 39a/09
 müşāhede e.-dükde 55b/09, 55b/14,
 58a/11, 58a/14
 müşāhede e.-düklerine 3b/15
 nazār e.-dük 61b/03
 nişān e.-yeler 21a/12
 nüzül e.-digi 7a/12
 'alāmet e.-yeler 8a/02, 56a/04
 'alāmet e.-yüp 56a/15
 'alāmet-i derece e.-yeler 56a/08
 'amel e.-yeler 57b/07
 perdāh e.-yeler 46a/13
 pürtāb e.-mesi 16b/01
 rabť e.-diler 62a/04
 rahne-dār e.-mez 68b/02
 resm e.-mek 21a/08
 resm e.-yeler 21a/03
 taħallūf e.-meye 14a/01
 taħammül e.-meyüp 4b/13
 taħşil e.-digim 2b/17
 taķsim e.-dük 57a/11, 57b/03
 taķsim e.-yeler 20b/18, 56a/19
 tecāvüz e.-dükde 25a/10
 tecrübe e.-yeler 22b/18, 48b/17
 tedķik e.-düklerine 4a/17
 teķātu' e.-digi 57a/04
 temāşā e.-digim 8b/15
 te'lif e.-digi 44b/13, 48b/01
 te'sir e.-dükde 68b/18, 69a/03,
 74a/08
 te'sir e.-se 69a/07, 69a/17, 70a/02
 tercüme e.-digim 48b/02
 tertib e.-digimüzden 30a/05
 toplar e.-yeler 43b/04
 vaşl e.-dük 59b/11
 vaz' e.-dükden şoñra 29b/15, 30a/01,
 55b/06, 55b/12, 56b/18, 74b/06

važ^c e.-yeler 4b/07, 23b/03, 29b/10,
39a/14, 45a/10, 58a/06

vezn e.-yeler 49b/03

zamm e.-yeler 45a/07

eyü: iyi

e. 35a/09, 49a/03

eyüce: iyice

e. 43b/14

eyyām: *Ar.* günler

e.-i kâdimden 7a/19

ez-ğadīm: *Far.+Ar.* eskiden beri

e. 2a/04

F

fā'ide: *Ar.* yarar, kazanç, fayda

f. 8a/01

f.+si 39a/03

fā' il: *Ar.* işleyen, yapan

f.-i muğtār 1b/08

fağırāne: *Ar.* nezaket olarak "ben"

zamirinin karşılığı

dest-i f.+mden 2b/12

falya: *İt.* topları ateşlemek için
ağızotunun konulduğu delik

f. 8a/11, 8a/12, 8a/13, 14a/01,

28a/19, 31b/13, 31b/15, 34a/04,

34a/06, 34a/19

f.+da 6a/14

f.+dan 8a/14, 8a/17, 14b/01, 34b/04

f.+ları 28a/18, 28b/04, 31b/12,

34a/03

f.+nuñ 8a/18, 8b/02, 8b/06

f.+sına 6a/05, 8b/06, 8b/18, 13b/19

f.+ya 8a/10, 8b/13, 12a/18, 23b/14,

30a/11, 34b/02, 35a/07, 35b/14,

38b/07

farğ: *Ar.* ayrılık, başkalık

f. olunmayup 46a/10

f. olunmaz ola 44a/04, 50b/16

fağl: *Ar.* bölüm

f. 56a/19, 56b/08, 57a/10, 57a/11,

57b/03, 57b/07, 58b/01, 58b/02,

58b/08, 58b/13, 58b/13

f. eyleyeler 56a/12

f. olındı 57b/01

f.+ında 7a/08, 29b/17, 33a/18

fağla: *Ar.* fazla, ziyade, çok

f. 59b/04, 59b/13, 59b/18, 59b/20

f.+ya 59b/16

feh̄m: *Ar.* anlama, anlayış

f. 2b/16, 4a/17, 58a/03

f. olındığı 38b/07

felāsife: *Ar.* alimler, bilginler

f.+den 2a/08

fenn: *Ar.* nevi, çeşit; hüner, sanat, ilim

f.+e 68a/03

f.+imizüñ 68b/08

f.-i âteş-bāzide 44b/13

f.-i âteş-bāziye 3a/17

f.-i ħumbara 4a/03

f.-i lağım 3a/15, 61b/13

f.-i lağıma 61b/15, 68b/09

f.-i mezküre 2b/05

- f.-i mezkûruñ 2a/17
 iktisâb-ı f. 2b/09
 taḥşîl-i f. 2b/13
- fenn-i ħumbara ve şanâyi' -i âteş-bâzî:**
 incelenen ikinci eserin adı;
 humbara ilmi ve ateşli silahlar
 sanatı
 f. 1b/01
- ferâset:** *Ar.* anlayışlılık, sezgi
 f. 7b/17
 f.+e 7b/14
- fesâd:** *Ar.* fesat, bozukluk; bu dünya
 f.+da 1b/06
- feth:** fetih, ele geçirme; açmak
 f. eyledükde 21a/13
 f. ideler 20b/08
 f. idüp 21a/02, 21b/07, 56a/10
 f. olunmuş 19b/01
 f. olup 21a/19, 56b/06
 f.+i 2a/04
 f.+ine 4a/02
- fevâ'id:** *Ar.* faydalar, yararlar, karlar
 f. 2a/14
 f.-i 'aẓîmesini 3b/14
- feverân:** *Ar.* fişkırma, kaynama
 f. idüp 52a/18
- fındık:** bir çeşit kömür; eskiden tüfek
 mermisi için kullanılan terim;
 atılan kurşun tanesi
 f. 39a/14, 40b/08, 44b/04
 kömür-i f. 22b/02, 44a/14, 44a/17,
 44b/01, 44b/03
- fırça:** *Rum.* bir şeyin tozunu, kirini
 gidermekte veya bir şeye boya,
 cila sürmekte kullanılan, bir araya
 getirilerek bağlanmış kıl vb.nden
 yapılan araç
 f. 8b/09
- fırılâ-:** fırlamak
 f.-yup 28b/11
- fırın:** *Rum.* fırın
 f.+a 44b/07, 45b/08
- fısır fısır:** fısır sesi çıkararak
 f. 34b/02
- fî:** *Ar.* fiat, baha, kıymet
 f. 3b/19, 61b/16
- fırdevs:** *Ar.* cennet, bahçe
 f. 3b/18
- fişeng:** mermi, kurşun
 f. 48b/17, 49a/01, 49a/07, 49a/10,
 49b/04, 50a/15, 50a/19, 51a/11,
 51b/11, 51b/16, 52a/11, 52b/06,
 53a/09, 53a/11, 53a/13, 53a/14,
 53a/15
- f. idesin 50a/18
 f.+e 25a/03, 26a/12, 49b/02
 f.+i 24b/19, 25a/12, 25b/08, 26a/17
 f.+in 49b/01, 52b/11, 52b/14, 53a/01
 f.+inüñ 26a/11, 26a/13
 f.+lere 49a/06, 49b/01
 f.+leri 52a/16
 f.+lerüñ 26a/03, 50a/13, 52a/17
 f.+üñ 25a/01, 26a/01, 49a/09, 49b/02
 hevâ'î f. 52a/12, 53a/01

hevā'î f.+lerüñ 48b/02, 49a/04,
49b/06
terkīb-i hevā'î f.+lerin 47b/11
fetîl: *Ar.* lamba fitili, ateşlemek için
kullanılan fitil
f. 23b/13, 35a/06, 38b/04, 38b/05,
38b/06, 43b/14, 43b/15, 44a/06
f.+i 44a/28
f.+ler 28b/16, 29a/19, 35a/07,
40b/02, 41a/01, 41a/15, 41b/09
f.+lerden 30b/02
f.+leri 34b/15, 41b/11
vezn-i aķ f. 44a/06
vezn-i ķara f. 43b/16, 43b/17,
43b/18, 43b/19, 44a/01
france: Fransa
f. 3b/10, 3b/13, 44b/14
frenġi: Frenklere ait olan, Avrupalılara
ait
f. kitāblardan 2b/11, 2b/13
f. sicīm 26b/05, 41a/18, 41b/01,
42a/11, 42a/12, 42a/14
f. kāġıda 44a/09
f. bārūtdan 50a/15
frenġistān: Frenk ülkesi, Avrupa
f.+dan 2b/11
frenk: Frenk
f. kitābında 43b/06, 43b/14
alma-i f. 51a/04
frenkce: Fransızca
f. 48b/01

fuġı: *Rum.* bir araya getirilerek
çemberlerle tutturulmuş ensiz
tahtalardan yapılan, yuvarlak,
karnı şişkin ve altı üstü düz kap
f. 35b/15, 36a/02, 36a/04, 36a/09,
36a/18
f.+nuñ 36a/12, 36a/19
f.+ya 36a/10
furşat-yāb: *Ar.* eline fırsat geçen
f. oldıġına 69b/15
fünün: *Ar.* fen, ilim, sanat
f.-ı keşirede 2b/10, 3b/02
fürce: *Ar.* iki şeyin arasındaki açıklık,
yarık
f. 6b/08, 6b/10, 68b/01, 68b/04

G

ġāh: *Far.* bazen, kimi vakit, bazı bazı
g. 48b/18, 48b/18, 48b/18, 48b/18
ġāhî: *Far.* bazen, ara sıra
g. 7b/07, 7b/08
ġalile: (d. 15 Şubat 1564 - ö. 8 Ocak
1642), İtalyan fizikçi, matematikçi
,gökbilimci ve filozof
ġ. 3b/03
ġaybî: *Ar.* göze görünmeyen seylere ait
perde-i ġ.+den 1b/07
ġāyet: *Ar.* nihayet; fazla, çok
ġ. 4b/06, 6a/01, 6b/13, 7a/11, 22b/13,
24a/19, 27b/15, 31b/11, 34a/03,
34b/08, 35a/14, 39b/13, 44b/11,

45b/05, 46a/06, 49a/07, 53b/06,
60b/07, 62a/13, 68a/16, 72a/02

ğayret: *Ar.* çalışma, çabalama

ğ. 4b/06, 6a/01, 6b/13, 7a/11, 22b/13,
24a/19, 27b/15, 31b/11, 34a/03,
34b/08, 35a/14, 39b/13, 44b/11,
45b/05, 46a/06, 49a/07, 53b/06,
60b/07, 62a/13, 68a/16, 72a/02

ğayr: *Ar.* ayrı, başka, artık, diğer *krş.*
ğayrı

ğ.-ı muşmete 62a/01

ğ.-ı müdevver 70a/01

ğayrı: *Ar.* ayrı, başka, artık, diğer *krş.*
ğayr

ğ. 67b/08, 77b/10, 77b/15

ğayürâne: *Ar.+Far.* gayur olana
yakışacak surette

ğ. 2a/07

ğazavāt: *Ar.* cenk, savaş

ğ. 2a/13

ğāzīyān: *Ar.* gaziler

ğ.-ı mūcāhidān 2a/05

geç-: geçmek *krş.* giç-

g.-digi 29a/13, 29b/02

g.-dükde 28a/11, 37a/09

g.-ecek 25a/16, 36a/11

g.-meye 28b/11

g.-miş 25b/01, 49a/10

g.-mişdür 54a/03

g.-miş ola 41a/13

g.-üp 28b/11, 60b/17, 73b/03

geçir-: geçirmek *krş.* geçür-

g.-üp 24b/01, 40a/12, 41a/18, 46a/13

geçiril-: geçirilmek *krş.* geçüril-

g.-digi 25b/02

g.-e 41a/15

g.-en 30b/01

g.-üp 26b/13, 27a/09, 36a/12, 75a/09

geçür-: geçirmek *krş.* geçir-

g.-eler 22b/13, 22b/17, 24b/04,

28a/08, 28a/09, 40b/02, 40b/15,

41b/05, 48b/15, 50a/08, 53a/09

geçüril-: geçirilmek *krş.* geçiril-

g.-e 46a/15

gedik: gedik, bir düzey üstündeki yıkık,
çatlak veya aralık, rahne

g. 36b/06, 36b/07

g. olan 26b/06

gel-: gelmek

g.-dükce 26b/17

g.-dükde 27a/11, 28b/08, 31b/01,
34a/09, 39a/15

g.-e 28b/15, 40a/13, 49b/05, 56a/06,
74b/11

g.-ecegi 77b/05

g.-ecek 40a/14, 42a/12

g.-en 1b/08, 74a/13

g.-ince 4a/15, 27a/15, 28b/02,
38b/18, 50b/17, 66a/15, 69b/03,
69b/06, 70a/09

g.-mek 29a/01, 31a/16, 55b/06

g.-mesün 25a/03

g.-meye 29b/16, 33b/01

g.-meyüp 30b/08

g.-miş iken 2a/08	40b/03, 57b/14, 57b/14, 61a/13,
g.-miş ise 39b/09	61a/13, 61b/04, 61b/04, 61b/08,
g.-se 65b/07, 74a/07	67b/02, 67b/17, 67b/17, 68a/05,
g.-üp 29b/15, 29b/16, 39b/05,	68b/04, 69b/07, 70a/01, 73a/09,
40a/04, 42a/08	73a/09, 73b/01, 74a/17
g.-ür 20b/13, 72a/06, 74b/18	g. olan 71b/12
g.-ür ise 49b/04, 49b/05, 56b/01,	g.+dür 47b/07, 73a/16
58b/03, 61a/07, 67b/07	g.+i 4a/11, 8b/01, 8b/09, 18a/07,
halel g.-memek 26b/10	22b/15, 22b/17, 23a/09, 23a/17,
halel g.-meye 32a/03, 73a/06	23b/01, 24b/03, 24b/05, 25a/08,
halel g.-meyüp 30a/12	27b/18, 28a/04, 28a/16, 29b/12,
lâzım g.-üp 69b/02	30a/02, 30a/09, 31a/02, 31a/05,
râst g.-e 79a/07	31a/14, 31b/05, 32b/05, 32b/09,
râst g.-ince 8a/06	32b/14, 33a/06, 34a/02, 34a/10,
râst g.-mek 28b/16	34b/13, 35a/01, 35a/16, 35b/02,
râst g.-mekle 76a/14	35b/06, 35b/08, 36b/04, 36b/10,
râst g.-sün 39a/16	36b/13, 39a/17, 40b/04, 40b/13,
râst g.-üp 76a/11	41b/02, 42b/13, 42b/14, 42b/15,
râst g.-ür ise 20b/10	43a/01, 43a/18, 45a/06, 45a/10,
vuqû' a g.-medigi 7a/19	45b/09, 46a/02, 46a/07, 46b/05,
gemi: su üstünde yüzen, insan ve yük	46b/11, 47a/14, 48b/16, 50a/08,
taşımaya yarayan büyük taşıt,	52a/11, 52a/15, 53a/04, 61a/01,
sefine	72a/01, 73b/16, 74a/17, 74b/08
bomba g.+sine 14a/02	getür-: getirmek
gerçek: yalan olmayan, doğru olan şey,	g.-digi 2b/11
hakikat	g.-ererek 35b/05
g. olan 63b/12	g.-üp 61a/18
gerek(g): gerek, ihtiyaç	getüril-: getirilmek
g. 2b/12, 2b/13, 3a/02, 4a/13, 12a/19,	g.-e 6b/03
16b/01, 20b/14, 20b/14, 27b/06,	gevşed-: sertlik ve gerginliğini bozmak
27b/14, 28a/04, 28a/14, 31a/12,	g.-eler 23b/13
33b/03, 33b/03, 36a/07, 36a/07,	

gevşek: sıkı veya gergin olmayan,
gevşemiş olan

g. 6b/06, 6b/08, 6b/09, 6b/12, 6b/14,
32b/19, 33a/07, 36a/09, 68a/17

gırf: kurşun boruları lehimlemeye
yarayan bir araç

g.+e 46a/02

gibi: -e benzer, gibi

g. 4a/11, 6a/14, 6b/11, 8b/01, 8b/09,
12b/02, 13a/02, 13a/03, 13b/13,
17a/01, 17a/01, 17a/09, 18a/07,
18a/10, 20b/06, 20b/07, 20b/08,
20b/10, 20b/16, 22b/15, 22b/17,
23a/09, 23a/12, 23a/17, 23b/01,
23b/13, 23b/14, 24b/03, 24b/05,
24b/17, 25a/08, 25a/08, 25a/12,
26a/10, 26a/13, 26a/14, 26b/14,
26b/14, 26b/18, 27a/19, 27b/05,
27b/12, 27b/12, 27b/18, 28a/04,
28a/11, 28a/16, 28b/09, 28b/17,
29a/03, 29b/12, 29b/18, 30a/02,
30a/05, 30a/05, 30a/09, 30a/18,
30b/01, 30b/03, 30b/03, 30b/18,
31a/02, 31a/03, 31a/05, 31a/13,
31a/14, 31b/05, 31b/09, 31b/10,
31b/17, 31b/17, 32a/01, 32b/01,
32b/05, 32b/09, 32b/14, 33a/06,
33a/07, 33a/10, 33a/13, 33a/15,
33a/16, 33b/04, 34a/02, 34a/10,
34a/13, 34a/17, 34b/13, 35a/01,
35a/16, 35b/02, 35b/06, 35b/08,
36a/13, 36b/05, 36b/05, 36b/10,

36b/13, 36b/18, 37a/04, 37a/04,
38b/07, 39a/01, 39a/17, 39b/06,
39b/07, 39b/19, 40a/04, 40a/07,
40a/12, 40b/04, 40b/04, 40b/13,
41b/02, 42a/04, 42a/16, 42b/13,
42b/14, 42b/15, 43a/01, 43a/06,
43a/18, 44a/09, 45a/06, 45a/10,
45b/09, 46a/02, 46a/08, 46b/05,
46b/10, 46b/11, 46b/15, 47a/05,
47a/12, 47a/13, 47a/14, 47a/15,
47a/16, 47a/18, 47b/01, 48b/16,
50a/08, 50a/11, 50a/11, 51b/11,
51b/12, 52a/11, 52a/13, 52a/15,
52b/10, 52b/10, 53a/02, 53a/04,
53a/07, 53b/15, 53b/17, 54a/03,
55b/01, 56a/13, 58b/15, 59b/06,
59b/18, 60b/06, 60b/07, 60b/10,
61a/01, 61a/14, 62a/06, 62a/15,
62a/19, 62b/05, 62b/08, 62b/12,
62b/16, 63a/25, 63b/06, 64a/08,
64a/11, 64a/14, 69a/05, 69a/15,
69b/11, 69b/19, 70a/03, 70a/06,
70a/07, 70a/09, 70a/10, 70b/04,
70b/13, 72a/01, 73b/01, 73b/08,
73b/13, 73b/16, 74a/17, 74a/19,
74b/08, 74b/11, 74b/15, 74b/18,
75a/07, 75a/17, 76a/07, 76a/12,
76b/04, 76b/07, 77b/08, 79a/01,
79a/06, 80a/01, 80b/01

g.+dür 76a/02

g. degüldür 68a/14

giç-: geçmek *krş.* geç-

g.-er 7a/13
giçe: gece
g. 27b/10, 30a/17, 39a/01, 39b/05,
43a/19
git(d)-: gitmek
g.-digi 4a/13, 65b/17, 67b/10
g.-dükde 13a/04, 17a/02
g.-e 6b/16
g.-ecegi 65b/07, 66a/02, 67a/06,
67a/16, 67a/20, 67b/11
g.-en 17a/05
g.-er 7a/01, 7a/03, 7a/06, 7a/08,
13a/03, 13a/04, 13b/02, 13b/05,
13b/06, 13b/10, 14a/06, 15a/04,
15a/05, 15b/02, 16b/02, 17a/01,
17a/02, 17a/04, 17a/05, 17a/07,
32a/05, 37b/03, 43a/13, 48b/19,
53a/12, 65b/04, 66a/12, 66b/12,
67b/16
g.-er ise 7a/07, 13b/09, 65b/04
g.-erek 2a/10, 2b/01, 4a/08
g.-ince 34b/01, 47b/04
g.-mek 66b/01
g.-mesi 6a/02, 13a/03, 17a/01
g.-mez 6b/12, 6b/13, 13b/08, 13b/10,
32a/06, 67a/19
g.-miş 66b/20
g.-mişdür 79a/19
g.-se 66a/19
g.-üp 4a/16, 7a/15, 17a/06, 35a/09,
37b/03, 73a/06, 79b/03
gider-: gidermek

g.-üp 44b/04
gir-: girmek
g.-dükde 47a/08
g.-e 26a/19
g.-ecek 8b/06, 23b/05
g.-mek 36a/12, 37a/02, 37a/07
g.-sün 47a/03
g.-üp 37a/08, 73b/08
girift: *Far.* tutma, yakalama
g. olunmağıla 52a/14
g. olur 77a/05
girid ceziresi: Girit Adası
g.+nde 4a/01
girü: gerü, geri
g. 7a/06, 17a/07
g.+ye 7a/05, 13b/06, 13b/06, 13b/08,
17a/06, 17a/06, 47a/13
gög: gökyüzü
g.+e 44b/11
gölge: gölge
g.+de 46b/11
göm-: gömmek
g.-üp 35b/05
gömlek(g): gömlek
g. diküp 28a/07, 41b/05
g. geçdükde 28a/11
g. yapılıp 40b/14
g.+e 28b/03, 29a/01
g.+i 27a/09, 27a/17, 28a/08, 28a/10,
29a/02, 29a/13, 29b/01
g.+ün 29b/02
gönderil-: gönderilmek

- g.-en 22b/06
- gör-:** görmek
- g.-emezler 40a/02
- g.-ir 30a/12
- g.-üp 6b/15, 33b/01
- g.-ür 34b/06
- rāst g.-meyüp 6b/10
- göre:** göre, nazaran
- g. 4b/08, 4b/16, 5a/02, 5a/04, 6a/17, 6b/18, 12a/04, 13b/16, 34b/08, 34b/09, 35a/13, 50a/13, 58a/02, 60b/03, 68b/06, 73a/03, 73a/09, 73a/16
- göril-:** görülmek *krş.* görül-
g.-digünden 2b/15
- görin-:** görünmek *krş.* görün-
g.-e 29b/14, 43a/07
g.-en 43a/07
- görül-:** görülmek *krş.* görül-
revā g.-meyüp 2a/01
- görün-:** görünmek *krş.* görün-
g.-en 62a/08
- göster-:** göstermek
g.-ür 35a/10, 35a/11
- gösteril-:** gösterilmek *krş.* gösterül-
g.-digi 13a/02, 17a/01, 26a/10, 28b/08, 29b/18, 40a/04, 40a/11, 46b/10, 53b/05, 55b/01, 59b/06, 60b/06, 60b/10, 61a/14, 69a/05, 69b/19, 70a/03, 73a/02, 73b/01, 74a/06, 74a/19, 74b/15, 75a/07, 75a/17, 76a/07, 79a/01, 79a/05
- g.-en 13b/13, 31b/01, 69a/15, 72a/01, 73b/05, 74b/09, 77a/01
- g.-mişdür 19a/01, 25a/16, 29a/19, 73b/11, 74a/08
- gösterül-:** gösterilmek *krş.* gösteril-
g.-digi 13a/06, 27a/03
g.-mişdür 49a/05
- göz taşı:** zac, demir sülfat, kükürtle demir birleşimlerinden biri
g. 43b/12
- ğubār:** *Ar.* toz
ağaç ğ.+1 43a/10
bıçkı ğ.+1 30b/14
ğ. ider 39a/02
ğ.+1 28a/03
ğ.+ma 27b/03
g.+mı 45a/05
horasane ğ.+1 34a/14
kāfūr ğ.+1 39a/07
kavağ ağacı ğ.+1 45a/13
kavağ ğ.+1 45a/11, 45a/15
- ğuref:** *Ar.* çardaklar, köşkler
ğ.+i'l-cinān 3b/19
- ğüşiş:** *Far.* çalışma, çabalama
g.+leri 2a/06
- ğüherçile:** *Far.* tarımda gübre, hekimlikte ilaç olarak kullanılan, barut vb. patlayıcı maddeler yapımına yarayan, beyaz renkte ve ince billurlar durumunda birleşik bir madde, potasyum nitrat

g. 22a/07, 22a/10, 22a/12, 22a/14,
22a/16, 22a/18, 22b/02, 22b/09,
22b/11, 23a/01, 23a/02, 23b/18,
24a/01, 24a/03, 24a/05, 24a/07,
24a/09, 24a/11, 24a/13, 24a/15,
31a/09, 31a/10, 41a/07, 42a/01,
42b/12, 43a/15, 43b/02, 43b/02,
43b/07, 43b/16, 43b/17, 43b/18,
43b/19, 44a/01, 44a/06, 44a/13,
44a/14, 44a/15, 44a/16, 44a/17,
44a/18, 44a/19, 44b/01, 44b/02,
44b/03, 44b/15, 44b/16, 44b/17,
44b/18, 44b/19, 45a/01, 45a/02,
45a/07, 45a/08, 45a/11, 45a/15,
46a/06, 46a/07, 47b/12, 47b/13,
47b/14, 48a/01, 48a/02, 48a/03,
48a/04, 48a/05, 48a/06, 48a/07,
48a/08, 48a/09, 48a/10, 48a/11,
48a/12, 48a/13, 48a/14, 48a/15,
48a/16, 48a/17, 48a/18, 48b/03,
48b/05, 48b/06, 48b/07, 48b/08,
48b/09, 48b/19, 49b/07, 49b/08,
49b/09, 49b/10, 49b/11, 49b/12,
49b/13, 49b/14, 49b/15, 49b/16,
49b/17, 49b/18, 49b/19, 50a/01,
50a/02, 50a/03, 50a/04, 50a/05,
50a/06, 50b/01, 50b/02, 50b/03,
50b/04, 50b/05, 50b/06, 50b/07,
50b/08, 50b/09, 50b/11, 50b/12,
50b/13, 51a/04, 51a/10, 51a/12,
51a/13, 51a/14, 51a/15, 51a/16,
51b/01, 51b/02, 51b/03, 51b/04,

51b/05, 51b/06, 51b/07, 51b/08,
51b/09, 51b/10, 51b/17, 51b/18,
52a/01, 52a/02, 52a/03, 52a/04,
52a/05, 52a/06, 52a/07, 52a/08,
52a/09, 52b/07, 52b/08, 52b/12,
52b/13

g.+nüñ 45b/15, 46a/01

g.+si 45a/19

g.+yi 45b/13, 45b/18

gül-feşân: *Far.* gül saçan

zercek-i g. 51b/04

gül: gül

g. 52a/03

g.-i celîl 52a/09

g.-i hezâr 52a/06

g.-i ‘ankebût 52a/08

g.-i şaf şâf 52a/07

g.-i şeyh muḥammed 52a/04

g.-i tâvus 52a/05

gülle: eskiden som taş veya demirden,
yuvarlak bir biçimde yapılırken,
günümüzde çelikten silindir
biçiminde, bir ucu sivri olarak
yapılan top mermisi

g. 8b/15, 13b/14, 31a/03, 31a/07,
32b/08, 32b/13, 32b/17, 40b/11,
41a/19, 42a/09, 42a/13, 49b/04

g. ölçer 15a/06

g.+si 13a/01, 15a/01, 15a/04

âteş g.+si 43a/15, 43a/19

güllü: *Ar.* güllü

k. 51b/16, 51b/17, 51b/18, 52a/01,
52a/02, 52a/11, 52b/10

gün: gün, güneş

g.+de 7b/06, 7b/12

gürle-: kalın ve gür ses çıkarmak

g.+r 44b/18, 44b/19

gürz: *Far.* silah olarak kullanılan ağır
topuz

g. 30b/17, 31a/01, 32b/02

güverte: *İt.* gemide ambar ve
kamaraların üstü

g.+ye 38b/05

H

habbe: *Ar.* taneler

h.+ler 50a/10

h.+lerüñ 50a/12

hâcet: *Ar.* ihtiyaç, lüzum

h. degüldür 67b/08

h. kalınmaz idi 61b/08

vaqt-i h.+de 44a/30, 51a/08

hac-vārī: *Far.* haç biçiminde yapılan,
olan

h. 40a/12, 74b/17

hâddü'z-zevâyā: dar açılar

h. 54b/17, 54b/17, 55a/12, 55b/04,
57b/15, 64a/05

h.+dur 55b/18

hâdde: *Ar.* dar

h. 54b/11, 55a/08,

h. olur 63b/20, 63b/22

h. olur 63b/23

hafi: *Ar.* gizli, saklı

h. 1b/04

hafif: *Ar.* ağır olmayan, yeğni

h. gelür ise 49b/05

hafr: *Ar.* kazma işi, çukur kazma

h. 68a/03, 72a/01, 73a/01, 73a/05,
75a/14, 76a/03, 76a/06, 77a/02

h. olduğda 74a/01

h. olña 73a/02, 73a/10

h. olınan 73b/15

h. olduğda 73a/08, 73a/13

h. olunmalıdır 73a/14

h. olmur 73a/17

hāk: *Far.* toprak

h.-i kavī 69a/17

hakezā: *Ar.* aynı şekilde

h. 55a/18, 56b/09, 57a/05, 61a/16,
63b/12, 64a/09

hāl: *Ar.* durum, oluş, suret

h.+de 5a/01, 7a/01, 7b/09, 13b/06,
22b/03, 27b/11, 40a/02, 66a/02,

67a/18, 67b/08, 67b/10, 69a/07,
69a/17, 70a/02, 72a/05, 79a/05

lāzıme-i h.+den 2a/02

h. idesin 44a/27

h. idüp 46a/02

h.+in 69a/01

h.+inde 30a/17

hālā: *Ar.* şimdi, henüz

h. 8b/12

halel: *Ar.* bozgunluk

- h. gelmemek 26b/10
h. gelmesün 25a/03
h. gelmeye 32a/03, 73a/06
h. gelmeyüp 30a/12
h. terettüb itmesün 74a/11
- hâlet:** *Ar.* hal, nitelik
h.-i mektümdür 1b/13
- hālî:** *Ar.* تنها, boş
h. olmayup 2b/16
- hālîş:** *Ar.* katışıksız, hilesiz, saf
h. ʿırāk 45a/05
h. ʿırq 45a/09, 45a/16
ʿırāk-ı h. 22a/08, 22a/10, 22a/12,
22a/14, 22b/04, 42b/12
- halk:** *Ar.* yaratma, yaratılma
h. itmek 1b/11
- halka:** *Ar.* ortası boş yuvarlak şekil
h. 31b/19
h.+lar 42b/05
h. olup 44b/11
- hali:** *Ar.* bir şeyi başka bir şey ile
karıştırma, mezcetme
h. ideler 43a/17
- hām:** *Far.* Kaba, incelikten yoksun
h. 34a/01
- hamir:** *Ar.* hamur
h. 28a/19
- hāmîs:** *Ar.* beşinci
bāb-ı h. 3a/13
el-bābü'l-h.
şekl-i h. 72b/05
şekl-i h.+de 75a/07
- hamr:** *Ar.* şarap
h. rūhı 45a/06
h. tırtısı 44b/19
h.+dan 45b/17
- handek(ğ):** *Ar.* hendek
h.+inüñ 68a/05
h. dīvārı 69b/11
h.+e 43b/05
- hāne:** *Far.* hane, ev
h.+lerinde 66a/10, 66b/09
- harb:** *Ar.* harp, savaş
edevāt-ı h. 2a/17
h. 2a/05, 2a/12
- harbe:** *Ar.* süngü
h.+lerden 26b/03
h.+leri 26b/01
h.+lerini 26b/18
h.+si 25b/01, 25b/07
- harbî:** *Ar.* harbe, tüfek doldurmaya, en
çok temizlemeye yarayan
demirden veya ağaçtan yapılmış
çubuk
h. 8b/16
h.+ce 37a/02
- hareket:** *Ar.* hareket, davranış
h. itdirilüp 60b/17
h.+de 7b/19
h.+i 13a/05, 17a/03
h.+leri 12b/08
- hāric:** *Ar.* dış, dışarı
edevāt-ı h.+e 2a/06
- hāric-i kısmet:** *Ar.* bölüm

- h. 59b/17
- hārīr:** *Ar.* ipek
- h. 24a/19, 44a/03, 48b/15, 50a/07
- hark:** *Ar.* su akacak yarık, ark
- h 33b/09
- h.+a 73b/08, 73b/15
- h.+ı 73b/10
- h.+ıdur 73b/06
- h.+uñ 39a/12, 39a/18
- h. yapılup 43b/10
- hāşıl:** *Ar.* husul olan, peyda olan, çıkan, biten, türeyen
- h. 59b/16, 66a/07, 68a/01
- ‘aded-i h. 67b/15
- h. eylediği 68b/11
- h. eylediginden 39a/04
- h. eyledükde 7b/12, 18a/09, 36b/16
- h.-ı darb 57b/12, 70b/09
- h.-ı kısmet 66a/08
- h. ideceği 70a/12, 76b/05, 80a/03
- h. ider 47a/01, 55b/03, 68b/19, 69a/04
- h. ider idi 69b/06
- h. idüp 7b/06
- h. itdireler 23a/04
- h. itmek 69a/08
- h. itmekle 7b/07
- h. ola 34b/14
- h. olacağ 69a/12, 69b/08, 69b/16, 70a/07, 70a/11, 75a/14, 76a/08, 76a/13, 77a/04
- h. olan 28a/03, 31a/04, 38b/12, 45a/05, 57b/11, 57b/16, 62a/05, 63b/01, 63b/10, 75a/03
- h. oldu 58b/14, 59b/19, 66b/06
- h. olmuş 27b/03, 45a/12
- h. olmuşdur 2a/13
- h. olup 46a/19, 77b/19
- h. olur 55b/17, 67a/04, 77b/16
- h. olur ise 77b/14
- hatt:** *Ar.* çizgi, yol
- h. 54b/02, 54b/14, 57a/04
- h.+dan 62a/14
- h.+ı 70a/14
- h.+ımı 59b/11
- h.+ınuñ 59b/07, 59b/17
- h.+lar 54b/06, 58a/19, 58b/10, 63b/02
- h.+lara 62b/06
- h.+larıdur 63a/11
- h.+larıñ 58b/10
- h.+tıdur 63a/15
- h.+uñ 54b/02, 54b/05, 62a/15, 62a/19, 62b/01, 63a/25
- h.-ı ‘amūd 63b/06, 63b/08
- h.-ı menşe’ 56a/08
- h.-ı münḥanī 55a/03, 62b/18
- h.-ı münḥanīye 63a/08
- h.-ı müstaḳīm 54b/07, 55a/02, 56a/03, 56a/06, 56a/09, 56a/12, 56a/16, 56b/04, 56b/16, 57a/03, 58b/07, 58b/12, 62a/15, 63a/12,

63b/01, 63b/03, 63b/16, 63b/17, 64a/02, 73a/08	15a/04, 15a/05, 15b/02, 15b/03, 17b/01, 18a/01, 18a/03, 18a/08, 19a/02, 20b/03, 20b/13, 20b/15, 20b/17, 21a/07, 21a/09, 21a/10, 21a/14, 21b/02, 29a/09, 29b/08, 29b/11, 29b/14, 29b/17, 30a/08, 34b/15, 34b/18, 35b/01, 35b/14, 36a/15, 36a/16, 36b/09, 39b/06, 42a/17, 67b/16
ḥ.-ı müstaķīme 63a/14	
ḥ.-ı müstaķīmenüñ 54b/13, 63a/10	
ḥ.-ı müstaķīmi 56a/19, 57b/02	
ḥ.-ı müstaķīmüñ 54b/07, 56b/07, 56b/13, 63b/02, 63b/16	
ḥ.-ı müteħannī 62b/01	
ḥ.-ı şu ^c ā ^c -ı başır 59b/10	
ḥ.-ı tekātu ^c 56a/17	
ħaṭā: <i>Ar.</i> hata, yanlış, yanlışlık	
ḥ. 4b/13, 30a/15, 47b/07, 68a/12	
ḥ.+ya 74a/09	
ħaṭṭa: <i>Ar.</i> hatta, bundan başka	
ḥ. 54b/09	
ħatve: <i>Ar.</i> adım	
ḥ. 24b/07	
ħavālī: <i>Ar.</i> etraf, civar, çevre, yöre.	
ḥ.+den 78a/01	
ḥ.+ye 77b/17	
hāvan: <i>Far.</i> havan topu	
beyān-ı bārūt-ı h. 5a/05, 5a/08, 5a/11, 5b/02, 5b/04, 5b/06, 5b/08, 5b/10	
dā'iren-mādār-ı h.+uñ 6b/02	
ermenek h.+uñ 21a/21	
h. 4b/13, 8a/06, 8a/07, 8a/18, 8b/02, 8b/04, 8b/04, 8b/09, 8b/11, 8b/14, 8b/15, 9a/03, 9a/04, 9a/05, 9a/06, 9a/07, 13a/01, 13a/01, 13b/13, 13b/16, 14a/02, 14a/04, 14a/05, 14a/06, 14b/01, 14b/02, 15a/02,	15a/04, 15a/05, 15b/02, 15b/03, 17b/01, 18a/01, 18a/03, 18a/08, 19a/02, 20b/03, 20b/13, 20b/15, 20b/17, 21a/07, 21a/09, 21a/10, 21a/14, 21b/02, 29a/09, 29b/08, 29b/11, 29b/14, 29b/17, 30a/08, 34b/15, 34b/18, 35b/01, 35b/14, 36a/15, 36a/16, 36b/09, 39b/06, 42a/17, 67b/16
	h.+a 8b/07, 8b/13, 8b/14, 8b/17, 13b/01, 17a/03, 30b/14, 32a/03, 33a/17, 34b/08, 34b/09, 35a/04, 35a/13, 66a/12, 66b/10
	h.+da 36b/06
	h.+dan 6b/11, 13a/02, 13a/05, 16b/01, 17a/01, 17a/02
	ḥ.+ı 4b/07, 8b/07, 8b/12, 12a/14, 13b/15, 14b/01, 23b/11, 30a/10, 34a/16, 35a/03, 35b/09, 35b/15, 36b/01, 36b/02, 36b/06, 36b/14, 41a/04, 42a/05, 65b/15
	h.+inuñ 36a/01
	h.+lar 52b/02, 52b/03
	h.+lara 13b/19
	h.+lardan 14a/06, 15a/05
	h.+ların 12b/05
	h.+larına 7b/03
	h.+larını 7b/19
	h.+larınıñ 3a/10, 8b/01, 12a/04, 20b/01, 20b/12, 43a/05
	h.+larıñ 4a/12

- h.+uñ 4a/13, 4b/01, 4b/08, 4b/10,
6a/04, 6a/05, 6a/07, 6a/18, 6b/12,
6b/19, 7a/01, 7a/04, 8a/01, 8a/04,
8b/06, 8b/08, 8b/15, 8b/16, 8b/16,
8b/18, 10b/01, 10b/02, 12a/05,
12a/10, 12a/11, 12a/13, 12a/16,
12a/17, 13b/02, 13b/03, 16b/01,
17a/04, 20b/12, 23b/11, 27a/04,
29b/08, 33a/18, 33b/02, 35a/14,
35a/15, 40a/09, 65b/03, 66a/19,
67a/18
- h.-ı mezbūrede 15b/01
h.-ı mezkūre 65b/19, 66a/17
h+ın 8b/12
hazāne-i h. 66a/13
humbara h.+ı 34b/07
sağır h.+lar 43a/11
sekdirme h.+ı 14a/03, 16b/02
şekl-i h. 18a/04
- havāşş:** *Ar.* seçkin kişiler
h.-ı bārūta 3a/02, 68b/09
h.-ı bārūt 3a/15
- havf:** *Ar.* korku, korkma
h-ı ‘azīm 77b/19
- hayme:** *Ar.* çadır
h.+ye 7b/01
- hayt:** *Ar.* iplik, tel
h. 12a/15, 12a/15, 12b/01
h.-ı pirinçden 12a/08
- hazā:** *Ar.* bu, o, su.
h. 1b/01, 21a/19, 57b/05, 61b/05,
65a/01, 66b/12, 67b/09
- hazar:** *Ar.* barış; varlık, geriye kalan
h.+larda 2b/03
- hazer:** *Ar.* sakinme
h. olına 47b/09
- hāzır:** *Ar.* hazır, mevcut
h. 24b/01, 28b/03
h. eylediği 47a/12
h. eyleyeller 47a/14
h. ideler 41a/10, 47a/04
h. ola 28a/17, 32b/04, 47a/02
h. olan 32b/08, 41a/17
h. olduğda 22b/14, 34a/01, 37a/07,
39a/10, 40b/05, 74a/16
h. olduklarında 41a/14
- hazırlıg:** *Ar.+T.* hazırlanmak için
gereken şey veya durumların
bütünü
h.+ım 73a/01
h.+um 3a/02
- hazīne:** *Ar.* hazine, hazne
der-h. 71b/01
h. 13b/17, 29b/18, 68a/09, 68a/10,
68a/15, 70a/14, 73a/04, 74a/01,
74a/10, 74a/11, 74a/15, 74a/17,
74a/19, 75b/02, 75b/03, 76a/09,
76a/11, 76b/01, 76b/02, 76b/09,
76b/10, 76b/11, 77b/07, 78b/02,
78b/03, 78b/04, 78b/05, 78b/08,
78b/09, 78b/10, 78b/11, 78b/12,
79a/01, 79a/03, 79a/05, 79a/07,
79a/09, 79a/11, 79a/17, 79b/04

h.+den 6b/07, 70a/08, 74a/09,
77b/01, 77b/03

h.+leri 77a/01

h.+lerinün 76a/04

h.+lerün 76a/05

h.+nüñ 6a/19, 18a/05, 34b/16,
35a/16, 36b/03, 70a/11, 71b/07,
74a/12, 74a/14, 76a/04, 76a/07,
76a/10, 76b/04, 77a/04, 80a/01

h.+si 6a/07, 6a/19, 8b/16, 29b/08,
33a/18, 34b/15, 35a/15, 36a/01,
36b/03, 68a/07, 68a/19, 71b/05,
71b/07, 73a/13, 77a/06, 77b/01,
77b/02, 77b/03

h.+sidür 73a/15

h.+sinde 70a/06

h.+sinden 74a/05

h.+sine 6a/04, 8b/12, 8b/16, 73b/04

h.+sinün 71b/02, 71b/03

h.+ye 68b/06, 73b/14, 73b/18

h.-yi hāvan 66a/13

rabṭ-ı h. 3a/02, 68a/03

hazīneli: *Ar. +T.* hazineli, haznesi olan
borı h. 15b/03

çömlek h. 14a/06, 15a/05

emrūdī h. 15a/04, 15b/02

h. 14a/04, 17a/02, 34a/04, 73a/01,
75a/13, 75b/01, 76a/01, 76a/01,
76a/03, 76a/06, 76b/03, 76b/08,
77a/01, 77b/18, 78b/01, 78b/07,
80a/01

silindirik h. 14a/02, 14a/05, 14b/02

hazīrān: *Ar.* haziran

h. 45b/03

hazm: *Ar.* hazım, sindirme

h. idecegi 41a/11, 42a/03

h. idüp 43b/03

hazret: *Ar.* yüce kabul edilen kimselerin
adlarının başına saygı, övme,
yüceltme amacıyla getirilen unvan
h.+lerinün 3b/19

hedef: *Ar.* hedef, nişan

h.+e 55b/09

h.+ler 61b/06

h.+leri 55b/07

hedefātān: *Ar.* nişangah, hedef olan yere
h. 54a/03

helāk: *Ar.* mahvolmak, ölmek, yok olma

h. idecegi 77b/12

h. olmasına 77b/06

hem: *Far.* hem, aynı zamanda, ve daha

h. 23a/14, 23a/14, 29a/08, 30b/07,
30b/07, 30b/09, 30b/10, 36a/08,
40a/01, 45b/04, 46a/19

hemān: *Far.* hemen, derhal

h. 23b/09, 26a/16, 31a/03, 47a/15

hem-vār:

h. 6b/04, 18a/06, 30a/09, 34b/19,
35a/01, 35b/02, 36b/10, 53a/10,
62b/12

h.+e 6b/06

hendese: *Ar.* geometri

ālāt-ı h.+de 2b/19

h. 53b/03, 55a/14, 60b/04, 61b/16

‘ilm-i h. 2b/10, 3a/13, 3b/02, 53b/01

‘ilm-i h.+den 2b/19

ķavā‘id-i h. 2b/06, 3a/08

ķavā‘id-i h.+ye 3a/03, 4a/10, 65b/09,
68a/03

muķteżā-yı h. 61b/13

hengām: *Far.* zaman, sıra, vakit

h.+ında 8b/15

hep: *Far.* bütün, tüm olarak

h. 25a/06

her: *Far.* her

h. 1b/12, 6b/04, 6b/16, 13b/12,
17a/08, 20b/05, 21a/01, 21a/06,
21a/14, 23a/13, 25a/05, 26b/12,
30a/09, 34b/05, 39a/02, 47a/09,
53b/10, 54b/11, 54b/12, 54b/12,
54b/14, 54b/18, 55b/19, 57b/11,
57b/12, 60b/03, 60b/15, 61a/07,
61a/09, 62b/12, 62b/13, 63a/19,
63a/20, 63a/21, 63a/23, 63b/15,
63b/15, 63b/16, 63b/18, 64a/01,
64a/13, 65b/03, 65b/05, 65b/13,
67a/07, 67b/08, 68b/18, 69a/01,
69a/03, 69a/17, 69b/02, 69b/04,
70b/02, 70b/08

h. bir 66a/01, 79a/03, 79a/09

h. biri 24a/16, 33b/07, 52a/18,
72a/05

h. birinden 65b/06

h. birine 54b/08, 62a/12, 63a/10,
63a/16, 63b/06

h. birini 44a/02, 62a/03, 72a/02

her-bār: *Far.* her defa, daima

h. 2a/19, 52b/03

herkes: *Far.* insanların bütünü, herkes

h.+e 1b/10

hesāb: *Ar.* hesap, sayma

ķ. 4b/11, 5a/03, 66b/05, 67a/02

ķ. olma 4b/15

ķ. olduğda 67a/16

ķ. olunmaķla 67b/17

ķ. olunup 4b/16, 5a/02

ķ.+a 67b/08

ķ.+ınuñ 53b/14

ķ.+ıyla 4b/09, 13b/16

ķekl-i ķ. 66b/13, 67a/09

hevā: *Ar.* hava

h.+da 7b/07

h. 47a/16, 47b/01, 47b/06, 47b/06,
68b/14, 70a/02

h.+ya 4a/14, 18a/09, 36b/17, 68b/13,
68b/15, 69a/01, 69b/01, 69b/01,
69b/14, 70a/05

h.+yadur 65b/03

h.+yı 68b/15

hevālan-: *Ar.+T.* yerden ayrılıp göķe
yükselmek

h.-maģıla 69a/11

hevā’i: *Ar.* havayla ilgili

h. fıķeng 52a/12, 53a/01

h. fıķenglerüñ 48b/02, 49a/04, 49b/06

terķib-i bārüt-ı h. 46b/01

terķib-i h. fıķenglerin 47b/11

heves: *Ar.* arzu, istek

- h. itmeyeler 6a/03
- heves-kār:** *Ar.+Far.* hevesli, istekli
- h. olup 3b/16
- hey'et:** *Ar.* şekil, görünüş
- h. 62a/05
- hezār:** *Far.* pek çok
- gül-i h. 52a/06
- hıfz:** *Ar.* koruma, saklama
- h. eyleyeler 47a/17, 55b/11, 75a/10
- h. ider 30a/12
- h. iderek 26b/10
- h. idesin 44a/29
- h. olma 34a/15, 66a/10
- h. olunacak 23b/03
- h. olunup 29a/08, 61a/06
- hicret-i nebeviyye:** Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi.
- h. 3b/16
- h.+nüñ 2a/08
- hiç:** *Far.* yok denecek kadar az, hiç
- h. 13b/03, 17a/04
- hiçbir:** *Far.+T.* bir addan önce getirilerek o adın bildirdiği varlıktan bir tanesinin bile olmadığını anlatan bir söz
- h. 54b/01
- hiffet:** *Ar.* hafiflik
- h.+vireler 49a/02
- hikmet:** *Ar.* hakimlik, sebep
- h.+i 68b/16
- tıyn-ı h. 46b/08
- hilāf:** *Ar.* karşıt, zıt; yalan
- h.+ma 75a/02
- himmet:** *Ar.* gayret, emek, çaba
- h.+leri 2b/14
- h.+leriyle 2a/03
- hın:** *Ar.* an, zaman, sıra
- h.+de 75a/14
- h.-i iktizāda 23b/04, 29a/09, 47a/18, 73a/01, 76a/02
- h.-i maħallinde 27b/04
- h.-i muħāşaralarda 2a/15
- hişşe:** *Ar.* pay, nasip
- h. 25a/16, 62a/11, 62a/14, 69b/17
- h.+sini 69b/17
- hizā:** *Ar.* karşı; sıra
- h.+sında 21a/09, 66a/05, 66a/10, 66b/03, 66b/09, 67a/01, 67a/05, 67b/06, 67b/08, 71b/09
- hizmet:** *Ar.* iş, iş görme, vazife
- h.+inde 2b/08
- h.+ine 2b/04
- horāsān:** *Far.* Kiremit ve tuğla tozlarının kireç ve su ile karıştırılmasından elde edilen bir çeşit harç
- h. 32b/10, 33a/12, 33a/16, 34a/14
- humbara:** *Far.* demir veya tunçtan dökülmüş, yuvarlak ve boş olan içine patlayıcı maddeler doldurulup havan topu veya el ile atılan, yuvarlak bir tür bomba, kumbara
- ālāt-ı h.+nuñ 3a/06, 3a/16, 3b/06
- ālāt-ı h.+yı 3b/12

ālet-i ḥ. 2a/14, 4a/06
ālet-i ḥ.+ya 3a/19
dāne-i ḥ.+nuñ 65b/16
edevāt-ı ḥ.+yı 3b/03
el ḥ.+ları 29a/15
endāhte-i ḥ. 3a/07, 4b/04
fenn-i ḥ. 4a/03
ḥ. 2a/11, 2a/18, 3a/08, 3a/10, 3b/05,
4b/05, 4b/10, 6a/10, 6a/19, 6b/10,
6b/17, 7a/01, 7a/14, 7a/17, 7a/18,
7b/01, 7b/03, 7b/16, 7b/19, 8a/15,
8b/01, 8b/08, 8b/13, 12a/03,
12a/06, 12b/07, 13a/02, 13a/02,
17a/01, 20b/01, 20b/05, 23b/04,
23b/11, 27a/12, 27b/07, 28a/12,
30a/04, 34a/15, 34b/14, 35b/15,
36a/01, 36a/06, 36b/01, 37a/01,
37a/05, 37a/09, 38b/02, 38b/04,
41a/03, 42a/05, 43a/05, 51b/13,
66a/02, 66a/11, 66b/19, 67a/06,
67a/15, 75a/09
ḥ. atmasınuñ 36b/19
ḥ. hāvanı 34b/07
ḥ.+lara 4b/19, 7a/13, 22a/04
ḥ.+ları 7b/05
ḥ.+larıñ 5a/03, 5b/13
ḥ.+nuñ 4b/14, 5b/13, 7a/10, 28b/01,
36a/07, 37a/07, 37a/10, 37a/17,
65b/05, 66a/04, 66b/02, 67b/06
ḥ.+sı 66a/19, 67a/19
ḥ.+ya 4b/17

ḥumbaracı: *Far.+T.* humbara kullanan
asker, kumbaracı
ḥ. 7b/04, 65b/07
ḥumbaracı ocağı: Osmanlı'da humbara
yapan ve bunu kullanan sınıfın
bağlı olduğu ocak
ḥ. 4a/05
ḥ.+nuñ 2b/04
ḥuni: *Rum.* bir sıvıyı ağzı dar bir kaba
aktarmak için kullanılan koni
biçimindeki araç
ḥ. 8b/11
şekl-i ḥ.+nün 8b/12
ḥurūf: *Ar.* harfler
beyān-ı ta' dād-ı ḥ. 53b/11
ḥ.+larıyla 53b/11
ḥ.+uñ 54a/01
ḥusūl: *Ar.* üreme, çıkma, türeme
ḥ.+e 72a/06
ḥ.+i 1b/12
'adem-i ḥ.+i 1b/12
ḥ.+ü 72a/08
ḥuşūş: *Ar.* konu, yol
ḥ.+da 6b/13
ḥ.+larda 30a/15
ḥuṭūṭ: *Ar.* çizgiler; yollar; doğrular
ḥ. 62a/09, 62b/08
ḥ.+a 62a/10, 62a/11
ḥ.+dan 61b/17
ḥ.+dur 62b/10
ḥ.+uñ 62a/10, 62a/12, 63a/07
ḥ.-ı mütevāzīye 62b/05

hüküm: *Ar.* hüküm, emir

h.-i bārūt 68b/10

h.+iyle 70a/04

h.+üni 68a/17, 69a/01, 69a/10,
69b/15, 76b/07, 80b/02

hükmiyye: *Ar.* hüküme ait, hükümle ilgili

şiddet-i h.+sini 69b/04

hümāyün: *Far.* kutlu; padişaha ait

donanma-i h. 43a/11

hüner: *Far.* marifet, sanat; ustalık

erbāb-ı h.+üñ 4a/08

şāhib-i h.+üñ 3b/03

I

ıhlāmūr: *Ar.* kerestesi makbul olan ve

çay gibi kurutularak içilmeğe elverişli güzel kokulu ve şifalı çiçeği bulunan bir ağaç

1. 45a/04, 45a/11, 45a/12, 45a/15,
45a/16, 53a/08

kömür-i 1. 48b/04, 48b/07, 48b/08,
48b/09

ırk: *Ar.* kök

‘1. 22a/16

hālīş ‘1. 45a/09, 45a/16

‘1.-1 hālīş 22a/08, 22a/10, 22a/12,
22a/14, 22b/04

ırāk: *Ar.* kökler

hālīş ‘1. 45a/05

‘1. 22a/18, 24a/11, 24a/13, 24a/15,
43a/16, 45a/13

‘1.-1 hālīşe 42b/12

ısbı‘: *Ar.* parmak

1. 27a/05, 27a/05, 27a/06

ıslad-: ıslatmak

1.-up 8a/14, 23a/06, 43a/16, 44a/05

ıştılāhāt: *Ar.* tabirler, terimler

1.+1 3a/14, 53b/01, 61b/16

ıtlāk: *Ar.* salıverme, koyuverme

1. 64a/13

1.+iderüz 62a/09, 62a/13

ıyāzen bi’llāhi: Allah’a sığınarak

el-‘1. te‘ālā 30a/17

İ

ibtidā: *Ar.* ilk ile ilgili, başlama, başlangıç

i. 3a/06, 3a/17, 3a/19, 3b/05, 3b/13,
4b/05, 6a/14, 8a/10, 8a/16,
13a/03, 17a/01, 20b/16, 22b/12,
23a/05, 24a/18, 24b/11, 26a/02,
26a/05, 27a/11, 28a/11, 32a/08,
34b/08, 35a/06, 36a/01, 37a/02,
38b/06, 40a/09, 41b/11, 42a/18,
43b/02, 46a/07, 46b/03, 48b/14,
50a/07, 50b/18, 55b/04, 55b/13,
55b/19, 57a/01, 58a/07, 60b/07,
61a/04, 67b/03

i. olduğu 55a/15

i.+ki 77b/07

- i.+ları 56a/06, 56b/13
- i.+sınıñ 27a/02
- i.-yi mürabba‘u‘ş-şekl 73a/02
- icād:** *Ar.* yeniden meydana çıkarma
- i. 4a/08, 4a/18
- i. idüp 2a/09
- i. olup 4b/01
- i.+ı 3a/17
- icrā:** *Ar.* yapma, yerine getirme
- i. 12a/11, 69b/05
- i. eyledi 1b/12
- i. ideceği 76a/10, 77a/03, 77a/05
- i. idemeyüp 69a/19
- i. ider 68b/16, 69a/02, 69a/13,
69b/08, 69b/10, 69b/17
- i. idüp 70a/08, 76b/07, 80b/02
- i. olunmuş 3b/06
- i. olup 3b/14, 12a/04
- i. olunur 54a/01
- i. olup 69a/14
- i.+larında 62b/06
- i.+sı 58a/03
- i.+ya 69a/10, 69b/15
- ictihād:** *Ar.* gücü, kuvveti yettiği kadar
çalışma
- şamīmü‘l-i.+uñ 2a/05
- iç:** herhangi bir durumun, cismin veya
alanın sınırları arasında bulunan
bir yer, dâhil, dış karşıtı
- i. 12a/10, 41b/04
- i.+i 26a/09, 29b/01
- i.+inde 22b/12, 23a/12, 23a/18,
24a/19, 26a/14, 26b/08, 27b/16,
28b/13, 31a/14, 32b/16, 33a/16,
34a/15, 34a/17, 34a/18, 39b/08,
43a/16, 45a/06, 45a/09, 45a/13,
45b/10, 45b/18, 46a/18, 46b/03,
46b/06, 47a/09, 47a/16, 47b/02,
50a/08, 50a/16, 69a/07, 69a/16,
69b/13, 74a/03
- i.+inden 31a/06, 74a/10
- i.+ine 8b/08, 22b/15, 23a/19, 24b/02,
26a/05, 26a/13, 26a/19, 27b/19,
28a/02, 28a/03, 28a/06, 28a/09,
28a/11, 29a/12, 30b/13, 30b/17,
31a/01, 31a/04, 31b/08, 33a/04,
34a/07, 36a/04, 36a/11, 36a/12,
37a/02, 38b/16, 38b/18, 39a/12,
40a/11, 40a/12, 40a/14, 40b/03,
40b/12, 42b/15, 43a/02, 43a/10,
43b/10, 44b/06, 44b/08, 44b/09,
45b/08, 45b/14, 46a/05, 46b/05,
46b/12, 47a/07, 47a/10, 73b/17,
73b/19, 74a/03, 75b/01, 77a/05
- i.+ini 8b/09
- i.+inüñ 25a/16
- i.+lerine 73b/15, 74b/06
- içerü:** iç yan, iç bölüm, dışarı karşıtı
- i. 28b/03, 34b/04, 68b/01, 68b/03,
74a/05, 77b/02, 77b/04
- i.+de 31b/07, 33a/08, 33b/04
- i.+den 28b/10, 28b/12
- i.+sine 68a/08

içün: amacıyla, maksadıyla

i. 3a/02, 4b/02, 6a/02, 7b/02, 8a/18,
8b/09, 8b/15, 8b/16, 12a/08,
12a/17, 12b/01, 12b/05, 12b/06,
15a/02, 15b/03, 17b/01, 18a/03,
20b/05, 21a/08, 21a/10, 21a/15,
24b/06, 26b/10, 27a/04, 29a/18,
29b/03, 36b/06, 37a/11, 39b/14,
42a/05, 42a/11, 43a/19, 43b/01,
43b/13, 45a/03, 45b/02, 45b/05,
46b/18, 50b/18, 53a/15, 53b/05,
56a/04, 58a/01, 58a/03, 60b/09,
60b/17, 61b/07, 62a/03, 66a/03,
66a/16, 67b/05, 67b/11, 68a/13,
71b/09, 73b/05, 74a/12

i.+dür 34b/03

id-: yapmak, etmek, eylemek, etmek
yardımcı fiili *krş.* et-, it-

âteş i.-e 24b/06

âteş i.-erler 26b/14

beyân i.-er 3a/07, 3a/09, 3a/11, 4b/05

cem' iyyet i.-erler 77b/10

cezb i.-üp 68b/14

darb i.-ecek 53a/14

darb i.-erler 26b/18

darb i.-üp 66a/14

darb-ı şedid i.-er 7a/12

darb-ı şedid i.-üp 23b/09

devr i.-erek 62b/18

duhül i.-üp 65b/18

düz i.-üp 29b/19

elli i.-er 57b/09

endâhte i.-ecegi 76a/08

endâhte i.-er 76a/16

feth i.-eler 20b/08

feth i.-üp 21a/02, 21b/07, 56a/10

feverân i.-üp 52a/18

fişeng i.-esin 50a/18

gibi i.-eler 40b/04

ğubâr i.-er 39a/02

hâl i.-esin 44a/27

hâl i.-üp 46a/02

hâlî i.-eler 43a/17

hâşıl i.-ecegi 70a/12, 76b/05, 80a/03

hâşıl i.-er 47a/01, 55b/03, 68b/19,
69a/04

hâşıl i.-eridi 69b/06

hâşıl i.-üp 7b/06

hâzır i.-eler 47a/04

hâzır i.-erler 41a/10

hażm i.-ecegi 41a/11, 42a/03

hażm i.-üp 43b/03

helāk i.-ecegi 77b/12

hıfz i.-er 26b/10, 30a/12

hıfz i.-esin 44a/29

ıtlāk i.-erüz 62a/09, 62a/13

icād i.-üp 2a/09

icrā i.-ecegi 76a/10, 77a/03, 77a/05

icrā i.-emeyüp 69a/19

icrā i.-er 68b/16, 69a/02, 69a/13,
69b/08, 69b/10, 69b/17

icrā i.-üp 70a/08, 76b/07, 80b/02

iḥāta i.-emez 54b/13, 63b/16

iḥāta i.-en 63b/17

iħtirāz i.-erler 77b/17
 iħtizā i.-ecegün 68a/08
 iħtizā i.-en 5a/04, 7b/15
 iħtizā i.-er 18a/09, 36b/16, 68a/10,
 69a/09, 71b/08
 iħtizā i.-er ise 26b/17
 ilmek i.-erek 26b/06
 ince i.-eler 49b/04
 i' tibār i.-en 3a/19
 i' tibār i.-üp 3b/11, 62a/10
 isti' māl i.-e 44a/07
 isti' māl i.-er 8b/12
 isti' māl i.-erdi 8b/15
 isti' māl i.-erler 72a/03
 isti' māl i.-esin 44a/30
 izhār i.-er 51b/15, 52b/01, 68a/18
 ħalafāt i.-eler 43b/11
 ħalafāt i.-erler 32b/14
 ħalafāt i.-üp 27b/02
 ħaṭ' i.-er 60b/14
 ħaṭ' i.-üp 63a/13
 ħiyās i.-erler 77b/19
 küşād i.-üp 21a/04
 lāzım i.-igini 68a/09
 maħlūt i.-eler 50a/09, 52b/10
 maħv i.-emezler 30b/06
 ma' lüm i.-eler 55b/16
 men' i.-er 39b/11
 muħterik i.-eler 46b/05
 mum i.-üp 44a/29
 muşamma' i.-üp 42a/19
 mümāna' at i.-er 69a/10
 müşādefe i.-enleri 43a/13
 müşāhede i.-en 58a/11, 58a/16
 'urüc i.-er 44b/11
 ölçek i.-üp 6a/09
 perişān i.-er 68b/05
 pürtāb i.-en 13b/05
 rüşen i.-er 27b/12, 39b/09
 saħķ i.-eler 46b/07, 50b/15
 saħķ i.-esin 44a/04
 saħķ i.-üp 43a/16, 43b/08, 44a/02,
 44a/07, 44a/26, 45a/10, 45a/17,
 48b/15, 50a/16, 50a/17, 51a/08,
 51b/14, 52b/09
 setr i.-en 26b/09
 setr i.-üp 30b/06
 şitāb i.-er 70a/03
 taħķik i.-er 7b/17
 taħmīr i.-üp 33a/02, 34a/06, 41b/12
 taħşil-i fenn i.-enlerüñ 2b/14
 taħşiş i.-üp 65b/15
 taħsīm i.-en 57a/10
 taħsīm i.-en 58b/01, 58b/13
 ta' bīr i.-erler 62a/08
 taḫbīķ i.-erek 7b/18, 68a/03
 tebdil i.-üp 67b/01
 tecāvüz i.-ince 73b/01
 tedķik i.-erek 71b/03
 tekmil i.-er 17a/08
 temyīz i.-erek 4a/11
 temyīz i.-erler 8b/08
 te'şir i.-er 34b/04
 te'şir i.-üp 30b/02

- tertīb i.-erek 40b/11
- tertīb i.-üp 3b/12, 34b/12
- tesmiye i.-erüz 62a/15
- tevaḳḳuf i.-en 61b/16
- tevfir i.-üp 67b/02
- tevsī^c i.-üp 68b/18
- vāsi^c i.-ilüp 37a/06
- vaż^c i.-eler 45b/10, 49b/05, 74b/17
- vaż^c i.-er 8b/18
- vaż^c i.-er iken 26a/18
- vaż^c i.-erler 12a/14, 28b/07, 34b/18
- vaż^c i.-üp 23a/07, 23a/11, 27a/12, 27a/16, 35a/17, 36b/08, 38b/17, 58a/08, 62b/17, 66a/13
- vezn i.-erler 8b/10
- zabt i.-üp 67b/04
- zamm i.-üp 23a/01
- idāre:** *Ar.* çevirme, yönetme; kullanma
i. 8a/06
i. eyleyeler 55b/07
i. olunduḡca 60b/13
i. olunup 58a/10
- idrāk:** *Ar.* anlayış, anlama
i. olmanı 2b/16
- ifāde:** *Ar.* anlatma, anlatış
i. 60b/08
- igne:** İki şeyi birbirine tutturmaya yarar
ince, uzun, ucu sivri, metal araç
i. 6a/05, 32b/03
i.+yi 6a/15, 8a/11
timur i. 8b/06
- iḥāṭa:** *Ar.* bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kusatma
i. eyledigi 54b/13, 63b/17, 69a/17
i. idemez 54b/13, 63b/16
i. iden 63b/17
i. itmiş 63a/24
i.+sından 62a/05
- iḥmāl:** *Ar.* ehemmiyet vermeme, savsaklama
i. 2a/01
i. olunmaya 78a/01
- iḥrāc:** *Ar.* dışarı atma; çıkarma
i. eyledük 59b/09
i. olınsalar 62b/07
- iḥrāk:** *Ar.* yakma
i.+1 39b/16
- iḥtimāl:** *Ar.* mümkün olma, mümkünlük; belki
i.+dür 30a/14
i.+i 68a/12
- iḥtimām:** *Ar.* dikkatle, gayretle çalışma, özenle is görme.
i. 6b/06, 7b/05, 65b/09, 68b/02
i. eyleyeler 46a/16
i. itmek 30a/16
i. olına 6b/17, 6b/18, 79a/02
i. olunduḡda 35a/08
i. olunup 72a/05
i.+ları 3a/18
kemāl-i i. 12a/01, 20b/18, 47b/07
- iḥtirā^c:** *Ar.* benzeri görülmemiş bir şey icadetme, vücuda getirme

i.+ıyla 3b/03	68b/06, 69a/12, 70b/03, 70b/10,
i.+ları 57b/18	73a/05, 73a/19, 74a/06, 74b/03,
iḥtirā'āt: <i>Ar.</i> ihtira olunan, yoktan meydana getirilen şeyler	74b/10, 75a/01, 75a/06, 75b/01, 76a/01, 76a/06, 76b/03, 77b/15
i.+le 2a/11	i.+si 63b/03
i.+leriyle 4a/09	i.+sini 46b/04
iḥtirāz: <i>Ar.</i> sakınma, çekinme, korkma	i.+ye 59b/20
i. iderler 77b/17	ikinci: ikinci (sıra sayı sıfatı)
i. itmek 7b/19	i. 55a/17, 57b/03, 77a/06, 77b/03, 77b/11, 77b/13, 78a/02
iḥtiyār: <i>Ar.</i> seçme, seçilme; yaşlı	ikişer: ikişer (üleştirme sayı sıfatı)
i.-ı cüz ³ i 1b/09	i. 18a/06, 25a/08, 32b/18, 35a/15, 36a/08, 40a/14, 40b/10, 53a/03
i.-ı cüz ³ isini 1b/10	iḳtidār: <i>Ar.</i> güç yetme, yapabilme bezl-i i.+ı 2a/07
iḳdār: <i>Ar.</i> kudret verme, kudretlendirme, gücünü arttırma	iḳtifā: <i>Ar.</i> yeter bulma, aza kanaat etme, yetinme
i. itmekle 1b/11	i. olındı 64a/16
iki: iki (sayı)	iktisāb: <i>Ar.</i> kazanma, edinme i.-ı fenn 2b/09
i. 6b/03, 7b/15, 8a/08, 8b/02, 8b/06, 8b/16, 8b/18, 23b/02, 24b/09, 24b/12, 25a/03, 26a/06, 26a/10, 26a/12, 26b/01, 26b/02, 27a/06, 29b/11, 29b/13, 30b/13, 34a/19, 34b/05, 36b/04, 36b/09, 38b/03, 40a/09, 41a/15, 43a/09, 47a/05, 51b/11, 52a/18, 52b/14, 52b/15, 53a/05, 53b/06, 54a/03, 54b/03, 54b/04, 54b/06, 54b/07, 54b/12, 54b/15, 55b/10, 55b/15, 56b/13, 58a/04, 58a/09, 58b/10, 61a/12, 62a/12, 62a/16, 62b/01, 62b/07, 63a/12, 63a/13, 63a/15, 63a/25, 63b/02, 63b/04, 63b/16, 63b/19, 63b/20, 63b/22, 64a/13, 66a/12,	iḳtizā: <i>Ar.</i> lazım gelem; işe yarama; ihtiyaç ḥin-i i.+da 23b/04, 29a/09, 47a/18, 73a/01, 76a/02 i. eyledigini 71b/04 i. eyledükde 4b/05, 29b/08, 34a/16, 36a/15, 37a/12, 38b/06, 39b/02, 42a/06, 43a/03 i. idecegün 68a/08 i. iden 5a/04, 7b/15 i. ider 18a/09, 36b/16, 68a/10, 69a/09, 71b/08

i. ider ise 26b/17	27a/10, 27a/13, 27a/14, 27a/19,
i. itdükde 75a/10	27b/01, 27b/02, 27b/13, 28a/06,
i.+sına 6a/17, 68b/05, 73a/03, 73a/09	28a/09, 28a/13, 28a/17, 28a/19,
maḥal-i i.+ya 43b/05	28b/02, 28b/16, 29a/03, 29a/05,
ilā-ğayri'n-nihāye: <i>Ar.</i> sonu olmayan	29a/06, 29a/09, 29a/11, 29a/12,
zamana kadar	29a/14, 29b/03, 29b/08, 29b/09,
i. 62b/07	29b/12, 29b/12, 29b/18, 30a/08,
ile: ile (bağlaç)	30a/09, 30a/19, 30b/04, 30b/17,
i. 1b/08, 2a/07, 2a/12, 2b/01, 2b/06,	31a/18, 31b/03, 31b/04, 31b/05,
2b/16, 4a/05, 4a/10, 4a/17, 4a/19,	31b/12, 31b/15, 31b/17, 31b/18,
4b/06, 5a/03, 6a/04, 6a/07, 6a/19,	31b/19, 32a/07, 32a/08, 32b/03,
6b/01, 6b/04, 6b/17, 7a/11, 7a/13,	32b/17, 33a/02, 33a/05, 33a/07,
7a/15, 7a/17, 7b/03, 7b/05, 7b/17,	33a/11, 33a/12, 33a/13, 33a/15,
8a/02, 8a/05, 8a/07, 8a/10, 8a/11,	33b/01, 33b/02, 33b/10, 34a/03,
8b/01, 8b/02, 8b/03, 8b/07, 8b/10,	34a/05, 34a/05, 34a/09, 34a/12,
8b/11, 8b/13, 8b/15, 12a/02,	34a/13, 34a/16, 34a/17, 34b/07,
12a/06, 12a/12, 12a/15, 12b/01,	34b/10, 34b/16, 34b/17, 35a/01,
12b/07, 13a/03, 13a/06, 13b/01,	35a/02, 35a/04, 35a/16, 35b/02,
13b/03, 13b/04, 13b/08, 13b/09,	35b/06, 35b/08, 35b/10, 35b/13,
13b/09, 13b/14, 13b/16, 14a/01,	35b/15, 36a/02, 36a/05, 36a/13,
14b/01, 15a/04, 17a/01, 17a/04,	36a/14, 36a/15, 36a/16, 36b/01,
17a/05, 18a/02, 18a/04, 18a/04,	36b/02, 36b/03, 36b/04, 36b/07,
18a/04, 18a/05, 18a/06, 18a/07,	36b/10, 36b/11, 36b/19, 37a/12,
19b/01, 20b/15, 20b/18, 22b/04,	37a/15, 37b/01, 38b/01, 38b/04,
22b/07, 22b/14, 23a/01, 23a/06,	38b/09, 38b/12, 38b/18, 39a/11,
23a/06, 23a/08, 23a/09, 23a/12,	39a/11, 39a/17, 39b/02, 39b/03,
23a/17, 23b/04, 23b/05, 23b/09,	39b/06, 39b/10, 40a/06, 40a/10,
23b/12, 23b/14, 24b/02, 24b/11,	40a/15, 40b/01, 40b/09, 40b/11,
24b/11, 24b/14, 24b/14, 24b/19,	40b/16, 40b/17, 41a/04, 41a/04,
24b/19, 25a/02, 25a/03, 25a/13,	41a/15, 41a/16, 41b/01, 41b/04,
26a/02, 26a/03, 26a/08, 26a/09,	41b/06, 41b/06, 41b/08, 41b/09,
26a/19, 26b/02, 26b/05, 26b/06,	42a/06, 42a/07, 42a/11, 42a/13,

42a/15, 42a/17, 42b/02, 42b/04,
42b/06, 43a/03, 43a/04, 43a/04,
43a/11, 43a/11, 43a/18, 43b/09,
43b/10, 44a/29, 44b/06, 45a/09,
45a/13, 45a/16, 45a/17, 45b/08,
45b/11, 45b/19, 46a/05, 46a/06,
46a/09, 46a/09, 46a/15, 46b/04,
46b/08, 46b/09, 46b/13, 46b/15,
47a/06, 47a/09, 47a/13, 47a/15,
49b/04, 50a/08, 50a/09, 50b/16,
50b/17, 52a/13, 52a/15, 52b/02,
52b/04, 53a/02, 53b/03, 53b/04,
53b/18, 55b/09, 55b/12, 55b/14,
55b/17, 56a/02, 56a/02, 56a/09,
56a/10, 56a/11, 56a/15, 56a/18,
56b/03, 56b/05, 56b/16, 57a/01,
57a/03, 57a/04, 57a/10, 57a/10,
57b/03, 57b/05, 57b/09, 57b/14,
57b/15, 57b/17, 57b/17, 57b/18,
58a/11, 58a/15, 58a/16, 58b/01,
58b/02, 58b/02, 58b/06, 58b/09,
58b/11, 58b/13, 59b/11, 60b/13,
61a/03, 61a/04, 61a/07, 61b/15,
62a/18, 63a/15, 64a/16, 65b/05,
65b/08, 65b/09, 65b/14, 65b/17,
66a/11, 66a/13, 66a/16, 66a/19,
66b/10, 66b/19, 67a/06, 67a/15,
67a/15, 67a/18, 67b/03, 68b/02,
68b/11, 70a/03, 71b/06, 73a/08,
73a/14, 73b/05, 73b/06, 73b/13,
74a/04, 74a/15, 74a/17, 74b/03,
74b/08, 74b/12, 74b/17, 75a/04,

75a/07, 75a/08, 75a/09, 75a/10,
75a/16, 75a/16, 76a/06, 76a/15,
77a/03, 77b/13, 79a/07, 79b/01,
79b/02

ilerü: herhangi bir şeye göre daha ötede
olan yer, geri karşıtı, ileri

i.+ye 8b/07

‘ilm: *Ar.* bilme, biliş, ilim

cemī^c-i ‘i.+ini 7b/18

‘i.-i hendese 2b/10, 3a/13, 3b/02,
53b/01

‘i.-i hendeseden 2b/19

‘i.-i mesāḥa 3a/14, 53b/01, 58a/01

ilmek: çözülmesi kolay düğüm, ilmik

i. 26b/06

iltibās: *Ar.* benzerlik

i.+ı 54a/01

i‘māl: *Ar.* yapma, yapıma

i. 68a/18

i.+i 2a/06

imtizāc: *Ar.* kaynaşma; uyuşma

i. eyledükde 27b/18, 32b/05, 32b/06

in-: yüksekte veya yukarıdan aşağıya
doğru gelmek, inmek

i.-digi 26a/12, 27b/05, 30b/03,
34a/17, 39b/07

i.-dükde 33b/04

i.-er 13a/04, 17a/02

i.-erken 27b/04

i.-ince 13a/05, 17a/03

i.-mege 30b/01

i.-mekle 7a/11

ince: kendi cinsinden olanlara göre, dar ve kalınlığı az olan, kalın karşıtı

- i. 24a/19, 26a/07, 26b/06, 28b/09, 29a/11, 31b/11, 32b/10, 33a/09, 33a/14, 34a/11, 35b/08, 37a/12, 38b/04, 39a/02, 39a/19, 40b/08, 41a/10, 42a/19, 44a/02, 46b/08, 48b/15, 49b/04, 50a/07

i.+si 46a/14, 46a/14, 46a/15

‘**ind:** *Ar.* yan, yanında, taraf

‘i.+inde 63a/17

indir-: indirmek

i.-eler 25a/01, 25a/06, 26b/03, 38b/05

i.-üp 27b/18, 31a/11, 41a/07, 46b/07

indiril-: indirilmek

i.-dükde 37a/16

inhifāz: *Ar.* çökkünlük; alçaklanma

i. kılınur 18a/02

inḥirāf: *Ar.* dönme, değişme, sapma

i. 79a/07

inḫitā‘: *Ar.* kesilme, bitme

i.+ı 60b/16

in-ṣā’ allāhu te’ālā: *Ar.* Allah isterse

“yüksek olsun”

i. 4b/03

intiḥāb: *Ar.* seçme, seçilme

i. olunan 48b/15

i. olunmuşdur 68b/10

ip: ip

i. 30b/17

i. bağı 32b/12

i.+den 32b/13

i.+lerine 29a/07

iplik(g): iplik

i. 32b/03

i.+i 40b/01

i.+i penbe 44a/21, 44a/23, 44a/26

i.+inden 34b/14, 38b/03

penbe i.+ini 44a/05

penbe i.+lerini 41b/13

ir-: ermek, anlamak, erişmek

i.-er 68b/13, 74a/09

i.-meye 47b/07

irāde: *Ar.* emir, buyruk

i.-yi kādir-i muṭlaқа 1b/12

irān: İran

i. 22b/06

irfān: *Ar.* bilme, anlama

erbāb-ı i.+a 1b/04

iri: iri, büyük

i. 74a/02

irtifā‘: *Ar.* yükselme, yükseklik

derece-i i. 6b/18

derece-i i.+ları 12a/04

i. 12a/05, 18a/02

ḫavsü’l-i. 12a/03

‘**isā:** Hz. İsa

mīlād-ı ‘i.+nuñ 3b/01, 3b/11

iṣābet: *Ar.* rast gelme, yerini bulma

i. 14a/01

i. eylemişdür 7b/02

i. itmesine 7a/15

ise: olunca, olursa, olsa da, -ince, -diği
için, -diği vakit
alçağ i. 12b/06
āteşlü i. 24b/07
atılacak i. 8a/18
ba^cid i. 4b/10, 4b/17, 6a/10, 6a/13
bulunur i. 6b/12
bulur i. 6b/08, 6b/10
cedvelinde i. 21b/05
çıkılmaz i. 24b/09
degül i. 48b/18
derece i. 56a/07, 61a/09, 66a/04
derecede i. 61a/13
diler i. 13b/18, 13b/18
döker i.+n 49a/03
gelmiş i. 39b/09
gelür i. 20b/10, 20b/13, 49b/04,
49b/05, 56b/01, 58b/03, 61a/07,
67b/07
gider i. 7a/07, 13b/09, 65b/04
her ne i. 57b/11
ider i. 26b/17
kalur i. 47b/02
karīb i. 4b/15
keşir i. 57b/05
keskin i. 49a/01
mendlü i. 8a/16
miqdār i. 76a/05
muhtāç i. 73b/14
nem-nāk i. 74a/11
olunacak i. 39a/02

olunur i. 25a/11, 35b/04, 43b/11,
43b/12, 50a/15, 67a/08
olur i. 6a/08, 21a/06, 21a/15, 55b/19,
63b/20, 63b/22, 65b/05, 77b/14
şıvaşır i. 44a/09
şıvaşmaz i. 44a/10
taamlar i. 23a/03
toñar i. 46a/04
var i. 27b/13, 36b/06, 46b/19,
55b/10, 58a/12, 69a/01
vasat i. 4b/14, 6a/15
yakın i. 6a/16
yanar i. 22b/19
yapılır i. 49a/07
yok i. 47a/01
zirā^c i. 56a/02, 56a/11, 58b/01,
70a/12, 71b/03
ziyāde i. 77b/13

isfidāc: Ar. boyacılıkta kullanılan beyaz
madeni bir madde

i. 49b/08, 49b/09, 49b/11, 50b/02,
50b/03, 50b/04, 50b/05, 50b/06,
50b/11, 52a/09

iskenderiyye: İskenderiye; Mısır'ın
Akdeniz'e kıyısı olan ikinci
büyük şehri

i. 2a/09

islām ağa: Kandiye Kalesi fethinde
görev yapmış olan Osmanlı'da
Humbaracı Ocağı komutanı

i. 4a/03

islāmiyye: İslamiyet'e ait, İslamla ilgili

- memālik-i i.+de 4a/07, 44a/11
ser-ḥadd-i i.+lerde 26b/19, 39b/04
ser-ḥadd-i i. 27b/14
zirā^c-yı i. 71a/02
- iste-:** istemek
i.-r 6b/15, 79a/08
- isti^c dād:** *Ar.* kabiliyet, yetenek,
anlayışlılık
erbāb-ı i.+dan 7b/15
- istif:** *Rum.* eşya veya başka nesnelerin
düzgün bir biçimde üst üste
konulmasıyla oluşan yığın
i. olup 18a/07
i. olup 36b/12
- istifāde:** *Ar.* faydalanma, fayda bulma
i. 2b/17
- istiḥrāc:** *Ar.* çıkarma, çıkarılma
i. 20b/15
i. eyleyeller 56a/09, 56a/16, 58b/12
i. olma 67b/05
i. olduğunda 58b/10
i. olunmuş 9a/04, 9a/05
i. olup 66a/02
i. olunur 10b/02, 57b/15, 65b/13,
67a/08
i.+ı 57b/06
i.+ına 65b/08
- istiḳāmet:** *Ar.* doğru hareket; bir şeyin
bir tarafa doğrulması
i. 55b/02, 62b/02, 62b/07, 79a/06
eczā-yı i. 62a/16
- isti^c māl:** *Ar.* kullanma
i. 3b/14, 4a/08, 26b/11, 51a/08,
61b/08, 71b/12
i. eylediği 24a/17
i. ide 44a/07
i. ider 8b/12
i. iderdi 8b/15
i. iderler 72a/03
i. idesin 44a/30
i. olma 29a/09
i. olınacak 61b/15
i. olunan 8b/04, 8b/09, 44a/11, 5b/12
i. olındur 22b/05
i. olunur 8b/17, 12b/06, 18a/03,
18a/08, 36b/15, 52b/04
i.+e 45b/05
i.+inde 12a/10
i.+inün 2a/14, 23b/16, 60b/05
- isti^c mālāt:** *Ar.* kullanmalar, kullanışlar
i.+ı 3a/01, 3a/14, 4b/03, 53b/02,
61b/16
i.+ını 3a/09
- istimrār:** *Ar.* bir düziye devam etme,
sürme
ebediyyü'l-i. 3b/19
- istiḣkāl:** *Ar.* şekillenmek
i. olup 60b/04
- iṣ:** bir sonuç elde etmek, herhangi bir
şey ortaya koymak için güç
harcayarak yapılan etkinlik,
çalışma
i. görmek 34b/06
i.+e yaramaz 47b/03

i.+e yaraya 68a/11	77a/01, 77b/04, 78a/02, 79a/17, 80a/01
işāret: Ar. bir şeyi gösterme, nişan, iz	it-: yapmak, etmek, eylemek, etmek
i. eyleyler 21a/07	yardımcı fiili <i>krş.</i> et-, id-
i. olma 22a/02	āteş i.-digi 24b/17
i. olma 73a/18, 74b/02, 79a/18, 79a/20	āteş i.-mek 43b/13
i. olunmuşdur 21a/20, 21a/21	cem ^ç iyet i.-dükleri 77b/08
ve i.+i 73b/04	çuğur i.-meyeler 30a/01
işbu: bu, işte bu	duhūl i.-mekle 67b/04
i. 3a/05, 6a/04, 7b/04, 8b/13, 12a/01, 12a/05, 13b/12, 16b/02, 17a/08, 18a/08, 21a/20, 21b/05, 22b/03, 26a/17, 26a/19, 26b/11, 27a/05, 27b/15, 27b/17, 27b/19, 28a/17, 28b/14, 28b/17, 29b/07, 30a/13, 30a/14, 30a/16, 30b/05, 30b/18, 31a/01, 31a/08, 32a/02, 32b/09, 33b/02, 33b/09, 36a/07, 36b/15, 37a/01, 38b/11, 39a/03, 39b/04, 40b/06, 40b/15, 41a/06, 42a/01, 42a/08, 42b/04, 42b/09, 42b/13, 43a/01, 44a/02, 45a/03, 46a/05, 49a/04, 49a/06, 49b/01, 51a/01, 51b/11, 52a/11, 52b/02, 52b/09, 52b/14, 53b/09, 55b/01, 57b/12, 58a/03, 60b/06, 61a/03, 61b/05, 61b/15, 63b/19, 64a/14, 64a/15, 65b/11, 65b/12, 66a/19, 66b/04, 66b/06, 66b/08, 67a/08, 67a/15, 68a/03, 68a/12, 69a/14, 69b/09, 69b/17, 71b/05, 71b/09, 72a/01, 73b/03, 73b/10, 76a/01, 76b/03,	halk i.-mek 1b/11 hāşıl i.-mek 69a/08 hāşıl i.-mekle 7b/07 heves i.-meyeler 6a/03 i.-mege 39a/03 i.-meyecegi 72a/04 ihāta i.-miş ola 63a/24 ihtimām i.-mek 30a/16 ihtirāz i.-mek 7b/19 ikdār i.-mekle 1b/11 iḳtiżā i.-dükde 75a/10 işābet i.-mesine 7a/15 ḳal i.-mek 45b/14 ḳat ^ç i.-mek 61b/07 pāre i.-mişdür 63a/14 rabṭ i.-mege 42b/02 rabṭ i.-mişlerdür 4b/02 resm i.-mek 20b/16 saḥḳ i.-mek 53a/15 şarf i.-mege 1b/10 taḳarrüb i.-mekden 77b/17 tanẓim i.-mişler 63a/22 ta ^ç līm i.-mesiyle 2a/10

taḥbīk i.-mek 7b/14	i.+inde olan 9a/07
tecāvüz i.-dükce 4a/16	i' vicāc: <i>Ar.</i> eğri büğrü olma, eğrilme
tecāvüz i.-meyüp 62a/07	i. 62b/04
temyīz i.-mek 8b/09	iz: iz, işaret, nişan
te'kīd i.-mişlerdür 74a/10	i. 50a/12
te'sīr i.-meye 73b/17	izhār: <i>Ar.</i> gösterme, meydana çıkarma
terettüb i.-mesün 74a/12	i. ider 51b/15, 52b/01, 68a/18
tertib i.-mişlerdür 3b/16	
teveccüh i.-dirüp 35b/09	J
teveccüh i.-miş 8a/07	
vaz' i.-mek 73b/05	jive: <i>Far.</i> cıva
italya: İtalya	j. 48a/10, 48a/11, 48a/12, 48a/13
i. 3a/19	
itdir-: ettirmek, yaptırmak	K
ḥāşıl i.-eler 23a/04	
teveccüh i.-üp 35a/03	ḳab: kap; içi gaz, sıvı veya katı herhangi
itdiril-: ettirilmek, yaptırılmak	bir maddeyi alabilen oyuk nesne
hareket i.-üp 60b/17	ḳ. 46a/05
i' tibār: <i>Ar.</i> saygı gösterme; ehemmiyet	ḳ.+ını 44b/04
gösterm; değer	ḳabuk(ğ): kabuk; bir şeyin üstünü
derecātına i. ile 57b/17	kaplayan ve onu dış etkilere karşı
i. buyurılıp 4a/01	koruyan, kendiliğinden oluşmuş
i. iden 3a/19	sertçe bölüm
i. idüp 3b/11, 62a/10	ḳ.+ı 45b/04
i.+iyle 69b/06	ḳ.+ları 45a/02, 45b/01
i. olma 56b/05, 56b/09, 57b/12,	ḳabza: <i>Ar.</i> tutacak, tutamak yeri, sap
58a/07	ḳ.-i ḳazma 25a/02
i. olunan 55b/05	ḳaç: herhangi bir şeyin niceliğini
i. olunup 4a/08	sormak için kullanılan soru sıfatı
i. olmur 62a/07, 70b/15	ḳ. 20b/02, 20b/10, 35b/04, 55b/10,
ittişāl: <i>Ar.</i> bitişme, kavuşma	56a/02, 56a/07, 56a/11, 58a/12,
maḥall-i i.+inüñ 73b/17	58b/01, 61a/07, 61a/09, 65b/05,

66a/04, 68a/04, 68a/07, 70a/12,
71b/03, 76a/05

kaçıncı: kaç soru sıfatının sıra biçimi
k.+ıncı 61a/12

kadar: *Ar.* kadar, değin *krş.* degin
k. 6a/08, 7a/07, 7a/08, 8b/06, 13b/08,
13b/09, 13b/10, 20b/11, 20b/19,
23b/05, 26a/05, 27a/18, 27b/05,
28a/02, 28b/06, 28b/08, 29a/04,
30b/13, 30b/15, 31b/13, 32b/18,
33a/04, 36a/01, 36a/11, 38b/03,
39a/05, 40b/08, 41a/12, 42a/04,
42a/12, 46b/10, 49a/09, 50a/09,
51a/02, 57b/13, 65b/04, 69b/02,
73a/13, 73b/19

k.+dur 70a/16

k.+ı 26a/09

k.+ımı 31a/13

kader: *Ar.* ilahi takdir

k.+i'l-vüs^c 2a/02

k.+i't-tāka 2b/16

kadim: *Ar.* eski

eyyām-ı k.+den 7a/19

k.+den 22b/05

resm-i k. 5a/03, 20b/02, 5b/12

kādir: *Ar.* kudretli, kadir, her şeye gücü
yeter

k. olan 65b/08

k. olmazlar 40a/01

kādir-i mutlak: *Ar.* Allah; mutlak güç
sahibi

irāde-i k.+a 1b/12

kafes: *Ar.* kafes; kafes biçiminde olan,
çubuk çubuk

k. 27a/07, 27b/08, 29a/01, 29a/10

k.+e 28a/08

k.+üñ 27a/05, 27a/16, 28a/07,
28a/11, 28b/09, 28b/14, 29a/14

tamām-ı k. 28b/18

kāfūr: *Ar.* Uzak Doğu'da yetişir bir çeşit
taflandan elde edilen ve
hekimlikte kullanılan, beyaz ve
yarı saydam, kolaylıkla
parçalanan, itin kuvvetli bir
madde

k. 22a/08, 22a/14, 22a/18, 22b/02,
38b/15, 39a/02, 39a/07, 43b/08,
50a/05, 50a/06

k. olan 39a/05

k.+sız 39a/04

k.+uñ 38b/17, 39a/03

k.+i 38b/16, 39a/01

kāğıd: *Far.* kâğıt

k. 25b/02, 25b/03, 26a/02, 52a/13,
52a/14, 52b/01, 52b/04

k.+a 44a/09, 44a/09

k.+dan 26a/07, 53a/01, 53a/02

k.+ın 50b/16, 52a/12

k.+lar 31b/15

k.+uñ 21a/20, 26a/13

kahr: *Ar.* zorlama; helak etme

k. 2a/07

kā'ide: *Ar.* esas, temel; kural

- ķ. 6a/04, 18a/08, 30a/19, 36a/01,
36b/02, 36b/14, 38b/01, 45b/15,
46a/05, 52b/11, 55b/12, 57b/15,
58a/07
- ķ.+den 6a/02
- ķ.+si 18a/04, 23b/16, 35b/15, 36b/19,
38b/08, 40a/08, 41a/05, 41b/14,
42b/11, 43b/01, 43b/15, 47b/11,
50a/15, 50a/19, 51a/11, 51b/16,
52b/06, 55a/14, 59b/01, 66a/03
- ķ.+ye 7b/05, 7b/18, 7b/18
- ķ.-yi diğer 67b/09
- ķā ’im(e):** *Ar. dik; ayakta*
- ķ. 54b/09, 54b/11, 54b/12, 54b/15,
55a/05, 55a/06, 63b/06, 63b/15,
63b/15, 63b/20, 64a/07, 64a/08,
64a/11, 64a/12
- ķ.+ü’z-zaviye 54b/16, 55a/09,
55b/17, 57b/14, 63b/21, 64a/03,
73a/10, 73b/13
- ķ.+ye 54b/15, 63b/19
- ķ.-i evvel 59b/02, 59b/13, 59b/18
- ķ.-i evveli 59b/15, 59b/19
- ķ.-i sani 59b/03, 59b/14, 59b/18
- ķ.-i saniye 59b/15, 59b/19
- zāviye-i ķ. 63b/07, 63b/09
- ķā ’ināt:** *Ar. dünya; yaratıklar*
eczā-yı k. 1b/05
- ķakķ-:** kakmak, çatmak, vurmak, itmek
- ķ.-alar 23b/09, 29a/06
- ķ.-up 34b/11, 52a/16
- ķakķıl-:** kakılmak; kakma işi yapılmak
- ķ.-a 31b/17
- ķ.-acaķ 29b/06
- ķ.-duķda 23b/05
- ķal:** bir alaşımdaki madenlerin erime
derecesi farkından yararlanarak
bunları birbirinden ayırma işlemi
- ķ. itmek 45b/14
- ķ. olmuş 45b/01
- ķ. olur 46a/06
- ķal-:** kalmak, olduğu yeri ve durumu
korumak, olmak, herhangi bir
durumda bulunmak
- ķācēt ķ.-maz idi 61b/08
- ķ.+ımı 26a/11
- ķ.-a 18a/06, 24b/17, 34b/19, 35a/15,
46b/11
- ķ.-an 8b/08, 24b/05, 26b/04, 27b/01,
29a/02, 30a/02, 31a/19, 31b/09,
33a/11, 33a/14, 34a/11, 34a/12,
34b/19, 35b/01, 36b/09, 37a/13,
39a/19, 41b/02, 42a/10, 74a/03,
74a/16, 74b/13
- ķ.-dı 1b/12, 7b/05, 65b/05, 69b/04
- ķ.-duķda 23b/10
- ķ.-madığı 47a/05
- ķ.-madığını 46b/18
- ķ.-maķ 31b/07, 33a/08
- ķ.-malıdur 23b/10
- ķ.-maya 33a/07, 35b/08
- ķ.-mayup 46b/17
- ķ.-maz 26b/16, 68a/17
- ķ.-up 31a/07, 32b/17, 34a/01

ķ.-ur 7a/05, 7a/06, 13b/06, 13b/07,
13b/08, 17a/06, 17a/06, 17a/07,
26a/07, 31a/08, 32b/17, 74a/05

ķ.-ur ise 47b/02

ķal' a: *Ar.* kale, hisar

ķ. 3b/06, 8a/15, 40a/02, 68a/04,
68a/13, 68a/18, 68b/03, 72a/03,
73a/07, 75b/01, 76b/08, 76b/13,
78b/01, 78b/07

ķ.+lardan 39b/15

ķ.+nuñ 39b/10

ķ.+ya 39b/17

ķ.+y1 3b/04, 3b/14

ķ.-y1 mezkûre 3b/05

ķalafât: *Ar.* gemi zifleme usul ve sanatı

ķ. 31b/18

ķ. eyleyeler 29a/07, 31a/02, 31a/04,
31b/10, 32b/09, 36a/14, 38b/11,
41b/07, 42a/16

ķ. ideler 32b/14, 43b/11

ķ. idüp 27b/02

ķ. olma 40b/17

ķ. olman 31a/16, 33b/10

ķ. olınup 33a/11, 33a/15, 34a/14

ķ. olmayan 31b/06

ķ.+sız 31b/09, 33a/11, 34a/10,
34a/11, 39a/18, 39b/01

ķ.+uñ 31a/07

ķalafâtlan-: kalafatlanmak

ķ.-up 34a/12

ķalbur: *Ar.* tahıl ve başka iri taneli
maddeleri elemek için kullanılan

büyük delikli veya seyrek telli
elek

ķ.+dan 46a/13, 46a/15

ķaldır-: kaldırmak, bulunduğu yerden
almak

ķ.-up 23a/14, 25a/06, 55b/12

ķaldırıl-: kaldırılmak

ķ.-up 37b/02

ķalem: *Ar.* kalem

ķ. 26a/07, 41a/13

ķ.+ler 41a/10

ķ. 51a/07

ķalıb: *Ar.* her hangi bir şeye muayyen
bir şekil vermek için kullanılan ve
o biçimi taşıyan vasıta, kalıp

ķ. 32b/16, 50b/17

ķ.+ı 31b/05, 38b/11, 49a/05, 49a/07,
51a/02, 51a/05, 52a/11, 52b/10,
52b/14

ķ.+uñ 31a/16, 31b/03, 31b/06,
31b/16, 31b/17, 31b/18, 33a/08,
34a/07, 34a/10, 39a/16, 39a/18,
49a/07

ķalın: cisimlerde uzunluk ve genişlik
dışında üçüncü boyutu çok olan
(cisim), ince karşıtı *krş.* ķalıñ

ķ. 29b/01, 32a/02, 39b/01, 42a/13,
43a/02

ķ.+ca 23a/16, 27a/18, 33a/19,
34a/16, 34b/08, 36a/09, 36a/15,
37a/03, 39b/03, 40b/10, 40b/14,

41b/05, 42a/14, 43a/04, 43a/09,
49b/05, 53b/06

ķ.+ı 31b/07

ķalınlıķ: kalınlık

ķ.+ı 8a/13, 8b/06, 30b/16, 32b/03,
62b/10, 68a/05, 74b/07

ķ.+ıdur 49a/07

ķ.+ına 74a/15

ķ.+ınuñ 73a/11

ķ.+undan 68a/08

ķalıñ: cisimlerde uzunluk ve genişlik
dışında üçüncü boyutu çok olan
(cisim), ince karşıtı *ķırş.* ķalın

ķ. 27a/09, 28a/07, 28b/11, 29a/13,
29b/09, 32a/08, 33a/08, 35a/14,
36a/12, 51a/02, 52a/12, 52b/14,
73b/02, 74a/14, 79b/01

ķalkķ-: kalkmak

ķ.-duķca 4a/12, 4a/15

ķ.-mamış 13b/03, 17a/04

ķ.-mazdur 12a/05

ķ.-mış 4a/14, 6b/19, 7a/04

ķ.-up 62b/15

ķalyon: *İt.* yelkenle ve kürekle yol alan
savaş gemilerinin en büyüķü

ķ.+larına 43a/12

ķ.+larında 43a/12

ķamıř: buğdaygillerden, sulak, nemli
yerlerde yetişen, boķumlu, sert
gövdesi olan bitkiler

ķ. 42b/01

ķ.+dan 42b/02

ķāmil: *Ar.* tam, bütün, olgun, alim,
bilgili

dā'ire-i k.+e 53b/07

dā'ire-i k.+ede 69b/18

ķandīl: *Ar.* kandil

ķ.+ler 50a/11

ķ.+lerüñ 49b/06

ķ-i mār 50a/10

terķīb-i vezn-i ķ. 49b/07, 49b/08,
49b/09, 49b/10, 49b/11

vezn-i ķ.-i altun 49b/19

vezn-i ķ.-i baķr-i nāzık 50a/01

vezn-i ķ.-i lisān 50a/05, 50a/06

vezn-i ķ.-i mār 49b/14, 49b/15

vezn-i ķ.-i 'acemüñ 49b/12

vezn-i ķ.-i ruĝān 49b/18

vezn-i ķ.-i řāvus 49b/17

vezn-i ķ.-i yıldız 49b/16

vezn-i ķ.-i zercek 50a/03, 50a/04

vezn-i ķ.-i zercek-i 'arab 50a/02

vezn-i ķ.-i zincir 49b/13

ķandiye ķal'ası: Kandiye Kalesi, Girit'te
(Yunanistan) bir Kandiye şehrinin
kalesi

ķ.+nuñ 4a/02

ķangı: hangi

k. 6b/08, 20b/13, 39a/02, 69a/01

k.+sı 55b/19

ķantār: *Ar.* kantar

ķ. 12a/07, 12a/19, 71a/02, 71b/06,
71b/10, 79b/02, 79b/03

ķ. terāzü 11b/02

- ķ.+1 79b/03
- ķapa-**: kapamak
- ķ.-yalar 26a/06, 47a/19
- ķapad-**: kapatmak
- ķ.-ır 6b/11
- ķapak(ġ)**: kapak
- k. 36a/10, 36a/13
- ķ.+ıla 44b/06
- ķ.+ımı 45b/12
- ķapalu**: kapalı, açık olmayan
- ķ. 47a/17, 47b/06
- ķapan-**: kapanmak
- ķ.-a 45b/08, 74a/04
- ķ.-duķda 73b/09
- ķ.-up 74a/18, 74b/03
- ķapu**: bir yere girip ıkarken geilen ve açılıp kapanma dzeni olan duvar veya blme aıklıġı, bu aıklıktaki açılıp kapanan kanat
- ķ. 73a/04, 73a/14
- ķ.+sı 75a/08, 75b/04, 76b/12, 78b/06, 78b/13
- ķ.+sına 74a/18, 74a/19
- ķ.+sından 73a/07, 73b/04, 73b/14, 74a/01
- ķ.+sınıñ 73a/04
- ķara**: siyah; beyaz karşıtı
- ķ. 50b/10, 50b/12, 73b/02
- ķ. ot 48a/16, 48a/17, 48a/18, 48a/19, 48b/10, 48b/11, 48b/12, 48b/13, 52b/15, 53a/03, 53a/11
- terķib-i ķ. ot 52b/12
- vezn-i ķ. fetil 43b/16, 43b/17, 43b/18, 43b/19, 44a/01
- ķaranluġ**: karanlık
- ķ.+ında 27b/10, 43b/01
- ķarañluġ**: karanlık
- ķ.+ında 39b/05
- ķār**: *Far.* iş, g; kazanç
- k. 72a/04
- ķār-gāh**: *Far.* iş yeri; fabrika
- k.-ı devlet 2a/03
- ķār-gīr**: *Far.* taştan veya tuġladan yapılmış bina
- k. 7a/12
- ķarı-**: yoklamak
- ķ.-yup 8b/08
- ķariř**: karış; parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ile sere parmaġın uları arasındaki açıklık
- k. 8b/06, 26b/02, 34b/16
- ķariř-**: karışmak
- ķ.-duķda 26b/08
- ķ.-maya 6a/07
- ķariřdır-**: karıştırmak
- ķ.-a 31a/11, 42a/02, 42b/14, 43b/03
- ķ.-alar 22b/16, 24b/03, 28a/01, 38b/16, 38b/17, 41a/09, 45b/18, 46a/12, 46b/04
- ķ.-up 32b/07, 41a/08
- ķariřdırıl-**: karıştırılmak
- ķ.-up 39a/07
- ķarīb**: *Ar.* yakın, yakın olan

ķ. 4a/02, 12a/16, 29a/05
ķ. ise 4b/15
menzil-i ķ. 5a/06, 5a/09, 5a/12,
5b/03, 5b/05, 5b/07, 5b/09, 5b/11
ķarŗu: bir Şeyin, bir yerin, bir kimsenin,
esas tutulan yzünün ilerisi;
ķarŗıt, zıt; ķarŗılık olma
ķ.+da 55a/13, 58a/04, 58a/06, 58b/14
ķ.+ki 21a/05
ķ.+sında 21a/13, 54b/18, 64a/01
ķ.+sından 47a/14
ķār-zār: *Far.* cenk, savaŗ
k.+a 2a/12
ķāse: *Far.* ĉiniden, faġfurdan, billurdan,
porselenden, madenden veya
topraktan yapılmıŗ ĉanak
k. 22b/07, 22b/09, 22b/09, 22b/09,
22b/09, 22b/09, 22b/11, 22b/11,
22b/11, 22b/11, 22b/11, 24a/03,
24a/03, 24a/03, 24a/03, 24a/05,
24a/05, 24a/05, 24a/05, 24a/05,
24a/07, 24a/07, 24a/07, 24a/07,
24a/07, 24a/09, 24a/09, 24a/09,
24a/09, 24a/09, 24a/17, 24b/09,
24b/10, 38b/18
ķaŗūr: *Ar.* kasır, kōŗk
ķ. 75a/06
ķaŗıķ: kaŗık
ķ. 23a/06, 23a/09, 23a/10, 23a/15,
44a/29, 45b/19
ķat: bir yzey zzerine az veya ĉok kalın
bir bĉimde, dűzgűn olarak

yayılmıŗ bulunan Őey; űst űste
konulmuŗ Şeylerden her biri,
tabaka
ķ. 23b/08, 26a/02, 26a/07, 26b/02,
28b/07, 28b/07, 30b/13, 34a/08,
34a/08, 36a/04, 38b/03, 38b/09,
40b/09, 40b/09, 42a/14, 43a/08,
43a/09, 45b/18, 52a/13, 53a/02,
53a/03, 53a/04, 69a/12
ķat': *Ar.* kesme, bĉme
ķ. 60b/16,
ķ. eyledi 59b/12
ķ. eyledűkde 8a/07, 61a/10, 61a/11
ķ. eylemesi 61b/04
ķ. ider 60b/14
ķ. idűp 63a/13
ķ. itmek 61b/07
ķat-: katmak
ķ.-asın 44a/27
ķ.-up 44a/27, 44a/28
ķat' ā: *Ar.* hiĉbir vakit, asla
ķ. 30a/06, 45b/12, 46b/17, 47a/16,
47b/06, 47b/07, 62a/10, 68b/02
ķatı: sert, pek haŗın
ķ. 77b/05, 77b/11
ķat' ī: *Ar.* tereddűde mahal bırakmayan,
kesin
derece-i ķ. 12a/08
ķatrān: *Ar.* katran
ķ. 38b/13, 40b/02
ķavā' id: *Ar.* kaideler, usuller

- ķ. 4b/03, 4b/09, 58b/09, 67a/08,
67a/16, 68a/14, 77a/02
- ķ.+e 7b/14, 68a/19
- ķ.+i 2b/19, 3a/10, 44a/20, 68b/09,
76a/01, 76b/03
- ķ.+üñ 29b/16
- ķ.-i esheli 60b/05
- ķ.-i hendese 2b/06, 3a/08
- ķ.-i hendeseye 3a/03, 4a/10, 65b/09,
68a/03
- ķ.-i lâzimesine 68b/02
- ķ.-i lâzimesiyle 65b/11
- ķavā^c idāt:** *Ar.* kaideler, usuller
- ķ. 2b/15, 7b/04
- ķ.+dan 68a/12
- ķ.+ımı 3a/07, 4b/04
- ķ.-ı rabtıyyesiyle 68a/10
- ķavak:** kavak
- ķ. ağacı 45a/13, 45a/16
- ķ. ağacınıñ 45a/04
- ķ. ğubārı 45a/11, 45a/15
- ķavī:** *Ar.* kuvvetli, güçlü
- hāk-i ķ. 69a/17
- ķ. 69b/07
- sedd-i ķ. 69a/09, 69a/18, 69b/14
- ķavīce:** *Ar.+T.* kuvvetlice
- ķ. 40b/11, 47a/06
- ķavsele:** *Far.* gosâle; işlenmiş büyükbaş
hayvan derisi, kösele
- ķ. 22b/16, 24b/04, 24b/14, 25a/15,
26a/15, 74a/18
- ķ.+nüñ 24b/15, 24b/16, 24b/17,
24b/19, 26a/01
- ķav(i)s:** *Ar.* yay
- ķ. 20b/07, 56a/06, 56b/12, 57a/01
- ķ.+inüñ 53b/10
- ķ.+le 25a/11
- ķ.+ü'l-irtifā^c dur 12a/03
- ķ.+üñ 60b/13, 61b/02
- ķ.-i medār 60b/19, 61a/08, 61b/01,
61b/03
- ķ.-i medārdan 61a/10
- ķ.-i medāruñ 61a/01, 61a/16
- ķ.-i menşe³ 60b/11
- ķ.-i menşe³den 61a/09, 61a/18
- ķ.-i mezküre 60b/11
- ķ.-i mezkürüñ 60b/12
- nışf-ı ķ. 54a/08, 56a/07, 56a/14,
56b/14, 56b/17, 60b/10, 60b/18,
63a/16
- nışf-ı ķ.+leri 61b/06
- nışf-ı ķ.+üñ 56a/05, 56b/12
- ķavslı:** *Ar.+T.* yaylı *krş.* kavslü
- ķ. 9a/01, 15a/06
- ķavslü:** *Ar.+T.* yaylı *krş.* kavslü
- ķ. 9a/04
- ķayıķ:** kürek veya yelkenle yürütölen
ufak tekne
- ķ. çivisi 26b/01
- ķayna-:** kaynamak
- ķ.-r iken 45b/15, 45b/19, 46a/02
- ķaynad-:** kaynatmak *krş.* kaynat-
- ķ.-up 45a/06, 45a/09, 45a/13, 45a/16

ķaynat-: kaynatmak *krş.* kaynad-

ķ.-up 52a/14

ķazġan: kazan, derin kap

ķ. 23a/18, 26b/07, 27b/16, 28a/02,
45b/14

ķ.+a 28a/04, 41a/11, 46a/03

ķ.+da 30b/18, 31a/01, 31a/08,
31a/11, 38b/11, 38b/15, 40b/03,
41a/06, 41a/10, 42a/01, 45b/19

ķ.+uñ 46a/04

ķazı-: kazımak

ķ.-yup 23b/13, 35b/12

ķazıķ: kazık, direk, sopa

ķ. 35b/08, 55a/15, 55a/16

ķ.+lar 52a/16

ķ.+lara 52a/17

ķazın-: kazınmak, kazıma işi yapmak

ķ.-up 33a/01, 35a/05

ķazma: topraġı kazıp kaldırma,

düzeltme vb. işlerde kullanılan
aġaç saplı demir araç

ķ. 24b/11, 24b/19, 25a/02, 25a/04,
25a/06, 25b/02, 25b/04, 25b/05,
25b/06, 26a/02, 26a/04

ķebîr: *Ar.* büyük, ulu

k. 8b/18, 22b/15, 22b/16, 24b/02,
36a/01, 49a/07, 71b/12, 73a/16,
75a/08

k. tıpanuñ 28b/09

k.+ce 23b/08, 24b/04, 41a/14, 42a/06

tıpa-i k. 29a/18

tıpa-i k.+uñ 29b/04

ķebîre: *Ar.* büyükçe

dā'ire-i k. 68b/18

kürre-i k. 69a/04, 69a/08

ķef: kaynayan pekmezin, pişen etin
üstünde oluşan köpük

k.+ine 46a/02

ķemâl: *Ar.* olgunluk, mükemmellik

k.+ini 46a/04

k.-i diġķat 4b/06, 6b/17, 7b/17,
8a/08, 30a/15, 65b/09

k.-i ihtimâm 12a/01, 20b/18, 47b/07

k.-i kuvvet 76a/15

k.-i luţf 1b/09

k.-i meyl 2b/05

k.-i sür'at 23b/14, 70a/02

k.-i şiddet 2a/12

ķem-bidâ'a: *Far.* bilgisi zayıf, az
okumuş

k. 2b/02

ķemûġ: kemik

sansar k.+i 45a/01, 45a/03

ķenâr: *Far.* kenar, kıyı, yaka

k.+a 26a/18

k.+ı 60b/13

k.+ma 12a/10, 12a/13, 23b/11,
34b/18, 47a/06

k.+ından 26a/03

k.+ıyla 30a/08, 35b/01

k.+lara 29a/01

k.+larına 6b/02, 29b/11, 29b/14,
35a/14, 36b/09, 41b/03, 42a/11,
45b/19

- k.+larından 29b/11, 34b/10
k.+larınıñ 34b/18
k.+larıyla 37a/10
kendir: urgan, ip
k. 45a/02
k. ağacı 45a/04
kendü: iyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri, zat
k.+lerden 2b/14
k.+lere 4a/05
k.+ndendür 19a/02
k.+sine 64a/07
k.+ye 13b/15
kepenk: kepenk; sac levha, demir veya tahta kanat
k. 75a/02
kerem: *Ar.* cömertlik, lütuf
k.+inden 1b/09
keremid: *Rum.* kızıl toprağın renginde, pişmiş balçık levha *krş.* kiremit
k. otı 32b/10, 32b/10
kerrāt: *Ar.* kerreler, defalar
k.+ı 53b/16
kerre: *Ar.* defa, kez
k. 4b/18, 22a/01, 23a/17, 56b/07, 70a/09
kerte: derece, işaret için yapılmış çentik veya iz
bārūt k.+si 11b/01
kerteriz: *Rum.* bir noktanın nerede bulunduğunu pusula ile ölçme
k. 35b/10
kes-: kesmek, son vermek; başını gövdesinden ayırmak
k.-eler 45b/03
k.-üp 13b/17, 31b/08, 39b/01, 44b/05
keser: tahta, ağaç yontmaya ve çivi çakmaya yarayan, kısa saplı, bir yanı keskin ağızlı çelik araç
k. 23b/05
kesil-: kesilmek, öldürülmek
k.-miş 24b/14
k.-üp 26a/09
k.-ür 23b/04
keşir: *Ar.* kesir; çok bol; sık olan
k. ise 57b/05
k. olup 2a/17
keşire: *Ar.* kesir; çok bol; sık olan
cedāvil-i k.+lerinden 65b/10
fünūn-ı k.+de 2b/10, 3b/02
k. 68b/19
sanayi-i k.+de 4a/04
tecrübe-i k. 4a/10
keskin: çok kesici, iyi kesen; etkili
k. 24b/08, 45b/09, 46b/14
k. ise 49a/01
k. olmuşdur 22b/19
k. ruḥ 38b/19
keşret: *Ar.* çokluk, bolluk
k. 23a/03
kettān: *Ar.* keten
k. 23b/06, 24b/19, 25b/02, 25b/03, 28a/01, 28a/04, 31a/19, 32b/03,

- 37a/10, 37a/18, 41a/11, 41b/02,
41b/04, 42a/03
k.+a 32b/08, 42b/15, 43a/01
k.+dan 43a/01
k.+ı 31a/12, 41a/12, 41a/13, 42a/19,
42b/15
k.+lardan 28a/14
k.+ları 39a/08
- kettānlan-**: ketenlenmek, ketene sarılmak
k.-up 38b/10
- kevn**: *Ar.* varlık; olma
k. 1b/06
- kezālik**: *Ar.* keza, bu; bu da öyle; aynı şekilde
k. 7b/09, 12a/18, 21a/03, 21a/12, 21a/17, 65b/04, 69a/18, 69b/17, 76a/10
- ķıġılcım**: kıvılcım; yanmakta olan bir maddeden sıçrayan küçük ateş parçası, alev
ķ. ķıġılcım 47a/10
ķ.+lar 24b/09
ķ.+ları 24b/06, 26b/15
- ķıl**: bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı
ķ. elekden 22b/16, 24b/04, 46a/14
- ķıl-**: kılmak, yapmak, etmek
esbāb ķ.-up 1b/06
şāhibi ķ.-up 1b/10
- ķılā**: *Ar.* kaleler, surlar
- ķ. 7a/09
ķ.+ında 27b/14
ķ.+ından 39b/14
ķ.-yı mürtefi‘alara 2a/16, 3b/08
- ķılın-**: kılınmak, yapılmak, edilmek
ķ.-mışdur 3a/06
inhifāz ķ.-ur 18a/02
- ķımıldan-**: kımıldanmak, hareket ettirilmek
ķ.-maya 55b/08
- ķırıl-**: kırılmak, helak olmak, telef olmak, ölmek
ķ.-miş 45a/02
ķ.-ur 23b/11
- ķırķ**: kırk
ķ. 2b/07, 4b/17, 4b/18, 4b/19, 6a/11, 6b/18, 6b/19, 7a/02, 7a/03, 7a/05, 7a/07, 12a/15, 13b/01, 13b/04, 13b/04, 13b/05, 13b/07, 13b/08, 13b/08, 13b/10, 13b/11, 17a/03, 17a/04, 17a/05, 17a/06, 17a/07, 17a/08, 21a/09, 21a/11, 21a/12, 21b/07, 22a/01, 33b/02, 35a/03, 35b/14, 58b/05, 58b/14, 58b/15, 65b/01, 65b/01, 66a/01, 67b/10, 67b/12, 67b/15, 67b/19, 71b/05, 71b/10
ķ.+ında 69a/10
- ķırķar**: kırk sayısının üleştirme sayı sıfatı
ķ. 6a/11
- ķırķıncı**: kırk sayısının sıra sıfatı

ķ. 2a/08	ķıyās: <i>Ar.</i> karşılaştırma, mukayese
ķırmızı: <i>Ar.</i> kırmızı renk	ķ. 6a/08, 15a/04
ķ. 42b/05	ķ. iderler 77b/19
terķib-i bārūtı ķ. 45a/15	ķ.+ıyla 77b/16
ķıřa: uzun olmayan <i>ķrř.</i> ķıřřa	ķıyye: <i>Ar.</i> okka, dōrt yūz dirhem.
ķ. 36a/08	ķ. 5a/06, 5a/06, 5a/06, 5a/06, 5a/07,
ķısmet: <i>Ar.</i> bōlme	5a/07, 5a/07, 5a/09, 5a/09, 5a/09,
ķ. hāřıl-ı ķ. 66a/08, 68a/01	5a/09, 5a/10, 5a/10, 5a/10, 5a/12,
ķ. 59b/16,	5a/12, 5a/12, 5a/12, 5b/01, 5b/01,
ķ. eyledūk 59b/20	5b/01, 5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/03,
ķ. olur 67b/15,	5b/03, 5b/03, 5b/03, 5b/05, 5b/05,
ķıřřa: kısa <i>ķrř.</i> ķıřa	5b/05, 5b/05, 5b/05, 5b/05, 5b/05,
ķ. 25b/06, 32b/18, 33b/07	5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/07, 5b/07,
ķıř: kış mevsimi	5b/07, 5b/07, 5b/09, 5b/09, 5b/09,
ķ. 45b/04	5b/09, 5b/09, 5b/09, 5b/09, 5b/11,
ķıř' a: <i>Ar.</i> bōlūk, parķa	5b/11, 5b/11, 5b/11, 5b/11, 5b/11,
ķ. 63a/15	5b/11, 8b/14, 8b/14, 22a/07,
ķ.+larıdur 63a/16	22a/07, 22a/07, 22a/07, 22a/10,
ķ.+sınun 74b/10	22a/10, 22a/10, 22a/12, 22a/12,
ķ.+ya 53b/09	22a/12, 22a/12, 22a/12, 22a/12,
ķ.-yı řānīye 63a/21	22a/14, 22a/14, 22a/14, 22a/14,
ķıtāl: <i>Ar.</i> birbirini öldūrme; savas	22a/14, 22a/16, 22a/16, 22a/16,
ķ.+de 2a/05, 2a/12	22b/02, 22b/02, 22b/02, 22b/02,
ķ.+den 2a/17	22b/02, 23b/18, 23b/18, 23b/18,
ālāt-ı ķ.+den 3b/07	23b/18, 23b/18, 24a/01, 24a/01,
ķıvrıl-: kıvrılmak	24a/01, 24a/01, 24a/01, 24a/11,
ķ.-an 26a/13	24a/11, 24a/11, 24a/11, 24a/11,
ķıvrım: bükūlmüş, bükūm	24a/11, 24a/13, 24a/13, 24a/13,
ķ.+ından 26a/15	24a/13, 24a/13, 24a/13, 24a/13,
ķıy-: kıymak; ķok ince ve küçük	24a/15, 24a/15, 24a/15, 24a/15,
parķalar biçiminde dōgramak	24a/15, 24a/15, 24a/15, 26b/10,
eczā ķ.-araķ 25a/09	26b/10, 26b/10, 26b/11, 27b/16,

27b/16, 27b/17, 27b/17, 27b/17,
27b/19, 27b/19, 30b/19, 30b/19,
30b/19, 30b/19, 30b/19, 31a/08,
31a/09, 31a/09, 31a/09, 31a/09,
31a/09, 31a/10, 31a/10, 32b/04,
32b/04, 38b/10, 38b/10, 38b/10,
38b/11, 38b/13, 38b/13, 38b/13,
38b/13, 38b/14, 38b/14, 38b/14,
38b/14, 38b/15, 40b/02, 40b/02,
40b/02, 40b/02, 41a/06, 41a/06,
41a/06, 41a/07, 41a/07, 42a/01,
42a/01, 42a/01, 42a/02, 42a/02,
42b/12, 42b/12, 42b/12, 42b/12,
42b/12, 42b/12, 43a/15, 43a/15,
43a/15, 43a/15, 43b/02, 71a/02,
71b/10

kız-: kızmak; ısıtılan veya ısınan bir
nesnenin sıcaklığı çok artmak

ķ.-duķda 46b/13

ķ.-sun 47a/04

ķızıl: parlak kırmızı renk

ķ. aęaę kōmūri 44b/17

ķ. balęık 44b/06

kōmūr-i ķ. aęaę 48b/03, 48b/05,
48b/06

ķi: *Far.* ki (bağlağ) *ķrş.* kimesne

ķ. 1b/05, 1b/12, 3a/06, 4b/19, 6a/06,
6a/11, 6b/01, 6b/06, 6b/15, 7b/02,
7b/05, 7b/10, 8a/01, 8a/08, 8b/03,
8b/08, 12a/08, 12a/14, 13b/14,
13b/19, 14b/01, 15a/04, 15a/05,
18a/04, 18a/08, 19a/01, 19a/02,

21a/17, 21a/20, 21a/21, 22a/01,
22b/17, 23a/10, 23a/12, 23a/17,
23b/13, 23b/16, 24b/04, 24b/15,
24b/17, 25a/03, 25a/07, 25a/16,
26a/06, 26a/12, 26a/18, 26b/09,
27b/04, 27b/08, 27b/10, 27b/11,
27b/16, 28a/06, 28a/08, 28a/09,
28b/09, 28b/11, 28b/13, 29a/07,
29b/12, 29b/15, 30a/03, 30a/14,
30b/14, 30b/17, 31a/05, 31b/15,
31b/17, 32b/10, 32b/11, 32b/12,
33b/01, 34b/11, 34b/13, 34b/18,
35b/08, 35b/13, 36a/11, 36a/16,
36b/15, 37a/02, 37a/04, 37a/11,
37a/14, 37a/17, 37b/03, 39a/15,
39b/03, 40a/12, 40b/12, 42a/13,
43a/01, 43a/18, 44a/04, 44a/08,
44b/07, 44b/10, 45b/03, 45b/10,
46a/10, 46b/01, 46b/05, 46b/17,
47a/02, 47a/03, 47a/09, 47a/16,
48b/16, 48b/17, 49a/01, 49a/07,
49a/08, 49a/09, 50a/12, 50a/15,
50b/15, 52b/04, 53a/09, 53b/08,
54a/03, 54b/01, 55b/07, 55b/08,
55b/16, 55b/17, 56a/06, 56a/12,
56a/16, 57a/03, 57b/01, 58a/19,
58b/11, 58b/14, 60b/07, 60b/10,
60b/16, 60b/19, 61a/01, 61b/17,
62a/04, 62a/05, 62a/06, 62a/15,
62b/01, 62b/06, 62b/09, 62b/11,
62b/13, 62b/18, 63a/08, 63a/09,
63a/11, 63a/12, 63a/14, 63a/16,

63a/18, 63a/23, 63b/17, 65b/02,
65b/05, 65b/16, 66a/03, 66a/10,
66b/04, 66b/08, 67a/02, 67b/15,
68a/11, 68b/08, 68b/11, 68b/13,
69b/04, 70a/10, 70a/14, 70a/15,
73a/02, 73a/04, 73a/10, 73a/15,
73a/18, 73b/01, 73b/06, 73b/16,
74a/07, 74b/04, 74b/10, 74b/17,
75a/06, 76a/06, 79a/02, 79a/07,
79a/08

kıçe: yapağı veya keçi kılının
dokunmadan yalnızca
dövülmesiyle elde edilen kaba
kumaş

k. 6a/06, 13b/17, 23b/08, 74a/18,
75a/09

k.+nüñ 6a/09

kiffāyet: *Ar.* yeterli, yeteri kadar

k. 74a/01

kimesne: kim, kimse, kişi *krş.* ki

k. 2a/08, 6a/14

k.+ler 7b/15

k.+lerüñ 4a/03

kimi: birtakımı, bazısı, kimisi

k. 50a/13

kiremit: *Rum.* kızıl toprağın renginde,

pişmiş balçık levha *krş.* keremid

k. otı 32b/07

kiriş: bir eğrinin iki noktasını birleştiren

doğru parçası

k. 53a/02

k.+den 52a/13

kitāb: *Ar.* kitap

k.+a 60b/05, 65b/11

k.+da 12a/07

k.+dan 48b/02

k.+ından 43b/06, 43b/15, 44b/14

k.+lardan 2b/11, 2b/13

k.+larında 60b/02

kitābet: *Ar.* katiplik

k.+i 2b/04, 2b/08

ko-: koymak, bırakmak *krş.* koy-

ķ.-mayup 6a/03

ķ.-rlar 8b/12

ķ.-yup 42a/07

kol: bir şeyin ayrıldığı bölümlerden her

biri, dal; kanat; kısım, bölüm

ķ.+lara 22b/17

kon-: konmak, bir yere inmek

bārūt ķ.-duķda 37a/14

ķ.-dığı 35a/11

ķ.-dığını 35a/10

ķ.-madığı 30a/14

ķ.-masınıñ 34b/02

ķ.-up 6b/04, 26a/06, 28b/06, 36b/11,

44a/03, 50a/17, 51a/08

ķ.-ur 8a/09, 8a/10, 13b/14, 35a/11

toprak ķ.-duķda 30a/01

konıl-: konulmak, koyma ve konulma işi

yapılmak

ķ.-a 23b/08, 28a/09

ķ.-an 14a/02, 19a/02

ķ.-up 45b/08

kova: genellikle su ve sulu şeyler taşımaya, kuyudan veya denizden su çekmeye yarayan üstünden kulplu kap

k. 25b/02

k.+dan 52b/04

k.+lar 26a/08

k.+lara 50b/16, 51b/11

k.+lardan 52b/01

k.+nuñ 51a/01

k.+sı 26a/03, 52a/12, 52a/13, 53a/01, 53a/01

koy-: koymak, bırakmak *krş.* ko-

k.-a 13b/18, 13b/19

k.-alar 6a/06, 6a/10, 8a/12, 13b/19, 22b/15, 23a/10, 24b/03, 24b/13, 24b/15, 24b/15, 30b/14, 35a/05, 39a/15, 40b/08, 42a/03, 43b/04, 45b/15, 56a/12

k.-arağ 23a/10, 44a/29

k.-uñ 8b/13

k.-up 8b/12, 18a/06, 23a/07, 23a/10, 23a/16, 23a/17, 25a/02, 30b/15, 34a/10, 35b/04, 35b/06, 40a/11, 44b/06, 44b/08, 46b/05, 53a/06

koyu: yoğunluğundan dolayı güç akan, sulu karşıtı

k. 43a/16

k.+ca 33a/11, 43a/17

köz: *Far.* ceviz

k. miğdârı 50a/12

kömür-i k. 48a/14, 48a/15

kömür: kömür

k. 22b/11, 24a/11, 24a/13, 24a/15, 24b/10, 42b/12, 43b/16, 43b/17, 43b/18, 43b/19, 44a/01, 44a/06, 44a/19, 45b/02, 45b/05, 45b/06, 45b/13, 46a/07, 47a/12, 47a/15, 48a/03, 48a/04, 48a/05, 48a/06, 48a/07, 48a/08, 48a/09, 48a/10, 48a/11, 48a/16, 48a/17, 48a/18, 48a/19, 48b/10, 48b/11, 48b/12, 48b/13, 48b/19, 49a/02, 49b/10, 49b/11, 49b/12, 49b/13, 49b/15, 49b/16, 49b/17, 49b/19, 50a/01, 50a/02, 50a/03, 50a/04, 50a/06, 50a/17, 50b/07, 50b/10, 50b/13, 51a/04, 51a/10, 51a/15, 51a/16, 51b/01, 51b/02, 51b/03, 51b/04, 51b/05, 51b/06, 51b/07, 51b/08, 51b/09, 51b/10, 52a/01, 52a/02, 52a/03, 52a/04, 52a/05, 52a/06, 52a/07, 52a/09

k. olduğda 44b/08

k.+den 47a/04

k.+e 45a/03

k.+i 45b/12

k.+ini 45b/04

k.+leri 45b/01

k.-i findık 22b/02, 44a/14, 44a/17, 44b/01, 44b/03

k.-i iğlāmür 48b/04, 48b/07, 48b/08, 48b/09

k.-i köz 48a/14, 48a/15

- k.-i söğüd 22b/09, 23b/18, 24a/01,
24a/03, 24a/05, 24a/07, 24a/09,
47b/12, 48a/01, 48a/02, 48a/12,
48a/13, 49b/07, 49b/08, 49b/14,
50b/03, 50b/08, 51a/12, 51a/13,
51a/14, 51b/17, 51b/18, 52b/07,
52b/08, 52b/12, 52b/13
- k.-i söğüt 22a/07, 22a/10, 22a/12,
22a/14, 22a/16, 22a/18
- k.-i süküdü 44a/13, 44a/15, 44a/16,
44a/18, 44b/02, 47b/13, 47b/14,
49b/18
- kıızıl ağaç k. 44b/17
- kömür-i kıızıl ağaç 48b/03, 48b/05,
48b/06
- yaban emrüdî k.+i 44b/16
- yaban erigi k.+i 44b/15
- köşe:** *Far.* köşe, kenar
k.+dür 54b/05, 63b/01
k.+ler 79b/01
k.+lerinden 75a/03
k.+lerine 74b/13
k.+sinden 74b/16
k.+sine 74b/17
- krāl:** *Srp.* kral, en yüksek devlet
otoritesini, bütün devlet
başkanlığı yetkilerini kalıtım veya
soylularca seçilme yoluyla elinde
bulunduran kimse
k. 3b/01, 3b/10
k.+ınuñ 44b/12, 48b/01
k.+larından 3a/19, 3b/10
- k.-ı mesfür 3b/05
- krāl şuyı:** kuvvetli bir asit çözeltisi
k. 38b/19, 39a/01
- küşeli:** *Far.+T.* köşesi, kenarı olan *krş.*
küşelü
k. 9b/01, 12b/01
- küşelü:** *Far.+T.* köşesi, kenarı olan *krş.*
küşeli
k. 12a/12
- qubür:** boru biçiminde kap
k. 73b/06, 73b/10, 74a/03
k.+a 73b/14
k.+lar 73b/07, 73b/07, 73b/09,
73b/12, 73b/17, 74a/04
k.+ları 79a/06
k.+larını 73b/05
- qudret:** *Ar.* kuvvet, takat, güç
âşâr-ı k. 1b/08
k.+i 26b/16
- küh:** *Far.* dağ
k. 68a/13
- qul:** Tanrı'ya göre insan, abd
k.+larını 1b/09
- qum:** kum
k. 30b/13, 30b/15, 32a/08, 32b/16,
38b/09
k.+ını 31a/07
- qundaq(ğ):** *Yun.* tüfek gibi bazı ateşli
silahlarda bunları çeşitli yönlerle
çevirmeye yarayan, namlunun
altında bulunan ağaç veya metal
bölüm

- ķ. 8b/02, 13b/15, 14a/02, 14a/02,
17b/01, 18a/01
- ķ.+ı 19a/02
- ķ.+ıla 4b/07
- ķ.+ına 18a/02
- ķurbiyyet:** *Ar.* yakınlık
- ķ.+i 69a/01, 69b/01, 69b/14
- ķurı-:** kurumak; ıslaklığını, nemini
yitirerek kuru duruma gelmek
- ķ.-r 29a/08
- ķ.-ya 46b/11
- ķ.-yup 32b/15, 34a/15
- ķurıd-:** kurutmak
- ķ.-alar 28b/01, 33a/04, 34a/07,
38b/13, 45a/10
- ķurına:** *Ar.* içinde su biriktirilen,
yuvarlak, mermer, taş veya plastik
tekne
- ķ. 8a/09, 8b/18
- ķ.+lar 27b/03
- ķ.+nuñ 8b/18
- ķ.+sından 8a/10, 8a/12
- ķurşun:** tüfek, tabanca vb. hafif ateşli
silahlarda kullanılan mermi
- ķ. 24b/18, 26a/05, 27a/13, 28a/17,
31b/12, 34a/02, 39b/10, 53a/06
- ķ.+dan 12a/09
- ķ.+ı 30b/07
- ķ.+ları 34b/05
- ķuru:** suyu, nemi olmayan, yaş ve nemli
karşıtı
- ķ. olup 22b/03
- ķuru-:** ıslaklığını, nemini yitirerek kuru
duruma gelmek
- ķ.-duğda 26a/04, 26a/08, 31b/14,
43a/10
- ķ.-duğdan 45a/06
- ķ.-muş 45a/17
- ķ.-ya 43a/18
- ķ.-yup 23b/03, 31a/05, 42a/05
- ķurud-:** kurutmak
- ķ.-alar 45a/13
- ķusūr:** *Ar.* kasırlar
- ķ. 29b/15, 37a/06
- ķ.-ı erba'ada 7b/12
- ķ.+larını 5a/02
- ķuřak(đ):** kuşak
- ķ.+ı 8b/08
- ķ. 27a/08
- ķ.+dan 27a/17
- ķ.+lar 29a/14
- ķ.+lara 27a/08, 27a/11
- ķ.+ları 27a/03, 27a/06
- ķuřaklı:** kuşağı olan
- ķ. 29a/10
- ķuřaksız:** kuşağı olmayan
- ķ. 30b/12
- ķuřr:** *Ar.* çap, köşegen; yan
çap-ı ķ.+ı 27a/04
- ķ. 49a/07, 49a/07, 49a/09, 52a/12,
52b/15
- ķ.+ı 20b/07, 20b/13, 21a/08, 21a/10,
40a/09, 43a/06, 49a/07, 49b/02,
51a/03, 70a/13, 70b/03, 70b/10

ķ.+muñ 21b/06, 49a/08, 70b/02
ķ.-ı zırā^ç 70b/06
miķdār-ı ķ.+ları 20b/06
ķuṭr-ı dā³ire: *Ar.* daire kutrı, çap
ķ. 63a/14, 63a/15, 70a/16
ķutu: *Rum.* ince tahta, mukavva, teneke,
plastik vb.nden yapılmış,
genellikle kapaklı kap
ķ. 6a/09, 6a/09, 6a/10
ķuvvet: *Ar.* kuvvet, güç, takat
ķ. 23a/04, 39a/04, 69b/09, 74a/11
ķ. -i đarbımı 68b/14
ķ. -i nāriyye 68b/12
ķ. -i nāriyyesi 69a/03
ķ. vireler 49a/01
ķ.+i 7b/07, 7b/08, 13a/04, 17a/02,
23a/03, 47b/03, 47b/08, 68a/17,
68b/16, 69a/14
ķ.+ini 69b/10, 69b/18
ķ.+inüñ 70a/04
ķ.+iyle 31a/07, 43b/12
ķ.-i ^ç azıme 2a/12
kemāl-i ķ. 76a/15
ķuvvetlü: *Ar.+T.* kuvveti olan, güçlü,
takatı olan
ķ.+ce 6a/11
ķuyu: kuyu
ķ.+laruñ 74a/03
ķ.+sundan 73b/17
ķüçük: küçük
k. 8b/03, 28a/12, 54b/10, 54b/11,
63b/05, 63b/11

ķüffār: *Ar.* kafirler

k. 43a/12

ķükürd: *Far.* doğada saf veya başka
cisimlerle birleşik olarak bulunan,
sarı renkli element, sülf; çam
ağacının reçinesi; kibrit *krş.*
ķükürt

k. 22b/09, 22b/11, 23a/01, 23b/18,
24a/01, 24a/03, 24a/05, 24a/07,
24a/09, 24a/11, 24a/13, 24a/15,
27b/19, 28b/05, 31a/09, 31a/10,
38b/14, 38b/16, 39a/14, 40b/08,
41a/07, 42a/01, 42b/12, 43a/15,
43b/02, 43b/02, 43b/07, 43b/16,
43b/17, 43b/18, 43b/19, 44a/01,
44a/06, 44a/13, 44a/14, 44a/15,
44a/16, 44a/17, 44a/18, 44a/19,
44a/21, 44a/23, 44a/25, 44b/01,
44b/02, 44b/03, 44b/15, 44b/16,
44b/17, 45a/01, 45a/02, 45a/08,
45a/11, 45a/15, 46a/07, 47b/12,
47b/13, 47b/14, 48a/01, 48a/02,
48a/03, 48a/04, 48a/05, 48a/06,
48a/07, 48a/08, 48a/09, 48a/10,
48a/11, 48a/12, 48a/13, 48a/14,
48a/15, 48a/16, 48a/17, 48a/18,
48b/03, 48b/05, 48b/06, 48b/07,
48b/08, 48b/09, 49a/02, 49b/07,
49b/08, 49b/09, 49b/10, 49b/11,
49b/12, 49b/13, 49b/14, 49b/15,
49b/16, 49b/17, 49b/18, 49b/19,
50a/01, 50a/02, 50a/03, 50a/04,

50a/05, 50a/06, 50b/01, 50b/02,
50b/03, 50b/04, 50b/05, 50b/06,
50b/07, 50b/08, 50b/09, 50b/11,
50b/12, 50b/13, 51a/04, 51a/10,
51a/12, 51a/13, 51a/14, 51a/15,
51a/16, 51b/01, 51b/02, 51b/03,
51b/04, 51b/05, 51b/06, 51b/07,
51b/08, 51b/09, 51b/10, 51b/17,
51b/18, 52a/01, 52a/02, 52a/03,
52a/04, 52a/05, 52a/07, 52a/08,
52a/09, 52b/07, 52b/08, 52b/12,
52b/13

k.+e 45a/07

k.+ler 28a/15

kükürd çiçeği: sarı renkte bir daha çok
toz halinde kullanılan tatsız,
kokusuz bir çeşit maden

k. 44b/18, 44b/19

kükürt: *Far.* doğada saf veya başka
cisimlerle birleşik olarak bulunan,
sarı renkli element, sülf; çam
ağacının reçinesi; kibrit *krş.*
kükürd

k. 22a/07, 22a/10, 22a/12, 22a/14,
22a/16, 22a/18, 22b/02

kül: yanan şeylerden artakalan toz
madde

k. 47a/16

k.-i evvel 46a/16

külâh: *Far.* külâh

k.-ı müteferri^c 70a/10

külçe: *Far.* külçe

k. 51b/13

külhân: *Far.* külhan, hamam ocağı

k.+a 44b/07

k. âteşine 45b/09

külüng: *Far.* taşçı kazması; sivri ve uzun
demirli taşçı kazması, baltanın
sivri tarafı

k. 71b/12

küp: su, pekmez, yağ vb. sıvıları veya
un, buğday gibi tahılları
saklamaya yarayan, geniş karınlı,
dibi dar toprak kap

k. 44b/06

kürre: *Ar.* küre, yuvarlak

dâ'ire-i k.+de 69a/14

k.-yi 43a/16

k.-yi kebîre 69a/04, 69a/08

rub^c-ı k.+lerüñ 76b/05, 80a/02

rub^c-ı k.+nüñ 75a/15, 76a/08

küski: küskü; taşta veya duvara delik
açmak için kullanılan uzun, ağır
ve bir ucu sivri demir

k. 71b/13

küşâd: *Far.* açma, açılma

k.+e 70a/02

k. idüp 21a/04

L

lağım: *Ar.* düşman kale duvarlarını
yıkma veya düşman ordugahına
zarar vermek amacıyla, düşman

siperlerine doğru yer altından
açılan dar yol

beyân-ı eşkâl-i l. 72b/01

fenn-i l. 3a/15, 61b/13

fenn-i l.+a 61b/15, 68b/09

l. 2a/11, 68a/03, 68a/11, 68a/13,
68a/14, 68b/06, 70a/06, 71b/01,
71b/03, 72a/01, 73a/01, 73a/01,
73a/04, 73a/04, 73a/06, 73a/07,
73b/02, 73b/04, 73b/05, 73b/10,
73b/14, 73b/17, 74a/01, 74a/05,
75a/08, 75a/13, 75b/01, 75b/04,
76a/03, 76b/03, 76b/08, 76b/12,
77b/09, 77b/10, 77b/11, 77b/13,
77b/15, 77b/18, 78b/01, 78b/06,
78b/07, 78b/13, 79a/17, 79b/02,
80a/01

l.+a 68a/04, 73a/06, 77b/13, 79a/08

l.+lar 77b/04, 77b/07

l.+uñ 68a/06, 68a/19, 71b/02,
71b/07, 73a/14, 73a/19, 73b/06,
73b/07, 73b/09, 73b/11, 74a/05,
74b/01, 74b/19, 76a/06, 77a/01,
77a/05, 77b/01, 77b/02, 77b/08

lakin: *Ar.* ama, fakat

l. 1b/13, 2a/17, 7a/05, 7a/14, 8a/08,
13b/07, 20b/18, 24a/17, 29b/17,
31a/02, 36a/10, 38b/17, 39a/01,
45a/04, 47b/03, 47b/07, 57b/08,
58a/02, 62b/10, 64a/12, 65b/14,
68b/07, 68b/19, 69a/09, 69b/07,

72a/06, 73a/16, 73b/11, 76a/02,
76b/04

la‘li: *Ar.* koyu kırmızı mürekkep

l.+ler 79a/21

lamba: *Rum.* lamba; su tenekesi; kapı,
pencere ya da kapak kenarlarına
açılan, genellikle dikaçılı girinti

l. 73a/18, 73b/01, 74b/04, 79a/21

l.+lara 73b/03, 74b/14

l.+larına 74a/19, 74b/01, 74b/08,
74b/19

lā-muḥṣî: *Ar.* sayısız

l.+dür 62a/01

lāmot: Lamut Kalesi; Hollanda’da bir
kale

l. 3b/13

lā-yu‘ad: *Ar.* sayılmaz, pek çok

l. 62a/01

lāzım: *Ar.* gerek

l. 25b/06, 65b/07, 68b/04, 74a/07

l. gelüp 69b/02

l. idigini 68a/09

l.+dur 7b/05, 7b/19, 8b/07, 8b/14,
27a/01, 30a/16, 39b/04, 77b/02,
77b/03, 77b/04

lāzıme: *Ar.* gerekli olan

der-beyân-ı l.-yi bārūt 71b/01

edevât-ı l.+leri 3a/03

ḳavā‘id-ı l.+sine 68b/02

ḳavā‘id-i l.+siyle 65b/11

l.leri 3a/01

l.-yi ḥâlden 2a/02

mühimmât-ı l.+leriyle 2b/18
lâzımlu: *Ar. +T.* lüzumlu, gerekli

l. 39b/13, 40a/03

lisân: *Ar.* dil, konuşma

vezn-i kândîl-i l. 50a/05, 50a/06

lûvîs: 13. Louis; 1610-43
arasında Fransa kralı

l. 3b/10

luṭf: *Ar.* hoşluk ve güzellik, iyilik

l.+ı 34b/03

kemâl-i l. 1b/09

M

mâ' adâ: *Ar.* -den başka

m. 2a/18, 2b/09, 30a/13, 39a/04,
39b/13, 52b/01, 72a/07

m.+sına 64a/14

m.+sını 31a/10

ma' ârif: *Ar.* bilgi, kültür

erbâb-ı m.+den 4a/02

mâbeyn: *Ar.* ara, aradaki şey

m. olur 13b/04, 17a/05

m.+de 62a/16

m.+e 58b/03

m.+i 55a/14, 56a/10, 56b/06, 57b/05,
57b/10, 58a/04, 58b/02, 58b/06,
58b/08, 59b/12, 59b/13, 59b/14,
74b/13

m.+in 56b/03

m.+inde 53b/03, 55b/10, 55b/15,
58a/14, 62b/02

m.+ini 56a/02, 57a/10, 58b/01,
58b/12, 58b/15

m.+üñ 61a/17

medâr-ı m.+i 61a/06, 61a/16

macâr: Macaristan halkından veya bu
halkın soyundan olan kimse

m. bārûtı 44b/10

ma' den: *Ar.* Yer kabuğunun bazı
bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal
etkenlerle oluşan, ekonomik
yönden değer taşıyan mineral

m.+inden 51b/14

m.+leri 30a/04

ma' düm: *Ar.* yok olan, mevcut
olmayan

m. 2b/01

maḥal(l): *Ar.* yer

ḥîn-i m.+inde 27b/04

m. 56b/01, 57b/01, 61a/03, 74a/11

m. -i nişāna 35b/09

m.+de 21a/06, 30b/01, 34a/17,
77b/10

m.+den 39b/19, 53b/03, 55a/13,
57b/04, 68a/04, 68b/12, 73a/08,
74a/02, 75a/01

m.+dür 15a/04

m.+e 7a/12, 8a/01, 18a/08, 26b/15,
26b/17, 27a/15, 31b/01, 32a/04,
34b/01, 36b/15, 46a/03, 55a/15,
55a/16, 55a/18, 55b/02, 56a/04,
61a/13, 61b/05, 70a/05, 73b/17,
77b/05, 77b/10

- m.+i 27b/01, 28b/11, 32b/12, 36a/12,
46b/10, 61a/05, 74a/17
- m.+idür 8a/08
- m.+inde 8a/04, 68a/19
- m.+inden 28b/15, 33a/09, 33a/14,
34a/11, 35b/01, 74b/03, 75a/06
- m.+ine 8a/02, 21a/14, 43a/07
- m.+iyle 72a/03
- m.+ler 23b/04
- m.+lerde 27b/09
- m.+lerden 77b/17
- m.+lere 23b/03, 29a/05, 29b/06,
31a/03, 32b/12, 39b/16, 43b/01,
74a/04, 75a/04
- m.+leri 26b/06, 34a/12, 36b/10
- m.+lerinden 68b/04
- m.+lerine 30a/02, 31a/03, 31a/19,
33a/11, 41b/02
- m.+lerini 39b/01, 42a/10
- m.+inden 41a/15
- m.+ün 58a/04, 58a/06
- m.-i âherün 53b/03, 55a/13
- m.-i bārūt 69b/05
- m.-i iktizāya 43b/05
- m.-i rābıtan 79a/05
- m.-i rābıtasından 79a/02
- mahāret:** *Ar.* ustalık, beceriklilik, el
uzluğu
- m.-i tāmı 2b/10, 3b/02
- m.-i tāmmları 4a/04
- maḥaṭṭ:** *Ar.* konak
- m. 55a/10, 55a/18, 55b/08, 55b/14,
56a/18, 57a/06, 58a/06, 58a/08,
58a/10, 58a/13, 58a/15, 58b/02,
61b/10
- m.+a 57b/10
- m. olunur 58b/11
- m. olur 58a/19
- m.-ı teḳāṭu'larına 58b/11
- noḳṭa-i m. 56a/17, 57a/05
- noḳṭa-i m.+a 57b/02
- noḳṭa-i m.+ı 57a/11
- maḥfi:** *Ar.* gizli, saklı
- vezn-i āsumānī-yi m. 48a/14, 48a/15
- maḥfūz:** *Ar.* hıfzolunmuş, saklanmış;
korunmuş
- derece-i m.+a 66a/10
- m. 54a/01
- maḥlūt:** *Ar.* katılmış, karıştırılmış,
karışık; karışım
- m. 27a/14, 27b/01, 33a/05, 36a/04
- m. eyleyeler 52a/11
- m. ideler 50a/09, 52b/10
- m. ola 22b/17, 24b/05, 48b/17
- m. olduğda 23b/02
- maḥrek:** *Ar.* bir merminin çizdiği kavis;
yörünge
- m. 60b/15, 61a/01
- m.+ini 61a/17
- m.+ün 60b/18
- maḥşūş:** *Ar.* mahsus, hususi, özel;
özellekle
- m. 36b/05, 36b/06, 58a/01

- m. olan 15a/02
- maḥṣūṣa:** *Ar.* hususi olarak; özel olarak
edviyye-i m.+larıyla 2b/18
ta' bīrāt-ı m.+larına 62a/03
- māh-tāb:** *Far.* şenlik gecesinde yakılan
renkli kibrit veya fisek
m. 50a/19, 51b/11
m.+uñ 51a/02
terkīb-i m. 50b/02, 50b/03, 50b/04,
50b/05, 50b/06, 50b/07, 50b/08,
50b/11
terkīb-i m.+ı aşfar 50b/01
terkīb-i m.-ı maşhara 50b/09
- maḥv:** *Ar.* yok olma, yok etme
m. 2b/01
m. idemezler 30b/06
m. olup 39a/01
m. olur 69a/05
- mā' i:** *Ar.* mavi
bārūt-ı m. 45a/11
m.+ce 46b/16
- ma' in:** *Ar.* eşkenar dörtgen
m. 64a/11, 64a/11
- maḳām:** *Ar.* durulacak yer, durak
m.+ında 37a/11
- maḳşūd:** *Ar.* kasdolunmuş, istek
m. olan 12a/06
- ma' kūs:** *Ar.* ters
m. 53b/17
- mālik:** *Ar.* bir şeye sahip, bir şeyi olan
m. oldığım 2b/12
- ma' lūm:** *Ar.* bilinen, belli
- m. 65b/06
m. ideler 55b/16
m. ola 44a/08, 61a/01
m. oldu 57b/04
m. olduğda 58a/17, 65b/17
m. olduğdan 56a/01
m. olmak 67b/11
m. olmayan 20b/01, 20b/05
m. olup 73a/17
m. olur 20b/02, 66a/03, 67a/06,
67a/17, 67b/18
m.+ı 7b/04, 68a/06
- ma' lūmāt:** *Ar.* malum olan, bilinen
şeyler
m.+a 68a/06, 68b/07
- manivela:** *İt.* bir ucunun bağlı
bulunduğu bir nokta çevresinde
dönen kol, kaldıraç
m. 8b/07
- māni':** *Ar.* men'eden, geri bırakan,
alıkoyan, engel olan
m. ola 62b/05
m. olmaya 62a/19
- mār:** *Far.* yılan
vezn-i ḳandīl-i m. 49b/14, 49b/15
ḳandīl-i mār 50a/10
- maşhara:** *Ar.* maskara, soytarı
terkīb-i māh-tāb-ı m. 50b/09
- maşnū':** *Ar.* yapma, yapay; sanath
m. 27a/13, 69a/06, 72a/02
m.+dur 60b/07, 62b/11
- maşura:** *Ar.* kısa ve ince kamyş kalem

- m. 41a/10, 41a/13
m.+larından 41a/18
- māşe:** *Far.* maşa
m. 47a/05
- maṭlūb:** *Ar.* talebedilen, istenilen, aranılan sey.
m. 8a/05
m. olan 8a/01, 32a/04, 56a/17
- maṭrūḥ:** *Ar.* geri kalanı
darb-ı m. 70b/14
- mayıs:** *Rum.* mayıs ayı
m. 45b/03
- mazanne:** *Ar.* bir şeyin vücudunun zannolunduğu yer, zan götüren; ermiş sanılan
m. olan 30a/19
m. olduğu 27b/11
- māzū:** *Far.* servi cinsinden, gövdesi düz ve dipten dallanan bir süs ağacı ve bunun kozalağı olup tabaklıkta kullanılır
m. 50b/10
- mebnī:** *Ar.* bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş
m. 68b/09
- mebzūl:** *Ar.* çokluk, bolluk
m. olmağdan 2b/14
- mecele:** *Ar.* kitap mecmua,
m.+de 3a/05
- mecermeş:** ?
m. 50a/03, 50a/04
- mecmūʿ:** *Ar.* toplanmış, bir araya getirilmiş şey
m. 69a/06
- meçhūl:** *Ar.* malum karşıtı
m.+olan 59b/20
- meçhūle:** *Ar.* bilinmeyen
mesāfe-i m.+yi 53b/04
- medār:** *Ar.* bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrafında dönülen nokta
derecāt-ı m. 58a/16
ķavis-i m. 60b/19, 61a/08, 61b/01, 61b/03
ķavis-i m.+dan 61a/10
ķavis-i m.+uñ 61a/01, 61a/16
m. 55a/17, 55a/19, 55b/01, 56a/02, 56a/10, 56b/03, 56b/05, 57a/10, 57b/05, 57b/10, 58a/05, 58a/08, 58a/18, 58b/01, 58b/06, 58b/07, 58b/12, 59a/07, 61a/04, 61a/10, 61a/11, 61a/17, 61b/11, 77a/03
m. olup 76a/14
m.+dan 58a/13, 61a/14, 61b/04
m.+dur 58a/14
m.+ı 58a/11
m.-ı mābeyni 61a/06, 61a/16
m.-ı zāviyelerinüñ 56a/01, 61a/05
miştara-i m. 61a/02, 61b/02
nişān-ı m.+a 55b/12
nişān-ı m.+ı 55b/09

- noқта-i m. 56a/13, 56a/15, 56b/10,
56b/16, 56b/18, 57a/02
- noқта-i m.+a 56b/17
- noқта-i m.+dan 57b/02
- zāviye-i m. 56a/14, 56b/02, 56b/09,
56b/18, 58b/05, 58b/05, 59a/04,
61a/15, 61b/02
- zāviye-i m.+uñ 55b/15, 61a/11
- zāviye-i m.-ı cānib 59a/03
- mefṭūḥ:** *Ar.* fethedilmiş, açılmış, açık
m. 22a/01, 56a/11, 56b/07, 57a/10,
57b/03, 58b/02, 58b/13, 62b/17
m. iken 21a/05
m. olan 20b/08, 56a/18
m. olup 15a/06
- meger:** *Far.* meğer, oysa ki
m. 47b/04, 68a/16
- mekān:** *Ar.* yer, mahal
m. 3b/18
- mektūm:** *Ar.* gizli, saklı.
ḥ.-i m.+dur 1b/13
m. 68a/17
- memālik:** *Ar.* memleketler; ülkeler.
m.+inden 3b/04
m.+uñ 2a/03
m.-i islāmiyyede 4a/07, 44a/11
- memleket:** *Ar.* ülke, devlet toprağı
m.+inden 3b/13
- memlū:** *Ar.* doldurulmuş, dolu
m. 8a/18, 27a/12, 27a/13, 27a/14,
28a/12, 28a/17, 28b/06, 29a/12,
31a/17, 31b/12, 33a/04, 33a/08,
33b/05, 34b/11, 36a/03, 36a/03,
36a/06, 41b/03, 42b/07, 74b/12,
75a/08
m. ise 8a/16
m. olan 28b/04
- menʿ:** *Ar.* yasak etme, önleme
m. 40a/01
m. ider 39b/11
- menāfiʿ:** *Ar.* menfaatler, yararlar,
çıkarlar
m.+i 2a/14
- menāzil:** *Ar.* menziller, duraklar
cedvel-i miftāḥü'l-m.+de 66a/04,
66b/02
cedvel-i miftāḥü'l-m.+i 3a/09
m.+de 65b/13
miftāḥü'l-m. 65a/01, 65b/12
ʿaded-i m. 65a/02, 65a/02, 65a/02,
65a/02, 65a/02, 66a/09, 66b/08,
67a/01, 67a/02
ʿaded-i m.+e 66a/06, 67b/07
ʿaded-i m.+i 67b/12, 67b/14, 67b/19,
68a/01
ʿaded-i m.+idür 66b/14, 67a/10
- mengene:** *Rum.* onarma, işleme,
düzeltme vb. işlemlerin
uygulanacağı nesneyi sıkıştırıp
istenildiği gibi tutturmaya yarayan
bir çeşit alet
m. 18a/01, 18b/01
- menşeʿ:** *Ar.* bir şeyin neset ettiği, çıktığı
yer, esas, kök

derecât-ı zāviye-i m. 58a/09	derece-i m. 67b/06
derece-i miṣṭara-i m. 61a/09	derece-i m.+e 12a/13
ḥaṭṭ-ı m. 56a/08	derece-i m.+i 12a/11, 66b/02, 67b/05
ķavis-i m. 60b/11	derece-i m.+ini 65b/15
ķavis-i m.+den 61a/09, 61a/18	m. 4b/01, 4b/13, 4b/15, 6a/12, 6a/15,
m. 55a/17, 55a/20, 55b/01, 55b/05,	6a/16, 6b/18, 7a/04, 7a/11, 7a/13,
56a/01, 56a/02, 56a/04, 56a/10,	7a/15, 7a/17, 7b/03, 10b/01,
56a/18, 56b/03, 56b/05, 57a/01,	13b/01, 17a/03, 37b/02, 65b/13,
57a/10, 57b/05, 57b/09, 58a/05,	66a/18, 66b/19, 67a/06, 67a/15,
58a/12, 58a/13, 58a/18, 58a/19,	67a/19
58b/06, 58b/07, 58b/12, 59a/09,	m. virildükde 66b/11
61a/04, 61a/05, 61a/06, 61a/16,	m. virildükden 35a/04
61a/17, 61b/12	m. virilüp 66a/11
m.+den 57b/10, 58a/07, 61a/13,	m.+e 4a/12, 4a/15, 5a/02, 6a/02,
61b/04	6b/11, 7a/01, 7a/03, 7a/07, 7a/08,
m.+i 55b/14, 58a/16	7b/15, 12a/04, 13b/02, 13b/05,
m.+ün 55b/06	13b/09, 13b/10, 17a/04, 36b/18,
miṣṭara-i m. 60b/14, 61b/01	65b/01, 65b/04, 65b/04, 65b/07
noķta-i m. 56a/13, 56b/11, 56b/15	m.+i 4b/17, 6a/01, 14a/06, 15a/05,
noķta-i m.+den 56a/11, 56b/07,	33b/02, 66a/04
57a/11	m.+ine 6b/18
noķta-i m.+ün 56b/12	m.+ini 7b/16
zāviye-i m. 56a/07, 56b/02, 56b/05,	m.+lerine 5a/04
56b/14, 58b/04, 58b/04, 59a/06,	m.+lerini 7a/10
61a/09, 61a/15, 61a/19	m.-i ba ^ç id 4b/10, 5a/07, 5a/10, 5b/01,
zāviye-i m.+ün 55b/11	5b/03, 5b/05, 5b/07, 5b/09, 5b/11,
zāviye-i m.-i cānib 59a/05	6a/10
menūṭ: <i>Ar.</i> asılı, asılmış, raptedilmiş;	m.-i ba ^ç ide 4b/19
bağlı	m.-i ba ^ç ideye 37b/03
m. 1b/13	m.-i ķarīb 5a/06, 5a/09, 5a/12, 5b/03,
menzil: <i>Ar.</i> mesafe	5b/05, 5b/07, 5b/09, 5b/11
aded-i m.+i 66b/03	

- m.-i vasat 5a/06, 5a/09, 5a/12, 5b/03,
5b/05, 5b/07, 5b/09, 5b/11
- merbû:** *Ar.* bağlanmış, bağlı; bitişik
m. 65b/10
- merbûten:** *Ar.* bağlı olarak
m. 73b/18
- mercimek:** *Far.* mercimek
m. 31b/13, 34a/04
- merdâne:** *Far.* mertçe, erkekçe,
m. 2a/07
- merhûm:** *Ar.* Allah'ın rahmetine
kavuşmuş; ölmüş
m. 2b/07
m.+uñ 57b/18
- mer'î:** *Ar.* riâyet edilen, saygı
gösterilen; görülen; geçerli
m. olan 53b/03, 55a/13, 58a/04,
58a/06
m. olanlaruñ 58b/14
- merkez:** *Ar.* yuvarlak bir çizginin
(çenberin) her noktasından aynı
uzaklıkta bulunan nokta
m. 54a/09, 63a/03, 63a/09
m.+deki 54a/02
m.+e 63a/12
m.+i 47b/08, 56b/12, 63a/24, 63a/24
m.+inden 12a/08
m.+ine 60b/12
m.+ini 56a/05
m.+lerine 76a/14, 76b/06, 80b/01
m. olup 69b/05
- merkûmâ:** *Ar.* yazılmış, adı geçmiş
m.+nuñ 4a/06
- mersûm:** *Ar.* resmedilmiş, yazılmış,
çizilmiş
m. olan 61b/16
- mertebe:** *Ar.* derece, basamak
m. 7a/10, 36b/07, 44a/04, 46a/10,
46a/11, 50b/15, 68b/12
m.+lerde 7a/19
m.+si 6a/13
m.+sine 4a/15, 73a/07
m.+sini 25a/10
- meşâbe:** *Ar.* benzeyen, benzer
m.+sine 2b/02
- mesâfe:** *Ar.* ara, uzaklık
m. 66a/07, 66a/12, 66b/04, 66b/15,
67a/17
m.+nüñ 66a/06, 67b/05
m.+si 65b/13, 67b/06, 67b/09,
67b/13
m.+sini 4b/02, 67b/03
m.+siyle 65b/18
m.+ye 65b/17, 66a/02, 66a/18,
66b/01, 66b/11, 66b/20, 67a/06,
67a/08, 67a/16, 67a/20, 67b/16
m.-i mechüleyi 53b/04
m.-i zirâ^c 67b/20
m.-i zirâ^c ı 65b/06, 66b/06, 67a/14
m.-i zirâ^c na 66b/18
- mesâha:** *Ar.* ölçme; ölçüm
bilâ-âlet-i m. 59b/01
der-beyân-ı m. 55a/13, 60b/01,
70b/01, 70b/07

- ‘ilm-i m. 3a/14, 53b/01, 58a/01
m. 53b/04, 55a/14, 55a/17, 58b/03,
61b/15, 65b/17
m. olunduğda 57b/16
m. olunması 61a/03
m. olmak 58a/04
m.+ları 2b/19
m.+sı 55b/01, 56b/01, 57b/01,
61a/05, 61a/13, 61b/05, 70b/08
nokta-i m.+sı 57a/04
- meşelâ:** *Ar.* misal olarak, sunun gibi,
söz gelisi
m. 4b/17, 7a/06, 13b/08, 17a/07,
21a/07, 21b/06, 27a/04, 56b/01,
57b/07, 58b/04, 59b/17, 61a/14,
62a/04, 66a/12, 69a/02, 70b/03,
70b/10, 71b/06, 77a/05
- mesfūr:** *Ar.* yazılmış, adı geçmiş
kral-ı m. 3b/05
- meshūk:** *Ar.* doğulup toz hâline
getirilmiş
bārūt-ı m. 43a/15
m. 22b/14, 23a/01, 23a/03, 24b/01,
24b/15, 26a/14, 26a/15, 43b/07,
45a/02, 45b/16, 50a/10, 50a/17
- meş‘ale:** *Ar.* lamba, kandil
m. 27b/12, 30b/03
- meşgūl:** *Ar.* bir işle uğraşan, iş görmekte
olan
m. olunup 2a/12
- meşhūr:** *Ar.* şöhretli, şöhret kazanmış
m. 62a/06
- meşq:** *Ar.* öğrenmek için yapılan
çalışma; alışma, alıştırma
m. 2a/19
- meşrūh:** *Ar.* anlatıldığı üzere
minvāl-i m. 65b/19, 66b/10, 74b/19
vech-i m. 7b/11, 28a/03, 31b/04,
33b/10, 55b/13
- metīn:** *Ar.* sağlam, dayanıklı
m. 69a/18
- metrīs:** *Ar.* askerin çarpışma sırasında
korunması için yapılan toprak
siper
m. 30a/18
m. alacakları 39b/05
m. alamazlar 27b/14, 30b/05
m. aldıkları 27b/11
m. almakdan 39b/11
m.+i 39b/12
m.+ler 39b/14
m.+lerde 2b/04
m.+lerden 39b/17
- metrūkiyyet:** *Ar.* bırakılmışlık;
kullanılmazlık; terk edilme
m. 2b/01
- mevcūd:** *Ar.* var olan, bulunan; mahluk,
varlık
m. 61b/17
m. bulunması 27b/15
m. olan 5b/12
m. olduğu 72a/05
m. olması 27a/01

- mevcūden:** *Ar.* mevcut olarak, kendisi beraber olarak
m. 2b/04
- mevdānlı:** *Ar.+T.* geniş olan, açık, düz olan yer
m. 57b/08
- meyl:** *Ar.* eğilim, istek
m. eylemeye 8b/04
kemāl-i m. 2b/05
- mezbūr:** *Ar.* adı geçen
hāvan-ı m.+lar 14b/01
ocağ-ı m.+uñ 2b/08
tertīb-i m. 28b/18
- mezbūre:** *Ar.* adı geçen, yukarıda söylenmiş olan
hāvan-ı m.+de 15b/01
nokta-i m. 56a/05
sāğ-ı m. 21a/15
- mezid:** *Ar.* artırma, çoğaltma; artmış
m. 3a/18
- mezkez:** *Ar.* yuvarlak bir çizginin (çenberin) her noktasından aynı uzaklıkta bulunan nokta
m.+den 63a/10
- mezkūr:** *Ar.* adı geçmiş, anılmış
cedvel-i m.+de 66b/08, 67a/01
fenn-i m.+uñ 2a/17
kavis-i m.+uñ 60b/12
m.+ocacı 2b/13
m.+olan 43a/02
- mezkūre:** *Ar.* adı geçmiş, anılmış
ālet-i m. 60b/06, 61a/14
- bārūt-ı m. 69b/11, 70a/01
cedvel-i m. 65b/11, 65b/18, 67b/04
cedvel-i m.+de 66a/09, 67a/04, 67b/11
eczā-yı m.+yi 44a/06, 44a/26
eşnā-yı m.+den 4a/07
fenn-i m. 2b/05
hāvan-ı m. 65b/19, 66a/17
kal'a-yı m. 3b/05
kavis-i m. 60b/11
nokta-i m. 63a/08
rub'-ı dā'ire-i m. 4a/18
tertīb-i m. 67a/18, 75a/07
tertīb-i m.+den 67b/01
top-ı m.+nūñ 69a/06
- mıhla-:** *Far.+T.* mihlamak; mihla tutturmak, çakmak, çivilemek
m.-yalar 26b/02
- mıhlan-:** *Far.+T.* mihlanmak; mihla, çiviyle tutturulmak
m.-miş 25b/01
m.-ur 27a/09
- mızrāk:** *Ar.* uzun saplı, ucu sivri demirli harp aleti, kargı
m. 26b/18
- miftāh:** *Ar.* anahtar; şifre cetveli
cedvel-i m.+ü'l-menāzilde 66a/04, 66b/02
cedvel-i m.+ü'l-menāzili 3a/09
cedvel-i m.i 65b/12
m.+ü'l-menāzil 65a/01, 65b/12

miḥver: *Ar.* eksen; üzerinde bir pozitif
cihet varsayılan sonsuz hat

m. 54a/02

m.+e 54a/03

m.+i 55b/06

miḳdār: *Ar.* parça; kıymet; derece

ḳatre-i m.+1 40a/09

m. 4a/05, 4b/08, 4b/12, 6a/13, 8a/12,

13a/03, 17a/02, 18a/06, 18a/07,

20b/13, 21a/04, 21a/18, 23a/01,

23a/01, 23a/03, 23a/07, 23a/16,

24b/15, 24b/19, 25a/01, 26a/18,

27a/15, 27a/19, 28a/18, 30b/15,

31a/14, 31b/13, 34a/08, 35a/05,

35b/01, 35b/12, 36b/11, 36b/12,

37a/06, 37a/17, 41a/11, 42a/03,

42a/07, 42a/15, 43b/11, 46a/17,

47a/03, 47a/13, 47a/18, 48b/19,

49a/02, 50a/12, 52a/15, 56a/07,

56a/10, 56a/11, 56a/19, 56b/01,

56b/06, 58b/03, 58b/03, 61a/09,

61a/11, 65b/03, 65b/07, 65b/17,

66a/02, 66a/05, 67a/07, 67b/09,

67b/11, 68a/08, 68a/09, 68a/10,

68a/10, 68b/17, 69b/13, 71b/02,

71b/04, 71b/04, 71b/08, 71b/10,

73a/09, 73a/14, 73a/17, 73a/17,

73b/14, 76a/05

m.+a 58b/01

m.+dan 6a/01

m.+dur 61a/14, 68a/06, 70a/12

m.+1 6a/08, 8a/14, 8b/06, 18a/02,

20b/08, 21a/02, 21a/10, 21a/13,

21a/16, 21b/07, 22a/01, 23a/10,

23b/10, 24b/07, 24b/12, 25a/04,

25a/09, 26a/05, 26b/02, 26b/06,

28a/15, 28a/19, 28b/13, 31b/02,

34a/04, 34a/06, 34a/19, 34b/05,

34b/16, 35b/03, 36b/09, 39a/12,

39a/14, 40a/11, 41a/08, 41a/17,

43a/06, 43b/04, 44b/05, 45a/18,

46a/18, 46b/16, 49a/07, 49b/01,

49b/02, 50a/12, 51a/01, 51a/03,

53a/03, 53a/06, 59b/21, 61a/06,

61a/19, 66a/12, 70a/09, 73a/11,

74a/01

m.+1 ise 76a/05

m.+1 olup 20b/19

m.+ıdur 21b/01, 21b/02, 49a/08,

70a/14, 70a/14, 70a/15, 73a/11

m.+ına 56a/14, 61a/08

m.+ını 21a/03, 21a/08

m.+ıyla 57b/12

m.+lar 55a/16

m.+ları 5a/04

m.+larıdur 21a/20, 21a/21

m.+larını 20b/15

m.-ı çapları 20b/12

m.-ı ḳuṭrları 20b/06

m.-ı ‘adedine 66a/08

m.-ı ta‘ dādını 21a/07

m.-ı zīrā‘ı 61a/17, 66a/06

miqyās: *Ar.* kıyas edecek alet, ölçek, ölçü aleti

m.+dan 21a/02, 21a/11, 21a/12

m.+ı 20b/17, 20b/17

m.+ından 21a/18

m.+lardan 21b/07

m.+larıñ 20b/18, 21b/05

m.-ı çap 21b/02

m.-ı dānenüñ 21b/01

mīl: *Ar.* iğne gibi ince ve uzun bir alet

m. 12a/12, 12b/02, 49a/09

m.+i 23a/07, 23a/08, 23a/11, 23a/13, 23a/14

m.+üñ 23a/16, 49a/09

mīlād: *Ar.* Hz. İsa'nın doğum günü

m.-ı 'isānuñ 3b/01, 3b/11

mīlel: *Ar.* milletler, uluslar

m.-i efrencüñ 65b/09

m.-i naşārā 3a/17

minvāl: *Ar.* tarz, şekil

m. 6a/04, 6a/18, 25a/09, 32b/01, 33a/18, 38b/09, 45b/07, 47b/05, 55b/19, 56b/17, 58a/05, 67a/02, 67b/03, 67b/17, 70a/06

m.-i meşrūh 65b/19, 66b/10, 74b/19

m.-i muḥarrer 69a/02

mişāl: *Ar.* örnek

m.+i 15a/06, 35a/08

mişillü: *Ar.+T.* gibi

m. 27b/10, 30a/15, 30b/16, 41b/07, 69b/12, 74a/14

m.+nüñ 27b/15

mişl: *Ar.* gibi

m.+i 7a/19, 70b/02

mismār: *Ar.* çivi, mih

m. 73b/12

mistarā: *Ar.* yazı cetveli, geometrik şekillerin doğru çizilmesi için kullanılan cetvel

derece-i m. 61a/11

derece-i m.-yı menşe' 61a/09

m. 54a/02, 54a/06, 54a/07, 56b/04, 58a/09, 58a/10, 58a/11, 58a/15, 58a/16, 60b/07, 60b/12, 63a/06, 70a/15

m.+lar 54a/02, 61b/04

m.+lara 61b/03

m.+lardan 58a/13

m.+larına 61b/06

m.+larıñ 54a/04

m.+nuñ 55b/07, 55b/10, 55b/13, 55b/15, 58a/08, 60b/13, 61a/12

m.+sı 61a/02

m.+sında 61b/03

m.+yı 55b/08

m.-yı āḥer 55b/09, 55b/14

m.-yı medār 61a/02, 61b/02

m.-yı menşe' 60b/14, 61b/01

m.-yı şāniye 60b/09, 61a/07, 61a/17

m.-yı şāniyenüñ 60b/16

mīzān: *Ar.* terazi, ölçü aleti, tartı; ölçek
m. 8b/10

moloz: *Rum.* toprak ve kireçle karışık taş kırıntıları, yapı döküntüsü

- m. 14a/04, 15b/03, 17b/01, 18a/01, 18a/04, 18a/06, 18a/07, 18a/08, 18a/09, 36b/01, 36b/11, 36b/12, 36b/15, 36b/17
- mu'allaq:** *Ar.* havada, boŖta duran
m. 69a/02
- mu'ayyen:** *Ar.* tayin edilmiŖ, belli, belirli *krŖ.* mu'ayyene
m. olan 12b/06
- mu'ayyene:** *Ar.* tayin edilmiŖ, belli, belirli *krŖ.* mu'ayyen
m.+ye 62a/13
- mucib:** *Ar.* icap eden, gereken; sebep
m.+ince 28b/18
- muğarrağ:** (?)
m. 52a/06
- muğayeret:** *Ar.* aykırılık, uymazlık, baŖkalık
m. 62a/02
- muğayir:** *Ar.* aykırı, uymaz, baŖka türlü
m. olup 68a/19
- muğakkağ:** *Ar.* tahkik olunmuŖ, hakikati, gerçeekliği; her ne olursa
m.+dur 39b/18, 72a/04
- muğalif:** *Ar.* muhalefet eden, aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan
m. 7b/19
- muğammed:** Hz. Muhammet
m.+in 1b/03
- muğarebe:** *Ar.* harp, savaŖ
m. 2b/04
- muğarrer:** *Ar.* yazılı, yazılmıŖ
minvâl-i m. 69a/02
- muđaŖara:** *Ar.* kuŖatma, etrafını çevirme
đin-i m.+larda 2a/15
m. 7a/09
m. eyledüklerinde 3b/05, 3b/14
m. olunan 39b/14
m.+larında 40a/02
m.+sına 3b/07
- muğat:** *Ar.* etrafı çevrilmiŖ, kuŖatılmıŖ
m. olan 63a/07
- muğit:** *Ar.* çevre, saran
dā'ire-i m. 53b/08, 53b/09
dā'ire-i m.+den 55b/10
m. 62b/19,
m. olan 62a/09, 63a/07
m.+e, 63a/10
m.+i 70b/02, 70b/03, 70b/10
m.+leri 76a/13, 76b/06, 80a/03
m.-i dā'ire 63a/01, 63a/08, 70b/01
m.-i münhani 63a/12
m.-i zirā' 70b/05
nıŖf-ı m. 70b/16
nıŖf-ı m.+e 70b/09
nıŖf-ı m.+i 70b/11
- muğkem:** *Ar.* sağlam, berk, sađlamlaŖtırılmıŖ, kuvvetli
m. 22b/13, 24a/19, 30b/17, 33a/01, 36a/02, 44a/02, 44a/26, 44a/27, 44a/28, 47a/17, 48b/15, 50a/16, 50b/14, 51a/05, 51a/08, 52a/10, 52b/09, 53a/02

- m.+ce 47a/15
m. olduğdan 68a/15
- muhtâç:** *Ar.* ihtiyacı olan
m. idigini 71b/02
m. ise 73b/14
m.+dur 7b/14, 39a/03, 57b/08,
65b/16, 68a/11, 68b/07, 68b/15
- muhtâr:** *Ar.* seçilmiş, seçkin
fâ^çil-i m. 1b/08
- muhtaşar:** *Ar.* kısaltılmış, kısa, özet,
özlü
m. 65b/10
m. sepet humbarası 30b/12
- muhtelife:** *Ar.* türlü, çeşitli
tağyirât-ı m.+si 7b/13
- muhtelifen:** *Ar.* türlü olarak, çeşitli
çeşitli
m. 6b/07
- muhterik:** *Ar.* tutuşup yanan, yanmış,
yanık
m. 46b/12
m. ideler 46b/05
m. olacağı 39b/18
- muķābil:** *Ar.* karşı karşıya gelen,
karşılık
m. olduğda 62a/18, 62b/04
m.+i 64a/13
- muķaddem:** *Ar.* önde olan; önceki;
değerli
m. 2b/07, 22b/06, 28b/15, 41b/07,
75a/02
tertīb-i m. 66b/10
- muķadderāt:** *Ar.* alın yazısı
m. 1b/07
- muķaddime:** *Ar.* başlangıç, giriş
el-m. 3a/16
m. 3a/04, 3a/06
m.-yi şānī 54b/01
- muķarrer:** *Ar.* kararlaşmış, şüphesiz,
sağlam
emr-i m.+dür 77b/12
- muķāvemem:** *Ar.* karşı koyma, direnme
m.+e 26b/16
- muķtezā:** *Ar.* lazım geldiğince
m.-yı hendese 61b/13
- muķtezā-yı ṭab^ç:** yaratılış icabı
m.-yı ṭab^çı 69b/01
- muķtezī:** *Ar.* iktiza eden, lazım gelen
m. 65b/08
m.+dür 43b/06
- mum:** *Far.* bir fitilin etrafına erimiş bal
mumu, içyağı, stearik asit veya
parafin dökülerek genellikle
silindir biçiminde dondurulan
ince, uzun aydınlatma aracı
m. ^çalevi 46b/15
m. idüp 44a/29
- munķaṭı^ç:** *Ar.* kesilen, kesilmiş, kesik;
süreksiz
m. 7b/09
- murabba^ç:** *Ar.* dörgen, kare
m. 64a/07, 64a/08
m.+u^ç-şekl 73a/02, 73a/15
- murād:** *Ar.* istek, dilek; maksat

- m. 56b/01, 72a/08
- m. eylesek 59b/07
- m. olan 30b/10
- m. olunan 50a/08, 55a/18, 55b/02, 57a/04, 57b/01, 58b/03, 61a/05, 61a/13, 61b/05, 66a/06, 66a/11, 66b/04, 66b/14, 66b/20, 67a/11, 67a/17, 67b/04
- m. olindiğı 50a/12
- m. olunduğda 30b/12, 35a/06, 45b/06, 45b/14, 48b/14, 51a/09, 55a/14, 61a/03, 66b/01, 73a/01
- m. olinsa 70b/08
- m. olunur ise 25a/11, 35b/04, 43b/11, 43b/12, 50a/15, 67a/08
- muşmet:** *Ar.* içi boş, kof olmayan şey
ecsām-ı m.+eden 62a/04
ğayr-ı m.+e 62a/01
- musatṭah:** *Ar.* düzelmiş, yassılaştırılmış
m. 56b/03
- muştafā ibn-i ibrahīm:** Eseri müellifi
Mustafa bin İbrahim
m. 2b/02
- mustaṭīl:** *Ar.* dikkörtgen
m. 64a/09, 64a/09
- muşamma‘:** *Ar.* muşamba
m. 28b/02, 28b/07, 28b/19, 39a/11, 40b/04, 41a/16, 42a/03
m. eyleyeler 39a/09
m. idüp 42a/19
m. olduğda 28a/05
m. yapılan 28a/13
- m.+lar 28b/05
- m.+lara 30b/02
- mūṣṭa:** *Ar.* birine vurmak için ele ve parmaklara geçirilen demir
m. 50a/16
- muṭābīk:** *Ar.* uyan, uygun
m. olduğda 68b/03
- mu‘ tād:** *Ar.* âdet olunmuş, alışılmış
ber-m. 4a/18
- muṭlaḳā:** *Ar.* her halde, ne olursa olsun, ille
m. 68b/09
- muttaşıl:** *Ar.* sürekli, durmadan
m. 74b/04
- muṭvāfīk:** *Ar.* uygun, yerinde
m. 4a/10, 67b/07
m. olmayup 62a/02
- muṭvāḳḳaten:** *Ar.* geçici olarak
m. 63a/24
- muṭvāzabet:** *Ar.* bir işe durmadan çalışma, bir işle daima uğraşma
m. 2b/05
- muṭvāzī:** *Ar.* paralel olarak
m. 56b/13
- mūy:** *Far.* kıl
m.+ları 13a/01, 14a/03, 14a/04, 14a/05, 14a/06, 14b/02, 15a/02
- mūylu:** *Far.+T.* kıllı
m.+ları 15a/04, 15a/05, 15b/02, 18a/01
m.+larından 12b/05
- mübāşeret:** *Ar.* bir işe başlama, girişme

- m. 2a/01
m. olunan 68a/04
m. olunmak 2a/02
mübtedî: *Ar.* yeni başlayan, acemi
m. 58a/02, 60b/03
mücāhidān: *Ar.* cihat edenler, savaşanlar
ġāzīyān-ı m. 2a/05
mücerred: *Ar.* soyut
m. 62a/10, 62a/14
mücerreme: *Ar.* tamam, son
m. 51b/02
müctemi': *Ar.* toplanan, toplanmış,
toplu; birikmiş
m. 68b/17
m.+dür 69b/18
müddet-i medīde: *Ar.* uzun zaman
m. 2b/03
müdebbirān: *Ar.* tedbir olan tedbirli
m. 2a/03
müdevver: *Ar.* döndürülmüş, yuvarlak,
tekerlek, değirmi
ġayr-ı m. 70a/01
m. 22b/14, 24b/02, 30b/16, 70a/01
m. bārūt 69a/02
m. gülle 31a/03, 31a/07, 41a/19
m. olanı 29b/15
m. olup 8b/16, 46a/19, 75a/16
m. top 68b/17,
müdevvere: *Ar.* döndürülmüş, yuvarlak,
tekerlek, değirmi
dā'ire-i m. 69b/06
dā'ire-i m.+de 69b/17
dā'ire-i m.+nüñ 69b/08, 69b/16
m.+nüñ 70a/09
rub^c-ı dā'ire-i m. 69b/09
müfakkar: *Ar.* kırk merdiven denilen,
arkası düz çentikli bir kılıç
m.+ca 33a/13
müferreḥ: *Ar.* ferahlık veren, iç açan, iç
açıcı
m. olur 52b/05
müfid: *Ar.* ifade eden, anlatan
m. 65b/10
müfide: *Ar.* anlatan, manalı; faydalı
şanāyi^c-i m. 4a/09
taşnī^cāt-ı m.+si 2a/18
müfredāt: *Ar.* basit şeyler; dökümleri
m.+ıdur 53b/14
mühendis: *Ar.* mühendis; hendese
(geometry) bilen
m.+ün 63a/17
mühendisīn: *Ar.* mühendisler
ber-mu^ctād m. 4a/19
m.+den 57b/18
re^y-i m. 4a/17
mühimmāt: *Ar.* lüzumlu şeyler, harb
malzemesi
m.-ı lāzımeleriyle 2b/18
m.+ınuñ 24a/17
mühimme: *Ar.* ehemmiyetli, gerekli,
lüzumlu
ehemm-i m.+dendür 30a/17
mühürlen-: *Far.+T.* mühürleme işi
yapılmak, mühür basılmak

- m.-e 23a/18
- müke'ab:** *Ar.* küp
m. 62a/05
- mülâhaza:** *Ar.* iyice düşünme; düşünce
m. olunan 39b/16
m. olduğu 30a/18, 39b/06
- mülâhık:** *Ar.* ek, bitişik, yapışık
m. 63a/25
- mülâkât:** *Ar.* kavuşma; buluşma;
birleşme
m.+ı 69b/01
- mülâkî:** *Ar.* buluşan, kavuşan; görüşen
m. olduğda 62b/18
m. olur ise 21a/06, 21a/14
m.+si 70a/05
- mülâzemet:** *Ar.* bir yere veya kimseye
sımsıkı bağlanma; bir işe meşgul
olma
m. 2b/05
- mültezim:** *Ar.* bir şeyi veya kimseyi
lüzumlu sayıp taraflık gösteren
m. 53b/18
- mümâna'at:** *Ar.* menetme, engel olma,
önleme
m.+ı 68b/19
m. ider 69a/10
- mümkîn:** *Ar.* mümkün
m. 36b/07, 67b/01
m. degüldür 38b/18, 67a/19, 68b/14
m. ola 37a/02
m. olduğu 7a/10
m. olmaya 54b/01
- m. olmaz 72a/08
m. olsa idi 69b/05
m. olur 37a/01, 57b/17
m. olur ise 6a/08
m.+dür 68b/07, 76a/03
m.+i 47b/08
- mümtedd:** *Ar.* uzayan, uzanan, süren;
sürekli
m. olan 62b/02
m. olmasına 39a/06
m. olsa 39a/05
- münāsib:** *Ar.* yerinde; yakışır
m. 13b/15, 13b/16, 30a/03
m. olur 42b/01
m.+dür 7a/14, 27b/15, 30a/07,
35b/14, 79a/21
- münferice:** *Ar.* arası geniş, açık olan; iki
tarafı birbirinden uzak
m. 54b/10, 54b/16, 55a/07, 63b/11,
63b/21
- münḥanî:** *Ar.* eğri, eğrili
ḥaṭṭ-ı m. 55a/03, 62b/18
ḥaṭṭ-ı m.+ye 63a/08
m. 54b/03
muḥîṭ-i m. 63a/12
saṭṭ-ı m. 62b/13
- münharif:** *Ar.* sapan, doğru gitmeyen
m. 64a/15
- münḳalib:** *Ar.* dönen, dönmüş, değişen
m. olmadukça 68b/13
m. olmağa 68b/15
m. olup 69a/04

- münkariż:** *Ar.* biten, arkası gelmeyen,
sönen
erbāb-ı m. 2b/01
- müntehî:** *Ar.* nihayet bulan, sona eren,
biten
m. olduğu 62a/13
- mürā'āt:** *Ar.* hıfzetme, saklama; koruma
m. 7b/05
- mürekkeb:** *Ar.* iki veya daha çok
şeylerin karışmasından meydana
gelen
m. 68b/11
- mürekkebāt:** *Ar.* bileşikler
m.+ından 53b/15
- mürtefi'a:** *Ar.* yükselen, yükselmiş,
yüksek
kılā'-yı m.+lara 2a/16, 3b/08
- müşadefe:** *Ar.* tesadüf etme, rastgelme
m. idenleri 43a/13
- müsāvî:** *Ar.* eşit, denk
m. 7a/02, 49b/04, 49b/05, 69b/13,
73b/07
m. olmağıla 4a/13
m. olup 62b/06
- müsāvîyet:** *Ar.* eşitlik, aynı halde ve
derecede olma
m. 6b/02, 6b/16, 7b/10, 7b/11,
12b/04, 76a/15
- müşelleş:** *Ar.* üçleştirilen, üçlü, üç
m. 54b/14, 55b/03, 55b/03, 55b/17,
57b/14, 57b/17, 63b/17, 63b/19
m.+e 54b/15, 54b/16, 54b/17, 63b/21
- adlā'-yı m. 2b/19
m.+ü'l-adlā' 73b/13
m.+ün 54b/14, 54b/18, 57b/18,
63b/18, 63b/18, 63b/20, 64a/01
- müşelleşî:** *Ar.* üçgen biçiminde olan
ālet-i m.+ye 53b/04, 53b/05, 54a/05,
58a/07, 61a/04, 61b/07, 61b/15
ālet-i m.+yenün 53b/07, 54a/02,
55b/05
- müşelleş-i ḥaddü'z-zevāyā:** dar açılı
üçgenler
m. 64a/01
- müşelleş-i münfericü'z-zāviye:** geniş
açılı üçgen
m. 63b/22
- müştaḥkem:** *Ar.* istihkamlı,
sağlamlaştırılmış, sağlam
m. olmağıla 69a/18
- müştaḥsen:** *Ar.* istihsan edilmiş,
beğenilmiş
ālet-i m. 60b/04
- müştaḥîm:** *Ar.* doğru, düz, dik
ḥaṭṭ-ı m. 54b/07, 55a/02, 56a/03,
56a/06, 56a/09, 56a/12, 56a/16,
56b/04, 56b/16, 57a/03, 58b/07,
58b/12, 62a/15, 63a/12, 63b/01,
63b/03, 63b/16, 63b/17, 64a/02,
73a/08
ḥaṭṭ-ı m.+e56b/13
ḥaṭṭ-ı m.+i 56a/19, 57b/02
ḥaṭṭ-ı m.+ün 54b/07, 56b/07, 63b/02,
63b/16

- m. 54b/03, 54b/05, 54b/12, 54b/18
m.+ün 54b/05, 54b/13
- müstaķīme:** *Ar.* doğru, düz, dik
ḥaṭṭ-ı m. 63a/14
ḥaṭṭ-ı m.+nüñ 63a/10
m.+tü'l-aḍlā' 63b/04
- müstedāre:** *Ar.* daire seklinde olan
dā'ire-i m. 62b/16
devā'ir-i m.+dür 63a/23
- müstedirü'ş-şekl:** *Ar.* daire şeklinde olan
m. 60b/16
- müsteveī:** *Ar.* düzlem
m. 54b/04
saṭḥ-ı m. 55a/04, 62b/11, 62b/19
- müşāhede:** *Ar.* bir şeyi gözle görme
m. 3b/07, 58a/08, 58a/10, 61a/05
m. eyledükde 55b/09, 55b/14,
58a/11, 58a/14
m. eyledüklerine 3b/15
m. iden 58a/11, 58a/16
m. olunan 58a/15
m. olunduğda 55b/08, 55b/14
m. olunmuşdur 8b/12
m. olunup 30b/04, 58a/15, 60b/02
m. olunur 27b/13, 39b/09
- müşekkil:** *Ar.* şekilce bir olma, benzeme
m. olur 57b/06
- müşkil:** *Ar.* güç, zor
m.+dür 7b/14
- müştemil:** *Ar.* kavrayan, saran, içine alan
m. 68b/19
- müte'addide:** *Ar.* çoğalan, çok, birçok, birkaç, türlü türlü
m.+sini 3a/11
- müte'allıķ:** *Ar.* asılı, bağılı; ilgili
m. 3a/01, 4a/09, 68b/09
m. olup 72a/01
- müte'essir:** *Ar.* hüzünlü, kederli, üzüntülü
m.+dür 57b/08
- müteferri':** *Ar.* bir kökten ayrılan; dal budak salan
külāh-ı m. 70a/10
- münfericü'z-zāviye:** *Ar.* geniş açılı
m. 54b/16, 55a/11, 55b/04, 57b/14,
64a/04
m.+dür 55b/18
müşelleş-i m. 63b/22
- müteferriķ:** *Ar.* dağınık, ayrı ayrı
m. 39b/12
- müteḥannī:** *Ar.* eğrilen
ḥaṭṭ-ı m. 62b/01
- mütenevvi'āt:** *Ar.* çeşitlenen, türlü türlü
eşkāl-i m.+ı 68b/07
- mütereddide:** *Ar.* karar veremeyen, kararsız
derece-i m.+si 13b/12, 17a/08
derece-i m.+sidür 13b/11
m.+sinden 65b/04
- mütesāveī:** *Ar.* eşit
m. 64a/10, 64a/12
m.+yyü'l-aḍlā 62a/04
- mütesāviye:** *Ar.* eşit

derece-i m.+ye 4a/19
mütevâzi: *Ar.* paralel
devâ'ir-i m.+ye 63a/22
hıttı-ı m.+ye 62b/05
mütevâziyen: *Ar.* paralel olarak
m. 73a/08
müteveffâ: *Ar.* ölmüş, ölü
m. aħmed pařanuñ 2b/10
müyesser: *Ar.* kolay gelen, kolaylıkla
olan
m. olmaz 62b/08
m. olup 2a/04

N

nâķıř: *Ar.* ekşi
n. olduğı 72a/07
nâm: *Ar.* isim, ad
n. 3b/01, 3b/04, 3b/10, 3b/13, 44b/12
n.+ında 3b/03
nâ-ma' lûm: *Far.+Ar.* bilinmeyen,
bilinmemiş
n. 2b/01
nâmân: *Ar.* isimler, adlar
n. 4a/03
nâm-gû: (?)
zercek-i n. 51b/03
nâmlû: *Far.* tûfek, tabanca, top vb. ateşli
silahların ucunda bulunan boru
biçimindeki parça
n. 28b/07, 31b/16, 34a/08, 34b/20

n.+lar 27a/15, 27a/19, 27b/05,
28b/19, 29a/05, 31b/11
n.+ları 27a/14, 28a/16, 28b/04,
29a/12, 29a/16, 29a/17, 31b/11,
34a/02, 36a/04
n.+larını 34a/19
n.+larınuñ 29b/05, 29b/06
n.+larıyla 33b/09
n.+laruñ 28a/18, 28b/19, 30b/07,
34a/03

nâriyye: *Ar.* ateşli
dâ'ire-i şiddet-i n.+nûñ 70a/13
ķuvvet-i n. 68b/12
ķuvvet-i n.+si 69a/03
n.+nûñ 70a/08
şiddet-i n. 69a/11
şiddet-i n.+nûñ 69b/03
şiddet-i n.+si 69a/08, 69b/02

naşârâ: *Ar.* Hıristiyanlar
düvel-i n. 3b/09, 3b/15
düvel-i n.+dan 3a/18
milel-i n. 3a/17

nâşî: *Ar.* neşet eden, ileri gelen; ötürü,
dolayı
n. 2a/16, 2a/19, 2b/06, 2b/08, 2b/14,
58a/02

naşar: *Ar.* bakma; göz değme
n. eyledük 61b/03
n. olındı 61a/12
n. olunduğda 55b/02, 62a/12

naşaran: *Ar.* göre, .. bakıma göre,
bakarak, bakılırsa; nisbeten

- n. 62a/07
- nāzik:** *Far.* ince; güzel
baħr-i n. 50a/01
- nāzil:** *Ar.* yukarıdan aşağı inen
n. olup 18a/10, 36b/18
- ne:** ne
n. 4b/08, 7a/07, 13b/09, 16b/01,
20b/02, 21a/14, 56a/19, 57b/12,
58b/03, 65b/03, 65b/03, 65b/07,
65b/17, 66a/02, 67a/07, 67b/11,
68a/06, 68a/08, 68a/09, 68a/10,
71b/02, 71b/04, 71b/08, 73a/17,
73b/14
n. ise 57b/11
- nebāt:** *Far.* nöbet şekeri
n. şekeri 44a/21, 44a/23, 50b/01,
50b/08
- nebeviyye:** *Ar.* peygambere ait
hicret-i n. 3b/16
hicret-i n.+nüñ 2a/08
- nederlānde:** Hollanda
n. 3b/13
- neferāt:** *Ar.* askerler, erler
n. 4a/05
- nef' i:** *Ar.* çıkar ile ilgili; faydacı
n. 2a/17, 3b/07, 18a/09, 36b/16
- neft:** *Far.* neft yağı; bir çeşit mineralli
yağ
n. yağı 30b/19, 31a/09, 38b/15,
43b/08, 44a/25
n. yağına 42b/14
n. yağını 44a/28
- revġan-ı n. 42a/02
- nem:** *Far.* nem
n. 47a/01, 73b/17
n. virerek 46a/09
n.+i 7b/10
n.+ini 39a/09
- nemçe:** Avusturya, Avusturyalı
n. 3b/04
- nemek:** *Far.* tuz
n. 50b/13
- nemlendir-:** nemlendirmek
n.-üp 41b/13
- nemle-:** nemlemek
n.+dürler imiş 22b/04
- nemlü:** nemli
n. 7b/07
- nem-nāk:** *Far.* nemli
n. ise 74a/11
- neresi:** hangi yönü
n.+ne 21a/06
- nergis:** *Far.* çiçekleri ayrı veya bir
köksap üzerinde semsiye
vaziyetinde bulunan ve beyaz, sarı
nevileri de olan bir süs çiçeği
zercek-i n. 51b/06, 51b/07, 51b/08,
51b/09
- nerm:** *Far.* yumuşak, hafif
āteş-i n.+de 46b/13
- nev' :** *Ar.* çeşit, cins
n. 4b/01, 9a/03, 27b/10, 57b/17,
63b/19
n.+inden 30a/18

n.-i āḥer 38b/01, 40a/08, 43a/04
n.-i dīger 9a/04, 9a/05, 10b/02,
50a/14
nevālehu: nasib, talih, kısmet
n. 1b/06
nevbet: *Ar.* sıra
n. 66a/13
nıṣf: *Ar.* yarım, yarı
n. 25a/16, 69a/14
n.+ı 25a/10, 69a/06, 69a/07
n.+ına 28a/08, 28b/08, 39a/15,
73a/13
n.+ından 63a/13
n.+ımı 69a/13
n.-ı kavis 54a/08, 56a/07, 56a/14,
56b/14, 56b/17, 60b/10, 60b/18,
63a/16
n.-ı kavisleri 61b/06
n.-ı kavisüñ 56a/05, 56b/12
n.-ı muḥîṭ 70b/16
n.-ı muḥîṭe 70b/09
n.-ı muḥîṭi 70b/11
n.-ı yemîn 75a/15
n.-ı yesār 75a/16
nıṣf-ı kuṭr: *Ar.* yarı çap
n. 63a/02, 63a/04, 69b/04, 69b/06,
70b/14
n.+ı 63a/11, 70a/11, 70b/11
n.+uñ 70b/08
nıçe: nice; nasıl; birçok; ne zaman;
hangi
n. 2a/03, 2a/13, 2a/18, 2b/11

nihāyet: *Ar.* son
bidāyet-i n.+i 62b/18
n. 6a/12, 6b/18
n.+i 49a/08, 54b/02, 62b/01, 62b/10
n.+inde 70a/01
n.+inden 49a/09, 60b/10
n.+ine 56a/12, 56b/08
n.+iyle 62b/12, 62b/14
n.+lerine 62a/09, 62a/14
nisbe: *Ar.* bir dereceye kadar, nispeten
pergāru'n-n. 3a/01, 3a/14, 53b/02
nisbet: *Ar.* ilgi; kıyaslama, ölçü; oran
n. 68a/06, 68a/08, 69a/12, 70a/05,
71b/02, 74a/15
n.+iyle 57b/07, 57b/09
n.+leriyle 22a/03
n.-i 'ameliyle 57b/12
n.-i 'amiḳleri 77a/02
niṣādır: *Ar.* amonyak tuzu denilen tuzlu
ve yakıcı bir madde
n. 51a/07
niṣān: *Far.* nişan, iz; işaret
maḥall-i n.+a 35b/09
n. 7b/02, 8a/18, 21a/15, 55b/06,
55b/13
n. almaḳda 8a/01
n. eyleyeler 21a/12
n. olma 21a/19
n.+a 7a/14, 7a/15, 8a/07, 8a/15,
13a/01, 35a/03
n.+ı 22a/02
n.+uña 8a/05

n.-ı āḥer 55a/16	n.+dan 62b/19
n.-ı medāra 55b/12	n.+lar 35a/11, 73b/05
n.-ı medāri 55b/09	n.+ları 53b/18, 58b/08
niṣāne: <i>Far:</i> iz, alamet, belirti	n.+larından 55b/01, 58a/18
n. 30a/10, 55a/15, 55a/17, 55a/17	n.+larını 58a/18
n. almak 12a/17	n.+larıyla 54a/01
niṣān-gāh: <i>Far:</i> nişan tahtası, hedef yeri	n.+sı 59b/08
n. 7a/17	n.+sına 56a/19
n.+a 7a/19	n.+sından 56a/18, 59b/12
n.+larıdur 54a/04	n.+sını 59b/10
niṣām: <i>Ar:</i> süre; düzen, usul	n.+sıyla 59b/09
n. 4b/02, 35b/06, 35b/10, 42b/02	n.+ya 56a/13, 62a/14, 62b/17
n.+ı 30a/10	n.-yı derecātı 56a/15
n.+ımı 7b/18, 23a/04, 24b/10	n.-yı derecāt-ı ‘alāmet 56a/15
n.+ıyla 42a/09	n.-yı derece 57a/02
nohūd: <i>Far:</i> nohut	n.-yı derecesi 56b/15
n. miḳdārı 28a/19, 34a/06	n.-yı dereceyi 56a/09, 57a/03
noḳṣān: <i>Ar:</i> eksiklik, azalma; eksik	n.-i medār 56b/16
n. 79a/04	n.-yı maḥaṭṭı 56a/17, 57a/05
n. olan 17a/06,	n.-yı maḥaṭṭa 57b/02
n. oldığı 13b/06	n.-yı maḥaṭṭı 57a/11
n. olmaya 20b/19	n.-yı medār 56a/13, 56a/15, 56b/10,
n. olsa 7a/06,	56b/18, 57a/02
n. olup 68a/16	n.-yı medāra 56b/17
n.+ı 13b/05, 67a/07, 67b/17	n.-yı medārdan 57b/02
noḳṭa: <i>Ar:</i> nokta; hiç bir buut (boyut)u	n.-yı menşe’ 56a/13, 56b/11, 56b/15
olmayan işaret; derece; durum	n.-yı menşe’den 56a/11, 56b/07,
n. 20b/19, 54b/01, 54b/02, 55a/01,	57a/11
56a/04, 56a/12, 56a/17, 56b/04,	n.-yı menşe’ün 56b/12
62a/13, 62a/15	n.-yı mesāḥası 57a/04
n. olur 62b/01	n.-yı mezbūreye 56a/05
n.+da 54b/04, 63b/01	n.-yı mezkūre 63a/08

n.-yı ʿalāmet 56b/08	30b/15, 31a/01, 32b/06, 32b/12,
noḳṭacıḳ: <i>Ar.+T.</i> noktacıḳ	33a/03, 36b/07, 43b/04, 44a/08,
n. 56a/08	45b/03, 47a/19, 54b/06, 54b/08,
nümāyān: <i>Far.</i> görünücü, görünen;	54b/09, 54b/14, 54b/15, 54b/16,
meydanda	54b/17, 54b/19, 55b/03, 55b/08,
n. olduḳda 3b/09, 35b/12	55b/11, 56a/07, 56a/11, 56a/13,
n. olmuştur 7b/02	56b/01, 58b/01, 58b/03, 61a/08,
n.+ile 62a/16	61a/09, 61a/14, 62a/13, 62b/06,
n.+la 62b/02	63a/14, 63b/02, 63b/03, 63b/05,
nuşret: <i>Ar.</i> yardım; Allah'ın yardımı	63b/06, 63b/21, 64a/02, 65b/04,
n.- şî'ârda 2a/14	65b/13, 66a/05, 68a/10, 68a/11,
nüzûl: <i>Ar.</i> aşağı inme	68b/17, 69a/01, 69a/10, 69a/11,
n. eylediḳi 7a/12	69a/19, 70a/12, 70a/13, 71b/04,
	71b/10, 73a/03, 73a/06, 73a/08,
	73a/09, 73a/17, 74a/10, 76a/05,
	77b/10, 77b/11, 77b/15, 77b/17,
	78a/01
o: o (zamir)	
o. 21a/21	
ocaḳ(ġ): ocak, yeniçeri teşkilatını	ol-: bulunmak, kalmak, ikamet etmek,
oluşturan odalardan her biri	eğlenmek; yaratılmak, vücut
o. 46b/09	bulmak, meydana gelmek
o.-ı mezbûruñ 2b/08	ʿaḳd o.-up 25a/08
o.-ı mezkûr 2b/13	alçaḳ o.-maḳ 30a/04
oḳ meydānı: İstanbul'daki Ok Meydanı	āmāde o.-duḳda 24b/01
mevkii	āmāde o.-up 77b/07
o.+na 8b/09	āsān o.-ur 42b/03, 57b/13
o.+nda 8b/12	āteş o.-maz 47b/03
ol: o, öbür, diğēr	āteş o.-up 46b/06
o. 4b/12, 6b/08, 6b/09, 7a/08, 7b/01,	āteş o.-ur 47b/01
13b/10, 20b/08, 20b/10, 20b/11,	bādī o.-ur 30b/09
20b/13, 20b/13, 21a/03, 21a/04,	bā' iş o.-ur 7a/16, 78a/01
21a/06, 21a/06, 21a/18, 29b/12,	bārūt o.-ur 44b/09
	bedel o.-maḳ 45a/03

berāber o.-mayup 62b/14
berāber o.-up 63a/23, 63b/05, 64a/06,
79a/04
ber-ķarar o.-maķ 63a/19
bī-nihāye o.-up 2a/14
boş o.-an 30a/08
cem^ç o.-up 69b/10
ķehre-dār o.-ur 46b/01
derin o.-acaķ 68a/07
derin o.-malıdur 77b/01
devlet o.-anlaruñ 2a/03
eczā o.-a 23a/10
erba^ç ası o.-anuñ 64a/06
eşeri o.-up 24a/16
eyü o.-ur 35a/09
fırşat-yāb o.-dıgına 69b/15
geçmiş o.-a 41a/13
gedik o.-an 26b/06
gerek o.-an 71b/12
gırişt o.-ur 77a/05
hālī o.-mayup 2b/16
halka o.-up 44b/11
hāşıl o.-a 34b/14
hāşıl o.-acaķ 69a/12, 69b/08, 69b/16,
70a/07, 70a/11, 75a/14, 76a/08,
76a/13, 77a/04
hāşıl o.-an 28a/03, 31a/04, 38b/12,
45a/05, 57b/11, 57b/16, 62a/05,
63b/01, 63b/10, 75a/03
hāşıl o.-dı 58b/14, 59b/19, 66b/06
hāşıl o.-mış 27b/03, 45a/12
hāşıl o.-mışdur 2a/13
hāşıl o.-up 46a/19, 77b/19
hāşıl o.-ur 55b/17, 67a/04, 77b/16
hāşıl o.-ur ise 77b/14
hāzır o.-a 28a/17, 32b/04, 47a/02
hāzır o.-an 32b/08, 41a/17
hāzır o.-duķda 22b/14, 34a/01,
37a/07, 39a/10, 40b/05, 74a/01,
74a/16
hāzır o.-duķlarında 41a/14
helāk o.-masına 77b/06
heves-kār o.-up 3b/16
hımbaracı o.-anlar 65b/07
hımbaracı o.-anlaruñ 7b/04
ibtidā o.-dıgı 55a/15
icrā o.-up 69a/14
ittisālinde o.-an 9a/07
ķādir o.-an 65b/08
ķādir o.-mazlar 40a/01
kāfūr o.-an39a/05
ķal o.-mış 45b/01
ķal o.-ur 46a/06
ķalafāt o.-mayan 31b/06
ķalafāt o.-ınup 33a/15
ķoyu o.-duķda43a/16
keşir o.-up 2a/17
keskin o.-mışdur 22b/19
kömür o.-duķda 44b/08
ķuru o.-up 22b/03
mābeyn o.-ur 13b/04, 17a/05
maħallinde o.-madıgı 68a/19
maħatı o.-ur 58a/19
maħlūt o.-a 22b/17, 24b/05, 48b/17

maḥlūt o.-duḡda 23b/02
 maḥşūş o.-an 15a/02
 maḥv o.-up 39a/01
 maḥv o.-ur 69a/05
 maḥşūd o.-an 12a/06
 mālik o.-dıḡum 2b/12
 māni^ç o.-maya 62a/19
 ma^ç lūm o.-a 44a/08, 61a/01
 ma^ç lūm o.-dı 57b/04
 ma^ç lūm o.-duḡda 58a/17, 65b/17
 ma^ç lūm o.-duḡdan 56a/01, 65b/06
 ma^ç lūm o.-maḡ 67b/11
 ma^ç lūm o.-mayan 20b/01, 20b/05
 ma^ç lūm o.-up 73a/17
 ma^ç lūm o.-ur 20b/02, 66a/03,
 67a/06, 67a/17, 67b/18
 maḥlūb o.-an 8a/01, 56a/17
 maḡanne o.-an 30a/19
 maḡanne o.-dıḡı 27b/11
 meḡhūl o.-an 59b/20
 medār o.-up 76a/14
 meftūḥ o.-an 20b/08, 56a/18
 meftūḥ o.-up 15a/06
 memlū o.-an 28b/04
 merkez o.-up 69b/05
 mer^ʔi o.-anlaruñ 58b/14
 mersūm o.-an 61b/16
 mesāḥa o.-maḡ 58a/04
 metrīsı o.-madıḡından 39b/12
 mevcūd o.-an 5b/12
 mevcūd o.-dıḡı 72a/05
 mevcūd o.-ması 27a/01
 mezkūr o.-an 43a/02
 miḡdārı o.-up 20b/19
 muḡāyir o.-up 68a/19
 muḡāḥ o.-an 63a/07
 muḡiḥ o.-an 62a/09, 63a/07
 muḡkem o.-duḡdan 68a/15
 muḡterik o.-acaḡı 39b/18
 muḡābil o.-duḡda 62a/18, 62b/04
 mu^ç ayyen o.-an 12b/06
 murād o.-an 30b/10
 muşamma^ç o.-duḡda 28a/05
 muḡābık o.-duḡda 68b/03
 muvāfik o.-mayup 62a/02
 mübtedī o.-anlara 58a/02, 60b/03
 müdevver o.-anı 29b/15
 müdevver o.-up 8b/16, 46a/19,
 75a/16
 müferriḥ o.-ur 52b/05
 mülākī o.-duḡda 62b/18
 mülākī o.-ur ise 21a/06, 21a/14
 mümkin o.-a 37a/02
 mümkin o.-dıḡı 7a/10
 mümkin o.-madıḡı 67b/01
 mümkin o.-maya 54b/01
 mümkin o.-maz 72a/08
 mümkin o.-sa idi 69b/05
 mümkin o.-ur 37a/01, 57b/17
 mümkin o.-ur ise 6a/08
 mümtedd o.-an 62b/02
 mümtedd o.-masına 39a/06
 mümtedd o.-sa 39a/05
 münāsib o.-ur 42b/01

münkalib o.-maduċca 68b/13	8b/10, 8b/11, 13b/13, 17a/06,
münkalib o.-maċa 68b/15	17a/09, 21a/13, 26a/15, 26b/07,
münkalib o.-up 69a/04	26b/13, 26b/16, 27a/08, 28a/12,
müntehī o.-dıċı 62a/13	28b/10, 30b/08, 31a/01, 31a/03,
müsāvī o.-maċıla 4a/13	32b/16, 33a/06, 33b/04, 34a/18,
müsāvī o.-up 62b/06	34a/18, 34b/01, 37a/18, 37a/19,
müstahkem o.-maċıla 69a/18	39b/01, 39b/08, 40b/05, 41a/10,
müşekkil o.-ur 57b/06	45b/10, 46a/01, 46b/14, 47a/06,
müyesser o.-maz 62b/08	47a/10, 48b/19, 53b/03, 53b/04,
müyesser o.-up 2a/04	54a/04, 54b/08, 54b/18, 55a/13,
nāķıř o.-dıċı 72a/07	55b/15, 56b/14, 58a/04, 58a/06,
nāzil o.-up 18a/10, 36b/18	58a/09, 58a/14, 58a/16, 59b/20,
noķřān o.-dıċı 13b/06	60b/09, 61a/18, 61a/19, 62a/16,
noķřān o.-maya 20b/19	62a/16, 62b/01, 62b/19, 63b/11,
noķřān o.-up 68a/16	63b/12, 63b/15, 64a/02, 66a/06,
noķta o.-ur 62b/01	66a/09, 66a/10, 66b/03, 66b/07,
noķtalar o.-acaċdur 35a/11	66b/08, 67b/07, 67b/09, 67b/13,
nümāyān o.-duċda 3b/09, 35b/12	67b/14, 68a/09, 68a/15, 68b/04,
nümāyān o.-mışdur 7b/02	69a/13, 69b/15, 69b/18, 70a/06,
o.-a 2a/08, 20b/07, 20b/12, 24b/16,	70b/14, 73b/08, 74a/11, 74a/18,
27a/06, 27a/06, 28a/02, 28b/05,	74a/19, 74b/11, 76a/07, 76a/09,
29b/12, 30b/15, 31b/11, 31b/12,	76a/10, 76a/11, 76a/15, 77b/04,
31b/13, 32b/18, 32b/19, 34a/04,	77b/09
35b/09, 36a/08, 36a/09, 36a/11,	o.-ana 32b/13
37a/05, 37a/11, 42a/04, 44a/04,	o.-anlar 64a/16
45a/02, 45a/17, 45b/01, 45b/02,	o.-dı 57b/14
46b/17, 50b/16, 52a/12, 52a/12,	o.-dıċı 5a/01, 62b/11
52b/15, 62b/05, 62b/12, 63a/07,	o.-dıċı 7a/01, 7b/08, 7b/09, 7b/13,
63a/24, 63a/24, 68a/17, 73a/04,	20b/02, 20b/19, 26b/13, 27a/05,
74a/14	47b/09, 53a/07, 57b/06, 58b/15,
o.-an 2b/15, 3b/02, 4b/17, 6a/15,	59b/18, 63b/01, 67a/18, 67b/07,
7b/01, 7b/15, 8a/05, 8a/05, 8a/13,	

69a/07, 70a/02, 70b/04, 70b/13,
79a/05
o.-dığma 2a/02, 65b/08
o.-dığında 30a/13
o.-dğından 2a/16, 33b/07, 39b/13
o.-dğımi 4a/16
o.-dğınuñ 16b/01
o.-duğda 7a/17, 27a/09, 27b/02,
29b/02, 31a/15, 31b/06, 31b/10,
31b/16, 32b/08, 32b/09, 33a/15,
36b/14, 39a/18, 39b/02, 43a/17,
46b/15, 53a/05, 62a/18, 64a/07,
70b/15, 74b/08
o.-dur 62a/15, 62b/01, 68a/12
o.-maduğda 7b/10
o.-mağa 30a/05, 42b/03
o.-mağıla 1b/09, 2b/11, 3a/18, 4a/04,
7a/02, 14a/01, 60b/04, 68b/09,
69a/10, 69b/01, 69b/07, 72a/02
o.-mağ 4a/17, 40b/07, 41a/19,
42a/09, 43b/11, 50a/18, 58a/03,
62a/05, 63a/22
o.-mağdan 2b/05, 2b/08, 2b/14,
58a/02
o.-mağla 63a/13
o.-malı 49a/07
o.-malıdur 7b/04, 8b/06, 24b/08,
27b/08, 37a/02, 46a/11, 49a/07,
49b/02, 51a/03, 52a/14, 53b/06,
73a/15, 73b/01, 73b/03, 73b/19,
74a/15
o.-manuñ 4a/14
o.-ması 49a/05, 63b/05
o.-masinuñ 7a/02
o.-maya 6b/07, 35a/15, 62b/15
o.-mayan 64a/09
o.-mayana 64a/11
o.-mayup 6b/14, 8a/18, 62a/17,
62b/02, 64a/12, 79a/06
o.-maz 7b/11
o.-miş olur 39a/07
o.-sa 7a/06, 13b/03, 13b/07, 17a/04,
54b/10, 54b/15, 54b/16, 54b/17,
56b/03, 57b/07, 57b/13, 57b/15,
58b/05, 58b/07, 59b/18, 63b/03,
63b/11, 63b/23, 67a/01, 68a/12,
68a/14, 69b/14, 70b/03, 70b/10,
71b/07, 77a/06, 79a/21
o.-salar 54b/08
o.-sun 65b/05
o.-up 2a/19, 2b/06, 2b/07, 8b/18,
12a/01, 13a/01, 18a/07, 24b/09,
26b/09, 28a/17, 33a/14, 37a/18,
39b/16, 42b/08, 47b/06, 49a/10,
50a/13, 51a/02, 52b/05, 52b/10,
52b/14, 53b/07, 58b/06, 60b/08,
60b/18, 61a/15, 61b/06, 62a/17,
62b/03, 63b/20, 64a/08, 64a/10,
66b/19, 66b/20, 68a/06, 68b/19,
69a/16, 69a/18, 69b/13, 70a/06,
72a/01
o.-ur 4b/19, 7a/05, 8a/08, 13a/06,
17a/03, 21a/17, 22a/02, 30b/18,
31b/09, 31b/17, 32a/01, 33a/10,

44a/06, 45b/05, 45b/13, 47a/17,
49a/03, 49a/04, 50a/12, 52b/04,
54b/02, 55b/03, 55b/04, 55b/04,
56a/13, 56a/18, 57a/05, 58a/17,
59b/17, 63b/18, 63b/19, 63b/22,
66b/08, 67b/09, 67b/15, 69b/04,
70b/09, 70b/11, 73a/03, 73b/08,
73b/10, 73b/11, 73b/14, 76a/04
o.-ur ise 55b/19, 63b/20, 63b/22,
65b/05
olmuş o.-ur 39a/07
pak o.-mayup 72a/06
pārelenmez o.-dı 30a/06
pek o.-a 23a/12
perākende o.-dukları 27b/09
perçin o.-up 27a/08
perişān o.-malarına 30b/09, 78a/01
perişān o.-urlar 39b/12
peydā o.-an 63b/04
rast o.-mağ 12a/16
rāst o.-up 76b/06, 80b/01
rāygān o.-duğda 2a/10
resīde o.-mağıla 2b/02
resīde o.-up 2b/12
saḥḥ o.-mamış 31a/09, 36a/04,
38b/14, 41a/08, 42a/02
saḥḥ o.-mış 27b/19, 27b/19, 37a/13
saḥḥ o.-up 24a/19
şa‘b o.-up 72a/04
saḥḥ o.-mış olur 62a/11
saḥḥ olmuş o.-ur 62a/11
sebeb o.-ur 77b/06

sepet o.-duğdan 29b/05
setr o.-up 73b/09, 74a/04
şāyi‘ o.-up 3b/09
şekl o.-an 32a/05
taḥammūli o.-madığından 21a/20,
tamām o.-acağı 41b/02
tamām o.-dığı 29a/11, 44a/07
tamām o.-duğda 18a/08, 32b/14,
40b/12, 40b/16, 41b/06, 46a/13
tamām o.-ınca 46a/16
tamām o.-mış 25b/01, 40a/06
tamām o.-mışdur 44a/10
tamām o.-up 41a/02, 41b/10, 42b/09
tamām o.-ur 33a/16
telefon o.-mayup 45b/12
temāšā o.-a 51a/09
teraqqī o.-ur 7b/08
teşkil o.-an 76a/12
tevsī o.-acağ 69b/02
tevsī‘ o.-mağ 69b/02
tevsī‘ o.-up 69a/04, 69a/08, 69a/12
ṭālib o.-anlara 61b/08
ṭayağ o.-ur 74b/05
ṭop o.-acağ 43b/03, 50a/09
‘usret o.-dığı 22b/03
vāki‘ o.-ur 4b/13, 30a/15
vāşl o.-acağ 79a/03
vaz‘ o.-an 8b/17
vaz‘ o.-duğda 79a/01
vaz‘ o.-mışdur 79b/04
vücūd-pezir o.-duklarına 62a/02
vüs‘atli o.-acağı 73a/17

yuvarlak o.-acağ 31a/13	ba' id o.-ur 27b/13, 30b/05
yuvarlak o.-acağ 41a/12	beyān o.-an 60b/02, 76a/01
zāhir o.-dı 67b/01	beyān o.-dığı 61a/04, 70a/07
zāhir o.-ur 46b/16	beyān o.-mış idi 67a/20
zā'id o.-maya 79a/04	beyān o.-mışdur 60b/05
zā'il o.-up 47b/03	beyān o.-up 29b/17
zāyi' o.-mayup 52b/03	beyān o.-ur 4b/04, 5a/05, 20b/02,
zāyi' o.-maz 68b/16	20b/03, 26a/02, 35b/15, 36b/01,
zīrā' o.-an 66b/15	40a/09, 50a/19, 51a/11, 51b/16,
zīrā' o.-dığı 57b/04	52b/06, 52b/11, 59b/01
zīrā' o.-sa 61a/16	cesāret o.-maya 4b/12, 6a/13
zīrā' o.-ur 70b/04	đarb o.-a 23a/17
ziyāde o.-an 77a/04	đarb o.-duğca 30a/02
zuhūr o.-an 2a/13	đarb o.-duğda 4b/18, 66b/05
olın-: olınmak	đarb o.-maya 25a/03
‘alāmet o.-a 56b/15	đarb o.-up 57b/11, 66a/07, 67a/03,
‘alāmet o.-an 57b/03	67b/13
‘alāmet o.-up 56b/05	derc o.-mışdur 71b/06
‘alāmet o.-ur 12a/18	derc o.-up 3a/05
‘amel o.-up 57b/09	devr o.-arağ 46a/18
āteř o.-a 30a/11, 36b/15, 38b/07,	diğğat o.-a 6b/14
75a/11	endāhte o.-acağ 34b/09
āteř o.-acağı 23b/12, 35b/11	endāhte o.-an 65b/05, 76b/04, 80a/02
āteř o.-duğda 8a/15, 8b/03, 30a/11,	endāhte o.-dığı 39b/19, 40a/01,
35b/13, 50b/18, 52a/17, 77b/11,	66a/01, 75a/14
79a/08	endāhte o.-duğda 30a/07, 43a/12,
āteř o.-mağ 75a/10	66a/18, 77b/09
āteř o.-up 8a/16, 35a/07, 53a/10,	endāhte o.-mağla 65b/16
77b/08	endāhte o.-sa 39b/17, 77b/18
āteř o.-ur 14b/01, 35b/14, 52b/03,	endāhte o.-up 29a/09
77b/13, 77b/15	endāhte o.-ur 27b/04, 27b/11
‘avğ o.-up 77b/14	farğ o.-mayup 46a/10

farq o.-maz 44a/04, 50b/16
faşl o.-dı 57b/01
fehmi o.-dığı 38b/07
feth o.-muş 19b/01
feth o.-up 21a/19, 56b/06
girift o.-mağıla 52a/14
ḥaṭā o.-mağa 30a/04
ḥafr o.-a 73a/02, 73a/10
ḥafr o.-an 73b/15
ḥafr o.-duḡda 73a/08, 73a/13
ḥafr o.-malıdur 73a/14
ḥafr o.-ur 73a/17
ḥazer o.-a 47b/09
ḥazīne o.-duḡda 79a/01
ḥesāb o.-a 4b/15
ḥesāb o.-duḡda 67a/16
ḥesāb o.-maḡla 67b/17
ḥesāb o.-up 4b/12, 4b/16, 5a/02
ḥesābıyla o.-up 13b/16
ḥıfz o.-a 34a/15, 66a/10
ḥıfz o.-acaḡ 23b/03
ḥıfz o.-up 29a/08, 61a/06
ıtlāḡ o.-ur 64a/13
icād o.-up 4b/01
icrā o.-muş 3b/06
icrā o.-up 3b/14, 12a/04
icrā o.-ur 54a/01
idāre o.-duḡca 60b/13
idāre o.-up 58a/10
idrāk o.-anı 2b/16
ihmāl o.-maya 78a/01
iḥrāc o.-salar 62b/07

ihtimām o.-a 6b/17, 6b/18, 79a/02
ihtimām o.-duḡda 35a/08
ihtimām o.-up 72a/05
iktifā o.-dı 64a/16
intiḡāb o.-an 48b/15
intiḡāb o.-mışdur 68b/10
i' tibār o.-a 56b/05, 56b/09, 57b/12
i' tibār o.-an 55b/05
i' tibār o.-up 4a/08
i' tibār o.-ur 62a/07, 70b/15
istif o.-up 36b/12
istiḥrāc o.-a 67b/05
istiḥrāc o.-duḡda 58b/10
istiḥrāc o.-mış 9a/04, 9a/05
istiḥrāc o.-up 66a/02
istiḥrāc o.-ur 10b/02, 57b/15, 65b/13,
67a/08
isti' māl o.-a 29a/09
isti' māl o.-acaḡ 61b/15
isti' māl o.-an 8b/04, 8b/09, 44a/11,
5b/12
isti' māl o.-andur 22b/05
isti' māl o.-ur 8b/17, 12b/06, 18a/03,
18a/08, 36b/15, 52b/04
istişkāl o.-up 60b/04
iṣāret o.-a 22a/02
iṣāret o.-an 73a/18, 74b/02, 79a/18
iṣāret o.-mışdur 21a/20, 21a/21
ḡalafāt o.-a 40b/17
ḡalafāt o.-an 31a/16, 33b/10
ḡalafāt o.-up 33a/11, 34a/14
maḡaṭṭ o.-ur 58b/11

medār o.-an 56b/01
mesāḥa o.-duḡda 57b/16
mesāḥa o.-ması 55a/14, 55a/17,
61a/03
meşğül o.-up 2a/12
muḥāşara o.-an 39b/14
murād o.-an 50a/08, 55a/18, 55b/02,
57a/04, 57b/01, 58b/03, 61a/05,
61a/13, 61b/05, 66a/06, 66a/11,
66b/04, 66b/14, 66b/20, 67a/11,
67a/17, 67b/04
murād o.-dığı 50a/12
murād o.-duḡda 30b/12, 35a/06,
45b/06, 45b/14, 48b/14, 51a/09,
55a/14, 61a/03, 66b/01, 73a/01
murād o.-sa 70b/08
murād o.-ur ise 25a/11, 35b/04,
43b/11, 43b/12, 50a/15, 67a/08
mübāşeret o.-an 68a/04
mübāşeret o.-maḡ 2a/02
mülāḥaza o.-an 39b/16
mülāḥaza o.-dığı 30a/18, 39b/06
müşāhede o.-an 58a/15
müşāhede o.-duḡda 55b/08, 55b/14,
58a/08
müşāhede o.-mışdur 8b/12
müşāhede o.-up 30b/04, 58a/15,
60b/02
müşāhede o.-ur 27b/13, 39b/09
nażar o.-dı 61a/12
nażar o.-duḡda 55b/02, 62a/12
nişān o.-a 21a/19
o.-a 6b/05, 6b/06, 8a/06, 18a/08,
21a/16, 36a/10, 38b/06, 56b/09,
58a/07, 64a/13, 73a/05
o.-an 7a/09, 44b/14, 57b/18, 58a/10,
61a/01, 66a/04, 66a/07, 66a/11,
66b/01, 79a/20
o.-maḡ 73a/01
perçin o.-ur 27a/07
perdāht o.-an 46a/16
rabt o.-an 68a/18
rabt o.-maḡ 76a/03
rabt o.-ur 79b/02
resm o.-a 21a/15, 22a/03
resm o.-an 12a/01, 12b/03, 76b/06,
80b/01
resm o.-dığı 12b/02, 43a/06, 70a/05
resm o.-dıḡda 21a/04
resm o.-mış 20b/06, 20b/12
resm o.-mışdur 61a/01
resm o.-up 60b/15
saḡḡ o.-a 46a/10
saḡḡ o.-an 46b/11
saḡḡ o.-duḡdan şoñra 46a/08, 42b/13
saḡḡ o.-mamış 24b/12, 33a/05,
34a/08
saḡḡ o.-mış 26a/09, 28a/18, 33a/01,
41b/12
saḡḡ o.-up 22b/13, 45a/06, 45a/14,
46b/03, 50a/07, 50b/14
şalpa o.-ur 8b/07
şarf o.-a 73b/06
şekl o.-dığı 36b/05

şekl o.-duğı 20b/16
şerh o.-an 5a/02, 57b/13
şerh o.-dığı 47b/05, 58a/05
şübhe o.-an 39b/06
tafşil o.-dığı 67b/02
tafşil o.-mağıla 3a/04
taħmır o.-a 43b/09
taħmır o.-up 46a/15, 50a/09
taħrır o.-acağ 6a/03
taħrır o.-an 4b/09, 6a/02, 22b/03,
22b/04, 22b/14, 24b/02, 29a/12,
30a/14, 30a/19, 33b/09, 45a/07,
45a/19, 46a/06, 50a/10, 50b/14,
51b/13, 52b/01, 55b/12, 57b/15,
58b/09
taħrır o.-anlardur 5b/13
taħrır o.-dı 47b/08
taħrır o.-dığı 6a/18, 8a/19, 12b/03,
25a/09, 32b/01, 33a/18, 45b/06,
55b/19, 56b/17
taħrır o.-mış 21a/01, 29b/16, 45a/04
taħrır o.-mışdı 76b/03
taħrır o.-mışdur 7a/09, 12a/07
taħşış o.-ur 12a/11
tağdım o.-ur 53b/15, 53b/16
tağsım o.-a 58b/02
tağsım o.-duğda 58b/13, 66b/07,
67a/03, 67b/14
tağsım o.-duğdan 58b/08, 66a/08
tağsım o.-mağıla 4a/19
tağsım o.-mış 53b/08, 60b/08,
60b/12, 61a/02
tağsım o.-mışdur 60b/11, 60b/19
tağsım o.-up 56b/08, 57b/10, 63a/21
tağsım o.-ur 63a/18
tanşif o.-an 63a/15
ta^cbır o.-an 8b/18, 13b/18, 29b/19,
38b/19
ta^cbır o.-andur 32b/10
ta^cbır o.-up 18a/03
ta^cbır o.-ur 8a/09, 12a/08, 62b/06,
63a/14, 63a/16, 63b/17, 64a/01,
64a/09, 64a/15, 73a/18
ta^clım o.-madığında 2a/19
ta^clım o.-up 7a/18
taşır o.-mışdur 58a/03
taḫbık o.-arağ 3a/03
tecessüs o.-duğda 66b/09, 67a/05
tecrübe o.-an 66b/19, 67a/07
tedārik o.-up 4a/06
tedkık o.-malıdur 12a/02
tedkık o.-mışdur 30a/03
tekmıl o.-a 75a/07
temāşā o.-ur 51b/13
temyız o.-duğda 45b/07
terbī^c o.-up 53b/09
tercüme o.-dı 43b/06
tercüme o.-mışdur 43b/15
tercüme o.-up 65b/11
terkīb o.-mağ 32a/07, 48b/14
tertīb o.-a 29a/01, 50a/13, 61b/06,
79a/07
tertīb o.-an 33b/05
tertīb o.-duğda 77a/02

tertīb o.-ma 33b/09
tertīb o.-malıdur 76a/06
tertīb o.-mış 34b/17
tertīb o.-up 28b/04, 77b/05
tertīb o.-ur 43a/02
tesmiye o.-a 55a/18
tesmiye o.-an 60b/15
tesmiye o.-dı 60b/19, 60b/11, 60b/14
tesmiye o.-mışdur 60b/09, 61a/03,
65b/12
tesmiye o.-ur 53b/09, 59b/14, 63a/09,
64a/07
teşebbüs o.-mağıla 2a/01
teşkil o.-an 75a/13
teşkil o.-dığı 66b/05, 67a/02
teşkil o.-mışdur 68b/08
teveccüh o.-muş 13a/01
tabğ o.-a 47b/05
važ^c o.-a 4b/09, 4b/12, 4b/16,
13b/15, 13b/17, 13b/17, 18a/05,
18a/07, 27a/14, 28a/15, 28b/17,
31b/04, 35a/03, 36a/07, 36a/16,
36b/13, 38b/18, 38b/19, 42a/12,
43b/13, 43b/14, 45a/14, 45a/18,
47a/03, 51a/01, 56a/05, 73b/16,
74a/03, 74b/01, 74b/04, 74b/10,
75a/06
važ^c o.-acağ 27a/04, 28a/09, 47b/10,
50a/13, 73a/16
važ^c o.-acağ ise 39a/02
važ^c o.-an 8b/16, 9a/03, 9a/04, 9a/05,
9a/06, 10b/01, 15a/04, 22a/04,
26a/01, 26a/16, 27b/07, 28b/01,
29a/18, 29b/03, 29b/18, 30a/12,
41b/11, 49b/06, 66a/16
važ^c o.-ana 8b/15
važ^c o.-arağ 28b/08, 75a/02
važ^c o.-dıđımuñ 42b/08
važ^c o.-duğda 20b/10, 35b/06,
56b/14, 73b/07, 74b/09
važ^c o.-duğdan 28b/17, 61a/08
važ^c o.-malıdur 4b/09, 71b/11
važ^c o.-ması 12b/05, 40a/05, 42b/01
važ^c o.-maya 5a/01
važ^c o.-mıŝ 9a/07, 13a/01, 14a/02,
18a/01
važ^c o.-mıŝdur 63a/09
važ^c o.-up 6a/05, 12b/05
važ^c o.-up 6b/01, 8a/03, 10b/02,
12a/10, 12a/13, 12a/17, 16b/02,
18a/02, 23a/04, 23b/01, 25a/04,
25a/11, 25a/12, 29b/13, 31a/17,
32b/05, 33a/17, 33a/19, 36a/05,
36a/13, 37a/15, 41b/04, 43a/03,
45b/14, 46a/07, 46a/08, 46a/17,
46b/12, 47b/04, 52a/15, 56a/14,
57a/02, 73b/15, 74a/04, 74a/16,
74b/07, 74b/14, 75a/01
važ^c o.-ur 8b/11, 8b/18, 12a/19,
12b/03, 28a/13, 73b/08
vezn o.-a 50b/14
vezn o.-an 22b/07
vezn o.-up 42b/14, 48b/16, 50a/08,
52a/10

zamm o.-a 24b/10	67b/13, 67b/20, 68a/01, 70b/12,
zamm o.-duğda 51b/14	71b/07, 71b/08, 71b/09, 77b/03
zamm o.-mağıla 65b/11	onar: on sayının üleştirme sayı sıfatı
zamm o.-sa 62a/11	o. 6a/17
zamm o.-up 49a/01, 49a/02	orta: ara, meydan <i>krş.</i> orta
zift o.-a 44a/10	o.+sına 6b/03
zıkr o.-an 22b/12, 24a/16, 24a/18,	o. yerine 40a/04
31a/17, 32a/04, 34a/03, 34a/06,	orta: ara, meydan <i>krş.</i> orta
34b/11, 37a/09, 37a/14, 38b/15,	o. 27a/08, 27a/11, 27a/17, 36a/06,
39a/13, 48b/14, 50a/07, 52a/10,	36a/10, , 79a/21
53b/05, 60b/18, 67a/16, 69a/15,	o.+da 42b/04
73b/11, 74a/15, 75a/04	o.+dan 13b/04
zıkr o.-dığı 25a/12, 28a/10, 28b/17,	o.+ları 42b/02
30a/05, 38b/09, 52b/03	o.+larına 28b/06, 28b/07, 40a/13,
zıkr o.-ur 23b/16	42a/19
oluğ: bir şeyin akmasına yarayan üst	o.+sı 24b/14
yanı açık boru	o.+sıdur 7a/03
o. 73b/08, 73b/13	o.+sına 28a/12, 28b/10, 28b/15,
on: on (sayı)	31b/03, 46a/01
o. 3b/10, 6a/16, 7b/01, 7b/06,	o.+sında 14a/03, 14b/02, 15a/05,
20b/17, 21a/08, 21a/09, 21a/10,	15b/02, 40b/05
21a/15, 21a/17, 21b/05, 21b/06,	o.+sından 37a/04, 41a/13, 43a/07
21b/07, 22a/02, 23a/11, 23a/15,	o.+sını 29b/13, 29b/19
23a/18, 24b/06, 25a/07, 26a/05,	o.+ya 18a/07, 34b/18, 36b/12, 42a/08
26b/15, 27a/05, 27a/06, 27a/11,	ot: ot, ilaç, barut
27b/07, 29a/04, 34b/07, 36a/06,	ağ o. 48b/07, 48b/08, 48b/09,
37b/01, 37b/02, 45b/17, 50a/17,	52b/15, 53a/04, 53a/12
51a/02, 52b/15, 57a/11, 57b/01,	ğara o. 48a/16, 48a/17, 48a/18,
57b/11, 66a/14, 66a/17, 66b/02,	48a/19, 48b/10, 48b/11, 48b/12,
66b/03, 66b/06, 66b/14, 66b/17,	48b/13, 52b/15, 53a/03, 53a/11
67a/05, 67a/10, 67b/10, 67b/12,	keremid o.+ı 32b/10
	kiremit o.+ı 32b/07

terkīb-i aq o. 52b/13	öñ: ön; önce, mukaddem, evvel; arka
terkīb-i qara o. 52b/12	karşıtı
oqa: oda; hane; hücre	ö.+ine 6b/12
o.+larda 30b/07	ö.+ündeki 73a/04
otuz: otuz (sayı)	ör-: örmek
o. 2b/07, 6a/11, 7a/17, 7b/03, 21a/18,	ö.-eler 29a/04, 33a/15, 34a/14,
23a/08, 52a/13, 53a/02, 56b/02,	37a/12, 39b/02, 41b/06, 42a/15,
56b/18, 57a/01, 58b/05, 59b/21,	43a/11
70b/12	ö.-üp 40b/16
ov-: ovmak	örgi: örgü <i>krş.</i> örgü
o.-asın 44a/05	ö. 26b/09, 29a/05, 29a/06, 41b/07
oyul-: oyulmak	ö.+lerüñ 34a/14
o.-miş 37a/08	örgü: örgü <i>krş.</i> örgi
o.-up 37a/06	ö.+lerin 40b/16
	öril-: örülmek; örme işi yapılmak <i>krş.</i>
	örül-
	ö.-digi 41b/10
	ö.-diginüñ 40a/07
	ö.-dükde 36a/14
	ö.-e 27a/18, 43a/03
	ö.-en 27a/14
	ö.-miş 36a/18, 41a/02
	ö.-üp 27a/10, 27b/01, 29a/11
	ört-: örtmek
	ö.-üp 75a/10
	örtü: örtü; örtmek için kullanılan şey
	ö.+si 75a/11
	örül-: örülmek; örme işi yapılmak <i>krş.</i>
	öril-
	ö.-digi 29b/03, 36a/14, 42b/10
	ö.-mişi 37b/06

Ö

ölç-: ölçmek; en, boy, hacim, süre gibi
nicelikleri kendi cinslerinden
seçilmiş bir birimle karşılaştırıp
kaç birim geldiklerini belirtmek
ö.-mek 58a/01
ö.-üp 22b/15, 24b/03, 56a/02
ölçek: ölçek; birim kabul edilen
herhangi bir şeyin alabildiği kadar
ölçü; bu ölçü miktarında olan
ö. 6a/09, 22b/07
ölçer: ölçü yapan aygıt
gülle ö. 15a/06
ölçil-: ölçülmek
ö.-üp 61a/07

‘**öşr:** *Ar.* on sayıdan birini alma, dokuza
bir ilâve ile on etme

‘ö.+i 57b/09

öte: öbür taraf, ileri

ö. 60b/17

öylece: o biçimde, tam öyle

ö. 21a/05, 30a/01

öz: öz; çekirdek

ö.+ini 44b/04

ö.+leri 45b/01

P

pāçavra: *Far.* paçavra, kirli bez

p. 3a/12, 13b/14, 13b/18, 14b/01,
27b/10, 31a/12, 31a/18, 31b/04,
38b/08, 39b/04, 39b/17, 40a/08,
40b/09, 40b/10, 42b/11, 43a/01,
43a/05, 43a/08

p. atılmağ 42a/06

p. yapmasnuñ 41a/05, 41b/14

p.+lar 27b/15, 37a/10, 39a/17,
39b/08, 40a/05

p.+ları 39a/13, 40b/03, 40b/06

p.+ların 39a/09, 40b/13

p.+laruñ 40a/06, 41a/02

p.+nuñ 41a/03

şekl-i p.+nuñ 42b/09

palasturpa: *İt.* top tıkaçı

p. 37a/11, 38b/01

p.+nuñ 38b/04

pārça: *Far.* ufak, küçük sey, parça

p. 6a/06, 28a/15

p. pārça 28a/02, 39a/08

p.+ları 23b/08, 28a/01, 28a/01,
28a/04, 28b/02, 28b/06, 39a/14

p.+larıyla 31b/01, 31b/05, 42a/10

pārçacık: *Far.+T.* küçük parça

p.+ları 40b/08

pāre: *Far.* parça; sayı, bölüm

p. 63a/13

pārelen-: *Far.+T.* parçalanmak

p.-dükde 30b/09

p.-dükden 27b/08

p.-eler 27b/09

p.-meye 36a/16, 39b/04

p.-mez 30a/06

p.-üp 30a/05, 30a/15, 30b/08

p.-ür 27b/05, 33b/05, 33b/07, 34a/18,
42a/18, 49a/02

parmağ: parmak; eni bu organ kadar

olan; inç; arşının yirmi dörtte biri

p. 8a/14, 18a/05, 18a/06, 23b/09,

26a/04, 26a/06, 26a/09, 26b/04,

26b/06, 27b/08, 28a/16, 29b/09,

29b/11, 32b/02, 32b/18, 34a/01,

35a/15, 35a/17, 35b/03, 36a/08,

36b/04, 36b/09, 37a/03, 40b/10,

41a/09, 43a/09, 46b/10, 49b/03,

51a/02, 52a/12, 52b/14, 53a/03,

53b/06, 73b/02, 79a/04

paṭla-: patlamak *krş.* patla-

p.-r 26a/17

patla-: patlamak *krş.* patla-

- p.-yup 26b/17
- pāyende:** *Far.* payanda, destek, dayak
p. 74b/10, 75a/01
- peder:** *Far.* baba
p.+üm 2b/07
- pek:** sert, katı; gereken, beklenen veya alışılmış olandan çok
p. 44b/18, 44b/19, 45a/19, 46a/06, 48b/18, 49a/04, 50a/18
p. ola 23a/12
p. olmayup 72a/06
- pelid:** *Ar.* meşe ağacı
p. 44b/04
- penbe:** *Far.* pamuk
p. 34b/14, 38b/02, 40b/01
p. ipiliklerini 41b/13
p. ipligi 44a/21, 44a/23, 44a/26
p. ipligini 44a/05
- perākende:** *Far.* dağınmık, dağıtma
p. 27b/09
- perçin:** *Far.* perçin
p. 29a/20
p. olunur 27a/07
p. olup 27a/08
- perdāḥ:** *Far.* parlatma, parlaklık verme
krş. perdāḥt
p. eyleyeler 46a/13
- perdāḥlı:** *Far.+T.* cilalı
p. 33a/05
- perdāḥt:** *Far.* cila, parlaklık, parlama
krş. perdāḥ
p. olunan 46a/16
- perde:** *Far.* perde
p.-yi ğaybīden 1b/07
- pergār:** *Far.* pergel
dilli p. 21a/03
dilli p.+ı 21a/12
p. 6b/01, 15a/06, 19b/01, 21a/04, 22a/01, 53b/04, 56a/11, 56a/18, 57a/10, 57b/03, 58a/03, 58b/02, 58b/13
p.+ı 20b/07, 21a/02, 21a/18, 21b/07, 56a/10, 56b/06
p.+ıyla 56b/08
p.+larıyla 21a/11
p.+u'n-nisbe 3a/01, 3a/14, 53b/02
p.+uñ 20b/09, 21a/05, 62b/17
- pergit(d)-:** berkitmek; sağlamlaştırmak, tahkim etmek, örtmek
p.-eler 53a/07, 55b/08
p.-ilüp 61a/10
- pergidil-:** berkitilmek; berkitme işine konu olmak
p.-dükde 73b/13
p.-e 74a/13
p.-mişdür 60b/13
- perişān:** *Far.* dağınmık, karışık
p. ider 68b/05
p. olmalarına 30b/09, 78a/01
p. olurlar 39b/12
- perişānlık:** *Far.+T.* dağınmıklık, karışıklık
p. 26b/19
p. virüp 34b/06
- pertāb:** *Far.* atılma; uzağa düşen şey

p. 12b/07, 16b/01
p.+dan 37b/03
p. iden 13b/05
pes: *Far.* ard, arka, geri
p. 20b/01, 28a/10
peşrev: *Far.* binyüzcüler, yani yalnız bin yüz gezlik menzil atışlarına katılan kemankeşlerin kullandığı bir çeşit ok
p. 35a/11, 35a/14, 42a/17, 43a/04
p.+i 35a/17
p.+in 35b/03
p.+siz 42a/17
şekl-i p. 35a/10
peştemāl: *Far.* peştamal; arka örten şey
p. 30b/13
pey: *Far.* iz, isaret; ard, arka
nokta-yı der-p. 56b/16
peydā: *Far.* meydanda, açıkta
p. ola 73a/04
p. olan 63b/04
pey-der-pey: *Far.* birbirinin ardı sıra, yavaş yavaş
p. 30b/07
pıçak(ğ): bıçak *krş.* bıçak
p. 23b/12
p. 8a/13
p. yüzüyle 44a/08
p.+ı 46b/18
pirinç: *Far.* bakır-çinko alaşımlarının genel adı
p. 12a/12

p.+den 12a/09, 12b/02, 53b/06, 60b/06
pişir-: pişirmek
p.-eler 46b/03
piyāde: *Far.* yaya; bir asker sınıfı
p. 26b/11
p.+si 33b/03
poşa: tortu, çökelti
p.+sını 46a/01
pūşide: *Far.* örtülmüş; örtü
p. degüldür 1b/04
püskürme: püskürmek işi
p. 13b/14, 13b/18, 52b/06, 52b/08
terkib-i p. 52b/07

R

rabbe'l-‘ālemīn: Allah; kainatın efendisi
r. 1b/03
rābıta: *Ar.* iki şeyi birbirine bağlayan şey, bağ; münasebet, ilgi
maḥall-i r.+dan 79a/05
maḥall-i r.+sından 79a/02
r. 34b/13
r. virdükden sonra 41b/04
r. vireler 41b/02
r. virmege 42b/03
rābi‘: *Ar.* dördüncü
bāb-ı r. 22a/03
bābü’r-r. 3a/11
r.+dür 53b/14
şekl-i r. 72b/04

- şekl-i r.+de 74b/14
- rabṭ:** *Ar.* bağlama, bağlanma
 r. eylediler 62a/04
 r. itmege 42b/02
 r. itmişlerdür 4b/02
 r. olunan 68a/18
 r. olunmak 76a/03
 r. olunur 79b/02
 r.+ı 68b/14
 r.-ı hazine 3a/02, 68a/03
- rabṭiyye:** *Ar.* bağa ve bağlamaya ait, bunlarla ilgili
 kavā'idāt-ı r.+siyle 68a/10
- rabṭiyyet:** *Ar.* bağlanılacak şey
 r. 68b/08
- rağbet:** *Ar.* istek, arzu
 r. 3a/18, 3b/11
 r.+im 2b/05
- rāh:** *Far.* yol
 sālikān-ı r.-ı cihāduñ 2a/04
- rahne:** *Far.* zarar, ziyan, bozgunluk
 r. 33b/08
 r. virür 18a/10
 r.-i 'aẓīm 27b/06, 30b/10, 36b/18
- rahnedār:** *Far.* zarara uğramış; yıkığı, gediği olan
 r. 68b/02
- rāst:** *Far.* doğru
 r. 4a/14, 6b/01, 20b/13, 20b/15, 21a/06, 21a/14, 24b/13, 31b/04, 31b/18, 37a/03, 37a/05, 37a/08, 40b/01, 55b/06, 56a/05, 56a/09, 56a/16, 56b/14, 56b/16, 57a/03, 58a/18, 58b/11, 67b/07, 74a/13, 76a/09
- r. gele 79a/07
 r. gelince 8a/06
 r. gelmek 28b/16
 r. gelmekle 76a/14
 r. gelsün 39a/16
 r. gelüp 76a/11
 r. gelür ise 20b/10
 r. görmeyüp 6b/10
 r. olmak 12a/16
 r. olup 76b/06, 80b/01
- rāstiḥ:** *Far.* sürülen siyah boya
 r. 50a/05, 50a/06
 r. taşı 50b/09
- rāygān:** *Far.* pek çok, pek bol; değersiz
 r. olduḡda 2a/10
- reçine:** *Rum.* bazı bitkilerde, özellikle çamlarda oluşan, katı veya yarı akışkan organik salgı maddesi, ağaç sakızı
 r. 42a/01, 43b/02, 43b/02, 43b/10
- renk:** *Far.* renk
 r. 29b/18, 45a/18, 46a/11, 46b/15, 52a/06
- renklü:** *Far.+T.* renkli
 r. 46b/16
- reside:** *Far.* erismiş, yetişmiş, olgunlaşmış
 r. olmaḡıla 2b/02
 r. olup 2b/12

resm: *Ar.* resim; eser, nişan; suret; tertip

r. 3a/10, 21a/07, 22a/02, 49a/08,

57b/06, 60b/02, 62b/11, 75a/13

r. eylemek 21a/08

r. eyleyeler 21a/03

r. itmek 20b/16

r. olma 21a/15, 21a/16, 22a/03

r. olunan 12a/01, 12b/03, 76b/06,
80b/01

r. olındığı 12b/02, 43a/06, 70a/05

r. olındığında 21a/04

r. olunmuş 20b/06, 20b/12

r. olunmuşdur 61a/01

r. olup 60b/15

r.+i 36a/17, 78b/07

r.+idür 9b/01, 14a/04, 15a/01,

15a/05, 15b/02, 18b/01, 19a/01,

19a/02, 25a/15, 25b/01, 25b/02,

25b/03, 25b/04, 25b/05, 25b/08,

29a/18, 34b/20, 34b/21, 36a/18,

36a/19, 41a/03, 41a/03, 41b/10,

41b/10, 42b/08, 42b/10, 49a/09,

49a/10, 49a/11, 49a/12, 75b/01

r.+inüñ 79a/17

r.+lerde 20b/18

r.+leri 49a/05

r.+lerinde 79a/20

r.-i endähte 80a/01

resm-i kadim: *Ar.* eski usul

r. 5a/03, 20b/02, 5b/12

revā: *Far.* yakışır, uygun, yerinde

r. görülmeyüp 2a/01

revğan: *Far.* yağ

r.-ı nefit 42a/02

r.-ı toñ 23a/19, 26b/10, 27b/02,

27b/17, 29a/06, 30b/19, 38b/10,

41a/06, 42a/15

r.-ı toñlı 36a/14, 41b/06

re'y: *Ar.* düşünce, görme, görüş

r. 3b/03, 4a/06

r.-i mühendis'in 4a/17

ricāl: *Ar.* belli mevki sahibi kimseler

r.+inden 2b/13

ric'at: *Ar.* geri dönme, geri çekilme

r. 78a/01

risāle: *Ar.* mecmua, dergi

r.+de 64a/15

r.+leri 58a/01

r.+yi 1b/01

rub': *Ar.* dörtte bir, çeyrek

r. 76b/05

r.+ı 6a/08, 49a/08, 70a/09, 73a/07,

73a/11, 73a/12

r.+ını 69b/08, 70a/08

r.+uñ 53b/10

r.-ı dā'ire 4a/17, 12a/01, 12a/02,

12a/06

r.-ı dā'ire-i ceyb 57b/18

r.-ı dā'ire-i mezküre 4a/18

r.-ı dā'ire-i müdevverede 69b/09

r.-ı kürelerüñ 80a/02

r.-ı kürrenüñ 75a/15, 76a/08

ruġān: *Far.* parlak deri

vezn-i kandil-i r. 49b/18

rūḥ: *Ar.* ispirto gibi uçucu gaz

ḥamr r.+1 45a/06

keskin r. 38b/19

ruḥṣat: *Ar.* izin, mücade

r. bulunduğundan 69a/11

rūṣen: *Far.* aydın, parlak; belli

r. ider 27b/12, 39b/09

ruṭūbet: *Ar.* rutubet, nem

r. 7b/07, 46b/19

r.+i 46b/17, 46b/18, 47a/01, 47a/05,
47b/04

rū: *Far.* yüz, çehre

r.+yine 62b/04, 74b/17

rūy-i zemīn: *Far.* yeryüzü, dünya

r.+de 70a/10, 75a/14, 76a/08, 76a/13,
76b/05, 76b/07, 77a/03, 80a/02,
80b/02

r.+den 76a/04, 77a/06

r.+e 69b/03, 69b/05, 70a/08

rū 'yet: *Ar.* görme, bakma, görülme

r.+ine 62a/19

rūzgār: *Far.* rüzgar, yel

r. 7b/08, 7b/09

r.+dan 46b/02

S

sā'at: *Ar.* vakit

s. 39a/05, 39a/06, 46a/18, 46b/16

ša'ab: *Ar.* güç, zor, çetin

ş. olup 72a/04

şābūn: *Ar.* sabun

ş. 41b/08

şābūnla-: *Ar.+T.* sabunlamak

ş.-yalar 41b/08

şaç-: saçmak, etrafa dağıtmak

āteş ş.-ar 26b/15

şaçma: saçma işi; mermi

ş. 24b/18, 25a/11, 25b/08, 26a/06,
26a/11, 26a/13, 35a/08

ş.+ları 26a/17, 26b/16, 26b/17

şaçuk: saçılmış olan

ş. 75a/08

sa' dābād: *Ar.* İstanbul Kâğıthane deresi

kıyısında bulunan bir mesirenin
adı olup Lale Devri'nde büyük bir
ün kazanmış yer

s.+da 7a/16, 30a/03

sāde: *Far.* sadece

s. 41b/02

sādis: *Ar.* altıncı

bāb-ı s. 3a/15

el-bābu's-s. 61b/13

şaf şāf: *Ar.* söğüt ağacı

gül-i ş. 52a/07

şağ: sağ

ş. 8a/03, 8a/06, 23a/13, 25a/05

ş.+a 6b/13, 8b/04, 53b/10

ş.+dan 53b/10

şağ: sağlam

ş. 51a/05

şağīr: *Ar.* küçük, ufak

ş. 43a/04, 43a/05, 73a/16

ş. hāvanlar 43a/11

- sāḥa:** *Ar.* meydan, alan
s.-y1 selāmetde 65b/16
- ṣaḥb:** *Ar.* sahipler
ṣ.+ihi 1b/04
- ṣāḥib:** *Ar.* sahip; bir işi yapmış olan, bir işe hüneri olan
ṣ.+i kırup 1b/10
ṣ.-i hünerüñ 3b/03
- ṣaḥḥ:** *Ar.* "doğrudur, yanlışsızdır"
manasına resmî yazılara konulan bir işaret
ṣ. 48a/03, 48a/04, 48a/05, 48a/07, 48a/08, 48a/09, 48b/10, 48b/11, 48b/12, 48b/13, 49b/12, 49b/14, 49b/15, 50b/07, 51b/10
- saḥḳ:** *Ar.* döğme, döğülme, ezme; sürtme
s. 44a/07, 44a/10, 52a/10
s.+1 38b/17
s. ideler 46b/07, 50b/15
s. idesin 44a/04
s. idüp 43a/16, 43b/08, 44a/02, 44a/07, 44a/26, 45a/10, 45a/17, 48b/15, 50a/16, 50a/17, 51a/08, 51b/14, 52b/09
s. itmek 53a/15
s. olına 46a/10
s. olunan 46b/11
s. olunduğdan 42b/13, 46a/08
s. olunmamış 24b/12, 33a/05
s. olunmaz 34a/08
- s. olunmuş 26a/09, 28a/18, 33a/01, 41b/12
- s. olup 22b/13, 45a/06, 45a/14, 46b/03, 50a/07, 50b/14
- s. olmamış 31a/09, 36a/04, 38b/14, 41a/08, 42a/02
- s. olmuş 27b/19, 27b/19, 37a/13
- s. olup 24a/19
- ṣaḥrā:** *Ar.* kır, ova, çöl
ṣ.+da 68a/13, 68a/14
- sa' id efendi:** Osmanlı'da mühendis olan Sait Efendi
s. 57b/18
- ṣā' iḳadār:** *Ar.* sevkedem, götürm, süren
ṣ. 2a/16
ṣ. 3b/08
- sā' ir:** *Ar.* seyreden; diğerm; başka
s. 2a/06, 2a/11, 2a/17, 3a/12, 3b/07, 6b/06, 7a/01, 7a/09, 17a/05, 21a/16, 22a/02, 28a/05, 30b/06, 33a/10, 41a/01, 43b/05, 44a/27, 50a/11, 51b/15, 54a/01, 60b/03, 61b/16, 65b/06, 67b/16, 68a/10, 71b/13, 77b/09, 77b/17
s.+inden 74a/14
s.+lerden 15b/02
s.+lere 15a/04
s.+leriyle 79a/03
- sāḳ:** *Ar.* kenar
s.-ı mezbüre 21a/15
s.+ına 21a/04
s.+uñ 21a/05, 21a/14

saķız: sakız; sakız ağacı; ağaçlardan çıkan hoş kokulu, beyaz renkli reçine

s. 27b/02, 43b/12

ardıç s.+1 44a/25

şakıl: *Ar.* ağır, çirkin

s. 8a/03

sāķsonya: Almanya'nın doğusunda yer alan eyalet

s. 44b/12, 48b/01

sāl: *Far.* yıl

s.+inde 2a/08

şaldır-: saldırmak

s.-mışdur 30a/13

sālifü'z-zıkr: *Ar.* zikredilen, anılan

s. 64a/15

sālīkān: *Ar.* bir yolda gidenler, bir şeyhe uymuş olanlar

s.-ı rāh-ı cihāduñ 2a/04

şālīş: *Ar.* üçüncü

bāb-ı ş. 3a/10, 12b/07

şekl-i ş.+de 74b/09

şekl-i ş. 72b/03

şalkım: topla atılan demir parçaları;

söğüt salkımı

ş. 14b/01, 35a/10, 35a/13, 35b/04, 35b/14

ş. atmak 34b/08

söğüd ş.+1 50a/11

şalpa: gevşek, iş bilmez, tembel

ş. 8b/07

salţanat: *Ar.* sultanlık; padişahlık, hükümdarlık

s.+larında 3b/19

şaman: saman

ş. 74a/13

şamīm: *Ar.* iç, öz, asıl; merkez

ş.+ü'l-ictihāduñ 2a/05

şanāyi': *Ar.* sanatlar, zanaatlar

ş.-i āteş-bāzī 1b/01, 3a/12

ş.-i āteş-bāzīde 2a/18

ş.-i keşīrede 4a/04

ş.-i müfīde 4a/09

şandolos: Kuzey Afrika'da yetişen sandaloz ağacından elde edilen ve kolay eriyen açık sarı renkli bir madde

ş. 50b/13

şānī: *Ar.* ikinci

bāb-ı ş. 3a/08

ķā'im-i ş. 59b/03, 59b/14, 59b/18

ķā'im-i ş.+ye 59b/15, 59b/19

ķıţ'a-yı ş. 63a/22

mıştara-yı ş.+ye 60b/09, 61a/07, 61a/17

mıştara-yı ş.+yenüñ 60b/16

muķaddime-i ş. 54b/01

şekl-i ş. 72b/03

şekl-i ş.+de 74a/19

sansar: postları değerli türlü etçil hayvanların ortak adı

s. kemügi 45a/01, 45a/03

şap: bitkinin dal, yaprak, çiçek vb. bölümlerini taşıyan, ağaçlarda odunlaşarak gövde durumunu alan bölüm; bir aracı tutmaya yarayan bölüm

ş. 31a/02

ş.+a 32b/02, 38b/10

ş.+dan 31a/06

ş.+ı 12a/10, 24b/11, 24b/19, 25b/04, 25b/05, 25b/06, 26a/02

ş.+ından 26a/04

ş.+ını 25a/04, 25a/06

ş.+ınıñ 25b/02

şar-: sarmak

ş.-a 42a/13

ş.-alar 26b/07, 37a/11, 40b/09, 43a/09

ş.-arağ 40b/11, 42a/11

ş.-up 23b/06, 24b/19, 26a/08, 32b/03, 40b/07, 42a/14, 75a/09

şarf: *Ar.* harcama, gider

ş. itmege 1b/10

ş. olına 73b/06

şargı: esnek bir maddeden yapılmış

uzun, dar ve ince şerit; bandaj

ş.+sı 75a/11

şarı: sarı renk *krş.* şaru

ş. 42b/04

şarıl-: sarılmak

ş.-a 26a/18, 34b/15, 40b/10, 53a/02

ş.-an 26b/09

ş.-miş 25b/03

ş.-up 26a/03

ş.-ur 51a/05

şarkıd-: sarkıtmak

ş.-up 74a/02

şarp: keskin

ş. 51a/09

şaru: sarı renk *krş.* şarı

ş. 29b/18, 43b/11

şa(ı)h: *Ar.* yüzey; bir şeyin dış tarafı, dış yüzü

ş. 54b/03, 62a/05, 62a/08, 62b/09, 70b/09

ş. olmuş olur 62a/11

ş.+a 54b/13, 63a/07, 63b/17

ş.+da 62b/19

ş.+dan 62a/10

ş.+ı 54b/12, 63b/16

ş.+uñ 54b/04

ş.-ı dā'ire 70b/07

ş.-ı dā'irenüñ 70b/08

ş.-ı münhanī 62b/13

ş.-ı müstevī 55a/04, 62b/11, 62b/19

sa'y: *Ar.* gayret, çabalama

s. 2a/03, 2a/05, 2b/14

sa'y-i belig: *Ar.* emek harcaııp gereği gibi çalıma

s. 2b/06

sāyishāne: seyishane

s. 29a/03, 31b/19

sebeb: *Ar.* sebep, neden

s. 1b/07

s. olmuş olur 39a/06

- s. olur 77b/06
- sebt:** *Ar.* yazma, kaydetme, deftere geçirme
s.-i silk-i süñür 3a/05
- sebz:** (f.s.) yeşil, yeşil renkli
s. 49b/18
- sedd:** *Ar.* kapama, tıkama; tıkanma, engel olma
s. 68b/19, 69b/07, 73b/03, 79b/01, 79b/02
s.-i kavī 69a/09, 69a/18, 69b/14
- sefer:** *Ar.* sefer, savaş
s. 2b/03
s.+ler 24a/17
- sefine:** *Ar.* gemi, vapur
s.+sine 19a/02
s.+sinüñ 19a/01
- sekdirme:** bir çeşit havan
s. 8b/15
s. hāvanı 14a/03, 16b/02
- sekiz:** sekiz (sayı)
s. 3b/01, 7b/01, 49a/07, 49a/07, 49b/01, 51a/02, 67a/17, 67b/16, 70b/12, 71b/10, 77b/01, 77b/04
- sekizer:** sekiz sayısının üleştirme sayı sıfatı
s. 4b/11, 6a/16, 6a/17
- seksen:** seksen (sayı)
s. 3b/01, 8b/09, 21a/20, 21a/20, 21a/21
- selāmet:** *Ar.* korku ve endişeden uzak olma
- sāha-yı s.+de 65b/16
- şelāş:** *Ar.* üç krş. şelāşe
dā'ire-i ş.+üñ 78a/02
- şelāşe:** *Ar.* üç krş. şelās
cihet-i ş.+sinde 69b/14
- semendon:** (?)
zercek-i s. 51b/05
- semt:** *Ar.* taraf, cihet, yön
s.+e 30a/19, 36b/14, 39b/06
s.+idür 21a/21
s.+inde 2a/09, 60b/18
s.+inden 57a/01, 69b/15
s.+ine 22b/06, 37a/08, 56b/04, 70a/02, 70a/02
s.+ini 30a/09
s.+lere 69a/19
- sene:** sene, yıl
s. 2b/08
s.+lerinde 22b/05
s.+si 8b/09
s.+sinde 3b/02, 3b/12, 7a/16
s.+sinden 3b/17
- se-pā:** *Far.* ayaklı, tahta destek; sehpa
s.+yı diküp 55b/05
s.+yı kaldırıp 55b/12
- sepet:** *Far.* sepet
s. 29a/12, 30a/13, 32a/07, 34b/11
s.+den 32a/04
s.+e 29a/18, 29b/03, 30a/12
s.+i 29b/15, 30a/01, 30b/05
s. olduğdan 29b/05
s.+üñ 29b/01, 30a/07

sepet humbara: sepet humbarası

muhtaşar s. +sı 30b/12

s. +sından 30b/10

s. +sınıñ 27a/01, 29a/11, 29a/19,
30a/18

s.+ları 29b/07, 30a/06, 30a/16,
32a/02, 33a/17

s.+sı 3a/12, 30b/11, 42a/16

ser-: sermek

s.-eler 23b/02

sercek: (?)

s.-i sultānī 51a/16

ser-ḥadd: Ar. sınır, hudut

s.-i islāmiyye 27b/14

s.-i islāmiyyelerde 26b/19, 39b/04

s.+lerde 30a/16, 43b/05

s.+lere 39b/13

ser-humbaracıyān: Humbaracı Ocağı

komutanı

s.-ı esbağ 2b/09

serp-: serpmek

s.-er 24b/07

servī: Far. servi ile ilgili

tıraş-ı s. 22a/07, 22a/10, 22a/12,
22a/14, 22a/16, 22a/18, 22b/02,
22b/09, 22b/11, 23b/18, 24a/01,
24a/03, 24a/05, 24a/07, 24a/09,
24a/11, 24a/13, 24a/15, 42b/12,
43a/15, 52b/07, 52b/08

setr: Ar. örtme, kapama, gizleme

s. 75a/10

s. iden 26b/09

s. idüp 30b/06

s. olup 73b/09, 74a/04

seyr: Ar. yürüme, yürüyüş; gitme,
hareket

s. 13a/05

sıcak: havadaki yüksek ısı

s. iken 31a/12, 32b/08

sıcaklık: sıcak olan şeyin durumu,
hararet

s. 28a/06

şığ-: sığmak, uygun gelmek

ş.-acağ kadar 27a/18, 30b/15, 36a/01,
73b/19

ş.-acağ miqdār 37a/06

şığın-: sığınmak

ş.-acağ 39b/12

şık: benzerleri veya parçaları arasında
çok az aralık

bulunan, seyrek karşıtı

ş. 22b/13, 73b/18

şık-: sıkı hale getirmek

ş.-alar 41a/14

ş.-asın 44a/29

şıkı: dar

s. 31b/05, 31b/12, 34a/03, 35a/15,
52a/15, 53a/04

ş. şıkı 27a/19, 28b/02, 29a/03,
34a/05, 39a/13, 39a/17, 40a/05,
40b/09, 41b/01

şıkıça: sıkı bir biçimde

ş.+ca 26a/19, 36a/14, 37a/06, 37a/08,
37a/15

şıkıl-: sıkılmak, sıkma işi yapılmak

ş.-duğdan soñra 18a/04

şıkıla-: sıkı duruma getirmek,
sıkıştırılmak

ş.-mağ 8b/15, 8b/16

ş.-ya 30a/09

ş.-yacağ 50b/17

ş.-yalar 18a/05, 29b/13, 34b/13,
36b/05, 37a/14

ş.-yup 35a/16, 50b/17, 66a/17

şıkılan-: sıkılama işi yapılmak

ş.-a 6b/06, 18a/06, 18a/07, 18a/08,
33a/07, 35a/01, 36b/07, 36b/10,
36b/12, 36b/13

ş.-duğdan 34b/16, 36b/03

ş.-mağ 6b/16

ş.-mağ 6b/04, 6b/15

ş.-ması 6b/07, 7b/10

ş.-masında 6b/05

ş.-mamış 35a/02

ş.-up 35a/02

şıkış-: kalabalıktan dolayı birbirine çok
yaklaşmak

ş.-a 25a/08, 36a/05

ş.-duğca 33a/06

ş.-duğda 35b/07

ş.-ur 30a/03, 37a/18, 46a/19

şıkışdır-: bir şeyi dar bir yere zorla
sığdırmak, tıkmak

ş.-a 31b/01, 35b/07, 42a/10

ş.-alar 25a/02, 28a/14, 34a/10,
35b/02, 35b/03, 35b/08

ş.-arağ 74b/13, 75a/04

ş.-up 41b/02

şıkışdırıl-: sıkıştırma işi yapılmak

ş.-a 28b/19, 33b/01

ş.-up 74a/17

şıra: yan yana, art arda olan şey veya
kimselerin tümü, dizi

ş. 52a/16

şırığ(ğ): değnekten uzun ve kalınca ağaç

ş. 25a/16, 38b/04

ş.+a 26b/13

ş.+ı 25b/01

şırıklı: büyük çömlek, küp

ş. 18a/03

şıvaş-: bulaşmak, üstüne sürülmek

ş.-ır ise 44a/09

ş.-maz ise 44a/10

şicim: keten, kenevir vb. bitkilerin
liflerinden yapılan ince ip

frengi s. 26b/05

s. 8a/06, 26b/06, 37a/12, 40b/09,
40b/10, 40b/11, 41a/18, 41b/01,
41b/04, 42a/11, 42a/13, 42a/14,
43a/09, 43a/11

s.+e 8a/03, 42b/03

s.+i 8a/03

s.+leri 26b/09

şigil: odun yarmakta kullanılan ağaç
veya demir kama

s.+ler 8b/01, 8b/03, 8b/14

s.+leri 30a/10, 35a/03, 35b/10

- silindirlik:** silindirle ilgili, silindir biçiminde
s. hazine 14a/02, 14a/05, 14b/02
- silk:** Ar. sıra; tutulan yol
sebt-i s.+i sütün 3a/05
- silkele-:** üstündeki şeyleri düşürmek, kaydırmak için bir şeyi üst üste, birden silmek
s.-yüp 8a/10, 33a/06, 34a/09
- silkelen-:** silkeleme işine konu olmak
s.-üp 47a/10
- sincan bezi:** bir bez çeşidi
s. 26b/03
- sirke:** birtakım kimyasal yöntemlerle hazırlanmış birleşiklerin ortak adı; bit, tahtakurusu vb. asalak böceklerin yumurtası
s. 45b/18, 51a/09
- sivri:** ucu keskin ve batıcı olan
s. 14a/04, 17a/02, 29a/04, 31b/11
- siyāh:** Far. kara
bārūt-ı s. 44a/13, 44a/14, 44a/15, 44a/16, 44a/17, 44a/18, 44a/19, 44b/01, 44b/02, 44b/03
bārūt-ı s.+uñ 44a/11
s. 42b/06
- şoĝu-:** soĝuk hâle gelmek
ş.-dığ 47a/13
ş.-duĝda 46b/07
- şoĝ-:** sokmak
ş.-a 8a/11
ş.-alar 47a/07
- ş.-up 23b/07, 25a/04, 30b/17, 31a/13, 47a/12
- şoĝıl-:** sokma işine konu olmak, girmek
krş. şoĝıl-
ş.-a 6a/05, 8b/03
ş.-an 8b/06, 8b/14
ş.-up 26b/03
- şoĝılı:** sokulmuş durumda olan
ş. olan 6a/15
- şoĝul-:** sokma işine konu olmak, girmek
krş. şoĝıl-
ş.-duĝda 28b/10, 28b/12
- şol:** sağ karşıtı
ş. el 23a/13, 25a/05, 25a/06
ş.+a 6b/13, 8a/06, 8b/04, 53b/10
ş.+dan 53b/10
- şoñra:** sonra; daha ileri bir zamanda, müteakiben, önce karşıtı
ş. 3b/17, 6a/18, 6b/03, 6b/17, 8a/08, 8a/12, 8b/08, 8b/14, 18a/04, 20b/08, 23b/06, 23b/07, 23b/08, 24b/03, 24b/18, 25a/01, 25a/03, 26a/07, 26a/10, 27a/18, 27b/08, 28a/15, 28b/05, 28b/18, 29a/04, 29a/06, 29a/08, 29b/01, 29b/05, 29b/13, 30a/01, 30a/07, 30a/10, 31b/19, 32b/04, 33a/04, 33a/10, 33a/12, 34a/07, 34a/13, 34b/15, 34b/16, 34b/19, 35a/04, 35a/05, 35b/06, 35b/11, 36b/03, 36b/07, 36b/11, 37a/17, 38b/02, 39a/08, 39a/16, 40a/10, 40b/02, 40b/14,

- 40b/15, 41a/09, 41a/16, 41b/05,
41b/05, 42b/01, 42b/13, 43a/10,
45a/06, 45b/18, 46a/08, 46b/06,
49b/02, 55b/07, 55b/13, 56a/01,
56b/18, 58b/08, 61a/08, 65b/06,
66a/08, 66a/15, 68a/15, 74b/03,
74b/06, 74b/14, 75a/05
ş.+dan 79a/19
- şopa:** kalın değnek
s. 30b/16
- şovu-:** soğumak
ş.-duğda 45b/10, 45b/11
- şoyıl-:** soyma işine konu olmak
s.-ur 45b/04
- sögüd:** söğüt ağacı *krş.* söğüt
kömür-i s. 22b/09, 23b/18, 24a/01,
24a/03, 24a/05, 24a/07, 24a/09,
44a/13, 44a/15, 44a/16, 44a/18,
44b/02, 47b/12, 47b/13, 47b/14,
48a/01, 48a/02, 48a/12, 48a/13,
49b/07, 49b/08, 49b/14, 49b/18,
50b/03, 50b/08, 51a/12, 51a/13,
51a/14, 51b/17, 51b/18, 52b/07,
52b/08, 52b/12, 52b/13
s. şalkımı 50a/11
- sögüt:** söğüt ağacı *krş.* söğüt
kömür-i s. 22a/07, 22a/10, 22a/12,
22a/14, 22a/16, 22a/18,
- sök-:** sökmek, çıkarmak
s.-ecek 18b/01
s.-üp 68a/16
- sökül-:** sökme işine konu olmak
- s.-meye 23a/09
- şu:** su *krş.* āb
ş. 28a/19, 33a/02, 34a/05, 43b/06,
45b/15, 46a/04, 46a/09
ş.+ya 43b/14, 53a/10
ş.+yıla 41b/12
çiriş ş.+yıyla 44a/05
ş.+yuñ 53a/12, 53a/13
- sub^c:** *Ar.* yedide bir
s.+ıdur 70b/02
- şuçuk(ğ):** ağacın yeşil dalından yapılan,
su fişkirtmeye yarayan bir araç
ş. 74a/04, 74a/05, 74a/07, 79a/07
ş.+a 74a/08
ş.+lar 73b/19
ş.+lara 79a/02, 79b/03
ş.+ları 73b/08, 74a/02
ş.+laruñ 79a/02, 79a/03
- suhulet:** *Ar.* kolaylık
s. 60b/09
- şulıca:** içinde su bulunnacak şekilde *krş.*
şuluca
ş. 41b/11
- sulţān muḥammed ḥān:** 1648-1687
yılları arası Osmanlı Padişahı
Sultan IV. Mehmet
s. 3b/18
- sulţānī:** *Ar.* çekirdeksiz bir tür üzüm
sercek-i s. 51a/16
zercek-i s. 51a/14, 51a/15
- şuluca:** içinde su bulunnacak şekilde
krş. şulıca

ş. şuluca 33a/03
şüret: *Ar.* biçim, görünüş; yol
ş. 63a/25, 64a/11
ş.+de 7b/13, 27a/05, 30a/14, 47b/09,
57b/06, 68a/19, 72a/07
ş.+leri 54a/01
suṭūḥ: *Ar.* yüzeyler
s.+uñ 62a/09
şuva-: sıvamak, kaplamak
ş.-yasın 44b/06
süvarıl-: su verilme
s.-miş 72a/02
şuver: *Ar.* suretler, yüzeyler
ş. 62a/01
südü: *Ar.* altıda bir
s. 21b/03, 21b/03, 21b/04, 21b/04
süküd: *Ar.* susma, söz söylememe
kömür-i s.
sülügen: yanmış kalaydan ve kurşundan
yapılan kırmızı bir boya
s. 44a/21, 44a/23, 44a/25, 45a/15,
45a/18
şülüş: *Ar.* üçte bir
ş.+i 49a/08
sülümen: *Ar.* ak sülümen; cıva ve klorun
birleşimi olan, çok zehirli, beyaz
bir toz, süblime
s. 51a/07
sümün: *Ar.* sekizde bir
s. 69b/17, 69b/17
sünger: *Rum.* yapay olarak elde edilen
temizlik veya dolgu gereci

s. 46a/09
süpür-: süpürmek
s.-üp 8b/09
sür-: sürmek; devam etmek, ilerlemek;
uzaklaştırmak; yürütmek; ovmak;
karıştırmak
s.-er 18a/03
s.-esin 44a/09
ziyâde s.-er14a/06
sür'at: *Ar.* çabukluk, hız
kemâl-i s. 23b/14, 70a/02
s. 70a/05
s.+e 68b/13
süril-: sürülmek
s.-üp 60b/17
sütün: *Far.* direk
s. 74b/04, 75a/01, 75a/06
s.+da 74b/11
suṭūr: *Ar.* yazı satırlar, dizileri
şebt-i silki s. 3a/05
süvārī: *Far.* atlı, atlı asker
s.+si 33b/03

Ş

şāb(p): *Far.* şap
ş. 44a/21, 45b/16, 46b/02, 51a/07
ş.+ı 46b/03
şāḳūl: *Ar.* düşey çizgi; duvar
düzgünlüğünü ölçmek için
kullanılan alet
ş. 8a/03, 8a/04, 12a/09, 12a/15

ş.+e 12b/01	59b/17, 60b/06, 60b/10, 63a/09,
şānehu: <i>Ar.</i> şanı yüce	63a/11, 69a/05, 69a/14, 69b/19,
ş. 1b/05	70a/03, 70a/14, 70a/15, 70b/04,
şart: <i>Ar.</i> şart, koşul	70b/13, 73a/04, 73a/15, 73a/18,
ş.+ıyla 31a/16, 50a/18	73b/01, 73b/10, 74a/06, 74a/08,
şaşır-: şaşırnak	74a/18, 75a/16, 77a/01, 79a/01
ş.-up 40a/01	ş.+deki 69b/10
şāyi': duyulmuş, bir şeyin her	ş.+e 64a/09
noktasıyla ilgili bulunan	ş.+i 20b/06, 20b/07, 20b/08, 20b/10,
ş. olup 3b/09	29a/14, 29b/01, 29b/02, 29b/03,
şebāb: <i>Ar.</i> gençlik, yığıtlik, tazelik	29b/05, 29b/07, 30b/18, 31b/09,
cemmāze-i ş. 2b/03	31b/10, 31b/17, 31b/17, 32a/01,
şebīh: <i>Far.</i> benzeyen	32b/01, 33a/07, 33a/10, 33a/13,
ş. 64a/13, 64a/14	33a/16, 37a/04, 40a/06, 40a/07,
şedīd: <i>Ar.</i> şiddetli, sert, katı	41a/01, 41a/02, 41a/03, 41b/09,
darb-ı ş. 13a/03, 17a/01, 23b/09	41b/10, 62a/08, 62a/15, 70a/09,
darb-ı ş. ider 7a/12	76b/08
ş. 24b/07, 24b/08, 34b/05, 46b/13	ş.+idür 8b/06, 8b/07, 8b/08, 8b/09,
şeker: <i>Far.</i> şeker	8b/14, 8b/15, 8b/15, 8b/16, 8b/17,
nebāt ş.+i 44a/21, 44a/23, 50b/01,	9a/01, 9a/02, 9a/03, 9a/04, 9a/05,
50b/08	9a/06, 9a/07, 10b/01, 10b/02,
ş. 52a/09	11b/01, 11b/02, 13a/01, 14a/02,
şek(i)l: <i>Ar.</i> şekil, biçim	14a/06, 14b/01, 14b/02, 15a/02,
murabba ^u 'ş-ş. 73a/02, 73a/15	15a/03, 15a/04, 15a/06, 15b/01,
mustaḫḫiru'ş-ş. 60b/16	15b/03, 16b/01, 17a/02, 18a/01,
ş. 8b/11, 60b/15, 63b/06, 64a/08,	18a/03, 25a/14, 29a/10, 29a/11,
64a/14, 70a/17	29a/12, 29a/13, 29a/14, 29a/19,
ş. olan 32a/05	29b/02, 29b/03, 29b/04, 29b/05,
ş. olındığı 20b/16, 36b/05	29b/07, 29b/07, 40a/06, 40a/07,
ş.+de 8b/10, 13b/13, 26a/10, 27a/03,	40a/08, 41a/02, 47b/10, 53a/14,
28b/08, 40a/11, 42b/04, 46b/09,	53a/15, 62a/06
53a/07, 55b/01, 58b/15, 59b/06,	

- ş.+inde 8a/08, 27a/07, 30b/17,
31a/01, 31a/07, 31b/01, 32b/02,
32b/08, 32b/13, 32b/17, 36a/02,
40b/06, 40b/11, 41a/14, 41a/19,
42a/09, 42a/13, 43a/17, 53b/05,
61a/14, 70a/07, 76b/07, 80b/04
- ş.+leri 29b/04
- ş.+leridür 8b/18
- ş.+üñ 33a/04, 62a/06
- ş.-i beyzāvī 30a/13
- ş.-i degirmi 35a/12
- ş.-i endāhte 75a/18, 76b/04, 79b/05
- ş.-i endāhte-rest 76a/12
- ş.-i endāhtesinüñ 76a/07
- ş.-i evvelde 73a/02, 73b/03
- ş.-i hāmīs 72b/05
- ş.-i hāmīsde 75a/07
- ş.-i hāvan 18a/04
- ş.-i hesāb 66b/13, 67a/09
- ş.-i huninüñ 8b/12
- ş.-i pāçavranuñ 42b/09
- ş.-i peşrev 35a/10
- ş.-i rābi‘ 72b/04
- ş.-i rābi‘de 74b/14
- ş.-i şālīs 72b/03
- ş.-i şālīsde 74b/09
- ş.-i şānī 72b/02
- ş.-i şānīde 74a/19
- şem‘-i ‘asel:** *Ar.* bal mumu
ş. 23b/01, 26b/11, 27b/17, 30b/19,
31a/10, 38b/11, 38b/14, 44a/21,
44a/23, 44a/25
- şerh:** *Ar.* açma, ayırma, açıklama
ş. 4b/04, 32b/01, 60b/05, 75a/13,
76a/01, 76b/03
ş. olunan 5a/02, 57b/13
ş. olındığı 47b/05, 58a/05
- şeş:** *Far.* altı
ş. 62a/05, 62a/08
- şey:** *Ar.* madde, eşya, nesne
ş. 30b/18, 47a/09, 47a/17
ş.+dür 34b/07
- şeyh muḥammed:** (?)
gül-i ş. 52a/04
- şi‘ār:** *Ar.* alamet, işaret, iz
nuşret-ş.+da 2a/14
- şiddet:** *Ar.* sertlik, katılık, fazlalık;
kuvvet kullanımı
dā‘ire-i ş.-i nāriyyenüñ 70a/08
70a/13
kemāl-i ş. 2a/12
ş. 39a/04, 68b/13, 68b/16, 69a/04,
69a/13, 70a/03, 70a/04, 76a/15
ş.+i 69b/10
ş.+ine 74a/11
ş.+ini 68b/18, 69a/19
ş.-i hükmiyyesini 69b/04
ş.-i nāriyye 69a/11
ş.-i nāriyyenüñ 69b/03
ş.-i nāriyyesi 69a/08, 69b/02
- şiddetli:** *Ar.+T.* etkisi çok olan, zorlu
ş. 15a/05
- şilte:** minder, küçük döşek; pamuk, yün
yatak

ş. 74a/14, 74a/17
ş.+leri 74a/13
ş.+lerüñ 74a/14
şîrâze-bend: *Far.* düzen verne,
düzenleyen
cenâb-ı ş. 1b/05
şîşe: *Far.* şişe, sırça
ş. 46b/13, 46b/14, 47a/01, 47a/03,
47a/16
ş.+de 47a/05
ş.+lere 46a/17
ş.+nüñ 46a/18, 46b/10, 46b/12,
46b/19, 47a/02, 47a/02, 47a/07,
47a/08, 47a/08, 47a/10, 47a/12,
47a/15, 47a/17, 47a/18, 47a/19,
47b/01, 47b/02, 47b/05, 47b/10
ş.+ye 47a/08, 47a/11
ş.+yi 46b/08, 47a/06, 47a/11
şitâb: *Far.* acele, çabuk
darb-ı ş. ider 70a/03
şol: şu, o
ş. 44a/04, 46a/10, 50b/15, 63a/11
şöyle: şunun gibi, şuna benzer biçimde
ş. 44b/07, 44b/10
şu: şu
ş.+ndan 44a/08
şu' â' : *Ar.* ışın, ışıık
hatt-ı ş.-ı başîr 59b/10
ş.-ı başâr 8a/07
ş.-ı başâriyye 62a/18, 62b/04
ş.-ı başîr 55b/16, 59b/05
ş.-ı başîre 8a/05, 55b/02

şu'le: *Ar.* alev, ateş alevi
ş. 42a/05, 43a/19, 43b/01, 43b/06
ş.+si 39b/09, 43b/11
şübhe: *Ar.* süphe, kuşku
ş. olınan 39b/06
şükûfe: *Far.* çiçek
ş. 51b/13, 51b/15
ş.+ler 52b/01

T

tâ: *Far.* kadar, dek, değin
t. 25a/13, 27a/14, 28a/12, 28b/02,
39a/18, 40b/10, 43a/09, 68b/13,
73a/07, 73a/19
taba: *İt.* şişe gibi dar delikleri tıkamaya
yarayan mantar, cam, tahta veya
plastikten tıkaç, tıpa *krş.* tıpa, tıpa
timur t. 46b/03, 46b/05
t. 46b/06
tabağ: *Ar.* tabak
altun t. 49b/19
taban: taban
t. 73b/07
t.+da 73b/15
t.+dan 73a/19, 73b/08, 74b/03,
75a/05
t.+ı 73b/09, 74a/05
t.+ına 74a/12
t.+ında 73b/06
t.+ından 73a/14, 73b/03, 74b/01,
74b/19

- ʧ.+muñ 73b/10
ṭabāyiʿ: *Ar.* tabiatlar
 ʧ. 68b/10
ṭabḥ: *Ar.* pişirme, pişirilme
 ʧ. olma 47b/05
ṭabīʿ at: *Ar.* yaratılış, huy, mizaç
 ʧ. 7b/06, 7b/12
ṭabʿ: *Ar.* yaratılış, tabiat
 muḳteżā-yı ʧ.+ı 69b/01
taʿ bīr: *Ar.* ifāde, anlatma; yorma
 t. 64a/01
 t. iderler 62a/08
 t. olunan 8b/18, 13b/18, 29b/19,
 38b/19
 t. olmandur 32b/10
 t. olunup 18a/03
 t. olunur 8a/09, 12a/08, 62b/06,
 63a/14, 63a/16, 63b/17, 64a/09,
 64a/15, 73a/18
taʿ bīrāt: *Ar.* tabirler, terimler
 t.-ı maḥşūşalarına 62a/03
ṭābla: *Ar.* tabla; tahta tepsi
 ʧ. 29b/10, 30a/12, 30a/14, 33a/19,
 33b/01, 34a/16, 34b/09, 36a/16,
 39b/03, 41a/04, 43a/04
ṭabya: *Ar.* bir bölgeyi savunmak için
 yapılan ve silahlarla güçlendirilen
 yapı
 ʧ.+larından 39b/10
taʿ dād: *Ar.* sayı, sayma
 beyān-ı t.-ı ḥurūf 53b/11
 miḳdār-ı t.+ımı 21a/07
 t. 12a/03
tafşil: *Ar.* ayrıntılı açıklama
 t.+e 69a/12
 t. olındığı 67b/02
 t. olunmağıla 3a/04
ṭağıl-: dağılmak
 ʧ.-up 27b/09
 ʧ.-ur 33b/06
tağyīrāt: *Ar.* başkalaştırmalar;
 değıştirmeler, bozmalar
 t.-ı muḥtelifesi 7b/13
taḥallūf: *Ar.* geride kalma, arkada
 bırakılma, uygun gelmeme
 t. eylemeye 14a/01
taḥammül: *Ar.* dayanma, katlanma;
 kaldırma
 t. etmeyüp 42a/18
 t. eylemeyüp 4b/13
 t.+i 21a/20
taḥiyye: *Ar.* hayır dua etme
 efdalü't-t.+nuñ 3b/17
taḥkik: *Ar.* doğru olup olmadığını
 araştırma, meydana çıkarma
 t. ider 7b/17
taḥmīn: *Ar.* asağı yukarı bir fikir
 söyleme
 t. 6a/08
taḥmīnen: *Ar.* asağı yukarı
 t. 6a/01, 23a/10, 39a/11
taḥmīr: *Ar.* mayalanma, yoğrulma
 t. 43a/17
 t. idüp 33a/02, 34a/06, 41b/12

- t. olma 43b/09
- t. olunup 46a/15, 50a/09
- taḥrīr:** *Ar.* yazma, yazılma
- t. 2b/18, 55b/11
- t. olınacak 6a/03
- t. olunan 4b/09, 6a/02, 22b/03, 22b/04, 22b/14, 24b/02, 29a/12, 30a/14, 30a/19, 33b/09, 45a/07, 45a/19, 46a/06, 50a/10, 50b/14, 51b/13, 52b/01, 55b/12, 57b/15, 58b/09
- t. olınanlardur 5b/13
- t. olındı 47b/08
- t. olındığı 6a/18, 8a/19, 12b/03, 25a/09, 32b/01, 33a/18, 45b/06, 55b/19, 56b/17
- t. olunmuş 21a/01, 29b/16, 45a/04
- t. olunmuşdı 76b/03
- t. olunmuşdur 7a/09, 12a/07
- taḥşīl:** *Ar.* ilim öğrenme; ele geçme
- t. 2b/06
- t. eylediğim 2b/17
- t.-i fenn 2b/13
- taḥşīş:** *Ar.* bir şeyi birine veya bir yere mahsus kılma, ayırma
- t. idüp 65b/15
- t. olunur 12a/11
- taḥta:** *Far.* düz, enlice, uzun ve az kalın biçilmiş ağaç
- degirmi t. 33a/19
- t. 12a/12, 12b/02, 29b/14, 32a/02, 33b/01, 34a/16, 34b/09, 34b/17,
- 35a/11, 35b/01, 36a/10, 36a/16, 39b/03, 41a/04, 42a/17, 43a/04, 56a/03, 56b/03, 57b/05, 57b/07, 60b/08, 60b/16
- t. terazü 9b/01
- t.+dan 29b/09, 34b/09, 35a/14, 36a/10, 53b/06
- t.+dur 54a/03
- t.+lar 74b/07, 79b/01
- t.+lardan 60b/07, 73b/12
- t.+ları 73b/02, 74b/03
- t.+larıñ 73b/02
- t.+larını 4b/06
- t.+larınıñ 12b/04
- t.+nuñ 34b/12
- t.+sı 60b/07, 74b/01, 74b/09, 74b/14
- t.+sıyla 56b/04
- t.+ya 29b/15, 35a/12, 35b/05, 57b/08
- t.+yı 73b/12
- tā'ife:** *Ar.* güruh, topluluk; kavim
- efrenc-i t. 8b/12
- tāk:** *Ar.* kubbe, kemer
- t. 23a/12
- tāk-:** takmak
- t.-abilür 47a/16
- t.-up 8b/13
- tāk-:** takmak
- t.-inca 47a/03
- tākāç(c):** tahtadan kapak, tıpa
- t. 47a/04, 47a/14
- t.+ı 47a/15, 47b/02
- tākarrüb:** *Ar.* yaklaşma, yanaşma

- t. 18a/09, 36b/16
t. itmekden 77b/17
t.+i 76a/04, 76a/05
taḳdīm: *Ar.* öne alma, ileriye sürme;
sunma
t. olunur 53b/15, 53b/16
taḳdīr: *Ar.* beğenme, değer verme
t. 63a/22
t.+ce 39b/11
taḳrīb: *Ar.* yaklaştırma, tahmin
t.+iyle 30a/04
taḳrīr: *Ar.* yerleştirme; önerme
t.+i 78a/02
taḳsīm: *Ar.* bölme; bölüm
t. 12a/02, 66b/18, 67a/14, 68a/02
t. eyledük 57a/11, 57b/03
t. eyleyeler 20b/18, 56a/19
t. iden 57a/10, 58b/01, 58b/13
t. olma 58b/02
t. olunduḳda 58b/13, 66b/07, 67a/03,
67b/14
t. olunduḳdan 58b/08, 66a/08
t. olunmaḳıla 4a/19
t. olunmuş 53b/08, 60b/08, 60b/12,
61a/02
t. olunmuşdur 60b/11, 60b/19
t. olunup 56b/08, 57b/10, 63a/21
t. olunur 63a/18
t.+i 57b/08
taḳsīr: *Ar.* kusur, suç
t. 2a/01
taḳviyyet: *Ar.* kuvvetlendirme
t. 23a/09, 33a/12, 34b/13, 40b/14
t. bula 31a/05, 42a/05
t. bulduḳda 23b/03
t. bulur 28a/06, 29a/08
t. vire 32b/11
t. vireler 36a/02
t. virüp 32b/04
t.+i 32b/17
taḳviyyetli: *Ar.+T.* güçlü, takviye
olunmuş olan
t. 52a/14
ṭālī: *Ar.* sonradan gelen, bir şeyin arkası
sıra giden ṭ. 25a/07
ṭālib: *Ar.* istekli
t. olanlara 61b/08
ta^clīm: *Ar.* öğrenme; okutma; egzersiz
t. itmesiyle 2a/10
t. olunmadığında 2a/19
t. olunup 7a/18
t.+i 7a/17
tamām: *Ar.* tamam, eksiksiz
t. 4a/14, 6a/07, 6a/19, 6b/02, 6b/15,
7a/03, 8a/02, 8a/06, 12a/01,
12a/15, 13a/04, 17a/02, 20b/15,
22a/01, 23a/04, 23a/14, 23a/15,
23b/01, 23b/02, 24b/10, 26a/04,
26b/07, 26b/08, 27a/09, 27b/02,
28b/15, 29a/01, 29a/13, 29b/01,
29b/02, 29b/08, 31a/05, 31a/15,
31a/16, 31b/03, 31b/06, 31b/10,
31b/16, 32a/01, 32b/06, 32b/08,
32b/09, 33a/12, 33a/15, 33b/04,

34a/12, 34a/15, 34a/17, 34b/18,
35a/16, 35b/07, 35b/10, 36a/06,
36a/09, 36a/14, 36b/03, 36b/13,
37a/18, 37b/06, 39a/18, 39b/02,
39b/07, 40a/13, 41a/12, 41a/13,
42a/03, 43a/10, 44a/07, 44b/08,
45a/06, 45b/10, 45b/11, 45b/15,
46a/16, 46b/07, 47a/11, 49a/05,
49a/10, 53a/05, 55b/06, 55b/09,
63a/08, 63a/13, 66a/17, 68b/03,
73a/15, 73b/10, 74b/03, 74b/13,
75a/15, 76a/09, 76a/11, 77b/07

t. olacağı 41b/02

t. olduğu 44a/07

t. olduğda 18a/08, 32b/14, 40b/12,
40b/16, 41b/06, 46a/13

t. olmuş 25b/01, 40a/06

t. olmuşdur 44a/10

t. olup 41a/02, 41b/10, 42b/09

t. olur 33a/16

t.+ında 73a/06

t.+ıyla 45b/13

t.-ı kafes 28b/18

ţamar: damar

ţ. ţamar 46b/06

ţamla-: damlamak

ţ.-r ise 23a/03

tāmm: *Ar.* bütün, tam

mahāret-i t. 2b/10, 3b/02

mahāret-i t.+ları 4a/04

tanşif: *Ar.* sınıf sınıf, takım takım
ayırma

t. olunan 63a/15

tanzīm: *Ar.* düzeltme, düzenleme

t. itmişler 63a/22

ţapa: *İt.* şişe gibi dar delikleri tıkamaya
yarayan mantar, cam, tahta veya
plastikten tıkaç, tıpa *krş.* tıba, tıpa
eczā-yı  . 22a/09, 22a/11, 22a/15

 . 3a/11

 . eczāsı 8a/09

 .+laruñ 22a/04

ţar: dar

t. 44b/05, 45b/07, 52b/02

ţaraf: *Ar.* taraf, etraf, bölge, yan

 . ţaraf 39b/16, 39b/19

 .+a 1b/10, 6b/09, 32a/05, 34b/05,
69a/10, 69a/11

 .+dan 39b/18, 54b/01, 54b/02,
63a/12, 69a/01, 69a/01

 .+ı 6b/04, 6b/06, 6b/16, 12b/06,
12b/06, 26a/05, 26a/06, 26a/15,
62a/18, 62b/03, 62b/14, 69b/07

 .+ına 26a/12, 41b/04, 69b/04,
73a/05

 .+ında 20b/11, 26b/13

 .+ından 3b/05, 3b/13, 4a/01, 6b/08,
6b/08, 6b/09, 8b/03, 26a/10,
26b/01, 30b/06, 43a/09, 56b/13,
68b/01, 68b/01, 69a/03, 69b/01

 .+ını 46b/18, 69a/17

 .+ınuñ 37a/05

 .+larında 8b/02, 68b/04

 .+larından 40a/14, 58b/10, 73a/19

- ʔ.-i āḫer 62a/18, 62b/04
ʔard: *Ar.* kovma, uzaklaştırma
 ʔ. 27b/13, 30b/04
ʔaʕ rīf: *Ar.* etraflıca anlatma
 t. 62a/03
ʔarīk: *Ar.* yol
 ʔ.+i 13b/14, 22a/05, 22a/05, 27a/02
ʔarrāka: *Ar.* gümbürtü
 vezn-i āsumānī-yi ʔ. 48a/08
 ʔ.-i ʕaẓīm 48a/09
ʔarz: *Ar.* şekil, biçim
 ʔ. 63a/22
 ʔ.-i āḫer 30b/11, 32a/07, 35a/13,
 41a/05, 41b/14, 42b/11
ʔās: *Ar.* genellikle içine sulu şeyler
 konulan metal vb.nden yapılmış
 kap
 degirmi ʔ. 33a/13
 ʔ. 31b/18, 34a/13
 ʔ.+a 27a/17
 ʔ.+ı 27a/02
 ʔ.+ına 27a/16, 28b/02
 ʔ.+nuñ 28b/01
 ʔ.+uñ 27a/10, 27a/11, 28a/12
ʔaşarruf: *Ar.* tutum, elinde bulundurma
 t. 1b/08
ʔaşarrufāt: *Ar.* tasavvurlar
 t.+ı 1b/07
ʔaṣnīʕ āt: *Ar.* yapma, düzme, uydurma
 t.-ı āteş-bāzī 2a/11
 t.-ı müfidesi 2a/18
ʔaṣtīr: *Ar.* satır dizme, yazı yazma
 t. 58a/03
ʔaṣvīr: *Ar.* resmini yapma; yazıyla tarif
 etme
 t. 2b/18
ʔaş: taş
 göz ʔ.+ı 43b/12
 rāstıḫ ʔ.+ı 50b/09
 ʔ. 18a/05, 36b/08
 ʔ. atılmaḫ 36b/01
ʔaşra: bir ülkenin başkenti veya en
 önemli şehirleri dışındaki yerlerin
 hepsi, dışarlık; dışarı
 ʔ. 29a/02, 46a/03, 47a/19, 47a/19,
 68b/01, 68b/04, 74a/07
 ʔ.+da 23b/09, 33a/14, 69a/07
 ʔ.+dan 29b/06, 33a/12, 74a/07
 ʔ.+sı 42a/11
 ʔ.+sından 26b/01, 31b/16
ʔaṭbīk: *Ar.* uydurma, uydurulma,
 yakıştırma; karşılaştırma
 t. iderek 7b/18, 68a/03
 t. itmek 7b/14
 t. olınaraḫ 3a/03
ʔavāʕif: *Ar.* tayfalar; güruhlar, bölükler
 ʔ.-i efrenç 8b/10
ʔavan: üst bölüm, taban karşıtı
 ʔ.+a 73b/03, 74a/16, 74b/02, 74b/04,
 75a/04, 75a/06
 ʔ.+ına 73a/19, 74a/12, 74b/19
ʔavla: *İt.* tavla
 t.+nuñ zarı 62a/06
ʔāvus: *Ar.* tavus kuşu

- diger gül-i t. 52a/05
vezn-i kandil-i t. 49b/17
- tavzih:** *Ar.* açıklama
t. 3a/04
- ta'ayak:** dayak, sopa, değnek
t. 74b/11, 75a/06
t. olur 74b/05
- ta' yin:** *Ar.* bir memuriyete koyma
t.+i 4a/05
- tazyik:** *Ar.* baskı, zorlama
t.-i düşmen 2a/15, 39b/14
- te' alā:** *Ar.* "yüksek olsun!" manasına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır.
t. 3b/18, 4b/03
- teber:** *Far.* balta; meşin bıçağı
tiğ u t. 2a/06
- tebdil:** *Ar.* değiştirme, değiştirilme
t. 67b/01
- tebyin:** *Ar.* meydana çıkarma, belli etme
t. 3a/03
- tecāvüz:** *Ar.* saldırma, sataşma
t. eyledükde 25a/10
t. idince 73b/01
t. itdikce 4a/16
t. itmeyüp 62a/07
- tecessüs:** *Ar.* araştırma, araştırılma
t. olunduğda 66b/09, 67a/05
- tecrübe:** *Ar.* tecrübe, denme
erbāb-ı t. 71b/03
- t. 22b/18, 24b/06, 30a/03, 66a/03, 66a/07, 66b/01, 66b/14, 66b/17, 67a/13, 67b/03, 67b/05
- t. eyleyeler 48b/17
- t. olunan 66b/19, 67a/07
- t.+ye 65b/16
- t.-yi keşire 4a/10
- tedārik:** *Ar.* hazırlama, edinme
t. 3b/12, 3b/16, 49b/05
t. olınup 4a/06
- tedbir:** *Ar.* bir şeyi te'min edecek veya önleyecek yol, çare
t. 7a/18
t.+leriyle 4a/06
- tedkik:** *Ar.* dikkatle araştırma, araştırılma
t. 4a/11, 7b/17, 65b/14
t. eyledüklerinde 4a/17
t. iderek 71b/03
t. olınmalıdır 12a/02
t. olınmışdur 30a/03
t.+ine 2b/06
- tedmır:** *Ar.* yoketme, mahvetme
t.-i düşmen 2a/07
- tedric:** *Ar.* derece derece, basamak basamak ilerleme
t. 8a/10, 45b/11, 46b/12, 47a/13, 50b/16
- tedricen:** *Ar.* derece derece, yavas yavas, azar azar
t. 23a/07, 45b/09, 45b/19, 46a/09

te'ennī: *Ar.* yavaş gitme, yavaş hareket etme

t. 46b/13

t.+yle 8a/11

tefhīm: *Ar.* anlatma

t.+e 60b/08

t.+i 58a/02, 60b/03, 62a/03

t.-i āsān 61b/08

tefrīk: *Ar.* ayırma, seçme, ayırdetme

t. 46a/16

tehī: *Far.* boş

t. 8a/18, 47a/07, 47a/08, 47a/10, 47a/11

teḳāṭu⁶: *Ar.* kesişme

ḥaṭṭ-ı t. 56a/17

maḥaṭṭ-ı t.+larına 58b/11

t. eylediği 57a/04

t.+ına 61a/12

t.+lar 58a/19

t.+ları 58b/10

tekerlek(g): merkezde bulunan, bir eksenin çevresinde dönebilen çember, teker

t. 37a/04, 37a/09, 37a/15, 37a/19, 53a/08

t.+üñ 37a/09, 37a/12, 37a/16

tekerlekli: tekerleği olan

t. 13b/15

te'kīd: *Ar.* kuvvetlendirme; üsteleme; pekiştirme

t. itmişlerdür 74a/10

tekmīl: *Ar.* bitirme, bitirilme; tam, eksiksiz

t. 13b/12, 15b/01

t. ider 17a/08

t. olına 75a/07

tekmīlen: *Ar.* tamamen

t. 23a/18

tekne: türlü işlerde kullanılmak için çoğu ağaçtan veya taştan yapılan, uzun ve geniş kap

t. 22b/15, 24b/02, 50a/08, 50a/16

tekrār: *Ar.* bir şeyi iki veya daha çok defa yapma

t. 22b/16, 24b/03, 44a/03, 46a/14, 46b/04, 46b/07, 47b/04, 48b/16, 50a/17, 50b/15, 58a/10

teḳşīr: *Ar.* çoğaltma

t. 67b/02

telākī: *Ar.* buluşma, kavuşma

t.+leri 62b/08

telef: *Ar.* boşa gitme

t. olmayup 45b/12

te'līf: *Ar.* yazılmış eser, kitap

t. eylediği 44b/13, 48b/01

temāşā: *Far.* bakıp seyretme, gezme

t. 8b/09

t. eyledigim 8b/15

t. ola 51a/09

t. olunur 51b/13

t.+sı 52b/05

temel: bir yapının toprak altında kalan ve yapıya dayanak olan duvar, taban vb. bölümlerinin tümü

t. 73a/11, 73a/16

t.+i 75b/01, 76b/13

t.+ine 68a/18, 76b/08, 78b/01, 78b/07

t.+inüñ 73a/07

t.+leri 72a/03

t.+üñ 73a/12, 73a/13

temkîn: *Ar.* ihtiyat, tedbir

t. 1b/11

temyîz: *Ar.* ayırma, saçme

t. iderek 4a/11

t. iderler 8b/08

t. itmek 8b/09

t. olduğda 45b/07

teneke: yumuşak çelikten yapılmış üzeri

kalay kaplı ince sac

t. 23a/06, 23a/09

tenezzül: *Ar.* alçakgönüllülük

t. 4a/16, 7b/08, 65b/02

t. bulduğda 13a/03, 17a/02

tepecek: üzüm ezilen ağaç ya da taş

tekne *krş.* tepecek

t. 6b/04, 8b/15, 35a/01, 66a/16

tepeçek: üzüm ezilen ağaç ya da taş

tekne *krş.* tepecek

t. 30a/09

tepe: bir şeyin en üstteki bölümü

t.+yi 49a/09

tepelik: tepeye, üste konulan bölüm

t. 49a/12

terakķi: *Ar.* ilerleme, gelişme

t. 65b/01

t. olur 7b/08

terāzü: *Far.* bir kolun iki ucuna asılı iki kefedden oluşan tartı, mizan

ķantār t. 11b/02

t. 4b/01, 4b/02, 4b/03, 7a/08, 7b/03, 8a/02, 9a/06, 9a/07, 10b/01, 10b/02, 12a/08, 13a/06, 13b/01, 35b/10, 37b/01

t.+de 12b/02

t.+dür 12a/12, 12a/14

t.+ler 4a/18, 12a/01

t.+lerinden 12a/06

t.+nüñ 9a/03, 9a/04, 9a/05, 12a/10, 16b/01

t.+si 6b/17, 12b/03, 18a/02

t.+sinüñ 3a/08, 9a/01, 9a/02

t.+siyle 4b/06

tahta t. 9b/01

terbî^c: *Ar.* dörde bölme

t. olnup 53b/09

terbiye: *Ar.* yetiştirme, eğitim

t.+siyle 2b/09

tercümān: *Ar.* çevirmen

t.+lar 2b/15

tercüme: *Ar.* çeviri

t. 44b/14, 65b/11

t. eyledigim 48b/02

t. olındı 43b/06

t. olınmışdur 43b/15

t.+den 2b/16	t.-i diğeri 22a/09, 22a/11, 22a/13, 22a/15, 22a/17, 22b/01, 22b/10, 23b/19, 24a/02, 24a/04, 24a/06, 24a/08, 24a/10, 24a/12, 24a/14
terementi: <i>Fr.</i> terebentin; kozalıklılardan ve bazı ağaçlardan ya kendi kendine ya da ağacın çizilmesiyle akan, yağlı boya, yağlı vernik üretiminde ve inceltmesinde kullanılan, ince, renksiz, kokulu reçine	t.-i eczā-yı tıpa 22a/06, 22b/08 t.-i eczā-yı tulumba 23b/17 t.-i hevā'î fişenglerin 47b/11 t.-i kara ot 52b/12
t. 27b/16, 38b/13, 40b/02, 42b/14	t.-i mäh-tāb 50b/02, 50b/03, 50b/04, 50b/05, 50b/06, 50b/07, 50b/08, 50b/11
terettüb: <i>Ar.</i> sıralanma	t.-i mäh-tāb-ı aşfar 50b/01 t.-i mäh-tāb-ı maşhara 50b/09 t.-i püskürme 52b/07 t.-i tüz-lep 51a/06
t. itmesün 74a/12	t.-i vezn-i āsumanî 47b/12, 47b/13, 47b/14, 48a/01, 48a/02, 48a/03, 48a/04, 48a/05, 48a/06, 48b/03
terkīb: <i>Ar.</i> birkaç şeyi birleştirip karışık bir şey meydana getirme; sentez	t.-i vezn-i bārüt 44b/15, 44b/16, 44b/17, 44b/18, 44b/19 t.-i vezn-i bārüt-ı beyāz 45a/01, 45a/02 t.-i vezn-i bārüt-ı siyāh 44a/15, 44a/16, 44a/17, 44a/18, 44a/19, 44b/01, 44b/02, 44b/03 t.-i zercek 51a/12, 51a/13 t.-i zercek-i sulţānî 51a/14
bārüt t.+ini 2a/09	terkīb-i vezn-i bārüt-ı mā'î 45a/11 terkīb-i vezn-i bārüt-ı yeşil 45a/08 terkīb-i vezn-i kandil 49b/07, 49b/08, 49b/09, 49b/10, 49b/11
t. 39a/05, 39a/06, 51b/17	
t. olunmak 48b/14	
t.+de 77b/04	
t.+e 39a/02	
t.+i 22b/06	
t.+le 28a/05	
t.+lerdür 22b/07	
t.+lere 45b/06	
t.+leri 22b/05, 23b/15, 26b/07	
t.+leridür 44a/12, 48b/02, 49b/06	
t.+lerinden 44b/13	
t.+lerine 45a/03	
t.+lerinüñ 45a/19	
t.+lerüñ 24a/16	
t.-i āfitāb 50b/12, 50b/13	
t.-i aq ot 52b/13	
t.-i bārüt-ı hevā'î 46b/01	
t.-i bārüt-ı kırmızı 45a/15	

- vezn-i t-i bārūt-ı siyāh 44a/13,
44a/14
- tersīm:** *Ar.* resmetme, çizme, resmini yapma
t. 68b/08
- tertīb:** *Ar.* düzene koyma, dizme
t. 3b/04, 4a/06, 4a/10, 7a/18, 26a/19,
28a/09, 31a/18, 33b/02, 33b/09,
36a/04, 65b/10, 65b/14, 66a/19,
67a/15, 75a/04, 76a/06, 77b/06
t. eyledigimizden 30a/05
t. iderek 40b/11
t. idüp 3b/12, 34b/12
t. itmişlerdür 3b/16
t. olına 29a/01, 50a/13, 61b/06,
79a/07
t. olunan 33b/05
t. olunduğda 77a/02
t. olunma 33b/09
t. olunmağ 32a/07
t. olunmuş 34b/17
t. olunup 28b/04, 77b/05
t. olunur 43a/02
t.+i 41a/02, 43a/05
t.+ini 67b/01, 68b/06
t.+inüñ 35b/15
t.-i mezbür 28b/18
t.-i mezküre 67a/18, 75a/07
t.-i mezküreden 67b/01
t.-i muğaddem 66b/10
t.-i vāhıde 65b/19
- tertībāt:** *Ar.* düzen, düzenleme
- t. 2b/17, 3a/13
t.+ları 8b/10
- teshīl:** *Ar.* kolaylaştırma
‘amel-i t. 60b/03
t. 62a/03
- teshīr:** *Ar.* ele geçirme, elde etme
t.+i 2a/04
- te’şīr:** *Ar.* alamet, nişan; etki
t. eyledükde 68b/18, 69a/03, 74a/08
t. eylese 69a/07, 69a/17, 70a/02
t.-i âteş 68b/11
t. ider 34b/04
t. idüp 30b/02
t. itmeye 73b/17
- tesmiye:** *Ar.* adlandırma
t. 58a/07, 60b/19, 61a/03, 65b/12
t. iderüz 62a/15
t. olına 55a/18
t. olunan 60b/15
t. olındı 60b/11, 60b/14
t. olunmuşdur 60b/09
t. olunur 53b/09, 59b/14, 63a/09,
64a/07
- teşebbüs:** *Ar.* girişim
t. olunmağıla 2a/01
- teşkil:** *Ar.* meydana getirme; yapım
t. 3a/04
t. olan 76a/12
t. olunan 75a/13
t. olındığı 66b/05, 67a/02
t. olunmuşdur 68b/08

tevaḳḳuf: *Ar.* bekleme, durma; bağlı olma

t.+ı 62b/15

t. iden 61b/16

teveccüh: *Ar.* yönelme; nasip ve müyesser olma.

t. itdirüp 35a/03, 35b/09

t. itmiş 8a/07

t. olunmuş 13a/01

tevfir: *Ar.* artma, çoğalma

t. idüp 67b/02

tevsī^c: *Ar.* genişletme, genişletilme

t. idüp 68b/18

t. olacağ 69b/02

t. olmağ 69b/02

t. olup 69a/04, 69a/08, 69a/12

tıpa: *İt.* şişe gibi dar delikleri tıkamaya yarayan mantar, cam, tahta veya plastikten tıcağ, tıpa *krş.* tıba, tıpa

eczā-yı t. 22a/13, 22a/17, 22b/01, 22b/10

terkīb-i eczā-yı t. 22a/06, 22b/08

t. 18b/01, 22b/18, 23a/14, 23b/09, 23b/14, 28b/10, 28b/12, 28b/13, 28b/17, 31a/14, 31b/02, 31b/04, 31b/09, 34a/11, 35a/05, 35b/05, 35b/07, 36a/17, 38b/07, 39a/12, 40a/11, 40b/12, 41a/15, 41a/17, 41b/09, 42a/07, 42b/04, 43a/06, 43a/09, 47a/04, 47a/14, 47a/15

t. eczāsı 34a/05

t. eczāsını 34a/05

t.+dan 23a/02, 31b/19, 39b/02, 42a/15

t.+lar 23a/18, 35a/07, 35b/09, 35b/13, 40a/10

t.+lara 35b/07, 41a/01

t.+ları 23a/05, 27b/07, 31a/16, 32b/18, 33b/06, 33b/07, 34b/12, 35a/11, 35a/12, 36a/08, 40a/12, 41b/04

t.+ların 35b/11

t.+larına 34b/14, 35a/02

t.+larınuñ 33a/02

t.+larıñ 22b/06, 23b/02, 33a/01, 35a/04, 35a/05, 40a/13, 40a/13, 40b/05, 40b/10, 41a/03

t.+nuñ 23a/05, 23a/12, 23a/16, 23b/05, 23b/08, 23b/12, 28b/09, 28b/14, 29a/02, 31b/02, 31b/07, 31b/07, 33a/08, 33a/09, 33a/10, 33a/14, 36a/10, 36a/11, 36a/12, 37a/13, 39a/10, 39a/15, 39a/17, 39a/19, 41a/16, 42a/06, 75a/11

t.+sı 8a/16, 28a/11, 33b/04, 34a/17, 34b/21, 37a/08, 37b/01, 39b/07, 47a/18, 75a/09

t.+sına 38b/02, 49b/06

t.+ya 23a/07, 23a/09, 28b/15, 30b/01, 38b/06, 40a/07, 41b/11, 75a/11

t.+yı 23b/07, 34a/10, 47a/12

t.-yı kebīr 29a/18

t.-yı kebiruñ 29b/04

tıpalı: *İt.+T.* tıpası olan *krş.* tıpalu

‡. 39a/15

tıpalu: *İt.+T.* tıpası olan *krş.* tıpalı

‡. 27a/12, 27a/13

tırāş: *Far.* bir şeyin üzerindeki pürüzleri alma, belli bir biçim vermek için yontma

ağac t.+ı 28a/03

t.-ı servî 22a/07, 22a/10, 22a/12, 22a/14, 22a/16, 22a/18, 22b/02, 22b/09, 22b/11, 23b/18, 24a/01, 24a/03, 24a/05, 24a/07, 24a/09, 24a/11, 24a/13, 24a/15, 42b/12, 43a/15, 52b/07, 52b/08

t.-ı timur 49b/10

timur t.+ı 22a/14, 24a/13, 24a/15

tıyn: *Ar.* çamur, balçık

‡. 46b/11

tıyn-ı hikmet: *Ar.* tebeşir

‡. 46b/08

tıynle-: *Ar.+T.* çamurlamamak

‡.-yeler 46b/09

tıynlı: *Ar.+T.* çamurlu

‡. 46b/14, 47a/02, 47a/05, 47a/06, 47a/07, 47a/08, 47a/11, 47b/10

tıynsız: *Ar.+T.* çamursuz

‡. 46b/10

tığ: *Far.* kılıç

t. u teber 2a/06

tīmār: *Far.* beslediği sipahilerle harbe giden beylere - öşrünü almak üzere- ayrılan arazi

t. 4a/04

timur: demir

t. 6a/05, 6a/15, 8a/11, 8b/08, 12a/12, 23a/07, 23a/11, 25b/07, 26b/01, 28a/07, 28a/12, 29a/10, 29a/14, 31b/18, 33a/13, 34a/13, 36a/02, 46a/03, 49a/09

t. egintisi 22a/08, 22a/18, 23b/18

t. igne 8b/06

t. tırāşı 22a/14, 24a/13, 24a/15

t. †aba 46b/03, 46b/05

t.+dan 12b/02, 27a/03, 27a/13, 28a/15, 29b/05, 31b/10, 34a/01, 43b/09, 52b/01

t.+dur 29a/20

t.+ına 72a/03

tırāş-ı t. 49b/10

timurcı: demirci

t.+ların 46b/08

tīz: *Far.* tez, çabuk

t. elden 42a/05

t. †urrı 29a/08

t. yanar 22b/19,

tīz-lep: *Far.* çabucak

terkīb-i t. 51a/06

†obcıbaşı: topçu ocağının komutanı

‡.+sı 44b/12

†obra: genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç *krş.* †opra, †orba

. 28b/13, 29b/13, 31b/03, 34b/19,
39a/11, 39a/16, 39b/08, 40a/15,
41a/16, 42a/07, 42a/08, 43a/02,
74b/08, 74b/13, 79a/20

.+da 40a/13

.+lar 74b/07

.+ları 74b/12

.+larıyla 75a/03

.+nuñ 40a/10

.+sı 28b/14, 31b/03, 40a/04, 40a/13,
41b/09, 43a/08

.+sıdur 42b/05

.+sınuñ 40a/08, 40a/12, 40b/05,
41a/01, 41a/18, 42b/01, 43a/08

.+yı 39a/15

obralı: torbalı

. 29a/18, 29b/04

oğrı: doğru, yanlış karşıtı *krş.* doğrı

. 4a/14, 6b/13, 6b/16, 7a/15, 8a/14,
13a/03, 13a/04, 13b/02, 28a/10,
29b/14, 65b/03

. iken 8b/11

okmak: ağaçtan yapılmış iri çekik

. 23a/08, 23a/11, 24b/11

. 23a/17, 23b/08, 25a/02, 29a/05,
31b/17, 46a/11, 46a/15, 49a/03,
49a/04, 52a/15, 53a/04, 53a/14

. uralar 23a/15, 25a/07, 46a/09

. urarak 25a/09

. urup 23a/13, 25a/05

.+da 46a/12

oksan: doksan (sayı)

. 4a/19, 12a/02, 12a/06, 13b/12,
17a/08, 54b/11, 56b/02, 56b/15,
63b/15, 65b/02, 65b/02

okuz: dokuz (sayı)

. 4b/18, 27a/05, 49b/01, 56b/02,
56b/18, 57a/02, 58b/05, 58b/14,
58b/15, 67a/10

okuzar: dokuz sayısının üleştirme sayı
sıfatı

. 4b/11

omar: *Ar.* topun içini silmekte
kullanılan, ucu firçalı çubuk

t. 6a/11, 6a/16, 6a/17, 8b/15, 8b/16,
18a/05, 29b/12, 36b/04, 37a/15,
37a/17, 66a/14

t.+a 6a/12, 6a/13

t.+dan 6a/12

t.+ı 6a/14, 38b/02

t.+ını 6a/03, 7b/16, 65b/14, 67b/02

oñ: hayvansal yağ

revđan-ı . 23a/19, 26b/10, 27b/02,
27b/17, 29a/06, 30b/19, 38b/10,
41a/06, 42a/15

. yağı 31a/09

oñ-: donmak

.-ar ise 46a/04

.-duğda 32b/15, 34a/12

oñlı: tonlu

revđan-ı . 36a/14, 41b/06

op: top; gülle veya şarapnel atan büyük,
ateşli silah

- 2a/10, 27b/13, 28a/02, 30b/04,
 31a/01, 35a/08, 36b/19, 37a/01,
 38b/01, 43a/04, 43a/18, 50a/09,
 68b/17, 69a/15
 t. atmağıla 39b/11
 t. olacağ 43b/03
 t.+a 37a/14, 37a/15, 68b/17
 t.+1 69a/02
 t.+lar 42a/04, 43b/04
 t.+lardur 42b/06
 t.+uñ 37a/02, 37a/03, 37a/16, 37b/01,
 38b/03, 38b/05
 t.-1 mezkürenüñ 69a/06
topalağ: yuvarlak, küre biçiminde
 t.+1 30b/14
topcibaşı: topçu ocağının komutanı
 t.+sınuñ 48b/01
toplan-: toplanmak
 t.-up 22b/17, 24b/05
toplu: toplu, birlikte
 t. 42b/07
topra: genellikle pamuk ve kıldan
 dokunmuş, türlü boy ve biçimde,
 ağzı büzülüp bağlanabilen araç
krş. tobra, torba
 t. 28b/17
toprak(ğ): toprak
 t. 6a/06, 6a/09, 6a/19, 6b/04, 7b/09,
 7b/11, 18a/04, 18a/05, 18a/06,
 18a/07, 18a/07, 29b/08, 29b/09,
 29b/12, 29b/13, 29b/14, 30a/08,
 33b/01, 34b/13, 34b/15, 34b/17,
 34b/19, 35a/02, 35a/11, 35a/16,
 35a/17, 35b/02, 35b/04, 35b/06,
 35b/07, 35b/09, 36b/03, 36b/04,
 36b/07, 36b/10, 36b/11, 36b/13,
 45b/07, 66a/13, 74b/07, 74b/12,
 75a/03, 75a/10
 t. atmağla 30b/06
 t. konduğda 30a/01
 t.+a 6a/10, 29b/16, 35b/05, 66a/16,
 68a/16
 t.+dan 43b/09
 t.+1 8b/08, 8b/15, 8b/16, 29b/19,
 36b/05, 68a/15, 70a/10
 t.+uñ 6a/08, 29b/10, 36b/08
torba: genellikle pamuk ve kıldan
 dokunmuş, türlü boy ve biçimde,
 ağzı büzülüp bağlanabilen araç
krş. tobra, topra
 t. 6b/03
torı: *Far.* çökelti *krş.* torı
 t. 51a/07
 t. tozı 44b/18, 45b/17
torı: *Far.* çökelti *krş.* torı
 hamr t.+sı 44b/19
toz: çok küçük parçacıklara bölünmüş
 olan herhangi bir madde *krş.* toz
 ağaç t.+1 28a/05, 31a/04
 bārüt t.+ına 41b/13, 43a/18
 bıçkı t.+1 28a/06, 32a/08
 bıçkı t.+ına 29a/07, 39a/09, 40b/04,
 t.+a 38b/12
 t.+1 32b/16, 45b/17

toz: çok küçük parçacıklara bölünmüş
olan herhangi bir madde *krş.* toz

örtü t.+ı 44b/18, 45b/17

törpülen-: törpüleme işi yapılmak

t.-miş 45a/12, 45a/16

tuc: tunç

t.+dan 52b/02

tül: *Ar.* uzunluk *krş.* boy

t. 20b/19, 26b/02, 62a/06, 62a/10,
62b/09, 79a/10

t.+ı 8b/06, 21b/06, 27a/06, 49b/01,
52a/12, 59b/17

t.+ına 60b/15

t.+ımı 59b/06, 60b/08

t.+ınıñ 59b/21

t.+ları 20b/18, 79a/03

tülâni: *Ar.* boyuna, uzunluğuna

t. 27a/08, 70a/01, 73b/12

tulumba: *İt.* sınırları alçak yerlerden

çekmeye veya yüksek yerlere
çıkarmaya yarayan araç

eczâ-yı t. 23b/19, 24a/02, 24a/04,
24a/06, 24a/08, 24a/10, 24a/12,
24a/14

terkib-i eczâ-yı t. 23b/17

t. 22a/05, 23b/15, 24b/08, 25a/16,
25b/07, 26a/19

t. doldurup 24b/06

t.+lar 24b/10

t.+larıñ 26b/11

t.+nuñ 3a/11, 24b/11, 24b/13,
25a/13, 25a/14, 26a/19, 26b/03,
26b/04, 26b/05, 26b/08

t.+ya 26a/17

t.+yı 25a/10

toť: Baron de Tott (1733-1793) *krş.* toť
begzâde

t.+da[n] 8b/12

tut-: tutmak

t.-alar 25a/05, 46b/19

t.-dığı 49b/12

t.-up 23a/13, 47a/06

toť begzâde: Baron de Tott (1733-1793)

t.+den 8b/09, 8b/15

tutış-: tutuşmak *krş.* tutuş-

t.-dığı 38b/07

t.-duğda 35a/07

t.-up 33b/05, 34a/18, 37a/19, 39b/18,
50a/11

t.-ur 39b/08

tutışdır-: tutuşturmak *krş.* tutuşdur-

t.-up 43a/13

tutışdırıl-: tutuşturulmak

t.-up 43b/04

tutuş-: tutuşmak *krş.* tutuş-

t.-a 24b/18

t.-dığı 26b/14

t.-mağ 50b/18

t.-up 33b/06

t.-ur 30b/02

tutuşdur-: tutuşturmak *krş.* tutuşdur-

t.-duğda 26a/16

tuz: tuz

t. 50b/12

tüfeng: tüfek

t. 2a/10, 27a/14, 27b/13, 28a/16,
28b/04, 29a/12, 29a/16, 29a/17,
29b/05, 29b/06, 30b/04, 31b/11,
33b/09, 34a/02, 34a/19, 36a/03,
39b/10, 45b/05

t.+den 44b/10

tükrük: tükürük

t. 23a/06

tütün: yanan bir şeyden çıkıp havaya
karişarak yukarıya kalkan gaz,
duman, duhan

t. 44b/07

t.+i 44b/10

tüvānā: *Far.* güç, kuvvet, takat

t. 2b/03

tuzlan-: tuzlu hâle gelmek

t.-miş 44b/19

U

u: *Far.* ve (bağlaç) *krş.* ü, ve

u. 2a/06, 27b/13

uç(c): uç; bir şeyin baş veya son noktası

u.+ı 8a/05

u.+ına 28b/12, 28b/14, 31b/02,
39a/11, 41a/16, 42a/07, 56a/04

u.+ından 29a/03

u.+ımı 8a/07, 8b/12

u.+ları 27a/07, 29a/04, 40b/10,
63a/12, 63a/25, 73b/15

u.+larınıñ 40a/15

uç-: uçmak

u.-ar 39a/01

ufacık: çok ufak, küçücük

u. 31b/15

ufağ: boyutları normalden küçük

u. 18a/06, 24b/14, 36b/11, 37a/01,
50a/13

u. ufağ 31a/15

ufarak: biraz ufak

u. 31a/13

uğra-: uğramak

u.-yup 63a/12

‘**ulyā:** *Ar.* daha yüce

vasat-ı ‘u.+larına 8a/02

vasat-ı ‘u.+sına 12a/17

vasat-ı ‘u.+ya 12a/18

‘**umğ:** *Ar.* derinlik

‘u.+ı 71b/03, 76a/04, 77a/04

‘u.+ına 62a/07, 62a/07, 71b/02

umūr: *Ar.* işler, şeyler, hususlar

cemī‘-i u.+da 1b/13

u.+uñ 1b/12

un: un

kāfūri u. 39a/01

ur-: vurmak

toğmağ u.-alar 23a/15, 25a/07,
46a/09

toğmağ u.-arağ 25a/09

toğmağ u.-up 23a/13, 25a/05

u.-alar 6a/04, 6a/11, 6a/13, 34b/11, 37a/12, 37a/17, 47a/09	u. 61a/08 u.+ca 37a/01
u.-asın 49a/03	u. degül ise 48b/18
u.-duğca 25a/05, 47a/09	uzak: uzak; yakın olmayan yer
u.-duğda 23a/14	u. 36b/18
u.-mağa 6a/03, 6a/14	uzun: uzun; iki ucu arasında fazla uzaklık olan, kısa karşıtı
u.-sañ 49a/04	u. 26a/11, 42a/06
urğan: urgan, halat, kalan ip	uzunlğ: uzunluk
u. 27a/10, 29a/11, 29b/03, 33a/14, 34a/13, 36a/13, 39b/02, 40a/06, 40b/16, 41b/06, 43a/03	u.+ı 49a/07, 51a/02, 52b/14
u.+ı 29a/03, 31b/19	Ü
u.+ları 41b/08	
u.+larınıñ 41b/07	ü: <i>Far.</i> ve <i>krş.</i> u, ve
urıl-: vurulmak	ü. 1b/06, 65a/01, 69b/07
toğmağ u.-malıdur 46a/11	üç: üç (sayı)
u.-a 6a/16, 6a/17	ü. 7b/16, 13a/06, 17a/03, 18a/03, 18a/05, 21a/18, 23b/07, 24b/12, 30b/13, 31a/17, 32b/06, 35a/17, 35b/03, 36b/04, 36b/09, 45b/16, 49a/03, 51b/11, 52a/11, 53a/05, 53b/08, 54b/13, 54b/14, 54b/14, 57b/17, 63a/17, 63b/16, 63b/17, 63b/18, 63b/19, 63b/23, 68b/06, 68b/10, 70b/11, 70b/14, 71b/10, 76a/02, 76b/08, 77a/01, 79a/20
u.-duğdan 38b/02	ü.+i 63b/18
urüc: <i>Ar.</i> yükselme, göklere ağma	üçer: üç sayısının üleştirme sayı sıfatı
u. ider 44b/11	ü. 4b/15, 26b/05, 73b/12
usret: <i>Ar.</i> zorluk, güçlük, sıkıntı	üçinci: üçüncü; üç sayısının sıra sıfatı
u. çekildigünden 72a/07	ü. 3b/10, 77a/04, 77b/02, 77b/13
u. oldığı 22b/03	üst: fevk, yukarı; aşağı karşıtı
usretli: <i>Ar.+T.</i> zorlu	
u. 76a/03	
uy-: uymak, uygun gelmek	
u.-mışdur 24b/07	
uydır-: uydurmak	
u.-up 36b/14	
uydırıl-: uydurulmak	
u.-up 22a/03, 30a/10, 33b/02	
uyğun: yakışır, yaraşır, münasip	

ü. 6b/09, 8b/02, 26a/11, 69a/19	22a/01, 22b/16, 23b/06, 24b/04,
üstād: <i>Far.</i> usta, sanatkar	24b/13, 24b/15, 25a/01, 25a/01,
ü.+uñ 24a/16	26a/01, 26a/07, 26a/12, 26a/13,
üstübi: ketenin çöpü, işe yaramayan	26b/04, 26b/12, 27b/04, 28a/07,
bölümü	29b/10, 29b/18, 31a/18, 32b/02,
ü. 23b/06, 26a/18, 28a/01, 31a/12,	33a/03, 33a/19, 33a/19, 34a/13,
32b/03, 37a/10, 39a/08, 40b/03,	34b/12, 34b/16, 35a/11, 35a/11,
41a/11, 42a/03, 42a/04, 42a/18,	35a/16, 35b/03, 36a/01, 36a/13,
42b/15, 43b/04, 43b/04	36b/02, 36b/03, 36b/08, 36b/17,
ü.+den 42b/05	37a/10, 37a/16, 38b/05, 38b/18,
üstübülen-: üstübi hâlâ getirilmek	40b/15, 41b/05, 43a/08, 43b/10,
ü.-mişi 37b/05	44a/29, 45b/15, 50a/17, 51a/09,
üzer(i): bir şeyin yukarı, göğe doğru	53b/16, 54b/06, 54b/07, 55a/14,
olan yanı; bir şeyin dış yüzü,	55b/05, 55b/06, 55b/17, 56a/03,
yüzey	56a/06, 56b/04, 56b/12, 58a/07,
ü. 29a/11, 29b/02, 34a/14, 40a/06,	58b/07, 59b/08, 60b/17, 61a/18,
40b/16, 43a/03, 73b/09	63b/02, 75a/01, 76a/09, 76a/11,
ü.+inde 24b/17, 26a/02, 26a/15,	77b/07, 77b/16
32b/11, 33a/10, 43b/06, 49b/03,	ü.+ini 25a/12, 27b/02, 29a/02,
54a/04, 56b/07, 57b/06, 57b/07,	37a/12, 40b/08, 40b/15, 42a/14,
59b/08, 68a/09, 68a/15, 69b/13,	43a/11, 56a/12, 75a/09
71b/08, 76a/15, 79a/17	ü.+lerinde 76b/04, 80a/02
ü.+inden 6b/11, 8a/01, 8a/19, 12a/16,	ü.+lerinden 40b/13, 41b/01
12a/17, 27a/06, 29a/05, 35b/01,	ü.+lerine 28a/19, 28b/05, 31b/14,
49b/03, 54a/03, 70a/14	33b/04, 35b/12
ü.+ine 3a/05, 3b/06, 4b/07, 6a/06,	üzere: üzere, üzerine, üzerinde
6a/09, 7a/09, 8a/13, 8a/15, 8b/16,	ü. 1b/11, 3a/08, 4a/16, 4a/18, 5a/03,
9a/03, 9a/04, 9a/05, 10b/01,	5b/12, 6a/04, 6a/18, 6b/02, 6b/04,
10b/02, 13b/15, 13b/17, 14a/02,	6b/16, 7b/10, 7b/11, 7b/11, 8a/19,
16b/02, 17b/01, 18a/01, 18a/04,	9a/05, 12b/04, 12b/04, 13a/06,
18a/05, 18a/08, 18a/10, 20b/06,	20b/03, 23a/03, 25a/09, 27a/03,
20b/09, 20b/14, 21a/03, 21a/11,	28a/03, 28b/16, 29a/01, 30a/10,

31b/04, 31b/07, 32b/01, 33a/08,
33a/18, 33b/10, 36a/13, 36b/14,
38b/09, 41a/19, 42a/09, 45a/10,
45a/14, 45b/07, 45b/15, 47b/05,
51b/14, 52b/09, 53b/05, 55b/02,
55b/13, 55b/19, 56b/17, 57b/17,
58a/05, 61a/04, 62a/02, 62a/05,
62a/17, 62b/02, 62b/07, 62b/11,
63a/22, 63a/22, 63b/19, 65b/19,
66b/05, 67a/02, 67a/08, 67a/16,
67b/03, 67b/17, 68a/14, 68b/08,
69b/01, 72a/08, 74a/06, 74b/19,
76a/16, 77b/06, 77a/02, 79a/06
ü.+dür 63a/20, 65b/01, 65b/02,
66a/03

V

vacden döneşü: Macristan'da bir kale

e. 3b/04

vāfir: *Ar.* çok, bol

v. 28a/16

vāhid: *Ar.* yalnız, tek

tertib-i v.+e 65b/19

vāķı'a: *Ar.* vuku' bulmuş, olmuş bir iş

v. 7a/18

vaķıyye: *Ar.* okka, dört yüz dirhemlik
tartı.

v. 23a/18, 23a/19, 23a/19, 23b/01,
41a/08, 50a/16 71b/06

v.+den 79a/19

v.+sine 45b/16

vāķi': vuku' bulan, olan, düşen;
olagelen, rastlayan

v. 4a/02

v. olur 4b/13, 30a/15

vaķt: *Ar.* vakit, zaman

v. 35b/11, 39b/06, 41b/03

v.-i hācetde 44a/30, 51a/08

v.+inde 45b/04

var: var, mevcut, yok karşıtı

v. 21a/10, 71b/10

v.+dur 58a/02, 60b/10, 61a/02,
62b/10, 71b/08

v. idi 79a/18

v. ise 27b/13, 30b/04, 36b/06,
46b/19, 55b/10, 58a/12, 69a/01

var-: varmak, ulaşmak

v.-a 37a/17

v.-ınca 13b/11, 17a/08, 27a/17,
36b/09, 37a/13, 56a/19, 57b/02,
57b/11, 65b/01, 65b/02, 66a/01,
68a/04, 68b/05, 71b/05, 73a/08,
73b/03, 73b/04, 73b/14, 73b/18,
74a/01, 74b/02, 74b/19, 75a/05,
79a/07

v.-ır 38b/06

v.-up 26a/14, 79a/09

v.-ur 6a/12

varıl-: varılmak, ulaşılmak

v.-up 73a/13

vārul: *Far.* çoğunlukla sıvı maddeleri
koymak için kullanılan, metalden

- yapılmış, silindir biçiminde, üstü kapalı kap
- v. 15a/02
- v.+ı 8b/17
- v. +uñ 15b/01
- vasať:** *Ar.* orta, iki şeyin arası
- menzil-i v. 5a/06, 5a/09, 5a/12, 5b/03, 5b/05, 5b/07, 5b/09, 5b/11
- v. ise 4b/14, 6a/15
- v.+a 6b/01
- v.+ı 4a/14
- v.+ına 73a/16, 74a/01
- v.+ından 73b/10
- v.+ımı 4a/16
- v.+ınuñ 62a/18
- v.+larına 40a/15
- v.+larınıñ 40a/14
- v.+uñ 62b/04
- v.-ı dā'iredür 63a/08
- v.-ı ulyālarına 8a/02
- v.-ı ulyāsına 12a/17
- v.-ı ulyāya 12a/18
- vāşıl:** *Ar.* erişen, ulaşan
- v. olacak 79a/03
- vāsi'** : *Ar.* geniş; açık
- v. idilüp 37a/06
- vāsi' ce:** *Ar. +T.* genişçe; açıkça
- v. 37a/07
- vaşl:** *Ar.* erişmek, ulaşmak
- v. eyledük 59b/11
- vāž'** : *Ar.* koyma, koyulma
- v. 8b/14, 13b/03, 30a/10, 35b/10, 41a/01, 42a/09, 45a/17, 46a/14, 66a/13, 74a/13, 74b/03
- v. eyledükde 29b/15
- v. eyledükden 30a/01, 55b/06, 55b/12, 56b/18, 74b/06
- v. eyleyeler 4b/07, 23b/03, 29b/10, 39a/14, 45a/10, 58a/06
- v. ideler 28b/07, 34b/18, 45b/10, 49b/05, 74b/17
- v. ider 8b/18
- v. ider iken 26a/18
- v. iderler 12a/14
- v. idüp 23a/07, 23a/11, 27a/12, 27a/16, 35a/17, 36b/08, 38b/17, 58a/08, 62b/17, 66a/13
- v. itmek 73b/05
- v. olan 8b/17
- v. olduğda 79a/01
- v. olına 4b/12, 4b/16, 13b/15, 13b/17, 13b/17, 18a/05, 18a/07, 27a/14, 28a/15, 28b/17, 31b/04, 35a/03, 36a/07, 36a/16, 36b/13, 38b/18, 38b/19, 42a/12, 43b/13, 43b/14, 45a/14, 45a/18, 47a/03, 51a/01, 56a/05, 73b/16, 74a/03, 74b/01, 74b/04, 74b/10, 75a/06
- v. olınacak 27a/04, 28a/09, 47b/10, 50a/13, 73a/16
- v. olınacak ise 39a/02
- v. olınan 8b/15, 8b/16, 9a/03, 9a/04, 9a/05, 9a/06, 10b/01, 15a/04,

- 22a/04, 26a/01, 26a/16, 27b/07,
28b/01, 29a/18, 29b/03, 29b/18,
30a/12, 41b/11, 49b/06, 66a/16
- v. olınarak 28b/08, 75a/02
- v. olunduğınuñ 42b/08
- v. olunduğda 20b/10, 56b/14, 73b/07,
74b/09
- v. olunduğdan 28b/17, 35b/06, 61a/08
- v. alınmalıdır 4b/09, 71b/11
- v. alınması 12b/05, 40a/05, 42b/01
- v. alınmaya 5a/01
- v. alınmış 9a/07, 13a/01, 14a/02,
18a/01
- v. alınmışdur 63a/09
- v. olup 6a/05, 6b/01, 8a/03,
10b/02, 12a/10, 12a/13, 12a/17,
12b/05, 16b/02, 18a/02, 23a/04,
23b/01, 25a/04, 25a/11, 25a/12,
29b/13, 31a/17, 32b/05, 33a/17,
33a/19, 36a/05, 36a/13, 37a/15,
41b/04, 43a/03, 45b/14, 46a/08,
46a/17, 46b/12, 47b/04, 52a/15,
56a/14, 57a/02, 73b/15, 74a/04,
74a/16, 74b/07, 74b/14, 75a/01
- v. olunur 8b/11, 8b/18, 12a/19,
12b/03, 28a/13, 73b/08
- v. olmuştur 79b/04
- v.+ından 66a/15
- v.+ınınun 41b/10
- v.+ıyla 32a/02
- v.-ı dest 53a/15
- ve:** *Ar. ve krş. u, ü*
- v. 1b/04, 1b/04, 1b/04, 1b/05, 1b/07,
1b/07, 1b/09, 1b/11, 1b/12, 2a/01,
2a/01, 2a/03, 2a/04, 2a/05, 2a/05,
2a/06, 2a/06, 2a/07, 2a/07, 2a/10,
2a/11, 2a/11, 2a/11, 2a/12, 2a/12,
2a/14, 2a/15, 2a/17, 2a/19, 2b/01,
2b/01, 2b/01, 2b/02, 2b/03, 2b/03,
2b/04, 2b/04, 2b/05, 2b/05, 2b/06,
2b/06, 2b/07, 2b/10, 2b/12, 2b/13,
2b/14, 2b/16, 2b/17, 2b/17, 2b/18,
2b/18, 2b/19, 2b/19, 3a/01, 3a/01,
3a/02, 3a/02, 3a/04, 3a/04, 3a/04,
3a/05, 3a/09, 3a/09, 3a/09, 3a/10,
3a/10, 3a/11, 3a/12, 3a/12, 3a/12,
3a/12, 3a/14, 3a/14, 3a/15, 3a/16,
3a/17, 3a/18, 3b/02, 3b/03, 3b/04,
3b/04, 3b/06, 3b/07, 3b/09, 3b/11,
3b/12, 3b/14, 3b/16, 4a/03, 4a/03,
4a/04, 4a/04, 4a/06, 4a/06, 4a/08,
4a/09, 4a/10, 4a/11, 4a/13, 4a/14,
4a/17, 4a/18, 4b/03, 4b/03, 4b/04,
4b/05, 4b/10, 5a/04, 5b/12, 6a/01,
6a/06, 6a/08, 6a/08, 6a/17, 6b/05,
6b/06, 6b/06, 6b/08, 6b/11, 6b/13,
6b/16, 6b/17, 7a/09, 7a/09, 7a/18,
7a/18, 7b/03, 7b/04, 7b/07, 7b/08,
7b/11, 7b/14, 7b/16, 7b/16, 7b/16,
7b/17, 7b/17, 8a/02, 8a/04, 8a/06,
8a/09, 8a/14, 8a/16, 8a/19, 8b/02,
8b/06, 8b/09, 8b/12, 8b/14, 8b/15,
8b/18, 12a/02, 12a/10, 12a/11,
12a/11, 12a/14, 12a/19, 12a/19,

12b/03, 12b/03, 12b/05, 12b/06,
12b/08, 13a/01, 13a/05, 13a/06,
13b/05, 13b/14, 13b/14, 13b/17,
13b/18, 13b/19, 14a/02, 14a/06,
14b/01, 14b/01, 15a/05, 16b/01,
16b/01, 16b/02, 17a/06, 18a/02,
18a/03, 18a/04, 18a/06, 18a/06,
18a/07, 18a/09, 19a/02, 20b/01,
20b/03, 20b/11, 20b/14, 20b/14,
20b/15, 20b/17, 20b/19, 21a/06,
21a/07, 21a/12, 21a/14, 21a/15,
21a/16, 21a/17, 21a/19, 21b/05,
22a/02, 22a/02, 22a/04, 22a/05,
22a/05, 22b/05, 22b/12, 22b/14,
22b/15, 23a/06, 23a/15, 23a/19,
23b/01, 23b/04, 23b/06, 23b/11,
23b/14, 23b/16, 23b/16, 24a/17,
24a/18, 24b/01, 24b/03, 24b/07,
24b/08, 24b/11, 24b/13, 24b/14,
24b/15, 24b/16, 25a/05, 25a/07,
25a/07, 25a/09, 25a/10, 25a/11,
25a/11, 25a/16, 25b/01, 25b/01,
25b/02, 26a/04, 26a/08, 26a/11,
26a/15, 26a/17, 26a/17, 26b/02,
26b/05, 26b/09, 26b/11, 26b/12,
26b/16, 26b/17, 26b/19, 27a/02,
27a/03, 27a/03, 27a/06, 27a/06,
27a/07, 27a/08, 27a/12, 27a/13,
27a/13, 27a/14, 27a/15, 27a/19,
27b/02, 27b/02, 27b/05, 27b/06,
27b/10, 27b/12, 27b/13, 27b/14,
27b/15, 27b/19, 28a/01, 28a/02,
28a/02, 28a/04, 28a/05, 28a/08,
28a/10, 28a/14, 28a/14, 28a/17,
28a/17, 28b/03, 28b/04, 28b/05,
28b/07, 28b/07, 28b/15, 28b/17,
28b/19, 28b/19, 29a/02, 29a/04,
29a/07, 29a/08, 29a/12, 29a/12,
29a/18, 29b/04, 29b/09, 29b/11,
30a/01, 30a/02, 30a/03, 30a/05,
30a/10, 30a/16, 30a/16, 30b/04,
30b/05, 30b/05, 30b/06, 30b/07,
30b/07, 30b/09, 30b/09, 30b/10,
30b/15, 31a/04, 31a/06, 31a/10,
31a/12, 31a/19, 31b/03, 31b/04,
31b/05, 31b/11, 31b/12, 31b/12,
32b/01, 32b/08, 32b/16, 32b/18,
33a/01, 33a/06, 33a/10, 33b/02,
33b/03, 33b/05, 33b/07, 33b/09,
34a/02, 34a/03, 34a/05, 34a/07,
34a/08, 34a/09, 34a/10, 34a/14,
34a/18, 34a/19, 34a/19, 34b/05,
34b/06, 34b/08, 34b/13, 34b/14,
35a/01, 35a/03, 35a/10, 35a/11,
35a/12, 35b/01, 35b/02, 35b/03,
35b/09, 35b/10, 35b/14, 36a/02,
36a/03, 36a/04, 36a/06, 36a/07,
36a/08, 36a/14, 36a/18, 36b/13,
36b/16, 37a/05, 37a/08, 37a/11,
37b/01, 38b/10, 38b/12, 38b/16,
38b/16, 38b/18, 39a/03, 39a/04,
39a/04, 39a/06, 39a/07, 39a/08,
39a/09, 39a/13, 39a/17, 39a/19,
39b/01, 39b/08, 39b/11, 39b/16,

40a/01, 40a/01, 40a/05, 40a/13,
40a/15, 40b/03, 40b/07, 40b/08,
40b/08, 40b/09, 40b/11, 41a/01,
41a/01, 41a/08, 41b/01, 41b/01,
41b/04, 41b/06, 41b/09, 41b/09,
42a/02, 42a/05, 42a/09, 42a/10,
42a/12, 42a/15, 42a/18, 42b/05,
42b/06, 42b/07, 42b/14, 42b/14,
42b/15, 43a/02, 43a/03, 43a/05,
43a/07, 43a/09, 43a/18, 43b/05,
43b/10, 43b/12, 43b/15, 44a/03,
44a/10, 44a/20, 44a/26, 44a/27,
44a/28, 44b/04, 44b/06, 44b/07,
45a/04, 45a/07, 45a/18, 45b/01,
45b/01, 45b/02, 45b/04, 45b/13,
45b/15, 45b/17, 45b/17, 46a/01,
46a/07, 46a/07, 46a/13, 46a/15,
46a/15, 46a/16, 46a/16, 46a/19,
46b/04, 46b/07, 46b/09, 46b/11,
46b/13, 46b/14, 46b/18, 47a/03,
47a/04, 47a/07, 47b/07, 47b/11,
48b/18, 48b/18, 48b/19, 49a/02,
49a/02, 49a/03, 49a/04, 49a/05,
49a/07, 49a/08, 49b/02, 49b/05,
50a/10, 50a/10, 50a/12, 50a/13,
50a/17, 50a/17, 50a/19, 50b/15,
51a/05, 51a/05, 51a/11, 51b/13,
51b/16, 52a/10, 52a/12, 52a/14,
52a/16, 52a/16, 52a/17, 52b/01,
52b/04, 52b/06, 52b/11, 53a/01,
53a/04, 53a/15, 53b/01, 53b/02,
53b/04, 53b/06, 53b/06, 53b/07,
53b/09, 53b/10, 53b/18, 53b/18,
54a/01, 54b/09, 54b/14, 54b/14,
55a/17, 55a/17, 55b/01, 55b/11,
56a/01, 56a/19, 56b/05, 56b/08,
56b/09, 56b/14, 56b/15, 57a/10,
57a/11, 57b/03, 57b/06, 57b/08,
57b/14, 58a/03, 58a/03, 58a/05,
58a/06, 58a/06, 58a/07, 58a/08,
58a/12, 58a/13, 58a/18, 58a/19,
58b/01, 58b/02, 58b/04, 58b/05,
58b/05, 58b/07, 58b/08, 58b/08,
58b/11, 58b/12, 58b/12, 58b/13,
58b/13, 59b/16, 59b/17, 60b/02,
60b/03, 60b/05, 60b/05, 60b/08,
60b/09, 60b/12, 60b/15, 60b/17,
60b/18, 60b/19, 61a/01, 61a/04,
61a/05, 61a/05, 61a/06, 61a/06,
61a/12, 61a/13, 61a/15, 61a/16,
61b/04, 61b/08, 61b/13, 61b/13,
61b/16, 62a/01, 62a/01, 62a/01,
62a/01, 62a/01, 62a/03, 62a/06,
62a/07, 62a/07, 62a/07, 62a/08,
62a/09, 62a/12, 62a/13, 62a/17,
62a/19, 62b/03, 62b/09, 62b/09,
62b/10, 62b/10, 62b/12, 62b/14,
62b/15, 63a/07, 63a/08, 63a/10,
63a/11, 63a/11, 63a/15, 63a/20,
63a/22, 63a/24, 63b/05, 63b/06,
63b/10, 63b/11, 63b/12, 63b/18,
63b/19, 63b/23, 64a/10, 64a/12,
64a/12, 64a/12, 64a/15, 65b/03,
65b/08, 65b/09, 65b/10, 65b/11,

65b/13, 65b/14, 65b/14, 65b/18,
66a/15, 66a/15, 66b/05, 66b/19,
67a/02, 67a/07, 67b/02, 67b/02,
67b/03, 67b/05, 67b/07, 67b/17,
68a/03, 68a/05, 68a/05, 68a/05,
68a/07, 68a/09, 68a/10, 68a/13,
68a/18, 68b/04, 68b/05, 68b/06,
68b/07, 68b/08, 68b/09, 68b/13,
68b/13, 68b/14, 68b/16, 68b/19,
69a/04, 69a/05, 69a/06, 69a/07,
69a/13, 69a/14, 69a/14, 69a/15,
69a/18, 69a/18, 69a/19, 69b/07,
69b/09, 69b/10, 69b/10, 69b/11,
69b/13, 69b/14, 69b/19, 70a/01,
70a/03, 70a/04, 70a/05, 70a/05,
70a/12, 70a/14, 70b/02, 70b/11,
71b/06, 71b/06, 71b/06, 71b/12,
71b/12, 71b/13, 71b/13, 73a/04,
73a/07, 73a/09, 73a/15, 73a/16,
73a/18, 73b/04, 73b/11, 73b/13,
73b/16, 74a/03, 74a/04, 74a/05,
74a/08, 74a/11, 74a/11, 74a/12,
74a/12, 74a/13, 74a/13, 74a/14,
74a/15, 74a/17, 74a/18, 74b/06,
74b/10, 74b/12, 74b/17, 74b/18,
75a/01, 75a/01, 75a/02, 75a/03,
75a/03, 75a/10, 75a/11, 75a/13,
75a/13, 75a/13, 75a/16, 76a/01,
76a/02, 76a/02, 76a/03, 76a/04,
76a/06, 76a/10, 76a/12, 76a/15,
76b/03, 77a/02, 77a/03, 77b/02,
77b/03, 77b/12, 77b/19, 78a/01,

79a/04, 79a/06, 79a/16, 79a/18,
79a/20, 79a/20, 79a/21, 79b/01,
79b/02, 79b/02
ve'l-adlā' 73a/10

vech: *Ar.* yüz; üst, sath, düz, yüz

v. 8a/19, 12b/04, 13a/06, 27a/03,
53b/05, 61a/04, 66a/03, 66b/05,
74a/06

v.+den 17a/05

v.+ile 5a/02, 7a/13, 7b/02, 12a/16,
13a/05, 13b/04, 16b/01, 17a/07,
18a/08, 20b/02, 20b/08, 21a/16,
21a/17, 22a/03, 23a/14, 25a/08,
28b/07, 28b/12, 30a/03, 30a/07,
30b/05, 30b/06, 31b/16, 32b/14,
32b/19, 34b/03, 35a/08, 35a/10,
35a/11, 35a/11, 36a/09, 36b/13,
37a/09, 39a/07, 40a/02, 40b/09,
41a/14, 42b/08, 43a/02, 45b/04,
45b/12, 46a/02, 46a/16, 47a/11,
47b/06, 48b/19, 50b/18, 52b/03,
55b/06, 55b/16, 57b/10, 58a/13,
58a/17, 60b/03, 68b/16, 72a/06,
73b/17

v.+iledür 7b/10, 25a/16, 27b/16

v.+iyle 37a/07, 40b/07

v.-i meşrūh 7b/11, 28a/03, 31b/04,
33b/10, 55b/13

ve-ķıs 'alā hazā: *Ar.* bunun üzerine
kıyas et

v. 21a/19, 57b/04, 61b/05, 66b/12,
67b/09

vesā 'il: sebepler, vesileler

v.+e 2a/01

veter: *Ar.* giriş

v.+idür 54b/19, 64a/02

veyā: *Ar.+Far.* veya, yahut (bağlaç) *krş.*

vayāḥūd, yā, yāḥūd

v. 44b/04, 44b/07, 55b/04, 66a/14

veyāḥūd: *Ar.+Far.* veya, yahut (bağlaç)

krş. vayā, yā, yāḥūd

v. 4b/11, 4b/14, 4b/15, 12a/09,
12a/12, 27b/05, 30b/14, 32a/08,
32b/16, 37a/10, 37b/02, 41b/12,
43b/08, 43b/09, 43b/09, 44b/05,
44b/08, 45a/04, 45a/05, 45a/12,
45a/12, 45b/03, 45b/09, 46b/08,
49b/01, 49b/03, 52b/02, 55a/16,
55b/04, 55b/18, 55b/18, 60b/06,
66a/09, 68b/06, 77b/14

vez(i)n: *Ar.* tartma, tartılma; tartı,
ağırlık

terkīb-i v. 44a/15, 44a/16, 44a/17,
44a/18, 44a/19, 44b/01, 44b/02,
44b/03, 45a/01, 45a/02, 45a/08,
45a/11

terkīb-i v.+i āsumānī 47b/12, 47b/13,
47b/14, 48a/01, 48a/02, 48a/03,
48a/04, 48a/05, 48a/06, 48b/03

terkīb-i v.-i bārūt 44b/15, 44b/16,
44b/17, 44b/18, 44b/19

terkīb-i v.-i ḳandīl 49b/07, 49b/08,
49b/09, 49b/10, 49b/11

v. 13b/16, 22b/14, 43b/15

v. eyleyeler 49b/03

v. iderler 8b/10

v. idüp 44a/03

v. olına 4b/09, 50b/14

v. olman 22b/07

v. olnup 42b/14, 46a/07, 48b/16,
50a/08, 52a/10

v.+i 45a/10, 45a/14, 45a/17, 51b/14,
52b/09

v.+idür 64a/02

v.+ler 24b/02

v.+lerdür 44b/14

v.+leri 44a/20

v.+leridür 24a/18

v.+lerile 45a/07

v.-i aḳ fetil 44a/06

v.-i āsumānī 48a/07, 48a/08, 48a/09,
48a/10, 48a/11, 48a/12, 48a/13,
48a/14, 48a/15, 48a/16, 48a/17,
48a/18, 48a/19, 48b/04, 48b/05,
48b/06, 48b/07, 48b/08, 48b/09,
48b/10, 48b/11, 48b/12, 48b/13

v.-i balmumu 44a/22, 44a/24

v.-i bārūt 61b/13

v.-i dolāb 51a/10

v.-i ḳandīl 49b/12, 49b/13, 49b/14,
49b/15, 49b/16, 49b/17, 49b/18,
49b/19, 50a/01, 50a/02, 50a/03,
50a/04, 50a/05, 50a/06

v.-i ḳara fetil 43b/16, 43b/17, 43b/18,
43b/19, 44a/01

v.-i terkīb bārūt-ı siyāh 44a/13,
44a/14
vezne: *Ar.* atesli silāhlarda barutluk,
barut yuvası
v. 8a/08
vir-: vermek
āteş v.-eler 23b/15, 46b/14
dirsek v.-üp 73a/10, 73a/12
hıffet v.-eler 49a/02
hişşe v.-meyüp 62a/14
hişşe v.-mezüz 62a/11
kuvvet v.-eler 49a/01
nem v.-erek 46a/09
‘azīm rahne v.-ür 33b/08
‘azīme v.-ür 43a/14
perīşānlık v.-üp 34b/06
rābıta v.-dükden 41b/04
rābıta v.-eler 41b/02
rābıta v.-mege 42b/03
rahne v.-ir 18a/10
rahne-i ‘azīm v.-er 36b/18
rahne-i ‘azīm v.-ür 27b/06, 30b/10
taqviyyet v.-e 32b/11
taqviyyet v.-üp 32b/04
v.-ecek 26b/19, 43b/07, 45a/18
v.-eler 36a/02
viril-: verilmek
āteş v.-e 8a/18, 8a/19, 35a/07
dāne v.-ür 26b/12
menzil v.-dükde 7a/15, 66b/11
menzil v.-dükden şöıra 35a/04
menzil v.-e 7a/11, 37b/02

menzil v.-en 10b/01
menzil v.-mek 7a/13
menzil v.-mesi 7b/03
menzil v.-se 7a/04, 13b/01, 17a/03
menzil v.-üp 66a/11, 66a/18
niżām v.-dükden şöıra 35b/11
taqviyyet v.-e 33a/12
vuķū‘a: *Ar.* meydana gelme, cereyan
v. gelen 1b/08
v. gelmediği 7a/19
vüs‘: *Ar.* bir işi yapabilme gücü
ķaderi’l-v. 2a/02
vücūd-pezīr: *Ar. +Far.* vücut bulan, olan,
meydana gelen
v. 62a/02
vücüb: *Ar.* vacip ve lüzumlu olma
v. 65b/08
vüs‘at: *Ar.* genişlik; kapasite; genlik
v.+e 62b/09
v.+i 62b/14, 74a/14
vüs‘atli: *Ar.* geniş, genli
v. 68a/10, 73a/17

Y

yā: *Far.* o halde, öyle ise *krş.* veyā,
veyāhūd, yāhūd
y. 53b/17, 55b/03, 55b/17
yab yab: yavaş yavaş
y. 47a/09
yābān: *Far.* yabani, çöl
y. emrūdī kömürü 44b/16

- y. erigi kömürü 44b/15
- yağ:** yağ
 bezir y.+ı 32b/04, 38b/13, 40b/02, 43b/08
 neft y.+ı 30b/19, 31a/09, 38b/15, 43b/08, 44a/25
 neft y.+ına 42b/14
 neft y.+ını 44a/28
 toñ y.+ı 31a/09
 y. 44a/09, 73b/02
- yağ-:** yağmak, yağmurun yağması
 yağmur y.-duğda 73a/06
- yağlı:** yağlı olarak
 y. 28a/04, 28a/13
- yağmur:** yağmur
 y. gibi 18a/10, 36b/17
 y. yağduğda 73a/06
- yāḥūd:** *Far.* veya, ya da *krş.* veyā, veyāḥūd, yā
 y. 12b/02, 44b/19, 45a/11, 45a/15, 45a/16, 68b/01
- yağ-:** yakmak
 y.-alar 45b/04
 y.-asın 44b/08
 y.-up 26b/16
- yağın:** yakın olanlar, uzak karşıtı
 y. 8a/02, 8a/04, 8a/04, 12a/18, 18a/08, 25b/06, 29b/06, 36b/15, 39a/15, 43b/01, 56a/04, 66a/09, 79a/05
 y. ise 6a/16
- yalñuz:** yalnız, sadece; yanında başkaları bulunmayan
 y. 32a/07, 33b/09, 35a/11, 62a/08, 66b/13, 69a/11
- ya‘nī:** *Ar.* demek, şu demek ki
 anlamlarında bir söz
 y. 62b/03
- yan:** bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü
 y.+ı 69b/15
 y.+ına 26a/11, 30b/08
 y.+ında 54b/06, 54b/07, 63b/02, 63b/04, 75a/08
 y.+ından 19a/01, 26a/14
 y.+ları 69b/07
 y.+larına 8b/14, 26a/18, 73b/16
 y.+larından 6b/12
- yan-:** yanmak
 y.-arağ 26a/12
 y.-ar iken 23a/02, 53a/11, 53a/13
 y.-ar ise 22b/19
 y.-duğda 45b/11, 51b/12
 y.-mağa 23b/14
 y.-ması 39a/05
 y.-miş 44b/19
 y.-up 27b/12, 30b/03, 30b/07, 34b/02, 34b/04, 44b/08
- yanaşdırıl-:** yanaştırılmak
 y.-up 73b/16
- yañlış:** yanlış
 y. 68a/12
- yap-:** yapmak, ortaya koymak

- y.-alar 31a/15, 42a/05, 50a/10
y.-dukları 46b/09
y.-ma 43a/05
y.-mağ 30b/12, 45b/06, 50a/15
y.-ması 27a/01
y.-masınñ 30b/11, 38b/08, 40a/08,
41a/05, 41b/14, 42b/11, 43b/01,
43b/15, 44a/20, 47b/11
y.-miş 45b/16
y.-up 24b/04
yapağı: yapağı; yün, kırkılmış koyun
yünü
y. 73b/16, 74a/04, 74a/17, 74b/13,
75a/04, 79a/19
yapıl-: yapılmak
y.-a 28b/09, 35a/14, 36a/02, 43a/18,
53a/01
y.-acağ 45b/02
y.-an 28a/13, 42b/06, 42b/06,
45b/05, 50a/12, 50b/16, 52b/04,
68a/13, 68a/14
y.-duğda 32b/02, 42a/19
y.-ması 26a/01, 32a/04
y.-miş 28a/15, 31b/10, 34a/02,
34b/14, 38b/03, 39a/11, 39b/15,
40b/01, 45b/17
y.-up 12b/02, 24b/17, 28a/19,
29b/10, 34b/10, 37a/18, 40a/10,
40b/14, 43b/10, 43b/13, 44a/11,
52b/02, 53a/08, 68b/17, 73b/15,
74a/13, 74b/04
y.-ur 27a/04, 37a/04, 53b/07
y.-ur ise 49a/07
yapış-: yapışmak
y.-a 43a/01
y.-up 8b/08, 28a/06, 29a/08, 31a/05,
32b/11, 40b/13
yapışdır-: yapıştırmak
y.-alar 26a/03, 26a/08, 31b/14,
31b/15, 34a/07
y.-up 28b/01, 33a/03
yapışdırıl-: yapıştırılmak
y.-a 33a/13
y.-duğdan 34a/13
y.-up 31b/18
yar: yar, uçurum
y. 69b/12, 69b/13
yara-: yaramak, bir işe yarar sağlamak
işe y.-maz 47b/03
y.-ya 68a/11
yarı: Bir bütünü oluşturan iki eşit
parçadan her biri; yarım
y. 31b/01
yarım: bütün bir şeyin ayrıldığı iki eşit
parçadan her biri
y. 23a/10, 39a/05, 45b/17, 51a/01,
79a/04, 79b/03
yaşdığ(ğ): yastık
y. 29b/19, 36b/06
y.+ı 30a/05
yaşşı: yayvan ve düz
y. 18a/05, 36b/07, 46b/18
yaşşıca: biraz yassı
y.+ca 36b/04

yat-: yatmak	cānib-i y.+inine 74b/05
y.-up 23a/02	nışf-ı y. 75a/15
yatır-: yatırmak	y. 79a/06
y.-up 23b/02	yer: bir şeyin, bir kimsenin kapladığı
yavaş: yavaş, hızlı olmayan	veya kaplayabileceği boşluk,
y. 23a/02, 24b/09, 48b/18	mahal, mekân <i>krş.</i> yir
yavaşlad-: yavaşlatmak	y.+de 13b/13, 14b/01, 42a/10,
y.-alar 23a/02	50b/15
yazıl-: yazılmak	y.+e 8a/04, 17a/03, 44a/03, 51a/08,
y.-an 12a/03	63a/25
y.-mışdur 53b/11	y.+i 33a/08
yedi: yedi (sayı)	y.+inde 36a/10
y. 46a/11, 52a/12, 68b/06, 70b/03,	y.+inden 30b/17, 31b/08, 44b/07
70b/10, 80a/01	y.+ine 8a/09, 8a/09, 36a/06, 39a/19,
yek: <i>Far.</i> bir, tek	40a/04
y. 46a/10, 46b/15	y.+ini 74b/05
yek-pāre: <i>Far.</i> tek parça, bütün	y.+leri 33a/06
y. 46b/06, 47b/01	y.+lerine 42a/12
yekūn: <i>Ar.</i> toplam	y.+üñ 63a/16
y. 66b/06	yesār: <i>Ar.</i> sağ, sağ taraf
y.+e 67b/13	cānib-i y. 74b/16
y.+i đarb 66b/17, 67a/03, 67a/13,	cānib-i y.+da 76a/09, 76a/10, 76a/11
68a/01	cānib-i y.+ma 74b/06
yelken: yelken, yelkenli	cānib-i y.+nda 60b/09
y. bezi 30b/13	nışf-ı y. 75a/16
y. bezinden 28a/07, 32a/08	y.+a 79a/06
y.+lerine 43a/13	y.+e 73a/10
yemīn: <i>Ar.</i> sağ, sağ taraf	y.+nda 55a/16
cānib-i y. 74b/16	yeşil: yeşil
cānib-i y.+de 76a/07	y. 43b/12
cānib-i y.+e 73a/09	bārūt-ı y. 45a/08
cānib-i y.+inde 55a/15	yetmiş: yetmiş (sayı)

- y. 3b/17, 59b/19
- yığıl-:** yığılmak
y.-a 29b/15
- yılduz:** yıldız
vezn-i kândil-i y. 49b/16
- yırt-:** yırtmak
y.-up 26b/14
- yigirmi:** yirmi (sayı)
y. 20b/17, 21b/05, 23a/08, 23a/11,
25a/07, 52a/13, 53a/02, 56b/03,
56b/06, 56b/07, 57b/04, 58b/04,
58b/07, 58b/08, 67a/10, 70b/03,
70b/10
- yigirmişer:** yirmi sayısının üleştirme
sayı sıfatı
y. 6a/16, 23a/15, 66a/14
- yine:** yine, gene
y. 4a/16, 7a/06, 7b/17, 13b/07,
26a/07, 27a/18, 28b/05, 28b/18,
33a/15, 36b/12, 45b/11, 46a/15,
69b/09, 73a/09, 73a/12, 73b/09,
74a/05, 74b/06, 74b/08, 74b/14,
74b/18, 75a/02
- yir:** bir şeyin, bir kimsenin kapladığı
veya kaplayabileceği boşluk,
mahal, mekân *krş.* yer
y.+e 13a/05, 35b/05, 39b/07, 52b/09,
52a/16
- yohsa:** yoksa
y. 68a/17
- yirleşdir-:** yerleştirmek
y.-eler 31a/19
- yok(ğ):** olmayan, bulunmayan şey
y.+dur 23a/03, 62b/10, 77b/10,
77b/15
y.+ıdı 79a/21
y. ise 47a/01
- yokla-:** yoklamak, dokunarak incelemek
y.-na 6b/01
- yongâ:** yontulmuş küçük odun parçaları,
talaş
y.+ çıktıları 40b/07
- yontıl-:** yontma işi yapılmak
y.-up 40a/15
- yuḡân:** Saksonya kralının topçubaşısı
olan kişi
y. 44b/12
- yuḡarı:** yukarı; bir şeyin üst bölümü,
fevk, aşağı karşıtı *krş.* yuḡaru
y. 8a/17, 27a/07, 27a/16, 27a/17,
34b/12, 37b/02, 49a/08, 49a/09,
50a/11, 52a/17, 52a/18, 62b/15
y.+sından 31b/06
- yuḡaru:** yukarı; bir şeyin üst bölümü,
fevk, aşağı karşıtı *krş.* yuḡarı
y. 4a/12, 4a/15, 7a/02, 7a/04, 12a/05,
13b/02, 23a/16, 28b/05, 74a/16
y.+sına 8a/14
y.+sından 8a/17
y.+ya 35a/11
- yumışa:** hizmet
y. 29b/16
- yumurta:** yumurta
y. 73b/19

y. aķı 50a/09	y. 74a/02
yuvarla- : yuvarlamak	yüksek(g) : yüksek
y.-ya 34a/15	y. 12b/06, 17a/07, 62a/17, 62b/03, 69b/12
y.-yalar 29a/07, 31a/05, 32b/11, 33a/16, 40b/12, 41b/13, 43a/01, 43a/10, 43a/18, 50a/10	y.+e 7a/05, 7a/11, 13b/07, 51b/12
y.-yup 27b/03, 31a/15	y.+de 69a/02
yuvarlaķ(ġ) : yuvarlak; taştan ya da demirden yapılmış top mermisi, gülle	yükseklig : yükseklik
y. 12a/09, 31a/13, 32b/17, 40b/06, 41a/12, 41a/13, 42a/04, 42a/19, 43a/19, 43b/01, 43b/07, 43b/10	y.+i 68a/05
y.+ı 31b/05, 32b/10, 40b/12, 43a/17	y.+ine 68a/08
y.+lar 31a/15, 41a/14	yünil- : tıraş edilme
y.+ları 41a/19, 42a/08	y.-e 43a/07
y.+ların 41a/17, 42a/09	y.-üp 23b/06,
y.+larını 31a/18	yürü- : yürümek; hücum etmek
y.+larınıñ 41b/09	y.-dükde 26b/12
y.+larıñ 41b/01	yürüyiş : yürüyüş; birliklerin bir yerden başka bir yere gitmesi
y.+uñ 40b/15	y. 26b/13
yuvarlan- : yuvarlanamak	yüz : yüz (sayı)
y.-up 38b/12	pıçaķ y.+üyle 44a/08
y.-ur 6b/12	y. 3b/01, 3b/11, 4b/18, 5a/01, 6a/01, 6a/01, 6a/12, 7a/16, 18a/03, 18a/03, 28b/13, 31b/02, 32b/06, 34a/18, 34a/19, 34b/04, 34b/05, 39b/17, 40a/11, 41a/16, 46a/12, 53b/08, 57b/07, 58b/04, 58b/06, 63a/17, 66a/12, 66a/18, 66a/19, 66b/07, 66b/11, 67a/03, 67a/17, 67b/16, 71b/10, 79a/19, 79a/20
yücerreb : tecrübe	y.+dür 66b/04
vezn-i āsumānī-yi y. 48a/10, 48a/11, 48a/12, 48a/13	y.+e 66b/15, 67a/03, 67a/11, 67a/14, 67b/13, 67b/21
yük : araba, hayvan vb.nin taşıdıġı şeylerin hepsi	y.+inden 37a/13
y.+e 66b/05	
y.+tür 66b/13	
yüksecik : biraz yüksek olan	

y.+ine 53a/13
y.+ün 57b/09
y.+ünden 1b/07

Z

zabṭ: *Ar.* sıkı tutma

z. 68b/14
z. idüp 67b/04

zāhir: *Ar.* görünen, anlaşılan

z. 3b/09
z. oldı 67b/01
z. olur 46b/16
z.+inde 62a/08

zahmet: *Ar.* eziyet, sıkıntı; zor

z. çekilmez 72a/05

zā'id: *Ar.* artı; artan

z. olmaya 79a/04

za'if: *Ar.* zayıf, gerçek

ʿabd-i z. 2b/02

zā'il: *Ar.* sona eren, devamlı olmayan

z. olup 47b/03

zamān: *Ar.* zaman, an, vakit

z. 23b/12, 28b/11, 77b/15

zamḳ: *Ar.* sıvı yapıştırıcı

z. 41b/12

zamm: *Ar.* ek, ilave

z. 60b/05, 65b/11
z. eyleyeler 45a/07
z. idüp 23a/01
z. olına 24b/10
z. olduğda 51b/14

z. olınsa 62a/11

z. olup 49a/01, 49a/02

zar: tavla ve başka oyunlarda kullanılan kemik, fil dişi, plastik vb. maddelerden küp olarak yapılan ve altı yüzünde, birden altıya kadar benekler bulunan oyun aracı

z.+ı 62a/06

zarar: *Ar.* zarar, ziyan

z. 33b/01

zāviye: *Ar.* aç; köşe

derecāt-ı z. 58a/14

derecāt-ı z.-yi menşe' 58a/09

derece-i z. 58a/18

ḳā'imü'z-z. 54b/16, 55a/09, 55b/03,
55b/17, 57b/14, 63b/21, 64a/03,
73a/10, 73b/13

ḳā'imü'z-z.+ti'l-aḳlā' 73a/12

medār-ı z.+lerinüñ 56a/01, 61a/05

müşelleş-i münfericü'z-z. 63b/22

münfericü'z-z. 54b/16, 55a/11,
55b/04, 57b/14, 64a/04

münfericü'z-z.+dür 55b/18

z. 54b/04, 63a/25, 63b/15

z.+ler 58a/17, 63b/04

z.+leri 54b/08, 57b/16, 64a/08,
64a/10, 64a/12

z.+lerinüñ 58b/09

z.+lerüñ 63b/10

z.+nüñ 54b/06, 54b/08, 54b/09,
54b/19, 63b/02, 63b/05, 64a/02

- z.+si 54b/15, 54b/15, 58a/12, 58a/17,
63b/18, 63b/20, 63b/20, 63b/21,
63b/22, 63b/23, 64a/07
- z.+sinüñ 54b/18, 64a/01
- z.+ye 54b/10, 54b/11, 63b/03,
63b/11
- z.-i imenşe³-i cānib 59a/05
- z.-i derecātını 61b/07
- z.-i қа³ime 63b/07, 63b/09
- z.-i medār 56a/14, 56b/02, 56b/09,
56b/18, 58b/05, 58b/05, 59a/04,
61a/15, 61b/02
- z.-i medār-ı cānib 59a/03
- z.-i medāruñ 55b/15, 61a/11
- z.-i menşe³ 56a/07, 56b/02, 56b/05,
56b/14, 58b/04, 58b/04, 59a/06,
61a/09, 61a/15, 61a/19
- z.-i menşe³üñ 55b/11
- z.-i münferice 63b/14
- zāviye-i ḥādde:** *Ar.* dar açı
z. 63b/12, 63b/13
- zāviye-i münferice:** *Ar.* geniş açı
z. 63b/14
- zāyi³:** *Ar.* kaybolan, yok olan
z. olmayup 52b/03
z. olmaz 68b/16
- ze³āmet:** *Ar.* Osmanlılar devrinde
Sipahilere verilen en büyük timar
z. 4a/04
- zebāne:** *Far.* terazi ve benzeri gibi bazı
aletlerin dili
z. 28b/09, 29a/19
- z.+si 28b/11, 36a/11, 36a/11, 39a/16
- zebāneli:** *Far.+T.* zebanesi olan
z. 29a/18, 29b/04, 31b/02, 33a/07,
34a/10, 36a/17, 39a/10, 40a/07
- zel³:** (?)
z. 51a/07
- zemīn:** *Far.* yer, yeryüzü
rūy-i z.+de 70a/10, 75a/14, 76a/08,
76a/13, 76b/05, 76b/07, 77a/03,
80a/02, 80b/02
rūy-i z.+den 76a/04, 77a/06
rūy-i z.+e 69b/03, 69b/05, 70a/08
z. 4b/06, 9a/01, 9a/02, 12b/03,
17a/04, 55b/17, 69a/07, 69a/09,
69a/16, 69a/18, 73b/10, 74a/05
z.+den 68a/07, 71b/07
z.+e 4a/13, 7a/02, 13b/03, 27b/04,
27b/12, 30b/02, 69b/12
z.+inden 74b/06
z.+ine 73b/07
- zencīre:** *Far.* zincir
zercek-i z. 51b/10
- zercek:** (?)
terkīb-i z. 51a/12, 51a/13
terkīb-i z.-i seretāni 51a/14
vezn-i ḳandīl-i z.-i 50a/03, 50a/04
vezn-i ḳandīl-i z.-i ³arab 50a/02
z. 51a/11
z.-i gül-efṣān 51b/04
z.-i nām-gū 51b/03
z.-i nergis 51b/06, 51b/07, 51b/08,
51b/09

- z.-i semendüde 51b/05
z.-i zencire 51b/10
zerre: *Ar.* pek ufak parça, azıcık
z. 44b/05
zerrîn: *Ar.* altın, altından
z. 51b/12, 52a/18
zevâyâ: *Ar.* açılar, köşeler
ḥāddü'z-z. 54b/17, 54b/17, 55a/12,
55b/04, 57b/15, 64a/05
ḥāddü'z-z.+dur 55b/18
müşelleş-i ḥāddü'z-z. 64a/01
z.+sından 64a/12
zınba: *Far.* zunbe; delgeç, zımba
z. 24b/14, 24b/14
zırnıḡ: *Far.* zırnık, sıçanotu, arsenik
mâdeni ile kükürt karışığı bir
madde
z. 43b/12, 45a/09, 49b/09, 49b/11,
49b/18, 50b/01, 50b/02, 50b/04,
50b/05, 50b/06, 50b/08, 50b/10,
50b/10, 50b/11, 50b/12
zıvānalı: *Far.+T.* iki ucu açık küçük
borulu, delikli mili olan
z. tıpa 27a/16
zift: *Ar.* kara sakız, katrandan çıkarılan,
kolay kınlan, az sıcakta eriyen
katı, siyah, parlak bir madde
z. 23a/18, 26b/07, 26b/10, 27b/02,
27b/16, 28a/13, 29a/06, 30b/19,
31a/09, 32b/05, 36a/14, 38b/10,
38b/13, 40b/02, 40b/17, 41a/06,
41b/06, 42a/10, 42a/15
z. olma 44a/10
z.+e 29a/07
z.+i 28a/05
ziftle-: *Ar.+T.* ziftlemek
z.-yeler 26b/09
z.-yüp 39b/01
ziftlen-: *Ar.+T.* ziftlenmek
z.-en 23b/04
ziftli: *Ar.+T.* ziftli
z. 26b/14
zihn: *Ar.* zihin
z. 7b/14
zıkr: *Ar.* anma, anılma
z. 12b/03, 28a/10, 60b/19
z. olunan 22b/12, 24a/16, 24a/18,
31a/17, 32a/04, 34a/03, 34a/06,
34b/11, 37a/09, 37a/14, 38b/15,
39a/13, 48b/14, 50a/07, 52a/10,
53b/05, 60b/18, 67a/16, 69a/15,
73b/11, 74a/15, 75a/04
z. olındığı 25a/12, 28b/17, 30a/05,
38b/09, 52b/03
z. olmur 23b/16
zimmî: *Ar.* İslam Devleti tebaasından
olan ve haraç veren Hıristiyanlar
z.+nüñ 44b/12
zincîr: *Far.* zincir
vezn-i kandil-i z. 49b/13
zîr: *Far.* aşağı, alt
z.+de 20b/16, 22b/07, 26b/07,
43a/06, 66b/04, 67a/02
zîrâ: *Far.* çünkü, şundan dolayı ki

z. 4b/13, 6b/07, 7a/01, 7a/11, 7a/16,
13b/02, 13b/06, 17a/04, 18a/09,
23b/10, 24b/08, 30a/13, 30a/17,
30b/07, 36b/17, 39b/05, 39b/19,
42a/17, 42b/01, 57b/16, 62a/11,
68a/12, 68b/15, 72a/03, 74a/08,
77b/06, 77b/15

zīrā^c: 75-90 cm.lik bir uzunluk ölçüsü
birimi, dirsek ile orta parmak ucu
arasındaki uzaklık

kuṭr-ı z. 70b/06

mesāfe-i z. 67b/20

mesāfe-i z.+ı 65b/06, 66b/06, 67a/14

mesāfe-i z.+ına 66b/18

miḳdār-ı z.+ı 61a/17

miḳdār-ı z.+ı 66a/06

muḥīṭ-i zīrā^c 70b/05

z. 26b/15, 56a/02, 56b/03, 57a/07,
57a/08, 57a/09, 57b/05, 57b/07,
58b/07, 59a/02, 59a/08, 61a/07,
61a/07, 61a/08, 66a/18, 66b/01,
66b/11, 66b/20, 66b/20, 67a/06,
67a/16, 67a/19, 67b/10, 67b/16,
68a/07, 69a/16, 70b/03, 70b/10,
70b/11, 71b/05, 71b/06, 71b/07,
71b/08, 71b/09, 73a/05, 73a/09,
73b/06, 76a/05, 76a/06, 77a/06,
77b/01, 77b/02, 77b/03, 77b/04,
79a/13, 79a/14, 79a/15, 79a/18

z. imiş 57b/01, 58b/15

z. ise 56a/02, 56a/11, 58b/01, 70a/12,
71b/03

z. olan 66b/15

z. olduğu 57b/04

z. olsa 61a/16

z. olur 70b/04

z.+a 21a/19, 71b/04

z.+dan 67a/17, 71b/05

z.+dur 6a/01, 56b/01, 56b/06,
58b/04, 61b/05, 68a/04, 70b/12,
70b/13

z.+ınuñ 66a/07

z.+ıye 66b/04

z.-yı islāmiyye 71a/02

ziyāde: *Ar.* artma, çoğalma; çok bol;
aşırı fazla

z. 3b/07, 4a/12, 4a/15, 5a/01, 6a/02,
6a/02, 6a/03, 6b/05, 7a/01, 7a/03,
7a/04, 7a/10, 7a/13, 13b/02,
13b/05, 13b/07, 13b/10, 14a/06,
15b/02, 17a/04, 17a/05, 17a/06,
20b/19, 23b/10, 26b/04, 31b/12,
39a/06, 39a/19, 51b/15, 52b/05,
57b/08, 67a/07, 67a/18, 67a/20,
68b/07, 76a/02, 79a/08, 79a/19

z. alur 15a/05

z. çıkmaz ise 24b/09

z. ise 77b/13

z. olan 77a/04

z. sürer 14a/06

z.+ce 6a/17, 6b/14, 18a/04, 28a/16,
34a/02, 36b/02, 74a/15

z.+dür 21b/06

z.+si 13b/05, 67b/17

z.+sine 6a/13

z.+sini 31b/08

z.+siyle 76a/03

z.+ye 4b/12, 21a/20

z̤uh̤ūr: *Ar.* ortaya çıkma

z. 3a/17

z. olan 2a/13

z.+ı 3a/06

z.+ında 39b/05

z̤ü'l-ķavseyn: *Ar.* iki kavis

z. 57b/18

SONUÇ:

Bir milletin yaşantısı, tarihi ve dili onun en önemli kültürel değerlerindedir. Tarihte yazılmış Türkçe eserlerin gün yüzüne çıkarılması, incelenmesi, korunması, özelliklerinin belirlenmesi kültürümüzün yaşatılması için bir ihtiyaçtır. Bu maksatla da özellikle son çeyrek yüzyılda birçok eserin incelenmesi yapılmış, eski yazılı birçok metin gün yüzüne çıkarılmıştır.

Eski yazılı eserlerin kültürel hazinemize tekrardan kazandırılması amacıyla yapılan çalışmaların her biri ayrı bir önem ihtiva etmektedir. Bu çalışmaların yapıldığı geçmiş dönemlere ait metinler bize özellikle milletimizin dili ve tarihi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Üzerinde çalışma yaptığımız Ümmü'l-Ğazā adlı eser, Osmanlılarda humbaracılıkla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Eserde bulunan teknik terimler ve silahlar, XVIII. yüzyıl askerlik tarihi için büyük önem taşımaktadır. Kullanılan resimler, silahların ve Osmanlı harp tekniklerinin tanıtımında esere bir kat daha değer kazandırmaktadır. Bu anlamda böyle bir eserin gün yüzüne çıkartılıp ilim âlemine tanıtılmasının önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Ümmü'l-Ğazā genel olarak dil özellikleri açısından dönemi için sade denilebilecek bir tarzda yazılmıştır. Bilindiği gibi XVIII. yüzyıl mahallileşme akımının etkisinde olan, sade dilli eserlerin yazıldığı bir dönemdir. Metin harekesiz, çok güzel bir nesih ile yazılmıştır. Metnin birkaç yerinde çok az sayıda (17a'da “dörder” kelimesi gibi) harekeli örneklere de rastlanmaktadır. b, p ve ç, c kullanımlarının nöbetleşe olduğu aynı kelimenin bazen b, bazen p ile yine bazen c'li yazılan kelimelerin ç ile de yazıldığı görülmektedir. Zamir n'si (ن) bazen (ك) ile de (6b'de zamānuñda) yazılmıştır. Eserde bazen edatların birleşik yazıldığı (21b'de olunmuş kadar, 22a'da virmiş kadar) görülmektedir. 61a'daki el humbarası<il humbarası kullanımı “e<i” değişimine örnektir. Eserde şarampo, grande, falya gibi yabancı kaynaklı terim adlarına rastlanmaktadır.

İncelemesi yapılan ikinci eser olan Fenn-i Humbara ve Şanāyi'-i Āteş-bāzī adlı eserin 1760 yılı civarında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlıcanın hâkim olduğu on sekizinci yüzyılın yazı dili özelliğinin bir yansıması olarak metnin dili ağırdır. Bir düzyazı olmasına ve sanat metni olmamasına rağmen müellif, ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmayı tercih etmiştir. Özellikle metnin

başındaki bölüm ile geometri terimlerinin sık geçtiği beşinci bölümün ağır bir dille yazıldığı görülür.

FH harekesiz nesih ile yazılmıştır. Metnin harekesiz olması, okumada ikili durumlarla karşılaşılmasına ve okuyucunun tercih yapmak durumunda kalmasına sebep olmaktadır. Yuvarlaklaşmanın metnimizde tam olarak sağlandığını söylemek mümkün olmamakla birlikte eserde örnekleri görülmektedir. 61b varlığında “burağup” şeklinde yazılmış olan kelime Eski Anadolu Türkçesi özelliği göstermektedir. i > e değişimi ile ilgili olarak da genelde tercihin e’den yana olduğu görülmektedir. Metinde mekân anlamındaki “yer” kelimesi 20 defa, “yir” kelimesi ise 6 defa geçmektedir. Bunun yanı sıra birçok kelime iki farklı imla ile metinde bulunmaktadır. Müellifin bu kelimeleri “üstübü-üstübi”, “tıpa-tapa”, “perdâh-perdâht”, “doğrı-toğrı”, “nice-niçe”, “dağılmak-tağılmak”, “donmak-tonmak”, “bomba-bonba”, “soğudukda-sovudukda”, “tabla-tapla”, “sucuk-suçuk”, “lamba-lampa” gibi farklı şekillerde yazdığı görülmektedir. Ayrıca metinde tobra > torba örneğinde olduğu gibi metatez hadisesi örneği de bulunmaktadır.

FH’yi istinsah eden kişinin medreseli eğitimi almadığı tahmin edilmekte, bu sebeple olsa gerek eserin çok özenli bir biçimde yazıldığı söylenemez. Zira birçok yerde yazım yanlışları yapılmıştır. Ayrıca eserin başında ve çizim bölümlerinin olduğu sayfalardaki yazıların bir kısmı bulanık veya mürekkep izlerinden dolayı okunamaz vaziyettedir. Metinde eksik olan bazı harf ve ibareler, ayrıca silik vaziyette bulunan bazı ifadelerden okunabilenleri köşeli parantez [] içine alarak tahmini okumaları yazılmıştır.

FH’de çok sayıda cetvel, tablo, liste, araç-gereç ve terazi resmi bulunmaktadır. Ancak bu şekillerin birçoğu özensiz ve düzensiz bir şekilde elle çizilmiştir.

FH’de siyah ve kırmızı renk mürekkep kullanılmıştır. Kırmızı renk, genelde bölüm başları ve başlıklar için tercih edilmiştir. Bazı yerlerde ise başlığın bir kısmının kırmızı, bir kısmının siyah yazıldığı görülmektedir. Metin kırmızı mürekkep ile çerçeveye alınmıştır. Sayfa düzeninden çıkılan yerler ile derkenarlara yazılan yazılar ve çizilen şekiller, metnin okunmasında yer yer sorun teşkil etmektedir.

FH’nin 6b, 20b, 39a, 55b ve 69a sayfalarında “kangı” gibi arkaik bir kelime örneğine rastlanması, bu kelimenin eserin telif edildiği dönemde de kullanıldığını görmek bakımından mühim ve son derece ilgi çekicidir. Metinde 45b varlığındaki

“Mayıs veyahud Haziran” örneğinde görüldüğü gibi miladi aylar kullanılmıştır. Müellif tarih verirken hem hicri takvimi, hem de Hz. İsa’nın tevellüdünü esas alan miladi takvimi kullanmıştır. Bu da müellifin miladi takvim bilgisinin mevcudiyetini göstermektedir.

FH ikilemeler bakımından zengindir. Metinde yardımcı fiil kullanımı da çok yaygındır. Cümleler genellikle “ve”, “ki” gibi bağlaçların yardımıyla fazlaca uzun tutulmuştur. Bu da bazı cümlelerde anlam kaymalarına sebep olabilmektedir.

Her iki metinde de genel olarak imla ile ilgili tam bir standartlaşma görülmemektedir. Nöbetleşe kullanımlarla birlikte aynı kelimenin birkaç farklı biçimde yazıldığı birçok örneğe rastlanmıştır. Her iki metinde de geçen “pāçavra” kelimesi ÜG’de paçāvra, pāçāvralar, pāçavrānuñ, paçāvra; FH’de paçāvra, paçāvra şekillerinde yazılmıştır.

Şimdi zaman eki olan “-yor” metinlerimizden sadece ÜG’de bir kez “varmıyor 5a/08” örneğinde tespit edilmiştir. Bu dönemde hâlâ bu ekin yaygın kullanılmayışı dikkat çekicidir.

Metinlerde damak uyumu vardır sadece ÜG’de iki örnekte (otururken 58a/01^çubūri-çün ve 12b/13) bu uyumun bozulduğu görülmektedir. Metinlerdeki dudak uyumunun Eski Anadolu Türkçesi döneminde de olduğu gibi tam olarak gerçekleşmediği görülmüştür. Metinlerde birçok ekin hem düz hem yuvarlak kullanımları ile karşılaşılmıştır.

İncelemesi yapılan her iki eser de XVIII. yüzyılda yazılmış olan askerlik ve harp sanatı ile ilgili önemli bilgileri içlerinde barındırmaktadırlar. Bu eserler ve benzeri eserlerin birlikte değerlendirilmesi ile Osmanlı’da ateşli silahlar konusu ile ilgili önemli çalışmaların yapılabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- AKALIN Mehmet, *Dil Yazıları*, haz. Recep Toparlı, TDK Yayınları, Ankara, 2001.
- AKTEPE M. M., “Damad İbrahim Paşa”, *DİA*, VIII, ss. 441-443.
- AKTEPE M. M., “Nevşehirli İbrahim Paşa”, *İA*, IX, ss. 234-239.
- ALPER Ö. M., “Mehmed Paşa (Elmas)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 158.
- AYDÜZ Salim, “Ahmed Paşa (Humbaracı)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, s. 147-148.
- AY Özgür, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılan Dönüşlülük Zamir(Ler)İ Üzerine”, *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, 21-23 Mayıs 2009.
- BANGUOĞLU Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1995.
- BAŞDAŞ Cahit, “Türkiye Türkçesinde Aslı Uzunluk Belirtileri”, *Turkish Studies Dergisi*, C 1, S 4, 2007, s. 89-101.
- BAYAT Fuzuli, *Türk Dili Tarihi (Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Dili)*, Karam Yayınları, Çorum, 2006.
- BULAK Şahap, Türkçede +sa- İsimden Fiil Yapma Eki, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3*, 2012.
- CAFEROĞLU Ahmet, “Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri”, *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1964.
- CEMİLOĞLU İsmet, *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.
- COŞKUN M. Volkan, *Türkçenin Ses Bilgisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- ÇAĞATAY Saadet, “Türkçede ñ~ğ sesine dair”, *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1954.
- DEMİR Nurettin, “Osmanlı Türkçesi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C II, Ankara, 2002.
- DEVELİ Hayati, “18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine”, *Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi*, s. I, Gazimağusa 1998, s. 27-36.

- DEVELİ Hayati, “Osmanlı Türkçesi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
- DİLAÇAR Agop, “Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi”, *TDAY Belleteri*, TDK Yayınları, Ankara, 1989.
- DURAN Suzan, “Türkçede Cihet ve Mekan Gösteren Ek ve Sözcükler”, *TDAY Belleteri*, TDK Yayınları, Ankara, 1956.
- ECKMANN Janos, *Çağatayca El Kitabı*, çev. Günay Karaağaç, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- EKER Süer, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003.
- ERCİLASUN Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1993.
- ERGÜZEL M. Mehdi - AYDIN Ayşe, “Eski Anadolu Türkçesinde Yapım Ekleriyle Türkçeleşen Arapça, Farsça Kelimelerin İmlası ve İbn Âdil Melhamesinden Yansımalar”, *Uluslararası Eski Anadolu Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, 1-2 Aralık 2010, İstanbul, 2013.
- ERTEN Münir, “+sız Eki Olumsuzluk Eki Midir?”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4 Fall 2007, ss. 1168-1173.
- GABAİN Annemarie Von, *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın, TDK Yayınları, Ankara, 2007.
- GÜLENSOY Tuncer, *Türkçenin El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- GÜLSEVİN Gürer, “Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine”, *5. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 20-26 Eylül 2004, TDK, Ankara.
- GÜLSEVİN Gürer - BOZ Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.
- GÜLSEVİN Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara, 2007.
- GÜMÜŞKILIÇ Mehmet, *18. Yüzyıl Türkçesinde Ses Hadiseleri*, C II, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1997.
- HACIEMİNOĞLU Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 2003.
- HACIEMİNOĞLU Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974.

- HATİPOĞLU Vecihe, *Türkçenin Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1974.
- İLHAN Nadir, Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi, Nedenleri ve Türleri, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, C 1, S 2, 2009, ss.43-55.
- İHSANOĞLU Ekmelettin, R. Şeşen ve diğerleri, *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, İstanbul: 2004, c. I.
- KARAHAN Leyla, *Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ) İnceleme-Metin-Dizin*, TDK, Ankara, 1994.
- KARTALLIOĞLU Yavuz, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17, 18. Yüzyıllar)*, TDK, Ankara, 2011.
- KAYMAZ Zeki, “Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları”, *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1991.
- KORKMAZ Zeynep, “Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vokal) Uzunlukları”, *A.Ü. DTCF Dergisi*, XXVI/3-4: ss. 67-84, 1971.
- KORKMAZ Zeynep, “Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C I, TDK Yayınları, Ankara, 2005a.
- KORKMAZ Zeynep, “Eski Anadolu Türkçesindeki -van/-ven, -vuz/-vüz Şahıs ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağzlarındaki Kalıntıları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, TDK Yayınları, Ankara, 2005b, ss.110-127.
- KORKMAZ Zeynep, “Türkçede -°N Zarf-fiil eki ile -PAN/-PEN Eki ve Türemeleri”, *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1984.
- KORKMAZ Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2010.
- KORKMAZ Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara, 2003.
- ÖNLER Zafer, “Türkçede +IX (+lı/+li, +lu/+lü) Eki”, *V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı*, 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları, Ankara, 2004.
- ÖZEL Sevgi, *Türkiye Türkçesinde Sözcük Türetme ve Birleştirme*, TDK Yayınları, Ankara, 1977.
- ÖZKAN Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- SALMAN Ramazan, “Türkçede Sıfat-fiil (Particip) Eklerinin Kalıcı İsim Oluşturma İşlevleri”, *TDAY Belleten*, Ankara, 2003.
- SULTANZADE Vügar, *Dil Araştırmaları*, S. 15, 2014, ss. 95-104.

- ŞAHİN Hatice, “Türkiye Türkçesindeki Bazı Kelimelerin Başındaki “y” Sesinin Düşme mi Türeme mi Yaşadığına Dair”, *5. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, 19-22 Aralık 2012.
- ŞAHİN Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- ŞAHİN Hatice, Hatiboğlu Ferahname, Dil Özellikleri-Metin-Sözlük, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya, 1993.
- SEZGİN Fuat, *İslam’da Bilim ve Teknik*, İstanbul: İBB Kültür AŞ. Yay., 2008, V, 128.
- TEKİN Talat, *Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1975.
- TEKİN Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul, 2003.
- TERZIOĞLU Arslan, “Türk-İslâm Kültür Çevresinde Uçma Denemeleri, Otomatik Makinalar, Denizaltı ve Roket Teknolojisi”, *Türkler*, editörler Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, XI, 260-266.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri, “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”, *TM*, C XVIII, 1976.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri, *Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)*, haz. Mustafa Özkan, TDK Yayınları, Ankara, 1997.
- TUNA Osman Nedim, “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *TDAY Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1960.
- TÜRK Vahit, “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri”, *TDAY Belleten*, Ankara, 1999.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I-IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- ÜNVER İsmail, “Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, 2008.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Cümle Çözümlemelerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı İlişkileri”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

ÜSTÜNOVA Kerime, “Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi”, *Dil Bilgisi Sorunları*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010.

ÜSTÜNOVA Kerime, “Yalın Durum Karmaşası”, *Dil Bilgisi Sorunları*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010.

ÜSTÜNOVA Kerime, *Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2008.

YALÇINKAYA Mehmed Alaaddin, “Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Defteri”, *OTAM*, Ankara, 1996.

SÖZLÜKLER

- AHMET VEFİK PAŞA, haz. Recep TOPARLI, *Lehce-i Osmânî*, TDK Yayınları, Ankara, 2000.
- AKBAYAR Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- ARAT Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig İndeks*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1979.
- BAHAEDDİN Mehmet, *Yeni Türkçe Lügat*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- BAYAT Fuzuli, *Eski Türkçe Sözlük*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- BAYAT Fuzuli, *Orta Türkçe Sözlük*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- BAYKAL Bekir Sıtkı, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000.
- CAFEROĞLU Ahmet, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yayınları, İstanbul, 1968.
- CLAUSON Sır Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-century Turkish*, Oxford University Press, Oxford, 1972.
- ÇAĞBAYIR Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük (5 cilt)*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1984.
- DİLÇİN Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1983.
- ERCİLASUN Ahmet Bican, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (2 cilt)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- EREN Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999.
- ERDOĞAN Mehtap, *Osmanlı Türkçesinde Benzer Yazılışlı Kelimeler Sözlüğü*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009.
- KANAR Mehmet, *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul, 2005.
- MENINSKI Franciszek a Mesgnien, *Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae*, 3 cilt, Viyana, 1680 [Mehmet ÖLMEZ (Yayımlayan), Simurg Kitabevi, İstanbul, 2000 (Tıpkıbasımı)].
- MUTÇALI Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995.

- MUTLU Hüseyin Kahraman, Türkiye Türkçesi Ses Bilgisi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C VI, S. 2, İzmir, 2006.
- MÜTERCİM ASİM EFENDİ, haz. Mürsel ÖZTÜRK, Derya ÖRS, *Burhân-ı Katı*, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- ÖZÖN Mustafa Nihat, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997.
- PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 2004.
- PARLATIR İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara, 2011.
- SAMİ Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- SOLMAZ Erhan, Türkiye Türkçesi Şekil Bilgisi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C VI, S. 2, İzmir, 2006.
- STEINGASS *Persian-English Dictionary*, Printed in Lebanon by Typopress, Beirut, 1988.
- TİETZE Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, Simurg Yayınları, C I, İstanbul-Wien, 2002.
- TULUM Mertol, *Osmanlı Büyük El Sözlüğü Türkçesi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013.
- YAZIR Elmalılı M. Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâlî*, Tuva Yayın Dağıtım, İstanbul, 2010.
- Derleme Sözlüğü*, (6 Cilt), TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- Tarama Sözlüğü*, (8 Cilt), TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2005.

EKLER

EK-1: ÜG TIPKIBASIM (1b - 2a)

کتاب مرقومه اولاد نالیفات تدبیرات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 نصر من الله وفتح قريب • وبشر المؤمنین عسکر
 اسلام سفرهای یون • حضرت الله تعالی نیک عون •
 عنایتی طلبیله انشاء الله تعالی منصور و مظفر اولتیق •
 ایچون درون کتابده نیجه نیجه تدبیر و تدارک تدبیر
 وهم تصویب اولمشدر • کفار خاکساری قهر هلاک
 ایلک ایچون • و کفارک هر احوال جیلؤ فاسد لری
 اولمغله افساد ایلک ایچون تدبیر و تدارک کل تحسیر
 اولنوب • اکسر بوملعون نیجه کافر لری اوردوی
 هایون بیصمقلو معناد جیلؤ فاسد سی آیدی • بوسنه
 طبراق سور ملک تدبیر بیید ایلش • ملعون مصفو
 کفر سکدن تعلیم ایلک کرکدر • زیل ارق ولعه سنه
 ایلش آیدی • حضرت الله تعالی نیا زین بودر که

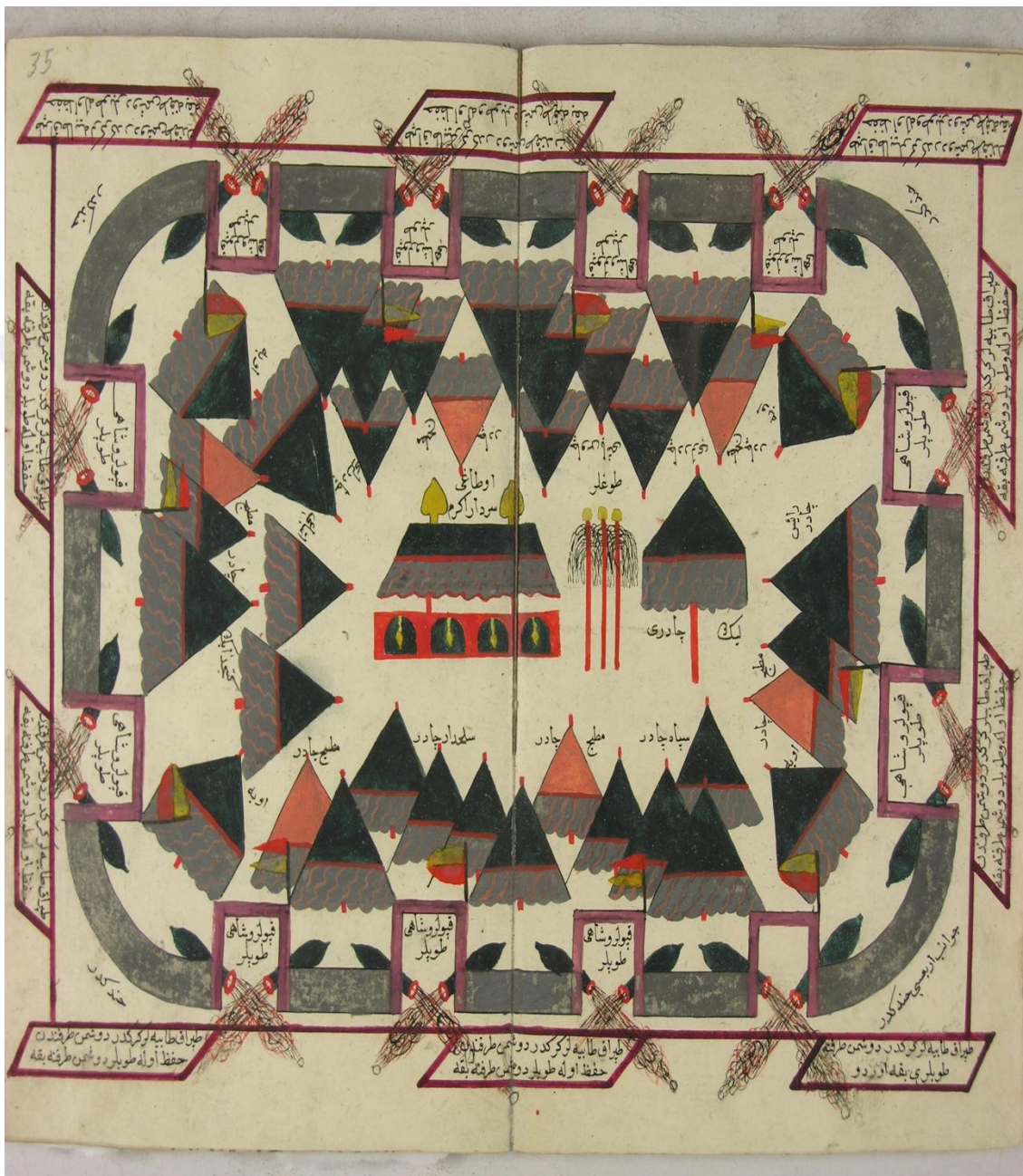
تدبیر لری پیزی تقد پرینه موافق ایلیوب • اول فخر
 کائنات و سبب موجودات اولان محمد المصطفی صلی
 الله تعالی علیه و سلم حرمتنه • سوکلی امتنی ملبل و محزون
 ایلیوب • منصور و مظفر ایلیه امین بحرمة • سید
 المرسلین • وجهار یار کوزین رضوان الله تعالی علیهم
 اجمعین • و جمیع انبیاء اولیا لری حرمتنه امین • یارب
 العالمین • بحرمة سید الکونین ختم المرسلین •

عسکر اسلام منصور و مظفر اولتیق
 ایچون تدبیر تدارک خیر خا حدس

آمدی کتاب من بورده تحسیر وهم تصویب اولنان •
 تدبیر و تدارک هر بر لری بر لری بوند اولتیق
 اوزن در • انشاء الله تعالی اولدن ملا خطه • انحق
 دولتلوا فند بلر مین کتاب مزبور لری بر فاع کره مطالعه
 و مزاکره ایلسه • فرق الی سنه لره کرکی کبی سفر ایلش
 قدر هر احوال لری نه و قوف تحصیل آیدر • آمدی
 کتاب من بورده تحسیر وهم تصویب اولنان تدارک
 تدبیر لری نیجه نیجه عاقل دانان اولان امور دید لری ایله
 مشورت اولتیق لزومی اولوب اگر هر وجهله تدبیرات
 یولند اولند و غی معلوم سعادت لری اولند قد •
 حضرت الله تعالی نیک عون عنایتی طلبیله تدبیر تدارک
 مباشرت اولنوب • حضرت الله تعالی عسکر اسلام لری

تدبیر لری پیزی

EK-2: ÜG TIPKIBASIM (34b - 35a)

EK-3: ÜG TIPKIBASIM (65b - 66a)

M. CPVDET
K. 439
ORHANE

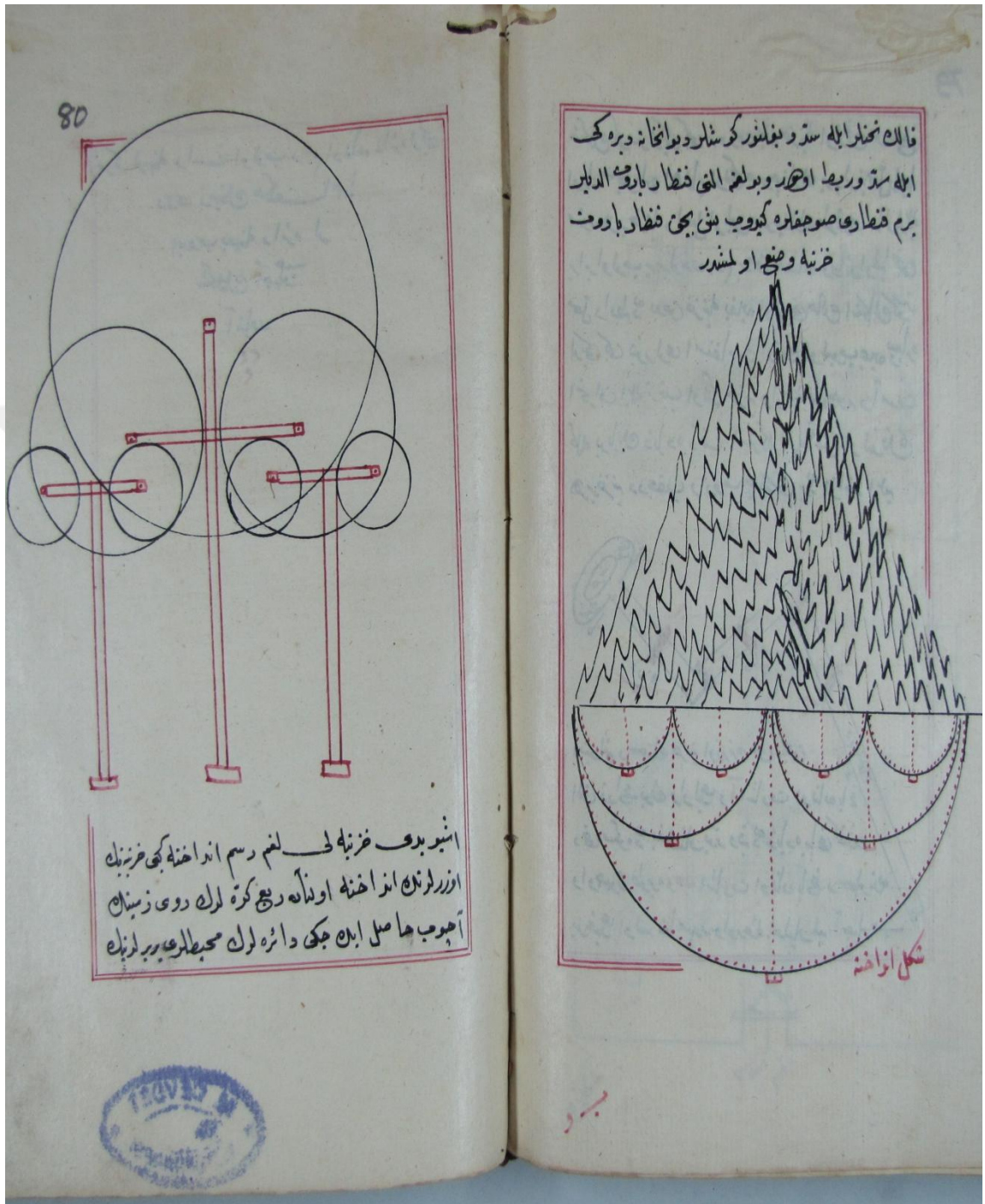
هذا رسالة في خبره وصايع انسابه

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على نبينا محمد
 وآله وصحبه اجمعين اما بعد ارجو ان يحفظ الله خفي ويزيد
 وكلامه جناب شيرازي بن اجزي كاشف حجاباته وتعم
 ناله بر عالم دنياي عالم اسباب قلوب كره وفساده جملة
 بغير حاشي وضرر في سبب بوزنك وبره عيبه بالذات
 فصرف اباه وفرعه كآلة احوال اثاره في فاعل مختار
 او لطفه كمال لطف وكرمه قول في دعي اختيار جزف
 صاحي قلوب هر كسبه اختيار جزبسي بر طرفه صرف
 اتمكته حكيمه واذل اتمكته عقيبه خلق اتمك اوزره عار
 اجزا ابوي قدر كراهه مردك حصوي وعدم حصول اداة
 فاد وضاغله مشرب بزحان مكره مدركه جميع اموره اسبابه

باشرو

2

باشرو ووسايله نسيب او لغظه نفسير وهما رو اكر لوب
 على قدر الوسيح اسبابه باشرو او لغظه اوزمه حاله اوله
 نادره كاره دولت اوله سعي وهنر لاه نجه كاه
 فغني ونسبوري بشير اوله از فوم سا كانه ده جملة
 وعازانه مجاهد صميم الوجودك حروب وقاله سعي
 وكوششوري انجمن نفع ونبر وسا نراد وان خارجه اعماله
 اباه فخر و تمبر وشمه ديه مردانه وغبوره بدل اقول
 اوله كمنه بكنه هجره نبوته نك ز فغني سالين فاره سفته
 اسكندرية سمنان باروت نربغني ايجاد اربوب جوانب
 اطراة نغليم انجمله ديكاه اوله كره رله طوب و نغلك
 وخبره و لغم وسا نر نصنعات انسابه اجزا اعماله جنك
 وكار زاده مغول اولوب حروب وقاله كمل شرمه اباه فغني
 عطيه حاصله اشتهور على الخصره جلوب كره ظهور اوله نجه غزوا
 نصرف شاره اتم خبره استغنايك فواد و صافي في لايه
 اولوب حبه محاصره لره نصيبان دشمن و سترين اوله نيه
 فالوع مرفعه لره صاعقه و آرائني اذك اوله نيفر فاني
 سا نرادات حروب وقاله نفعي كمن اولوب كمن فغني
 خبره آتمه ما عد صايع انسابه نيه نجه نصنعات
 مغرب سعي دغي اولوب هرا و مشق و نغليم اوله نغله نغله

ÖZ GEÇMİŞ		
Adı, Soyadı	Şamil	ÇAN
Doğum Yeri ve Yılı	Eşme / UŞAK	11.09.1981
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	
ve Düzeyi	KPDS 57	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1994 - 1998	Uşak Anadolu Öğretmen Lisesi
Lisans	1998 - 2003	Balıkesir Üniversitesi
Yüksek Lisans	2004 - 2007	Dumlupınar Üniversitesi
Doktora	2009 - 2016	Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
	2004 - -	Hava Kuvvetleri Komutanlığı
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		-
Katıldığı Proje ve Toplantılar		-
Yayımlar:		-
Diğer:		-
İletişim (e-posta):	samilcan64@hotmail.com	
	Tarih/...../2016
	İmza	
	Adı Soyadı	Şamil ÇAN